

Shree Forbes Gujarati Sabha Series No. 15

Historical Inscriptions of Gujarat

(From ancient times to the end of Vaghela dynasty)

PART 3

Edited by :

Acharya Girjashankar Vallabhaji B. A; M. E. A. S.

Retired Curator : Archaeological Section

Prince of Wales Museum, Bombay.

Published by

The Forbes Gujarati Sabha

No. 365 Vithalbhai Patel Road, Bombay 4.

V S. 1998]

Rs. 6

[A. D. 1942

Published by :
Hon. Justice Harsiddhabhai V. Divetia
Hon. Sect. The Forbes Gujarati Sabha
Bombay No. 4.
(All rights reserved by The Forbes Gujarati Sabha. 500-)

~~~~~  
Printed by :  
**Natverlal I. Desai B. A.**  
THE 'GUJARATI' PRINTING PRESS  
FORT, BOMBAY 1.

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા-અધ્યાપક ૧૫

# ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો

(પ્રાચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યંતના)

ભાગ ૩મો

સંગ્રહ કરનાર

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી બી. એ; એમ. આર. એ. એસ.

નિવૃત્ત ક્યુરેટર, આર્કિઓલોજિકલ વિભાગ, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ ઇન્સ્ટિટ્યુટ મુંબઈ.

પ્રકાશક

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

નંબર ૩૬૫, વિક્ટોરિયા પોલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

[વિ. સં. ૧૯૬૮]

કિંમત રૂ. ૬-૦-૦

[પ. સ. ૧૯૪૨]

---

**પ્રકાશક—હરસિદ્ધભાઈ વળુભાઈ દિવેટીયા**

માનદ મંત્રી : શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ  
શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભામંદિર, ૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં ૪.  
( સર્વ હક્ક પ્રકાશકોને સ્વાધીન છે )

~~~~~  
અુદ્ધક—રા. રા. નરવરલાલ ઇચ્છારામ દેશાઈ, બી. એ.

‘ ગુજરાતી ’ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, એલ્ફી-રટન સર્કલ, ડોર, મુંબઈ નં. ૧

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ધનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના

સંગ્રહ માટે અરધી કિંમતની ગોઠવણ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

મુંબઈ ઇલાકાનાં સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનિસિપાલિટીઓના અને લોકલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાંઓ, અભ્યાસ તથા વાંચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને અપાતાં ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાએ પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે ઉપલી સંસ્થાઓને વેચાતાં લઈ શકવાની અનુકૂળતા કરી આપવાની યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર) ઉપલી સંસ્થાઓને ૧૨૫ ટકા કમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે જાણતો હશે તેને ટપાલ અર્થનો રૂ. ૦-૧-૬ મોકલ્યે મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અરધી કિંમતે વેચાતાં લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાઓ નીચેના શિરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

માનાર્થ મંત્રી, શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા.

શ્રીકાર્પસ ગુજરાતી સભામંદિર

૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

શ્રી કાર્ખસ ગુજરાતી સભાએ પ્રકટ કરેલાં પુસ્તકો

૧ સભાની માહિતીના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો

૩. આ. પા.

(૧-૨) રાસમાળા, ૧-૨, તૃતીય સચિત્ર આવૃત્તિ. (૧૯૨૬-૨૭.)	દરેકનું મૂલ્ય	૫- ૮-૦
(૩) કાર્ખસજીવનચરિત્ર (રાસમાળા ભાગ ૧ સાથે.) (૧૯૨૬)		
(૪) માર્કસ ઓરેલિયસ એન્ડોનીનસના સુવિચારો (૧૯૨૮)	દરેકનું મૂલ્ય	૨- ૦-૦
(૫-૬) હસ્ત. લિ. પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧-૨ (૧૯૨૮)		૨- ૦-૦
(૬-૧) શ્રી કા. ગુ. સભાનાં હસ્ત. પુસ્તકોની વિગતવાર યાદી (૧૯૨૯)		૦- ૪-૦
(૭) ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨ (૧૯૨૯.)		૧- ૦-૦
(૮) રસકલ્પોદ-સ્રીજીવનનાં પ્રાચીન ગીતો. (૧૯૩૦.)		૦- ૧૦-૦
(૯) “પ્રબોધખત્રીશી”, ને “રાવજીમ હોદરીસંવાદ.” (૧૯૩૦.)		૦- ૧૨-૦
(૧૦) પ્રાચીનકાવ્યવિનોદ, ભાગ ૧ લો. (૧૯૩૧.)		૧- ૦-૦
(૧૧) અહૂનવર-પારસી ધર્મતત્ત્વનું વૈદિક દૃષ્ટિએ અવલોકન. (૧૯૩૧.)		૦- ૮-૦
(૧૨) ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ: (૨૪ રાજ, કવિ, આદિનાં વૃત્તાન્તો) (૧૯૩૨.)		૨- ૮-૦
(૧૩) પ્રબન્ધચિન્તામણિ: (૧૯૩૨.)		૧- ૮-૦
(૧૪) શાકતસંપ્રદાય, સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર, વગેરે. (૧૯૩૨.)		૧- ૮-૦
(૧૫) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો, ભાગ ૧ લો. (૧૯૩૩.)		૪- ૮-૦
(૧૬) મહાભારત (પદ્યબંધ)-ભાગ ૧ લો, આદિપર્વ ને સભાપર્વ. (૧૯૩૩.)		૧- ૦-૦
(૧૭) ગુજરાતના ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ, (૧૯૩૩.)		૦- ૧૨-૦
(૧૮) ચતુર્વિંશતિપ્રબંધ (ગુજરાતી અનુવાદ,) (૧૯૩૪.)		૧- ૦-૦
(૧૯) પંચદંડ (નરપતિકૃત સ. ૧૫૪૦) (૧૯૩૪.)		૦- ૧૨-૦
(૨૦) મહાભારત ભાગ ૨ ને (આશ્વયુજ પર્વ નાકરકૃત) (૧૯૩૪)		૧- ૦-૦
(૨૧) પ્રબંધચિન્તામણિ (ગુજરાતી અનુવાદ) (૧૯૩૪)		૧- ૦-૦
(૨૨) રૂપસુંદરકથા (પ્રાચીન છંદોબદ્ધ શૃંગારકાવ્ય) (૧૯૩૪)		૦- ૮-૦
(૨૩) રાજ્યરંગ ભાગ ૨ ને-જગતનો ઇતિહાસ, નિરૂપક કવિ નર્મદ. (૧૯૩૫)		૦- ૧૨-૦
(૨૪) બુદ્ધિવર્ધક વ્યાખ્યાનમાળા (સભાની તવારીખ અને વ્યાખ્યાનો) (૧૯૩૫)		૦- ૬-૦
(૨૫) હંસાવતી-વિક્રમચરિત્રવિવાહ (૨-સં. ૧૬૧૪) (૧૯૩૫)		૦- ૧૨-૦
(૨૬) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો-ભાગ ૨ ને. (૧૯૩૫)		૪- ૮-૦
(૨૭) જીવન ને ઉત્કાન્તિ: રા. ભીમભાઈ લા. દેશાઈ, એમ. એસ.સી. (૧૯૩૬)		૦- ૧૨-૦
(૨૮) હવામાન: ગુજરાતની આબોહવા: રા. સા. મુકુંદ ઉનાકર. (૧૯૩૬)		૦- ૧૨-૦
(૨૯) શૈવધર્મ: તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર, ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર. દ્વિતીય આવૃત્તિ. લે. રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી. (૧૯૩૬)		૧- ૦-૦
(૩૦) પૃથ્વીનો ઇતિહાસ: રા. રા. યશવંત ગુ. નાયક, એમ. એસ.સી. (૧૯૩૬)		
દ્વિતીય સચિત્ર આવૃત્તિ (૧૯૩૯)		૦- ૧૨-૦
(૩૧) મહાભારત પદ્યબંધ, ભાગ ૩ ને, વિરાટ પર્વ અને ઉદ્યોગ પર્વ-સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી. (૧૯૩૬.)		૧- ૦-૦
(૩૨) રા. રા. નરસિંહરાવ લો. દેવેદીયાનાં “કાપલોલોજીકલ લેકચર્સ” ભાગ ૧ લો. ભાષાન્તરકાર રા. રા. રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બક્ષી, બી. એ. (૧૯૩૬)		૩- ૦-૦
(૩૩) કબીરસંપ્રદાય, સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર, રા. રા. કિસનસિંહ ગો. આવડા, (૧૯૩૭.)		૧- ૦-૦
(૩૪) ગુજરાતનું પ્રાકૃતિક અને વ્યાપારી ભૂગોળવિજ્ઞાન: રા. રા. ભોગીલાલ ગિ. મહેતા, એમ કેમ. (૧૯૩૭.) દ્વિતીય સચિત્ર આવૃત્તિ (૧૯૩૯)		૦- ૧૨-૦
(૩૫) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ: રા. રા. દુર્ગાશંકર કે. શાસ્ત્રી. દ્વિતીય, સચિત્ર, શોધિતવર્ધિત આવૃત્તિ. (૧૯૩૯)		૨- ૦-૦

- (૩૬) શ્રી કાબ સ ગુજરાતી સમા-મહોત્સવઅંથ: ગુજરાતના ઇતિહાસ અને સાહિત્યના સંશોધનના લેખો. (૧૯૪૦) ૩- ૦-૦
- (૩૭) સરસ્વતીપુરાણ: સં. લે. રા. રા. કનૈયાલાલ બા. દવે. (૧૯૪૦) ૨- ૦-૦
- (૩૮) સ્વ. રૂ. ઉ. શ. સમા. અંથ: પ્રકાશક રા. સમારક સમિતિ. (૧૯૩૮) ૨- ૦-૦
- (૩૯) મહાભારત ભાગ ૪ થો, (ભીષ્મ, દ્રોણ અને કર્ણ પર્વ પદ્યબંધ) (૧૯૪૧) ૧- ૮-૦
- (૪૦) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો ભાગ ૩ ને (પ્રાચીન કાળથી તે વાઘેલા વંશના અંત સુધીના) (૧૯૪૨)

૨ પત્રિકાઓ દરેકનું મૂલ્ય ૦- ૬-૦ (સારી-કમીશન વગર)

- (૧) હાવિર્નવાદ. (૧૯૩૫)
- (૨) ગુજરાતની સાંસ્કૃતિક કિંચિતિ: (ઇ. સ. ૧૪૦૦-૧૬૦૦) મો. અબુ ઝફર નદવી. (૧૯૩૬)
- (૩) હિન્દુસ્તાનમાં તોપ: મો. અબુ ઝફર નદવી. (૧૯૩૬)
- (૪) આપણો ખેતર: ડૉ. કાન્તિલાલ છ. પંડ્યા. (૧૯૩૭)
- (૫) ગુજરાતનું શિક્ષણપ્રત્યક્ષ: (હિન્દુકાલીન) રા. રા. રણછોડલાલ ધ. જ્ઞાની. (૧૯૩૭)
- (૬) લિપિકદંબક: (૧-૩ લેખ) રા. રા. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૩૭)
- (૭) હારમાળા: (નરસિંહ મહેતા સંબંધી) સંવત્ ૧૭૩૩ ની પ્રતિ ઉપરથી સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી. વિસ્તૃત ઉપોદ્ધાત સાથે (૧૯૩૭.)
- (૮) વૈજ્ઞાનિક શબ્દસંગ્રહ: સંયોજક રા. રા. પોપટલાલ ગો. શાહ, એમ. એ. બી. એસ. સી. અને રા. રા. ભોગીલાલ કે. પટવા, બી.એ. (૧૯૩૭)
- (૯) ગીતામાં ન્યોતિષ્: રા. રા. ન્યોતિર્મદલ જગજીવન ન. બધેકા. (૧૯૩૭)
- (૧૦) ગુજરાતની ભૂરચના: (ઉત્પત્તિ) ડૉ. અરદેસર સો. કાલાપેસી. (૧૯૩૭)
- (૧૧) અગીઆરમી સદી પૂર્વેનો ગુજરાત ગુરલીમ સંબંધ: રા. રા. મહમ્મદ ઉમર: કવિ કોકિલ. (૧૯૩૮)
- (૧૨) ઇસ્લામી સમયના ગુજરાતનું વહાણવટું: રા. રા. કાજી સૈયદ ગુરદીન હુસેન એહમદહુસેન (૧૯૩૮)
- (૧૩) ગુજરાતનું પુરાતત્ત્વશાસ્ત્ર: રા. રા. રણછોડલાલ ધ. જ્ઞાની. (૧૯૩૮)
- (૧૪) પ્રાચીન પાઠશ્રુ: રા. રા. માણેકલાલ ચકુલાલ દવે. (૧૯૩૮)
- (૧૫) કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય એટલે?: રા. રા. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૩૯)
- (૧૬) રાસસહસ્રપદી: (નરસિંહ મહેતા) સં. શાસ્ત્રી કેશવરામ કાશીરામ ઉપોદ્ધાત અને પૂરવણી સાથે (૧૯૩૯)
- (૧૭) પરમ માહેશ્વર રાજા કુમારપાળ: રા. રા. હરિશંકર મહાશંકર શાસ્ત્રી. (૧૯૩૯)
- (૧૮) આધુનિક સમયમાં સંયુક્તકુટુંબવ્યવસ્થા: (સ્વ. કરસનદાસ બે નિબંધો, વૃત્તાન્ત) (૧૯૩૯)
- (૧૯) નર્મદનું ગદ્ય: રા. રા. રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાઠક (૧૯૩૯)
- (૨૦) ગુજરાતમાં સૂર્યપૂજા અને રાંદણપૂજા: રા. રા. ભગવાનલાલ લ. માંકડ, એમ. એ. બી. ડી. (૧૯૩૯)
- (૨૧) સ્વ. પુરાતત્ત્વવિદ્ ભગવાનલાલ ઈંદ્રજી: વ્યા. સ્વ. ડ. ઉ. ચાક્ષિક અને રા. રા. મુહમ્મદ ઉમર: કવિ કોકિલ. (૧૯૪૦)
- (૨૨) ઝફરજી બાલિક: ગુજરાતનો અરબી ઇતિહાસ. અનુ. રા. રા. મુહમ્મદ ઉમર-કવિ કોકિલ (૧૯૪૦)
- (૨૩) ગુજરાતનું શિક્ષણપ્રત્યક્ષ: (મુસ્લીમકાલીન) વ્યા. રા. રા. રણછોડલાલ ધ. જ્ઞાની (૧૯૪૦)

- (૨૪) ભારતીય ભાષાસમીક્ષા: અંગ્રેજ લે. ડૉ. ગ્રીયસન: ગુજ. અનુ. રા. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી (૧૯૪૦)
- (૨૫) કેળવાયલા ગુજરાતની આર્થિક સ્થિતિ: સ્વ. ક. મૂ. નિ. વ્યા. મીસ જર ડોસુભાઈ ડાબુ (૧૯૪૦)
- (૨૬) ગુજરાતની રાનીપરજ કામ: વ્યા. રા. રા. મણિભાઈ દ્વિવેદી. નવસારી. (૧૯૪૧)
- (૨૭) કપૂરમંજરી (પ્રાચીન કાવ્યવાર્તા) સં. ભોળીલાલ. સાંડેસરા (૧૯૪૧)
- (૨૮) પુરાતત્વની દૃષ્ટિએ ગુજરાતના પ્રાચીન ધર્મો. વ્યા. ડૉ. હસમુખલાલ ધી. સાંકળીઆ (૧૯૪૧)
- (૨૯) ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસ પર દૃષ્ટિપાત. વ્યા. રા. રા. દુર્ગાશંકર કે. શાસ્ત્રી. (૧૯૪૧)
- (૩૦) લોકસાહિત્ય, તેનું અન્વેષણ અને મૂલ્યાંકન. વ્યા. પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૪૧)
- (૩૧) કાવ્યદાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીઓની સ્થિતિ: સ્વ. કરસનદાસ મ. રમારક નિખંધો બે. (૧૯૪૧)

૩ સભાના પારિતોષિકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો

(૧૯૧૮ થી ૧૯૨૫ સુધી)

- (૧) મેટરલોજીકા નિખંધો-(ભાષાન્તર) રા. રા. ધનસુખલાલ કું. મહેતા.
- (૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
- (૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.

(નં. ૨ અને ૩ ની બીજી આવૃત્તિઓ સભાએ પોતાના ખર્ચે છપાવી છે. જુઓ ઉપર અંક ૨૬ અને ૩૫).

- (૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા-(ભાષાન્તર) રા. રા. પ્રેમશંકર નારણજી દવે.
- (૫) લોર્ડ મોરલીફ્ટ કોમ્પ્રોમિસ-(ભાષાન્તર) “સત્યાગ્રહની મર્યાદા” રા. રા. મહાદેવભાઈ હરિભાઈ દેશાઈ, બી. એ., એલ.એલ. બી.

૪ સભાના આશ્રયથી પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રન્થો

- (૧) નર્મકેશ-કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકર દવે. (૧૮૭૦)
- (૨) “કવિ દયારામનું જીવનચરિત્ર”-રા. શંકરપ્રસાદ છ. રાવળ. (૧૯૨૬)
- (૩-૪) કાકિયાવાડનું કંકરથ સાહિત્ય, ભાગ ૧-૨ જે (પ્રાચીન વાર્તાઓના સંગ્રહો)-રા. રા. હરગોવિન્દ પ્રેમશંકર ત્રિવેદી. (૧૯૨૨) અને (૧૯૨૮)
- (૫) અભિમન્યુ આખ્યાન-જનતાપીકૃત રા. રા. મંજુલાલ ર. મજમુદાર. (૧૯૩૦)
- (૬) સંયુક્તાખ્યાન-રા. રા. ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા, એમ. એ. (૧૯૩૨)
- (૭) શ્રીકૃષ્ણકૃંડા કાવ્ય (ભાગવતદશમસ્કંધ પદ્યબંધ સં. ૧૫૨૬) સં. રા. રા. અંબાલાલ બુ. જની. (૧૯૩૩). મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦
- (નં. ૭ મું. સભામંદિરમાંથી મળી ચક્રો.)

પ્રાસ્તાવિક ઐતિહાસિક વિવેચન

(આખા સંગ્રહને ઉદ્દેશીને)

વક્તુમિતિ સુકરમધ્યવસિતું તુ દુષ્કરં ।

આ લેખસંગ્રહનું ત્રીજું પુસ્તક જનતા સમક્ષ રજૂ કરી પરમશાંતિ અને કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું. અમુક દૃષ્ટિબિંદુ તથા ક્ષેત્ર નિશ્ચિત કરી કાર્ય શરૂ કર્યા છતાં જેમ જેમ ઊણુપો જણાતી નય તેમ તેમ તે પૂરી કરવાની અભિલાષા ઉત્પન્ન થાય અને તેને તૃપ્ત કરવી પડે છે. તેવી જ પરિસ્થિતિને લીધે જ આ સંગ્રહનું કદ તથા પ્રમાણ ધાર્યા કરતાં વિસ્તૃત થયાં ખરાં પણ તેમ થવાથી આ સંગ્રહની ઉપયોગિતામાં વધારો થયો તે પ્રતો બદલો મળી રહ્યો છે.

પહેલા અંથમાં ૧૦૭, બીજામાં ૯૮ અને ત્રીજામાં ૧૧૩ લેખો મળી આખા સંગ્રહમાં કુલ ૩૧૮ લેખો સંગ્રહીત કરવામાં આવ્યા છે અને તેની વંશવાર વિગત નીચે મુજબ છે. મૌર્ય ૧ ક્ષત્રપ ૧૨ ત્રૈકુટક ૨ ગુપ્ત ૧ વલ્લભી ૯૫ ચાલુક્ય (પાશ્ચાત્ય) ૬ ગુર્જર ૧૨ રાષ્ટ્રકૂટ ૨૧ ચાલુક્ય (સૌરાષ્ટ્ર) ૯૩ વાલેલા ૩૦ અને પરચુરણ ૪૫. ત્રીજા અંથમાંના પુરવણીના લગભગ ૬૦ લેખો પાછળથી ઇષ્ટમિત્રોની સલાહ અનુસાર ગુજરાત બહારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. આવો સંગ્રહ મેં અગાઉ જણાવ્યા મુજબ સદાને માટે અધૂરો જ કહેવાય; કારણ નવી શોધ ખોળને અંગે નવા લેખો મળતા રહેવાના જ. તેવી સ્થિતિમાં આ સંગ્રહની ઊણુપો શોધવાને બદલે કરેલા સંગ્રહથી સંતોષ માની પોતપોતાનો સંગ્રહ ભવિષ્યમાં પૂર્ણ રાખતા જવાનો આગ્રહ રાખવા વિનંતિ છે.

વાલેલા વંશના અંત પછીના એટલે કે ૧૪ મી સદી પછીના લેખો દેવનાગરી તેમ જ ફારસી સમકાલીન ઇતિહાસ ઉપર નવું અજવાળું નાંખે તેવા ગુજરાતમાં સારી સંખ્યામાં અસ્તિત્વમાં છે અને ખાસ શોધખોળ થાય તો બીજા અગ્રાંથ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે તે બધાને આ જ શૈલીથી અગર બીજા વધારે સુગમ્ય અને સરલ સ્વરૂપમાં સંગ્રહીત કરાવી જાણવાનો પ્રયત્ન શ્રી ફાર્પસ ગુજરાતી સભા અમર કોઈ અન્ય સંસ્થા માથે લેશે તો આખા ઐતિહાસિક યુગનાં ઇતિહાસોપયોગી સળંગ સાધનો તે ક્ષેત્રમાં કાર્યકર્તાઓને પ્રાપ્ત થઈ શકે. તે પ્રવૃત્તિ રા. રા. રણછોડલાલ ઝાની જેવા ફારસી જાણનારા ગુજરાતી ભાષને સોંપાવી જેમણે અને તેને સંસ્કૃત વિભાગ માટે મદદનીશની સગવડ કરી લેવા છૂટ આપવી જેમણે અને તેમ થાય તો જ તે કામ પૂર્ણ સંતોષપૂર્વક બનતી ત્વરાથી પાર પાડી શકાય.

ગુજરાતના પ્રાચીન તથા અર્વાચીન યુગનો ઇતિહાસ લખવો જેમણે, લખાવવો જેમણે, કેમ લખવો, કોણે લખવો ઇત્યાદિ ચર્ચા, સ્પર્ધા અને ઉઠાપોહ તો પુષ્કળ પ્રમાણમાં થયેલ છે. તેવા ઉઠાપોહ માત્રથી ઇતિહાસ લખવાની ચાંપ દાખીને ઇતિહાસ લખાવી લેવાય નહીં પણ જે આવા રચનાત્મક પ્રાથમિક પ્રયત્નો તેવા ઇતિહાસના પાયારૂપ હાય ધરાશે તો જ કોઈ કાળે ભવિષ્યમાં ઇષ્ટાપત્તિ સાધી શકવા શક્તિમાન થઈ શકે.

અખિલ હિન્દનો ઇતિહાસ લખવાના જે પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે તેની સાથે સહકારથી જે આવા પ્રાંતિક પ્રયત્નો થાય તો સ્વાર્થ તથા પરમાર્થ એકી સાથે સાધી શકાય. ગુજરાતના ઇતિહાસની તૈયાર થતી વાનીઓ તેઓને ઉપયોગ માટે રજૂ કરી શકાય તેથી તેઓને બોબો તેટલે દરજ્જે ઓછો થાય અને આપણને તેઓના અનુભવથી માર્ગદર્શન મળે. લગભગ અઢીથી ત્રણ હજાર વર્ષ જેટલા લાંબા

સમયનો ઇતિહાસ એક કે બે વ્યક્તિદ્વારા લખાય એ સંભવિત નથી તેથી જુદાજુદા વિદ્વાનો મારફત જુદાજુદા યુગના ઇતિહાસનાં સાધનો તપાસાય, સંશોધાય અને બેળાં થાય અને એક સર સમિતિને તેનો સમન્વય કરવાનું સોંપાય તો થોડા સમયમાં બહુ જ પદ્ધતિસર અને પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ ઉપજવી શકાય. પ્રત્યેક યુગના લેખકોને સહાયકો આપવાના તથા આર્થિક મદદ કે મહેનતાણું આપવાના પ્રશ્નો વિગતમાં ધસડી જાય તેવા હોય આંદોલન ચર્ચાવા અસ્થાને ગણાય. હિંદના એક ખૂણામાં આવેલા નાના સરખા ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે આટલા બધા લેખકોને સંડોવવામાં આડઅરજેનું દેખાય એ બનવા જોગ છે પણ કૂવો ખોદનારાઓની મુશ્કેલીનો કાંઈ ઉપર બેસી પડકાર કરનાર પ્રેક્ષકને સાક્ષાત્કાર થાય નહીં તેવી રીતે પ્રમાણભૂત ઐતિહાસિક સાધનોની જાણ, ત્રુટિઓ તથા અચડામણી જ્યાં સુધી કાર્યને સ્વરૂપ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી દષ્ટિગોચર થાય નહીં. હિંદનો ઇતિહાસ હજુ સુધી શિલ-શિલાબંધ લખાયો નથી અને અમુક અમુક યુગ માટે તો કાંઈ પણ જાતનાં સાધનો અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી. તેવા યુગ માટે જે આડકતરી રીતે સાધનો મળે તેનાથી અનુભવના આધારે આનુમાનિક બંધ બેસતું વર્ણન લખીને જ સંતોષ માનવો રહેશે.

આ સંગ્રહના અવલોકનથી પ્રતીતિ થશે કે દરેક વંશમાં એક જ નામના ધણા રાજાઓ, પ્રત્યેક વંશમાં વપરાતા જુદાજુદા સંવત્સરો, દાનપત્રોમાં વંશવર્ણન પ્રસંગે પોતપોતાના આશ્રયદાતાઓનાં અતિશયોક્તિ ભરેલાં પ્રશંસામય વર્ણનો, દાન લેનારાઓનાં સ્થળનિર્દેશમાંની અચોક્કસતા, ભૌગોલિક સ્થળોનાં નામાંતર અગર સંસ્કૃતમાં, માપ, તોલ, ક્ષેત્રફળ, નાણાં વગેરે માટે વપરાતા પારિભાષિક શબ્દોનું અજ્ઞાન, દાનપત્રોના લેખકો અશિક્ષિત હોવાને લીધે વપરાતા અર્જુન અને અનુજ જેવા સંબંધ બતાવનારા શબ્દોમાં કરેલા ગુંથવાડા અને આવાં સાધનો ભાંગીતુટી અવસ્થામાં પ્રાપ્ત થાય વગેરે અનેક કારણોને લીધે અનિવાર્ય પરિસ્થિતિ બની થવાથી આટલું આટલું સાહિત્ય મળ્યું છે છતાં કેટલાક વંશોની વંશાવળી પણ નિઃસંદેહપણે ઉપજવી શકાણી નથી. રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં કેટલાક રાજાઓને ક્યાં મુકવા, તેઓ રાજ્યાશ્રન ઉપર આવ્યા હતા કે નહીં ઇત્યાદિ ધણી અપૂર્ણતા છેલામાં છેલા પ્રસિદ્ધ થયેલા તે વંશના લેખોમાં ડૉ. અદતેકર^૧ અને ડૉ. ભટ્ટાચાર્ય^૨ જેવા વિદ્વાનો પણ પૂરી શક્યા નથી અને તેઓને પણ અનુમાનો બાંધી સંતોષ માનવો પડ્યો છે. અજ્ઞાનને લીધે હજુ પણ તેવાં કેટલાંક દાનપત્રો ખાનગી વ્યક્તિઓ પાસે હોવા સંભવ છે અને જો તેઓ સમજીને તેવાં બધાં આવી સંસ્થાઓદ્વારા પ્રસિદ્ધિમાં લાવે તો સંભવ છે કે આવી ત્રુટિઓ ભવિષ્યમાં પૂરી શકાય.

પ્રત્યેક વંશના રાજાઓએ આપેલાં દાનપત્રોની ઇબારત સંકલના ઇત્યાદિમાં વિગતનો ફેરફાર હોવા છતાં તે બધાંમાંથી અમુક અનુક્રમમાં નીચેની હકીકત મળી શકે છે: (૧) જ્યાંથી દાન અપાયું હોય તે સ્થળ-દાન જોડે ધણાંખરાં રાજધાનીના શહેરમાંથી અપાતાં છતાં લગાઈ અગર યાત્રાપ્રસંગે જાવણી અગર તીર્થધામેથી આપવાનો પણ રીવાજ હતો. (૨) ત્યારબાદ હરકોઈ ઇષ્ટદેવતાની સ્તુતિ-પ્રાર્થનાના એક બે મંગળાચરણરૂપી શ્લોકો હોય છે જેમાંથી દાતાના ધર્મ અગર પંથ વગેરેની માહિતી મળે છે. (૩) વંશવર્ણન દાતાના મૂળ પુરુષથી આરંભી પ્રત્યેક રાજાની પ્રશંસા અને પરાક્રમોનાં વર્ણન પૂર્ણ વિસ્તારથી આપવામાં આવે છે જેમાં બીજાં રાજાઓ ઉપરનાં આક્રમણો વગેરેનો સમકાલીન ઐતિહાસિક વૃત્તાંત મળી આવે છે. (૪) દાન લેનાર વ્યક્તિ સંબંધી-દાન લેનાર વ્યક્તિનાં પૂર્વજનાં નામ, ગોત્ર, શર્મ, વેદ, મૂળ વતન, હાલ રહેવાનું સ્થળ વગેરે સંપૂર્ણ વિગત દાન આપતી વખતે આપવામાં આવે છે. (૫) દાનસંબંધી-દાનમાં અપાએલું ગામ અગર અપાએલી જમીનનું ક્ષેત્રફળ અને તેની પરિસીમા, સંસ્થાના નિભાવ માટે અપાએલી રકમ, મંદિર અગર વિહારના નિર્વાહ તથા ત્રાડફાડ માટે અમુક ક્ષેત્ર વગેરેનું જે ઉત્પન્ન આપવામાં આવે છે તેની વિગત ઉપલબ્ધ થાય છે. (૬) અધિકારી વર્ગ-દાનની જાણ કરતી

૧ નં. ૧૩૦ અ. એ. ઈ. વા. ૨૨ પા. ૬૪ શ. સં. ૮૦૬. ૨ નં. ૧૨૫ ક. એ. ઈ. વા. ૨૨ પા. ૭૭ શ. સં. ૭૪૬

વખતે તેમ જ તેના લેખક અને દત્તક તરીકે જુદાજુદા અધિકારીઓનાં નામ તથા વર્ણન અવશ્ય આપવામાં આવે છે. (૭) કાળનિર્ણય-અંતમાં દાનનો સમય ચાલુ સંવત્સર, માસ, પક્ષ, તિથિ, વાર સહિત આપવા ઉપરાંત કેટલાંક દાનપત્રોમાં એક કરતાં વિશેષ સંવત્સરો પણ આપેલા હોય છે. (૮) શાપવિભાગ-દાનનો લોપ અગર ઉચ્છેદ કરનાર માટે મહાભારતાદિ ગ્રંથોમાંથી તેવા અનાચારને લગતા શ્લોકો ટાંકી દાનનો અવિચ્છિન્ન ઉપભોગ સાધવામાં આવે છે.

સંવત્સરો-આખા લેખસંગ્રહમાં વંશવાર જુદાજુદા સંવત્સરો વાપરવામાં આવેલ છે જ્યારે કેટલાક લેખોમાં એકીસાથે બે ત્રણ સંવત્સરો પણ આપેલા છે. (જુઓ નં. ૧૫૪, ૧૬૨, ૨૧૭) આ બધા સંવત્સરો સંબંધી ટૂંકું વિવેચન આ પ્રસંગે માર્ગદર્શક થશે એમ ધારી આંદો આપેલ છે. (૧) શક સંવત ઇ. સ. ૭૮ થી શરૂ થતો. ક્ષત્રપોના બધા લેખો તથા સિક્કામાં શક સંવત એટલે ઇ. સ. ૭૮ થી શરૂ થતો સંવત વાપરવામાં આવેલ છે. માત્ર ઈશ્વરદત્તે પોતાના સિક્કામાં ચાલુ સંવતને બદલે પોતાના રાજ્યકાળનું વર્ષ આપેલ છે. રાષ્ટ્રકૂટ વંશના લેખોમાં પણ આ જ સંવતનો ઉપયોગ થયેલ છે. (૨) ચેદી અગર કલચુરી સંવત ઇ. સ. ૨૪૯ થી શરૂ થતો-ત્રૈકૂટક રાજ્યોના તેમ જ ગુર્જરવંશના લેખોમાં ચેદી અગર કલચુરી સંવતનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. સિક્કામાં આ સંવતનો ઉપયોગ જોવામાં આવતો નથી. ઇ. સ. ૨૪૯ થી આ સંવત્સરની શરૂઆત થાય છે એટલે ચેદી અગર કલચુરી સંવતમાં ૨૪૯ મેળવવાથી ઇ. સ. મળી શકે છે. (૩) ગુપ્ત વલ્લી સંવત ઇ. સ. ૩૧૯-૨૦ થી શરૂ થતો-વલ્લીના રાજ્યોના બધા લેખોનો સમય ગુપ્ત સંવત અગર વલ્લી સંવત અગર ગુપ્ત વલ્લી સંવતના નામથી ઓળખાતા સંવતમાં આપેલ છે. અને તે ઇ. સ. ૩૧૯-૨૦ થી શરૂ થાય છે એટલે કે ગુ. વ. સંવતમાં ૩૧૯-૨૦ મેળવવાથી ઇ. સ. પ્રાપ્ત થાય છે. આ સંવત્સરનો નિશ્ચય કરવા માટે દોષપંચ ઇન્ડ્રકીપશીઓનમ ઇન્ડીકારમ વૉ. ૩ ગુપ્તવંશી લેખો નામના ગ્રંથમાંની પ્રસ્તાવનામાં ડૉ. ફ્લીટે બહુ લંબાણપૂર્વક ચર્ચા કરેલી છે. (૪) સિંહ સંવત-લેખ નં. ૧૫૯ ૧૬૨ ૨૧૭ અને ૨૪૧ ૪ માં અનુક્રમે સિંહ સં. ૯૩, ૯૬, ૧૫૧ અને ૫૮ નો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે તે પૈકી નં. ૨૧૭ માં વિક્રમ સંવત, હીજરીસન, વલ્લી સંવત અને સિંહ સંવતનો એકીસાથે ઉપયોગ થયેલ છે તે ઉપરથી સિંહ સંવતની શરૂઆત ઇ. સ. ૧૧૧૩ થી પુરવાર થાય છે. (૫) વિક્રમ સંવત-ઊવટમાં સોલંકી વંશના તેમ જ આધુનિક લેખોમાં વિક્રમ સંવત ઇ. સ. પૂર્વે ૫૬ મા વર્ષથી શરૂ થતો વાપરવામાં આવેલ છે.

દાનપત્રો તથા લેખો સંબંધી આટલી સામાન્ય હકીકત આપ્યા પછી હવે વંશવાર લેખોનો વિચાર કરી તેમાંના મુઝવણીવાળા મુદ્દાઓ બિંબમાં ઉકેલ લાવવાના હેતુથી તે તે યુગના પારંગત અભ્યાસીઓના ધ્યાન ઉપર મુકું છઉં.

મૌર્યવંશી-મૌર્યવંશી રાજા અશોકના ચૌદ શાસનો અખિલ હિંદમાં જુદાજુદા સ્થળોએ કાતરાવેલાં છે તે પૈકી એક પ્રતિ સોરઠ-જૂનાગઢમાં ગિરનાર જવાના રસ્તા ઉપર દક્ષિણ બાજુએ એક ખડક ઉપર બ્રાહ્મી લિપિમાં કાતરેલાં મળ્યાં છે. તેનું અક્ષરાર્થ તથા લાખાંતર આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવેલ છે તે વાંચવાથી આવાં સ્વાત્મક શાસનોમાં પણ અધિકારીઓ માટે વપરાયેલાં નામો જેવાં કે ચૂતા, રાજુક, પ્રદેશિક, મહામાત્ર, ધંમમહામાતા, ઇથીઝખમહામાતા વચ્ચેમિકા ઇત્યાદિનો અર્થ-નિર્દેશ હજુ સુધી ચોક્કસપણે થયો નથી એમ દેખાઈ આવશે. વળી ભૌગોલિક નામો જેવાં કે ચોડ, પાણડય, સતિયપુત, કેતકપુત, તામ્રપણી, ચોન કંબોજ, ગંધાર રિરિટક, પેતેલિક એ બધા પ્રદેશ તથા જાતિઓનો ચોક્કસ સ્થળનિર્દેશ કરવો હજુ બાકી રહેલ છે તેમ જ સમાજ પાસંડ, પરિસા, પરિષદ ઇત્યાદિ જનસમૂહવાચક શબ્દો માટે અને વિમાનદસણા, હસ્તિદસણા, અગિખંધાનિ, દિવ્યાનિરૂપાનિ ઇત્યાદિ શબ્દોના વિશિષ્ટાર્થ માટે શોધખોળ હાથ ધરવી જોઈએ. આ બધો જોડેલ આણુવા માટે છૂટાછવાયા શબ્દો ઉપર વ્યુત્પત્તિ અને વ્યાકરણના નિયમોને આધારે લાંબગડ

કરવાને બદલે પ્રત્યેક શબ્દનો જુદેજુદે પ્રસંગે ઉપયોગ થએલ હોય તેવાં બધાં વાક્યો ભેળાં કરી બધે બધેએસતો અર્થ શોધવા પ્રયાસ થાય તો જ સંતોષકારક પરિણામ આવે એ દેખીતું છે. આ ઉપર લખ્યું સંશોધન માત્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બાકી રહેલું આંહી દર્શાવવામાં આવ્યું છે બ્યારે લિપિશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, ઇત્યાદિ તથા ભેખનપદ્ધતિ સંબંધી શોધભોળ તે તે શાસ્ત્રપારંગત માટે બચત રાખવામાં આવેલ છે.

ક્ષત્રપવંશી—આ વંશના રાજાઓની ઐતિહાસિક સંકલના લગભગ ત્રીસ વર્ષ પહેલાં પ્રો. ઇ. જી. રેપ્સને બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાંના ક્ષત્રપ વગેરે વંશોના રાજાઓના સિક્કાનું કેટલોગ તૈયાર કરેલ તેની પ્રસ્તાવનામાં આપેલું હતું. ત્યારબાદ વસિવાડા સ્ટેટમાં સરવાણીયામાં ૨૩૬૩ સિક્કાનો જથ્થો મળ્યો હતો જેનું વાચન અને રિપોર્ટ ડૉ. ડી. આર. લાંડારકરે સને ૧૯૧૩-૧૪ ના આર્કિઓલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાવેલ છે. ત્યારબાદ સેન્ટ્રલ પ્રોવિન્સીઝમાં હિંદવાડામાંથી નીકળેલા લગભગ ૬૦૦ સિક્કા નાગપુર મ્યુઝિયમ તરફથી આવેલા તેમ જ જૂનાગઢ સ્ટેટમાંથી ચોકસ સ્થળની માહિતી વિનાના ૫૨૦ સિક્કા તથા ઉના મહાલના વસોજ ગામમાંથી મળેલા ૫૯૧ સિક્કા તપાસાવા માટે મોકલેલા તે બધા મહે તપાસી તેના હેવાલ જર્નલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ બેંગ્ગાલ સને ૧૯૩૭-૩૮ ના ન્યુમિસ્મેટીક સપ્લીમેન્ટના સિલ્વર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ માં પા. ૯૫ મે છપાવેલ છે. તેને આધારે સ્વ. ડૉ. જયસ્વાલનાં કેટલાંક અનુમાનો મારા પરમભિન્ન જયચંદ્ર વિદ્યાલંકારે તપાસ્યા છે અને તે બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના જરનલ વૉ. ૫ વિભાગ ત્રાજમાં પા. ૨૪૯-૬૧ માં છપાવેલ છે. છતાં આ રાજાઓના વંશવૃક્ષ સંબંધી હજુ આપણું ઘણું અજ્ઞાન છે અને શિલાલેખો પુસ્તા પ્રમાણમાં મળે નહીં ત્યાં સુધી વિશેષ અબજાણું પડવા સંભવ નથી. આ સંગ્રહમાં તેના જે બાર લેખો ભેળા કરવામાં આવેલ છે તેમાંના ઘણાખરા તુટક તથા મ્હોમાયા વિનાના હોવાથી બહુ જ જુજ ઐતિહાસિક સામગ્રી ખૂરી પાડે છે. ક્ષત્રપ શબ્દ સેટ્ટપનું સંસ્કૃતમાં ૩૫ છે અને તેઓ કુશાન રાજાઓના સેટ્ટપ હોઇ, તેઓનું પરિબળ મોળું પડ્યું ત્યારે ઇ. સ. ની બીજી ત્રીજી અને ચોથી શતાબ્દીમાં ગુજરાત તથા માળવામાં સ્વતંત્ર રાજા ભોગવતા થઇ ગયા. આખરે ૩૫૧ ઇ. સ. માં સમુદ્રગુપ્તે ક્ષત્રપ રાજાઓને હરાવી તેમની રાજાનો નાશ કર્યો. આ લેખોમાં ગિરિનગરમાંના સુદર્શન તળાવ, સુવર્ણ સિક્કા તથા પલાશિની નદી વગેરેનાં તેમ જ યવન તુશાફ્ર, આંધ્ર શાતકર્ણિ, પદ્મવ કુલેપ તથા સુવિશાખ અને વૈશ્ય પુખ્યગુપ્ત ઇત્યાદિ વ્યક્તિના ઉલ્લેખો પ્રાપ્ત થાય છે. ગુંદાના સં. ૧૦૩ (ઇ. સ. ૧૮૧)ના લેખમાં આબીર સેનાપતિ રૂદ્રભૂતિનું વર્ણન સિક્કાથી જાણવામાં આવેલ ઇશ્વરદત્તનું વ્યક્તિત્વ નિશ્ચિત કરવામાં સહાયજૂત થાય તેમ છે. પાળીયા માટે લખિટ શબ્દ કચ્છમાંના અન્ધાડમાંથી મળેલા ચાર લેખોમાંથી મળે છે.

ત્રૈકૂટવંશી—આ વંશના માત્ર બે જ લેખો આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવ્યા છે. તેમાં વર્ણવેલા રાજાઓના સિક્કા પ્રો. ઇ. જી. રેપ્સના બ્રિટિશ મ્યુઝિયમના કેટલોગમાં વર્ણવેલા છે. લેખ તથા સિક્કાની મદદથી આ વંશના ત્રણ રાજાઓનાં નામ નીકળી શક્યાં છે. મહારાજ ઇન્દ્રદત્તના પુત્ર દહ્-સેનનું દાનપત્ર પારડીમાંથી મળેલું ક. સં. ૨૦૭ (૪૫૬-૫૭ ઇ. સ.)નું છે અને બીજું દાનપત્ર તેના (દહ્સેનના) પુત્ર બાદ્રસેનનું સુરતમાંથી મળેલું ક. સં. ૨૪૧ (૪૯૦-૯૧ ઇ. સ.)ના સમયનું છે. આ વંશનું સફૂથી પ્રથમ જ્ઞાન કન્હેરીના ક. સં. ૨૪૫ ના પતરા ઉપરથી થયું હતું. ત્રૈકૂટક નામ કાલિ-દાસના રઘુવંશમાંના ત્રિકૂટ પર્વત ઉપરથી પડેલું મનાય છે. આ બન્ને પતરામાં જાલ કલચુરી અગર એદી સંવતમાં આપેલ છે. બન્ને દાનોમાંના રાજા પરમ વૈષ્ણવ તરીકે વર્ણવાયા છે અને છેલ્લો બાદ્રસેન અપરાન્ત પ્રદેશમાં રાજ્ય કરવાનો દાવો ધરાવે છે જેનું મુખ્ય શહેર મલ્લિનાથના મત પ્રમાણે થર્પારક (સોપારા) હતું.

ગુપ્તવંશી—સોરઠમાં ગિરિનગર હાલના જૂનાગઢની પૂર્વમાં આવેલા જે મોટા ખડક ઉપર અશોકનાં ચૌદ શાસનો તથા રૂદ્રદામનના સુદર્શન તળાવ સંબંધી લેખો કેાતરેલા મળ્યા છે, તે જ ખડક ઉપર ત્રીજી બાજુએ આ લેખ પણ કેાતરેલો છે. લિપિશાસ્ત્રના અભ્યાસીને અશોકથી આરંભી ગુપ્ત કાળ સુધીની એટલે કે ઇ. સ. પૂર્વ ત્રીજી શતાબ્દીથી ઇ. સ.ની પાંચમી શતાબ્દી સુધીની લિપિ એક જ સ્થળે અસલ પથ્થર ઉપરથી વાંચવાની આહીં અલૌકિક સગવડ છે. સુદર્શન તળાવનો બંધ જે તુટી જવાથી રૂદ્રદામન ક્ષત્રપના સમયમાં તેના અમાત્ય સુવિશાએ ફરી બાંધેલો તે બીજી વખત અતિવૃષ્ટિને કારણે તુટી જવાથી સો હાથ લાંબો સાઠ હાથ પહોળો અને સાત માથોડા ઉંચો બંધ સ્કન્દગુપ્તના સોરઠના સુબા પશુદત્તે અઢળક નાણું ખરચીને બંધાવ્યાનું વર્ણન આ લેખમાં છે. ઉવટના ભાગમાં ચક્રપાલિતે ચક્રભૂત નામનું વિજયનું મંદિર ઇ. સ. ૪૫૭ માં બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ આ જ લેખના અનુસંધાનમાં છે. વૈજયંત વર્માનું પ્રાબલ્ય ઇ. સ. ની પાંચમી શતાબ્દીથી ગુજરાતમાં હોવાનું આ લેખથી પુરવાર થાય છે.

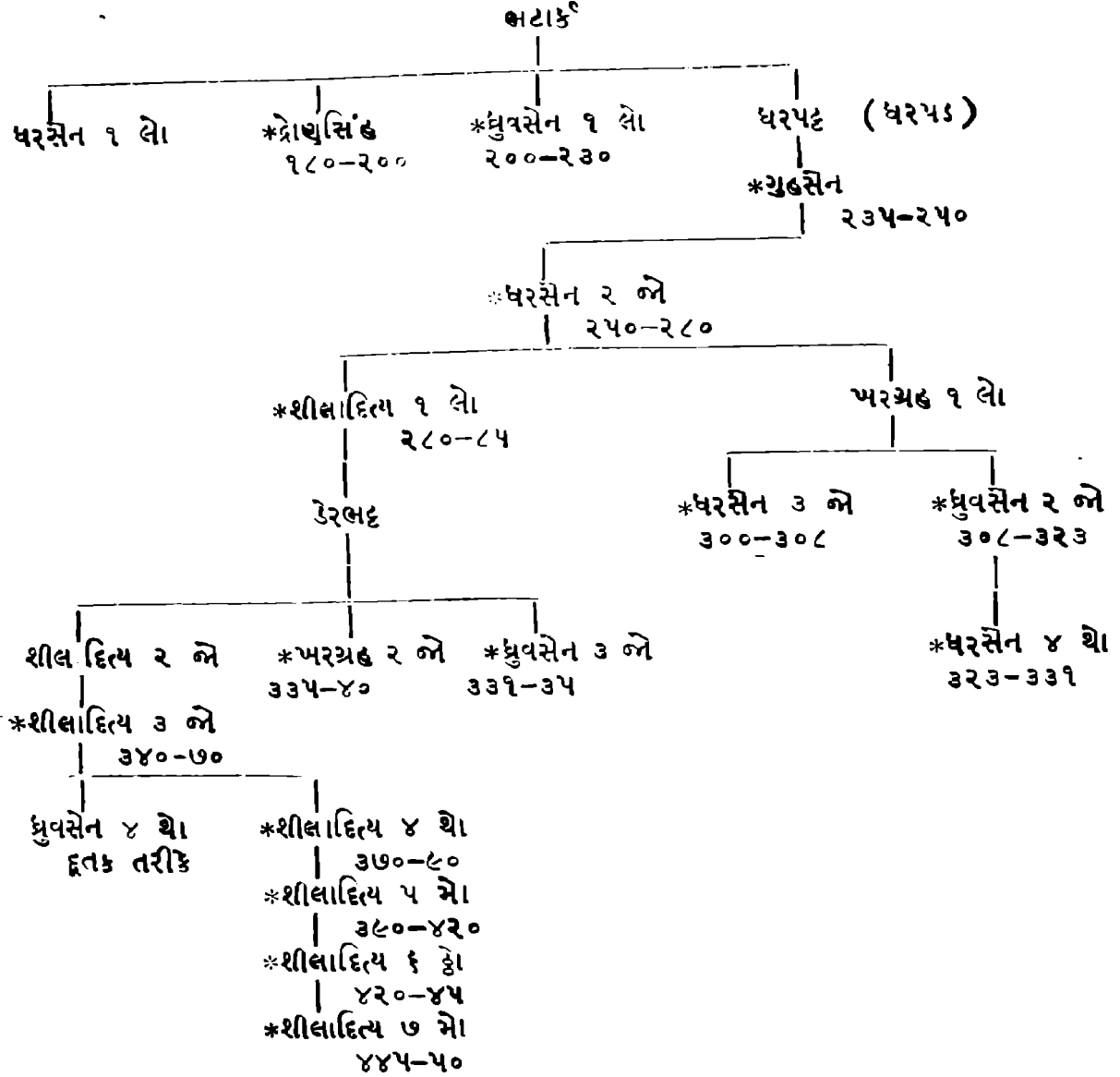
વલ્લભીવંશી—ગુપ્ત સામ્રાજ્યના સેનાપતિ ભટાર્ક જે સોરઠમાં વલ્લભીપુર (વળા)માં રાજ્ય કરતો હતો તેના જ વંશજ ઉત્તરોત્તર પંદર રાજાઓએ જુદેજુદે સ્થળે અને પ્રસંગે ગુ. સં. ૧૮૩ થી ૪૪૭ (ઇ. સ. ૫૦૨-૭૬૬) સુધીમાં આપેલાં પંચાણું દાનપત્રોનો સંગ્રહ પહેલા ગ્રંથમાં કરવામાં આવ્યો છે. માત્ર ટૂંકા વર્ણનરૂપ પ્રથમ ઉપલબ્ધ થયેલા અને દાખલ કરેલા કેટલાક આગળ ઉપર ત્રીજા ગ્રંથમાં વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી છાપવામાં આવેલ છે. આ દાનપત્રોમાંથી અઢાર દાન બૌદ્ધ ધર્માનુયાયી વિહાર અગર મઠના નિભાવ તેમ જ ફરતા ફરતા આવતા ભિક્ષુસંઘના નિર્વાહ માટે આપવામાં આવેલ છે. બે લેખો શાકત દેવીઓનાં મંદિરના નિભાવ માટે આપેલ છે જ્યારે બાકીના વ્યક્તિગત ખાસણોને બલિચર વૈશ્વદેવાદિ પંચ મહાયજ્ઞ કરવામાં મદદ તરીકે અમુક ગામ અગર જમીનના રૂપમાં આપવામાં આવેલ છે. આ બધાં દાનપત્રોની રચના અને લખાવટ એકસરખી હોવાથી તુટક અને ધસાધ ગયેલાં પત્રોને પણ વાંચતાં અને બંધ બેસારતાં મુશ્કેલી નડતી નથી. પ્રત્યેક દાનપત્રની વિશિષ્ટતા હોવાથી, તેને સમય, દાન લેનાર, દાનમાં અપાએલી જ્ઞમિ અને લેખક તથા દૂતકર્તા નામ વર્ણવતા વિભાગમાં જ માલુમ પડે છે. વલ્લભી રાજાઓનો બૌદ્ધધર્મ તરફ પક્ષપાત અને વલ્લભ હોવા છતાં બૌદ્ધેતર મતાનુયાયીઓને પણ મોટી સંખ્યામાં દાન અપાએલ છે. તે બતાવી આપે છે કે તે સમયે જુદાજુદા ધર્મ અને પંથો વચ્ચે સહિષ્ણુતા ધણી હોવી જોઈએ. અશોકનાં ધર્મશાસનો પણ આ બાબત સારો બોધ આપે છે.

વંશવર્ણન વિભાગમાં જેમ જેમ ઉત્તરોત્તર આગળના રાજાઓનો સમય આવે ત્યારે લંબાણુ થઈ જવાથી અગર દાન ધડનારને અમુક રાજા પ્રત્યે પક્ષપાત હોવાથી વચમાંના કેટલાક રાજાઓનાં વર્ણન સદંતર કાઢી નાંખે છે અમર ટુંકાવી નાંખે છે. આથી વંશવૃક્ષ તૈયાર કરતી વખતે અનેક તર્ક વિતર્કને સ્થાન મળે છે અને રાજાએ રાજ્ય કયું જ નહોતું અગર તેને રાજ્યાસને આવ્યાની સાથે જ પદબદ્ધ કયો હશે ઇત્યાદિ શંકા થવા મારે છે. આ પરિસ્થિતિને લીધે અત્યાર સુધી લગભગ બધા વંશમાં અમુક રાજાઓનું સ્થાન અને સગપણ નિર્ણયિત થઈ શક્યાં નથી. મહે અગાઉ કહ્યું છે તેમ એક જ નામના એક કરતાં વધારે રાજાઓ હોવાથી આ ગુંચવાડામાં વિશેષ ઉમેરો થાય છે.

કમનસીબે આ વંશના કહેવાતા સિદ્ધાઓ બહુ જ જુજ મળે છે અને જોટલી જુદીજુદી જાતના મળી શક્યા તે બધા વાંચી તે ઉપરથી તેના ઉપરનો લેખ નક્કી કરવાનો એક વધુ પ્રયાસ મહે કરેલ છે જે જર્નલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ બેંગ્ગાલ ન્યુમિસ્મેટીક સપ્લીમેન્ટ સિલ્વર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ પા. ૯૯ મે છપાએલ છે. તે લેખ લખવા પહેલાં સેન્ટ ઝેવિઅર કૉલેજના રે. કા. પ્રો. એચ. હેરસે વાંચવા માટે મોકલેલા વલ્લભી સિદ્ધાનો મોટો જથ્થો મહે તપાસી લીધો હતો અને તેમાંથી જુદી જુદી ઢંગના સિદ્ધાઓ પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ માટે તેમની પરવાનગીથી સંગ્રહીત કર્યાં છે. તે બધા

સિક્રામાં આ વંશના મૂળ પુરુષ ભટ્ટાકું નામ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાય છે પણ પ્રત્યેક રાજાના નામ વાંચી શકાતા નથી. આ બધાં ઉપલબ્ધ સાધનો વડે ઉપજવેલી આ વંશની વંશાવળી નીચે રજૂ કરું છું.

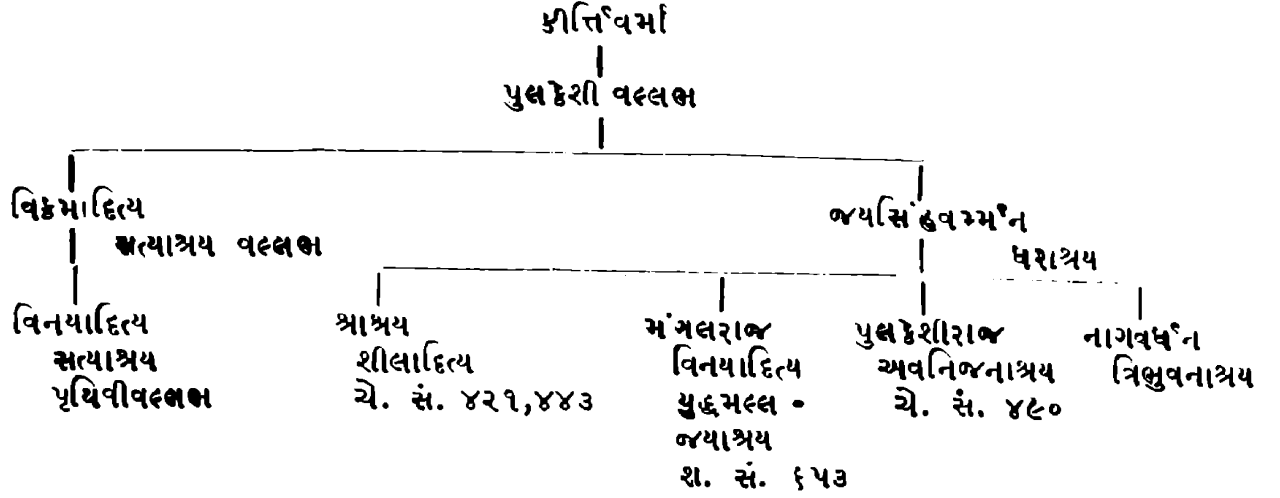
વલ્લીવંશના રાજાઓ

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્યવંશી—આ વંશના ૬ લેખો ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી જણાયાથી આંહી દાખલ કરવામાં આવેલ છે. તે એ. સં. ૩૯૪ (ઈ. સ. ૬૪૩)થી ૪૯૦ (ઈ. સ. ૭૩૯) સુધીના સમયના છે. આ લેખોમાંથી વાતાપીના પાશ્ચાત્ય ચાલુક્યો પૈકી જે જે રાજાઓનો સંબંધ બતાવતું વંશ-વૃક્ષ ઉપજાવી શકાયું છે તે નીચે આપ્યું છે. આ બધાં દાન આપવાનાં સ્થળો તેમજ દાનમાં અપાએલાં ગામો તથા ક્ષેત્રો સુરત તથા નવસારી આજુબાજુમાં એટલે કે લાટ અગર દક્ષિણ ગુજરાતમાં આવેલાં છે.

૧ * આ ચિહ્નવાળા રાજાઓનાં દાનપત્રો આ સંગ્રહમાં દાખલ કરેલ છે. ૨ સાલ ગુપ્તવલ્લી સંવતમાં આપેલ છે.

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય રાજ્યો

ગુર્જરવંશી:—આ વંશનાં કુલ બાર દાનપત્રો નં. ૧૦૮-૧૧૯ આજ પર્વત ઉપલબ્ધ થએલાં આમાં સંગ્રહીત કરવામાં આવેલ છે. તે બધામાં (નં. ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬ સિવાય) એદી અગર કલચુરી સંવત્સરનો ઉપયોગ થયો છે. નં. ૧૧૪ થી ૧૧૬ માં અનુક્રમે શ. સં. ૪૦૦, ૪૧૫ અને ૪૧૭ લેખમાં સ્પષ્ટ રીતે અક્ષરમાં લખેલ છે તેથી શંકાનું સ્થાન નથી છતાં તે ત્રણે બનાવટી સિદ્ધ થયાં છે તેથી વંશવૃક્ષમાં બંધ બેસે નહીં એ સ્વાભાવિક છે. આ રાજ્યોનું રાજધાનીનું શહેર ભરચ હતું અને દાન આપવાનાં સ્થળો પૈકી નાંદિપુરી (નાંદોદ) અકુરેશ્વર (અંકલેશ્વર) શિરીષપદક (સીસોદ્રા) અને સંગમખેટ (સંખેદા) તેની આસપાસ અત્યારે પણ જાણીતાં છે. દ્વતક તરીકે કામ કરનારનો ઇલકાબ ભોગિક (હાકોર) આ દાનપત્રોમાં વપરાયેલ છે. દાન વિભાગમાં સોદ્રજ્ઞ, સોપરિકર, ઇત્યાદિ વિશેષણો ઉપરાંત સસીશર, સર્વાદાનસંપ્રાપ્ત: અને સર્વદિત્યવિષ્ટિપ્રાપ્તિભેદિકપરિહીના એ ત્રણ નવાં આમાં મળી આવે છે.

દદ અને જયભટ એ જ નામ આ વંશના રાજ્યોને મળેલાં હોવાથી ઉત્તરોત્તર એ દદ અને ત્રણ જયભટ લેખોમાં વંશવર્ણન પ્રસંગે આવે છે તેથી ઘણો ગુચવાડો ઉભો થાય છે. સુભાગ્યે જયભટ ૧ લાને વીતરાગ દદ ૨ જાને પ્રજ્ઞાન્તરાગ અને જયભટ ૨ જાને ધરાધર એવાં બિરુદો લગાડેલાં છે તેથી તે બધાને અલગ પાડવાનું સુલભ થાય છે. નં. ૧૧૭ સં. ૪૫૬ ના દાનપત્રને તથા નં. ૧૧૮ સં. ૪૮૬ ના દાનપત્રને જયભટ ત્રીજાનાં આજ પર્વત મનાયાં છે પણ નં. ૧૧૯ સં. ૪૮૬ ના નવા મળેલા દાનપત્ર ઉપરથી હવે ખાતરીપૂર્વક કહી શકાય છે કે નં. ૧૧૭ ના જયભટ અને નં. ૧૧૮ ના જયભટ વચ્ચે એક રાજ ગાદીએ આવ્યો હતો તેથી નં. ૧૧૭ ને જયભટ ૨ જાનું અને નં. ૧૧૮ ને જયભટ ત્રીજાનું દાનપત્ર માનવું જોઈએ. સં. ૪૫૬ અને ૪૮૬ નાં બન્ને એક જ રાજાનાં માનવામાં જે ત્રીસ વર્ષના ગાળાને લીધે ખટક રહેતી હતી તે પણ દૂર થઈ છે. નં. ૧૧૮ માં પં. ૧૫ માં જયભટ બીજાના વર્ણન પછી પં. ૨૧ માં પરમ માહેશ્વર, સમધિગત પંચ મહાશબ્દ: મહા સામન્તાધિપતિ શ્રીમદ્ અનિરોલનું નામ પહેલી જ વાર આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. તેના પુત્ર તરીકે પં. ૩૩ માં વર્ણવેલ જયભટ ૩ જાએ આ દાન આપ્યું છે. આ દાનપત્ર પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ મુંબઈમાં છે અને તે મ્હે એ. ઇ. વૉ. ૨૩ પા. ૧૪૭ મે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. ત્યાં તેને જયભટ ૩ જાના દાનપત્ર તરીકે જ વર્ણવ્યું છે તે યથાર્થ છે. નં. ૧૧૮ અને ૧૧૯ બન્નેના દાન આપનાર જયભટનું વર્ણન તદ્દન એક સરખું એક જ શબ્દમાં છે તેથી તે બન્ને જયભટ ૩ જાનાં જ માનવાં જોઈએ. આ વંશનું નવું સુધારેલું વંશવૃક્ષ નીચે આપેલું છે:

ગુર્જરવંશી રાજાઓ

સામન્ત દદ ૧ લો ચે. સં. ૩૦૦, ૩૪૬

જયભટ (વીતરાગ) ૧ લો ,, ૪૫૫

દદ ૨ ને

પ્રશાન્તરાગ

ચે. સં. ૩૮૦, ૩૮૫, ૩૯૨

જયભટ ૨ ને (ધરાધર)

ચે. સં. ૪૫૬

અનિરોધ

જયભટ ૩ ને ચે. સં. ૪૮૬

રણુગ્રહ

ચે. સં. ૩૯૧

રાષ્ટ્રકૂટવંશી—આ વંશના કુલ એકવીસ દાનપત્રો આમાં દાખલ કર્યાં છે જેમાંથી ચૌદ ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટોનાં છે જ્યારે સાત મૂળ શાખાના રાજાઓનાં હોવા છતાં દાન લેનાર અગર સ્થળ વગેરે ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી હોવાથી આ સંગ્રહમાં તેને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. તે બધાં દાન સાત આઠ અને નવમી સદીમાં અપાએલ છે અને તેનો સમય શક સંવતમાં દેખાડ્યો છે. મૂળ તેમજ ગુજરાત શાખામાં એક જ નામના એક કરતાં વધારે કર્ક, ગોવિન્દ, ઇન્દ્ર ઇત્યાદિ નામધારી રાજાઓ હોવાથી તેઓનું વ્યક્તિત્વ ચોક્કસ કરવામાં શું ચવાડો ઉભો થાય છે અને કેટલાંકનાં બિરુદો પણ એકસરખાં હોવાથી વિશેષ ભાંજગડ ઉભી થાય છે. સદ્ભાગ્યે આ બધાં દાનપત્રો બહુ જ વિસ્તાર-પૂર્વક લખાએલાં છે અને વંશવર્ણન બહુ જ ઊંચી ઇતિહાસવાળું જોવામાં આવે છે. દરેક રાજાનાં ત્રણ ચાર બિરુદો વપરાએલાં છે તેથી જ્યાં તેનો અભાવ દેખાય ત્યાં તેની સત્તા તથા અધિકાર માટે શંકા ઉત્પન્ન થાય છે. તોપણ સમકાલીન રાજાઓ સાથેના સંબંધ વગેરેથી કેટલીક ચોક્કસાઈ આપોઆપ થઈ જાય છે. છતાં કેટલીક અસંબંધતા અને અસ્પષ્ટતાનો ખુલાસો વિશ્વસનીય થતો નથી. ગોવિન્દ ૨ ને (સં. ૭૦૨) અને ધ્રુવ ધારાવર્ષ (સં. ૭૧૭) બે ભાષણોમાં ગોવિન્દ ગાદી ઉપર આવ્યો હતો કે નહીં અને ધ્રુવની પહેલાં કે પછી અને ધ્રુવે પાછળથી પોતે કરેલા અન્યાયનું ભાન થવાથી ગાદી છોડી ગોવિન્દને આપી ઇત્યાદિ કલ્પનાઓનો હજી સુધી નિવેડો આણવા આપણી પાસે સાધન નથી. તેવી જ રીતે ગુજરાત શાખાના સ્થાપક ઇન્દ્રના પુત્ર કર્કનાં સ. સં. ૭૩૪, ૭૩૮ અને ૭૪૯ ની સાક્ષનાં દાનપત્રો અને ગોવિન્દનાં ૭૩૫, ૭૩૮, ૭૩૯, ૭૪૯ નાં દાનપત્રો સાથે સાથે અસ્તિત્વમાં હોવાનો ખુલાસો થઈ શકતો નથી. તેનો ખુલાસો શોધવામાં મુખ્ય શાખાના અમોઘવર્ષને કરેલી મદદ અને તેને ગાદી અપાવવાની હીલચાલ અને તેને લીધે પોતાની ગેરહાજરી ઇત્યાદિ વિગતો વિશેષ શું ચવાડો ઉભો કરે છે. આ બાબતમાં કર્કના સં. ૭૪૬ ના દાનપત્ર (નં. ૧૨૫ ક અંથ ૩ ને પા. ૧૩૪)ના પ્રાસ્તાવિક વિભાગમાં ડૉ. બી. ભટ્ટાચાર્યે બે કલ્પના કરીને તેનો ગ્રાહ્યગ્રાહ્યનો નિર્ણય કરવાનું ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ ઉપર રાખ્યું છે.

આ દાનો નં. ૧૨૮ અને ૧૨૫ બ સિવાય બધાં બલિયર વૈશ્વદેવાદિ પંચયજ્ઞક્રિયા માટે જુદાજુદા આશ્રણોને આપવામાં આવેલ છે. ૧૨૮ કામ્પિલ્લ તીર્થમાંના બૌદ્ધ વિહારને આર્પણના ક્રિયાને માટે જ્યારે ૧૨૫ બ જૈન ચૈત્યાલયના સમારકામ માટે આપવામાં આવેલ છે. આ સંગ્રહ સાથે સંબંધ ધરાવતા મૂળ તેમજ ગુજરાત શાખાના રાજાઓનું વંશવૃક્ષ તૈયાર કરી નીચે આપેલ છે અને તેમાં જે જે રાજાઓના દાનપત્રો આ સંગ્રહમાં છે તેના નામ સામે* ચિહ્ન કરેલ છે.

રાષ્ટ્રકૂટ સુખ્ય શાખા

દ્વિતીયમંત્ર શ. સં. ૫૫૨

૪ન્દ્ર „ „ ૫૭૭

ગોવિન્દ ૧ લો „ „ ૬૦૨

કક્ક ૧ લો „ „ ૬૨૭

૪ન્દ્ર ૨ જો
શ. સં. ૬૫૨
દ્વિતીયમંત્ર
૬૭૫

ધ્રુવ

ગોવિન્દ

*કક્ક ૨ જો ૬૬૯

કૃષ્ણ ૬૮૭

ગોવિન્દ ૨ જો
૭૦૨

ધ્રુવ (ધારાવર્ષ નિરૂપમ,
ધોર) ૭૧૭

*ગોવિન્દ ૩
પ્રભૂતવર્ષ, વલ્લભનરેન્દ્ર
જગત્તુંગ, પૃથ્વીવલ્લભ,
૭૨૫, ૭૨૮, ૭૨૯

૪ન્દ્ર ૩ જો (ગુજરાત
શાખાનો સ્થાપક)

*અમોઘવર્ષ
શાળ્વ, દુર્લભ શ્રી વલ્લભ
લક્ષ્મીવલ્લભ રકન્દ્રધંડ
૭૭૩, ૭૯૯

*કક્ક ૨ જો (સુવર્ણવર્ષ)
શ. સં. ૭૩૪, ૭૩૮,
૭૪૩, ૭૪૬

*ગોવિન્દ
પ્રભૂતવર્ષ
શ. સં. ૭૩૫
૭૩૯, ૭૪૯

*અકાલવર્ષ શુભતુંગ

કૃષ્ણ ૨ જો

૮૦૨

જગત્તુંગ=લક્ષ્મી

(ચેદી રણવિમલની પુત્રી)

*૪ન્દ્ર ૩ જો=દ્વિતીયમંત્ર (ચેદીવંશી)

પૃથ્વીવલ્લભ, રત્નકંદર્પ

કીર્તિનારાયણ

નિત્યવર્ષ ૮૩૬

*ગોવિન્દરાજ ૪ થો

સુવર્ણવર્ષ, પૃથ્વીવલ્લભ

વલ્લભ નરેન્દ્રદેવ ૮૫૨

*દ્વિતીયમંત્ર

શ. સં. ૭૮૯

*અકાલવર્ષ

કૃષ્ણરાજ શ. સં. ૮૧૦

*ધ્રુવ (ધારાવર્ષ નિરૂપમ)

શ. સં. ૭૫૭

અકાલવર્ષ (શુભતુંગ)

શ. સં. ૭૮૯

*ધ્રુવ ધારાવર્ષ

નિરૂપમ

શ. સં. ૭૮૯, ૮૦૬

ગોવિન્દ

આલુક્ય અગર સોલંકી વંશી—આ વંશનાં દાનપત્રો તથા શિલાલેખો મળીને કુલ ૯૩ લેખો સંગ્રહીત કરવામાં આવેલ છે. તેમાંથી ૬૯ મૂળ સંગ્રહમાં ગ્રંથ ૨ જામાં આપ્યા છે જ્યારે ૨૪ પુરવણી વિભાગમાં ગ્રંથ ૩ જામાં આપેલા છે. ગુજરાતની બહારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા આ સંગ્રહમાં દાખલ કરવા કેટલાક સુલ્લભ જનની સૂચના અનુસાર જોધપુર, આણં વગેરે સ્થળોના લેખો પાછળથી દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. નં. ૧૫૪ અને ૧૫૬ મિત્રાચના બધા લેખો વિ. સં. અનુસાર અ-ખ

લખાએલા છે. નં. ૧૫૪ માં ગુ. વ. સંવત્ તથા સિંહ સંવતનો અને નં. ૧૫૬ માં કેવળ સિંહ સંવતનો ઉપયોગ થયો છે. ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦ મે આ વંશનાં ૧૨ દાખરો પ્રગટ કર્યાં છે તેનો પ્રાસ્તાવિક વિભાગ જે આ સંગ્રહમાં ગ્રંથ ૨ જમાં નં. ૧૩૭ ની શરૂઆતમાં આપેલ છે તેમાં આ વંશના મૂળ પુરુષની ઉત્પત્તિ તથા આગમન સંબંધી તેમજ વંશના ખીજ રાજાઓ સંબંધી ઐતિહાસિક વિવેચન કરેલ છે તેથી આંહી પુનરાવૃત્તિ કરવા જરૂર નથી. તે વિવેચન, આ સંગ્રહમાંના લેખો તેમજ આજ પર્વત ઉપસંધ ખીજ સાહિત્યને આધારે તે રાજાઓની તૈયાર કરેલી વંશાવલી નીચે આપવામાં આવી છે. તે પૈકીના બધા રાજાઓના લેખો આમાં મળી આવે છે. ચામુંડરાજનું એક પણ દાનપત્ર આજ પર્વત મળ્યું નહોતું. દી. બ. સ્વ. કેશવજી કુવે મોડેજી શેટ્ટોગ્રાફ ઉપરથી ચામુંડરાજનું વિ. સં. ૧૦૩૩નું અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્ર નં. ૧૩૬ અ ગ્રંથ ૩ જમાં દાખલ કર્યું છે. ભીમ ૨ જના એકલાના લગભગ ૫૧ લેખો છે જેમાંથી ઘણાખરા આજ અને ગિરનાર ઉપરના જૈન મતાનુયાયીઓના છે. પ્રાચીન લેખોમાંનાં ઉત્તમ કવિઓનાં રચેલાં પ્રલોકગદ્ય વર્ણનો આ સમયનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવતાં નથી. છેવટના રાજાઓના સમયનાં દાનોમાં આખી વંશાવલી પણ બંધ થાય છે. માત્ર દાતાનેજ એકેક વિશેષણ લગાડી તેનાથીજ દાનવિભાગ આગળ ચાલે છે. વંશરક્ષ પૈકી ચામુંડરાજ પછીના વલ્લભરાજે દૂંક સમય રાજ્ય કર્યું હોવાથી તેનું નામ ઘણાખરા લેખોમાં આપેલ નથી. માત્ર ભીમ ૨ જના સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્ર (નં. ૧૬૫)માં પં. ૫ ની શરૂઆતમાં વલ્લભરાજનું નામ છે અને પં. ૨૦ માં ભીમ ૨ જને અલિનવ સિદ્ધરાજ ઉપરાંત જ્યંતસિંહ તરીકે વર્ણવ્યો છે. નં. ૧૬૨ માં મૂળરાજ ૨ જનું વર્ણન આવે છે તે પ્રસંગે કાવીના રાજા નાગાજીનને હરાવ્યાનો ઉલ્લેખ પં. ૧૭ માં સ્પષ્ટ રીતે આપેલ છે. છેલ્લા રાજા ત્રિભુવનપાલના નં. ૨૦૫ ના દાનપત્રમાંથી તેની ૧૨૯૯ ની સાલ આપણને મળે છે.

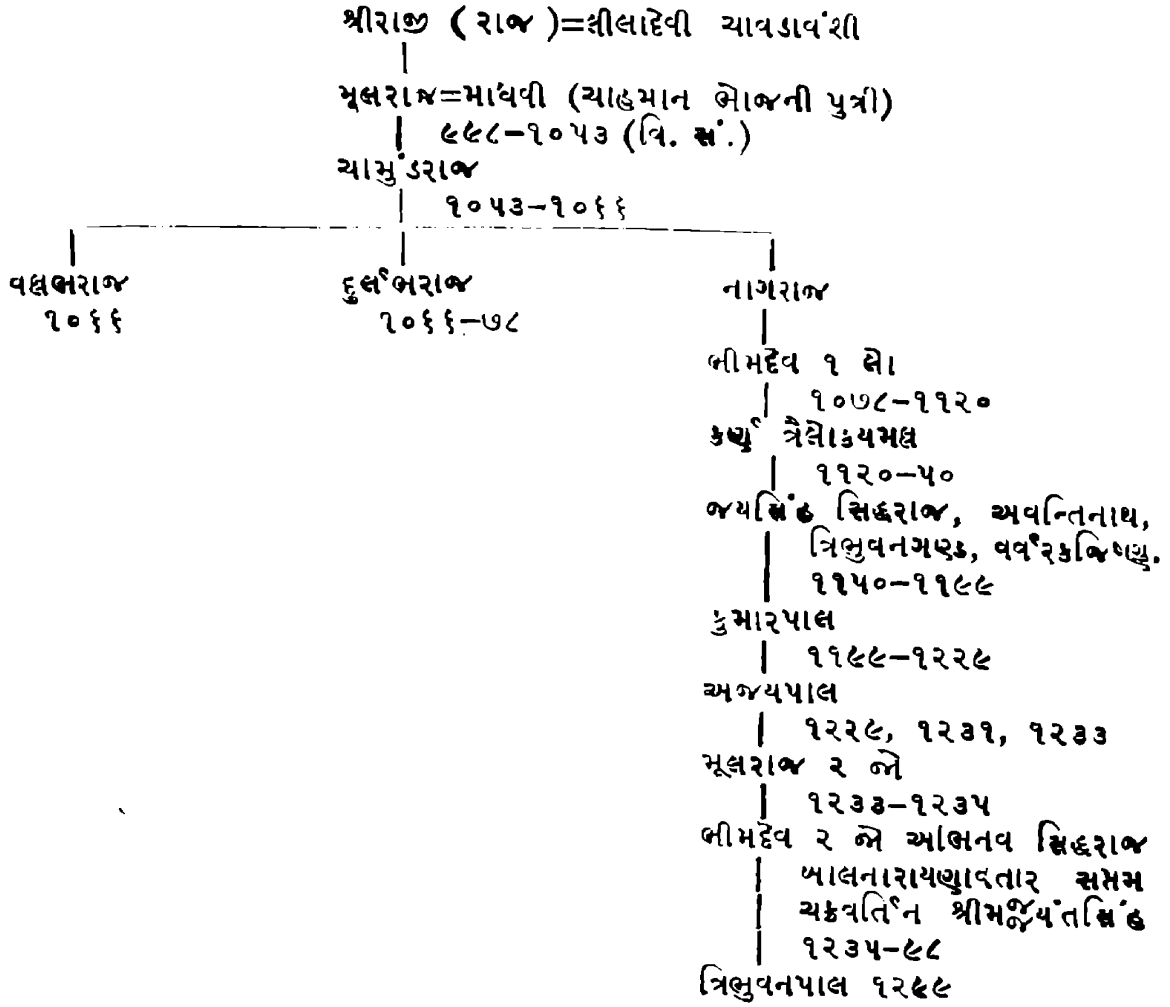
ન્યારે ક્ષત્રપ, ત્રૈકૂટક અને ગુપ્ત રાજાઓના ગુજરાત હજના સંખ્યાબંધ રૂપાના તથા ત્રાંખાના (પ્રમાણમાં જુજ) સિક્કાઓ આજ પર્વત મળ્યા છે અને હજુ મળે જાય છે ત્યારે વલ્લભી અને ત્યાર પછીના આ બધા વંશના રાજાઓના સિક્કા ખાતરીપૂર્વક અમુક રાજાના માની શકાય તેવા મળ્યા નથી.

ત્રુટક નામવાળા અમુક અક્ષરો લખેલા સિક્કાઓ જયસિંહના નામવાળા અગર રાષ્ટ્રકૂટ વંશના એકાદ બે જાતના વર્ણવ્યા છે પણ તેના ઉપર આધાર રાખી શકાય તેમ નથી. સંયુક્ત પ્રાંતમાં ઝાંસી પરગણામાં પન્દવાહ ગામમાંથી મળેલા સોનાના સિક્કા મિ. બર્ને^૧ સોલંકી રાજાના માન્યા હતા તે રા. બ. પ્રયાગ દયાલે ન્યુમિસ્મેટીક સપ્લીમેન્ટ સિલ્વર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ માં પા. ૧૧૭ મે ફરી વર્ણવેલ છે અને તેની બન્ને બાજુનાં ચિત્ર આપેલ છે. રા. બ. કે. એન. દીક્ષિત ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ આર્કીઓલોજીએ તેના ઉપરના અક્ષરો શ્રીસિદ્ધરાજઃ વાંચ્યા છે. તેનું શરૂઆત વજન ૬૫-૬૬ ગ્રેન અને ૩૬ ૮૫ ઇંચ છે અને તે ચેદી વંશના ગાંગેયદેવાદિના સિક્કાને અક્ષરો અને ઘાટધુટમાં મળતા આવે છે. પરંતુ બન્ને બાજુએ માત્ર તેટલાજ અક્ષરો કાતરેલા છે તેથી સિક્કા તરીકે તેઓ પ્રચલિત હોવાનું સંભવતું નથી. કોઈ પ્રસંગ ઉજવવા અગર ભેટ નજર માટે આવી મહેરો પાડવામાં આવી તેથી આ પણ તેવી મહેર હોય એ વધુ સંભવિત લાગે છે. કૃષ્ણરાજના નામવાળા રૂપાના અમુક સિક્કા આર્કીઓલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના રિપોર્ટમાં વર્ણવેલા મહેં જોયા છે પણ જયસિંહ કૃષ્ણરાજ ઇત્યાદિ નામો અતિ પ્રચલિત હોવાથી તે કયા વંશના કૃષ્ણરાજના છે તે ચોક્કસ થઈ શકતું નથી. આ વંશોના સિક્કાના અભાવ માટેની ચર્ચા, વડોદરા મુકામે ભરાયેલ સાતમી ઓરિયેન્ટલ કોન્ફ-રન્સ પ્રસંગે ગુજરાતના સિક્કાઓનો ઇતિહાસ એ નામે મહેં એક લેખ વાંચ્યો હતો અને જે તેના રિપોર્ટમાં પા. ૬૮૯ મે છપાયો છે, તેમાં કરી છે તેથી આંહી પિષ્ટપેષણ કરવું ઇષ્ટ નથી.

૧ ન્યુમિસ્મેટીક સપ્લીમેન્ટ નં. ૭ ૧૯૦૭

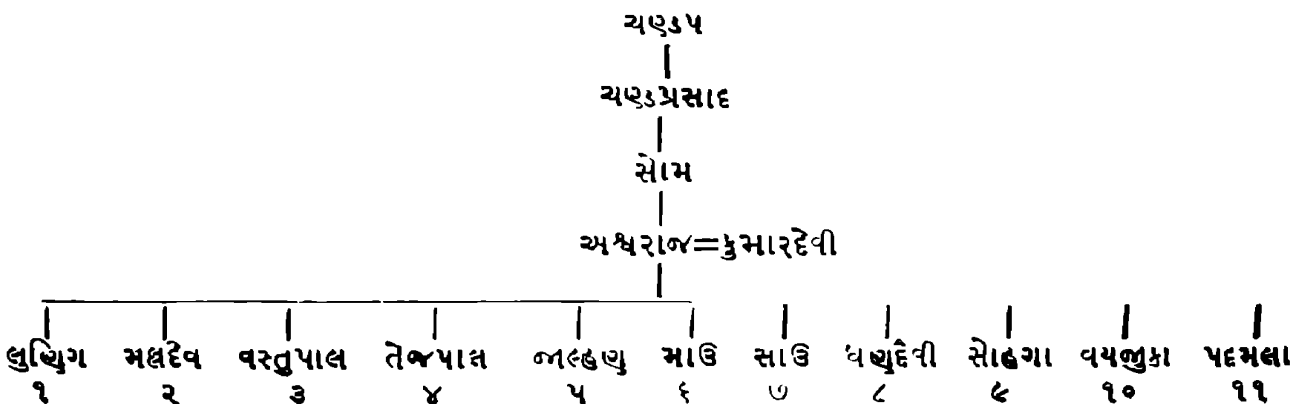
આ સમયમાં જૈન ધર્મનું પ્રાબલ્ય ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવું છે અને રાજ્યોની વંશાવળી જેવી ઢબથી મંત્રી વસ્તુપાળ અને તેજપાળના કૌટુંબીઓનાં નામ આપ્યું અને ગિરનારની ઉપરનાં જૈન મંદિરોમાંના લેખોમાં જેવામાં આવે છે. આ મંત્રીઓનું વંશવૃક્ષ પણ નીચે આપવામાં આવેલ છે:

ચાલુક્ય (સોલંકી) વંશવૃક્ષ

વસ્તુપાળ તથા તેજપાળનું વંશવૃક્ષ

અણહિલપુર પાટણમાં પ્રાગ્યાદ વંશમાં

નં. ૨ મહિદેવ=લીલુકા

પૂર્ણસિંહ=અલ્હણદેવી

પેથડ

પુનપાલ=પુનદેવી

નં. ૩

વરુપાલ=૧

લક્ષ્મીદેવી

કાન્હડ

રાણુ

=૨ સોણુકા

ભાભારાજપાલ

જયન્તસિંહ=જયતલદેવી

=સુહવદેવી

=૩પાદેવી

જૈનસિંહ

ગાગા

ધરણિગ

ત્રિજીવનદેવી

નં. ૪

તેજપાળ=૧

અનુપમદેવી

કા. જલ્હણુ

કા. આસા

કા. રાણીસંતોષા

=૨ સુહડા

લાવણ્યસિંહ

વહિલદેવી

લક્ષ્મીસિંહ=અનુપમદેવી

=૨યણુદેવી

ગઉરદેવી

વાઘેલાવંશી—આ વંશના ૨૧ લેખો મૂળ સંગ્રહમાં ગ્રંથ ૨ જામાં અને ૯ લેખો પુરવણી વિભાગમાં ગ્રંથ ૩ જામાં આપવામાં આવ્યા છે. આમાંના ઘણાખરા જૈન મતાનુયાયીઓએ બંધાવેલાં મંદિરો સંબંધી છે અને બાકીના તુટક તથા અણ્ણિત રિયતિમાં મળેલા છે તેથી ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી નથી. આ વંશના રાજાઓની વંશાવલી નીચે આપેલ છે. નં. ૨૧૬ ના વીસલદેવના દાનપત્રમાં તેને અભિનવ ભીમ, અભિનવ સિદ્ધરાજ, અપરાણુન ઇત્યાદિ ઉપનામોથી વર્ણવેલ છે. નં. ૨૨૨ માં પ્રચલિત નાણાં તેમજ તોલ તથા માપનાં નામ જોવા કે કર્ષ, દ્રમ્મ, મણુ, માણુક, કાવડિ, પલ્લિકા, ઘડા, પાયત્રી, છાટા ઇત્યાદિ મળે છે. નં. ૨૨૫ માં વાઘેલા સાથે જોડાએલાં ચાલુક્ય તથા રાષ્ટ્રકૂટ કુટુંબનો સંબંધ બતાવનારું વર્ણન આપેલ છે.

વાઘેલાવંશના રાજાઓ

ધવલ (૧૨૧૬)

અણ્ણરાજ=સલક્ષણુદેવી (૧૨૨૬)

લવણુપ્રસાદ=મદનદેવી

વીરધવલ=વયજલદેવી ૧૨૮૯-૯૪

વીરમદેવ

૧૩૦૦

વીસલદેવ

૧૩૦૦-૧૮

વિશ્વમલ્લ=નાગજીદેવી

પ્રતાપમલ્લ

અણ્ણનદેવ ૧૩૧૮-૩૧

સારંગદેવ ૧૩૩૧-૫૩

કર્ણુ મેલો ૧૩૫૩-૬૦

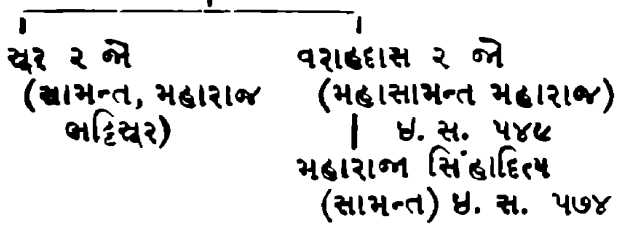
પરચુરણ લેખો—જે સમયના લેખોનો ગ્રંથ ૧ લા અને ૨ જામાં સંગ્રહ કરેલો છે તે સમયના હોવા છતાં જે લેખોને તેમાં આપેલા મુખ્ય વંશના કોઇપણ રાજા વિષે સાથે જોડી ન શકાય તેવા બધા લેખો આ વિભાગમાં કાલક્રમ અનુસાર આપ્યા છે. આ વિભાગમાં છૂટા છૂટા પથ્રુ બધી જુદી જુદી ઐતિહાસિક શાખાઓનાં પ્રાંતિક અધિકારીઓના આપેલા દાન સંબંધી હકીકત મળે છે.

વલ્લભી રાજના સામન્તો

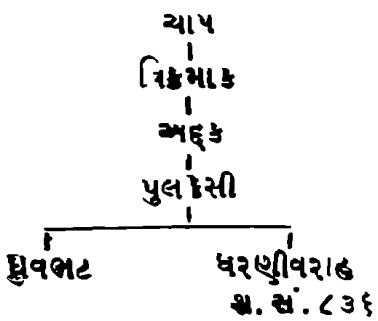
ગાર્હલકવંશ

સર ૧ લો મહારાજ

વરાહદાસ ૧ લો સેનાપતિ

કલ્લ
|
|
(ચાલુક) ધવલ
અવનિવર્મન ૧ લો
|
બલવર્મન ઇ. સ. ૮૬૩
|
અવનિવર્મન ૨ જે ઇ. સ. ૯૦૦

નં. ૨૩૭ અને ૨૩૮ પરમાર વંશના રાજા સીયક ૨ જાનાં વિ. સ. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬ નાં દાનપત્રો છે. તેમાં રાષ્ટ્રકૂટ વંશના અમોઘવર્ષ અને અકાલવર્ષના ઉલ્લેખ છે. દાતાના દાદા અને પુત્રનાં નામ બા

પરમારવંશ

બરષેપરાજ વાકપતિ ૧ લો

કૃષ્ણ
|
વૈરિસિંહ
|
સીયક ૨ જે મહામાણડલિકચુડામણિ
| વિ. સં. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬
વાકપતિ મુજ વિ. સં. ૧૦૩૧, ૧૦૩૬

નં. ૨૨૯ અને ૨૩૦ ગાર્હલકવંશના મહાસામન્ત વરાહદાસ ૨ જાના ઇ. સ. ૫૪૯ ના અને સિંહાદિત્યના ઇ. સ. ૫૭૪ ના દાન સંબંધી છે. તે લેખોમાંથી તે વંશની ઉપજવેલી વંશાવલી હાંસિયામાં આપેલી છે. નં. ૨૩૧ સેન્દ્રક વંશના જાનુશક્તિના પુત્ર આદિત્યશક્તિના પુત્ર નિકુમ્ભશક્તિના દાન સંબંધી છે. જ્યારે નં. ૨૩૨ ઇ. સ. ની સાતમી શતાબ્દીમાં બીલના મુખી નિરિહકના સેનાપતિ શાન્તિલના દાન સંબંધી છે.

નં. ૨૩૩ ના વિ. સં. ૭૯૪ નું દાન આપનાર રાજા જામક દેવને સૌરાષ્ટ્ર મંડલાધિપતિ તરીકે વર્ણવ્યો છે જેની રાજધાની જુમિલિકા હતી. તેનું લાંછન માછલી હોષને ધુમલી, છાયા, પૌરબંદરના જોડવાની શાખાનો હોવો જોઇએ. નં. ૨૩૪ અને ૨૩૫ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ધણા ઉપયોગી છે. તે કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અને તેના ખંડિયા બલવર્માનાં (ઇ. સ. ૮૯૩) અને અવનિવર્માનાં (ઇ. સ. ૯૦૦) દાનપત્રો છે. તે દાનપત્રોમાં ધરણીવરાહ, જર્જર, ચક્ષદાસ ધર્મ ઇત્યાદિ સમકાલીન રાજાઓને હારાબ્યાની હકીકત આપેલ છે. તે ઉપરથી સમજાય છે કે ઇ. સ. ની ૯ મી સદીના અંત સુધી કનોજનું રાજ્ય, દક્ષિણ કાઠિયાવાડ સુધી વિસ્તાર પામેલું હતું. આ બે પૈકીનું પહેલું બલવર્માનું ઉનામાંથી મળેલું છે. આ રાજાઓનું વંશવૃક્ષ હાંસિયામાં આપેલું છે. નં. ૨૩૬ નું શ. સં. ૮૩૬ નું વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર છે જેમાં મૂળ પુરુષ આપથી ધરણીવરાહ સુધીનો માર્ગિનમાં બતાવ્યા મુજબનો સંબંધ બતાવ્યો છે.

નં. ૨૩૭ અને ૨૩૮ પરમાર વંશના રાજા સીયક ૨ જાનાં વિ. સ. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬ નાં દાનપત્રો છે. તેમાં રાષ્ટ્રકૂટ વંશના અમોઘવર્ષ અને અકાલવર્ષના ઉલ્લેખ છે. દાતાના દાદા અને પુત્રનાં નામ બાલેખોમાંથી મળ્યાં છે. તે માર્ગિનમાં બતાવ્યા છે. નં. ૨૪૦ થી ૨૫૫ સુધીના ઉત્તર ગુજરાત આબુ અને શિયાળ ખેટમાંના જૈન લેખો છે જેમાં મૂર્તિઓની સ્થાપના સંબંધી ટૂંકી હકીકત આપેલી છે. નં. ૨૪૩ અને ૨૫૬ વિ. સ. ૧૨૬૪ લગભગનાં બે મેહેર રાજાઓનાં દાન સંબંધી છે. પહેલું મેહેર જગમલ્લનું ટિમ્બાણુક (ટિમ્બાણા)માંથી જાહેર કરેલું દાન છે. જેમાં તળાજમાં બે લિંગો સ્થાપ્યા સંબંધી તેમ જ તેના નિલાવ માટે જૂમિખડો આપ્યાની હકીકત છે, અને બીજા

હાથસણીના લેખમાં જીર્ણુદર્શમાં સંગવાપીની માફક હાથસણીમાં ઠવાવાપી બંધાવવાનો ઉદ્દેશ્ય છે. મેહર-મેહર-મેર જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો હુણુ લોકોની એક શાખા હતી. હુણુ લોકોએ તોરમાણુ અને મિહિર કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના શુભ રાજાઓની સત્તાનો અંત આણ્યો હતો. નં. ૨૩૦ અ કલચુરી વંશના કૃષ્ણરાજના દીકરા શંકરગણના દીકરા બુદ્ધરાજ સંબંધી

મહેશ્વરદામ

બીમદામ

ભતૃવડ ૧ લો

હરદામ

ક્રુષ્ણદેવ

ભતૃવડ ૨ જો

ક. સં. ૩૬૧ નો લેખ છે, નં. ૨૩૩ અ ભર્યમાં રહેતા ચાહમાનની અજ્ઞાત શાખાના રાજા ભતૃવડનાં હાસોટમાંથી મળેલા દાનપત્ર સંબંધી છે. તેમાં તેની પાંચ પેઢીનાં નામ માર્જિનમાં ખતાવ્યા મુજબનાં આપેલાં છે. આ ભતૃવડ બીજો વલ્લીવંશના શીલાદિત્ય ૬ કુ અને સાતમાનો સમઘાલીન હતો અને તેનું દાન વિ. સ. ૮૧૩ ની સાલનું છે. નં. ૨૩૮ અ નો લેખ વિ. સં. ૧૦૫૩ નો હરિવર્મન અને રચિના પુત્ર વિદ્યવંશના પુત્ર મમ્મટના પુત્ર ધવલના દાન સંબંધી છે. તેણે ચાલુક્ય મૂળરાજને તથા ધરણીવરાહને મદદ કર્યાની હકીકત આ લેખમાંથી મળે છે. નં. ૨૩૮ અ થાણાના સિલહાર અપરાદિત્યના અધિકારી લક્ષ્મણ નાયકે આપેલા દાન

સંબંધી છે પણ તે દાન સોમનાથ પાટણની પૂજા માટેનું છે તેથી આંહી આપણે ઉચિત ધ્યાન છે. બાકી રહેલા બધા જૈનમંદિરમાં મૂર્તિઓ સ્થાપ્યા સંબંધીના મારવાડના ચાહમાનના વિ. સં. ની ૧૩ મી સતાબ્દીના લેખો છે.

છેવટમાં આ ત્રીજા ગ્રંથની અંતે ત્રણ જુદીજુદી અનુક્રમણિકાઓ આપેલ છે જેમાં પહેલી ભૌગોલિક નામોની, બીજી વિશેષ નામોની, અને ત્રીજી પારિભાષિક શબ્દોની છે. આવી અનુક્રમણિકા દરેક ગ્રંથને અંતે તે તે ગ્રંથની જુદી આપવા કરતાં ત્રણ ગ્રંથની સાથે આપવાથી સંશોધકને વધુ સરલતા થાય અને દરેક બાબત સંબંધી બધી હકીકત એક સામગ્રી મળી શકે એ આશયથી આ ગોઠવણ ગ્રામ્ય રાખી છે. મતલબ સંગ્રહનો ઉપયોગ કરનારાઓની ખતતી સમવડતા સાચવવાની શુદ્ધ બુદ્ધિથી સંકલ્પના કરી છે અને આશા છે કે તેવા જ સદ્ભાવથી જનસમાજ આ રજૂ કરેલ સામગ્રી સ્વીકારી ઉપકૃત કરશે—અરવું.

વિ. સં. ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૪

આચાર્ય ગિ. વ.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

વાલેલા વંશી

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ ?	હાલ કયાં છે ?	પાનું
૨૦૬	આપ્ત ઉપર દેલવાડાનો વીર- ધવલના સમયનો	વિ. સં. ૧૨૬૭	પ્રા. સં. ૪.	દેલવાડા	૩
૨૦૭	ગિરનારના લેખો નં. ૧	કા. વ. ૧૦ વિ. સં. ૧૨૮૮	ભા. પા. ૧૭૪ રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૧૪
૨૦૮	„ નં. ૨	કા. સુ. ૧૦ વિ. સં. ૧૨૮૮	„ પા. ૩૨૮	„	૧૯
૨૦૯	„ નં. ૩	„ „ કા. સુ. ૧૦	„ ૩૩૧ „	„	૨૩
૨૧૦	„ નં. ૪	„ „	„ ૩૩૭ „	„	૨૮
૨૧૧	„ નં. ૫	„ „	„ ૩૪૧ „	„	૩૨
૨૧૨	„ નં. ૬	„ „	„ ૩૪૪ „	„	૩૭
૨૧૩	„ નં. ૨૩	વિ. સં. ૧૩૦૫	„ ૩૫૮ „	„	૪૨
૨૧૪	વીસલદેવનો અમદાવાદમનો	વૈ. સુ. ૩ વિ. સં. ૧૩૦૮	એ. ઇ. વૉ. ૫	અમદાવાદ ભદ્ર	૪૩
૨૧૫	શ્રી વૈદનાથ પ્રશસ્તિ ડભોઇ	ઇ. સ. ૧૨૫૧ વિ. સં. ૧૩૧૧	પા. ૧૦૨ એ. ઇ. વૉ. ૧	ડભોઇ	૪૫
૨૧૬	વીસલદેવના સમયનું દાનપત્ર	જ્યે. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૧૨૫(૩)	પા. ૨૦	...	૫૪
૨૧૭	અર્જુનદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૧૭ જ્યે. વ. ૪	ઇ. એ. વૉ. ૬ પા. ૨૧૦	...	૫૪
૨૧૮	વીસલદેવના રાજકવિ નાનાકની પ્રશસ્તિ પહેલી	ઇ. સ. ૧૨૬૧ વિ. સં. ૧૩૨૦	ઇ. એ. વૉ. ૧૧	વેરાવળ	૫૮
૨૧૯	„ બીજી	આષાઢ વ. ૧૩ હી. સં. ૬૬૨	પા. ૨૪૧	હરસદ માતાના મંદિરમાં	૫૮
૨૨૦	સારંગદેવનો કચ્છમાં બાપરા ગામના પાળીયા ઉપરનો	વ. સં. ૬૫૪ સિ. સં. ૧૫૧ ઇ. સ. ૧૨૬૪	„	„	૭૩
૨૨૧	સારંગદેવનો કચ્છમાં બાપરા ગામના પાળીયા ઉપરનો	વિ. સં. ૧૩૨૮ વિ. સં. ૧૩૩૨	„ „ ઇ. એ. વૉ. ૨૧	„	૭૭
૨૨૨	સારંગદેવનો કચ્છમાં બાપરા ગામના પાળીયા ઉપરનો	માર્ગ. સુ. ૧૧ ઇ. સ. ૧૨૭૫	પા. ૨૭૬	„	૭૭
૨૨૩	સારંગદેવનો કચ્છમાં બાપરા ગામના પાળીયા ઉપરનો	વિ. સં. ૧૩૩૫ વૈ. સુ. ૫	કાલ્દોર્ન લીસ્ટ પ્રિ. મ્યુ. એ. ઇ. વૉ. ૫	„	૭૮
૨૨૪	સારંગદેવનો કચ્છમાં બાપરા ગામના પાળીયા ઉપરનો	ઇ. સ. ૧૨૭૬	એપેન્ડિક્સ નં. ૨૩૭	„	૭૮

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખ

૧૬

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	શાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૨૨	સારંગદેવના સમયની સિન્દ્રામાં દેવપદ્મ પ્રસરિત	વિ. સં. ૧૩૪૩ માધ સુ. ૫	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૭૧	સિન્દ્રા	૭૯
૨૨૩	સારંગદેવનો અનાવડામાંનો	વિ. સં. ૧૩૪૮ આષાઢ સુ. ૧૩	ઇ. એ. વો. ૪૧ પા. ૨૦	અનાવડા વહી- વટદાર કચેરી	૮૮
૨૨૪	ખંભાતમાં ચિન્તામણિ નાથનો	વિ. સં. ૧૩૫૨	પ્રા. સં. ઇ. ભા. પા. ૨૨૭	તેજ મંદિરમાં	૯૧
૨૨૫	સારંગદેવના સમયનો (સોરઠ)માંથી મળેલો	વંથળી વિ. સં. ૧૩૪૬ ?	એ. એ. ભા. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૭૧	વોટસન મ્યુઝિ- યમ રાજકોટ	૯૭
૨૨૬	ખંભાતમાંથી ઉપલબ્ધ	...	પ્રા. સં. ઇ. ભા. પા. ૨૧૪	ખંભાત કુન્ત- નાથમંદિર	૧૦૨

પરચુરણ લેખો

૨૨૭	મોરખીનું જામકદેવનું તામ્રપત્ર ખીણું	સં. ૫૮૫ કા. સુ. ૫	ઇ. એ. વો. ૨ પા. ૨૫૭	મોરખી	૩
૨૨૮	સુનાવકલાના સંગમસિંહના પતરાં	ક. સં. ૨૯૨ કા. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૫૪૦-૪૧	એ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૭૨	...	૬
૨૨૯	વળાનાં ગાર્લક વરાહદાસ ખીળનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯	અપ્રસિદ્ધ	વળા	૯ ફરી વિસ્તાર - પૂર્વક ૨૨૦
૨૩૦	પાલીતાણાનાં સિંહાદિત્યનાં પતરાં	સં. ૨૫૫ આશ્વિન સુ. ૧૩	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૬	...	૧૦
૨૩૧	અગ્રુઆનું નિકુભક્ષક્ષિતનું દાનપત્ર	એ. સં. ૪૦૬ ભાદ્ર. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૬૫૪-૫૫	ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૨૬૫	બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ	૧૩
૨૩૨	સંખેડાના નિરિક્ષકના સેનાપતિ આન્તિકનું દાનપત્ર	ઇ. સ. ૫૯૭ થી ૬૧૧ સુધીમાં	એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૧	...	૧૮
૨૩૩	ધીનકીનું જામકદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૭૯૪ કા. સુ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૧	...	૨૧
૨૩૪	ઉનાનાં મહેન્દ્રપાલના સમયનાં બલવર્મનનાં તામ્રપત્રો	વ. સં. ૫૭૪ માધ સુ. ૬ ઇ. સ. ૮૯૩	એ. ઇ. વો. ૯ પા. ૧	...	૨૪
૨૩૫	ઉનાનાં મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અવનિવર્મન ખીળનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૬૫૬ માધ સુ. ૬	એ. ઇ. વો. ૯ પા. ૨	...	૨૮
૨૩૬	વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર	સ. સં. ૮૩૬ પૌષ સુ. ૪	ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૯૦	...	૩૫
૨૩૭	હરસોલના પરમાર સીયકનાં બે દાનપત્રો	વિ. સં. ૧૦૦૫ માધ વ. ૩૦ ઇ. સ. ૯૪૯	એ. ઇ. વો. ૧૯ પા. ૨૩૬	હરસોલ	૪૦

અનુક્રમનં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	કાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૩૮	પરમાર સીયકતું તાત્રપત્ર બીજું	વિ. સં. ૧૦૨૬ આશિ. વ. ૧૫ કા. સ. ૯૭૦	એ. ઇ. વા. ૧૯ પા. ૧૭૭	...	૪૯
૨૩૯	સુરતનાં ચૌહુક્ય ત્રિલોચનપાલનાં તાત્રપત્રો	શ. સં. ૯૭૨ કા. સ. ૧૦૫૦	કા. એ. વા. ૧૨ પા. ૧૯૬	સુરત	૫૧
૨૪૦	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૯	વિ. સં. ૧૨૧૧ વૈ. સુ. ૫	એ. ઇ. વા. ૨ પા. ૨૮	...	૫૮
૨૪૧	,, નં. ૧૦	વિ. સં. ૧૨૧૭ કા. સુ. ૧૦	,, ,,	...	૫૯
૨૪૨	,, નં. ૧૨	વિ. સં. ૧૨૫૯ કા. સુ. ૧	,, ,,	...	૬૦
૨૪૩	ટિમાણના મેહર જમમજનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૧૨૬૪ આ. સુ. ૨ કા. સ. ૧૨૦૭	કા. એ. વા. ૧૧ પા. ૩૩૭	...	૬૧
૨૪૪	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૩	વિ. સં. ૧૨૬૯	એ. ઇ. વા. ૨ પા. ૨૯	...	૬૭
૨૪૫	જાહરાબાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંનો ૧ લો	વિ. સં. ૧૨૭૨ જયે. વ. ૨	રી. લી. એ. રી. બા. પા. ૨૫૩	...	૬૭
૨૪૬	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૧	વિ. સં. ૧૨૮૨ પા. સુ. ૪	એ. ઇ. વા. ૨ પા. ૨૮	...	૬૮
૨૪૭	ધેલાણા (મગિરાળ)માંના કામનાથના આરસ ઉપરનો	વિ. સં. ૯૧૧ કા. સ. ૧૨૩૦	બા. પ્રા. શા. સં. પા. ૬૬	ધેલાણા	૬૮
૨૪૮	ઉત્તર ગુજરાતના ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૪	વિ. સં. ૧(૨)૬૫ પા. વ. ૮	એ. ઇ. વા. ૨ પા. ૨૪	...	૬૯
૨૪૯	,, નં. ૧૪	વિ. સં. ૧૨૯૯ વૈ. સુ. ૧૩	એ. ઇ. વા. ૨ પા. ૨૯	...	૬૯
૨૫૦	જાહરાબાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંનો બીજો	વિ. સં. ૧૩૦૦ વૈ. વ. ૧૧	રી. લી. એ. રી. બા. પા. ૨૫૩	તેજ સ્થળે	૭૦
૨૫૧	,, ત્રીજો	વિ. સં. ૧૩૧૫ કા. વ. ૭	,, ,,	...	૭૦
૨૫૨	આણુ ઉપર અચલેશ્વર ગામના તેજ નામના મહાદેવના મંદિરમાંનો	વિ. સં. ૧૩૪૨ માર્ગ. સુ. ૧ કા. સ. ૧૨૮૬	બા. પ્રા. શા. સં. પા. ૩૦	...	૭૧
૨૫૩	જાહરાબાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંનો ચોથો	વિ. સં. ૧૩૪૩ માધ સુ. ૧૦	રી. લી. એ. રી. બા. પા. ૨૫૩	...	૮૨
૨૫૪	વઢવાણમાં માધવવાવમાં	વિ. સં. ૧૩૫૦ કા. વ. ૮ કા. સ. ૧૨૯૬	,, ,, ૨૪૧	...	૮૨

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૫૫	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૨૭	વિ. સં. ૧૩૫૬ ચૈત્ર વ. ૧૧	એ. ઇ. વૉ. ૨ પા. ૩૩	...	૮૩
૨૫૬	હાથસળીમાંનો મેઢર રાજા ટંપકનો	વિ. સં. ૧૩૮૬ આ. ૭	ઇ. એ. વૉ. ૧૫ પા. ૩૬૦	...	૮૪
૨૫૭	વળામાંની પુષ્પેશ્વરી માટીની સીલ		ઇ. એ. વૉ. ૩૮ પા. ૧૪૫	...	૮૮

પુરવણીના લેખો

૬ અ	નૂનાગઢમાંથી મળેલો જીવદામન પહેલાનો	શ. સં. ૧૦(૦)	એ. ઇ. વૉ. ૧૮ પા. ૩૩૬	બહાદુર ખાનજી મ્યુઝિયમ	૯૧
૨૬ અ	ધ્રુવસેન ૧ લાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર	શ. સં. ૨(૦૬)	એ. ઇ. વૉ. ૧૯ પા. ૩૦૨	...	૯૩
૪૪	બંટીયાનાં ધરસેન ૨ જના પતરાં	ગુ. સં. ૨૫૭ વૈ. વ. ૧૫ ઇ. સ. ૫૭૪	એ. ઇ. વૉ. ૨૧ પા. ૧૭૯	...	૯૫ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૪૪ અ	ધરસેન ૨ જનું દાનપત્ર	ગુ. સં. ૨૫૨ વૈ. વ. ૧૫	ઇ. એ. વૉ. ૮ પા. ૩૦૧	...	૯૭
૫૬	વળામાંથી મળેલાં શીલાલિપ્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૨૮૭ કા. વ. ૭	જ. યુ. બો. વૉ. ૩ પાર્ટ ૧ લો પા. ૮૦	...	૧૦૦ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૮	વળામાંથી મળેલાં શીલાલિપ્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૨૯૦ ભા. સુ. ૧૦	જ. યુ. બો. વૉ. ૩ પાર્ટ ૧ લો પા. ૮૫	...	૧૦૨ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૯	" "	ગુ. સં. ૨૯૦ ભા. વ. ૭	" પા. ૮૨	...	૧૦૩ વિસ્તાર પૂર્વક ફરીથી
૫૯ અ	ભરેણિયકનું શીલાલિપ્ય ૧ લાનું દાનપત્ર	ગુ. સં. ૨૯૨ ચૈ. સુ. ૧૪ ઇ. સ. ૬૧૦-૧૧	એ. ઇ. વૉ. ૨૧ પા. ૧૧૬	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ	૧૦૫
૬૬	વળામાંથી મળેલાં ધ્રુવસેન ૨ જનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૩૧૯ જ્યે. સુ. ૭ ઇ. સ. ૬૩૮	જ. યુ. બો. વૉ. ૩ પાર્ટ ૧ પા. ૮૮	...	૧૦૬ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૯૨	જેસરનાં શીલાલિપ્ય ૩ જનાં પતરાં	ગુ. સં. ૩૫૭ પૌ. વ. ૪ ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬	એ. ઇ. વૉ. ૨૨ પા. ૧૧૪	...	૧૧૧ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૧૨૫ અ	ડોહામાં ગુ. રાષ્ટ્રકૂટ ગોવિંદ ૩ જનાં પતરાં	શ. સં. ૭૩૯ વૈ. વ. ૭	અપ્રસિદ્ધ	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ	૧૧૫
૧૨૫ બી	સુરતનાં કુર્કરાજ સુવર્ણ વર્ણનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૭૪૩ વૈ. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૮૨૧	એ. ઇ. વૉ. ૨૧ પા. ૧૩૩	...	૧૨૦

અનુક્રમ.નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયા પ્રસિદ્ધ ?	હાલ કયા છે ?	પાનું
૧૨૫ ક	આહાણુપદ્ધિનું કર્ક સુવર્ણ વર્ષનું દાનપત્ર	શ. સં. ૭૪૬ વૈ. સુ. ૧૫	એ. ઇ. વૉ. ૨૨ પા. ૭૭	વડોદરા ઓરિયેન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ	૧૩૪
૧૩૦ અ	ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટ ધ્રુવ ૨ જાનું નવું દાનપત્ર	શ. સં. ૮૦૬ માર્ગ. સુ. ૨ ઇ. સ. ૮૮૪	એ. ઇ. વૉ. ૨૨ પા. ૬૪	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ	૧૪૩
૧૩૬ અ	આલુક્ય ચામુણ રાજનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગ. વ. ૯	અપ્રસિદ્ધ	...	૧૫૪
૧૪૦ અ	પાલણુપુરના બીમદેવનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૧૧૨૦ પૌ. સુ. ૧૫	એ. ઇ. વૉ. ૨૧ પા. ૧૭૧	...	૧૫૬
૧૪૪ અ	ઉજ્જવનનો જયસિંહનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૬૫ જયે. વ. ૧૪	ઇ. એ. વૉ. ૪૨ પા. ૨૫૮	...	૧૫૯
૧૪૪ બ	કચ્છમાં ભદ્રેશ્વર પાસે ચોખણડા મહાદેવમનો	વિ. સં. ૧૧૬૫ આ. સુ. ૧૦	આ. રી. વૉ. સ. નં. ૨ એપે- નિક્સ નં. ૫૬	...	૧૬૦
૧૪૪ ક	દોહદનો આલુક્ય જયસિંહનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૬૬-૧૨૦૨	ઇ. એ. વૉ. ૧૦ પા. ૧૫૮	...	૧૬૧
૧૪૪ ડ	ગાળાનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૦(૧)	પુના. ઓરિયેન્ટ લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૨ પા. ૪૦	...	૧૬૪
૧૪૮ અ	પાલીનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૦૯ જયે. વ. ૪ ઇ. સં. ૧૧૫૩	,, પા. ૪૧	પાલી સોમનાથ મંદિર	૧૬૬
૧૪૮ બ	ભાટુણનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૦ જયે. સુ. ૬ ઇ. સં. ૧૧૫૪	,, પા. ૪૩	તેજ સ્થળે	૧૬૭
૧૪૮ ક	નાડોલનું કુમારપાલના સમયનું તાત્રપત્ર	વિ. સં. ૧૨૧૩ માર્ગ. વ. ૧૦	ઇ. એ. વૉ. ૪૧ પા. ૨૦૨	નાડોલ ગામના પંચ પાસે	૧૬૮
૧૪૯ અ	બાલીનો કુમારપાલનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૬ શ્રા. વ. ૧ ઇ. સં. ૧૧૬૦	પુના ઓરિયે- ન્ટલિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૨ પા. ૪૪	બાલી બોલમાતાના મંદિરમાં	૧૭૦
૧૪૯ બ	કિરાડનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૮ આશ્વિ. સુ. ૧ ઇ. સં. ૧૧૬૨	પુના ઓરિયેન્ટા લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૨ પા. ૪૭	કિરાડ શિવમંદિર	૧૭૩
૧૫૫ અ	રતનપુરનો કુમારપાલના સમયનો શિલાલેખ	ઇ. સં. ૧૧૪૩- ૭૪ સુધીમાં	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૨૦૫	રતનપુરમાં શિવમંદિરમાં	૧૭૭
૧૫૫ બ	પ્રાચીનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	...	પુના ઓરિયેન્ટા લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૩૮	પ્રાચી ભીમનું મંદિર	૧૮૦

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યા છે ?	પાનું
૧૫૭ અ	ઉંઘાનો અજયપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૩૧ ચૈ. વ. ૧૧	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૦	ઉંઘા કાલેશ્વર મહાદેવમાં	૧૮૨
૧૫૭ બ	મૂળરાજ બીજાનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૩૨ ચૈ. સુ. ૧૧	બુદ્ધિપ્રકાશ એ. જીન ૧૯૩૮ પા. ૧૬૩	...	૧૮૩
૧૫૭ ક	કિરાડુનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૩૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૧	તે જ સ્થળે	૧૮૭
૧૫૭ ડ	ગાળાનો બીમનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૪૯	અપ્રસિદ્ધ	...	૧૯૦
૧૫૭ ઇ	ગિરનારનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૫૬ જયે. સુ. ૧૩	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૫	ગિરનાર	૧૯૧
૧૫૮ અ	સોમનાથ પાટણનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૫(X)	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૨	વેરાવળ ફોર્મ- દારી ઉતારામાં	૧૯૩
૧૪૩ અ	સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૧૮૪ ચૈ. સુ. ૧૫	અપ્રસિદ્ધ	વામજના પટેલ પ્રહાર આત્મારામ	૧૯૬
૧૪૩ બ	"	વિ. સં. ૧૧૯૩ ક્રી. વ. ૭	"	"	૧૯૮
૧૪૪ ઇ	કુમારપાળનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૦૧ ચૈ. સુ. ૨	"	"	૧૯૯
૨૧૪ અ	અયોધ્ય રાજનું દાનપત્ર	...	"	"	૨૦૧
૨૧૫ અ	પોરબંદરનો વીસળદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૧૫ જા. સુ. ૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૫	મીડી માંડવીમાં કંદોઈની દુકાન પાસે	૨૦૨
૨૧૬ અ	કાંટેલાનો અભ્યુનદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૦ જયે. સુ. ૪ ઇ. સ. ૧૨૬૪	" પા. ૨૨૭	કાંટેલા રેવતી કુંડ પાસે મહા- કાલેશ્વરના મંદિરમાં	૨૦૪
૧૬૪	જરાણાનો અભ્યુનદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨(૬)	" પા. ૨૩૨	નવાનમર તાલે ખંભાળિયાના વિસ્તાર પૂર્વક જરાણા ગામમાં મધુપતિની મૂર્તિની બેસણી ઉપર	૨૦૮
૨૧૯ અ	કચ્છ તાલે રવમાંનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૮ શ્રા. સુ. ૨	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૩ નં. ૧ પા. ૨૦	...	૨૦૯

અનુક્રમે નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	દાલ ક્યા છે ?	પાનું
૨૧૬ બ	મિરનારમનો શિલાલેખ	અબ્દુનદેવનો વિ. સં. ૧૩૩૦ વૈ. સુ. ૧૫ ખ. સ. ૧૨૭૪	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૩ નં. ૧ પા. ૨૧	મિરનારમાં નેમિનાથના મંદિરમાં ગણુ- ધર મંડપમાં	૨૧૦
૨૨૦ અ	આમરજીનો સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૩૩ જ્યે. સુ. ૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૩ નં. ૧ પા. ૨૩	આમરજીના દરબાર ગદમાં	૨૧૧
૨૨૨ અ	વંથળીનો સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૪૬ વૈ. વ. ૬ ખ. સ. ૧૨૯૦	... પા. ૨૮	...	૨૧૩
૨૨૩ અ	આશુ. ઉપર વિમલવજ્રહિમનો સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૫૦ મા. સુ. ૧	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૩ નં. ૨ પા. ૬૯	...	૨૧૫
૨૨૫ અ	કુચ્છમાંનો સારંગદેવનો લેખ	...	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૩ નં. ૧ પા. ૨૨	...	૨૧૮
૨૨૫ બ	માંગરોળનો કથુ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૫(X)	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૩ નં. ૨ પા. ૭૩	માંગરોળ જુમા મસ્જિદની બહાર	૨૧૬
૨૨૬	વળામાંથી મળેલું ગાફલક, વરાહ-દાસનું દાનપત્ર	શુ. સં. ૨૩૦ મા. સુ. ૧ ખ. સ. ૫૪૯	જ. યુ. ઓ. વૉ. ૩ પાટી ૧ લો પા. ૭૭	...	૨૨૦ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૨૩૦ અ	સસૈંબિયુનાં જીદરાજનાં તાત્રપત્રો	ક. સં. ૩૬૧ ખ. સ. ૬૦૯-૧૦	એ. ઇ. વૉ. ૬ પા. ૨૯૪	તેજ ગામના પટેલ પાસે	૨૨૩
૨૩૩ અ	હાંસોટનાં ચાહમાન બતૂવર્ટનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૮૧૩ ખ. સ. ૭૫૬	એ. ઇ. વૉ. ૧૨ પા. ૧૯૭	હાંસોટના શુક્લ દલપતરામ	૨૨૯
૨૩૮ અ	બીજાપુરનો હસ્તિકુંડિના ધવલનો લેખ	વિ. સં. ૧૦૫૩	એ. ઇ. વૉ. ૧૦ પા. ૧૭	રાજપુતાના મ્યુઝિયમ અજમેર	૨૩૭
૨૩૮ બ	તિલકવાડાનાં પરમાર ભોજના સમયનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૧૧૦૩ માર્ગ. પર્વણ	પ્રોસિડિંગ્સ ઓરિયેન્ટલ કોન્ફરન્સ પુના પા. ૩૧૯	...	૨૪૬
૨૩૯ અ	સોમનાથ પાટણનો સિલહાર અપરાદિત્યનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૭૬ ચે. સુ. ૧૪	એ. બા. ઓ. રી. ઇ. વૉ. ૫ પા. ૧૬૯	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ લુઅર્ડ	૨૫૦
૨૩૯ ક	આશુ ઉપર વિમલના મંદિરમાંનો	વિ. સં. ૧૨૦૧	વૉ. મ્યુ. રબિંગ ઉપરથી	...	૨૫૧

અનુક્રમનં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	કાલ ક્યા છે ?	પાનું
૨૪૧ અ	મારવાડના ચાંદમાનના લેખો નં. ૧૯	વિ. સં. ૧૨૨૧ ૧૨૪૨, ૧૨૫૬ ૧૨૫૮	એ. ઇ. વૉ. ૧૧ પા. ૫૪	જોધપુર તાબે જલોરની મસીદમાં	૨૫૨
૨૪૧ બ	„ નં. ૧૪	વિ. સં. ૧૨૨૮ માર્ગ. સુ. ૧૩	„	...	૨૫૩
૨૪૧ ક	ગિરનાર હુમલના વંડામાં જાડ નીચેની બેઠકની કોર ઉપરનો	જિ. સં. ૫૮ ઇ. સ. ૧૧૭૨	રી. લી. એ. રી. ગિરનાર બા. પ્રે. પા. ૩૫૭ (નં. ૨૦)		૨૫૪
૨૫૦ અ	વેરાવળ હરજી દેવીના મંદિર-મનો શિલાલેખ	ગુ. વ. સં. ૬૨૭ વિ. સં. ૧૩૦૨	એ. ઇ. વૉ. ૩ પા. ૩૦૨	તેજ મંદિરમાંની મૂર્તિની બેઠકની ઉપર	૨૫૪
૨૫૧ અ	ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના દરવાજા ઉપરનો	વિ. સં. ૧૩૩૩ જ્યે. વ. ૧૪	રી. લી. એ. રી. ગિરનાર બા. પ્રે. પા. ૩૫૩ (નં. ૧૦)		૨૫૭
૨૫૧ બ	„ પૂર્વબાજીએ	વિ. સં. ૧૩૩૫ વૈ. સુ. ૮	પા. ૩૫૩ (નં. ૬ બી)	„	૨૫૮
૨૫૧ ક	„	વિ. સં. ૧૩૩૬ જ્યે. સુ. ૮	„ પા. ૩૫૨ (નં. ૬)	„	૨૫૮

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

वाघेला वंशना लेखो

વાઘેલા વંશના લેખો

નં. ૨૦૬

આબુગિરિ ઉપર દેલવાડાના રાજા વીરધવલના સમયનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૬૭ ક્રાગણ વદ ૧૦ સોમવાર

આબુ પર્વત ઉપર એક ન્હાનાં દેલવાડાના ગામમાં શ્રી આદિનાથના મંદિરની જમણી બાજુની ધર્મશાળાની એક ભીંતમાં ચણી લીધેલા કાળા આરસના એક ટુકડા ઉપર આ લેખ કેતરેલો છે. તે પથરની સપાટીનું માપ ૩૬ કૂટ x ૩૧ કૂટ છે, અને તેમાં સંસ્કૃત ભાષામાં લખેલા ૭૪ શ્લોકોની ૪૭ પંક્તિ છે. લિપિ હાલની દેવનાગરિ છે. પથર તથા લેખ બન્ને સુરક્ષિત છે. અણહિલવાડના રાજાઓના પ્રધાનો વસ્તુપાલ અને તેજપાલ નામના બે ભાઈઓએ આદિનાથના મંદિરમાં કેટલુંક સગારકામ તથા સુધારો કરાવ્યાનું લેખમાં લખ્યું છે. તે વખતે ગુજરાતના એક ભાગમાં રાજ્ય કરતા રાજા વીરધવલની વંશાવલી પણ આપી છે. તે સોલંકી વંશની વાઘેલા શાખાનો હતો. તેનો પિતા ગુજરાતના ભીમદેવ ૨ જાનો મુખ્ય પ્રધાન હતો. તેમાં પરમાર વંશના અમુક છ પુરુષોનાં નામ પણ આપ્યાં છે. તેમાંનો કૃષ્ણરાજ વીરધવલનો સમકાલીન અને યશો-ધવલ કુમારપાલનો સમકાલીન હોવાનું જણાય છે. બે જૈન પ્રધાનોએ બંધાવેલાં મોટાં સાર્વજનિક તથા ધાર્મિક બાંધકામોનું ફરીથી વર્ણન કર્યું છે. લેખની તારીખ, સંવત ૧૨૬૭ એટલે ઇ. સ. ૧૨૧૧ ની છે.

अक्षरान्तर

- १ ऽ० वंदे सरस्वतीं देवीं याति या कविमानसं नीयमाना निजेनेव यानमानसवा-
सिना १ यः शांतिमानप्यरु(णः) प्रकोपे शांतोऽपि दीप्तः स्मरनिग्रहाय निमी-
लिताक्षोऽपि समग्रदर्शी स वः शिवायास्तु शि-
- २ वातनूजः २ अणहिपुरमस्ति स्वस्तिपात्रं प्रजानामजरजिद्रघुतुल्यैः पाल्यमानं
चुलुक्यैः चिरमतिरमणीनां यत्र वक्तृ(क्ते) दुमंदीकृत इव सितपक्षप्रक्षयेप्यंधकारः
३ तत्र प्राग्वाटान्वयमुकुटं कुटजप्रसून-
- ३ विशदयशाः दानविनिर्जितकल्पद्रुमखंडश्चंडपः समभूत ४ चंडप्रसादसंज्ञः
स्वकुलप्रासादहेमदंडोऽस्य प्रसरत्कीर्तिपताकः पुण्यविपाकेन सूनुरभूत् ५ आत्म
गुणैः किरणैरिव सोमो रोमोद्गमं सतां कु-
- ४ र्वन् उदगादगाधमध्याहुग्धोदधिवांधवात्तस्मात् ६ तस्मादजनि जिनाधिनाथभक्तिं
विभ्राणः स्वमनसि सश्वराजः तस्यासीदयिततमाकुमारदेवी देवीव त्रिपुररिपोः कुमा-
रमाता ७ तयोः प्रथमपु-
- ५ त्रोऽभून्मन्त्रीलूणिगसंज्ञया दैवादवाप बालोपि सालोक्यं वासवेन सः ८ पूर्वमेव
सचिवः सकोविदैर्गण्यते स्म गुणवत्सु लूणिगः यस्य निस्तुषमतेर्मनीषयाधिककृतेव
धिषणस्य धीरपि ९ श्रीमल्लदेवश्री
- ६ तमल्लिदेवस्तस्यानुजो मन्त्रिमतल्लिकोऽभूत् बभूव यस्यान्यधनांगनासु लब्धा न बुद्धिः
शमलब्धबुद्धेः १० धर्मविधाने भुवनश्लि(छि)द्रपिधाने विभिन्नसंधाने
सृष्टिकृता न हि सृष्टः प्रतिमल्लो मल्लदेव-
- ७ स्य ११ नीलनीरदकदम्बकमुक्तश्चेतकेतुकिरणोद्धरणेन मल्लदेवयशसा गलहस्तो
हस्तिमल्लदशनांशुषु दत्तः १२ तस्यानुजो विजयते विजितेन्द्रियस्य सारस्वतामृ-
तकृताद्भुतहर्षवर्षः श्रीवस्तु-
- ८ पाल इति भालतलस्थितानि दौख्याक्षराणि सुकृती कृतीनां विलुपन् १३ विरयचति
वस्तुपालश्चलुक्यसचिवेषु कविषु च प्रवरः न कदाचिदर्थहरणं श्रीकरणे काव्य-
करणे वा १४ तेजःपालः पालितस्वा-
- ९ मितेजः पुंजः सोयं राजते मन्त्रिराजः दुर्वृत्तानां शंकनीयः कनीयानस्य भ्राता विश्व-
विभ्रांतकीर्त्तिः १५ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् स्थितं जगत्रयीसूत्रं
यदियोदरकंदरे १६ जाल्लूमाकुसाकु-
- १० वनदेवीसोहगावयजुकाख्याः पदमलदेवी चैषां क्रमादिमाः सप्त सौंदर्यः १७ एतेऽध-
राजपुत्रा दशरथपुत्रास्त एव चत्वारः किल पुनरवनावेकोदरवासलोभेन १८ अनु-
जन्मना समेतस्तेजःपा-

- ११ लेन वस्तुपालोयं मदयति कस्य न हृदयं मधुमासो माधवेनेव १९ पंथानमेको न कदापि गच्छेदिति स्मृतिप्रोक्तमिव स्मरंतौ सहोदरौ दुर्धरमोहचैरे संभूय धर्मा-ध्वनि तौ प्रवृत्तौ २० इदं सदा सो-
- १२ दरयोरुदेतु युगं युगव्यायतदोर्युगश्री(श्रि)युगे चतुर्थेप्यनृणेन येन कृतं कृत-स्यागमनं युगस्य २१ मुक्तामयं शरीरं सोदरयोः सुचिरमेतयोरस्तु मुक्तामयं किलमहीबलयमिदं भाति यत्कीर्त्या २२ पा
- १३ कोत्पचिनिमित्तौ यद्यपि पाणी तयोस्तथाप्येकः वामोभूदनयोर्न तु सोदरयोः कोऽपि दक्षिणयोः । २३ धर्मस्थानां कितामूर्वीं सर्वतः कुर्वतामुना दत्तः पादो बलाहं धुयुगलेन कलेर्गले २४ इतश्चौलुक्यवीरा-
- १४ णां वंशे शाखाविशेषकः अर्णोराज इति ख्यातो जातस्तेजोमयः पुमान् २५ तस्मादनंतरमनंतरितप्रतापः प्रापक्षितिं क्षतरिपुर्लवणप्रसादः । स्वर्गापगाजलवल-क्षितशंखशुभ्राबभ्रामयस्य लवणाब्धिमतीत्य कीर्तिः
- १५ २६ सुतस्तस्मादासीद्दशरथककुत्स्थप्रतिकृतेः प्रतिक्ष्मापालानां कवलितबलो वीर-धवलः । यशः पूरे यस्य प्रसरति रतिक्लान्तमनसामसाध्वीनां भग्नाऽभिसरणकला-यां कुशलता २७ चौलुक्यः सुकृती स वीरधवलः क-
- १६ णेजपानां जपं यः कर्णेपि चकार न प्रलपतामुद्दिश्य यौ मंत्रिणौ । आभ्यामभ्युदया-तिरेकरुचिरं राजयं स्वभर्तुः कृतं वाहानां निवहा घटाः करटिनां बद्धाश्च सौधाङ्गणे २८ तेन मंत्रीद्वयेनायं जानेजानूपवर्तिना ब (प्र)
- १७ भुर्भुजद्वयेनेव सुखमाश्लिष्यति श्रियं २९ इतश्च गौरीवरस्व(श्व)सुरभूधरसं-भवोयमस्त्यर्बुदः ककुदमद्रिकदंबकस्यमंदाकिनीं घनजटे दधदुत्तमांगे यः श्यालकः शशिमृतोऽभिनयं करोति ३० कचिदिह विहरंतीर्वी-
- १८ क्ष्यमाणस्य रामाः प्रसरति रतिरंतर्मोक्षमाकांक्षतोऽपि कचन मुनिभिरर्थ्या पश्यत-स्तीर्थवीथीं भवति भवविरक्ताधीरधीरात्मनोऽपि ३१ श्रेयः श्रेष्ठवशिष्ठहोमद्भु (हु) तभुक्कुंडान्मृतंडात्मजप्रद्योताधिकदेहदीधितिभ-
- १९ रः कोप्याविरासीन्नरः । तं मत्वा परमारणैकरसिकं स व्याजहारश्रुतेराधारः परमार इत्यजनि तन्नामाथ तस्यान्वयः ३२ श्रीधूमराजः प्रथमं बभूव भूवासवस्तत्र नरेंद्र-वंशे । भूमीभृतो यः कृतवानभिज्ञान् (प) क्षद्वयोच्छे
- २० दनवेदनासु ३३ धंधुकध्रुवभटादयस्ततस्ते रिपुद्विपघटाजितोभवत् । यत्कुलेऽजनि जगन्मनोरमो रामदेव इति कामदेवजित् ३४ रोदः कंदरवर्तिकीर्तिलहरीलि-सामृतांशुद्युतेरप्रद्युम्नवशोयशोधवल इ-

- २१ त्यासीत्तनूजस्ततः । यश्चैष्टुक्कृष्णकुमारपालनृपतिप्रत्यर्थिभावागतं मात्रासत्त्वसमं च मालवपतिं बल्लालमाब्धवान् ३५ शत्रुभ्रेणीगलविदलनोन्निद्रनिस्त्रिशधारो धारावर्षः समजनि सुतस्तस्य विश्वप्रशस्यः ॥ क्रोधाक्रांतेप्य-
- २२ धनवसुधानिश्चले यत्र जाताश्च्योतनेत्रोत्पलजलकणाः कौंकगाधीशपत्न्यः ३६ सोयं पुनर्दाशरथिः पृथिव्यामव्याहृतौजाः स्फुटमुज्जगाम । मारीचवैरादिवयोऽधुनापि (स्वं) राज्यमव्यग्रमतिः करोति ३७ सामं-
- २३ तसिंहसमितिक्षितिविक्षतौजाः श्रीगुर्जरक्षितिपरक्षणवक्षिणाभिः । प्रल्हादनस्तदनुजो दनुजोत्तमारि चारित्रमत्र पुनरुज्ज्वलयांचकार ३८ देवीसरोजासनसंभवा किं कामप्रदा किं सुरसौरभेयी प्रल्हादनाकारधरा-
- २४ धरायामायातवत्येष न निश्चयो मे ३९ धारावर्षसुतोयं जयति श्रीसोमसिंहदेवो यः । पितृतः शौर्यं विद्यां पितृव्यकाहानमुभयतो जगृहे ४० शुक्ता (का) विप्रकरा- नरातिनिकरान्निर्जित्य तर्किचन प्रापत्संप्रति सोम ।
- २५ सिंहनृपतिः सोमप्रकाशं यज्ञः । भेनोर्वीतलमुज्ज्वलं रचयताप्पुत्रास्यतामीर्षया सर्व्वे- षामिह विद्विषां नहि मुखान्मालिन्यमुन्मूलितं ४१ वसुदेवस्येव सुतः श्रीकृष्णः कृष्ण- राजेदेवोस्य मात्राधिकप्रतापो यशोद-
- २६ (द) यासंश्रितो जयति ४२ इतश्च अन्वयेन विनयेन विद्यया विक्रमेण सुकृत- क्रमेण च कापि कोऽपि न पुमानुपैति मे वस्तुपालसदृशो दृशोः प्रथि ॥ ४३ दयि- ता ललितादेवी सुनयमती तनयमापसचिवेन्द्रात् नान्मा जयंत-
- २७ सिंह जयंतमिन्द्राप्तु (त्पु) लोमपुत्रीव ॥ ४४ ॥ यः शैशवे विनयवैरिणि देव- धार्य्यं घृते नयं रचि (तदा) यगणोदयं च । सोयं मनोभवपराभवजागरूकरूपो न कं मनसि चुंबति चैत्रसिंहः ॥ ४५ श्रीवस्तुपालपुत्रः कल्पायुरयं जयं-
- २८ तसिंहोस्तु । कामादधिकं रूपं निरूप्यते यस्य दानं च ॥ ४६ ॥ श्रीतेजःपालः सचिवश्चिरमस्तु । तेजस्वीयेन जना निश्चिताश्चितामणिनेव नंदति ॥ ४७ यच्चाण- क्यामरगुहमरुद्वयाविशुक्रादिकानां प्रागुत्पाद्यं व्यधित सुचरितं
- २९ मंत्रिणां बुद्धिधाम्नां ॥ चक्रेभ्यासः स खलुविधिना नूनमेनं विधातुं तेजःपालः कथमितरथा धिक्व्य (तां प्राप्य) प तेषु ॥ ४८ ॥ अस्तिस्वस्तिनिकेतनं तनुभ्र (भृ) तां श्रीवस्तुपालानुजस्तेजःपाल इति स्थितिं बलिकृतामुर्वीतले पालयन् । आत्मीयं व-
- ३० हु मन्यते नहि गुणग्रामं च कामंदकिश्चाणक्योपि चमत्करोति न ह् (ह) दि । प्रेक्षास्पदं प्रेक्ष्य यं ॥ ४९ ॥ इतश्चमहं श्रीतेजःपालस्य पत्न्या श्रीअनुपदेव्या पितृवंशवर्णनं ॥ प्राग्वाटान्वयमंडनैकमुकुटः श्रीसांद्रचंद्रावतिवास्तव्यस्त-

- ३१ वनीयकीर्तिकहरीप्रक्षालितक्ष्मातलः । श्रीगंगाभिधया मुदीरजनि यद्वत्तनानुरागा-
दभूत् ॥ को नासप्रमदो नदोलितशिरा नोद्धूतरोमापुमान् ॥ ५० अनुसृतसज्जनस-
रणिर्घरणिगनामा बभूव तत्तनयः ॥ स्वप्रव्रज(जे) यथा
- ३२ गुणिना हारेणेव स्थितं येन् ॥ ५१ ॥ त्रिभुवनदेवी तस्य त्रिभुवनविख्यातशील-
संपन्ना दयिताभूदनयोः पुनरंगं द्वेषा मनस्त्वेकं ॥ ५२ ॥ अनुपमदेवी देवीसाक्षा-
द्वाक्षायणीव शीलेन तद्गृहिता सा दत्ताश्रीतेजःपाल-
- ३३ पत्येभूत् ॥ ५३ ॥ इयमनुपमदेवी । दिव्यव्रतप्रसूनव्रततिरजनितेजः पालमंत्रीशपत्नी
नयविनयविवेकैर्नित्यदाक्षिण्यधामप्रमुखगुणगणैर्दुद्योतितारोषगोत्रा ५४ लावण्य-
सिंहस्तनयस्तयोरयं रयं जयेते-
- ३४ द्वियदुष्टवाजिनां लब्ध्वापि मीनध्वजमंगलं वयः प्रयाति धर्म्मैकविधायिना धु(ध्व)-
ना ५५ श्रीतेजपालतनयस्य गुणानमुप्यश्रीलुणसिंहकृतिनः कति न स्तुवंति
श्रीबंधनोद्धुरतरैरपि यैः समंताद्बुद्धीमतानिजगतिक्षि-
- ३५ यतेस्म कीर्त्तिः ५६ गुणधननिधानकलशः प्रगटोयमसेवितश्चखलसर्पैः उपचय-
मयते सततं सुजनैरुपजीव्यमानोऽपि ॥ ५७ मल्लदेवसचिवस्य नंदनः पूर्णसिंह
इति लीलुकासुतः तस्य नंदति सुतोऽयमल्लहण-
- ३६ देविभूः सकृतवेशपेथडः ॥ ५८ अभूदनुपमा पत्नी तेजःपालस्य मंत्रिणः लावण्य-
सिंहनामायमायुष्मानेतयोः सुतः ॥ ५९ ॥ तेजःपालेन पुण्यार्थं तयोः पुत्रकल-
त्रयोः हर्म्य श्रीनेमिनाथस्य तेने तेनेदमर्बुदे ६०
- ३७ तेजःपाल इति क्षिर्तीदुसचिवः शंखोज्ज्वलाभिः शिलाश्रेणीभिः स्फुरदिंदुकुंदरु-
चिरं नेमिप्रभोर्मदिरं ॥ उच्चैर्मंडपमत्र राजतिजिनावासद्विपंचाशतं तत्पाश्वर्येषु बला-
नकं च पुरतो निष्पादयामासिवान् ६१ श्रीमच्छंड
- ३८ पसंभवः समभवच्छंडप्रसादस्ततः सोमस्तत्प्रभवोऽध्वराज इति तत्पुत्राः पवित्राशयाः
श्रीमस्त्वणिगमल्लदेवतनयाः श्रीवस्तुपालद्वयास्तेजःपालसमन्विता जिनमतारामा
नमन्नीरदाः ॥ ६२ श्रीमंत्रीश्वरवस्तुपालतनयः श्रीजै-
- ३९ त्रसिंहादकयस्तेजः पालसुतश्च विश्रुतमतिर्लावण्यसिंहाभिधः एतेषां दशपुत्रयः (?)
करिवरस्कंधाधिरुढाश्चिरं राजंतेजिनदर्शनार्थगतयो दिङ्नायकानामिव ६३ मुद्ग-
नीनामिव पृष्ठतः करिदधुः स्वेष्टप्रतिष्ठाजुषा तन्मूर्तिर्विम-
- ४० लाशमखन्नकमताः कांतासमेता दश चौलुक्यक्षितिपालवीरधवलस्याद्वैतबाहुः सुधी-
स्तेजःपाल इति व्यधापयदयं श्रीवस्तुपालानुजः ॥ ६४ तेजःपालः सकलत्रः
जायाजीव्यस्य वस्तुपालस्य सविधे विभाति सफलः

- ४१ सरोवरस्येव सहकारः ६५ तेन भ्रातृयुगेन या प्रतिपुरग्रामाध्वशैलस्थले वापी-
कूपनिपानकाननसरः प्रासादसत्रादिका ॥ धर्मस्थानपरंपरातिरुचिरा चक्रेथ
जीर्णोद्धृता व्याख्यातुं किमु शक्यते यदि परं सा मेदि-
- ४२ निमोदनी ६६ शंभोः श्वासंगतागतानि गणयेद्यः सन्मतिर्योऽथवा नेत्रोन्मीलन-
मीलनानि कलयेन्मार्कंडनाम्नो मुनेः संख्यातुं हृदि चंद्रसीधुकणिकामेतामपेता-
परव्यापारः शुभसत्रकीर्त्तनततिं सोप्युज्जिहीते न हि
- ४३ ६७ सदाप्रवर्ततां कीर्त्तिरश्वराजस्य शाश्वती ॥ सुकर्तुमुपकर्तुं च जानीते यस्य
संततिः ६८ आसीच्चंडपमंडितान्वयगुरुः संशुद्धबुद्धिः साधुर्हेममतिश्चचारुचरितः
श्रीशांति
- ४४ सूरिस्ततोप्याचंद्रामरसूरिणः समुदयचंद्रांशुदीप्तद्युतिः ६९ श्रीजैनशासवनीनवनी-
रवाहः श्रीमांस्ततो ... .. नविद्यविद्यः ख्यातस्ततो ... ..
मेरुमुनीश्वरोयं ७० ज्ञाना-
- ४५ मृतक्षमापात्रं । सूरिरस्त्युदयप्रभः मौक्तिकानीव सूक्तानि । भांतियत्प्रतिभांबुधेः ।
७१ एतद्धर्मस्थानं स्थानस्य तस्य यः कर्त्ता तावद्वयमिदमुदियादुदयत्ययमर्बुदो
यावत् (७२) श्रीसोमेश्वरदेवश्चलुक्थनरदेवसेवितपाद-
- ४६ युगः ॥ रचयांचकार रुचिरां धर्मस्थानप्रशस्तिमिमां ॥ ७३ ॥ श्रीनेमेरंबिका-
याश्च प्रसादादर्बुदाचले ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ७४ ॥
गजधरकान्हडस्य पुत्रकडुबाकेन प्रशस्तिरियमुत्कीर्णा ॥
- ४७ श्रीविक्रमसंवत् १२६७ वर्षे फाल्गुन वदि १० सौम्यदिने ... ..

ભાષાન્તર

કવિઓનાં મનમાં નિવાસ કરતી અને માન સરવરમાં રહેતા હુંસોના વાહનથી ત્યાં લઈ જવાતી સરસ્વતી દેવીને નમન કરું છું.

શાન્તિમાન હોવા છતાં ક્રોધથી રક્ત, શાન્ત હોવા છતાં સ્મરનિગ્રહમાં પ્રદીપ્ત, અને ચત્રુ બંધ છતાં જે સર્વ જીવે છે તે, પાર્વતીનો પુત્ર ગણપતિ તમારું કલ્યાણ કરે.

અજરના (?) પરાજય કરનાર, રઘુ સમાન ચૌલુક્યોથી રક્ષિત પ્રજાના સુખનું સ્થાન જ્યાં શુકલ પક્ષની અંતે પણ સુંદર રમણીઓનાં શશી સમાન મુખથી ચિરકાળ સુધી તિમિર પણ મંદ થાય છે તે અણહિલપુર પાટણ છે.

આ પુર(નગર)માં પ્રાગ્વાટ અન્વયના મુગટમણિ સમાન ચણ્ડપ થઈ ગયો. તેનો યશ કુટજ પુષ્પ જેવો શુદ્ધ હતો અને દાનમાં કલ્પતરૂથી અધિક હતો.

તેને સત્કર્મનાં ફળરૂપી તેના કુળના મહેલના સુવર્ણ દણ્ડ સમાન જેના યશનો ધ્વજ સદા પ્રસરતો હતો તે ચણ્ડપ્રસાદ નામે પુત્ર હતો.

પયોદધિમાંથી પ્રગટેલો સોમ (ધન્દુ) સજ્જનોને કિરણોથી આનંદ આપે છે તેમ પયોદધિ સમાન તે(ચણ્ડપ્રસાદ)માંથી સોમ સજ્જનોને આનંદ આપનાર પ્રકટ થયો.

તેને જિનેશ્વરની ભક્તિપરાયણ શશ્વરાજ પુત્ર હતો. તેને શિવ ભગવાનની પત્ની અને કાર્ત્તવીર્ય સ્વામિની માતા પાર્વતી સમાન કુમારદેવી પ્રિયતમા હતી.

શશ્વરાજ અને કુમારદેવીનો પ્રથમ પુત્ર લૂણિગ નામનો મંત્રી હતો. તે દૈવવશાત્ યુવાવસ્થામાં મૃત્યુ પામ્યો હતો.

વિદ્વાનો આ લૂણિગ મંત્રીને શુણિજનોમાં અગ્રસ્થાને મૂકતા.

તે પોતાનાં શુદ્ધ બુદ્ધિ અને ડહાપણથી બૃહસ્પતિની બુદ્ધિ કરતાં પણ અધિકતા વાળો હતો.

તેનો અનુજ મંત્રીવર શ્રીમાન મલ્લીદેવ† જેણે મલ્લદેવ‡નો આશ્રય લીધો હતો તે હતો તેનું મન એવું સંતુષ્ટ હતું કે તે પરસી અથવા પરધનથી આકર્ષાતું નહીં.

ધર્મ વિધાન, અન્યની નિર્ભળતા ઢાંકવામાં અને કલહસમાધાનમાં વિધાતાએ મલ્લદેવનો પ્રતિસ્પર્ધિ કદિ સંજોઈ ન હતો.

ધન વાહનમાંથી મુક્ત બનેલા શશિનાં કિરણોનો ઉદ્ધાર કરતો મલ્લદેવનો યશ પ્રબળ ગજોના દંતમાંથી નીકળતાં કિરણો સાથે મિત્રતા કરતો.

ઈન્દ્રિયો પર વિજય મેળવનાર મલ્લદેવના અનુજ, સારસ્વત અમૃતથી અદ્ભુત હર્ષની વૃદ્ધિ કરનાર, અને વિદ્વાનોના ભાલ પરનો આપદ શબ્દ ભૂંસી નાંખનાર શ્રી વસ્તુપાલનો જય થાયો.

ચૌલુક્યના સચિવો અને કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ વસ્તુપાલ તેની કાવ્યકૃતિ માટે અથવા ધનવૃદ્ધિ માટે કદાપિ કંઈ પણ ધન સ્વીકારતો નથી કે લેતો પણ નથી.

તેનો અનુજ તેજપાલ જે સ્વામિના મહાન તેજ(પ્રતાપ)નું પાલન કરે છે, જેનો દુષ્ટોને ભય છે અને જેનો યશ ચારે દિશામાં પ્રસરે છે તે મંત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ સ્થાને વિરાજે છે.

તેજપાલ અને વિષ્ણુના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કોણ કરી શકે? કારણ કે બન્નેનાં ઉદરની ગુફામાં અને ગુફા જેવા ઉદરમાં ત્રણ જગતની વ્યવસ્થાનું સૂત્ર છે.

તેને જાલૂ, માકું, સાકું, વનદેવી, સોહગા, વયજીકા અને પદમલદેવી એવા અનુક્રમવાળી સાત પરણેલી પત્નીઓ હતી.

અરેખર આ અશ્વરાજના ચાર પુત્રો એક જ ઉદરમાં રહેવાના લોભે પૃથ્વીપર અવતરેલા દશરથના ચાર પુત્રો જ છે.

† ‡ આ નામો બૂલથી આગળ પાછળ મૂકાઈ ગયાં લાગે છે.

ચૈત્ર પછી વૈશાખનું અનુગમન થાય તેમ તેના નિજ અનુજ તેજપાલના સહગમનવાળો વસ્તુપાલ કેાનું હૃદય રંજતો નથી ?

ઠઠાપિ માર્ગમાં એકલા જવું નહીં એ સ્મૃતિવચન ધ્યાનમાં રાખતા હોય તેમ તે બે ભાઈઓ મોહરૂપી ચોરના ભયવાળા ધર્મપંથ પર સદા સાથે ચાલે છે.

યુગ જેટલા લાંબા કરવાળા તે બન્ને ભાઈઓનો અનંત યશ યુગો સુધી ટકી રહેા; કારણ કે તેમણે ત્રણે રૂણ પૂર્ણ કરીને આ ચોથા કલિયુગમાં પણ કૃતયુગ આણ્યો છે.

જેના યશથી ભૂમિ મંડલ મૌક્રિક સમાન શ્વેત થયું છે તે બન્ને ભાઈઓનાં શરીર સદા વ્યાધિમુક્ત રહેા.

આ ભાઈઓના કર સર્વ ચીજ ઉત્પન્ન કરનાર અને તૈયાર કરનાર હતા છતાં તે (કર)માંના એકકે વામ (ખરાબ-ડાબો) હતો નહીં, પણ નિત્ય બન્ને દક્ષિણ હતા.

ધર્મસ્થાનોથી પૃથ્વી સર્વત્ર અંકિત કરીને આ ભાઈઓએ કલિયુગનો કંઠ તેમના ચરણ નીચે દબાવ્યો છે.

ચૌલુક્ય વીરોના વંશમાં, શાખાઓનો વિશેષક તેજસ્વી શ્રી અર્જુનજ જન્મ્યો.

તેના પછી વરવ જ જેનો પ્રતાપ ઠાંકેલો ન હતો તે, અખિલ ભૂમિમાં સત્તા ચલાવનાર, શત્રુનો સંહાર કરનાર, લવણખંધમાંથી ઘણે દૂર બહાર પ્રસરેલાં ગંગા નદીનાં જળથી શુભ્ર બનેલાં શંખ સમાન શુભ્ર યશવાળો શ્રીલવણપ્રસાદ આવ્યો.

દશરથ અને કુકુત્સ્થની પ્રતિમા જેવા લવણપ્રસાદને વીરધવલ નામનો શત્રુના દળને હણનારો પુત્ર હતો. તેના યશના પૂરના પ્રવાહમાં રતિકોડાથી શિથિલ બનેલા મનવાળી અસાધની સ્ત્રીઓની અભિસરણુકળાની કુશલતા ભગ્ન થતી.

ચૌલુક્ય વંશમાં જન્મેલો સુકૃત્ય કરનાર વીરધવલ તેના બે સચિવો(વસ્તુપાલ અને તેજપાલ) ની નિન્દા કરતા નિન્દાખોરોને સાંભળતો નહીં. આ બે સચિવોએ પોતાના નૃપનું રાજ્ય અતિ-અભ્યુદયથી અને અનેક અશ્વો અને ગજો રાજ મહેલના આંગણમાં બાંધી ઘણું શોભાવ્યું.

બન્ને જાનુપર્વતિ (ઘુંટણ પર્યંત લટકતા: તેના ચરણમાં બેસતા) અને બે ભુજરૂપી સચિવોથી વીરધવલ નૃપ સુખેથી લક્ષ્મીને ભેટે છે.

આખું પર્વતનું વર્ણન:—પાર્વતીના સ્વામિના શ્વસુરથી ઉદ્ભવેલો અર્ધુદગિરિ પર્વતોના મંડળમાં શ્રેષ્ઠ છે. શિવ ભગવાનનો આ સાળો, શિખર પર વાદળાંની જટાથી સ્વર્ગીય ગંગાને ધારનાર શિવ ભગવાનનું અનુકરણ કરે છે.

અહીં કોઈ સ્થળે લલનાઓને વિહાર કરતી જોઈને મોક્ષની આકાંક્ષાવાળા જનને પણ ચિત્તમાં કામ પ્રવેશ કરે છે; જ્યારે અન્ય સ્થળે તેથી ઉલટું મુનિઓનાં આશ્રય લેવાતાં તીર્થ સ્થાનોના માર્ગ જોઈ ચંચલ મનના મનુષ્યને પણ જગતથી વિરક્ત થઈ જાય છે.

પરમારોનું વર્ણન:—ઠઠયાણુદાતા શ્રેષ્ઠ મહાન શ્રી વસિષ્ઠના હોમના કુંડમાંથી માર્તંડથી અધિક જ્યોતિવાળો પુરૂષ પ્રકટયો. અને તેને શત્રુસંહારમાં રસ લેનાર જોઈ તેને વેદના આધાર વસિષ્ઠ મુનિએ પરમાર કહ્યો. તે સમયથી તેનું કુળ તે નામથી બોલાતું.

પરમાર વંશમાં પ્રથમ નૃપ શ્રીમાન ધૂમરાજ પૃથ્વી ઉપર ઇન્દ્રસમાન હતો. કારણ કે તેણે ભૂમિભૂતો(પર્વતો અને નૃપો)ને પક્ષ(પાંખ અને મિત્રો)ના છેદનથી વેદનાનું જ્ઞાન કરાવ્યું હતું.

ધૂમરાજને ધન્ધુક, ધ્રુવ લટ, આદિ અરિની ગજસેનાનો પરાજય કરનાર પુત્રો હતા. તેમના કુળમાં કામદેવથી અધિક રૂપવાન અને જગતના હર્ષ સમાન રામદેવ જન્મ્યો હતો.

તેને, સ્વર્ગ અને પૃથ્વીની ગુફામાં પ્રસરતા યશના મોજામાં (તંરગમાં) શશિને લિપ્ત કરતો, કામને વશ નહીં તેવો યશોધવલ પુત્ર જન્મ્યો. અને સમાન બળવાળો ઔલુક્ય નૃપ કુમારપાલ પ્રતિ શત્રુ થએલા માલવદેશના સ્વામિ બદલાલને તેણે (યશોધવલે) બંદીવાન કર્યો.

તેને, અખિલ જગમાં વિખ્યાત ધારાવર્ષ પુત્ર હતો, જેની તીક્ષ્ણ અસિધારા શત્રુગણોનાં ગળાં નિત્ય છેદવાના કાર્યમાં રહેતી. અને વસુવિના(?)ની ભૂમિ સમાન અચળ તેના કોપ માત્રથી જ કેાણકણ દેશના નૃપોની પત્નીઓનાં નેત્રકમળમાંથી આંસુ પાડતો.

અજિત બળવાળો દશરથનો પુત્ર રામ પુનઃ ભૂમિપર અવતર્યો હોય તેમ દેખાય છે. અને દૈત્ય મારિચ પ્રત્યેનો વૈરભાવ તુષ્ટ કરવા ધીરમતિવાળો રામ માફક રાજ્ય ચલાવે છે.

તેનો અનુજ પ્રદહાણ જેણે સામન્તસિંહ સાથે યુદ્ધમાં સત્તા તૂટી ત્યારે શ્રીમાન્ ગુર્જર દેશના નૃપનું વારંવાર રક્ષણ કરીને દૈત્યોના સર્વથી મહાન રિપુ વિષ્ણુનાં કૃત્યો પુનઃ ઉજ્જવળ કર્યાં.

હું નિર્ણય કરી શકતો નથી કે આ બ્રહ્માની પુત્રી સરસ્વતી કે કામદુગ્ધા ધેનુ જે સર્વ વાંછના પૂર્ણ કરે છે તે પ્રદહાદનના રૂપમાં ભૂમિ પર અવતરી છે.

ધારાવર્ષનો પુત્ર શ્રી સોમસિંહ જેનામાં તેના પિતાનું શૌર્ય અને પિતૃવ્યક(કાકા)ની વિદ્યા અને બન્નેની દાન શક્તિ ઉતરેલી હતી તે વિજયી થાઓ.

શત્રુઓને જિતી, બ્રાહ્મણોને શત્રુ મંડળમાંથી મુક્ત કરી, સોમસિંહે ઇન્દુસમાન ઉજ્જવળ અને અતુલ યશ પ્રાપ્ત કર્યો. તે એવા યશથી પૃથ્વીને અજવાળતો હતો છતાં ઈર્ષાથી શિર ઉંચકતા શત્રુઓનાં મુખ પરથી મલિનતા હરતો નહીં.

શ્રી સોમસિંહનો પુત્ર નૃપ શ્રીકૃષ્ણદેવ જે અતિ પ્રતાપી છે, યશ અને દયાથી સંપન્ન છે અને તેથી જે યશોદાથી સંશ્રિત વસુદેવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ સમાન લાગે છે તે જય પામે.

(અહીં વસ્તુપાલના વંશનું વર્ણન થાય છે)

(વસ્તુપાલનું વર્ણન)—અન્વયમાં, વિનયમાં, વિદ્યામાં, યશમાં, અને પુણ્યમાં વસ્તુપાલ સમાન કોઈ માણસ મારા દષ્ટિ પથમાં આવતો નથી.

મહામાત્ય વસ્તુપાલથી તેની સદાચારી પત્ની લલિતાદેવીને, ઇન્દ્રથી ઇન્દ્રાણિને જયન્ત નામે પુત્ર પ્રાપ્ત થયો તેમ, જયન્તસિંહ નામે પુત્ર થયો.

તેણે (જયન્તસિંહે) વિનયવિમુખ બાલપણમાં પણ દેવો યોગ્ય મહાન ગુણ બતાવ્યા અને તેના લાઈઓનાં સત્કાર્ય ઉજ્જવળ કર્યાં. કામદેવથી અધિક રૂપવાન જયન્તસિંહ કેાનું હૃદય પ્રસન્ન નથી કરતો ?

શ્રીમાન્ વસ્તુપાલનો પુત્ર આ જયન્તસિંહ જેનું રૂપ કામદેવથી અધિક છે અને જેનું દાન અલિલાષ કરતાં અધિક છે તે એક કલ્પના આયુષ્યવાળો થાઓ.

શ્રીમાન્ તેજપાલ મંત્રી જેનાથી પ્રજા ચિંતામણિ માફક નિશ્ચિત છે તે ચિરકાળ સત્તાનો ઉપભોગ કરે.

ચાણક્ય, બૃહસ્પતિ, મરૂંચાધિ, શુક આદિ બુદ્ધિવાન મંત્રીઓ સર્જવામાં કરેલા અભ્યાસનો ઉપયોગ આ તેજપાલ સર્જવામાં બ્રહ્માએ કર્યો. નહીં તો તેજપાલ તેમના સર્વ કરતાં અધિક ક્યાંથી હોય ?

સમસ્ત પ્રાણિઓના કલ્યાણનો નિવાસ, વસ્તુપાલનો અનુજ તેજપાલ બલિ રાજ્યે સ્થાપેલી સ્થિતિનું પાલન કરતો. ખરેખર તેને જોઈને ગુણગ્રામ કામંદકિ પોતાની અસંખ્ય કાર્ય સિદ્ધિઓ માટે ઉચ્ચ વિચાર રાખતો નહીં અને ચાણક્ય પોતાની શક્તિ માટે વિસ્મય પામતો અટકે છે.

(અહીં તેજપાલની પત્ની અનુપમદેવીના પિતાના વંશનું વર્ણન શરૂ થાય છે.)

પ્રાગ્વાટ અન્વયનો મુગટ, ચન્દ્રાવતી નગરીનો નિવાસી, મોઢી ગાંગા થઈ ગયો. તેણે ભૂમિ-તલનું પ્રશંસનીય કીર્તિથી પ્રક્ષાલન કર્યું હતું. તેના વ્રતમાં અનુરાગ વિષે સાંભળી કોણ પોતાનું શિર ડોલાવશે નહીં કે આનન્દ નહીં લે.

તેને ધરણીગ નામે સજ્જનોનો પંથ અનુસરતો, ગુણી હોવાથી પોતાના યોગ્ય સ્થાનમાં રહેતા ગુણી હાર સમાન પુત્ર હતો.

તેને ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત, શિલ સંપન્ન અને તેને અતિ પ્રિય ત્રિભુવનદેવી પત્ની હતી. આ બહેના દેહ જૂદા હતા પણ મન એક જ હતું.

તેઓએ પાર્વતી જેવા આચારવાળી સાક્ષાત્ દેવી સમાન તેમની પુત્રી અનુપમદેવીનું શ્રી તેજપાલ સાથે લગ્ન કર્યું.

સદાચાર રૂપી પુષ્પ ધારતી દિવ્ય રજની, આ અનુપમદેવી— મહામાત્ય તેજપાલની પત્ની જે ઉદારતાનું નિલ નિવાસ સ્થાન હતી તે પોતાના આખા કુલને નય, વિનય, વિવેક, ઉચિતતા, અને દાક્ષિણ્યથી ચંદ્ર માફક ઉજ્જવળ કરતી.

આ બહેનો આ પુત્ર લાવણ્યસિંહ દુષ્ટ અપ્સેની નિરંકુશ ગતિપર અંકુશ રાખતો અને કામદેવથી પૂર્ણ અરક્ષિત યૌવન અવસ્થામાં પણ સદાચારને પંથે ચાલતો.

તેજપાલના લાગ્યવંત પુત્ર હુણસિંહના અતિધનથી મલિન થવાના સંભવવાળા સદ્ગુણો તે બુદ્ધિમાનથી તેના યશનું રક્ષણ કરનારા છે.

સદ્ગુણથી પૂર્ણ આ પાત્ર જે સર્પ જેવા દુષ્ટ જનોથી ઠંકાઈ ગયેલું નથી તે તેનો સત્પુ-રુષો ઉપલોગ કરતા હોવા છતાં સદા વૃદ્ધિ પામે છે.

મલ્લદેવ મંત્રીને પૂર્ણસિંહનામે પુત્ર હતો, જેને (પૂર્ણસિંહને) અલ્હલદેવીથી પેથડ નામે સ્વપાન પુત્ર હતો.

તેજપાલ મંત્રીને અનુપમા પત્ની હતી. લાવણ્યસિંહ તેમનો આયુષ્યમાન પુત્ર હતો.

નિજ પુત્ર અને નિજ પત્નીના ઐયાર્થે તેજપાલે અર્ધદ પર્વતપર નેમિનાથનું આ મંદિર બાંધ્યું.

પૃથ્વીપર સચિવોમાં શ્રેષ્ઠ તેજપાલે, શંખ જેવા પ્રવેત પત્થરોથી, ઉજ્જવળ ઈન્દુસમાન અને ખીલેલા કુણ્ડ પુષ્પ સમાન, રમ્ય ઉંચા મંડપવાળું નેમિનાથનું આ મંદિર બંધાવ્યું. તેની સમીપ-માં બાણપર જિનોનાં પર (બાવન) ગૃહ અને અગ્રે બલ્લાનક ઉભાં કર્યાં.

શ્રીમાન્ ચણ્ડપને ચણ્ડપ્રસાદ નામે પુત્ર હતો. તેને સોમપુત્ર હતો. તેને અશ્વરાજ પુત્ર હતો. તેને પવિત્ર હૃદયવાળા, જિનમતમાં પરાયણ અને ધર્મકાર્યોના પ્રભાવથી વાદળાંને પણ નમાવનાર શ્રીમાન્ લૂણિગ, મલ્લદેવ, વસ્તુપાલ અને તેજપાલ પુત્રો હતા.

મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલનો પુત્ર જૈત્રસિંહ અને તેજપાલનો પુત્ર ધીમત લાવણ્યસિંહ દિગ્નાયકો સમાન હતા. અને હાથી પર આરોહણ કરી જિનેશ્વરના દર્શને જતી તેમની ૧૦ (દશ) પુત્રીઓ રમ્ય લાગે છે.

સોલંકી નૃપ વીરધવલના અતુલ કર જેવા વસ્તુપાલના સુમતિવાળા અનુજ તેજપાલે આ જિનના મંદિરમાં આ પુત્રીઓનાં (?) હાથીપર વિરાજતાં પત્થરનાં ૧૦ (દશ) પુતળાં કરાવ્યાં.

સરવર સમીપમાં ફલ સહિત આમ્ર વૃક્ષ સમાન તેની પત્નીનો આધાર, તેજપાલ નિજ-પત્ની સહિત વસ્તુપાલના મહેલમાં દેખાય છે.

વાપી, કૂપ, જલાશય, વૃક્ષઘટા, તડાગ, મંદિર, સત્રો આદિ સુંદર અસંખ્ય સ્થાનો આ બે ભાઈઓએ દરેક ગામમાં, દરેક શહેરમાં, દરેક માર્ગ અને દરેક પર્વતપર બંધાવેલાં અને જીનાં સ્થાનો નો જીર્ણોદ્ધાર કરીને પૃથ્વીને રમ્ય બનાવતાં. એ સ્થાનોનું વર્ણન કોણ કરી શકે ?

સુમતિસંપન્ન જન સર્વ કાર્યોનો ત્યાગ કરી શંકરના શ્વાસોશ્વાસ ગણી શકે, માર્કેણ્ડેય મુનિ ની આખના પલકારા ગણી શકે અથવા ચંદ્રમાંથી ઝરતાં અમૃતખિંદુ ગણવા પ્રયત્ન કરે. પણ સત્રોને અપાતી સ્તુતિની મહાન સંખ્યા કોઈ ગણી શકે નહીં.

અશ્વરાજ જેના વંશજો સુકૃત્ય અને સહાય કેમ કરવાં તે જાણે છે, તેની કીર્તિ સદૈવ સર્વ દિશામાં પ્રસરે.

પ્રજા અને નિર્મળ હૃદયનો હેમમતિ ચણ્ડપના પ્રતાપી વંશનો શુર હોતો. તેના પછી સત્કાર્ય કરનાર શાન્તિ સૂરિ હોતો અને પછી ઉદય થતા શશિના કિરણ જેવા દિગ્ગજવળ રૂપવાળો ચન્દ્રા-મરસુરિ આવ્યો.

તેના પછી.....પ્રતાપી જૈન મતના ઉદ્યાનમાં નવા વાદળ સમાન..... તેનો વિખ્યાત અને.....મહાવિદ્યાવાળો મેરુ મુનિશ્વર હતો.

ઉદય પ્રભસૂરિ જ્ઞાનામૃત અને ધૈર્યનો સંચય (નિધિ) છે. તેની સાગર સમાન બુદ્ધિ મૌકિક સરખા આદેશ આપે છે.

આ ધર્મસ્થાન અને ધર્મસ્થાન સ્થાપનાર અર્જુન પર્વતના કાળ સુધી વૃદ્ધિ પામે.

ચૌલુક્ય નૃપોથી સેવન થતા ગરણવાળા શ્રી સોમેશ્વરથી આ ધર્મસ્થાનની આ સુંદર પ્રશસ્તિ રચાએલી છે.

શ્રી નેમિનાથ અને અંબિકાના પ્રસાદથી આ પ્રશસ્તિ વસ્તુપાલના અન્વયને અર્ચુદાયલમાં લાલકારી અને મહિમાવાળી નિવડો.

આ પ્રશસ્તિ ગજધર કન્હડના પુત્ર કડવાએ કોતરી હતી.

વિક્રમ સંવત ૧૨૬૭ ક્રાગણ વદી ૧૦ બુધવારે.

ગિરનારના લેખો નં. ૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદિ ૧૦ બુધવાર

ગિરનાર પર્વત ઉપર વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના પશ્ચિમ દરવાજા ઉપર એક લંબ-ગોળ શિલા છે. તેના ઉપર નીચેની ૧૨૦ અક્ષરોવાળી ૧૩ પંક્તિઓ કોતરેલી છે. લિપિ ઘણી ખરી સ્પષ્ટ છે, અને લખાણ એકંદરે શુદ્ધ છે.

અક્ષરાન્તર

॥-નમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ॥ પાયાન્નેમિજિનઃ સ યસ્ય ક [ચિતઃ] સ્વામીકૃતાગ-
સ્થિતાવગ્રેરૂપદિદૃક્ષ્યા સ્થિતવતે

પ્રીતે સુરાણાં પ્રભૌ ॥ કાયે ભાગવતે [વનેવ-ક] .... [દ્વિપોલાબિબે]
શંસંતામિદશા .... મપિ

... [વનાજવે] ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે ફાગુણ
શુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદળહિલ-

પુરવાસ્તવ્યપ્રામ્વાટાન્વયપ્રસૂત ઠ૦ શ્રીચંડપાત્મજ ઠ૦ શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠ૦
શ્રીસોમતનુજ ઠ. શ્રીઆશારાજનં-

દનસ્ય ઠ. શ્રીકુમારદેવીકુક્ષિસંભૂતસ્ય ઠ. શ્રીલુણિગમહં શ્રીમાલદેવયોરનુજસ્ય મહં.
શ્રી તેજઃપાલામ્રજન્મનો મહામા-

ત્યશ્રીવસ્તુપાલસ્યાત્મજે મહં શ્રીલલિતાદેવીકુક્ષિસરોવરરાજહંસાયમાને મહં.
શ્રીજયતસિંહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થમુદ્રાવ્યાપારાન્ વ્યાપૃગ્વાતિ સતિ
સં. ૭૭ વર્ષે

શ્રીશત્રુંજયોજ્જયંતપ્રભૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રભાવાવિર્ભૂતશ્રીમદ્દેવાધિદેવપ્રસાદાસા-
દિતસંઘાધિપત્યેન ચૌલુક્યકુલનમસ્ત-

લપ્રકાશનૈકમાર્ચંડમહારાજાધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવેસુતમહારાજશ્રીવીરઘવલદેવ-
પ્રીતિપ્રતિપન્નરાજ્યસર્વેશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન તથા

अनुजेन सं. ७६ वर्षपूर्व गुर्जरमंडले धवलककप्रमुखनगरेषु मुद्राव्यापारान् व्यापृ-
ष्वतामहं श्रीतेजःपालेन च श्रीशत्रुं-

जयाबुदाचलप्रभृतिमहातीर्थेषु श्रीमदणहिलपुरभृगुपुरस्तंभनकपुरस्तंभतीर्थदर्भ-
तीधवलककप्रमुखनगरेषु तथा अन्यसमस्तस्थानेष्वपि कोटिशोभिनवधर्मस्थानानि
प्रभूतजीर्णोद्धाराश्च कारिताः ॥ तथा सचिवेश्वरश्रीवस्तुपालेन इह स्वय निर्मापि-
तश्रीशत्रुंजयमहातीर्थावतारश्रीमदादि-

तीर्थकरश्रीऋषभदेवस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेवसत्यपुरावतारश्रीमहावीरदेवप्र-
शस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वतीमूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टयजिनयुगलअम्बावलोक-
नाशाम्बप्रद्युम्नाशिखरेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृत देवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढस्वपि-
तामहमहं. श्रीसोमनिजपितृ ठ. श्रीआशाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरणत्रयश्रीनेमिनाथ-
देवआत्मीयपूर्वजाग्रजानुजपुत्रादिमूर्तिसमन्वितसुखोदघाटनकस्तंभ श्रीअष्टापद-
महातीर्थप्रभृति अनेककीर्तनपरं-

पराविराजिते श्रीनेमिनाथदेवाधिदेवविभूषितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थ आत्मनस्तथा-
स्वधर्मचारिण्याः प्राग्वाटजातीय ठ.

श्रीकान्हडपुत्र्याः ठ. राणूकुक्षिसंभूताया महं श्रीललितादेव्याः पुण्याभिवृद्धये श्री-
नागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशांतिसूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्री-
अमरसूरिप-

दे भट्टारकश्रीहरिभद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिप्रतिष्ठितश्रीअजितनाथ-
देवादिविंशतितीर्थकरालंकृतयोमभिनवः समंडपः श्रीसमेतमहातीर्थावतारप्रासादः

कारितः ॥ पीयूषपूरस्य च वस्तुपालमंत्रीशितुश्चायमियान् विभेदः ॥ एकः पुन-
र्जीवयति प्रमीतं प्रमीयमाणं तु भुवि

द्वितीयः ॥ १ ॥ श्रीदश्रीदयितेश्वरभृतयः संतु कचित् तेपि ये प्रीणंति प्रभवि-
ष्णवोपि विभवैर्नार्किचनं कंच-

न ॥ सौयं सिंचति कांचनैः प्रतिदिनं दारिद्र्यदावानलप्रम्लानां पृथिवीं नवीनज-
लदः श्रीवस्तुपालः

पुनः ॥ २ ॥ भ्रातः पातकिनां किमत्र कथया दुर्मन्त्रिणामेतया येषां चेतसि
नास्ति किंचिदपरं लोकोपकारं

विना ॥ नन्वस्यैव गृणान्गृणीहि गणशः श्रीवस्तुपालस्य यस्तद्विश्वोपकृतिव्रतं
चरति यत्कर्णेन चीर्णं पुरा ॥ ३ ॥

मीत्वा भानुं भोजराजे प्रयाते श्रीमुंजोपि स्वर्गसाम्राज्यभाजि ॥ एकः संप्रत्यर्थिनां
वस्तुपालस्तिष्ठत्यश्रु-

स्पंदनिष्कंदनाय ॥ ४ ॥ चौलुक्यक्षितिपालमौलसचिव त्वस्कीर्तिकोलाहलस्रैलो-
क्योपि विलोक्यमानपुलकानं-

दाश्रुभिः श्रूयते ॥ किं चैषा कलिदूषितापि भवता प्रासादवापीप्रपाकूपारामसरो-
वरप्रभृतिभिर्धात्रो पवित्रीकृता ॥ ५ ॥

स श्रीतेजःपालः सचिवश्चिरकालमस्तु तेजस्वी ॥ येन वयं निश्चिताश्चितामणिने-
व नंदामः ॥ ६ ॥ लवणप्रसादपुत्रश्रीकरणे लवणसिंहजनकोसौ ॥ मंत्रित्वमत्र
कुरुतां कल्पशतं कल्पतरु-

कल्पः ॥ ७ ॥ पुरा पादेन दैत्यारैर्भुवनोपरिवर्तिना ॥ अधुना वस्तुपालस्य
हस्तेनाधः कृतो बलिः ॥ ८ ॥ दयिता ललि-

तादेवी तनयमवीतनयमाप सचिवेन्द्रात् ॥ नाम्ना जयंतसिंहं जयंतमिन्द्रात्पुलो-
मपुत्रीव ॥ ९ ॥

[एते] श्रीगुर्जेश्वरपुरोहित ठ. श्रीसोमेश्वरदेवस्य स्तंभतीर्थेत्र कायस्थवंशे वाजड-
नंदनः ॥ प्रशस्तिमेतामलिखत् जैत्रसिंह ध्रुवः सुधीः ॥ १ ॥ बाहडस्य तनुजेन
सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा प्रयत्नतः ॥ २ ॥

श्रीनेमेल्लिजगद्धर्तुरम्बायाश्च प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिस्वस्ति-
शालिनी ॥ ३ ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન નેમિજિન.....જેનું.....રક્ષો.....

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગુણ સૂદિ ૧૦ બુધવારે

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચંડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ, તેનો પુત્ર શ્રી લલિતા દેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરખો જયતસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૯ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયક પદથી, ચૌલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લગ્નપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુજય, અર્જુનાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કેટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રી સરસ્વતીની વિખ્યાત મૂર્તિ,— આ ચાર દેવ અને બે જિન અમ્બા, અવલોકના, શામ્ભ અને પ્રદ્યુમ્નાનાં ચાર શિખરો પર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત હોયો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક કીર્તનપરંપરાથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રી કાન્હડની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રી લલિતા દેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રી શાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનંદસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેન સૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ વીશ તીર્થંકરથી અલંકારિત નવ મંકપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર,—આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) અમૃતના પૂરમાં અને સચીવેશ્વર વસ્તુપાલમાં આટલો તક્ષાવત છે. પહેલું (અમૃત) મરેલાંને સજીવન કરે છે, બીજો (વસ્તુપાલ) ભૂમિપર મરતાંને જીવાડે છે.

“ લક્ષ્મીના દાતા કુબેર, લક્ષ્મીપતિ વિષ્ણુ અને પ્રભુવર શિવ જ્યાં હોય ત્યાં ભલે હોય—કારણ કે શક્તિમાન હોવા છતાં દીનોને વૈભવના ભંડારથી તેઓ સંતોષતા નથી; જ્યારે વિખ્યાત વસ્તુપાલ પ્રતિદિન દારિદ્ર્યના અગ્નિથી કરમાયેલી પૃથ્વીને નવા વાદળ માફક સુવર્ણથી સિંચે છે. હે ભાઈ! હોકો તરફ ઇર્ષા સિવાય બીજું કંઈ મનમાં નથી તેવા પાપી અને દુષ્ટ મંત્રીઓની વાત કરવામાં શો સાર છે? શ્રી વસ્તુપાલ જે પુરાતન સમયના કર્ણની માફક વિશ્વના શ્રેયના વ્રતનું પાલન કરે છે તેના ગુણોનું ગાન સર્વ એકત્ર થઈ કરો. સૂર્ય કરતાં અધિક લોભ રાજાના લેખ ૫

ગયા પછી અને મુંજ સ્વર્ગમાં સમ્રાટ થયો પછી દીનેનાં આંસુ લુછનાર ક્રુત વિખ્યાત વસ્તુ-પાલ જ ઉભો છે.

“ચૌલુક્ય નૃપના ઓ મંત્રીશ્વર । તારી કીર્તિને ઘોષ ત્રણે લોકમાં હુર્ષથી ઉભાં થયેલાં રૂવાં સાથે અને આનંદનાં અશ્રુ સાથે સંભળાય છે. કારણ કે કલિથી દોષિત થયા છતાં તારાથી પૃથ્વી મંદિર, વાપી, પ્રપા, તડાગ, ઉદ્યાન, અને સરોવરોથી પવિત્ર થઈ છે.

“તેજપાલ મંત્રી જેનાથી અમે ચિંતામણિ માફક નિશ્ચિંત સુખી દિવસો પસાર કરીએ છીએ તે ચિરકાળ તેજસ્વી રહેા.

“લવણપ્રસાદના પુત્રનાં શ્રીકરણકાર્ય કરનાર, લવણસિંહના પિતા સમાન, કલ્પતરુ સરખો તે સો ઠલ્ય પર્યંત મંત્રીપણાનો ઉપલોગ કરો.

“પ્રાચીન કાળમાં ભૂમિમાંથી દૈત્યારિ વિષ્ણુએ પગથી બલિને નીચે ઢાળી દીધો હતો. હમણાં તેમ વસ્તુપાલના હાથથી થાય છે.

“તેની પત્ની લલિતાદેવીને આ મંત્રીવરથી નમ્ર ગુણસંપન્ન જયંતસિંહ નામનો પુત્ર હતો, જેમ પુલોમની પુત્રી શચિને ઇન્દ્રથી જયન્ત હતો.

“આ (શ્લોકો) શ્રી ગુર્જરેશ્વરના પુરોહિત ૪૦ શ્રી સોમશ્વર દેવની કૃતિના છે.

“કાયસ્થ વંશમાં જન્મેલા વાજડના પુત્ર સુબુદ્ધિવાળા જૈત્રસિંહ ધ્રુવથી આ પ્રશસ્તિ લખાએલી છે.

“વાહડના પુત્ર ધીમત સૂત્રધાર કુમારસિંહથી સંભાળપૂર્વક આ લેખ કેતરાયો છે.

“ત્રણ જગતના ભર્તૃ શ્રી નેમિનાથ અને અમ્માના પ્રસાદથી વસ્તુપાલના અન્વયને આ પ્રશસ્તિ સ્વસ્તિશાલિની થાઓ.”

ગિરનારના લેખો નં. ૨^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮

આ લેખ વસ્તુપાલ અને તેજપાલનાં મંદિરોના પશ્ચિમ દરવાજા ઉપર છે. તેમાં ૧૪ લાંબી પંક્તિઓ છે. પહેલો ભાગ જરા ભુંસાઈ ગયો છે. લખાણનો ગદ્ય ભાગ ખુબ જ થોડા ફેરફાર સાથે લેખ નં ૧ માં છે તેમ જ છે. પરંતુ શ્લોકો નવા છે.

અક્ષરાન્તર

॥ .... ય: પુ ... ... તયદુકુલક્ષીરાર્ણવેદુર્જિનો
યત્પાદાબ્જપવિત્રમૌલિરસમશ્રી-

રુજ્જયંતોપ્યયં ॥ ઘત્તે મૂર્ધ્નિ નિજપ્રભુપ્રસૂમરોદામપ્રભામંડલો વિશ્વક્ષોણિમૃદાધિપત્ય-
પદવીં નીલાતપત્રોજ્વલાં ॥ ૧ ॥

સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે લહિ-

[લપુરવાસ્ત]વ્ય. લુણિગમહં. ઠ. શ્રીમાલ. લલિતાદેવી-

[કુક્ષિસરોવરરાજહં]સાયં સં. ૭૯ પૂર્વ સ્તંભતીર્થમુદ્રાવ્યાપારં વ્યાં ઘિરાજ-
શ્રીલવણ-

[પ્રસાદદેવસુત]મહારાં મહાતીર્થેષુ

[શ્રીમદળહિલપુર]શ્રીમૃગુપુરં શ્રીઋષભદેવ-

[સ્તંભનકપુરાવતાર] શ્રીપાર્શ્વં ચતુષ્ટયજિનદ્વંદ્વઅંબાવલોં રૂઢનિજપિતામહ ઠ.
શ્રીસોમસ્ય નિજ પિતૃ ઠ. શ્રીઆશારાજ-

[મૂર્તિદ્વિતય] ચારુતોં શ્રીઉજ્જયંતમહાતીર્થે આત્મનસ્તથા સ્વભાર્યાયાઃ ઠ.
કાન્હડપુત્ર્યાઃ ઠ.

[રાણુકુક્ષિસંભૂતાયા] મહં શ્રીસોલુકાયાઃ પુણ્યાં પટ્ટાલંકરણશ્રીવિજયં છિતશ્રી-
ઋષભદેવપ્રમુલચતુર્વિંશતિતીર્થં સમંડ-

[પ: શ્રીસમેતમહા] તીર્થાવતારપ્રધાનપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ છ ॥ ચેતઃ કિં કલિ-
કાલ સાલસમહો કિં મોહ-

નો હસ્યતે તૃષ્ણે કૃષ્ણમુલાસિ કિં કથય કિં વિમ્નોઘ મોઘો ભવાન્ ॥ બ્રૂમઃ કિં
નુ સલ્લે ન લેલતિ કિમપ્યસ્માક-

મુજ્જંભિતં સૈન્યે^૧ યત્કિલ વસ્તુપાલકૃતિના ધર્મસ્ય સંવર્ધિતં ॥ ૧ ॥ યં વિધું
બંધવઃ સિદ્ધમર્થિનઃ શત્ર-

... .. ॥ ... .. पश्यन्ति वर्ण्यतां किमयं मया ॥ २ ॥ वैरं विभूति-
भारत्योः प्रभुत्वप्रणिपातयोः ॥

तेजस्विताप्रशमयोः शमितं येन मंत्रिणा ॥ ३ ॥ दीपः स्फूर्जति सज्जकज्जलमलक्षेहं
मुहुः संहरन्निर्दमडलवृत्तखं-

उनपरः प्रद्वेष्टि मित्रोदयं ॥ शूरः कुरकरः परस्य सहते तेजो न तेजस्विनस्तत्केन
प्रतिमं ब्र-

[वीमि सचिवं श्री]वस्तुपालमिधं ॥ ४ ॥ आयाताः कति नैव यांति कति नो
यास्यन्ति नो वा कति स्थाने

स्थाननियासिनो भवपथे पांथीभवन्तो जनाः ॥ अस्मिन् विस्मयनीयबु-
द्धिजलधिर्विध्वस्य दस्युन् करे कुर्वन् पुण्यनिधिं

धिनोति वसुधां श्रीवस्तुपालः परं ॥ ५ ॥ दध्रेस्य वीरघवलक्षितिपस्य राज्यभारे
धुरंधरधुरं

... .. ॥ श्रीतेजपालसचिवे दधति स्वबंधुभारोद्धृतावविधुरैकधुरीणभावं ॥ ६ ॥
इह तेजपालसचिवो

विमलितविमलाचलेंद्रममृतभृतं ॥ कृत्वानुपमसरोवरममरगणं प्रीणयांचक्रे ॥ ७ ॥
[एते] श्रीमलधारिश्रीनरचंद्रसुरिणां ॥

इह वालिगसुतसहजिगपुत्रानकतनुजवाजडतनूजः ॥ अलि-

[खादिमां कायस्थस्तं]भपुरीयध्रुवो जयतसिंहः ॥ ८ ॥ हरिमंडपमंदीश्वर-
शिल्पीश्वरसोमदेवपौत्रेण ॥ वकुल-

स्वामिसुतेनोत्कीर्णा पुरुषोत्तमेनेयं ॥ ९ ॥ श्रीनेमेल्लिजगद्धर्तुं शालिनी ॥ १० ॥
माहामात्यं रियं ॥ महामात्य-

श्रीवस्तुपालभार्यामहंश्रीसोखुकायाधर्मस्थानमिदं ॥

ભાષાન્તર

“ યાદવ કુળના ક્ષીરના ઉદ્ધિ ઇંદુ..... માફક પવિત્ર કરતા

.....જિન.....વિજય કર્યો.....આ ઉજ્જયન્તનું શિખર તેના ચરણ-કમળથી પવિત્ર થયેલું છે અને તેનો પ્રભાવ અસ્પર્ધિત છે છતાં નિજ પ્રભુના અતિ પ્રભા-વાળા મંડળથી આવૃત્ત બની સર્વ પર્વતો પર નીલ છત્ર માફક ઉજ્જવળ અધિપતિની પદવી પોતાના શિર પર ધારણ કરે છે.

“ સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ કાશ્યપ શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે શ્રી અણહિલપુરનિવાસી પ્રાગ્વાટ કુળના ઠકુર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ, તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો શ્રી કુમારદેવીથી અવતરેલો હુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બંધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર લલિતા દેવીની સરોવર જેવી કુખથી રાજહંસ સમાન જયતસિંહ જનમ્યો. સંવત ૭૯ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુંજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયક પદથી, ચૌલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રી શત્રુંજય, અબુદાચલ, વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભૂગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ દર્શવતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થપરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીર દેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રી સરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ આ ચાર દેવ અને બે જિન-અર્યા, અવલોકના, શામ્ય અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરોપર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો-અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ, અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ તેના પૂર્વ જ્યેષ્ઠ બંધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૃતિ અનેક કીર્તન પરંપરાથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રી કાદ્ધડની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રી સોમુકાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્ર સૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રી શાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ ચોવીસ તીર્થંકરથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર,- આ સર્વ બાંધ્યું.

(મ્લોકો) હે કલિકાલ ! તારું ચિત્ત કેમ થાકી ગયું છે ? વિશ્વના મોહ તું હાર્ય કેમ નથી કરતો ? હે તૃણા ! તારું મુખ કેમ શ્યામ છે ? હે વિઘ્નના સમૂહ ! તારો શ્રમ કેમ ફળીભૂત નથી થયો ? (તેઓ ઉત્તર આપે છે:) વસ્તુપાલનાં સુકૃત્યોથી બલવાન બનેલા, ગુણોના સૈન્યને લઈને અમારો ઉપાય સુખેથી આગળ વધતો નથી, એ વિના બીજે શો ઉત્તર અમે આપીએ ?

લેખ :

‘જેને બન્ધુજનો શશિ સમાન ગણે છે, યાચકગણ સિદ્ધિ ગણે છે, શત્રુઓ વિનાશના દેવતા જેવો લેખે છે, તેવા આ પુરુષને હું કેમ વર્ણવી શકું ?

“શ્રી અને વિદ્યા” પ્રભુત્વ અને પ્રભિપાત, તથા અભિમાન અને નમ્રતાનાં સ્વાભાવિક વેર શમાવનાર આ મંત્રી છે.

“દીપક તેલ (સ્નેહ) ચૂસ્યાં કરે છે અને ઠાજળ આપે છે, ઇન્દુ સાથે સરખાવતાં ઇન્દુ સદા કળામાં ક્ષીણ થાય છે અને સૂર્ય (મિત્ર)ના ઉદયની ઇર્ષા કરે છે, જ્યારે સૂર્ય પોતાનાં પ્રચંડ કિરણોથી અન્ય તેજસ્વી પદાર્થનું તેજ સહન કરતો નથી. આથી વિખ્યાત વસ્તુપાલ સચીવને કેાની સાથે સરખાવી શકાય ?

“આ ભવના પંથમાં ટુંક સમય નિવાસ કરતા કેટલા પંથીજનો નથી આવ્યા ? કેટલા ચાલ્યા નથી જતા ? અને હજી કેટલા નહીં ચાલ્યા જાય ? પણ વિસ્મય પમાડે તેવી બુદ્ધિનો સાગર વસ્તુપાલ સર્વ શઠોનો સંહાર કરે છે અને પુણ્ય નિધિ પોતાના કરમાં રાખી પૃથ્વીનું પાલન કરે છે.

“તે મંત્રીશ્વરે શ્રીવીરધવલ નૃપના રાજ્યનો ભાર ધારણ કરી અને વિખ્યાત તેજપાલે તેના ભાઈના ભારમાં ભાગ લીધો.

“અહીં શત્રુજયને પવિત્ર કરતા અમૃત જળનું અતુલ સરવર ખનાવી તેજપાલ સચીવે અમર ગણને સંતુષ્ટ કર્યાં.

“શ્રી મલધારિ નરચન્દ્રસુરિથી આ રચાએલા છે.

“વાલિગના પુત્ર સહજિગના સુત આટકના તનુ, વાડજના પુત્ર, સ્તંભપુરના કાયસ્થ કુવ જયતસિંહે આ (લેખ) લખ્યો છે.

“વિષ્ણુના મંદિર અને શિવના વૃષના શિલ્પિઓના નાયક સોમદેવના પૌત્ર બકુલરવામિ-ના પુત્ર પુરૂષોત્તમે આ કેાતર્યું છે.

“આ મહામાત્ય વસ્તુપાલની પ્રશસ્તિ છે.

“મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલની બાર્યા મહાશ્રી સોબુકાનું આ મંદિર છે.

ગિરનારના લેખો નં. ૩^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ક્રા. ગણ સુદિ ૧૦ બુધવાર

આ લેખ વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના ઉત્તર દરવાજા ઉપર, ૧૮ પંક્તિઓનો છે. ગદ્યલખાણ પહેલા અને બીજા લેખોને બહુ મળતું આવે છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ પ્રણમદમરપ્રેક્ષન્મૌલિસ્ફુરન્મણિધોરણી તરુણકિરણશ્રેણી-
શોણીકૃતાશ્વિલવિગ્રહઃ ॥

સુરપતિકરોન્મુક્તૈઃ [સ્ત્રા]નોદકૈર્ધુમૃગારુણઃ પ્લુતતનુરિવાપાયાત્ પાયાજગંતિ શિવાં-
ગજઃ ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમં વ્યપ્રા-

ગ્વાટાં સાયમાને-

મહં શ્રીં વ્યાપારંભ્યાપ્તં વીરધવ-

લદેવપ્રીં દર્ભવતીધવ-

લક્ષ્મકં શ્રીસત્યપું રદેવ-

પ્રશસ્તિં ધિરૂઢનિજપિં સ્વપિતૃં દ્વિતયકુંજરાધિરૂઢમહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલઅનુજ-
મહં શ્રીતેજઃપાલમૂર્તિદ્વય-

ચારુતોરણત્રયં સ્તંભશ્રીસંમેતમહાતીર્થપ્રં તથા સ્વભાર્યાયાશ્ચ પ્રાં પુત્ર્યાઃ ઠ.

રાણુકુક્ષિં શ્રીસોસુકાયાઃ પું પ્રતિષ્ઠિતશ્રીઋષભદેવપ્રમુખદેવાલંકૃતોયમભિનવઃ
સમંડપઃ શ્રીઅષ્ટાપદમહા-

તીર્થાવતારનિરુપમપ્રધાનપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ છ ॥ પ્રાસાદૈર્ગગનાંગણપ્રણયિભિઃ
પાતાલમૂલંકષૈ કસારૈશ્ચ

સિતૈઃ સિતામ્બરગૃહૈનીલૈશ્ચ લીલાવનૈઃ ॥ યેનેયં નયનિર્જિતેંદ્રસચિવેનાલંકૃતાલં-
ક્ષિતિઃ ક્ષેમૈકાયતનાં ચિરાયુરુદયી

શ્રીવસ્તુપાલોસ્તુ સઃ ॥ ૧ ॥ સંદિષ્ટં તવ વસ્તુપાલ બલિના વિશ્વંત્રયીયાત્રકાન્
મત્વા ના-

રદતશ્ચરિત્રમિતિ તે દ્વષ્ટોસ્મિ નંદ્યાશ્ચિરં ॥ નાર્થિમ્યઃ ક્રુધમર્થિતઃ પ્રથયસિ સ્વલ્પં
ન દત્સે નચ સ્વશ્લાઘાં બહુ

मन्यसे किमपरं न श्रीमदान्मुष्टसि ॥ २ ॥ अरिबलदलनश्रीवीरनामायमुर्व्या
सुरपतिरवतीर्णस्तर्कयामस्तदस्य ॥

निवसति सुरशाखी वस्तुपालाभिधानः सुरगुरुरपि तेजः पालसंज्ञः समीपे ॥ ३ ॥
उदारः शूरो वा

रुचिरवचनो वास्ति न हि वा भवतुल्यः कोपि कचिदिति चुलुक्येन्द्रसचिव ॥
समुद्भूतभ्रांतिर्नियतमवगंतुं तव

यशस्ततिर्गेहे गेहे पुरि पुरि च याता दिशि दिशि ॥ ४ ॥ सा कुत्रापि युगत्रयी
वत गता सृष्टा च सृष्टिः सतां सीद-

त्साधुरसंचरत्सुचरितः खेलत्खलोभूत्कलिः ॥ तद्विश्वार्त्तिनिवर्त्तनैकमनसः प्रतो-
धुना शं-

भुना प्रस्तावस्तव वस्तुपाल भवते यद्रोचते तत्कुरु ॥ ५ ॥ के निधाय वसुधातले
घनं वस्तुपाल न यमालयं

गताः ॥ त्वं तु नंदसि विवेशयन्निदं दिक्षु धावति जने क्षुधावति ॥ ६ ॥ पोत्रेण
धारय बराहपते धरित्रीं सूर्यप्रका-

शय सदा जलदाभिषिं च ॥ विश्राणितेन परिपालय वस्तुपाल भारं भवत्सु यदिमं
निदधे विधा-

ता ॥ ७ ॥ आत्मा त्वं जगतः सदागतिरियं कीर्तिमुखं पुष्करं मैत्री भंजिवरः
स्थिरा घनरसः श्लोकस्तमोघ्नः

शमः ॥ नोक्तः केन करस्तवामृतकरः कायश्च भास्वानिति स्पष्टं धूर्जटिमूर्त्तयः
कृतपदाः श्रीवस्तुपाल त्वयि ॥ ८ ॥

विद्या यद्यपि वैदिकी न लभते सौभाग्यमेषा कचित् न स्मार्त्तं कुरुते च कश्चन
वचः कर्णद्वये य-

द्यपि ॥ राजानः कृपणाश्च यद्यपि गृहे यद्यप्ययं च व्ययश्चिता कापि तथापि
तिष्ठति न मे श्रीवस्तुपाले सति

॥ ९ ॥ कर्णे खलप्रलपितं न करोषि रोषं नाविः करोषि न करोष्यपदे च लाभं ॥
तेनोपरित्वमवनेरपि वर्त्तमानः

श्रीवस्तुपालकलिकालमघः करोषि ॥ १० ॥ सर्वत्र भ्रांतिमती सर्वविदस्त्वद-
भवत्कथं कीर्तिः ॥

श्रीवस्तुपालपैतृकमनुहरते संतति प्रायः ॥ ११ ॥ सोपि बलेखलेपः स्वल्पतरो-
भूतश्चैव कल्पतरोः ॥ श्रीवस्तु-

पालसचिवे सिंचति दानामृतैर्जगतीं ॥ १२ ॥ नियोगिनागेषु नरेश्वराणां भद्र-
स्वभावः खलु वस्तुपालः ॥ उद्दामदान-

प्रसरस्य यस्य विभाव्यते कापि न मत्तभावः ॥ १३ ॥ विबुधैः पयोधि-
मध्यादेको बहु-

भिः करींदुरुपलब्धः ॥ बहवस्तु वस्तुपाल प्राप्ता विबुध त्वयैकेन ॥ १४ ॥
प्रथमं धनप्रवाहैर्वाहैरथनाथमा-

त्मनः सचिवः ॥ अधुनातु सुकृतसिंधुः सिंधुरवृंदैः प्रमोदयति ॥ १५ ॥ श्री-
वस्तुपाल भवता जलधेर्गभीरता किलाक-

लिता ॥ आनीय ततो गजता स्वपतिद्वारेयदाकलिता ॥ १६ ॥ [ए] ते श्रीमद्-
गुर्जुरेश्वरपुरोहि-

तठं सोमेश्वरदेवस्य ॥ इह वालिगसुतसहजिगंजः ॥ अलिखादिमां कायस्थस्तंभ-
पुरीयध्रुवो जयतसिंहः

॥ १ ॥ हरिमंडपनं नेयं ॥ २ ॥ महामात्यश्रीवस्तुपालप्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥
शुभं भवतु ॥

श्रीनेमेल्लिजं शालिनी ॥ महामात्यश्रीवस्तुपालभार्या महं श्रीसोखुकाया धर्मस्थाना-
मिदं ॥ श्रीकल्याणमस्तु ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન. પ્રણામ કરતા દેવોના મુગટનાં ઉજ્જવળ મણિનાં મૃદુ કિરણોની શ્રેણીથી રક્ત થએલા, આખા અંગવાળો શિવનો પુત્ર અને જે સુરપતિના કરથી નંખાતા સ્નાનના જળથી પ્રક્ષાલન થતો (કુંકુમ) જેવો રક્ત દેખાય છે તે દેવનો પુત્ર જગતને વિપત્તિમાંથી રક્ષો !

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગુણ શુદ્ધ ૧૦ બુધવારે.

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, ગ્રામ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમાર દેવીથી અવતરેલો પુત્ર લૂણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ : તેનો પુત્ર, શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરખો જયતસિંહ. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો; સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌલૂક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા, સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદ, ના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પુર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રી શત્રુજય, અર્બુદાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, હર્લવતી, ધવલકંક, આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કૌટી નવાં ધર્મસ્થાનો અંધાળાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રી શત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કર્મીરના અવતાર શ્રી સરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને બે જિન અમ્મા, અવલોઠના, શામ્ભ, અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરો પર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ, તેના પૂર્વજ્ઞ, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાષ્ટ મહાતીર્થ પ્રભૃતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાએલાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની ગ્રામ્વાટ વંશના શ્રી ઠાન્હડની રાણી થએલી પુત્રી શ્રી સોમકાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્ર સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેન સૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) ગગનમાં ડોલતા શિખરવાળા અને પાતાળમાં જતા મૂળવાળા મહેલોથી, સરવરોથી, શ્વેતામ્બરોના શ્વેત મઠોથી, અને લીલી લીલા કરવાની વાટિકાઓથી ભૂમિ અલંકારિત કરનાર, નયમાં ઈન્દ્રના સચિવનો પરાજય કરનાર અને ‘પૂર્ણ અભયનું’ સ્થાન વસ્તુપાલ ઉદય પામે અને દીર્ઘાયુષી થાઓ.

“ હે વસ્તુપાલ ! વારંવાર પ્રાર્થના કર્યા છતાં તું યાચકો તરફ ક્રોધ કરતો નથી અને તેમને અલ્પ આપતો નથી અને વારી સ્તુતિને તું કંઈ લેખતો નથી. તું દુઃખાણમાં શ્રીના મદ્દવાળો નથી, એમ ત્રિભુવનમાં ગમન કરતા નારદ પાસેથી સાંભળી હું પ્રસન્ન થયો છું, એમ બલિએ સંદેશ મોકલ્યો છે.

શત્રુઓને સંહારનાર વીરધવલના નામથી સુરપતિએ ભૂમિપર અવતરણ કર્યું છે અને તેથી વસ્તુપાલના વેશમાં કદપત્ત અને તેજપાલના વેશમાં દેવના ગુરૂ બૃહસ્પતિ તેની સમીપમાં છે.

“ચૌલુક્ય નૃપના હે સચિવ ! તારા સમાન શૂરો, ઉદાર, અને મધુર વાણીવાળો અન્ય પુરુષ કોઈ સ્થળે છે કે નહીં, એ ભ્રમ થવાથી તેનો નિર્ણય કરવા તારો યશ ઘેરેઘેર અને શહેરેશહેરમાં સર્વ દિશામાં તપાસ માટે ગયો છે.

“અફસોસ, ત્રણ યુગ કંઈ પણ વીતી ગયા અને સજ્જનોની ઉત્પત્તિ અટકી છે. ઋષિ-જનોને દુઃખ આપતો અને જેમાં માણસો સત્કૃત્યો આચરતા નથી અને શઠો ખેલે છે તે કલિ-કાળ પ્રસર્યો છે. આ સંજોગોમાં, હે વસ્તુપાલ ! શિવે સાંભળ્યું છે કે તારું ચિત્ત વિશ્વની વિપત્તિ દૂર કરવામાં જ ફક્ત દોરાયું છે. તને ગમે તે તું કર.

“ભૂમિમાં ધનનો સંચય મૂકી, યમના ધામમાં કોણ નથી ગયું ? પણ હે વસ્તુપાલ ! તું સર્વ દિશામાં સર્વત્ર ફરતા ભ્રમ્યા માણસોને તે (ધનનિધિ) આપવામાં આનન્દ લે છે.

“હે વરાહપતિ ? તારા દંતમાં તું વસુધા ધારણ કર ! એ સૂર્ય તું તેને પ્રકાશિત કર ! એ વાદળ ! તમે તેના પર જળ સિંચો અને હે વસ્તુપાલ ! તું તારા ઉદાર દાનથી તેનું રક્ષણ કર ! કારણ કે વિધાતાએ એ ફરજ તારે શિર મૂકી છે.

“હે વસ્તુપાલ ! શિવની પ્રતિમાઓ સ્પષ્ટ રીતે તારામાં રહી છે; કારણ કે તું જગતનો આત્મા છે. પવન માફક તારો યશ સદા પ્રસરે છે. તારું મુખ કમળ જેવું (નલ જેવું) છે. હે મંત્રીવર ! તારી મૈત્રી ભૂમિ જેમ સ્થિર છે. તારો યશ જળ સમાન મધુર છે. તારું ધૈર્ય સૂર્ય જેમ વિભિર હણુનાર છે અને ચંદ્ર સમાન અમૃત પ્રભાવવાળો તારો કર અને અગ્નિ જેવો તારો દેહ ઉજ્જવળ કોણે નથી કલ્પો ?

“વૈદિક જ્ઞાન કોઈ સ્થળે સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરતું નથી, કોઈ શ્રુતિનો શબ્દ પણ કાનમાં લેતું નથી, નૃપો કૃપણ છે અને ગૃહમાં અતિશય વ્યય હોય છે, છતાં વસ્તુપાલ છે ત્યાં સુધી મને કંઈ જ ચિંતા નથી.

“તું દુષ્ટોનો શબ્દ પણ સાંભળતો નથી, ક્રોધ પ્રદર્શિત કરતો નથી, અયોગ્ય ચીજમાં તારી તૃષ્ણા દોરતો નથી. આથી હે વસ્તુપાલ ! તું ભૂમિપર વસતો હોવા છતાં કલિને તારા ચરણ નીચે કચરે છે.

“ખડુધા (સાધારણ નિયમ પ્રમાણે) સંતતિ તેના પિતાને અનુસરે છે. હે વસ્તુપાલ ! તારા સર્વજ્ઞ દેહમાંથી તારી કીર્તિ જન્મેલી છતાં બ્રાન્તિવાળી કેમ હોઈ શકે ?

“દાનના અમૃતથી ભૂમિપર સિંચન કરતા વિખ્યાત વસ્તુપાલ સચિવથી બલિ અને કદપ-તરૂનો ગર્વ ઘણું ઓછો થઈ ગયો છે.

“ગજ સમાન નૃપના દરબારીઓમાં વસ્તુપાલ ભદ્રના સ્વભાવવાળો છે કારણ કે તેનામાં થી અતિમદ્ ઝરતા છતાં ઉન્માદ નહીં બનેલા ભદ્ર માફક સદા દાનનો પ્રવાહ વહે છે, છતાં કદિ પણ પ્રમત્ત ભાવ પ્રકટ કરતો નથી.

“ઘણા દેવોથી સાગરમાંથી ફક્ત એક જ હાથી પ્રાપ્ત થયો હતો, પણ હે વસ્તુપાલ ! એક સુર જનથી (તારામાંથી) સાગરમાંથી (સાગરતટના દેશમાંથી) ઘણા હાથી પ્રાપ્ત થયા છે. વસ્તુપાલ ! તે તારા સ્વામિને પ્રથમ ધનપ્રવાહથી અને પછી અશ્વોથી પ્રસન્ન કર્યો છે. હવે તું જે સત્કૃત્યોને સિંધુ છે તેણે તેને અસંખ્ય ગજોથી પ્રસન્ન કર્યો છે.

“વસ્તુપાલ ! તે ખરે સાગરની ગંભીરતા માપી છે. કારણ કે તે તેમાંથી અસંખ્ય હાથી લઈ તારા સ્વામિના દ્વાર આગળ મૂક્યા છે.

“આ શ્લોકો ગુર્જરેશ્વરના પુરોહિત ઠાકુર સોમેશ્વરે (રચેલા) છે.

“વાલિગના પુત્ર સહજગના પુત્ર આટકના સુત વાજડના પુત્ર સ્તંભપુરનિવાસી કાયસ્થ જયતસિંહ ધ્રુવ” વગેરે વગેરે વગેરે.

ગિરનારના લેખો-નં. ૪^૧

વિ. સ. ૧૨૮૮ શ્રાવણ સુદિ ૧૦ બુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના પૂર્વદ્વાર ઉપર આ લેખ છે. અક્ષરો સ્પષ્ટ છે. અને યથાર્થ આપો છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ શ્રીનેમિનાથદેવાય ॥ ॥ તીર્થેશાઃ પ્રણતેન્દ્રસંહતિશિરઃ કોટીરકોટિ-
સ્ફુટત્તેજોજાલજલપ્રવાહલહ-
રીપ્રક્ષાલિતાંઘ્રિદ્વયઃ ॥ તે વઃ કેવલમૂર્ત્યઃ કવાલિતારિષ્ટાં વિશિષ્ટામમી તામઘ્ના-
દશશૈલમૌલિમળયોવિશ્રાણયંતુ શ્રિયં ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીં ફાગુણ શુદિં
પાલસ્યાત્મજે
મહં શ્રીલં તીર્થવૈલાકુલમુદ્રાવ્યાપારં વ્યાપ્તં પ્રકાશનૈકમાર્ત્તં પાલેન ચ શ્રી
શત્રુંજં કોટિશો ધર્મસ્થાનાનિં જયમહાતીર્થાવતારં ધિરૂદ્ધનિ-
જપિતામં સૂપિતૃં દ્વિતયતોરણત્રયં સ્તંભશ્રીસંમેતાવતારમહં મહાતીર્થે આ-
ત્મનસ્તથા સ્વભાર્યાયાઃ પ્રાં મહં શ્રીસોમુખકાયાઃ પું લંકરણશ્રીવિજયસેં છિ-
તશ્રીમદાદિજિનરાજશ્રીઋષભદેવપ્રમુખચતુર્વિંશતિતીર્થકરાલંકૃતોયમભિનવઃ સમં-
હપઃ શ્રીઅષ્ટાપદમહાતીર્થા-
વતારપ્રધાનં પ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ ॥ છ ॥ ॥ સ્વસ્તિ શ્રી બલયે નમોસ્તુ નિતરાં
કર્ણાય દાને યયોરસ્પષ્ટેપિ દૃશાં
યશઃ કિયદિદં વંદ્યાસ્તદેતાઃ પ્રજાઃ ॥ દૃષ્ટે સંપ્રતિ વસ્તુપાલસચિવત્યાગે કરિ-
ષ્યંતિ તાઃ કીર્તિ કાંચન યા પુનઃ
સ્ફુટમિયં વિશ્વેપિ નો માસ્યતિ ॥ ૧ ॥ કોટીરૈઃ કટકાંગુલીયતિલકૈઃ કેયૂરહારા-
દિભિઃ કૌશેયૈશ્ચ વિભૂષ્યમાણવપુષ્પો
યત્પાણિવિશ્રાણિતૈઃ વિદ્વાંસોગૃહમાગતાઃ પ્રણયિનીરપ્રત્યભિજ્ઞાભૃતસ્તૈસ્તૈઃ સ્વં શપથૈઃ
કથં કથમિવ પ્રત્યાયયાંચ-
ક્રિરે ॥ ૨ ॥ ન્યાસં વ્યાતનુતાં વિરોચનસુતસ્ત્યાગં કવિત્વશ્રિયં ભાસવ્યાસપુરઃ
સરાઃ પૃથુરધુપ્રાયાશ્ચ વીરવ્રતં ॥ પ્રજ્ઞાં નાકપતાકિનીગુરુરપિ શ્રીવસ્તુપાલ
ધ્રુવં જાનીમો ન વિવેકમેકમકૃતોત્સેકંતુ કૌતસ્કુતં ॥ ૩ ॥ વાસ્તવં વસ્તુપાલસ્ય
વેત્તિ કશ્ચરિતાદ્ભુતં ॥ યસ્ય દાનમ-
વિશ્રાંતમર્થિસ્વપિ રિપુસ્વપિ ॥ ૪ ॥ સ્તોતવ્યઃ સ્વલુવસ્તુપાલસચિવઃ કેર્નામ
વાગ્વૈભવૈર્યસ્ય
ત્યાગવિધિર્વિધૂયવિવિધામ્ દારિદ્યમુદ્રાં હઠાત્ ॥ વિશ્વસ્મિન્નિલેખ્યસૂત્રયદસા-
વર્થીતિ દાતેતિ ચ દ્વૌ શબ્દાવભિધેયવ-

स्तुविरहव्याहन्यमानस्थिती ॥ ५ ॥ आद्येनाप्यपवर्जनेन जनितार्थित्वप्रमाथान्पुनः
स्तोकं दत्तमिति क्रमांतरगतानाह्वाययन्नर्थिनः ॥ पूर्वस्माद्गणसंख्ययापि गुणितं
यस्तेष्वनावर्तिषु द्रव्यं

दातुमुदस्तहस्तकमलस्तस्थौ चिरं दुस्थितः ॥ ६ ॥ विश्वस्मिन् कलि पंकपं-
किलतले प्रस्थानवीथीं विना सीदन्नेष पदे

पदे न पुरतो गतेति संचिंतयन् ॥ धर्मस्थानशतच्छलेन विदधे धर्मस्य वर्षीयसः
संचारायशिलाकलापपदवीं श्रीवस्तुपालस्फुटं ॥ ७ ॥ अंभोजेषु मरालमंडलरुचो
डिंडीरपिंडत्विषः कासारे-

षु पयोधिरोधसि लुठनिर्णिक्तमुक्तश्रियः ॥ ज्योत्स्नाभाः कुमुदाकरेषु सदनोद्यानेषु
पुष्पोल्लवणाः स्फूर्तिं कामिव वस्तु-

पालकृतिनः कुर्वति नो कीर्तयः ॥ ८ ॥ देव स्वनाथ कष्टं ननु क इव भवान्
नंदनोद्यानपालः खेदस्तत्कोद्य केनाप्यहह

हृतहतः काननात्कल्पवृक्षः ॥ हुं मा वादीस्तदेतत्किमपि करुणया मानवानां
मयैव प्रीत्यादिष्टोयमुर्व्यास्तिलकयतितलं वस्तुपालछलेन ॥ ९ ॥ श्रीमंतीश्वर-
वस्तुपालयशसा-

मुच्चावचैर्वीचिभिः सर्वसिन्नपि लंभिते धवलतां कल्लोलिनीमंडले ॥ गंगैवेयमिति
प्रतीतिविकलास्ताम्यंति कामं भुवि भ्राम्यं-

तस्तनुसादमंदितमुदो मंदाकिनीयात्रिकाः ॥ १० ॥ वत्कं निर्वासनाज्ञानयनप-
थगतं यस्य दारिद्र्यदस्योर्दृष्टिः पीयुषवृष्टिः प्रणयिषु परितः पेतुषी सप्रसादं ॥
प्रेमालापस्तु कोपि

स्फुरदसमपरब्रह्मसंवादवेदीनेदीयान्वस्तुपालः स खलु यदि तदा कोन भाग्यैकभूतिः
॥ ११ ॥ साक्षात् ब्रह्म परं धरागतमिव

श्रेयोविवर्तैः सतां तेजःपाल इति प्रसिद्धमहिमा तस्यानुजन्माजयी ॥ यो घटे
नदशां कदापि कलितावद्यामविद्यामयीं यं चोपास्य परिस्पृशंति कृतिनः सद्यः परां
निर्वृतिं ॥ १२ ॥ आकृष्टे कमलाकुलस्य कुदशारंभस्य संस्तंभनं वश्यत्वं जगदा-
शयस्य यशसामासांतनिर्वासनं ॥ मोहः शत्रुपराक्रमस्य

भृतिरप्यन्यायदस्योरिति स्वैरं षड्विधकर्मनिर्मितिमया मंत्रोस्य मंत्रीशितुः ॥ १३ ॥

[ए] ते मलधारिनरेन्द्रसूरिणां स्तंभतीर्थे त्र का° ध्रुवः सुधीः ॥ १ ॥ हरि
मंडपनं नेयं ॥ २ ॥

श्रीवस्तुपालप्रभोः प्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥ मंगलं महाश्रीः ॥ ॥ छ ॥ ॥

ભાષાન્તર

“શ્રી નેમિનાથ દેવને નમન. જેનાં ચરણનું નમન કરતા દેવોના શિરપરના અનેક મુગટ-માંથી નીકળતા પ્રકાશના પ્રવાહથી પ્રક્ષાલન થાય છે, અને જે અદાર (૧૮) પર્વતોના શિખર પર રત્ન સમાન છે, અને જેઓની પ્રતિમા અતુલ છે, તે તીર્થસ્થાનના દેવતા તમને ઉત્તમ અને પાપ સંહારનાર શ્રી અર્પો.

“સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગણ શુદ્ધ ૧૦ બુધવારે

“શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડ પ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હુણિગ અને માલ-દેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાલ્ય શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરખો જયતસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૯ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભ-તીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુઞ્જય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌહુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર મહામાલ્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રીશત્રુઞ્જય, અર્બુદાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

“તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુઞ્જયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થ-કંર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથદેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રીમહાવીર-દેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરના અવતાર શ્રીસરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને બે જિન—અગ્નિ, અવલોકના, શામ્ભ, અને પ્રહુમ્નાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ-દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૃતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાતાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદધારણ કરતા, ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્ર-સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થકરથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભગ્ય મંદિર,—આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) નમસ્કાર હોજો શ્રીબલિ અને કર્ણને—જેનાં દાનો અદૃષ્ટ હોવા છતાં કેટલાં યશવાળાં છે અને તેથી જ પ્રજા પૂજવા યોગ્ય છે. જ્યારે વસ્તુપાલ સચિવનાં દાન લોકો પોતાની દૃષ્ટિથી એટલાં મહાન જીએ છે કે વિશ્વમાં પણ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી.

“વસ્તુપાલના હાથથી અપાયેલા હાર, મુદ્રા, તિલક, કડાં, માલા અને રેશમના જ્વેલાની ભેટથી વિભૂષિત થઈ અનેક વિદ્વાનો એટલા તો બદલાઈ ગયા કે તેઓએ કેમે કરી અને શપથથી પોતાની પત્નીઓને પોતાની અભિજ્ઞા માટે સમજાવી શક્યા.

“વિરોચનનો પુત્ર તેનું દાન ભલે આપે; ભાસ, વ્યાસ વગેરે તેમની કવિત્વ શ્રી, પૃથુ, રઘુ આદિ વીરવ્રત અને દેવોની સેનાનો શુરૂ તેની બુદ્ધિ ઉછીની આપે, પણ વસ્તુપાલ ! અમને સમજાતું નથી કે તે તારો મદ વિનાનો વિવેક ક્યાંથી પ્રાપ્ત કર્યો છે,

“જેનાં દાન (લેટ અને દણડ) જે અર્થિઓને અને રિપુઓને સરખાં ચાલુ છે તે વસ્તુપાલનાં અદ્ભુત કૃત્યો ખરા સ્વરૂપમાં કોણ જાણે છે ?

“જેના દાનની વિધિથી દારિદ્ર્યની મુદ્રાનો સત્વર નાશ થયો છે અને અખિલ વિશ્વમાં દાતા અને અર્થિન એવા શબ્દોને સૂત્રથી બાંધી દીધા છે અને નિરૂપયોગી બનાવી દીધા છે તે માહામાત્ય વસ્તુપાલના મહિમાની કયા નામથી સ્તુતિ કરીએ ?

“પહેલાં દીધેલા દાનથી તુષ્ઠ થઈ પુનઃ આગમન કરવા નહીં ઇચ્છાવાળા યાચકોને પોતે થોડું આપ્યું છે એમ માની, તેમને કર પ્રસારી પહેલાં કરતાં ઘણું જ અધિક આપવા બોલાવતો ઉભો રહ્યો.

“જગતને ઠલિના પંક જેવા દોષોથી બગડેલું માની અને અસ્થિર ગુણો પહેપહે સંચરવા માટે પંથ ન હોવાથી સ્ખલિત થશે, એમ માની તે માહામાત્યે જુના ધર્મને ગમન માટે પથર જડેલા માર્ગ જેવાં દાનનાં સ્થાનો બંધાવ્યાં.

“વસ્તુપાલનો યશ ક્યાં નવીન રૂપ નથી ધારતો ? તેઓને કમળપરના ભ્રમર જેવું સૌંદર્ય છે, સરોવરમાં પ્રીણના ઠગની ઉજ્જવળતા છે. સાગરતટના વિમલ મૌક્તિકની રમ્યતા છે. કુમુદ-ગણુમાં જ્યોત્સ્ના સમાન દેખાય છે અને ગૃહના ઉદ્યાનમાં પુષ્પ જેમ પ્રવેત પ્રસરે છે.

“અકુસોસ ! સ્વર્ગના પતિ ! મહાન્ આપદ ! તું કોણ છે ? (તે કહે) સ્વર્ગના ઉદ્યાનનો રક્ષક. તે પૂછે છે:—“તારો ખેદ શો છે?” “ભગવાનના ઉદ્યાનમાંથી કોઈક ઠક્ષપતરૂ લઈ ગયું છે?” તે ઉત્તર કરે છે:—“ના એમ ન કહે. મેં માનવોની કડ્ડણીથી તેને ભૂમિપર વસ્તુપાલના નામથી મોકલ્યું છે.

“મહામાત્ય વસ્તુપાલના યશના ઉંચાનીચા તરંગોથી સર્વ સરિતા મંડળ પ્રવેત બની જવાથી, પવિત્ર ગંગાના યાત્રા કરનારા દરેક નદીને ખરેખર પ્રવેત જળવાળી ગંગા ભૂલથી માની વિકળ થએલા મનથી અને શ્રમિત અને મંદ થએલાં ગાત્રોવાળા યાત્રાળુઓ અહીં ત્યાં ભ્રમણ કરે છે.

“જેનું મુખ દર્શનમાત્રથી દારિદ્ર્યને નિર્ગમન આજ્ઞા સમાન છે અને જેના પ્રસાદવાળા દૃષ્ટિપાત પ્રણયિઓને, મિત્રોને અમૃતવૃષ્ટિ સરખા છે જેના પ્રેમાલાપ સરળ અને અતુલ પરબ્રહ્મ સંવાદ તરફ સદા વળે છે તે વસ્તુપાલ સમીપમાં હોય ત્યારે કોણ સદ્ભાગી નથી ?

“તેનો વિજયી અનુજ કદિ પણ નયનોમાં અપવિત્ર કોપ દેખાડતો નથી. અને તેના આશ્રયથી સજ્જનો આપદમાંથી સત્વર મુક્ત થાય છે. તે તેજપાલના નામથી જાણીતો છે અને આ પૃથ્વીપર ગુણસમૃદ્ધના સૌંદર્ય જેવો દેખાય છે.

“તે શ્રીને આકર્ષણ છે, વિપત્તિને વિઘ્નરૂપ છે, જગતના આશયોને વશ કરનાર છે. અને દિશાના પ્રાન્તે યશ મોકલનાર છે. તે શત્રુઓનાં પરાક્રમોને મૂર્ચ્છિત કરે છે અને અન્યાય રૂપી ચોરને મૃત્યુ સમાન છે. આ સચિવમાં આ છ ગુણો સ્વનિર્મિત છે.

“મલધારિ નરેન્દ્રસૂરિના.....આ છે.

ગિરનારના લેખો. નં. ૫^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદ ૧૦ બુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના બીજા પૂર્વદ્વાર ઉપર આ લેખ છે. જે પથર ઉપર એ કોતર્યો છે તે રંગમાં લીલાશ પડતો છે. અને હવાની અસરને લીધે હવે તે જર્જરી ભૂત થતો જાય છે. તેથી કેટલીક પંક્તિઓ ભૂંસાઈ ગઈ છે. અને ઘણી જગ્યાએ લિપિ ઝાંખી અને અસ્પષ્ટ છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ યેદુજ્જયંતં .... જયાભૂપ્રજાકલ્યાણા ॥ સ્વસ્તિ

શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮

વર્ષે ફાગણશુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદળહિલપુરવા-

સ્તવ્યપ્રાગ્વાટાન્વયપ્રસૂતઠં શ્રીચંડપાત્મજ ઠં શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠં શ્રીસોમતનુજઠં
શ્રીઆશારાજનંદનસ્ય ઠં શ્રીકુમાર-

દેવીકુક્ષિસંભૂતસ્ય ઠં શ્રીલુણિગમહંશ્રીમાલદેવયોરનુજસ્યમહં શ્રીતેજઃપાલામ્રજન્મનો
મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલસ્યાત્મજેમહં શ્રીલ-

લિતાદેવીકુક્ષિસરોવરરાજહંસાય-

માનેમહં શ્રીજયતર્સિહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થ મુદ્રાવ્યાપારાન્ વ્યાપૃષ્વતિ
સતિ સં ૭૭ વર્ષે શત્રુંજયોજ્જયંતપ્ર-

ભૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રસાદાવિર્ભૂતશ્રીમદ્દેવાધિદેવપ્રસાદાસાદિતસંઘાધિપત્યેન ચૌ-
લુક્યકુલનભસ્તલપ્રકાશનૈકમાર્તંડમહારાજા-

ધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવસુતમહારાજશ્રીવીરધ-

વલદેવપ્રીતિપન્નરાજ્યસર્વૈશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન
તથા અનુજેન સં. ૭૬ વર્ષપૂર્વે ગુર્જ-

રમંડલે ધવલક્કપ્રમુખનગરેષુ મુદ્રાવ્યાપારાન્ વ્યાપૃષ્વતામહં શ્રીતેજઃપાલેન ચ
શ્રીશત્રુંજયાર્બુદાચલપ્રભૃતિમહાતીર્થેષુ શ્રીમ-

દળહિલપુરભૃગુપુરસ્તં-

भनकपुरस्तंभतीर्थदर्भवतीधवलककप्रमुखनगरेषु तथा अन्यसमस्तस्थानेष्वपि कोटि-
शोभिनवधर्मस्थानानि प्रभूतजी-

र्णोद्धाराश्च कारिताः ॥ तथा सचिवेश्वरश्रीवस्तुपालेनेह स्वयंनिर्मापितश्रीशत्रुंजय-
महातीर्थावतारश्रीमदादितीर्थकरश्रीऋषभदे-

वस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेवसत्यपुरावतारश्री-

महावीरदेवप्रशस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वती मूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टयजिनयुग-
लअम्बावलोकनाशाम्बप्रद्युम्नशिख-

रेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृतदेवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढस्वपितामहमहंश्रीसोमनि-
जपितृ ठं श्रीआशाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरण-

त्रयश्रीनेमिनाथदेवआत्मी-

यपूर्वजाग्रजानुजपुत्रादिमूर्तिसमन्वितसुखोद्धाटनकस्तंभश्रीअष्टापदमहातीर्थप्रभू-
तिअनेककीर्तनपरंपराजिते श्रीनेमिना-

थदेवाधिदेवविभूषितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थे आत्मनस्तथा स्वधर्मचारिण्याः प्राग्वा-
टजातीय ठं श्रीकान्हडपुत्र्याः ठं राणुकुक्षिसं-

भूतायामहं श्रीललितादेव्याः पुण्याभि-

वृद्धये श्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशांतिसूरिशिष्यश्रीआणं-
दसूरिश्रीअमरसूरिपदे भट्टारकश्रीहरि-

भद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिप्रतिष्ठितश्रीअजितनाथदेवादिर्विंशतितीर्थ-
करालंकृतोयमभिनवः समंडपः श्रीसंमेतमहा-

तीर्थावतारप्रासादः कारितः ॥ छ ॥

सश्रीजिनाधिपतिधर्मधराधुरीणः श्लाघास्पदं कथमिवास्तु न वस्तुपालः ॥ श्रीशा-
रदासुकृतकीर्तिनयादिवेण्याः पुण्यः

परिस्फुरति जंगमसंगमो यः ॥ १ ॥ विभुताविक्रमविद्या विदग्धताविचविवतरण-
विवेकैः ॥ यः सप्तभिर्विकारैः कलितोपि

बभार न विकारं ॥ २ ॥ यस्य भूः किमसावस्तु वस्तुपालसुतः सदा ॥ नावर्णा-
सावथाप्येतौ धर्मकर्मकृतौ कृतौ ॥ ३ ॥ कस्यापि

कवितानाविन-स्य हृदयामुखं ॥ वास्तव्यं वस्तुपालस्य पश्यामस्तद्वयं च यं ॥ ४ ॥

दुर्गः स्वर्गगिरिः सकल्पतरुभिर्भेजै न

चक्षुः पथे तस्थौ कामगवी जगाम जलधेरंतः स चिंतामणिः ॥ कालेऽस्मिन्नव-
लोक्य यस्य करुणं तिष्ठेति कोन्यः स्वतः पुण्यः

सोस्तु न वस्तुपालमुकृती दानैकवीरः कथं ॥ ५ ॥ सोयं मंत्री गुरुरतितरामुद्धरन्

धर्मभारं श्लाघाभूमिं नयति न कथं

वस्तुपालः सहेलं ॥ तेजःपालः स्व—लघवलः सर्वकर्मिणबुद्धिर्द्वैतीयीकः कलयति-

तरां यस्य धौरेयकत्वं ॥ ६ ॥ एतस्मिन्वसु-

धासुधाजलधरे श्रीवस्तुपाले जगज्जीवातौ सित[योच्चयैर्नवनवै]र्नक्तं दिवं वर्ष-

ति आस्वातन्यजनाघनोऽङ्गितशशीज्योस्त्नाच्छवल्गदुणोऽद्रूतैरद्य ... ..

.... ॥ ७ ॥

लक्ष्मीर्मथाचलेंद्रभ्रमणपरिचयादेवपारिप्लवेयं भ्रूभृंगस्यैवभंगाच्चकितमृगदृशां प्रेमन-

स्थेतरस्या ॥ आयुर्निश्वासवायुप्रणयपरतयैवेवमस्थैर्यदुस्थं स्थास्तुर्धर्मोयमेकः

परमिति दृढये

वस्तुपालेन मेने ॥ ८ ॥ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् ॥ स्थितं

जगत्रयी [पा]तुं यदा यो वरकंधरे

॥ ९ ॥ ललितादेवीनाम्ना सधर्मिणी वस्तुपालस्य ॥ अस्यामनिरस्तनयस्तनयोयं

जयतसिंहाख्यः ॥ १० ॥ दृष्ट्वा वपुश्च वृ च परस्परविरोधिनी ॥ विवादा जैत्रसि-

हस्तारुण्यवादिकः ॥ ११ ॥ कृ-

तिरियं मलधारिश्रीसरचंद्रसूरीणां ॥ स्तंभतीर्थेत्र कायस्थवंशे वाजडनंदनः ॥

प्रशस्तिमेतामलिखत् जैत्रसिंहध्रुवः सुधीः

॥ १ ॥ वाडहस्य तनूजेन सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा

प्रयत्नतः ॥ २ ॥ श्रीनेमेस्त्रिजगद्भर्तुरम्बायाश्च

प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ७ ॥ शुभमस्तु ॥

સારાંશ

“ સર્વજ્ઞને નમન. જ્યો... ... ઉજ્જયન્તના પર્વતપર ... ... પ્રજ્ઞના કલ્યાણ માટે.

“ સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગણ શુદ્ધ ૧૦ બુધવારે.

“ શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હાણગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલ: તેનો પુત્ર શ્રી શ્રીલલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુબથી રાજહંસ સરખો જયતસિહ જન્મ્યો. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો. સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુંજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત ઠરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્યસમાન મહારાજધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રીશારદા પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકક્ક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુંજય, અબુદા-ચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્, અણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તમ્ભનકપુર, સ્તમ્ભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકક્ક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થ-કર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રીપાર્શ્વનાથદેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રીમહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રીસરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ, આ ચાર દેવ અને બે જિન—અર્યા, અવલોકના, શામ્ભ અને પ્રદ્યુમ્નાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથદેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા, પોતાના પિતામહ શ્રીસોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રીનેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરતાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી લૂષિત તે, શ્રીમદ્ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું લૂષણ પ્રભુશ્રી વિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થોવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર, આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોકો) શ્રીજિન અધિપતિના ધર્મનો અગ્રપુરૂષ આ વસ્તુપાલ શ્લાઘાનું સ્થાન કેમ ન થાય ? શારદા, સુકૃત્ય, યશ, નય અને અન્યગુણના સમૂહના જંગમ સંગમ માફક પ્રકાશે છે.

“ વિભૂતિ, વિક્રમ, વિદ્યા, વિદગ્ધતા, વિત્ત, વિવતરણ, વિવેક આ સાત વિકારો (વિથી શરૂથતા ગુણ) સંપન્ન તે છે છતાં વિકારની અસર રહિત છે.

“ પૃથ્વી, નાવ, અને સાગરનાં ધર્મકૃત્યો કરવા માટે સરજેલો વસ્તુપાલનો આ પુત્ર અમર રહો.

“ વસ્તુપાલમાં કવિત્વ અને અન્ય આનંદો અને સુખ અમે જોઈએ છીએ.

“ આરોહણ માટે ઠઠિન એવા સ્વર્ગના પર્વતપર ઠંડપવૃક્ષ ઉગ્યું, સ્વર્ગીય કામધેનુ દક્ષિ બહાર નાસી ગઈ, અને ચિન્તામણિ સાગરમાં છૂપાઈ ગયો. તો પછી વસ્તુપાલના દાન સાથે

કોણ સ્પર્ધા કરે અને પોતાને એકલાને જ ધર્મી કહાવે ? જો કોઈ જ નહીં તો પછી વસ્તુપાલ અસ્પર્ધિત દાનવીર કેમ ન કહેવાવો જોઈએ ?

“ મહામાત્ય વસ્તુપાલ ધર્મકૃત્યોનો ભાર વહે છે, છતાં જ્યારે.....સમો શ્વેત અને સર્વ વસ્તુ સમજનાર બુદ્ધિમાન તેજપાલ કારભારમાં ભાગી બન્યા છે ત્યારે તે (વસ્તુપાલ) (નયમાં) સ્તુતિસ્થાન કેમ ન બને ?

“ જ્યારે સુધા જળ ધારનાર અને મનુષ્યોને સહાય દેનાર વસ્તુપાલ વાહન મુક્ત ઇન્દુના પ્રકાશ જેવા ઉત્તમ ગુણનાં ફલ જેવાં રૂપાનાં દાનની વૃષ્ટિ રાતદિવસ કરે છે ત્યારે પ્રજા તેના રક્ષણથી રહે (જીવે) છે.

“ વસ્તુપાલ પૂર્ણ ખાત્રીથી માને છે કે લક્ષ્મી મંથન કરતા પર્વતની ભ્રમણાના પરિચયથી ચંચલ છે. મૃગ જેવી ચપલ ચક્ષુવાળી નારીઓનો પ્રેમ અસ્થિર છે, કારણ કે તે જૂલુંગના ભંગ-પર આધારવાળો છે અને શ્વાસવાયુનું બનેલું જીવન અનિશ્ચિત છે. અને તેથી ફક્ત ધર્મ જ સ્થિર છે.

“ ત્રિભુવનને સ્કંધપર રક્ષતા તેજપાલ અને વિષ્ણુનું રૂપ સારી રીતે કોણ વર્ણવી શકે ?

“ વસ્તુપાલની પત્ની લલિતાદેવી હતી, તેને નયમાં ખામી વિનાનો જયતસિંહ હતો.

“ જૈત્રસિંહે તેનું યૌવન સ્થિર તેના દેહ અને દુષ્ટવાસના વચ્ચે મૂક્યું.

“ મલધારિ સરચન્દ્રસૂરિની આ કૃતિ છે.

“ જૈત્રસિંહ ધ્રુવ લખનાર અને કુમારસિંહ કોતરનાર ” વગેરે વગેરે.

ગિરનારના લેખો નં. ૬^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદિ ૧૦ બુધવાર
વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના હક્ષિણ દ્વાર ઉપર આ લેખ છે. લિપિ સ્પષ્ટ છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ॥ સંમેતાદ્રિશિરઃ કિરીટમણયઃ સ્મેરસ્મરાહંકૃતિધ્વંસોલ્લાસિ-
તકીર્તયઃ શિવપુરપ્રાકારતાર-

શ્રિયઃ ॥ અનત્યશ્રિતસંવિદાદિવિલસદ્રત્નૌઘરત્નાકરાઃ કલ્યાણાવલિહેતવઃ પ્રતિ-
કલં તે સંતુ વસ્તીર્થયાઃ ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ

શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે ફાગણશુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદળહિલપુરવાસ્તવ્યપ્રા-
ગ્વાટકુલાલંકરણં

શ્રીચંડપાત્મજ ઠ. શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠ. શ્રીસોમતનુજ ઠ. શ્રીઆશારાજનંદનસ્ય ઠ.
શ્રીકુમારદેવીકુક્ષિસંભૂતસ્ય ઠ.

શ્રીલણિગમહંશ્રીમાલદેવયોરનુજસ્ય મહંશ્રીતેજઃપાલાગ્રજન્મનો મહામાત્યશ્રીવસ્તુ-
પાલસ્યાત્મજે મહંશ્રીલલિતાદેવીકુક્ષિ-

સરોવરરાજહંસાયમાને મહંશ્રીજયતસિંહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થ મુદ્રાવ્યાપારાન્
વ્યાપૃણ્વતિ સતિ સં. ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુંજયોજ્જયંતપ્રભૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રભાવા-
વિર્ભૂતશ્રીમદેવા-

ધિદેવપ્રસાદાસાદિતસંઘાધિપત્યેન ચૌલુક્યકુલનભસ્તલપ્રકાશનૈકમાર્તંડમહારાજા-
ધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવસુતમહારાજ-

શ્રીવીરધવલદેવપ્રીતિપ્રતિપન્નરાજ્યસર્વૈશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામા-
ત્ય શ્રીવસ્તુપાલેન તથા અનુજેન ગુર્જરમંડલે ધવલક્રકપ્રમુખનગરેષુ મુદ્રાવ્યાપારાન્
વ્યાપૃણ્વતા મહં. શ્રીતેજઃપાલેન

ચ શ્રીશત્રુંજયાર્બુદાચલપ્રભૃતિમહાતીર્થેષુ શ્રીમદળહિલપુરભૃગુપુરસ્તંભનકપુરસ્તંભતી-
ર્થદર્ભવતીધવલક્રકપ્રમુખનગરેષુ તથા

અન્યસમસ્તસ્થાનેષ્વપિ કોટિશોભિનવધર્મસ્થાનાનિ પ્રભૂતજીર્ણોદ્ધારાશ્ચ કારિતાઃ॥
તથા શ્રીશારદાપ્રતિપન્નપુત્રસચિવેશ્વરશ્રીવસ્તુપાલેન સ્વધર્મચારિણ્યાઃ પ્રાગ્વાટજાતીય ઠ.

શ્રીકાન્હડપુત્ર્યાઃ ઠ. રાણૂકુક્ષિસંભૂતાયામહં શ્રીલલિતાદેવ્યાસ્તથા આત્મનઃ પુણ્યા-
ભિવૃદ્ધયે હહ સ્વયંનિર્માપિતશ્રીશત્રું-

जयमहातीर्थावतारश्रीमदादितीर्थकरश्रीऋषभदेवस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेव-
सत्यपुरा-

वतारश्रीमहावीरदेवप्रशस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वतीमूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टय-
जिनयुगलअम्बावलोऽकना-

शाम्बप्रद्युम्नशिखरेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृतदेवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढनिजपि-
तामहमहं श्रीसोमस्वपितृ ठं श्रीआ-

शाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरणत्रयश्रीनेमिनाथदेवआत्मीयपूर्वजाग्रजानुजपुत्रादिमूर्तिस-
मन्वितसुखोद्घाटनकस्तंभश्रीअष्टापदमहातीर्थप्रभृतिअनेककीर्तनपरंपराविराजिते
श्रीनेमिनाथदेवाधिदेवविभू-

षितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थेश्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशां-
तिसूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्रीअमरसुरिपदे

भट्टारकश्रीहरिभद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिप्रतिष्ठितश्रीमदजितनाथदेवप्र-
मुखविंशतितीर्थकरालंकृतोयमभिनवः समंडपः श्रीसंमेतावारमहातीर्थप्रासादः का-
रितः ॥ छ ॥

मुष्णाति प्रसभं वसु द्विजपते गौरीगुरुं लंघयन् नो धत्ते परलोकतो भयमहोहंसा-
पलापे कृती ॥ उच्चैरास्तिक-

चक्रवालमुकुटश्रीवस्तुपाल स्फुटं भेजे नास्तिकतामयं तव यशः पूरः कुतस्त्या
मिति ॥ १ ॥ कोपाटोपपरैः परैश्चलचमूरंगचतुरंगक्षतक्षोणीक्षोदवशादशोषि जलधिः
श्रीस्तंभतीर्थे पुरे ॥ स्वेदांभ-

स्तटिनीघटाघटनयाश्रीवस्तुपाल स्फुरत्तेजस्तिग्मगभस्तिस्ततनुभिस्तैरेव संपूरितः
॥ २ ॥ दिग्यात्रोत्सववीरवीरधवलक्षो-

णीधवाध्यासितं प्राज्यं राज्यरथस्य भारमभितः स्कंधेधदल्लीलया ॥ भाति आतरि
दक्षिणे समगुणे श्रीवस्तुपालः कथं

न श्लाघ्यः स्वयमभश्चराजतनुजः कामं सवामास्थितिः ॥ ३ ॥ लावण्यांग इति
द्युतिव्यतिकरैः सत्याभिधानोभवद्भ्राता

यस्य निशानिशांतविकसच्चंद्रप्रकाशाननः ॥ शंके शंकरकोपसंभ्रमभरादासीद्वनंगः
स्मरः साक्षादंगमयोयमित्यपहृतः

स्ववर्गांगनाभिर्लघु ॥ ४ ॥ रक्तः सद्गतिभावभाजिचरणे श्रीमल्लदेवो परोयद्भ्राता-
परमेष्ठिवाहनतया प्राप्तः प्रतिष्ठां

परां ॥ खेलन्निर्मलमानसे न समयं कापि श्रयन् पंकिलं विश्वे राजति राजहंस
इव यः संशुद्धपक्षद्वयः ॥ ६ ॥ सोयं

तस्य सुधारहस्य कवितानिष्ठः कनिष्ठः कृती बंधुर्वधुरबुद्धिबोधमधुरः श्रीवस्तुपा-
लाभिधः ॥ ज्ञानांभोरुहकोटरे भ्रमरतां

सारंगसाम्यं यशः सोमेशौरितुलां च यस्य महिमक्षीरोदधौ स्वंदधौ ॥ ६ ॥

इंदुर्विंदुरपां सुरेश्वरसरिङ्गिडीरपिंडः पतिर्भासां विद्रुमकंदलः किलविभुः श्रीवत्स-
लक्ष्मा नमः ॥ कैलासत्रिदशे-

भशंभुहिमवत्प्रायास्तु मुक्ताफलस्तोमः कोमलवालुकास्य च यशः क्षीरोदधौ
कौमुदी ॥ ७ ॥ हस्ताग्रन्यस्तसारस्वतर-

सरसनप्राप्तमाहात्म्यलक्ष्मीस्तेजःपालस्ततोसौ जयति वसुभरैः पूरयन् दक्षिणाशां ॥
यद्बुद्धिः कल्पि-

[—भं] द्विपगहनपरक्षोणिभृद्वृद्धिसंपल्लोपामुद्राधिपस्य स्फुरति लसदिनस्फारसं-
चारहेतुः ॥ ८ ॥ पुण्यश्रीर्भुवि

मल्लदेवतनयोभूत्पुण्यसिंहो यशोवर्यः स्फूर्जति जैत्रसिंह इति तु श्रीवस्तुपाला-
त्मजः ॥ तेजःपालसुतस्त्वसौ विजयते

लावण्यसिंहः स्वयं यैर्विश्वे भवदेकपादपि कलौ धर्मश्चतुष्पादयं ॥ ९ ॥ एते
श्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीउद-

[यप्रभ]सूरीणां ॥ स्तंभतीर्थेत्र कायस्थवंशे वाजडनंदनः ॥ प्रशस्तिमेतामलि-
खत् जैत्रसिंहध्रुवः सुधीः ॥ १ ॥

वाहडस्य तनूजेन सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा प्रयत्नतः
॥ २ ॥ श्रीनेमेल्लिजगद्भर्तुरम्बायाश्च

प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वपस्यास्ति प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ३ ॥ श्रीवस्तुपाल-
प्रभोः प्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥ शुभं भक्तु ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન. સમેત પર્વતના મુગટ સરખા શિખરના રત્નો સમાન, સ્મિત કરતા કામદેવનો મહ ઉતારી અધિકતા પામેલા યશવાળા, જેની ઉજ્જવળ પ્રભા શિવપુરના દુર્ગ સમાન છે અને શાશ્વત સંબંધી જ્ઞાન આદિ રત્નોની ખાણ જેવા તીર્થકરો તમને સદા અતિ આશીષ આપે.

સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ કાશ્યપ શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે.

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ કુળના ઠકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ, તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો પુત્ર કુમારદેવીથી અવતરેલો લુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બંધુ મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર લલિતાદેવીની સરોવર જેવી કુખથી રાજહંસ સમાન જયતસિંહ જન્મેલો સંવત. ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા, સંઘના નાયકપદથી, ચૌલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ શ્રીવીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રીશારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલક્ક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુજય, અર્ધુદાચલ, વગેરે મહાતીર્થોમાં શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તમ્ભનકપુર, સ્તમ્ભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલક્ક, આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કેટલી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થકર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રીપાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર, શ્રીમહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રીસરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ, આ ચાર દેવ અને બે જિન—અમ્બા, અવલોકના, શામ્બ અને પ્રદ્યુમ્ના ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રીસોમ અને નિજ પિતા શ્રીઆશારાજની બે મૂર્તિઓ, અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રીનેમિનાથ, તેના પૂર્વજે, જ્યેષ્ઠ બંધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાએલાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ—દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણી થએલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીશ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર આ સર્વ બાંધ્યું.

(પ્રલોક) ઉચ્ચ ધર્મ મંડળના મુગટ । એા વસ્તુપાલ ! તારો યશ બ્રાહ્મણોને દ્રવ્ય ત્યાગ કરાવે છે, ચંદ્રને તેના પ્રકાશનો ત્યાગ કરાવે છે અને હિમાલય (પાર્વતીના પિતા) કરતાં અધિકતાવાળો તે સ્વર્ગનો પણ ભય ધારતો નથી અને હંસોનો તિરસ્કાર કરવામાં આનન્દ લે છે એ દોષ ક્યાંથી લાવે છે ?

“ શ્રીસ્તમ્ભતીર્થ સમીપમાં સાગર, કેાપ પ્રદર્શિત કરતા શત્રુઓના સેનાના અશ્વોથી ભૂમિમાંથી ઉડેલી રજથી સૂકાઈ ગયો હતો. પણ તે પુત્ર વસ્તુપાલના પ્રતાપનાં ચણ્ડ કિરણોથી વપેલાં તેમનાં શરીરના શ્વેદના પાણીની વહેતી નદીઓથી ભરાયો.

“આશારાજનો પુત્ર વસ્તુપાલ પ્રલાધ કેમ ન હોય ? કારણ કે સમાન શક્તિવાળો જમણી બાજુપર પ્રકાશતા તેના ભાઈ સાથે અને પોતે ડાબી તરફ રહી દિગ્ચાત્રા કરતા બીરધવલ નૃપથી સોંપાયેલા રાજ્યકારભારના રથનો મોટો ભાર સુખેથી પોતાના સ્કંધ ઉપર વહે છે.

રાત્રિના તિમિરને હણનાર શશિ સમાન વદનવાળો તેનો મોટો ભાઈ જે લાવણ્યંગ શબ્દ પોતાની દુર્વિ વ્યક્ત કરી સત્ય કરનાર હોવાથી લુણીંગ કહેવાતો (લાવણ્યંગ=રમ્ય દેહ) અને હું શંકા કરું છું કે તેને સ્વર્ગાંગનાઓ કામદેવને શિવે કોપથી અનંગ કર્યો માની અને આ પુરૂષ કામદેવ સાક્ષાત્ દેહ ધારી છે તેમ માની ઉપાડી ગઈ.

તેનો બીજો ભાઈ મદલદેવ આ જગમાં રાજહંસ જેવો પ્રકાશે છે. કારણ કે તે પક્ષી જેમ રક્તચરણવાળું છે અને રમ્યગતિસંપન્ન પણ છે તેમ તે સત્કાર્યોને જોડાએલો છે. તે પક્ષી બ્રહ્માનું વાહન હોઈ તેની ભક્તિપરાયણ છે તેથી મહાયશ સંપાદન કર્યો છે તેમ તેણે બ્રહ્માના ભક્તોનો નાયક બની, મહા યશ પ્રાપ્ત કર્યો. હંસ મલિન પંથ મૂકી નિર્મળ માનસ સરોવરમાં આનન્દ લે છે તેમ તે પણ વિમલ મનમાં આનન્દ લે છે. અને હંસને બે શ્વેત પક્ષ છે તેમ એને પણ (માતૃ અને પિતૃ) બે શુદ્ધ પક્ષ છે.

વિખ્યાત વસ્તુપાલ સુધિરહસ્ય કવિતાપરાયણ, સ્થિરમતિથી મધુર બોધ આપનાર, અને સત્કાર્યો કરનાર છે. સ્વર્ગ, તેના જ્ઞાનના કમળના ખ્યાલામાં ભ્રમર સમાન છે અને તેના યશના ચંદ્રમાં હરણ સમાન છે. અને તેના મહિમાના સાગરમાં વિષ્ણુ સમાન છે.

તેના યશના પયોદધિમાં ઈન્દુ જલબિંદુ સમાન છે. સ્વર્ગની સરિતા (ગંગા) ફીણના સમૂહ જેવી છે, પ્રલાપતિ વિદુમના કિરણ સમાન છે, અને વિષ્ણુ સાગરને આવૃત્ત કરતા નલ સમાન છે. કૈલાસ, ઐરાવત, શિવ, અને હિમવાળા પર્વતો મૌકિલક સમાન અને કૌમુદિ તે રેતીના કણ સમાન છે.

જેવી રીતે બુદ્ધિ ધણા ગજવાળાશત્રુ નૃપને ઉન્નતિમાં વિશ્વ રૂપ છે તેમ હાથીના ભય-વાળા વિધ્યા પર્વતની મહાન વૃદ્ધિ અટકાવી, સૂર્યને નિર્વિશ માર્ગ દેનાર લોપામુદ્રાના નાથની બુદ્ધિ સાથે તુલના કરાય તેવી બુદ્ધિવાળો, જ્ઞાનના અનુરાગમાં અતિમહાન, અતિ લક્ષ્મીની દક્ષિણાથી સર્વ મનોરથ પૂર્ણ કરનાર તે તેજપાલ વિરાજે છે.

ભૂમિપર મદ્દદેવનો પૂણ્યશાળી પુત્ર પૂણ્યસિંહ, શ્રી વસ્તુપાલનો મહાયશવાળો પુત્ર જૈત્ર-સિંહ અને તેજપાલનો પુત્ર લાવણ્યસિંહ છે. કલિયુગમાં એક ચરણવાળા ધર્મને આ ત્રણ, ચાર ચરણવાળો બનાવે છે.

“ નાગેન્દ્ર ગચ્છના શ્રી ભટ્ટારક ઉદયપ્રભસૂરિના આ રચેલા છે.

“ જૈત્રસિંહ આદિ લખનાર

“ કુમારસિંહ આદિ કોતરનાર વગેરે વગેરે.

ગિરનારના લેખો નં. ૨૩

વિ. સં. ૧૩૦૫ વૈશાખ સુદિ ૩ શનિવાર

વસ્તુપાલનાં મંદિરોમાંનું એક વચ્ચું મંદિર શ્રી પાર્શ્વનાથનું છે, જેમાં શ્રી પાર્શ્વનાથની, મૂર્તિની બેઠક ઉપર આ લેખ કેાતરેલો છે.

અક્ષરાન્તર

૬૦ સંવત્ ૧૩૦૧ વર્ષે વૈ—
 શાસ્ત્રગુદિ ૩ શનૌ શ્રીપત્તનવાસ્ત—
 વ્યશ્રીમાલજ્ઞાતીય ઠ. વાહડ—
 સુતમહંપદ્મસિંહ પુત્ર ઠ.
 પથિમિદેવી અંગજ—
 —નજમહં શ્રીસામતસિંહ
 તથા મહામાત્યશ્રી—
 સલ્લક્ષણસિંહામ્યાં શ્રીપાર્શ્વનાથ—
 વિંબં પિત્રોઃ શ્રેયસેઽત્ર કા—
 રિતં તતો બૃહદ્ગચ્છે શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિ
 પટોદ્ધરણ શ્રીમાનદેવ
 સૂરિશિષ્ય શ્રીજયાનં [દ] —— પ્રતિષ્ઠિતં [શુભં ભવતુ]

ભાષાન્તર

ૐ ! સંવત્ ૧૩૦૫ વૈશાખ શુ. ૩ શનિવારે, શ્રી પાર્શ્વનાથની આ પ્રતિમા ઠાકુર વાહડ પટ્ટનનિવાસી અને શ્રીમાલ જ્ઞાતિના મહામંત્રી શ્રી સલ્લક્ષણસિંહે પોતાના માતાપિતાના શ્રેય માટે ઉભી કરાવી છે. બૃહત્ ગચ્છના પ્રદ્યુમ્નસૂરિના પુત્ર પદ્મસિંહના પથિમિદેવીથી પુત્ર, અને ... નો અનુજ, સામંત સિંહના પવિત્ર આસનનો અલંકાર પૂજ્ય માનદેવસૂરિના શિષ્ય જયાનન્દ ...

વીસલદેવનો અમદાવાદનો લેખ

[વિક્રમ-] સંવત ૧૩૦૮

આ લેખ અમદાવાદમાં ભદ્રમાં અહમદ શાહ ૧ લા(ઈ. સ. ૧૪૧૧-૧૪૪૩)ની મસીદમાં એક થાંભલા ઉપર છે. તે હું પહેલી વાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. કોતરેલો થાંભલો વ્યાસાસનની જમણી બાજુએ અને જાળી વાળી ઓસરીની સામે છે. એકંદરે અક્ષરો સુરક્ષિત છે, જોકે થોડાને નુકશાન થયું છે. પહેલી પંક્તિ, જેમાં વારીખનો થોડો ભાગ છે, તેના શરૂવાત તથા અંતના ભાગ સિવાય આખો લેખ સંપૂર્ણ છે. મહિનાનું નામ નાશ પામ્યું છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. પણ તેને ગુજરાતીની અસર થઈ હોવાથી તે સમયની સાધારણ મિશ્ર ભાષા થઈ છે. અક્ષરોનો આકાર વીસલદેવના લેખો તથા તે સમયના બીજા ચૌલુક્ય રાજાઓના લેખોમાં હોય છે તેવો છે.

લેખ વીસલદેવના રાજ્યનો છે, તેના ઉપર સાલ વિક્રમ સંવત ૧૩૦૮ (ઈ. સ. ૧૨૫૧ લગભગ), ૧૧ મો દિવસ ને, રવિવાર (અને માસનું નામ ભાંગી ગયું છે) છે. સોલદેવીના સેવક પેઠડે મહિસકમાં ઉત્તરેશ્વરના મંદિરમાં એક જાળીનું દાન કર્યાનું તેમાં લખ્યું છે.

ખાસ ઉપયોગી સવાલ મહિસક જ્યાં આ હિંદુ મંદિર હતું અને તેનો ઉપયોગ મહમદ શાહે મસીદ બાંધવામાં કર્યો હતો, તે સ્થળ ઓળખાવવાનો છે. તેને અમદાવાદથી દૂર કોઈ સ્થળ તરીકે ઓળખાવવાનું છે. આવાં નામવાળાં ત્રણ સ્થળો છે. તેમાં માણસા અને મેસાણ તે અમદાવાદની ઉત્તરે છે, અને મહિસા તે ખેડા કલેક્ટોરેટના ઠાસરા વાલુકામાં છે. પરંતુ આ ત્રણમાંથી કોઈ પણ સ્થળમાં એવાં ખંડેરો નથી કે જેના ઉપરથી મહમદશાહે પોતાની મસીદ માટે તેનો ઉપયોગ કર્યો હોય એવું જાણી શકાય. મુસલમાન રાજાઓનો સાધારણ રિવાજ એવો હતો કે, તેઓ હિંદુ મંદિરોને મસીદ માટે લાયક બનાવવા સાડ તેને શણગારતા તથા જરૂર જોતોજ ફેરફાર કરતા. જો આહિં પણ એવું થયું હોય તો મહિસક એ અમદાવાદ પાસેનું ગામ હોવું જોઈએ, અને તેનું નામ નિશાન નાશ પામ્યું હોવું જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ——— [સં] વત્ ૧૩૦૮ વર્ષે————
- ૨ [દિ] ૧૧ રવૌ અઘેહ માહિસકે
- ૩ મહારાજાધિરાજશ્રીમત્વીસ[લ]દે
- ૪ વવિજયરાજ્યે તન્નિયુક્તમહાપ્રધા[ન]
- ૫ રાણકશ્રી [વ] દેમ । તથા મૂલરાજ । વા—
- ૬ ફૈ^૧ સોઢલદેવિ^૨[મ]સા[હ]ળી પેથડે—
- ૭ ન શ્રી^૩ઉત્તરેશ્વરદેવમંડપે જાલી
- ૮ કા [રા] પિતા । ઉપદ્રષ્ટા રા૦ મ[લ] ।
- ૯ સૂત્ર સૂમણ ॥
- ૧૦ વા

ભાષાન્તર

સંવત ૧૩૦૮ માં, ... ના ૧૧ મે દિને, રવિવારે આજે, આહિં માહિસકમાં, મહારાજાધિરાજ શ્રીવીસલદેવના વિજય રાજ્યમાં, જ્યારે તેણે નિમેલા મહાપ્રધાને રાણક શ્રી-[વ]દેમ *અને મૂલરાજ (હતા)—ત્યારે સોઢલદેવીના મસાહળી પેઠડે ભગવાન શ્રીઉત્તરેશ્વરના મણ્ડપમાં એક ભળી મૂકાવી છે. ઉપદ્રષ્ટા રા(ઉત્ત)મ(દલ્)આ (હતો), (અને) શિલ્પી સૂમન હતો.

* ૧ વાંચો બાઈ ૨ વાંચો દેવો. ૩ વાંચો ઉત્તરે

ડભોઈ ના શિલાલેખ. શ્રીવૈદનાથ-પ્રશસ્તિ^૧

સંવત ૧૩૧૧ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ બુધવાર

ડભોઈ (દભાવતી) ગામની હીરા ભાગોળની બાજુની દિવાલના અંદરના ભાગમાં આવેલો આ શિલાલેખ પદ પંક્તિની, દેવનાગરી લિપિમાં લખાયેલી, પદમય પ્રશસ્તિ છે, જેનો ઘણો ભાગ ખંડિત છતાં છેવટનો ભાગ સ્પષ્ટ છે.

ઘોળઠાના રાણકોના પુરોહિત, કીર્તિકૌમુદીના કર્તા સોમેશ્વરદેવે એ પ્રશસ્તિ રચી છે. વિ. સં. ૧૩૧૧ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ બુધવારે (૧૪ મી મે ઈ. સ. ૧૨૫૩ માં), એટલે કે વીરધવલ અને વસ્તુપાલના મૃત્યુ પછી આ પ્રશસ્તિ રચાઈ છે. વીરધવલની ગાદીએ એનો ખીન્ને પુત્ર વીસલદેવ બેઠો હતો જેણે સં. ૧૩૦૦—૧૩૦૨ માં આખા ગુજરાતમાં આણુ વર્તવી હતી.

આ પ્રશસ્તિ રચવાનું નજીકનું કારણ વીસલદેવની આજ્ઞાથી ડભોઈ (દભાવતી)માં વૈદનાથ શિવાલયનો જીર્ણોદ્ધાર અથવા બાંધકામની નોંધ કરવાનું હતું.

અક્ષરાન્તર

૨ .... પાદ .... ષુ તપ્રાણિ [ના]—મષ્ટાભિસ્તનુ-
ભિસ્તનોત્વભિ[મતં] શ્રીવૈદ[નાથઃ સ્વયમ્ ॥ ૨] .... વિધેર્વિ[દધતુ]-
કિલકે ....

૩ પ્રસિદ્ધા ॥ ૩ .... ષુ .... તદપત્ય-
પરંપરાસૌ । શક્યાનિ વાક્યનિપુનૈરપિ—રિ— [મ] ।ત્તમુહદઃ સુકુ-
તાનિ યસ્યાઃ ॥ [૪] .... [॥ ૧]
[આવ—]

૪ જિજ્ઞિતા જિતારા [તેગુણૈર્વાળ]રિ [પોરિલ] ગૂર્જરેશ્વર [રાજ્ય] શ્રીર્યસ્ય જન્મે-
સ્વયંવરા ॥ ૬ યસ્મિન્ શરીરવતિ વીરરસ [પ્રવ]હે [મ]હે [દ્ર] પૃષ્ઠમધિ-
તિષ્ઠતિ યુદ્ધબુદ્ધ્યા અંતઃપુરાણિ~~~રાણિક—~~~~~
—[॥ ૭] ... ..

૫ .... ગુણસ્ત્રનાજિ .... ગંભીરતા જગતિ ॥ ૮ ધવલસ્ય મુતેનાપિ યેન-
કૃષ્ણાનુકારિણા । શ્રીગૂર્જરધરાજ્યમેતાન્નિષ્કંટકીકૃતં ॥ ૬ રાવણમિવ રણ[સિં]-
હં સંહ [ત્ય] ર [ણ] િ [ગણે] .... [૧] ....

૧ એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૦ જી. ખુલ્લુ. શ્લો. ૨ છંદઃ શાર્દૂલવિક્રીડિત શ્લો. ૪ છંદઃ સંકેત-
તિલકા શ્લો. ૬ છંદઃ અનુષ્ટુભ શ્લો. ૭ છંદઃ વસંતતિલકા શ્લો. ૮ છંદઃ આર્ષા (?)
લેખ ૧૨

१२ पाणि-पाठ्यस्य
या चारित्रं च तदत्र याद[व]पतेश्चौलुक्यचंद्र - ॥ २० सविधे वर्द्ध-
मान [स्य]स्पृष्टमानं पयोधिना । अधः कृतसुधासारं य : कुमारमकारयत् ॥ २१

શ્રો. ૬ છંદ : અનુષ્ટુભ શ્રો. ૧૦ છંદ : આયો શ્રો. ૧૧ છંદ : ઉપજતિ શ્રો. ૧૨ છંદ : શાર્દૂલવિક્રિત શ્રો. ૧૩ છંદ : વસંતતિલકા શ્રો. ૧૪ છંદ : અનુષ્ટુભ શ્રો. ૧૫ થી ૧૮ છંદ : શાર્દૂલવિક્રિત શ્રો. ૧૯ છંદ : ઉપજતિ શ્રો. ૨૦ છંદ : શાર્દૂલવિક્રિત શ્રો. ૨૧ છંદ : અનુષ્ટુભ.

१३ राजस्य ॥ २२ — — : परि ७७७—७७—
पवित्रमतेऽर्जनस्य — र्थमर्थिजनजं ७७—७—७—७—७—७—७—
७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—
— [१] — ७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७— ॥ २४ सु[त-]

१४ [स्तस्यादासी] दशरथकुस्थप्रतिकृति [प्र] तिक्ष्मापालानां
कवलितवलो वीरधवलः यशः पूरे यस्य [प्रसरति रतिक्लांतमनसा-] [मसाध्वीनां
भग्नाभिसरणक] लायां कुशलता ॥ २५ ते .... किमपि ... ..
....

२३ .... ॥ [४ धारापतिर्दक्षिण ७—७—
—७—७— युगप[त्स] मेतौ । धीरस्तयोरेव समानतंत्रं निका ७—७—७ धश्चकार ॥
[४९] ....
....

२५ ....
.... ॥ ५१ .... वीरेश्वरेण श्रीवोसली ... ..
....
....

२९ ....
.... श्रीवीसलः क्षमापतिर्धाराधीश्वरदक्षिणेश्वरा .... ..
... .
....

३० ....
— — ७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७— [१] —
— ७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—
— ७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—

३९ .... — ७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—
स्थतिरध्यगामि- - तः पूर्वं ययातिर्यया — ७—७—७—७—७—७—७—७—
[॥ ७६] —

४० — ७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—

— ७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—
— ७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—७—

॥ ७७ आधिपत्यमधि (म) त्य जगत्याः पार्थिवेदुरथ वीसलदेवः । स ७

श्लो. २३ छंदः वसंतिलका श्लो. २४ छंदः रथोद्धत श्लो. २५ छंदः शिखरणी श्लो. ४५ छंदः
उपलति श्लो. ७६-७७ छंदः शार्दूलविक्रीडित वांथो सावेवस्थितिः श्लो. ७८ छंदः रथोद्धत.

●●●●   ●●●●   ●●●●   ●●●   ●●●●   ●●●●   ●●●●   ●●●●   ●●●●   ●●●●

www.umaragyanbhandar.com

५० — — — — धन्वंतरेर्यदि । तथाप्येष विशेषज्ञैरतुलः परिकीर्त्यते
॥ ९८ नूनं दास्यति दानदुर्द्धर ॥ — — — — — कनका-
चलं तदधुना किं धाम मो वयं । एवं पल्लवयंति यावद ॥ — — — — —
॥ — — — — — ॥

५१

— — — — धि ॥ ९९
येन [कल्प]लतादानं निदानं विप्रसंपदां । दीयते धर्मलुब्धेन प्रत्यब्दमधि-
काधिकं ॥ १०० दानानि .... प्रदत्तानां । अलमस्मि नास्य यस्मा-
द्गणयितुमेकं गुणग्रामं ॥ १०१ अन्येषां ि ॥ — — — — — ॥
॥ — — — — — ॥

५२ — — य — । अश्रांतकतुदाक्षिणप्रमुदितब्रह्मप्रयुक्तः पुनर्व्वेदानां ध्वनिरध्वनि
श्रवणयोरस्यैव देशेऽवि—[॥ १०२] [कनक]वितरणप्राप्तिमस्य क्षितिरम-
णस्य निशम्य लज्जमानः । बलिरपि मालिनं विभर्त्ति वक्त्रं किमपि न ज ॥ —
॥ — [॥ १०३]

५३ — — — मे तावतीः समाः । तद्वात्रा येन पात्राणां लुप्तं दारिद्र्यशासनं
॥ १०४ वराकानुर्व्वराकांतान्कस्तुल्यां — — — ते । सुधामवंतमंशुं वा हिमांशुं
वा ब्रुवे समं ॥ १०५ असुस्थः काकुस्थः कृतकुलहतिः कौरवपतिर्व्यधादे —
नो ॥ — — — कलश्राविपु ॥ —

५४ — — — पेतः श्वेतः शमिषु पुरुषः सोपि नहुषस्ततः श्लाघ्यं लोके तमहमबलोके
नृपवरं ॥ १०६ वरोचने र[चितवत्य]मरेशमैत्रीमेकत्र नागनगरं च गते द्विती-
ये दीनाननं भुवनमूर्द्धमधश्च पश्यदाश्वासितं पुनरुदारकरेण येन ॥ १०७
धर्मस्थानं विधिना विधा — — — तिलकोयः

५५ धर्मस्थानैः स्वकृतैः सुकृती सोयं चिरं जयतु ॥ १०८ इतश्च प्राग्वाटवंशे ॥ —
गना मा श्रीचंडसिंहस्य सुतो वभुव । यः क्षोणिपालेन निजप्रीत्या वैद्येशितुर्दुर्ग-
पदे० विचक्रे ॥ १०९ किं वर्णनीयमधुना साचिवस्य तस्य सत्कोर्त्ति [पू]

५६ रपरिपूरितभूतलस्य । यत्कारितोड्डमरनिर्विवरप्रकारप्राकारपद्धतिरगाहत नाकि-
लोकं ॥ ११० [आ]सीत्सादेवनामा सकलगुणनिधिः सूत्रभृत्ततोऽभुन्मूलस्था-

श्लो. ८ छंदः अनुष्टुभ श्लो. ८८ शार्दूलविक्रीडित श्लो. १०० अनुष्टुभ श्लो. १०१ आर्या
श्लो. १०२ शार्दूलविक्रीडित श्लो. १०३ पुष्पिताग्रा श्लो. १०४ अने १०५ छंदः अनुष्टुभ श्लो. १०६ छंदः
शिखरणी श्लो. १०७ शार्दूलविक्रीडित श्लो. १०८ आर्या श्लो. १०९ छंदः अनुष्टुभ श्लो. ११० वसंततिलकः
लेख १३

नाख्यभानोर्भवनविरचनाख्यातिभृ[द्वा]मदेवः । तस्योत्पन्नस्तनूजो मदनसमभिधो
वि[श्वक]

५७

र्म]प्रसूनः श्रीमद्वैद्येश्वरप्रविततसदनद्वार-
शाखाधिकर्त्ता ॥ १११ आह्लादनस्थ तन[यो भुतो] वैद्येशितुः स्थिरः स्थपतिः ।
देवादित्यसमारुहः ख्यातोः धुरि सूत्रधाराणां ॥ ११२ श्रीवैद्यनाथ भगवन्
भुवनैकनाथ त्वार्मथये किमपि देव तव प्रसादात् । नि[त्यं प-]

५८ राधिरहितः सहितश्च पुत्रैः कल्पायुतं जयतु वीसलदेव एषः ॥ ११३ प्रशस्ति-
मेता[म]—५— संभूतभूपालपुरोहितेन्द्रः । चकार सोमेश्वरदेवनामायामार्द्ध-
निष्पन्नमहाप्रबंधः । ११४ श्रियामंदस्य तनयः श्रीनंदिपरगो[त्र]जः ।

५९ प्रह्लादनोऽलिख[त्तां च] प्रशस्तिं द्विजपुंगवः ॥ ११५ सूत्रसज्जनपुत्रेण पद्मसिंहेन
शिल्पिना ॥ सूत्रधारधुरीणेन [प्रशस्तेरुद] कीर्यत ॥ ११६ संवत् १३११
वर्षे ज्येष्ठ शुदि १५ बुधदिने ॥ छ ॥ ॥ ॥ शु[भं] भवतु ॥ छ ॥ ॥

श्लो. १११ शाईलचिकी. ३१ श्लो. ११२ आर्षा श्लो. ११३ चसंततिलका श्लो. ११४ उपजाति
श्लो. ११५-११६ छंदः अनुष्टुप

ભાષાંતર

શ્લોક ૨ ... ..શ્રી વૈદ્યનાથ પોતે પોતાના આઠ શરીરો વડે પ્રાણિઓનું પ્રિય કરે ॥ ૨

શ્લોક ૪ ... ..તેની આ અપત્યપરંપરા જેનાં સુકૃત્યો વાક્યવિશારદોથી પણ (વર્ણવાવાં) અશક્ય છે. ॥ ૪

શ્લોક ૬ શત્રુને જિતનાર રાજાના ગુણોથી ખેંચાયેલી ગુર્જરેશ્વરની [રાજ્ય]શ્રી જેમ લક્ષ્મી બાણાસુરના મારનાર વિષ્ણુને વરી હતી તેમ, એને સ્વયંવરથી વરી હતી ॥ ૬

શ્લોક ૭ શરીરધારી વીરરસના પ્રવાહ જેવો એ રાજા જ્યારે [મહેન્દ્ર પર્વતની] પીઠ ઉપર ચુકની ઇચ્છાથી ચડે ત્યારે અંતઃપુરે

શ્લોક ૧૦ ધવલના પુત્ર હોવા છતાં કૃષ્ણનું અનુકરણ કરતા એ રાજાએ ગુર્જર ધરાનું રાજ્ય નિષ્કંટક કર્યું ॥ ૬ રાવણ જેવા રણસિંહને રણાંગણમાં હણીને ૧૦

શ્લોક ૧૧ જ્યારે પોતાનો ધૈર્યશાળી પુત્ર લવણપ્રસાદ ગુર્જર ભૂમિભાર (ઉપાડવાને સમર્થ) થયો ત્યારે સંસારથી વિરક્ત થઈને એણે, જેમાં પોતાનું જીવિત જ દક્ષિણાને સ્થાને હતું એવો રણયજ્ઞ કર્યો. ૧૧

શ્લોક ૧૨ વિસ્મય પમાડે એવા પરાક્રમ ગુણથી યુક્ત એ રાજા જ્યારે આ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતો હતો ત્યારે ... ..ક્ષીણ થયા ... ..આ ગુર્જર રાજ્ય રામરાજ્યથી પણ અધિક બન્યું ॥ ૧૨

શ્લોક ૧૩ બાહુના દર્પથી દુર્ધર બનેલા શત્રુના શિરમાં અધિરક્ત (આસક્ત) એવા એ રાજાએ શ્રીવર્ધમાન (વઢવાણ) નજીક ભૂમિને લીંપીને હણાયેલા હાથીઓનાં કુંભસ્થળોમાંથી ખરવાં મોતી વડે જેણે વર્ધમાન (વધતા જતા) અભિમાનને ૧૩

શ્લોક ૧૪ [જેણે અસિદ્ધવડે ગાઢ હણ્યો નડુલ] નાયક; તે નિર્ધાતથી, બાણે કે, આજે પણ ભૂલતો કંપે છે. ॥ ૧૪

શ્લોક ૧૫ પૃથ્વીમાં દેવ જેવા રાજાઓ તો ખરેખર કેટલા કેટલા નથી? પણ એ સઘળા તુરૂંચ રાજાની વાત સાંભળીને જ અસ્વસ્થ બની જાય છે. એ તુરૂંચરાજ જ્યારે લડવા આવ્યો ત્યારે જે (લવણપ્રસાદ જ) કેવળ ... ..ધારણ કરે છે ... ૧૫

શ્લોક ૧૬ (જેણે) મદોત્કટ હાથીઓ ... .. અને અનેક નરેન્દ્રોનાં કપાયેલાં માથાં-ઓમાંથી વહેતા લોહીથી જેણે પૃથ્વીનું સિંચન કર્યું તેવો એ તુરૂંચનૃપતિ પણ એની પાસે (લવણપ્રસાદની સામે) સૂકાયેલા હોઠવાળો અને લયયુક્ત બનીને આવ્યો અને (લવણપ્રસાદે) એને ખડ્ગથી બીધણ સ્તંભ જેવા બાહુ વડે [સ્તંભ મુકામે] જીત્યો. ૧૬

શ્લોક ૧૮ ... ..તો એ એમ કેમ થયું? જો એ મર્ત્ય હતો તો એણે મનુષ્યથી અજેય મલ્લેચ્છાધિનાથને શી રીતે જિત્યો? ધારાધીશ્વર, દક્ષિણેશ્વર, અને મરુભૂમિના ધણી એ ત્રણનો સમૂહ જ્યારે (ત્યારે) (રોગોની ચિકિત્સા કરે તેમ, ...વિક્રમ રૂપ ઔષધના ભંડાર એવા એણે (લવણપ્રસાદે) ચિકિત્સા કરી ... .. જવર ... .. એક એ ધન્વંતરિ હતો ॥ ૧૮

શ્લોક ૧૯ (યુધિષ્ઠિર અને લવણપ્રસાદ) બંનેનો શત્રુનું ઉદ્ધરણ કરવાનો પ્રભાવ એક સરખો હતો છતાં પોતાના બંધુઓનો ધ્વંસ કરાવનાર યુધિષ્ઠિરના કરતાં કુલનો ઉદ્ધાર કરનાર આ લવણપ્રસાદ મને વધારે યશસ્વી લાગે છે ॥ ૧૯

શ્લોક ૨૦ યાદવપતિનું એ ચારિત્ર્ય આ ચૌલુક્યચંદ્રે... ॥૨૦

શ્લોક ૨૧ વર્ધમાન (વઢવાણ) શહેરની નજીકમાં જેણે સાગરની સ્પર્ધા કરતું અને સુધાસાર (ચન્દ્ર ?) કરતાં ચઢિયાતું કુમાર (મંદિર) કરાવ્યું ॥ ૨૧

શ્લો. ૨૪ નર્મદાવટ ઉપર ગૃહોનેા નિવેશ જેણે કર્યો છે.... ...

... .. ૨૪ [પુત્ર]

શ્લો. ૨૫ [તેનેા હતો] દશરથ કકુથ જેવો, શત્રુપાર્થિવોનાં સૈન્યોનેા સંહારક વીરધવલ, જેનું કીર્તિપૂર ફેલાતાં રતિથી કલાન્ત મનવાળી અસાધવી સ્ત્રીઓની અભિસરણુકલાની કુશલતા ભાંગી પડી ॥ ૨૫

શ્લો. ૪૫ ધારાપતિ અને દક્ષિણ ... .. અને સાથે આવ્યા આ ધીર નૃપે તેઓના જ સમાન તંત્રને ... .. ॥ ૪૫

x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

॥ ૫૧ ... .. વીરેશ્વરે શ્રીવીસલ x x x x

પં. ૨૯ x x x x x શ્રીવીસલ પૃથ્વીપતિયે ધારાધીશ અને દક્ષિણેશ્વરને x x x x x

પં. ૩૦ x x x x x — — — —
x x x x સિંધુતીરે વીરમત એકલો વીસલદેવ જ પાળે છે ॥ ૫૬

પં. ૩૯ x x x x x x પ્રજાઓનું તે । તેણે એ જ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી, જે વડે યયાવિ પૂર્વે x x ॥ ૭૬

પં. ૪૦ x x x x પોતાના પ્રતાપમાં વીસલે શલભતાને (પતંગિયાપણાને) ॥ ૭૭

આખા જગતનું આધિપત્ય મેળવીને પાર્થિવચન્દ્ર વીસલદેવે x x x ॥ ૭૮

પં. ૪૧ x x x x x x — — — ॥ ૭૯
શ્રીમૂલરાજના વંશજ અને શંકરના ભક્ત એ ભૂપતિઓ જ્યારે સ્વર્ગે ગયા ત્યારે

— — — — — ‡ ॥ ૮૦

પં. ૪૨ — — — — ‡ અંધકરિપુ સુરભિ બનાવે છે ॥ ૮૧

હે રતનાકર તારી આ રત્નસંપત્તિને કયાંક જાયે હે સુવર્ણુગિરિ તું નીચો થા જેથી કોઈની નજરે ના ચઢે ... .. જગતના ...નું નિર્હલન કરવાને ‡ ‡ ‡ ‡
‡ ‡ ‡ x ॥ ૮૨

પં. ૪૩ — — અત્યન્ત વિસ્તાર પામેલાં ‡ જે પોતાની અધિક ...વડે ‡ પૂર્વનાં પૂર્વનાં નીચાં નીચાં બનાવે ‡ ‡ છે ॥ ૮૩

જેનું ખડ્ગ ભૂલમાં માતંગના કુમસ્થળનું લોહી પીને, પશ્ચાત્તાપ કરતું હોય તેમ પ્રવરૂપે શત્રુનૃપતિઓનાં ... .. ॥ ૮૪

પં. ૪૭ ‡ ‡ ‡ ... શંકરનું.....કરાવે છે. ‡ ‡ ‡

પં. ૪૮ ... .. શ્રીમૂલસ્થાન મંદિર ... .. પુરુષોનું...ન પુરાણોના પુનરુદ્ધાર કર્યો ॥ ૮૨

હરપર્વતના (કૈલાસના) શિખર જેનેા પ્રાસાદ કરાવ ... .. ॥ ૮૩
x ‡ ‡ ‡ ... ..

પં. ૪૯ ... .. ‡ ...વસુધાના એ બંધુએ કુલદ્વય ઉદ્ધાર્યું ॥ ૮૫

જે મહન સરખા આકારના નૃપે નવી દિવાલ બંધાવી x § ‡ § ॥ ૯૬
§ ‡ x ‡ § ॥ ૯૭

પં. ૫૦ ... ... ધન્વંતરિનો જ્ઞ...તોપણ વિશેષજ્ઞ પુરૂષો એને અતુલ કહે છે ॥ ૯૮
ખરેખર, દાનદુર્ધર ... ... એ...કનકાચલ આપી દેશે, તેથી આપણે ક્યાં જઈશું.

એમ જ્યાં ... ... ॥ ૯૯

પં. ૫૧ જે, બ્રાહ્મણોની સંપત્તિનું કારણ એવું કલ્પલતા...દાન ધર્મલોભથી પ્રતિવર્ષ અધિક
અધિક આપે છે. ॥ ૧૦૦ ... ...

જેથી એનો એક ગુણસમૂહ વર્ણવવાની પણ મારામાં શક્તિ નથી. § ... ‡ §
§ ‡ § ‡ §

પં. ૫૨ — — — અવિરત યજ્ઞ દક્ષિણાથી આનંદિત બ્રાહ્મણોએ કરેલો વેદોનો ધ્વનિ
એના દેશમાં જ રસ્તામાં શ્રવણોમાં— ॥ ૧૦૨.

એ પૃથ્વી રમણની સુવર્ણ દાનની ખ્યાતિ સાંભળીને શરમાતા બલિનું પણ મ્હો ઝાંખું બન્યું
છે. — — — ॥ ૧૦૩

પં. ૫૩ — — — આટલાં વર્ષો ! તે દાનેશ્વરીએ પાત્રોનું દરિદ્ર શાસન લૂટી લીધું ॥ ૧૦
અસ્વસ્થ કાકુસ્થ ॥ કુલસંહાર કરનાર કૌરવપતિ, — — — ૧૦૫

પં. ૫૪ — — — શમયુક્ત (મુનિઓ) તરફ પુરુષ બન્યો નહુષ, તેથી વખાણવા લાયક,
આ સંસારમાં, હું આ નૃપવરને જોઉં છું ॥ ૧૦૬ એક તરફ વૈદોએ ઇન્દ્રની મૈત્રી કરી,
અને બીજા નાગલોકમાં જઈ રહ્યો. તેથી ઉંચે અને નીચે ભુવનને દીનવદન જોઈને આ
રાજાએ ઉદાર હાથે આશ્વાસન આપ્યું ॥ ૧૦૭

વિધિએ ધર્મસ્થાન બનાવીને

પં. ૫૫ — — — તિલક જે રાજા — — । તે રાજા પોતે બનાવેલાં ધર્મસ્થાનોથી કૃત-
કૃત્ય થએલો લાંબું જીવે ॥ ૧૦૮ અને તેથી પ્રાગ્વાદવંશમા — — — ગનામનો શ્રીચંડસિંહનો પુત્ર
થયો, જેને વિશ્વાસપાત્ર ગણીને રાજાએ વૈદનાથના દુર્ગપદ ઉપર નીચે ॥ ૧૦૯ એ સચિવનું
હવે શું વર્ણન કરવું, જેણે

પં. ૫૬ સત્કીર્તિના પૂરથી ભૂતલને ભરપૂર કયું છે; એણે બંધાવેલો વિવરરહિત પ્રાકાર
(કેટ) સ્વર્ગલોક સુધી જઈ પહોંચ્યો છે ॥ ૧૧૦ સાહેવ નામે સકલગુણનો નિધિ સૂત્રધાર
હતો; તેનો પુત્ર વામદેવ ઉત્પન્ન થયો, જેણે મૂલસ્થાન નામે સૂર્યના મંદિરની રચનાથી ખ્યાતિ
મેળવી; એનો પુત્ર, વિશ્વકર્માના વંશનું કુસુમ, મહન નામે હતો, જે શ્રી વૈદેશનો ગઢ, વિસ્તીર્ણ
મંદિર અને દ્વાર,

પં. ૫૭ તથા શાખાઓ વગેરેનો રચનાર હતો ॥ ૧૧૧ આહ્લાદનનો પુત્ર દેવાદિત્ય
નામનો થયો જે વૈદેશિતાનો કાયમ સ્થપતિ બન્યો અને સૂત્રધારોના અગ્રણી તરીકે વિખ્યાત
થયો ॥ ૧૧૨ શ્રી વૈદનાથ ! ભગવન્ ! ભુવનોના એક ઘણી ! તારી કૃપાથી હે દેવ ! તારી
પાસે એક પ્રાથના કરું છું: આ વીસલદેવ શત્રુઓની આધિથી રહિત અને

પં. ૫૮ પુત્ર સહિત અયુત કલ્પ પર્યંત વજ્રથી રહે ॥ ૧૧૩ આ પ્રશસ્તિને — —
— — ઉત્પન્ન થએલા ભૂપાલોના મુખ્ય પુરોહિત સોમેશ્વરદેવે રચી છે, જેણે અર્ધ યામમાં
મહાપ્રબંધ રચ્યો છે ॥ ૧૧૪ શ્રિયામંદના (?) પુત્ર, શ્રીનંદિપુર ગોત્રમાં થયેલા

પં. ૫૯ પ્રહ્લાદન નામના દ્વિજપુંગવે એ પ્રશસ્તિ લખી છે ॥ ૧૧૫ સન્નર્જન નામે સૂત્રધારના
પુત્ર, સૂત્રધારોમાં મુખ્ય, પદ્મસિંહ શિલ્પીએ [એ પ્રશસ્તિ] કેતરી છે ॥ ૧૧૬ સંવત ૧૩૧૧
વર્ષ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૧૫ બુધવારે ॥ છ ॥ — — — શુભં ભવતુ ॥ છ ॥ * ॥

ભેખ ૧૪

વાઘેલા રાજા વીસલદેવના સમયનું દાનપત્ર^૧

વિ. સં. ૧૩૧૭ જ્યેષ્ઠ વદ ૪ શુક્રવાર

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

- ૧ ॥૭૦॥ સ્વાસ્તિ શ્રીમદ્વિક્રમકાલાતીતસસદશાધિકત્રયોદશશતિકસંવત્સરે લૌકિક-
જ્યેષ્ઠમાસસ્ય
- ૨ કૃષ્ણપક્ષચતુર્થ્યાં તિથૌ ગુરાવદ્યેહ શ્રીમદણહિલપાટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિત-
પરમેશ્વરપરમ-
- ૩ મદ્યારક ઉમાપતિવરલન્ધ્રપ્રસાદપ્રૌઢપ્રતાપચૌલુક્યકુલકમલિનીકલિકાવિકાશમાર્ત-
હસિંધન-
- ૪ સૈન્યસમુદ્રસંશોષણવડવાનલમાલવાધીશમાનમર્દનમેદપાટકદેશકલુષરાજ્યવહ્નિકં-
દોષ્ઠે[દ].
- ૫ નકુદ્દાલકલ્પકર્ણાટરાજજલધિતનયાસ્વયંવરપુરુષોત્તમભુજબલભીમ અભિનવસિદ્ધ-
રાજ અપ-
- ૬ રાર્જુનેત્યાદિસકલચિરદાવલીસમલંકૃતમહારાજાધિરાજશ્રીમદ્વીસલદેવકલ્યાણવિજ-
યિરાજ્યે
- ૭ તદનુશાસનાનુવર્તિની મહામાત્યશ્રીનાગડે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્
પરિપંથયતીત્યેવં
- ૮ કાલે પ્રવર્તમાને અસ્યૈવ પરમપ્રભોઃ શ્રીમહારાજસ્ય પ્રસાદપત્તલાયાં વર્દિપથકે
ભુજ્યમાનમંડલ્યાં
- ૯ જયશ્રીનિર્ભરાલિંગિતશરીરઃ મહામંડલેશ્વરરાણકશ્રીસામતસિંહદેવઃ નગરપૌરાન્
અન્યાનપિ સ-
- ૧૦ ઝ્વ[ન]ધિકૃત્ય સર્વેષાં વિદિતં પત્રશાસનં પ્રયચ્છતિ યથા ॥ યન્મયા મહા-
દાનોદકપ્રક્ષાલિતવામેતરકરત-
- ૧૧ લેન પરમધાર્મિકેન ભૂત્વા તીર્થપુણ્યોદકૈઃ સ્નાત્વા સુક્લવાસસી પરિધાય ચરાચર-
ત્રિભુવનગુરું ભગવન્તં-

૧ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૨૧૦ રી. જી. શુક્રવાર. પ્રસ્તાવના ચાલુક્યનાં દાનપત્રોની શરૂઆતની પ્રસ્તાવના સાથે છે. પત્રનું માપ ૧૧"×૧૩" છે; લિપિ-જૈન દેવનાગરી પં. ૧ વાંચો જ્યેષ્ઠમાસસ્ય. પં. ૬ વાંચો ચિદ્દા પં. ૬ વાંચો સામન્તસિંહ પં. ૧૦ વાંચો પ્રયચ્છતિ પં. ૧૧ વાંચો સુક્લવાસસી

- १२ भवानीपतिं समभ्यर्च्य संसारासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरं जीवि-
तव्यं यौवनमश्वि-
- १३ यै चावगम्य ऐहिकं पारत्रिकं च फलमंगीकृत्य पितामहराणकश्रीलूणपसाजदेव-
श्रेयोर्थं आशापल्यां
- १४ पूर्वसंकल्पितसत्रे अपूर्व अष्टौ ब्राह्मणान् भोजयितुं तथा तत्रत्यप्रपाभरापनार्थं च
तथा मंडल्यांस्वपि-
- १५ तुः राणकश्रीसंग्रामसिंहदेवश्रेयसे अपूर्वद्वादशसंख्यकान् ब्राह्मणान् राजान्नपान-
व्यञ्जनतांबूला-
- १६ दिसर्वोपस्करसहितभोजनं भोजयितुं तथा कन्यागतापरपक्षे चतुर्दशब्रह्मपुरीयक-
ब्राह्मणानां पंचद-
- १७ शदिनानां श्राद्धे सदक्षिणा निर्वापाः तथा सदैवामावास्यायाममावास्यायां अमी-
षामपि ब्राह्मणानां अनुप्र-
- १८ पाठ्या सदक्षिणा पंच निर्वापाः तथा पारायणोपविष्टकपिलावर्तब्राह्मणानां निर्वापा
तथा प्रपाभरापनार्थं
- १९ तथा बल्लालनारायणरूपनारायणदेवयोर्नित्यं पंचोपचार पूजनैवेद्यार्थं तथा विशेष-
पंचोपस्करपू-

पतरुं बीजुं

- १ जानैवेद्यार्थं तथा पतितध्रुवितधर्मस्थानानामद्धरणार्थं वैशाखीपर्वणि अस्मिन्नेव पथके
संतिष्ठमान
- २ मेहूणाभिधानग्रामे कस्य तथा मंडल्यां भूमिहल ६ तथा हाट १२ तथा रिण-
सीहवसणग्रामेर्त्रेपलमा
- ३ नभूमिहल ६ तथा लुंडावसणेत्यवाटिका १ तथा रूपापुरेत्यवाटिका १ तथा
आशापल्यां शुक्लमंडपिका-
- ४ यां दिनं प्रति द्र १ त्रुम्भैकः करदपल्लडिका १ एतेषां समस्तानामुत्सर्गं कृत्वा
श्रीमूलेश्वरदेवीयमठपतिम-
- ५ हामुनींद्रराजकुल श्रीविष्वामित्रस्य निर्वाहरणार्थं शासनं समर्पितं । मेहूणाग्रामस्या-
घाटा यथा । पूर्वस्यां दि-
- ६ शि चून्नरिग्राममुहासडाग्रामरउनीग्रामत्रषाणं सीमायां सीमा । दक्षिणस्यां दिशि
षांडिहाग्रामनालोडाग्राम-

॥ पं. १२ वांये। मैश्व पं. १८ वांये। सदक्षिणाः; निर्वापाः +पं. १ वांये। नैवेद्यार्थं; वृषित; अथवा उदाय
दृषित; मुद्धरणार्थं; वैशाखी; संतिष्ठ पं. २ वांये। उदाय ग्रामेये. प. ३ वांये। "शुक्ल" पं. ४ वांये। त्रुम्भैकः; अटये
एक वाम. पं. ५ वांये। विश्वामित्रस्य; समर्पितं पं. ६ वांये। त्रयाणां; दक्षिणस्यां

- ७ योः सीमायां सीमा । पश्चिमस्थां दिशि दृधुखाग्रामसीमायां सीमा । उत्तरस्थां दिशि नायकाग्रामसीमायां सीमा
- ८ एवमादिचतुराषाटोपलक्षितस्वसीमापर्यंत सवृक्षमालाकुल नवनिधानसहित सहि-
रण्यभागभोगदा-
- ९ नीसहितः सवृक्षदशपराधसहित सकाष्टतृणोदकोपेतः सर्वादायसमतः देवदायब्रह्म-
दायवर्जितः
- १० ग्रामोऽयं तथा मंडल्याः भूमी तथा बाटिके तथा हट्टानि आशापल्याः पल्लाडिका-
प्रभृति एतत्सर्वं आचंद्राक याव-
- ११ त् राजकुलश्रीविश्वामित्रराशिना तथैतदीयचेल्लकपरंपरयानिर्वाहनीयं । अस्मत्प्रदत्त-
मिति परिक्षाय स-
- १२ र्वसामान्यं चैतत् अल्पफलं मत्वा अस्मद्वंशजैः अन्यैरपि भाविभोक्तृभिरनुमंतव्यं
पालनीयं च । यथा दाता श्रे-
- १३ योभाक् तथा पालकश्चापि । उक्तं च भगवता व्यासेन । बहुभिर्वसुधा भुक्ता
राजभिः सगरादिभिः । यस्यय-
- १४ स्य यदा भूमी तस्यतस्य तदा फलं । १ षष्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ॥
अच्छेत्ता चानुमंतो च तान्येव न-
- १५ रकं वसेत् ॥ २ वंध्याटवीष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः कृष्णसप्पा प्रजायंते
दत्तदायापहारकाः ॥ ३ त-
- १६ डागानां सहस्रेण अश्वमेधशतेन च । गवां कोटिप्रदानेन भूमिहर्ता न
शुद्ध्यति ॥ ४ ॥
- १७ दूतकोऽत्र महासंभिविग्रहिक ठं श्रीश्रीधरः ॥ लिखितमिदं महाक्षपटलिकमहं
श्रीगोविंदेन

श्रीः

अपरार्जुनमहाराजाधिराजश्रीश्रीमद्वीसलदेवस्य

पं. ८ वांये। *पर्यन्तः; *कुलः; *सहितः; पं. ९ वांये। सहितः; काष्ठ; समेताः; पं. १० वांये।
चन्द्रार्क. पं. ११ वांये। परीक्ष्य. पं. १४ वांये। षष्टि व; *आच्छेत्ता. पं. १५ वांये। नरके; विंध्या. *सर्प

ભાષાન્તર—સારરૂપે

૧ પ્રસ્તાવના— વિક્રમ સંવત ૧૩૧૭ જેષ્ઠ વદી ૪ શુક્રવારે, સમસ્ત રાજવલીવિરાજીત, ઉમા-પતિના વરની પ્રસાદિ પ્રાપ્ત કરનાર, ચૌલુક્ય કુલના કમલક્ષેત્રને વિકસાવનાર, પ્રૌઢ પ્રતાપી સૂર્ય-જેવો, સિંધણના સૈન્યસાગરને જવાળામુખીના અગ્નિ માફક શુષ્ક કરનાર, માલવાના નૃપને કચડી નાંખનાર, મેઢપાટક દેશના ઠલુષ રાજ્યની લતા(વેલી)ના મૂળના છેદનથી કુદાલ (કુહાડી) સ્પર્શી, કર્ણાટની રાજપુત્રીએ પતિ તરિકે પસંદ કર્યો હોવાથી સમુદ્રની પુત્રી લક્ષ્મી જે પુરુષોત્તમને વરી હતી તે પુરુષોત્તમ જેવો, બાહુબળને લીધે અભિનવ લીમ, અભિનવ સિદ્ધરાજ, અપર અભૂત વિગેરે અસંખ્ય માનખિતાબથી આભૂષિત થએલો મહારાજધિરાજ શ્રી વીસલદેવ અલુહિલ-પાટકમાં મંગળમય અને વિજયી રાજ્ય કરતો હતો અને જ્યારે તેનો આશંકિત મંત્રીશ્વર શ્રી નાગડ શ્રીકરણાદિ સર્વ મોટા હોદ્દા ધારણ કરતો હતો ત્યારે તેના પરમ સ્વામિના પ્રસાદવાળા વર્ધિપથકમાં આવેલી મણ્ડલીમાં રાજસત્તા ચલાવનાર રાણા સામન્તસિંહે નીચેનું દાન આપ્યું છે.

૨ દાનપાત્ર અને આશય:—(૧) દાન આપનારના પિતામહે રાણા હુણુપસાજના કલ્યાણાર્થે તથા પૂર્વે સ્થાપેલા આશાપદ્મીમાં ૮ બ્રાહ્મણોના લોજનાથે અને પ્રપા ભરવા માટે (પતરૂં ૧ પં ૧૪) (૨) દાન દેનારના પિતા રાણા સંત્રામસિંહના શ્રેય માટે, મણ્ડલીમાં ૮ બ્રાહ્મણોને પૂર્ણ થાય એટલું ઉત્તમ અન્ન પાન તાંબુલ વિગેરે માટે, ભાદ્રપદ કૃષ્ણપક્ષમાં પંચદશ દિન શ્રાદ્ધમાં બ્રહ્મપુરાના ૧૪ બ્રાહ્મણોને દાન અને દક્ષિણની યોજના માટે, અને તે જ બ્રાહ્મણો માટે દર અમાસે દાન અને દક્ષિણ માટે અને તે ઉપરાંત કપિલાવતના આખો વેદ ભણતા બ્રાહ્મણોને દાન માટે, અને પ્રપા ભરવા માટે. (પતરૂં ૧. પં. ૧૫—૧૮) (૩) બદ્દનારા-યણુ અને રૂપનારાયણના મંદિરમાં નિત્યપૂજા અને નૈવેદ્ય અર્થે અને ત્રૂટેલાં મંદિરો સમા-રાવવા માટે (પતરૂં ૧ પં ૧૯) (પતરૂં ૨ પંકિત ૧)

૩ દાન : — (અ) મેહુણા ગામમાં ૬ હલવાહલૂમિ, મણ્ડલીમાં ૧૨ દુકાનો અને રિણુસીહલસણુ ગામમાં ૬ હલવાહલૂમિ.

(બ) હુણ્ડાવસણુમાં બગીચો

(ક) રૂપાપુરમાં વાટિકા

(ડ) પદ્મહિકા — પ્રતિદિન એક દામના ઠરવાળી પદ્મહિકા આ સર્વ મણ્ડલમાં શ્રીમૂલેશ્વરદેવના મઠના સ્થાનપતિ યોગીવર રાજકુલ વિદ્યાભિત્રને વ્યવસ્થા માટે સમર્પાયું હતું

સીમા: —

(૧) મેહુણાની : —

(અ) પૂર્વે ચુત્રરી, સુહાસડા ને રૌણી ગામો

(બ) દક્ષિણે પાંડિકા અને નાલોદા ગામો

(ક) પશ્ચિમે દૂધુખા ગામ

(ડ) ઉત્તરે નાયકાગામ

૪ રાજપુરુષો:— દ્વતક મહાસાંધિવિગ્રહિક (રાણાનો), ઠાકુર શ્રીધર લેખક મહાક્ષપટ-લિક મહં ગોવિંદ
લેખ ૧૫

ગુજરાતના રાજા અર્જુનદેવનું દાનપત્ર^૧

વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦ આષાઠ વદિ ૧૩ ઇ. સ. ૧૨૬૪

નીચે આપેલો સોમનાથ પાટણનો શિલા-લેખ, જે હાલ વેરાવળમાં હરસદમાતાના મંદિરમાં છે તે વિષે પ્રથમ કર્નલ ટોડે નોંધ લીધી હતી.

પંડિત ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજીએ એક રાખિંગ ઉપરથી તૈયાર કરેલો સુંદર ફોટોગ્રાફીકોગ્રાફ પ્રોફેસર બ્રુક્સે મને આપ્યો હતો. તેના વડે કેટલીક મુશકેલીઓ દૂર થાય છે. તે પત્થર સુરક્ષિત નથી અને તેમાં જણાવેલા કેટલાક પારિભાષિક શબ્દો વિષે ચોક્કસ સમજૂતી અપાઈ શકે તેમ નથી.

લેખની વારીખ હીજરી સંવત ૬૬૨, વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦, વલ્લી સંવત ૯૪૫, અને સિંહ સં. ૧૫૧ આષાઠ વદિ ૧૩, ની છે. વિક્રમ સં. ૧૩૨૦ ઇ. સ. ૧૨૬૩ ના કાર્તિક માસમાં શરૂ થતું હોવાથી વિક્રમ સં. ૧૩૨૦ ના આષાઠનો અંત ઇ.સ. ૧૨૬૪ ની લગભગ મધ્યમાં આવે છે. બુરજેનફેલ્ડનાં ટેબલ્સ મુજબ, ઇ. સ. ૧૨૬૪ નો મધ્ય સમય ઇ. સ. ૧૨૬૩ ના નવેમ્બર ની ૪ થી વારીખે શરૂ થતાં હીજરી સંવત ૬૬૨ માં આવે છે. આ પ્રમાણે વિક્રમ અને હીજરીની વારીખો બરાબર મેળમાં આવે છે. વલ્લીના રહેવાસીઓના કહેવા પ્રમાણે, તે શહેર વિક્રમ સંવત ૩૧૫ ઇ. સ. ૩૧૮-૧૯ માં નાશ પામ્યું હતું અને “બલખ સંવત” ની શરૂવાત શક સં. ૨૪૧ અને વિક્રમ સં. ૩૭૬ ઇ. સ. ૩૧૯ — ૨૦ માં અલ બીરૂની આપે છે. લેખની વારીખ ત્યાંના વતની ઇતિહાસકારોની પ્રભુલિલાને ટેકો આપે છે; કારણ કે તેના ઉપરથી વિક્રમ સં. ૩૭૫ અને ઇ. સ. ૩૧૯ આવે છે.

અલ બીરૂનીના લખાણમાં એક વર્ષનો તફાવત આવે છે તેનું કારણ શકસંવતનું નૂતન વષ ચૈત્રથી શરૂ થાય છે તેથી વલ્લી સંવતનું નૂતન વર્ષ વિક્રમ સંવતનાં નૂતન વર્ષ કરતાં મોડું આવે છે, એ હોવું જોઈએ. સિંહ સંવત વિક્રમ સં. ૧૧૬૯ અને ઇ. સ. ૧૧૧૩ માં શરૂ થવો જોઈએ તેને ટોડ શિવ-સિંગ સવત કહે છે, અને તે દીવના બેટ માં રહેતા ગોહિલોએ સ્થાપ્યાનું કહે છે.

રાજા અર્જુનદેવ વિષે આમાં બહુ થોડું આપ્યું છે. પ્રો. બ્રુક્સે તેના અગીઆર ચૌલુક્ય લેખોની પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે તેમ વ્યાખ્યાપદિત અથવા વાઘેલાવંશનો બીજો સ્વતંત્ર રાજા વિ. સં. ૧૩૧૮ થી ૧૩૩૧ ઇ. સ. ૧૨૬૧—૬૨ થી ૧૨૭૪—૭૫ માં થયો હતો. સં. ૧૩૨૦ ના સોમનાથ પાટણના દાનપત્ર સિવાય અર્જુનદેવનું વિ. સં. ૧૩૨૮ નું કચ્છનું દાનપત્ર પણ છે. અર્જુનદેવનાં બે દાનપત્રો મળી આવ્યાં હતાં તે જગ્યા ઉપરથી જણાય છે કે તે વીસલ દેવનો ઉત્તરાધિકારી થવા માટે લાયક રાજા હતો, કારણ કે તેનું રાજ્ય કચ્છ અને કાઠિયાવાડ સુધી પણ પહોંચ્યું હતું. તેના રાજ્યની ઉત્તર તરફની સીમા આબુ પર્વત સુધી હોવી જોઈએ; કારણ

૧ ઇ. એ. એ. ૧૧ પા. ૨૪૧ ઇ. હુશ. ૨ એનાલ્સ ઓફ રાજસ્થાન એ. ૧ પા. ૭૦૫. ૩ એવા કે દ્રાણી, મહાયજ્ઞ, સીકાતરી, મહાયજ્ઞપાલી, ચેલુક, દાનપત્ર.

કે તેના પછી સારંગદેવનું એક દાનપત્ર ત્યાંથી જાહેર થયું છે. નીચેના લેખમાં તેને તેના પહેલાંના રાજાઓએ ધારણ કરેલા ઇલકાઓ આપેલા છે. તેનો પ્રધાન માલદેવ હતો, આ લેખની નવમી પંક્તિમાં બીજાં બે નામો ગંડશ્રી પરવીરભદ્ર અને શ્રી અભયસિંહ આવે છે; જે નામો મી. ધ્રુવે પ્રસિદ્ધ કરેલી બે પ્રશસ્તિઓમાં પણ આવે છે(ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૬૮) પહેલી પ્રશસ્તિ, જે અર્જુનદેવના રાજ્યનાં પહેલાં દશ વર્ષ માં લખાઈ હશે, એમાં ગણ્ડશ્રી વીરભદ્રે એક દાન આપ્યાનું લખ્યું છે. સં. ૧૩૨૮ ની બીજી પ્રશસ્તિ શ્રી અભયસિંહની સંમતિથી કોતરી હતી.

દાનનો હેતુ દાન આપનાર હુર્મજના એક મુસલમાને બંધાવેલી એક મસ્જિદને, બે દુકાનો, એક તેલની મિલ તથા એક જમીનનો ટુકડો એ બધાંની ઉપજ આપવાનો છે. સોમનાથ પાટણના શીઆઈટ ખારવાઓના કેટલાક ધાર્મિક ઉત્સવો ઉજવવા માટે પણ દાનનો ઉપયોગ કરવાનો છે. અને બાકી રહેલી ઉપજ મક્કા અને મદીનાનાં પવિત્ર સ્થળોમાં આપી દેવાની છે. આના દ્રષ્ટીએ સોમનાથ પાટણના મુસલમાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં ॥ ઓં નમઃ શ્રીવિશ્વનાથાય ॥ નમસ્તે વિશ્વનાથાય વિશ્વરૂપ નમોસ્તુતે ।
નમસ્તે સૂન્યરૂપાય
- ૨ લક્ષ્મીલક્ષ નમોસ્તુતે ॥ ૧ શ્રીવિશ્વનાથપ્રતિવદ્ધતૌજનાનાં બોધકરસૂલમહામદ-
સંવત્ ૬૬૨ ત-
- ૩ થા શ્રીનૃપ[વિ]ક્રમસં ૧૩૨૦ તથા શ્રીમદ્વલ્લભીસં ૯૪૯ તથા શ્રીસિંહ સં ૧૯૧
વર્ષે આષાઢ વદિ ૧૩ ર-
- ૪ વાવચેહ શ્રીમદળહિલ્લપાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતપરમેશ્વરપરમભટ્ટારક-
- ૫ શ્રીઉમાપતિવરલલ્લપ્રૌઢપ્રતાપનિઃશંકમલ્લઅરિરાયહૃદયશરણ્યશ્રીચૌલુક્યચક્રવર્તિમ-
- ૬ હારાજાધિરાજશ્રીમત્અર્જુનદેવપ્રવર્ધમાનકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપદ્મોપર્જીવિનિ
- ૭ મહામાત્યરાણકશ્રીમાલદેવે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથય-
તીત્યેવં કા-
- ૮ લે પ્રવર્તમાને ઇહ શ્રીસોમનાથદેવપત્તને પરમપાશુપતાચાર્યમહાપંડિતમહત્તર
ધર્મમૂર્તિ-
- ૯ ગંડશ્રીપરવીર ભદ્રપારિ 'મહં' શ્રીઅભયસીંહપ્રભૃતિપંચકુલપ્રતિપતૌ તથા હુર્મુજવેલા-
- ૧૦ કૂલે અમીર શ્રીરુકનદીનરાજ્યે પરિપંથયતિ સતિ કાર્યવશાત્ શ્રીસોમનાથદે-
વનગરં સ-
- ૧૧ માયાતહર્મુજદેશીયસ્વોજાનૌં અબૂનાહિમસુતનાખૂં નોરદીનપીરોજેન શ્રી-
- ૧૨ સોમનાથદેવદ્રોણીપ્રતિવદ્ધમહાયણાંતઃ પાતિપ્રત્યયવૃહત્પુરુષઠં શ્રીપલ્લુગિદેવ-
- ૧૩ વૃહત્પુરુષરાણકશ્રીસોમેશ્વરદેવવૃહ[ત્પુ]રુષઠં શ્રીરામદેવવૃહત્પુરુષઠં શ્રીમીમ- "
- ૧૪ સીંહવૃહત્પુરુષરાજં શ્રીછાડાપ્રભૃતિસમસ્તમહાલોકપ્રત્યક્ષં તથા સમસ્તજમા-
- ૧૫ થપ્રત્યક્ષં ચ રાજં શ્રીનાનસીંહસુતવૃહં રાજં શ્રીછા[ડા]પ્રભૃતીનાં પાર્શ્વાત્
શ્રીસોમનાથ-
- ૧૬ દેવનગરવાસે સંકોચર્યાં મહાયજ્ઞપાત્ર્યાં સંતિષ્ઠમાનમૂષંડં નવનિષાનસહિ-
- ૧૭ તં યથેષ્ટકામકરણીયત્વેન સ્પર્શનન્યાયેન સમુપાત્તં ॥ તતઃ નાખૂં પીરોજે-
- ૧૮ ન સ્વધર્મશાસ્ત્રમિપ્રાયેણ પરમધાર્મિકેણ ભૂત્વા આચંદ્રાર્ક સ્થાયિનીકીર્તિપ્ર-
- ૧૯ સિદ્ધયર્થ આત્મનઃ શ્રેયોર્ધ્ય ઉપર્યાલાપિતમૂષંડસ્ય સ્થાને પૂર્વાભિમસ્ત્રમિજિગિતિ-
- ૨૦ ધર્મસ્થાનં વૃહં રાજં શ્રીછાડાસસ્વાયત્વેન ધર્મબાંધવેન કારિતં ॥ નાખૂં પીરોજેન
- ૨૧ અસ્ય મિજિગિતિધર્મસ્થાનસ્ય વર્ત્તાપનાર્થ પ્રતિદિનં પૂજાદીપતૈરુપાનીય તથા મા-

પં. ૧ વાંચો શૂન્ય. પં. ૨ વાંચો લક્ષ્યાલક્ષ્ય અને નૌજનાનાં, પં. ૩ વિ નો ૧ ૨૫૪ છે. પં. ૪ વાંચો
ધિષ્ઠિત પં. ૫ વાંચો 'નિઃશંકમલ્લારિરાજ' (?) પં. ૭ સ્તમુદ્રા બૂસાઈ ગયું છે. પં. ૧૩ ત્યુ નો ત ૨૫૪
દેખાય છે. પં. ૧૪ 'સમસ્ત' નો મ બૂંસાઈ ગયો છે. 'મહા' નો મ લમભગ ગ જેવો દેખાય છે. પં. ૧૫
હા થોડો ૨૫૪ છે. પં. ૧૬ વાંચો સંતિષ્ઠમાન 'મૂષંડ.' પં. ૧૮ વાંચો સંદેહ્ય અને મુલ્ક ૩

૨૨ લિમમોદિનમાસપાઠક તથા નૌવિત્તકાનાં સમાચારેણં બરાતિરાવિસ્તમરાતિ-
 ૨૩ વિશેષપૂજામહોત્સવકારાપનાર્થ તથા પ્રતિવર્ષ છોહચૂનાભગ્નવિશીર્ણસમારચ-
 ૨૪ નાર્થ ચ શ્રીનવધણેશ્વરદેવીયસ્થાનપતિ શ્રીપરત્રિપુરાંતક તથા વિનાયકમદારક-
 ૨૫ પરરતનેશ્વરપ્રભૃતીનાં પાર્શ્વાત્ ઉપાત્ત શ્રી[સો]મનાથદેવનગરમધ્યે શ્રીવડલેશ્વ-
 ૨૬ રદેવીયસમગ્રપલ્લડિકા નાનામુખતૃણછાદકચેલુકાછાદિતગૃહરૂપેતા તથા ઉત્ત-
 ૨૭ રામિમુખદ્વિભૌમમઠસમેતાપરં અસ્યા મધ્યે સૂત્રં કાન્હૈઆસક્ત પૂર્વામિમુખ ગૃહૈ-
 ૨૮ ક બાહ્યં ચતુરાઘાટેષુ અવ્યગ્રપ્રાકારોપેતા ઉત્તરામિમુખપ્રતોર્ણપ્રવેશનિર્ગમોપે-
 ૨૯ તા યથાવસ્થિતચતુરાઘાટનવિશુદ્ધા યથા પ્રસિદ્ધપરિભોગા તથા ઘાળી ૧ સક્તદાનપલં
 ૩૦ તથા અસ્યા મિજિગિતિ અગ્રતઃ પ્રત્યયં નિર્માલ્યછડાસોદલસુતકીલ્હણદેવ તથા ઠં
 ૩૧ સોહણસુતલૂણસીહધરણિમસૂમા તથા બાલ્યર્થકરણેણાધિષ્ઠિતરાણં આસધરપ્રમૃ-
 ૩૨ તીનાં પાર્શ્વાત્ સ્પર્શનેનોપાત્તં હૃદ્યં એવમેતત્ ઉદકેન પ્રદત્તં ॥ એનેન આયપદેન
 ૩૩ આચંદ્રગ્રહતારકં યાવત્ નૌં પીરોજસક્તમિજિગિતિધર્મસ્થાનમિદં નૌં પીરો-
 ૩૪ જશ્રેયોઽર્થ પ્રતિપાલનીયં વર્ત્તાપનીયં ભગ્નવિશીર્ણ સમારચનીયં ચ ॥ એનેન આય-
 ૩૫ પદેન ધર્મસ્થાનમિદં વર્ત્તાપયતાં પ્રતિપાલયતાં તથા વિશેષમહોત્સવપર્વવ્યયે
 ૩૬ કુર્વતાં ચ યત્કિંચિત્ શેષદ્રવ્યમુદ્ગરતિ તત્સર્વં દ્રવ્યં મધામદીનાધર્મસ્થાને પ્રસ્થાપ-
 ૩૭ નીયં ॥ અસ્ય ધર્મસ્થાનસ્ય આયપદં સદૈવ જમાથમધ્યે નાસુયાનોરિકજમાથ ત-
 ૩૮ થા સ્વતીબસહિતસમસ્તશહડસક્તઘટ્ટિકાનાં જમાથ તથા ચુળકરજમાથ તથા પ-
 ૩૯ થપતીનાં મધ્યે મુશલમાનજમાથપ્રભૃતિભિઃ સમસ્તૈરપિ મિલિત્વા આયપદમિ-
 ૪૦ દં પાલાપનીયં ધર્મસ્થાનમિદં વર્ત્તાપનીયં ચ ॥ દાતા ચ પ્રેરકશ્ચૈવ યે ધર્મપ્રતિ-
 ૪૧ પાલકાઃ । તે સર્વે પુણ્યકર્માણો નિયતં સ્વર્ગગામિનઃ ॥ યઃકોઽપિ ધર્મસ્થાનમિ-
 ૪૨ દં તથા આયપિદં ચ લોપયતિ લોપાયયતિ સ પાપાત્મા પંચમહાપાતકદોષેણ લિ-
 ૪૩ પ્ય [તે] નરકગામી ભવતિ ॥

પ. ૨૨ વાંચો નૌવિં અસ્પષ્ટ છે. પ. ૨૩ વાંચો કારાપનાર્થ; છોહચૂના સંશયવાળા છે. પ. ૨૪ વિના-
 યક ના વચલા અક્ષરો ભૂંસાઈ ગયા છે. પ. ૨૫ વાંચો ઉપાત્તા પં. ૨૬ વાંચો તૃણ નો તુ દૃ નેવો દેખાય છે;
 છાદક નો છા. અને છાદિત નો ત અસ્પષ્ટ છે. પ. ૨૭ વાંચો દ્વિભૌમ અને સક્ત પૂર્વામિમુખ ગૃહમેક પં. ૩૧
 મસૂમા ને મસૂના વાંચી શકાય; બાલ્યર્થ ધણેજ શંકાસ્પદ છે. વાંચો ધિષ્ઠિત પં. ૩૨ વાંચો આયપદેન
 નો ય પંક્તિની નીચે કાતરેલો છે. પં. ૩૫ વાંચો વ્યયં પં. ૩૬ વાંચો મરવાં પં. ૩૭ વાંચો નાસુદા
 (?) પં. ૩૮ પથ સંશયવાળો છે. પં. ૪૧ વાંચો પ્રોક્તો દ્વિતીયાર્થનો થોડો ભાગ ભૂંસાઈ ગયો
 છે. પં. ૪૨ વાંચો આયપદમિદં પં. ૪૩ વાંચો તે નો દક્ષિણ નીચેનો લીટો સ્પષ્ટ છે.
 લેખ ૧૬

ૐ ! ૐ ! વિશ્વનાથને નમસ્કાર હોજી ! જે વિશ્વનો નાથ છે, વિશ્વરૂપ છે, જે શૂન્ય રૂપ, એક જ વખતે લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય છે તેવા તને નમસ્કાર હોજી !

શ્રી વિશ્વનાથના મંદિર સમીપ નિવાસ કરવા નાવિકોના ઉપદેશક પયગંબર મુહંમદના (હીજરી) સંવત ૬૬૨, ને વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦, અને શ્રી વલ્લી સંવત ૯૪૫ અને શ્રી સિંહ સંવત ૧૫૧માં રવિવારે અષાઢ વદિ ૧૩ ને દીને આજે અત્રે:—શ્રીમદ્ અણુહિલ પાટકમાં નિવાસ કરતા, સમસ્ત રાજવલીથી મંડિત પરમેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક શ્રી ઉમાપતિના વરથી પ્રોઢ પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, નિઃશંકમલ્લ નામના રિપુરાજના હૃદયમાં કંટક સમાન શ્રીચૌલુક્ય વંશના ચક્રવાર્તી મહારાજધિરાજ શ્રી અર્જુનદેવના, કલ્યાણ રૂપ અને વિજયશાલિ રાજ્યમાં તેને પાદપદ્મોપજીવિન મહાઅમાલ્ય રાણુક શ્રી માલદેવ શ્રી શ્રીકરણ આદિ સમસ્ત મુદ્રાવ્યાપાર કરે છે તે સમયે—અહીં શ્રી સોમનાથ દેવના શહેરમાં પાશુપતના પરમ આચાર્ય મહાપંડિત, ધર્મભૂતિ મહત્તર ગંડશ્રી પરવીરભદ્રના પાશ્વિક (પારિ) મહં (ત) શ્રી અભયસોહ જેવા પંચકુલોની અનુમતિથી અને હુર્મુજના કાંઠા ઉપર અમીર શ્રી રૂકનદીન રાજ્ય કરતો ત્યારે— શ્રી સોમનાથદેવ નગર આવેલા હુર્મુજ દેશના ખોજ અબૂઈઆહીમ નૌવાહનો (નાવના માલિક) પુત્ર નૌવાહ નૂરદીન પીરોજે શ્રી સોમનાથ દેવની દ્રોણી સમીપ મહાયણુના ઠકકુર શ્રી પલુગિ દેવ, બૃહત્પુરૂષ રાણુક શ્રીસોમેશ્વર, બૃહત્પુરૂષ ઠકકુર શ્રીરામદેવ, બૃં પું શ્રી લીમસિંહ, બૃં પું રાજ (કુલ) શ્રી છાડ આદિ સમસ્ત મહાન પુરૂષો પ્રત્યક્ષ તથા સમસ્ત (મુસલમાન) જમાથ પ્રત્યક્ષ, રાજ (કુલ) શ્રી નાનસીહના પુત્ર બૃં પું રાજ (કુલ) શ્રીછાડા આદિ પાસેથી શ્રીસોમનાથ દેવ નગર બહાર સીકોતરી મહાયણુપાલીમાં આવેલો ભૂમિખંડ નવ-નિધાન સહિત, યથેચ્છા કાર્ય કરવાના હક્કસહિત, સ્પર્શન ન્યાયથી ખરીદ કર્યો.

પછી નૌવાહ પિરોજે, જે સ્વધર્મશાસ્ત્ર (કુરાન) અનુસાર પરમધાર્મિક, હોતો તેણે ચંદ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળ પર્યંત યશ ટકે અને પોતાના મોક્ષાર્થે (શ્રેયાર્થે) ઉપર જણાવેલા ભૂમિખંડ ઉપર બૃં પું રાજ શ્રી છાડાની દોસ્તીને લઈ ને આ ધર્મ કાર્યમાં તેને પણ (શ્રીછાડાને) સાથી તરીકે રાખીને, પૂર્વ દિશા તરફ મ્હોંવાળું પૂજસ્થાન બાંધ્યું.

આ ધર્મસ્થાન(મસીદ)ના નિભાવ, દીપ, તેલ, નિત્ય પૂજનાં જલ, ઉપદેશક, બાંગ પોકારનાર તથા કુરાન વાંચનારા માસિક માણસ માટે નાવિકોના આચાર પ્રમાણે ખરાતિ રાખિખ-તમરાતિના અમૂક ધાર્મિક મહોત્સવના ખર્ચ આપવા માટે તથા પ્રતિવર્ષ છોહ, ચૂના, ભગ્ન સ્થાન અને બીજી ખોડખાંપણોના સમારકામ માટે નૌવાહ પીરોજે નીચેનું (આવકસ્થાન) પાણીના અર્ધ સાથે આપ્યું:—

(૧) શ્રી નવધણેશ્વર મઠના સ્થાનપતિ શ્રી પરત્રિપુરાંતક તથા વિનાયક ભટ્ટારક પરતનેશ્વર આદિ પાસેથી ખરીદ કરેલી, સોમનાથદેવ નગર મધ્યે શ્રીવલ્લેશ્વરના મંદિરની સમગ્ર પલ્લડિકા. આ પલ્લડિકાધરાથી ભરેલી છે, તે ધરોનાં મ્હોં જૂદી જૂદી દિશામાં છે. અને તુણ, છાઘક અને ચેલુકથી છવાયેલી છે. તેની ઉત્તરે જે માળનો મઠ છે. તેની પશ્ચિમે મધ્યમાં સૂતાર કાનહેઆની મિલકત; પૂર્વમાં એક ઘર બાહ્ય ભાગમાં, ચારે બાજુની હદપર એક સળંગ દિવાલથી

+ ખરીદી કરતી વેળા આવો કોઈ રિવાજ હશે + પ્રો. વાહરમુન્ડ, જેને મેં આ ચળ માટે પૂછ્યું હતું તે આ એક બ્રાહ્મણનું નામ હશે એમ ધારે છે, જેનો અર્થ “ ક્ષત્ર આપનારાં સત્કર્યો ” એમ થાય છે. જોકે આ અર્થ ઘણી જ સારી રીતે યોગ્ય છે, પરંતુ આસપાસના સંબંધી ઉપરથી આ કોઈ ઉત્સવોનાં નામોનો સમાવેશ થઈ શકે એમ નથી. પહેલો ઉત્સવ હિન્દી વરાતી— લગ્નની ખરાત એનો કદાચ હોય.

તે (પદ્મડિકા) ઘેરી લીધી છે અને તેને પ્રવેશ અને નિર્ગમન માટે ઉત્તર દિશાના માર્ગ તરફ દ્વાર છે. આ પ્રમાણે તેની ચારે હદ નક્કી થઈ છે અને તેનો વિસ્તાર જાણીતો છે.

(૨) એક ઘાણીના કબજાનું દાનપત્ર.

(૩) આ મસીદની આગળ નિર્માલ્યછડા સોઢલના પુત્ર કીલ્હણદેવ તથા ઠકકુર સોહણના પુત્ર લણ્ણસીહધરણિમસૂમા તથા બાલ્યર્થ કરેણુમાં રહેતા રાણુક આસધર આદિ પાસેથી તેણે પૂર્વે સ્પર્શનથી ખરીદ કરેલી બે દુકાનો.

આ આવકમાંથી, ચંદ્ર, શ્રહો અને તારાઓના અસ્તિત્વ કાળ પર્યંત નૌવાહ પીરોજની મસીદનું નૌવાહ પીરોજના શ્રેયાર્થે પ્રતિપાલન કરવાનું અને બમ્મ (ભાંગેલું) સ્થાન અને ખોડખાંપણનું સમારકામ કરવાનું છે.

આ આવકમાંથી આ ધર્મસ્થાનનો નિભાવ અને પ્રતિપાલન થતાં અને અમુક ઉત્સવોના દિવસોનાં ખર્ચ આપતાં જે દ્રવ્ય વધે તે સર્વ મક્કા અને મદીનાના ધર્મસ્થાનમાં મોકલવાનું છે.

જમાયોમાં નૌવાહોની જમાથ, ઉપદેશક સહિત સમસ્ત શહુડ સક્ત ઘટ્ટિકોનીઝ જમાથ તથા ચુણુકર જમાથ તથા પથપતિ(જમીનદારો)માં મુસલમાન જમાથ આદિ સર્વે મળીને આ ધર્મસ્થાનની આવકના સ્થાનની રક્ષા સદા કરવી જોઈએ અને ધર્મસ્થાનનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ.

દાન દેનાર તેનો ગ્રેરક અને ધર્મ પ્રમાણે તેનું રક્ષણ કરનાર તેમનાં સુકૃત્યો માટે ખચિત સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરશે.

જે કોઈ આ ધર્મસ્થાન અને તેની આવકનું સ્થાન લૂંટશે અથવા લૂંટ કરાવશે તે દુર્જન પંચ-મહાપાતકના દોષથી પાપાત્મા થશે અને નરકમાં જશે.

ગુજરાતના રાજ વીસલદેવના રાજકવિ

નાનાકની પ્રશસ્તિઓ.^૧

અહીં પ્રસિદ્ધ કરેલી પ્રશસ્તિઓની નકલ આપવા માટે મારા મિત્ર શાસ્ત્રી વૃજલાલ કાલીદાસનો હું આભારી છું. આ નકલો એમને માટે વડોદરા સ્ટેટના એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર રાવ સાહેબ હરગોવિંદદાસ દ્વારાકાદાસે કાઠિયાવાડમાં કોડિનાર(જૈન ઇતિહાસકારોના કોટીનાર પુર)માં એક પથરના ટુકડા ઉપરથી કરી હતી.

આના સંબંધમાં ભરોંસાદાર છાપનો લાભ મને મળ્યો નથી. પરંતુ સુભાગ્યે પથરને સમયને લીધે થોડું જ નુકશાન થયું છે અને તે સુવાચ્ય છે. પ્રશસ્તિઓ છેવટ સુધી છંદમાં સાચી છે. પણ પં.૧ શ્લો. ૧૪ માં ગોવિંદની સ્ત્રી, નાગર બાઈ સૂહવાના નામમાં નકલ કરનારની ભૂલ થઈ છે.

પહેલી અને બીજી પ્રશસ્તિઓમાં વીસલદેવના દરબારના એક નાગર કવિ નાનાકે ખુદાં મૂકેલાં સારસ્વતકીડાકેતન અને સારસ્વત સરોવરનું વર્ણન આપેલું છે. પહેલી પ્રશસ્તિમાં તારીખ નથી. પણ પહેલી હોવાથી તે બેમાં પહેલી તારીખની જણાય છે. તો પણ આપણે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે તે વિ. સં. ૧૩૧૮ જ્યારે રાજ વીસલદેવ ગુજરી ગયો એના કરતાં મોડી છે; કારણ કે નં.૧ માં વીસલદેવને ત્રિદશસુહદ “દેવોનો મિત્ર” કહ્યો છે. વળી નં. ૧ માં નાનાક-ભૂતિને યુવાવસ્થાનો સંપૂર્ણ ઉપલોગકરતો, ધનવાન, રાજદરબારનો માનીતો વિદ્વાન, કવિ, તથા વિદ્વાનોના આશ્રય દાતા તરીકે વર્ણવ્યો છે. તેની આસપાસ કવિઓનું એક મંડળ હતું તેમાં “પ્રશસ્તિ” નો લેખક બાલ-સરસ્વતી હતો. તેને એક નીતિમાન પુત્ર તથા સ્વરૂપવાન, પ્રેમાળ, પવિત્ર અને પતિ પરાયણ સ્ત્રી હતી. તેનો ભાઈ રાજ્ય દરબારમાં મોટી પદવી ઉપર હતો. છેવટે કવિ તેની પ્રશસ્તિ તે પ્રેમાળ દંપતિ તથા તેના પુત્રને આશીર્વાદના શ્લોકથી સમાપ્ત કરે છે. નં. ૨ માં પણ નાનાક પોતાની ખુદી કૌશલ્યથી ઉચ્ચ સ્થાનમાં સારી રીતે ગોઠવાઈ રહેતો હતો એમ વર્ણન છે. રાજ વીસલદેવે શ્રાદ્ધ કરવા માટે સોમનાથ પટ્ટણમાં તેને મોટી પદવી ઉપર નિમ્યાનું કહ્યું છે; તેનો સમય ધાર્મિક કાર્યોમાં વ્યતીત થાય છે. બીજા લેખ ઉપર તારીખ વિ. સં. ૧૩૨૮, એટલે રાજ વીસલદેવના મૃત્યુ પછી ૧૦ વર્ષની છે. આ બે પ્રશસ્તિ ઉપરથી કવિની આત્મકથા વિષે પૂરતી માહિતિ આપણને મળે છે. કુમારપાલના માસીઆઈ ભાઈ અને અર્જો રાજના પિતા તથા લવણપ્રસાદના પિતામહુ ધવલહે સ્થાપેલો ધવલકક(ધોલકા)નો વાઘેલો વંશ કાવ્ય અને સાહિત્યના આશ્રયદાતા તરીકે પ્રખ્યાત છે. વીરધવલ અને લવણપ્રસાદના દરબારમાં અથવા ખરૂં કહીએ તો વસ્તુપાલ અને તેજપાલના દરબારમાં દરેક જ્ઞાતિ અને ધર્મના કવિઓનું નક્ષત્રમંડળ સદા રહેતું. આમાં કીર્તિકૌમુદીનો કતા રાજપુરોહિત સોમેશ્વર હતો. આ બન્ને જૈન પ્રધાનો પણ કવિઓ હતા એવું કહેવાય છે. વીરધવલ મૃત્યુ પામે છે ઉત્તર સ્વભાવના વીરમને પ્રધાન યુક્તિથી દૂર કરે છે; અને રાજશેખર સુજળ, વીસલદેવ વિ. સં. ૧૨૬૮ માં ધોળકામાં ગાદીએ આવે છે. આ ક્રાન્તિ શાન્તિથી થઈ છે. પણ એક નજીવી તકરાર પ્રધાનની સત્તાનો અંત લાવે છે. તેની જગ્યાએ નાગરમંત્રિ નાગડ અથવા નાગદેવ આવે છે.

ગુજરાત કોલેજના પ્રો. એ. વી. કાથવટેને મળી આવેલા એક અજ્ઞાત નામવાળા લેખ ઉપરથી જણાય છે કે લવણપ્રસાદ ભીમદેવ ૨ જાનેા પ્રધાન હતો અને વીરધવલ તેના યુવ-રાજ હતો. આના, સોલંકી રાણા લૂણપસૌ અને તેના પુત્રે સ્થાપેલાં ધાર્મિક સ્થાનોને તેજ રાજ્યે આપેલાં હાનો ઉપરથી આ હકીકત સાબીત થાય છે. ભીમદેવ મૃત્યુ પામે છે. વીર-ધવલના મૃત્યુ પછી વીસલ ઘોલકામાં ગાદીએ આવ્યો છે. લવણપ્રસાદ વૃદ્ધ હોવાથી પોતાના પ્રિય પુત્ર વીરમને ગાદી આપવા માટે બોલાવે છે. પણ તે પોતાના વૃદ્ધ પિતાનું અપમાન કરે છે, એટલે તેનો પિતા પોતાનો વિચાર ફેરવે છે. આ વખતે નાગડ પાટણમાં છે. તેને કુમાર વીસલદેવને લઈ આવવા મોકલ્યો છે. તેનો ગુજરાતના રાજ તરીકે રાજ્યાભિષેક થાય છે. રાજધાની ઘોળકા મટી પાટણ થાય છે અને નાગડ આ નવીન રાજ્યમાં તેનો પ્રધાન થાય છે. કદાચ પોતાના પુત્ર તરફ ફરીથી પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય એ ખીકથી લવણપ્રસાદને દૂર કરવામાં આવે છે. વીરમને વીરમગ્રામની લાંચ આપવામાં આવે છે, પણ છેવટે તે પોતાની મૂર્ખતાને લીધે પોતાનો વિનાશ કરે છે. નાગડ અથવા નાગદેવના ઉદયથી નાગરજ્ઞાતિનો ઉદય થાય છે. કવિ સોમેશ્વર પુરોહિત હોઈ કાવ્યનો પણ વીસલદેવના દરબારમાં સત્કાર થાય છે. રાજ પોતાની જન્મભૂમિ દર્ભાવતા(કલોઈ)માં યજ્ઞ કરે છે, અને ત્યાર બાદ નાગરોની શાખાઓના વીસલનગરા, ષદ્રપદ્રા (અથવા સાઠોદ્રા), કૃણપુરા (અથવા કૃણોરા), ચિત્રપુરા (અથવા ચિત્રોડા) અને પ્રાશ્નિકે (અથવા પ્રમ્નોરા), એમ વિભાગ કરીને તેઓના ઉપયોગ માટે બ્રહ્મપુરીઓ બંધાવી. આ જ્ઞાતિઓ તેનાં સાહિત્યનાં જ્ઞાન માટે ‘પ્રખ્યાત છે. રાજશેખર પણ પોતાની ‘પ્રબન્ધચતુર્વિંશતી’ માં (જે ઇ. સ. ૧૪૦૫ માં લખેલી હતી) જણાવે છે કે કેટલાક નાગરો તેમ જ આપણી પ્રશસ્તિનો નાયક નાનાક પણ વીસલદેવના દરબારમાં રહેતો હતો. એટલે ૧ લી પ્રશસ્તિના લેખકે નાગર જ્ઞાતિ તથા નાનાકની બહુ પ્રશંસા કરી છે તેમાં નવાઈ નથી.

ખીજી પ્રશસ્તિમાં નાનાક વીસલદેવના દરબારમાં ગયો છે ત્યારે વેદ તથા શાસ્ત્રના વિષયોમાં હતો તે પણ ખ્યાતિ થયેલી તેની પરીક્ષાનું વર્ણન આપ્યું છે, જે હકીકત માટે રાજશેખરમાં પણ પુરાવો મળે છે.

આ પ્રમાણે નાનાક એક સુવિખ્યાત રાજકવિ છે એમ કહ્યું છે. તેનો લાઈ મદહણ જે યોગ શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ હતો તે પણ ખ્યાતિ મેળવે છે. રાજ તેના ઉપર પુરાણોનાં વાંચનને લીધે પ્રસન્ન થાય છે. તે સોમનાથ પાટણની યાત્રાએ લઈ જઈ તેના પગ પૂજી તેને રહેવા માટે બ્રહ્મપુરીમાં મહેલ આપે છે. અને સોમેશ્વરની પૂજા કરવાની આજ્ઞા કરે છે. પાર્વણી શ્રાદ્ધો માટે બગસરા નામનું ગામ પણ બેટ આપે છે. તથા ગણ્ડ શ્રીવીરભદ્રથી એક ખીજા ગામનો ઉત્તમ સાતમા ભાગનો ભાગીદાર પણ તે થાય છે.

નાનાક વેદવેદાંગમાં પારંગત હતો તથા તેનું આખું કુટુંબ પણ જ્ઞાન તથા ધાર્મિક ભાવના માટે પ્રખ્યાત છે. તેઓ મૂળ નગર અથવા આનંદપુર(હાલનું વડનગર)ના રહેવાસી હતા, પરંતુ ચૌલુક્ય રાજ્યે (ઘણું કરી જયસિંહદેવે) વૈજવાપ ગોત્રનાઓને પ્રધાનપદે સેવા કરવા બદલ, આપેલા ગુંજમાં આવી વસ્યા હતા. ‘ચતુર્વિંશતી’ માં તે વીસલનગરા નાગર હોવાનું જણાવ્યું છે.

આ વંશના સ્થાપનાર કાપિષ્ઠલ ગોત્રના ઉપાધ્યાય સોમેશ્વર વિષે કંઈક કહેવું બેઠ્યે; કારણકે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી જણાય છે. ખીજી પ્રશસ્તિમાં તેને “ધર્માદ્ધારધુરંધર” કહ્યો છે. આ પ્રમાણે ઇસ્કાબ આપવાનું કારણ કદાચ જયસિંહદેવના મિત્ર અને કવિ શ્રીપાલ તથા તેના પુત્ર સિદ્ધપાલ અને દ્વારકાના શંકરાચાર્ય દેવઓધી સરસ્વતીની કુમારપાલના સમયના લેખ ૧૭

હેમચંદ્ર તથા તેના જૈનો વિરૂદ્ધ ધાર્મિક ચળવળમાં તેણે ભાગ લીધો હતો તે હોવાનું જાણીએ. આ શ્રીપાલ એ વડનગરપ્રશસ્તિ વિ. સં, ૧૨૦૮ની નો કર્તા છે.

લેખોના કર્તાઓની પણ થોડી નોંધ લેવી જરૂરની છે. તેમાં કૃષ્ણરાત્નનો પુત્ર અને “કુવલયાશ્વચરિત” નો કર્તા છે. તેની “અષ્ટાવધાન શક્તિથી તેને “બાલસરસ્વતી” પણ લોકો કહેતા હતા. ગણપતિ વ્યાસ કરતાં તે ચઢીયાતો હતો. ગણપતિ વ્યાસે વીસલદેવની માલવા સાથેની લઢાઈનું વર્ણન “ધારાધ્વંસ” માં કર્યું છે. ડૉ. બુદ્ધરે કરેલી “કીર્તિકૌમુદી” તથા “સુકૃત સંકીર્તન” ની શોધ ઉપરથી તથા આંહિ ઉપયોગમાં લીધેલો એક અજ્ઞાત નામ લેખની તથા નં ૧ માં બતાવેલ “કુમારપાલચરિત” ઉપરથી જયસિંહદેવના રાજ્યનો અંત અને વીસલદેવના ઉદય વચ્ચેના સમય ઉપર ઘણું અજવાળું પડે છે. તેજ પ્રમાણે ઉપયોગનાં વસ્તુપાલચરિત, ધર્મારણ્ય અને પરિશિષ્ટ, પ્રબંધચતુર્વિંશતી, ભોજપ્રબંધરાજ અને અન્ય દુર્લભ પુસ્તકો આપણને નીવડે છે.

વીસલદેવને “પૃથ્વીપાલક” કહ્યો છે. તે સિદ્ધરાજની બરોબર છે. ચક્રવર્તિન પણ કહ્યો છે. માલવાના રાજાનો પરાજય કર્યો હતો. તેણે કેટલીક બ્રહ્મપુરીઓ સ્થાપી હતી, જેમાંની એકમાં નાનાક રહેતો હતો તે બ્રહ્મપુરી સરસ્વતી અને સમુદ્રના સંગમ ઉપર પ્રભાસમાં આવી છે.

प्रशस्ति १ पहेली

अक्षरान्तर

श्रीगजाननो जयति ॥ श्रीसरस्वतीसागरसंगमाधिष्ठात्रीभ्यो नमः ॥
यत्नो गोचरयन्ति लोचनरुचो वाचो निवृत्ता यतः चेतो मुह्यति यत्र यच्च न मतेः
पन्थानमालम्बते । तन्निष्कैतवभक्तियोगसुलभं सोमेशलिंगस्थलं स्पष्टीभूतमभिष्टुवी-
महितमां किञ्चिन्महश्चिन्मयम् ॥ १

दन्तांशुमञ्जरितहस्तलताभिरामः सिन्दूरचारुसुभगो मदनिर्झराढ्यः ।
देवः स कोऽपि नरसिन्धुरमूर्त्तिमाली शर्माणि वो दिशतु सिद्धिविलासशैलः ॥ २ ॥
अघानि वो हन्तु विहगमोदकं सरस्वतीसागरसंगमोदकं ।
यदोघकूले परमक्षमालया जपन्ति सन्तः परमक्षमालयाः ॥ ३ ॥

सेयं शिवानि वितनोतु सरस्वती वः प्रीता हराच्युतविरंचनयाचनाभिः
और्वं प्रतापमिव सर्वतरंगिणीनां वाक्पाशबन्धविधुरं पिदधेऽम्बुधौ या ॥ ४ ॥
तं मेघमेदुरमहोमहनीयमूर्त्तिं तापत्रयव्यपनयाय वयं श्रयामः ।

यः शातकुम्भानिभया विभया स्फुरन्तीमंकेन विद्युतमिव श्रियमाविभर्त्ति ॥ ५ ॥
क्रीताभिः प्रधनेन मालवनृपान्निर्धूतमुक्तामणि श्रेणि श्रीभिरमण्डयत्प्रियतमां यः
कीर्त्तिभिर्मेदिनीं । तस्येयं नयविक्रमैकवसतेः श्रीवीसलक्ष्माभुजो मूर्त्तिर्मंडनतां
दधातु सुचिरं घाम्नीह सारस्वते ॥ ६ ॥

त्रेताधूमपवित्रितोम्बरचरं स्वाध्यायघोषोत्तरं स्थानं तीर्थमनोहरं नगरमित्यास्ते
किलानश्वरं । आर्योपासनया वृषप्रियतया यच्च द्विजेन्द्रश्रिया व्यक्तं वक्ति फणीन्द्र-
भूषणभृतो देवस्य संस्थापनं ॥ ७ ॥

गुंजा नाम ग्रामस्तदन्तिके वैजवापगोत्राणां । श्रीकरणव्यापारात्प्रीणितचौलुक्य-
नृपदत्तः ॥ ८ ॥

तस्मिन् समुज्ज्वलकपिष्ठलगोत्रजन्मा सोमेश्वरः समजनि द्विजमौलिरत्नं ।
यस्योपचर्य चरणविह वेदवाचामाचार्यकेषु कृतिनः कति न प्रवृत्ताः ॥ ९ ॥

प्रमेव महसाम्पत्युज्योत्स्नेवामृतदीधितेः तस्यासीद्वितमस्तापा सीतेति सहचा-
रिणी ॥ १० ॥

अध्वरविधौ पटीयानामटनामा ततोऽभवत्तनयः । विष्वक्सेनानुगतः कलिनापि
न बाधितो बलिना ॥ ११ ॥

सज्जनीतिगृहिणी गुणाम्बुधेस्तस्य भूरिगुणरत्नभूषणा ।
सर्वकालमवलोकते स्म या भर्तृपादनखदर्पणे मुखम् ॥ १२ ॥

गोविन्द इत्यभिधया तनयस्तदीयो वृत्तेन चन्द्रशुचिना तु विरञ्चिकल्पः ।
सर्वज्ञतामपि कलाकलितेन तन्वन् देवत्रयीमय इवावतरत्सरोजे ॥ १३ ॥

गृहालंकृतिरस्यास्तां पत्नीरत्नेनयोः पुनः (?) । जुगूह सूहवा
वृत्तलाक्तिरासीदलांछना (?) ॥ १४ ॥

कथमेकया रसनया जडो जनः सूहवां सहः स्तोतुं (?) ।
यदिह प्रशस्तिकर्तुर्मम रसनाकोटिरपि मूका ॥ १५ ॥

तया समं साधयतोऽस्य धर्ममृणत्रयापाकृतिनिर्वृतस्य । स्नातस्य रेवाम्बुनि देह-
शुद्धये जातं षडब्दव्रतपौनरुक्त्यम् ॥ १६ ॥

यास्यन् दण्डावलम्बेन विषमां मोक्षपद्धतिं । असौ शमवतां धुर्यस्तुर्य-
माश्रयदाश्रमम् ॥ १७ ॥

त्रेताहुताशमहसौ महेशमुरजिद्विरिञ्चिमहिमानः । सुरसारिदोषपवित्राः जयन्ति
पुत्रास्त्रयस्तस्य ॥ १८ ॥

ज्येष्ठः सुतोऽस्य भगवान् पुरुषोत्तमश्च नाम्ना श्रिया द्विजपतिप्रथया च तुल्यः ।
भेदस्तु सोऽयमुभयोर्मुखवारिजेऽस्य ब्राह्मीस्थितिर्यदपरस्य च नाभिपद्मे ॥ १९ ॥
क्रीडागारं सुमतिवसतेः सांगच्छ्वेदकण्ठो गंगास्नानक्षपितकलुषो मल्लहणस्तत्कनिष्ठः
अध्याराहेन् महिमवलर्भी भाग्यनिःश्रेणियोगाद्योगात्ख्यातिं सदसि नृपतेः
षड्गुणन्यासनिष्ठः ॥ २० ॥

श्रीमानितोऽपि कमनीयगुणः कनीयान् नानाकभूत्यभिधया सुषियां धुरीणः ।
प्राचीनसत्कविकृतव्ययतापशान्त्यै वाग्देवता स्थितिमुपैति यदाननेन्दौ ॥ २१ ॥
लक्ष्मीरमुष्य पत्नी द्वितीयमंगं बहिश्चराः प्राणाः । विमलकुलद्वयभूषा प्रत्यूषाम्भोज-
मज्जुमुखी ॥ २२ ॥

नयनिपुणः प्रथितगुणः संयतकरणः समुज्ज्वलाचरणः । कस्य वयस्यो न स्यान्ना-
नाको नागरोचंसः ॥ २३ ॥

श्रौतस्मार्चसमाजमण्डनमणिः कातन्त्रनिधौतधीः छेकश्छन्दसि नाटकेषु निपुणोऽ-
लंकारसर्वस्वभाक् । श्रीरामायणभारतामृतकथाम्भोराशिपारंगमः केषां नैष कवित्व-
केलिरसिको वर्ण्यः सवर्णाग्रिणीः ॥ २४ ॥

पुरमथनपुरेऽस्मिन्नात्मनः स्थापनाया मतिगारिमाविराजद्वेशमनि ब्रह्मपुत्र्या ।
मुदितमदित यस्मै साधवे सौधमेकं तदमलग(गु)णदृश्वा विश्वलक्षोणिपालः ॥ २५ ॥
सोमेशमनुदिनं यः प्रमोदयन् शालितंडलार्चनया । सफलयति वीसलोर्वीपतिदत्त-
बगसराग्रामं ॥ २६ ॥

यः पौराणैर्वचनमधुमिः प्रौढपीयूषपाकप्रेयोभिः प्रागधिकमधिकनो(sic.)दि(sic.)
श्वलक्षोणिपालः । तृप्तिं तस्य त्रिदशसुहृदः पिण्डदानैरिदानीं दर्शे दर्शे रचयति
च यः शेखरः श्रोत्रियाणां ॥ २७ ॥

तीर्थाम्बुशतपत्रालिशालिनैवेद्यवन्दनैः । यः प्रीणयति नानाकः
पिनाकभृतमन्वहम् ॥ २८ ॥

सन्तुष्यता यदुरुभक्तिगुणेन गण्डश्रीवीरभद्रवपुषि सकलां निवेश्य ।
यः शंकरेण निरमीयतमंगलारुयग्रामाभिरामतमसप्तमभागभोगी ॥ २९ ॥
सरस्वत्यामत्यादरजनितनित्याह्निकविधिर्महायज्ञैः पूतः सततमतिथीन् भोजयति यः ।
स नन्द्यान्नानाकश्चिरसमयमानाकविकसद्यशः स्तोमः सोमेश्वरचरणचि-
न्ताचतुरधीः ॥ ३० ॥

यो मुख्यः सुधियां यमाहुरनघं येनार्जिताः कीर्त्तयः यस्मै वेश्म दिदेश विश्वल-
नृपो यस्मान्न दोषोदयः । यस्य श्रेयसि वासनातिमहती यस्मिन्नमन्ते गुणाः
सोऽयं सप्तपदीनेतु सुकृतैर्नानाकनामा कृती ॥ ३१ ॥

मानुष्यैर्द्विजता दुरासदतरा तत्राप्यसौ नागरज्ञातिः ख्यातिमती श्रुतौ परि-
चयस्तावा (?)त्रयोत्थाः श्रियः । भाग्यैरेतदवाप्य यौवनगृहस्वर्णादिषण्यांगना
(sic.) चेतश्चञ्चलमप्यवेत्य सुकृतं नानाक एवार्जति ॥ ३२ ॥

श्रीमद्वीसलमेदिनीपरिवृढप्रक्षालितांघ्रिद्वयः सोऽयं नागरनीरजाकरराविर्नानाकनामा
कविः तीर्थोत्तुंगसरस्वीकृतपरिष्वंगस्य सारस्वतं क्रीडाकेतनमेतदत्र विदधे वारां-
निधे रोषसि ॥ ३३ ॥

श्रीसोमनाथमहिमा भुवनेषु यावद्यावान्निहन्ति दुरितानि सता(तां)कपर्दी । यावच्च
गर्जति पयोनिधिरेष तावत् सारस्वतं सदनमक्षयमेतदस्तु ॥ ३४ ॥

नानाक एष जयताह्वयितास्य लक्ष्मीः शाश्वत्कुसुम्भवसनैव जरामुपैतु । किंचैनयोः
सुतनयोऽपि नयोपसंगी गंगाधरः सुचरितेन कुलं पुनातु ॥ ३५ ॥

अष्टावधानपरितुष्टहृदा जनेन यः कीर्तितो जगति बालसरस्वतीति ।
पुत्रः कविः कुवल्याश्चचरित्रधातुः कृष्णः प्रशस्तिमिह रत्नसुतः स तेने ॥ ३६ ॥

॥ सो^० पालहणेन प्रशस्तिरालिख्योत्कीर्णा ॥

ગામનનના જય હો ! સરસ્વતીના સાગર સાથે સંગમસ્થાનની અધિષ્ઠાત્રીઓને પણ નમસ્કાર હો !

(૧) સોમેશના લિંગમાં સ્પષ્ટ પ્રકટતી બુદ્ધિની અવર્ણનીય પ્રભા, જેને આંખનું તેજ નેઈ શકતું નથી, જેને માટે વાણી મૌન રહે છે, જેના વિચારથી મન મોહ પામે છે અને જે તર્કના પંથમાં પણ આવતી નથી પણ જે નિરંતર લક્ષિત અને યોગથી સુલભ છે તેની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

(૨) જેની મૂર્તિ માણસ અને હાથી જેવી છે તે અતુલ દેવ, જે સિદ્ધિના વિલાસ ગિરિ છે, જે હંતુશળનાં કિરણોમાંથી નીકળતી વેલી જે સૂંઠથી આલુષિત છે, જે સિન્દૂરથી આંખોને આનન્દ આપે છે, અને જે મદ ઝરે છે, તે તમને આશિષ અર્પે.

(૩) જેના તીર પર પરમ ક્ષમાવાળા સન્તો નિત્ય અક્ષમાલા વડે મંત્ર જપે છે તે સરસ્વતીના સાગર સાથે સંગમનાં પક્ષિઓને આનન્દ આપતાં જળ તમારું પાપ હણો.

(૪) શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માની સ્તુતિથી સંતુષ્ટ થઈ, સર્વ નદીઓના પ્રતાપ જેવા ઔર્વને વાકપાશબંધનમાં સમુદ્ર મધ્યે કંપતો બંધીવાન કરનાર સરસ્વતી તમને સર્વ ઉન્નતિ અર્પે.

(૫) જે ઘન જેવી સ્થામ પ્રભાને લીધે પૂજનીય છે અને જે અંકમાં સુવર્ણ જેવી ચળકતી કાન્તિવાળી વિદ્યુત સમાન દેવી લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે, એ (વિષ્ણુ)નો ત્રિવિધ તાપ દૂર કરવા માટે અમે આશ્રય લઈએ છીએ.

(૬) નય અને વિક્રમનું એક જ સ્થાન, માલવાના નૃપ પાસે ત્યાગ કરાવી અને તેની પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલી કીર્તિ વડે મોતીની માલા પેઠે પોતાની પ્રિયતમા પૃથ્વીને આલુષિત કરનાર આ વીસલ નૃપનું રૂપ સરસ્વતીની આ પવિત્ર ભૂમિને આલુષણ થાઓ.

(૭) ત્રણ યજ્ઞોના ધૂમથી પવિત્ર બનેલા આકાશવાણું, સદા વેદોચ્ચારના ધ્વનિથી ગાજતું આ મનોહર તીર્થસ્થાન જે ' નગર ' કહેવાય છે એ ખરેખર અનશ્વર છે; વળી, તે સ્થાન સજ્જનોનાં સંમેલનોથી, ધર્મના પ્રેમથી, અને દ્વિજેન્દ્રો એટલે નાગર બ્રાહ્મણોની સમૃદ્ધિને લીધે, અંબિકાથી સેવાયેલા, નન્દિમાં પ્રેમવાળા, અને લલાટપર ચંદ્રની કાન્તિથી શોભતા, કૃષ્ણીન્દ્રના ભૂષણવાળા શ્રી શિવનું નિવાસસ્થાન છે, એમ સ્પષ્ટ ભાસ કરાવે છે.

(૮) તેની પાસે, મંત્રીશ્વરના કાર્યથી પ્રસન્ન થઈ, ચૌલુક્ય નૃપે તેમને લીધેલું શુગ્ળ નામનું ગામ વૈજવાપ કુલના માણસોની માલિકીનું છે.

(૯) તે સ્થળમાં ઉજ્જવળ કાપિષ્ઠલ ગોત્રમાં દિગ્લેનો મુગઠ મણિ સોમેશ્વર જન્મ્યો હતો. તેની ચરણપૂજા કરીને વેદવાણીમાં કેટલા ભાગ્યવન્ત માણસોએ નિપુણતા નથી પ્રાપ્ત કરી ?

(૧૦) સૂર્યની સ્ત્રી પ્રભા જેવી અને ચંદ્રની જ્યોત્સ્ના સમાન અજ્ઞાન અને ક્રોધથી મુક્ત એવી તેને સીતા નામની પત્ની હતી.

(૧૧) તેનાથી આમટ નામનો યજ્ઞના શાસ્ત્રમાં નિપુણ, વિષ્ણુ સરખો, અને પ્રબળ કલિની અસર વિનાનો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

(૧૨) ગુણોના સાગર રૂપ તેને અનેક ગુણોથી અલંકૃત થયેલી ' સજ્જની ' નામની ગૃહિણી હતી, જે સર્વકાલ પોતાના પતિના પાદનખરૂપી દર્પણમાં મુગ્ધ નેચા કરતી હતી.

(૧૩) ચંદ્ર જેવા નિર્મલ ચારિત્ર્યથી બ્રહ્મા સમાન અને સર્વકલામાં નિપુણ હોવાથી સર્વજ્ઞતા બતાવતો દેવત્રયીમય કમલમાં જાણેકે અવતરતો ન હોય તેમ તેનાથી ગોવિંદ નામે પુત્ર જન્મ્યો.

(૧૪) તેને વિમલ સૂહવા નામની તેના ગૃહના ભૂષણ રૂપ પત્ની હતી. (૧)

(૧૫) જડ માણસ સૂહવાની એક જીભથી સ્તુતિ શીરીતે કરી શકે? કારણ કે મારી પોતાની જે પ્રશસ્તિનો ઠર્તા છું તેની રસનાકોટિ પણ મૂક (શાંત) છે.

(૧૬) તેણીના સાથમાં રહી ધર્મકાર્યો કરનાર, ત્રણ ઋણમાંથી મુક્ત થઈ સુખી, દેહ-શુદ્ધિ માટે નર્મદાના જળમાં સ્નાન કરનાર એવા તેને વડબદ્ધતની પુન રૂક્તિ પ્રાપ્ત થઈ.

(૧૭) ઇન્દ્રિયો ઉપર નિયંત્રણ રાખનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ તેણે દણ્ડ (સંન્યાસીનો પવિત્ર દણ્ડ) પર અવલંબન કરી વિષય મોક્ષમાર્ગ પર પ્રયાણ કરતાં ચોથા આશ્રમમાં પ્રવેશ કર્યો.

(૧૮) ત્રણ પવિત્ર અગ્નિની પ્રભા વાળા, શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માના મહિમાવાળા અને ગંગા નદીના પ્રવાહ જેટલા શુદ્ધ તેના ત્રણ પુત્રો વિજય પામ્યા.

(૧૯) તેનો જેષ્ઠ પુત્ર ભગવાન અને પુરુષોત્તમ, નામથી, શ્રી વડે, દ્વિજ પતિની ખ્યાતિથી સમાન હતા. ભિન્નતા કૃત્ત એટલી જ હતી કે ભગવાનના મુખારવિંદમાં બ્રાહ્મીની સ્થિતિ હતી, જ્યારે પુરુષોત્તમના નાલિ કમળમાં બ્રાહ્મીની સ્થિતિ હતી.

(૨૦) સુમતિવાળા જનોનો ક્રીડાગાર, ગંગાસ્નાનથી પાપનો નાશ કરનાર અને સાંગ ઋગ્વેદ મોઢે જાણનાર તેનો ઠનિષ્ઠ પુત્ર મદ્હાણ હતો, જેણે ભાગ્યની સીડીથી મહિમાની એટલે મહોદાઈની ટોંચે ચઢતો હોય એમ રાજાની સલામાં પોતાના યોગના જ્ઞાનથી ખ્યાતિ મેળવી અને જે છ પ્રકારના ન્યાસમાં પ્રવીણ હતો.

(૨૧) તેનો વચ્ચેનો પુત્ર નાનાકભૂતિ નામે હતો, જે લક્ષ્મીનાથ લાડકવાયો છતાં મુંદર ગુણવાળો અને વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ હતો, અને પ્રાચીન સત્કવિઓથી કરાએલા વ્યયને અંગે ઉદ્બલવેલા તાપની શાન્તિ માટે વાગ્દેવતા જેના મુખરૂપી ચંદ્રમા પર અવલંબન કરીને રહી હતી.

(૨૨) તેને, પોતાના બીજા અંગ જેવી, દેહમાંથી બહાર નીકળીને ફરતા પોતાના પ્રાણ, સમાન પિતા અને પતિનાં વિમળ હૃલય કુળના અલંકાર રૂપ, અને વિકસતા ઉવાના પદ્મ જેવી મધુર વદનવાળી લક્ષ્મી નામે પત્ની હતી.

(૨૩) નયમાં નિપુણ, પ્રખ્યાત ગુણવાળો, જિતેન્દ્રિય, અને ઊજ્જવળ આચરણવાળો, નાગર જ્ઞાતિના અલંકારરૂપ નાનાક કોનો મિત્ર નથી?

(૨૪) શ્રુતિ અને સ્મૃતિમાં નિપુણ જનમંડલના ભૂષણરૂપ કાતંત્ર (વ્યાકરણ)માં મતિને સ્નાન કરાવનાર, છન્દોમાં અસ્પર્ધિત, નાટકમાં નિપુણ અલંકારશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ, અને શ્રી રામાયણ અને મહાભારતની કથાના અમૃતસાગરની પાર પહોંચેલો કવિત્વકેલિમાં રસિક, ત્રણે વર્ણનો અગ્રણી એવો તેની સ્તુતી કેાણ નહીં કરે?

(૨૫) આ ત્રિપુરારિ (શિવના) પુરમાં પોતે બંધાવેલી મોટાં શોભતાં ગૃહોવાળી બ્રહ્મ-પુરીમાં વિમલ ગુણોને જાણનારા વિશ્વલ (વીસલ) રાજાએ આ સાધુપુરુષને (નાનાકને) ખુશી થઈને એક હવેલી (મહેલ) આપી.

(૨૬) જે (નાનાક) સોમેશને નિત્ય અક્ષતની પૂજાથી પ્રસન્ન કરતો, અને વીસલ નૃપે તેને આપેલા બગસરા ગામનો સફલતાથી ઉપભોગ કરતો હતો.

(૨૭) જે (નાનાક) પોતાના ઉત્તમ અમૃતના પાક જેવા પ્રિય લાગે તેવા પુરાણોના મધુર પાઠથી વિશ્વલ નૃપતિને તેની હયાતીમાં અધિકને અધિક તૃપ્તિ આપતો હતો, અને હાલ જ્યારે તે રાજા દેવલોકમાં વાસ કરે છે ત્યારે આ ક્ષત્રિયોનો મુગટમણી પ્રતિપર્વ પિંડદાનથી તેની તૃપ્તિ કરી રહ્યો છે.

(૨૮) તીર્થનાં (પવિત્ર) જલ, કમલની માલાઓ, શાલિનૈવધ અને વંદન વગેરેથી નિત્ય શિવને જે નાનાક પ્રસન્ન કરી રહ્યો છે.

(૨૯) તેની ભક્તિથી સંતુષ્ટ થઈ શંકર ભગવાને પોતાની કલાથી ગણક શ્રી વીર ભદ્રના દેહમાં પ્રવેશ કરીને તેની દ્વારા મંગલ નામના ગામના, શ્રેષ્ઠ સાતમા ભાગનો ભાગી તેને બનાવ્યો.

(૩૦) સ્વર્ગપર્યંત વિકાસ પામેલી કીર્તિવાળો, સોમેશ્વરની ચરણભક્તિમાં મગ્ન, સરસ્વતીમાં અતિ આદરથી નિત્ય વિધિ કરનાર, મહા યજ્ઞોથી વિશુદ્ધ અને અતિથીઓનો સદા સત્કાર કરનાર આ નાનાક વૈભવમાં દીર્ઘાયુષી થાઓ.

(૩૧) વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ, જે પાપરહિત છે, જેણે યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે, જેને વિશ્વલ નૃપે મહેલ આપ્યો છે, જેનામાં તલ માત્ર પણ દોષ નથી, જેના ઉદય માટે સર્વની મહા અભિલાષ છે, અને જે સર્વ ગુણસંપન્ન છે તે બધો નાનાક, સુકૃત્યો કરનારનો મિત્ર થાઓ.

(૩૨) મનુષ્યોમાં દ્વિજતા પ્રાપ્ત કરવી ઠઠિન છે, અને તેમાં પણ જ્યાતિવાળી આ નાગર જાતિ; તેમાં વળી વેદોનો પરિચય અને તેમાં વળી નય વડે પ્રાપ્ત કરેલી લક્ષ્મી અને પછી આ બધું સદ્ભાગ્યથી પ્રાપ્તિ કરીને જેવાં કે—યૌવન, શ્રી, રત્નો અને અંગનાઓ વિગેરે અને ચિત્ત ચંચલ છે એમ માનીને નાનાક ક્ષત્ર સુકૃત જ મેળવે છે.

(૩૩) નાગરો રૂપી કમલસમૂહના સૂર્ય જેવા અને જેની ચરણપૂજા વિખ્યાત ભૂમિપતિ વિસલ કરે છે તે નાનાક કવિએ અહીં સરસ્વતીના પવિત્ર તીર સાથે સંગમ કરતા સાગરના કિનારાપર આ સારસ્વત કીડાસ્થાન બાંધ્યું.

(૩૪) આ સારસ્વત મહેલ ત્રણ ભુવનમાં સોમનાથનો મહિમા, સજ્જનોનાં દુઃખ હણનાર શિવ ભગવાન, અને ગર્જના કરતો સાગર, એ ત્રણેના અસ્તિત્વકાળ સુધી અખંડ રહેા.

(૩૫) આ નાનાક વિજયી બનો, તેની પત્ની લક્ષ્મી નિત્ય રક્ત વસ્ત્રો ધારી વૃદ્ધાવસ્થા પામે અને તમને નયનો સંગી ગંગાધર પુત્ર કુળને સુચરિતેથી મહિમાવાળું કરે !

(૩૬) જેની અષ્ટાવધાનની શક્તિથી સંતુષ્ટ પામીને પ્રભજનોએ જગતમાં જેને ખાલ સરસ્વતી એવું ઉપનામ આપ્યું છે તે રતનના પુત્ર કુવલયાશ્વ ચરિતના કર્તા, કૃષ્ણે આ પ્રશસ્તિ લખી તે પ્રશસ્તિ પાહલણથી લખાયેલી અને કૌતરાએલી છે.

प्रशस्ति २ ॐ

(वि. सं. १३२८)

अक्षरान्तर

॥ ॐ नमो गणपतये ॥

अस्त्यानन्दपुरे गरीयसि कुलं कापिष्ठलं निर्मलं धर्मोद्धारधुरंधरोऽभवदुपाध्यायोऽत्र
सोमेश्वरः । तस्माद्दीक्षित आमठः श्रुतिमठः पुत्रः पवित्रद्युतिर्गोविन्दोऽस्य च
नन्दनः सहृदयश्रेणिमनोनन्दनः ॥ १

मिथोविरोधोपशमाय सिद्धः श्रमः श्रियः शारदयास्य सूनुः । नानाविधानामव-
धिर्बुधानां नानाकनामा सुकृतैकधामा ॥ २

यो वेद ऋग्वेदमखण्डमेव बभूव च व्याकरणप्रवीणः । साहित्यसौहित्यमवापदन्त-
र्वाणिः पुराणस्मृतिपारगोऽभूत् ॥ ३

घौरेयो घवलान्वयेऽत्र समये श्रीसिद्धराजोपमः धाम्नां धाम बभूव वीरघवला-
द्राजा विभुर्वीरसलः ॥ यस्यौच्चैरभिषेणनव्यतिकरोज्ज्वालज्ज्वलन्मालवोन्मीलद्भूमपरं-
पराभिरभवद् घोरान्धकारं नभः ॥ ४

राज्ञोऽस्य सभ्यान् सुकृतैकलभ्यानभ्येत्य नानाक उदारबुद्धिः ।

घौ(?)येकधुर्यो विबुधप्रतीक्षां वेदादिशास्त्रेषु ददौ परीक्षां ॥ ५

अथैकदा वीसलचक्रवर्त्ती वीरावलीमानसमध्यवर्त्ती । पवित्रगोत्रो नियमैर्विचित्रै-
श्चकार सोमेश्वरदेवयात्रां ॥ ६

सरस्वतीसागरसंगमेऽसौ स्नात्वाथ सोमेश्वरमर्चयित्वा । विद्याविशेषं परिभाष्य
विप्रविशेषवित्कल्पितपुण्यवेषः ॥ ७

क्षेत्रे प्रभासे सुकृताचिवासे स्वकारिता (?) ब्रह्मपुरीगृहेषु । प्रक्षाल्य पादौ प्रददौ
स सौधं नानाकनाम्ने कविपण्डिताय ॥ युग्म ॥ ८

उपेयुषा वेदपुराणशाणनिघर्षणं संश्रितहारलक्ष्मीः । विभाति येन द्विजनायकेन
श्रीवीसलब्रह्मपुरीपुरेऽस्मिन् ॥ ९

बन्धे विश्वजनेन मूर्द्धनि सरस्वत्या दधानः पदं प्राप्याब्धिं किल वाडवः परम-
भूदात्मभारिर्भार्गवः । नानाकः पुनरेव तां भगवतीं मूर्ध्ना नमन्नागरो वण्यो विप्रश-
तोदरंभरिरहो तीरे वसन् वारिधेः ॥ १०

गोविन्दनन्दनः सोऽयं प्रद्युम्नोभूत्किमद्भुतम् । चित्रमेतद्यदेतस्य कान्तः शान्त-
रसोऽधिकम् ॥ ११

स्नानं यस्य सरस्वतीशुचिजले पूजा च सोमेश्वरे व्यर्थ नातिथयो व्रजन्ति सुकृतश्री-
संग्रहाद्यद्गृहात् ॥ वित्तं यस्य च साधुबन्धुसुहृदां साधारणं सर्वदा नानाको धरणी
तले समधिकं धन्यः स मान्यः सताम् ॥ १२

स्वस्योच्चैः प्रतिपर्व शालिकणिकापिण्डेन सुश्रुद्धया सार्द्धं वेदपुराणपाठनिपुणैः
पुण्यापणैर्ब्राह्मणैः ॥ श्राद्धं तेन विधीयमानमतुलं सारस्वते सैकते दर्शदर्शमतीव
हृष्यति दिवि श्रीवीसलक्ष्मापतिः ॥ १३

मुखे यदीये विमलं कवित्वं बुद्धौ च तत्त्वं हृदि यस्य सत्त्वं करे सदा दानमयावदानं
पादे च सारस्वततीर्थयामं ॥ १४

कान्येषु नव्येषु ददाति कर्णं प्राप्नोति यः संसदि साधुवर्णं ।

विभूषणं यस्य सदा सुवर्णं प्राप्ते तु पात्रे न मुखं विकर्णं ॥ १५

रचित उचित उच्चैः यस्य भक्त्यार्चनाय द्युतिजितकुमुदालिः शालिजस्तंडुलौघः ।

नयति सुमहसः श्रीसोमनाथस्य कामं शिरसि शशिकलायाः कौमुदीर्मेदुरत्वं ॥ १६

श्रीवीसलब्रह्मपुरीद्वितीयावासवासिना । तेन नानाकनान्नेदं तेने सारस्वतं सरः ॥ १७

मार्त्तण्डप्रतिमप्रतापवसतेः श्रीवीसलक्ष्मापतेर्घाराध्वंसमहाप्रबन्धमधुरोन्मीलद्यशो
वैभवः

एता सत्कविसंगातिर्गणपतिव्यासः प्रयासं विना चक्रे निर्मलचित्रकाव्यरचना-
भित्तिं प्रशस्तिं नवाम् ॥ १८

समुल्लसन्मौलिरुहद्विरेफः प्रपन्नकेदारपपदारविन्दः ।

लिलेख चोद्वंकितवान् कलादः प्रल्हादगोविन्दसुतः प्रशस्तिम् ॥ १९

जागर्त्तिपातूतनयस्य यस्य (?) सावित्रि भर्तुर्महिमा स कोऽपि । यस्यानुजो
पाल्हेणनामधेयश्चकार केदारसुवर्णपूजां ॥ २०

संवत् १३२८ वर्णगड श्री भाव यजुर्वेद अग्रा° बृहत्पुरुषराज लाडाणरिह° श्री
अभयसिंह प्रतिपत्तौ प्रशस्तिरुद्धादिता ॥

ૐ ! ગણપતિને નમસ્કાર હો !

(૧) મોટા આનન્દપુર(નગર અથવા વડનગર)માં નિર્મલ કાપિષ્ઠલ કુલ છે. તેમાં બ્રાહ્મણ ધર્મના ઉદ્ધારકના ભારનું વાહન કરનાર ઉપાધ્યાય સોમેશ્વર જન્મ્યો. તેને પવિત્ર દુતિ-વાળો, શ્રુતિનું પાત્ર આમઠ દિક્ષિત, નામે પુત્ર થયો. ને તેને સજ્જનોના મનને આનન્દ આપનાર ગોવિન્દ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

(૨) શ્રીનો શારદા સાથેના પરસ્પર વિરોધ શમાવવાનો શ્રમ, વિવિધ વિદ્યાવાળા જનોમાં શ્રેષ્ઠ, સુકૃત્યોના એક સ્થાન જેવા તેના પુત્ર નાનાકથી સિદ્ધ થયો.

(૩) જે નાનાક આખો ઋગ્વેદ જાણતો હતો, જે વ્યાકરણમાં પ્રવીણ હતો જે સાહિત્ય-જ્ઞાની અને પવિત્ર શાસ્ત્રોમાં નિપૂણ હતો અને જેણે સ્મૃતિ અને પુરાણના સાગરને ઓળંગ્યો હતો.

(૪) ધવલ કુળમાં શ્રેષ્ઠ, શ્રીસિદ્ધરાજની તુલનાવાળો અને સર્વ તેજોમાં તેજસ્વી વીસલ નૃપ આ સમયે વીરધવલથી જન્મ્યો હતો, અને જ્યારે તેણે માળવા પર ચઢાઈ કરી તે વખતે નભ, માળવામાં સળગાવેલા અગ્નિમાંથી નીકળતી ધૂમપરંપરાથી, અંધકારમય બન્યું.

(૫) સર્વ સામંતોમાં અગ્ર ઉદાર નાનાકે સુકૃત્યોથી પ્રાપ્ત કરાય તેવી અમાત્યપદવી મેળવી અને વેદ અને અન્ય શાસ્ત્રોમાં વિદ્વાનોની અભિલાષવાળી પરીક્ષા આપી.

(૬) એક સમયે ચૌદાચોના હૃદયમાં વસનાર, પવિત્ર ગોત્રવાળા ચક્રવર્તિ રાજા વીસલે સોમેશ્વરની યાત્રા નાના પ્રકારના નિયમોથી કરી.

(૭) સરસ્વતી અને સાગરના સંગમ પાસે સ્નાન કરીને, સોમેશ્વરની પૂજા કરીને, અને પવિત્ર વસ્ત્ર ધારણ કરીને સારાં અને અન્યનો લેદ પૂર્ણ જાણનાર, તેણે વિદ્યાવિશેષ બ્રાહ્મણને,

(૮) સુકૃત્યોના નિવાસ પવિત્ર પ્રભાસમાં, ઠવિ અને પંડિત નાનાકને તેનાં ચરણ ધોઈ ચોતે બનોવલી બ્રહ્મપુરીના મહેલોમાંથી એક મહેલ આપ્યો.

(૯) વેદ અને પુરાણની કસોટીથી બનેલા ઉજ્જવળ દ્વિજનાયકથી, આ શહેરમાં વીસલ-ની બ્રહ્મપુરી એક સુંદર માલા જેવી શોભે છે.

(૧૦) સાગરને પ્રાપ્ત કરીને વિશ્વને વંદન કરવા યોગ્ય સરસ્વતીના મસ્તક પર તે ભૂશુ-કુલના બ્રાહ્મણે (પરશુરામે) ખરેખર પગ મૂક્યો અને છેવટે સ્વાર્થી બન્યો, પણ તેનાથી ઉલટું આ નાનાક નાગર તે દેવીને શિષ્ય નમાવી, નમન કરતો સાગરતીરે નિવાસ કરીને સેંકડો બ્રાહ્મણોને લોજન કરાવતો હતો.

(૧૧) ગોવિન્દનો આ પુત્ર પ્રદુષ્ટ સમાન હતો તેમાં અદ્ભુત શું છે ? પણ વિચિત્ર એ હતું કે તેને શાન્તરસ સૌથી અધિક ગમતો હતો.

(૧૨) તે નાનાક પૃથ્વી ઉપર અત્યંત ધન્ય છે; અને તેને સદા સજ્જનોથી માન મળતું જોઈએ; ઠારણ કે તે સરસ્વતીનાં પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરે છે, અને સોમેશ્વરની પૂજા કરે છે, તેના સુકૃત અને શ્રીના સંગ્રહ જેવા તેના ઘરમાંથી અતિથિલોકો વ્યર્થ પાછા નથી જતા; અને તેની સંપત્તિ, સાધુ, બન્ધુ અને મિત્રોને સર્વને હુમ્મેશાં સામાન્ય છે.

(૧૩) સરસ્વતીના તીરે પ્રતિ પર્વ પુણ્યકર્મના ભંડાર જેવા, અને વેદ અને પુરાણના પાઠમાં નિપુણ બ્રાહ્મણો સાથે, ચોખાની ઠણકના પિણ્ડથી તે નાનાકથી શ્રદ્ધાપૂર્વક પોતાનું અતુલ શ્રાદ્ધ થતું જોઈ વીસલ નૃપ સ્વર્ગમાં ઘણો જ આનન્દ પામે છે.

(૧૪) જેના (નાનાકના) મુખમાં વિમલ કવિત્વ છે, બુદ્ધિમાં વત્ત્વ છે, હૃદયમાં સત્ય છે, જેના ઠર નિત્ય દાન આપે છે અને જેના ચરણો સારસ્વત તીર્થગમનના ચિહ્ન વાળાં છે.

(૧૫) જે નવાં કાવ્યો શ્રવણ કરે છે, જે સભામાં સારી પ્રશંસા મેળવે છે, જેના અલંકાર સદા સુવર્ણના છે, અને જે તેની સહાય શોધનાર જનોથી કદિ મુખ ફેરવતો નથી.

(૧૬) શિવપૂજન માટે ઉચ્ચ ભક્તિથી યોગ્ય રીતે ગોઠવેલો કુમુદનાં પુષ્પોની હારોથી અધિક ઉજ્જવળ વાંદુલનો ઢગ શ્રી સોમનાથ દેવના મસ્તક પરની શશિકલાને ઘણી જ ઝાંખપ આણે છે.

(૧૭) શ્રી વીસલંની બ્રહ્મપુરીના બીજા મહેલમાં વાસ કરતા તે નાનાકે આ સારસ્વત-સરોવર બાંધ્યું.

(૧૮) આ પ્રશસ્તિની રચના વગર પ્રયાસે નિર્મલ અને પ્રશંસનીય કાવ્યથી ગણપતિ વ્યાસથી થઈ છે, જે વ્યાસનો યશમહિમા, સૂર્ય જેવા પ્રતાપી શ્રી વીસલથી ધારા નગરીના નાશનું વર્ણન કરતી મહાન્ કૃતિ સાથે વૃદ્ધિ પામે છે.

(૧૯) મસ્તક પર ક્રીડા કરતા ભ્રમરવાળા અને કેદારના ચરણકમળનો આશ્રય લેનાર પ્રહ્લાદ ગોવિંદના પુત્ર કલાદે આ પ્રશસ્તિ લખી અને કોતરી.

(૨૦) સાવિ ના સ્વામી.....પાતૂના પુત્ર જેના કોઈ અનુજ પાદ્મણુ નામનાએ કેદારની સુવર્ણથી પૂજા કરી નો મહિમા જાગૃત છે.

વિક્રમ સંવત્ ૧૩૨૮માં આ પ્રશસ્તિ શ્રી અભયસિંહની સમક્ષ (અથવા અનુ-મતિથી) વર્ણગઢના (વડનગરના) યજ્ઞવેદના મહાન્ પુરૂષ (?) શ્રીભાવ લાડાણુ(?)થી કોતરાઈ હતી.

કચ્છમાંના ખોખરા ગામના પાળીયા ઉપરના

સારંગદેવના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૩૩૨ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૧

કચ્છના ઇતિહાસ ઉપર ઘણી રીતે અજવાળું નાંખનાર, સ્વ. રા. સા. ડી. પી. ખખખરે મને લેખની એક નકલ મોકલી હતી. તે ખોખરામાંના પાળીયા ઉપરના શિલાલેખની નકલ છે અને રા. સા. ખખખરે તેની નીચેની માહિતી આપેલી છે.

પાળીયામાં ગાયનું ચિત્ર છે અને તે ખડ ખાતી હોય અને ખચ્ચાને ધવરાવતી હોય એમ ચિત્રેલ છે. તે પાળીયો ભદ્રેશ્વરના કિલ્લામાં હતો, પરંતુ ખોખરાની એક બાઈ ભદ્રેશ્વરમાં પરણી હતી તેણે તે ગાયની પૂજા પોતાના બાપના ગામમાં થાય તો ઠીક એમ માની તે લેખ ત્યાં મોકલાવ્યો. તે વખતે લેખ દટાએલો હતો અને માત્ર ગાયની પૂજા થતી હતી. સં. ૧૬૩૬ માં મેં તે નીચેનો ભાગ મહા મહેનતે ખોદાવ્યો અને માલુમ પડ્યું કે લેખવાળા ભાગનો અમુક ટુકટો તૂટીને શુભ થએલો છે અને વપાસ કર્યા છતાં તેનો પત્તો મળ્યો નહીં.

લેખ ચાલુ ૧૩ માં સૈકાની દેવનાગરી લિપિમાં છે અને તેનું અક્ષરાન્તર નીચે મુજબ છે :

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં ॥ સંવત્ ૧૩૩૨ વર્ષે માર્ગ શુદ્ધિ ૧૧ શનાવદેહ શ્રી
- ૨ [મ]વળહિલ્લપાટકે સમસ્તરાજાવલી[ય]સમલંકૃતમહા-
- ૩ જાધિરાજ પરમમાહેશ્વર પરમમદારક પ્રો[પ્રૌ]ઢ પ્રતામ[પ]નારા-
- ૪ ય[ણા]વતારલક્ષ્મીસ્વયંવરમહારાજાશ્રીસારંગદેવ ક-
- ૫ લ્યાણવિજયરાજ્યે શ્રી શ્રીકરણાદો(દૌ)મહામાત્ય શ્રી માવ-
- ૬ વમહં રાધિ શ્રી' કાન્હે સમસ્તવ્યાપારાન્ પરિપમૃ(થ)ય- ...

આ લેખ વાઘેલા રાજા સારંગદેવના રાજ્યનો છે અને તેમાં કાન્હુ એટલે કૃષ્ણ નામના અમાત્યનું નામ આવે છે. તેની તિથિ વિ. સં. ૧૩૩૨ માર્ગશીર્ષ સુદ્ધિ ૧૧ શનો ડા. રહેમના પત્રક અનુસાર ઇ. સ. ૧૨૭૫ ડીસે. ૧ લી રાનિવાર સાથે મળતી આવે છે.

વિચારશ્રેણીમાં, ડા. ભાઉ દાજીની પટ્ટાવલીમાં અને ડા. ભાંડારકરના ઐતિહાસિક ફકરામાં તેમ જ પ્રવચનપરીક્ષામાં અસંખ્ય વારીખો નીચે મુજબ આપેલી છે.

વીશલદેવે રાજ્ય કર્યું (૧) વિ. સ. ૧૩૦૦—૧૮; (૨) વિ. સ. ૧૩૦૨—૨૦. અન્નુનદેવે કયાં સુધી રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૩૧ (૨) વિ. સં. ૧૩૩૩. સારંગદેવે કયાં સુધી રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૫૩ (૨) વિ. સં. ૧૩૫૩

આ લેખ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે ઐતિહાસિક ફકરામાં તેમ જ પ્રવચનપરીક્ષામાં સારંગદેવ ગાદી ઉપર બેસવાની તિથિ ખડુ મોડી છે અને માન્ય થઈ શકે તેમ નથી.

નં. ૨૨૧

સારંગદેવના ટ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાંના શીલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૩૫ વૈશાખ સુ. ૫ સોમ

ઇ. સ. ૧૨૭૬ એપ્રિલ તા. ૧૭

ડા. બરનેસે આ લેખનાં રબિંગ મોકલ્યાં હતાં તે ઉપરથી આ લેખની ડા. કીલહોર્ન નામ લીધેલી છે.

પં ૧ સંવત્ ૧૩૩૫ વર્ષે વૈશાશ(સ્વ)શુદિ ૧ સોમે દેહ શ્રીમદળહિલ્લવાટકા-
ચિહ્નિત .... સારંગદેવકલ્યાણ વિજયરાજ્યે

---

૧ કીલહોર્ન ભીરટ. એ. ઇ. વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૧૭૭

વાઘેલા રાજ સારંગદેવના સમયની સિન્દ્રામાં રાખેલી દેવપદ્મનપ્રશસ્તિ^૧

વિ. સં. ૧૩૪૩ માઘ શુદ્ધ ૫ સોમવાર.

નીચે આપેલી પ્રશસ્તિની એક નકલ સર ચાલ્સે વિલ્કિન્સના ભાષાન્તર સાથે મરફીની “ ટ્રાવેલ્સ ઇન પોર્ટુગલ ” (૧૭૮૮) માં પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થઈ હતી. એ પતરૂં દશ વર્ષ પહેલાં ડો. બર્જેસે મે. આ- સ. વે. ઇ. (બો. ૧૮૭૯) નં. ૯ પા. ૧૦૪ માં ડો. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજીના સંસ્કૃત અક્ષરાન્તર સાથે તથા પ્રશસ્તિના ટુંક સાર સહિત પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. ડો. ભગવાનલાલનું અક્ષરાન્તર એકંદરે સાચું છે, તોપણ હું માનું છું કે પ્રો. જી. ડી. વાસ્કોન્સેલોસ એંબ્રુએ મને આપેલાં પેન્સીલ રબિંગ ઉપરથી નવીન આવૃત્તિની પ્રસિદ્ધિ વધારાની નહીં ગણાય. આ પ્રતિકૃતિ ઉપરથી કેટલીક શંકાઓ દૂર થાય છે, જે ડો. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજી અનુમાનથી ઉકેલી શક્યા ન હતા, અને તે ઉપરાંત કેટલાક સ્થાનોમાંની તેમની પૂર્તિઓ અસલની ખરાબર છે એમ પણ આ પ્રતિકૃતિથી ખતાવી શકાય છે.

લેખ બહુ સંભાળપૂર્વક એક લાંબા લીસા કાળા પથર ઉપર કેતરેલો છે. તેનું માપ ૪૨ ઇંચ x ૨૦ ઇંચ છે, અને તેમાં ૬૬ પંક્તિઓ છે. આ પથર હાલ સિન્દ્રામાં ડોન જોઆઓ ડી કેર્રોના કિવન્ટામાં રાખેલો છે; પણ તેની હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે તે અસલ સોરઠમાં સોમનાથ અગર દેવપદ્મનના મંદિરનો હતો. તે એકંદરે સુરક્ષિત છે, ક્રૂત થોડાક અક્ષરો કેઈ કેઈ સ્થળે નાશ પામ્યા છે. લિપિ ૧૩ મી સદીની પ્રચલિત દેવનાગરી છે.

સોરઠમાં, (કાઠિઆવાડમાં) હાલ વેરાવળ પાસે જાણીતા પ્રખ્યાત શૈવતીર્થ સોમનાથપદ્મન અગર દેવપદ્મન અગર પ્રભાસમાં ત્રિપુરાન્તક નામના શૈવ સાધુએ પાંચ લિંગોની બનાવેલી પ્રશસ્તિ આ લેખમાં આપી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં ॥ ઓં નમઃ શિવાય । હૃદિ સ્થિતં ચિન્મયમાત્મવેદિનઃ સમાધિમાસ્થાય વિલોકયંતિ યં । સ ચિત્તસંતાપમપાકરોતુ વઃ સ્તનંધયશ્વેતમયૂસ્વભૂષણઃ ॥ [૧]
- ૨ શૈલાત્મજોરસિજશૃંગકુરંગનાભિપત્રાવલીતલિનતરૂપશયાલુપાણિઃ । પીયૂષમાનુકલિકાકલિતાવતંસો દેવઃ શિવાનિવિ-
- ૩ તનોતુ દિવાનિશં વઃ । ૨ [॥] ત્રૈલોક્યમંગલમનંગરિપોરપત્યમંકુરિતૈકદશનો-લ્લસદાનનશ્રીઃ । દેવઃ પ્રપદ્ય હૃદયૈકપર્દીં કપર્દીં
- ૪ ભૂયાદનેકપમુખઃ મુખસંપદે વઃ । ૩ [॥] શ્રીવિશ્વમલ્લ ઇતિ ભૂપતિમૌલિરત્નં ચૌલુક્યવંશમવતંસયતિ સ્મ જિણ્ણુઃ । યસ્ય દ્વિધારમપિ
- ૫ સંયતિ મંડલાગ્રમારાદમંસ્ત શતધારમરાતિવર્ગઃ । ૪ [॥] આબદ્ધમૂલમભિતઃ ક્ષિતિપા[દ્રિ]જાતમુન્મુલયન્ કુલિશવંશમુવા મુજેન । સત્ત્વ-
- ૬ સ્ય યઃ કિમપિ ધામ જનેન રાજનારાયણેતિ જગદે જગદેકનાથઃ । ૫ [॥] યસ્મિન્નાત્મકલાં ન્યધત્ત સકલક્ષત્રાવતંસે જગત્તાપવ્યાપદપા-
- ૭ કરિણ્ણુમહિમા શ્રીવૈદ્યનાથઃ પ્રભુઃ । શક્તૈસ્તેન ચિકિત્સિતાસ્તદુચિતં વિશ્વોપકારવ્રતસ્નાતેન પ્રતિભૂમુજામપિ હૃદઃ પ્રૌઢા મદગ્રંથયઃ । ૬ [॥]
- ૮ નાગલ્લદેવીતિ વભૂવ યસ્ય જાયા જયશ્રીરિવ દેહવદ્ધા । તથા સ રાજા મુતરાં વભાસે ભાસેવ દેવો હરિણાંકમર્ત્તિઃ । ૭ [॥] આશાંતવિશ્રાંત-
- ૯ મુજપ્રતાપઃ પ્રતાપમલ્લાવરજઃ સ રાજા । સ્વપૌરુષોત્કર્ષરસાતિરેકાદેકાતપત્રાં મુમુજે ષરિત્રીં । ૮ [॥] શ્રીવિશ્વમલ્લઃ સ્વપદેભિષિચ્ય પ્રતાપ-
- ૧૦ મલ્લાત્મજમર્જુનં સઃ । સાકં મુધાપાકમમુક્ત[નાક]નિતંબિનીનામધરામૃતેન । ૯ [॥] રાકાનિશાકરસનાભિગુણાભિરામોદામોદેરાંશ ઇવ વિ-
- ૧૧ ક્રમમાંસલશ્રીઃ । મૂપાલમૌલિમણિરર્જુનદેવનામા કામાર્જુનીમિવ ધનાનિ ધરા-મદુગ્ધ । ૧૦ [॥] હસ્તે વિધાય કદનાયદુરાશયાનાં દાના-
- ૧૨ વધૂતસુરશાસ્ત્રિણિ ભૂમિચક્રં । યઃ સ્વૈરુદારચરિતૈરનથઃ પ્રજાનાં રક્ષાં ચકાર કિલ ચક્રધરાવતારઃ । ૧૧ [॥] તસ્યાંગમૂર્જયતિ ગૂર્જરરાજ્ય-

શ્લો. ૧ ઇંદ્રઃ વંશસ્થ શ્લો. ૨ થી ૫-ઇંદ્રઃ વસંતિવ્રજા શ્લો. ૩ ૫— ક્ષિતિપાત્રિનો એથો વ્યંજન તદ્દન નાશ પામ્યો છે; જગદે ના પહેલા બે અક્ષરો પછી ઝાંખા થઇ ગયા છે. શ્લો. ૬ ઇંદ્રઃ શાદ્દલવિકીડિતઃ. શ્લો. ૭-૮ ઇંદ્રઃ ઉપજાતિ શ્લો. ૧૦ વાંચો 'મમુક્ત; મમુ' શબ્દો ઝાંખા છે બ્યારે નાક લગભગ તદ્દન નાશ પામ્યું છે. શ્લો. ૧૦-૧૨ ઇંદ્રઃ વસંતવિજા ત્રીજા પાદનો આઠમો અક્ષર અને એથાનો બીજો ત્રીજો સ્પષ્ટ નથી.

- १३ लक्ष्मीसंभोगकंदालितसौख्यनिमग्नचेताः । क्षोणीसमुद्धरणकेलिरसोत्तरंगः सारंग-
देव इति शार्ङ्गधरानुभावः । १२ [॥] युधि यादवमा-
- १४ लवेश्वरावकृत क्षीणबलौ बलेन यः । पृथुविग्रहधारिणौ पुरापतगेंद्रो गजकच्छपा-
विव । १३ [॥] इतश्च । भट्टारकश्रीलकुलीशमूर्त्या तपः-
- १५ क्रियाकाण्डफलप्रदाता । अवातरद्विधमनुग्रहीतुं देवः स्वयं बालमृगांकमौलिः ।
१४ [॥] अनुग्रहीतुं च चिरं विपुत्रकानुलूकभूतानभिशाप-
- १६ तः पितुः । ललाटमूर्त्या इव लाटभूषणं समेत्य कारोहणमध्युवास यः । १५ [॥]
अवतेरुश्चत्वारः पाशुपतत्रतविशेषचर्यार्थ । इह कुशिकगा-
- १७ र्ग्यकौरुषमैत्रेया इति तदंतसदः । १६ [॥] ततस्तपस्विनां तेषां चतुर्द्धा जा-
तिरुद्धता । भुवं विभूषयामास चतुर्णवमुद्रितां । १७ [॥] एतैरनुगृ-
- १८ हीतानामन्वयेन महात्मनां । निःसीमवैभवं श्रीम $\times + \times \times$ कमित्यभूत् ।
१८ गार्ग्ययोगोत्राभरणं बभूव स्थानाधिपः कार्तिकराशिनामा ।
- १९ मूर्त्तस्तपोराशिरिवाश्रितानामालोकमात्रेण हरन्नघानि । १९ [॥] तेन स्वहस्त-
कमलानुगृहीतजन्मा वाल्मीकिराशिरुदियाय दयालुचेताः [।]
- २० वाणीं च तीर्थपदवीं च सदा पदानां न्यासैः स्वचित्तविमलाकृ [ति]भिः
पुनानः । २० [॥] तेनानुगृह्य समकेति सतां प्रबोधकारी तपोधनयुवा त्रि-
- २१ पुरांतकेति साक्षाद्भवन्ति विबुधाः किल तद्विधानां हस्तांबुजेन दृषदोपि कृतप्रतिष्ठाः॥
२१ [॥] वाल्मीकिराशेः सुगृहीतनाम्नस्तस्यैष शिष्यस्त्रिपुरांतकेति ।
- २२ तीर्थांतरालोकनकौतुकेन पवित्रयामास दिशश्चतस्रः । २२ [॥] पूर्वं तपस्विगृ-
हिणीस्मृहणीयमूर्त्तिर्यो देवदारुविपिने वि[जहार]
- २३ देवः । आशावधूलवणिमानमनुग्रहीतुं तीर्थादगाहनमिषेण चचार सोयं । २३
[॥] समाधिपूतेन हृदंबुजेन यः — ॐ यि—ॐ—ॐ—ॐ [।]
- २४ ततः शुचिब्रह्मसरः सरोजैरानर्च केदारपदारविंदे । २४ [॥] जगद्गुरुं चेतसि
यः प्रपद्य यागेश्वरं मूर्त्तमि—ॐ—ॐ [।] ॐ—ॐ—ॐ—ॐ—
- २५ प्रसादसंपत्तिलभ्यानि तपःफलानि । २५ [॥] मिथो मिलज्जन्हुकलिकदन्यात-
रंगहस्तोपहृतैः पयोभिः । ससर्ज यस्याजि ॐ—ॐ—ॐ—ॐ—
- २६ षः पाद्यमिव प्रयागः । २६ [॥] प्रदक्षिणीकृत्य सतां प्रदीपः श्रीपर्वतं यः
किल सर्वतोपि । श्रीमल्लिनाथस्य विलोकनेन कृतार्थ— ॐ—ॐ—ॐ—

श्लो. १२ निमग्नं पडेलुं पद अस्पष्ट छ. श्लो. १३ छंदः वैतालीय श्लो. १४ छंदः उपप्लति
श्लो. १५ छंदः वंशस्थ श्लो. १६ छंदः आर्या श्लो. १७-१८ अनुष्टुप् श्लो. १९ छंदः धन्वपञ्चा
श्लो. २०-२१ वसंततिलका श्लो. २२ छंदः उपप्लति श्लो. २३ छंदः वसंततिलका श्लो. २४-२५ छंदः
उपप्लति.

- ૨૭ તે । ૨૭ [॥] પ્રેક્ષાલિતાનિ કલસોદ્ભવપાદમુદ્રા નિઃકલ્મષાકૃતિષુ વિંધ્યગિરેઃ
શિલાસુ । રેવાજલાનિ ગજરાજવિગાહલીલા— —૭—૭૭૭
- ૨૮ ષાણ્યપિ યઃ સિષેવે । ૨૮ [॥] ગોદાવરીતીરવિહારિણીભિર્વનસ્થલીનામધિદેવ-
તાભિઃ । કૃતાર્થયન્નધ્વગદૃક્પયોજં યો જંગમસ્ત્ર્યંબકં—૭—૭— । ૨૯ [॥]
- ૨૯ તતઃ શમોદ્વેતરસામિરામે રામેશ્વરં ચેતસિ ચિંતયન્ યઃ । દર્શ લંકાધિપકાલરાત્રેઃ
પ્રસ્થાનવીથીમિવ સેતુલેખાં । ૩૦ [॥] શ્રીદેવપત્તનસમ—
- ૩૦ સ્તંભનસ્તનીનાં નેત્રારાવિંદસુકૃતૈરિવ સાનુબંધૈઃ । તીર્થાવિગાહનધિયા દિશિ પશ્ચિ-
માયામાયાતવાનુપશમાયતનં કૃતી યઃ । ૩૧ [॥] સરસ્વતી-
- ૩૧ સાગરસંપ્રયોગવિભૂષિતાભોગમથાગમઘઃ । સોમેશચૂડાવલમાનવાલચંદ્રપ્રભાસંવલિતં
પ્રભાસં ૩૨ [॥] રૂઢ મહીતલતીર્થવિગાહના-
- ૩૨ દક્ષિણતીર્થમર્થી દધદાકૃતિં । ભુવનભૂષણભૂતમભૂષયન્નગરમિંદુકલાભરણસ્ય યઃ ।
૩૩ રૂઢ સાક્ષાદુમાકાંતઃ શ્રીમાન્ ગંડવૃહસ્પતિઃ ।
- ૩૩ આર્યમેનં વિનિર્માય ષષ્ઠં ચક્રે મહત્તરં । ૩૪ [॥] સ્થાનકં નિજવિશુદ્ધચરિત્રૈ-
રુદ્ધરિસ્યતિ મહત્તર ણ્ણઃ । ઇત્યવેત્ય મુમુદે હૃદિ ચાતુર્જાતિકે-
- ૩૪ ન ગુણજાતરસેન । ૩૫ [॥] અસ્તિ શ્રીત્રિપુરાંતકોપિ વિબુધશ્રેણીકિરીટોપલ-
ચ્છાયાપલ્લવલાલિતાંહિકમલઃ કાસાં ગિરામધ્વનિ । યસ્યોદ્દામચરિ-
- ૩૫ ત્રવૈભવનિધેરેષા કિયંતં ગુણગ્રામં ધારયતુ સ્વકુક્ષિકુહરક્રોડે વરાકી શ્રુતિઃ । ૩૬
[॥] ધનાનિ કામાધિકવામલોચનપ્રાંચલચં-
- ૩૬ ચલાનિ યઃ । દદૌ મહાદૌસ્થ્યનિપીડિતાત્મને સતાં પ્રપન્નાર્તિહરા હિ સંપદઃ ।
૩૭ [॥] આસ્થિતસ્ય પુરુષોત્તમભૂય કામજન્મનિ સમાહિતબુદ્ધેઃ । ય-
- ૩૭ સ્ય પુણ્યઘટિતસ્ય રમેતિ પ્રેયસી ભુવનભૂષણમાસ્તે । ૩૮ [॥] સરસ્વતીમૌલિ-
શ્યાલુકેતકીપલાશલક્ષ્મીસહપાંશુકેલયઃ । મહાત્મનો યસ્ય મ-
- ૩૮ હોજ્વલા ગુણા દિગંગનાનામવતંસતાં યયુઃ । ૩૯ [॥] સોમેશ્વરાયતનમંડપમુ-
ત્તરેણ શ્રીભાજિ જીર્ણઘાટિકાલયસંનિધાને । શ્રીકંઠપંચમુલ્લવા-
- ૩૯ સમધિષ્ઠિતાનિ યેનાક્રિયંત કૃતિનાયતનાનિ પંચ । ૪૦ [॥] માતુર્માલ્હણદેવ્યા-
[યઃ] શ્રેયસે માલ્હણેશ્વરં । સતામધ્યેયમહિમા તન્મધ્યે નિરમાપય-
- ૪૦ ત્ । ૪૧ [॥] ઉમાપતેરાયતનં નામ્ના ગંડવૃહસ્પતેઃ । કૃતી કૃતયુગાચારઃ
કારયામાસ તત્ર યઃ । ૪૨ [॥] શ્રીવૃહસ્પતિભાર્યાયા શ્લાઘ્યજન્મનઃ । શ્રેય-

શ્લો. ૨૮ વસંતતિલકા વાંચો પ્રેક્ષાલિતાનિ, કલસોદ્ભવં, નિષ્કલ્મષાં શ્લો. ૨૯ ઉપભતિ શ્લોકાનું અંત
પાદ જંગમસ્ત્ર્યંબકમાસસાદ હોવાનો સંભવ છે. શ્લો. ૩૦ ઉપભતિ શ્લો. ૩૧ વસંતતિલકા શ્લો. ૩૨ ઉપભતિ
વાંચો બાલં શ્લો. ૩૩ દુતવિલમ્બિત શ્લો. ૩૪ અનુષ્ટુભ વાંચો વૃહસ્પતિ ષષ્ઠ શ્લો. ૩૫ ૭૬: સ્વાગતા. વાંચો
ઉદ્ધરિણ્યતિ શ્લો. ૩૬ શાદ્દૃલવિક્રીડિત શ્લો. ૩૭ ૭૬ વંશસ્થ શ્લો. ૩૮ સ્વાગતા વાંચો પુરુષોત્તમ ભૂયં શ્લો. ૩૯
૭૬: વંશસ્થ શ્લો. ૪૦ વસંતતિલકા શ્લો. ૪૧-૪૩ અનુષ્ટુભ વાંચો વૃહસ્પતેઃ વાંચો વૃહસ્પતિ.

- ४१ से यः सतां सीमा निरमासीदुमेश्वरं । ४३ [॥] इह स्वनाम्ना त्रिपुरांतके-
श्वरं महत्तरश्रीत्रिपुरांतको व्यधात् । प्रियाभिधानेन मनोरमं श्रिया रमा-
४२ पतिः संविदधे रमेश्वरं । ४४ [॥] गोरक्षकं भैरवमांजनेयं सरस्वतीं सिद्धि-
विनायकं च । चकार पंचायतनांतराले बालेन्दुमौलिस्थितमानसो
४३ यः ४५ [॥] आत्मबाहुयुगसौहृदांचितस्तमसौरभशुभंसुतोरणं । दूरमस्तदुरित-
स्तदुत्तरद्वारभूपरिसरे चकार यः । ४६ [॥] सम्माज्जनाय देवा-
४४ नां कावडिद्वयमंभसः । सम्मार्जनी जगत्याश्च कोलिनी प्रतिवासरं । ४७ [॥]
कर्त्तव्यमेतदुभयं बटुकेन पटीयसा । स्वमासपाटकद्रव्यनैवेद्या-
४५ न्नोपयोगतः । ४८ युग्मं । श्रीखंडहेतोः शशिखंडमौलिपुरानुकुल्येन मपारके
यः । द्रम्मांश्चकार प्रतिमासमष्टावष्टापदोत्सर्गनिसर्गपूतः । ४९ [॥]
४६ दातव्यं मालि[क]श्रेण्या शतपत्रशतद्वयं । नवीनकणवीराणां द्वे सहस्रे च नि-
त्यशः । ५० [॥] धाटीवाहाय वाटीभ्यो ग्रहीतुं शुचि[वेदि]कां । चक्रे परी-
४७ क्षिपट्टे यः षड् द्रम्मान्मासपाटके । ५१ [॥] माणकद्वितयं चोषा मुद्रानामेक-
माणकं । घृतं कर्षाश्च चत्वारस्तैलं दीपायतादृशं । ५२ [॥] जात्यानि पंच-
४८ पूगानि स्थितके स्थितिशालिना । कोष्ठागारे गुणज्ञेन प्रत्यहं येन चक्रिरे । ५३
युग्मं । इहैव धूपवेलाय गुग्गुलस्य मणद्वयं । यः पुण्येषु समा-
४९ सक्तः प्रतिमासमकारयत् । ५४ [॥] पत्र — — िं च पंचाशत् पत्राणि
फणिवीरुधां । मेहरेण प्रदेयानि नित्यं बीकटहेतवे । ५५ [॥] पशुपालेन तदे-
५० वं धर्मस्थानोपहारसंबद्धं । श्री — — — कोष्ठागारादानाय दातव्यं । ५६
[॥] चोषा माणकमेकं निर्वपे पल्लिकाद्वयं मुद्राः । नित्यं घृतकर्षौ द्वाविति
५१ पशुपालाय दातव्यं । ५७ [॥] [इद] × × ~ दातव्यं नित्यंनैवेद्यहेतवे ।
ततस्तदन्नं बटुना पचनीयं प्रयत्नतः । ५८ [॥] पशुपालेन संकल्प्य तन्नैवे-
५२ द्यं सबीटकं । बटुकाय प्रदा[तव्यं] — — [कर्म] विधायिने । ५९ [॥]
मंडपिकायां स्थितके चातुर्जातकशासनात् । प्रत्यहं यः सतां सीमा द्रम्ममेकंमका-
५३ रयत् । ६० [॥] अत्रैव कारयामास प्र — — — मुदारधीः । स्थितके यो
नव द्रम्मान् बटुकग्रासहेतवे । ६१ [॥] पूजामप्रतिमां कर्तुं प्रतिमासमुपेयुषः ।
५४ देयाः पंचदश द्रम्माः पशुपालस्य[धर्म]तः । ६२ [॥] चातुर्जातकपादानां
यः संमिलितपोत्तके । ततः पंचदश द्रम्मान् प्रतिमासं व्यधत्त यः ६३ [॥] हृद्धानि

श्लो. ४४ वंशस्थ. श्लो. ४५ उपजाति श्लो. ४६ रथोद्धता श्लो. ४७-४८ अनुष्टुप् श्लो. ४९
छंदः उपजाति श्लो. ५० थी ५५ अनुष्टुप् श्लो. ५६-५७ आर्या डो. लगवनलाज श्लो ५६ नी भावी
पादभां 'सोमनाथ' अभ पूर्ति सूयवे छ. श्लो. ५८ थी ६४ अनुष्टुप् श्लो ५८— पूर्ति ६३—इदमेव
प्रदातव्यं वांथो नैवेद्यं वांथो 'पूजाकर्म' श्लो. ६१ वांथो प्रतिमासमुदारधीः

- ૫૫ યો વિશિષ્ટાનિ ત્રીણિ પ્રીણિતમાનસઃ । ચાતુર્જાતકપાદેભ્યો વિત્તેનાદાય દત્તવાન્ ।
૬૪ તેષાં મધ્યાદુત્તમં હૃદમેકં દેવશ્રદ્ધામાલિના માલિકેભ્યઃ ।
- ૫૬ નિત્યં પૂજાપુણ્યજાતોપહારૈઃ શ્રીમચ્ચાતુર્જાતકેન પ્રદત્તં । ૬૫ [॥] ચૈત્રીમેહે
ભાદ્રપદીમેહે ચ પવિત્રકં વિસ્તરણં ચ કર્તુઃ મહાજનોપિ પ્રતિહટ્ટ-
- ૫૭ મેકં દ્રમ્મં વિશેષસ્થિતકે ચકાર । ૬૬ [॥] કોષ્ટાગારેણ પૂગાનિ મેહરેણ
દલાનિ ચ । શિવરાત્રૌ પ્રદેયાનિ ચાતુર્જાતકવીટકે । ૬૭ [॥] શ્રીસોમનાથપ્રભુ-
- ૫૮ રાજપાટિકાત્રયે ત્રિમિર્હટ્ટવણિગ્ભિરાત્મના । સ્વમાલિકેરાણિ યુગાશ્ચ કોમલાઃ સદા
વિધેયાનિ વિશુદ્ધબુદ્ધિભિઃ । ૬૮ [॥] અમૂનિ સોમેશ્વરદેવરીત્યા-
- ૫૯ સંપૂજ્ય પંચાયતનાનિ પૂર્વ । અનેન પશ્ચાત્પશુપાલકેન શ્રીદેવપાઠ્યામાધિરોહણીયં
। ૬૯ [॥] ચૈત્રીભાદ્રપદીભગ્નપતિતોદ્ધારહેતવે । ચાતુર્જા-
- ૬૦ તકપાદેભ્યો ધર્મસ્થાનમદત્તઃ યઃ । ૭૦ [॥] સ્વોપાર્જિતેન શુચિના વિભવેન
ધર્મસ્થાનં ચ શાસનમિદં ચ વિનિર્મમે યઃ । તેનાસ્ય કીર્તનનિબદ્ધયશઃ-
- ૬૧ પતાકા રાકામૃગાંકઘવલાકૃતિરુલ્લાસ । ૭૧ [॥] શ્રીગંડરાણકબૃહસ્પતિ-
કીર્તનસ્ય સારંગભૂપતિસરસ્તટભૂષણસ્ય । યઃ શ્રીવિલાસગૃહમા-
- ૬૨ યતનસ્ય મધ્યે સ્વાત્મીયદેવકુલિકાં રચયાંચકાર । ૭૨ [॥] તાદૃક્ વિશેષશુ-
ચિતાધિગમાય સંતતશ્ચિત્તેષુ વિભ્રતિ યદીયગુણાનજસં । પુણ્ણંતિ
- ૬૩ સિંધુતનયાહૃદયાધિનાથનાભીસરોરુદ્ધમૃણાલસનાભિતાં યે । ૭૩ [॥] નિર્વ્યાજભ-
ક્તિરસવાસિતવિશ્વનાથમાવિભ્રતઃ સરિદમ્ભીકગમીરમંતઃ ।
- ૬૪ એતસ્ય શારદતુષારમયૂલેલ્લાનિઃ કલ્મષાણિ ચરિતાનિ જગત્પુનંતિ । ૭૪ [॥]
સોમાર્કવક્રશશિમંડલતો નિપીય પીયૂષવદ્ધસાંચિતાનિ સુભા
- ૬૫ ષિતાનિ । એષાપ્રશસ્તિરનવચપદાર્થ વન્ના । ઘંઘાત્મજેન વિદધે ધરણી ઘરેણ ।
૭૫ [॥] એનાં લિલેલ્લ મંત્રી વિક્રમ ઇતિ પૂર્ણ સિંહતનુજન્મા । હ-
- ૬૬ દટંકયદય શિલ્પી નાહટતનયશ્ચ પૂણસીહ ઇતિ । ૭૬ [॥] શ્રીનૃપવિક્રમસં
૧૨૪૩ વર્ષે માઘશુદિ ૫ સોમે લિંગપ્રતિષ્ઠામહોચ્છવઃ સમજાનિ ॥

શ્લો. ૬૫ શાલિની. વાંચો પૂજાપુણ્ય શ્લો. ૬૬ ઉપજાતિ શ્લો. ૬૭ વાંચો કોષ્ટાગારેણ અનુષ્ટુભ્ શ્લો. ૬૮
ધન્વંશા શ્લો. ૬૯ ઉપજાતિ શ્લો. ૭૦ અનુષ્ટુભ્ શ્લો. ૭૧-૭૫ વસંતતિલકા વાંચો 'બૃહસ્પતિ વાંચો સંતતશ્ચિત્તેષુ
વાંચો નિષ્કલ્મષાણિ. શ્લો. ૭૬ ગીતિ વાંચો પ્રતિષ્ઠામહોત્સવઃ

ભાષાન્તર

ઓમ્ ॥ ઓમ્ નમઃ શિવાય

શ્લોક. ૧-૨ (શિવની સ્તુતિ)

૩ (ગણપતિની સ્તુતિ)

૪ પૂર્વે, ભૂપતિઓના મુકુટમણિ જયશાલી શ્રી વિશ્વમલ્લ ચૌલુક્યવંશનો અલંકાર હતો; જેના બેધારા ખડ્ગને યુદ્ધમાં શત્રુઓ અનેક ધારવાળું માનવા.

૫ ચોતરફ મૂળ નાંખી રહેલા પર્વત જેવા રાજાઓને વજ્ર સમાન ભુજવડે ઉખેડી નાખતો એ સત્વશાલી, જગતનો એકલો ધણી, રાજનારાયણ કહેવાયો.

૬ જગતના તાપને દૂર કરવાવાળા શ્રી વૈદનાથ પ્રભુએ ક્ષત્રિયોના ભૂષણ એવા એ રાજામાં પોતાની એક કલા મૂકી; તેથી વિશ્વના ઉપકારની દીક્ષા લીધેલા એ રાજાએ શત્રુરાજાઓનાં હૃદય-માંની મદરૂપ ગાંઠોની યોગ્ય ચિકિત્સા કરી.

૭ તેની રાણી નાગલ્લહેવી હતી, જે દેહધારી જયશ્રી જેવી હતી; જેના વડે, જેમ પ્રભા વડે ચંદ્ર શોભે તેમ, રાજા શોભતો હતો.

૮ દિશાઓના અન્ત સૂધી જેનો પ્રતાપ પહોંચેલો છે એવો પ્રતાપમલ્લ જેનો નાનો ભાઈ હતો એવો એ રાજા પોતાના પૌરુષ વડે પૃથ્વીને એક છત્રધારી બન્યો હતો.

૯ પોતાની ગાદીએ પ્રતાપમલ્લના પુત્ર અર્જુનને બેસાડીને એ રાજા સ્વર્ગસુંદરીઓના અધરામૃત અને સુધા પીવા ચાલ્યો ગયો.

૧૦ પૂર્ણચન્દ્રના જેવા ગુણથી આનંદહાયક, દામોદરના અંશ જેવા, પરાક્રમથી યશસ્વી થયેલા ભૂપતિઓના મુકુટમણિ, એવા અર્જુનદેવે કામધેનુની માફક પૃથ્વી દોહીને ધન મેળવ્યાં.

૧૧ દાનમાં સુરવૃક્ષથી ચઢીઆતા હાથમાં એણે દુષ્ટના સંહાર માટે પૃથ્વીચક્ર ધારણ કર્યું, અને કૃષ્ણના અવતાર જેવા એ નિષ્પાપ રાજાએ પોતાના ઉદાર ચરિતો વડે પ્રજાની રક્ષા કરી.

૧૨ ગર્જર રાજ્યલક્ષ્મીના સંલોગસુખ આનંદમગ્ન બનેલો, પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરવાની કીડાનો રસિયો, શાર્ફધર જેવા મહિમાવાળો, એનો પુત્ર સારંગદેવ વિજયી છે.

૧૩ જેમ ગરૂડે પૂર્વે ગજ અને કચ્છપને હરાવ્યા હતા તેમ એ રાજાએ મોટા વિચ્છ- (: શરીર)ધારી રહેલા યાદવેશ્વર અને માલવેશ્વરને લડાઈમાં હરાવ્યા.

૧૪ તપઃક્રિયાઓનું કૃણ આપવાવાળા બાલેન્દુશેખર દેવ પોતે વિશ્વના અનુગ્રહને અર્થે ભદ્રારક્રમી લકુલીશ રૂપે અવતર્યાં.

૧૫ અને પિતાના શાપથી લાંબા વખતથી વિપુત્ર રહેલા ઉલૂકભૂતોના (? ઉલૂકના વંશ-જોના ?) અનુગ્રહ માટે પૃથ્વીના લલાટ જેવા લાટ દેશમાં આવેલા કારોહણમાં આવી વસ્યા.

૧૬ પાશુપત વ્રત પાળવા માટે એના ચાર શિષ્યો પ્રકટ થયા: કુશિક, ગાગ્ય, કૌરુષ અને મૈત્રેય.

૧૭ એ તપસ્વીઓમાંથી ઉદ્ભવેલી ચાર જાતિઓએ ચાર સમુદ્રથી અંધારેલી પૃથ્વીને શણગારી.

૧૮ (અંડિત છે).

૧૯ મૂર્તિમાન તપોરાશિ. દૃષ્ટિ વડે જ આશ્રિતોના પાપનાશક, ગાગ્ય ગોત્રના અલંકાર, કાર્તિક રાશિનામે, સ્થાનાધિપ (મહાધિકારી) હતા.

૨૦ એના હસ્ત કમલ વડે જેના જન્મનો અનુગ્રહ થયો હતો તેવા, દયાહુ ચિત્તવાળા, વાલ્મીકિરાશિ ઉત્પન્ન થયા, જે પોતાના ચિત્ત જેવા વિમલ પદ્મ્યાસ વડે વાણીને અને તીર્થ-પદ્મીને પાવન કરતા.

૨૧ તેણે તરૂણ તપોધન ત્રિપુરાંતકને અનુગ્રહ કરીને સત્પરૂષોનો ઉપદેશક નીમ્યો, એવા પુરૂષોના હસ્તકમલ વડે પ્રતિષ્ઠા પામેલા પત્થરો પણ સાક્ષાત્ દેવો બને છે.

લેખ ૨૨

૨૨ જેનું નામ લેતાં પુણ્ય થાય એવા વાલ્મીકિરાશિના એ શિષ્ય ત્રિપુરાન્તકે તીર્થો જ્ઞવાની ઇચ્છાથી આરે દિશાઓ પવિત્ર કરી.

શ્લોક. ૨૩-૩૩ (તીર્થયાત્રા વર્ણન) હિમાલય—કેદારનાથ, પ્રયાગ, શ્રીપર્વત, નર્મદા, ગોદાવરી—ત્ર્યંબક, રામેશ્વર—રામસેતુ, એ પ્રમાણે છેક ઉત્તરથી દક્ષિણ સૂધી ત્રિપુરાન્તકે યાત્રા કરી અને પછી ઉત્તરમાં પાછા ફરીને એ પશ્ચિમ કિનારે દેવપટ્ટન અથવા પ્રભાસ આવ્યો, જ્યાં સરસ્વતી સમુદ્રને મળે છે.

૩૪ અહિંયાં ઉમાના પતિ ગંડ બૃહસ્પતિએ (બૃહસ્પતિનામે મંદિરપૂજારીએ) ત્રિપુરાન્તકને આર્ચા બનાવીને છઠ્ઠો મહત્તર કર્યો.

૩૫-૩૬ (ત્રિપુરાન્તકની પ્રશંસા)

૪૦-૪૬ (ત્રિપુરાન્તકે સોમનાથમાં કરેલાં કાર્યોનું વર્ણન) પાંચ દેવજો બંધાવ્યાં, પાંચ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી, અને બે સ્તંભના આધારવાળું તોરણ રચાવ્યું.

૪૭-૭૨ (પોતે બંધાવેલાં મંદિરોની પૂજાને અર્થે ત્રિપુરાન્તકે આપેલાં દાનોનું અને પૂજા વિધિનું વર્ણન)

૭૩-૭૪ (ત્રિપુરાન્તકની પ્રશંસા)

(૪૭) નિત્ય દેવોની શુદ્ધિ અર્થે બે કાવડ જળ અને ઝિઝી ફક્ષ જુલુબની સાવરણી મકાનો સાફ કરવા માટે—

(૪૮) નૈવેદ્ય અન્ન અને માસિક ખર્ચના આપેલા દ્રવ્યના બદલામાં એક ચાલાક બટુકે આ બન્ને ચીજો મેળવવાની અને તેમનો ઉપયોગ કરવાનું (આ શ્લોકો એક જોડકું રચે છે.)

(૪૯) તે (ત્રિપુરાન્તક) જે સુવર્ણ આપવાની નૈસર્ગિક ભાવનાથી પવિત્ર થયો હતો. તેણે શિરપર ઇન્દુકલા ધારતા દેવની પુરી વરફ કૃપાને લઈને પ્રતિભાસ ૮ દ્રમ્મ મપારકમાં ચંદનકાંઠ ખરીદવા અર્ધ્યા.

(૫૦) માળીઓનું મંડળ પ્રતિદિન ૨૦૦ શ્વેત કમળ અને ૨૦૦૦ સુગંધિત કનેરનાં પુષ્પ (કણ્ણવીર) આપશે.

(૫૧) તેણે ઘાટી વાહને માટે વાડીમાંથી શુદ્ધ વેદિકા પ્રાપ્ત કરવાના માસિક ખર્ચ માટે પરીક્ષિપટ્ટમાં ૬ દ્રમ્મ આપ્યા.

(૫૨) “બે માણુક* ચોખા, અને એક માણુક મુદ્દ ચાર કર્ષ ધૂત (ધી) અને તેટલું દીપ માટે તેલ” અને

(૫૩) સારી જાતનાં પાંચ સોપારી, (આ સર્વ) તે અન્યના ગુણુજ સ્થિર જનથી પ્રતિદિન કોઠારમાં અપાયું હતું. (આ બન્ને શ્લોકો જોડકું રચે છે.)

(૫૪) તે કે જે પુણ્ય કાર્યોના અનુષ્ઠાનમાં પરાયણ હતો તેણે અહીં પણ પ્રતિભાસ ધૂપ વેળા માટે બે માણુ સુગંધિત ગુણુલ આપવાની વ્યવસ્થા કરી.

(૫૫) મેહર પ્રતિદિન ૫૦ ... ... નાગર વેલનાં પાન બીટક (પાનપટ્ટી) કરવા આપશે.

(૫૬) આ જેની ધર્મ સ્થાન (મંદિરો)માં ઉપહાર માટે વ્યવસ્થા થઈ છે તે પશુપાલે શ્રીસોમનાથના કોઠારમાંથી લાવવું જોઈએ અને (પૂજા કરનાર માણુસને તેણે) આપવું.

(૫૭) એક માણુ ચોખા અને બે પલ્લિકા મુદ્દ તથા બે કર્ષ ધૂત આદિ કોઠારીએ પશુ-પાલને ઉપહાર માટે પ્રતિદિન આપવું જોઈએ.

* માણુક એટલે પાંચ મણુનું માપ.

(૫૮) (આ પણ) નૈવેદ્ય ઉપહાર માટે પ્રતિદિન આપવું જોઈએ; પછી તે અન્ન સંભાળ-પૂર્વક ખટુકે રાંધવું જોઈએ.

(૫૯) સંકલ્પ કર્યા પછી, પશુપાલે તે નૈવેદ્ય અને ખીટક પૂજા કરનાર ખટુકને આપવા જોઈએ.

(૬૦) શુભિજનોમાં શ્રેષ્ઠ, તેણે (ત્રિપુરાન્તકે), મણ્ડપિકામાં આવકમાંથી પ્રતિદિન એક દ્રમ્મ ચાતુર્જાતકના શાસનથી અપાળ્યું.

(૬૧) ત્યાં પણ આ ઉદાર મનના પુરૂષે મંદિરોની સેવા કરતા ખટુકના પાલન માટે પ્રતિ માસ ૬ દ્રમ્મ અપાળ્યા.

(૬૨) વિધિ અનુસાર અનુપમ પૂજા અર્થે આવનાર પશુપાલને પ્રતિમાસ ૧૫ દ્રમ્મ આપવા જોઈએ.

(૬૩) આ આશય માટે તેણે (ત્રિપુરાન્તકે) પૂજ્ય ચાતુર્જાતકના સંચયમાં (ખજાનામાં) પ્રતિમાસ ૧૫ દ્રમ્મ મૂક્યા.

(૬૪) હૃદયમાં આનન્દ કરતાં, તેણે પૂજ્ય ચાતુર્જાતકના દ્રવ્ય માટે ત્રણ ઉત્તમ હાટ ખરીદ્યાં (હુકાનો ખરીદી) અને (તેનાં મંદિરોને ઉપહાર તરીકે) અર્પ્યાં.

(૬૫) તેમાંની ઉત્તમ (હુકાન), (શિવ) દેવમાં શ્રદ્ધાની માળા ધારે છે તે શ્રી ચાતુર્જાતકે, નિત્ય પૂજા, નિત્ય પૂજા અર્થે જોઈતાં પુષ્પ આપવાના બહલામાં માળીઓને આપી.

(૬૬) મહાજનોએ ચૈત્ર અને ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાના ઉત્સવ સમયે પવિત્રક અને વિસ્તરણની ક્રિયા માટે દરેક હાટ (હુકાન)માંથી એક દ્રમ્મ આપ્યો.

(૬૭) શિવરાત્રિના ઉત્સવ સમયે ચાતુર્જાતકના ખીટક માટે સોપારી (સોમનાથના મંદિરના) કોઠારથી અને પાન મેહુરથી અપાવાં જોઈએ.

(૬૮) ત્રણ વિમળ મનના વેપારીઓએ નિત્ય જાતેજ શ્રી સોમનાથ પ્રભુના ત્રણ રાજ પાટિકામાં હાર, શ્રીફળ અને કોમળ યુગ આપવાં.

(૬૯) ભગવત સોમેશ્વરની પૂજા માટે નિર્માણ થયેલી વિધિ અનુસાર આ પાંચ મંદિરોની પ્રથમ પૂજા કરી, પશુપાલક શ્રીમાન દેવના મંદિર જતાં પગથીઆં ઉપર આરોહણ કરશે.

(૭૦) તેણે (ત્રિપુરાન્તકે) પૂજ્ય ચાતુર્જાતકને ચૈત્ર અને ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાને દિને ભક્ત અથવા પતિત થયેલાના ઉદ્ધાર માટે આ ધર્મસ્થાન આપ્યું.

(૭૧) આ ધર્મસ્થાન અને આ શાસન સ્વઉપાર્જિત વિમળ વિભવથી પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેથી તેનો યશસ્વજ જેનો મંદિરો સાથે યોગ છે તે પૂર્ણ ઇન્દુસમાન ઉજ્જવળ પ્રકાશે છે.

(૭૨) શ્રી ગણ્ડ રાણક બૃહસ્પતિના યશની પ્રતિમા અને સારંગ નૃપના સરવરના તટના ભૂષણ રૂપ તે મંદિરના મધ્ય ભાગમાં તેણે તેના કુલદેવનું સ્થાન, શ્રીનું વિલાસ ગૃહ બંધાવ્યું.

૭૩-૭૪ શ્લોકમાં ત્રિપુરાન્તકની સામાન્ય પ્રશસ્તિ પછી ૭૫ શ્લોકમાં ધંધનો પુત્ર ધરણી-ધર પ્રશસ્તિનો કર્તા (રચનાર) હતો તે આપણે જાણીએ છીએ. ૭૬ એ શ્લોક આગળ જણાવે છે કે કવિતાનો હસ્તલેખ પૂર્ણ સિંહના પુત્ર મંત્રી વિક્રમથી લખાયો હતો અને તે શિલ્પિ પૂણ્ડરીક-નાહડના પુત્રથી કોતરાયો હતો. અનુલેખ અનુસાર વિ. સં. ૧૩૪૩ ના માધ્યમ શુદ્ધ ૧૫ ને સોમવારે, અથવા ડૉ. શ્રામની ગણતરી પ્રમાણે ઈ. સ. ૧૨૮૭ જન્મ્યું. ૨૦ ને સોમવારે, પાંચ લિંગની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. આ તિથિ (તારીખ) ઐતિહાસિક મહત્વની નથી કારણકે તવારિખ અનુસાર સારંગે ૨૨-૨૩ વર્ષ ઈ. સ. ૧૨૬૬-૬૭ સુધી રાજ્ય ઠંથું.

સારંગદેવના અનાવડામાંથી મળેલો શલાલેખ*

વિ.સ. ૧૩૪૮ આષાઢ શુ. ૧૩

વડોદરા રાજ્યના કડી પ્રાંતમાંના પાટણ ગામથી ત્રણ માઈલ ઉપર આવેલા અનાવડા (પ્રાચીન અણહિલવાડ)માં નેહર ખાતાવાળા જોદકામ કરતા હતા ત્યારે આ લેખ મળ્યો હતો. અત્યારે તે વહીવટદારની ઠચેરીમાં પડેલો છે.

લેખની ૨૪ પંક્તિ છે અને તે ૧'-૪૬" પહોળો અને ૧'-૫૩" ઉંચો છે. પહેલી સાત પંક્તિની શરૂવાતના અક્ષરો ઉખડી ગયા છે પણ તે સિવાય એકંદર રીતે પથ્થર સુરક્ષિત છે. લીપી નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે અને મંગલાચરણના એક શ્લોક સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

૨ પછીના વ્યંજન બેવડા લખ્યા છે અને બે બદલે વ એક જ વાર પંક્તિ પહેલીમાં હચ્ચિત્રતે માં લખેલ છે પ્રેક્ષી(જ)ક અને સ્થિત્ત પંક્તિ ૭ મી માં તેમજ વ્યક્તિ પંક્તિ ૯ અને ૨૧ માં ખાસ નોંધ લેવા જેવા શબ્દો છે. પહેલાનો અર્થ નાટ્યપ્રયોગ બીજાનો કાયમી દાન અને ત્રીજાનો વિગતોનું સ્પષ્ટીકરણ એમ થાય છે. પંક્તિ ૭, ૯, ૧૦ માં આવતા પલ્લમાન નો અર્થ અચોક્કસ છે. તે જ શબ્દ બીજા લેખોમાં જેવા કે ચાલુક્ય તામ્રપત્ર વિ. સં ૧૨૮૦ (ધ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૭ પત્ર બીજું પંક્તિ ૩ જુએ આપેલા)માં પૂર્વ પ્રદત્તના અર્થમાં આપેલ છે; કદાચ તે પાલ્યવાન ને બદલે ભૂલથી લખાયું હોય.

જયદેવના ગીતગોવિન્દમાં જે દશાવતારના વર્ણનવાળો એક શ્લોક છે તે જ શ્લોકથી મંગલાચરણ કરેલું છે, ત્યારબાદ તિથિ આપેલ છે જે રવિવાર આષાઢ શુદ્ધ ૧૩ વિ. સ. ૧૩૪૮ ની છે તે વખતે મહારાજાધિરાજ સારંગદેવ અણહિલ વાટકામાં રાજ્ય કરતા હતા. તેનો મહા-સંધિવિગ્રહિક મહામાત્ય મધુસૂદન દસ્તાવેજમાં સીલ વિગેરેનું ઠામકાજ કરતો હતો. મહંત પેથડ વિગેરે પંચમાં હતા. પેથડ પાલણપુરમાં મુદ્રાધિકારી હતો. શ્રીકૃષ્ણનીમૂર્તિ પાસે પૂજા નૈવેદ્ય તથા નાટ્ય પ્રયોગો માટે ઉપરની તિથિએ તેમજ અગાઉ દાન આપવામાં આવ્યું હતું. અગાઉના દાનમાં નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ હતાં. (૧) કરણે આપેલા ૧૮૦ દ્રમ્મ પ્રતિવર્ષ કાયમને માટે (૨) માંડવીમાંથી ૭૨ દ્રમ્મ હમેશને માટે (૩, ૪, ૫) દ્રમ્મ ૭૨, દ્રમ્મ ૩૬ અને દ્રમ્મ ૪૮ દરેક અમાસને માટે શેઠ દેવલે પોતાની સિઠિરિમાંથી આપેલા.

નવું દાન ગામના પેથડ વિગેરે પંચે, પુરોહિત એટલે બ્રાહ્મણોએ, મહાજને એટલે કે સાધુ (સાહુકાર) શ્રેષ્ઠિ (શેઠ) ઠકકુર સોની કંસારા વિગેરેએ વણિજ્યારકે (વણજારાઓ) અને નૌવિત્તકે (વહાણવાળાઓ) આપેલું હતું. દાનમાં નીચે મુજબ આપેલ હતું: (૧) મલ્હની એક ધડી દીઠ વેચનાર તરફથી ૩ દ્રમ્મ, (૨) હોંગની એક ધડી દીઠ વેચનાર તેમજ ખરીદનાર તરફથી ૧ દ્રમ્મ (૩) દરેક અનાજના ગાડા દીઠ અમુક (તે સ્પષ્ટ નથી) ૪ ઘીની એક ઘડા ઉપર વેચનાર તરફથી ૧ પળી ઘી.

આનો મંગલાચરણનો શ્લોક ગીત ગોવિન્દમાંનો જ છે અને ગીત ગોવિન્દ જયદેવે રચેલું છે જે લક્ષ્મણસેનના રાજ્યમાં એટલે ૧૨ મી સદીના છેલ્લા ભાગમાં જીવતો હતો. આ લેખમાં તે શ્લોક ટાંકેલો છે તે બતાવી આપે છે કે તેટલી ટુંકી મુદતમાં ગીત ગોવિન્દ પવિત્ર મનાયું હતું. વિશેષમાં આપણા લેખમાં આપેલ છે તે મુજબ શ્રીકૃષ્ણનું મંદિર સારંગદેવના સમય પહેલાં અનાવડામાં અસ્તિત્વમાં હોવું જોઈએ. આ હકીકત ઉપયોગી છે કેમ કે લેખોમાં શ્રીકૃષ્ણના મંદિરનો ઉલ્લેખ ક્યાંઈ બીજે જગ્યામાં આવતો નથી. મારા ધ્યાનમાં તેવો ઉલ્લેખ છે જે ધારાના દેવપાલના વખતના વિ. સ. ૧૨૭૫ ના લેખમાં શંભુના મંદિર પાસે કેશવે કૃષ્ણની મૂર્તિ સ્થાપ્યા બાબતનો છે.

* ઈ. એ. વો. ૪૧ પા. ૨૦ ડો. ડી. આર. ભાંડારકર. (૧) જ. એ. સો. ખ. વો. ૨ નં. ૫ (મે ૧૯૦૬) પા. ૧૬૭-૬૮. (૨) ઈ. એ. વો. ૨૦ પા. ૩૧૨. પં. ૧૪.

अक्षरान्तर^१

- १ ॥ वेदानुद्धरते जगंति वहते भुगोलमुद्विभ्रते दैत्यान् दारयते बलिं छलयते क्षत्रक्षयं कुर्वन्-
- २ (ते) । [से] तुं बंधयते हँलिं कलयते कारुण्ययातन्वते म्लेच्छान् मूर्च्छयते दशा-
कृतिकृते कृष्णाय
- ३ (तस्मै न) मः ॥ [१] संवत् १३४८ वर्षे आषाढ सुदि १३ रवावद्येह श्रीम-
दणहिलवाटकाधिष्ठितमहारा-
- ४ (जाधि) राज श्रीसारंगदेव कल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजीविनि महा-
सांधिं महामा-
- ५ (त्य) [श्री] मधुसूदने श्री श्रीकरणादि समस्तसुद्राव्यापारान् परिपंथयतीत्येवं
काले प्रवर्तमानेऽमु
- ६ (नै) [व] स्वामिना पा[रह] णपुरमुद्रायां नियुक्तमहं श्रीपेथडप्रभृति पंचकुल-
प्रतिपत्तौ^२ देव-
- ७ (श्री) [कृ] णपादानां [पू] जनैवेद्य प्रेक्षणीकनिमित्तं^३ अग्रे^४ पलमानस्थित-
कर्त्तृ तथा संप्रति महं
- ८ (श्री) पेथडप्रभृति[पं] चकुलेन तथा पंचमुखसमस्तनगरेण च कृतनव्यदेवदायस्य
च शा-
- ९ सनपट्टिका यथा अमीकपलमानदेवदायस्यव्यक्तिः ॥ वृ० करण स्थितके
द्र० १८० तथा वृ (०)
- १० मंडपिकायां स्थितके द्र० ७२ तथा श्रे^५ देवलेन आत्मनः श्रेयोऽर्थं पलमान
आत्मीय सीकरि^६
- ११ सत्क श्रीकृष्णपा[दानां] दत्त द्र० ७२ तथा^७ तस्थद्र० ३६ तथा अमावास्यै^८
२ स्थितके द्र० ४ वर्ष प्रतिजातं
- १२ द्र० ४८ एवमेतत् पूर्व स्थितकं सांप्रतं उपविष्टमहं श्रीपेथडप्रभृतिपंचकुलेन
तथा पुरो० ध
- १३ रणीधर । पुरो० सि(र) धर । पुरो० मोषादित्य । पुरो० हरिसम्म । सां
आभा । सां हेमा । सां महण-
- १४ सीह । ढं तेजा । सां मयधर । श्रे^९ साढल । श्रे^{१०} देवल । सां समरा । सां
धणपति । श्रे^{११} आसधर

१ भूग ५४२ ७५२४ २ वांयो मुद्विभ्रते ३ वांयो हलं ४ वांयो म्लेच्छान् ५ प अने तौ नी वयभां
पञ्चु न्या छे. ६ वांयो प्रेक्षणीक ७ वांयो अग्रे ८ वांयो पाल्यमान ९ वांयो अमीय पाल्यमान १० वांयो
पाल्यमान ११ सीकिरि भुवधी सीरकने अद्वे लभायुं होय. १२ वांयो तस्थ १३ वांयो अमावास्यायां.
देव २३

- १५ सां गुणघर । सां भडसीह । श्रें नाग[ड] । श्रें सामत । सां झांझा ।
सां वयजलदेव । सां क्रूर-
- १६ पाल । सां पदमसीह । श्रें मदनसीह । श्रें देवसीह । भणशां पेता । मणं
गांधी । सां जा[॥]-
- १७ ल्हण । श्रें गुणराज । सां केसव । सां झंझा । श्रें रतन । सां त्रीकम ।
सोनीं अर्जुन । सां चांग-
- १८ देव । सां दामर । कंसां जयता । पूगीं तेजा । सां केसव । सां मूरा ।
सां कुंदा । सां नागपाल-
- १९ प्रभृति समस्त महाजन । तथा सम[स्त] वणिज्यारक । तथासमस्त नौवि
त्तकप्रभृति पंचमुखन-
- २० गरेण निजपूर्वजानां श्रेयसे देवश्रीकृष्णपादानां पूजनैवेद्यप्रेक्षणीकनिमित्तं^४
कृतनव्य-
- २१ देवदायस्य व्यक्तिः ॥ मांजिष्टा घडी १ द्रं ६०॥ विक्रेतु कामो ददाति तथा
हींगुदा बडा^५ १ द्रं ६१
- २२ दावकग्राहकौ ददतः ॥ कणश [क] ट १ पायली १ छटडा १ पायली पां
पुंतेतैलघडा १ प (॥)-
- २३ ली १ एतत् विक्रेता दधाति । एष समस्तदेवदाशे आचंद्रार्कतारकं यावत् सम-
स्तपंचमुखनग-
- २४ रेण दातव्यः पालनीयश्च

ખંભાતમાં ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથનો શિલાલેખ.*

વિ. સંવત ૧૩૫૨.

ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથનું જૈન મંદિર જ્યાં આ શિલાલેખ છે, એ ગુજરાતમાં ખેડા ઠલે-ઠટોરેટના એક મુસલમાન સ્ટેટના મુખ્ય શહેર ખંભાતમાં ખલ્લ નામના એક મોઢવાણીયાએ બંધાવ્યું હતું. આ શહેર એ જ નામના અખાત ઉપર આવેલું છે. મંદિર સંવત ૧૩૫૨, ઇ. સ. ૧૨૯૬ માં વાઘેલા વંશના અર્જુનદેવના પુત્ર રામદેવના સમયમાં બંધાયું હતું. લેખ એક સારા ઠઠિન પથ્થરમાં કોતરેલો છે. તે સુરક્ષિત છે, પરંતુ ઉપરના ડાબા ખૂણાનો થોડો ટુકડો ફક્ત કપાઈ ગયેલો છે. તેની સપાટીનું માપ ૩૨ ઇંચ x ૧૯ ઇંચનું છે. અને તેમાં દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃતની ૨૪ મંકિતઓ લખેલી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ .... | .... તો જાતં વિઘ્નીધ્વંસદૈવતં
॥ ૧ ॥ શઠદલકમઠેન ગ્રાવસંઘાતમુક્તં પ્રશમકુલિશવન્હે:
- ૨ .... શ્રિયં વઃ ॥ ૨ ॥ ઔદાસિન્યેન
યેનેહ વિજિતારાતિવાહિની ॥ પાર્શ્વનાથજિનં નૌમિ કૌમારં મારસંસ્તુતં ॥
- ૩ ૩ ॥ ...
દિનોદયં સ ચક્રે ગુરુગગનામ્બુદિતઃ સહસ્રકીર્તિઃ ॥ ૪ ॥ સંવત્ ૧૧૬૫ વર્ષે
જ્યેષ્ઠ વદિ ૭ સોમે સજય(તિ)
- ૪ .... પાતિજગંતિ ॥ ૫ ॥
દિવ્યેગુર્જરમંડલેઽતિવિપુલે વંશોઽતિદીપ્તચુતિશ્ચૌલુક્ષ્યો વિદિતઃ પરૈરકલિતઃ
શ્વેતાતપત્રોજ્વલઃ ॥ ક્ષમા-
- ૫ .... પાગતોનિજભુજો
પાર્જ્યા ચ રાજ્યાશ્રિયં ॥ ૬ ॥ શ્રીમાન્ લુણિગદેવ એવ વિજયીશંભુપ્રસાદોદિતસ્ત-
સ્માદ્ધીરસૈકવીરભલઃ પુત્રઃ પ્રજાપાલકઃ
- ૬ .... જયી યેનાધીશમુદસ્ય કંદમિવ
તં કીર્તિઃ પુના રોપિતં ॥ ૭ ॥ રિપુમલ્લપ્રમર્દ્યિઃ પ્રતાપમલ્લ ઈડિતઃ ॥ તત્સૂનુ-
ર્જુનો રજા સજ્યેઽજન્યર્જુનો પરઃ ॥ ૮ ॥ અ
- ૭ .... ક્તિવિજયીપરેષાં ॥ તન્નંદનોઽનિંદિતકીર્તિરસ્તિ જ્યેષ્ઠોઽપિ
રામઃ કિમુકામદેવઃ ॥ ૯ ॥ ઉભૌ ધુરં ધારયતઃ પ્રજાનાં પિતુઃ પદસ્યાસ્ય ચ
ધુર્યકલ્પૌ ॥ કલ્પદ્રુમૌ

- ८ .... .. जौ भुवि रामकृष्णौ ॥ १० ॥ श्रीस्तंभतीर्थं तिलकं
पुराणां स्तंभं जयश्रीमहितं महद्भिः ॥ आस्ते पुरं प्रौढिमोढवंशे सुभूषिते भूप-
तिवर्णनीये ॥ ११ ॥ निदर्शनं साधुसुसत्यसंघौ वं
- ९ ... .. कीर्तिरामः ॥ खलारुयया यो विदितो महर्द्धिर्वृद्धिं
गतो धर्मधनी विनीतः ॥ १२ ॥ रूपलक्षणसौभाग्यधर्मदाननिदर्शनं । जाताया
प्रौढनारीषु सातोऽस्य बादडा .... १३ सं ....
- १० ... देशात्साध्वी ह्यकार्षीज्जीनपार्श्वचैत्यं यन्मंडलं नागपते फणाग्रत्नं नु किं
पुण्यममूर्त्तमस्याः ॥ १४ ॥ अविकलगुणलक्ष्मीर्विकलः सूनुराजः समभवदिह
पुण्य शीलसत्यास
- ११ .... .. लमुदयस्थं । ह्येतयोरेन चक्रे रविरिव भुवनं यो मानितः सर्वलोकैः ॥
१५ सवितृचैत्यस्य पुरः सुमंडपं योऽकारयत्पूज्यसुधर्ममंडनं ॥ स्वसा च तस्या-
जनि रत्नसंज्ञिका सुरत्नसूर्या धनसिंहगेहिनी
- १२ १६ भीमडजाह्णकाकलवयजलखीमडगुणिमाद्याः तयोर्बभूवुस्तनया निजवंशोद्धरण
घोरयोः १७ पितृव्यकसुतैः सार्द्धं यशोवीरो यशोधनः । पालयन्नस्ति पुण्यात्मा
शैवं धर्मं जिनस्य च
- १३ १८ आस्वडपुत्रौ ... सुमदनपालाभिघौ धन्यो वृत्तानंदितलोकौ प्रीतया राम-
लक्ष्मणसदृक्षौ (शौ) । १९ जाया जाह्णदेवीति स्वजनकैरवकौमुदी । तस्य पुत्रौ
तया प्रसूतौ शब्दार्थाविव भारतीदेव्या २० बे (खे)तलः क्षितिपति
- १४ गुणिगण्यो योच्छलत्कलियुगं सुविवेकात् सिंहशाववदभीर्विजयादिसिंहविश्रुत
इल्लेदुरयं किं । २१ दिवं गते आतरि तस्य सूनौ लालाभिधे धर्मधुरीणमुख्ये
श्रेयोऽर्थमस्यैव जिनेन्द्रचैत्ये येनेह जी
- १५ णोद्धरणं कृतं तु ॥ २२ जयताद्विजविसिंहः कलिकुंभैकविदारणैककृतयत्नः । निज-
कुलमंडनभानुगुणिदीनोद्धरणकल्पतरुः २३ सदृचाविमलकीर्तिस्तस्यासीद्गुणवंशभूः
पुण्यपटोदयक्षमाभृत्पठप-
- १६ षदीधिति ॥ २४ अनूपमा नाम सुवृत्ततोपि श्रियादिदेवीत्युभये तु जाये । पुरोगबं-
धोरभवच्च तस्य कांता वरा सूहवी धर्मशीला ॥ २५ देवसिंहः सुतोऽप्यस्य मेरु-
वन्महिमास्पदं । दीपवद् द्योतितं येन कुलं चार्थीयमा .... ..
- १७ २६ गुरुरपट्टे बुधैर्वर्ण्यो यशः कीर्तिर्यशोनिधिः । तद्वोधादहंतः पूजां यः करोति
त्रिकालजां ॥ २७ हुंकारवंशजमहर्धमणीयमानः श्रीसांगणः प्रगुणपुण्यकृतावतारः
तारेशसन्निभयशोजिनशा
- १८ सनाहो निःशेषकल्मषविनाशनभव्यवर्णः ॥ २८ सिंहपुरवंशजन्मा जयतारुयो
विजितएनसः पक्षः । शुभधर्ममागचारीजिनभूमौ ननु च कल्पतरुः २९ प्रह्ला-
दनो महाभव्यो जिनपूजापरायणः ॥ पात्रदानामृतेनैव क्षालितं वसुधातलं

- १९ लं ३० अपरं च अत्राऽ गमन्मालवदेशतोऽमी सपादलक्षादधचित्रकूटात् । आभा-
नुजेनैव समं हि साधुर्यः शांभदेवो विदितोऽ य जैनः ३१ धांधुर्धुधः साधुक-
ल्हः प्रबुद्धो धन्यो धरित्र्यां धरणी धरोऽपि । श्रीसंघम
- २० मुनिमानसाधुर्हाल्लस्तथा राहड इष्टदर्शी ३२ साधुगर्जपतिमान्यो भूपवेश्मसु सर्व-
दा । राजकार्यविधौ दक्षौ जिनश्रीस्कंधधारकः ३३ नरेवषेण धर्म्मोयं धामा-
नामा स्वयं भुवि । सुतोत्तमो विनीतोऽस्यजिनचिंतामणिप्रभुः
- २१ नाम्नानभोपतिरिहाधिपमाननीयः साधुः सुभक्ताः सुहृदः प्रासिद्धः । नोडेकितः
साधुमदात्कदापि योदानशौडः शुमसौं [शौ°] डनामा ३५ घेहेडोऽपि सुध-
र्म्मस्थः साधुः सोमश्च सौम्यधीः । दानमंडन सौभाग्य ....
- २२ कः सतां मतः ३६ अजयदेव इह प्रगटो जने तदनुश्वेतहरिः कुशलो जयीअनु-
जपून हरिर्हरिविक्रमः । सुजननामइहापि परिश्रुतः ३७ सल्लक्षणो बापणनामधेयो
देदो विदांश्रेयतरश्च साधुः । सना ....
- २३ पुरेदो जिनपूजनोद्यतो रत्नोपि रत्नत्रयभावनारतः ३८ छाजुः सुधीः पंडितमा-
नमर्दनः साधुः सदा दानरतश्च जैनः एते जिनाम्यर्चन पात्रमक्ताः श्रीपार्श्व-
नाथस्य विलोक्यपूजां ३९ संभूय सर्वैर्विधिवत्सु
- २४ भव्यपूजाविधानाय विवेकदक्षैः । श्रीधर्म्मवृद्धः प्रभवाय शश्वत्कीर्त्तिस्थितिः सुस्थि-
तकं महद्भिः ४० वस्त्र खंडतथाकुष्टमुरुमांसीसटकणाचर्मरंगाद्यसद्रव्यमलत्यातृ-
षमं प्रति ४१ एको द्रम्मस्तथा
- २५ मालतीलघुवस्तुतः गृडकंबल तैलाद्यतंगडादिवृषं प्रति ४२ श्रीपार्श्वनाथचैत्येऽ
स्मिन् द्रम्मार्द्धं स्थितके कुतं भव्यलोकस्य कामानां चिंतामणिफलप्रदे ४३ संवत्
१३५२ वर्षे श्रीविक्रमसमतीतवर्षेषु
- २६ त्रिशता समं द्विपंचाशद्विनैरेवं कालेऽ स्मिन् रोपितं ध्रुवं ४४ यावच्छिति
सर्वज्ञाः शाश्वतप्रतिमामयाः तावन्नद्यादिमेभव्याः स्थितकं वात्र मंगलं ४५
श्रीमान् सारंगदेवः पुरवरमहितः स्तंबतीर्थं मुतीर्थं नं
- २७ द्याचैत्यं जिनानामनधगुहकुलं श्रावकादान धन्याः नानातेजाधनाद्याः सुकृतपथ-
पुषो मोषानामाहरावदेवो राजादिदेवो जिनभवनाविधौ मुख्यतां ये गतास्ते ॥ ४६
भावाढ्यौभावभूपस्व
- २८ जनपरिवृतो ओजदेवोपि दाता जैने धर्म्मेऽनुरक्ताः श्रुतिगुणसहिताः साल्हरत्नौ
वदान्यौ । अन्ये केऽपि संतः स्थितकमिह सदा पालयंत्यत्र वृद्धिं पुष्पंतस्तेषु
पार्श्वो विदधतु विपलां ...
- २९ तीं तामहाश्रीः ४७ छ ६४ प्रशस्तिरिय लिखिता ठ० सोमेनउत्कीर्णा सूत्र०
पाल्हा तेन
क्ष २४

ભાષાન્તર

- (૧) ... .. માંથી ઉદ્ભવેલું ... .. વિદ્ય હણુનાર દેવ.
- (૨) શિલા(પથર)ના રાશિમાંથી (ઢગમાંથી), શઠોને હણુનારથી ... .. વજ્રના અગ્નિની ... .. લક્ષ્મી તમને ... ..
- (૩) કૌમાર પાર્શ્વનાથ જિન જે ઠામદેવથી સ્તુતિ થયેલો છે અને જેણે ક્રૂર લીલાથી શત્રુમંડલનો પરાજય કર્યો છે તેને નમન કરું છું.
- (૪) નભ સમાન ગુરૂમાં અભયુદય પામેલો, સહસ્રપટ કીર્તિ સહિત ... .. ડેરું ... .. દિન
- (૫) સ્વત ૧૧૬૫ વહિ જેઠ ૭ ને સોમવારે ... .. તે વિરાજે છે ... .. જગમાં.
- (૬) રમ્ય અને વિશાળ ગુર્જર મંડળમાં અતિદીપ્ત હૃતિવાળો, અન્યથી અઠલિત શ્વેત છત્રથી ઉજ્જવળ ચૈલુક્ય વંશ છે. ભૂમિ ... .. હતી ... .. તેના નિજ બાહુબળથી પ્રાપ્ત કરેલી રાજ્ય શ્રીથી.
- (૭) શિવના પ્રસાદથી ઉદય પામેલા શ્રીમાન હુણિગ દેવ, પ્રતાપી વિજેતા હોતો. અતુલ વિક્રમવાળો અને નિજ પ્રજાનો પાલક વીરધવસ્ર તેનો પુત્ર હોતો. ... .. વિજેતા ... .. કીર્તિના કંઠ માફક નૃપને ખસેડી પુનઃ સ્થાપતો (?)
- (૮) પછી બળવાન શત્રુઓને હણુનાર પ્રતાપમદ્ભ આવ્યો. તેને રાજ્યમાં બીજો અર્જુન (પાંડવ ભાઈઓમાંનો એક) સમાન અર્જુન પુત્ર હોતો.
- (૯) ... .. રિપુનો વિજેતા ... .. જેઠ હોવા છતાં ઠામદેવ સમાન ભાસતો રામદેવ વિમલ કીર્તિવાળો પુત્ર હોતો.
- (૧૦) તે બન્ને પ્રજાની ધુરી ધારણ કરવા શક્તિમાન હતા. તેમના પિતાની ગાદીના મુખ્ય માલિક હતા અને ઠંડપતર સમાન હતા ... .. તેઓ ભૂમિપર રામ અને કૃષ્ણ સમાન હતા.
- (૧૧-૧૨) સર્વ નગરોના સ્વંભ સમાન હોવાથી તેઓમાં અગ્ર અને પોતાની દિવ્યતાથી સ્તુતિ પામતું શ્રી સ્તંભતીર્થ (ખંભાત) નામે વિખ્યાત નગર છે. ત્યાં સુજનોના ઉદાહરણ રૂપ સત્ય વચની ... .. યશમાં રામ સમાન, ધર્મ કાર્યોની મહાસંપદવાળો, ઉન્નત, અતિ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરનાર, અને વિવેકી ખેલા નામે એક પુરૂષ રહેતો હોતો, તે પ્રૌઢ સુભવિત અને નૃપોથી સ્તુતિ થવા લાયક મોઢ વંશનો હોતો.
- (૧૩) તેની જ્ઞાતિમાં, રૂપ, લક્ષણ, સૌભાગ્ય ધર્મ અને દાન માટે ઉદાહરણ રૂપ તેને બાદડા પત્ની હતી.
- (૧૪) અલિલાષ પ્રમાણે ... .. શેષ નામની કૃણા પરના મણિ સમાન ભાસતું અથવા તેની પુણ્ય મૂર્તિ સાક્ષાત્ ન હોય (?) તેવું પાર્શ્વનાથ જિનનું મંદિર તે સદ્ગુણી સ્ત્રીએ બંધાવ્યું.
- (૧૫) વિમલ અને પૂર્ણ ... .. પ્રભાવાળા ગુણવાળો વિકલ નામનો પવિત્ર પુત્ર તેણીને હતો ... .. સર્વથી પૂજિત સૂર્ય જગને પ્રકાશિત કરે છે. તેમને સર્વ જનોથી પૂજતો હોતો; તેણે માતૃપિતાનું ગૃહ પ્રકાશિત કર્યું.
- (૧૬) તેણે આદર અને સદ્ધર્મના ભૂષણ રૂપ સૂર્યના મંદિરના અગ્રસ્થાનમાં મંડપ બંધાવ્યો તેને રતન નામની બહેન હતી. તે ધનસિંહની પત્ની હતી અને પોતાનાં બહુ રતનોવડે સૂર્યની પત્ની જેવી હતી.

(૧૭) આ બન્નેને, વંશને અતિ ઉજ્જવળ કરનાર (ઉદ્ધારનાર) ભિમદ, જલ્હન, કાકલ, વયજલ, ખિમદ, ગુનિમ આદિ પુત્રો હતા.

(૧૮) મહાન્ વીર પવિત્ર મનવાળો યશોધન નિજ પોતાના પિત્રાઈ લાઇ સહિત શૈવ અને જૈન ધર્મ અનુસરતો.

(૧૯-૨૦) અર્ધદને બે પુત્રો ... .. પ્રજાને સદાચારથી રંજનાર, પરસ્પર સ્નેહમાં રામ અને લક્ષ્મણ સમાન. મહાપાલ અને ... .. કુમુદ સમાન સ્વજનને શશિ સરખા તેની પત્ની જલ્હણ દેવીથી જેમ સરસ્વતીએ શબ્દને અને અર્થને જન્મ આપ્યો તેમ ઉત્પન્ન થયા.

(૨૧) શુણિઓમાં અગ્ર ખેતલ રાજાએ કલિયુગને છળ્યો. સિંહના બાલ સમો નિર્ભય વિજયસિંહ નામે વિખ્યાત તે ભૂમિપર શશિ સમાન લાસતો હતો.

(૨૨) ધર્મના પરમ અનુયાયી તેના અનુજ લાલાના મૃત્યુ પછી તેના ઐયાથે તેણે જિનેન્દ્રના મંદિરને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.

(૨૩) ગજ સમાન કલિયુગને એકી હસ્તે તોડવા પ્રયત્ન કરનાર, સૂર્ય માફક વંશને ઉજ્જવળ કરનાર, અને કલ્પવૃક્ષ જેમ શુણિ અને દીનને સહાય કરનાર વિજયસિંહ જય પામો.

(૨૪) સદાચારથી વિમળ કીર્તિ તેના ચરણમાંથી (શુણનું અનિવાર્ય ફળ રૂપ) હાથ તેમ પવિત્ર ... ..

(૨૫) તેને, જેનો લાઇ તેના પહેલાં મૃત્યુ પામ્યો હતો એવાને, સદાચારમાં પણ અતુલ અનુપમા અને શ્રીયાદેવી પત્નીઓ હતી. અને ત્રીજી પત્ની અતિધર્મી અને પવિત્ર સહુવિ હતી.

(૨૬) તેના પુત્ર દેવસિંહ મેરૂ સમાન મહિમા પ્રાપ્ત કરી વંશને દીપક માફક પ્રકાશિત કર્યું.

(૨૭) આ દેવસિંહ, પોતે માન્ય કરેલા ગુરૂ, અને વિદ્વાનોથી સ્તુતિ પામેલા યશસ્સાગર યશકીર્તિના બોધ પ્રમાણે ત્રણવાર અર્હતની પૂજા કરે છે.

(૨૮) હુંકાર વંશમાં અમૂલ્ય મણિ સમાન, નિજ પુણ્યકૃત્યોનો અવતાર, શશિ સમાન યશ સંપન્ન, જિન શાસન અનુસરવા યોગ્ય, સર્વ પાપનો પૂર્ણ નાશ થયાથી ઉજ્જવળ સાંગણ નામનો એક પુરૂષ હતો.

(૨૯) સિંહપુરના વંશમાં, પાપના માર્ગનો વિજય કરનાર, સદાચારી, જૈન ધર્મની ભૂમિ ઉપર કલ્પ તરૂ સમાન જયત જન્મ્યો હતો.

(૩૦) જિનની પૂજાપરાયણ અતિ મહાન પ્રલ્હાદને પાત્ર માણસોને દાન રૂપી અમૃત સિંચન કરીને પૃથ્વીતલનું પ્રક્ષાલન કર્યું.

(૩૧) વધારામાં માલવદેશમાંથી ચિત્રકુટમાંથી સવાલક્ષ સહિત (?) આભા અનુજ સહિત આ સાધુ સાંભદેવ જૈનના નામથી બાણીતો અહીં આવ્યો.

(૩૨) પ્રજા સાધુ ધાન્ધ, બુદ્ધિમાન કલ્હુ, ધરણીમાં સુખી ધરણધર ... .. મુનિમાન જાતિના તથા હાલ્લ અને રાહુદ ઈષ દર્શી સાધુઓ ત્યાં હતા.

(૩૩) વળી સાધુ ગાજપતિ પણ હતો. જેની આજ્ઞાનું પાલન નૃપના મહેલમાં સદા થતું; જે રાજ્યકાર્યોમાં દક્ષ હતો અને જિનની શ્રી સંઘ ઉપર ધારનાર હતો.

(૩૪-૩૫) તે ધામો નામે પૃથ્વીપર ધર્મનો અવતાર હતો. તેને વિનયી જિનચિંતામણિ પ્રભુ નભોપતિ નામનો નૃપોથી પૂજનીય સાધુ, સુલકા, મિત્ર અને પ્રસિદ્ધ પુત્ર હતો. આ

સર્વ હોવા છતાં તે કદિ મદ વાળો હતો નહીં. અને દાન કરવામાં સદા પ્રવૃત્ત હતો અને પૌણ્ડ નામવાળો હતો.

(૩૬) વળી ઘેહુડ જે સદા ધર્મના પંથપર રહેતો હતો, તે પ્રજા, પ્રભાવાળો, બુદ્ધિમાન અને દાનના ભૂવણથી ઉજ્જવળ હતો, અને સજ્જનોથી માન પામતો.

(૩૭-૩૮) અને પ્રજાને જાણીતો અજયદેવ હતો. તેના પછી સુખી અને સદ્ગુણી ખેત-હરી તેના અનુજ પૂનહરિ, સિંહના વિક્રમવાળો, સુજન સારા નામવાળો; સદલક્ષણવાળો ખાપણ, વિદ્વાન સાધુઓમાં શ્રેષ્ઠ દેહ, જિનની પૂજામાં પ્રવૃત્ત પુરેન્દ્ર, અને ત્રણ રત્નોની ભાવનામય રત્ના.

(૩૯-૪૦) વિદ્વાનોનો મદ ઉતારનાર બુદ્ધિમાન સાધુ છાબુ જૈન ધર્મનો અનુયાયી, અને સદા દાન કરવામાં ચિત્તવાળો હતો, આ સર્વ જીવના પૂજન પાત્ર લકતો હતા. પાર્શ્વનાથની પૂજા જોઈ, સર્વ મહાન અને વિવેકી પુરૂષોએ એકત્ર થઈને વિધિ અનુસાર પૂજા માટે, ધર્મ પ્રચાર માટે, અને તેનો સદા માટે યશ સ્થાપવા કંઈક વ્યવસ્થા કરી.

(૪૧-૪૨-૪૩) આ શ્રી પાર્શ્વનાથ જે ચિંતામણિ માફક સજ્જનોની સર્વ અલિલાષ પૂર્ણ કરે છે તે, વસ્ત્રખંડ, કુષ્ઠ, મુરમાંસિ, ટંકન, ચેમેર ... ... આદિ બળદના વજનની ચીજપર એક દ્રામ પ્રાપ્ત કરશે. અને ઓછા મૂલનાં ગુડ, કંબળ (કાંબળા), તેલ અને તગર આદિપર એક બળદ ઉપાડી શકે તેટલા વજનપર અડધો દ્રમ પ્રાપ્ત કરશે.

(૪૪) શ્રી વિક્રમના સમય પછી ૧૩૫૨ વરસમાં આ સદાને માટે નક્કી કરાયું છે.

(૪૫) જિનોની પ્રતિમા રહે ત્યાં સુધી તે મહાન પુરૂષો અને તેમની કરેલી વ્યવસ્થાનું પાલન થાઓ અને તેઓ સુખી થાઓ.

(૪૬) યાત્રાનું એક સારું સ્થાન સ્તંભતીર્થ, શ્રીમાન સારંગદેવ, જિનદેવનું મંદિર, ગુરુનું પાપરહિત કુળ, શ્રાવક, નાનો, તેજો, ધનો આદિ જેઓ નિત્યદાન કરવા તત્પર હતા, અને મોષ, હરદેવ, રાજદેવ જેઓ વ્રતનું પાલન કરનાર જિન ધર્મ પોષનાર, ને જેઓ મુખ્ય ભાગે જૈન મંદિરની સંભાળ લેવામાં સંબંધવાળા છે તે આ સર્વે અભ્યુદય પામે.

(૪૭) ભાવ ભૂપતિ જેને કુળ સહિત અતિ શ્રદ્ધા છે; મહાદાની ભોજદેવ જૈન ધર્મના તે સર્વ અનુયાયીઓ અને જેઓ તેમના પુણ્ય માટે સ્તુતિ પામ્યા છે ... ... ઉદાર સાદેહ રત્ન આદિ સંતસુજનો જે આ વ્યવસ્થાનું પાલન અને તેમાં વૃદ્ધિ કરશે તે સર્વેને અતિ રૂપવાન, પાર્શ્વનાથ અતિ અભ્યુદય અર્પો. ... ... આ (પ્રશસ્તિનો) લેખ ૬૦ સોમથી લખાયો અને સુત્ર પદ્ધતી કોતરયો.

(વાઘેલા રાજ સારંગદેવના સમયનો) વંથલીમાંથી ઉપલબ્ધ એક અધુરો લેખ

વિ. સં. ૧૩૪૬. ?

રાજકોટના મ્યુઝિયમમાં એક અધુરો, નીચે આપેલો લેખ હું પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. તે રાજકોટના વોટસન મ્યુઝિયમમાં છે. એ વિષે એટલું જ જણાયું છે કે તે કાઠિયાવાડમાં જૂનાગઢ સ્ટેટના વંથલી ગામમાંથી ૩૫ વર્ષ પહેલાં મળી આવ્યો હતો, અને ત્યારબાદ તે મ્યુઝિયમને ભેટ કરવામાં આવ્યો હતો.

તે એક જાડા પીળાશ પડતા પથ્થરની શિલા ઉપર કોતરેલો છે, જે શિલાનું માપ ૨'૫" x ૧'-૮" છે. થોડા અક્ષરો પહેલી ચૌદ પંક્તિઓની શરૂવાતમાં નાશ પામ્યા છે, તે સિવાય લેખ એકંદરે સુરક્ષિત છે. એક ઉભી પંક્તિ વડે જમણી અને ડાબી બાજુએ અર્ધા ઇંચનો માર્જીન બતાવેલો છે.

તેના ઉપર ૩૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. જે ૨'-૪" x ૧'-૬" ના ગાપની જગ્યા રાકે છે, છેલ્લી પંક્તિ અર્ધો કોતરેલી રહી છે, આનું કારણ સમજાયું નથી.

લિપિ નાગરી છે. તે એકંદરે સુંદર રીતે કોતરેલી છે. અક્ષરો શરૂવાતમાં મોટા છે, પણ પછીથી તેનાથી અર્ધા કદના આવે છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે. ૪૪ શ્લોકો સંપૂર્ણ છે અને છેલ્લો શ્લોક અધુરો છે.

લેખની શરૂવાત શિવ અને પાર્વતી તથા વિષ્ણુની સ્તુતિથી થાય છે. ત્યારપછી જગત-સિંહના નામથી શરૂ થતા એક વંશનું વર્ણન આવે છે. તેણે મણ્ડલીકને લઢાઈમાં હરાવ્યો હતો. વામનસ્થલી(હાલનું વંથલી)માં તેણે વિંઝલેશ્વર(શિવ)નું મંદિર બંધાવ્યું હતું.

તે પછી રાષ્ટ્રકૂટ વંશનું વર્ણન આવે છે. તે વંશમાં ઉદ્દાલ નામનો મહાન યોદ્ધો થયો હતો. તેની બહાદુરી જોઈ તેને લવણપ્રસાદે પોતાનો પ્રતિનિધિ બનાવ્યો હતો.

તેના વંશજોના વર્ણન પછી લાવણ્ય શર્મા જે કુટુંબમાં જન્મ્યો હતો તે મૌનસ ગોત્રના વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કુટુંબનું વૃત્તાંત આવે છે.

છેવટે લેખમાં કપિષ્ઠલ ગોત્રના આનંદપુરના એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કુટુંબનું વર્ણન શરૂ થાય છે. તેમાં ગોવિન્દ જન્મ્યો હતો. તેના પુત્રનું નામ કોતરવાનું હતું, ત્યાંથી કામ અધુરું રહ્યું છે.

આ લેખ ઉપરથી ગુજરાતના ચૌલુક્ય (વાઘેલા) રાજાઓના તાબામાં કાઠિયાવાડ હતું તે સમયનો જાણવા જેવો ઇતિહાસ મળી આવે છે. શરૂવાતની પંક્તિ અધુરી હોવાથી લેખની વારીખ જાણી શકાતી નથી. પરંતુ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના એક અપ્રસિદ્ધ લેખના ૩ જ શ્લોક સાથે આપણા લેખનો ૩૧ મો શ્લોક અક્ષરશઃ મળતો આવે છે. એટલે માની શકાય કે આ લેખ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના અરસામાં લખાયો હશે. એ બંને લેખો એક જ સ્થળેથી મળ્યા હતા અને એક જ ખંડીયા રાજા વિજયાનંદના સમયનું સૂચન કરે છે. કયા લેખમાંથી બીજાએ આ શ્લોકની નકલ કરી હતી એ કહી શકાતું નથી, પરંતુ આપણા લેખ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના અરસામાં લખાયો હતો એટલું ચોક્કસ કહી શકાય.

આ લેખમાં ચૌલુક્ય રાજાનાં બે જાગીરદારકુટુંબોનું વર્ણન આપ્યું છે. એક રાષ્ટ્રકૂટ અને બીજાનું નામ બેમાંથી એક પણ લેખમાં આપ્યું નથી. આ બે કુટુંબો વિજયાનંદ અને નાગલ-

એ. એ. સાં. ઈ. વા. પ પા. ૧૭૧ ડી. બી. દિસ્લકર
લેખ ૨૫

(ચૌલુક્ય)

પ્રીમન્નદેવી

?

અરિસિહ

प्रीमलदेवी=क्षेमानंद

विजयानंद=नागलक्ष्मी

तेजःसिंह

હીરાદેવી

ਵਾਰਾਹੇਖੀ

જૈનસિંહ

ભીમસિંહ=મીણલદેવી

नागलदेवी

લેખમાં બે પ્રાદ્દાલ કુટુંબો શા કારણથી આખ્યાં છે તે કહ્યું નથી. પરંતુ શ્રીધર ઠવિ જેણે આ લેખ લખ્યો હતો, તે કપિષ્ઠલ ગોત્રના કુટુંબનો સગો હશે એમ લાગે છે. બે આ સત્ય હોય તો બન્ને નાગરપ્રાદ્દાલ કુટુંબો હોવાં બેમથે, કારણ કે તે કુટુંબ આનંદપુર એટલે હાલના વડનગર જે સુવિખ્યાત નાગરપ્રાદ્દાલ શાતિનું મૂળ વતન હતું, ત્યાં રહેતું હતું એમ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે. વળી ઉપર નકલ કરેલો બીજો લેખ* માધવ નામના બીજા કવિએ લખ્યો હતો, તે પણ (વિચિત્રપુર એટલે વડનગરનો) નાગરપ્રાદ્દાલ હતો.

www.umaragyanbhandar.com

अक्षरान्तर

- १ ... [१] .... [दे]वतारातिदून त्रिभुवनवनराजी[नी]रदो नीलकंठ
[: ज]यति तदनु तस्य प्रेयसी पीतपीतच्छविरविरत
- २ .... [॥ १] .... तपांडुरपुंडरीकसौखप्रसुप्तिकविरं [च] नचि चिरी-
कः । देव पयोमयपयोधपयोधिशायी पातु प्रियांकशय
- ३ .... [॥ २] .... ण[स्तेज]स्विनामग्रणीरग्रामीणगुणार्ण-
वोनिजगत्सिंहो जगद्धांघवः । जित्वा संयति मंडलिकनिवहं स्थाने हयानां ततो ।
- ४ .... ॥ ३ दुःसामंत यवासकावनिरुहव्यूहव्यधाविस्तरव्यापाराप-
रिभूतभूतलपति प्रौढप्रतापानलः । उन्मीलत्तरपुष्करव्यतिकरः; संग्रामसीमा
- ५ .... राधर ॥ ४ मातुर्विज्ञलदेव्यायः(याः) श्रेयसे विज्ञलेश्वरं श्रीवामनपुर-
स्यांते विश्वकान्तमचीकरत् ॥ ५ अरिसिंह इति श्रीमान्वीरस्तस्यानुभूरभूत्[।]
- ६ .... ॥ ६ व्यामांतः शशिदंभतः शशि कलालंकारमौलौ सुरस्रोतः-
पूतपयस्तरंगपटलीलीलायितव्याजतः । नाभीपांडुरपुंडरीकमिष[तः पाथो ?]
धिपुत्रीपति
- ७ .... कीर्त्तयः ॥ ७ सा(मंतमु)कुटः श्रीमान्क्षेमानंदस्तदं-
गभूः बभूव भूवनानंदकंदकंदलनांबुदः ॥ ८ चौलुचयनृपतेः पुत्री श्रीवीरधवल-
प्रभोः श्रीमत्प्रीमलेद
- ८ .... [॥ ९]^१ .... [वि]जयानन्दरतयोरजनिनंदनः । अपि
वाचस्पतिर्मूकः के वयं तद्गुणस्तवे ॥ १० कल्पांतारभटीपतिष्वपुरभिद्रालाक्षिकाला-
नलज्वालाजालनिभप्रभा ।^२
- ९ .... [१] त्रयलक्ष भक्षणकलाविख्यातकौक्षेयकः क्षोणी चक्रमलंच-
कार विजयानंदो मुकुंदोपमः ॥ ११ सर्वज्ञः शक्तिपाणिर्धनपतिरमृतज्योतिरं-
भोजनेत्रः सौ
- १० .... [पा]वको धर्मराजः विद्यानंदो विरेजे । सकलसुरमयः
किंतूलंबोदरत्वं वक्रत्वं मंदतां च क्वचिदपि कलयामास नासौ चिराय ॥ १२
यस्यैचैः कीर्त्तिपूरे परि
- ११ .... चत्वारश्चंद्रलोकप्रतिभटरुचयः सप्तलोकाबभूवुः । शैलाः कैलास-
लीलायितमसमशरारातिशोभाममर्त्यानघो गंगाविलासं सुरगजललितं कुंभिनः किं
- १२ .... [॥ १३] .... दशमुखो दनुजारिणा समं निर्माय [वैरम]
चलोपि ततानतानवं । सैवोपि शेषसमतामयतामनेनलोकंष्टेनहरिभक्तिसमृद्धबंधु-
ना ॥ १४ श्रीवामनपुरे ब्रह्मपुत्री

- १३ .... [॥] .... ब्रह्मपुरीं कृत्वा ब्राह्मणेभ्यः सुधीरदात् ॥ १५ श्रीविज्ञले-
शनिलयाभरणं चकार यस्तोरणद्वितयमंबर [चुंबिशृंगं] आंदोलकं महनी
यमहो वितानमुत्तालपट्टमपि बंधुर
- १४ .... ॥ १६ ॥ इहैव देवनिलये निजकीर्त्तिनिभप्रभं । पश्चिमामिमुखं शंभु-
सौधमुद्धरतिस्स यः ॥ १७ अवदानानि दानानी [धर्म]स्थानानि यानि
यः । चकार गणितं नैषा विधिनापि विधीयते ॥ १८
- १५ लोकानंदकरः प्रतापनिकर प्रत्युसवीरोत्करः कल्याणाकरकौमुदीहिमकरः प्रावी-
ण्यरत्नाकरः । चंचत्कीर्त्तिचयप्रपंचसिचयप्रच्छादिताशोच्चयः श्रीलीलानिल-
यश्चिरायज
- १६ [यति] श्रीराष्ट्रकूटान्वयः ॥ १९ वीरचूडामणिस्त[त्र] .... डलः ।
उडलः सदलंकारः कारुण्यरसभूरभूत ॥ २० चौलुक्य वंशकमलानलिनीम-
रालस्तादृग्यशोलवणिमा लवणप्र
- १७ सादः वीरेषु वीरमवलोक्यमहः समेतमेतंचिरायनिजचि[न्हघ]रं चकार २१
यदीय कीर्त्तरधरोत्तरीयबासोयुगदुग्धपयोधिगंगे । शशी शिखा रत्नमुडूनि
हारस्तद्वीतयश्चंदन चंद्रलेपः
- १८ ॥ २२ तदंगभूर्मंगल[भू]र्मनोभूमनोज्ञरूपोजनि जैत्रसिंहः । यशोभरो-
भूदनिरुद्ध एव यस्याधिकप्रीणिताचित्रलेखः ॥ २३ तदनु मदनतुल्यस्तस्य
कंसारिशक्तेरजनि तनुजरत्नं रत्नगर्भावतंसः । गु
- १९ नगरिमगभीरो वीरकोटीरहीरः समरविजयलक्ष्मीभा[जनं] भीमसिंहः ।
[॥ २४ हंष्टुं] वीसलभूपते रिपुगजस्तोमं रणप्रांग[ने सि]हो भवततार
तस्य भगवन्सांनिध्यमास्तां तव । पार्वत्येतिनिशभ्य सम्यगुदितं
- २० भीमस्तथैवाकरोत्तेनासौ वसुधातलेप्यभिधया श्रीभीमसिंहोभवत् ॥ २५ कुलेन
शौर्येण नयेन कीर्त्या [श्रि]याभिरामो भुवि भीमसिंहः । तद्वीसलक्षो-
णिधवेन तेने परिच्छदो [स्यैवनि] देशवर्ती ॥ २६ तस्य
- २१ मीणलदेवीति कलभ्रमतुलाकृतिः । रतिः प्रीतिश्च गौरी च यथा जिग्ये तनुश्रिया
॥ २७ रावणारीरमणी रमणीया तत्सुताजयति नागलदेवी कीर्त्तयस्तिलकयंति
यदीया नागनाकनखंति जगति ॥ २८ स ।
- २२ त्यावाचां विभूति[वि]लसति वदने चित्रलेखा पदेस्या गौरीकान्तिः [श]
रीरे हृदि रतिरलकश्रेणिका मूर्ध्नि कृष्णा । पाणौ लक्ष्मीरनंता मनसि
गुणततिः किं वदामोतिरेकादेका निःशेषलोकोत्तरयुव

- २३ तिमयी भाति नागल्लदेवी ॥ २९ लालित्यं दधती मनोहरपदन्यासाभिरामाकृ-
तिर्विभ्राणा रसपद्धतिं मधुरतामाविश्रती संततां । आहारैरमृतोपमैरहरहः संमोद-
यंती सतामंतः सत्कवितेव कस्य न मुदे
- २४ नागल्लदेवी भुवि ॥ ३० वीरः श्रीविजयानंदः क्षेमानंदस्य नंदनः । ताममंदगु-
णोदारान्दारान्प्राप्य मुदं दधे ॥ ३१ मंडलेश्वरकोटीरमणोरस्य महीयसः ।
श्रीमन्नागल्लदेवीयं पट्टराज्ञीपदेभवत् ॥ ३२ मुकुंद ।
- २५ इव कान्तासु विद्यानंदो घनास्वपि । सत्यायामिव सत्याब्धिर्यस्यामधिकनिर्वृतिः
॥ ३३ [श्रीमासामंतसिंह]ः श्रीतेजसिहस्तयोः सुतौ ॥ हीरादेवी तथा तारा-
देवी देवीनिभे सुते ॥ ३४ भस्मोद्भूतशूलिमौलिमिलित
- २६ स्वर्लोककलोलिनी कलोलप्रतिमल्लकीर्तिसलिलप्रक्षालितक्षमातलः । अचिन्द्रार्क
[मसा]बुदेतु विजयी राजा नको जानकी जानिश्रीररिसिंह वंशमुकुटः सामं-
तसिंहः सुधीः ॥ ३५ यः शत्रूणां समिति शमयत्य
- २७ द्रुतं बाहुतेजस्तेजः सिंहः स जयति जगन्मानसोचंसहंसः । धिक्कुर्व्वाणः स्मरमपि
वपुः शोभया चित्रमेतं भेजे लक्ष्मीरतिरपि तथा कीर्त्तिपूरो निरुद्धः ॥ ३६ हीरा-
देवी गभीरासौ लावण्यधवला
- २८ कृतिः । तदस्यै विधिना दत्तो लावण्यधवल्लो धवः ॥ ३७ लावण्यधवल्लो वीर-
श्रौलुक्यकुलदीपकः । स्नेहवत्या सुदशया दिदीपे दीप्तया यया ॥ ३८ हीरादेव्या-
मथ विधिवशान्नाकलोकं गतायां
- २९ तस्या माता महिमलहरीधामनागल्लदेवी । अस्या मूर्तिं त्रिभुवनगुरोर्विश्लेशस्य
गर्भागारे गौरीमिव शशिमुखीं प्राङ्मुखीं निर्ममेसौ ॥ ३९ अचंडचंडद्युतिमंडला-
भ्यां द्यौः कुंडलाभ्यामिव भा ।
- ३० ति यावत् । नागल्लदेवीदुहितुः पवित्रा मूर्तिः क्षितौ नंदतु तावदेषा ॥ ४०
विद्वान्मौनसवंशरत्नमवनीसीमंतमुक्तामणेर्विद्यानंदविभोर्विभाति[भु]वने लाव-
ण्यशर्मा गुरुः । धीमानस्ति नरायण ।
- ३१ स्तदनुजस्तस्यानुजन्माजनि श्रीधंधस्तनुजोस्य राजविकृती श्रीमानयं श्रोधरः ॥
४१ सती च सीता च सरस्वती च गंगा च गोदा च कलिंदजा च । नागल्ल-
देवी च नितांतमेता जयंतु सप्तापि यश
- ३२ स्समेताः ॥ ४२ रहस्यमिव शौचस्य सौभाग्यस्येव भाग्यभूः । पुण्यस्येव परीपाकः
श्रीमन्नागल्लदेव्यसौ ॥ ४३ वंशे कपिष्ठलमुनेरवनीवतंसरत्नवनीपकवनीनवनी-
रवाहः । भूजानिपूजि
- ३३ तपदः पदमिदिराया गोविंद इत्यजनि कोविदसार्वभौमः ॥ ४४ धी सिंधुरा-
नंदपुरद्विजस्य तस्यांगजन्मा

ગુજરાતમાં ખંભાતમાંથી ઉપલબ્ધ શિલાલેખ*

ગુજરાતમાં ખેડા કલેક્ટોરેટ નીચે એક મુસલમાન સંસ્થાનની રાજધાની ખંભાતમાં કુન્ત-નાથના મંદિરમાંથી આ શિલાલેખ મળી આવ્યો છે. પ્રવેશદ્વારની જમણી બાજુની ભીતમાં જડેલા ઘોળા આરસપાણુના ટુકડામાં તે કાતરેલો છે. આ લેખમાં ખાસ નવીનતા એ છે કે તે અધુરો રહી ગયો છે. તેનું માપ ૩૧ x ૧૬ ઇંચ છે. તેમાં દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃત શ્લોકોની ૧૯ પંક્તિઓ છે. તેમાં સોલંકી વંશની વાઘેલા શાખાના ચાર પુરૂષોનાં નામો આપેલ છે. આમાં છેલ્લો વર્ણવેલો પુરૂષ વીસલદેવ છે, જે ગુજરાતનો પહેલો વાઘેલા રાજા હતો. તે લેખ અધુરો હોવાથી તારીખ અગર લેખનો સંભવિત સમય પણ આપી શકાય તેમ નથી.

---

* પ્રા. સં. ઈ. પા. ૨૧૪

अक्षरान्तर

- १ ॥ ६० ॥ अहं ॥ श्रेयांसि प्रतनोतु वः प्रतिदिनं श्रीनाभिजन्मा जिनो यस्यांक-
स्थलसीम्नि केशपटलीभिर्नेद्रनीलप्रभा ॥ सोत्कंठं परिरंभसंभ्रमजुषः साम्राज्यल-
क्ष्म्या .... विटं
- २ कंकणकिणश्रेणीव संभाव्यते ॥ १ ॥ सोव्यात्पार्श्वविमुर्नतौ फणीपतेः सप्तास्य-
चूडामणिसंक्रांतः किलयोऽष्टमूर्तिरजनि स्पष्टाष्टकर्मछिदे ॥ यद्भक्तं दशदिगजन-
व्रजमभित्रांतु तथा
- ३ सेवितुं यं यसादनसाविशत्तनुरभूदेकादशांगोऽपि सः ॥ २ ॥ त्रैलोक्यालयसप्तनिर्भ-
यभयप्रध्वंसलीला जयस्तं भादुस्तरंसप्तदुर्गतिपुरद्वाराकरोर्धागलाः ॥ प्रीतिप्रोक्षितस-
४ सतत्त्वाविटपिप्रोद्भूतनूत्नांकुराः शीर्षे सप्तभुजंगपुंगवफणाः पार्श्वप्रभोः पांतु
वः ॥ ३ ॥ लोकालोकलसद्विवारविदुरा विस्पष्ट निःश्रेयसद्वारः सारगुणा-
लयस्त्रिभुवनस्तुत्यांघ्रिपंकेरुहः ॥ श
- ५ श्वद्विश्वजनीनधर्मविभवो विस्तीर्णकल्याणभा आद्योन्योऽपि मुदं जनस्य ददतां
श्रीतीर्थराजः सदा ॥ ४ ॥ दैत्यारिर्नियतावतारनिरतस्तत्रापि कालमितं
त्राताकैटुभवान्ववाय
- ६ पुरुषास्तेपि त्रुटत्पौरुषाः ॥ कः कर्ता दितिसूनुसूदनमिति ध्यातुर्विधातुः पुरा संध्या
म्भश्चुलुकाद्भटोभवदसिदैत्यैः समं कंपयन् ॥ ५ ॥ चौलुक्यादमुतः समुद्ररस-
नोद्गौरकघौरयतादुद्ध
- ७ षादुदभुदूदचदभयश्चौलुक्यनामान्वयः ॥ जातास्तत्र न के जगत्रयजयप्रारंभनिर्द-
भदोस्तंभस्तंभितविश्वविक्रमचमत्कारोज्जिता भूभुजः ॥ ६ ॥ तेषामुद्दामघाम्ना-
मसमतममहः संपदा ।
- ८ संपदायैर्वीरश्रीदर्पणानां दिवसपतिरिव द्योतकोऽभूत् ॥ राजार्णोराजनामा रणह-
धिरनदीशोणमणोधिमरणोभारौद्विटस्त्रैणसाद्रांजननयनभवैः श्यामतामानयद्यः
- ९ ॥ ७ ॥ यस्यासिः समरांबरैवधुरवद्वाराप्रपातैरिपुस्त्रीगंडस्तनभिचिचित्ररचनाः
स्मर्तव्यमात्राः सृजन् तेनेकामपि तां प्रतापतडितं यस्याद्युतिर्द्योततेद्यापिस्थाणुल-
लाटलोचनदिनस्वाम्यौर्व्ववन्हिच्छ
- १० लात् ॥ ८ ॥ अंगचंगीमतरंगितरंगा रंगदुल्वणांगुणप्रगुणश्रीः ॥ राजनीतिरिव
यस्य नरेदोर्वलभाज्जनि सलक्षणदेवी ॥ ९ ॥ तस्मिन्निदुकलोपदंशकसुधाकल्प-
द्रुदत्तासवस्वादेभ्यो द्युवधूजनाधरर-
- ११ सं संबुध्यमानेऽधिकं ॥ तत्पुत्रोलवणाब्धितीरविलसद्वीरप्रणादो जयप्रासादो लवण-
प्रसादनृपतिः पृथ्याः प्रपेदे पतिः ॥ १० ॥ रणप्रणुन्नारिमनः प्रसादः सधर्मक-
र्मासशिवप्रसादः

- १२ दानप्रदानक्षतविप्रभादः कस्यानमस्यो लवणप्रसादः ॥ ११ ॥ खेदीचेदीश्वरो-
भूद्रुभयतरलः कुंतलः कामरूपः कामं निष्कामरूपः कलहकलहयच्छेदशीर्णो
दशार्णः ॥ कांबोजस्तु-
- १३ ह्यदोजः स्थितिरतिसरलः केरलः सूरसेनस्वामीनिःशूरसेनः प्रसरति परितो यत्र
दिग्जैत्रयात्रे ॥ १२ ॥ रम्यसर्वविषयाद्भुतलक्ष्मीकाननाशिखरिजातिमनोन्या (ज्ञा) ॥
प्रेयसी मदनदेवीरमंदं त-
- १४ स्य संमदमदत्तमहीव ॥ १३ ॥ किंनोस्वप्नतयाथनिर्जरतयामृत्युंजयत्वेन वा नित्यं
दैत्यजयोद्यमेन नयतः प्राणप्रियाकेलयः ॥ इत्यर्चिं द्युसदारणैर्दनुजनुर्निर्हारणैर्द्वारुणै-
र्लुपत्यत्र
- १५ सुतोऽस्य वीरधवल्लो भारं बभार क्षितेः ॥ १४ ॥ श्रीदेव्या नव्यनीलोत्पलदल-
पटलीकल्पिताकेलिशय्यास्फुर्जद्वाहूष्मवन्होर्निखिलरिपुवनप्रोषिणो धूमपंक्तिः ।
वीरत्वे दृष्टिदोषोन्मूल-
- १६ यविलयकृते कज्जलस्यां कलेषा (खा) पाणौ कृष्टारिलक्ष्म्याः श्लथतरकवरी
यस्य रेजेसि यष्टिः ॥ १५ ॥ भूपस्यास्य प्रतापं भूवनमभिभविष्यंतमत्यंततापं
जाने ज्ञानेन मत्वा पृथुदवधुभिया पूर्वमेव प्रतेने ॥
- १७ बन्धिर्वेश्मोग्रभाले शशिकरशिशिरस्वर्धुनीसंज्ञिधाने । वार्धावौर्बोनिवासं पुनरिह
मिहिरो मज्जनोन्मज्जनानि ॥ १६ ॥ गौरीभूतभूजंगमरुचिरा रुचिपीतकालकूटघटा ॥
अकलंकितविधृत्यविधुर्यत्की-
- १८ त्रिर्जयति शिवमूर्तिः ॥ १७ ॥ बहुविग्रहसंगरचितमहसा धनपरमहेलया श्रितया ।
जयलक्ष्म्येव सदेव्या वयंजलदेव्यादिदेवनरदेवः (:) ॥ १८ ॥ तस्मिन्
शंभूसभासदां विदधति प्रौढप्रभावप्रभाप्राग्भारैः परमेश-
- १९ दर्शनपरानंदस्पृशां विस्मयं ॥ तज्जन्माजगतीपतिर्विजयते विश्वत्रयीविश्रुतः ॥
श्रीमान् विश्वलदेव इत्यरिबलस्वांतेषु शल्यं क्षिपन् ॥ १९ ॥ यं युद्धसज्जामिव
चापघरं निरीक्ष्य स्वप्ने विपक्षनृपतिः प्रति (अधुरुं)

ભાષાન્તર

(૧) અહીંતોને નમસ્કાર હજો. નાભિમાંથી જન્મેલા (ઋષભદેવ) શ્રીજિન તમારા શ્રેયાર્થે સદા હજો, ઈંદ્રનીલ મણિની પ્રભા સાથે સ્પર્ધા કરતી અથવા ભળતી કેશની લટા જેના સ્કંધ ઉપર પડીને અતિ ઉત્કંઠાથી બેઠવાની ટેવવાળી સામાન્ય લક્ષ્મીના કાંડા પરના કુદરતી કંકણથી પડેલી નિશાનીઓ સમાન લાગતી.

(૨) શેષ નાગ નમન કરવા આવ્યો ત્યારે તેનાં મસ્તકે ઉપરના સાત મણિમાં તેના રૂપનું પ્રતિબિંબ પડતું ત્યારે જાણે કે આઠ (૮) પાપ હણવા આઠ રૂપ ધાર્યાં હોય તેવા પાર્શ્વનાથ તમને રક્ષો. તેના બદલામાં શેષ નાગે પણ તેના પદનખમાં પ્રતિબિંબ પડવાથી દશે દિશામાં વસતાં લકતમંડલોને રક્ષવા અગિઆર રૂપ ધારણ કર્યાં.

(૩) ત્રૈલોક્યના વાસીઓને નિર્ભય કરીને સર્વ ભય શાંત કરવા, લીલામાં જયસ્તંભ કર્યાં હોય તેવી દુસ્તર નરકના માર્ગના સાત દ્વારને બંધ કરવાની અર્ગલા સમાન, પ્રેમથી સિંચાએલા સમ તત્વોના વૃક્ષના અંકુર સમાન શેષનાગની સાત ફેણ જે પાર્શ્વનાથના શિર પર પ્રસરેલી છે તે તમને રક્ષો.

(૪) તેના પછી લોક અને અલોકના બે પર્વતો વચ્ચે (હુનીઆમાં) થતું સર્વ જાણનાર, મોક્ષનાં ખુદલાં દ્વાર જેવા, સદ્ગુણોનો નિધિ ત્રિભુવનથી પૂજતા ચરણવાળો, સર્વ જનોને સામાન્ય ધર્મકાર્યોથી ઉદ્દલવતા સુકૃતથી સદા પૂર્ણ ઉદારતાની અતિપ્રસરેલી પ્રભાથી રમ્ય લાગનાર આદિતીર્થરાજ સદૈવ જનોને આનંદ આપો.

(૫) દૈત્યોનો અરિ વિષ્ણુ અમુક અવતારો ધારણ કરે છે, જેનો પણ ટુંક સમયમાં અન્ત આવે છે. ચંદ્ર અને સૂર્ય વંશના નૃપો જે રક્ષણ કરવા સમર્થ તે પુરૂષાર્થ ગુમાવે છે. ત્યારે દિવિના પુત્રને કેણુ હણશે? આ એક સમયે બ્રહ્મા વિચાર કરતો હતો ત્યારે ચુલુકમાંથી એક યોધો સંધ્યા કરતાં દૈત્યોની સાથે તરવાર હલાવતો ઓચિંતો આવ્યો.

(૬) સદા વહેતા પ્રતાપથી પૂર્ણ, અને સાગર અને પૃથ્વીનું રક્ષણ કરનાર ચૌલુક્યમાંથી નિર્ભય ચૌલુક્યોનો વંશ ઉતરી આવ્યો. ત્રિભુવનનો જય કરવા પ્રવૃત્ત સ્તંભ સમાન હસ્તથી અખિલ જગને આશ્ચર્ય પમાડતાં છતાં મદરહિત રહેનાર આ વંશના કયા નૃપો વિખ્યાત નથી.

(૭) સૂર્ય માફક અતિ મહાન વિક્રમવાળા વીરજનોના દર્પણ જેવા પ્રતાપને પોતાના ઉજ્જવળ આચારથી પ્રકાશ આપનાર, અણોરાજ આ ઉજ્જવળ યશવાળા વંશમાં થઈ ગયો. તેણે રણક્ષેત્રમાં પાડેલા લોહીની નદીઓના પ્રવાહથી પહેલાં રક્ત હતો તે સાગરનાં જલ શત્રુ ઓની રમણીઓનાં નયનમાંથી (અશ્રુ સાથે) વહેતા ઘટ્ટ કાજળના ભળવાથી કાળાં કરી નાંખ્યાં.

(૮) જેની અસિ ભૂતકાળમાં વાદળમાંથી વૃષ્ટિ જેવા સતત પ્રહારથી શત્રુઓની પત્નીઓના લલાટ અને સ્તનપર ચિત્રરચના કરતી, તેણે એવી અતિ પ્રકાશિત વિદ્યુત પ્રસરાવી છે કે તેની પ્રભા હજુ પણ શિવના લલાટ પરના લોચન રૂપે, સૂર્ય રૂપે, અને વડવાનલ (જળમાં મહાઅગ્નિ) રૂપે દેખાય છે.

(૯) આ નૃપને રાજનીતિ માફક શુદ્ધ અવયવવાળી અને મહાન ગુણોના અતિયશવાળી સલક્ષણા દેવી પત્ની હતી.

(૧૦) જ્યારે અણોરાજને શશિનાં ફિરણોના અમૃત અને કદપતરના રસ કરતાં સ્વર્ગની સુંદરીઓના અધરામૃતનો સ્વાદ અધિક સારો લાગ્યો ત્યારે તેનો પુત્ર જેનો પ્રતાપ લવણ-સમુદ્રના કિનારાપર ગાજતો અને જે વિજયના પ્રાસાદ (મહેલ) સમાન હતો તે લવણ-પ્રસાદ રાજ થયો.

લેખ ૨૭

(૧૧) રણક્ષેત્રોમાં શત્રુઓના આનન્દનો અન્ત આણુનાર, ધર્મ અને સત્કાર્યોથી શિવની પ્રસાદી પ્રાપ્ત કરનાર, અને બ્રાહ્મણોનાં અતિદાનથી વિદ્ય હણુનાર, લવણપ્રસાદને આદરપાત્ર કોણ નહિ લેએ ?

(૧૨) જ્યારે લવણપ્રસાદ દિગ્વિજય કરવા નીકળ્યો ત્યારે ચેદિનો નૃપ ભય પામી ગયો, કુષ્ટલનો નૃપ મહાભયથી ગળડવા લાગ્યો, કામરૂપનો નૃપ સર્વ સૌંદર્ય વિનાનો થઈ ગયો, દશાર્ણનો નૃપ યુદ્ધના અશ્વોની ખરીઓથી ત્રુટી ગયો હોય તેમ થઈ ગયો, કામ્બોજના નૃપનું બલ લંગ થઈ ગયું, કેરલનો નૃપ સરળ થઈ ગયો અને શુરસેન સ્વામિ તેની સેના સહિત સર્વ શૌર્ય વિનાનો બની ગયો.

(૧૩) લવણપ્રસાદ તેની પ્રિય પત્ની મદનદેવીના તથા તેની પ્રિય ભૂમિના મદવાળો હતો. મદનદેવી સર્વ રીતે સુંદર હતી, અને અદ્ભુત મુખ હતું અને તે તેનું મન પાર્વતીની માફક પ્રસન્ન કરતી. ભૂમિ ઉપર પણ સુંદર દેશે હતો, અદ્ભુત વનો હતાં, અને વિવિધ રમ્ય પર્વતો હતા.

(૧૪) નિત્ય દૈત્યોનો પરાજય કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેવાથી આપણી પ્રાણપ્રિયાઓનો ઉપલોગ ન કરી શકીએ તો નિદ્રામાંથી મુક્તિ, જરાઅવસ્થામાંથી મુક્તિ, અને પૃથ્વીના વિજયનો પણ શો અર્થ ? જ્યારે લવણપ્રસાદ દારૂણ યુદ્ધોમાં દૈત્યોને હણીને તેમનાં વિધ્નો દૂર કરવા દેવો પાસે ગયો ત્યારે તેનો પુત્ર વીરધવલ આ જગનો ભાર ધારણ કરવા લાગ્યો.

(૧૫) નવવિકસિત નીલ કુમુદની શ્રીદેવીની કેલી માટે રચેલી શર્યા સમાન, શત્રુમંડળના વનને ભસ્મ કરવા સર્વ દિશામાં હાલતા ભુજના પ્રતાપની ઉજ્જ્વલતાના પ્રબળ અગ્નિમાંથી નીકળતા ધૂમપંક્તિ સમાન, દૃષ્ટિદોષની અસર દૂર રાખવા માટે કાળજીની શ્રેણી સમાન, શત્રુની નિજ કર વડે કેશથી ખેંચાતી લક્ષ્મીના વિખરાએલા કેશ સમાન તેની અસિ પ્રકાશિત હતી.

(૧૬) આ નૃપનો પ્રતાપ ભુવનનો પરાજય કરનાર અને અત્યંત તાપવાળો છે એ જ્ઞાનથી અને દહનના ભયથી અગ્નિએ પ્રથમથી જ શિવના લલાટ પર ઇન્દુ અને શીતળ ગંગાની સમીપમાં નિવાસ સ્થાન શોધી લીધું, વડવાનલ સાગરમાં નિવાસ કરવા ગયો અને સૂર્ય સાગરમાં વારંવાર ડૂબકી મારવા લાગ્યો.

(૧૭) તેનો યશ શિવની મૂર્તિ સમાન હતો. કારણ કે મૂર્તિ (દેહ) ગૌરિથી, ભૂતોથી ભુજંગથી અને આનન્દથી પાન કરેલા કાલકૂટ વિષની પ્રભાથી અને વિમલ ઇન્દુથી રમ્ય દેખાય છે. તેમ તેનો યશ શ્વેત બનાવેલા નાગથી, સમસ્ત તિમિર હણવાથી, અને શરીરને નિર્મળ કરીને શોભિત દેખાય છે.

(૧૮) અસંખ્ય યુદ્ધોમાં પ્રાપ્ત કરેલા પ્રકાશવાળી, સર્વ શ્રેષ્ઠ લીલાથી સેવાએલી વિજયદેવી સમાન રમ્ય ગાત્રોથી અતિ સુંદરતાવાળી શ્રેષ્ઠ રમણીઓથી સેવન થતી વયજલદેવી તેની પત્નીથી તે (વીરધવલ) સુંદર દેખાતો.

(૧૯) જ્યારે વીરધવલ પરમેશ્વરને જોવાથી અતિ આનંદ પામતા શિવના સમાસદોને, તેના મહાન પ્રતાપ વડે, વિસ્મય પમાડવા ગયો, ત્યારે તેનો પુત્ર વિસલદેવ જેનો પ્રતાપ ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત હતો, અને જે શત્રુઓના હૃદયમાં શૂળ સમાન હતો તે ભૂમિપતિ થયો.

(૨૦) યુદ્ધ માટે તૈયાર ધનુષ સહિત તેને સ્વપ્નમાં જોઈને શત્રુ રાજાઓ ... (અપૂર્ણ)

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

परचुरण लेखो

પરચુરણ લેખો

નં. ૨૨૭

મોરબીનું તામ્રપત્ર

સંવત્ ૫૮૫ કા. સુ. ૫

મેજર જે. હબલ્યુ. વૉટસનની કૃપાથી આ પત્રે એક વર્ષથી વધારે સમય અગાઉ મોરબી-દરબાર પાસેથી મને ઉછીનું મળ્યું હતું. તેની પ્રતિકૃતિ તૈયાર કરવામાં આવી હતી, જે માત્ર હાલમાં જ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

થોડાં વર્ષો અગાઉ બે પત્રો હતાં, પરંતુ પહેલું પત્ર તે પછી ગુમાઈ ગયું છે. એમ મનાય છે કે કોઈને ઉછીનું આપ્યું હતું જેના તરફથી પાછું મળેલું નથી. આ ઘણું જ અફસોસજનક છે; કારણકે તેમાં તેના હાતાની વંશાવળી હતી.

તારીખ શબ્દમાં આપી છે, જે આંકડામાં સંવત્ ૫૮૫ તરીકે છેલ્લેથી બીજી પંક્તિમાં જણાવાયલું છે.

अक्षरान्तर

पतरुं बीजुं

ह्यणअग्रहारवास्तव्य शाण्डिल्यसगोत्रमैत्रायर्णाय सब्रह्मचारिब्राह्मणन ....
जाज्जाकाभ्यां सीदादित्यसुताभ्यां पयः पूर्वमाशशाङ्कातपनार्णवस्थितेः संता-
नोपभोग्यतया

मार्त्तण्डमण्डलाश्रयिणि स्वर्भानौ वलिचरुवैश्वदेवादिसब्रह्मकृ[क्रि]यार्थं पित्रो-
रात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये
प्रतिपादितमेतयोश्चेदमुपभुंजतोर्न केनापि देशाधिपतिना व्यासेधः परिपन्था न
वा करणीयो भा-

विभिश्च भूमिपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यैर्वा सामान्यं भूमिदानफलमानित्यान्यैश्चर्याणि
मानुष्यक-

मपि प्रबलमारुताहतपद्मिनीपत्रस्थितजल[ल]वलोलमाकलय्यदुःपरिहरदुःखं क्ष-
णिकं च जीवित-

मालोच्य[च्या ?]तप्रचुरकदर्थनासंचितमर्थजातमनिलसंगिदीपशिखाचंचलमालो-
च्य बाध्यताच्युतिकामै-

रमरलमण्डलशरदिदुद्युतिधवल्यशोवितानाच्छाद्यं नभोभागमिवात्मानमिच्छद्भिर-
तिस्वच्छमनोभिर-

भ्यर्थनानुबध्यमानैरयमस्मद्धर्मदायोनुमंतव्यः । व्यासादिमुनिनिगदितपौर्वधा-
र्मिकनृपपरि-

कल्पितपंचमहापातकसमयश्रावण्यं च चिन्तयित्वा भूयो भूयो याचनानुबध्यमानै-
रिदमनुस्मर्त्तव्यं

स्मृतिकारोपदिष्टं वचः ॥ षष्टि वरि[र्ष]सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ।
आच्छेत्ता

चानुमंता च तान्येव नरकं वसेत् । स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत्तु[तु]वसुं-
धरां । गवां शतसहस्रस्य हन्तुः

प्राप्नोति किल्बिषं ॥ विंध्याटवीश्वतोया[सु]शुष्ककोटरवासिनः । महाहयो
हि जायंते ब्रह्मदायाप-

हारिणः ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्मा-
ल्यवांतप्रति-

मानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ इति कमलदलांबुविंदुलोलांश्रि-
यमनुचिंत्यम्-

नुष्यजीवितं च ॥ सकलमिदमुदाहृतं च बुध्वा न हि पुरुषैः परकीर्तयोविलो-
प्याः ॥ पंचाशीत्या यु-

તેતીતે સમાનાં શતપંચકે । ગૌત્મે દદાવદો નૃપઃ સોપરાગેર્કમંડલે ॥ લસ-
દ્વર્ણાલિકં સમુચિ-

તપદન્યાસરુચિરસદામ્નાયેનાગ્રં નૃગનધુ[હુ ?]ષકરપસ્ય નૃપતેઃ । મુલસ્થે-
નાભાંતં દ્વિનમિ-

વ શિવસ્વસ્તિવચસાલિખજ્ઞાગ્યોદ[:] શુચિત[ર]મના[:] શાસનમિતિ
સંવત્ ૧૮૧

ફાલ્ગુનસુદિ ૫ સ્વહસ્તોયં શ્રીજાંઙકસ્ય શંકરસુતદેદકેમુ[નો]ત્કિરિતં ॥ ૬ ॥

ભાષાન્તર

પોતાના માતાપિતાના શ્રેયાર્થે પાણી અર્ધ્ય સહિત સૂર્યગ્રહણને સમયે પ્રાદક્ષિણ અને સીદ્ધાદિત્યના પુત્રો જન્મનકને હુણ અગ્રહારમાં વસતા, શાણ્ડિલ્ય ગોત્રના અને મૈત્રાયણિ શાખાના તેઓને પુત્રપૌત્રાનુભોગ્ય યાવચ્યંદ્રદિવાકરૌ દાનમાં અર્પણ કરેલ છે. આ દાન પ્રદાયજ્ઞો જેવા કે બલિ, ચરૂ વૈશ્વદેવ વિગેરે માટે આપેલું છે. કોઈ પણ રાજપુરૂષે આ લોકોને ઉપભોગ કરવામાં બાધા કરવી નહીં. અને ભૂમિદાનનું કૃણ સામાન્ય જોઈ ભાવિ રાજાઓએ પણ, ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે, માનુષ્ય પ્રબળ વાયુથી ચાલતાં કમલપત્ર પરનાં અમ્બુ સમાન છે, અને જીવિત દુઃખત્રાણું અને ક્ષણિક માનીને, મહામહેનતે ભેગી કરેલી લક્ષ્મી બળવાન વાયુથી કંપમાન દીપની પેઠે ચંચલ છે, એમ વિચારીને અને વાચ્યતામાંથી બચવાને, અને કલંક રહિત શરદ્દના ચંદ્રથી શોભતાં નભની પેઠે પ્રવેત યશથી શોભાયમાન દેખાવવા માટે અને પવિત્ર મનોવૃત્તિ મેળવવા માટે અમારી યાચનાથી આ દાનને અનુમોદન આપવું અને તેનું રક્ષણ કરવું. વળી, વ્યાસાદિ મુનિઓએ કહેલાં અને પૂર્વના ધાર્મિક નૃપતિઓએ બતાવેલાં પાંચ મહાપાતકો ઉપર વિચાર કરીને અમારાથી વારંવાર યાચના કરાએલા એવા ભાવિ રાજાઓએ નીચેનું સ્મૃતિકારોના વચનનું સ્મરણ કરવું—

(અંહિ રીવાજ મુજબના શાસનના પ્રલોકો છે)

શુભનાં પાંચસો અને પંચાશી વર્ષ પસાર થએલા સમયે, રાજાએ સૂર્યગ્રહણને સમયે આ દાન કર્યું છે. રાજાનું આશાસન પત્ર નિર્મલ બુદ્ધિવાળા જજ્ઞાગ્યે લખેલું છે, જે નૃગ અને નહુષની હરિક્ષાઈ કરતો હતો. આ શાસનપત્ર ઉચિત પદન્યાસથીન્ડચિર અને શિવ અને સ્વસ્તિવચનથી પવિત્ર લાગતું હતું. સંવત્ ૫૮૫ ક્ષદ્દશુન સુદ ૫ બાઈકના સ્વહસ્ત છે. શંકરના પુત્ર દેદકે કોતરેલું છે.

સંગમસિંહનાં સુનાવ કલાનાં પતરાં^૧

(કલચુરી) સં. ૨૬૨ કાર્તિક સુ. ૧૫

ઇ. સ. ૫૪૦-૪૧

પ્રથમ આ પતરાં સદ્ગત મી. એ. એમ. ટી. જેકસને જી. બી. બી. આર. એ. એસ મા પ્રસિદ્ધ કર્યા હતાં. મી. જેકસને અસલ પતરાંની પ્રતિકૃતિ પ્રકટ કરેલી ન હતી. હવે હું મી. હેનરી કઝીન્સની કૃપાથી મળેલી છાપો ઉપરથી તે ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પતરાંની સંખ્યા બે છે, અને મી. જેકસન પ્રમાણે તે ભરૂચ ડિસ્ટ્રીક્ટના હાંસોટ મહાલમાં સુનાવ કલા નામના ગામમાં ગાડાના ચીલાની સપાટી નીચેથી એકુટના અંતરે દટાઈ ગયેલાં હતાં ત્યાંથી મળી આવ્યાં હતાં. પહેલું પતરું આખું છે. બીજાંને મુદ્રા ઉપેડી લેવાથી અને ડાબે ખુણે અંકિત થવાથી નુકશાન થયેલું છે. પહેલા પતરાની નીચેની કેર બીજા પતરાની ઉપરની કેર સાથે પહેલાં બે તામ્રકડીઓથી જોડાયેલી હતી જેમાંની એક દરેક પતરાને જોડાઈ રહેલી હયાત છે. ડાબી કડીમાં પરોવેલી મુદ્રા ઉપેડી નાંખવામાં આવી છે અને તેથી શુભાઈ ગઈ છે. અક્ષરો જોડા કેતરેલા છે અને તેથી પતરાંની પાછળ પણ દેખાય છે.

બન્ને પતરાંનું માપ એકસરખું ૧૨૩' 'x ૬૩' છે. પહેલામાં ૧૨ અને બીજામાં ૧૩ પંક્તિઓવાળું સારી કૃતિવાળું લખાણ છે. દરેક અક્ષરનું કદ આશરે ૬" છે. લિપિ દક્ષિણ ભાગની છે અને શુજરાત ચૌલુક્યોનાં તેમ જ વલ્લભી લેખોનાં રૂપો સાથે લગભગ મળતી છે.

લેખ ભરૂચમાંથી જાહેર થયો છે, અને મહાસામન્ત મહારાજ સંગમસિંહનો છે. અને તેમાં મહાકાર્તિકીના પ્રસંગે ઘણા પ્રાણભોનં અન્તર્ગત્ત્વમ્દાવિષયમાં સોણુવા ગામનું દાન દીધાની નોંધ લેવામાં આવી છે. તારીખ સંખ્યામાં વર્ષ ૨૬૨ ના કાર્તિક સુ. ૧૫ ની છે.

આ દાનપત્રમાં જણાવેલાં ભૌગોલિક નામો પૈકી મહાસામન્ત મહારાજ સંગમસિંહનું રહેઠાણ સ્થાન ભરૂચ એ હાલનું ભરૂચ છે. દાન આપેલું ગામ સોણુવા કાં સુનાવ કલા (૨૧°૨૮૩' ઉત્તર અને ૭૨°૫૪' પૂર્વ) તરીકે કે પછી સુનાવ ખુરડ (૨૧°૨૮' ઉ. અને ૭૨° ૫૩ ૩' તરીકે ઓળખાવેલું જ જોઈએ. પતરાં સુનાવ કલામાંથી ઉપલબ્ધ થયાં છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

ॐ [स्वस्ति] [॥] भरुकच्छा[न्] मातापितृपादानु[द्]ध्यातो मह-
[आसाम]न्तश्च[इ] [महा]राजसंगमसीहः[सिंहः]

- २ [सर्वा]नेव स्वान् राजस्थानीयोपरिकुमारा मात्यविषयपत्याराक्षिकद्रांगिक-
- ३ कुलपुत्रक चाटभटादींस्तदादेशकारिणश्च कुशलमनुवर्ण्य समनुदर्श-
- ४ यति अस्तु वो विदितं यथास्माभिरन्तन्नर्मदाविषयान्तर्गतशोणव्वाग्रामो भारु-
- ५ कच्छकछन्दोगिसगोत्रछन्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मणानन्तदत्त तथा गालव-
- ६ सगोत्रछन्दोगसब्रह्मचारिप्रजापतिशर्म तथा लौकाक्षिसगोत्राध्वर्युसब्रह्म-
- ७ चारिशिवदेव तथा लौहायनसगोत्राध्वर्युसब्रह्मचारिभानुदेव तथा पौण्ड्रि [?] स-
- ८ गोत्र सब्रह्मचारिभवरुचिभ्यो बलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रहवनपञ्च-
- ९ महायज्ञक्रियोत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्काण्यवग्रहनक्षत्रक्षितिस्थितिसमकालीनः
- १० सोद्वंगस्सोपरिकरस्सभूतवातप्रत्यायो चाटभटप्रवेद्यो भूमिच्छिद्रन्यायेन
- ११ पुत्रपौत्रान्वयभोग्यो मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोवाप्तयेद्य पुण्यतमां
- १२ महाकार्तिकीतिथिमगीकृत्य उदकातिसर्गेण प्रतिपादितो यत एषां ब्राह्मणानाम्

पतरुं बीजुं

- १३ उचितया ब्रह्म[देयाग्रहा]रस्थित्या भुज्जता[म्] कृ[ष]तां [क]रिषयतां
प्रदिशतां च न केनचित्
- १४ निषेधे वर्तितव्य[म् तद्ग्राम]निवासिभिरप्यमीषां विषेयैर्भूत्वासमुचित-
- १५ मेय हिरण्यादिप्रत्ययोपनयः कार्य्यः [।] भविष्यद्राजभिश्चास्मद्वंश्यैरन्यैर्व्या सा-
- १६ [मा]न्यं भूमिदानपुण्यफलमभिवाञ्छद्भिर्विभवानभावानुब[न्]धानायुव्वियोगा-
- १७ [नुग]तं गुणांश्च दीर्घकालानुगुणान्विगणय्य दानं च गुणवतामवदातमिति
- १८ [प्रमा]णीकृत्य शशिकरशुचिरुचिरं चिराय यश[श्]चिचीषुभिरयमस्मदायो-
नुमन्तव्यः
- १९ [पाल]यितव्यश्चेति ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ षष्टिं वर्षसहस्राणि
स्वर्गे मोदति
- २० [भ्] उमिदाः [।] आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ बहुभि-
र्वसुधा भुक्ता राजभिःस्स-
- २१ गरादिभिः [।] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ पूर्वदत्तां
द्विजातिभ्यो य-

- ૨૨ ત્નાદ્રક્ષ યુષિષ્ઠિર [૧] મહીં મહિમતાંશ્રિષ્ઠ દાનાચ્છેયોનુપાલનં ॥ વિન્ધ્યાટવીંષ્વતો
 ૨૩ યામુ[ગ્] ઉષ્કકોટરવાસિનઃ [૧] કૃષ્ણાહયોમિજાયન્તે પૂર્વદાયાન્હરન્તિ યે ॥
 ૨૪ મહાપ્રતિહારગોપાધ્યકપ્રાપિતાજ્ઞયા સાન્ધિવિગ્રહિકરેવાધ્યકદૂતકં
 ૨૬ લિ[લિ]તં વિષ્ણુશેષેનેતિ ॥ સં. ૨૦૦ ૯૦ ૨ કાર્તિક શુ. ૧૦ ૬

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! ભરૂકચ્છમાંથી મહાસામન્ત મહારાજ શ્રોસંગમસીહ (સિંહ) પોતાના સમસ્ત રાજસ્થાનીય, ઉપરિક, કુમારામાત્ય, વિષયપતિ, આરક્ષિક, દ્રાંગિક, કુલપુત્રક, ચાટ, ભટ, આદિ અને હુકમનો અમલકરનારાઓને, કુશળ પૂછી નીચેનું શાસન કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે, અમારાં માતાપિતા અને અમારા પુણ્યયશની પ્રાપ્તિ અર્થે પુણ્યવંતી મહાકાર્તિકી તિથિ નિમિત્તે પાણીના અર્ધથી અમારાથી અન્તર્ગર્ભદા વિષયમાં આવેલું સોણુવા ગામ ભરૂકચ્છના (નીચે જણાવેલા) છન્દોગિ ગોત્રના, છન્દોગ સપ્તદ્યારિ બ્રાહ્મણ અન્તદત્ત તથા ગાલવગોત્રના છન્દોગ સપ્તદ્યારી પ્રજાપતિશર્મ તથા લૌકાક્ષિગોત્રના અધ્વર્યુ સપ્તદ્યારિ શિવદેવ તથા લૌહાયન ગોત્રના અધ્વર્યુ સપ્તદ્યારિ ભાણુદેવ તથા પૌણ્ડિ (?) ગોત્રના ઋગ્વેદ (બહુવચ) સપ્તદ્યારિ ભવરૂચિને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, હવન, પઞ્ચ મહાયજ્ઞ આદિ અનુષ્ઠાન અર્થે, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, ગ્રહ, નક્ષત્ર, અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી, ઉદ્દગ સહિત, ઉપરિકર સહિત, ભૂતવાત પ્રત્યાય સહિત, ચાટ અને ભટના પ્રવેશ મુક્ત, ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે અપાયું છે. આથી આ બ્રાહ્મણોને જ્યારે તેઓ દેવાએલી ભૂમિનો બ્રહ્મદેવ અને અગ્રહારના નિયમ અનુસાર ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને તે સોંપે ત્યારે કોઈએ કંઈ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અને તે ગામના વાસીઓએ તેમની આજ્ઞા પાળવી અને રૂઢિઅનુસાર (હંમેશના) મેય, સુવર્ણ આદિ ઉપજ તેમને આપવી. અને ભૂમિદાનના સામાન્ય કૃણની અલિલાષવાળા અને ઇન્દુ કિરણ સમી દ્યુતિવાળા અને ઉજ્જવળ યશની ચિર કાળ સુધી સંચયના મુમુક્ષુ અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ લક્ષ્મી નાશવંત છે, જીવિત વિયોગથી અનુસરાએલું છે અને ગુણ દીર્ઘ કાળ પર્યંત ટકે છે અને સજ્જનોને દાન ઉત્તમ છે, એમ માનીને આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું અને ભગવાન્ વ્યાસે કહ્યું છે:— [અહીં શાપ આપનાર ચાલુ ચાર શ્લોક આવે છે] મહાપ્રતીહાર ગોપાધ્યકના આવેલા શાસન મુજબ, (આ દાન) જેનો દૂતક સંધિવિગ્રહિક દેવાધ્યક હતો તે વિષ્ણુષેણથી લખાયું. સંવત્ ૨૦૦. ૯૦, ૨ (૨૯૨) કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૦. ૫. (૧૫)

વળામાંથી મળેલાં ગાંડલક મહારાજ વરાહદાસ ખીજનાં તામ્રપત્રો.^૧

ગુ. સ. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯.

ઇ. સ. ૧૯૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે ગાંડલક મહારાજ વરાહદાસના સમયનું છે અને ગુ. સં. ૨૩૦ ના વર્ષનું છે. કુંક્રપ્રસવણમાંથી દાન અપાયું હતું.

વંશાવલિ—મહારાજ સૂર તેનો દીકરો સેનાપતિ વરાહ દાસ અને તેનો દીકરો મહારાજ સૂર ખીજે હતો. તેનો નાનો ભાઈ મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસ ખીજે હતો. તેણે દ્વારકાના નાથને જિત્યો હતો. (આ જિતનું વર્ણન પાલીતાણામાંથી મળેલાં ગાંડલક સિંહાદિત્યના ગુ. સ. ૨૫૫ માં વર્ષના તામ્રપત્રમાં પણ કરેલું છે.)

દાનવિભાગ. મહારાજ ધ્રુવસેન ૧ લાએ વરાહદાસને આપેલા ગામ ભટ્ટિપદ્રમાંના વિહાર-માં રહેતી લિક્ષુણીઓને કપડાં ખોરાક વિગેરે માટે અને ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે ધૂપ, દીપ, તૈલ વિગેરે માટે વલ્લીની પાસેના તે ભટ્ટિપદ્ર ગામમાં સો પાદાવર્ત જમીનનો કટકો વરાહદાસ ખીજાએ દાનમાં આપ્યો.

ગાંડલકો વલ્લીના રાજાઓના સામન્તો હતા. તેઓનું મુખ્ય સ્થળ કુંક્રપ્રસવણ લાગે છે કારણકે મહારાજ વરાહદાસ ખીજના દીકરા સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્યનાં પાલીતાણાનાં પતરામાંનું દાન પણ તે જ જગ્યાએથી અપાયું છે.

ગાંડલકોનાં બે જાણીતાં તામ્રપત્રો ઉપરથી વંશાવલિ નીચે મુજબ ઉપજાવી શકાય છે :

૧ મહારાજ સૂર

૨ સેનાપતિ વરાહદાસ

૩ સામન્ત મહારાજ સૂર ખીજે અથવા ભટ્ટિસૂર

૪ મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસ ખીજે ગુ. સ. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯

૫ સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય ગુ. સ. ૨૫૫ ઇ. સ. ૫૭૪

સિંહાદિત્યનાં પાલિતાણુનાં પતરાં^૧

અવ્યક્ત સંવત્ ૨૫૫ આશ્વિન શુદ્ધ ૧૩

ઇ. સ. ૫૭૪

આ પતરાંની હેયાતી મી. એ. એમ. ટી. જેકસને (આઈ. સી. એસ) ઇ. એ. વો. ૩૯ માં. પા. ૧૨૯ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરી હતી. આ પતરાં પાલિતાણુ સ્ટેટ(ઠાકિયાવાડ માં)ની માલિકીનાં છે અને લગભગ ચાલિશ વર્ષ પહેલાં પાલિતાણુમાંથી શોધી ઠાકવામાં આવ્યાં હતાં. જ્યારે તે પ્રથમ મળ્યાં ત્યારે એક વલ્લી મુદ્રાથી છ મૈત્રક દાનપત્રો સાથે જોડા-એલાં હતાં. મેં નીચે પ્રકટ કરેલો લેખ રાય બહાદુર વેઠ્યે પૂરી પાડેલી સાહીની છાપો પરથી છે.

આમાં બે તામ્રપત્રો છે. દરેકનું માપ પહોળાઈમાં ૯” અને ઉંચાઈમાં ૭” થી ૭” ની વચ્ચે છે. દરેક પત્રા ઉપર અંદરના ભાગમાં ચૌદ પંક્તિવાળું સુરક્ષિત લખાણ છે. બીજા પત્રાની પછવાડે અક્ષરો દેખાય છે. પહેલા પત્રાની નીચે અને બીજાને મથાળે કડી માટેનાં બે કાણાં છે; પરંતુ કડી અથવા મુદ્રા બન્નેમાંનું એક પણ ઉપલબ્ધ નથી. લિપિ પ્રાચીન દક્ષિણ પદ્ધતિની છે. તારીખ આંકડામાં દર્શાવી છે. લેખની ભાષા સંસ્કૃત ગદ્ય છે.

લેખવિષય ગાઝલક વંશના સામંત મહારાજ સિંહાદિત્યે કરેલા એક ભૂમિદાનની નોંધ લેવાનો છે. દાન કન્કપ્રસવણ નામની જગ્યાએથી જાહેર થયું હતું, અને દાનનું પાત્ર એલાપદ્રમાં રહેતા મૈત્રાયણિક શાખાનો એક બ્રાહ્મણ હતો. દાનની વસ્તુ દર્ભચાર ગામમાં એક વાપી સાથે એક ક્ષેત્ર હતું. કન્કપ્રસવણ અને દર્ભચાર બોળખી શકાતાં નથી. એલાપદ્ર, ડા. ફલીટની સૂચના મુજબ, પંચમાહાલમાં ગોધરા તાલુકામાં ‘વેલવાડ’ ગામ હોઈ શકે.

દાનની તારીખ અવ્યક્ત સંવત્ ૨૫૫ ના આશ્વિનગુજના શુકલ પક્ષની ૧૩ તેરમી તિથિ છે. મી. જેકસનની સૂચના મુજબ આ વર્ષ કદાચ ઇ. સ. ૩૧૬ નો ગુપ્ત વલ્લી સંવત્ હશે. જો એમ હોય તો જણાવેલો માસ આ લેખને ઇ. સ. ૫૭૪ માં મૂકે છે,

મી. જેકસનના જણાવવા પ્રમાણે, ગાઝલક વંશ હળુ સુધી અપ્રસિદ્ધ મૈત્રક રાજાઓના સામંતોનો એક વંશ છે. ગાઝલક સિંહાદિત્ય વલ્લી રાજા ધરસેન ૨ જાનો સમકાલીન હતો. ગાઝલક અથવા ગાઝલક એમ સૂચવે છે કે આ વંશ પોતાને વિષ્ણુનાં વાહન ગરૂડના વંશજ તરીકે ગણાવતો હતો. લેખમાં નીચે પ્રમાણે વંશાવલી આપી છે:—

સેનાપતિ વરાહદાસ (૧)

સામન્ત મહારાજ ભટ્ટપૂર

સામન્ત મહારાજ વરાહદાસ (૨)

સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય (ઇ. સ. ૫૭૪)

ઐતિહાસિક ઉપયોગિતાવાળી એક જ હકીકત આ લેખમાંથી જણાઈ આવે છે કે વરાહદાસ ૨ જાએ ઠાકિયાવાડના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર આવેલા દ્વારકાના રાજાને હરાવ્યો, જે રાજાનું નામ આ લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું નથી.

पतरूं पहेलूं

- १ ओं^१ स्वस्ति [१] फङ्कप्रसवणात्प्रकृष्टकर्म्मार्म्भाद्भूताभ्युदयाभिभूताशेषद्विषामने-
कसमरशत-
- २ संपातात्यन्तविजयिना^३ प्रभूतयशकीर्त्यलङ्कारालङ्कृतान्वयभुवां गारुलकानां
- ३ वंशानुक्रमेणाविर्भूतो^४ दीनानाथाश्रितार्चात्स्थितवान्धवजनोपजीव्यमानविभवविस्तरः
- ४ तरुरिवाक्षीणफलच्छायतैकान्तपरोपकारीप्रशस्तलक्ष्यलक्षणः क्षान्तिमान्
- ५ क्षीणशत्रुरक्षीणकुशलाशयो युधिष्ठिरवदसाधारणधर्मसेतुः श्रीसेनापति-
- ६ वराहदासस्तस्य सत्सूनुर्दशरथादिनृपसदृशचरितो नयविनयदमदया-
- ७ दानदक्षदाक्षिण्योत्साहसंपन्नो^५ मन्वादिप्रणीतस्मृत्यन्तरसलिलावगाहनविशु-
- ८ द्धधीर्द्धीरः स्वकरपरिभूतारितिमिरनिकरो निजकुलगगनसकलामलेन्दुरम-
- ९ लिनगुणविभूषणस्सामन्तमहाराजभट्टिशूरस्तदनुज ~ प्रतिदिनमुपचीय-
- १० मानानेकविधधर्म्माम्बुप्रवाहोपहतकलिप्रतापः सततमितरेतरावि-
- ११ रुद्धधर्म्मार्थिसुखाधिगमोपारीणः शार्ङ्गपाणिरिव निरङ्कुशपराक्रमा-
- १२ क्रान्तद्वारकाधिपतिरनेकदेवतायतनसभाप्रपारामावसथविहारका-
- १३ रयिता कलादपि^६ कृतयुगधर्म्मावलम्बी परमगुरुवत्सलः परमब्रह्मण्य-
- १४ शरण्यः परापरज्ञः सामन्तमहाराजवराहदासस्तत्पुत्रः

पतरूं बीजुं

- १५ प्रसममहाहवसमागमावासदिङ्मुखोद्गीयमानानेकयशाः
- १६ स्फुटमधुरललितोदारधीरगम्भीरवल्गुप्रसृताभिधानः श्यामोन्नतविपुल-
- १७ वक्षस्थलस्थिरातिशयानुरक्तश्री[:]सामन्तमहाराजसिंहादित्य x कुशली^७ सव्वानिव
- १८ राजपुत्रराजस्थानीयामात्यद्राक्त्रिकमहत्तरचाटचारभटहस्त्यश्वारोहादीनं^८
- १९ समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्र्यो~ पुण्याप्यायनायात्मै-
- २० नश्चोभयलोकहितसुखावासये^९ एलापद्रवास्तव्यब्राह्मणवप्पस्वामिने
- २१ मैत्रायणिकसब्रह्मचारिणे क्रिष्णात्रेयसगोत्रायै दूर्ध्वचारग्रामे भोण्डक-
- २२ बधिरकुटुम्बीसह वाप्या भूमिच्छिद्रन्यायेन ब्रह्मदेयस्थित्याचन्द्रार्काण्यवक्षिति-
- २३ समकालीन ~ पुत्रपौत्रान्वयभोज्यतया निसृष्टो यतोस्य भुंजतो न केनचि-
- २४ दाबाधा कार्य्येति ॥ उ[क्तं] च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टि वर्षसहस्रा-
- २५ णि स्वर्गे मोदति भूमिदः[१]आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ [१]
- २६ यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्द्धनानि धर्म्मायतनीक्रितानि^{१०} [१]निर्म्माल्यवान्तप्रतिमा-
- २७ नि तानि को नामसाधु ~ पुनराददीत [॥ २] इति ॥ सं २०० ५० ५
अश्वयुजै शु १० ३ [॥]
- २९ स्वहस्तो मम ॥

१ श्री. वैश्ये आपेली छाये। ७५२थी. २ यिह३ये छे. ३ वांये। नां ४ वांये। वंशा ५ वांये।
विस्तरस्तर ६ वांये। दच ने ७५६ले दाक्ष्य ७ वांये। कलावपिकृत ८ वांये। प्रश्रिता ९ वांये। सिंहादित्य
१० वांये। दीन ११ वांये। पित्रो १२ वांये। वासय १३ वांये। कृष्णा १४ वांये। भुंजतो १५ कृतानि १६ वांये। आश्व.
ये ३०

ભાષાન્તર

પં. ૧ ઐ સ્વસ્તિ પ્રકૃષ્ટ ઠમોના આરમ્ભમાંથી ઉદ્ભવેલા અણ્યુદયથી સર્વ શત્રુઓને નમાવનાર, અનેક સમરોમાં અંતે સંકટોવાર વિજય પ્રાપ્ત કરનાર, અને બહોળા યશ અને કીર્તિરૂપી અલંકારથી શોભાયમાન અન્વયવાળા ગારૂડક વંશમાં, દીન, અનાથ, આશ્રિત, અર્થિ; બન્ધુજનોથી જેનો વૈભવ લોગવાતો હતો તેવો, વૃક્ષની પેઠે અક્ષીણ ફલ અને છાયાવાળો હોવાથી એકાંત પરાપકારી; પ્રશસ્ત લક્ષ્ય અને લક્ષણવાળો, શાન્ત, શત્રુઓ જેના નાશ પામ્યા છે તેવો, અક્ષીણ કુશલ આશયવાળો અને યુધિષ્ઠિર પેઠે અસાધારણ ધર્મસેતુ એવોશ્રી સેનાપતિ વરાહદાસ ઉત્પન્ન થયો.

પં. ૬ તેનો પુત્ર સામન્ત મહારાજ ભદ્રિશૂર હતો, જે દશરથાદિ રાજાઓનાં જેવાં ચરિતવાળો હતો, જે નય, વિનય, દમ, દયા, દાન, દાક્ષ્ય, દાક્ષિણ્ય અને ઉત્સાહ સંપન્ન હતો, જેની બુદ્ધિ મનુ વગેરેએ રચેલી સ્મૃતિઓનાં અવગાહનથી વિશુદ્ધ થએલી હતી, જે ધીર હતો, સ્વબાહુબળથી અરિરૂપી અંધકાર જેણે દૂર કર્યો હતો, જે પોતાના કુલરૂપી આકાશમાં કળાવાળા અને નિર્મળ ઇન્દુ સમાન હતો, અને જે નિર્મળ ગુણોના વિભૂષણ રૂપ હતો.

પં. ૯ તેનો નાનો ભાઈ સામન્ત મહારાજ વરાહદાસ હતો જેણે પ્રતિદિન અનેકવિધ ધર્મગુણના પ્રવાહને એકઠો કરીને કલિના પ્રતાપને દાબી દીધો હતો; જે સતત એક ખીજાને વિરોધ ન કરે તેવા ધર્મ, અર્થ અને સુખ પ્રાપ્ત કરવામાં નિપુણ હતો, જેણે કૃષ્ણ પેઠે નિરંકુશ પરાક્રમથી દ્વારકાના રાજાને હરાવ્યો હતો, અનેક દેવાયતન, સભાઓ, પ્રપા, બગીચાઓ, મુસાફરખાનાંઓ તથા વિહારો બંધાવવાથી ઠલિયુગમાં પણ કૃતયુગના ધર્મને જે અવલમ્બી રહેલો હતો, અને જે પરમ ગુરૂલક્ષિતવાળો, પરમ બ્રહ્મના શરણવાળો અને પરાપરના જ્ઞાનવાળો હતો.

પં. ૧૦ તેનો પુત્ર ભયંકર મોટી લડાઈઓમાં શત્રુઓના નાશથી દિગ્ગન્ત વ્યાપ્ત અનેક યશ વાળો, મધુર, લલિત, ઉદાર, ધીર, ગમ્ભીર, વદ્યુ એવાં પ્રખ્યાત ઉપનામવાળો, અને જેનાં સ્યામ ઉન્નત અને વિપુલ વક્ષઃસ્થળ ઉપર શ્રી સ્થિરતાથી આશ્રય કરી રહી છે તેનો સામન્ત મહારાજ સિદ્ધાદિત્ય કુશળ હાલતમાં ફન્ક પ્રસવણ સ્થાનમાંથી સર્વ રાજપુત્રો, રાજસ્થાનીઓ, અમાત્ય, દ્રાંગિક, મહત્તર, ચાટ, ચાર, ભટ, હાથી અને અશ્વારોહિ અધિકારીઓને આજ્ઞા કરે છે કે:—

તમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતાનાં પુણ્યવૃદ્ધિ માટે અને મારા પોતાના ઉભય લોકમાં હિત અને સુખની પ્રાપ્તિ માટે, એલાપદ્મકના રહીશ મૈત્રાયણિક ગોત્રના સપ્તમ્ભચારી અને કૃષ્ણાત્રેય ગોત્રના બ્રાહ્મણ બપ્પસ્વામિને દર્ભચાર ગામમાં લોંડક બધીર કુટુંબીનું એક ખેતર એક વાપી સાથે ભૂમિછિદ્રના ન્યાયાનુસાર, બ્રહ્મદેયથી ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર, ક્ષિતિના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, પુત્રપૌત્રાન્વય લોગ્ય, મેં દાનમાં અર્પણ કર્યું છે. તેથી ઉપર પ્રમાણે એ લોગવે ત્યારે કોઈએ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહીં.

(આંહિ વ્યાસના ચાલુ શ્લોકો છે)

સંવત ૨૫૫ આશ્વિન સુદિ ૧૩

આ મારા સ્વહસ્ત છે,

નિકુમ્ભલક્ષશક્તિનું બગુઆનું દાનપત્ર^૧

(ચેદી) સં. ૪૦૬ ભાદ્રપદ સુ. ૧૫

ઈ. સ. ૧૫૪-૫૫

નીચે જણાવેલું બગુઆનું નિકુમ્ભલક્ષશક્તિનું દાનપત્ર મી. ફલીટે લીધેલી સાહીની છાપ ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

દાનપત્ર બે તામ્રપત્રોપર કોતરવામાં આવ્યું છે, જે તામ્રપત્રો હાલ બ્રિટિશ મ્યુઝીયમમાં છે અને જેનું માપ દરેકનું ૭૪'૪"૫" છે. કાંઠા ઉંચા વાળેલા છે. પહેલા પતરાની નીચેની પહોળી બાજુએ અને બીજા પતરાની ઉપરની બાજુએ બે કાણાંઓ છે જે દર્શાવે છે કે બન્ને પતરાં બે કડીઓથી જોડાયેલાં હતાં અને તે કડીઓ ગુમ થઈ ગઈ છે. અંદરની બાજુએ જ પતરાં કોતરેલાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિઓ અને બીજામાં ૨૦ પંક્તિઓ છે. કોતર-કામ ઘણી જ ખરાબ રીતે કરેલું છે. અક્ષરો ગુર્જરાત જયલટ ચોથાનાં કાવી અને નવસારી-નાં પતરાંના અક્ષરોને લગભગ મળતા આવે છે.

દાનપત્રનો હેતુ વિજયાનિરૂદ્ધ પુરીના રહીશ શુકલ યુબુવેદની માધ્યન્દિન શાખાના અનુયાયી અને ભારદ્વાજ ગોત્રના બપ્પ સ્વામી દીક્ષિત નામના બ્રાહ્મણને ત્રેયણુ હારમાં આવેલું બલિસ ગામ દાનમાં આપ્યાની નોંધ લેવાનો છે. દાતા શ્રી પૃથ્વીવલ્લભ નિકુમ્ભલક્ષશક્તિ સેન્દ્રક રાજા હતા.

ત્રેયણુ એ હાલનું ખારડોલી નજીક તેન ગામ છે તેજ છે અને બલિસ તે હાલનું તેનાથી અગ્નિકોણમાં આવેલું વનેસ ગામ છે. આ બન્ને સ્થાન પતરાંનું ઉપલબ્ધિસ્થાન બગુઆથી બહુ દૂર નથી. વિજયાનિરૂદ્ધ પુરી ઓળખાવવાને હું સમર્થ નથી.

ઉપરનાં ગામોની ઓળખાણ પરથી એટલું ચોક્કસ થાય છે કે પૃથ્વીવલ્લભ સેન્દ્રક રાજા નિકુમ્ભલક્ષશક્તિની દક્ષિણ ગુજરાતના અમુક ભાગ પર રાજ્ય સત્તા પ્રવર્તી હતી.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓ[÷]' પ્રથમે દિક્સરસીપ્રિ (પૃ)થુપંકજં ગગનવારિધિવિદ્રુમપલ્લવં [। *
ત્રિદશરક્તજૈપાકુસુમં નવં
- ૨ દિશતુ વો વિજયં રવિમંડલં ॥ સ્વાસ્તિ મેરુમહીધરવિજરસ્થિરરચિતસમુન્નતે વિકસિ-
- ૩ તમહતિ યશસિ સેંદ્રક રાજામન્વયે નૈકચાનુ(તુ)ર્દ્ધન્તગજઘટોહસમદ સઙ્ગટ્ટલ
- ૪ ષ્વ વિજયો વિજિતાશેષ રિપુગણઃ સ્વભુજબલવિક્રમાક્રાન્તે મહીમંડલઃ પ્રણતાશે-
- ૫ ષ સામન્ત શિરોમુકુ[ટ*]નિધૃષ્ટ પાદપંકજઃ નયવિનયસત્યશૌચાચારદમદ-
યાદાનદા-
- ૬ ક્ષિપ્ય શ્રીસંપદુપેતો નરપતિઃ શ્રીમદ્દાણુશક્તિઃ તસ્ય પુત્રસ્તત્પાદાનુધ્યાતો(તઃ)
શરદમ-
- ૭ લશશાંકમંડલામલ યશસંઃ સવિતારમિવોદયવન્તં ઐનુરક્તમંડલં (શ્) ચ
કલ્પલુ(દ્રુ)-
- ૮ મમિર્વા ભિવાંછિતાશેષજનોપભુજ્યમાનવિભવો જૈનાર્દનમિવાપહિ[હ્ર]તમશેષં
બલ્ [િ×] -
- ૯ રાજ્ય [: *] પરચક્રાનુરક્તલક્ષ્મીકઃ શ્રીમન્ [ન *]રપતિઃ આદિત્યશક્તિઃ
તસ્ય પુત્રસ્તત્પાદાનુધ્યાત [: *]
- ૧૦ શ્રીમાન્ દક્ષિણગુર્ [ડ ×] બાહુદંડઃ (ડ) પ્રિ(પૃ)થિવી પાલનક્ષમો વ્યપગ-
તસજલજલે જલધર-
- ૧૧ પટલધ્યા (વ્યો)મતલગત શરદિન્દુકિરણઘવલતરયશેવિસાનૈલેવિતાનો ધિય્
(િ) ધૈર્ય-
- ૧૨ પરમગમ્भीરો દિ (દે) વ દ્વિજાત્ (િ *) તવ જૈનૈં બં (િ *) ઘવા(યો)
પભુજ્યમાનવિભવો ભવસ્નુરિવ પ્ર-
- ૧૩ તિહતારાતિઃ શત્તિરિવોપાત્તરાજ્યઃ સમદ દ્વિરદવરસલીસગતિરર્જુન દ્વાશેષસં-
- ૧૪ ગ્રામવિજયી અનવરતાવિક્રમા(યો)ત્સાહ શક્તષર્પનેઃ કામ દ્વિ સમાનયુવતિજા-
(જ) ન-
- ૧૫ નયનન વૈનૈઃ શ્રીમ (ત્ *) પ્રી (પૃ) થિવીવલ્લભ નિકુમ્ભલશક્તિઃ સર્વાનેવ
યથા સ [÷ ×] વચ્ચમા-

૧ વલભી ૯ ના ચિહ્નરૂપે દર્શાવેલ છે ૨ દ્રુતવિલંબિત. ૩ રક્તવાંચનશંકાવાળું છે, ૪ બે અક્ષરાન્તર આબ્ પ્રમાણે હોયનો વાંચો. મહાયશસિ પરંતુ મહતિ યશ પદો શંકાવાળાં છે ૫ અવક્રાન્ત હોવાનો સંભવ છે. ૬ વાંચો. યશઃ ૭ વાંચો સવિત્ એવોદયવાન્ ૮ વાંચો કલ્પદ્રુમ ઇવ ૯ વાંચો જનાર્દન ઇવ ૧૦ વાંચો અપહતા શેષ ૧૧ આ શબ્દ બૂંસી નાંખો. ૧૨ આ શબ્દ બૂંસી નાંખો. ૧૩ આ બે પદો બૂંસી નાંખો. ૧૪ વાંચો શુભ ૧૫ વાંચો શત્રુમર્દનઃ ૧૬ વાંચો આનન્દનઃ

- १६ नकादी[न् *] राजरास्थानीयचोरा(रो)धरणिक दांडपाशिक दूतगमगामिक-
भटचाटसि (से)-
- १७ वकादी [न् *] ब्राह्मणोचरां(न्) वणिग्द(ज)नपदाम्(न्) अन्या-
[ँ *]श्च विषय[प x] तिराष्ट्रग्रामरू (कू)-
- १८ ट् [१ *] युक्तकमहचराधिकारिकादीम(न)युत्यस्तुं वो विदित[ँ x]-
मैय्[१ *]
- १९ परलोकवेक्षत्वम[ँ x]गीक्रि(कृ)त्य

पतरुं बीजुं

- २० महार्थ व(च) श्रुत्वा दत्तैःत्रेयण्णाहारांतर्गतविषये बलिसग्रामो
- २१ बलिचरूवैश्वदेवाग्नी(नि)होत्रादि क्रियोत्सर्पणार्थ[ँ *] मातापित्र[ओ *]-
रात्मनश्च पु-
- २२ ण्ययशोभिन्नि(वृ)द्धये आच[न् x]द्रार्क(क) । ण्णवक्षितिस्थितिसमकालीनः
पुत्रपो (पौ) त्रान्वयक्रम् (ो *)-
- २३ पभोग्यः सभूतवातप्रत्य्[१]योपरिकरैः सर्वादानदित्य विष्टिप्र[१ *]तिभेदि-
कापरिहीनः
- २४ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचटभटप्रवर्श्यं सोद्रंगः स्[ो *]परिकरः भाद्रपदपौर्णम्
[१ *]स्यां विज-
- २५ यानिरूद्धपुरीवास्तव्य भारद्वाजसगोत्रवाजि(ज)सनेय्[ि *]म् [१ *]-
ध्यंदिनसब्रह्मचारिणे बप्पस्वामि-
- २६ न् [ो *] दीक्षितस्यत्ये^१ उदकातिसर्गेण प्रतिपादितः[१ *] यतोस्मद्-
[ँ *] श्रैरन्यै र्वा-
- २७ गामिन्नि(नृ)पतिभिर्नलव् [ो *]णुकदलीसारं संसारं जलबुद्बुदोपमंच
जीवितमवधार्य
- २८ शिरीषकुसुमसद्रि(दृ)शाचंपाचं यौवन[ँ +] गिरीनदीसलिलगतवराणि
चैश्वर्य्य[१ +] णि प्रवस(ल)-
- २९ पवनाहताश्चत्थापत्[त् +]त्रचंचला च राजः 'श्रीरित्ययमाकैलयायमस्मद्दायो-
नुमंतैवः
- ३० प्रतिपालयितव्यश्च यो वाज्ञानतिमिरपटलात्रि(वृ)तमतिराच्छिन्धादाच्छिद्यमा-
नं व्[१ *]नुमोदेत

१ वांयो अनुदर्शयत्ये^१ २ आ शण्ड ५७ यथा उभेरे। ३ तस् श्रेष्ठले अतस्. ४ परिकरः ७ पछीनी
पंक्तिमां पछु आवे छ ते भूँसी नांभे। ५ वांयो चाटभटाप्रावेश्यः ६ वांयो दीक्षिताय अथवा दीक्षितायेत्य ७ वांयो
आपायं च ८ वांयो राजश्रीर् ९ अयं भूँसी नांभे। १० वांयो अनुमंतव्यः
लेख ३१

- ૩૧ સ પંચમિર્મહ[૧ +]પ[૧ +]તકૈઃ સોપપાટકૈશ્ચ સંયુક્તઃસ્યાદિત્યુક્તં ચ
ભગવતા પારશર્યેણ વે-
- ૩૨ દવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ બહુભિર્વસુધા ભુક્તાં રાજમિઃ સગરાદિભિર્યસ્ય યસ્ય યદા
ભૂમિ[સ્ *]-
- ૩૩ તસ્ય તસ્ય તદા કલં ॥ વિંધ્યાટવીષુ તોયાસું શુષ્કકોટરવાસિનઃ ક્રિ(ક્ર) -
ણાહયો હિ જાયન્તે ભૂમિદ્[૧ +]-
- ૩૪ x x રન્તિ યે ॥ ષષ્ટિ[ં *] વર્ષસંહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ [૧ +]
આચ્છેત્તા ચા x x મન્તા ચ તાન્યેવ નરક્[૨ *]
- ૩૫ વસે x x x x x પરદત્તા[ં *] વંવા ય[ત્]નાદ્રક્ષયુધિષ્ઠિ(ષ્ઠિ)ર મહં [૧ *]
મતાં શ્રે x x x x યોનુપાલનં [૧ *]
- ૩૬ યાનીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દૈર્દાનાનિ ધર્મ્માર્થ યશસ્કરાણિ નિ x x x x x
માનિ તાનિ કો
- ૩૭ નામ સાધુઃ પુનરાદદતિ ॥ સંવત્સર શત ચતુષ્ઠયે ષડુત્તરે ભાદ્રપદ સુ(શુ)દ્ધ
પંચદશ્ય[૧ *]
- ૩૮ દૂતકોત્ર શ્રીવલ્લભવપ્પઃ [૧ *] મહાબલાધિક્રિ(ક્ર)ત માસમાદેશાર્મે લિ-
ખિતમિ[દં] તસ્યેવોનુ
- ૩૯ [જે]ન સ[ં] ધી(ધિ)વિગ્રહાધિક્રિ(ક્ર)ત દેવદિન્નેનેતિ

૧ ચ ભૂંસી નાંખેા ૨ વાંચેા વિન્ધ્યાટવીશ્વતોયાસુ ૩ વાંચેા વર્ષ ૪ વાંચેા માસમાદેશાત્ ૫ દં અને
જે પદોઢ્ઢાહુ જાંખા છે.

ભાષાન્તર

ૐ ! પૂર્વ દિશા રૂપી સરોવરનું પંકજ, આકાશસાગરનું ઓમ (આકાશ) વિદુમપદલવ-
દેવી રક્તજપાનું નવ કુસુમ જેવું રવિમંડલ તમને જય અર્પો !

(પંક્તિ ૧) સ્વસ્તિ ! વિનાશમુક્ત, મેરૂ પર્વતની મહાન અને સ્થિર રચનાવાળી જેની મહાન ખ્યાતિ સ્વયં વિકસેલી છે, તે સેન્દ્રક જાતિમાં, ચતુર્દત ગજવ્યૂહના પ્રબળ હુમલા કરીને, વિજય પામનાર, શત્રુગણોનો વિજેતા, પોતાના બાહુબળથી ભૂમિમંડળ પ્રાપ્ત કરનાર, નમન કરતા સામંતોના શિરમુગ્ધ જેના પાદપદ્મનું ઘર્ષણ કરતા, રાજ્યાનુર્ય, વિનય, સત્ય, શૌર્ય, સદાચાર, દમ, દયા, દાન, શ્રી અને સંપદસંપન્ન નરપતિ શ્રીમાન્ ભાણશક્તિ હોતો.

(પંક્તિ ૬) તેનો પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત શ્રીમાન્ નરપતિ આદિત્યશક્તિ હોતો તે નિર્મળ શરદ્ શશીમંડલ જેવો નિષ્કલંક યશસ્વી હોતો; જે સદા ઉદયશાલિ હોવાથી અને જેની આસપાસ અનુરક્ત મંડલ હોઈ નિત્ય ઉદય પામતા અનુરક્ત મંડલવાળા સૂર્ય સમાન લાગતો હોતો; સમસ્ત પ્રભ જેની લક્ષ્મીનો અલિલાષ અને ઉપલોગ કરતી હોવાથી જે કલ્પદ્રુમ જેવો હોતો; અને જે બલવાન રાજ્યો પાસેથી ખંડણી લેવાથી બલિનું રાજ્ય પડાવી લેનાર જનાર્દન જેવો હોતો અને જેની લક્ષ્મી શત્રુરાજ્યો સાથે ભેડાએલી હતી.

(પંક્તિ ૯) તેનો પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત શ્રીમાન્, દક્ષિણ (જમણા) હંડ સમા બાહુથી પૃથ્વીપાલન કરવા સમર્થ, જલમરેલાં વાદળ વિખરાઈ જઈ નિર્મળ થએલા ગગનમાં શરદ્ ઈન્દુકિરણથી ઉજવલ યશવાળો, ગંભીર, બુદ્ધિશાળી, દેવો, બ્રાહ્મણો, અને ગુરુઓથી ઉપલોગ થતી લક્ષ્મીવાળો, શત્રુઓને ભવના પુત્ર જેમ અવગણનાર, શક્તિ માફક રાજ્યપ્રાપ્તિ કરનાર, સર્વોત્તમ સમઢ જીલતા માતંગ જેવી ગતિવાળો અર્જુન જેમ સર્વ યુદ્ધમાં વિજયી, સર્વદા પરાક્રમ અને બળથી શત્રુ સંહાર કરનાર, કામદેવ જેમ યુવતિજનોનાં નયનોનો અનુરંજક (અનુરંજનાર), શ્રીમાન્ પૃથ્વીવલ્લભ નિકુમ્ભલક્ષિકા સર્વ રાજા, રાજસ્થાનીય, ચૌરોધર-ણીય (પગી), દણ્ડપાશિક (પોલીસ) હૂત, ગમગમિક, સૈનિકો, સેવકો વિગેરે બ્રાહ્મણોત્તર વલિક્ષ્જનો અને અન્ય વિષયોના રાજકર્તા, રાષ્ટ્રો અને ગામડાંના સરદાર, આયુક્તક, મહત્તર અને અધિકારી આદિને જાહેર (આજ્ઞા) કરે છે કે:—

(પંક્તિ ૧૮) તમને જાહેર થાયો કે ભૂમિદાનનો પરલોકમાં સંબંધ અંગીકાર કરીને અને તેનો મહાઅર્થ શ્રવણ કરીને મારા અને મારાં માતપિતાના પુણ્યયશની વૃદ્ધિ માટે ત્રેયણુ આદારમાં આવેલા વિષયમાં બલિસ ગામ યાવચ્ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર અને પૃથ્વીના કાળ સુધી, પુત્ર, પ્રપૌત્ર અને તેમનાં સંતાનોના ઉપલોગ માટે, ભૂતવાતપ્રત્યાય સહિત, ઉદ્રક્ત સહિત અને ત્યાં નહીં વસતા ખેડૂતોના કર સહિત, સર્વ આદાન, દિત્ય, વેઠ, પ્રાતિલેદિકા અને સૈનિકોના પ્રવેશમુક્ત, ખેડવા અયોગ્ય જમીનના નિયમાનુસાર, ભાદ્રપદ પુનમે (વજ્ય-અનિરુદ્ધપુરીના વતની ભારદ્વાજ ગોત્રના વાજસનેયિ(યજુર્વેદ)ના માધ્યંદિનના અભ્યાસી બપ્પ સ્વામી દીક્ષિતને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને બીજી વિધિના ખર્ચ માટે મેં પાણીના અર્ધ સાથે દાન આપ્યું છે. આથી અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ રાજાઓએ, સંસારનું અસ્તિત્વ નલ (ખરૂ), વેણું (વાસ) અથવા કદલીના સાર જેવું જાણી, જીવનને પાણીના પરપોટા સમાન ગાળી, અને યૌવન શરદ્કુસુમ જેમ કરમાઈ જાય તેવું છે, રાજસત્તાગિરિ નદીની માફક જતી રહે છે, અને રાજ્યલક્ષ્મી પ્રબળ પવન સામે અશ્વત્થ પર્ણ જેવી ચંચલ છે તેમ માની, આ દાનને અનુમતિ આપીને તેનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ. પણ જે ગાઢ વિમિરના અંધકારમાં ઘેરાએલા ચિત્તથી દાન પાછું લેશે અથવા તેમ થવા દેશે તે પંચ મહાપાતકી થશે. અને ભગવત પરાશરના પુત્ર વેદ વ્યાસે કહ્યું છે કે ... ..

(પંક્તિ ૩૭) સંવત ૪૦૬ ના ભાદ્રપદ શુકલપક્ષ ૧૫ દિને. આ દાનનો દૂતક શ્રી વલ્લભબપ્પ છે. મહાબલધિકારી (મહાસેનાપતિ) માસમની આજ્ઞાથી તેના નાના ભાઈ સંધિ-વિશ્વહાધિકારી દેવદિત્તથી દાનપત્ર લખાયું છે.

સંખેડામાંથી ઉપલબ્ધ નિરિહુલ્લકના

સેનાપતિ શાન્તિલ્લનું દાનપત્ર^૧

ઈ. સ. ની. ૭ મી શતાબ્દી

આ પતરાનું માપ ૮ $\frac{૧}{૪}$ “x૩ $\frac{૧}{૪}$ ” છે, અને તેમાં પહેલાંનાં ચાલુક્ય દાનપત્રોના અક્ષરોને તેમ જ ડા. ફલીટે પ્રસિદ્ધ કરેલા મહાકૂટસ્તંભના લેખના અક્ષરોને (ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૭) તદ્દન મળતા અક્ષરોવાળી ૧૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. મથાળેથી પતરાને જરા ધજ થઈ છે તેમ જ નીચેની બન્ને બાજુએ પણ થોડું નુકશાન થયું છે. નીચેની બાજુપરનાં બે કાણાં પરથી કડી-ઓની અસલ જગા જણાઈ આવે છે. દાનપત્રની ભાષા થોડી અશુદ્ધ સંસ્કૃત છે.

દાનપત્રનો વિષય નીચે પ્રમાણે છે. નિરિહુલ્લકના સેનાપતિ શાન્તિલ્લ નિરગુન્ડી પદ્મકના વિજયસ્થાનમાંથી વાજસનેથી શાખાના અનુયાયી અને કૌત્ય ગોત્રના પાશાણિહુદના રહીશ ભજીક અનન્તસ્વામિને એક ચોખા પિટકના વાવેતર યોગ્ય ક્ષેત્ર જે તાન્દુલપદ્મક વિષયમાં આવેલું પર્ણાકાની પશ્ચિમ સીમામાં આવેલું હતું તે દાનમાં આપે છે. દાનનો હેતુ હરમેશ મુજબનો પંચમહાયજ્ઞોના ખર્ચની સગવડ માટેનો છે.

લેખમાં જે નામો આપવામાં આવેલ છે તેમાંથી શાન્તિલ્લનો દરજ્જો તો સ્પષ્ટ છે. તેનો શેઠ નિરિહુલ્લક ભીલનો મુખી હોવો જોઈએ. કારણકે તેના બિરુદ મહાપદ્મપતિનો અર્થ જંગલી જાતના ચાણાનો મુખી એવો થઈ શકે.^૧ તેનું નામ દેશી શબ્દ છે તે પણ ઉપરની કલ્પનાને સમર્થન કરે છે. શંકરગણના પાદાનુધ્યાતનો અર્થ આંહી તેનો ખંડિયો અથવા નોકર એમ કરવો જોઈએ. તે અર્થમાં તે ઘણી વાર વપરાય છે.^૨ શંકરગણ અને કૃષ્ણરાજના વંશ સંબંધી માત્ર અટકળ જ થઈ શકે તેમ છે. ડા. બુલ્હર સુચવે છે કે જે શંકરગણને શંકરણ વાંચીએ તો તે બન્ને રાજ હૈહય અગર ચેદીના કલચુરી હોવા જોઈએ. મને આ સૂચના ઠીક લાગે છે. કારણ કે ગુર્જરાઓ કલચુરી સંવત્તનો ઉપયોગ કરેલ છે તેથી એમ માની શકાય કે તેઓનો અમલ ગુજરાતમાં હોવો જોઈએ. વળી ચાલુક્ય લેખોમાં^૩ શંકરગણના પુત્ર કલચુરી રાજા બુદ્ધરાજનું વર્ણન છે, અને તેની પાસેથી મંગલીશે પૈસો મેળવ્યો હતો. ચાલુક્ય લેખો માંહેનો શંકરગણ તે જ આપણા લેખનો શંકરગણ છે એમ સંભવિત છે. કારણ કે આ લેખની લિપિ શરૂઆતના ચાલુક્ય લેખોની લિપિ સાથે તેમ જ થોડે દરજ્જે દ્વદનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રોની લિપિ સાથે પણ મળતી આવે છે. લેખ મંગલીશના રાજ્ય સમયનો એટલે કે મી. ફલીટે બતાવ્યું છે તે મુજબ શક સંવત ૫૧૬ અને ૫૩૧ (ઈ. સ. ૫૬૭-૬૮ થી ૬૧૦-૧૧) વચ્ચેના સમયનો હોવો જોઈએ. આ અનુમાનને ટેકો આપનારી બીજી એક હકીકત પણ છે.

ગ્રોફેસર આર. જી. ભાંડારકર પોતાના “મુંબઈ ઇલાકામાંનાં અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકોની શોધના” ઈ. સ. ૧૮૮૩-૮૪ ના રીપોર્ટમાં પાને ૩૧-૩૨ મે લખે છે કે ઠમ્કાંડ ઉપરના બધા પ્રસિદ્ધ

એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૧ એચ. એચ. ધ્રુવ.

^૧ ડા. બોહલ્લીગકના સંક્ષિપ્ત સંસ્કૃત કોશમાં જુઓ. શબ્દ પણ મી. વી. એસ. આપ્તેએ પોતાના સંસ્કૃત ઈંગ્રેજી કોશમાં આ શબ્દનો અર્થ મોટા કોઠાર એવો કર્યો છે. સ્થાનિક તપાસ કરતાં જણાયું છે કે સંખેડા આસપાસનો મુલક પણ (ગુજરાતી પાલ) કહેવાય છે. ^૨ જુઓ દાખલા તરીકે ડા. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૦ અને ૧૭ નોટ ૨. ^૩ ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૬.

લેખકોના નામ પાછળ સ્વામિન્ શબ્દ લગાડવામાં આવે છે. ૧૩ મી સદી પછીના લેખકોના નામ સાથે તે જોવામાં આવતો નથી અને તેને બદલે ભટ્ટો, આચાર્યો યજ્ઞવેન, દીક્ષિતો અને યાજ્ઞિકો જોવામાં આવે છે, સ્વામિન્ શબ્દ મીમાંસકો તેમ જ કર્મકાંડીઓ સાથે લગાડવામાં આવતો અને તેના નીચેના દાખલા આપેલ છે :

શબર સ્વામિન્—જૈમિનિના મીમાંસા સૂત્રના ભાષ્યનો કર્તા

અગ્નિસ્વામિન્—લાટયાયનના શ્રૌત્રસૂત્રનો ટીકાકાર

ભવસ્વામિન્—ઔદ્યાયનના ભાષ્યનો કર્તા

કેશવસ્વામિન્—ઔદ્યાયન પ્રયોગ શાસ્ત્રની પ્રસ્તાવનાનો કર્તા

દેવસ્વામિન્—ત્રિકાંડમંડનમાં વર્ણવેલો અને આશ્વલાયના સંક્ષિપ્ત ભાષ્યનો કર્તા.

ધૂર્ત સ્વામિન્ કપર્દિસ્વામિન્ વિગેરે. કુમારિલ સ્વામિન્ અને ભટ્ટ બન્ને છે. સ્વામિન્ શબ્દ શરૂઆતના ચાલુક્ય લેખોમાં અને સાતમી સદી સુધીના એક વલ્લી લેખમાં પણ વપરાયેલો છે. વિક્રમાદિત્ય ૧ લો જેણે ઇ. સ. ૬૮૦ પહેલાં રાજ્ય કર્યું હતું તેના એક સાલ વગરના લેખમાં દાન લેનારનાં નામ નન્દિસ્વામિન્, લોહસ્વામિન્ અને ભલ્લસ્વામિન્ આપેલાં છે.^૧ ઇ. સ. ૭૦૦ ના બીજા દાનપત્રમાં દેવાસ્વામિન્ દીક્ષિતનો પૌત્ર જનસ્વામિન્નો દીકરો દાસસ્વામિન્ આપેલ છે. ઇ. સ. ૭૦૫ ના બીજા લેખમાં દેવસ્વામિન્, કર્કસ્વામિન્, યજ્ઞસ્વામિન્, રૂદ્રસ્વામિન્ વિગેરેનાં નામ આપેલ છે.^૨ વલ્લી દાનપત્ર સં. ૩૨૬ (ઇ. સ. ૬૪૫)માં મંકસ્વામિન્નું નામ આવે છે.^૩ ડો. ભાંડારકર અગ્નિસ્વામિન્, દેવસ્વામિન્, અને ભવસ્વામિન્ ને સાતમી સદીમાં મૂકે છે જ્યારે શબર સ્વામિન્ને બે ત્રણ સદી પહેલાં મૂકે છે. આ લેખમાં પણ બજિઠાંત સ્વામિન્નું નામ છે અને ડો. ભાંડારકરના મત પ્રમાણે તેને સાતમી સદીમાં મૂકવો જોઈએ.

લૌગોલિક નામો જે લેખમાં આવે છે તે સંબંધમાં એમ ધ્યાનમાં લઈ શકાય કે નિર-શુન્દિ પદ્ધતિના જ્યાંથી લેખને તારીખ અપાઈ છે તેનો હાલનાં ગુજરાતીમાં ' નાગરવાડા ' અથવા એવો કેઈ બીજો અર્થ થઈ શકે. અને દેહગાદા એક ગાયકવાડી વિલેજમાં ડોહાઈથી ૬ કોસ દૂર નાગરવાડાનો હલેખ છે. વળી દાન લેનારનું અસલ વતન પાશાણિહદને ડોહાઈથી ૧૪ કોસ પર આવેલા સણિઆદરી સાથે ઓળખી શકાય. તાંદુલપદ્ધતિ દેખીતી રીતે ડોહાઈથી ૧૪ કોસ પર આવેલું તાંદલજા છે; અને શ્રીપણિકા ડોહાઈથી ૫ કોસ દૂર હાલનું ઉજ્જડ ગામ પનીઉ છે. વડોદરા રાજ્યના મુલકના નકશામાં તાંદલજા અને સણિઆદરી તદ્દન પાસે પાસે જ બતાવેલાં છે.

૧ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૭૭૧ ૨ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૧૨૮, ૧૩૬. ૩ ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૧૬
લેખ ૩૨

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ નિર્ગુણિપદ્રકાવસ્થિતવિજયકટકાત્ સ [ક્ષિતિ] - - -'
- ૨ શ્વિતચરણકમલઃ શ્રીક્રિષ્ણરાજઃ તત્સૂનુરનેકસ[મ]રવિજય - - -'
- ૩ ચિરહિતવધૂવદનપદ્મજ મ્લાનિકરઃશ્રીશંકરણઃ સ્તત્પાદાનુધ્યાસકર્લ-
- ૪ મહિમણ્ડલતલપ્રથિતકીર્તિભૃગોગિકપાલમહાપલુપતિનિરિહુંલ-
- ૫ કસ્તૂલાધિક્રિતશાન્તિલ સર્વાનેવ પરમપાદીયા સ્ત્વાંશ્વાવદેયંતિ
- ૬ યથા પાષાણિહૃદવાસ્તવ્યકૌત્સસગોત્રવાજિસનેય સબલ્લચારિણો'
- ૭ ભજિકનન્તસ્વામિને પદ્મમહાયજ્ઞધર્મક્રિયોત્પર્પણાયં પરમભદ્રા
- ૮ રકપાદાનાંપુણ્યયશોભિત્રિદ્વયે તણ્ડુલપદ્રકાન્તર્ભકૈતે શ્રીપર્ણાકા-
- ૯ યાં પશ્ચિમસીમનિ અચાટભટપ્રાવેશ્યં'' પત્રપૌત્રાન્વયમોજ્યં આદિ''
- ૧૦ - પરાગકાલમુદકાતિસર્ગેણ ત્રીહિપિટકવાપક્ષેત્રં આચ્છાદિ''-
- ૧૧ - - વક્ષિતિ[સ્થિ]તિસમકાલીનં પ્રતિપાદિત્ત અતુસ્યૌ.
- ૧૨ - - રરાનુર્વ્યાથા મતૃનિપતિભિઃ''

૧ વાંચો સકલક્ષિતમણ્ડલાં ૨ વાંચો કૃષ્ણરાજઃ ૩ વાંચો લઘ્વકીં ૪ વાંચો શંકરગણસ્તં, 'નુધ્યાતસ્સ' ૫ વાંચો કીર્તિભૃગોગિકં ૬ વાંચો ધિકૃતશાન્તિલઃ ૭ વાંચો યાન્સ્વાં ૮ વાંચો હૃદ ૯ વાંચો વાજસનેયિ; 'ચારિણે. ૧૦ વાંચો 'ત્સર્પણાય ૧૧ વાંચો 'ભિત્રિદ્વયે ૧૨ 'ન્તર્ભકત શબ્દ 'ન્તર્ભક્તિ ને ૫૬૯ હોઈશકે ? ૧૩ વાંચો પુત્રં ૧૪ વાંચો 'ત્યોપરાગં ૧૫ વાંચો આચન્દ્રાકર્ણવં ૧૬ વાંચો પ્રતિપાદિતં ૧૭ આ પાંક્તિ બિલકુલ અરપ્પ છે. વાંચો અતોસ્યોચિતયા પ્રદારસ્થિત્યા મદનૃપતિભિઃ?

રાજા જાઈકદેવનું ધિનિકિનું દાનપત્ર^૧

વિ. સં. ૭૯૪ કાર્તિક સુદિ ૧૫

સૌરાષ્ટ્રના રાજા જાઈકદેવનું દાનપત્ર ૧૮૭૯-૮૦ ના હુકાળનિવારણકાળ વખતે કાઠિઆવાડના ઓખામંડળ માંનું ધિનિકિ નામનાં ગામમાંથી ઇશાનમાં એક માઇલ દૂર આવેલા તળાવ ઉન્ડકે તળાવમાંથી ખોદી કાઢવામાં આવ્યું હતું. પાછળથી આજમ વજેશંકર ઓખાએ ઠર્નલ વોટસનને કાગળની છાપ ઇ. સ. ૧૮૮૧ માં પૂરી પાડી હતી, અને તે જ સમયે રા. ખ. ગોપાલજી દેસાઈએ મને એક રબિંગ મોકલ્યું હતું. ઠર્નલ વોટસનને લખવાથી તેણે મને ખીજું રબિંગ, ફ્રાઈટગ્રાફ અને છેવટે અસલ પતરાં મોકલી આપ્યાં; તે ઉપરાંત ઠર્નલ વોટસને એક હસ્તલિખિત પ્રત પણ મને મોકલી આપી.

લેખ એ પતરાંની અંદરની બાજુએ કેવરેલો છે, જેનું માપ દરેકનું ૮૩“x૫” છે. પહેલા પતરાને તળીએ અને ખીજને મથાળે એક ન્હાના કાણા ઉપરથી જણાય છે કે પ્રથમ આ એ પતરાં એક કડીથી જોડાયેલાં હશે. કડી સાથે મુદ્રા હતી કે નહીં તે શંકાવાળું છે. કારણ કે રાજાની સંજ્ઞા માછલી ખીજ પતરાંને તળીએ કેવરેલી છે. પતરાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા પતરાની ખીજ પંક્તિના થોડા અક્ષરો અને ખીજની પાંચ પંક્તિઓના થોડા અક્ષરો કાટથી થોડા ખવાઈ ગયા છે. તેમ છતાં દાનપત્ર વાંચવામાં ઘણી જ મુશ્કેલી નડે છે. અને તેમાંનાં કેટલાંક નામો તો ઘણાં શંકાસ્પદ છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ તદ્દન નહીં ઉઠેલી શકાય તેવાં છે. આનું એક કારણ કૃતિકારની કુવડતા છે.

લિપિ પશ્ચિમ હિન્દ અને વળી ઠઠાચ મધ્ય હિન્દની સાક્ષરી લિપિ જે પાંચમા સૈકાનાં શુર્જર દાનપત્રોમાં રાજાના સ્વહસ્તમાં માલુમ પડે છે તેવપરાઈ છે. ધિનિકિ શાસનની લાખા વદન સંસ્કૃત નથી, પરંતુ કેટલીક જગાએ પ્રાકૃત રૂપો અને શબ્દો પણ વાપરવામાં આવ્યા છે.

ધિનિક દાનપત્રનો દાતા સૌરાષ્ટ્રનો અધિપતિ જાઈકદેવ છે, જે પરમભટ્ટારક, મહારાજા-ધિરાજ વિગેરે મગધીભરેલા ઇલકાઓ ધારણ કરે છે; અને તેથી કેઇનું રક્ષણ સ્વીકાર્યો વગર-નો સ્વતંત્ર રાજા વરીકે પોતાને ઓળખાવે છે. તેની રાજધાની ભૂમિલિકા હતી અને તેની સંજ્ઞા ‘માછલી’ હતી. તેનું નામ અને માછલીની સંજ્ઞા મોરબી દાનપત્રના દાતા જાઈક સાથે તેનો સંબંધ બતાવે છે. અને તે ભૂમિલિકામાં રાજ કરતો હતો તે હકીકત એમ દર્શાવે છે કે પ્રાચીન રાજપૂતોની એક શાખા જેઠવાની શાખાનો તે હતો. જેઠવાના પ્રતિનિધિઓ હાલના પોરબંદરના રાણાઓ છે. ભૂમિલિકા શબ્દ હાલનું ભૂમ્લી અગર ભૂમલલીને બરાબર મળતો છે. જે કે કાઠિઆવાડના નઠશામાં આ નામનાં ઘણાં ગામો છે, છતાં સૌરાષ્ટ્રમાં ભૂમિલિકા ગામ એટલે બરડાના પર્વતોમાં તળાવેલી જેઠવાની રાજધાની જ છે, જે હજુપણ ભૂમ્લી, ભૂમલલી, અથવા ધુમ્લી કહેવાય છે. અને આ ભૂમિલિકા જેઠવાઓની ચઢતીના સમયમાં જરૂર સૌરાષ્ટ્રની રાજધાની હશે.

ધિનિક શાસનની તારીખ વિ. સં. ૭૯૪ કાર્તિક સુદિ ૧૫ રવિવાર જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રની આપી છે.

આપણાં દાનપત્રનો હેતુ મુન્તલ (મુદ્રલ) ગોત્રના અને અજ્ઞાત કુલના ઇશ્વર નામના બ્રાહ્મણને ધેનિકા ગામ દાનમાં અર્પણ કર્યાની નોંધ લેવાનો છે. ધેનિકા એ પ્રાચીન ધિનિકિનું નાશ પામેલું ગામડું છે, જ્યાંથી આ પતરાં મળેલાં છે. બાકીનાં સ્થાનો ઓળખવા મેં પ્રયત્ન કર્યો નથી. કારણ કે પતરાંનો આધાર ઘણો જ ખીનસલામતીભરેલો છે.

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ વિક્રમસંવત્સરશતેષુ સપ્તસુ ચતુર્નવત્યધિકેષ્વંકતઃ ૭૨૪ કાર્તિકમા-
સાપરપક્ષે
- ૨ અમાવાસ્યાયાં આદિત્યવારે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રે રવિગ્રહણ પર્વણિ । અસ્યાં સંવત્સર માસપ-
- ૩ ક્ષદિવસપૂર્વાયાં તિથાવદ્યેહ ભૂમિલિકાયાં સૌરાષ્ટ્રમણ્ડલાધિપતિઃ પરમમદ્દા-
- ૪ રકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરઃ શ્રીજાઈકદેવઃ મહામાત્ય મદ્દનારાયણ-
- ૫ ધર્મસાહાયાનુમતેન સંસારસ્યાનિત્યતાં જ્ઞાત્વાત્મધર્મયશોભિવૃદ્ધયે રવે .
- ૬ રુપરાગસમયે ધર્મકાલમપેછય ચતુર્વેદવિદે .... સંતાનાય મુન્તલ-
- ૭ ગોત્રાય વિપ્રવરાય ઈશ્વરનામ્ને બ્રાહ્મણાય તદ્દેનિકા નામગ્રામં સતૃણકા-
- ૮ ઇજલં સવૃક્ષ માલાકુલં દેવદાય વેર્જં ઉદક પૂર્વ ભૂમિલિકામણ્ડલમ-
- ૯ ધ્યેદત્તવાન્ ॥ ઇદાનીં કાલાન્તરમુક્તિનિશ્ચય કરણાર્થમસ્ય ગ્રામસ્ય ચતુર્દિ-
- ૧૦ શમાઘાટા લિખ્યેન્ત ॥ ઉત્તરભાગે સામાપસ્વત્રે સમુદ્રઃ । પૂર્વભાગે સવન-
- ૧૧ ગરુજા નાલિકા રોહર ધારાસમેતા । દક્ષિણભાગે સયલા શતકાંતગ-
- ૧૨ રિચા નદી યાવત ॥ પશ્ચિમભાગે પર્વતસ્ય ધારા સમુદ્રગામિની ॥

પત્રું બીજું

- ૧ એવં ચતુર્ઘાટાવિશુદ્ધાં તદ્દેનિકાગ્રામભૂમિમીશ્વર[ના]મા બ્રાહ્મણો અં [જ]-
- ૨ ન ભોજંચા ન નાકનાપિ પરિપંથનીયઃ ॥ વહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજભિઃ
- ૩ ભગરાદિભિઃ । યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ મયિ
- ૪ રાજ્ઞિ વ્યતિક્રાંતે યોન્યો રાજા ભવિષ્યતિ તસ્યાહં રલગ્નોસ્મિ શાસનં
- ૫ ન વ્યતિક્રમેત્ । લિખિતમિદં શાસનં મહાક્ષપટલિકેન નેરહરિ [ના]-
- ૬ મ્ના મયેતિ । શિવમસુ શ્રી

પં. ૧ વાંચો ઓં. પં. ૨ વાંચો જ્યેષ્ઠા; અસ્યાં ને। અ લગભગ ભુંસાઈ ગયો છે. પં. ૩ પૂર્વાયાં ને। પ્રથમાક્ષર પૂરે। ક્રેાતર્યાં નથી વાંચો સૌરાષ્ટ્ર પં. ૪ વાંચો મદ્દ પં. ૬ ધર્મકાલમં ના ખે મ પૂરે। ક્રેાતર્યાં નથી વાંચો મપેક્ષ્ય; ચતુર્વેદ; મુદ્દલ; ત્રયુ અક્ષરે। જે ગુમાઈ ગયા છે ને મેસ્તીષ્ય, જેવા વંચાય છે તેનો અર્થ કાંઈ નથી પં. ૭ વાંચો ઈશ્વરં. ૮ વાંચો વર્જં; પૂર્વ. પં. ૯ વાંચો વાક્ષા જેવો દેખાય છે. કારણ કે ન ની સાથે યે વિરામ જોડાઈ ગયા છે. વાંચો કરણાર્થમ; ચતુર્દિશમાં. પં. ૧૦ બધાં નામો ધણા જ અચોક્કસ છે. વાંચો લિખ્યેન્તે; પૂર્વ. પં. ૧૧, ૧૨ નામો ઘણા અચોક્કસ છે. પં. ૧ વાંચો ચતુરાઘાટ વિ. પં. ૨ વાંચો ન ભોજયન્વા ન કેનાપિ પં. ૩ વાંચો સગરાદિભિઃ પં. ૫ વાંચો કેન નરહરિ. પં. ૬ વાંચો શિવમસ્તુ.

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વિક્રમ સંવત્સર સાતસો ચોરાણું (સંખ્યામાં) ૭૬૪. કાર્તિક માસના બીજ પક્ષમાં અમાસ ને રવિવારે, જેઠા નક્ષત્રમાં સૂર્યગ્રહણ સમયે (પૂર્વોક્ત) સંવત્સર, માસ, પક્ષ, અને તે દિને સૌરાષ્ટ્ર મંડળનો અધિપતિ પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી જામકંઠેવ, ધર્મકાર્યમાં સહાય કરનાર મહામાત્ય ભટ્ટ નારાયણની અનુમતિથી સંસારની અનિત્યતા જાણીને સૂર્યગ્રહણસમય દાન કરવા યોગ્ય છે એ મનમાં રાખીને આત્મ, ધર્મ અને યશની વૃદ્ધિ અર્થે ચાર વેદના જ્ઞાની, મુદ્રલ ગોત્રના, અને ... .. અને ત્રણ પૂર્વજ્ઞેના નામથી અગ્નિની આરાધના કરનાર ઈશ્વર નામના બ્રાહ્મણને ધેનિકા નામનું ગામ તૃણ, કાષ, જલ, વૃક્ષ, અને ક્ષેત્રો (વૃક્ષોની હાર) સહિત દેવને કરેલાં દાન વર્જ્ય કરી પાણીના અર્ધથી ભૂમિલિકામાં આવેલું આપ્યું છે. ભવિષ્યમાં તેની ભુક્તિના નિશ્ચિન્તપણા માટે આ ગામની ચાર સીમાઓ અપાશે.

ઉત્તરે સામાપખેત્રમાં સમુદ્ર (?) : પૂર્વે સવત ગરૂજા જલમાર્ગ (નારીયું) શેહર ધારા સહિત; દક્ષિણે સયલાશત કાન્ત ગરિયા (?) નદી સુધી. પશ્ચિમે-પર્વતની ધારા જે સમુદ્ર તરફ જાય છે. આ ચાર સીમાવાળા ધનિકા ગામની ભૂમિનો ઈશ્વર નામનો બ્રાહ્મણ ઉપલોગ કરે અથવા તેમ અન્ય પાસે કરાવે તો કોઈએ તેને વિદ્ય કરવું નહીં. (કારણ કે સ્મૃતિ કહે છે)—સગર આદિ બહુ નૃપોથી ભૂમિનો ઉપલોગ થયો છે વગેરે ... (અનેવળી) “ યાચક તરીકે હું વિનંતિ કરું છું કે મારું રાજ્ય પૂરું થયા પછી અન્ય નૃપે (આ મારા) દાનની વિરૂદ્ધ કાર્ય કરવું નહિ ” આ શાસન મહાક્ષપટલિક નરહરિથી મારાથી લખાયું છે. તે સ્વસ્તિ બનો ! શ્રી !

કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં બલવર્મનનાં

ઉનામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો^૧

વલ્લી સં ૫૭૪ માધ. સુ. ૬ ઇ. સ. ૮૬૩

કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં જુનાગઢ સ્ટેટ તાબેના ઉના ગામમાંથી મળેલાં આ તામ્રપત્રોનો ફોટોગ્રાફ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાએ ૧૯૦૪ માં મોકલ્યો હતો. કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનું આ દાનપત્ર છે અને ચાલુક્ય વંશના તેના ખંડિયા રાજ બલવર્મને સૂર્યના મંદિરને દાન આપ્યાની તેમાં હકીકત છે. તે વલ્લી સંવત ૫૭૪ નું, એટલે ઇ. સ. ૮૬૩ ની સાલનું છે.

આનાં પતરાં બે છે અને બન્ને એક બાજુએ કોતરેલાં છે. તેમાં ૩૬ પંક્તિ નાગરી લિપિમાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત અને સરલ છે. પશુ પં. ૧૭ માં રેવેન્ડુ ખાતાનો પારિભાષિક શબ્દ છે જેનો અર્થ હું ઠરી શકતો નથી. પં. ૭-૯માં લક્ષ્મી ચંચલ છે. ઇત્યાદિ બે શ્લોકમાં આપેલ છે. અને પં. ૨૨ થી ૨૬ શાપ સૂચવતા ૬ શ્લોકો છે. સિવાયનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

પરમભદ્રારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર ભોજદેવનાં ગ્રણનું ધ્યાન કરનાર પ. મ. પ. મહેન્દ્રાયુધદેવનો ખંડિયો રાજા મહા સામન્ત બલવર્મન જે ચાલુક્ય વંશના અવનિવર્મન (૧ લા) નો દીકરો હતો અને જેણે પાંચ મહાશબ્દ સંપાદન કર્યા હતા તેણે દાનમાં જમીન આપી તે સંબંધી આ લેખ છે. નક્ષિપુરમાંથી બલવર્મન બધા અધિકારી તેમ જ બીજાઓને બહાર કરે છે કે માધ સુદિ છઠ ને દિવસે અપવાસ કરીને પોતાના બાહુ બળથી મેળવેલ નક્ષિપુર ચોરાસીમાંનું જયપુર ગામ કણવીરિકા નદીના કાંઠા ઉપર આવેલા તરુણાદિત્ય નામના સૂર્યના મંદિરને આપ્યું છે. તે ગામની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વમાં સીહવાહલક ગામ દક્ષિણમાં રા[જ્ય સ્થ]લ ગામ પશ્ચિમે પેઢલલક ગામ અને ઉત્તરે [અંબુલલક] ગામ આવેલાં છે. આ દાન ચાલુ રાખવા માટેની ચાલુ સૂચના તથા શાપાત્મક શ્લોકો આપ્યા બાદ બાર સાક્ષીઓનાં નામ આપેલ છે; જેમાંના ચાર બ્રાહ્મણ ચાર વૈશ્ય અને ચાર મહત્તરો હતા. ત્યાર બાદ લેખકનું નામ આપેલ છે, જે બરોબર વાંચી શકાતું નથી અને પછી તિથિ વલ્લી સંવત ૫૭૪ માધ સુદિ છઠ અંકમાં તેમ જ દશાંશમાં આપેલ છે. લેખની અંતમાં સ્વહસ્તો શ્રી વ(બ)લવર્મણુઃ અને સ્વહસ્તઃ શ્રી ધીર્ઠક એમ સહીઓ આપેલ છે. બીજા સ્વહસ્તઃની પહેલાં કંઈ ચિહ્ન છે; જે ધીર્ઠકની સહી હશે. આ ધીર્ઠક કોણ હતો તે આ લેખમાંથી જણાતું નથી, પણ અવનિવર્મ બીજાના વિ. સ. ૬૫૬ ના તામ્રપત્રમાંથી એમ અટકળ થાય છે કે મહેન્દ્રપાલનો તે મોટો અધિકારી હોવો જોઈએ, જેની સહા દાનમાં જરૂરની ગણાતી હોવી જોઈએ.

अक्षरान्तरं

पहेलुं पतरुं

- १ ओं जयश्चाभ्युदयश्च । स्वस्ति ॥ नक्षिसपुरात्परमभट्टारक महाराज[१]धि
- २ राजपरमेश्वर श्री भोजदेवपाद[१]नुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपर-
- ३ मेश्वरश्रीमहेन्द्रायुधदेवपादप्रसादाक्षैतसमाधिगतपञ्चमहाशब्द[षड्]महासामन्त
श्च[च]।-
- ४ लुक्यान्वयप्रसूतश्री^१ अवनिवर्मसुत श्री व[ब]लवर्मा सर्वानेव राजरा-
जन्यराजस्थानीयोपरिकामा-
- ५ त्य[चा]ट भट भट्ट[द]ण्डवा[पा]शिक दण्ड[ओ]द्धरणिकेंद्रांगिक
महत्तर चारुं चार भटहस्त्यश्चरोभ(ह)कप्रभृतिः
- ६ युक्तक नियुक्तकां स्वाना[न]न्यांश्च यथासंव[ब]ध्यमनकान्समनु वो-
(वो)धयत्यस्तु वः संविदितं यथा पद्मपट्टे^२
- ७ स्थितजल[व]तरला श्री दृष्टनष्टञ्चजीवितं^३ पद्मपत्रजलविंदुचंचलं जीवित-
व्यमखिलाश्च संपदः
- ८ इत्यवेत्य जगतः स्थिति[ं]नृपाः किं धनैः कुरुत धर्ममनिर्धेयः ॥ पलवाग्ने
जलविंदुचंचले क्लेश-
- ९ जाल परिवेष्टिते भवे । यो न चिंतयति कर्मसत्पथं तस्य जन्म भवतीह निःफलं
एवं सर्वमध्रुव-
- १० मालो[क्य] धर्मे मतिः स्थाप्य^४ ...नया स्वैभुजोपार्जित नक्षिसपुरच-
तुरशीतिका प्रतिव(ब)द्धो जयपुरा-
- ११ भिधानो ग्रौमः माघशुक्लपक्षषष्ठ्यां उपोष्य(ष्य)गन्धधूपपुष्प(प)दीपस्नान
विलेपनोपलेपन[सन्मा ?]^५
- १२ जैन खण्ड स्फुटितसुधाकूर्चकादिशुश्रू[श्रू]पाकृते स्वमातापित्रो रात्मनश्च^६ ऐहि-
कामात्मिक पुण्ययशो-

१ भी. गौरीशंकर ही. ओ।डा ओ आपेल इटोआइ उपरथी. २ चिह्नरूपे ३ वांथो उदाय प्रसादीकृत
४ वांथो श्रय ५ भीजं ताम्रपत्र माइड चौरौद्धरणिक होवुं नेछये. ६ वज्रते चारभट होवा नेछये.
७ वांथो प्रभृतीनाभुक्तक नियुक्तकान् ८ वांथो पत्रास्थितजलवत्तरला श्रीः ९ वांथो जीवितं १० वांथो पद्मपत्र.
आ। अने पछीना श्नेडोडोने छे २थोद्धता छे. ११ आ अइ^१ नथी, पथु भीछु कांछ अटङ्कण थप शक्ती
नथी १२ निष्फलं १३ प्रथम स्वायु हातईल पथु पाछणीथी डोने २४ करेल छे. १४ वांथो मामो-
१५ वांथो वषट्मासु १६ वांथो समार्जन १७ वांथो क्षैति.

- ૧૩ ભિવૃદ્ધયે ભગવતઃ સરિત્કણવીરિકાતટાવસ્થિત સહસ્રદીધિતેઃ શ્રીમતસ્તરુ[ણા]
દિત્ય દેવયૈ મક્તિમા-
- ૧૪ વિતમનસૌ ઉદક્[આ]તિસર્ગેણ ધર્મદાયો નિસૃષ્ટઃ પ્રતિપાદિતશ્ચ યસ્ય પૂર્વતઃ
સીંહવાહલક ગ્રામ
- ૧૫ સીમા મર્યાદ[આ]દક્ષિણત રા[જ્યસ્થ]લગ્રામસીમા મર્યાદા । અપરતઃ
પેઢિલકગ્રામસીમા[મ]ર્યાદા ઉત્ત-
- ૧૬ રતઃ અંબુહૈક ગ્રામ સીમા મર્યાદા એવં ચતુરાષાઢ્ટ(ટ)નોપલક્ષિતઃ સમોગભાગઃ
સહિરણ્ય[।]દાનઃ
- ૧૭ સદળ્લદશાપરાધઃ સસીમાપર્યન્તઃ સોદ્ર [-]ગઃ સવૃક્ષમાલાકુલઃ સપરિકરઃ ચો-
લ્લકવૈણિઃ વૈ-
- ૧૮ ગિકકોષ્યદિસહિર્તેઃ આચાટમટપ્રવેશવર્જિતો ભૂમિચ્છિદ્ર ન્યાયેન ધર્મદાયો નિગૃ-
[સ્ત]ષ્ટઃ ॥
- ૧૯ અસ્ય ભુંજતો મોજાપયતઃ કૃષતઃ કર્ષાપયતો વા અસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા મોક્તુમિઃ
- ૨૦ પ્રતિષે[ધો] ન કરણીયઃ પાલાયિતવ્યશ્ચ ॥ યતઃ સામાન્યં ભૂમિદાનફલમેવ
ત્યાયમસ્મદ્દા-

૧ વાંચો દેવસ્ય ૨ આંહિ અને ખીજો સંધિ કરેલ નથી ૩ વાંચો અમ્બુહૈક ૪ આનો અર્થ કહાપી શકાતો નથી, શોલિલક શબ્દ એ, ઇ, ત્રો, ૩ મા, ૨૬૭ પે, ૨૩ મે આપેલ છે, ત્રો, હુંદસ વો, ૬ મા, ૮૮ નોટ ૬ તરફ આઈ ધ્યાન ખેંચે છે. ૫ આંહી કાંઈક રહી ગયું લાગે છે, પૂર્વે હાલ દેવ અભાવે ૬ જોવા કાંઈ શબ્દો હોવા જોઈએ.

पतरुं बजुं

- २१ योनुमन्तव्योऽस्मत्प्रीत्याभ्यर्थनया च पालनीया इति ॥ तथा चोक्तं [भ]गव
 २२ ता व्याशे[से]नं व्यासेन ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैः दानानि धर्मार्थं यश-
 २३ स्कराणि । निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि कोनाम साधु पुनराददीत
 २४ षष्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । [आ]च्छेत्ता चानुमन्ता च [तान्ये]
 २५ व नरके वसेत व[व]हुभिर्वसुधा भुक्ता राजनै सागरादिभिः यस्य यस्य
 यदा[भू]-
 २६ मिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणि षष्टिर्वर्ष शतानि [च] । [गवां
 कोटिप्रदाने]
 २७ न भूमिहर्त्ता न शुध्यति ॥ विंध्याटवीष्वतोयाशु[सु] शुष्ककोटरवासिनः
 [कृष्णाहयो हिजा]-
 २८ यन्ते भूमिदायं हरति(न्ति) ये ॥ स्वदत्तां परदत्(आं)वा य[त्त]आद्
 रक्ष नराधिप । महीं महीम्[ऋतां श्रेष्ठ]
 २९ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ अव[त्र] साक्षी त्र[त्रा]हमणदहेड सुतभावः ।
 तथा त्रा(त्रा)हमण [कौ....?]
 ३० नरसुतनागेश्वरः ॥ तथा त्रा[त्रा]हमण जज्जक सुत हरिः ॥ तथा त्रा (त्रा)
 हमण भा[स्कर] सुत
 ३१ वासुदेवः ॥ तथा वणिक् नोष सुत इसुवः तथा वणिक् नागसुत पा[ह]लहः ॥ त
 ३२ था वणिजेउल्ल सुत नन्नकः । तथा वर्णक् संगमसुत देउथः ॥ तथा श (म)
 हत्तर द्रं [ग्] इय-
 ३३ सुत सीहः । तथा मा(म)हत्तर गोवाससुत अजैनः । तथा महत्तर गोवाससुत
 मेह(रि)प [क]-
 ३४ : । तथा महत्तर धुरसुतकण्हकः ॥ लिखितं चैतन्मि(न्म)या कुलपुत्रक दत्ते-
 सुत [धा !]-
 ३५ [र] आदि[त्ये]नेति ॥ ॥ श्री बलमि संवत् १७४ माघ शुद्ध ६ ॥
 ३६ स्वहस्तो [त्र] श्री व[व]लवर्मणः ॥ १° स्वहस्तः श्री धीहर्के ॥

१ वांथो ३६५५ वे६०५५सेन २ छ६ छन्दवण्ण ३ आने। अने पजीना ४ श्रो३ने। छ६ अनुष्टुप छे.
 वांथो ४ वांथो राजभिः सगरा ५ षष्टिं वर्ष ६ वांथो वणिक् ७ वांथो वणिजे ८ वांथो वणिसं
 ८ छ. ध्ये. यो. १२ पा. १११ पं १६ मे अक्ष ३०६ छे. १० आ अक्षर नथी पथु सही बागे छे.
 ११ आधारेण शीते धीहर्कव ठोपुं नोपयो.
 ३५ ३४

કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અવનિવર્મન ખીજનાં ઉનામાંથી મળેલા તામ્રપત્રો^૧

વિ. સં. ૯૫૬ માઘ સુ. ૬

કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં જુનાગઢ સ્ટેટ તાબેના ઉના ગામમાંથી મળેલાં આ તામ્રપત્રોનો ફોટોગ્રાફ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાએ ૧૯૦૪ માં મોકલ્યો હતો. કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનું આ તામ્રપત્ર છે અને ચાલુક્ય વંશના તેના ખંડિયા રાજા અવનિવર્મન ખીજાએ સૂર્યના મંદિરને દાન આપ્યાની તેમાં હકીકત છે. તે વિ. સં. ૯૫૬ ની સાલનું છે.

આ દાનનાં ત્રણ પતરાં છે જેમાંનું ખીજું બન્ને બાજુ અને પહેલું તથા ત્રીજું એક જ બાજુ કોતરેલ છે. પંક્તિઓ કુલ ૬૮ છે. કોતરકામ ઘણું બેદરકારીથી કરેલું છે અને અસંખ્ય ભૂલો છે, જે દાનવિભાગમાં તો સુધારવી કઠણ થઈ પડેલ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. પં. ૧-૪૫ માં વંશાવલિ આપેલ છે અને પં. ૬૫ થી ૬૭ માં શાપના શ્લોકો છે બાકીનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે. ચાલુક્ય વંશના મહાસામન્ત અવનિવર્મા ખીજા ઉર્ફે ચોગે આપેલા દાનનું વર્ણન છે. (શ્લોક. ૨) આ વંશમાં કલ્હણ અને મહુલ્હણ નામના બે મોટા રાજાઓ (મહા મહીપતી) હતા. (શ્લોક. ૩) શ્લોક. ૫-૬ માં કલ્હણનાં ચાલુક્ય મુજબ વખાણો કરેલાં છે. કલ્હણે એક દીકરો હતો જેનું નામ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતું નથી (શ્લોક. ૭) અને તેના દીકરાનું નામને છેડે ધવલ શબ્દ હતો. કદાચ આખું નામ વાલુક ધવલ (શ્લોક. ૮) હોય. આ રાજાએ કોઈ ધર્મ નામના રાજાને હરાવ્યો, રાજધિરાજ પરમેશ્વરને જિત્યા અને કર્ણાટકના લશ્કરને હરાવ્યું. (શ્લોક. ૧૦-૧૧) તેનો દીકરો અવનિવર્મન ૧ લો (શ્લોક. ૧૨) અને તેનો દીકરો બલવર્મન હતો, જેણે વલ્લી સંવત ૫૭૪ નું દાન આપેલ છે. બલવર્માએ કોઈ વિશદને હરાવ્યો અને તેની પાસેથી બે મોટા ઢોલ (?) પડાવી લીધા તેમજ જજ્જપ અને ખીજ રાજાઓને મારીને હુણ વંશમાંથી પૃથ્વીને બચાવી (શ્લોક. ૧૬-૧૭). તેનો દીકરો અવનિવર્મન ખીજા હતો, જેનું ખીજું નામ ચોગ હતું (શ્લોક. ૧૮). તેણે યક્ષદાસર અને ખીજ રાજાઓ ઉપર હુમલો કરી હરાવ્યા અને (શ્લોક. ૧૯-૨૦) ધરણીવરાહને નસાડ્યો (શ્લોક. ૨૧). પં. ૪૫ અને આગળ લખેલ છે કે પરમભદ્રારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર લોજદેવનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર પ. મ. ૫ મહેન્દ્રપાલદેવનો ખંડિયો રાજા મહાસામન્ત ચોગ (અવનિવર્મન ખીજા) પોતાના અધિકારી વિગેરેને તેમ જ ભવિષ્યના રાજાઓને બહુર કરે છે કે શ્રીમાન્ ધીધકની સંભવિથી પોતે અમ્બુલક (અમ્બુલક) ગામ જે સુરાષ્ટ્ર મંડલમાં નક્ષિપુર ચોરાશીમાં આવેલું હતું તે જયપુરની પડોશમાં કણુવીરિકા નદીની પાસે આવેલા તરુણાદિત્યના (દેવળને) દાનમાં આપેલું છે. ગામની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વમાં વિયરક ગામ દક્ષિણમાં જયપુર^૫ ગામ પશ્ચિમમાં સેન્ડુવક અને કોરિણક ગામો અને ઉત્તરે વણુલિક ગામ હતાં. શાપસૂચક શ્લોકો વિગેરે આપ્યા બાદ પં. ૬૮ માં છેવટે સાલ વિ. સં. ૯૫૬ માઘ સુદિ ૬ આપેલી છે.

આ ચાલુક્ય રાજાઓનાં નામ ખીજે ક્યાંયથી મળતાં નથી. બિલહરીના મોટા લેખમાં^૨ ચાલુક્ય અવનિવર્માનું નામ છે અને તેની દીકરી નોહલા કલચુરી ચેદી રાજા યુવરાજ ૧ લાને

^૧ એ. ઈ. વો. ૯ પા. ૨ ગ્રો. એફ. ક્રીફ્ટોર્ન

^૨ શ્લોક. ૧૯ માં આપેલ છે કે યક્ષદાસને હરાવી તેની પાસેથી સાગરક્ષોભ નામની ત્રી પડાવી લીધી. યક્ષદાસ મદ્રદેશ ઉપર રાજ કરતો હતો એમ મેં માનેલ પણ કોતરનારે ય ને બદલે મ ધણે ઠેકાણે કોતરેલ છે, તેથી મુષમૂર્મિ ને મદ્ર મૂર્મિ નહીં પણ મુષમૂર્મિ સુધારવું જોઈએ ૩ એમ લાગે છે કે આ ધીધક મહેન્દ્રપાલનો અન્તપાલ (સમહુદનો શક્ત) હોવો જોઈએ અને અવનિવર્મા તેના તાબામાં હોવો જોઈએ. ૪ આ ગામ બલવર્મના દાનપત્રમાં ધણુ લખેલું છે. ૫ બલવર્માના દાનપત્રમાં આ ગામ દાનમાં આપેલું છે ૧ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૧૬૧

લગ્નમાં આપેલ હતી. આ અવનિર્મા^૧ ઠઠાચ આ દાનપત્રનો અવનિવર્મા હોય પણ તેના બાપ તથા દાદાનું નામ સધન્વ અને સિંહવર્મન હતાં જ્યારે આ અવનિવર્માના બાપ દાદાનાં નામ બલવર્મા અને અવનિવર્મા હતાં.

બલવર્માની સાલ તેના તામ્રપત્ર ઉપરથી ઈ. સ. ૮૬૩ મળે છે. તેથી અટકળ થઈ શકે કે તેનો દાદા વાહુકધવલ ૯ મી સદીની મધ્યમાં હોવો જોઈએ અને તે કનોજના મહેન્દ્રપાલના પૂર્વજ લોજદેવનો ખંડિયો હતો. લોજદેવની સાલ ૮૪૩ થી ૮૮૧ ઈ. સ. મળેલ છે. દક્ષિણના લેખના લીસ્ટમાં નં. ૭૭ માં આ લોજદેવને ગુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ ધ્રુવરાજ ખીજાએ હરાવ્યો હતો, એમ લખેલ છે. કર્ણાટના લશ્કરને હરાવ્યાનું જે આમાં લખેલ છે તે આ ઉપરથી રાષ્ટ્રકૂટનું લશ્કર હશે એમ પુરવાર થાય છે. આમાંનો ધર્મ તે પાલ રાજા ધર્મપાલ હોવો જોઈએ કારણકે તે કનોજના રાજા સાથે લડવાનું જણવામાં છે.

બલવર્માએ કોઈ વિષદને હરાવ્યાનું તેમ જ જજજપને મારી હુણુ વંશમાંથી પૃથ્વીને બચાવી એમ લખેલ છે. વિષદ કોણ હતો તે કહી શકાતું નથી. હુણુ રાજાઓ સાથેની લડાઈ ઘણી લેખોમાં વર્ણવાઈ છે^૨ અને હુણુની રાજપુત્રી આવલદેવીને કલચુરી ઠર્ણ ૧૧ મી સદીમાં પરણ્યો હતો. પણ આ જજપનું નામ હુણુ રાજા તરીકે પહેલું જ મળે છે અને તેને ૯ મી સદીના છેલ્લા ભાગમાં મુકી શકાય.

અવનિવર્મા ખીજાના શત્રુઓ યક્ષદાસ અને ધરણીવરાહ છે. આમાંનો પ્રથમ આપણને જાણીતો છે જ્યારે ખીજો કાઠિયાવાડમાંના વર્ધમાન(વઢવાણ)માંથી આપેલા દાનનાં હડાળાનાં તામ્રપત્રોમાંનો ચાપ વંશી મહાસામન્તાધિપતિ ધરણીવરાહ હોવો જોઈએ. તેને રાજધિરાજ મહીપાલદેવનો ખંડિયો લખેલ છે અને આ મહીપાલદેવ કોણ તે સહેલાઈથી જાણી શકાય તેમ છે.

નક્ષિસપુર ખીજાં ગામડાંઓ તથા કણુવીરિકા નદી એાળખી શકાયાં નથી. પણ એટલું તે ચોક્કસ કે આ નક્ષિસપુર ચોરાશી સૌરાષ્ટ્ર મંડલમાં હતું. સૌરાષ્ટ્ર કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં છે. અને બલવર્મા તથા અવનિવર્મા બન્ને કનોજના મહેન્દ્રાયુધદેવ અથવા મહેન્દ્રપાલદેવના ખંડિયા હતા, તેથી ઈ. સ. ૯ મી સદીના અંત સુધી કનોજનું રાજ્ય દક્ષિણ કાઠિયાવાડ સુધી વિસ્તાર પામેલું હતું, એમ કહી શકાય. વળી હડાળાનાં તામ્રપત્રોમાંનો રાજધિરાજ મહીપાલદેવ તે કનોજ મહેન્દ્રપાલદેવની પછી ગાદીએ આવેલો જ હોવો જોઈએ, એમ પણ પુરવાર થઈ શકે છે. તે મહીપાલદેવ જુનાગઢનો ચૂડાસમો રાજા હોઈ શકે નહીં.

બલવર્માનાં તામ્રપત્રોમાં મહેન્દ્રપાલને મહેન્દ્રાયુધ લખેલો છે. આ નામ ઉપરથી ઇન્દ્રાયુધ અને ચક્રાયુધ નામો યાદ આવે છે. ઇન્દ્રાયુધ હરિવંશપુરાણના આધારે ઉત્તરમાં શક સં. ૭૦૫= ૭૮૩-૮૪ ઈ. સમાં રાજ કરતો હતો. ખીજા ચક્રાયુધને ઇન્દ્રરાજને હરાવીને પાલ ધર્મપાલે કનોજનું રાજ્ય આપ્યું હતું. તેને કનોજના લોજદેવના દાદા નાગભટ્ટે હરાવ્યો હતો.

બલવર્માનાં તામ્રપત્રમાં વલ્લી સંવત લખેલ છે જ્યારે આમાં વિક્રમ સંવત લખેલ છે. મોરખીના સં. ૫૮૫ ના તામ્રપત્રમાં શુભ સંવત એમ લખેલ છે જ્યારે વેરાવળના લાવ બુદ્ધ-સ્પતિના દેવળના લેખમાં વલ્લી સંવત ૮૫૦ આપેલ છે પણ આ બલવર્માના લેખમાં વલ્લી સંવત સહુથી પહેલી વાર જોવામાં આવે છે. વલ્લી તામ્રપત્રોમાં માત્ર સંવત એટલા જ શબ્દો વપરાયેલા છે. એ જરા નવાઈ જેવું છે કે કાઠિયાવાડમાં તે સમયે બધા જુદા જુદા સંવતો લેખોમાં વપરાતા હતા.

૧ કલચુરી યુવરાજ ૧ લાની દીકરી કુન્દકદેવીને રાષ્ટ્રકૂટ અમોઘવર્ધ ત્રીજે પરણ્યો હતો. તેની સાલ ૯૩૭ અને ૯૩૯ ઈ. સ ની છે. ૨ પાલ દેવપાલે હુણુની બડાડ બાંગી (એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૬૩ શ્લો. ૧૩) રાષ્ટ્રકૂટ કર્કશ જીજનાં ઈ. સ. ૯૭૨ ના તામ્રપત્રમાં લખેલ છે કે હુણુ રાજા સાથે આ રાજા લડાઈ લડ્યો. ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૬૫ પં. ૩૨ પરમાર ઉત્પલ (મુંજરાજે) હુણુની જાંઘળી લીધી ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૨૩ પં. ૪૧ તેના નાનાભાઈ સિધુરાજે હુણુરાજાઓને હરાવ્યા. એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૩૫ શ્લો. ૧૬ ઇત્યાદિ.

અક્ષરાન્તર'

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં* [॥] જયશ્ચામ્ય [ડ] દયશ્ચ ॥ જયતિ^૧ જગતાં પ્રસૂતિર્વિશ્વાત્મા સહજભૂષણં
નભસઃ । દ્રુતક-
- ૨ નકસદશદશશતમયૂક્ષમાલાર્ચતેઃ સવિતા ॥ [૧] ઐસ્તીદ સારો વ(વ)-
હિરંતરા ચ ચ્છિદ્રૈઃ પરી-
- ૩ તો ન વિપત્રશાતેઃ । મેઘઃ પરૈર્નૈવ મહીપતીનાં વા (ચા) લુક્ચ નામાપરતુંગ[વં]
શઃ । [૨] વ [વ] હ્રવ-
- ૪ તુતિ (સ્ત) [ત્ર] મહા મહીપતી મહ [હા] મતી કલ્મ [હ] લ સંજિતૌ ।
યયોઃ સિતા કીર્તિરુપાગમદ્ગુ-
- ૫ જૈઃ પરાં પ્રસિદ્ધિઃ (ં) સતત (ં) સુનિર્મલૈઃ ॥ [૩] સૌભ્રાર્ત્ર ચ્ચ યયોરાશી
(સી) દન્યોન્યમવિભિત (ન્ન)-
- ૬ યો [:] ॥ કલવપ્પવમાંયાતં^૨ રામલક્ષ્મણાય (ઓ રિવ ॥ [૪] મધ્યે^૩ નૃપાણાં
સુવિભૂયિ (ષિ) તાનાં
- ૭ રરાજ કલ્લઃકુલકી(ર)તિ યુ[ક્ત]ઃ । કા[ં]ત્યા મહત્યા સ્થિરયા
શ્રિયા વ (ચ) કર્ણપદ્માણામિ-
- ૮ વ પારિજાત [:] ॥ [૫] રાજ્યે [ં] મ [ત્ર]^૪ મહીપતૌ ગુણગણાલંકાર-
ભૂતે સતિ ક્ષીણા[રા]તિ પ-
- ૯ રાક્રમાન્[વ્] ઇતતનૌ નિર્ભાતિકં^૫ શાસતિ લોકાનામભવન્મનો રતિયુત[ં]ધર્મપ્ર-
- ૧૦ [ષ] આન[ં] સદા તુષ્ટિર[વ્વ (વ્વ) ન્ધુ] જનસ્ય ગૌણ્યજનિતા
દાનચ્ચ સત્યત્તિષ્ ^૬(?) [૬] તેસ્માન્મહીશ્ (આ (દ્વિ-
- ૧૧ તતોક વીર્તિઃ^૭ લક્ષ્મીનિવાનં શરણં ગુણાનાં ॥ શૌર્યસ્ય ભૂમિવ્વસતિર્મતીનાં

૧ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ એ.જા એ આપેલા ફોટોગ્રાફ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે ૩ હન્દ આપી
૪ વાંચો માર્ચિતઃ ૫ હંદ ઈદ્રવળા ૬ વાંચો વિપત્રશાલઃ એટલેકે વિપત્ર-શાલઃ (પાંદડાં અને શાખા
વનાનો) અને વિપત્રશાલઃ (જેની શાખો વિપત્તિમાંથી બચાવે છે.) વાસને પાંદડાં ને શાખા હોય છે,
પથુ ચાલુક્ય વંશ (સાદા) વંશથી જૂદી જાતનો છે એટલેકે પાંદડાં અને શાખા વિનાનો છે. બીજા
અર્થમાં તેની શાખા વિપત્તિમાંથી બચાવે છે. તેવી રીતે બીજાં વિશેષણો પથુ એ જાતના વંશો વચ્ચેના
તફાવત સુચવે છે. છેલ્લા પાદનો અપર અપૂર્વના અર્થમાં છે. (જુઓ એ. ઇ. વા. ૩ પા. ૨૯૮ પં. ૮)
અપર તેજ અર્થમાં ઇ. એ. વા. ૧૨ પા. ૧૮૩ પં. ૧૦ માં વપરાયો છે. ૭ હંદ વંશસ્થ ૮ હન્દ મ્લોક
અગ્રુટુલ ૬ વાંચો કુલ ધર્મસમાયાતં ૧૦ હન્દ ઉપજાતિ ૧૧ હન્દ શાર્દૂલવિક્રીડિત ૧૨ વાંચો યત્ર
૧૩ વાંચો કદાચ નિર્ભાતિકં ૧૪ વાંચો સમ્પત્તિજં ૧૫ હન્દ ઈદ્રવળા ૧૬ વાંચો ચિત્તોલ્કીર્તિર્

- ૧૨ રાજૈર્યભાર્મ તનયા(યો) વ(વ)ભૂવ ॥ [૭] વૈલ્ગત્યરગ્ગ માતુગમત્તમાતંગ-
દુર્ગમાન્ । યચ્ચ-
- ૧૩ ણ્ડદ્વંડતસસ્તાઃ શત્રતો શિશ્વિયન્વન ॥ [૮] અજનિ તૈતોપિ શ્રીમાં[ન્ગા]
હુકધવલ્લો
- ૧૪ મહાવુ (નુ) ભાવો યઃ । ઘ[ર]મ્મમવન્નપિ નિત્યં રણોત્યમો ? નીનસદ્રમં ॥
[૯] રાજાધિરા-
- ૧૫ જપરમેશ્વર ભૂમિના[થ્] આન્યસ્તાનપિ સ્વભુજવીર્યવશાદ્વિજિગ્ [ય્] એ ।
- ૧૬ નિસ્થંશનિઞ્ચવિલ્લ[જી]રિપૂત્તિમાગૈરઞ્જૈરિવે .... ક્ષિતિતલમ્
પતરું વીજું પહેલી વાજુ
- ૧૭ સમરે પુવિન્ય ॥ [૧૦] કુંન્ત [થા ?] શાસિ [હ] સિપ્ર [ચ] ઉર
નરકરિમાજા(જ્ય) વલ્ગત્તુરંગં
- ૧૮ કર્ણાટં શૈ(સૈ) ન્યમાજો(જૌ) મયરહિતમના ભૂરિશો ભુ(નુ) પ્રવિશ્ય ।
एकाकी खड्ग
- ૧૯ યદ્યદા દ્રુતમતિસિતર્યા યોરિમૂદ્ધિપ્રવાહ[ં] વાહારુદ્ધોવગાદં કમલ-
- ૨૦ વનમિવ શ્રત્યસ્વેદે લુલાવ ॥ [૧૧] તૈસ્માદંજાયત સુતોડ્વનિવર્મનામ શૌર્યપ્રતા-
- ૨૧ પવિનયાદિ ગુણૌતપેતઃ સન્નાહવદ્ઘ(ઢ્ઢ)શમિમાવતા ધરિત્રીમન્વર્થતાન્નિજમં
- ૨૨ નીયત યેન નામ । (॥) [૧૨] અવનીવર્મ[મ્મ]ણિ ય[ત્ર] સુકમ્મણિ
વ્યથિત શાત્રવમર્મ્મણિ વર્મ્મણિ (?) [૧]
- ૨૩ યુવતિનિર્મિતનર્મ્મણિ ભૂપતો(તૌ) ન જનતાભિરશ[ર]મ્મણિશ[ં]
કિતં ॥ [૧૩] તસ્મૈ સૂનુરજનિહ
- ૨૪ સુકર્મા મિત્રવ(વ)ન્ધ [ઉ] જનંતહિરશ[ર]મ્મા । કીર્તિતો વિદિતશા-
ત્રવમર્માયો જનૈરભિ-
- ૨૫ ધયા વ(વ)લવર્મા ॥ [૧૪] સતતંમૈવિતથોક્તિઃ સ્નાનજાપ્યાદિશા (શી)-
લઃ પ્રણયિશતસહસ્રા-
- ૨૬ ધીન વિસ્તીર્ણસંપત્ । ઞિજસુરૈ વિહિતાશો યઃ સદારમ્ય વા(વા)લ્યાત્વિ
(ત્રિ)નયન ચરણા-

૧ આ અગુદ્ધ પાઠમાંથી રાજનુ' નામ આપી શકાતું નથી. છન્દમાં તે રાજેન્દ્ર નામ બંધખેસતું આવે, પણ તે અડકળ માટે ખાતરી આપી શકાતી નથી. ૨ છન્દ અનુદ્ધુમ્ શ્લોક નીચે મુજબ વાંચો. વલ્ગતુરંગમાતુગમત્તમાતંગદુર્ગમાત્ । યચ્ચણ્ડદ્વંડતસસ્તાઃ શત્રતો શિશ્વિયન્વનં ॥ ચણ્ડદ્વંડ માટે જુઓ એ. ૪. વો. ૬ પા. ૧૦. શ્લોક. ૨૦. ૩ છંદ આર્યા. ૪ આહી પણ ખરું નામ કદાપી શકાતું નથી. ૫ ખતે ખરો પાઠ નીચે મુજબ હોય શ્રીમાન્વાહુકધવલો ૫ વાંચો રણોદ્યતો નીનશદ્ધર્મ શ્લોકને છેડે નિઃશંક ધર્મ નામ છે. ૬ છંદ વસન્તતિલકા ખીજું પાઠ નાચે મુજબ વાંચો નિસ્થિનિર્દયવિલ્લનરિપૂત્તમાગૈરઞ્જૈરિવક્ષિતિતલં સમરે પ્રવિશ્ય ॥ ૭ છંદ સ્વધર્શ વાંચો કુંન્તપ્રાસાસિહસ્ત ૮ વાંચો મતિશિતયાયોરિમૂદ્ધ. ૯ વાંચો સસ્ત્રવેદ ૧૦ છંદ વસન્તતિલકા વાંચો તસ્માદંજાયત ૧૧ વાંચો ગુણૌપેતઃ ૧૨ છન્દ દ્રુતવિલંબિત ૧૩ છંદ સ્વાગતા ૧૪ વાંચો વન્ધુજનતાહિત ૧૫ છંદ શ્લોક ૧૫ થી ૧૮ માલિની. ૧૬ વાંચો દ્વિજગુરુ.

- ૨૭ ચાંચીલવાન્સંપ્રવાતં [:] । (॥) [૧૬] મથિતકરિતુરંગં શાતનિર્લિશ-
પાણિઃ' વિષદમવશ-
- ૨૮ મીશઃ સાધુ જિત્વા સમીકે [।] સ્થિરતરમુરુદક્ષા યુગ્મમાશુ દ્રવીયનૈ શ્રુતિમુખ
- ૨૯ દમસિન્નો યો મહીન્મ(-)દ્રનાદં ॥ [૧૬] ચતુરતુરગદુર્ગાન્સંયતિ ધ્વસ્તશત્રુ
[:] સ્ફુટ-
- ૩૦ મિહ જગતીશાનૈ જ્ઞપાદીન્નિહત્ય । પ્રસભમભિમનસ્કો યો વ્યધત્ [ક્ષ] હતીશે
- ૩૧ ભુવનામિદમહીનો હુણવંશેન હીનં ॥ [૧૭] કુવલયદલનેત્રઃ સન્નતાંશસ્થલાં
- ૩૨ કઃ । પ્રકટમવ[ન્] દ્વર્મા[ન્] આમ તસ્ય [આ]ત્મજ્ [ઓ] ભૂત્ ।
પૃથુલકટિરુદારઃ ક્ષામમ-
- ૩૩ ધ્યસ્તથા યો વિદિત્ત્વે જગત્યાં યોગનામ્નાપરેણ ॥ [૧૮] સંપ્રામે યાક્ષદાસ
[-] વ (વ) લ-

પતરું બીજું બીજી બાજુ

- ૩૪ મ[ય્]ઈર્લમપિ ધ્વંસયિત્વા પ્રવીરો યઃ સંજગ્રાહ તૂર્ય પદુતરનિનદં સાગરક્ષોભ-
- ૩૫ નામ । યસ્યાલંકારભૂતાં જિતરિપુ જગૃહઃ પત્તયોપિ પ્રતીતાઃ શંખ [ચ્છ]ત્ર ધ્વર્જદી
- ૩૬ નહમહનિકયા મુ(યુ)દ્વભૂમિ પ્રવિશ્ય ॥ [૧૯] કોદણ્ડધ્વસ્તધારાશરકરન-
સ્વરે વિ[ક્ર]માવ(વ)દ્વ
- ૩૭ ચિત્તે લીલાભિમ(ન્) આન્યશે(સે)ના સમદગજઘટાતુંમતુંગસ્થલીકે' ।
યસ્મિના[ક્ર]મ્ય ભૂમિ
- ૩૮ [સ્થિ]તવતિ હિ નિજાં સિઘવદ્યક્ષદાસ[ક્ષો] ણીપાદૈસ્કુરંગૈરિવ' રિપુનિ-
વહૈઃ દૂરતઃ સં-
- ૩૯ પ્રણેશે ॥ [૨૦] વ્યોમ્નો યાંતમધિકં મૃગ્ય[આ] પ્રિયો યઃ સત્ત્વૈ ન મુ-
ચ્ચતિ સર્કિં ધરણીવરાહઃ [।] મત્યે
- ૪૦ તિ [વો] - પુરુહર્યો સહસૈ (સૈ) વ યસ્ય દૂરાન્નનાંશૈ મતિમાં ધરણીવરાહઃ ॥
[૨૧] સૈદ્ગલંકિત ઘણ્ડાર [-]"

૧ વાંચો પાણિર્ ૨ વાંચો દ્રવીયાન્ ૩ વાંચો જગતીશાન્ ૪ વાંચો સન્નતાંસસ્થલીકઃ પ્ર ૫. ૧૬ અને ૨૦ મ
શ્લોકનો ૭૬ અગ્રધરા. ૬ પ્રથમ પિ ભૂવથી ૨હી ગમેલ તેથી પાછળથી માર્જીનમાં ઉમેર્યો છે. ૭ વાંચો
મૃતાન્ ૮ વાંચો ચ્છત્રધ્વજાદી ૯ વાંચો સુંગકુંભસ્થલીકો યસ્મિન્ ૧૦ વાંચો નિજાં સિઘવદ્ ૧૧ વાંચો આદૈઃ
કુરંગૈરિવરિપુનિવહૈ ૧૨ ૭૬ વસંતતિવદા. શ્લોકનો સાધારણ અર્થ એવો છે કે ધરણીવરાહ અવનિવર્ત
સામેથી ભાગી ગયો. પણ બધી વિગત માટે ખાત્રીપૂર્વક કહી શકાતું નથી. શરૂઆતના શબ્દો વ્યોમ્નાપિ
યાંતમ્ અથવા વ્યોમ્ના પ્રયાંતમ્ હોવા એક એ. ૧૩ વાંચો સત્ત્વ ૧૪ આંડી મુધારી શકાતું નથી. ૧૫ વાંચો ત્મા
મતિમાન્ ૧૬ ૭૬ શ્લોક અનુષ્ટુપ ૧૭ વાંચો ઘણ્ડાર (હાથીના અર્થમાં)

- ૪૧ રુઢમુણ્ડૈધર્મોઢિતં । યત્રાજિભ[આ]જિ જટિ[તિ] સસપાળૈ^૧ રણાંગણં ॥
[૨૨] નરપતિમમું મુક્તા
૪૨ કાલે કલૌ સતિ સ[ઁ]પ્રતિ ત્રિજગતિ પરિત્રાતું શક્તો ન કશ્ચિદપીહ માં ।
સુ[જ]નનિવ [હો]મ-
૪૩ ત્વેતીવ ન્નતિકમાવિ[ક્ર]મૈ શરણમનસં શ્રીમંતં યં સમાશ્રયદુ [ચ્છ] ઇત
[ઁ] ॥ [૨૩]તેન પ્રેવ(ચ)ળડયરુદ [ઞ]-
૪૪ ચલા [ઁ] વિ [ભૂતિ] [પદ્મસ્થ ?] ઇતાંબુ(બુ)કણિકાત[ર]લાતનાસૂ
[ન્]^૧ । વિઘ [ડ]દ્વિલાસવ (ચ) પલાશ્ચ વિચિ [ઁ] ત્ય લ-
૪૫ ક્ષ્મીં પ્રાવર્ત્યત સ્ફુટમયં ક્ષિતિદાનઘ[ર્]મ્મઃ ॥ [૨૪] સ ચ મહાસામન્ત-
શ્રીયોગ એવમુ[ક્ત]વાન્ પથૈ
૪૬ સંપ્રાનેવાભિસંવધ્યકાં સ્વાનન્યાંશ[ચ]ગામિભાવિ ભૂપાલંશ્ચ સમનુવો(વો) ધયત્યસ્તુ
૪૭ વઃ સંવિદિતં યથાસ્માભિઃ પ્રતાપપ્રણતસમસ્તસામન્તશો(મૌ)લિમાલાર્ચિતચરણયુ-
૪૮ ગલસ્ય શશધરકરણિકરામલયશ[:] પ્રવાહધવલિતધરાવલયસ્ય સમીહિતાભ્ય-
૪૯ ધિકપ્રદાનાનન્દિતવંદિવૃન્દોપગીયમાનસમસ્તગુણગણસ્ય પરમ મદ્દાર-
૫૦ કમહ[િ] રાજાધિરાજપરમિ(મે)શ્વર શ્રી મોજદિ(દે)વ પાદાનુધ્યાતપરમ-
૫૧ મદ્દારકમહાર [િ] જાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી મહેન્દ્રપાલદેવપ્રસો

પતરું બીજું

- ૫૨ પાદપ્રસાદાવાપ્તં તન્તિ(ન્નિ) યુક્તતં[ત્રંદ્ર]પૌલ શ્રીધીશ્વકપ્રતિવ(વ)દૈસ્ત
૫૩ દનુમત્યા ચ શૌ(સૌ)રાષ્ટ્રમળ્ડલાન્તઃ પાતિ નક્ષિપુરચતુરા(ર) શીતિ પ્રતિ-
૫૪ વ(વ)દૈ અમ્બુલકાભિધાનગ્રામઃ સવૃક્ષમાલાકુલઃ સ સીમાપર્યન્ [ત્] અઃ
૫૫ સમોગભાગઃ સહિરણ્યાદાનઃ સદળ્ડદશપરાઘઃ સામજમાનવેષ્ટિકૈઃ
૫૬ સકલરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીમ(ય) આચન્દ્રાવર્ક્ષ(ક્ષ)આર્ણવાક્ષિતિસ
રિત્પર(વ્)અતસમ
૫૭ કૌલિનઃ હૈવ જયપુરગ્રામામ્યાસે કણવીરિકા સરિદુપકળે નિવિષૂ(દ)
અ ત[રુ] ણા-

૧ વાંચો મુણ્ડૈધ ૨ વાંચો શાસ્ત્રપાળૌ ૩ ૭'૬ હરિણી ૪ વાંચો ત્રિવિક્રમવિક્રમ ૫ ૭'૬ વસન્તતિલકા.
૬ વાંચો તરલાંસ્તથાસૂન્ ૭ વાંચો યથા ૫થુ એવમુક્તવાન્ યથા એ શબ્દો અસ્થાને છે. ૮ વાંચો સર્વાનેવાભિસંવધ્ય-
માનકાન્ સ્વાનન્યાંશ્વાગામિભાવિ ૯ આ ષે અક્ષરો પ્રસા અસ્થાને છે ખરી રીતે મહેન્દ્રપાલદેવસ્ય હોયું નેધએ.
૫૨'તુ પ્રતાપ પ્રણત થી શરૂ થતો ફક્ત મહેન્દ્રપાલ દેવની સાથે સંબંધ ધરાવતો આખો સમાસ હોય એમ
લખે છે. ૧૦ આંહી કાંઈ શબ્દો પડ્યા લાગે છે. યોગને મહેન્દ્રપાલ તરફથી થું મળ્યું તે સમજી શકાયું નથી.
૧૧ કાઉસર્માના બંને અક્ષરો શંકાવાળા છે. કદાચ તદંતપાલ લખવાનો ઇરાદો હોય એમ સંભવ છે. ૧૨ વાંચો
દ્વ આમ્બુલક્ ૧૩ વાંચો સૌત્પત્યમાનવિષ્ટિકઃ અથવા વેષ્ટિકઃ ને બધે નેવામાં આવે છે. ૧૪ વાંચો કાશ્મીના,

- ५८ दित्यदेवाय खण्डस्फुटितसुक(धा) दुग्धक(र्)चक स्नपनविलेपन पुष्पधूपदीप
व[ऐ]लने (नै)वे-
- ५९ ध दारिकाद्युपकृतये म्[आ]तापित्रोरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्ययश[ओ]
भिवृद्धये भूमिच्छिद्र-
- ६० न्याय[ए]न प्रवि(ति)पादितस्तदयं स्वघ(र्) म्मदाय निधि(र्नि)-
शेष(ष)ः पालय(यि) तव्योऽनुन(म) न्तव्यश्च ॥ यश्य(स्य)-चा-
- ६१ घाटनानि पूर(व्व) तो वियरकग्रामसीमा । दक्षिणतो जयपुरग्रानसीना(मा) ॥
अपरतः से-
- ६२ ण्डुवक कोरिण्डक ग्राम सीमे । उत्तरतः ववुलिक ग्रामसीमा । तदे[न] -
चतुराघाटनो (न) परि-
- ६३ क्षिप्तग्रामं भुंजतो भोजयतः क्ष(कृ)षतः कर्ष[य] तः प्रतिदिशते (तो)
रा(वा)न कैश्च [ना]ल्पापि परिपं-
- ६४ थना व्याशे वा कार्यः । यतः सामान्य सनपलमवित्यास्मत्प्रीत्या पालनीया
इत(ति) तथा द्(च्)ओ-
- ६५ क्तं व्याशे(से)न वै (व)हुभिर्व्वसुधा मुक्ता राजनि (भि)ःश(स) गरादि
भिः । यश्चै यन्या यदा भूमिशुश्र तस्य त-
- ६६ रा पलं ॥ [य्] आनीह दहा(न) पुंरा नरेन्द्रैर्दानानि म्मार्श्रग्रशस्कराणि ।
निर्मल्यवान्प्रति
- ६७ मानि तानि को नाम शा(सा)धुः पुनराददीत ॥
- ६८ संवत् ९५६ माघ शुदि ६ ॥

१ वांयो- व्यासेधो २ वांयो- सामान्यं दावफलमवेत्य ३ छंदः श्लो३ अनुष्टुप् ४ वांयो- यस्य यस्य
यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ५ छंदः छन्दोपञ्चा ६ वांयो- क्तानि ७ वांयो- नि धर्मार्थं यशस्कराणि ।
निर्मल्यवान्

વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર^૧

શક સં. ૮૩૬ પોષ સુદિ ૪

આ દાનપત્રની પ્રતિકૃતિ ડો. બર્ગેસે મને આપી હતી. આ દાનપત્ર ઘોળકા ધંધુકાના જીના માર્ગે આવેલા હડાલા ગામ પાસેના કેટલાક કેળીઓએ શોધી કાઢેલું હતું. આનું કાગળનું રાબિંગ ઈર્નલ વોટસને મને કૃપા કરી આપ્યું હતું. મને લાગે છે ઈર્નલ વોટસનેને અસલ પતરાં મળ્યાં હતાં. દાનપત્રના બીજા અર્ધ ભાગની સીસા ઉપરની છાપ મેં છ વર્ષ અગાઉ હડાલાના એક સોની પાસેથી મેળવી હતી.

આ દાનપત્ર બે અર્ધ ઉપસેલાં પતરાં ઉપર લખેલું છે જેનું માપ ઉંચાઈમાં ૧૨ " છે તળીએ ૧૧ " પહોળાં છે. કડીઓ માટેનાં કાણાં જોવામાં આવતાં નથી. લેખ ઘણી જ સારી દશામાં સાચવવામાં આવ્યો છે. કૃતિ પણ ઘણી જ સંભાળપૂર્વક અને ઉત્તમ છે.

આ લેખની લિપિ કાયરથ નાગરી છે, જે આપણને દન્તદુર્ગ અને ભરૂચના ધ્રુવ ૩ ત્રીજાના રાઠોડ લેખમાં અને જાઈકનાં ધિનિકિ પતરાં ઉપર માલુમ પડે છે. માત્ર થોડા જ અક્ષરોમાં ભેદ છે.

હડાલા શાસનનો ઐતિહાસિક ભાગ શિવના ધનુષ્યમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો આપ નામનો વર્ધમાનના ખંડણીઆ રાજાઓના અત્યાર સુધી અજ્ઞાત એક વંશની હૈયાતી પ્રકટ કરે છે. મૂળ પુરૂષ આપને ખાદ કરીને વંશાવળી નીચે પ્રમાણે છે:—

૧ વિક્રમાર્ધ

૨ અદક

૩ પુલકેસિ

૪ ધ્રુવભટ

૫ ધરણીવરાહ

ધરણીવરાહનું દાનપત્ર શક સંવત ૮૩૬ અગર ઇ. સ. ૯૧૭-૧૮ નું હોવાથી અને હિન્દી પેઢીનો સમય આશરે ૨૬ વર્ષનો હોવાથી, વિક્રમાર્ધને આપણે આશરે ઇ. સ. ૮૦૦ માં મૂકી શકીએ.

ધરણીવરાહ વર્ધમાનમાં રહેતો હતો, જે હાલનું વઢવાણ શહેર છે. આની સાબિતી ૧૨ મી તેરમી સદીના જૈન અને હાલના બ્રાહ્મણ ગ્રંથકારોનાં લખાણો પરથી થાય છે. જેમાં વઢવાણને વર્ધમાન અથવા વર્ધમાનપુર નામ આપવામાં આવ્યું છે. અદાણ એ હાલનું હડાલા છે; જ્યાંથી આ પતરાંની ઉપલબ્ધિ છે.

આ દાનપત્રનો આશય શિવદેવાચાર્યના પુત્ર મહેશ્વરાચાર્યને તેની વિધાના સન્માનાર્થે એક વિકળ નામનું ગામ દાનમાં આપવાનો છે. આ મહેશ્વરાચાર્ય આમદકસન્તાનનો હતો. આમદક કાળ ભૈરવનું નામ છે. તેથી એમ સાબિત થાય છે કે આ આચાર્ય શિવ પંથનો હતો. ગુજરાતમાં જો કે શૈવમત પ્રધાન ન હતો, તોપણ અગાઉ તે મુલકમાં શૈવમત પ્રવર્તતો હતો. મધ્ય ગુજરાતમાં નકુલીશોના મઠોનાં ખંઢેર ઘણી જગ્યાએ માલુમ પડે છે. વળી, અણહિલવાડના જીના સોલંકી રાજાઓ શૈવપંથી હતા અને આ શૈવપંથ પાછળથી ઘણી વૈષ્ણવ રીતોથી પૂરાઈ ગયો હતો.

अक्षरान्तर

- १ ओं पुण्यं व्योमसरिज्जलेन बहता चंद्रांशुभिः
- २ शीतलं सत्पुष्पं कनकारविन्दनिचयो निर्वाणसंपत्फ
- ३ लं व्यालालीविषकन्दलभृगपतिप्रांतं न संतापदं श्री-
- ४ धन्धेश्वरमूर्ध्नि सुखदं वस्ताज्जटाकाननं ॥ [१ ॥] ध्यानात्पूर्वमुवाच
- ५ सप्रातिखं शंभुं प्रणम्यावनी ध्यानाध्यासितलोचने त्वयि विभो पीडा-
- ६ महं नासुरीं । शक्ता सोढुमित्यर्थमुद्रतवपू रक्षाक्षमः शक्तिमान्
- ७ स्वाच्चापात्परमेश्वरेण विहितश्चापाभिधानो नृपः ॥ [२ ॥] अपि च ॥ नीरन्ध्रो गत-
- ८ कंटको ऽक्षततनुः सच्छायमूर्त्तिः सदा सत्पत्रोपि विपत्रतामनुगतः सेव्यो
- ९ स्त्यगम्यो द्विषां । शश्वत्सौख्यफलप्रदोपि सुतरां वृद्धेर्विधातात्मनो भूभृन्मूर्ध्नि
- १० कृतास्पदोपि नतिमान् श्रीचापवंशोपरः ॥ [३ ॥] तस्मिन्नुष्णरुचेर्वभूव
सदृशः श्री-
- ११ विक्रमाकौ नृपः संपन्नाखिलशक्तिषड्गुणयुतो राजा ततो प्यङ्कः । तस्माच्छ्रीपुल
- १२ केसिभूभृदजनिं क्षमापालचूडामणिः संजातः पृथिवीपतिर्ध्रुवभटो धर्मस्य मूर्त्ति-
- १३ स्तवः ॥ [४ ॥] तस्यानुजः सकलभूपनतांघ्रिपद्मः पद्मावपुष्यभिरतो धर-
णीवराहः ।
- १४ जातोखिलप्रणयिकरूपतरुर्महात्मा लीतावतीमुखसरोरुहराजहंसः ॥ [५ ॥] किं
- १५ शौर्यं प्रभुता पुराभिहणनं गम्भीरता सत्यता प्रोत्साहः किमुतोच्यतामसदृशो यस्य
- १६ प्रतापो महान् । औदार्यं कुलजावतीपतिसुतेष्वत्यादरः कोप्यसौ येनैवं मुहुरेति मो-
- १७ हममला कष्टं कवीनां मतिः ॥ [६ ॥] यस्त्यागशौर्यसौभाग्यगर्बितः कर्ण-
पार्थकुसु-
- १८ मशरान् । हेपयतीवाधिकतरनिजचरितैर्लील्यैव नृपः ॥ [७ ॥] ० ॥ नयं
च प्राप्ता
- १९ चलश्रीरपि सहजविवेकादेवमभावयत् । चत्वरनिहितानिलाहतदीपशिखा-
- २० समानमायुरारोग्यादिकं ॥ यत्पश्य तादृग्वलसमन्विता अप्यस्मदादिपूर्ववंशजा
- २१ तथाविधाविधिविलसितविशेषात् । कीर्तियशोनाममात्रावशेषीभूताः समभ
- २२ वन् । तद्वरं धर्मविषयमेव मनो विहितं । दानशीलतपो भावनात्मके च धर्मे
- २३ प्रायो राज्यावस्थितनृपाणां । दानभावेन एव प्रवर्तिते । तद्वसुन्धरादिदानं स्वर्ग-

पतरुं बीजुं

- १ सोपानमाकल्य्यामितगुणभाजानेन व-
- २ र्द्धमानावस्थितेन समधिगताशेषमहाशब्दम-
- ३ हासामंताधिपतिश्रीधरणीवराहेण स्वपितामहना-
- ४ माङ्कितमङ्गुणकदेशमन्यं च भूयान्सं । राजाधिराजपरमे-
- ५ श्वरश्रीमहीपालदेवपादप्रसादतः समनुशासता सता
- ६ यथा दानं प्रवर्तितं । तथासौ सर्वान् स्वसम्बध्यमानभाविभूपानन् न्या-
- ७ श्व राष्ट्रपतिग्रामपतिभोगिकमहचरकुटुंबिकपांचकुलिकदण्डपा-
- ८ सिकमध्यगप्रभृतीन्समनुबोधयत्यस्तु वः संविदितं । यथा मया माता-
- ९ पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये तथैवामुष्मिफलावाप्त्यर्थं श्रीमदामर्दकसन्तानी-
यश्रीशिवदेवाचार्यसुत श्रीमहेश्वराचार्याय । विद्याधनं
- १० कन्थिकास्थलीसंवध्यमानः विकलाभिधानग्रामः ससीमापर्यन्तः सदाणीभोग-
- ११ भागः सदण्डदशापराधः सवृक्षमालाकुलः सकलराजकीयानामहस्तप्रक्षे-
- १२ पणीयः अपरिपन्थनीयश्च प्राप्तोदगयनमहापर्वणि परमभक्त्या मया उद-
- १३ कातिसर्गेण प्रतिपादितः । यस्य चाघाटनानि पूर्वतः उत्तररक्तकाभिधानग्रामः
- १४ दक्षिणतः खिखिरिआणकाभिधानग्रामः । अपरतः कुरलाभिधानग्रामः । उत्त-
- १५ रतः शणाइचाणकाभिधानग्रामः । एवं चतुराघाटनोपलक्षितोयं विकलाभिधान-
ग्रामः सो-
- १६ येनाचंद्रार्काणवक्षितिसरित्पर्वतकालीनः श्रीमहेश्वराचार्यस्य पुत्रपौत्रान्वयन्याये-
- १७ न भुंजतो भोजयतो वा न केनचिद्व्यासेधनीयः॥०॥ यत उक्तमेव भगवता वेदव्या-
- १८ सेन व्यासेन ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा
भूमिस्तस्य तस्य तदा
- १९ फलं ॥ षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुभंता च ता-
न्येव नरके वसेत् ॥
- २० यानीह दत्तानी पुरा नरेन्द्रैर्दानानि मर्मार्थयशस्कराणि ॥ निर्मूल्यवान्तप्रतिमानि
तानि को ना-
- २१ म साधुः पुनराददीतेति ॥ शक संवत् । ३ ड ५३९ पौष सुदि ४ उत्तरायणे ॥
यथा चैतदेवं त
- २२ था ग्रामं दाता स्वहस्तमारोपयति । स्वहस्तोयं श्रीधरणीवराहस्य
- २३ लिखितं चैतद्राजादेशात् सांधिविग्रहिकमहिंदकेन
- २४ पार्थिलमुतेनेति ॥

पं. ४ वांये। भूयांसं. पं. ५ वांये। भूपानन्यां. पं. १० वांये। स्वसीमा. पं. १५ वांये। 'वेष्टिकः' 'वर्षे'।
पं. २० वांये। धम्मार्थे. पं. २८ जीणे. अक्षरं योऽहं कळी शकतो नथी.

ૐ !

(૧) શ્રી ધન્યેશ્વરના શિરપરની જટાનું વન, જે ઓમસરિતાના વહેતા જળથી પવિત્ર બન્યું છે, ઇન્દુકિરણથી શીતલ થયું છે, જે મોક્ષના સુખ રૂપે સુવર્ણનાં કમળ અને ફળ જેવાં ઉત્તમ કુસુમ ધારે છે, જે સર્પોની શ્રેણી, કંઠના કન્દલી વિષ અને વ્યાઘ્રચર્મ પર્યંત છે છતાં દુઃખદાયી નથી તે તમને સુખ અર્પે.

(૨) તે ઉંડા ધ્યાનમાં મગ્ન થયો તે પહેલાં શંભુને પૃથ્વીએ નમન કરીને ગર્જિત અવાજે કહ્યું:—“જ્યારે તમારાં લોચનમાં ધ્યાન વર્તે છે ત્યારે હે પ્રભુ ! અસુરોથી ઉદ્ભવેલી વિપત્તિ સહેવા હું અશક્તિમાન છું.” પછી પૃથ્વીના અર્થે તેના આપમાંથી વિપુલ અને કદાવર હોવાથી તેનું રક્ષણ કરવા સમર્થ આપ નામનો પ્રતાપી નૃપ તે પરમેશ્વરે સંજોડ્યો.

વળી:—

(૩) દોષરહિત અને પક્ષમાં કંટક વિનાના અક્ષત તનુવાળો, અતિ ઉજ્જવળ ઉત્તમ અરિ ધારતાં છતાં નિત્ય સત્પત્ર, વિપત્તિમાંથી રક્ષણ કરી અન્યને સદા સુખનું ફળ આપે છે, છતાં તેની ઉન્નતિમાં વૃદ્ધિ આપે છે, જે અન્ય નૃપોના શિર પર સ્થાન પસંદ કરે છે છતાં દેવો અને શુર્યો પાસે નમ્ર છે તેથી વિપત્રની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરનાર, સર્વથી ઉત્તમ આપવંશ સેવા કરવા યોગ્ય છે અને તેના શત્રુઓથી અજિત છે.

(૪) તે વંશમાં સૂર્ય સમાન, રાજ્યશ્રી અને નૃપના છ ગુણસંપન્ન શ્રી વિક્રમાર્ક નૃપ જન્મ્યો હતો. તેનાથી અડક નૃપ અવતર્યો તેનાથી ભૂમિપાલોમાં મણિ શ્રીપુલકેસિ નૃપ જન્મ્યો તેમાંથી ન્યાયની મૂર્તિ દ્રુવભટ્ટ નૃપ અવતર્યો.

(૫) તેનો અનુજ, જેનાં ચરણકમળને સર્વ નૃપો નમન કરે છે, જે રાજ્યશ્રીને ભેટી સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, જે સર્વ મિત્રોને કલ્પતરૂ સમાન છે, જે મહાત્મા છે અને (તેના અન્તઃપુરમાં) સુંદરીઓનાં મુખકમળમાં રાજહંસ છે તે ધરણીવરાહ હતો.

(૬) તેનાં શૌર્ય, પ્રભુતા, નગરોનો નાશ, ગાંભીર્ય, સત્યતા, મહાન ઉત્સાહ, કે અતુલ મહિમાનું વર્ણન શા માટે કરવું ? ઉદારતા અને તે ઉચ્ચજન્મના નૃપોના પુત્રો માટે અતિ માન અને પ્રભાવ વર્તે છે, જેથી ખરેખર ! કવિઓની શુદ્ધભાવ વારંવાર મુંઝાઈ જાય છે.

(૭) દાન, શૌર્ય, ને સૌંદર્યના મહવાળા આ નૃપે કર્યું, પાર્થ અને કુસુમશર દેવને તેમના કરતાં અધિક વિક્રમથી રહેલાઇથી શરમાવ્યા.

અને તેણે અચલ શ્રી પ્રાપ્ત કર્યાં છતાં વિવેક મતિથી આમ વિચાર કર્યો:—

“જીવિત, સુખાકારી આદિ પવન લાગતા અને આંગણમાં મૂકેલા દીપકની જ્યોત સમાન છે. મારા વંશના કે અન્ય પૂર્વના નૃપો અતિ શક્તિમાન હોવા છતાં તેમના યશ, ખ્યાલિત, અને નામ સિવાય લાગ્યની અદ્ભુત લીલાથી કંઈજ રહ્યું નથી. તેટલા માટે પૂણ્ય કર્મની પ્રાપ્તિમાંજ (હરેક જને) હૃદય લગાડવું વધારે શ્રેય છે, અને જ્યારે દાન, સદાચાર, તપ અને ધ્યાનથી પૂણ્ય પ્રાપ્ત કરાય ત્યારે નૃપોએ નિત્ય દાન કર્યાં છે અને ધ્યાન ધર્યાં છે.”

આથી ભૂમિદાન સ્વર્ગની સીડી સમાન છે, એમ માનીને મહાસામંતોના અધિપતિ, અમાપ ગુણુનિધિ, સર્વ મહાશબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર, વર્ધમાનમાં નિવાસ કરતા. ‘રાજધિરાજ’ અને ‘પરમેશ્વર’ શ્રીમહીપાલદેવના ચરણના પ્રસાદથી, અડકુલ વિષય, જે તેના પિતામહના નામ

ઉપરથી કહેવાતો, અને અન્ય વિષયમાં અનુશાસન કરે છે તે શ્રી ધરણીવરાહ એવી રીતે દાન કર્યું છે કે તેના વંશના કે અન્ય ભાવિનૃપો, રાષ્ટ્રપતિ, ગ્રામપતિ, ભોગિક, મહત્તર, કૌટુંબિક, પંચકુલિક, દણ્ડપાસિક, મધ્ય વર્ગના જનો, આદિને નીચેનું શાસન જાહેર કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે પરમ ભક્તિથી ઉત્તરાયણને દિને મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્ય-યશની વૃદ્ધ માટે અને પરલોકમાં કૃળ પ્રાપ્તિ માટે, વિખ્યાત આમરહક ગોત્રના શ્રી શિવદેવાચાર્યના પુત્ર શ્રી મહેશ્વરાચાર્યને તેની વિદ્યાના ઉપહાર અર્થે કંથિકા સ્થલીમાં આવેલું વિકલ ગામ તેની સીમા પર્યંત દાણીભાગલોગ, ઉત્પન્નમાં હિસ્સા સહિત, દશ અપરાધનાં કૃત્યોના નિર્ણય અને દણ્ડ સહિત, વૃક્ષોની હાર સહિત, રાજપુરોના હસ્તપ્રક્ષેપણ અને પ્રતિબંધમુક્ત મારાથી પાણીના અર્ધથી અપાયું છે. તેની સીમા: પૂર્વે:—ઉત્તર કછ ગામ: દક્ષિણે:—કિકખરિ આણક ગામ; પશ્ચિમે કુરલ ગામ અને ઉત્તરે શણાઈ આણક ગામ ॥ શ્રીમહેશ્વરાચાર્યના જ્યારે પુત્રો, પૌત્રો, વંશજોના ન્યાય અનુસાર, આ ચાર સીમાવાળું વિકલ ગામ જે સૈનિકોના પ્રવેશ મુક્ત છે તે ઉદ્દભવતી વેળા હુકમ સહિત, પૂર્વે દેવો અને બ્રાહ્મણોને કરેલાં દાન વર્જ કરીને ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાય અનુસાર, ઉપલોગ કરે અથવા ઉપલોગ કરાવે ત્યારે ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. કારણ કે ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે: ... .. શક સંવત ૮૩૬ પોષ શુદ્ધ ૪ ને ઉત્તરાયણને દિને. અને આ પ્રમાણે સર્વ છે તેને સ્વહસ્ત ગામનું દાન દેનાર આપે છે. આ મારા શ્રી ધરણીવરાહના સ્વહસ્ત છે, અને આ પાર્થિવના પુત્ર સાંધિવિગ્રહીક મહિંદકથી લખાયું છે.

પરમાર સીયકનાં હરસોલનાં બે દાનપત્રો (ચાર તામ્રપત્રો)^૧

વિ. સં. ૧૦૦૫ માધ વ. ૩૦ બુધવાર

ઇ. સ. ૯૪૯, ૩૧ જાનેવારી

ગુજરાતમાં અમદાવાદના પ્રાંતિજ તાલુકાના હરસોલ ગામમાં રહેતા વિસનગરા નાગર બ્રાહ્મણ ભટ્ટ મગન મોતીરામના કબજામાં આ દાનપત્રો છે. અમદાવાદના રા. બ. કેશવલાલ હ. ધ્રુવને તેની ખબર પડી અને મહા મુશ્કેલીથી તેનો ફોટોગ્રાફ લેવા તથા જોવા માટે તે માલિક પાસેથી મેળવ્યાં. તેમણે તે ફોટોગ્રાફ તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આપ્યા તેમ જ રા. ડાહ્યાભાઈ. પી. દેરાસરીની મદદથી ખુદ પતરાં થોડા દિવસ માટે મળ્યાં અને તેના ઉપરથી છાપ લેવામાં આવી.

બે દાનપત્રો “ અ ” અને “ બ ” નાં બંને પતરાં છે અને બંધાં અંદરની બાજુએ કોતરેલાં છે. રા. બ. ધ્રુવને તે મળ્યાં ત્યારે બે પતરાં ઠડીથી બાંધેલાં હતાં, જ્યારે બીજાં બે છૂટાં હતાં. આ ચારમાંથી એક જ ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર છે તેથી તેમ જ આ દાન એક જ રાજાએ એક જ દિવસે બાપ તથા દીકરાને આપેલ છે. તેથી સંભવ છે કે આ ચારે પતરાં સાથે બાંધેલાં હશે. “ અ ” દાનપત્ર એટલે કે બાપને આપેલા દાનપત્રના બીજા પતરાની ડાબી બાજુ નીચે ગરૂડનું ચિત્ર છે અને તેના ડાબા હાથમાં સર્પ છે. ગરૂડનું ચિત્ર કેટલાંક રાષ્ટ્રકૂટનાં તામ્રપત્રોમાં, સીયકના અમદાવાદના વિ. સં. ૧૦૨૬ ના તામ્રપત્રમાં તેમજ સીયકના પુત્ર અને પૌત્ર વાકુપતિ મુંજ અને લોજનાં દાનપત્રોમાં પણ જોવામાં આવે છે.

“ અ ” ના પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિ છે અને બીજામાં ૧૧ મળી કુલ ૨૭ પંક્તિ છે. “ બ ” માં ૧૩ અને ૧૬ મળી કુલ ૨૯ પંક્તિ છે. પહેલાનાં પતરાં સારી રીતે કોતરેલાં છે, બીજામાં અટકળ ન રહેવાથી શરૂઆતમાં મોટા અક્ષર કોતરી છેવટમાં સંકોચ લોગવવો પડેલ છે.

ઇ. સ. દસમી સદીમાં વપરાતી એટલે કે પરતાપગઢના પ્રતિહાર મહેન્દ્રપાલ બીજાના સં. ૧૦૦૩ ના તામ્રપત્રમાં વપરાયેલ છે તેવીજ આમાં પણ લિપિ છે. કેટલાક અક્ષરો પ્રાચીન પદ્ધતિથી લખેલા છે તેમજ કેટલાક જરા અર્વાચીન લાગે છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને શરૂઆતના તેમ જ અંતના શ્લોકો બાહ કરીએ તો બાકીનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

દાનપત્રો નૃસિંહાવતારની સ્તુતિથી શરૂ થાય છે. પછી અમોઘવર્ષ અને અકાલવર્ષને ઉલ્લેખ છે અને તેનાં બિરૂદો પરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર આપેલાં છે. અકાલવર્ષને અમોઘવર્ષનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર તરીકે વર્ણવેલ છે. તેનાં પૃથ્વીવલ્લભ અને શ્રીવલ્લભનરેન્દ્ર એમ બે બીજાં બિરૂદો છે. આ બે રાજાઓ^૧ માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટ વંશના કાં તો અમોઘવર્ષ ૧ હો અને કૃષ્ણ બીજે જેણે બન્ને મળીને ઇ. સ. ૮૧૪-થી ૯૧૧ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું તે અથવા તો અમોઘવર્ષ ૩ બે અને કૃષ્ણ ૩ બે (૯૩૪ થી ૯૬૧ ઇ. સ. સુધીના)

૧ એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૬ કે. એન, દીક્ષિત અને ડી. બી. દિસ્મલકર ૨ કૃષ્ણ ૩ બેનાં કરહાડનાં ચ. સ. ૮૮૦ ના તામ્રપત્રો(એ. ઇ. વો. ૪ પા. ૨૭૮)માં આ બંધાં બિરૂદો આપેલાં છે અને તે જ રાજાનાં દેવલીનાં ચ. સ. ૮૬૨ નાં તામ્રપત્રો(એ. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૮૮) માં પરમાદેવર એ એક બિરૂદ વધારે છે. આ તામ્રપત્રની સાલ કરહાડ અને દેવલીની સાલની વચમાં છે. સંભવ છે કે કૃષ્ણ ૩ બે સીયકનો સર્વોપરી રાજા હતો અને તેથી તેનું નામ આમાં અગ્રસ્થાને મૂક્યું છે. મહામણ્ડલિક ચૂડામણિ બિરૂદથી ઉપરની કલ્પનાને ટેકા મળે છે. પણ બીજી રીતે જોતાં નરેન્દ્રપાદાનામ્ ચખ્ખો રાષ્ટ્રકૂટ બીજાને ઉદ્દેશીને હોય, એ વધુ સંભવિત લાગે છે.

હોવા જોઈએ. આંહી મુત્સદાનેા અમુક ભાગ કૈાતરનારે ભૂલથી મૂકી દીધો લાગે છે. કારણ કે પછી તરત જ તે કુટુંબમાં બપૈપરાજ જન્મ્યો, જેનો દીકરો વૈરિસિહ હતો, એમ લખેલ છે. તેની પહેલાના શબ્દો નરેન્દ્રપાદાનામ્ બંધાયેસતા નથી. ત્યારબાદ વૈરિસિહનાં વખાણ આવે છે અને ત્યાર પછીના શ્લોકમાં તેને સીયક પુત્ર પ્રાપ્ત થયાનું લખ્યું છે. પછીના ગદ્યભાગમાં સીયકનાં વખાણ છે અને તેને મહામણ્ડલિક, ચૂડામણિ અને મહારાજાધિરાજપતિ એમ લખ્યો છે. યોગરાજ ઉપર કૃતેહમંદ ચડાઈ કરીને પાછા વળતી વખતે રાજાનો મહી નદીને કાંઠે મુકામ હતો. ત્યાં શિવનાથની (ધણું કરીને સરનાલની) પૂજા કરીને મોહડવાસક વિભાગમાંનાં કુંભારોટક અને સીહકા ગામો અનુક્રમે ગોવર્ધનના દીકરા લલ્લોપાધ્યાયને અને તેના દીકરા નીના દીક્ષિતને દાનમાં આપ્યાં. તેઓ આનન્દપુરના નાગર બ્રાહ્મણ હતા અને તેનું ગોત્ર ગોપાલિ (ગોપાલ) હતું. દાપક^૧ જેના મારફત દાન અપાયાં તેનું નામ ઠક્કર શ્રી વિજય હતું. કાયસ્થ ગુણધરે દાન લખ્યું હતું. છેલ્લી પંક્તિમાં રાજા સીયકની સહી છે.

તિથિ વિ. સં. ૧૦૦૫ માઘ વ. ૩૦ બુધવાર આપેલ છે જે ઇ. સ. ૯૪૬ ની ૩૧ જાનવારી સાથે મળે છે. તેથી સંવત કાર્તિકાદિ^૨ ગત વર્ષ મુજબ ગણેલ છે અને માસ અમાન્ત છે. દાનનું પ્રયોજન ચન્દ્રાર્ક યોગ પર્વ છે, એટલે કે અમાસ એમ સમજવું જોઈએ. સૂર્યગ્રહણ કલ્પવાની જરૂર નથી, તેમ તે તિથિએ ગ્રહણ હતું પણ નહીં.

આ પત્રો ઇતિહાસ માટે ઘણાં ઉપયોગી છે. કારણ કે પરમાર વંશનાં સૌથી પ્રાચીન દાનપત્રો હોઇને ગુજરાતના ઇતિહાસ સાથે ઘણો સંબંધ છે. આવડા રાજ્યનાં છેવટનાં વર્ષ- (૯૪૦ થી ૯૬૦ ઇ. સ. સુધીનાં) ના ઇતિહાસ માટે જૈન ગ્રંથો બહુ જ પરસ્પર વિરોધવાળા જણાવ્યા છે. બો. ગે. વો. ૧ ભાગ ૧ પા. ૧૫૫ મે ડો. ભગવાનલાલ ઇંદ્રજી પણ લખે છે કે અણહિલવાડના આવડા વંશનો ઇતિહાસ ૧૨ મી સદી પછીની સોલંકી ઇતિહાસકારની હંતકથા ઉપરથી ઉપજાવેલો હોવાથી તે વખતના લેખો ન મળે ત્યાં સુધી ભરોંસાલાયક ગણાશે નહીં. ઇ. સ. ૯૧૪ પછી માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટોનો અમલ ગુજરાત ઉપર ક્યાં સુધી કાયમ હતો તે નક્કી કરવા કાંઈ પણ સાધન નથી તેથી તે અનુમાન કરે છે કે^૩ ચાલુક્ય રાજા તૈલ અથવા તૈલપે તેઓનો ઇ. સ. ૯૭૨ માં નાશ કર્યો ત્યાં સુધી તેઓનો અમલ ચાલુ હશે. આ બાબતમાં આ દાનપત્રો ઘણે અંશે અજવાળું પાડશે. આમાંનો યોગરાજ અણહિલવાડ પાટણના આપોલકટ અગર આવડા વંશનો (કેટલાક જૈન પ્રબંધની માન્યતા મુજબ આવડા વંશનો વિ. સં. ૯૯૮ માં નહીં, પણ વિ. સં. ૧૦૧૭ માં અંત આવ્યો એમ માનીએ તો) અગર દક્ષિણ કાઠિયાવાડના ચાલુક્ય વંશનો રાજા હતો.^૪ યોગરાજ ઉપર ચડાઈ કરીને વળતાં સીયકે મહી નદીને કાંઠે (સારનાલ પાસે) મુકામ કર્યો હતો તે ઉપરથી જણાય છે કે યોગરાજની રાજધાની મહી અને ખેટક મણ્ડલ જે તેના કબજામાં હતાં તેની પશ્ચિમમાં હોવી જોઈએ. પાટણના આપોલકટ દક્ષિણ કાઠિયાવાડના ચાલુક્યો કનોજના પ્રતિહાર રાજાનું સર્વોપરીપણું સ્વીકારતા હતા અને પ્રતિહારના દુશ્મન રાષ્ટ્રકૂટ સાથે સીયકને ઘાટો સંબંધ હતો તેથી યોગરાજ ઉપરની તેની ચડાઈનો ખુલાસો થાય છે.

આ દાનપત્રોનો સીયક તે વાકપતિ મુંજનો પિતા^૫ સીયક બીજો નિઃશંક માનવો જોઈએ. મુંજનાં ધરમપુરી તામ્રપત્રો^૬ ઇ. સ. ૯૭૪ નાં એટલે કે બરોબર ૨૫ વર્ષ પછીનાં છે. મેબલ ડેફે^૭

^૧ જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૯ પા. ૧૭૮ નોટ ૨ જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૮ પા. ૩૨૧ ૩ બો. ગે. વો. ૧ ભાગ ૧ જુઓ. ૧૩૧ ૪ જુઓ એ. ઇ. વો. ૯ પા. ૨ ૫ જુઓ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૪૮. ૬ કોનોલોજી ઓફ ઈન્ડિયા પા. ૬૨ વળી જર્નલ ઓફ ઈન્ડિયન હિસ્ટરી વો. ૪ પા. ૮૦

સીયક ખીજની સાલ ૬૫૦ ઇ. સ. ની કદખી છે તે કદાચ મુંજનાં તામ્રપત્ર ઉપરથી જ હશે. વિ. સં. ૧૦૨૬ નાં અમદાવાદનાં પતરાંમાંના પલ્લુ આજ સીયક છે. આમાં તેમ જ ખીજનાં દાનપત્રોમાં તેના બાપનું નામ વૈરિસિંહ આપેલું છે.

વાકપતિ મુંજના તામ્રપત્રમાં વૈરિસિંહના બાપનું નામ કૃષ્ણ આપેલ છે તે અને આ તામ્રપત્રમાંના બપૈપ રાજ અને પરિભલના નવસાહસાંકચરિતમાંના અને ઉદયપુર પ્રશસ્તિમાંના વાકપતિ ૧ લો તે બધા એક જ હોવા જોઈએ. બપૈપ તે વાકપતિનું પ્રાકૃત રૂપ છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

ઉદયપુરપ્રશસ્તિમાં વૈરિસિંહ ૧ લો અને સીયક ૧ લો એમ બે નામ આપેલ છે. પણ તેના સંબંધમાં ઐતિહાસિક ઉલ્લેખ નથી. તેથી તેઓ એક ખીજ પછી ગાદીએ આવ્યા હશે, પણ તેઓએ પોતાની સત્તા જમાવી હશે નહીં.^૨ તે વંશનો બપૈપ અગર વાકપતિ અગર કૃષ્ણ જ પ્રથમ બહાર આવ્યો હશે.

આબુ પર્વત ઉપર યજ્ઞના અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ પરમાર નામના મૂળ પુરુષનો ઉલ્લેખ આ તામ્રપત્રમાં નથી. અગ્નિકુળ સંબંધી મી. સી. વી. વૈદના નિર્બંધમાં^૩ તેણે કહ્યું છે કે ચાર વંશ-માંથી માત્ર પરમાર વંશે પોતાની ઉત્પત્તિ અગ્નિમાંથી કદખી છે. પરમારવંશનાં સૌથી પ્રાચીન આ તામ્રપત્રોમાં તે સંબંધી કંઈ પણ ઉલ્લેખ નથી.

વાકપતિ મુંજનાં બિરૂદો અમોઘવર્ષ, પૃથ્વીવલ્લભ અને શ્રીવલ્લભ વિગેરેનો ખુલાસો જે હજી સુધી થયો નથી તે પણ આ તામ્રપત્રોમાં દેખાડેલા રાષ્ટ્રકૂટ સાથેના પરમારના સંબંધથી થાય છે. અમોઘવર્ષ ૧ લો અને અકાલવર્ષ (કૃષ્ણ ૧ જો) એ બેનાં જ નામ આમાં આપેલાં છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તે બેને માટે પરમારોને વધુ મળતા હશે. બે વંશો વચ્ચેના સંબંધ શો હશે તે કદખી શકાતું નથી, પણ એમ અનુમાન થાય કે કદાચ રાષ્ટ્રકૂટની પુત્રીમાંથી પરમારો ઉતર્યા હોય. જેમ વાકાટક તામ્રપત્રોમાં^૪ ગુપ્ત રાજાઓ કે જેમાંથી રાણી પ્રભાવતી ઉતરેલી છે તેનું વર્ણન છે તેમ આમાં પણ હોય, એ સંભવિત છે. અગર એવો પણ સંભવ છે કે ઇ. સ. ૬૦૦ માં કૃષ્ણ ખીજએ ગુજરાત ઉપર ચડાઈ કરી ત્યારે બપૈપ રાજ તેના સેનાપતિ હોય અને તે અગર તેના દીકરા વૈરિસિંહે ગુજરાતમાંથી માળવામાં જઈને પોતાના વંશનું રાજ્ય સ્થાપ્યું હોય.

આ તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાય છે કે સીયકની રાજધાની માળવામાં હતી, કારણકે તે મહીની પૂર્વમાં પંચમહાલ અને આબુઆ રાજ્યમાં થઈને કુચ કરતો હતો. ગુજરાતમાં છેવટ ખેટકમંડલ સીયકના કબજામાં હોવું જોઈએ. રાડુપતિ અગર રૂદ્રપાટિના રાજને સીયકે હરાવ્યો. એમ નવસાહસાંકચરિતમાં લખ્યું છે તે કદાચ આમાં લખેલો યોગરાજ હોય. આ લેખના સમયે જો કોઈ સર્વેપરી રાજા (કદાચ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા) ના તાબામાં સીયક હતો એમ માનીએ તો ઉદેપૂરના લેખમાંથી જણાય છે કે રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ખોદિંગને (આશરે ઇ. સ. ૬૭૦ માં) હરાવ્યો હતો.

આ તામ્રપત્રોના સમય પછી વિ. સં. ૧૦૨૬ સીયકના અમદાવાદના તામ્રપત્રની વારીખ સુધી પરમારોનો ગુજરાત સાથે સંબંધ હતો. જો કે અણહિલવાડના ચાલુક્ય વંશના સ્થાપક મૂલરાજે ઉત્તર ગુજરાતમાં પોતાનો અમલ બેસાર્યો હતો. એમ જણાય છે કે સીયક વાકપતિ અને સિન્ધુરાજના સમયમાં પરમારોએ ગુજરાત ખોડ્યું હશે. ઇ. સ. ૬૭૫ માં મૂલરાજ લાટ એટલે કે દક્ષિણ ગુજરાતના સેનાપતિ બારપ સાથે લડતો વર્ણવ્યો છે. અણહિલવાડ અને લાટ વચ્ચે તે વખતે પરમાર હોય તો ઉપરની લડાઈ સંભવે નહીં. વિ. સં. ૧૧૦૩ ની સાલનાં પરમાર

૧ એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૩૩ ૨ અગર વંશાવલિમાં તે નામો બૂલથી આવ્યાં હશે. જુઓ મદ્રાસ ઓરીએન્ટલ કોન્ફરન્સનો રીપોર્ટ પા. ૭૦૩ અને સી. વી. વૈલની હીસ્ટરી ઓફ મિડિયવલ ઈન્ડિયા વો. ૨ પા. ૧૧૮ ૩ જ. બો. બે. રો. એ. સો. વો. ૨૬ પા. ૧૧૦ ૪ એ. ઇ. વો. ૧૫ પા. ૭૬ અને ઇ. એ. વો. ૫૩ પા. ૪૬

લોજનાં વિલકવાડાનાં તામ્રપત્રો^૧ ઉપરથી સમજાય છે કે લોજે ઉત્તર ગુજરાતનો અમુક ભાગ જિત્યો હશે, કારણ વડોદરા રાજ્યના સંખેડા મહાલના રાજાએ તેની સત્તા સ્વીકારી હતી.

પરમારોનો માલવા સાથે સંબંધ કયારે થયો તે ચોક્કસ નથી. વિ. સં. ૧૦૦૩ ના પરતાપ-ગઢના લેખમાં^૨ લખેલ છે કે પ્રવિહાર રાજા મહેન્દ્રપાલ ખીજનો અમલદાર માધવ ઉજ્જન ઉપર રાજ્ય ચલાવતો હતો. આ હકીતથી પરમારોએ ધારનો કબજો લીધાની હકીકતને વિરોધ થતો નથી. પણ ઉજ્જનની આસપાસનો મુલક સીયકના છેવટના ભાગમાં અગર વાકપતિ મુંજના શરૂઆતના વખતમાં મેળવ્યો હશે.

ખેટક મણ્ડલના રાજાને સીયકના તાખાનો વર્ણવ્યો છે, પણ તેનું નામ કે વંશ આપેલાં નથી. શ. સં. ૮૩૨(ઇ. સ. ૯૧૦)ના કપડવંજના તામ્રપત્રમાં લખેલ છે કે બ્રહ્મવાક્ વંશનો પ્રચંડ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા અકાલવર્ષની મેહિરખાનીથી ખેટક મણ્ડલનું રાજ્ય મેળવ્યું હતું અને હર્ષપુર હાલનું હરસોલ કે જ્યાંથી આ તામ્રપત્રો મળ્યાં છે ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. સીયકના સમયમાં ખેટક મણ્ડલમાં રાજ કરતો હતો તે પ્રચંડ વંશનો કેઈ હશે.

સ્થળો પૈકી ખેટક મણ્ડલ તે હાલનું ખેડા અને અમદાવાદનો અમુક ભાગ હોવો જોઈએ. મોહડ વાસક તે હાલનું મોહડાસા અગર અમદાવાદના પ્રાંતિજ તાલુકાનું મોડાસા હોવું જોઈએ. દાનમાં આપેલાં ગામો કુમ્ભારોટક અને સીહકા તે મોડાસાની પૂર્વમાં ૧૩ માઈલ ઉપરનું કામરોડ અને દક્ષિણમાં ૮ માઈલ ઉપરનું સીકા હશે. મહી ઉપરનું શિવનાથ કે જ્યાં રાજાનો મુકામ હતો તે ખી. ખી. એન્ડ સી. આઈની આનન્દ ગોધરા રેલ્વે જ્યાં મહીને મળે છે ત્યાંનું સરનાલ હોવું જોઈએ.^૧ તે જગ્યા અત્યારે પણ પવિત્ર મનાય છે અને ત્યાં ગલતેશ્વર નામનું શિવનું મંદિર છે. તે આર્કીએલોજીકલ ખાતો તરફથી રક્ષિત છે. તે ઠાસરા તાલુકાના ઠાકોરના જનોદ ગામ પાસે છે અને આનન્દ ગોધરા રેલ્વેના અન્ગાડિ સ્ટેશનથી જવાય છે. આનન્દપુર તે નાગર બ્રાહ્મણોનું મૂળ સ્થાન છે અને અત્યારે તે વડોદરા સ્ટેટના કડી પ્રાંતના ખેરાળુ તાલુકાના વડનગર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. જો કે નાગર બ્રાહ્મણોનું વર્ણન વલ્લી લેખોમાં છે પણ નાગરોનું આ પહેલાંમાં પહેલું વર્ણન છે.

^૧ પુના ઓરીએન્ટલ કોન્ફરન્સનાં પ્રોસીડીંગ્સ ૨ એ. ઇ: વો. ૧૪ પા. ૧૭૭ ૩ આ સુચના મટિ. મી. આર. ડી. બેનરજીનો ઉપકાર માનવો જોઈએ જીઓ. એ. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૨૦-૨૧ પા. ૬૧
લેખ ૩૮

અક્ષરાન્તર

દાનપત્ર અ

પત્રું પહેલું

- ૧ ઝોં વિચુચ્ચક્રકડારકેસરસટાભિનૈવાં(બુ)દશ્રેણયઃ શોણં નેત્રહુતાશડંવ(બ)-
રમૃતઃ સિંધો-
- ૨ કૃતેઃ શાર્ઙ્ગિણઃ । વિસ્ફૂર્જદ્ગલગર્જિતાર્જિતકકુન્માતંગદર્પોદયાઃ સંરંભાસુખય-
ન્તુવઃ સ્વરન-
- ૩ સ્વક્ષુનેદ્વિષદ્વક્ષસઃ ॥૧॥ પરમમટ્ટારકમહારાધિરાજ પરમેશ્વરશ્રીમદમોઘવર્ષદેવપાદા
- ૪ નુધ્યાતપરમમટ્ટારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીમદકાલવર્ષદેવ પૃથ્વીવલ્લભ
શ્રીવલ્લ-
- ૫ મનરેન્દ્રપાદાનાં । તસ્મિન્કુલે કલમષમોદક્ષે' । જાતઃ પ્રતાપાગ્નિહુતારિપક્ષઃવ(બ)વ્યૈપ
- ૬ રાજેતિ નૃપઃ પ્રસિદ્ધસ્તસ્માત્સુતો ભૂદનુ વૈરિસિંધઃ । [૨] દૃપ્તારિવિનિ-
તાવક્ત્રચંદ્રવિ(વિ)વ(બ)કલં-
- ૭ કતા નો ધૌતા યસ્ય કીર્ત્યાપિહરહાસાવદાતયા ॥ [૩] દુર્વ્વારરિપુભૂપાલરણરંગૈકના-
- ૮ યકઃ નૃપઃ શ્રી સીયકસ્તસ્માત્કુલકલ્પદ્રુમોભવત્ ॥ [૪] સ એવંવિષઃ પ્રણત
સકલસામંત-
- ૯ શિરોમણિઃ મરીચિરંજિતચરણયુગલઃ શ્રી સ્વેટકમણ્ડલાધિપતિપ્રતિપતિ પ્રતિવ-
(બ)દ્વ ત્રુક્તિ (?)
- ૧૦ સતૃર્યારવસંત્રસ્તાનેકરિપુસમૂહઃ અનેકશંખધ્વનિ વ(બ)ધિરિતપંચવર્ણપતા-
કારાજીવિરા-
- ૧૧ જિતવિશાલવક્ષ[સ્]સ્થલાવલમ્બિ(મ્બિ)ત કુમુદવા(વા)ન્ધવઃ અતુલદાન-
સંપાદનૈકકલ્પદ્રુમઃ મહામંડ-
- ૧૨ લિક ચૂડામણિમહારાજાધિરાજપતિ શ્રી સીયકઃ સ્વભુજ્યમાન મોહદવાસકવિષય
સંવ(બ)દ્વ કું
- ૧૩ મારોટક ગ્રામઃ' । સમસ્તરાજપુરુષાન્મતિવાસિજનપદાંશ્ચ વો (વો) ધયત્યસ્તુ
વૈઃ યથા યોગરાજ- ।''
- ૧૪ સ્યોપરિ યત્રાસમયસંસિદ્ધ કાર્યાનંતર વ્યાઘ્રુટિતૈર્મહીનદીતટ નિવાસિભિરસ્માભિશ્ચંદ્રા-
- ૧૫ કર્કયોગપર્વ્વણિ શિવનાથં સમમ્ય[ર્]ચ્યાવ[ધા]ર્ય ॥ વાતાબ્રવિભ્રમમિદં વસુધા
ધિપત્યમાપાત-
- ૧૬ માત્રમધુરો વિષયોપભોગઃ । પ્રાણાસ્તૃણાગ્રજલવિંદુસમા નરાણાં ધર્મઃ સસ્વા પરમહો

૧ મૂળ પત્રાં ૭૫૨યા ૨ ચિહ્ન ૩પે છે ૩ વાંચો મિત્ર ૪ વાંચો સિંહા ૫ વાંચો ક્ષુણ્ણ ૬ લીટી
નકામી છે ૭ વાંચો વૈરિસિંહઃ ૮ સ્વભુજ્ય.....ગ્રામઃ એ વાંચ્યનો આગલા ૩ પાછલા શબ્દ સાથે કાંઈ
સંબંધ નથી ૯ વઃ ૫ ા સંવિદિતે ઉમેર્યું ૧૦ લીટીની જગત નથી. ૧૧ વાંચો સ્તૃણા

बीजुं पतरुं

- १७ परलोकयाने ॥ [५] इति जगदनित्यं सकलमवधार्योपरि लिखितोग्रामः ससीमा-
तृणगोचरपयं [र्थ]
- १८ तः सोपरकरः सर्वादायसमो (मु)पेतः श्रीमदानन्दपुरीय नागराय त्र्यार्षेयाय
गोपालिस-
- १९ गोत्राय गोवर्धनसुनवे लल्लोपाध्याय मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययसोभिवृद्धये
अदृष्टफ-
- २० लमंगीकृत्याचंद्रार्कावक्षितिसमकालं परयाभक्त्या शासनेन उदकपुर्वकं प्रति-
पादितै-
- २१ ति ॥ तं निवासि जनपदैर्यथा दीयमानभागभोगकर हिरण्यादि सर्वमाज्ञाश्रवणवि-
धेयैर्भूत्वा
- २२ तत्पुत्रपौत्रादिभ्यः समुपनेतव्यं । इति बुध्वा अस्मद्वंसजैरन्यैरपि भावि भोक्तृभिः
मत्प्रदत्त ध-
- २३ र्मदायोयं मनुमंतव्यः पालनीयश्च । उक्तं च । व (ब) हुभिर्वसुधा भुक्ता राज-
भिस्सगरादिभिः यस्य
- २४ यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ [६॥] यानीह दत्तानिपुरानरेन्द्रैर्दा-
नानि घर्म्मार्त्तं यशस्कराणि । नि
- २५ मर्ह्यवान्तप्रतिमानितानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ [७॥] संवत् १००९
माघ व (ब) दि ३० बुधे दाप
- २६ कोत्र ठक्कुरः श्रीविष्णुः राजाज्ञया लिखितं कायस्थ गुणधरेण ॥ स्वहस्तोयं
श्रीसीयक-
- २७ स्य ॥ ८ ॥

१ वांथो सोपरकरः २ वांथो यशो ३ वांथो तन्निवासि ४ वांथो बुध्वा ५ वांथो वंशजै ६ वांथो
यमनुमंतव्यः ७ वांथो गुणधरेण

અક્ષરાન્તર

દાનપત્ર વ

પત્રું પહેલું

- ૧ ઓ 'વિદ્યુચ્ચક્રકડારકેસરસટાભિનાંવુ(બુ)દશ્રેણયઃ શોણં નેત્રહુતાશડંવ(બ)ર
ભૂતઃ સિંઘાં
- ૨ કૃતે શાર્જિણઃ વિસ્ફૂર્જ[દ્]ગલગર્જિતાર્જિત કકુન્માતંગ દર્પોદયાઃ સંરંભાઃ સુ-
- ૩ સ્વયંતુ વઃ સ્વરનસ્વક્ષુર્નૈદ્વિષદ્વક્ષસઃ ॥ [૧] ॥ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજ
પરમેશ્વર શ્રી-
- ૪ મદમોષવર્ષદેવ પાદાનુધ્યાતપરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરશ્રીમદકા-
- ૫ લવર્ષદેવ પૃથ્વીવલ્લભ શ્રીવલ્લભનરેંદ્રપાદાનાં । તસ્મિન્કુલે કલ્મષ[મ]ઓષ-
દક્[ષે] જાતઃ
- ૬ પ્રતાપાગ્નિ હુતારિપક્ષઃ વ(બ)પ્લૈપરાજેતિ' નૃપઃ પ્રસિદ્ધસ્તસ્માત્સુતોભુદનુ વૈ-
રિસિંઘેઃ [૨] દૃષ
- ૭ પ્તારિવનિતા વક્ત્ર ચંદ્ર વિ(વિં)વ(બ)કલંકતા [૧] નો ધૌતા યસ્ય
કીર્ત્યાપિ હરહાસાવદતયા [૩] દુર્બાર રિ-
- ૮ પુમૂપાલરણ ર(ઙ્)ગૈક નાયકઃ નૃપ. શ્રી સીયકસ્તસ્માત્કુલકલ્પદ્રુમોભવત્
[૪] સપ્તવિં-
- ૯ ધઃ પ્રણતસકલસામંત શિરોમણિમરીચિરંજિતચરણયુગલઃ શ્રીસ્વેટકમંડલા
- ૧૦ ધિપતિપ્રતિપાતિપ્રતિવ(બ)ધત્રુક્તિ (?) સત્(ઝ)ર્યાવ સ(મ્)ત્રસ્તાનેક
રિપુસમૂહઃ અનેક શંસ્વધ્વ-
- ૧૧ નિ વ(બ)ધિરિતપંચવર્ણ પતાકારાજી વિરાજિતવિસાલં વક્ષ(સ્)સ્થલાવ-
લમ્બિ(મ્બિ)તકુમુદ વાં(વાં)ધ
- ૧૨ વઃ અતુલદાન સં(પ્)આદનૈકકલ્પદ્રુમઃ મહામંડલિકચુર્ડામણિમહારાજાધિ-
- ૧૩ રાજપતિશ્રીસીયકઃ સ્વમુજ્યમાન મોહહવાસકવિષયસં વ(બ)દ્વ સીહકા ગ્રા-

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ વાંચો મિત્ર ૩ વાંચો સિંહા ૪ વાંચો ક્ષુણ્ણ ૫ પ્રતિનિધિતાં વ (બ) પ્લૈય છે
૬ વાંચો વૈરિસિંહઃ ૭ વાંચો વિશાલ ૮ વાંચો ચૂડામણિ ૯ સ્વમુજ્ય થી ગ્રામઃ સુધીના વાક્યને આગલા પાછલા
શબ્દ સાથે સંબંધ નથી.

पतरुं बीजुं

- १४ मः । समस्तराजपुरुषान्प्रतिवासिजनपदांश्च वो(वो)ष यत्यस्तु वः यथा योगरा-
 १५ जस्योपरि यात्रासमयसंसिद्ध कार्यानन्तरव्याघ्राटितैर्महीनदीतटनिवासिभि-
 १६ रस्माभिश्चंद्राक(कं)योगपर्वणि शिवनाथं समभ्यर्च्यवधार्य वाताम्रविभ्रम-
 मिदं वसु-
 १७ धाधिपत्यमापातमात्रमधुरो विषयोपभोगः प्राणास्त्रिणाग्रजलविन्दुसमा नराणां धर्म-
 १८ स्सखा परमहो परलोकयानै [५॥] इति जगदनित्यं सकलमवधार्योपरिलिखितो
 १९ ग्रामः ससीमातृणगोचरपर्यंत(:) सोपरकरः सर्वादायसमो(ङ)पतेः
 श्रीमदानंद-
 २० पुरीय नागराय त्र्यार्षेयाय गोपालिसगो(त्रा)य लल्लोपाध्याय सुत नीना
 दीक्षिताय
 २१ मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये अदृष्टफलमंगीकृत्या चंद्रार्काण-
 २२ व क्षितिसमकालं परया भक्त्या शासनेन उदकपूर्वकं प्रतिपादित इति ॥ तनिवा
 २३ सिजनपदैर्यथा दीयमान भाग भोगकर हिरण्यादिसर्वमाज्ञाश्रवणविधियैर्भू-
 २४ त्वा तत्पुत्रपौत्रादिभ्यः समुपनेतव्यं [१] इति बुद्धा अस्मदंसजैरन्यैरपि भावि-
 भोक्तभिः मत्प्र
 २५ दत्तधर्मदायोयं अनुमंतव्यः पालनीयश्च । उक्तं च व(व)हुभिर्वसुधा भुक्ता
 राजभिस्सगदा-
 २६ दिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । [६॥] यानीह दत्तानि
 पुरा नरेद्रैर्दानानि धर्मार्थ-
 २७ यशस्कराणि निमाल्य वान्तप्रतिमानि तानि कोनाम साधुः पुनराददीत [७]
 स (म्) १००५ माघ व (व) ३ (०)
 २८ [बुध]दापकोत्र ठकुरः श्रीविष्णुः राजाज्ञया लिखितं कायस्थगुणधरेण स्वहस्तोयं
 २९ श्री सीयकस्य ।

१ वः पृष्ठी संविदितं उभेरे। २ वांयो तृणा ३ वांयो याने ४ वांयो सोपरकरः ५ वांयो यशो
 ६ वांयो तन्निवासि ७ वांयो विधेयै ८ वांयो बुद्धवा ९ वांयो वंशजै १० वांयो भोक्तृभिः ११ वांयो
 निर्माल्य १२ वांयो ठक्कुरः
 लेख ३६

(શ્લો. ૧) વિષ્ણુના નૃસિંહ અવતારની સ્તુતિ.

(પં. ૩-૫) પ. મ. પ. અમોઘવર્ષના પાદાનુધ્યાત શ્રીઅઠાલવર્ષ

(શ્લો. ૨) તે વંશમાં અપૈપરાજ જન્મ્યો અને તેનો દીકરો વૈરસિંહ તેની પછી ગાદીએ આવ્યો.

(શ્લો. ૪) તેનો પુત્ર સીયક હતો.

(પં. ૮-૨૦) તે સીયક બધા અમલદારોને તેમજ કુમનારટિક (દાનપત્ર અ) સીહક (દાનપત્ર બ) ના રહેવાસીઓને હુકમ કરે છે કે તમને બધાને વિદિત થાઓ કે યોગરાજ ઉપર ચઢાઈ કરીને પાછા વળતી વખતે મહી નદીને કાંઠે મુકામ હતો ત્યારે શિવજીની પૂજા કરીને ... .. સંસારની અસારતા વિગેરે વિચારીને ... .. ગોવર્ધન આનન્દપુરથી નીકળી આવેલા ગોપાલિ ગોત્રના ત્રિપ્રવરવાળા ગોવર્ધનના દીકરા લલ્લોપાધ્યાયને (દાનપત્ર અ) લલ્લોપાધ્યાયના દીકરા નીના દીક્ષિતને (દાનપત્ર બ) ઉપર લખ્યાં ગામો દાનમાં આપ્યાં છે.

(પં. ૨૧ પછી) તિથિ સંવત ૧૦૦૫ ના માઘ વદિ ૩૦ ને સોમવાર દાપક ઠકકુર વિષ્ણુ હતો. લેખક કાયસ્થ ગુણધર હતો. શ્રી સીયકની સહી.

પરમાર રાજ સીયકનું તામ્રપત્ર^૧

પતરૂં બીજું

વિ. સં. ૧૦૨૬ આસુ. વ. ૧૫

ઈ. સ. ૬૭૦

ખેડાના એક વકીલે આ તામ્રપત્ર અમદાવાદના કંસારા પાસેથી મેળવ્યું હતું અને સાત વર્ષ પહેલાં ગુજરાત પુરાતત્વ મંદિરના મુનિ જીનવિજયજીને આપ્યું હતું. તેના તરફથી પ્રસિદ્ધિ માટે મળેલું છે.

આ બીજું પતરૂં છે અને તેમાંનાં બે કાણાં ૩ ઇંચ વ્યાસનાં તથા એક બીજાંથી ૭ ઇંચ છે. કડીઓ ઉપલબ્ધ નથી. કેર ટીપીને જાડી કરવામાં આવેલ છે. તે ૧કુ.—૧૫ઈ. લાંબું અને ૭૩ ઇંચ પહોળું છે. લખાણની દશ પંક્તિઓ છે. અને છેલ્લી પંક્તિ ત્રણ ગણા મોટા અક્ષરોમાં શ્રી સીયકની સહી છે. નીચે ડાબી બાજુના ખુણામાં માળવાના પરમાર રાજાઓનાં દાનપત્રોમાં જેવામાં આવે છે તેવો ઉડતો ગરૂડ ચિત્રરેલો છે. તેના ડાબા હાથમાં સર્પ છે અને જમણા હાથ મારવાને માટે ઉગામેલો છે.

કેાતરનારે બહુ જ બેદરકારીથી કામ કરેલું છે. અક્ષરો સીધા હોવાને બદલે ડાબી બાજુ અગર ઘણે ભાગે જમણી બાજુ વળેલા છે. તેનું કદ ૩ ઇંચ ઉંચાઈ તેમ જ પહોળાઈમાં છે. વ્યાકરણની ઘણી ભૂલો છે અને અનુસ્વાર ઘણી વખતે મૂકી દીધું છે, લિપિ દશમી સદીમાં વપરાતી જૂની નાગરી જ છે. પરમાર રાજ વાકપતિ મુંજ^૨ અને લોજનાં^૩ દાનપત્રોની લિપિ સાથે તે મળતી આવે છે પણ વિ. સં. ૧૦૦૫ નાં સીયકનાં તામ્રપત્રોની લિપિ કરતાં જરા જુદી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે.

પતરાના શરૂઆતના ભાગમાં પહેલીથી આઠમી પંક્તિ સુધીમાં શાપના ચાલુ શ્લોકો છે છેલ્લી પંક્તિમાં ઉપયોગી ઐતિહાસિક હકીકત છે. નવમી પંક્તિમાં વિ. સં. ૧૦૨૬ આશ્વિન વદિ ૧૫ દાનની તિથિ^૪ આપેલી છે અને દાપક (દાન દેવરાવનાર) તરીકે કણ્ડપૈકનું નામ છે.

પહેલા પતરાના અભાવે સીયકનું વંશવૃક્ષ મળતું નથી પણ તે માળવાના પરમાર રાજ હોતો એમાં શંકા નથી. વાકપતિ અને લોજનાં તામ્રપત્રોની માફક ગરૂડ આમાં ચિત્રેલ છે.

આ તામ્રપત્રનો સીયક, વાકપતિ મુંજ કે જેનાં બે દાનપત્રો વિ. સં. ૧૦૩૧ અને ૧૦૩૬ નાં મળેલાં છે તેનો બાપ થાય એમ કહી શકાય તેમ છે. આમાં અને વિ. સં. ૧૦૩૧ ના દાનપત્રમાં દાપક^૫ તે ને તે જ છે. વિ. સ. ૧૦૨૬ સુધી સીયકે રાજ્ય કર્યું એમ અટકળ કરી શકાય છે. કારણ કે ધારાનો કવિ ધનપાળ પોતાના પાઈલછી નામના પ્રાકૃત કૌશના શ્લોક ૨૭૬ માં લખે છે કે તે ગ્રંથ તેણે ઇ. સ. ૧૦૨૬ માં જ્યારે માળવાના લોકોએ માન્યખેટ લૂટ્યું^૬ ત્યારે

૧ એ. ઈ. વો. ૧૬ પા. ૧૭૭ ડી. બી. હિસ્ત્રલકર ૨ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૫૧ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૦
૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૮૧ અને ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૫૩ ૪ આમાં વદિ ૧૫ આપેલ છે ત્યારે આ જ રાજની વિ. સં. ૧૦૦૫ ના હરસોલાના દાનપત્રમાં વદિ ૩૦ એમ લખેલ છે તે ઉપરથી અટકળ થાય છે કે બન્ને રીતિ ચાલુ હતી. વલ્લભીનાં ૮૦ તામ્રપત્રમાંથી નવમાં પ્રથમ રીતે તિથિ આપેલ છે. ૧ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૫૧ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૦ મે આપેલ વાકપતિ બે દાનપત્રોમાં આ શબ્દને દાપક વાંચેલો છે અને તેની પહેલાના આજ્ઞા શબ્દ સાથે જોડેલો છે. પરંતુ આ દાપક શબ્દ દ્વતકને બદલે વપરાયેલો છે અને સ્વયંમાજ્ઞા એટલે રાજની આજ્ઞા એ અર્થમાં વપરાયેલ છે. તે જ અર્થમાં “કારાપક” શબ્દ પણ વપરાયેલ છે. ઇ. એ. વો. ૧૬ પા. ૬૧ નોટ ૫૩ અને એ ઇ. વો. ૬ પા. ૧૮૬ ૨ ઈ. એ. વો. ૩૬ (૧૯૭૭) પા. ૧૬૬ ૩ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૩૫

પોતાને એન સુન્દરા માટે બનાવ્યો છે. ઉદયપૂરપ્રશસ્તિના ૧૨ મા શ્લોકમાં શ્રી હર્ષ (સીયકનું બીજું નામ) જોટીંગના^૩ મુલક ઉપર હુમલો કરીને લૂંટ્યાનું લખ્યું છે, તેમાં પણ ઉપરના જ બનાવનો ઉલ્લેખ હોવો જોઈએ.

માળવાના પરમાર રાજાઓનાં તામ્રપત્રોમાંથી સહુથી પ્રાચીન આ અને હરસોલનાં તામ્રપત્રો અમદાવાદમાંથી મળ્યાં. એ હકીકત નોંધવા જેવી છે. બીજાં તામ્રપત્રોનાં દાનમાં પણ તે જ પ્રદેશનો લાગ આપેલ છે. આ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે શરૂઆતના વખતમાં પરમારોના શુજરાત સાથે સંબંધ હતો.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સામાન્યં ચૈતત્પુણ્યફલં વુદ્દાસ્મદ્વંશજૈરન્યૈરપિ ભાવિભોક્તૃભિરસ્મત્પદત્તધર્મદાયોર્ય-
- ૨ મ [નુ] ગન્તવ્ય પાલમીયશૈ [૧] ઉક્તં ચ મગ [વ] તા વ્યાસેન [૧]
- ૩-૮ શાપવાળા પાંચ શ્લોકો.
- ૯ ..... સં ૧૦૨૬ આશ્વિન વદિ ૧૫ [૧] સ્વયમાજ્ઞા દાપકશ્વાત્ર શ્રી કળ્હપૈકઃ
- ૧૦ ગરુડનું ચિત્ર શ્રી સીયકસ્ય સ્વહસ્તોયં ।

લાટદેશના ચૌલુક્ય રાજ ત્રિલોચનપાલનું તામ્રપત્ર દાન^૧

(શક ૬૭૨ ઇ. સ. ૧૦૫૦)

આ દાનપત્ર સુરતના એક કંસારાના કબજામાં છે અને મી. નરભેરામ મનસુખરામે મને લેવા તરીકે મેળવી આપ્યું હતું. પતરાંના માલિકે તેની ઘણી પૂજા કરી હતી, જેથી અક્ષરો કેસર અને ચંદનથી ઘણા જ ભરાઈ ગયેલા હતા. વળી કાટની પણ અસર થઈ હતી, જેથી તેમને સાફ કરવામાં ઘણા દિવસો લાગ્યા હતા.

પતરાંની સંખ્યા ત્રણ છે, અને રાજમુદ્રા ધારણ કરતી એક મજબુત ત્રાંખાની કડીથી સુરક્ષિત બેડાએલાં છે. તેનું વજન ૬ થી ૧૦ રતલ થાય છે.

આ પતરાંથી ગુર્જરા અને રાષ્ટ્રકૂટોનું લાટદેશમાંથી પતન અને વલ્લી અને ચાપોટકટોનું ગુજરાતમાંથી પતનના સમય પછીના લાટદેશ તથા ગુજરાતના ઐતિહાસિક સમય પર ઘણું જ અજવાળું પડે છે. આ પતરાંનો દાનકર્તા લાટદેશનો ચૌલુક્ય રાજ ત્રિલોચનપાલ છે, જે ગુજરાતના સુલરાજ સોલંકીનો હરીફ અને સમકાલીન આર્યપથી પાંચમો હતો. દાનપત્રની તારીખ શક ૬૭૨ (ઇ. સ. ૧૦૫૦) છે.

દાનમાં આપેલું ગામ એરથાણ સુરત જીલ્લાના એલપાડ તાલુકામાં આવેલું છે. એરથાણથી પાંચ કોસ કરણ પારડી ગામ છે. કરન્જ પાસે મેહલાડન ટેકરો નામનો નાનો ટેકરો છે. કરન્જથી આશરે દોઢ કોસ પર ભગવાદાન્ડી ગામ છે. કરન્જ અને ભગવાદાન્ડી વચ્ચે એક ખાડી છે. નાગામ્યા એ એરથાણથી દક્ષિણે નગડા (?) વદ થાય છે. નગડા હાલમાં ઉજ્જડ છે. વટપદ્રક એરથાણની અગ્નિકોણમાં વડોદ છે તે અને લિંગવટ એરથાણની દક્ષિણનું લિંગોડ અથવા નગડા છે અગર સચીન સ્ટેટના ચોરાસી તાલુકામાં લીંગટરાજ કહાય હોય. ઈન્દોરથી હાલનું નરથાણ હોઈ શકે ? તેમજુક એ ચોરાસી તાલુકાનું ટીમ્બુર્વા છે. તલપદ્રક એ એરથાણની દક્ષિણે આવેલું તળોદ અથવા તળદ ગામ છે. બીજાં સ્થળો ઓળખાઈ શકાતાં નથી.

अक्षरान्तर

पतरुं बीजुं

- १ ९ उँ नमो विनायकाय ॥ स्वस्ति जयोभ्युदयश्च ॥ वाणं वीणाक्षमाले कमलमहिमथो
२ बीजपूरं त्रिशूलं खट्वाङ्गं दानहस्ताभयकरसहिताः पाणयो धारयन्तः ।

रक्षन्तु व्यंज-

- ३ यन्तः सकलरसमयं देवदेवस्य चित्तं नोचेदेवं कथं वा त्रिभुवनमखिलं पालितं दान-
४ वेभ्यः ॥ १ ॥ दधाति पद्मामथ चक्रकौस्तुभे गदामथो शंखमिहैव पंकजं । हरिः
५ स पातु त्रिदशाधिपो भुवं रसेषु सर्वेषु निषण्णमानसः ॥ २ ॥ कमण्डलुं दण्डम-
६ थ श्रुचं विभुर्विभर्ति मालां जपदत्तमानसः । सृजत्यजो लोकमपोहितुं रिपूत्रसैश्च
७ सर्वै रसितो विशेषतः ॥ ३ ॥ कदाचिदैत्यखेदोत्थचिन्तामन्दरमन्थनात् । विरिञ्चेश्चु-
८ लुकाम्भोधे राजरत्नं पुमानभूत् ॥ ४ ॥ देव किंकरवाणीति नत्वा प्राह तमेव
सः । समा-
९ दिष्टार्थसंसिद्धौ तुष्टः सष्टाब्रवीच्च तं ॥ ५ ॥ कन्याकुब्जे महाराज राष्ट्रकूटस्य कन्य-
१० कां लब्ध्वा शु(सु)खाय तस्यां त्वं चौलुक्यामुहि सन्ततिम् ॥ ६ ॥ इत्थमत्र
भवेत्क्षत्रसन्तति-
११ त्वितता किल । चौलुक्यात्प्रथिता नद्याः श्रो(सो)तांसीव महीधरात् ॥ ७ ॥
तत्रान्वये दयित-
१२ कीर्त्तिरकीर्त्ति नारीं संस्पर्शभीत इव वर्जितवान्परस्य । वारपाराज इति विश्रुतना-
१३ मधेयो राजा बभूव भुवि नाशितलोकशोकः ॥ ८ ॥ श्रीलाटदेशमधिगम्य कृतानि
१४ येन सत्यानि नीतिवचनानि मुदे जनानाम् । तत्रनुरज्य जनमाशु निहत्य शत्रून् को
१५ शस्य वृद्धिफलमाप निरन्तरं यः ॥ ९ ॥ तस्माज्जातो विजयवसतिर्गोञ्जि(?)
राजः क्षि-
१६ तीशो यस्मादन्ये मनुजपतयः सि(शि)क्षिता राजवर्मम् । यो गोत्रस्य प्रथ-
मनिलयः
१७ पालको यः प्रजानां यः शत्रूणाममितमहसां मूर्ध्नि पादं व्यधत् ॥ १० ॥

पतरुं बीजुं-अ

- १ आत्मभूरुद्धता येन विष्णुमे (ने ?) व महीयसा । बलिभिः सा समाक्रान्ता दा-
२ नवैरिव वैरिभिः ॥ ११ ॥ प्रद्युम्नवन्मदनरूपधरोच्चुतस्य श्रीकी-
३ र्त्तिराजनृपतिः स बभूव तस्मात् । यो लाटभूपपदवीमधिगम्य चक्रे धर्मेण
४ कीर्त्तिधवलानि धि(दि)गन्तराणि ॥ १२ ॥ सन्तानतन्तुषु प्रोताश्चौलुक्यमणयो नृ-
५ पाः । तस्यां तु मणिमालायां नायकः कीर्त्तिभूपतिः ॥ १३ ॥ गोः पिण्डे भौति-
६ के भूरि पदार्थायतने गुरौ । सूते क्षीरं शिरा कापि माता स्त्रीषु तथैव तं ॥ १४ ॥

- ७ आजन्म दृष्ट्या(?)तिमनोहरस्य मुदा तथापूर्यत सर्व लोकः । यथामृतापूर्ण-
घटीसमानं नारि-
- ८ च्यतापि स्तुतिविन्दुपातैः ॥ १५ ॥ समेपि स्पृहणीयत्वेपकान्नस्येव योषितां । भोगस्तेन
- ९ परस्त्रीणामुच्छिष्टस्येव वर्जितः ॥ १६ ॥ लग्नं तथा क्षमापतिपाणिप(पा)दे
स्थितं यथा व-
- १० क्षसि रत्नसारैः । गौणं त्यजद्भिः श्रुतिकुण्डलाभ्यां कृत्वा पदं मुख्यमथास्थितं तैः ॥ १७ ॥
- ११ आलम्बनीभूतमहीधरास्तानुलंघ्य जुष्टं पतनं गुणौघैः ॥ कुतोऽन्यथा ते सहजा व-
- १२ भूवुः कथं च ते तत्सह वृद्धिमापुः ॥ १८ ॥ स यौवनोन्मत्तगजेन्द्रपार्श्वार्द्धावन्मनो-
- १३ मारयदेवमेतत् । तस्माद्वतेहीन्द्रियखेटकेन विलंघिता वैषयिकी न सीमा ॥
- १४ ॥ १९ ॥ कायेन गेहादिनिभेन जीवो व्योमेव जन्तोर्व्यवधीयते स्म । तस्मात्परस्मिन्न-
- १५ हमेव मत्वा लक्ष्मीं समां योर्थिजनैरभुक्त ॥ २० ॥ बाहूबलौ कोपगुरोश्च वासोवक्षस्तथा
- १६ नम्रमवेक्ष्य चापं । दर्पोद्धतं मस्तकमेव येषां द्विषां छिनत्ति स्म रणे स
वीरः ॥ २१ ॥

पतरुं बीजुं व

- १७ पृष्ठं ददच्चापमभिद्विषं यः प्रियं चकार द्विषति प्रयुक्ताः । लक्षानुगा मार्गण-
- १८ पुंगवास्ते जाताः कृतार्थास्तत एव यस्मात् ॥ २२ ॥ तस्यासीदविचारकीर्त्तिदयि-
- १९ तानिस्तुं(स्त्रिं)शहस्तस्य या संग्रामे समयेव हन्त सहसा गच्छत्परेषां गृहं ।
सा वाच्या
- २० पगमाय तेन दधती दिव्यं प्रतापं पुरोद्भ्रान्ता सप्तसमुद्रमण्डलभुवं सु(शु)द्धेति
- २१ गीता सुरैः ॥ २३ ॥ तस्माच्च वत्सराजो गुणरत्नमहानिधिर्जातः । शूरो युद्धमहार्णव-
- २२ मथनाय मन्दरः ख्यातः ॥ २४ ॥ आबाल्यादियमत्र मूर्त्तिभवने भद्रैः समं
श्रीः स्थिता
- २३ व्रीडाप्यत्र वधूरिव स्वविषयं प्रच्छादयन्ती सती । तामेवाधिकतां नयत्यविरतां
- २४ भर्तुर्मनो जानती सा विष्णोरिव वत्सराजनृपतेः सापत्नवर्जं स्थिता ॥ २५ ॥
- २५ सहैकम्बरदुःस्थत्वे काश्चित्कोणश्रिता दिशः । इतीवाच्छादयत्यागी वत्सेशः
- २६ कीर्त्तिकर्षणैः ॥ २६ ॥ हेमरत्नप्रभं छत्रं सोमनाथस्य भूषणं । दीनानाथकृते सत्र-
- २७ मवारितमकारि सः ॥ २७ ॥ तस्याङ्गसंभवः श्रीमांस्त्रिलोचनपतिर्नृपः । भोक्ता
- २८ श्रीलाटदेशस्य पाण्डवः कलिभूभुजां ॥ २८ ॥ त्यागेपि मार्गणा यस्य गुणग्रह-
- २९ णगामिनः । सत्ये धर्मो धवे वक्रः सौ(शौ)र्ये गोपालविक्रमः ॥ २९ ॥ अहो वृद्ध
- ३० स्य तस्यासन् शत्रवो विकला भृसं(शं) । भोक्तुस्तस्यैव ते चित्रं विहारम-
लशालिनः ॥ ३० ॥

- ३१ शत्रोः संगरभूषणस्य समरे तस्यासिन(ना ?) पातिते मूर्द्धन्यासु(शु)गलत्सु कण्ठ-
 ३२ वलयाद्रक्तस्य पूरेष्वलम् । तत्तेजोमयवन्दितापितवपुस्तस्यासवर्णस्य (?)

पतरुं बीजुं

- १ तन्नूनं भाजनमुल्लास सहसा खड्गोर्ध्वहस्तं चलं ॥ ३१ ॥ धर्मशीलेन तेने-
 २ दं चलं वीक्ष्य जगत्त्रयं । गोभूहिरण्यदानानि दत्तानीह द्विजन्मनां ॥ ३२ ॥
 ३ सा(शा)के नवस(श)तैर्युक्ते द्विसप्तत्यधिके तथा । विकृते वत्सरे पौषे
 मासे पक्षे च ता-
 ४ मसे ॥ अमावास्यातिथौ सूर्यपर्वण्यङ्गारवारके । गत्वा प्रत्यगुदन्वन्तं तीर्थे चाग-
 ५ स्त्यसंज्ञके ॥ गोत्रेण कुशिकायात्र भार्गवाय द्विजन्मने । वैश्वामित्रदेवराता-
 ६ वौदलः प्रवरास्त्रयः । : इमानुद्वहते ग्रामं माधवाय त्रिलोचनः । धि(or वि)
 ल्लीश्वरप-
 ७ थकान्तद्विचत्वारिंशसंख्यके । एरथाणनवशतमदादुदकपूर्वकं ॥ समस्ता-
 ८ यं ससीमानमाघाटैस्तरुभिर्युत (sic.) । देवब्राह्मणयोर्दायान्वर्ज्जयित्वा क्रमाग-
 तान् ॥ पूर्व-
 ९ स्या(स्यां) दिशि नागाम्बा ग्रामस्तंतिका तथा । वटपद्रकमाग्नेय्यां याम्यां
 लिङ्गवटः सि-
 १० वः । इन्दोत्थानं तु नैऋत्यां बहुणदश्वा परे स्थितः ॥ वायव्यां बेम्बरूकं च
 सौम्यां तु तलप-
 ११ द्रकं । ईशान्यां कुरुणग्रामः सीमायां खेटकाष्टकं । आघाटनानि चत्वारि आयैः स-
 १२ ह ससीमकैः । तस्माद्विजवरस्यास्य भुंजतो न विकल्पना कर्त्तव्या कैश्चन
 नरैः सार्थसा-
 १३ धुसमाख्यकः । अथैवं यदि लोसास्य स तदा पापभाजनः । पालने हि परौ-
 (रो) धर्मो हरणे पातकं म-
 १४ हत् । तथा चोक्तं सामान्योयं धर्मसेतुर्नृपाणां काले काले पालनीयो भवद्भिः
 स्ववंशजो वा परवंस(श)जो वा रामो वत प्रा-
 १५ र्थयते महीसा(शान् अथवा शा संप्रोधाणी अडुवयन) कन्यामेकां गवामेकां
 भूमेरर्द्धार्द्धमंगुलं । हरन्नरकमाप्नोति जा(या)वदाभूतसंप्लवम् । जा (या) नीह
 १६ दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्धर्मार्थकामादियस(शं)स्कराणि निर्माल्यवांसि प्रतिमानि
 तानि(?) कोनाम साधुः पुनराददाति । बहुभि-
 १७ र्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फल-
 म् लिखित (sic.) मया महासांघिविग्रहि-
 १८ क श्रीसं(शं)करेण ॥ मन्त्रतश्रीमिति ॥ ० ॥ श्रीत्रिलोचनपालस्य ॥

ભાષાન્તર

ૐ ! વિનાયકને નમન ! સ્વસ્તિ ! જય અને અબ્યુદય ! થાઓ !

દાન દેનાર અને ભય પમાડનાર (આઠ કરમાં) ખાણ, વીણા, માળા, કમળ, સર્પ, વિજયપુર, ત્રિશૂળ અને ખટ્વાંગ^૧ ધારનાર, સંકલ રસમય ચિત્ત સ્પષ્ટ કરતા, દેવાધિદેવ (શિવ)ના કર (વમાઈ કે આપણું) રક્ષણ કરે. નહીં તો દાનવોથી પૃથ્વીનું રક્ષણ કેવી રીતે કર્યું હશે ? (શ્લોક. ૧).

“ પદ્મ, ચક્ર, કૌસ્તુભમણિ, ગદા, શંખ, અને કમળ ધારનાર સર્વ (કવિતા) રસમાં પૂર્ણ-ચિત્તવૃત્તિવાળા દેવાધિપ હરિ ભૂમિનું રક્ષણ કરે. (શ્લોક. ૨).

“ કર્મડલુ, સુચ,^૨ અને માળા (જેના મણકાપર મંત્ર જપતા) સ્વયંભૂ (બ્રહ્મા) ધારે છે. (કવિત્વ) રસની વિશેષતાવાળો તે, શત્રુઓને દૂર રાખવા માનવ જાતિ સર્જે છે. (શ્લોક. ૩)

“ એક સમયે દૈત્યોના ખેદથી ઉત્પન્ન થયેલી ચિંતા રૂપી મંદર પર્વતના મંથનથી તેના ચુલુકના સાગરમાંથી રાજરત્ન સમાન પુરૂષ પ્રકટયો. (શ્લોક. ૪).

“ તેણે તેને નમન કરીને કહ્યું—“ હે પ્રભુ ! હું શું કરું ? ” અને તેને અતિ પ્રસન્ન થએલા સરજનહારે અર્ચાસિદ્ધિ માટે કહ્યું—(શ્લોક. ૫)

“ હે રાજધિરાજ ચૌલુક્ય ! કન્યાકુખજના-મહારાજ રાષ્ટ્રકૂટની કન્યા ગ્રહણ કરીને તેની સંવતિથી પૃથ્વીને સુખી કર ! (શ્લોક. ૬)

“ આથી પર્વતમાંથી સરિતાના ઘણા ઝરા સમાન ચૌલુક્યથી જન્મેલી ક્ષત્રિયની મહાન જાતિ ખરેખર અહીં થઈ છે. (શ્લોક. ૭).

“ તે વંશમાં કીર્તિનેા અનુરાગી, સ્પર્શથી પણ ભય રાખી અરિની પત્નિઓને ત્યાગ કરનાર (શ્લોક. ૮) લાટદેશ પ્રાપ્ત કરીને નીતિવચન પ્રજાની પ્રસન્નતામાં સત્ય કરનાર, પ્રજાને અનુરંજી અને શત્રુઓને સંહાર કરીને સંચયની વૃદ્ધિનું નિરંતર ફળ પ્રાપ્ત કરેનાર, વિખ્યાત આર્યપરાજ (નૃપ) હતો. (શ્લોક. ૯).

“ તેનાથી વિજય જન્મભૂમિ સમાન, જેની પાસેથી સર્વ નૃપો રાજ્યધર્મ શીખેલા, જે વંશનું પ્રથમ ગૃહ હતો, પ્રજાનો પાલક હતો, જેણે અતિ પ્રબળ પ્રતાપવાળા શત્રુઓના શિરપર ચરણ મૂક્યો હતો. (શ્લોક. ૧૦) જેણે દાનવો સમાન પ્રબળ શત્રુઓથી વ્યાપી ગએલી પૃથ્વીને મહાન વિષ્ણુ માફક પોતાની ભૂમિને મુક્ત કરી હતી તે ગાંગિરાજ જન્મ્યો હતો. (શ્લોક. ૧૧)

“ તેનાથી અચ્યુતના પ્રદુસ્ટ સમાન, ઠામદેવ જેવા રૂપવાળો, લાટદેશની રાજગાદી પ્રાપ્ત કરી નિજ યશ વડે ધર્મથી દિશાઓ ઉજ્જવલ કરનાર શ્રીકીર્તિરાજ અવતર્યો હતો. (શ્લોક. ૧૨)

“ ચૌલુક્યના મૂલ્યવાન મણિ સમાન નૃપોની, સંતાનવન્તુપરની મણિમાલામાં નાયક કીર્તિ-નૃપ હતો. (શ્લોક. ૧૩) ધેનુના પિણ્ડમાં પદાર્થોના વિશ્રામસ્થાન સમાન કોઈ અકલિવ નસ દૂધ આપે છે તેમ સર્વ નારીઓમાં તેની માતાએ તેને જન્મ આપ્યો. (શ્લોક. ૧૪) તેના જન્મકાળથી જ, તેના દર્શનથી સર્વે જનો આનન્દથી પૂર્ણ હતા. તે એટલો રૂપવાન હતો કે તેઓ સ્તુતિબિંદુપાતથી અમૃતઘટી હોય તેમ ખાલી થઈ જતા નહીં. (શ્લોક. ૧૫)

“ જો કે રૂપ અને પદવાન સરખાં આકર્ષનારાં છે, છતાં તેણે પરસ્પરીને લોગ લોજન પછી ઉચ્ચિષ્ટ અન્નના લોગ માફક વર્જ્ય કર્યો. (શ્લોક. ૧૬) તેની છાતી પર ઉત્તમ રત્નો મજબુત

૧ ખટ્વાંગ—ખોપરીના મથાળાવાળો એક દંડ છે, જે શિવનું ચક્ષુ ગણાય છે; સાધુઓ અને યોગીઓ તેને ધારણ કરે છે. ૨ સુચ—પલાશ અથવા ખદીરનાં લાકડાંમાંથી બનાવેલો હવનમાં ધી હોમવાનો ચાવો.

રીતે જોડાયાં તેમ, કુણડલોના સાધનથી મુખ્ય સ્થાન ગ્રહણ કરી, ગોળનો ત્યાગ કરી, કુણડલો શ્રુતિના સાધન વડે તેના ઠર અને ચરણને જોડાઈ ગયાં. પણ અફસોસ ! તેઓ ત્યાં સ્થાન રાખી શક્યાં નહીં (શ્લો. ૧૭)

“તેના આધારરૂપ નૃપોનો ત્યાગ કરી, ગુણસંચયોએ ઉપર પ્રમાણે અવતરણ પસંદ કર્યું નહીં તો તે કુદરતી ક્યાંથી હોય અને તેની સાથે વૃદ્ધ કેમ પામ્યા હોય ? (શ્લો. ૧૮) તે યૌવન ઉન્મત્ત ગજેન્દ્રની બાજુ પરથી ઢોડનાર મન તેણે મારી નાંખ્યું; કારણ કે તેના સિવાય ઈન્દ્રએાનું મંડળ વિષયવાસનાની સીમાપાર પગલું ભરી શકતું નથી. (શ્લો. ૧૯) કાયાથી આકાશ માફક જીવ આવૃત છે, જેમ ગૃહ વિગેરે ... .. તેથી સદા અન્યને આત્મવત્ માની, અર્થિનો સહિત પોતાની લક્ષ્મીનો સમાન ઉપલોગ કર્યો. (શ્લો. ૨૦)

“તેના ... .. કર જે અતિક્રોધનો નિવાસ હતો તે જોઈ અને તેવું જ હૃદય અને નમાવેલું ધનુષ્ય જોઈ—તે વીર નૃપે શત્રુઓનાં હર્ષવાણાં શિર રણમાં છેદી નાંખ્યાં. (શ્લો. ૨૧) શત્રુ તરફ ધનુષ નીચું નમાવી કેાણે ભલું કર્યું ? તેથી તેનાં શત્રુ તરફ છોડાતાં ઉત્તમ બાણ ખરું નિશાન ભેદી કૃતાર્થ થતાં. (શ્લો. ૨૨) તેની કીર્તિ અચિંત્ય હતી; જે અફસોસ ! તેના કરમાંની અસિથી ભયભીત થઈ શત્રુનાં ગૃહમાં ગઈ અને પુનઃ આવવા તિરસ્કારપાત્ર થઈ હતી. તે કીર્તિ જે સાત સાગરથી આવૃત ભૂમંડળના દિવ્ય પ્રતાપવાળી અને પુરાતનમાં બ્રાન્તિ વાળી છે, તે દેવોથી શુદ્ધ છે, એમ ગવાય છે. (શ્લો. ૨૩)

“તેનાથી ગુણરત્નોનો મહાનિધિ, યુદ્ધના મહા અર્ણવના મંથન માટે મન્દર પર્વત સમાન ખ્યાતિવાળો, શૂરો વત્સરાજ જન્મ્યો હતો. (શ્લો. ૨૪) અહીં બાલપણથી જ મૂર્તિભવનમાં ભદ્ર સહિત શ્રી (લક્ષ્મી દેવી) વસે છે. અને અહીં સતત મહિમા લાવનાર ભર્તૃનું મન જાણનારી, સ્વવિષય છુપાવતી વધુ સમાન વ્રીડા છે તે વિષ્ણુની માફક વત્સરાજ નૃપ સાથે સ્પર્ધા વિના રહે છે. (શ્લો. ૨૫)

“એક અમ્બરમાં બધી ન સમાઈ શકવાથી પૃથ્વીની કેટલીક દિશાઓએ ખુણામાં આશ્રય લીધો; તેથી ત્યાગી વત્સ નૃપે તેમને યશના જલ્લાનાં વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. (શ્લો. ૨૬)

“તેણે સોમનાથ દેવને અલંકાર માટે સુવર્ણ અને રતનથી પ્રકાશિત છત્ર આપ્યું. અને દીન અને અનાથ માટે એક ચાલુ રહેતું સત્ર તેણે સ્થાપ્યું. (શ્લો. ૨૭)

“તેનો પુત્ર નૃપ શ્રી ત્રિલોચન પતિ, લાટ દેશનો ભૂપ કલિકાળના નૃપોમાં એક પાણ્ડવ સરખો હતો. (શ્લો. ૨૮) તે સત્ય ને ધર્મ હતો અને, શક સાથે વફ હતો અને બળમાં વિષ્ણુ સમાન હતો. (શ્લો. ૨૯) અરે ! તેના જીના શત્રુઓ ઘણા મુંઝાઈ ગયા હતા. તે લોકતા હતો ત્યારે તેઓ વિહારના મળના નિશાનવાળા હતા તે વિચિત્ર હતું. (શ્લો. ૩૦)

“શત્રુનો સંગ્રામભૂષણ, શત્રુનું અસિથી શિર છેદી નાંખતો ત્યારે (અસિપ્રહારથી) કંઠની આજુબાજુના ગોળ જખમમાંથી જોશથી વહેતા રક્તની ધારાઓ વહેતી. ખરેખર તેનું (શત્રુનું) અંગ એકાએક તેનાં સર્વ અવયવો તેનાં પ્રભાવના અગ્નિથી તપી જઈ રંગમાં બદલાઈ ગયું અને કરમાં અસિ ધારી સહસ્રા આગળ ધસ્યો. (શ્લો. ૩૧)

“તે અતિ ધર્મી નૃપે ત્રિભુવન ચંચળ છે, એમ માની અહીં ભૂમિ, ધેનુ અને અર્ચનાં દાન દિનેને આપ્યાં. (શ્લો. ૩૨)

શક સંવત ૯૭૨ વિકૃત વર્ષમાં પૌષ વદિ અમાસ સૂર્યગ્રહણ ને મંગળવારે પશ્ચિમ સાગરના તીરે જઈ, અગસ્ત્યતીર્થના પવિત્ર સ્થળે જઈ, ત્રિલોચન નૃપે, કુશિક ગોત્રના, લાર્ગવ માધવને,

વિશ્વામિત્ર, દેવરાત, ઘોઢલ તેના પ્રવર સહિત, અરથાણુ ૯૦૦(ગામ)માં ૪૨ (ગામ)ના પેટા વિભાગમાં અને (વિ—કે) ધિલ્લીશ્વર વિષયમાં એક ગામ પાણીના સંકલ્પથી આપ્યું છે. આ સમસ્ત તેની યોગ્ય સીમા સહિત, વૃક્ષસહિત (પણ) દેવો અને વંશપરંપરાના પ્રાદ્વલોના હક વર્ણ કરીને (આપેલ છે.)

તેની પૂર્વે નાગામ્યા ગામ અને તન્તિકાઃ અગ્નિખુણામાં વટપદ્રકઃ દક્ષિણે લિંગવટ શિવઃ નૈઋત્યમાં ઇન્દોત્થાનઃ પશ્ચિમે બહુનદ્યઃ વાયવ્યમાં તેમ્બરૂકઃ ઉત્તરે તલપદ્રકઃ ઇશાનમાં કુરુણ આમ. આમ આઠ ગામ તેની સીમા છે. આથી તે ચાર સીમાનો તેના ઉત્પન્ન સહિત, તે પ્રાદ્વલ ઉપલોગ કરશે, જેથી સાધુઓ કે શાહુકારોની જાતિના કેાઇએ તેને કંઈ વિદ્ધ કરવું જોઇએ નહીં. અને જો કેાઈ લોપ કરશે તો તે તેનાથી દોષિત થશે. એના રક્ષણમાં મહાન પુણ્ય છે. લૂટી લેવામાં મહાન પાપ છે, અને તેથી કહ્યું છે કે:—

“ધર્મસેતુ સર્વ નૃપોને સામાન્ય છે. અને હર વખતે મારા વંશના કે અન્ય વંશના નૃપોથી તેનું રક્ષણ થવું જોઇએ. આમ રામ ભાવિ નૃપોને પ્રાર્થના કરે છે. “કન્યા, ધેનુ, અને અર્ધા ઇંચ જેટલી પણ ભૂમિ જે હરી લે છે તે વિશ્વના પ્રલયકાળ સુધી નરકમાં જાય છે” ધર્મ, અર્થ, કામ આદિ ... ... પૂર્વેના નૃપોથી દેવાએલાં તેમને પવિત્ર માની કયો સર્જન પુનઃ લઈ લેશે ?

સગર આદિના સમયથી ઘણાઓએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયનું ફળ. આ મારાથી મહા સાંધિવિગ્રહીક શંકરદ્વારા લખાયું છે.

શ્રી ત્રિલોચનપાલના સ્વહસ્ત.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો. નં. ૯^૧

વિ. સ. ૧૨૧૧ વૈ. સુ. ૫

પ્રાસ્વાવિક

ગુજરાતમાંથી નીચે જણાવેલા લેખો મી. ઠાકોર-સે લેખા કર્યા હતા. તે પ્રા. ખુલ્લુરે મને વાંચવા માટે આપ્યા હતા.

૧ લીલરીમાંથી નં. ૧—૩

૨ દિલ્લમાંથી નં. ૪—૭

૩ માંડલમાંથી નં. ૮

૪ મુંજપુરમાંથી નં. ૯

૫ પાલણપુરમાંથી નં. ૧૦—૧૧

૬ રોહામાંથી નં. ૧૨—૧૬

૭ સરોત્રામાંથી નં. ૧૬ થી ૨૬

૮ સોનકમાંથી નં. ૨૭—૨૮

૯ વારંગામાંથી નં. ૨૯

નં. ૮ ની પહેલી ૬ પંક્તિ અરેબીકમાં લખેલી છે અને છેલ્લી ગુજરાતીમાં લખેલી છે તે સિવાય બધા લેખો દેવનાગરીમાં લખેલા છે. તે ઘણા ખરા ખંડિત અને ભ્રંસાઈ ગયેલા છે. ભાષા સંસ્કૃત અને ગુજરાતીનું મિશ્રણ છે. તેથી લેખોનાં વાંચન અને ભાષાન્તર સંતોષકારક નથી.

તેમાંથી મળતી ઉપયોગી હકીકત નીચે મુજબ ગોઠવી શકાય. ગુજરાતના રાજદ્વારી ઇતિહાસની થોડી હકીકત તેમાંથી મળે છે. નં. ૭ માં સુલતાન અહમદના રાજ્યની એક વારીખ મળે છે. તેમ જ તેના પિતા સુલતાન મહમદનું તેમજ તેના પિતા મહમુઅર શાહનાં નામ મળે છે. વિરમગામ વાલુકામાં માંડલિ(હાલના માંડલ)ના અધિકારી માલિક કામચંડનું નામ તેમ જ રાણક નામે પેટા વાલુકદારનું નામ છે. નં. ૧૧ માં ડોડીઆ કુટુંબના રજપુત મુખી વનરાજના સં. ૧૨૮૨ માં થયેલા મૃત્યુનું વર્ણન છે. નં. ૧૭ થી ૧૯ માં સરોત્રાના બે મુખીઓનું વર્ણન છે. (૧) અરબુલુ જો સં. ૧૬૭૮ માં રાજ કરતો હતો અને (૨) તેનો દીકરો હરદાજી જો ૧૬૮૫ અને ૧૬૮૬ માં રાજ કરતો હતો. નં. ૨૭ માં સૂણક હાલના સોનકનું ગામ સં. ૧૩૫૬ માં જેના કબજામાં હતું તે મહારાણા ખેવલનું વર્ણન છે.

વપાગચ્છના મહારાણે સંબંધી નીચે મુજબ હકીકત મળે છે : નં. ૨૯ માં લખેલ છે કે હીરવિજય સં. ૧૬૪૨ માં ભટ્ટારક હતા. તે જ લેખમાં તેની પછીના વિજયસેનનો પણ ઉલ્લેખ છે. તેની પછીના વિજયદેવનો ઉલ્લેખ નં. ૨૦ થી ૨૩ માં તેમ જ ૨૫ અને ૨૬ માં છે. તે બધા લેખો સં. ૧૬૮૯ ના છે. તેની પછીના વિજયસિંહનું વર્ણન લેખ નં ૨૦ માં છે. લેખ નં. ૨ માં મહિદેશ્વરીય મઠના ગુરૂ જીરાજ એટલે કે ઘણું કરીને જેરાજ અગર જયરાજના નામની માહિતી મળે છે.

અક્ષરાન્તર

૧ સંવત્ ૧૨૧૧ વર્ષે વૈશાખે શુદ્ધ ૫ વર-

૨ હઢા[થાનમ]મા-તથા માય- [થરિ [સી [ક] સ

૩ મતારુ સા — — ધવ-શ્રીત્રિ[પુર]સદેવ કારાપિત...

ભાષાન્તર

લેખ ઘણો જ ઘસાઈ ગયેલો અને ઘણું કરીને જમણી બાજુએથી તૂટેલો છે સંવત ૧૨૧૧ વૈશાખ શુદ્ધ ૫ સિવાય બીજું કંઈ અર્થ સહિત વાંચી શકાય તેમ નથી.

૧ એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૮ ડો. જે. ક્રીસ્ટે ૨ મુંજપુરમાં જમી મસ્જિદમાં મોબીયા ઉપર.

નં. ૨૪૧

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૦^૧

વિ સં. ૧૨૧૭ ઠા. સુ. ૧૦

અક્ષરાન્તરૈ

૧ સંવત્ ૧૨૧૭ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધ ૧૦

૨ ક્રે^૧ લીલાણાસ્થાને શ્રીમહાવીર

૩ ત્યે^૨ યોસા પેદિકાયાં[સ્ત્ર]વિકા પ

૪ [થ]ી સ્થં જમેકં કારાપિતં ॥ [યે]ચિ

ભાષાન્તર

આ લેખ ખીંવાણામાં સંવત ૧૨૧૭ વર્ષમાં કાર્તિક શુદ્ધ ૧૦ ને શુક્રવારે કરેલા મહાવીરના મંદિરમાં દાનના સંબંધવાળો જણાય છે, તેથી આ શિલા, પણ તેના અસલના સ્થાનથી ખસેડાયેલી હોવી ભોધાયે.

---

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૮ ડા. જે. કીસ્ટે ૨ પાલણપુરમાં : એક કવાની બાબુએ. ૩ વાચો શુકે ૪ વાચો ચૈત્યે.
લેખ ૪૨

નં. ૨૪૨

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૨^૧

વિ. સં. ૧૨૫૬ ઠા. સુ. ૧

અક્ષરાન્તરૈ

૧ સંવત્ ૧૨૧૯

૨ વે કાર્તિક સુદિ ૧

૩ શુક્રે । [જ]સદેવસુત

૪ [તો]જો ગા — — — શ્રે

૫ યં — — પં — — — કું

૬ — —કારાપિતા ॥

ભાષાન્તર

સંવત ૧૨૫૬ વર્ષમાં, કાર્તિક શુદ્ધિ ૧ ને શુક્રવારે, જસદેવના પુત્ર ... .. થી
... .. કરાવેલી.

---

૧ જો. ધ. વા. ૨ પા. ૨૮ ડા. જો. કાચે ૨ રોહામાં પાર્શ્વનાથની છત્રિના યાજ્ઞલા પર
ધણો જ બૂંસાઇ મયો છે.

મેહર રાજ જગમલનાં ટિમાણામાંથી મળેલ તામ્રપત્રો*

વિ. સંવત ૧૨૬૪ આષાઢ સુદિ ૨ સોમવાર

(ઇ. સ. ૧૨૦૭)

ભાવનગર પાસે ટિમાણામાંથી મળેલાં નીચે આપેલાં તામ્રપત્ર-દાનપત્ર-નો એક ફ્રાટોગ્રાફ ડૉ. બર્ગેસે મને આપ્યો હતો. એમને એ ફ્રાટોગ્રાફ ભાવનગરના મી. વજેશંકર ગૌરીશંકર તરફથી મળ્યો હતો. પતરાનું માપ ૧૦^૧/_૩"x૭^૫/_૮"નું છે, અને તેના કાંઠા જડા કરેલા છે.

તેમાંથી જાણી શકાય છે કે, સંવત ૧૨૬૪ ના આષાઢમાં, એટલે આશરે ઇ. સ. ૧૨૦૭ ના મધ્યમાં, શેત્રુંજી^૧ નદીનો કિનારો અણહિલપાટકના ચૌલુક્ય રાજા લીમદેવ ૨ જાના તાબામાં હતો; અથવા ટુંકામાં કાઠિયાવાડના તે ભાગ ઉપર તેની સાર્વભૌમ સત્તા સ્વીકારાઈ હતી. રાજ્ય પચાવી પાડનાર જયંતસિંહના સં. ૧૨૮૦^૨ ના દાનપત્રની માફક આ દાનપત્રમાં પણ લીમદેવના હંમેશના ઇલકાળો “અમિનવસિદ્ધરાજ” અને “સસમચ્ચવર્તિન”^૩, જેમાંનો પહેલો ઇલકાળ તે પોતાનાં સં. ૧૨૫૬^૪નાં તથા સં. ૧૨૬૩^૫નાં દાનપત્રોમાં ધારણ કરે છે, તે આપ્યા નથી. આપણા દાનપત્રમાં લીમદેવને આપેલાં બન્ને “બિરુદો—લંકેશ્વરનારાયણાવતાર” અને “રાજ્યલક્ષ્મીસ્વયંવર”—એક બીજા દાનપત્રમાં^૬ પણ આવે છે. વળી તેમાં તેના મુખ્ય મંત્રિ ચાચિગદેવ^૭નું નામ પણ આપ્યું છે.

આ દાનપત્ર મેહર^૮ રાજા જગમલે^૯ ટિમાણક^{૧૦}માંથી જાહેર કર્યું હતું. તેમાંની મુખ્ય બાબતો નીચે પ્રમાણે છે:—જગમલે તલાજા^{૧૧}નાં મોટાં શહેર (મહાસ્થાન)માં બે લિંગો સ્થાપ્યાં; જેને પોતાનાં માતાપિતાનાં નામો આપ્યાં. અને તે લિંગોને કાંબલૌલિ^{૧૨} અને કૂલસર^{૧૩}માં બે ભૂમિખંડો અર્પણ કર્યા અને તેને ખેડવા માટે ત્રણ ખેડુતોની નિમણુંક કરી. દ્વારપાલ સાખડાએ ત્રણ દાનો આપ્યાં હતાં, તેમાંનું એક તલાજાનાં મંદિરને અને કાંબલૌલિ અને કૂલસરનાં બે પવિત્ર સ્થળોને; બીજું પોતાની બાલાક^{૧૪}ની મિલકતમાંથી રાઉલઉચ્છદેવને નવા દેવોની પૂજા માટે, અને ત્રીજું ટિમાણકમાં આપવાનું હતું. વધારાનાં દાનો ટિમાણકના વેપારીઓ તરફથી નોંધાયેલાં છે; તેમ જ એ જ વ્યાપારીઓએ આપનારા કરો, તથા તલાજા, કાંબલૌલિ અને કૂલસરની દુકાનોએ આપવાના

* ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૩૭ ઇ. હુદ્દય ૧ શેત્રુંજી નદી જે પાલિતાણા, પાસેથી વહે છે. ૨ પ્રો. બ્યુલ્હરનાં “ચૌલુક્ય દાનપત્રો” માંહેનું નં. ૪ (ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦) ૩ ચૌલુક્ય દાનપત્રો નં. ૫ થી ૧૦-૪ મી. એચ. એચ. ધ્રુવે પ્રસિદ્ધ કરેલું (ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૭૧) ૪ ચૌલુક્ય દાનપત્ર નં. ૩ પત્ર પહેલું પં. ૧૧ ૬ ‘નારાયણાવતાર’—ચૌલુક્ય દાનપત્ર નં. ૪ પત્ર પહેલું પં. ૧૫ અને લક્ષ્મીસ્વયંવર નં. ૬ ૭ રાસમાલા વો. ૧ પા. ૩૧૧ ૮ પ્રો. બ્યુલ્હર મને જણાવે છે કે મેહરે હાલની મેર જાતિ છે, જેઓનાં મૂળસ્થાનો રાજપૂતાનામાં મેરવાડા (મેરવારા)માં છે, પરંતુ જેઓની હસ્તિ કાઠિયાવાડમાં પણ નજરે પડે છે. ૯ જગન્મજ ને બદલે આ પ્રાકૃત રૂપ દાનપત્રમાં વાપર્યું છે. ૧૦ હાલનું ટિમાણા જ્યાંથી પતરાં મળી આવ્યાં હતાં અને જે તલાજાથી વાયવ્ય કાણમાં છે. ૧૧ આ શહેર શેત્રુંજી નદી ઉપર કાઠિયાવાડમાં અમિકાણમાં આવેલ છે, જે ખોટી રીતે તલાજા એમ ઓળખાય છે, પ્રો. બ્યુલ્હરના મત પ્રમાણે જૈન નોંધ પ્રમાણે તેનું જૂનું નામ ‘વાલધ્વજ’ છે. ૧૨ હાલનું કામ્બોલ (તલાજાથી પશ્ચિમે) ૧૩ હાલનું કૂલસર (તલાજાથી દક્ષિણે)

કરો તેમ જ ટિખાણુક પ્રાન્તના ' પૂજમાત્યે ' આપવાના કરોની પણ નોંધ આ દાનપત્રમાં છે. રાઉલ ઉચ્છદેવ અને ખીજા આઠ દૂરટીઓને મંદિરની દેખરેખ રાખવાનું અને એક સોભારકના તાખા નીચેની વસુલાવના વહીવટનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હતું.

દાનપત્રની ભાષા અર્જુનદેવના દાનપત્રના જેવા જ ખરાબ સંસ્કૃતમાં છે. ઘણાં નામોનાં ખાસ કરીને વિશેષ નામોનાં રૂપાંતર કર્યાં નથી. (પત્ર ૧, પં. ૧૨—૧૪; પત્ર ૨, પં. ૨, અને પં. ૧૧) (પત્ર ૧, પં. ૮, ૧૪ પત્ર ૨, પં. ૪ થી ૬) એક વાર દ્રમ્મૈકઃ અને રૂપકૈકઃ, દ્રમ્મ એકઃ રૂપક એકઃ ને બદલે આવે છે. પુત્ર ને બદલે હુંમેશાં ઉત્તનું ગ્રામ્ય રૂપ વાપર્યું છે.

દાનપત્રના લખાણમાં, વ્યંજનોના કેટલાક સમૂહો બેદરકારીથી કેાતરેલા છે. 'ઈ' માટે જૂની તથા નવી બન્ને નિશાનીઓ વાપરી છે, એ ખાસ જણાવવા યોગ્ય છે. (પત્ર ૧ પં. ૧૪). અંત્ય 'વ' બે વાર ખોડો લખ્યો છે, (' एतत् ' માં પત્ર ૨ પં. ૭, અને ' यावत् ' માં પત્ર ૨, પં. ૧૪). દાનની શરૂવાતના શબ્દ ' ओ ' ના બન્ને અક્ષરોનું રૂપ જૂની પદ્ધતિનું છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઑં ॥ સંવત્ ૧૨૬૪ વર્ષે લૌં આષાઢ શુદિ ૨ સોમેડ્યેહ શ્રીમદળહિલપટકં
- ૨ સમસ્તરાજાવલીસમલંકૃત મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરપરમભદ્રારકઝમાપતિ-
- ૩ વરલબ્ધપાર્વતીપતિવરપ્રૌઢપ્રતાપલંકેશ્વરનારાયણાવતારરાજ્યલક્ષ્મીસ્વયંવર-
- ૪ શ્રીમદ્દીમદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્યરાણકશ્રી-
- ૫ ચાચિગદેવે શ્રીશ્રીકરણાદૌ સમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ સતીત્યેવં કાલે
- ૬ પ્રવર્તમાને ડ્યેહ ટિમ્વાળકે મેહરરાજશ્રીજગમહાપ્રતિપત્તૌ પ્રતીં સાઘડાવ્યૌ-
- ૭ પારે શ્રેયોર્થ શાસનં પત્રમભિલિખ્યતે યથા । મેહરરાજશ્રીજગમહેન વૃં મેહર-
- ૮ રાજઆનઝં ચંડરા તથા સ્વીયમાતૃસેઠાહેરાજીપૃથિવિદેવ્યાઃ શ્રેયોર્થ તલાજ્ઞા-
- ૯ મહાસ્થાને દેવશ્રીચંડરેશ્વરપૃથિવિદેવીશ્વરૌ કારિતૌ । તદનયોર્દેવયોરંગ-
- ૧૦ ભોગપૂજાનૈવેદ્યચૈત્રીપવિત્રીદીપોત્સવલિંગોરણ ભગ્નસ્થાનકકારાપનાય તથા પ્ર-
- ૧૧ તિવર્ષ ધવલાપનાય કાંવલઝલિગ્રામે પૂર્વદિગ્ભાગે સૂનવદ્રીપાર્શ્વે વહમાનાડવહમા-
- ૧૨ નભૂમિ દત્ત પાથ ૫૫ પંચપંચાશત્ તથા ફૂલસરગ્રામે કુંઢાવલીગ્રામસમીપે
ઉપરિતન-
- ૧૩ સદશભૂમિ દત્ત પાથ ૫૫ પંચપંચાશત્ ઝમય ૧૧૦ દશાચર શત । આતો
મધ્યાત્ આરામિક-
- ૧૪ સ્ય દેય પાથ ૧૦ દશ । તથા શ્રેયોર્થ કુંઢવિક .... ઝત્રસઝંસરિયઝ
તથા ચાઈયા-
- ૧૫ ઝત્રપંચં ચાંડપ તથા કોલિં ઈસરાઝત્રચાઈય ૩ ંતે ત્રયો જનાઃ પ્રદત્તાઃ
કુંઢવિકત્વે-
- ૧૬ ન [।] પ્રતીં સાઘડાકેનાપિ આત્મીયવલ્લાભાવ્યં દ્રમ્માણાં શતેમકં તલાજ્ઞામહા-

પતરું બીજું

- ૧ સ્થાનપ્રભૃતિસ્થાનત્રયસત્કં પ્રતિવર્ષ શ્રેયોર્થ દેવેભ્યઃ પ્રદત્તં । અમીષાં દેવા-
- ૨ નાં પૂજાઘય રાઝલઝચ્ચદેવસ્ય સપુત્રપૌત્રસ્ય વાલાકીયપાદ્રં પ્રતિ પ્રતિવર્ષ
દત્ત દ્ર ૧ દ્રમ્મૈ-
- ૩ કઃ । તથા ટિમ્વાળકે તલપદસુલ્કમઢપિકાયાં પ્રતિદિનં દત્ત રૂ ૧ રૂપકૈકઃ ।
અસ્ય ઘર્મસ્થાન-

૧ પતરું પહેલું ૫. ૧ વાંચો શુદિ પં. ૩ ભૂંસી નાંખો 'પાર્વતીપતિવર' ૨ પં. ૬ :-વ્યાપારે ના વ્યા ડપર
એક ટપકું છે. પં. ૭ વાંચો શાસનપત્રમ. પં. ૮ સ્વીયમાતૃ ના બે અક્ષરો સ્વી અને મા સંકારપદ છે પં. ૧૦
વાંચો 'કારાપનાય' પં. ૧૨ ઉપરિતન' ના ઝ ની ડપર એક ટપકું છે. ૩ પતરું બીજું પં. ૨ વાંચો પૂજાઘય;
પ્રતિવર્ષે ને બદલે ત્રિવર્ષ દેખાય છે. પં. ૩ વાંચો 'સુલ્કમઢપિકાયાં'.
લેખ ૪૩

- ૪ સ્ય તલાજામહાસ્થાનીયત્રાજ્ઞણસહદેવત્રઠ° દાહડ ચાહુટ° ઠ° છાજી
વાલણડ° સીલા-
- ૫ ત્રિ વાહિવાલાડ° કાન્હડ ગોગાડ° આલડ ચાહડ° સોલા વ્યવ° આચાડ°
સૂમેસર વાલદ-
- ૬ રાડ° ધરાણિયા એતૈરઘભિગોંઘિકૈ રાડલડચ્ચદેવસહિતૈરાચંદ્રાર્ક સારા કર-
ણીયા । એતૈ:
- ૭ સમવાયેન સ્થિત્વા સર્વ પ્રયોજનં કર્તવ્યં । કાલવશાત્ યદ્યેતત્ ધર્મસ્થાનં
કોપિ પાપાત્મા હું-
- ૮ પતિ તદા રાડ° ઉચ્ચદેવસહિતૈરેભિગોંઘિકૈ: સ્વવચનં તથા પ્રાણાન્ દત્વા
રક્ષણીયં [।] યદ્યેતે-
- ૯ ષાં મધ્યાત્ કશ્ચિદનુચારકો ભવતિ તસ્ય સત્કં જન્મત્રયાર્જિતં સુકૃતં
મેહરરાજગમલ્હ: પ્રાપ્નોતિ [।]
- ૧૦ તથા એતેષાં દેવાના મેહરરાજશ્રીજગમલ્હશ્રેયોર્થ ટિમ્વાણકીયશ્રે° વલ્હલપ્રમૃ
તિસમસ્તમહાજ-
- ૧૧ નેન વર્ષં પ્રતિ પ્રતિહટ્ટં દત્ત રૂ ૧ એકો રૂપક: । દેવશ્રીચંડેશ્વરપૃથિવિ
દેવીશ્વરશૃષ્ઠે શ્રીવર્દ્ધમા-
- ૧૨ નેશ્વરસુંદરેશ્વરસોહિણેશ્વરસીતેશ્વરાણાં એભિરેવ ગોષ્ઠિકૈરસ્મા દેવાય દાનમધ્યાત્ સહ-
- ૧૩ શો ભોગ: કર્તવ્ય: । ટિમ્વાણકે ચ ય: કોપિ શ્રેષ્ઠી ભવતિ તેન પ્રતિવર્ષ
દેવેભ્યો દ્રમ્મ એકો દાતવ્ય:
- ૧૪ ॥ પારિ° પૂનપાકેન લિખિતમિદમિતિ ॥ સૂર્યાચંદ્રમસૌ યાવત્ યાવન્મેરુર્મ-
હીષર: । યાવત્સસા
- ૧૫ ગરા પૃથ્વી તાવન્નંદતુ શાસનં ॥ તથા તલાજાપ્રમૃતિસ્થાનત્રયે યાવંતિ હટ્ટાનિ
તાવદ્ધિ: પ્રતિવર્ષ એકૈ-
- ૧૬ કો દ્રમ્મો દેય: । ટિમ્વાણકે મંડલકરણીયપૂજામાત્યેન ચ વર્ષં પ્રતિ દ્રમ્મ એકા
દેય: ॥ બહુભિર્વશુ-
- ૧૭ ષા ભુક્તા રાજભિ: સગરાદિભિ: । યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥
શુભં ભવતુ ॥
- ૧૮ સૌ° આલડેનોત્કીર્ણમિદં ॥ આ° ચાંડપડ° સોમાર્કો ગોષ્ઠિકાનાં મધ્યે પ્રમાણમેવ ॥

પં. ૪ પહેલો ઠ° 'ડ' જેવો જણાય છે ચાહુટ° ના પ્રથમ બે અક્ષરો શંકાસ્પદ છે પં. ૫ વાંચો સૂમેશ્વર
પં. ૬ એતૈ ધણું સંશયવાળું છે પં. ૧૦ દેવાનાં; વેલ્હલ એમ વાંચી શકાય પં. ૧૧ વાંચો 'પૃષ્ઠે' પં. ૧૨ વાંચો
ગોષ્ઠિકૈરસ્મૈ; દાનમ્ નીચેનું વિરામચિહ્ન ભૂંસી નાંખો. પં. ૧૬ પૂજામાત્યેન નો જા તદ્દન ભૂંસાઈ ગયો છે.
જા અને મા ઉપર બે ટપકાં ખાલુમ પડે છે; વાંચો એકો અને બહુભિર્વશુધા.

ભાષાન્તર

ૐ સંવત ૧૨૬૪ વર્ષમાં, લૌકિક આષાઠ શુદ્ધિ ૨ સોમવારે આજે શ્રીમદ્ અણ્ણહિલપાટકમાં, સમસ્ત રાજવલીથી મંડિત, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર પરમભટ્ટારક, ઉમાપતિનું વર પ્રાપ્ત કરનાર, પ્રૌઢ પ્રતાપી, લંકેશ્વર (લંકાના નાથ), નારાયણનો અવતાર, રાજ્યલક્ષ્મીનો સ્વયંવર (પોતે પસંદ કરેલો) શ્રીમદ્ભૂમિદેવ કલ્યાણમય અને વિજયી રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે, અને તેનો પાદપદ્મોપજીવિન્ મહામાત્ય રાણુક શ્રી ચાચિગદેવ શ્રી શ્રી કરણ આદિ સમસ્ત મુદ્રાવ્યાપાર ચલાવતો હતો તે સમયે પ્રતિહાર સાખડાના કાર્યમાં મહેર રાજ શ્રીજગમલ્લની અનુમતિથી ટિમ્બાણુકમાં શ્રેયાર્થે નીચેનું શાસન પત્ર લખાયું છે.

મહેરરાજ શ્રી જગમલ્લે પોતાના પિતા, બૃહત્પુરૂષ મહેરરાજ આનના પુત્ર, ચઉંડરાનાં તથા પોતાની માતા સેઠાહે રાણી પૃથિવિદેવીનાં શ્રેયાર્થે તલાઝા મહાસ્થાનમાં (મોટા શહેરમાં) દેવ શ્રી ચઉંડેશ્વર અને પૃથિવિદેવીશ્વરની બે મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરાવી. પછી આ બે દેવોના રંગ-લોગ, પૂજનૈવેદ્ય ચૈત્રી પૂનમના ઉત્સવ, પવિત્રી ઉત્સવ, દીપોત્સવ, લિંગોરણુને, ભગ્ન સ્થાનના સમારકામ માટે તથા પ્રતિવર્ષ ધોળાવવા માટે કાંવલઉલિગામમાં, સૂનવદ્રી તરફ પૂર્વ દિશામાં અગ્નના પાક વાળી તથા પાઠવિનાની (ખેતી કરેલી અને પડતર) ભૂમિ ૫૫ (પંચાવન) પાથ,* તથા કૂલસર ગામમાં, કુંઠાવલી ગામ સમીપમાં, ઉપર જણાવેલા જેવી ભૂમિ ૫૫-પંચાવન પાથ, બન્ને મળી ૧૧૦, એકસો દશ પાથભૂમિ તેણે આપી. આ ૧૧૦ એકસો દશ પાથમાંથી ૧૦, દશ પાથ માળીને આપવાના છે. અને (તેના) શ્રેયાર્થે કુટુંબિક ... ના પુત્ર સઉં-સરિયઉને તથા ચાઈયાના પુત્ર પંચકુલ ચાંડપને તથા કોલિકાં ઈસરના પુત્ર ચાઈયને આ ત્રણ માણસોને તેણે દાન આપેલી ભૂમિની ખેતી કરવા આપ્યા.

પ્રતીહાર સાખડાએ પણ પોતાની જાતમિલકતમાંથી પ્રતિવર્ષ ૧૦૦ દ્રમ્મ તલાઝા મહાસ્થાનમાં અને બીજાં બે સ્થાનોમાં દેવોને તેના શ્રેયાર્થે આપ્યા. આ દેવોની પૂજા આદિ માટે રાઉલઉચ્ચ-દેવ, તથા તેના પુત્રો અને પૌત્રોને બાલાકમાં દરેક પાદ્ર (?)માંથી પ્રતિવર્ષ દ્ર. ૧, એક દ્રમ્મ આપ્યો તથા ટિમ્બાણુકમાં તલપદ્મ શુલ્કમંડપિકામાં પ્રતિદિન રૂ. ૧ એક રૂપક આપવા ગોઠવણ કરી.

આ ધર્મસ્થાનની તલાઝા મહાસ્થાનના વતની સહુદેવ બ્રાહ્મણના પુત્ર ઠઠકુર હાહુડ, ચાહુટના પુત્ર ઠઠકુર છાઝ, વાલણુના પુત્ર સીલાત્રિ, વાડિવાલાના પુત્ર કાહુડ, ગોગાના પુત્ર આલડ, ચાહુડના પુત્ર સોલા, વ્યવહારિન્ (વેપારી) આછાના પુત્ર સૂમેશ્વર અને વાલડરાના પુત્ર ધરણિયા આ આઠ ગોષ્ઠિકોએ રાઉલ ઉચ્ચદેવ સહિત ચંદ્ર સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળ સુધી સંભાળ લેવી. આ ગોષ્ઠિકો (ટ્રસ્ટીઓ)એ (દાનને લગતાં) સર્વ કાર્યની વ્યવસ્થા કરવાની છે. કાલવશાત્ જો આ ધર્મસ્થાન કોઈ પણ પાપાત્મા લૂંટે ત્યારે રાઉલ ઉચ્ચદેવ સહિત આ ગોષ્ઠિકોએ સ્વવચન(સત્તા)થી અને પ્રાણના જોખમે તેની રક્ષા કરવી. જો આમાંથી કોઈ એક જણ ધર્મસ્થાનપર ચઢી આવેલા સામે વાંધો ન ઉઠાવે તો તેના ત્રણ જન્મમાં પ્રાપ્ત કરેલું સુકૃત (પુણ્ય) મહેરરાજ જગમલ્લ પ્રાપ્ત કરશે.

અને મહેરરાજ શ્રીજગમલ્લના શ્રેયાર્થે આ દેવોને ટિમ્બાણુકના શ્રેષ્ઠિન્ વલહુલે અને સમસ્ત મહાજને પ્રતિવર્ષ દરેક હુકાન માટે રૂ. ૧ એક રૂપક આપ્યો. દેવશ્રી ચઉંડેશ્વર અને

* વિલસનના કોશ પ્રમાણે—૧ એક પથક=૨૪૦ સ્કવેરફીટ + હાલનો કાળી હોય એમ જણાય છે; અથવા કોલિક એટલે વણકર એમ પણ અર્થ થઈ શકે ૦ રાજ્યને ભાડુ આપતી જમીન—વિલસન કોશ.

પૃથિવિદેવરના મંદિર પાછળ આવેલા શ્રીવર્ધમાનેશ્વર, સૂર્યસરેશ્વર, સોહિશ્વર અને સીતેશ્વરનાં મંદિરના લોગ જેવા જ લોગ તેજ ગોઠિકો(ટ્રસ્ટીઓ)એ આ દેવોને દાનમાંથી ધરવાના છે.

અને ટિમ્બાલુકમાં દરેક વેપારીએ દેવોને પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે.

આ પારિઃ પૂણાપાઠથી લખાયું છે.

જ્યાં સુધી સૂર્ય ચંદ્રનો ઉદય થાય, મેરૂપર્વત ઉભો રહે, પૃથ્વી સાગરથી વિંટળાએલી રહે ત્યાં સુધી આ શાસન કાયમ રહે.

અને તલાઝામાં અને બીજાં બે સ્થાનોમાં દરેક દુકાને પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે. અને ટિમ્બાલુક મંડલમાં પૂજામાત્રે પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે.

સગર આદિ ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયે તેનું ફલ.

અભ્યુદય થાઓ. સૌ. આલાડથી આ કેાતરાયું. આ ચાંડપનો પુત્ર સોભાર્ક ક્રક્ત ગોઠિકો મધ્યે સત્તાવાળો છે.

નં. ૨૪૪

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખાં. ૧૩^૧

વિ. સં. ૧૨૧૬

અક્ષરાન્તર

૧ સંવત્ ૧૨૬ [૯] — તી

૨ — — — વદિ ૧૪

૩ — — — દેવ — ર્ય સિ

૪ રીહા — — વ — ના

૫ — — — પ્રદત્તા ॥

નં. ૨૪૫

જાફરાબાદ પાસેના શિયાળ ખેટના ખેતરમાંના લેખ^૨

વિ. સં. ૧૨૭૨ જ્યેષ્ઠ વ. ૨

અક્ષરાન્તર

૬૦ ॥ સંવત્ ૧૨૭૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વદિ ૨ રવૌ અચેહ ટિંબ્રાનકે મેહરરાજ-
શ્રીરણસિંહ

પ્રતિપત્તૌ સમસ્ત સંઘેન શ્રીમહાવીરબિંબંકારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીચંદ્રગચ્છીય શ્રીશાંતિ-
પ્રભસૂરિ શિષ્યૈઃ શ્રીહરિપ્રભસૂરિભિઃ ॥ છ ॥

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૯ ડો. જે કોર્ટ.

૨ રાહોમાં— એક જુના કુવાના ત્રીજા માળના થાંભલા ઉપર—ધણો જ ભૂંસાઈ ગયો છે.

૩ રી. લી. એ. રી. બો. પા. ૨૫૩ બજેસ થીને કઝીન્સ.

લેખ ૪૪

નં. ૨૪૬

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૧^૧

વિ. સં. ૧૨૮૨ પો. સુ. ૪

અક્ષરાન્તર^૨

૧ સંવત્ ૧૨૮૨ વર્ષે પૌષ શુદ્ધ ૪ શુક્રે ગેડીઆ

૨ રાઉત [મે]ઘાં [સુત]વણરાં । [ઘા]રાતીર્થે પતિતઃ ॥

ભાષાન્તર

સંવત ૧૨૮૨ વર્ષમાં, પૌષ શુદ્ધ ૪ ને શુક્રવારે ગેડીઆ, રાઉત (રાજપુત) મેઘાનો પુત્ર વણરાં (વણરાજ) મૃત્યુ પામ્યો.

શિલા જેને પાળિઆ કહેવામાં આવે છે તે હોવી જોઈએ.

નં. ૨૪૭

માંગરોળ પાસે ઘેલાણામાંના કામનાથ મહાદેવના ઔરસીયા ઉપરના લેખ^૩

વલ્લભી સં. ૬૧૧

માંગરોળ ખંદરની પૂર્વ દિશાએ ચાર માઈલ ઉપર ઘેલાણું નામે ગામ છે. તેની પાસે નોળી નામે નદીના કાંઠાપર કામનાથ મહાદેવનું જીતું તીર્થસ્થાન છે, તેમાંના ઔરસીયા ઉપરના લેખનું અક્ષરાંતર વલ્લભી સંવત્ ૬૧૧ (વિ. સ. ૧૨૮૬ ઇ. સ. ૧૨૩૦)

અક્ષરાન્તર

૧ ॥ ૭° ॥ શ્રીમદ્વલ્લભી સંવત્ ૯૧૧ વાષ ॥ ... ડાદ ૪ શુક્રે પ્રત્ય યજ્ઞનક-

ઠ° મૂલ્લ સુત રાંજક રાજ્ય.... ....

૨ શ્રી મૃગુમઠે દેવપૂજાર્ય આસન પટ્ટઃ પ્રદત્તઃ ॥

ભાષાન્તર

શોભાયમાન વલ્લભી સંવત્ ૬૧૧ ના વર્ષમાં (અમુક માસ) શુદ્ધ ૪ શુક્રવારે વિશ્વાસને ઉત્પન્ન કરનાર અથવા આધીન રાજા (ઉપરી રાજ્યના વાળાનો રાજા) મૂળૂકના પુત્ર રાણુકના રાજ્યમાં (અમુક પુરૂષે) શ્રી ભૃગુમઠમાં દેવની પૂજા માટે આસનનો પાટલો આપ્યો.

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૮ ડો. જે. ક્રાસ્ટો. ૨ પાલણપુરમાં રહેલ પાસે પડેલા એક છૂટા પથરપર.
૩ ભા. પ્રા. શો. પા. ૬૬ વિજયશંકર ગૌરીશંકર ઓઝા.

નં. ૨૪૮

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૪^૧

વિ. સં. ૧ (૨)૯૫ પૌ. વ. ૮

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧[૨]૯૫ વર્ષે પૌષે વદિ ૮ ગુરૌ
ગામલાગ્રામે ડીલવિક-
- ૨ મંગાનંતરં શ્રીપાર્શ્વનાથબિંબૈ માતૃપિતૃમૂર્તિ-
શ્ચ કારિતા શ્રે:
- ૩ સોહડસુતકુમરભદેનૈ

ભાષાન્તર

સં. ૧૧૯૫ (?) વર્ષમાં, પૌષ વદિ ૮ ગુરુવારે, ડીલવિક પ્રાંતમાં ગામલા ગામમાં શ્રી-
પાર્શ્વનાથની પ્રાતમા અને નિજ માતાપિતાની મૂર્તિ સોહડના પુત્ર શ્રેષ્ઠિન્ કુમરભદ્રે (?)
કરાવી હતી.

નં. ૨૪૯

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૪^૫

વિ. સં. ૧૨૯૯ વૈ. સુ. ૧૩

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૩ સો મે ઋષભદેવી
ચૈત્યે નિર્વૃત્તિગચ્છે ગૌરદેવી સુતે[નવાલા]કેન
માતાનિમિત્તં નેમિનાથ બિંબં કારા[પિતં]
શુભં ભવતુ ॥

ભાષાન્તર

સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષમાં, વૈશાખ, શુદિ ૧૩ ને સોમવારે ઋષભદેવી(?)ના મંદિરમાં
નિર્વૃત્તિ ગોત્રના ગૌરદેવિના પુત્ર વાલાકથી નિજ માતા નિમિત્તે નેમિનાથની પ્રતિમા કરાવ-
વામાં આવી.

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૪ જે. કિરટો દિલ્હલમાં પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની બેઠકપર ૨ વાંચો બિંબ
૩ °ચદેન પથ્થુ હોય.

૫ એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૯ ડો. જે. કીરટો.

નં. ૨૫૦

જાફરાબાદ પાસેના શિયાળ બેટના બેતરમાંના લેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૦૦ વૈ. ૫. ૧૧

કાઠિયાવાડમાં બાબરિયાવાડના શિયાળ બેટનાં બેતરમાં ચાર શિલાલેખો આરસના પથરો પર કેતરેલા હયાત છે, તે પૈકીનો લેખ.

અક્ષરાન્તર

૧ ૫૦॥ સં. ૧૩૦૦ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૧૧ બુધે સહજિગપુરવાસ્તવ્ય પહીજાતીયઠં
દેદા માર્યા કઢ્ઢદેવિકુક્ષિસંભૂતપરીંમહીપાલ મહીચંદ્રતત્સુતરતનપાલવિજયપાલૈર્નિજપૂ-
ર્વજઠં શંકરમાર્યાલક્ષ્મીકુક્ષિસંભૂતસ્ય સંઘપતિમુંધિગદેવસ્ય નિજપરિવારસહિ-
તસ્ય યોગ્યદેવકુલિકાસહિત શ્રીમલ્લિનાથર્ચિવં કારિતં ॥ પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીચંદ્રગછીય
શ્રીહરિપ્રભસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રીયશોમદ્રસૂરિભિઃ ॥ છ ॥ મંગલં ભવતુ ॥ છ ॥

નં. ૨૫૧

જાફરાબાદ પાસે શિયાળ બેટમાંના લેખ^૨

વિ. સં. ૧૩૧૫ શ્ર. ૫. ૭

બેતરમાં ચાર લેખો ઉલેલા છે તે પૈકીનો

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૩૧૫ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૭ શનૌ અનુરાધાનક્ષત્રેષ્ઠેદ શ્રીમધુમત્યાં
શ્રીમહાવીરદેવચૈત્યે પ્રાગ્વાટજાતીયશ્રેષ્ઠિ આસદેવસુત શ્રીસપાલસુતગંધિવીવીકેન
આત્મનઃ શ્રેયોર્થ શ્રીપાર્શ્વનાથદેવર્ચિવં કારિતં ચંદ્રગચ્છે શ્રીયશોમદ્રસૂરિભિઃ
પ્રતિષ્ઠિતં ॥

૧ રી. લી. એ. રી. પા. ૨૫૩ બર્ગેસ અને કઝિન્સ.

૨ રી. લી. એ. રી. પા. ૨૫૩

આબુપર્વતપર અચલેશ્વર ગામ પાસે અચલેશ્વર મહાદેવના મંદિરના મઠમાંના લેખ^૧

સંવત્ ૧૩૪૨ (ઇ. સ. ૧૨૮૬)

- ૧ ॥ ૩૦ ॥ ઝનમઃશિવાય ॥ ધ્યાનાનંદપરાઃ સુરાઃ કતિકતિ બ્રહ્માદયોઽપિ સ્વસં-
વેદં યસ્ય મહઃસ્વભાવવિશદં કિંચિદ્વિદાં કુર્વેતે । માયામુક્તવપુઃ સ્વસંગતભવા
ઽભાવપ્રદઃ પ્રીતિતો લોકાનામચલેશ્વરઃ સ દિશતુ શ્રેયઃ પ્ર૦
- ૨ મુઃ પ્રત્યહં ॥ ૧ સર્ગાર્થં સ્વતનું હુતાશમનિશં પદ્માસને જુહતઃ પ્રાણૈઃ પ્રાજનિ
નીલલોહિતવપુ ર્યો વિશ્વમૂર્તેઃ પુરા । દુષ્ટાંગુષ્ઠનલાંકુરેણ હઠતસ્તેજોમયં પંચમં
ચ્છિન્નં ઘાતૃશિરઃ કરાંબુજતલે વિમ્રત્સ વસ્ત્રા-
- ૩ યતાં ॥ ૨ અવ્યક્તાક્ષરનિર્ભરધ્વનિજપ સ્ત્યક્તાન્યકર્મશ્રમઃ સ્વં દેહા ત્સિતિમાન
મુઙ્ગિશ્ચતુમના દાનાંબુસંવાર્ધિતઃ । યત્કુંભાચલગ સ્તપાંસિ વિતનોત્યદ્યાપિમૃંગવ્રજઃ
પ્રત્યૂહાપગમોન્નતિર્ગજમુખો દેવઃ સ વોઽસ્તુ શ્રિયે
- ૪ ॥ ૩ ॥ કિંચ ॥ ક્ષુભ્યદ્વારિધિદીર્યમાણશિસ્વરિશ્રેણિભ્રમદ્ભૂતલં ત્રુટય ધ્યોમદિગંતસં-
હતિપતદ્ભ્રાંડભાંડસ્થિતિ । કરુપાંતસ્ય વિપર્યયેઽપિ જગતામુદ્વેગમુચ્ચૈ દિશ ત્સિંધો-
ર્લંઘનમદ્ભુતં હનુમતઃ પાયાદપાયાત્સ નઃ ॥ ૪ ॥ શાલોપશાલા
- ૫ કુલિતઃ સુપર્વા ગુણોચિતઃ પત્રવિભૂતાંશઃ । કૃતાસ્પદો મૂર્ધ્નિ ભૂધરાણાં જય-
ત્યુદારો ગુહિલસ્ય વંશઃ ॥ ૫ ॥ યદ્વંશો ગુહિલસ્યરાજભગવન્નારાયણઃ કીર્ત્યતે
તત્સત્યં કથ મન્યથા નૃપતય સ્તં સંશ્રયંતેતરાં । મુક્તેઃ કલ્પિતવેત
- ૬ સંઃ કરતલવ્યાસક્તદંડોજ્વલાઃ પ્રાણત્રાણધિયઃ શ્રિયઃ સમુદયૈ ન્યસ્તાપહસ્તાઃ
સદા ॥ ૬ ॥ મેદઃ ક્લેદભરેણ દુર્જનજનસ્યા પ્લાવિતઃ સંગરે દેશઃ ક્લેશકથાપક-
ર્ષણપટુ ર્યો વપ્પકેનોચ્ચક્રૈઃ લાવણ્યોત્કરનીર્જિતામરપુ-
- ૭ રઃ શ્રીમેદપાટાભિધામાત્રે સ્મ સ ઇષ શેષનગરશ્રીગર્વસર્વકર્ત્ત્વઃ ॥ ૭ અસ્તિ
નાગહૃદં નામ સાયામમિહપત્તનં ॥ ચક્રે તપાંસિ હારીતરાશિ ર્યત્ર તપોધનઃ ॥ ૮
કેપિ ક્વાપિ પરપ્રભાવજનિતૈઃ પુણ્યૈ ર્હવિર્મિ ર્વિંમું પ્રીણંતિ જ્વલનં હિતા-
- ૮ ય જગતાં પ્રારબ્ધયાગક્રમાઃ । અન્યે પ્રાણનિરોધબોધિતસુલાઃ પશ્યંતિ ચાત્મસ્થિતં
વિશ્વં સદ્વિજનસ્થલીષુ મુનયો યત્રાસતત્ત્વોદયાઃ ॥ ૯ અસ્મિન્નેવ વને તપસ્વિનિ
જને પ્રાયઃસ્વલદ્વંધને વૃત્તાંતં ભુવનસ્ય યોગનિયતઃ પ્રત્યક્ષતઃ પશ્યતિ । હા-

- ९ रीतः शिवसंगमंगविगमात्प्राप्तः स्वसेवाकृते वप्पाय प्रथिताय सिद्धिनिलयो राज्यश्रियं दत्तवान् ॥ १० ॥ हारीतात्किल वप्पकोऽह्विलयव्याजेनलेभे महः क्षात्रं धातृनिभा द्वितीयमुनये ब्राह्म्यं स्वसेवाच्छ-
- १० लात् । एते द्यापि महीभुजः क्षितितले तद्वंशसंभुतयः शोभंते सुतरा मुपाचवपुषः क्षात्राहि धर्म्मा इव ॥ ११ वप्पकस्य तनयो नयनेता संबभूव नृपतिर्गुहिलारुहः । यस्य नामकलितां किल जातिं
- ११ भूभुजो दधति तत्कुलजाताः ॥ १२ यत्पीयूषमयूषसुंदरमति विद्यासुधालंकृतिर्निःप्रत्यूहविनिर्जितस्मरगतिः प्राकाम्यरम्याकृतिः । गांभीर्योन्नतिसंभृतस्य जलधेर्विस्फोटिताहंकृति स्तस्माद्भोज
- १२ नरेश्वरः स समभूत्संसेवित श्रीपतिः ॥ १३ शीलः सशीलकरवालकरालपाणिर्भेजे भूजेन तदनु प्रतिपक्षलक्ष्मीं । उत्साहभावगमकं पुलकं दधानो वीरः स्वयं रस इव स्फुटबद्धदेहः ॥ १४ चोडस्त्रीर-
- १३ तिखंडनः कुलनृपश्रेणिशिरोमंडनः कर्णाटेश्वरदंडनः प्रभुकला भैत्रीमनोनंदनः । तत्सूनुर्नयमर्मनर्मशचिवः श्रीकालभोजः क्षमापालः कालकरालकर्कशघनुर्दंडप्रचंडो जनि ॥ १५ छाया-
- १४ भिर्वनिताः फलैः सुमनसः सत्पत्रपुंजैर्दिशः शाखाभिर्द्विजवर्गं मर्गलभुजः कुर्वन् मुदामास्पदं ॥ तद्वंशः प्रबलांकुरो तिरुचिरः प्रादुर्वभवा वनीपालो भर्तृभट स्त्रिविष्टपतरो गर्वाभिहर्त्ता ततः ॥ १६ मुष्टिप्र-
- १५ मेयमध्यः कपाटवक्षस्थलस्तदनु । सिंह स्त्रासित भूधरमत्तेभोभूपतिर्जयति ॥ १७ तज्जन्मा स महायिकः स्वभुजयोः प्राप्तैकसाहायिकः क्षोणिभार मुदार मुन्नतशिरा धत्ते स्म भोगीश्वरः ॥ यत्क्रो-
- १६ घानलविस्फुल्लिगमहसि प्रत्यर्थिनोऽनर्थिनः प्रांचत्यक्षपरीग्रहा कुलधियः पेतुः पतंगा इव ॥ १९ पुंमाणस्य ततः प्रयाणवियति क्षोणीरजो दुर्दिने निस्त्रिंशांबुधरः शिषेच सुभटान् धारा-
- १७ जलै रुज्वलैः । तन्नारीकुचकुंकुमानि जगलुश्चित्राणि नेत्रांजनैरित्याश्चर्यमहो मनस्तु सुधिया मद्यापि विस्फूर्जति ॥ १९ अल्लटोजनि ततः क्षितिपालः संगेर नुकृतदुर्जयकालः । यस्य वैरिपृ-
- १८ तनां करवालः क्रीडयैव जयति स्म करालः ॥ २० उदयति स्म ततो नरवाहनः समितिसंहतभूपतिवाहनः । विनयसंचयसेवितशंकरः सकलवैरिजनस्य भयंकरः ॥ २१ विक्रमविधृतविश्वप्रतिभ-

- १९ टनीतेस्तथागुणस्फीतेः । कीर्ति स्तारकजैत्री शक्ति (कुमा) रस्यसंजज्ञे ॥ २२
आसीत्ततो नरपतिः शुचिवर्मनामा युद्धप्रदेशरिपुरदर्शितचंडधामा । उच्चैर्मही-
घराशिरः सुनिवेशितांहेः शंभो
- २० विंशाख इव विक्रमसंभृतश्रीः ॥ २३ स्वर्लोके शुचिवर्मणि स्वसुकृतैः पौरंदरं
विभ्रमं विभ्राणे कलकंठकिन्नरवधूसंगीतदोर्विक्रमे । माद्यन्मारविकारवैरितरुणी-
गंडस्थलीपांडुरैर्ब्रह्मांडं न-
- २१ रवर्मणा घवलितं शुभ्रैर्यशोभिस्ततः ॥ २४ जाते सुरस्त्रीपरिरंभसौख्यसमुत्सुके-
श्रीनरवर्मदेवेरक्ष भूमीमथकीर्तिवर्मा नरेश्वरः शक्रसमानधर्मा ॥ २५ काम-
क्षामनिकामतापिनि तपेऽमु-
- २२ भिन्नूपे रागिणिस्वः सिंधोर्जलसंभ्रुते रमयति स्वर्लोकावामभ्रुवः । दोर्दंडद्वयभग्न-
वैरिवसतिः क्षोणीश्वरो वैरटश्चक्रे विक्रमतः स्वपीठविलुठन्मूर्ध्निश्चिरं द्वेषिणः ॥ २६
तस्मिन्नुपरेत राज्ञिमुदिताशेषविद्विषि । वैरिसिं-
- २३ हस्ततश्चक्रे निजं नामार्थवद्भुवि ॥ २७ व्युढोरस्कस्तनुर्मध्ये क्ष्वेडाकंपितभुधरः ।
विजयोपपदः सिंहस्ततोरिकरिणोऽवधीत् ॥ २८ यन्मुक्तं हृदयांगरागसहितं गौरत्वं
मेतद्विषनारीभिर्विरहात्ततोऽपि समभूत् किं कर्णिका-
- २४ रक्रमः ॥ घत्ते यत्कुसुमं तदीय मुचितं रक्तत्वमाभ्यंतरे बाह्वे पिंजरतां च कारण-
गुणग्रामोपसंवर्गणं ॥ २९ ततः प्रतापानलदग्धवैरिक्षितीशधूमोच्छमस्त्रीरसेन नृपो
रिसिंहः सकलासुदिक्षु लिलेख वीरः स्वयशः प्रशस्तिं
- २५ ॥ ३० लोचनेषु सुमनस्तरुणीना मंजनानि दिशता य दनेन । वारिकल्पित महो
वैत चित्रं कज्जलं हृत मरातिवधूनां ॥ ३१ नृपोत्तमांगोपालकांति कूटप्रकाशिता-
ष्टापदपादपीठः । अभूदमुष्मादथ चोडनामा नरेश्वर-
- २६ रःसूर्यसमानधामा ॥ ३२ कुंभिकुंभविलुठत्करवालः संगरे विमुखनिर्मितकालः । तस्य
सूनु रथ विक्रमसिंहो वैरिविक्रमकथां निरमाइत् ॥ ३३ भुजवीर्यविलासेन समस्तो-
धृतकंटकः । चक्रेभुवि ततः क्षेम क्षे-
- २७ मसिंहो नरेश्वरः ॥ ३४ रक्तं किंचिन्निपीय प्रमदपरिलसत्पाद विन्यासमुग्धाः
कांतेभ्यः प्रेतवध्वो ददति रसभरोद्गारमुद्राकपालैः । पायं पायं तदुच्चैर्मुदितसह-
चरीहस्तविन्यस्तपात्रं प्रांतास्ते ते पिशा-
- २८ चाः समरभुवि यशो यस्य संव्याहरंति ॥ ३५ सामंतसिंहनामा कामाधिकसर्वसुंदर-
शरीरः । भूपालोजनि तस्मादपहतसामंतसर्वस्वः ॥ ३६ षोमाणसंततिवियोग-
विलक्षलक्ष्मीं सेना मट-

- २९ घविरहां गुहिलान्वयस्य । राजन्वर्ती वसुमतीमकरोत्कुमारासिंहस्ततो रिपुगता मपहृत्यभूयः ॥ ३७ नामापि यस्य जिष्णोः परबलमथनेन सान्वयं जज्ञे विक्रम-
विनितशत्रुर्नृपति रभून्मथनसिं-
- ३० होऽथ ॥ ३८ कोशास्थितिः प्रतिभटक्षतजंनभुंक्ते कोशं न वैरिरुधिराणि निपीय-
मानः । संग्रामसीमनि पुनः परीरम्य यस्य पाणि द्विसंश्रयमवाप् फलं क्रपाणः ॥ ३९
शेषनिः शेषसारेण पद्म-
- ३१ सिंहेन भूभुजा । मेदपाटमहीपश्चा त्पालिता लालितापि च ॥ ४० व्यादीर्णवैरि-
मदसिंधुरकुंमकूटनिष्ठतमौक्तिकमणिस्फुटवर्णभाजः । युद्धप्रदेशफलिकासु समुल्लि-
लेख विद्वानयं स्वभुजवीररसप्र-
- ३२ बंधान् ॥ ४१ नङ्गलमूलं कर्खवौहुलक्ष्मी स्तुरुष्कसैन्यार्णवकुंभयोनिः । अस्मिन्
सुराधीशसहासनस्थेररक्ष भूमीमथ जैत्रसिंहः ॥ ४२ अद्यापि संघकचमूरुधिरावमत्त-
संघूर्णमानरमणीपरिभणेन आ-
- ३३ नंदमंदमनसः समरेपिशाचाः श्रीजैत्रसिंहभुजविक्रम मुद्रुणंति ॥ ४३ घबलयत्तिस्म
यशोभिः पुण्यैर्भूमंडलं तदमुं । विहिता हितमृषशंक स्तेजः सिंहो निरातंकः ॥
४४ उत्तं
- ३४ मौक्तिकबीजमुत्तमभुवि त्यागस्य दानांबुभिः सिक्ता सद्गुरुसाधनेन नितरामादाय
पुण्यं फलं । राज्ञाऽनेन कृषाणकोटि मटता स्वैरविगाह्य श्रियः पश्चात्केपि विवर्द्धिता
दिशि दिशि
- ३५ स्फारा यशोराशयः ॥ ४५ आद्यक्रोडवपुः कृषाणविलसंदृष्टांकुरोयः क्षणान्मग्ना
मुद्धरतिस्म गूर्जरमही मुचै स्तुरुष्कार्णवात् । तेजः सिंहसुतः स एष समरः क्षोणी-
श्वरग्रामणीराघत्ते बलिकर्णयोर्धु-
- ३६ र मिलागोले वदान्योऽधुना ॥ ४६ तालीभिः स्फुटतूर्यताकरचनासंजीवनीभिः
करद्वंद्वोपात्तकबंधमुग्धशिरसः संनर्त्तयंतः प्रियाः । अद्याप्युन्नदराक्षसास्तव यशः
खडं प्रतिष्ठं रणे गायंति प्रति-
- ३७ पक्षशोणितमदा स्तेजस्विसिंहात्मज ॥ ४७ अप्रमेयगुणगुंफकोटिभिर्गाढबद्धवृष-
विग्रहाकृतेः । कीर्त्यतेन सकलातव स्तुतिर्ग्रथगौरवभयान्नरेश्वर ॥ ४८ अर्बुदो
विजयते गिरिरु-
- ३८ चैर्देवसेवितकुलाचलरत्नं । यत्र षोडशविकारविपाकै रुझिज्ञतोऽकृत तपांसि
वसिष्ठः ॥ ४९ क्लेशवेशविमुग्धदांतजनयोः सद्भुक्तिमुक्तिप्रदे लक्ष्मीवेश्मनि
पुण्यजहनुतनयासं-
- ३९ सर्गपूतात्मनि । प्राप प्रागचलेश्वरत्वमचले यस्मिन् भवानीपति विश्वव्याप्तिविभाव्य-
सर्वगतयादेवश्चलोपि प्रभुः ॥ ५० सर्व सौंदर्यसारस्यकोऽपि पुंज इवाद्भुतः ॥ अयं यत्र

- ४० मठस्तिष्ठत्यनादिस्तापसेचिताः ॥ ५१ यत्र कापि तपस्विनः सुचरितः कुत्रापि मर्त्याः कचि द्वीर्वाणाः परमात्मनिर्वृतिमिवप्राप्ताः क्षणेषु त्रिषु । यस्याद्योद्गति मर्तु-
देन सहितां गाय-
- ४१ न्ति पौराणिकाः संघत्ते स खलु क्षणत्रयमिषात्रैलोक्यलक्ष्मीमिह ॥ ५२ जीर्णो-
द्धारमकारयन्मठमिमं भूमीश्वरग्रामणीर्देवः श्रीसमरः स्वभाग्यविभवादिष्टो निज-
श्रेयसे । किंचास्मि-
- ४२ न्परमास्तिको नरपतिश्चक्रे वसुभ्यः कृपासंश्लिष्टः शुभभोजनस्थितिमपि प्रीत्या
मुनिभ्यस्ततः ॥ ५३ अचलेशदंड मुचैः सौवर्णं समरभूपालः । आयुर्वायुचला-
चलमिह दृष्ट्वा कारयामास ॥ ५४
- ४३ आसीद्वावाग्निनामेह स्थानाधीशः पुरा मठे हेलोन्मूलितसंसारबीजः पाशुपतैर्व्रतैः ॥
५५ अन्योन्यवैरविरहेणविशुद्धदेहाः स्नेहानुबंधिहृदयाः सदया जनेषु । अस्मिन्
तपस्यति मृगं-
- ४४ द्रुगजादयोऽपि सत्त्वाः समीक्षितविमोक्षविधायितत्वाः ॥ ५६ शिष्यस्तस्यायमधुना
नैष्टिको भावशंकरः । शिवसायुज्यलाभाय कुरुते दुष्करं तपः ॥ ५७ फलकुसुमसमृ-
- ४५ द्विं सर्वकालं वहंतः परमनियमनिष्ठां यस्य भूमीरुहोऽमी अपरमुनिजनेषु प्रायशः
सूचयन्ति स्खलितविषयवृत्तेरर्बुदाद्रिप्रसूताः ॥ ५८ राज्ञा समरसिंहेन भावशंक-
- ४६ रशासनात् । मठः सौवर्णदंडेन सहितः कारितोऽर्बुदे ॥ ५९ योऽकार्षादेकलिंग-
त्रिभूवनविदितश्रीसमाधीशचक्रस्वामिप्रासादवृंदे प्रियपटुतनयो वेदशर्मा
- ४७ प्रशस्तीः । तेनैषापि व्यधायि स्फुटगुणविशदा नागरज्ञातिभाजा विप्रेणाशेष-
विद्वज्जनहृदयहरा चित्रकूटस्थितेन ॥ ६० यावदर्बुदमही घरसंगं संबिभर्त्ति भगवा-
- ४८ नचलेशः । तावदेव पठतामुपजीव्या सत्प्रशस्तिरियमस्तु कवीनां ॥ ६१
लिखिता शुभचंद्रेण प्रशस्तिरियमुज्ज्वला । उत्कीर्णा कर्मसिंहेन सूत्रधारेण
धीमता ॥ (६२) सं १३४२ वर्षे मार्गशुदि १ प्रशस्तिः कृता ।

ભાષાન્તર

આબુ પર્વત ઉપર અચળગઢની પાસે અચળેશ્વર મહાદેવનું મંદિર છે તેની પાસેના મઠની અંદરના શિલાલેખનું ભાષાન્તર:—

॥ શિવજીને નમસ્કાર ॥ ધ્યાનનો છે શ્રેષ્ઠ આનંદ જેમને એવા કેટલાએક બ્રહ્માદિક દેવતાઓ પણ પોતાને જ જાણુવા ચોચ્ય (તથા) સ્વભાવથી નિર્મળ એવા જેના તેજને કિંચિત્ માત્ર જાણે છે. માયારહિત શરીરવાળા અને લોકોને પોતાની મેળે મળેલા સંસારને મટાડનાર તે અચળેશ્વર પ્રભુ પ્રીતિથી પ્રતિદિવસ કલ્યાણ કરે. ॥ ૧ ॥

પદ્માસન ઉપર (જેસીને) સૃષ્ટિ કરવા માટે પોતાના શરીરરૂપી આગ્રને પ્રાણો વડે આહુતિ આપતા એવા વિશ્વમૂર્તિ (જગતરૂપ) ઈશ્વરથી પૂર્વે નીલલોહિત (કંઠેશ્યામ અને કેશરાતા એવું) છે શરીર જેનું એવા શિવજી ઉત્પન્ન થયા, દુષ્ટ એવા અંગુઠાના નખના અંકુર (કેાંટા) વડે કાપેલા બ્રહ્માના તેજમય પાંચમા માથાને હાથરૂપ કમળમાં ધારણ કરનાર તે શંકર તમારી રક્ષા કરે. ॥ ૨ ॥

નથી સમજાતા અક્ષરો જેના એવો છે અત્યંત શબ્દવાળો જપ જેનો, (અને) ત્યાગ કરેલ છે બીજા કામમાં પરિશ્રમ જેણે એવો, તથા દેહમાંથી પોતાના ઘોળાપણાને ત્યાગ કરવાનું મન છે જેને એવો મદજળે કરીને વૃદ્ધિને પામેલો જે ભ્રમરાઓનો જથ્થો તે આજ સુધી પણ જેના કુંભસ્થગરૂપ પર્વતને પામીને તપશ્ચર્યા કરે છે; વિઘ્નના નાશનો છે ઉદય જે થકી (અને) હાથીનું છે મુખ જેને એવા તે (ગણપતિ) દેવ તમને લક્ષ્મી આપે. ॥ ૩ ॥

સંકોચને પામતા સમુદ્રમાં ફાટતા પર્વતોની પંક્તિએ કરીને ભમતું છે ભૂતળ જે વડે એવું અને ત્રુટી પડતું આકાશ તથા દિશાઓના છેડાનું એકદું થવું અને પડતી બહાંડરૂપ પાત્રની છે સ્થિતિ જે વડે એવું, (તેમ જ) કલ્પાંતના વિપરિતપણામાં પણ જગતને અત્યંત ઉદ્ભેગને આપનારું (જે) હનુમાનનું અદ્ભુત એવું સમુદ્રનું ઓળંગવું (છે) તે હનુમાન આપણી નાશથી રક્ષા કરે. ॥ ૪ ॥

શાખા અને ઉપશાખાએ કરીને અથવા મોટી નાની ડાળોએ કરીને વ્યાપ્ત એવો અને સુંદર છે વંશ અથવા ગાંઠયો જેની એવો ગુણોએ કરીને ચોગ્ય અથવા પ્રત્યંચાની દોરી બાંધવા લાયક અને રાજાઓના મસ્તક ઉપર વા પર્વતોના શિખર ઉપર કરેલ છે રહેવાનું સ્થાન જેણે એવો મોહોટો ગુહિલવંશ વા વાંસ જય પામે છે. ॥ ૫ ॥

જે ગોહિલનો વંશ રાજાઓમાં ભગવાન નારાયણ કહેવાય છે તે સત્ય છે; એમ ન હોય તો મુક્તિ માટે કલ્પના કરેલા નેતરો વડે હાથમાં રાખેલા છે ઉજ્જવળ દંડો જેમણે એવા અને પ્રાણની રક્ષા કરવામાં છે બુદ્ધિ જેમની એવા અને લક્ષ્મીના ઉત્તમ ઉદય સાથે સદાકાળ ત્યાગ કરેલા છે હાથ જેમણે એવા રાજાઓ તેનો કેમ આશ્રય કરે ? ॥ ૬ ॥

કલેશની વાર્તા ટુંકી કરવામાં ચતુર એવો જે દેશ બાપા રાવળે દુર્જન માણસોના મેદની દુર્ગંધીના સમૂહ કરીને અત્યંત આર્દ્ર કરેલો છે, (માટે) તે દેશની શોભાની વૃદ્ધિ વડે જિતેલ છે સ્વર્ગ જેણે એવો અને સર્વ શહેરોની શોભાના સઘળા ગર્વને કસોટીમાં લાવનાર (પરીક્ષા કરનાર) એવો થકો મેદપાટ એવા નામને ધારણ કરે છે. ॥ ૭ ॥

આ મેદપાટ અથવા મેવાડ દેશમાં મોટાઈવાળું નાગહૃદ (નાગદા) નામે શહેર છે, જેમાં તપ એ જ છે ધન જેને એવા હારીતરાશી મુનિએ તપશ્ચર્યા કરેલ છે. ॥ ૮ ॥

અને જ્યાં જગતના હિત માટે આરંભેલ છે યજ્ઞનો અનુક્રમ જેમણે એવા કેટલાએક (ગૃહસ્થ પુરુષો) ઉત્તમ મહિમાવડે ઉત્પન્ન થયેલાં પુણ્યરૂપ હવિષ્ (યજ્ઞકુંડમાં હોમવાનાં પદાર્થો) વડે સમર્થ એવા અગ્નિને પ્રસન્ન કરે છે, (તેમ જ) બીજાઓ પ્રાણાયામે (પ્રાણવાયુને

નાસારંધ્રથી ઉંચો ખેંચી રૂંધીને ક્રમ વડે પાછો ઉતારી વશ કરવાના વ્યાપારે) કરીને જણાવેલ છે સુખ જેમને એવા અને પ્રાપ્ત થયેલ છે તત્ત્વજ્ઞાન જેમને એવા મુનિઓ સુંદર એકાન્ત સ્થળમાં (રહીને) આત્મામાં રહેલા વિશ્વને જુવે છે. ॥ ૯ ॥

તપરિવ પુરૂષો જેમાં રહે છે, અને ખડુધા કરીને ખંધન જ્યાં છૂટી જાય છે, એવા આ વનમાં યોગે કરીને વશ કરેલી છે ઇંદ્રિયો જેણે એવા જે હારીત મુનિ જગતના વૃત્તાન્તને પ્રત્યક્ષ-પણે જુએ છે. પોતાના શરીરના નાશ પછી શિવજીના સંગને પામ્યા થકા સિદ્ધિના સ્થાનરૂપ તે હારીત મુનિએ પોતાની સેવા માટે પ્રખ્યાત એવા ખાપા રાવળને રાજલક્ષ્મી આપી. ॥ ૧૦ ॥

ખાપા રાવળ પોતે કરેલી સેવાના છળ થકી બ્રહ્મા સરખા હારીત મુનિ પાસેથી પગની ખેડી(પુરૂષોએ પગમાં પહેરવાનું કડકું તે)ના મિથે કરીને પોતાનું બ્રાહ્મણ સંબંધી તે જ મુનિને આપીને ક્ષત્રીનું તેજ પામ્યા. તેના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા આ (ગોહિલ) રાજાઓ પૃથ્વીમાં આજ સુધી પણ દેહધારી ક્ષત્રીઓના ધર્મજ હોય નહીં શું ! એવા નિરંતર શોભે છે. ॥ ૧૧ ॥

ખાપા રાવળનો પુત્ર ન્યાયને પ્રવર્તાવનાર ગુહિલ એવે નામે રાજા થયો. તેના કુળમાં જન્મેલા રાજાઓ જેના નામે કરીને ઓળખાતી એવી (ગોહિલ) જાતિને નિશ્ચય ધારણ કરે છે. ॥ ૧૨ ॥ તે ગુહિલથી અમૃતનાં કિરણ કરતાં સુંદર બુદ્ધિવાળો, (આંહી સમાસાન્ત પદ છે. તેમાં કિરણવાચક શબ્દ મયૂખ જોઈએ તેને બદલે લેખ કોવરનારે મયૂષ લખ્યો છે.) વિદ્યારૂપી અમૃતના અલંકારવાળો, વિદ્ય વિના કામદેવના વેગનો જિતનાર, અતિશય મનોહર આકૃતિવાળો, ગભીર્ય તથા ઉદય વા વૃદ્ધિએ ભરેલા સમુદ્રના ગર્વને ભાગી નાંખનાર, અને લક્ષ્મીના પતિનો સેવક ભોજ નામે રાજા થયો. ॥ ૧૩ ॥ તેની પછી શીયળ (સુંદર સ્વભાવ)રૂપ તીક્ષ્ણ તરવાર સહિત હાથવાળો, (અને) પ્રીતિપણને જણાવનારા રોમાંચને ધારણ કરનાર એવો પોતે, રસની પેઠે ઉજ્જવળ બંધાયેલ છે દેહ જેનો એવો શૂરવીર શીલ નામે હાથવડે શત્રુઓની લક્ષ્મીને ભોગવનાર થયો. ॥ ૧૪ ॥ પગનાં આંગળાં પર્યંત વસ્ત્ર પહેનારી સ્ત્રી અથવા શબ્દ સ્તોમ મહાનિધિ નામે કોશમાં ચોલ શબ્દનો અર્થ દ્રાવિડ અને કલિંગ દેશની મધ્યનો દેશ કરીને લખેલ છે, તે પ્રમાણે એ દેશમાં રહેનારી સ્ત્રીની પ્રીતિને ખંડન કરનાર, કુળવાન રાજાઓની પંક્તિના મુકુટરૂપ, કર્ણાટક દેશના રાજાનો દંઠ કરનાર, ભગવાનની પ્રતિમાઓ સાથે મૈત્રીવડે મનને આનંદ આપનાર, ન્યાયનું મર્મ (રહસ્ય) તથા પરિહાસવાક્યનો મંત્રીરૂપ, કાળ સરખા ભયંકર તીક્ષ્ણ ધનુષના દંડે કરીને અસહ્ય એવો, તેનો પુત્ર કાળભોજ નામે રાજા ઉત્તમ થયો. ॥ ૧૫ ॥

તેના વંશ પોતાની છાયાએ કરીને સ્ત્રીઓને અને કુંજોએ કરીને વિદ્વાનોને તથા સારાં વાહનોના જથ્થાઓએ કરીને દિશાઓને અને શાખાઓએ કરીને દ્વિજવર્ગને, હર્ષનું સ્થાન જેમ હોય તેમ આનંદને ભોગવે એવાં કરનાર, વળીબટ અંકુરવાળો, અતિ મનોહર, પૃથ્વીને પાળનાર, અને કદપવૃક્ષના ગર્વને હરનાર, ભર્તૃલટ નામે થયો. ॥ ૧૬ ॥

તેની પછી મુઠ્ઠીમાં સમાય એવા કટિભાગવાળો, અને પડોળી છાતીવાળો, તથા ત્રાસ પમાડેલ છે પૃથ્વીને ધારણ કરનાર રાજાઓરૂપ મહોન્મત્ત હાથીઓ જેણે અથવા પર્વતોના મહોન્મત્ત હાથીઓ જેણે એવો પૃથ્વીપતિ સિંહ, જય પામે છે. ॥ ૧૭ ॥

તેનો પુત્ર મહાયિક નામે પોતાના હાથની જ પ્રાપ્ત થયેલ છે એક સહાયતા જેને એવો અને નહીં નમેલા મસ્તકવાળો ભોગીશ્વર, પૃથ્વીના મોટા ભારને ધારણ કરે છે; જેના કોષ રૂપ અગ્નિના તણખાના તેજમાં દુઃખી શત્રુઓ દોડે છે તેમ જ ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન રાખવામાં વ્યાકુળ બુદ્ધિવાળાં પતંગીયાઓની પેઠે દોડે છે. ॥ ૧૮ ॥

તે પછી, પૃથ્વીની રજ વડે ગ્રાંથો છે દિવસ જેમાં એવા પ્રયાણ (યુદ્ધ માટે જવાની તૈયારી) સમયના આકાશમાં ખુંમાણનો ખડ્ગરૂપ મેઘ ઉજળી ધારા રૂપ જળવડે ઉત્તમ યોદ્ધાઓને સિંચે છે. અને તેમની સ્ત્રીઓનાં નેત્રનાં અંજનો સહિત વિચિત્ર એવાં કુચ ઉપરનાં કુંકુમ ઘોવાઈ જાય છે. તેમ જ સુંદર ભુદ્ધિવાળાઓનું મન આજ પણ વિદ્યુત્પાતની પેઠે ગર્જના કરે છે; તે અતિ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૧૯ ॥

તેની પછી સંગ્રામમાં ક્રોધથી જિતાય નહીં એવા કાળનું અનુકરણ (ખરોખરીપણું) કરનાર અને જેનો ભયંકર ખડ્ગ શત્રુઓની સેનાને રમત વડે જિતે છે, એવો પૃથ્વીનો પાળનાર અદ્ભુત થયો. ॥ ૨૦ ॥

તે પછી, સંગ્રામમાં રાજાઓનાં વાહનોને હરી લેનાર, વિવેકના સંગ્રહે કરીને શિવજીની સેવા કરનાર, તથા સર્વ શત્રુઓને ભય આપનાર, નરવાહન ઉદય પામે છે. ॥ ૨૧ ॥

ત્યાર પછી, પરાક્રમ વડે સર્વ શત્રુઓની નીતિને ઘોઈ નાંખનાર, ગુણોએ કરીને ઉજ્જવળ એવા શક્તિકુમારની કીર્તિ તારાઓને જિતનારી (તારાઓથી ચળકતી) ઉત્પન્ન થઈ. ॥ ૨૨ ॥

જેમ ઉંચા પર્વતોના શિખરો ઉપર પગ મૂકનાર શંકરથી શોભાએ ભરેલા કાર્તિક સ્વામિ થયા તેમ જ મોટા રાજાઓના મસ્તક ઉપર પગ મૂકનાર તે (શક્તિકુમાર) થી યુદ્ધભૂમિમાં શત્રુઓને પ્રચંડ તેજ દેખાડનાર શુચિવર્મા રાજા થયો. ॥ ૨૩ ॥

મધુર સ્વરવાળી કિન્નરની (દેવતાઓના ગાયકની) સ્ત્રીઓએ ગવાયેલ છે હાથનું પરાક્રમ જેનું એવો, શુચિવર્મા પોતાનાં સત્કર્મો વડે સ્વર્ગ લોકમાં ઇન્દ્રના વૈભવને પામ્યો. તે પછી, મહને પામતા કામદેવના વિકાર વાળી શત્રુઓની સ્ત્રીઓની ગંડસ્થળી છે પાંડુર (શ્વેત પીત રંગ વાળી) જે વડે એવા ઉજ્જવળ યશોએ કરીને આખું બ્રહ્માંડ નરવર્મા રાજાએ ઘોળું કર્યું. ॥ ૨૪ ॥

એ નરવર્મા રાજા દેવતાઓની સ્ત્રીઓને મળવાના સુખમાં ઉત્સાહવાન થયા પછી (સ્વર્ગમાં ગયા પછી) ઇન્દ્રના સરખો છે ધર્મ જેનો એવો કીર્તિવર્મા રાજા પૃથ્વીની રક્ષા કરતો હવો. ॥ ૨૫ ॥

કામે કરીને હુંલિત અને અત્યંત તાપવાળા તપમાં પ્રોતિવાળો આ (કીર્તિવર્મા) રાજા સ્વર્ગની સિંધુ જે ગંગા નદી તેના જળમાં ન્હાયે સતે (તથા) સ્વર્ગલોકની સ્ત્રીઓને રમાડતે સતે (પોતાના) બે હાથ વડે ભાંગી નાંખેલ છે શત્રુઓને રહેવાનાં સ્થાનો જેણે એવો વૈરટ પરાક્રમે કરીને દ્વેષીઓનાં માથાં પોતાના સિંહાસન નીચે રખડાવનાર થયો. ॥ ૨૬ ॥

હર્ષને પામેલ છે સર્વ દ્વેષીઓ જે વડે એવો તે (વૈરટ) રાજા મૃત્યુ પામ્યે સતે ત્યાર પછી વૈરિસિંહ પૃથ્વીમાં પોતાનું નામ અર્થવાળું કરનાર (શત્રુઓમાં સિંહ સરખો) થયો. ॥ ૨૭ ॥

તેની પછી, પડોળી છાતીવાળો અને પાતળી કટિવાળો તથા ક્રીડા માત્રમાં પર્વતોને વા રાજાઓને કંપાવનાર, વિજય છે ઉપપદ (પાસેનું સ્થાન) જેનું એવો સિંહ, (વિજય સિંહ,) શત્રુરૂપ હાથીઓને મારનાર થયો. ॥ ૨૮ ॥

એના શત્રુની સ્ત્રીઓએ (પોતાના પતિના વિયોગજન્ય) વિરહથી છાડી દીધેલું જે હૃદયની ઉપર ચોપડેલું ચંદન સહિત ઝારપણું, તે થકી જ કાર્ણિકાર (ગરમાળાનાં ઝાડ) નો ક્રમ (નિરંતર ભાવ) ઉત્પન્ન થયો છે કે શું ? કેમ કે જેનું કૂલ, કારણ અને ગુણના સમૂહની સાથે સારી રીતે મળતું આવે તેમ તેના યોગ્ય એવા રાતાપણાને માંદાલી કોરે અને પીળાપણાને ખહાર ધારણ કરે છે. ॥ ૨૯ ॥

તે પછી, પ્રતાપ રૂપ અગ્નિમાં બળી ગયેલા શત્રુરાજાઓના ધુમાડામાંથી થયેલી શાહીના રસ-વડે શૂરવીર એવો અરિસિંહ રાજા સર્વ દિશાઓમાં પોતાના યશની પ્રશસ્તિ લખતો હવો. ॥૩૦॥

વિદ્વાનોની તરૂણ સ્ત્રીઓનાં નેત્રોમાં અંજનને આપનાર, એવા આ રાજાએ તે નેત્રોમાં જળ (હર્ષાશ્રુ) કઢ્યું અને શત્રુઓની સ્ત્રીઓનું કાજળ (રૂદનાશ્રુથી) હરી લીધું તે ખેદ જેમ હોય તેમ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૩૧ ॥

એ પછી, આ અરિસિંહથી રાજાઓના મસ્તકરૂપ રત્નોની કાન્તિવાળા પર્વતના શિખર ઉપર પ્રકાશ પામતું છે સુવર્ણનું સિંહાસન જેનું એવો, સૂર્ય સરખા તેજવાળો, ચોડ નામે રાજા થયો. ॥૩૨॥

તે પછી, હાથીઓના કુમ્ભસ્થળ ઉપર ગતિ કરનાર છે ખરૂં, જેનું અને સંગ્રામમાં પાછો વાળેલ છે કાળ જેણે એવો, શત્રુઓમાં પરાક્રમની કથા પ્રવર્તાવનાર, તે(ચોડસિંહ)નો પુત્ર વિક્રમસિંહ થયો. ॥ ૩૩ ॥

હાથના પરાક્રમની એટલાએ કરીને ઉખેડી નાંખેલ છે સર્વ સંકટ (સઘળા કૂર શત્રુઓ) જેણે એવો, ક્ષેમસિંહ રાજા તે પછી પૃથ્વીમાં કલ્યાણ કરનાર થયો. ॥ ૩૪ ॥

કાંઈક રૂધિર પીને (થએલા) હર્ષ વડે અથવા ઉત્કૃષ્ટ મદ વડે શોભાયમાન જે પગનું મૂકવું (ગતિ કરવી) તેમાં મૂઠ (ખેલાન) એવી પ્રેતોની સ્ત્રીઓ રસના આતશયપણાએ કરીને ઉદ્ગારમુદ્રાએ (તૃપ્ત થયાની નિશાનીએ) યુક્ત એવાં કપાલો (ખપ્પરો) સહિત ઉંચે સ્વરે કરીને પીઓ પીઓ એમ ખેલતી થકી હર્ષને પામેલી, સાથે રહેનારી દાસીઓના હાથમાં રાખેલું પાત્ર (પોતાના) પતિઓને આપે છે, (અને) પ્રસન્ન થએલા તે પિશાચો જેના યશને ગાય છે; ॥ ૩૫ ॥

તે ક્ષેમસિંહ થકી કામદેવ કરતાં (પણ) વિશેષ સુંદર શરીરવાળો, પોતાના મંડળેશ્વર રાજાઓનું સર્વસ્વ (સઘળું ધન) હરી લેનાર, સામંતસિંહ નામે પૃથ્વીને પાલક થયો. ॥ ૩૬ ॥

ખુમાણની પ્રજાના વિયોગથી વિસ્મયકારક છે લક્ષ્મી વા શોભા જેની એવી અને વિરહને નહી જોનારી એવી, ગોહિલ વંશની સેના તેને શત્રુઓમાં ગએલી પૃથ્વીને ફરી વાર પાછી લઈને કુમારસિંહ રાજાએ યુક્ત કરતો હવો. ॥ ૩૭ ॥

એની પછી, જિતનાર એવા જે પુરૂષનું નામ શત્રુઓનાં સૈન્યનું મથન કરે એવા અનુકૂળ અર્થ સહિત થયું છે, તે મથનસિંહ નામે રાજા પરાક્રમ વડે શત્રુઓને જિતનાર થયો. ॥ ૩૮ ॥

મિયાનમાં રહેલું હોવા છતાં દરેક ચોદાના રૂધિરને લોગવતું નથી અને રૂધિરને પીલું હોયું છતાં મિયાનને ભજતું નથી એવું ખરૂં જે(મથનસિંહ)ના હાથને મળીને સંગ્રામની સ્ત્રીમાને (વધે એ આશ્રયવાળા ફળને પામે છે. (ક્ષણમાં રૂધિરને અને ક્ષણમાં મિયાનને પામે છે). ॥ ૩૯ ॥

પાછળથી બાકીના સઘળા સારરૂપ પદ્મસિંહ રાજાએ મેવાડની પૃથ્વી પાળી અને રમાડી રાજી રાખી. ॥ ૪૦ ॥

વિદ્વાન એવો આ પદ્મસિંહ રાજા ચીરી નાંખેલાં, શત્રુઓના મહોન્મત હાથીઓનાં કુંભસ્થળેરૂપ પર્વતોનાં શિખરોમાંથી નીકળી પડેલાં મોતીરૂપ મણિ સરખા ચોખ્ખા વર્ણને લોગવે એવા પોતાના હાથ સંબંધી વીરરસના પ્રબંધોને સંગ્રામ ભૂમિરૂપ પાટિયોમાં સારી રીતે લખતો હવો. ॥ ૪૧ ॥

આ (પદ્મસિંહ) દેવતાઓના આસન ઉપર બેઠા પછી (સ્વર્ગમાં ગયા પછી) મદૂલ(કોઈક શત્રુરાજા)ના મૂળને ઘર્ષણ કરનારી છે હાથની લક્ષ્મી (શક્તિ) જેની એવો અને તુરૂંક(તુર્ક-સ્થાનના રહેનારાઓ)ના સૈન્યરૂપ સમુદ્રને માટે અગસ્ત્ય મુનિ સરખો જૈત્રસિંહ રાજા પૃથ્વીની રક્ષા કરનાર થયો. ॥ ૪૨ ॥

સિંધિઓની સેનાના રૂધિર વડે મહોન્મત તેમ જ ઘેનમાં ઘેરાએલી (પોતાની) સ્ત્રીઓના આલિંગને કરીને આનંદમાં મગ્ન છે મન જેમનાં એવા, પિશાચો સંગ્રામમાં આજ સુધી પણ શ્રી જૈત્રસિંહના હાથનાં પરાક્રમને ઉંચે સ્વરે ગાય છે. ॥ ૪૩ ॥

લેખ ૪૭

(આ પ્રલોકના ઉત્તરાર્ધમાં 'ભૂષશંક' લખેલ છે ત્યાં 'ભૂશશંક' એમ લખવું જોઈએ.)
કરેલ છે શત્રુઓને ઘણી શંકાઓ જેણે એવો નિરોગી, તેજસિંહ રાજા (જૈતસિંહની પછી) પુણ્ય
રૂપ યશ વડે આ ભૂમંડળને ઉજ્જવળ કરે છે. ॥ ૪૪ ॥

જેડુતોની કોટી પ્રત્યે ફરનારા એવા આ (તેજસિંહ) રાજાએ ઉત્તમ ભૂમિમાં ત્યાગ (દાન)
સંબંધી મોતીનું (મુક્તિનું) ખીજ વાળ્યું, (અને) તેને દાનનાં (સંકલ્પ કરેલાં) જળ વડે સિંચીને
સદ્ગુરૂ રૂપ સાધન વડે પુણ્યરૂપ ફળને લઈને (અને) પછી ન્હાઈને પોતાની મેળે લક્ષ્મી
સંબંધી કેટલાક વિસ્તારવાન યશના ઢગલાઓ દિશાદિશાઓમાં વૃદ્ધિ પમાડ્યા. (વિશેષ વધાર્યા) ॥ ૪૫ ॥

કસોટી સરખો શોભાયમાન છે દાઢનો અંકુર જેનો એવા, જે આદિવરાહ તુરંગ (તુરકો)
રૂપ સમુદ્રમાંથી ખૂડી ગએલી ગુજરાતની પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરે છે તે જ આ તેજસિંહનો પુત્ર પૃથ્વી
પતિયોનો પતિ ડાહ્યો સમરસિંહ રાજા હમણાં ભૂગોળમાં બળિરાજા અને ઠણું રાજાની ધુંસરીને
ધારણુ કરે છે. ॥ ૪૬ ॥

હે તેજસિંહના પુત્ર ! શુદ્ધ એવા વાઘલેદના ચોથા વાલની રચનાને સજીવન કરનારી
તાળીઓ વડે બે હાથમાં લીધેલાં છે ધડથી છુટાં પડેલાં મસ્તકો જેમણે એવા, અને (પોતાની)
પ્રિયાઓને નચાવતા એવા, અને શત્રુઓનાં રૂધિરનો છે કેફ જેમને એવા, ઉન્મત્ત રાક્ષસો ખડ્ગથી
પ્રતિષ્ઠાને પામેલા તમારા યશને આજ સુધી પણ સંગ્રામમાં ગાય છે. ॥ ૪૭ ॥

હે નરના ઈશ્વર ! પ્રમાણમાં ન આવે (માપી શકાય નહીં) એવા ગુણોનું ગુંથાવું તેની
કરોડ સંખ્યાઓએ કરીને દઢ બાંધેલ છે ધર્મના દેહ સરખી આકૃતિ જેની એવા, તમે છો, તેની
સઘળી (ગાવા યોગ્ય છે તેટલી) સ્તુતિ ગ્રંથ મોટો થવાના ભયથી ગાઈ શકાતી નથી. ॥ ૪૮ ॥

દેવતાઓએ સેવેલા કુલાચલો (મોટા પર્વતો) માં રત્નરૂપ આણુ પર્વત ઘણા જયને પામે
છે, જેમાં સોળ વિકારોના વિપાકે (પરિપક્વપણાએ) કરીને રહિત (દેહાભિમાન શૂન્ય) એવા
વસિષ્ઠ મુનિ તપશ્ચર્યા કરે છે. ॥ ૪૯ ॥

કલેશમાં છે પ્રવેશ જેમનો એવા, વિશેષ મૂઠ પુરૂષ અને ડાહ્યા પુરૂષને અનુક્રમ સારો વૈભવ
તથા મુક્તિ આપનાર અને લક્ષ્મીનું ઘર તથા પુણ્યરૂપ ગંગાજીના સંગથી પવિત્ર છે આત્મા
(દેહ) જેનો એવા, જે પર્વતમાં સમર્થ ભવાનીપતિ દેવ જગતમાં વ્યાપીને રહેવાનો ભાવ
જણાય એમ સર્વમાં રહેવાપણાએ કરીને અચળેશ્વરપણાને (પૃથ્વીના ઈશ્વરપણાને) અથવા
ક્યારે પણ ચલાયમાન થાય નહીં એવી, સ્થિતિને પામ્યા છે. ॥ ૫૦ ॥

સર્વ સુંદરપણાના સારનો ઢગલો જ હોય નહીં શું ? એવા અદ્ભુત તપસ્વિઓને (રહેવા)
યોગ્ય આ અનાદિ મઠ જેમાં રહેલ છે. ॥ ૫૧ ॥

જેમાં ક્યારેક તપસ્વિઓ અને સુંદર આચરણવાળા મનુષ્યો અને દેવતાઓ આત્માની
નિવૃત્તિને જ જેમ તેમ ત્રણે ક્ષણમાં (ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન કાળમાં) પરબ્રહ્મને પામ્યા છે,
જેની પ્રથમ ઉત્પત્તિને આણુ પર્વત સહિત પૌરાણિકો (પુરાણને ઠહેનારાઓ) ગાય છે; તે મઠ
ત્રણ ક્ષણના મિષે કરીને ત્રણે લોક (સ્વર્ગ, મર્ત્ય, પાતાળ,) ની લક્ષ્મીને આ પર્વતમાં ધારણુ
કરે છે. ॥ ૫૨ ॥

પૃથ્વીનો પતિ શ્રી સમરસિંહ પોતાના ભાગ્યના વૈભવે આજ્ઞા કરવાથી પોતાના કહ્યાણુ
માટે આ મઠનો જીર્ણોદ્ધાર કરતો હવો. કેમકે આવા કામમાં ઉત્તમ આસ્થાવાળો છે (માટે)
યુક્ત થકો રાજા સંન્યાસીઓ અથવા મુનિયોને માટે સુંદર ભોજનની સ્થિતિ (અન્નસત્ર) પણ
પ્રીતિ સહિત ઘણા દ્રવ્ય વડે ઠરતો હવો. ॥ ૫૩ ॥

સમરસિંહ રાજાએ આણુપને વાયુ તથા વીજળી સરખું ચલાયમાન જોઈને અચળેશ્વરનો સુવર્ણનો ઉંચો ધ્વજસ્તંભ કરાવ્યો. (આ સ્તંભમાં ઠર્તરીપ્રયોગ છે, પરંતુ અર્થની અનુકૂળતા માટે ભાષાન્તરમાં કર્મભૂમિપ્રયોગ લખ્યો છે.) ॥ ૫૪ ॥

શંકરનાં વ્રતોએ ઠરીને (વ્રતો પાળીને) અનાદર માત્રમાં ઉખેડી નાંખેલ છે સંસારનું ખીજ જેણે એવો, ભાવાગ્નિ નામે સ્થાનાધીશ (સ્થાનકનો સ્વામિ) પૂર્વે આ મઠમાં હતો. ॥ ૫૫ ॥

પરસ્પર વૈરના ત્યાગે ઠરીને શુદ્ધ દેહવાળા, સ્નેહમાં ખંધાએલ છે હૃદય (મન) જેમનું (અને) મનુષ્યોમાં દયાવાળા, સારી રીતે જાણેલ છે મોક્ષને કરનારું (આપનારું) તત્ત્વ જેમણે એવા થકા સિંહ તથા હાથીઓ આદિ જીવો આ મઠની પાસે તપશ્ચર્યા કરે છે. ॥ ૫૬ ॥

તે ભાવા અગ્નિનો નિષ્ઠા(તત્પરતા)વાળો ભાવશંકર નામે શિષ્ય શિવજીના સાચુજ્ય- (સ્વદેહે મેળાપ)ના લાભ માટે દુઃખે કરી શકાય એવું તપ કરે છે. ॥ ૫૭ ॥

આણુ પર્વતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં, રૂળ અને કૂલોની સમૃદ્ધિને સદાકાળ ધારણ કરનારાં આ વૃક્ષો, નાશ પામેલ છે વિષયવાસના જેમની એવા પુરૂષોની ઉત્તમ એવી નિયમ વિધેની નિષ્ઠાને ખીજ મુનિઓમાં ઘણાક પ્રકારે કરીને સૂચના કરે છે. (વિષયસુખનો ત્યાગ કરનારા મુનિઓ જેવા દૃઢ નિયમો પાળે છે તેવા તમે ઈતર પુરૂષો પણ અમારી જડ એવાં વૃક્ષોની વૃત્તિને જોઈને શીખો, એમ દેખાડે છે.) ॥ ૫૮ ॥

સમરસિંહ રાજાએ ભાવશંકરના ઉપદેશથી સુવર્ણના દંડ સહિત મઠ, આણુ પર્વતમાં કરાવ્યો. ॥ ૫૯ ॥

એકાલિંગ ગામમાં ત્રિભુવન(સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાળ લોક)માં પ્રખ્યાત એવા શ્રી સમાધીશ ચક્રસ્વામિ(શ્રી એકાલિંગજી)નાં શિવાલયોના સમૂહમાં પ્રિય પટુનો પુત્ર જે વેદશર્મા પ્રશસ્તિનો કરનાર હતો, તે ચિત્રકોટમાં રહેનાર નાગર જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણ—વેદશર્માએ સર્વ વિદ્વાનોના મનને હરનારી અને પ્રકાશિત ગુણોએ કરીને ઉજ્જવળ એવી, આ પ્રશસ્તિ કરી. ॥ ૬૦ ॥

લગવાન અચળેશ્વર જ્યાં સુધી આણુપર્વતના સંગને ધારણ કરે ત્યાં સુધી વાંચનારા કવિઓને આ પ્રશસ્તિ આજીવિકારૂપ થાયો. ॥ ૬૧ ॥

આ ઉજ્જવળ પ્રશસ્તિ શુભચંદ્રે લખી (અને) બુદ્ધિમાન શલાટ કર્મસિંહે કોતરી. ॥ ૬૨ ॥ (વિક્રમ) સંવત ૧૩૪૨ ના વર્ષમાં માગશર શુદ્ધ ૧ ને રોજ પ્રશસ્તિ કરી.

(ઇતિ ભાષાન્તર)

નં. ૨૫૩

જાફરાબાદ પાસે શિયાળ બેટમાંના લેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૪૩ માઘ સુ. ૧૦

બેટમાં આર લેખો ઉલેલા છે તે પૈકીના

અક્ષરાન્તર

(૪) ૬૦ ॥ સંવત્ ૧૩૪૩ માઘ શુદ્ધિ ૧૦ ગુરૌ ગુર્જર પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતીય ઠં
પેથડશ્રેયસે

તત્સુત પાલ્હણેન શ્રી નમિનાથર્થિબંધં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં । શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિશિષ્ય-
શ્રીનયચંદ્રસૂરિભિઃ ॥

નં. ૨૫૪

વઢવાણમાં માધવ વાવનો લેખ^૨

વિ. સં. ૧૩૫૦ (ઈ. સ. ૧૨૯૬) કાર્તિક વદ ૮ ગુરુવાર

ઠાઠિયાવાડમાં વઢવાણ શહેરમાં લાખા પોળ નામે પશ્ચિમ દરવાજે માધવ વાવ આવેલી
છે, જેના એક ધુમટના ખુણામાં નીચેનો લેખ કોતરેલો છે.

અક્ષરાન્તર

પ્રથમ બાજુપર

સંવત્ ૧૩૫૦ વર્ષે કાર્તિક વદી ૮ ગુરુ નાગરજ્ઞાતીય શ્રીસામસુતમીદયં શ્રીસીર્પુ

બીજી બાજુપર

નાગરજ્ઞાતીય મહં શ્રીસાંઢલસુતામહ શ્રીતશમાદીતી.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૨૭^૧

વિ. સં. ૧૩૫૬ ચૈ. વ. ૧૧

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧૩૫૬ વર્ષે ચૈત્ર વ ૧૧
- ૨ ગન । યદ્યેહ સૂળક ગ્રામે મ—
- ૩ હારાણ શ્રી[સ્ત્રે]તલપ્રતિપત્તૌ
- ૪ લીષ મહિપાકેન દેવી શ્રી—
- ૫ શિવલીયાત્રાયાં નાટ[પૂજાય]
- ૬ પ્રદત્ત પા[દ્ર] સં દિ[ન]પૂમિ—
- ૭ [ય] નં — — ના માતા [ત્રિયો]—
- ૮ પીલક[બ્રહ્મપુરે]સહિત [સક]
- ૯ લમપિ ગ્રા[મં] ॥ શ્રીઃ ॥

ભાષાન્તર

દેવી શ્રી શિવાલીની યાત્રાપ્રસંગે સૂણુક નામના ગામમાં મહારાણા શ્રી ખેતલના રાજ્ય સમયમાં સં. ૧૩૫૬ ચૈત્ર વ. ૧૧ ને દિવસે લીષ મહિપાકે કાંઈ દાન આપ્યું તે સંબંધી આ લેખ છે.

મેહર રાજ ઠેપકનો હાથસણીના લેખ^૧

સં. ૧૩૮૬ આષાઢ ૭ સોમવાર

ઠાઠિઆવાડમાં ગોહિલવાડ પ્રાન્તના પેટા તાલુકા ઉડ સર્વેયામાં સર્વેયા રાજપૂતોની માલીકીનું એક ખંડણીયું સંસ્થાન હાથસણી છે. હાથસણી ગામ લોચ ડુંગરાની તળેટીમાં પાલિવાણથી નૈઋત્ય દિશામાં આશરે તેર માર્ગલના અંતરે શેત્રુંજી નદીના કિનારા પર ઉત્તરમાં આવેલું છે. હાલનો લેખ હાથસણીમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી એક શિલા ઉપરથી લીધેલો છે. અને હમણાં ભાવનગરના સંગ્રહસ્થાનમાં રાખેલો છે.

શિલા ચાર ખંડમાં ભાંગેલી છે; પરંતુ તેથી ઠરીને લેખનો કોઈ પણ ભાગ નાશ પામ્યો નથી, સિવાય કે પંક્તિ ૮ માં બે અક્ષરો, પંક્તિ ૧૩ માં પાંચ—(જે બહુ અગત્યના જણાતા નથી)—અને પં. ૧૭ માં તિથિનો ત્રીજો આંકડો નાશ પામેલ છે, જે કે તારીખનો નષ્ટ થયેલો અંક તે જ પંક્તિમાં શબ્દોની સંખ્યાથી પૂર્ણ થયો છે.

લેખનો વિસ્તાર આશરે ૧૬૩” પહોળી અને ૧-૦૩” ઉંચી જગામાં છે. અક્ષરોનું સરાસરી કદ ૬૬” જેટલું છે. લિપિ દેવનાગરી લેખના સમયને અનુસરતી છે.

ડો. ફલીટની નોંધ:— આ લેખ ખાસ જાણવા લાયક હોવાનું કારણ એ છે કે તેમાં મૈત્રકોના હાલના પ્રતિનિધિ મેહર અથવા મેરની જાતિનો ઐતિહાસિક હેવાલ છે. આ જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો, હુણ લોકોની એક શાખા હતી. હુણ લોકોએ તોરામાણ અને મિહિર-કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના ગુપ્તરાજાઓની સત્તાનો અંત આણ્યો, અને ઠાઠિઆવાડ તથા ઉત્તર હિંદના બીજા ભાગોમાં પોતે વસી રહ્યા અને પછી તેઓને સેનાપતિ જટારકે ઠાઠિઆવાડમાં જિતી લીધા હતા. તેમના સંબંધી અન્ય લેખોમાં પણ ઉલ્લેખ મળી આવેલો છે. શક સં. ૭૮૬ (ઈ. સ. ૮૬૭-૬૮) નાં બગુસ્રા દાનપત્રની ૪૫ મી પંક્તિમાં ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટ રાજા કુવ ૩ જાએ મિહિર નામના એક રાજાનો પરાજય કરેલો જણાવવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે ચૌલુક્ય રાજા ભીમદેવ ૨ જનાં વિ. સં. ૧૨૬૪ નાં ટિમાણા દાનપત્રમાં બે મેહર રાજાઓ નામે જગમદસ અને આનનાં નામોનો ઉલ્લેખ છે. આપણો લેખ મેહર રાજ ઠેપક અથવા ઠેવક (વિ. સં. ૧૩૮૬) નો ઉલ્લેખ કરતું ત્રીજું પ્રમાણ છે. આ જાતિનું ચોથું પ્રમાણ ઠાઠિઆવાડના અગ્નિકોણમાં શિયાળખેટ પર ગોરખમઢી નામના સ્થાનમાં એક જૈન મૂર્તિના સ્થાનક પરના ટુંક લેખની અંદર છે. મેર અથવા મેહર લોકો હાલમાં ઠાઠિઆવાડની એક બહુ અગત્યની જાતિ ગણાય છે. અને ઘણા જ પ્રાચીન સમયથી જેઠવા રાજપૂતોની સાથે પોતાને જોડાયેલી હોવાનું જણાવે છે. મેહર લોકોનું બીજું વસવાટનું સ્થાન રાજપૂતાના છે. દિલ્હીની પડોશમાં આવેલા મેહરૌલી નામના ગામડામાં પણ તેમની નિશાનીઓ મળી આવે છે. સિંધમાં પણ આ જાતિનો બહુ વહેલા સમયમાં વસવાટ હોવાનો સંભવ છે.

अक्षरान्तर

- १ ओं सिद्धिः । (॥) विरंचिवदनावासा देवी जयतु भारती । यस्याः प्रसादमासा-
द्य मूढोऽपि विबुधायते १ [॥ ×]
- २ श्रीसौ वंशो^१ भुवि सुप्रसिद्धः क्षमाभृतां मंडनमादिजानां तेषां । कुले पुण्यकृतां
वरिष्ठः स्वगारै नामा नृपति बभूव २ [॥]
- ३ जसधवलसुनामा तस्य वंशेऽथ जज्ञे सकलगुणनिधानं रूपविख्यातकीर्तिः प्रियम-
४ ल इति देवी रूपतो यं विवाह्य विजयसुभटपुत्रै^२ सूर्यवंश प्रसूता ३ [॥ ×]
यशोधवलदेवस्य सुषुवे
- ५ तनयान् वरान् । वल्लीव कल्पवृक्षस्य मल्लमंडलमेलिगान् ४ [॥] अत्रान्तरे वाखलै
राजवंशे कंडू--
- ६ लदोर्मंडलनिर्जितारिः । नगार्जुनो^३ नाम बभूव वीरः श्रीमंडलीकस्य सहायकारी
५ [॥] सुतस्तस्य म-
- ७ हानंदः संजातो धरणीतले । येन कौ जातसारेण जहर्षुः पूर्वजा मुदा ६ [॥] सुता
मंगलराजस्य
- ८ रूपा रूपमनोहरा । या जज्ञे ठेपकं वीरं -- यं स्वामिवत्सलं ७ [॥] अपि वाच-
स्पतिर्मूकः के वयं तद्रु-
- ९ णस्तवे । दत्तानां येन दानानां संख्या कर्तुं^४ न सक्यते^५ ८ [॥] कुलेन शौर्येण
नयेन कीर्त्या प्रजा-
- १० भिरामो भुवि मेहरोऽथ । तालध्वजे विप्रजनाभिरामे महीशभूषेन नियोजित श्रीः ॥९॥
- ११ [॥] राज्यं प्रकुर्वतस्तस्य चतुर्भिस्तनयैः समं । धर्मबुद्धिरियं जाता ठेवकस्य महा-
त्मनः १० [॥] कार-
- १२ यामि महावापीं सर्वजंतु तृषापहीं । अगाधे निर्जले देशे कूतराजं ततोऽज्वीत् ॥११॥
[॥] बल्ला-
- १३ दित्यकुले सूर्यवीकलस्यान्वयोद्भव -- -- -- मे वाक्यं शृणु धर्ममयं हितं
१२ [॥] यथा

१ वांथो। श्री सोमवंशो; २ वांथो। भृतां; ३ आ। शण्डमां ख ने अहले ष छे; ४ वांथो। वणी पं. ५
वाखल अने अखंड पंक्ति १६. ४ वांथो। नृपतिर्बभूव; ५ वांथो। पुत्रैः; ६ वांथो। नो। ३ अ. ७ वांथो।
नागार्जुनो; ८ वांथो। कर्तुं; ९ वांथो। शक्यते; १०-१२ वांथो। नो। ३ अ. ७ प. २,

- १४ मम पितृव्येन जीर्णदुर्ग निवासि[ना] । कारिता संगवापीति ठेवावापीं प्रकारय
१३ [॥] । मे—
- १५ हरेण समादिष्टो धर्मबुद्धिः सकौ नरः । कारयामास सहसा वापीं जलमनोहरां
१४ [॥]
- १६ अखं[ड]^{१०} मायुर्लभतां मेहरो द्विजवल्लभः । सहितः पुत्रपौत्रैश्च परिवारजनैः
समं [॥ ×]
- १७ संवत् १३[८]६ वर्षे ॥ भावे संवत्सरे पूर्णे आषाढे षडशीतिके सप्तम्यां
सोमवारेण
- १८ वापीयं पूर्ण[तां] गता ॥ १६ [॥ ×] श्रीप्रभानिष्ठवास्तव्यसूत्रवाचासुत-
सांडाकेन कारापिता [॥ ×]

ભાષાન્તર

લેખનો પ્રારંભ ભારતી દેવીની સ્તુતિથી થાય છે. શ્રી સોમવંશ પૃથ્વીમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. આદિરાજાઓમાં મંડનરૂપ એવાં એ કુલમાં પુણ્યશાલિઓમાં વરિષ્ઠ ખગાર નામે ભૂપતિ ઉત્પન્ન થયો.

તેના કુળમાં સઠલગુણનિધાન અને રૂપથી વિખ્યાત કીર્તિવાળો જશધવલ જન્મ્યો, જેના સૌંદર્યને અંગે વિજય અને સુભટના પુત્રો સાથે સૂર્યવંશમાં જન્મેલી પ્રિયમલદેવી તેને વરી. પ્રિયમલ દેવીથી યશોધવલને, મદન મંડલ અને મેલિગ નામે ત્રણ ઉત્તમ પુત્રો થયા. આ સમયે વાખલ રાજના કુળમાં નાગાર્જુન નામે વીર પ્રભવ્યો. એ શ્રી મંડલીકને સહાયકારી હતો; અને એણે પોતાના બાહુબળે અરિમંડલ જિતેલું હતું. તેનો પુત્ર મહાનંદ થયો, જેના જન્મથી તેના પૂર્વજોના આનંદનો પાર રહ્યો નહોતો. મંગલરાજની મનોહર રૂપવાળી પુત્રી રૂપાથી (આ મહાનંદને) ઠેપક નામે વીરપુત્ર ઉત્પન્ન થયો. ... જો સ્વામિવત્સલ હતો. એના ગુણોને વર્ણવવાને વાચસ્પતિ પણ અસમર્થ છે, તો પછી અમે તો એ વિષયમાં કેણું? તેણે આપેલાં દાનોની સંખ્યાની ગણતરી કહેવી અશક્ય છે. કુલ, શૌર્ય, નય, કીર્તિથી તેણે પ્રજાને અનુરાગ મેળવ્યો. આં મેહર રાજાને રાજ્યાભિષેક વિપ્રોને પ્રિય એવા તાલધ્વજ ગામમાં મહીશ રાજાએ કર્યો. એ પ્રમાણે જ્યારે આ મહાત્મા ઠેપક પોતાના ચાર પુત્રો સહિત રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે કોઈ અગાધ નિર્જલ પ્રદેશમાં સર્વ પ્રાણિઓની તૃષાને દૂર કરનારી એક મહાવાપી બંધાવવાની ધર્મ-ખુદ્ધિ તેનામાં ઉદ્ભવી. તેથી કુન્તરાજને તેણે કહ્યું કે “હે વલ્લાદિત્ય કુલમાં જન્મેલા, અને સૂર્ય વિકલના વંશના રાજા! માંડે ધર્મમય અને હિતવાળું વાક્ય સાંભળ. જેવી રીતે મારા પિતૃવ્યે જીર્ણોદ્ધારમાં સંગવાપી બંધાવી તેવી જ રીતે તું ઠેવાવાપી બંધાવ.” મેહરના આ આદેશ પ્રમાણે તે ધર્મખુદ્ધિ કુન્તરાજે સહસ્રા જલ મનોહર વાપી બંધાવી. (આ ધર્મકાર્યથી) પુત્રપૌત્ર પરિવારજનો સહિત દ્વિજવલ્લભ મેહર અખંડ આયુઃ પ્રાપ્ત કરો.

સંવત્ ૧૩૮૬ વર્ષ, ભાવ સંવત્સર પૂર્ણ આષાઠ ૮૬ મે વર્ષે, સપ્તમી સોમવારે આ વાપી પૂર્ણતા પામી છે. શ્રી પ્રભાનિષ્ઠના રહીશ સૂત્ર વાચાના પુત્ર ‘સાંડાકથી’ આ લેખ ઉત્કીર્ણ થયો છે.

પુણ્યેણની વળામાંથી મળેલી માટીની સીલ^૧

આ સીલ ઉપરના લેખ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૭૪ મે ડા. બુલરે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

ડા. ફ્લીટે મને તેનો ઉત્તમ ફોટોગ્રાફ મોકલ્યો અને ફોટોગ્રાફ સાથે ફરી અક્ષરાન્તર તૈયાર કરવા ઇચ્છા જણાવી તેથી તે મુજબ રજૂ કરું છઉં.

લેખના અક્ષરો અંદર ઊંડા કેાતરેલા છે અને તે અવળા છે. તેથી ધાતુની અગર પથ્થરની મૂળ અડીમાં અક્ષરો ઉપડવા હશે. ડા. બુલરે લખેલ છે તે મુજબ ચોથી પંક્તિનો છેલો અક્ષર ત્રુટક છે. બીજી પંક્તિની શરૂવાતનો પહેલો અક્ષર પણ કપાઈ ગયેલ છે, પણ તે તો સંબંધ ઉપરથી અટકળી શકાય તેમ છે.

ડા. બુલરના અક્ષરાન્તરથી આ અક્ષરાન્તર એક જ બાબતમાં જૂઠું પડે છે અને તે એ છે કે પહેલી લીટીમાં પુણ્યેણના પૂર્વજનું નામ જયસ્કન્ધ નથી, પણ જયદ્રથ છે. મહાભારતમાં આવેલ છે તે પ્રમાણે આ નામ સિંધુ સૌવીરના એક રાજાનું છે અને તેને અર્જુને માર્યાની હકીકત પણ મળે છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ આ જયદ્રથાદાવ્યવચ્છિન્નરાજ-
- ૨ વંશસ્ય શ્રીર્મ્મહા[ર]ાજા[હ]ર્મિ વર્મ. ....
- ૩ સૂનો મહારાજ મહા-
- ૪ પતિ પુણ્યેણ[સ્ય] [॥]

ભાષાન્તર

જયદ્રથથી અવ્યવચ્છિન્ન ઉતરો આવેલા મહારાજ અહિવર્મનના દીકરા મહારાજ મહાસેનાપતિ પુણ્યેણની (સીલ).

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

पुरवर्णिना लेखो

પુરવણીના લેખો

નં. ૬ અ.

જીવદામન ૧ લાનો જૂનાગઢમાંથી મળેલો શિલાલેખ^૧

ઈ. સ. ૧૯૧૯ ના ચોમાસામાં જૂનાગઢના કિલ્લાના મથાળા ઉપર કામ કરતા કેટલાક મજૂરોને આ શિલાલેખ મળ્યો હતો. સ્ટેટ એન્જનીઅર મી. એસ. જુઠકેડાસે આ પત્થરને ઓફીસમાં મૂકાવ્યો અને તેની છાપ મોકલીને આર્કીઓલોજીકલ ખાતાને ખબર આપી. હવે તે પત્થરને જૂનાગઢમાંના બહાદુરખાનજી મ્યુઝિયમમાં રાખવામાં આવેલ છે અને ત્યાંથી લેખને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે સારી છાપ લાવવામાં આવી.

લેખ ભારે શિલા ઉપર અને ૩૧ ઇંચ લાંબી અને ૧૦ ઇંચ પહોળી સપાટી ઉપર કોતરેલ છે. તે બે પંક્તિમાં છે અને બન્ને પંક્તિના શરૂવાતના તથા છેડાના ભાગ ખંડિત થયેલા છે. પહેલી પંક્તિની શરૂવાત ક્ષત્રપસ્ય શબ્દથી થાય છે અને અંતે ૧૦૦ નું ચિહ્ન છે. બીજી પંક્તિ કોઈ વિશેષ નામથી શરૂ થાય છે અને છેવટે પુત્ર શબ્દ છે. પંક્તિની લંબાઈ ૩૦ ઇંચ છે અને અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૨૩ ઇંચ છે. લખાણ ઉપરથી અટકળ થાય છે કે મૂળ પંક્તિઓ વધારે લાંબી હોવી જોઈએ. આ પત્થર પાછળથી ચણતરકામમાં વપરાયેલો હોવો જોઈએ અને લેખવાળો ભાગ નીચે હોવાથી તેમાં ઇંટનો ભૂકો અને ચુનાનું બનાવેલું પ્લાસ્ટર ભરેલું હતું. બીજી પંક્તિની નીચેની પંક્તિઓ પત્થર કાપ્યો ત્યારે ગુમ થઈ હોવી જોઈએ.

લેખની લિપિ, ઇ. સ. ના બીજા સૈકામાં પશ્ચિમ હિન્દમાં વપરાતી અને અન્ધોના રૂદ્રદામન ૧ લાના લેખોમાં છે તેવી જ છે. ક અને ર ના નીચેના ભાગો ડાબી બાજુ વળેલા છે. ય ના ઉભા ત્રણ લીટા અને વ ના ઉભા બે લીટા સરખા લાંબા છે. વ અને મ ના નીચેના ભાગ ત્રિકોણ આકારના છે. પ ના બન્ને ઉભા લીટા સરખી ઉંચાઈના છે. જ નો નીચેનો ભાગ જમણી બાજુએ લંબાયેલો છે. ક્ષત્રપસ્ય માંના વ માં આડી લીટી જમણી બાજુની ઉભી લીટી સાથે જોડાયેલ છે જ્યારે વર્ષમાં બન્ને ઉભી લીટી સાથે જોડાયેલ છે.

લેખ ગદ્યમાં છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. તે ખંડિત હોવાથી લેખનો આશય સમજી શકાતો નથી. જ્યાં સંવત્ લખ્યો છે તે ભાગ સુરક્ષિત નથી, તેથી ૧૦૦ ના ચિહ્ન સિવાય બીજું કંઈ વંચાતું નથી. લેખમાં જીવદામનનો ઉલ્લેખ છે પણ તેના ઈલ્કાખ વિગેરેના વર્ણનવાળો ભાગ ગુમ થયો છે. તેથી વંશાવળીમાં તેનું સ્થાન નિર્માણ થઈ શકતું નથી. તે ક્ષત્રપ હતો એટલું જ કહી શકાય છે. કાઠિયાવાડમાં બે જીવદામન જાણવામાં આવેલ છે; જેમાંનો પહેલો રૂદ્રદામનનો પૌત્ર અને દામજડશ્રી પહેલાનો પુત્ર શ. સં. ૧૦૦ થી ૧૧૮-૧૯ સુધીમાં સત્તામાં હતો એમ તેના શિક્ષા ઉપરથી માલુમ પડે છે, જ્યારે બીજો જીવદામન જે સ્વામિ જીવદામન તરીકે ઓળખાય છે તે તેના દીકરા રૂદ્રસિંહ બીજાના શ. સં. ૨૨૭ લગભગના શિક્ષા ઉપર આપણને મળે છે. ચંદન અગર રૂદ્રસિંહ ૧ લાના સીધા વંશની સમાપ્તિ બાદ તે ગાદીએ આવ્યો હોય એવો સંભવ છે. લિપિ ઉપરથી મારો મત એવો છે કે આ લેખમાંનો જીવદામન તે પહેલો જીવદામન હોવો જોઈએ. આ લેખમાંની બીજી પંક્તિમાં આ ચાર વિશેષ નામો આપેલાં છે: [વ] જદત્ત, વાસ્તુનંદિક, વસ્તુગર્મક, અને રામક. બીજી પંક્તિના છેલા શબ્દને પુત્રા[નાં] વાંચીએ તો આમાંની પહેલી ત્રણ વ્યક્તિઓ રામક ના પુત્રો કદપી શકાય. આ ત્રણ ભાઈઓએ ઠરેલા ધર્મકાર્ય અગર આંધેલા મકાનની યાદગીરી કાયમ રાખવા આ લેખ લખાયેલો હોવો જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ .... [ક્ષ]ત્રપસ્ય સ્વ[ા]મિ જીવદામસ્ય એતાય પૂર્વાય વર્ષ[૧૦૦] ૧૦૦
 ૨ ... [વ]સ્તુનંદિકસ્ય વાસ્તુન [૧૦૦]દિકસ્ય વર્ષ[૧૦૦]શર્મકસ્ય રામકસ્ય પુત્ર[૧]

ભાષાન્તર

[મહા]ક્ષત્રપ રવામિ જીવદામનના, ઉપર ઠહેલા વર્ષ ૧૦૦ રામકના પુત્રો [વ]સ્તુનંદિક, વાસ્તુનંદિક (વાસ્તુનંદિક), વસ્તુશર્મક.

પંક્તિ ૧ લી—(અ) ક્ષનો ઉપરનો ભાગ તૂટેલો છે. (બ) વર્ષના ૧૦૦ માંનો આડો લીટો ભુંસાઈ ગયો છે. (ક) છેલ્લો અક્ષર શ જેવો લાગે છે, પણ જમણી બાજુના ઉભા લીટાનો નીચલો છેડો લંબાવેલ છે, તેથી તે ૧૦૦ નું ચિહ્ન છે, એમ નિશ્ચય થાય છે.

પંક્તિ ૨ જી વસ્તુનંદિક નો વ શંકિત છે. શબ્દ અગર અલ્પ પણ વાંચી શકાય. વાસ્તુનંદિક માંનો વા જરા વિચિત્ર છે. નીચેના ભાગ વધુ વળેલો છે અને ઉપરની આડી લીટી ધસાઈ ગઈ છે તેથી ઉભી લીટીના બે ફાંટા જેવી લાગે છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર^૧

પૂનાની ડેક્કન કોલેજના પ્રોફેસર ડો. એસ. કે. બેલ્લકરે આ પતરાં, આશરે દશેક વર્ષ પહેલાં, તે વખતના આર્કીઓલોજીકલ સર્વેના વેસ્ટર્ન સરકલના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરને આપ્યાં હતાં. તેને સાફ કરતાં તે અપ્રસિદ્ધ નવું દાનપત્ર છે, એમ જણાયું.

બન્ને પતરાંમાં લેખ અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે. ઠીચો માટે બન્નેમાં બખ્ખે કાણું છે, પણ કડી તેમ જ સીલ ઉપલબ્ધ નથી. પતરાં ૧૨ઠ્ઠે ઈંચ લાંબાં અને ૭ ઈંચ પહોળાં છે અને તેની જડાઈ ૬ ઈંચ છે. દરેક પતરાના બે મોટા અને બીજા નાના ઠટકા થઈ ગયેલ છે.

અક્ષરો ઊંડા કોતરેલ છે. પંક્તિ ૧૨ માં જીંહામૂલીય વિસર્ગનો અને પંક્તિ ૫, ૧૧ અને ૧૪ માં ઉપધામાનીયનો ઉપયોગ કરાયો છે. પંક્તિ ૨૩ માં જોક માં વિસર્ગનો જ થયેલો છે.

મૈત્રક વંશના મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેન ૧ લાનો આ લેખ છે, અને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ આદિ ક્રિયાના નિર્વાહ માટે ભારદ્વાજ ગોત્રના વિશ્વદત્ત અને વસુદત્ત નામના બે બ્રાહ્મણોને હસ્તવપ્રાહરણીમાં આવેલું કલહાટક ગામ વલ્લી સુક્કામેથી દાનમાં આપ્યાની તેમાં નોંધ છે. પંક્તિ ૧૪ મી માંના હસ્તવપ્રાહરણ્યાં કલહાટકગ્રામઃ પૂર્વસુક્કસુજ્યમાનકઃ અને પંક્તિ ૧૮-૧૯ માંના પૂર્વાચારસ્થિયા પ્રતિપાદિતઃ એ બે વાક્યોથી આગલા દાનને આ પતરામાં અનુમતિ આપવામાં આવેલ છે, એમ અનુમાન થાય છે. દાન લેનારના નિવાસસ્થાનના નામવાળો ભાગ ગુમ થયેલ છે. આ વાક્યોનો અર્થ નીચે મુજબ થાય. મૂળ દાન લેનારના ભોગવટાનું ગામ કલહાટક જે હસ્તવપ્રાહરણી વિભાગમાં આવેલું છે તે ચાલુ રીવાજ મુજબ અમે આપ્યું છે,

ગુપ્ત સં. ૨૦૬ થી ૨૧૭ સુધીનાં ધ્રુવસેન ૧ લાનાં દાનપત્રોમાં લેખક તરીકે કિશ્ક ચાલુ રહેલ છે, પરંતુ દૂતકના નામમાં ફેરફાર થયેલ છે. સં. ૨૦૬ થી ૨૧૦ ના શ્રા. સુ. ૧૫ સુધીનાં દાનપત્રોમાં દૂતકનું નામ મમ્મક મળે છે, જ્યારે ૨૧૦ ના આસુ. વ. ૫ નાં પાલીતાણાના પતરામાં રૂદ્રધર નામ આપેલ છે. ત્યારપછી ૨૧૬ ના દાનપત્રમાં દૂતક તરીકે ભોગિક રાજસ્થાનીય ભટ્ટિનું નામ આપેલ છે. આ નામોના ફેરફારને આધારે આ દાનપત્રમાં મમ્મક દૂતક તરીકે છે, તેથી તે ૨૦૬ થી ૨૧૦ શ્રા. સુ. ૧૫ ના સમયમાં અપાએલું માની શકાય, પરંતુ તે બહુ આધાર ભૂત મનાય નહીં. કારણ એકી વખતે બે દૂતક પણ હોઈ શકે. હસ્તપ્ર તે હાલનું હાથબ હોવું જોઈએ અને કલહાટક તે હાથબ પાસેની ખાડીના પૂર્વકિનારા ઉપરનું કોળીઆક ગામ હોવું જોઈએ.

અક્ષરાન્તર^૧

પતરું પહેલું

૧૪ [સ્તુ]વ[સંવિદિતં] યથા હસ્તવપ્રાહરા[ર]ણ્યાં કલહાટક ગ્રામ ~ પૂર્વ
ભુક્તભુજ્ય[મા]નક:

પતરું ત્રીજું

૧૫ — — — નગરવાસ્તવ્યબ્રાહ્મણ વિશ્વદત્ત વસુદત્તાભ્યાં ભરદ્વાજસગોત્રાભ્યાં

૧૬ — — — [સ]બ્રહ્મચારિભ્યાં મયા માતાપિત્રો:

૨૪ [આચ્છેત્તા] ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસે[ત્] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો
હરેત વસુન્ધરા[મ્]

૨૫ ગવાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ કિલ્બિષમ્ [॥]બહુભિર્વસુધા ભુક્તા રાજ-
[મિસ્સગરા]

૨૬ દિભિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ[॥]

૨૭ સ્વહસ્તો મમ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેનસ્ય [॥] દૂતકઃ પ્રતીહારમમ્મકઃ

૨૮ લિખિતં કિક્કકેન [॥] — — —શુ— — —

૧ પહેલા પતરાની પંક્તિ ૧ થી ૧૩ ધ્રુવસેન ૧ લાના સંવત ૨૦૬ ના પતરાની પંક્તિઓ સાથે મળતી આવે છે. જુઓ. એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૫ ૨ આઠીથી આમળનો ભાગ પણ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૫ મે આપેલ દાનપત્રમાંના ભાગ સાથે મળતો આવે છે.

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

ધરસેન ૨ જાનાં બંટીયાનાં પતરાં^૧

ગુ. વ. સં. ૨૫૭ વૈ. વ. ૧૫ (ઇ. સ. ૫૭૩)

વોટસન મ્યુઝિયમનું દફતર તપાસતાં અપ્રસિદ્ધ વલ્લભીના દાનપત્રનાં બે પતરાંની છાપો મળી આવી હતી. સ્વ. વલ્લભજી આચાર્ય જે પ્રથમ વોટસન મ્યુઝિયમમાં ક્યુરેટર હતા તેમણે છાપો ઉપર આવી નોંધ કરી હતી કે આ પતરાંની છાપો ઇ. સ. ૧૬૦૪ માં તેમને કાઠિયાવાડની નૈઋત્યમાં ખાન્ટવા તાલુકાના ગામ ખન્ટિઆના ગુજરાતી મહેતાજીએ આપી હતી. એમ જણાય છે કે તેઓ તે અસલ પતરાં મેળવી શક્યા ન હોતા, અને તે તે મેળવવા માટે મારો પ્રયત્ન પણ સફળ થયો નહીં. પરંતુ લેખની ઉપયોગિતા ધ્યાનમાં લઈ છાપો ઉપરથી તે પ્રસિદ્ધ કરું છું.

છાપો ખરોખર લેવાએલી ન હોતી અને ફાઈલમાં લગભગ ૨૨ વર્ષ સુધી રહ્યાથી કાગળ ખડું જ બટકણું થઈ ગયો હતો. એમ જણાય છે કે પતરાં સુરક્ષિત છે. દરેક પતરાનું માપ ૧૨ ૧/૨ ઇંચ લંબાઈ અને ૮ ઇંચ પહોળાઈ છે અને ઠડી માટે બે કાણાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૭ પંક્તિ છે અને બીજામાં ૧૫ છે.

લિપિ વલ્લભી દાનપત્રોમાં વપરાતી છે. દાન આપનાર રાજાનું નામ બીજા બધામાં હોય છે તેમ ધરસેન નહીં, પણ ધર્સેન લખેલ છે. જીંહામૂલીય અને ઉપધમાનીયનો ઉપયોગ પં. ૧૫ અને ૩૦ માં થયેલો છે. મુક્તા શબ્દ પં. ૩૦ માં बहुभिर्बिसुधा પછી કોતરવા માટે છોડી દેવામાં આવેલ છે. દાનપત્ર એકંદર રીતે ભૂલો વગરનું છે.

લેખ વલ્લભી કે જ્યાંથી દાન આપવામાં આવ્યું હતું તે શબ્દથી શરૂ થાય છે. પછી વલ્લભી વંશના સ્થાપક ભટાર્કથી શરૂ કરી, દાન દેનાર ધરસેન ૨ જા સુધીના રાજાઓનું દરેકનું કવિતા-મય વર્ણન આપેલ છે. આ વર્ણન બીજા ધરસેનના તામ્રપત્રમાં છે તેને મળતું આવે છે. જેને દાન આપ્યું છે તે મૈત્રાયણીય શાખા અને શાંડિલ્ય ગોત્રનો દેવદત્ત નામનો બ્રાહ્મણ છે^૨ (પં. ૨૦). સુરાષ્ટ્રમાં કૌણિન્યપુરની ઉત્તરમાં આવેલું ભટ્ટક (અથવા ભદ્રક) પત્ર (૬ ?) ગામ દાનમાં આપેલું છે (પં. ૧૧, ૧૭, ૧૮). બ્રાહ્મણોને આપેલાં દાનોમાં હોય છે તેમ એમાં દાન આપવાનો આશય પંચમહાયજ્ઞ નિભાવવાનો છે (પં. ૨૦). અધિકારીઓનાં નામ અને દાનની સાથે આપેલા હક્કો આ ધરસેનના સં. ૨૫૨ ના દાનપત્રમાં^૩ મળે છે તે જ છે. સંધિવિગ્રહના અધિકારી સ્કન્દભટે લેખ લખ્યો છે (પં. ૩૧) અને દૂતક ચિખ્ખર છે (પં. ૩૨). લેખની સાલ ગુ. વ. સં. ૨૫૪ વૈશાખ વદિ ૧૫ છે. (પં. ૩૨) તે દિવસે સૂર્યગ્રહણ હતું (પં. ૨૨). ધરસેન ૨ જાનાં ૨૫૨ ની સાલનાં સાત દાનપત્રોમાં^૪ જે દૂતક અને લેખક છે તે આમાં પણ છે. સં. ૨૬૬ ના દાનપત્રમાં દૂતક જૂદો આવેલ છે.

લેખમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી વલ્લભી તે હાલનું કાઠિયાવાડમાંનું વળા છે. કૌણિન્યપુર તે કાઠિયાવાડની દક્ષિણે આવેલું કોડીનાર માની શકાય. સુરાષ્ટ્રમાંનું ગામ ભટ્ટકપત્ર (૬) બોળખી શકાયું નથી.

૧. એ. ઈ. વો. ૨૧ પા. ૧૭૬ ડી. બી. ડીસ્લેકર ૨ તેડું નિવાસસ્થાન આપેલું નથી ૩. એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ ૪. નોટ નં. ૩ જુઓ
લેખ ૫૧

ધરસેન ૨ જાનાં બાર દાનપત્રો મળેલાં છે. આમાંનાં સાવ^૧ સ. ૨૫૨ નાં, એક ૨૬૯નું,^૨ એ સં. ૨૭૦ નાં,^૩ અને બાકીનાં એ^૪ ત્રુટક હોવાથી સાલ વગરનાં છે. આ દાનપત્રની સાલ સાથે સૂર્યગ્રહણનું વર્ણન ઉપયોગી છે, જે તેનાં બીજાં દાનપત્રોમાં ક્યાંઈ આપેલ નથી. લેખમાં ગ્રહણનો ઉલ્લેખ કદાચ આ પહેલો જ હોઈ શકે. મી. એલ. ડી. સ્વામિકૃષ્ણ પિલ્લાઈના ઇન્ડિયન એફીમેરીસ (વો. ૧ પાર્ટ ૧ પા. ૨૨૦) પ્રમાણે ચૈત્ર માસમાં (પૂર્ણિમાન્ત ગણતરી પ્રમાણે વૈશાખમાં) ઇ. સ. ૫૭૩ ના માર્ગની ૧૬ મી તારીખે સૂર્ય ગ્રહણ હતું, તેથી દાનપત્રની તે વિધિ તથા તારીખ હોવી જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ [૧*]વલ્મીતઃ પ્રસર્મૈ .....
૧૫ પાર્થિવશ્રીઃ પરમમાદેશ્વરઃ શ્રીમહારાજધર્સેનૈઃકુશલી સર્વ્વનેવાયુક્તક .....
.....

પત્રું બીજું

- ૧૮ કૌણ્ડિન્ય[પુર]ઉત્તર પદ્મે મટ્ટકપત્ર(દ્ર)ગ્રામસ્તોદ્રઙ્ગઃ .....
૨૦ મૈત્રાયણિક સત્રસચારિશાણ્ડિલ્યસગોત્રબ્રાહ્મણ દેવદત્તાય વલ્લિચરુવૈશ્વદેવાગ્રિહોત્રા-
તિથિપંચ મહાયજ્ઞિકા-
૨૧ નાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્પર્ણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિક્ષિતિ(ત્થિતિ) સમકાલીનઃ
પુત્રપૌત્રાન્વયમોજ્યઃ પૂર્વ-
૨૨ મુજ્જમાન[વૃત્યેહ] સૂર્યોપરાગે ઉદકસર્ગેણ બ્રહ્મદેવો નિસૃષ્ટઃ^૧ .....
૩૧ દિમિઃ [૧*] યસ્ય યસ્ય યદા મૃમિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ । બિસિતં
સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતસ્કન્દમટેન ॥
૩૨ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય ॥ ૬ ચિર્ચિરઃ સં ૨૦૦ ૧૦ ૪ । વૈશર્લ
વ ૧૦ ૧ ॥

૧ ઇ. એ. વો. ૧૫ પા. ૧૮૭ વો. ૭ પા. ૬૮ વો. ૮ પા. ૧૦૩ વો. ૧૩ પા. ૧૬૦ ફરીથી કા. ઇ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૬૪ સં. મા. ઇ. એફ હાડિયાવાડ પા. ૩૫ એ. ભા. ઇ. વો. ૪ પા. ૩૬ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ ૨ ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૬૩ જ. બો. ગ્રં. શા. એ. સો. (ન્યુ.સી.) વો. ૧ પા. ૬૬ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૦ ૪ જ. બો. ગ્રં. શા. એ. સો. (ન્યુ.સી.) વો. ૧ પા. ૨૪ અને ૨૧

૫ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ મે પ્રસિદ્ધ થએલ સં. ૨૫૨ ના દાનપત્રને લગભગ મળતું જ અક્ષરાન્તર છે તેથી આંહી મુદ્દાનો ભાગ આપ્યો છે. ભટ્ટાર્ક, દ્રોણસિંહ, મુવસેન ધરપટ અને ગુહસેનનાં નામો ૨,૩,૫,૭,૮ અને ૧૨ મી પંક્તિમાં આપ્યાં છે. ૬ વાંચો ધરસેન ૭ ચાલુ શાપાત્મક મહોકો ૮ વાંચો વૈશર્લ.

ધરસેન ર જાનું દાનપત્ર

શુ. વ. સં. ૨૫૨ વૈ. વ. ૧૫

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તનું દરેકનું માપ ૧૧૮ ઇંચ લંબાઈ અને ૭૩ ઇંચ પહોળાઈમાં છે. તે બહુ જ સુરક્ષિત છે. પતરાંની કેર વાળીને જાડી બનાવવામાં આવી છે. જમણી બાજુની કડી જે સાદી વાળાની હશે તે શુભ થઈ છે. ડાબી બાજુની કડી કપાએલી નથી, પણ તેમાં કાપા કરેલા છે, જેથી તે સરી શકે. તે અખંડ બખડી છે અને ૬ ઇંચ જાડી છે. તેના ઉપરની સીલ લંબગોળ ૨ ઇંચ અને ૧૪ ઇંચ લાંબી છે અને ખોદેલી સપાટીમાં જમણી બાજુ તરફ મુખ કરી બેઠેલો નંદી છે. અને તેની નીચે શ્રી મદ્દક શ્રીમદાર્કનું ખોદું રૂપ લખેલું છે. પતરાં કયાંથી મળ્યાં હતાં, તે ખબર નથી.

લેખમાં ભટાકર્કથી ધરસેન ર જા સુધીની ચાલુ વંશાવળી આપેલ છે અને પછી સં. ૧૫૨ ના વૈશાખ વદિ ૧૫ ની તિથિએ તેણે મદસરસ, વીરપુત્ર, પૃથપુત્ર અને ઇશ્વરદેવસેનક નામનાં ગામડાંમાં આપેલાં દાનનું વર્ણન છે.

દાનવિભાગની વિગત સિવાયનો બધો ભાગઈ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ દાનપત્ર સાથે લગભગ મળતો આવે છે. પરંતુ આ પતરાં વધારે સંભાળપૂર્વક લખાયેલાં છે. તે લેખની માફક આમાં પણ લેખક સંધિવિગ્રહના અધિકારી સ્કન્દભટ છે અને દૂતક ચિખિર છે. તિથિની વિગત બંને દાનપત્રમાં સરખી જ છે.

એક બાજુ કેતરેલાં પતરાંની બીજી બાજુએ કેટલીક વાર ઉંધા અક્ષર ઉપડી આવે છે. આ પતરાં જાડાં છે, છતાં બીજી બાજુ ઉંધા અક્ષર ઘણા ઉપડતા છે. વળી જોડાક્ષરમાં અક્ષરોના ભાગ છૂટા છૂટા લખ્યા છે તે ઉપરથી એમ લાગ્યું કે આ પતરાંમાં અક્ષરો કેતરવાને બદલે અડીથી પાડ્યા હશે. પણ વધુ ખારીકીથી તપાસતાં અક્ષરોના વળાકાના ભાગ હથીયારથી કેતરેલા જણાય છે. તેથી પ્રથમની માન્યતા ખોટી ઠરે છે. જોકે લીથોગ્રાફર હજી માને છે કે ગમે તેટલાં પતરાં ગરમ હોય તો પણ હાથના કેતરેલા અક્ષર બીજી બાજુ આટલા બધા ઉપડતા હોય નહીં, અને વળાકાના ભાગ સિવાયના અક્ષરો અડીથી છાપ્યા હશે, એમ તે હજી માને છે.

અક્ષરાન્તર
પત્રું પહેલું

પં ૧—૧૮

પત્રું બીજું

પં ૧૯—૨૨^૧

- ૨૩ નસમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાયાત્મનશ્ચૈદ્ધિકા-
મુષ્મિકયથામલુષિતફલાવાપ્તયે મદસર-
- ૨૪ સિ દક્ષિણસિ(સી)ન્નિ પાદાવર્ત્ત(ર્ત્તઃ) પ્પ(પં)ચાશત્ તથા વીસ્પુત્રે ઉત્તરસિ-
(સી)ન્નિ પાદાવર્ત્ત(ર્ત્તઃ) ષષ્ઠિ બહ્વૃચકેરાદિસગોત્રબ્રાહ્મણલુદ્ર તસ્યેદં પૃથ-
- ૨૫ પુત્ર ઇશ્વરદેવસેનકે અપરસિ(સી)ન્નિ પાદાવર્ત્ત(ર્ત્તઃ) પચ્ચાશતેઃ બહ્વૃચ તથા
ત્રૈવાલંબાયનસગોત્રદસિલાય પાદાવર્ત્ત અશિ(શી)તિ એત[ત્]
- ૨૬ સોદ્રઙ્ગ સોપરિકર સવાતમુ(મૂ)તધાન્યહિરણ્યાદેયં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિકં સમસ્ત-
રાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષે-
- ૨૭ પાણિ(ણી)યં મુ(મૂ)નિચ્છિદ્રન્યાયેનૈષામેવ ચ બલિચરુવૈશ્વદેવામિહોત્રાતિથિ પંચ
મહાયાજ્ઞિકાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સ-
- ૨૮ ધર્મણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિત્ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલિ(લી)નં પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્યં ઉદ-
કસર્ગેણ બ્રહ્મદેયં નિસૃષ્ટં
- ૨૯ યતોસો(સ્યો)ચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિતયા મુંજતં કૃષતં (વાં) કર્ષયતાં પ્રદિશ્વતાં વા-
ન કેનચિત્પ્રતિષેધે વર્તિતવ્યમા
- ૩૦ ગામિભદ્રનૃપતિમિશ્વાસ્મદ્વંશજૈરનિત્યાન્યૈશ્વર્ય્યાણ્યસ્થિરં મ(મા)નુષ્યં સામાન્યં ચ
મૂમિદાનફલમવગચ્છદ્ધિઃ
- ૩૧ અયમસ્મદ્દાયોનુમત્ત(ન્ત)વ્યઃ પારિપાલયિતવ્યર્થે યશ્યૈ(શ્ચૈ)નમાર્ચિષ્ઠ્યાદ્વાચ્છિદ્યમાચં
વાનુમોદેત સ પં-
- ૩૨ ચામિમ્મહાપાતકૈઃ સોપપાતકૈઃ સંયુક્તૈઃ સ્યાદિત્યુક્તં ચ મગવતા વેદવ્યાસેન
વ્યાસેનઃ (ન) [૧*]ષષ્ઠિં ૦
- ૩૩ .... પૂર્વદત્તં ૦
- ૩૪ .... બહુભિર્વં ૦
- ૩૫ યસ્ય યસ્ય યદા મુ(મૂ)મિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ ॥ લિસિતં સન્ધિવિગ્રહા-
ધિકૃત સ્કન્દમટેન ॥ સં ૨૬૨ વૈશાક્ષ વ ૧૬ [૧*]
- ૩૬ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય [૧*]દૃ ચિર્ચિરઃ[૧*]

૧ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮ મે આ જ રાજાનું આ જ તિથિનું દાનપત્ર પ્રમટ થયું છે અને આ સંગ્રહમાં નં. ૪૩ પા. ૮૫ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. તેની સાથે બીજી વિગતમાં આ દાનપત્ર પં. ૧-૨૨ સુધી મળતું આવે છે. ૨ વિસર્ગ નંકામો છે. ૩ આ તથા બહુવૃચની પહેલાં લખાવો જોડો. ૪ કાનરનાર પ્રથમ તથા અમર બહુવૃચ ભૂધી મયો હશે અને પછી પાછળથી તે હમેશો હશે. ૫ પ્રથમ છે કાતરું હતું, પણ પછી એ છટ્ટી નાંખેલ છે. છતાં છાપમાં તે દેખાતા નથી પણ મૂળમાં દેખાય છે. ૬ મૂળમાં આ વિસર્ગ (અધૂરા) છે અને તેનો નીચેનો લ.ગ ભૂલાઈ જવાયો છે.

ભાષાન્તર (હાનિવિભાગનું)

(પં. ૨૨) ... ધરસેન કુશળ હોઈને બધા આયુક્તક, વિનિયુક્તક, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, શૌદ્ધિક, ચાટ, ભટ, બીજા લાગતાવળગતાને આજ્ઞા કરે છે કે:—

(પં. ૨૩) તમને માહુમ થાય કે મારાં માતાપિતાના પુણ્ય માટે અને આ દુનિયામાં તથા પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળ મેળવવા માટે (સંકલ્પના) જળ સહિત પ્રદાહેય તરીકે નીચેનું દાન કર્યું છે. મહસરસની દક્ષિણ સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત અને વીરપુત્રની ઉત્તર સીમામાં સાઠ પાદાવર્ત જમીન બહુવૃક્ષ શાખાના કેરાડી ગોત્રના બ્રાહ્મણ લુદ્રને અને પૃથપુત્ર ઇશ્વરદેવ સેનકની પશ્ચિમ-સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત (તે જ માણસને) અને છેલ્લાં બે ગામડાંમાંથી બહુવૃક્ષ શાખાના, ત્રૈવાલમ્બા, ચન્ન ગોત્રના દસિલને ૮૦ પાદાવર્ત જમીન આપી છે. (અને તે) ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, વાલ, ભૂત, ધાન્ય, હિરણ્ય, અને આદેય સહિત વેઠના હુક્ક સહિત, કોઈ પણ રાજપુરુષની દખ્ખલ રહિત ભૂમિચ્છિદ્ર ન્યાયથી, અને તેઓ બલિચરૂ, વૈશ્વદેવા, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિ (સત્કાર) બે પાંચ મહાચરૂ કરે તેટલા માટે અને ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર, નદી, અને પૃથ્વીની સ્થિતિ સુધી ટકે તેમની રીતે અને પુત્ર અને પૌત્રથી લોગવાય તેવી રીતે આપેલ છે.

(પં. ૨૬) પ્રદાહેયની શરત મુજબ તે લોગવે, ખેડે, ખેડાવે અગર બીજાને આપે તેમાં કોઈએ આડે આવવું નહીં. લક્ષ્મી નિત્ય નથી, જીવન ક્ષણિક છે. અને ભૂમિદાનનું ફળ બધાને મળે છે, એ વિચાર કરીને આ મારા દાનને મારા વંશના ભવિષ્યમાં થનાર રાજાઓએ અનુમતિ આપવી અને પાળવું. આ દાન પડાવી લે, અગર પડાવી લેવામાં સંમત થાય તેને પાંચ મોટાં અને બીજાં નાનાં પાપો લોગશે.

(પં. ૩૨) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે—શાપના શ્લોકો—

(પં. ૩૫-૩૬) આ લેખ સંધિવિગ્રહના અધિકારી રક્ષક ભટે લખ્યું છે.

સં. ૨૫૨ વૈશાખ વદિ ૧૫ આ મારા શ્રીધરસેનના હસ્તાક્ષર છે. દૂતક ચિર્બિર (હતો).

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૨૮૭ કા. વ. ૭ (ઇ. સ. ૬૦૬)

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં એક જ બાબુ કોતરેલાં છે અને ઉપર જે કાણું છે તેથી કડી વડે બેઢેલાં છે. ડાબી બાબુની કડી ઉપર લંબગોળ સીલ છે, જેમાં ઉપડતો વૃષભ કોતરેલો છે અને કીમટાક: શબ્દો લખેલા છે. પતરાં ૧૨ ફૂં લાંબાં અને ૮ ફૂં ઈંચ પહોળાં છે. કેટલીક જગ્યાએ કટાઈ ગયાં છે, પણ બાકીનો ભાગ ખરોખર વાંચી શકાય છે.

દાન વલ્લભીમાંથી આપવામાં આવ્યું છે. યક્ષશૂર વિહારમાં રહેતી બિશુણી માટે કપડાં, ખોરાક, દવા વિગેરે માટે, બુદ્ધ ભગવાનની પૂજામાં જોઈતાં ચંદન, ગંધ, પુષ્પ માટે અને વિહારના કુલ્યા-તુલ્યા ભાગના સમારકામ માટે ઘાસરકમાંનું નિગ્ગુડક ગામડું શિલાદિત્ય ઉર્ફે ધર્માદિત્યે દાન આપેલું છે. પં. ૨૨ થી ૨૪ માંથી જણાય છે કે પોતાનો વિહાર વટી જવાથી યક્ષશૂરે બાંધેલા વિહારમાં બિશુણીઓ રહેતી હતી. શુહસેનનું નામ વંશાવળીમાં ભટ્ટાર્ક પછી તરત જ લખેલું છે અને વચમાંના, ચાર રાજાનાં નામ મૂકી દીધાં છે.

આયુક્તક, વિનયુક્તક, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, કુમારામાત્ય વિગેરે અધિકારીઓનાં નામ આપેલાં છે.

દૂતક ભટ્ટાદિત્યચક્રસર હુતો અને લેખક સન્ધિવિગ્રહનો અધિકારી વત્રભટ્ટિ હુતો. તિથિ શુ. સ. ૨૮૭ ના કાર્તિક વદિ ૭.

૧ જ. યુ. બો. ચો. ૩ પાર્ટ ૧ પા. ૮૦ એ. એસ. ગ્રંથ ૨ સં. ૨૮૬ અને ૨૮૭ નાં પતરાંમાં જ દૂતકનું નામ ભટ્ટાદિત્યચક્રસર લખેલું છે. સાધારણ રીતે વલ્લભી તામ્રપત્રોમાં પાટવી કુમાર દૂતક તરીકે હોય છે. આ ભટ્ટાદિત્ય ચક્રસર પાટવી કુમાર હશે ? અને તેના બાપ પહેલાં મરી ગયો હશે ? શિલાદિત્ય ૧ લા પછી તેનો નાનો ભાઈ ખરગદ ૧ લો ગાદીએ આવ્યો છે. આ ખરગદ સં. ૨૬૦ નાં બે દાનપત્રોમાં દૂતકતરીકે આવે છે. ખરગદ ૧ લાનાં બે દાનપત્રો ઈ. સ. ૧૬૩૨ માં લાડી લાખે વિરદીમાંથી તેમ જ અમરેલીમાંથી મળ્યાં છે.

અક્ષરાન્તરં

પતરું પહેલું

૧ ઓં સ્વસ્તિ વલમિતઃ ....

પતરું બીજું

૨૦ [શીલાદિત્ય)(કુ]શલી સર્વાનેકાયુક્તક ....

૨૧ .... માતાપિત્રો પુણ્યાપ્યાયનાય વલ ....

૨૨ ત .... છુ[ણી]સંઘસ્યેદાની તદ્વિહારસ્થાનમાવાચક્ષુરવિહારે-
પ્રતિવસત[શ્રીવરપિંડપાતશયનાસનગ્લા]

૨૩ નપ્ર[ત્યયમૈષજ્]યપરિષ્કારાર્થં બુદ્ધાનાં ચ ભગવતાં પૂજાસપનગન્ધધૂપપુષ્પમાલ્યદી-
પતૈલાદ્યુપયોગાય [વિહાર]

૨૪ સ્ય ચ સ્વપ્નસ્ફુટિતપ્રતિસંસ્કારાય ઘાસરકપથકાન્તર્ગતો ત્રિગુહકપ્રામઃ પૂર્વ-
મુક્તમુખ્યમાનકઃ પ્રવદ્યશ ....

૨૫ ઇતિ કૃત્વાન્વિષ્ય સોદ્રઙ્ગસ્સોપરિકરસ્સઘાતભૂતપ્રત્યાયઃ ....

૨૨ .... દૂતકશ્ચાત્ર મદ્યાદિત્યયશઃ લિખિતં સન્ધિવિ-

૨૩ [મહાધિ]કૃત દિવિરપતિવત્રમાદૃતિના ॥ સં ૨૦૦+૮૦+૭ કાર્તિક વ ૭ ॥ ઓં ॥
સ્વહસ્તો મમ

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૨૬૦ ભાદ્રપદ સુ. ૧૦

પત્રાં જે કાણાંમાં પસાર થતી કડીઓથી જોડેલાં છે. ડાબી કડી ઉપરની સીલ ઉપર નંદી તથા શ્રીમદ્વાકઃ કોતરેલ છે. દરેક પત્રે ૧૪ ઇંચ લાંબું અને ૬ઠ્ઠે ઇંચ પહોળું છે. પત્રાં બહુ ઘસાઈ ગયેલાં છે અને ખીનાં પ્રસિદ્ધ થયેલ પત્રાંની મદદ વિના વાંચી શકાય તેમ નથી.

પં. ૧૫ માં મા નો કાનો જમણી બાજુ ઉપરને બદલે નીચે લખેલો છે.

દાન વલ્લીમાંથી અપાયું છે. દશપુરમાંથી નીકળીને વલ્લીમાં રહેતા ઔદરેષણિ ગોત્રના રૂદ્રશર્મનના પુત્ર મિત્રશર્મન અને ગણેશ્વર નામના જે બ્રાહ્મણને મણ્ડલીદ્રંગમાં દન્તુરાપુત્ર ગામ શિલાદિત્યે આપેલું હતું.

દશપુર તે જ્વાલીઅરના માલવામાંનું મન્દસુર છે. દૂતક ખરબડ છે અને લેખક સંધિવિગ્રહા. ધિકારી વત્રભટ્ટિ છે. તિથિ શુ. સં. ૨૬૦ ના ભાદ્રપદ સુ. ૧૦ છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રં વીજું

૧૯ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય[૧(કુશ)લી-

૨૦ સર્વનિવાયુક્તક ....

૨૧ .... યથામયા માતાપિત્રોપુણ્યાપ્યાયનાય દશપુરવિનિગતવલભિવૈસ્તવ્યાર્યચાતુ-

૨૨ વિંધસામાન્યઔદરેષણિસગોત્રછન્દોગસબ્રહ્મચારિબ્રાહ્મણરૂદ્રશર્મપુત્રબ્રાહ્મણમિત્રશર્મ-
ગણેશ્વરામ્યાં

૨૩ મણ્ડલીદ્રંગે દન્તુરાપુત્રગ્રામસ્સોદ્રજઃ સોપરિકરઃ ....

૩૧ .... દૂતકશ્ચાત્ર શ્રી

૩૨ સ્વરમ્હઃ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિવત્રમટ્ટિના ॥ સં ૨૦૦ ૯૦
ભાદ્રપદ સુ ૧૦

૩૩ સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ જ. પુ. બા. વો. ૩ પા. ૧ પા. ૮૫ એ. એસ. ગદ્દે ૨ શિલાદિત્ય સુધીનું વંશ વર્ણન તેમ જ ઉપરના ચાપવિભાગ તેના ૨૮૬ ન્યેષ વ. ૬ ના તામ્રપત્ર(ઈ. એ. વો. ૧૪ પા. ૩૨૭)ની સાથે મળતાં આવે છે, તેથી આંહી ઉપરોક્ત વિભાગનું જ અક્ષરાન્તર આપેલ છે.

૩ વાંચો વલ્લી

નં. ૫૯

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. વ. સં. ૨૬૦ ભાદ્રપદ વ. ૭

આ બન્ને પતરાં એક જ બાળુ કાતરેલાં છે અને એક જ ઠડીથી બેઠેલાં છે. દરેક પતરામાં બે ઠાણાં છે, પણ બીજી ઠડી ગુમ થયેલી છે. ઠડી ઉપરની સીલ ઉપરનો લેખ ભુંસાઈ ગયો છે અને વાંચી શકાય તેમ નથી. પતરાં દરેક ૧૨ ઇંચ લાંબાં અને ૬૩ ઇંચ પહોળાં છે. તે બહુ જ સુરક્ષિત દશામાં છે.

લિપિ ચાલુ વલ્લી પતરાંમાંની જ છે. પં. ૩૨ માંનો મ્ વ્યંજન ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. વલ્લીના દરવાજા બહાર ભદ્રેશ્વર મુકામે છાવણીમાંથી દાન આપવામાં આવ્યું છે. વલ્લીની અંદર ચક્ષુશૂરે બધેલા લિક્ષુણી માટેના વિહારમાં ચારે દિશાથી આવતી લિક્ષુણી માટે કપડાં, ખોરાક, દવાદારૂ વિગેરેના ખર્ચ માટે, ભગવાન બુદ્ધની પૂજામાં જોઇતાં ચંદન ગંધ, પુષ્પ, વિગેરે માટે અને વિહારના કુટ્યાતુટ્યા ભાગના સમારકામ માટે, ધાસરક પ્રાંતમાં વટ્ઠહની પાસે આવેલું અમહાસપુત્ર ગામ શિલાદિત્યે દાનમાં આપેલું હતું.

આયુક્તાક, વિનિયુક્તાક વિગેરે અધિકારીઓને હુકમ કરવામાં આવેલ છે.

હૂતકે શ્રી ખેરગ્રહ છે અને સંધિ વિગ્રહાધિકારી વત્રભટ્ટિએ દાન લખેલું છે.

તિથિ શુ. સં. ૨૬૦ ના ભાદ્રપદના વદિ ૭ છે.

૨૨૨

અક્ષરાન્તર^૧

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધાચારાદ્વલભિપ્રદારભદ્રેશ્વરવાસકાત્પ્રસન્નપ્રણતા ....
- ૧૮ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય ૪૮ કુશલી
- ૧૯ સર્વનેવાયુક્તક ....
- ૨૦ .... યથામયામાતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય

પતરૂં બીજું

- ૨૧ વલ્મીસ્વતલનિવિષ્ટયક્ષશૂરકારિતભિક્ષુણિવિહારે તન્નિવાસિચતુર્દિશામ્યાગ-
- ૨૨ તાર્ક્યભિક્ષુણીસંઘસ્ય ચીવરપિંડપાતશયનાસનગ્લાનપ્રત્યયભૈષજ્ય-
- ૨૩ પરિષ્કારોપયોગાય બુદ્ધાનાં ચ ભગવતાં પૂજાસ્તપનગન્ધપુષ્પમાલ્યદીપતૈલાદ્યપ્ય-
વચ્છિત્તયે વિ-
- ૨૪ હારસ્ય ચ સ્વણસ્ફુટિતપ્રતિસંસ્કારાય ઘાસરકપથકે વટદ્રહપ્રત્યાસન્ન
[અમદાસપુત્ર] પ્રા-
- ૨૫ મસ્તોદ્રઙ્ગસ્સોપારિકરસ્સવાતભૂતપ્રત્યાયઃ ....
- ૨૭ ... સમકાલીનઃ વિહારાર્ક્યભિક્ષુણીસંઘોપભોગ્ય[:]
- ૨૮ [ધર્મ]દાયો વિસૃષ્ટઃ
- ૩૪ .... ॥ દૂતકશ્ચાત્ર શ્રીસ્વરમ્બહઃ ॥
- ૩૫ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતાદિવિરપાતિવત્રભટ્ટિના ॥ સં ૨૦૦ ૯૦ માત્રપદ
બહુલ ૭
- ૩૬ સ્વહસ્તો મમ

૧ શિલાદિત્ય સુધીનું વંશવર્ણન, વિગેરે તેના ૨૮૬ ના જ્યે. વ. ૬ ના તામ્રપત્ર (ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૩૨૭) સાથે મળતું આવે છે, તેથી આંદો ઉપયોગી વિભાગનું અક્ષરાન્તર આપેલું છે.

શિલાદિત્ય ૧ લાનું ભદ્રેણિયકનું દાનપત્ર^૧

શુ. સં. ૨૯૨ ચૈત્ર. સુ. ૧૪ (ઈ. સ. ૬૧૦-૧૧)

સ્વ. ડો. જી. કુન્હાની વિધવા પાસેથી, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમના દરટીઓએ, ખરીદેલાં તામ્રપત્રો પૈકીનાં આ બે છે. તે ઠયાંથી મળ્યાં હતાં તે જાણવામાં નથી.

આ પત્રો ૧૧૩ ઈંચ લાંબાં અને ૮૩ ઈંચ પહોળાં છે. જડા ત્રાંખાના વાળાથી તે બન્ને સાથે બાંધેલાં છે. પત્રોની એક જ બાજુએ લેખ કેતરેલો છે અને પહેલા પત્રમાં ૧૯ અને બીજા પત્રમાં ૧૩ પંક્તિ આપેલી છે. આ શિલાદિત્યના વંશની સીલોમાં હોય છે તેમ સીલ ઉપર શ્રી મટ્કઃ કેતરેલ છે અને તે ત્રાંખાના વાળાના છેડા સાથે ચોટાડેલ છે.

લેખ સંભાળપૂર્વક કેતરવામાં આવેલ નથી અને તેથી ઘણી ભૂલો રહી ગઈ છે. થોડા ભાગ સંભાળપૂર્વક કેતરેલો છે, પણ બાકીનો ભાગ (પં. ૧૩ થી ૧૯) બહુ જ છીછરો કેતરેલો છે. લેખ સંસ્કૃત ભાષામાં છે અને શાપાત્મક ત્રણ પ્રલોકો સિવાય બાકીનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સાવમી સદીમાં ઉત્તર હિન્દની પશ્ચિમ વિભાગમાં ચાલતી વપરાયેલી છે.

લેખ શિલાદિત્ય ૧ લાના સમયનો છે. તે ધરસેનનો પુત્ર હતો અને ધરસેન ગુહસેનનો પુત્ર હતો. તે બધા પરમ શૈવ હતા. છેવટના રાજાઓનાં બીજાં દાનપત્રોની માફક આમાં પણ વંશાવલીમાં સેનાપતિ ભટાર્કના ચાર પુત્રનાં નામ છોડી દેવામાં આવેલ છે.

આ દાનપત્ર દેવીસરસમાં મુકામ હતો. ત્યારે શુ. સં. ૨૯૨ નાર ચૈત્ર સુદિ ૧૪ ને દિવસે આપવામાં આવેલ છે, અને સંધિવિશ્વહુક દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિએ^૩ લખ્યું હતું. દત્તક ખરચડ હતો, જે રાજાનો નાનોભાઈ અને પાટવી કુમારની જગ્યાએ હોઈ શિલાદિત્ય પછી ગાદીએ આવેલ.

આ શાસનમાં લખ્યું છે તે મુજબ ખાર વનસ્થલીમાં આવેલા ભદ્રેણિયક ગામમાં ૨૦૦ પાદાવર્ત જમીન તે ગામમાંના સૂર્યમંદિરની પૂજા માટે આપવામાં આવેલી. આ ખરસો પાદાવર્ત-માંથી સો પાદાવર્ત ગામની પૂર્વ સીમમાં બ્રાહ્મણ પ્રભન્દત્તને મળેલી જમીનથી પૂર્વ તરફ, બ્રાહ્મણ રૂદ્રને મળેલી જમીનથી દક્ષિણ તરફ ખરટિકા હણડકથી ઉત્તરમાં, અને ગોપ્પર વાટક ગામની સીમની સંધિથી પશ્ચિમ તરફ, આવેલાં હતાં. બાકીના સો પાદાવર્તની ચતુઃસીમા આપેલી નથી, પણ ભૈક્ષક માટે પ્રથમથી જુદી કાઢેલી જમીન^૪ સૂર્યનામંદિરને બીજા એક ટુકડા સહિત આપેલી હતી, એમ લખેલ છે. આ જમીન પૂજા, સ્તંપન, ગંધ (ચંદન), પુષ્પમાલા, દીવાને માટે તેલ, વાદ્ય ગીત, નૃત્ય, બલિચરૂ વિગેરે માટે તેમ જ પાદમૂલના પ્રજીવન માટે તેમ જ દેવાલયના ખંડન, ફાટકૂટના છોણીદાર વાસ્તે આપવામાં આવેલ છે.

આ દાનમાં આપેલાં સ્થળો જેવાં કે દેવી સરસ (પં. ૧) ભદ્રેણિયક (પં. ૧૯, ૨૦, ૨૨) ખારવનસ્થલી^૫ (પં. ૨૨) ખરટિકા^૬ હણડક (પં. ૨૩) ગોપ્પરવાટક (પં. ૨૩) વિગેરે ઓળખાઈ શકાયાં નથી.

૧ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૧૬ ચાર. ડી. બેનરજી ૨ સ્વ. મી. બેનરજીએ ૨૯૦ વાંચેલ અને નો. ઈ. ઈ. વો. ૨૦ પા. ૧૮૧ મે તે જ સાલ લખેલ છે. પરંતુ હું ૨૯૨ વાંચું છું તેથી શિલાદિત્ય ૧ લાની આ ઉદ્ધામાં છેલ્લી સાલ મળે છે. આ અને ત્યારપછીના ધરસેન ૩ નાં ૩૦૪ ના દાનપત્ર વચ્ચેના ગાળામાં એકાદ રાજાએ એટલે કદાચ તેના બાઈ ખરચડે રાજ્ય કર્યું હોય, એવો સંભવ છે. શિલાદિત્ય ૧ લાનાં ધણાં દાનપત્રોમાં તે દત્તક તરીકે આવે છે. અને તેનું એક દાનપત્ર પણ હમણાં મળી આવ્યું છે. (ગર્વ. એપી.) ૩ આ વત્રભટ્ટિને ક્રીદ્દાઈ^૭ લીરટ નં. ૧૩૪૧ માં વશભટ્ટિ અને નં. ૧૩૪૬ માં વશમટ લખ્યો છે. નં. ૧૩૩૭ માંનું વટપભટ્ટિ, નં. ૧૩૩૮ માંનું ચંદ્રભટ્ટિ અને નં. ૧૩૪૫ માંનું ચત્રભટ્ટિ એ બધાં વાંચ્યન ખોટાં છે. રકંદભટ્ટ તે વત્રભટ્ટિનો પિતા, વત્રભટ્ટિ તેનો દીકરો, રકંદભટ્ટ અને તેનો દીકરો, અનહિલ એમ આ કુટુંબની ચાર પેઢીએ ઉત્તરોત્તર મેત્રકુટુંબના આઠ રાજાઓના સમયમાં લડાઈ ખાતાનો અધિકાર ભોગવ્યો હતો. (ગર્વ. એપી.) ૪ લવ પછીનાં બે ટપકાંને ૨ વાંચ્યો તેો જમીનના બન્ને ટુકડા મળી સો પાદાવર્ત જમીન થવી જોઈએ. (તંત્રી) ૫ આ મંડળને માટે વપરાયેલું હોયું જોઈએ ન્હૂનાજઢ પાસે વંચળી ગામ છે તે કદાચ હોય પણ તેનું ન્હૂનું નામ વામનસ્થળી હતું (તંત્રી) ૬ ખરટક, ભદ્રાણક ગામડા તરફ જતો રસ્તો અને આદિત્યની માલીકીનો. કૂવો, એ બધાં આજ રાજાનાં સં. ૨૯૦ ના ટાંકના તામ્રપત્રમાં આપેલાં છે, તેથી આ બન્ને દાનપત્રોમાં સૂચવેલી જમીન પાસેપાસે હોવી જોઈએ, એમ અટકળ કરી શકાય.

ઔક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં^૧ સ્વસ્તિ [૧] વિજયસ્કન્ધાવારાદે[વી]સરો વાસ્સકાત્ પ્રસમપ્રણતા-
મિત્રાણા [-] મૈત્રકાણામતુલબલસમ્પન્નમણ્ડલ[લા]ભોગસં-
- ૨ સક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્મતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાવનુરક્તમૌ-
ભૂતશ્રેણીપ(વ)લાવાસ-
- ૩ રાજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વર શ્રીભટ(ટા)કર્કાદવ્યચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચર-
ણારવિંદપ્રણતિપ્રવિધૌતાશૈષકલ્મષઃ
- ૪ શે(શૈ)શવાત્પ્રમૃતિ સ્વદ્ગદ્વિતિયિવાહુરવે સમદપદગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વ-
નિકષસ્તત્પ્રતાવૈ પ્રન(ણ)તારાતિચૂડ(ડા)ર-
- ૫ ત્નપ્રભાસ(-)સક્તપાદનચરશ્મિસંહતિસ્સકલસ્મૃતો(તિ)પ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરક્તનાન્વ(ર)ધ્વરાજશબ્દઃ
- ૬ રૂપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિસપ્પ(મ્પ)દ્વિ સ્મરશશાંકાદિરાજોદધિત્રિદશ-
ગુરુષ્વેશાનતિશયાન[:] શરણાશ(ગ)તામય-
- ૭ પ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશૈષસ્વકાર્યફલ [:] પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાન-
ન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણય(યિ)હૃદયઃ પાદ-
- ૮ ચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પ્ર-
દનસ્વપયૂક્તસન્તાનવિસ્ત્ર-
- ૯ તજાહવીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશૈષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાસમ્પદૂબ(પ)-
લોભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમા-
- ૧૦ મિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માતાપિતાંશ્ચિલબલધનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનરપતિ
સમતિમૃદ્ધા[ના]મનુપાલયિતા-
- ૧૧ ધર્મદાયનાં મપાકર્તા પ્રેજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્કોરે-
કાધિવાસસ્ય સ્ય(સં)હતારાતિપક્ષલ-
- ૧૨ ક્ષમી બ[પ]રિભોગદક્ષવિક્રમા[મો] વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમ
માહેશ્વરઃ શ્રી ધરસો[સે]નસ્તસ્ય સુતસ્તત્પ્રાદાનુ
- ૧૩ ધ્યાતસ્સકલદિ[જ]ગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદ[ય]સ્થગિતસમગ્રદિગ્ [હ]
મણ્ડલસ્સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલાગ્ર
- ૧૪ ધ્રુતિ ભાસુરતરન્સ(રસ)પીઠ ઓદૂઢ ગુરુમનોરથમા(મ)હામારસ્સર્વવિદ્યા પરાપર
વિભાગાધિગમવિમલમતિરપિસર્વ-

૧ ટ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ યુનિયન મુખ્યમાં અસલ પત્રાં છે, તે ઉપરથી ૨ ચિહ્નરૂપે છે. ૩ વાંચો પ્રભાવ
૪ વાંચો વિસ્માપિ ૫ વાંચો ધર્મદાયનામપાકર્તા.

- १५ तस्सुभाषितलवेनाऽपिसुखोपपादनीयपरितोषस्समग्रलोकागाधगांभिर्य हृदयोऽपि
मुचरितअतिशयमु
- १६ व्यक्तपरमकरय(रया)णस्वभावः खिलीभूतवृत्तयुगनृपतिपथविज्ञोधनाधिगत-
ओदग्रकीर्तिर्द्धर्मा मु(नु)परोधोज्वलत
- १७ सिकुतार्थसुखसंपदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयवामापरममादेश्वरः श्रीशीलावित्थः
कुशली सर्वाने-
- १८ वायुक्तक विनियुक्तकद्रांगिकमहत्तरशौलिककचौरोद्धरणिकचाटभटकुमासदित्वा-
दीनन्यान्ध्र(न्यांश्च) यथासंभ-
- १९ ध्यमानकास्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्र (ओ)ः पुण्या-
पायनाय भद्रे-

પતરું બીજું

- ૨૦ ણિયક ગ્રામા(મ) નિ પિ(વિ)ષ્ટાદિત્યદેવપાદાનં પૂજાસ્નપનગંધદીપપુષ્પમાલ્યદીપ-
તૈલાદ્યુપયોગાય વાદ્યગીતનૃત્યા
- ૨૧ દ્યૌર્થે વલિચરુસર્ત્રોત્સર્પ્પણાય પાદમૂલપ્રજીવા(વ)નાયા(ય) દેવકુલસ્ય ચ
સ્વળ્લસ્ફુટિતપ્રતિસંસ્કારાય
- ૨૨ ચ વારવનસ્થલ્યાં ભદ્રેણિયકગ્રામે પૂર્વસીમ્નિ બ્રાહ્મણપ્રમન્દતસત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રા
ત્પૂર્વતઃ રુદ્ર-
- ૨૩ સત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રાદક્ષિણતઃ વરટિકાદળ્લકાદુત્તરતઃ ગોપ્પરવા(વા)ટક [ગ્રા]
મસીમાસન્ધેરાપરતઃ પાદાવર્ચ શતં
- ૨૪ તથાસ્મિન્નૈવ ગ્રામે મૈક્ષકં^૧ લવમેતત્પાદાવર્ચશતં મૈક્ષકંશ્ચ સોદ્રંગં સોપરિકરં
સવાતમૂતપ્રત્યાયં સધાન્ય-
- ૨૫ દ્વિરપ્યાદેયં સદશાપરાધં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિઃ^૨ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયં
પૂર્વપ્રત્નબ્રહ્મદેય-
- ૨૬ વર્જિતં ભૂમિ(મિ)ચ્છિદ્રન્યાયેનાચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિત(તિ)સરિત્પર્વતસમકાલીનં
ધર્મદાયતયા નિસૃષ્ટં યતઃ ૩-
- ૨૭ પરિ[લિ]ક્ષિતસ્થિત્યા મુજ્યમાનસ્ય ન કૈશ્ચિદ્વ્યાસેધે વર્તિ[ત]વ્યમાગા
મિભદ્રનૃપતિભિરપ્યસ્મદ્રંશજૈરન્યૈર્વા અનિત્યા-
- ૨૮ નૈશ્વર્યાર્ણ્યાસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્ય[ં] ચ ભૂમિદાન ફલમવગચ્છદ્વિરયમસ્મ
દ્વાયોન્યવ્યાઃ(વ્યઃ) પરિપાલયિ-
- ૨૯ તવ્યાશ્ચેત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેનં બહુભિર્વસુધામુક્તા રાજભિસ્ત
ગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા
- ૩૦ મૂમિસ્તા(ત)સ્ય તસ્ય તદા ફલં યાનીહ દારિદ્ય મયાજેરેન્દ્રૈર્દેવનાનિ
ધર્મ્માયતનાનિ(ની)મિ(ક્રિ)તાનિનિર્મૂ(ભુ)ક્તમાલ્ય
- ૩૧ પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ષષ્ટિ વર્ષ સહસ્રાણિ સ્વર્ગે
મોદતિ ભૂમિદઃ આચ્છેતા ચા-
- ૩૨ નુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ^૩ દૂતકાશ્વાત્ર શ્રીસ્રવમ્હઃ લિખિતં સન્ધિ
વિગ્રહાધિ મિ(ક્રિ)ત દિવિરપતિ
- ૩૩ વત્રમઢિના સંવત્ ૨૯૨ ચૈત્ર શુ ૧૪ સ્વહસ્તો મમ

૧ વિસર્ગ નકામે છે તે કદાચ બેનું ચિહ્ન પણ હોય. (તંત્રી) ૭ વાંચો વિષ્ટિકં ૮ વિશ .
ચિહ્નને માટે ૮૫કું છે. ૯ વાંચો વસેત [॥] इति.

નં. ૬૬

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં ધ્રુવસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુ. સં. ૩૧૯ જ્યે. સુ. ૭ (ઈ. સ. ૬૩૮)

૧૨૬ ઇંચ લંબાઈ અને ૮૩ ઇંચ પહોળાઈનાં આ બે પતરાં ડાબી બાજુના કાણામાંથી પસાર થતી કડીથી બાંધેલાં છે. જમણી બાજુના કાણાની કડી ગુમ થયેલી છે. આ પતરાંની સ્થિતિ બહુ ખરાબ છે.

પં. ૪૩ માં ત ને ઉપર આડો લીંટો છે.

દાન ... ... છાવણીમાંથી અપાયું છે. વલ્લીની નજીકમાં ચક્ષુશર વિહારની હદમાં પૂર્ણભદ્રે બાંધેલા વિહારમાં રહેતી બૌદ્ધ ભિક્ષુણીસંઘ માટે કપડાં, ખોરાક, દવાદારૂ વિગેરે મેળવવા માટે, બુદ્ધ ભગવાનની પૂજા માટે ચંદન, પુલ, ગંધ દીપ વિગેરે માટે, અને વિહારના કૂચા તૂચા ભાગના સમારકામ માટે, સુરાષ્ટ્રપ્રાંતમાં રોહાણકમાં નાગદિજ્ઞાનક ગામ ધ્રુવસેને દાન વરીકે આપ્યું તેની નોંધ આમાં છે. સામન્ત ઠક્કુકની માના ખાનદાન કુટુંબમાં પૂર્ણભદ્ર જનમ્યો હતો.

દ્રવક સામન્ત શિલાદત્ય હતો અને લેખક સ્કન્દભદ્ર હતો. તિથિ ગુ. સં. ૩૧૯ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૭ હતી.

ધ્રુવસેનની આ ન જણાયેલી નવી સાલ છે. તેથી આ દાનપત્ર ઉપયોગી ગણાય. આ રાજાનાં બી દાનપત્રો સં. ૩૧૦,^૨ ૩૧૨,^૩ ૩૧૩,^૪ ૩૨૦,^૫ અને ૩૨૧^૬ નાં છે.

૧ જ. યુ. ભા. વા. ૩ પાટ ૧ પા. ૮૮ એ. એસ. ગદ્દે, ૨ ઇ. એ. વા. ૬ પા. ૧૩ ૩ જ. ભા. ભ. રા. એ. સો. (ન્યુ. સી) વા. ૧ પા. ૬૬ ૪ તેજ વા. ૧ પા. ૫૦ ૫ જ. ભા. એ. રા. એ. સો. વા. ૨૭ પા. ૬ ૬ વા. એ. ઈ. વા. ૮ પા. ૧૮૮ ૬ એ. ઇ. વા. ૮ પા. ૧૬૪

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

૧ ઑં .... વિજયસ્કન્ધાવારા .... મદ્ર રંક (?) વાસકાત્ પ્રસમપ્રણત્યમિત્રાણાં

પતરું વીજું

૩૨ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેન [૧૮૬૫]

૩૩ સર્વાનેવ યથાસમ્બધ્યમાનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રો
x પુણ્યાપ્યાયનાય વલ [મ્યા મ્યાસે સન્નિવિષ્ટ યક્ષશૂરવિહાર-૩૪ મળ્દલે સામન્તકક્ષુકમાતૃકુલપુત્રિકાપૂર્ણમટ્ટાકારિતવિહારનિવાસિનાનાદિગમ્યા-
ગતાર્થમિક્ષુણી સંવાય ચીવરપિન્ડ પાતશ-૩૫ યનાસનગ્લનમૈષજ્યાદ્યર્થં વુદ્ધાનાં ચ ભગવતાં ગન્ધમુષ્પધૂપદીપ્તૈઃકાચર્થં
ચિહારસ્ય ચ સ્વળ્દસ્ફુટિતપ્રતિ[સંસ્ક]-૩૬ ર્ણાય ચ સુરાદ્યેષુ સેહાણકપથકે નાગાદિન્નાનકગ્રામસ્સોદ્રઙ્ગસ્સોપરિકરસ્સમૂતવાત-
મત્યોપસ્થ[ધા]-

૪૩ — — — — દૂતકોત્ર સામન્તશીલાશિત્યઃ લિસિત[મિ]

૪૪ [દંસંધિ]વિગ્રહાધિકૃત દિવિરપતિ[ચન્દ્ર]મૃષ્ટિપુત્ર દિવિરપતિસ્કં[વ્યમ]
ટેન સં ૩૦૦ ૧૦ ૯ જ્યેષ્ઠ શુ. ૭ સ્વહસ્તો મમ.

૧ ધ્રુવસેન ખીબ સુધીનું વંશવર્ણન શરવાતનો ભાગ પાદ કરીએ તો આ જ સુળના સં. ૩૧૩
આ. સં. ૧૪ ના તામ્રપત્ર (જ. બો. ઈ. ૨૧. એ. સો (ન્યુ. સી.) વો. ૧ પા. ૫૦ તથા આશ્વાર્થ-
લેખો નં. ૬૫)ની સાથે તદન મળતું આવે છે તેથી ઉપયોગી વિભાગનું અક્ષરાન્તર આપેલ છે.

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં જેસરનાં પતરાં^૧

વ. સં. ૩૫૭ દ્વિતીય પૌષ વ. ૪ (ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬)^૨

આ તામ્રપત્રો કાઠિયાવાડમાં ભાવનગર સ્ટેટ વાખાના જેસર ગામડામાંથી ઇ. સ. ૧૯૧૫ માં મળ્યાં હતાં. તે ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરને આપેલાં અને તેમણે શીલાદિત્ય ૩ જાનાં એક બીજા દાનપત્રની^૩ સાથે બન્નેની નોંધ લીધી^૪ છે.

૧-૨૪” લાંબાં અને ૧ કુટ પહોળાં બે જાડાં તામ્રપત્રોની અંદરની બાજુએ લેખ કેાતરેલો છે અને તે લાંબી ત્રાંબાની કડીથી જોડેલાં છે. કડી ઉપર કાઠિયાવાડનાં બીજાં તામ્રપત્રની સીલ ઉપર હોય છે તે શ્રી મટ્ક અક્ષરો છે. સીલની ઉપરના ભાગમાં નંદીનું ચિત્ર છે. બીજી બાજુનાં છિદ્રો છે, પણ તેમાંની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. કુલ ૬૨ પંક્તિ લખાણની છે, જેમાંથી ૨૬ પહેલા માં અને ૩૬ બીજા પત્રમાં છે. છેલા ત્રણ શાપાત્મક શ્લોકો શિવાય બાકીનો બધો લેખ ગદ્યમાં છે. લેખની ભાષા સંસ્કૃત છે અને પૂર્વજ્ઞનાં પતરાંમાંથી નકલ કરેલાં આંખરમય વાક્યો છે. રેફ્રાળા વ્યંજનો ખેવડા લખ્યા છે. ૫ અને ૬ ની પહેલાં ઉપધ્માનીય અને જુહા-મુલીયનો ઉપયોગ કરેલ છે.

લિપિ ઉપર દક્ષિણ તરફની અસર છે. જુઓ પં. ૩૨ માં સ્નાલંકાર નો. ૬ ની બેઠકનો લીંટો દાખી દેવામાં આવેલ છે. અનુસ્વારની જગ્યાએ ઘણીવાર ન લખેલ છે જુઓ અન્ત (પં. ૧૦) વિષ્ણુસ્ત (પં. ૧૬) પં. ૨૫ અને ૪૪ માં એવ નો. ૧ નોંધ લેવા જેવો છે.

લેખની પહેલી ૪૫ પંક્તિમાં વંશાવળી છે. વલ્લી વંશના છેવટના રાજાઓના તામ્રપત્રમાં હોય છે તેમ ભટાર્કના દીકરાનાં નામ છોડી દેવામાં આવેલ છે. ભટાર્ક પછી તેના ચોથા દીકરા ધરપટ્ટના દીકરા શુભસેનનું નામ પ્રથમ લખ્યું છે. પછી તેનો દીકરો ધરસેન ૨ જો, તેનો દીકરો શીલાદિત્ય ૧ લા ઉફે ધર્માદિત્ય, તેનો નાનો ભાઈ ખરચહ ૧લો અને તેનો દીકરો ધરસેન ૩ જો. તેની પછી ગાદીએ તેનો નાનો ભાઈ ધ્રુવસેન ૨ જો ઉફે બાલાદિત્ય અને તેની પછી તેનો દીકરો ધરસેન ૪થો આવ્યો. ત્યાર બાદ શીલાદિત્ય ૧લાના દીકરા ડેરભટ્ટનો દીકરો ધ્રુવસેન ૩જો આવ્યો. ધ્રુવસેન ૩જો પછી તેનો મોટો ભાઈ ખરચહ ૨જો અને તેની પછી તેના મોટા ભાઈ શીલાદિત્ય ૨જોનો દીકરો શીલાદિત્ય ૩ જો, આ દાનનો દાતા ગાદીએ આવ્યો. [સ્વ. આર. ડી. ખેનરજીએ આ તામ્રપત્રની સાલ ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ. વ. ૧૦ વાંચેલ છે. પ્રો. ભાંડારકરે ૩૮૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચેલ છે.^૫ આ બન્ને વિદ્વાનોએ સાલના વાંચન અનુસાર આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩જાના પુત્ર અને અનુયાયી શીલાદિત્ય ૪થાનું માન્યું હતું. પરંતુ વંશાવળી શીલાદિત્ય ૩જાથી પૂરી થાય છે અને સ્વ. ખેનરજીએ એમ કલ્પના કરી કે શીલાદિત્ય ૪થાનું વર્ણન આમાં રહી ગયું હતું, પરંતુ ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટે સાલ ૩૫૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચીને આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩જાનું ઠરાવ્યું છે. દશકનું ચિહ્ન શીલાદિત્ય ૩જાના હુસડીના તામ્રપત્રમાં^૬

૧ એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૧૧૪ આર. ડી. ખેનરજી ૨ આ તામ્રપત્રોની સાલ આર. ડી. ખેનરજીએ ૩૮૭ દ્વિ. પા. વ. ૧૦ વાંચેલ અને ડો. ડી. આર. ભાંડારકરે ૩૮૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચેલ, પણ ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટે ૩૬૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચીને તેને ચિલાદિત્ય ૩જાનું દાનપત્ર ઠરાવેલ છે. ૩ હવે પ્રસિદ્ધ થયાં છે. એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૨૧૦ ૪ પ્રો. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ પારા. ૧૦ ૫ પ્રો. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ અને ઉત્તર હિન્દના લેખો નં. ૧૩૬૮ ૬ ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૬ અને બા. પ્રા. ઝં. ઇ. પા. ૪૫ લેખ ૫૫

છે તેવું જ ૫૦ માટેનું છે. વળી શીલાદિત્યના ૩૪૭ સાલના જેસરના તામ્રપત્રમાં જે દાન લેનાર છે તે જ આ દાનપત્રમાં દાન લેનાર છે. ફરક માત્ર એટલો છે કે આંહી તેને દીક્ષિત લખ્યો છે અને તેના જેસરના દાનપત્રમાં વાપરેલ જે નામ સગ્ગળ અને પ્રકાશ આપ્યાં નથી. તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે શીલાદિત્ય ઉગ્રએ તે જ પુરૂષને ખીજું દાન દશ વર્ષ પછી આપ્યું હોવું જોઈએ— ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટ]

(૧) પુખ્ત—સામ્બપુરમાંથી નીકળી આવેલા, કૌશિક ગોત્રના યજુર્વેદની વાજસનેયશાખાના સામ્બદત્તના પુત્ર બ્રાહ્મણ દીક્ષિતને સુરાષ્ટ્રમાં મડસર ગામમાં મડસરસ્થલીમાં રાજકીય જમીન-માંથી ૨૫ પાદાવર્તવિસ્તારવાળી વાવ દાનમાં આપી તેની નોંધ આ લેખમાં છે. દાનની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વે પાણ્ડવ ખણ્ડ, દક્ષિણે દત્ત (દત્ત)ની માલિકીનું [૩] ગિપલિકકા ખુણ્ડક તરીકે જાણીતું પ્રચીડા, પશ્ચિમે સીસગર ક્ષેત્ર અને ઉત્તરે કુટુમ્બિન સક્કલકનું ક્ષેત્ર (૨) (તે ગામની) ઉત્તર સીમામાં ૧૦૪ પાદાવર્ત ભૂમિ પાંચ કટકે:—કોઈ નષ્ઠ થએલા કુટુમ્બનો પહેલો કટકો ૧૬ પાદાવર્તનો હતો. તેની સીમા નીચે મુજબ—પૂર્વે બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે ચચ્છ અને માતૃલનું કૌટુમ્બિક ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે મઠવાનક અને સગર (?) ક્ષેત્ર, કોરટપદ્મક ગામ-ડાને રસ્તે આવેલું; ઉત્તરે પત્તિયાણક દુર્ગક્ષેત્ર નામનું ક્ષેત્ર. બીજો કટકો ત્રીસ પાદાવર્તનો કોઈ નષ્ઠ થએલા કુટુમ્બની માલિકીનો તેની સીમા:—પૂર્વે બ્રાહ્મણ શંકરનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે કૌટુમ્બિના ભોટુકનું ક્ષેત્ર; ઉત્તરે તે જ બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું ક્ષેત્ર. ત્રીજો કટકો ૪૩ પાદાવર્તનો જે કિકક ખેડતો હતો તેની સીમા:—પૂર્વે સુમાવસધી ગામ જતો માર્ગ; દક્ષિણે બ્રાહ્મણ સક્કલનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પત્તિયાણક અને માતૃસ્થાન નામે ક્ષેત્રો; ઉત્તરે સુમાવસધી ગામની સીમા. ચોથો કટકો પણ કિકક ખેડતો હતો અને તે દશ પાદાવર્ત હતો. તેની સીમા:—પૂર્વે શાહુરસ્તો; દક્ષિણે ગ્રામશિખર; પશ્ચિમે કુલપુત્ર વરૂણની પ્રચ્ચીડા; ઉત્તરે કઠકનું ક્ષેત્ર. પાંચમો કટકો પાંચ પાદાવર્તનો હતો અને તેને કિકક ખેડતો હતો. તેની સીમા:—પૂર્વે બ્રાહ્મણ ચમસનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે દાસનક નામનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે (રાજવટ્ટા) રાજમાર્ગ; ઉત્તરે બ્રાહ્મણ શંકરનું બ્રહ્મદેયક્ષેત્ર.

દાનનો દૂતક રાજપુત ખરચ્છ હતો, અને લેખક સન્ધિવિગ્રહાધિકૃત, દિવિરપતિ, મહા-પ્રતિહાર, સામન્ત મમ્મક હતો. રાજપુત નીચેનાં તામ્રપત્રોમાં દૂતક તરીકે આપેલ છે. (૧) શીલાદિત્ય ઉગ્રનાં સં. ૩૫૬ ના ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો, (૨) શીલાદિત્ય ૪થાનાં સં. ૩૬૨ નાં ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો, (૩) દેવલિનાં સં. ૩૭૫ નાં અને સંવત્ ૩૭૬ નાં તામ્રપત્રો તિથિ સં. ૩૫૭ ના દ્વિતીય પૌષ વદિ ૪ જે ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬ ની ખરોખર આવે છે. દાન મેષવનની છાવણીમાંથી આપવામાં આવ્યું હતું. શીલાદિત્ય ઉગ્રનાં લુન્સડીનાં ૩૫૨ નાં તામ્રપત્રો પણ ત્યાંથી આપવામાં આવ્યાં હતાં. લેખમાંના મડસર, સુમાવસધી વિગેરે સ્થળો ઓળખાઇ શકાયાં નથી. આ લેખ ભાવનગર દરબારે મૂળ પતરાંઓ આપ્યાં હતાં તે ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પતરું

- ૧ ઑં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધ(ન્ધા)વ(વા)રા[ત્] મેઘવનવા(વા)શ(સ)
 કા[ત્]પ્રસભપ્રણતા ....
 ૨૯ .... સહ્યવિન્ધ્યસ્તનયુગાયા:

પતરું બીજું

- ૩૦ ક્ષિતે: પત્યુ: શ્રીઢેરમટસ્ય ....
 ૪૫ .... પરમમાહેશ્વર: શ્રીશીલાદિત્ય: કુશલી સર્વાનેવ સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ
 વસ્સ[-] વિદિત[-]યથા મયા માતાપિત્રો-^૧
 ૪૬ સ્પુળ્યાપ્યાયનાય પુણ્યસામ્બપુરવિનિર્ગતતત્ત્વાતુર્વિઘ્નસામાન્યકુશિકસગોત્રવાજસને-
 યિસપ્ર(બ્ર)હ્નચારિબ્રાહ્મણસામ્બદત્તપુત્રબ્રાહ્મણદી-
 ૪૭ ક્ષિતાય સુરાષ્ટ્રે મહસરસ્થલ્યા મહસરગ્રામે પૂર્વોત્તરસીમ્નિ રાજકીયાત્પદ્મવિક્ષિતિ-
 ભૂપાદાવર્તપરિસરાવાપી યસ્ય આઘાટનાનિ પૂર્વત: પાણ્ડવસ્વખંડ[:]^૨
 ૪૮ દક્ષિણત: દત્તક(ત ?)સત્કમ્પિલિક્ષાલુખંડકસંજિતપ્રચીહા અપરત: ક્ષેત્ર-
 સીસગર: ઉત્તરત: કુટુમ્બિસજ્જિલકપ્રકૃષ્ઠ(છ)પત્તિયેનક ક્ષેત્રં તથા ઉત્તરસીમ્નિ
 પદ્મસ્વખંડાવ-
 ૪૯ સ્થિતાં ચતુરુત્તરભૂપાદાવર્તશતપરિમાણક્ષેત્રં [॥] યત્રૈકસ્વખંડં ઉત્સન્નકુટુમ્બિક-
 ષોડશભૂપાદાવર્તપરિમાણં યસ્ય પૂર્વત: બ્રાહ્મણ અણહકસત્ક બ્રહ્મદેયક્ષેત્રં દક્ષિ-
 ૫૦ નત: ચચ્ચમાતૃલયોસ્સત્કકોટુમ્બ ક્ષેત્રં અપરત: મહવાનક ક્ષેત્રં કોરટપદ્મકગ્રામ-
 યાયી સાગરશ્ચ ॥ ઉત્તરત(ત): પત્તિયાનકદુર્ગક્ષેત્રસંજિત ક્ષેત્રં [॥] દ્વિતીય
 સ્વખંડ[-]ઉત્સન્ન
 ૫૧ કુટુમ્બિકમેવ ત્રિજ્ઞદ્વૂપાદાવર્તપરિમાણં સ(ય)સ્ય પૂર્વત: બ્રાહ્મણશક્કરસત્કબ્રહ્મ-
 દેયક્ષેત્રં । દક્ષિણત: બ્રાહ્મણ અણહકસત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રં । અપરત[:]
 કુટુમ્બિ મોટુક-
 ૫૨ સત્કક્ષેત્રં ઉત્તરત: બ્રાહ્મણ અણહકસ્યૈવસત્કક્ષેત્રં [॥] તથા ત્રિ(તૃ)તીય
 સ્વખંડં કિલકપ્રકૃષ્ઠં ત્રિચત્વારિજ્ઞદ્વૂપાદાવર્તપરિમાણ[-] યસ્ય પૂર્વત: સુસાવ-
 સધીગ્રામયાયી પન્થા[:] દક્ષિણત:

૧ વંશાવળી વિભાગતું અક્ષરાન્તર શીલાદિત્ય ૩ જાનાં સં. ૩૫૬ ના જ્યેષ્ઠ ૭ (જ. ખાં. ખે. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭) ના તામ્રપત્ર સાથે મળતું આવે છે. આ દાનપત્રની પં. ૧-૪૫ સુધીનું વર્ણન તે ૩૫૬ ના દાનપત્રની પં. ૧-૫૨ સુધીના વર્ણનને મળતું આવે છે. ૨ વાંચો પિત્રો:પુણ્ય ૩ વાંચો સુરાષ્ટ્રે ૪ સ્વખંડનો સ્વ પંક્તિની નીચે પાછળથી લખેલ છે.

- ५३ ब्राह्मण सङ्गकसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं अपरतः पत्तिणवक्षेत्रं म[१ तृस्थान क्षेत्र[ँ] च उत्तरतः सुप्तावसधीग्रामसीमा [॥] चतुर्थं खण्ड[ँ] किककप्रकृष्टमेव दशभूपादावर्त्तपरिमा-
- ५४ णं च(णञ्च) पूर्वतः राजवर्त्मादि(द)क्षिणत[:] ग्रामशिखरं अपरतः कुलपुत्रकवरुणसत्क प्रचीहा उत्तरत[:] कर्ककसत्क क्षेत्रं [॥] तथा पञ्चम-खण्डं किककप्रकृष्टमेव पञ्चभूपादावर्त्त-
- ५५ परिमाणं यस्य पूर्वतः ब्राह्मणचमससत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं दक्षिणतः दासनकसंज्ञित-ब्रह्मदेयक्षेत्रं ॥ अपरतः राजवट्टा(र्त्मा)उत्तरतः ब्राह्मणशङ्करसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं [॥]
- ५६ एवमिदं चतुराधा[टन]विसु(शु) [द]धं वापीक्षेत्रं सोदङ्ग[ँ] सोपरि-कर[ँ] सभूतवातप्रत्याय[ँ] सधान्य हिरण्यादेयं सदशापर[१]ध[ँ] सोत्पद्यम[१] नविष्टिक[.]सर्व्वराजकीयान[१]म
- ५७ हस्तप्रक्षेपणीय[ँ] पूर्व्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेना च [न]द्र [१]र्काण्यवक्षितिसरिर्त्तपर्व्वतसमकालीन[:] पुत्रपौत्रान्वय भोग्य[:] उदकाति सर्गेण धर्म्म-
- ५८ दायो नृ(नि)सृष्टः [१] यतोस्योचितयाय ब्रह्मदेयं (य) स्थित्या मुञ्जतः कृशत[:] कर्षयत[:] प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृ-पतिभिरप्य[स्म]द्वंशजैरन्यैर्वा
- ५९ अनित्यान्यैश्चर्यान्य(ण्य)स्थ (स्थि)रं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमव-गच्छद्विरयमस्मदा[द्वा]योनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्ब-सुधा भुक्ता राजभि[:]सगरादिभिः
- ६० यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य त [दा] फल[ँ ॥] यानीह दारिद्र्यभया-न्नेन्द्रैर्द्धनानि धर्म्मायतनीकृतानि [१] निर्भु(र्भु)क्तमाख्यप्रतिमानि तानि कोनाम साधुः पुनराददीत [॥] षष्टि(ष्ठि)
- ६१ वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्ता चानुमन्ता चः(च) तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्रखरग्रहः [॥]
- ६२ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपति महाप्रतिहारसामन्त मम्मकेनेति ॥ सं ३०० ५० ७ द्वि पौष व ४ [॥] स्वहस्तो मम ॥

ગુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ રાજ ગોવિંદ ૩ જનાં હોધનાં પતરાં^૧

શ. સં. ૭૩૬ વૈ. વ. ૭

નીચે વર્ણવેલાં તામ્રપત્રો રાજ ગોવિન્દરાજ ત્રીજાએ ભોગિક નામના બ્રાહ્મણને આપેલા ભૂમિદાનની નોંધ રૂપે છે. કારીગરીવાળા દરવાજા માટે તથા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પ્રખ્યાત હોધ નગરીના એક રહેવાસી પાસેથી તે પતરાં ખરીદવામાં આવ્યાં છે અને અત્યારે પ્રિન્સ એફ વેલ્સ મ્યુઝિયમમાં સંચયીત કરવામાં આવેલાં છે.

આ તામ્રપત્રો સંખ્યામાં ત્રણ છે. તેમનાં માપ ૬"×૭" છે અને જડાઈ બધી જગ્યાએ સરખી નથી, પણ આશરે ૬" છે. દરેકમાં થોડે થોડે અંતરે બે બે કાણાં પાડેલાં છે અને દરેક પતરાની જમણી બાજુના કાણામાંથી એક તાંબાનો સળીયો પસાર કરીને કડી બનાવી છે અને તેના બંને છેડાએને ભેગા કરીને જડો ગઢો બનાવી દીધેલો છે. તે ગઢા ઉપર કોઈ પણ જાતની સીલની નિશાની જવામાં આવતી નથી. ડાબી બાજુનાં કાણાંની સળીયાની કડી ખોવાઈ ગયેલી છે. તામ્રપત્રોની કિનારીને બધી બાજુથી થોડી થોડી ઉંચી ચઢાવેલી છે, જેથી કરીને અક્ષરો ઘસાઈ ન જાય.

આ બધાં તામ્રપત્રો ખરાબર જળવવામાં આવ્યાં છે અને તેથી સારી સ્થિતિમાં છે. પહેલું અને ત્રીજું તામ્રપત્ર કૃત્ત અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે જ્યારે બીજું તામ્રપત્ર બંને બાજુએ કોતરેલ છે. અક્ષરો ચોક્કસ અને ઊંડા કોતરેલા છે. બીજા તામ્રપત્રનો જમણા હાથનો નીચેનો ખૂણો ઘસાઈ ગયેલ છે અને બંને બાજુએ કેટલાક શબ્દો ખરાબર સંતોષ થાય તેમ વાંચી શકાતા નથી.

પહેલા તામ્રપત્રમાં ૧૪ પંક્તિઓ છે, ૧૭ પંક્તિઓ બીજા તામ્રપત્રની પહેલી બાજુએ અને ૧૫ બીજી બાજુએ અને ત્રીજા તામ્રપત્રમાં કૃત્ત ૭ પંક્તિઓ છે. લિપિ ઉત્તર હિન્દની વલ્લભી લિપિ પ્રમાણેની છે. ભાષા શુદ્ધ સંસ્કૃત છે. લખાણમાં કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ નોંધવા લાયક છે. સ્વર વગરના શબ્દાન્ત વ્યંજનોને ખોડા તરીકે બતાવવા માટે તેમના ઉપર નહાની રેખા દોરેલી છે. દા. ત. સકાશાત્, પક્ષપાતાત્, શ્રીમાન્, વસેત્ ઇત્યાદિ. નીચેના સ્વરો શબ્દોની શરૂવાતમાં માલુમ પડે છે; આ, ઇ, ઉ.

દાનના દાતાનું નામ રાજ ગોવિન્દરાજ ત્રીજો છે. આ રાજની પૂરેપૂરી વંશાવળી આંહી દર્શાવેલી છે. પં. ૧ થી ૨૮ સુધીના વંશાવળી વિભાગ પદમાં છે અને તેમાંના ૪, ૫, ૬ અને ૧૩ એમ ચાર સિવાય બાકીના બધા શ્લોકો આ સંચયના નં. ૧૨૩ થી ૧૨૬ સુધીના લેખોમાં આપણને મળે છે. આ વંશનો પહેલો રાજ કૃષ્ણરાજ છે. જુઓ પંક્તિ ૧. તેનો દીકરો ધ્રુવરાજ જુઓ પંક્તિ ૩ અને તેનો પુત્ર ગોવિન્દરાજ ૨ જો થયો. તેની પછી તેનો ભાઈ ઇન્દ્રરાજ ગાદીએ આવ્યો. તેની પછી તેનો દીકરો કકર્કરાજ ગાદીએ આવ્યો. કકર્કરાજને ન્યાયી, માયાળુ અને પ્રતાપી રાજ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે. તેના રાજ્યમાં ચોરોની વસ્તી જ સમૂળગી નહોતી અને છેવટે દાનનો દાતા ગોવિન્દરાજ ત્રીજો કર્કરાજનો ભાઈ આવે છે. તેણે શક સંવત્ ૭૩૬ (ઇ. સ. ૮૨૧) વૈશાખ વદિ ૭ ને દિવસે આ ભૂમિદાન આપ્યું.

દાન લેનાર બ્રાહ્મણનું નામ ભોગિક છે. તે ... હદેવનો પુત્ર છે. પહેલો અક્ષર બીલકુલ વાંચી શકાતો નથી એટલે આણું નામ પૂરું બેસતું નથી, કદાચ તે હ હોય.

વળી લખાણના પ્રમાણમાં જગ્યાની વહેંચણી પણ ખરાબર કરી નથી. પહેલું તામ્રપત્ર અને બીજા તામ્રપત્રની પહેલી બાજુ લખાણથી ખીચોખીચ ભરી દીધી છે, જ્યારે બીજા તામ્રપત્રની બીજી બાજુ પર તથા ત્રીજા તામ્રપત્ર પર લખાણના શબ્દો તથા પંક્તિઓ છૂટાં છૂટાં લખેલ છે. વળી ત્રીજું તામ્રપત્ર તો અર્ધું જ કોતરેલું છે.

દાનમાં આપેલું ગામ વહાઉલ ચોરાશી ગામના સમૂહમાં આવેલું છે અને તે ગામના નામનો પહેલો અક્ષર ઘસાઈ ગયો છે, જ્યારે બાકીનો ભાગ ખસોણક વાંચી શકાય છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेलुं

- १ ओं आसीत्पुरारिसंकाशः कृष्णराज क्षितेः पतिः अप्र[पु]र्वेण वसोर्दाता साक्षाद्धर्म
- २ इवापरः । [१] शुभ तुङ्गतुङ्गतुरगप्रवृद्धरेणूर्ध्वरुद्धरविकिरणं ग्रीष्मेपि न-
- ३ भोनिखिलं प्रावृटकालायते स्पष्टं ॥ [२] तस्यात्मजः श्री ध्रुवराजनामो महानुभावो
- ४ प्रहतप्रतापः ॥ प्रसाधिताशेषनरेन्द्रचक्रः क्रमेण बालार्कवपुर्बभूव ॥ [३]
- ५ शशधरकरनिकरनिभं यस्य यशः सुरनागाभ्रसानुस्थैः परिगीयते समन्ता-
- ६ द्विधाधरमुन्दरी निवहैः ॥ [४] तस्याप्यमूढुवनभारभृतेः समर्थः पा-
- ७ र्थोपमः पृथुसमानगुणैगुणज्ञः दुर्वारवैरिवनितातुलतापहेतु-
- ८ ग्गोविन्दराज इति सूनुरिण प्रतापः ॥ [५] यस्य प्रभोश्चतुरचारुउदा[र]-
- ९ कीर्त्तेरासोदिवान्निरुपमस्य पितुः सकाशात् ॥ सत्स्वप्यनेकतनये-
- १० षु गुणातिरेकान्मूर्द्धाभिषिक्तनृपसम्मतमाशुराज्यं ॥ [६] रक्षा[क्ष]ता ये-
- ११ न निःशेषं चतुरम्भोघिसंयुतं ॥ राज्यं धर्मेण लोकानां कुतो तुष्टिः प-
- १२ रा हृदि ॥ [७] भ्राता तु तस्येन्द्रसमानवीर्यः श्रीमान् भुवि क्षमापतिरिन्द्र-
- १३ राजः शास्ता बभूवाद्भुतकीर्त्तिसूतिस्तद्वत्तलेश्वरमण्डलस्य ॥ [८] य-
- १४ स्याद्भमात्रजयिनः प्रियसाहसस्य क्षमापालवेष-

पतरुं बीजुं प्रथम बाजु

- १५ फलमेव बभूव सैन्यं ॥ भुक्त्वा च सर्वं भुवने-
- १६ श्वरमादिदेवं नावन्द्यतान्यममरेष्वपि यो मन-
- १७ स्वी ॥ [९] अद्यापि यस्य सुरकिन्नरसिद्धसाध्यविद्याधराधिपतयो गु-
- १८ णपक्षपातात् ॥ गायन्ति कुन्दकुसुमश्रियशोयथास्वधामस्थिताः
- १९ सहचरीकुचदत्तहस्ताः ॥ [१०] सूनूर्बभूवखलु तस्य महानुभावः
- २० शास्त्रार्थबोधसुखलालितचित्तवृत्तिः यो गौणनामपरिवारमु-
- २१ वाह पूर्वं श्रीकर्कराजसुभगव्यपदेशमुच्चैः [११] राज्ये यस्य न तस्कर-
- २२ स्य वसतिर्व्याधेः प्रसूतिर्मृतादुर्भिक्षं न च विभ्रमस्य महिमा नैवो-

- ૨૩ પસર્ગોદ્ભવઃ ક્ષીણઃ શત્રુગણઃ પ્રતાપવિનતાશેષારિવર્ગસ્તથા નો
 ૨૪ વિદ્યત્પરિપન્થિની પ્રભવતી કૂરા સ્થલાનાં મતિઃ ॥ [૧૨] સ્વવૃષસ્થોનુજસ્તસ્ય સેવિ-
 ૨૫ તઃ સતતં બુધૈઃ [ગો] વિન્દરાજભૂપાલઃ સાક્ષાચ્છંભુરિવાપરઃ ॥ [૧૩]
 ફલોન્મુસૈરાપતિતૈર્વિદૂરતઃ
 ૨૬ સમં સમન્તાદ્રુણપક્ષપાતિભિઃ મહાહવે દાનવિધૌ ચ માર્ગગૈર્નકુઠિતં યસ્ય સદૈવ
 ૨૭ માનસં ॥ [૧૪] અન્તઃસ્થિતેશ્વરશિરોધૃતશુભ્રચન્દ્રાત્ચ્યુતન્મુધારસવિભાવિત-
 સ — મ — ચઃ લો-
 ૨૮ કસ્ય નિર્વૃત્તિકરઃ સ્પૃહણીય જન્માર્જતઃ સદામૃતમયચ્ચ ગુણેન યશ્ચ ॥ [૧૫]
 [પરમમા] હેશ્વ-
 ૨૯ રઃ સમધિગતાશેષમહાશબ્દમહાસામન્તારિ[ધિ]પતિપ્રભૂતવર્ષશ્રીગોવિન્દરાજ-
 દેવઃ [સ]ર્વા-
 ૩૦ નેવ ભાવિભૂમિપાલાન્સમનુબોધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં । યથા મયા માતા[પિત્રો
 રાત્મ]ન
 ૩૧ શ્ચ પુણ્યયશોભિવૃદ્ધયે ॥ એહિકામુષ્મિકફલાવાસ્યર્થ ચર્મ્મનિહૌ પથમવ--

પતરું બીજું બીજી બાજુ

- ૩૨ ગૌડદેશાદાયાતાત્રેયસગોત્રચ્છન્દોગસ બ્રહ્મચરિબ્રાહ્મણભોગિકાય[બુદ્ધ]દેવપુત્રા-
 ૩૩ ય બલિચરુવૈશ્વદેવામિહોત્રાક્રતુક્રિયાદ્યાસર્પ્પણાર્થ વાહાઉલચતુરાશીત્યન્તર્ગતગ્રહ-
 ૩૪—સૌણકગ્રામઃ સહિરણ્યાદાનઃ સમોગભાગઃ સદણ્ડદશાપરાધઃ સસીમાપર્ય[ન્ત]
 ૩૫ સમસ્તરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયો ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાદ્ય મહા વૈશાખ્યામુદકા-
 ૩૬ તિસર્ગેણ પ્રતિપાદિતો યતોસ્ય ભુજ્જતો ન કૈશ્ચિદ્ વ્યાસેધે પ્રવર્તિતવ્યં॥આગામિભદ્રનૃ-
 ૩૭ પતિમિરપ્યનિત્યાન્યૈશ્ચર્યાર્ણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યચ્ચ ભૂમિદાનફલં તદપહરણ પા-
 ૩૮ પ-ચગચ્છદ્ધિરયમસ્મદ્દાયોનુમત્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ તથા ચોક્તં પુરાણમહ[ર્ષિ-]
 ૩૯ [મિ]ઃ ॥ [વ]હુમિર્વસુધા ભુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિર્યસ્ય યસ્ય યદા
 ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય
 ૪૦ તદાફલં ॥ ઉક્તચ્ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ અગ્રેરપત્યં પ્રથમં સુવર્ણં
 ૪૧ ભૂર્વૈષ્ણવીસૂર્યપુતાશ્ચ ગાવઃ લોકાલ્લયસ્તેન ભવન્તિ દત્તા યઃ કાશ્ચનં ગા-
 ૪૨ ચ્ચ મહીચ્ચ દદ્વાત્ ॥ સર્વેષામેવદાનાનામેકવ્રન્માનુગં ફલં ॥ હાટકાક્ષિતિ-
 ૪૩ ગૌરીનાં સપ્ત જન્માનુગં ફલં ॥ યાતીદ દત્તાનિ પુરાનરેન્દ્રૈર્દૈવાનિ ધર્માયતા-

- ૪૪ નીકૃતાનિઃ' નિર્માણ્યવાન્તપ્રતિમાની તાની કો નામ સાધુઃ પુનરાદદી-
 ૪૫ ત ॥ ષષ્ટિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ ॥ આચ્છેત્તા ચાનુ-
 ૪૬ મન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત્ ॥ વિન્ધ્યાટવીષ્વતોયાસુશુષ્ક-

પતરું ત્રીજું

- ૪૭ કોટરવાસિનઃ કૃષ્ણાહયોભિજાયન્તે^૧
 ૪૮ ભૂમિદાયાપહારિણઃ ॥ ઉક્તઞ્ચ ભગવતા રામભ-
 ૪૯ દ્રેણ ॥ સર્વ્વનેતાન્ભાવિનઃ પાર્થિવેન્દ્રાન્ ભૂયોભૂયો યાચ્છે
 ૫૦ રામભદ્રઃ સામાન્યોયં ધર્મસૈતુર્નૃપાણાં કાલેકાલે પાલની-
 ૫૧ યો ભવદ્ધિઃ ॥ સ્વહસ્તોયં શ્રીગોવિન્દરાજસ્ય શ્રીમદિન્દ્રરાજદેવપુત્રસ્ય ॥ લિખિત
 ઐતન્મયા શાસનં
 ૫૨ મહાસન્ધિવિગ્રહિક શ્રીપદ્મનાભસુતજજ્જુલ્હેનેતિ શક નૃપકા
 ૫૩ [લા]ત્રીત સંવ ૭૩૯ વૈશાખ [વ]હુલ ૭

૧ વિષ્ણુ નકામે છે. ૨ અક્ષરો કાતરીને પાછળથી ધસી નાંખ્યા છે.

ભાષાન્તર

પત્ર ૧ હું

પં. ૧ પૃથ્વીનો પતિ કૃષ્ણરાજ ભગવાન્ મુરારિ જેવો દેખાતો હતો, અને પૃથ્વીનું અપૂર્વ દાન કરવાથી તે સાક્ષાત્ ખીજે ધર્મરાજ જ હોય, એમ લાગતું હતું.

પં. ૫ થી ૧૦-અને ચન્દ્રનાં કિરણોના ઢગલા જેવો જેનો શુભ્ર યશ વાદળાંઓનાં શિખર-પર ઉભેલાં દેવતાઓ, નાગો અને વિદ્યાધરીઓનાં ટોળાંઓથી ગવાય છે; પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડનાર તે રાજાને પણ સમર્થ, અર્જુન જેવો અને પૃથ્વીના જેવા ગુણવાળો, ગુણ બળવાળો અને શત્રુઓની સ્ત્રીઓને અતુલ તાપ પમાડનારો ગોવિન્દરાજ નામનો હિમતવાન અને પ્રતાપી પુત્ર હતો; જે ચતુર, દેખાવડો અને ઉદારકીર્તિ હતો; પિતાની પાસે જ રહેતો હોવાથી તેના પિતાને ઘણા પુત્રો હતા છતાં પણ ગુણમાં તે બધાના કરતાં ચઢીઆતો હોવાથી તેનો જ રાજાની સંમતિથી જલ્દી રાજ્યાભિષેક કર્યો.

પત્ર ૨ જું બાબુ ૨ જી

પં. ૩૨-૩૬-ગૌડ દેશમાંથી આવેલા આત્રેય ગોત્રના છન્દોગસ પ્રજ્ઞયારી પ્રાજ્ઞણુ ભોગિકને, -(જી)દ્વદેવના પુત્રને બલિ, ચરૂ, અગ્નિહોત્ર, યજ્ઞ અને અન્ય વિધિના અનુષ્ઠાન માટે વાહાઉલ ચોરાશીમાં આવેલું (ઘ)સૌણુક ગામ હિરણ્યના દાન સાથે, ભોગવટાના અધિકાર સાથે તથા દંડ અને દશ અપરાધની સત્તાસહિત, સીમાપર્યન્ત, બધા રાજકીય પુરૂષોને તેમાં દખલ કરવાની મનાઈ સાથે, ભૂમિચિહ્નના ન્યાયાનુસાર આજે મહાવૈશાખીને દિવસે પાણીના અર્ધથી મેં આપ્યું છે.

પત્ર ૩ જું

પં. ૫૧ થી ૫૩-આ મારા શ્રીમાન્ ઇન્દ્રરાજના પુત્ર ગોવિન્દરાજના સ્વહસ્તાક્ષર છે. મહા-સન્ધિવિગ્રહિક શ્રીજન્મજીલે શ્રીપદ્મનાભના પુત્રે લખેલું છે. શકનૃપ કાળના સં ૭૩૬ વૈશાખ માસની બહુલ સપ્તમીને દિવસે.

કર્કરાજ સુવર્ણવર્ષનાં સુરતનાં તામ્રપત્રો^૧

શ. સં. ૭૪૩ વૈ. સુ. ૧૫ (ઈ. સ. ૮૨૧)

આ પતરાં જે પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનો ઉલ્લેખ ડા. ભગવાનલાલ ઇંદ્રજીએ જોએ જોડેટીઅર વો. ૧ પાર્ટ ૧ લામાં કરેલ છે. તેના પા. ૧૨૫ મે તેમાંની થોડી હકીકત આપી છે, પણ કોને અને ક્યાંથી મળ્યાં તે સંબંધી કંઈ પણ એ માહિતી તેમાં આપી નથી. તેણે તેને સુરતનાં પતરાં કહ્યાં છે, તેથી તે સુરતની આસપાસથી મળ્યાં હોવાં જોઈએ. ડા. ડી. આર ભાંડારકરે તે પતરાં મને પ્રસિદ્ધ કરવા આપ્યાં, તેથી હું પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પતરાં નંગ ત્રણ છે. તેનું માપ ૧૩.૬"×૭.૬" છે. જાડાઈ ૧ ઇંચ છે. કોર વાળીને જાડી કરેલી છે. ડાબી બાજુએ બરોબર વચમાં કોરથી ૦.૭ ઇંચ અંદર કાણું છે તેમાંથી પસાર થતી કડીથી પતરાં બાંધેલાં છે. કડી. ૦.૪ ઇંચ જાડી છે અને ૩.૨ ઇંચ તેનો વ્યાસ છે. તેના છેડા ૧.૧૧ ઇંચ વ્યાસની સીલથી જોડેલા છે. તેના ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર મનુષ્યસ્વરૂપમાં બંને બાજુ પાંખવાળું છે. તે પગ વાળીને અને હાથ જોડીને બેઠેલા છે અને પગનાં તળીયાં એક બીજાને અડે છે. તેના ઉપર કંઈ લેખ નથી.

લેખ પહેલા અને ત્રીજા પતરાની અંદરની બાજુએ અને બીજાની બંને બાજુએ કોતરેલો છે. છેલ્લા પતરામાં ૭ લીટી છે, જ્યારે બીજાં બધાંમાં સરેરાસ ૧૮ પંક્તિ છે. અરધો લેખ કોતર્યા પછી જ્યારે સંકોચ કરવા અક્ષર નાના લખવા માંડ્યા છે અને એક પંક્તિમાં ૩૮ ને બદલે ૫૫ અક્ષરો સમાવ્યા છે. પરિણામે ત્રીજા પતરામાં સાત જ પંક્તિ છે.

પતરાં સુરક્ષિત છે; ક્યાંક ક્યાંક સપાટીમાં જરા નુકશાન થયેલું છે, પરંતુ પં. ૪૫ ની શરૂવાતના ભાગ સિવાય બાકી બધો ભાગ વાંચી શકાય છે. પતરાંની સપાટી બરોબર લીસી કરેલી નથી અને તેથી કેટલાક ખાડા અનુસ્વાર જેવા (જુઓ નેકા પં. ૧૩) અને કેટલાક વચમાંના સ્વર જેવા લાગે છે (જુઓ દ્વય પં. ૪૪) કેટલેક ઠેકાણે કોતરનારે બૂલો સુધારી છે.

પં. ૪૦ માં જાહ્ન ના જા નો આ કાઠી નાંખ્યો છે.

પં. ૫૫ માં જાન્માજગં જા નો આ કાઠી નાંખ્યો છે.

પં. ૫૧ માં કા સુધાર્યો છે અને ચર્ચ કાઠી નાંખીને કાર્યોને બદલે કરણીયા લખેલ છે. રહી ગયેલા અક્ષરો આગલા અગર પાછલા અક્ષરોની નીચે ઉમેરેલા છે; જેમકે (પં. ૨૭ ના દષ્ક નો ક, પં. ૩૨ ના મહાસંયુગે નો હા, પં. ૩૩ ના ફલાવાસિ નો ફ, પં. ૩૬ માં સૌચ્યેન નો ચ્ય અને સદાજ્ઞા નો જા). તેવી જ રીતે પતરાંની નીચે પણ અક્ષરો ઉમેરેલા છે; જેમકે પહેલા પતરામાં નીચે આર્ત્તાન્તિ અને ત્રીજા પતરા નીચે તથા શાસનદાતા અને હસ્તેન સ્વ. કેટલીક વાર આ ઉમેરા દર્શાવવા ઠાકપદ મૂકેલાં છે. પરંતુ પતરાં કોતરતાં પહેલાં લેખ ફરી વાંચ્યો નહીં હોય જેથી શ્લો. ૨૫ માં ચાર અક્ષરો રહી ગયા છે અને કેટલાક અક્ષરો બે વાર લખાયા છે. શબ્દો કાપી નાંખવાના રહી ગયા છે. (જુઓ નોટ પં. ૩૮, ૪૩, ૪૫, ૪૬, ૫૨, ૫૫ ઇત્યાદિ.) પં. ૩ માંના રણસર્વરીષુ ના પ નો આડો લીટો રહી ગયેલ છે જ્યારે પં. ૪૬ માં પ્રજિવ્ય ના પ્ર માં ખોટો

કરેલો છે. પં. ૨૪ માં પરિગીયતે શખ્દના રિ અને ગી બહુ જ વિચિત્ર રીતે કોતરેલા છે અને પં. ૨૫ માં સાત્ત્વૈઃ માં સ્વૈ નો ગાળો પણ બેદરકારીને લીધે જ કોતરેલો છે.

લિપિ ઉત્તર વિભાગની લિપિને મળતી અને પૈઠણ વણી ડિણ્ડોરી, અને રાધનપુરનાં ગોવિન્દ ત્રીજાનાં પતરાંમાં છે તેવી જ છે. પં. ૮ માં રાષ્ટ્રકૂટ શખ્દના વ સિવાય બીજે કયાંઈ દક્ષિણ વિભાગની લિપિની અસર નથી.

દાનપત્રને અંતે છેલ્લી બે પંક્તિની વચમાં બે પાદચિહ્ન ચિતરેલાં છે તે જે સંસ્થાને દાન આપેલું છે તે સંસ્થામાં પૂજતા મહાવીરનાં પગલાં હોવા સંભવ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને તે ઘણે ભાગે શુદ્ધ છે, જો કે કયાંક કયાંક ભૂલો કરેલી છે.

નાગસારિકા એટલે હાલની નવસારીમાંની જૈન સંસ્થાને એક ખેતર દાનમાં આપ્યાની હકીકત આ દાનપત્રમાં છે. પં. ૪૨-૪૭ માં લખેલ છે કે ઇંદ્રરાજનો દીકરો સુવર્ણવર્ષ ઠક્કરાજ વઢિકામાં છાવણી નાંખીને રહ્યો હતો, ત્યારે શક સંવત્ ૭૪૩(ગત)ના વૈશાખ માસની પૂનમે (ઇ. સ. ૮૨૧ ના એપ્રિલની તારીખ ૨૧ વાર રવિના રોજ) તેણે દ્વિરણ્ય યોગા જે દેખીતી રીતે ખેતરનું નામ હોવું જોઈએ, જે ખેતરને ઢાણ નામના માણસની માલિકીની અગર તેણે બાંધેલી વાવમાંથી પાણી પવાતું હતું તે મલ્લવાદિન્ના શિષ્ય સુમતિના શિષ્ય જૈનગુરૂ અપરાજિતને આપવામાં આવ્યું હતું. મલ્લવાદિન્નો એથો અક્ષર સ્પષ્ટ નથી. તે ' રિ , ' ' દિ ' અગર ' ડિ ' વંચાય તેમ છે. પ્રથમ ' રિ ' લખેલ તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. તેને દિ બનાવ્યો કે ડિ તે સ્પષ્ટ નથી. એ નામ મલ્લવાદિન્ નહીં, પણ મલ્લવાદિન્ હોવું જોઈએ. નવસારીના મઠનો સ્થાપક મલ્લવાદિન્ ધર્મોત્તરાચાર્યની ન્યાયબિન્દુટીકા ઉપર ધર્મોત્તર ટિપ્પણક નામની ટીકા લખનાર મલ્લવાદિન જ હોય એ સંભવિત છે. ડા. સતીષચંદ્ર વિદ્યાભૂષણે બતાવ્યું છે કે આ મલ્લવાદિન્ ૬ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં અગર દશમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થયો હશે. આ દાનપત્ર બતાવે છે કે પહેલી અટકળ સાચી હોવી જોઈએ. ઇ. સ. ૮૨૧ ની સાલના દાનપત્રમાં દાન લેનાર મલ્લવાદિન્ના શિષ્યનો શિષ્ય લખ્યો છે તેથી મલ્લવાદિન્ દશમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થયાનું સંભવતું નથી. તેને આઠમી સદીની છેલી પચીસીમાં મૂકવો જોઈએ. ડા. વિદ્યાભૂષણના મત પ્રમાણે ધર્મોત્તરાચાર્ય કે જેની કૃતિ ઉપર મલ્લવાદિએ ટીકા લખી છે તે આશરે ૮૪૭ ઇ. સ. માં થયાનું આપણે સ્વીકારીએ, તો ઉપરનો નિર્ણય ટકી શકે નહીં. પણ તેનો તે મત ખોટો છે, કારણ તેનો આધાર વનપાલ રાજા બંગાળામાં ઇ. સ. ૮૪૭માં રાજ્ય કરતો હતો, એ બીન સાબિત થયેલી હકીકત ઉપર છે.

મલ્લવાદિન્ અને તેના શિષ્યો દિગમ્બર વિભાગના મુખ્ય મૂલસંઘની શાખા સેન સંઘના હતા. પટ્ટાવલિમાં લખેલ છે કે ઇ. સ. પહેલી સદીમાં^૩ દેવસંઘ, નન્દિસંઘ, અને સેનસંઘ નામના ત્રણ પેટાસંઘો મૂલસંઘમાંથી ઉત્પન્ન થયા. આ દાનપત્રમાંના ચાતુષ્ય શખ્દથી આ ચાર પેટાસંઘોનો ઉલ્લેખ કરાયો છે. પટ્ટાવલિને આ ઉપરથી લેખમાંથી પુરાવો મળે છે. અત્યારે નવસારીના પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં બે મઠો છે, જેમાંનો એક પુરૂષો માટે અને બીજો સ્ત્રીઓ માટે છે. તે મંદિર શ્રવેતાંબર પંથનું છે અને તેની મરામત થાય છે. અસલ તે ૧૩ મી સદીમાં વસ્તુપાલે બંધાવ્યું હતું, એવી માન્યતા છે. લોકપ્રિય સંઘને માટે તે મુજબ વસ્તુપાલે મંદિર બંધાવ્યું હોય, એમ સંભવે છે અને તેથી શ્રવેતાંબર પંથ તે મંદિરથી પણ જૂનો છે, એમ સ્વીકારવું જોઈએ.

૧ છાપ ઉપરથી તે શખ્દ સ્પષ્ટ રીતે મલ્લવાદિ નહીં, પણ મલ્લવારિ વંચાય છે. (તંત્રી) ૨ હીરદ્રો એક ઇન્ડિયન લેજલ પા. ૧૬૪-૫. ૩ એન્સાઈક્લોપીડીયા ઓફ ઈન્ડિયન એન્ડ એથિક્સ વો. ૭ પા. ૪૭૪

નવસારીના મૂલસંધની જે સંસ્થાને કક્કે આ દાન આપ્યું છે તે આ મંદિરથી ભિન્ન હોવી જોઈએ, કારણ તે દિગંબર પંથની હતી અને જે પાછળથી નાશ પામી હોય.

આ પછી શ્લોક ૧લામાં જીનેન્દ્રના શાસનનો જય સૂચવે છે. ત્યાર પછીના ૩૬ શ્લોકોમાં રાષ્ટ્રકૂટની મૂળ શાખાની અમોઘવર્ષ ૧લા સુધીની અને ગુજરાત શાખાની ૪૪ સુવર્ણવર્ષ સુધીની વંશાવલિ આપેલ છે. આમાંના ઘણાખરા શ્લોકો રાષ્ટ્રકૂટ વંશનાં બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રોમાં આપેલ છે, તેથી તેનો સાર આપવાની જરૂર નથી. થોડા ઉપયોગી મુદ્દાની જ ચર્ચા કરવી યોગ્ય છે. વંશાવલિ ગોવિંદ ૧ લાથી શરૂ થાય છે. તેના પિતા અને પિતામહ ઇન્દ્ર પૃથ્વીક રાજ અને દન્તિવર્મનનાં નામો જે કોન્નૂરના લેખમાં,^૧ સન્નનનાં અમોઘવર્ષ ૧લાનાં તામ્રપત્રોમાં^૨ અને દશાવતાર ગુફાના^૩ લેખમાં આપેલાં છે તે આ દાનપત્રમાં આપેલ નથી. આમાં દન્તિદુર્ગનું નામ મૂકી દેવામાં આવ્યું નથી, તેમ જ વણ્ણિદિણ્ડોરી^૪ અને રાધનપૂરનાં^૫ ગોવિંદ ત્રીજાનાં દાનપત્રોમાં તથા આ જ દાતાનાં વડોદરાનાં પતરાંમાં^૬ અને કૃષ્ણ બીજાનાં કપડવંજનાં પતરાંમાં^૭ ચાલુક્યના પરાજયનો યશ દન્તિદુર્ગને બદલે કૃષ્ણ ૧લાને આપવામાં આવ્યો છે તેમ કરવામાં આવ્યું નથી. ત્યાર પછીના રાજ કરનાર કૃષ્ણ ૧લાનાં પરાક્રમે ત્યાર પછીના સાત (૧૨-૧૮) શ્લોકોમાં વર્ણવેલાં છે. પણ તે વર્ણન ચાલુક્યકારનું છે. ગાંગ અને પૂર્વના ચાલુક્ય સાથેના તેના વિગ્રહનો ઉલ્લેખ નથી. માત્ર રાહપ્યનો પરાજય એ એક જ ઐતિહાસિક બનાવ વર્ણવ્યો છે, પણ તે દુશ્મનની ઓળખાણ આપેલી નથી. કૃષ્ણ ૧લાની પછીના રાજ્યકર્તા ગોવિંદ રજાને મૂકી દીધો નથી, પણ તેના નાનાભાઈથી થયેલા તેના પરાજય સંબંધી કંઈ હકીકત નથી. ત્યાર પછીના ૬ શ્લોકો (૨૦-૨૫) ધ્રુવની કારકીર્દી વર્ણવે છે. શ્લોક ૨૫ સિવાયના બધા આપણા જાણેલા છે અને ચાલુ પ્રશંસાત્મક છે. શ્લોક ૨૫ મારી સમજ મુજબ બીજાં કોઈ પણ દાનપત્રોમાં આવેલો નથી અને તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે. આ શ્લોકમાં ગાઙ્ગૌષસન્તતિ-નિરોધવિવૃદ્ધકીર્તિઃ એ શબ્દો શિવ અને ધ્રુવના વર્ણન માટે વપરાયા છે અને તે પાશ્ચાત્ય ગાંગ અને કદાચ પાલો અને ગુર્જર પ્રતિહારો ઉપર મેળવેલા વિજય સંબંધી હોય, જેને કેદ કથે તે ગાંગ રાજા શિવમાર જે તેનો સમકાલીન હતો તે હોવો જોઈએ. કેટલાક ગાંગના લેખોમાંથી પણ આ હકીકતને ટેકો મળે છે. શિવમારના દીકરાનાં મણેનાં પતરાંઓ^૮ ઇ. સ. ૭૬૭ નાં જોડે બનાવટી છે, પણ તેમાં પણ શિવમાર ચારે તરફથી મુશ્કેલીઓથી ઘેરાયો હતો તે હકીકત સત્ય લાગે છે. ગદ્ગવાડિપુરનાં પતરાંમાં લખ્યું છે કે શિવમારે પોતાના નાનાભાઈ વિજયાદિત્યને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો પણ તેણે ભરતની માફક પૃથ્વી પોતાના મોટા ભાઈની પત્ની સમાન માની તેને ભોગવી નહીં. આ રામાયણની ઉપમા ઉપરથી એમ અટકળ થાય છે કે શિવમાર કદાચ રાષ્ટ્રકૂટના કેદખાનામાં હશે અને તેનો નાનો ભાઈ તેની ગેરહાજરીમાં લડત ચલાવતો હશે. ગાઙ્ગૌષસન્તતિ-નિરોધ એ શબ્દોમાં પાલ અને ગુર્જર લશ્કરો ઉપર ધ્રુવે જિત મેળવવાની હકીકત સન્નન અને વડોદરાનાં પતરાંમાં છે તેનો ઉલ્લેખ પણ કદ્યું છઉં. ગાંગા ઓળંગતા રાષ્ટ્રકૂટના લશ્કરને ગંગાનો પ્રવાહ રોકનાર શિવની સાથે સરખાવવાની પણ કવિની કદવના હોય.^૯

ત્યારપછીના ૬ શ્લોકોમાં (૨૬-૩૧) ત્યારપછીના રાજા ગોવિંદ ૩નાં પરાક્રમે વર્ણવ્યાં છે, જે ચાલુ રીવાજ મુજબનાં છે. સ્તંભનું હુલ્લડ એ એક જ ઐતિહાસિક બનાવ છે. ઉત્તર અને દક્ષિણ હિન્દના રાજાઓ સાથેના ગોવિંદના યશસ્વી વિગ્રહો સંબંધી કંઈ પણ લખ્યું નથી. તેનાં રાધનપુરનાં પતરાંમાં એક શ્લોકમાં લખેલ છે કે પોતાના પિતાના ગાદી છોડી તેને ગાદી આપવાના

૧ એન્સાઈક્લોપીડીયા ઓફ રીલીજીયન એન્ડ એથીક્સ વો. ૬ પા. ૨૬. ૨ એ. ઈ. વો. ૧૮ પા. ૨૭૫. ૩ આ. સ. વ. ઈ. વો. ૫ પા. ૮૭. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૧૫૭. ૫ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૨૪૨. ૬ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૭ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૫૩. ૮ એપીગ્રાફીયા ક્ષાંટિકા વો. ૬ નેલ મન્ગલ નં ૬૦ ૯ આ કદવનાને હું સંમત નથી (તેત્રી).

વિચારને તેણે સ્વીકાર્યો નહીં અને કહ્યું કે યુવરાજની કણ્ઠીથી તે સંતુષ્ટ છે. કાવિનાં પતરાંમાં સ્પષ્ટ લખેલ છે કે રીતસર રાજ્યાભિષેકથી ગોવિંદે તેના પિતા પાસેથી રાજ્ય મેળવ્યું.^૧ આ દાનપત્રનો ૩૦ મો શ્લોક કાવિનાં પતરાંની હકીકતને ટેકો આપે છે કારણ તેમાં તેને યૌવરાજ્યનો નહીં પણ રાજાધિરાજ પરમેશ્વરતાનો ઇલ્કાળ આપ્યાનું લખેલ છે. પોતાનાં છેલ્લાં વર્ષો અગર મહિના દરમીયાન ધ્રુવે ગાદીત્યાગ કર્યો હતો કે નહીં તે બાબત નિશ્ચયપૂર્વક કંઈ કહી શકાતું નથી. કાવિનાં અને આ પતરાંમાં રાજ્યાભિષેકકલ્પઃ અને રાજાધિરાજપરમેશ્વરતા એ શબ્દો યુવરાજ તરીકેના અભિષેક માટે વપરાયા હોય એમ સંભવ છે, તેમ જ પોતે પોતાના મોટાભાઈ ગોવિંદ ર જ તરફ જે વર્તણૂક ચલાવી હતી તે યાદ હોવાથી તેમ જ માત્ર યુવરાજ તરીકે સ્થાપ્યાથી ગાદી માટેનો ઝઘડો બંધ પડતો નથી, એમ સમજી પોતાની હયાતીમાં જ ગાદી છોડી તેને ગાદી-એ બેસાડ્યો હોય એમ પણ સંભવે. બીજો વધુ પુરાવો ન મળે ત્યાં સુધી આ બાબત કંઈ હકીકત સાચી તે નિશ્ચય ઉપર આવી શકાતું નથી. શ્લોક ૩૨-૪૦ માં અમોઘવર્ષ ૧લો તેનો કાકો ઇન્દ્ર અને તેનો પુત્ર કર્ક જે આ દાનનો દાતા છે તેનાં વર્ણન છે. આ બધા શ્લોકો બીજાં દાનપત્રોમાંથી આપણા જાણવામાં આવેલ છે, પણ શ્લોક ૩૬ અને આ દાનપત્રની તિથિમાંથી ઘણી ઉપયોગી ઐતિહાસિક બીજા મળે છે. તે શ્લોકમાં લખેલ છે કે જ્યારે રાષ્ટ્રકૂટ ખંડિયા રાજાએ બળવો કર્યો હતો ત્યારે અમોઘવર્ષને તેના કાકાના દીકરાએ (કર્ક) ફરી ગાદીએ બેસાર્યો. નવસારીના ૮૧૭ ઇ. સ. ના દાનપત્રમાં^૨ બળવા સંબંધી કંઈ ઉલ્લેખ નથી, જ્યારે તેના પુત્ર ધ્રુવનાં ઇ. સ. ૮૩૫ નાં વડોદરાનાં તામ્રપત્રોમાં^૩ કર્ક તેના કાકાને મદદ આપ્યાનું સ્પષ્ટ લખ્યું છે. આ ઇ. સ. ૮૨૧ ના દાનપત્રમાં કર્કે તેને ફરી ગાદીએ બેસાડ્યાની હકીકત છે તેથી અનુમાન કરી શકાય કે તે બળવો ઇ. સ. ૮૧૭ થી ઇ. સ. ૮૨૧ સુધીમાં થયો જોઈએ. અમોઘવર્ષને ફરી ગાદીએ બેસાર્યો ત્યારે તે માત્ર ૧૨ વર્ષનો હતો તેથી સંભવ છે કે કર્કે રાજ્ય વહીવટ ચલાવતો હોય. આ દાનપત્ર બળવાના સમયનું જ છે અને તેમાં બળવો સમાવવાનું માન કર્કને આપેલ છે ત્યાર પછીનાં બીજાં ગુજરાતનાં દાનપત્રોમાં પણ તેમ જ લખેલું છે. અમોઘવર્ષ ૧લાનાં તાજેતર પ્રસિદ્ધ થયેલાં સન્નનનાં તામ્રપત્રોમાં^૪ આપેલ છે કે બાળરાજ, પાતાલમલ્લની મદદથી પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવી શક્યો. આ પાતાલમલ્લ કદાચ કોઈ સગો અગર ખંડિયો રાજા હોય જેણે કર્કને મદદ કરી હોય અગર ડા. લગવાનલાલે કહ્યું છે તેમ પાતાલમલ્લ માત્ર કર્કે બિરૂદ જ હોય.

આમાંના ઘણાખરા શ્લોકો બીજાં તામ્રપત્રોમાંથી જાણીતા છે. શ્લોક ૨ થી ૨૧ આજ રાજાના નવસારીના તામ્રપત્રોમાંના શ્લોક ૧ થી ૨૦ સાથે મળતા આવે છે, તથા શ્લોક ૨૩-૨૪ અને ૨૬-૨૮ તેજ દાનના શ્લોક ૨૧ થી ૩૫ સાથે મળતા આવે છે. શ્લોક ૩૬ ધ્રુવના વડોદરાનાં તામ્રપત્રોમાં મળે છે અને શ્લોક ૨૨ અને ૪૦ ગોવિંદ ઝળનાં પૈઠણનાં તામ્રપત્રોની પં. ૩૮-૩૯ અને ૪૧-૪૨ સાથે મળે છે. શ્લોક ૨૫ જ એક નવો છે જેની ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા બતાવી છે.

દાનવર્ણન ગદ્યમાં આપ્યા પછી શાપના ચાલુ શ્લોકો અને અંતમાં જૈન ધર્મની પ્રશંસા જે શ્લોકમાં આપી છે. દાનમાં કર્કના હસ્તાક્ષર છે, પણ તે બીજાં દાનપત્રોમાં છે તેમ કેનેરીઝ લિપિમાં હોવા જોઈએ. તેથી સ્વહસ્તોયં ઇત્યાદિ શબ્દો કર્કના હસ્તાક્ષર હશે કે નહીં, તે શંકાસ્પદ છે. કર્કના સુલેહ અને લડાઈ ખાતાના મંત્રી કુલપુત્રક શ્રીદુર્ગભટ્ટનો પુત્ર નારાયણ આ દાનનો લેખક છે. વડોદરાના ૮૧૧-૧૨ ની સાલના તેમ જ નવસારીના ૮૧૭ નાં દાનપત્રોનો લેખક નેમાદિત્ય આ નારાયણનો ભાઈ હતો. નારાયણ તેના પિતા પછી સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો મંત્રી નિભાયો હતો.

૧ ઇ. એ. વા. ૫ પા. ૧૪૭. ૨ જ. બા. એ. રા. એ. સો. વા. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૩ ઇ. એ. વા. ૧૪ પા. ૧૬૬ ૪ એ. ઇ. વા. ૧૮ પા. ૪૮.
લેખ ૫૮

ધણાંખરાં તામ્રપત્રોમાં લેખક સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો મંત્રી હતો. આ મંત્રીને લેખકનું કામ કેમ સોંપાયું હશે તેનો કાંઈ ખુલાસો શોધાયો નથી. સ્મૃતિમાં પણ આ સ્થિતિને ટેકો મળે છે. યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ ૧-૩૧૬ માં આ સંબંધમાં વિજ્ઞાનેશ્વર લખે છે કે:—

સન્ધિવિગ્રહકારી તુ ભવેચસ્તસ્ય લેખકઃ ।

સ્વયં રાજા સમાદિષ્ટઃ સ લિખેદ્રાજશાસનમ્ ॥

વિજ્ઞાનેશ્વર પોતે કહે છે કે “ સન્ધિવિગ્રહકારિણા (શાસનં કારયેત્) નાન્યેન કેનચિત્ ” યાજ્ઞવલ્ક્ય ૧-૩૧૬ માં આદેશ કરે છે કે ભૂમિદાનમાં દાતાની વંશાવલિનું વર્ણન હોવું જોઈએ. તેમાં દાતાના પૂર્વજોનાં પરાક્રમેની પ્રશંસા હોવી જોઈએ, જેની નોંધ પરમુલકી દફતરમાં હોય અને તેથી દાનનો મુત્સદ્દો સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો અધિકારી તૈયાર કરતો હોય.

તામ્રપત્રોમાનાં સ્થળો બધાં જાણી શકાય તેવાં છે. નાગસારિકા તે સુરતની દક્ષિણે ૨૦ માઇલ ઉપરનું નવસારી છે. પુરાવી તે પૂર્ણા નદી છે, જેના કાંઠા ઉપર નવસારી આવેલું છે. અમ્બાપાટક અને સમ્બપુર એ બે ગામડાં પૈકી પાછલું જાણી શકાયું નથી, પણ આગલું નવસારીથી પાંચ માઇલ ઉપરનું પૂર્ણા નદીને કાંઠેનું આમડપુર હોવું જોઈએ. નવસારીના સુખા મી. એમ. કે. નાડકાણી જણાવે છે કે તે દંતકથા અનુસાર તે ગામને થોડી સદી પહેલાં આમ્રપુર કહેતા હતા. જે વક્રિયા નદીને કાંઠે દાન આપ્યું ત્યારે કર્જની છાવણી હતી તે નવસારીથી દક્ષિણે ૩૦ માઇલ ઉપરની વાંકની ખાડી હોવી જોઈએ. માત્ર સમ્બપુર મળી શકતું નથી, પણ તે અમ્બાપાટકથી ઉત્તરમાં હતું, તેથી તે કામરેજ તાલુકામાંનું સમપુર હોઈ શકે નહીં, કારણ તે નવસારીથી ૩૫ માઇલ છે. કદાચ તે પાછળથી નાશ પામ્યું હોય, એમ સંભવ છે.

અક્ષરાન્તર^૧

[નીચેના છંદોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે:—અનુષ્ટુભ શ્લો. ૨, ૨૪, ૩૨, ૪૧-૪૫ અને ૪૬ આર્યા:—શ્લો. ૧૨-૧૫, ૨૨, ૨૭-૨૯, ૩૩, ૪૦, અને ૫૦, ઇન્દ્રવજ્રા:—શ્લો. ૨૩ ઉપજાતિ:—શ્લો. ૫ અને ૨૦. ગીતિ:—શ્લો. ૮. પુષ્પિતાગ્રા:—શ્લો. ૪૮. વંશસ્થવિલ:—શ્લો. ૧ વસન્તવિલકા:—શ્લો. ૩, ૪, ૬, ૭, ૯, ૧૦, ૧૬, ૨૫, ૨૬, ૩૦, ૩૬-૩૮ શાદ્દલ-વિકીડિલ:—શ્લો. ૧૧, ૧૮ અને ૩૧. સ્વધરા:—શ્લો. ૧૭, ૧૯, ૩૪ અને ૩૫.]

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં' । શ્રિય ~ પદં નિત્યમશેષગોચરં નયપ્રમાણ પ્રતિષિદ્ધદુષ્પથં [૧] જનસ્ય મવ્યત્વં સમાહિતાત્મનો જયત્યનુગ્રાહિ જિનેન્દ્રશાસનં^૩ ॥ [૧ ॥] સ વો
- ૨ વ્યાદ્વેધસા ધામ યન્નાભિકમલં કૃતં [૧] હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુકલયા કમલં કૃતં ॥ [૨ ॥] આસીદ્વિષ્વંતિમિરમુચ્યતમણ્ડલાગ્રો ધંસ્તિન્નય-
- ૩ નમિમુખો^૧ રણસર્વરીષું [૧] ભૂપશ્ચુચિર્વિધુરિવાસ્તદિગન્તકીર્તિંગોમિન્દરાજં
ઇતિ રાજસુ રાજસિદ્ધિઃ ॥ [૩ ॥] દૃષ્ટા ચમૂમભિ-
- ૪ મુખી ['] સુભટાટ્ટહાસામુન્નામિતં સપદિ યેન રણેષુ નિત્યં [૧] દદ્યાધરેણ
દધતા ધ્રુકુટિ લલાટે સ્વજં કુલં ચ હૃદ[ય]-
- ૫ ચ્ચ નિજ[ચ્ચ] સત્ત્વં । [૧ ૪ ॥] સ્વજ્ઞ ['] કરાગ્રાન્મુલતશ્ચ શોભાં માનો
મનસ્તસ્સમમેવ યસ્ય [૧] મહાહવે નામ નિશ્ચમ્ય સચક્ષ-
- ૬ યં રિપૂણાં વિગલત્યકાણ્ડે [૧ ॥] તસ્યાત્મજો જગતિ વિશ્રુતદીર્ઘકીર્તિરોર્ત્તા-
તિહારિહરિવિક્રમધામધારી [૧] ભૂપા-
- ૭ સ્તૃવિષ્ટપનૃપાનુકૃતિર્મૃતજ્ઞઃ શ્રીકર્કરાજ ઇતિ ગોત્રમર્ણિર્વિભૂવ । [૧ ૬ ॥]
તસ્ય પ્રભિન્નકરટચ્યુતદાનદ-
- ૮ ન્તિદન્તપ્રહારરુચિરોલ્લિખિતાંસપીઠઃ [૧] ક્ષમાપઃ ક્ષિતૌ ક્ષપિતચત્રુરભૂતનૃજસ્ટ
દ્રાષ્ટૃકૂટકનકાદ્રિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [૭ ॥] તસ્યોપા-
- ૯ જ્ઞિતમહસસ્તનયશ્ચતુરુદધિવલયમાલિન્યા [: ૧] મોક્તૌભુવશ્શતક [તુ] શટ્ટ-
શર્શીદન્તિદુર્ગરાજો ભૂત ॥ [૮ ॥] કાઞ્ચીશકેર-
- ૧૦ લનરાધિપચોલપાણ્ડયશ્રીમૌર્યવંજ્રટવિભેદવિધાનદક્ષં [૧] કર્ણાટકં વલ્લભ-
ચિન્ત્યમજેયમન્યૈર્ભૃત્યૈઃ^૨ યદ્વિર-
- ૧૧ પિ યસ્સહસા જિગાય ॥ [૯ ॥] અમ્રુવિભંગમગૃહીતનિશાતશક્ષમશ્રાન્તમપ્રતિ-
હતાન્નમપેતયત્ત્વં [૧] યો વલ્લભં સ્વપદિ^૧ દણ્ડ
- ૧૨ વલેનં^૨ જિત્વા રાજાધિરાજપરમેશ્વરતામવાપ ॥ [૧૦ ॥] આસેતોવિપુલોપ-
લાવલિલસલ્લોભિમાલાજલાદાપ્રાલેયકૈ-

૧ ચિદ્રૂપે છે ૨ મવ્યત્વ ૩ શાસનમ્ ૪ વાંચો દ્વિષ ૫ વાંચો ધ્વસ્તિ ૬ વાંચો નમિમુખો ૭ પુરું
ઉલ્લુ પાંખડું કાતરું નથી. ૮ વાંચો ગોવિન્દ ૯ વાંચો સિંહઃ ૧૦ વાંચો શોભા ૧૧ સૈરાર્તા આ અક્ષરો
પંક્તિ કાતરતી વખતે રહી ગયા હશે તે પાછળથી પતરાને નીચેને છેડે કાતરેલ છે કી ની ઉપરનું કાકપદ
આ સુધારાનું સૂચન કરે છે. ૧૨ વાંચો મૂપાલ્લવિષ્ટ ૧૩ જીવ્હા મૂલીયના ચિન્હ માટે પ્રસ્તાવિક વિવેચન
જુઓ. ૧૪ વાંચો ભૂમ્ભૂવ ૧૫ વાંચો મોક્તા ૧૬ વાંચો સદશ ૧૭ ખીજાં રાષ્ટ્રકૂટ દાનપત્રોમાં હર્ષ હોય છે
તેને અક્ષરે આમાં મૌર્ય છે. (એન. પી. સી.) ૧૮ વાંચો વલ્લ ૧૯ વાંચો સપદિ ૨૦ વાંચો વલેન
૨૧ અનુસ્માર જેવું લાગે છે તે કુદરતી ખાડો જ છે.

- ૧૩ લંકિતામલશિલાજાલાતુષારાચલાદાપૂર્વાપરવારિરાશિપુલિનપ્રાન્તપ્રસિદ્ધાવધેય્યેનેદ^૧
જગતી સ્વવિક્રમવલેનેકા-
- ૧૪ તપત્રીકૃતા ॥ [૧૧ ॥] તસ્મિન્દિવં પ્રયાતે વલ્લભરાજે ક્ષત્રપ્રજાવાર્ધે: [૧]
શ્રીકર્કરાજસૂનુર્મહીપતિઃ કૃષ્ણરાજો ભૂતૈઃ ॥ [૧૨ ॥] યસ્ય સ્વમુજપ-
- ૧૫ રાકમનિશ્ચેષોત્સાદિતારિદિવચક્રં [૧] કૃષ્ણસ્યેવા [કૃષ્ણં] ચરિતં શ્રીકૃષ્ણ-
રાજસ્ય । [૧ ૧૩ ॥] શુભતુંગતુંગતુરગપટ્વદ્ધરેણુદ્ધરુદ્ધૈ રવિકિરણં [૧] ગ્રીષ્મેપિ
નભો નિશ્ચિતં
- ૧૬ પ્રાવૃટ્કાલયતે સ્પષ્ટં ॥ [૧૪ ॥] દીનાનાથપ્રણયિષુ યથેષ્ટચેષ્ટં સમીહીર્તમજસં
[૧] તત્ક્ષણમકાલવર્ષે વર્ષતિ સર્વોર્થિનિર્વ[પ]ણં ॥ [૧૫ ॥] ર[૧] હપ્પમા ·
- ૧૭ ત્મભુજજાતર્વલાવલેપમાજ્ઞૌ વિજિત્ય નિશિતાસિલતાપ્રહારૈઃ [૧] પાલિધ્વજા-
વલિશુભામચિરેણ યો હિ રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં
- ૧૮ તતાન ॥ [૧૬ ॥] ક્રોધાદુત્ત્વાતસજ્જં^૨ પ્રસુતરિપુભૈર્મૈર્માસમાનં સમન્તાદાર્જૈર્દુ-
દૃત્તૈર્વિરપ્રકટગજઘટાદોપસંક્ષોભદક્ષં [૧] સૌર્ય્યર્ન્યક્તારિ-

પતરું બીજું-પહેલીવાજુ

- ૧૯ વર્ગો^૩ ભયચકિતવપુ^૪ ક્ષી^૫ પિ દૃષ્ટૈવ સદ્યો દેપ્યોધ્માતારિચક્રક્ષયકરમગમદ્યસ્ય
દોર્દ્દેષ્ઠરૂપં ॥ [૧૭ ॥] પાતા યશ્ચતુરમ્ચુરાશિરસનાલંકારભાર્જી ભુ-
- ૨૦ વલ્લૈય્યાશ્ચૌપિ કૃતદ્વિજામરગુરુપ્રાજ્યાજ્યપૂજાદરો^૬ [૧] દાતા માનમૃદગ્રણીર્મુળ-
વતાં યોસૌ શ્રિયો મેલ્લમો^૭ મોક્તું સ્વર્ગફલાનિ ભૂરિતપસા
- ૨૧ સ્થાનં જગામામૈરં ॥ [૧૮ ॥] યેન શ્વેતાતપત્રપ્રહરવિકરત્રાતતાપાત્સલીલં
જૈન્મે નાસીરધૂલીષવલિતવપુષા વલ્લભાસ્યસ્સદાજો [૧] શ્રીમદ્ભોવિન્દરાજો જિ-
- ૨૨ તજગદહિતસૌણવૈષવ્યહેતુસ્તસ્યાસીત્સૂનુરેક ર લિતારાતિત્તેમકુમ્ભઃ ॥ [૧૯ ॥]
તસ્યાનુજઃ શ્રીધ્રુવરાજનામા મહાનુભાવઃ પ્રથિતપ્રતાપઃ [૧]
- ૨૩ પ્રસાધિતાશેષનરેન્દ્રચ[ક્ર]મેણ વાલૌર્કૈવપુર્વભૂવ ॥ [૨૦ ॥] જાતે યત્ર
ચ રાષ્ટ્રકૂટાતિલકે સદ્ધૈત્તચૂડા[મ]જૌ ગુર્વી તુષ્ટિરથાશિલસ્ય જગતસ્સુસ્વામિનિ
પ્રત્યહં [૧] [સત્યં] સત્યમિતિ પ્રજ્ઞા-

૧ લેખકે એ શબ્દોના સંધિ કરી દીધી છે. અરધું પાદ છટું પાડવું જોઈએ તે ધ્યાનમાં રહી નહીં.
૨ વાંચો. બેનેયં ૩ વાંચો. બલ્લૈકા ૪ વાંચો. શાષ: ૫ દૃષ્ટુન્ ચિન્હ ભુસાષ ગયું છે. ૬ વાંચો. ર્દુ
૭ વાંચો. નિશ્ચિલં ૮ વાંચો. સમીહિત ૯ વાંચો. બલા ૧૦ વાંચો. માજૌ ૧૧ વાંચો. સ્વપ્રસૂતરુચિચયૈ
૧૨ વાંચો. મ્માસમાનં ૧૩ વાંચો. વહુ ૧૪ વાંચો. શૌર્ય્ય ૧૫ વાંચો. વર્ગો ૧૬ વાંચો. દર્પા ૧૭ વાંચો.
દોર્દ્દેષ ૧૮ વાંચો. રમ્બુ ૧૯ વાંચો. માજો ૨૦ વાંચો. છય્યા ૨૧ વાંચો. દરઃ અર્ધ પાદને અંતે શબ્દ છે
તેથી સંધિ થાય નહીં. ૨૨ વાંચો. વલ્લમો ૨૩ વાંચો. મામરં ૨૪ વાંચો. જગમે ૨૫ વાંચો. વાલાર્ક
૨૬ વાંચો. ભૈરવ ૨૭ કવિએ કદાચ સુપ લખવું ધાર્યું હોય.

- ૨૪ સતિ સતિ ક્ષમામાસમુદ્રાન્તિકામાસીદ્ધર્મપરે ગુણામૃતનિધૌ સત્યવ્રતાધિષ્ઠિતે
॥ [૨૧ ॥] શશધરકિરણનિકરનિભં યસ્ય યશસ્સુરનગ્રાગ્રસૌનુસ્થૈઃ [૧] પરિગી-
- ૨૫ યતેનુરક્તૈર્વિદ્યાધરસુન્દરીનિવહૈઃ ॥ [૨૨ ॥] હૃદ્યોન્વહં યોર્થિજનાય નિત્યં
સર્વસ્વમાનન્દિતવૈન્ધુવર્ગઃ [૧] પ્રાદાત્પ્રરુદ્યો હરતિ સ્મ વેગાત્પ્રાણાન્યમસ્યાપિ
નિતાન્ત-
- ૨૬ વીર્યઃ ॥ [૨૩ ॥] રક્ષતા યેન નિરશેષં ચતુરમ્ભોધિસંયુતં [૧] રાજ્યં ધર્મેણ
લોકાનાં કૃતા હૃદિ ॥ [૨૪ ॥] યોસૌ પ્રસાધિત[સમુન્નતૈ]
સારદુર્ગો ગાંગૌર્ધસંતતિનિરોધ-
- ૨૭ વિવૃદ્ધકીર્તિરાંત્મીકૃતોન્નતવૃષાંકૈવિભૂતિરુચૈર્વ્યક્તં તતાન પરમેશ્વરતામિહૈકઃ ॥
[૨૫] તસ્યાત્મજો જગતિ સત્પ્રથિતોરુકીર્તિંગોવિન્દરાજ ઇ-
- ૨૮ તિ ગોત્રલલામભૂતઃ [૧] ત્યાગી પરાક્રમધનઃ પ્રકટપ્રતાપસ્સન્તાપિતાહિતજનો
જનવલ્લભોભૂત્ ॥ [૨૬ ॥] પ્રિથ્વીવૈલ્લભ ઇતિ ચ પ્રથિતં યસ્યા-
- ૨૯ પરં જ[ગ]તિ નામ [૧] યશ્ચતુરુદધિસીમામેકો વસુધાં વશે ચક્રે [૨૭]
एकोप्यनेकरूपो यो ददृशे भेदवादिभिरिवात्मा [૧] પરવલર્જલધિમપારં
- ૩૦ તરન્સ્વદોર્ભ્યાં રણે રિપુભિઃ ॥ [૨૮ ॥] एको निर्हेतिरहं गृहीतशस्त्रा मे परे
वेहवो [૧] યો નૈવંવિધમકરોચ્ચિત્તં સ્વમેપિ કિમુતાજૌ ॥ [૨૯ ॥] રાજ્યા-
ભિષેકકલશૈરભિ-
- ૩૧ ષિચ્ય દત્તાં રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં સ્વપિત્રા [૧] અન્યૈર્મહાનૃપતિમિર્વેહું-
ભિર્વસ્સેમેત્ય સ્તમ્ભાદિભિર્ભુજવલાદૈર્વલુપ્યમાનાં [૩૦ ॥] एकोनेकनरेन्द्र-
वृन्दसहिता-
- ૩૨ ન્યસ્તાન્સમસ્તાનપિ પ્રોત્વા [તા]સિલતાપ્રહારવિધુરાં^{૧૩} વધ્વૌ માહૌસંયુગે[૧]
लक्ष्मी [म] प्यचलां चकार विलसत्संचामरं ग्राहिणीं ॥ ^{૧૪} संसीददुरु-
विप्रसज्जनसुहृद्-

૧ વાંચો નગાગ્ર ૨ વાંચો બન્ધુ ૩ ચાર અક્ષરો ખૂટે છે. આ પાઠ અટકળે આપ્યો છે. ૪ ગૌ ની પહેલી ઉભી લાંટીમાં ક્રોતરનારનું હથીયાર જમણી બાજુ સરકી ગયું લાગે છે. ૫ વાંચો કીર્તિઃ [૧] આત્મીકૃતો કીર્તિઃ અર્થ પાદને છેડે હોવાથી સંધિ થાય નહીં ૬ ક્રોતરતી વખતે રહી ગએલ તે પંક્તિ નીચે વાં ની નીચે બે કાકપદની વચમાં ક્રોતરો છે. વાં ની ઉપરનું કાકપદ રહી ગએલા અક્ષરનું ભાન કરાવે છે. ૭ વાંચો પૃથ્વી ૮ વાંચો પરબલ ૯ વાંચો બહવઃ ૧૦ વાંચો વૈહુ ૧૧ વૈહુ બુદ્ધિ બે વાર લખાયો છે. ૧૨ વાંચો બલા ૧૩ વાંચો વિધુરાન્ ૧૪ વાંચો બદ્ધા ૧૫ વાંચો મહા. હા ક્રોતરતી વખતે રહી ગએલા તેથી પંક્તિની નીચે સા અને સં ની વચમાં લખેલ છે. ૧૬ વાંચો લક્ષ્મી ૧૭ આ વિરામ ચિન્હ નકામું ૧૮ વાંચો બન્ધુ લેખ ૫૯

- ૩૩ ન્ધૂપમોગ્યાં ભુવિ ॥ [૩૧ ॥] તત્પુત્રોત્ર ગતે નાકમાકમ્પિતારિપ્રજે [૧]
 શ્રીમાહારાજસૈર્વાસ્ત્ય[:] રૂપાતો રાજાભવદ્રુણૈઃ ॥ [૩૨ ॥] અર્થિષુ યથા-
 ર્થતા[÷]યસ્યમમિદ્દેતાંફેલાસિલબ્ધતો-
 ૩૪ ષેષુ [૧] વૃદ્ધિન્નિનાય પરમામમોઘવર્ષાભિધાનસ્ય ॥ [૩૩ ॥] રાજામૂત-
 ત્પિતૃવ્યોરિપુભવવિભવોદ્ભૂત્યભાવૈકહેતુર્લક્ષ્મીવાન્નિન્દ્રરાજો ગુણિજનતિકરાન્તેશ્વમત્કા-
 ૩૫ રકારી । રાગાદન્યાન્વ્યુદયસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપં સેવમાના રાજશ્રીરેવ
 ચક્રે સ[કલ]કવિજનોદ્વીર્યેતસ્વભાવં ॥ [૩૪ ॥] નિર્વાણાવાપ્તિવાનાસહિત-
 હિતજનો-
 ૩૬ પાસ્યમાનાં સુવૃત્તં વૃત્તં જિત્વાન્યરાજાં ચરિતમુદયવાન્સર્વતો હિંસકેભ્યઃ ॥ (૧)
 એકાકી દસવૈરિસ્વલનકૃતિસહપ્રાતિરાજ્યે શશાકેલાટીયન્મળલં
 ૩૭ યસ્તપન ઇવ નિજસ્વામિદત્તં રરક્ષ ॥ [૩૫ ॥] યસ્યાંગમાત્ર જયિનઃ પ્રિય-
 સાહસસ્ય ક્ષમાપાલવેષફલમેવ વ મૂં [વ]સ્યૈન્યન્મુક્તવૌ વં સર્વભુવનેશ્વરમાદિદે-

વીજું પતરું વીજી બાજુ

- ૩૮ વં નાવન્દતાન્યમમરેષ્વપિ યો મમરેષ્વપિ યો મૈનસ્વી[॥ ૩૬ ॥] શ્રીકર્કરાજ ઇતિ
 રક્ષિરાતરાજ્યભારસ્સારુલસ્ય તનયો નયશાલિસૌર્યઃ^{૧૮}[૧] તસ્યા-
 ૩૯ ભવાદ્વિમ[વ]નન્દિતવન્ધુસૌર્યઃ પ્રૌર્યઃ સદૈવ ધનુષિ પ્રથમો^{૧૯} ઇશુચીનાં ॥
 [૩૭ ॥] દાનેન માનેન સદાજ્ઞયૌ વા સૌ^{૨૦}ર્યેણ વીર્યેણ ચ કોપિ મૂપઃ [૧]
 એતેન સામ્યોસ્તિ
 ૪૦ ન વેતિ કીર્તિસ્સકૌતુકા ભ્રામ્યતિ યસ્ય લોકે । [૧ ૩૮] શ્વે^{૨૧}(સ્વે)ચ્છા-
 ગૃહીતવિષયા[ન]દૃઢસદ્ધમાજઃ પ્રોદૃતદસતરશૌલિકૈતરાઘ્રકૂટૌનુત્વાતસ્વૈર્દગનિજ-
 ૪૧ વાહુવલેન^{૨૨} જિત્વા યોમોઘવર્ષમચિરાત્સ્વપદે વ્યધત્ત ॥ [૩૯ ॥] તેનેદમનિલ-
 વિદ્યુચ્ચંચલમાલોક્ય જીવિતમસારં [૧] ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યપ્રવર્તિતો ધ-

૧ વાંચો કમ્પિતરિપુપ્રજે ૨ વાંચો મહા ૩ આ રાજાના નામની ચાલુ બેઝણી શર્વ છે. ૪ વાંચો સમમીદં
 ૫ આ અક્ષર તા નકામો છે. ૬ ફ પહેલાં લુલાઇ ગયો હતો પછી તે પહેલાના અક્ષર તા ની નીચે બે
 કાનાની વચમાં લખેલ છે. ૭ વાંચો લબ્ધ ૮ વાંચો નિન્દ્ર ૯ વાંચો નિકરાતિ પહેલાં લખેલો અક્ષર
 પાછળથી કાઢી નાંખ્યો છે. ૧૦ વાંચો ગીત ૧૧ વાંચો પાસ્ય ૧૨ વાંચો શશકુ ૧૩ વાંચો મમૂવ
 ૧૪ વાંચો સૈન્યમ્ । મુક્ત્વા ૧૫ વાંચો ચ ૧૬ મમરેષ્વપિ યો એ અક્ષરો લુલથી બે વાર લખાયા છે.
 ૧૭ આ અક્ષર રા વધારાનો છે. ૧૮ વાંચો શૌર્યઃ ૧૯ વાંચો બન્ધુ ૨૦ વાંચો પાર્યઃ ૨૧ વાંચો પ્રથમ
 ૨૨ પંક્તિની નીચે તા ની નીચે ચા લખ્યો છે. પહેલાં જ પછી લુલથી લખેલ પણ પાછળથી છુટી નાંખેલ છે
 ૨૩ વાંચો શૌર્યેણ ર્યે અક્ષર પંક્તિ નીચે શૌ અને ન ની વચ્ચે લખેલ છે. ૨૪ વાંચો સ્વેચ્છા ૨૫ વાંચો
 શૌલિક ૨૬ વાંચો કૂટાન । ઉત્ત્વાત ૨૭ કાતરનારે પહેલાં આ કાતરેલ પણ આ નો લીટો પાછળથી છુટી નાંખ્યો
 છે ૨૮ વાંચો વાહુવલેન.

- ૪૨ મ્મદાયોયમ્ ॥ [૪૦ ॥] સ ચ સમભિગતાશેષમહાશૈબ્દમહાસામન્તાધિપતિ-
સ્સુવર્ણવર્ષશ્રી[ક]ર્કરાજદેવકુશલી સર્વાનેવ યથાસંવૈધ્યમાનાત્રાષ્ટપતિ-
- ૪૩ વિષમ્પ્રાપ્તિગ્રામપતિગ્રામકૂટયુક્તનિયુક્તવાસાવકાધિકારિકૈરિકમહત્તરાદીકાન્
સમનુદર્શયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા શ્રીવક્ત્રિકાતટ-
- ૪૪ સ્થાવાસિતવિજયસ્કન્ધાવારસ્થિતેન માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકપુણ્યયશો-
ભિવૃદ્ધયે^૧ શ્રીનાગસારિકાસ્વતલસન્નિવિષ્ટાર્હચૈત્યાલ[યા]યતનનિ[બદ્ધ]
- ૪૫ સમ્બૈપુરામ્બ્યમણ્ડિતવસતિકાયાઃ खण्डस्फुटितनवकर्मचरुवंलिदानपूजाथर्थन्तथा
तथां तिर्वैध्यमानचातुष्टयमूलसंघोदयान्वयसेન
- ૪૬ સેનૈસંઘમલ્લવાંદિર્ગુરોરિશિષ્યશ્રીસુમતિપૂજ્યપાદૈઃ તચ્છિષ્યશ્રીમદપરાજિતર્ગુરોઃ શ્રી-
નાગસારિકાપ્રતિવેદ્ધઅમ્વાપાટકગ્રામસ્યે ઉત્તરદિશિ
- ૪૭ હિરણ્યયોગાભિર્ધાનાં ઢાણુવાપી યસ્યાંઘાટનાનિ પૂર્વતઃ શ્રીધરવાપિકા દક્ષિણતો
વહ્નિઃ અપરતઃ પૂરાવી મહાનદી ઉત્તરતસ્સમ્બપુર-
- ૪૮ વૌપિકાં [૧] એવમિયં ચતુરાઘાટોપલક્ષિતા સધાન્યહિરણ્યાદેયૌ અચાટમટ-
પ્રવેશ્યૈસ્સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયૈઃ^૨ આચ-
- ૪૯ ન્દ્રાક્ષૈર્ણવક્ષિતિસારિત્પર્વતસમકાલીનઃ^૩ શિષ્યપ્રશિષ્યાન્વયક્રમોપમોપમૌપમૌભ્યેઃ
શકનૃપકાલાતીતસંવત્સરશતેષુ સસસુ ત્રિચત્વારિંશદ-
- ૫૦ ધિકેષુર્તેતેષુ વૈશાખપૌર્ણમાસ્યાં સ્નાત્વોદકાતિસર્ગેણ પ્રતિપૌદિતોસ્યોચિતયૌ
આચાર્ય્યસ્થિત્યા મુંજતો મોજયત્કૂર્ષતઃ કર્ષયતઃ પ્રતિદિ-

૧ વાંચો શબ્દ ૨ વાંચો સમ્બધ્ય ૩ આ ગ્રા અક્ષર નકામો છે. ૪ કારિ ભુલથી બે વાર લખ્યું છે. ૫ વાંચો દિકાન્ ૬ ચે ની ડાબી બાજુ બીજો વાંકો લીટો દેખાય છે તે પતરમાંની કુદરતી ફાટને લીધે છે. ૭ સમ્બ અક્ષરો ૨૫૪ નથી પણ તે પાઠ ખરો છે કારણ નીચે પં. ૪૭ માં સરહદમાં તે સમ્બપુર નામ આવેલું છે. ૮ રા પછી કાકપદ છે પણ પાછળથી કરેલો ભેરો ક્યાંઈ દેખાતો નથી. પાઠ સંતોષકારક છે. કાંઈ રહી ગયું લાગતું નથી. કાકપદ ભુલથી મુકાયું લાગે છે. ૯ વાંચો બલિ ૧૦ વાંચો પૂજાર્થ ત ૧૧ તથા ભુલથી બે વાર લખ્યો છે. ૧૨ વાંચો નિબધ્ય ૧૩ સેન ભુલથી બે વાર લખાયું છે. ૧૪ વાંચો મલ્લ ૧૫ છાપમાં દિ શંકિત છે પણ મૂળમાં બહુ જ ૨૫૪ છે. ૧૬ વાંચો પાદસ્તચ્છિષ્ય ૧૭ વાંચો ગુરવે ૧૮ વાંચો બદામ્બા ૧૯ વાંચો ગ્રામસ્યો ૨૦ વાંચો ધાના ૨૧ વાંચો યસ્યા આઘા- ૨૨ વાંચો વહોપરતઃ ૨૩ વાંચો નચુત્તરત ૨૪ વાંચો સમ્બ ૨૫ વાંચો વાપિકા ૨૬ વાંચો દેયાચાટ ૨૭ વાંચો પ્રવેશ્યાસર્વ. વાપો શબ્દ નારીભતિ છે પણ લેખક નર અને નારી ભતિ માટે તેના વિશેષણો વાપરવામાં શંકા ખાય છે. ૨૮ વાંચો ગીયાચન્દ્રા ૨૯ વાંચો કાલીના ૩૦ વાંચો પ્રશિષ્ય ૩૧ વાંચો મોપ અક્ષરો ભુલથી બે વાર લખાયા છે. ૩૨ વાંચો મોગ્યા ૩૩ વાંચો ભ્વતીતેષુ ૩૪ વાંચો પાદિતા । અસ્યા ઉચિત ૩૫ વાંચો યાચાર્ય્ય.

- ૧૧ શતો વા ન કેનચિત્પરિપન્થના કરણીયાં ॥ તથાગામિનૃપતિભિરસ્મૈદ્વશૌરણ્યૈર્વા
સામાન્યં ભૂમિદાનફલમવેત્ય વિદ્યુલ્લોલાન્યનિત્યાન્યૈશ્વ-
- ૧૨ ય્યાણિ તૃણાગ્નલગ્નચંચલગ્નવિન્દુચંચલં ચ જીવિતમાકલય્ય સ્વદાયનિર્વિશેષોય
મનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ [॥]યશ્ચાજ્ઞાનતિમિરપટલાવૃત-
- ૧૩ તૈમતિરાચ્છિન્ધાદાચ્છિદ્યમાનકં વાનુમોદેત સ પં [ચ]ભિર્મહાપાતકૈરુપપાતકૈશ્ચ
સંયુક્તસ્સ્યાદિત્યુક્તં ચ ભગ [વ]તા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન [॥] ષષ્ટિં વર્ષસ-
- ૧૪ હસ્તાણિ સ્વર્ગેં તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ [૧] આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે
વસેત્ ॥ [૪૧ ॥] વિન્ધ્યાટવીષ્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ [૧] કૃષ્ણાહ્યો
હિ જાયન્તે
- ૧૫ ભૂમિદાનં હરન્તિ યે ॥ [૪૨ ॥] સર્વ્વેષામેવ દાનાનામેકજન્માનુગં ફલં [૧]
હાટકાક્ષિતિગૌરીણાં નૈકજન્માત્મકં ફલં ॥ [૪૩ ॥] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યત્નાદ્ર-

ત્રીજું પત્રું : પહેલી બાજુ.

- ૫૬ ક્ષ નરાષિપ [૧] મહીમ્મહિમતા [-] શ્રેષ્ઠ દાનાચ્છેયોનુપાલનં ॥ [૪૪ ॥]
વર્હુ [મિ]ર્વસુધા ભુક્તા રાજભિઃ સર્કરાદિભિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય
[તસ્ય]તદા ફલં ॥ [૪૫ ॥] અગ્રેરપત્યં
- ૫૭ પ્રથમં સુવર્ણં ભૂર્વૈષ્ણવી સૂર્યસુતાશ્ચ ગાવઃ [૧] લોકત્રયં તેન ભવેદ્ધિ દત્તં
યદ્વાચ્ચનં ગાઞ્ચ મહીં ચ દદ્યાત્ ॥ [૪૬ ॥] યાનીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રૈર્દા-
નાનિ ધર્મા-
- ૫૮ થ્યસ(શ) સ્કરાણિ [૧] નિર્માલ્યવાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુ ~
પુનરાદદીત ॥ [૪૭ ॥] ઇતિ કમલદલામ્બુવિન્દુલોલાં શ્રિયમનુચિન્ત્ય
મનુષ્યજીવિતશ્ચ [૧] અતિ-

૧ પહેલાં કાર્યા લખ્યું હતું પણ પાછળથી નકામું કરણીયા લખ્યું છે. ૨ વાંચો દ્વયૈ ૩ વાંચો
રન્યૈ ૪ વાંચો ચંચલગ્ન ને બદલે જલ ૫ વાંચો વિન્દુ ૬ આ ત વધારાનો છે. ૭ પ્રથમ જા કાતરો હતો પણ
પાછળથી વચલો આ કાટો કાઢીનાખ્યો છે. ૮ વાંચો બહુ ૯ વાંચો ગરા ૧૦ વાંચો લામ્બુવિન્દુ

- ૧ વાંચો ને ૨ વાંચો શાસન. એવં પછીના કાકપદથી ખબર પડે છે કે શાસનદાતા પ્રથમ કોતરવા રહી ગએલ પથુ પાછળથી લેખની નીચે બે કાકપદ વચ્ચે કોતરેલ છે. ૩ સ્વ ઉપરના કાકપદથી ખબર પડે છે કે હસ્તેન સ્વ પ્રથમ કોતરવા રહી ગએલ તે નીચે શાસનદાતા પછી બે કાકપદ વચ્ચે કોતરેલ છે. ૪ મ ઉપરના કાકપદથી ખબર પડે છે કે શ્રી અક્ષર રહી ગએલ તે પાછળથી લીંટી નીચે મ અને ક ની વચ્ચે કોતરેલ છે. ૫ વાંચો વિદ્વેષિ
લેખ ૬૦

ભાષાન્તર

નોંધ— આજ રાજાનાં નવસારીનાં પતરાં જ. જો. બ્રે. રા. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૪૨ મે ડા. ડી. આર. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે તેમાં શ્લો. ૨થી—૨૧ ૨૩, ૨૪, અને ૨૬ થી ૩૮ નો તરજુમો આપેલ છે. શ્લો. ૩૫ ની પહેલી બે પંક્તિ તેને બેઠી નથી તેનો હજુપણ તરજુમો થઈ શક્યો નથી. શ્લો. ૩૬ અને ૪૦ નો હુદ્દશે ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૨૦૧-૨ ઉપર તરજુમો કર્યો છે.

શ્લો. ૧ ભગવાન જિનેન્દ્રનું નિત્ય, સંપૂર્ણ રીતે સમજાય તેવું, નયના પ્રમાણ વાળું, સર્વદા ઐશ્વર્યનું ધામ, ખરાબ માર્ગના આશ્રયનો નિષેધ કરનારું, ભગ્ય અને વશવર્તી મનવાળા મનુષ્યને પ્રસન્નતા આપનારું શાસન જય પામે છે.

શ્લો. ૨૨ ચન્દ્રકિરણોના સમૂહ જેવી જેની (ધ્રુવની) શ્વેત કીર્તિ (મેરૂ) પર્વતના શિખર પર બેઠેલી વિદ્યાધરીઓનાં ટોળાંઓથી ઉત્સાહપૂર્વક ગવાય છે.

શ્લો. ૨૫ એ (ધ્રુવ) એકલોજ આંહિ (આ દુનિયામાં) પરમેશ્વર (૧ ચક્રવર્તિ નૃપતિ; ૨ શંકર ભગવાન) સ્વરૂપે અવતર્યો છે; કેમકે તેણે (૧ શિવ નામના રાજાએ ૨ ઉંચા વૃષભ-ધ્વજને અને ભસ્મને પોતાનાં ઠરી લીધાં છે એવા શિવે) વૃશાંકના પરિવાર અને સમૃદ્ધિને પોતાનાં ઠરી લીધાં છે; તે પોતાના મજબૂત અને ઉંચા કિલ્લાઓની પુરતી સંભાળ લેવાને ટેવાયેલો હતો. (કેમકે શ્રી શંકર ભગવાન ઔદાર્યના સત્વરૂપ (પોતાની પત્ની) દુર્ગાને આભૂષણે અને અલંકારોથી વારંવાર શણગારવાની ટેવવાળા હતા); અને ગાંગકુળના એક અગ્રણી રાજાને કેદ કરવાથી અથવા (તેનાં સૈન્યોએ) ગંગા નદીના વહેતા પ્રવાહને અડચણ કરવાથી એની કીર્તિ વધી છે (અથવા ગંગા નદીના સતત વહેતા પ્રવાહને વારંવાર અડચણ કરવાથી જેણે પોતાની કીર્તિ વધારી છે—ગંગા નદી જ્યારે શંકર ભગવાનની જટામાં ગુંગળાઈ જઈને અદૃશ્ય થયાં હતાં ત્યારે)

પં ૪૨—૪૮. અને હવે રાજા શ્રી કર્કશજ અથવા સુવર્ણ વર્ષ જેમને બધાં (પાંચ) વાઘોનો ઉપયોગ સાધ્ય છે અને જે મોટા મોટા ખંડીઆ રાજાઓના સ્વામી છે અને સંપૂર્ણ સ્વાસ્થ્યવાળા તેઓ સઘળા રાષ્ટ્રપતિઓને, વિશયપતિઓને, ગ્રામપતિઓને, ગ્રામકૂટોને, ચુકતો અને નિચુકતોને, ગ્રામના મૂળ વસાહતિઓના વડાઓના મુખ્ય અધિકારીઓને અને લાગતાવળગતા બીજા અધિકારીઓને આજ્ઞા કરે છે કે તમને જાણ થાય કે મારી અને મારાં માતૃપિતાની કીર્તિ અને પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે—પવિત્ર વંકિકાના તીર ઉપર વિજયાંકિત છાવણીમાં હું રહેતો હતો તે વખતે—અંબાપાટક ગામની ઉત્તરે આવેલ ઢાશુના કુવાવાળું હિરણ્યયોગા નામનું ખેતર મેં દાનમાં આપેલું છે. તે શ્રી નાગસારિકાની સાથે સંકળાયેલું છે. તેની સીમાઓ નીચે પ્રમાણે છે:—પૂર્વે શ્રીધરના કુવાવાળું ખેતર, દક્ષિણે એક બહેળીયું, પશ્ચિમે મહા નદી પૂરાવી અને ઉત્તરે સમ્બપુરનો (સાર્વજનિક) કુવો. આ ખેતર મેં મલ્લવાદિના શિષ્ય શ્રી સુમતિના શિષ્ય પ્રતાપી આચાર્ય અપરાજિતને આપેલું છે. મલ્લવાદી મૂલસંઘની ચાર શાખાઓમાંની સેનસંઘનો અનુયાયી હતો. મેં તે દૈનિક પૂજા, વૈશ્વદેવ, તથા શ્રી નાગસારિકાની હદમાં આવેલા અરહતના મંદિરને જોડાયેલી અને સંબપુરના આભૂષણ રૂપ મઠની દુરસ્તી તથા તેમાં સુધારાવધારા કરવાના આશયથી આપેલું છે.

પં ૪૮—૫૩. આ પ્રમાણે સીમાઓથી નિર્ણીત આ ખેતર રનાનથી શુદ્ધ થઈને શક સંવત્સરા ૭૪૩ મા વર્ષની વૈશાખી પૂર્ણિમાને દિવસે હાથમાં જળ રેડીને શિષ્યોની પરંપરાને સૂર્ય, પૃથ્વી, સાગરો, નદીઓ અને પર્વતોનું અસ્તિત્વ હોય ત્યાં સુધી, ધાન્ય તથા સુવર્ણના સ્વરૂપમાં તેની ઉપજ (મહેસુલ) ભોગવવાના હક સાથે, કાયમી અને કામચલાઉ સૈનિકોના

પ્રવેશથી પડતાં દુઃખોથી તથા સર્વ રાજકીય અમલદારોની દબ્બલથી મુક્ત રાખીને ભોગવટાને માટે મેં આપ્યું છે. જ્યાં સુધી જૈન આચાર્ય યોગ્ય રહેણીકરણી રાખીને આ ખેતરનો ભોગવટો કરે અગર કરાવે, ખેડે અગર ખેડાવે અગર તે અથવા તેના વારસો ખીજને હસ્તક સોંપે ત્યાં સુધી કોઈએ પણ તેમાં હરકત કરવી નહિ. તેવી જ રીતે ભવિષ્યના રાજાઓએ પણ તેઓ અમારા કુળના હોય કે ન હોય તેા પણ પોતે આપેલાં દાનેની જ માફક તેને ગણીને તેનું રક્ષણ કરવાનું છે. તેમણે હંમેશાં યાદ રાખવું કે સમૃદ્ધિ સૌદામિનીની માફક ક્ષણભંગુર છે અને ભૂમિદાનનું પુણ્ય સર્વ રાજાઓને સરખે હિસ્સે મળે છે અને જીવન ધાસની અણી ઉપર રહેલા જલખિન્દુ જેવું અસ્થિર છે. અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના પડદાથી પોતાનું મન આશ્ચર્યહિત થવાથી જે કોઈ તે જમીન છિનવી લેશે અગર તે કાર્યમાં મદદ કરશે તે પાંચ પ્રધાન પાપો તથા પાંચ ગૌણ પાપોના કરનાર થશે. અને વેદોની રચના કરનાર ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે તેમ—

(આંહિં આ પછી પ્રચલિત શાપના શ્લોકો આવે છે)

પં ૦ ૫૯-૬૨ આ ખતને સ્વયં વપાસ્યું છે એવા દ્વાતા પોતાના હસ્તાક્ષરમાં પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે કે આ (કેાતરણી) મૂળ લેખ પ્રમાણે બરાબર છે. આ માંડ પોતાનું જ, ઇન્દ્રરાજના પુત્ર શ્રી કર્કરાજનું જ ખત છે. આ ખતનેા મુત્સદ્દો મેં દુર્ગભટ્ટના પુત્ર, ઉચ્ચ કુળના મુખ્ય પરરાષ્ટ્રમંત્રી નારાયણે લખેલો છે.

શ્લો. ૪૯ પાપનો તિરસ્કાર કરનાર અને ખીજાં પાખંડોનો, વજ્ર પર્વતોનો નાશ કરે છે તેવો નાશ કરવામાં સફળ થાય છે તેવું જિનશાસન સર્વદા વિજયી થાય.

શ્લો. ૫૦ જિને ઉપદેશેલો ધર્મ જયશાળી છે, છએ જાતનાં જીવન્ત પ્રાણીઓ તરફ સર્વદા દયાળુ છે અને દુનિયાના ખીજા સર્વ ધર્મોના મુકુટમણિ તરીકે પ્રકાશે છે.

કર્ક સુવર્ણવર્ષનું બ્રાહ્મણપદ્ધિનું દાનપત્ર^૧

શક સંવત્ ૭૪૬ વૈશાખ સુદિ ૧૫

ઉપર સીલવાળી ગોળ કડીથી જોડાયેલાં આ ત્રણ પતરાંઓ વડોદરાના રહીશ પાસેથી ખરીદવામાં આવ્યાં હતાં અને હાલ તે ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટના પુસ્તકાલયમાં સાચવી રાખેલાં છે. ગુજરાત શાખાના કર્ક સુવર્ણવર્ષનાં અપ્રસિદ્ધ દાનપત્રો પૈકીનું આ એક છે અને તે મુંબઈ ઇલાકા માટે નહીં પણ વડોદરા રાજ્ય માટે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અતિ ઉપયોગી દાનપત્ર છે. આ અને બીજાં આ રાજાનાં દાનપત્રોમાં દાનમાં આપેલી જમીન તથા ગામડાંઓ વડોદરા રાજ્યની સરહદમાં આવેલાં છે અને તેમાંનાં કેટલાંક પ્રાચીન નામો અત્યારનાં ગામડાં સાથે સરખાવી શકાય છે.

પતરાં ૧૧ ઇંચ લાંબાં, ૮ ઇંચ પહોળાં અને આશરે ૬ ઇંચ જડાં છે અને લખાણના રક્ષણ માટે કેર જડી રાખેલી છે. ત્રણે પતરાંને ઉપરના ભાગમાં વચમાં કાંણું પાડેલ છે જેમાં ૬ ઇંચ જડી અને ૪૬ ઇંચ વ્યાસની ઠડી પરોવેલ છે. પતરાં અને લખાણ સુરક્ષિત છે અને અક્ષરો સ્પષ્ટરીતે કેતરવામાં આવેલ છે. પહેલા અને ત્રીજા પતરાની એકજ બાજુએ અને બીજા પતરાની બન્ને બાજુએ લેખ કેતરેલ છે. વલલીનાં પતરાંઓમાં હોય છે તેવીજ લિપિ આ પતરાંમાં છે. ભાષા અથથી ઇતિ સુધી સંસ્કૃત છે. શરૂવાતનું ચિહ્ન, પંક્તિ પર થી ૬૮ સુધીમાંને દાનવિભાગ અને પંક્તિ ૭૭ થી ૮૦ સુધીના અંતનો ભાગ સિવાય આખો લેખ પદ્યમાં છે. રાજા સુવર્ણવર્ષની તેમજ શ્રીમાન્ અમોઘવર્ષની સહીઓ જુદી લિપિમાં છે. અને તે ઉત્તર કરતાં દક્ષિણની લિપિને વધુ મળતી આવે છે. આમાંના કેટલાક શ્લોકો ગુજરાત શાખાના રાજા કર્ક ૧ લાના નવસારીના દાનપત્રમાં^૨ અને ગુજરાત શાખાના રાજા ગોવિંદના કાવીના દાનપત્રમાં^૩ આવેલા છે. સીલ અને પતરાંનો તોલ ૬ રતલ છે.

જોડણી સંબંધી નીચેની વિશિષ્ટતા નોંધવા જેવી છે. (૧) અનુસ્વારને બહલે કંઠસ્થાની અનુનાસિકનો ઉપયોગ (૨) વ ની પહેલાં બધી જગ્યાએ વિસર્ગનો સ કરી નાંખેલ છે. (૩) ય અને વ પહેલાં દ અને ઘ ને ખેવડા લખ્યા છે. (૪) વિસર્ગ પછી ક આવે ત્યારે તેને જિહ્વામૂલીય લખ્યો છે.

ખેતાલીસ ગામડાંના માહિષક વિષયમાં આવેલું બ્રાહ્મણ પદ્ધિકા ગામ દાનમાં આપ્યું તેનો નોંધ આ પતરામાં કરેલ છે. તેની ઉત્તરે કવલોઘકા, દક્ષિણે લિઝ્કવલ્લિ, પૂર્વે નાબડ અને પશ્ચિમે ધાડિયપ્પ નામનાં ગામડાં આવેલાં છે. દાનની તિથિ વિગેરે નીચે સુજ્ઞ છે. શક સંવત્ ૭૪૬ ના વૈશાખ માસની પૂર્ણિમા જેને મહાવૈશાખપર્વન્ નામ આપેલ છે. તે દિવસે ઇ. સ. ની ૮૨૪ ની સાલ ૧૭ મી એપ્રિલ અને રવિવાર હોવાં જોઈએ. દ્વલક દુર્ગરાજ છે અને લેખક સાંધિવિઞ્ઞિક એટલે કે લડાઈ તથા સુલેહ ખાતાનો અમલદાર નારાયણ છે. શ્રી જગત્સંગદેવના પુત્ર શ્રીમાન્ રાજા અમોઘવર્ષદેવે આ દાનને સંમતિ આપી છે. અંતમાં હાલ કર્કરાજની તેમજ અધિપતિ અમોઘવર્ષની સહી છે.

૧ એ. ઈ. વો. ૨૨ પા. ૭૭ ડો. બી. ભટ્ટાચાર્ય ૨ જ. બો. પ્ર. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૫
૩ ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૫

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાત શાખાના ઇન્દ્રના પુત્ર કર્ક સુવર્ણવર્ષના રાજ્યમાં આ દાન અપાયું છે. ગોવિંદ ૩ જાના ભાઈ ઇન્દ્રરાજને, લાટ દેશ કે જે તેને ગોવિંદે આપ્યો હતો તેના રાજ તરીકે વર્ણવ્યો છે. ખુહરની^૧ માન્યતા અનુસાર લાટ તે મધ્ય અને દક્ષિણ ગુજરાતનો બનેલો છે, એટલે કે મહી અને કાંકણ વચ્ચેનો પ્રદેશ સમજાય છે. પરંતુ કાવી અને વડોદરાના લેખોમાં આપેલાં સ્થળો ઉપરથી એમ નિશ્ચય ઉપર આવેલ કે ૯ મી સદીમાં લાટનો વિસ્તાર વિશેષ સંકુચિત હતો. પણ નવસારીનાં પતરાં^૨ ઉપરથી આપણી ખાતરી થાય છે કે ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટો ઉત્તરમાં મહી અને દક્ષિણમાં નર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશ ઉપર રાજ્ય કરતા હતા.

ઇન્દ્રરાજને કર્કરાજ અને ગોવિંદરાજ નામે બે પુત્રો હતા. કર્કે ઘણાં ભૂમિદાન કરેલાં હતાં અને તેમાંનાં આ સહિત ચાર દાનપત્રો જણવામાં આવ્યાં છે. વડોદરાનાં,^૩ નવસારીનાં^૪ સુરતનાં^૫ અને આ જેને આપણે બ્રાહ્મણપત્રિકાનાં પત્રાં તરીકે ઓળખાવીશું તે બધાંની સાલ અનુક્રમે શકે ૭૩૪, ૭૩૮, ૭૪૩, અને ૭૪૬ છે. તેટલા માટે એમ જણાય છે કે કર્ક ૭૩૪ પહેલાં થોડા સમયે ગાદી ઉપર આવ્યો હશે અને ૭૪૬ અગર ત્યાર બાદ થોડા સમય સુધી તેણે રાજ્ય કર્યું હશે. પણ ઉપરનાં દાનપત્રો ઉપરથી કર્કે તે સમય દરમિયાન શાન્તિથી અને સતત રાજ્ય કર્યું હોય, એમ અનુમાન બાંધી શકાય નહીં; કારણ કે શ. ૭૩૫ માં^૬ તેના નાના ભાઈ ગોવિંદ રાજે ભૂપાલપદે હોઈને વડોદરા પાસેનું ગામડું દાનમાં આપ્યાનો નોંધ છે. તે ઉપરથી એમ માની શકાય કે તે વર્ષમાં તે મધ્ય ગુજરાતમાં રાજ્ય કરતો હતો. ગોવિંદરાજનું બીજું દાનપત્ર^૭ શ. ૭૪૬ નું એટલે ૧૪ વર્ષ પછીનું છે. આ ગુંચવાડાનો નિકાલ હજી કોઈ પણ ગુજરાતના ઇતિહાસલેખકે કર્યો નથી અને કર્કના આ છેવટનાં દાનપત્રથી આ પ્રશ્ન બારીકીથી તપાસવાની જરૂરીયાત ઉભી થાય છે.

આ અપૂર્વ સ્થિતિના બે ખુલાસા રજૂ કરી શકાય. ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટના ઘણા લેખોમાં^૮ હકીકત આપેલ છે કે માન્યપેટના રાષ્ટ્રકૂટોનું રાજ્ય પ્રતિસ્પર્ધી પાસેથી પાછું મેળવીને કર્કે ખરા હકદાર અમોઘવર્ષને સોંપ્યું.^૯ આ બનાવ શ. ૭૩૬ (ઈ. સ. ૮૧૪)^{૧૦} લગભગમાં બન્યો હોવો જોઈએ; કારણ કે શ. ૭૩૮ ના દાનપત્રમાં^{૧૧} અમોઘવર્ષનું નામ પહેલી વાર આવે છે. કર્ક જે ગુજરાત ઉપર રાજ્ય કરતો હતો તેને કુદરતી રીતે અમોઘવર્ષને મદદ કરવા જવું પડ્યું અને સંભવ છે કે પોતાની ગેરહાજરીમાં પોતાના નાના ભાઈને ગુજરાતનું રાજ્ય બળાવતો ગયો હોય. તે થોડા સમય બાદ પાછો ફર્યો હોય અને ૭૩૮ નું તેનું બીજું દાનપત્ર^{૧૨} મળે છે. શ. ૭૩૫ અને ૭૪૬ માં આપેલાં દાનપત્રો ઉપરથી ગોવિંદરાજની પોતાની મોટાભાઈ તરફની ભક્તિ અને વફાદારીનો ખ્યાલ આવે છે.^{૧૩}

આ ગુંચવાડાનો બીજો રીતે નિકાલ કરવામાં એવી કલ્પના થાય કે મોટાભાઈ બરોબર સ્થિતિસર થયો તે પહેલાં નાના ભાઈમાં વૈરભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય અને સાહસિક મનુષ્યોની મદદ લઈને દગલખાત્રી તેને પદબ્રષ્ટ કર્યો હોય. કર્કને તેથી મૂળ શાખાના માન્યપેટના રાષ્ટ્રકૂટોની

૧ ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૫. ૨ જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૪૦ પં. ૬૦-૬૧. ૩ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૬. ૪ જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૧. ૫ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૩૩. ૬ તોરખેડેનાં પતરાં જુઓ. એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૫૩. ૭ ગોવિંદરાજનાં કાવીનાં પતરાં ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૪. ૮ જુઓ દાખલા તરીકે ધ્રુવરાજ પહેલાનું વડોદરાનું દાનપત્ર ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૬. ૯ ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૬ નિજવાહુબલેન જિત્વા યોડમોઘવર્ષમચિરાત્સ્વપદે વ્યવહત ૧૦ ડો. અલ્તેકર આ બનાવ ઈ. સ. ૮૧૭ અને ૮૨૧ ની વચ્ચેમાં બન્યાનું માને છે. ૧૧, ૧૨ નવસારીનાં પતરાં જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૧૩ ડો. અલ્તેકર પણ તેજ અનુમાન બાંધે છે. પા. ૬૮.

મદદ લેવા દક્ષિણમાં જવું પડ્યું હોય. ત્યાં પોતાના કુટુંબીઓમાં હક્કદાર વારસ અમોઘવર્ષને ગાદી ન આપવાની હીલચાલ જોઈ હોય અને કુદરતી રીતે વ્યાજબી હક્કદારને મદદ આપીને ગાદીએ તેણે બેસાર્થો હોય. બદલામાં અમોઘવર્ષ પાસેથી ગુજરાતમાં ગાદી પચાવી પાડનાર ગોવિંદરાજને હરાવવા માટે મદદ માગી હોય. વધુ વિગત ન મળે ત્યાં સુધી કાંઈ ચોકસ નિર્ણય ઉપર આવી શકાય નહીં અને ઉપરનાં બે અનુમાનમાંથી કયું ખરું છે તે ઇતિહાસના અભ્યાસીઓએ પોતપોતે તુલના કરી લેવી રહી.

કર્ક અને ગોવિંદ બન્ને લાઇઓ એકી સાથે રાજ્ય કરતા એવી માન્યતા પણ સંભવતી નથી, કારણ તેમ હોય તો દાનપત્રમાં તે હકીકત આપેલી હોવી જોઈએ. બન્ને લાઇઓએ વડોદરા પાસેની જમીન દાનમાં આપી છે અને વટપદ્રક ગામ દાનમાં અપાયાનું અગર સીમા તરીકે વર્ણવ્યાનું બન્નેનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવે છે. ગુજરાતના આવા બે નાના વિભાગ થઈ શકે, એ કદપી શકાતું નથી.

કર્કની અને અમોઘવર્ષની બન્નેની સહી આ દાનપત્રમાં છે તેના પ્રયોજન માટે ખાસ વિચાર કરવા જરૂરીયાત ઉભી થાય છે. કારણ માન્યપેટની મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેના સંબંધ ઉપર તેનાથી અજવાળું પડે છે. ગુજરાત શાખાના રાજાઓ હુમેશાં પોતાને મહાસામન્તાધિપતિ લખે છે અને કેટલેક ઠેકાણે લાટીય અથવા લાટેશ્વર મણ્ડલના^૧ રાજા તરીકે ઓળખાવે છે. પરંતુ સૌથી પ્રથમ આ લેખમાં સામન્ત અને મહારાજા બન્નેની સહી જોવામાં આવે છે. તે ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે કર્ક અમોઘવર્ષને મહારાજા તરીકે સ્વીકારે છે. કર્કના સહુથી પહેલા લેખમાં તેની પોતાની જ સહી છે (શ. સં. ૭૩૪). ત્યાર પછીના શ. ૭૩૮ અને ૭૪૩ માં પણ પોતાની જ સહી છે અને મહારાજા અમોઘવર્ષની સહી નથી. શ. ૭૩૫ ના તોરખેડેના લેખમાં^૨ તેના લાઇ ગોવિંદરાજ પોતાને ભૂપાલ લખે છે અને બુદ્ધવર્ષ કે જેને સીહરખી ખારગામ આખ્યાં હતાં તેને મહાસામન્ત લખ્યો છે. આમાં ગોવિંદ અગર કર્કની તેમ જ મહારાજાની કોઇની સહી નથી. શ. ૭૩૪ થી ૭૪૬ સુધીમાં કોઇની સહી નથી અને ત્યારબાદ શ. ૭૪૬ માં બન્નેની સહી પહેલી વાર આવે છે તે હકીકત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. બીજા લેખોમાં મહારાજાઓનાં નામ આવે છે ખરાં, પણ તેમની સહી જોવામાં આવતી નથી.

ગુજરાત શાખાના રાજાઓનાં બધાં દાનપત્રો ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ વડોદરા રાજ્ય માટે ખાસ ઉપયોગી છે, કારણ કે ઘણાંખરાં દાનમાં આપેલાં તેમજ વર્ણવેલાં ગામો વડોદરા રાજ્યની હદમાં આવેલાં છે. તેનાં બધાં સ્થળો ઓળખવાનો પ્રયાસ આ લેખમાં અસ્થાને ગણાય, તેથી આંહી માત્ર કર્કના લેખોમાંનાં^૩ સ્થળો તપાસવામાં આવશે કે જેથી આગળની ભૂલો સુધરી જાય.

પહેલા(દાનપત્ર)માં વટપદ્રક અથવા વટપુર દાનમાં આપેલું છે. તે અંકેટક ચોરાશી ગામના વિષયમાં આવેલું હતું. અને તેની ઉત્તરે વગ્ધાચ્છ, દક્ષિણે મહાસેનક તળાવ, પૂર્વે

૧ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮ ૨ ઇ. એ. વો. ૩ પા. ૫૩. ૩ સુરતનાં દાનપત્રોમાંનાં સ્થળો હું ચર્ચિતો નથી, કારણ કે. અલ્તેકર માને છે કે તે બધાં નવસારી મહાલમાં આવેલાં છે. પરંતુ કર્કનું રાજ્ય મહી અને નર્મદા વચ્ચે હતું તેથી તે મત સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. નવસારી પ્રાંત કર્કના તાબામાં હોવાનું તે લેખ સિવાય બીજા લેખોમાંથી જણાયું નથી. ડો. અલ્તેકર નાગસારિકાને નવસારી માને છે અને પૂરાવી નદીને પૂર્ણ માને છે અને વકિક્કા નદીને વડકીની ખાડી માને છે, જે નવસારીથી દક્ષિણે ૩૦ માઈલ ઉપર આવેલી છે. નાગસારિકાપ્રતિબદ્ધ એટલે નાગસારિકાની પાસે આવેલું અગ્નિપાટક ગામને પૂર્ણાંની બીજા બાજુએ ૫ માઈલ છેટે આવેલું આમદપુર માને છે; અને દાતા ૩૦ માઈલ ઉપર હોવા છતાં જૈન આચાર્યને વાપી શા માટે આપી હશે તેનું કારણ કદપી શકાતું નથી. ખરું પૂછો તો તે બધાં સ્થળો માટે મને બહુ જ શંકા રહે છે, જો કે હું તેનાથી વધુ સારી રીતે તેમને શોધી શક્યો નથી. જુઓ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૩૩ [ડો. અલ્તેકર કહે છે, કે ગુજરાતમાં ખેતરો વાવના નામથી ઓળખાતાં અને હિરણ્યગોદાસુ વાપી એ ખેતરનું નામ છે. તંત્રી]

જમ્બુવાવિકા અને પશ્ચિમે અંકોટક ગામડાં હતાં.^૧ વડોદરાના ઇતિહાસ માટે આ દાનપત્ર ઘણું ઉપયોગી છે, કારણ તેમાં ગાયકવાડના રાજ્યની રાજધાની વડોદરાનો સહુથી પ્રાચીન ઉલ્લેખ છે. ફલીટે અંકોટક અને જમ્બુવાવિકાને હાલનાં અંકૂટ અને જમ્બુવા તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. ડા. અલ્તેકરે વગ્ધાચ્છને હાલનું વાઘોડિઆ કહ્યું છે.^૨

નવસારીનાં પતરાંમાં^૩ જેટકમુકામેથી બે જૂદાં જૂદાં ગામડાં એક બ્રાહ્મણને દાનમાં આપ્યાનું લખ્યું છે. પહેલું મહી અને નર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશમાં આવેલું શમીપદ્રક ગામ હતું, જેની ઉત્તરે ધાહદ્ર દક્ષિણે ચોરૂન્ડક પૂર્વે ગોલિકા અને પશ્ચિમે ભર્યાણક ગામે હતાં. ચોરૂન્ડકને ચોરૂન્ડા તરીકે, ભર્યાણકને ભર્યના તરીકે અને ધાહદ્રને કરજણ તાલુકાના ધાવટ તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. આ ત્રણ ગામડાં ત્રણ સરહદ ઉપર કલ્પીએ તો તેની વચ્ચેમાં એવાં કોઈ પણ ગામડાં નથી કે જેને શમીપદ્રક અથવા ગોલિકા તરીકે ઓળખાવી શકાય. ડા. ભાંડારકરે શમીપદ્રકને સોનદારન કહ્યું છે, પણ તે ભરોંસાપાત્ર નથી.

દાનમાં આપેલું બીજું ગામડું મંકણિકા પ્રાંતમાંનું સમ્બન્ધી નામે છે. તેની ઉત્તરે કાષ્ઠામણ્ડપ, દક્ષિણે બ્રાહ્મણપલિકા, પૂર્વે સજ્જોડક અને પશ્ચિમે કરંજવસહિકા નામનાં ગામડાં આવેલાં છે. ડા. ભાંડારકર સજ્જોડકને સજ્જોડ અને કાષ્ઠામંડપને માંડવા માને છે પણ બન્ને ખોટાં લાગે છે. કારણ કે તે જગ્યાએને અંકલેશ્વર તાલુકામાં નહીં પણ સંખેડા તાલુકામાં શોધવી જોઈએ. મંકણિકા ને માંકણી, સમ્બન્ધીને સમધી, કાષ્ઠામણ્ડપને કાઠમાણ્ડવા અને બ્રાહ્મણ પલિકાને બામ્બોલી તરીકે ઓળખવાં જોઈએ. તે બધાં સંખેડા તાલુકામાં આવેલાં છે.

આ લેખમાં આપેલાં રથજો પૈકી બ્રાહ્મણપલિકા તે મંકણિકા પરગણામાં આવેલા તે જ નામના ગામથી જુદું છે તે ધ્યાન રાખવું જોઈએ, કારણ કે આ ગામડું માહીવક પરગણામાં છે. કવલોધકાનું કોઈલી અગર કોયલી અપભ્રંશ થાય અને વડોદરા તાલુકામાં તે નામનું ગામડું છે. કોઈલીથી નીકળી દક્ષિણમાં જતાં બામણગામ નામનું ગામડું આ બ્રાહ્મણપલિકા હોવાં સંભવ છે. બીજાં ગામે ઓળખી શકાતાં નથી. ૪

૧ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૬૪. ૨ ગુજરાત કાઠિયાવાડમાંનાં પ્રાચીન ગામડાં અને શહેરો. પા. ૩૭. ૩ જ. બાં. પ્રે. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૪૭. ૪ આ બધાં ગામે ખેસારવામાં વડોદરા રાજ્યના સર્વે અને સેટલમેંટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ મી. વી. વાય. કરાલકર તરફથી ઘણી મદદ મળી છે.

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઔં સ વોઘ્યાદ્વેષસા ધામ યન્નાભિકમલઙ્કરં । હરશ્ચ યસ્ય કામ્તેન્દુકલયા
કમલઙ્કરં ॥ [૧] આસીદ્વિષત્તિમિ-
- ૨ રમુદ્યતમણ્ડલાગ્રો ધ્વસ્તિન્નયન્નાભિમુખો રણશર્વરીષુ । ભૂપઃ શુચિર્વિધુરિવાસ્ત
(સ)દિગન્તકીર્તિર્ગોવિન્દરાજ-
- ૩ હાતિ રાજસુ રાજસિદ્ધઃ (સિંહઃ) ॥ [૨] દૃષ્ટ્વા ચમૂમાભિમુખીં સુભટાદૃહાસામુ-
ન્નામિતં સપદિ યેન રણેષુ નિત્યં ।
- ૪ દદ્યાધરેણ દધતા બ્રુકુટિં લલાટે સ્વર્ગં કુલં ચ હૃદયં ચ નિજં ચ સસવં ॥ [૩]
સ્વર્ગં કરાગ્રાન્મુખતશ્ચ શોભા મા-
- ૫ નો મનસ્તઃ સમમેવ યસ્ય । મહાહવે નામ નિશમ્ય સદ્યસ્ત્રયં રિપુણાં વિગલત્ય-
કાણ્ડે ॥ [૪] તસ્યાત્મ-
- ૬ જો જગતિ વિશ્રુતદીર્ઘકીર્તિરાત્તીર્તિહારિહરિવિક્રમધામધારી । ભૂપસ્ત્રિવિદ્ય[૫]
નૃપાનુક્રાંતિ ક્રૂંતજઃ શ્રીકર્કરા-
- ૭ જ હાતિ ગોત્રમણિર્બભૂવ ॥ [૫] તસ્ય પ્રભિન્નકરટચ્ચ્યુતદાનદન્તિ । દેન્ત-
પ્રહારરુચિરોલ્લિખિતાંસપોઠઃ ।
- ૮ ક્ષમાપઃ ક્ષિતૌ ક્ષાપિતશત્રુરભૂતનૂજઃ સદ્રાષ્ટ્રકૂટકનકાદ્વિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [૬]
તસ્યોપાર્જિતમહસસ્ત-
- ૯ નયશ્ચતુ[૮]દધિવલયમાલિન્યા[:] । મોક્તા ભુવઃ શતક્રતુસદૃશઃ શ્રીદન્તિ-
દુર્ગરાજોભૂત ॥ [૭] કાંચીશકેરલનરાધિપચોલ-
- ૧૦ પાણ્ડ્યશ્રીહર્ષવજ્રટાવિભેદવિધાનદક્ષં । કાર્ત્તીટક બલમચિન્ત્યમજેયમન્યૈર્ઘૃત્યૈર્ક્લિપ-
દ્વિરપિ યઃ સહસા જિ—
- ૧૧ ગાય ॥ [૮] અબ્રૂવિભક્તમગૃહીતનિશાતશસ્ત્રમશ્રાન્તમપ્રતિહતાજ્ઞમપેતયત્નં । યો
વલ્લભં સપદિ દણ્ડ-
- ૧૨ વલેન જિત્વા રાજાધિરાજપરમેશ્વરતામવાપ ॥ [૯] આસતોઽવિપુલોષ [૫]લાવલિલ-
સલ્લોલોર્મિમાલાજલાદા-
- ૧૩ પ્રાલેયકલંકિતામલશિલાજાલાતુષારાચર્ણા [૧] દાપૂર્વાપરવારિવાશિપુલિનપ્રાન્ત-
પ્રસિદ્ધાવધેય્યેનેયં જ-
- ૧૪ ગતી સ્વવિક્રમબલેનૈકાતપત્રીકૃતા ॥ [૧૦] તસ્મિન્દિવમ્પ્રયાતે વલ્લભરાજે
ક્ષતપ્રજાબાધઃ । શ્રીકર્કરાજસુ-

૧ મૂળ પત્રા અને શેટોગ્રાફ ઉપરથી. ૨ ચિહ્નરૂપે આપેલ છે. ૩ દણ્ડ નકામે છે. ૪ વાંચો.
દન્તિદન્ત. ૪ વાંચો તુષારાચત્તા. ૫ આપૂર્વ-

- १५ नुर्महीपतिः श्रीकृष्णराजोभूत् ॥ [११] यस्य स्वभुजपराक्रमनिःशेषोत्सा-
दितारिदिवचक्रं । कृष्णस्येवाकृष्णं
- १६ चरितं श्रीकृष्णराजैःस्य ॥ [१२] शुभतुङ्गतुङ्गतुरगप्रवृद्धरेणुर्द्धवरुद्धरविकिरणं ।
ग्रीष्मेपि नभो निखि-
- १७ लं प्रावृट्कालायते स्पष्टं ॥ [१३] दीनानाथप्रणयिषु यथेष्टचेष्टं समीहित-
मजस्र[-]तत्क्षणम-
- १८ कालवर्षो वर्षति सर्वार्त्तिनिर्व्वपणं ॥ [१४] राहप्पमात्मभुजजातवलावलेप-
माजौ विजित्य निशितासिल-
- १९ तामहैरै [।] ऽपालिध्वजावलिशुभामचिरेण यो हि राजाधिराजपरमेश्वरतां
ततान ॥ [१५] क्रोधादुत्खातख-
- २० ड्गप्रसृततु(रु)चिचयैब्भासमानं समन्तादाजावुद्धृतवैरिप्रकटगजघटाटोपसंक्षोभदक्षं ।
- २१ शौर्य्यं त्यक्त्वारिवर्गो भयचकितवपुर्क्कापि दृष्ट्वैव सद्यो दर्प्पाध्मातारिचक्रक्षय-
करमत(ग)

पतरुं बीजुं—पहेली बाजु

- २२ मद्यस्य दोर्हण्डरुपं ॥ [१६] पाता यश्चतुरम्बुराशिरशनालङ्कारभाजो भुवस्त्र-
य्याश्चापिकृतद्विजामरभु(गु)रुप्राज्याज्य-
- २३ पूजौदरो । दातामानभृदग्रणीर्भु(गुं)णवतां योसौ श्रियो वल्लभो भोक्तुं स्वर्ग-
फलानि भूरितपसां स्थानं
- २४ जता(गा)मामरं ॥ [१७] येन श्वेतातपत्रप्रहतरविकरव्राततापात्सलीलं
जन्मे(ग्मे)नासीरधूलीधवलितशिरसा
- २५ वल्लभाख्यः सदाजौ । श्रीमद्गोविन्दराजो जितजगदहितस्त्रैणवैधव्यदक्षस्तस्या-
सीत्सूनुरेकः क्षण-
- २६ रणदलितारातिमत्तेभकुम्भः ॥ [१८] तस्यानुजः श्रीध्रुवराजनामा महानुभावो-
प्रहृतप्रतापऽप्रसाधि-
- २७ ताशेषनरेन्द्रचक्रः क्रमेण बालार्कवपुर्बभूव ॥ [१९] जाते यत्र च राष्ट्रकूट-
तिलके सङ्गुप-
- २८ चुडामणौ गुर्वीं तुष्टिरथाखिलस्य जगतः सुस्वामिनि प्रत्यहं [।] सत्यं सत्य-
मिति प्रशासति स-
- २९ ति क्षमामासमुद्रान्तिकामासीद्धर्मपरे गुणामृतनिधौ सत्यव्रताधिष्ठिते ॥ [२०]
दृष्टोन्वहं योत्थिज-
- ३० नाय सर्व्व सर्व्वस्वमानन्दितबन्धुवर्गऽप्रादात्परुष्टो हरतिस्म वेता(गा)त्प्राणान्यम-

- ૩૧ સ્યાપિ મિતાન્તવીર્યઃ ॥ [૨૧] રક્ષતા યેન નિઃશેષં ચતુરમ્ભોધિસંયુતં ।
રાજ્યન્ધર્મ્મેણ લોકાનાં
- ૩૨ કૃતાં હૃદિ પરા હૃદિ ॥ [૨૨] તસ્યાત્મજો જગતિ સત્પ્રાથિતોરુકીર્તિર્ગોવિ-
ન્દરાજ ઇતિ ગોત્રલલા-
- ૩૩ મભૂત [૧] સ્ત્યાગી પરાક્રમધનપ્રકટપ્રતાપસન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લભોભૂત ॥
[૨૩] પૃથ્વી-
- ૩૪ વલ્લભ ઇતિ ચ પ્રથિતં યસ્યાપરં જગતિ નામ [૧] યશ્ચ ચતુરુધિસીમામેકો
વસુધાં વશે ય(ચ)-
- ૩૫ કે ॥ [૨૪] એકોપ્યનેકરુપો યો દદૃશે મેદવાદિભિરિવાત્મા । પરબલજલ-
ધિમપારન્તરન્સ્વદોઽભ્યર્ચા
- ૩૬ રણે રિપુભિઃ [૨૫] એકો નિર્દેતિરહં ગૃહીતશસ્ત્રા ઇમે પરે બહવો [૧] યો
નૈવંવિધમકરોચિત્તં સ્વમેપિ
- ૩૭ કિમુતાજૌ ॥ [૨૬] રાજ્યાભિષેકકલશૌરમિષિચ્ય દત્તાં રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં
સ્વપિત્રા । અન્યૈ-
- ૩૮ મ્મહાનૃપતિ[મિ]ર્બહુભિઃ સમેત્ય સ્તમ્ભાદિભિર્બુજબલાદવલુપ્યમાનાં ॥ [૨૭]
એકોનેકનરેન્દ્રવૃન્દ-
- ૩૯ સહિતાન્યસ્તાન્સમસ્તાનપિ પ્રોત્સ્વાતાસિલતાપ્રહારવિધુરાન્બધ્વા મહાસંયુગે ।
લક્ષ્મીમપ્ય ચ-
- ૪૦ લાં ચકાર વિલસત્સચામરગ્રાહિણીં । સંસીદદુરુવિપ્રસજ્જનસુહૃદ્ધૂપભોત્યાં (મ્યાં)ભુ-
- ૪૧ પિ (વિ) ॥ [૨૮] તત્પુત્રોત્ર ગતો(તે) નાકમાકમ્પિતરિપુત્રજે । શ્રીમહા-
રાજશર્વ્વાચ્ચ : રુચ્યાતો રાજાભ-
- ૪૨ વદુષૈઃ ॥ [૨૯] અર્થિષુ યથાર્થતાં યઃ સમમીષ્ટફલાસિલબ્ધતોષેષુ [૧]
વૃદ્ધિ નિનાય પપૈ-

પતરું બીજું બીજી બાજુ

- ૪૩ રમામમોઘવર્ષાભિધાનસ્ય ॥ [૩૦] રાજાભૂતત્પિતૃવ્યો રિપુભવવિભવોદ્ભૂત્યભાવૈક-
હેતુર્લક્ષ્મીવાનિન્દ્રરાજો ગુ-
- ૪૪ ણિનૃપનિકરાન્તશ્ચમત્કારકારી । રામાદન્યાન્ન્યુદસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપા-
ન્સેવમાના રાજશ્રીરેવ ચક્રે
- ૪૫ સકલકવિજનોદ્ગીતતથ્યસ્વભાવં ॥ [૩૧] નિર્વાણાવાસિવાના(૧)સહિતહિત-
જનોપાસ્યમાનાઃ સુવૃત્તં વૃત્તં જિ-
- ૪૬ ત્વાન્યરાજાં ચરિતમુદયવાન્સર્વતો હિંસકેભ્યઃ । એકાકી દસવૈરિસ્ત્વલનકૃતિ
સહપ્રાસિરાજ્યેશશંકુર્હાટી-

- ४७ यं मण्डलं यस्तपन इव निजस्वामिदत्तं ररक्ष ॥ [३२] यस्याङ्गमात्रजयिनः
प्रियसाहसस्य क्षमापालवेषफ-
- ४८ लमेव बभूव सैन्यं । मुक्त्वा च सर्वभुवनेश्वरमादिदेवं नावन्दतान्यममरेष्वपि
यो मनस्वी ॥ [३३] श्रीकर्करा-
- ४९ ज इतिरक्षितराज्यभारः सारङ्गलस्य तनयो नयशालिशौर्य [१]^१ स्तस्याभव-
द्विभवनन्दितबन्धुसार्थः पार्थः
- ५० सदैव धनुषि प्रथमः शूचीनां ॥ [३४] दानेन मानेन सदाज्ञया वा शौर्येण
वीर्येण च कोऽपि भूषः [१]
- ५१ एतेन तुल्योऽस्ति न वेति कीर्तिः सकौतुका भ्राम्यति यस्य लोके ॥ [३५]
तेनेदमनिलविद्युच्चञ्चलमालोक्य
- ५२ जीवितमसारं । क्षितिदानपरमपुण्यः प्रवर्तितो धर्मदायोयं ॥ [३६] स च
समधिगताशेषमहा-
- ५३ शब्दमहासामन्ताधिपतिसुवर्णवर्षश्रीकर्कराजदेवः सर्वानेव यथा सम्बन्ध-
मानकात्रा-
- ५४ धूपतिविषयपतिग्रामकूटायुक्तनियुक्तकाधिकारिकमहत्तरादीन्समनुदर्शयत्यस्तु
- ५५ वः संविदितं । यथा मया मातापित्रोरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्यशोभिवृद्धये ।
काङ्क्षिभरवा-
- ५६ स्तव्य ।^१ कौण्डिन्यसगोत्रा ।^२ वाजिसनेय सन्नद्धचारि ।^३ भट्टदामोदरसुत
नागकुमाराय ।^४ माहिषकद्विचत्वा-
- ५७ रिङ्शत्प्रतिबद्धब्राह्मणपेल्लिकाभिधानग्रामो । यस्याघाटनानि पूर्वतो ।^१ नावडग्रामो
दक्षिणतो लिक्कवल्ली-
- ५८ नामाऽपरतो घाडियप्पनामा ग्रामः । उत्तरतः खलोइकाभिधानग्रामः । एवमयं
चतुराघाटनोपलक्षितः
- ५९ सोद्रंगः सपरिकरः सदण्डदशापराधः सभूतवातप्रत्यायः सोत्पद्यमानविष्टिकः
सधान्यहिरण्य-
- ६० देयोचाटभटप्रवेश्यः सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः आचन्द्रार्काण्यवक्षितिस-
रित्पर्वतसम-
- ६१ कालीनः पुत्रपौत्रान्वयक्रमोपभोत्य(ग्य) पूर्वप्रदत्तदेवब्रह्मदायरहितोभ्यन्तर-
सिद्धया शकनृपका-
- ६२ लातीतसंवत्सरशतेषु सप्तसु षट्चत्वारिंशदधिकेषु वैशाखशुद्धपञ्चदश्यां ।^१ महा-
वैशाखपर्वणि

- ૧ નકામે છે.   ૨ દણ્ડ નકામે છે.

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાતની શાખાના ધ્રુવ ૨ જાનું નવું દાનપત્ર^૧

શક સં ૮૦૬

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાતની શાખાના ધ્રુવ ૨ જાનું આ દાનપત્ર જે અહીં પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનો કયાંયે હજી સુધી ઉલ્લેખ થયો નથી. આ તામ્રપત્રો મુંબઈમાં સાંટાકુઝમાં રહેતા મી. પ્રતાપરાય એમ. ખારોટે પ્રો. ડી. આર લાંડારકર મારફત મને મોકલ્યા હતાં.

પતરાં ત્રણ છે, અને તે ૧૧.૮ ઇંચ લાંબાં અને ૮.૩ ઇંચ પહોળાં છે; જડાઈ. ૧ ઇંચ છે. અક્ષરોના રક્ષણ માટે પતરાંની કોર જરા જડી અને ઉપડતી રાખેલી છે. પતરાંના ઉપરના ભાગમાં મધ્યમાં કોરથી ૩ ઇંચ નીચે કાણું છે, તેમાં પરોવેલી ઠીથી બધાં લેળાં રાખેલાં છે. કડી ૩ ઇંચ જડી છે અને તેની અંદરની બાજુનો વ્યાસ ૨ ઇંચ છે. તેના છેડા રેવેલા છે અને તે ઉપર ૨ ઇંચ ઉંચી અને ૧૩ ઇંચ વ્યાસની સીલ છે. તેમાં જરા નીચે ઉતારેલી સપાટીમાં ૧ ઇંચ ઉંચાઈની આકૃતિ છે, જેના બન્ને હાથમાં સર્પો છે. રાષ્ટ્રકૂટોનાં બીજાં ઘણાં તામ્રપત્રોમાં હોય છે તે સુજળ આ આકૃતિ ગરૂડની માનવી જોઈએ. સીલ ઉપર કાંઈ લખેલ નથી.

પહેલું અને ત્રીજું પતરું અંદરની એક જ બાજુએ કોતરેલું છે, જ્યારે બીજું વચ્ચે પતરું બન્ને બાજુએ કોતરેલું છે. આ આખું દાનપત્ર એક જ કારીગરે કોતર્યું લાગતું નથી. પહેલું પતરું અને બીજાની પહેલી બાજુ એક કારીગરે કોતરેલાં છે. બીજા પતરામાં જો કે વધુ પંક્તિઓ છે, પણ તે કદાચ સ્થળસંકેતને લીધે કોતરવી પડી હોય. બીજા પતરાની બીજી બાજુ અને ત્રીજું પતરું કોઈ વધારે ખરાબ કોતરનારે કોતરેલાં હોવાં જોઈએ.

પતરાં સુરક્ષિત છે અને જો કે કેટલેક ઠેકાણે અમુક અક્ષરો ભુંસાઈ ગયા છે, છતાં તે અટકળી શકાય છે. પતરાંની સપાટી સાફ કરેલ છે, છતાં કયાંક કયાંક ખાડા ખખડા છે, તેથી છાપમાં અક્ષર જેવા દેખાતા લીંટા ઉઠેલા છે: જેમ કે પં. ૨૬ ને અંતે પતરાંમાં મચિરાસ્વપદે સ્પષ્ટ છે, છતાં છાપમાં સ્વની ડાબી બાજુએ ખાડો હોવાથી મચિરાસ્વપદે જેવું વંચાય છે. તેવી જ રીતે પં. ૩૬ અને ૩૮ માં ન, પરં ને મયા છાપમાં પરાં અને માયા વંચાય છે. પં. ૫૬ માં વિણુ નો વિ તે ધિ જેવો લાગે છે.

આ દાનપત્રમાં પ્રત્યેક અક્ષરનું કોતરકામ સ્પષ્ટ છે, પણ કોતરનાર અનધડ હોવાને લીધે દરેક પંક્તિમાં ઘણી ભૂલો ભવામાં આવે છે. પં ૬૧ માં સૂર્યસુતાશ્રગાવઃ ને બદલે સૂર્યસુતાશ્રમાવઃ કોઈ બાલુકાર લાગ્યે જ કોતરે. તેથી પણ વધુ અશુદ્ધ પં. ૪૦ ના અંતમાં અને પં. ૪૧ ની શરૂઆતમાં છે. ત્યાં મગવલ્લુદ્ધા ને બદલે મગવલ્લુદ્ધા કોતરેલ છે. એમ કદપી શકાય કે કોતરાવા આવેલી નકલ બેદરકારીથી લખેલી હોવી જોઈએ અને કોતરનારે જેમ વાચ્યું તેમ કોતરી નાંખ્યું. કોતરાયા બાદ પણ સુધારવાની કોઈએ દરકાર લીધી નથી.

૯ મી સદીમાં ગુજરાતમાં જે લિપિ પ્રચલિત હતી. પહેલી મૂળ દેવનાગરી અને બીજી વલ્લભી લિપિમાંથી ઉતરી આવેલી. આ દાનપત્રની લિપિ પહેલી જાતની છે. કર્ક અને ધ્રુવ ૧ લાનાં નવસારી^૨ અને વડોદરાનાં^૩ દાનપત્રોમાં આપેલ છે તેમ આ દાનપત્રમાં પણ ધ્રુવ બીજાની સહી દક્ષિણ હિન્દની પ્રાચીન કેનેરીઝ લિપિમાં છે. આ બધાં પતરાંમાં દાતાના લખેલા અક્ષરની આબેહુબ નકલ કરેલી છે, તેમાં કાંઈપણ શંકા નથી. તેથી ઇ. સ. ૮૮૪ સુધી રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાત શાખાના રાજાઓ ઉત્તરહિન્દ, ગુજરાત અગર મહારાષ્ટ્રમાં ચાલતી નહીં, પણ ઠણાટકમાં ચાલતી લિપિમાં લખાણ જતાં, એમ ખાતરી થાય છે. માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટોનું મૂળ સ્થાન ચોક્કસ કરવામાં આ હકીકત ઘણી ઉપયોગી છે. આ વંશનું મૂળ સ્થાન કૂલીટો^૪ કદપના કરી હતી તેમ

૧ એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૬૪ એ. એસ. અલ્તેકર બનારસ. આ પતરાં પ્રિન્સ એફ વેલ્સ મુઝિયમમાં સંગ્રહીત કરેલાં છે. ૨ જ. બો. બે. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૩ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૬. ૪ બો. ગ્ર. વો. ૧ પાર્ટ ૨ પા. ૩૮૪ એ. ઇ. વો. ૭ પા. ૨૨૩-૬ માં તેણે આ અભિપ્રાય ઓડી દીધાનું તથા તેનું મૂળસ્થાન લાહુર હોવાનું સૂચવ્યું છે.

ઉત્તર હિન્દમાં હોય, અગર મી. સી. વી. વૈદના' અભિપ્રાય મુજબ મહારાષ્ટ્રમાં હોય તો ગુજરાત ઉપર રાજ્ય લાવનાર યુવરાજે ત્યાં એકાદ સદી રહ્યા બાદ દક્ષિણ હિન્દની પ્રાચીન કેનેરી લિપિ પોતાની માતૃલિપિ તરીકે શી રીતે માન્ય રાખતા હશે તે સમજી શકાતું નથી.^૨ એ વાત ખરી છે કે રાષ્ટ્રકૂટ રાજ્ય ઇ. સ. ૭૭૭ લગભગ ઠણાંટક અને માધસોરના રાજ્ય પર્યંત વિસ્તાર પામેલું હતું; છતાં જો તે વંશનું મૂળ સ્થાન મહારાષ્ટ્ર અગર ઉત્તરહિન્દમાં હોય તો તે વંશના ગુજરાત ઉપર રાજ્ય કરવા મોકલેલા રાજાઓ, એક સદી જેટલા સમય સૂધી ત્યાં રહ્યા બાદ પોતાની સહીમાં રજપૂતાના, મહારાષ્ટ્ર અગર ગુજરાતમાં ચાલતી લિપિ વાપરવાને બદલે છેક ઠણાંટકમાં વપરાતી લિપિ વાપરત નહીં. અમોઘવર્ષ પહેલાની બાહ્યાવસ્થા દરમીયાન લાંબા વખત સુધી માલખેડનું રાજ્ય કક્ષ્ત ચલાવતો હતો. તેટલામાટે તે અને કદાચ તેના દીકરા ધ્રુવ ૧ લા ને માલખેડમાં ચાલતી જૂની કેનેરી લિપિ આવડતી હોય અને પોતાનાં દાનપત્રોમાં તે લિપિ વાપરી હોય, એ સંભવિત છે. પરંતુ આ દાનપત્રના સમયમાં ગુજરાતશાખાને માલખેડ સાથે કાંઈ પણ નિકટ સંબંધ હતો નહીં અને જો કેનેરી લિપિ આ રાજાઓની માતૃલિપિ હોય નહીં તો આટલી લાંબી મુદત ગુજરાતમાં રહ્યા બાદ ધ્રુવ ખીજાએ પોતાના આ દાનપત્રમાં જૂની કેનેરી લિપિ વાપરી હોય નહીં. બુંદેલખંડની પ્રજાને પોતાની જિતની હકીકત જાહેર કરવા જયુરાના લેખમાં, પ્રધાનવંશના રાજા કૃષ્ણ ૩ જાએ કેનેરી લિપિ અને ભાષા વાપરી છે, તે ઉપરથી પણ એમ જણાય છે કે માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટ રાજાઓનું મૂળ સ્થાન મહારાષ્ટ્ર, તેલંગણ અગર ઉત્તરહિન્દ નહીં, પણ ઠણાંટક હતું. આ રાષ્ટ્રકૂટના મૂળ સ્થાનનો આખો પ્રશ્ન અહીં ચર્ચા શકાય નહીં. અહીં તો માત્ર ગુજરાત શાખાના રાજાઓનાં દાનપત્રોમાંની સહીની લિપિ ઉપરથી આ પ્રશ્ન ઉપર થોડું અજવાળું પાડવાનો ધરાદો છે.

લિપિ સંબંધી નીચેની હકીકત નોંધ લેવા જેવી છે. શરૂવાતમાં એમાં ચિહ્ન રૂપે છે. 'ર' અને 'જ' નાં બન્ને સ્વરૂપ સાથે સાથે વપરાયાં છે. જુઓ પં. ૩ રાજસુરાજસિંહ; અને પં. ૭ શતકત્તુ અને પં. ૮ શતકત્તુસદશ:; 'ક્ષ' કેટલેક ઠેકાણે બહુજ વળાકવાળો લખેલો છે; જેમકે પં. ૧૪ માં વૈષ્ણવદક્ષ અને ક્ષણરણ. પરંતુ પં. ૨૪ માં લક્ષ્મીમાન્ માં તેના બન્ને મૂળાક્ષરો જુદા પાડી શકાય છે. લેખમાં ત અને મ બન્ને ખોડા મળી આવે છે. પરંતુ વિરામચિહ્ન જે રીતે લખાયું છે. પં. ૧૧માં મૂત્ અને પં. ૪૪માં સત્તિ માં ત ને માટે ઉભો લીંટો અને તેની ડાબી બાજુએ ટપકું છે. પં. ૨૦ માં વલ્લમોમૂત્ અને પં. ૬૨ માં દયાત્ માં એક ઉપર ખીજો એમ કૈંસ વપરાયા છે. આ ચિહ્ન પં. ૩૭ ના ચિત્ર માં ઉંધી રીતે એટલે નાનો ઉપર અને મોટો નીચે એમ લખેલ છે. પં. ૭૧ માં કુમુદાનામ નું વિરામ હાલની દેવનાગરી માફક લખાયું છે. એક જ શબ્દ જે વાર વાંચવાનો હોય ત્યાં તે શબ્દ પછી બગડો, લખવામાં આવેલ છે. ચ્ચ ૨ એટલે ચ્ચચ્ચ સમજવું. પં. ૪૭ માંનો અવગ્રહ હાલના જેવો જ લખાયો છે.

દાનપત્રની ભાષા સળંગ સંસ્કૃત છે, જોકે સંધિમાં થોડી ભૂલો છે. દાનવિભાગ ગદ્ય છે, જ્યારે બાકીનો બધો લેખ પદ્યમાં છે. જ ને બદલે જ વાપરેલો છે. ર પછીનો વ્યંજન બેવડો લખેલો છે. અનુસ્વાર માટે ટપકું વાપરેલું છે. દંતસ્થાની વ્યંજન પહેલાં તેનો ન કરેલો છે. પણ કંઠસ્થાની અને તાળવ્ય પહેલાં જ અગર ન કરેલ નથી. સંધિ બરોબર જાળવી છે, છતાં શ્લો. ૧૫ ૧૬, ૧૮ અને ૨૬ માં ગોટાળો કરેલ છે.

પં. ૪૬-૫૦ માં સાલ આપેલી છે, પણ તેમાં ભૂલ છે. ભૂલ સુધારીને નીચે મુજબ વાંચી શકાય છે. શકનૃપકાલાતીતસંવત્સરશતેષુ શ્વત્તરેષુ. સદી બતાવનારો શબ્દ ભૂલથી રહી ગયેલ છે, પણ તે શ્વત્તરેષુ પહેલાં અષ્ટસુ હશે, એમ નિઃશંક કહી શકાય, જેથી દાનપત્રની સાલ શક ૮૦૬ છે.

૧ હીરડો એક મીડીવલ ઈડિઆ. નો. ૨ પા. ૧૫૨-૫૩. ૨ આ જ રાજના બગુમરાના ઇ. સ. ૮૬૭ ના દાનપત્રમાં (ઈ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૮૧) તેમ જ દન્તિદુર્ગના તે જ સાલના દાનપત્રમાં સહી મૂળ દેવનાગરીમાં છે એનું કારણ એમ હોવું જોઈએ કે લેખકે રાજાઓએ વાપરેલી અસલ લિપિ કોતરવાનો પ્રયાસ નહીં કર્યો હોય.

આ સાલ દાતાની છેલ્લામાં છેલ્લી જાણવામાં આવેલી શ. સં. ૭૬૬^૧ અને ત્યાર પછીના રાજની જ્ઞેલામાં જ્ઞેલી સાલ ૮૧૦^૨ ની વચમાં છે. શ. સં. ૮૦૬ ની ધનુઃ સંક્રાન્તિ માર્ગશીર્ષ સુદિ બીજને દિવસે હતી. અધિક માસને લીધે તે સાલમાં તે સંક્રાન્તિ પૌષ માસને બદલે માર્ગશીર્ષમાં હતી. તેને મળતી ઇ. સ. ૮૮૪ તા. ૨૩ મી નવેમ્બરની તિથિ છે. પરિણામે આ ધ્રુવ બીજની નવી સાલ મળી છે.

અકાલવર્ષના દીકરા ધ્રુવ ધારાવર્ષની છાવણી શ્રી ખેણ(૮)ક(હાલનું ખેડા)માં હતી, ત્યારે કામ્પિલ્લના બૌદ્ધવિહારને “ધજ્યાસહુ” નું ગામ આપેલું, તેની નોંધ આ તામ્રપત્રમાં છે. આ દાતાના નાના ભાઈ દન્તિવર્માએ આ જ વિહારને સાત વર્ષ પહેલાં દાન આપેલ હતું. યુનાઇટેડ પ્રોવીન્સીઝમાં ફરુકાબાદ પરગણામાંનું પ્રાચીન કામ્પિલ્લ આ દાનનું કામ્પિલ્લ હશે, એવી જે કલ્પના ડો. ડી. આર. ભાંડારકરે કરી છે તે કરવાનું મન થઇ જાય એમ છે, પણ તેમાં સત્ય નથી. યુ. પી. માંનું કામ્પિલ્લ અતિ પ્રાચીન છે, જ્યારે આ કામ્પિલ્લ તે નામના કોઈ બૌદ્ધ સાધુએ સ્થાપ્યું છે અને તે સુરતની પાસે કાન્તારગ્રામ હાલના કતારગામના પરગણામાં આવેલું છે. આ કામ્પિલ્લતીર્થ મદાપી નદીને કાંઠે હતું અને મદાપી તે સુરતથી દશ માઇલ દક્ષિણમાં વહેતી મિન્ધોલા (મીંઢોળા) નદી સંભવે છે. કામ્પિલ્લતીર્થ તે મિન્ધોલાના દક્ષિણકિનારે કતારગામની પૂર્વે ૨૫ માઇલ ઉપરનું કામ્પિલ્લ હોય, એમ સૂચવું છું. તે કામ્પિલ્લનું અપભ્રંશ હોય અગર તે પ્રાકૃત નામ હોય અને તેનું સંસ્કૃત રૂપાન્તર કામ્પિલ્લ થયું હોય.

યુગ્મન સ્વાંગની મુસાફરી વખતે પશ્ચિમ હિન્દમાં બૌદ્ધ ધર્મ આખર દશામાં હતો અને તેને લીધે તેની મુસાફરી પછી બૌદ્ધ ધર્મ માટેનાં દાનપત્રો બહુ થોડાં જોવામાં આવે છે. કામ્પિલ્લ તેનું છેલ્લું મથક હોય અને તેમાં ૫૦૦ સાધુ રહેતા હતા, એમ લખેલ છે, પણ તેમાં કદાચ અતિશયોક્તિ હોય.

આ વિહારના સ્થાપક સાધુ કામ્પિલ્લ સંબંધી કંઈ હકીકત મળી નથી. ઇ. સ. ૮૮૪ માં વિહારના મુખ્ય સાધુ સ્થિરમતિની માગણીથી દાન આપવામાં આવેલ છે.

દાનપત્રના પહેલા શ્લોકમાં બુદ્ધના આદેશને નમસ્કાર છે. પછીના ૩૧ શ્લોકમાં રાષ્ટ્રકૂટનું વંશવૃક્ષ આપેલ છે. શ્લોક. ૨ થી ૧૬ સુધીમાં મૂળ વંશનું વર્ણન છે, અને બાકીનામાં શુજરાત શાખાનું વર્ણન છે. ગોવિંદ ૧લાથી વર્ણન શરૂ થાય છે અને તેના પિતા ઇન્દ્ર અને પિતામહ દન્તિવર્મનને છોડી દીધા છે. આમાં કોઈ પણ શ્લોક નવો નથી અને દન્તિવર્મા સિવાય કોઈ પણ રાજાના પરાક્રમનું વર્ણન નથી. આ વર્ણન અમોઘવર્ષ ૧ લા સુધી આવે છે. આ દાનપત્રના સમયથી થોડા વખત પહેલાં ગાદીએ આવેલ કૃષ્ણ બીજનું વર્ણન નથી, કારણ તે તરત જ ગાદીએ આવેલો હોવાથી તેની સ્તુતિના શ્લોક રચાયા હશે નહીં. બન્ને શાખા વચ્ચેનું વૈમનસ્ય તે વખતે નાશ પામ્યું હતું અને તેટલા માટે કૃષ્ણનું વર્ણન નથી, એમ સંભવતું નથી, કારણ તેનો પિતા જે વૈમનસ્યના કારણરૂપ હતો તેનું વર્ણન છે. શ્લોક ૧૭ થી વર્ણન વધારે વિસ્તારવાળું છે, કારણ ત્યાંથી શુજરાત શાખા શરૂ થાય છે. તેમાં પણ કોઈ પણ શ્લોક નવો નથી. તે બધા તેના પિતામહના વડોદરાના દાનપત્રમાં^૪ અગર તેના પોતાના બગુમરાના દાનપત્રમાં^૫ મળી આવે છે. શુજરાત શાખા સંબંધી કેટલીક ગેરસમજણ દૂર કરવા થોડી ચર્ચા જરૂરની છે. બીજાં કેટલાંક

૧ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૨૮૭ ૨ ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૬૫ બગુમરાનું દાનપત્ર. ૩ આંહી વાક્યરચના વિચિત્ર છે પત્રમાં સ્થિરમતિનામ્ના મિહુણા વજ્જ્યં ચ પાઠ છે. આગળ પાછળના સંબંધ પ્રમાણે આંહી ચોથી વિભક્તિમાં ચન્દ હોવા જોઈએ અને બમુકની હેખરેખ નીચેના મહને એમ અર્થ સંભવે. તેને બદલે સ્થિરમતિથી ઉત્તેજિત થઈને અથવા પ્રેરાઈને એમ અર્થ થાય છે. “આ વૃજ પસંદ કરવું અમર સ્વીકારવુંના અર્થમાં હોઈ શકે અને તેનો અર્થ સ્વીકારાયું, એમ સંભવે છે” (તંત્રી). ૪ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮, ૫ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧.

દાનપત્રોની માફક આમાં પણ રાજા કર્કના નાના ભાઈ ઇ. સં. ૮૨૭ ના કાવીના દાનપત્રના દાતા યુવરાજ ગોવિંદનું વર્ણન નથી. આ ઉપરથી ડા. હુલ્લે એવી સૂચના કરી છે કે તેણે કર્ક પાસેથી રાજ્ય પડાવી લીધું હશે અને તેથી ત્યાર પછીના રાજાનાં દાનપત્રોમાં તેનું વર્ણન નથી. ડા. બુલરને પણ તે જ મત હતો અને તે એમ માનતા કે તેની બીનવક્ષાદારી માટેની શિક્ષા તરીકે ગોવિંદનું નામ મૂકી દેવામાં આવેલ હોયું જોઈએ.^૩ પરંતુ આ બંને વિદ્વાનોનો મત ટકી શકે તેમ નથી. અમોઘવર્ષના સંજ્ઞાના લેખના શ્લોક ૨૬ માં લખેલ છે કે જ્યારે તેના પિતાની છાવણી દક્ષિણ ગુજરાતમાં શ્રીભવન અગર સરલોણમાં હતી ત્યારે તે ઇ. સ. ૮૦૮ માં જન્મ્યો હતો. તેથી તે ગાદીએ બેઠો ત્યારે માત્ર છ વર્ષનો હતો અને તેનો કાકો કર્ક તેની બાદ્યાવસ્થામાં તેનો વાલી હતો. પોતાના ભત્રીજાને ફરી ગાદીએ સ્થાપવા માટે ખંડિયા રાજાઓ સાથે તેને સખત લડવું પડ્યું હતું. તેથી એમ સમજાય છે કે તેણે પોતાનો ઇ. સ. ૮૨૭ કાવીના દાનપત્રના સમય સુધીનો વખત માલખેડમાં જ ગાળ્યો હશે. ગુજરાત ઉપર રાજ્ય ચલાવવા માટે કોઈને પસંદ કરવો પડ્યો હશે. તેને ઇ. સ. ૮૧૨ ના વડોદરાના દાનપત્રમાં દૂતક તરીકે વર્ણવેલો દન્તિવર્મન નામે ઉમર લાયક દીકરો હતો.^૪ પરંતુ કૃષ્ણ પછી આ દન્તિવર્મન નહોતો, પણ ધ્રુવ ગાદીએ આવ્યો. એ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે દન્તિવર્મન તેની બુવાનીમાં છંની પહેલાં જ સ્વર્ગસ્થ થયો હશે. આ દાનપત્રના શ્લોક ૨૦ માં લખ્યા મુજબ પુત્રપ્રાપ્તિ માટે ઘણી રાત્રિઓ ચિંતામાં પસાર કર્યા બાદ તેને વૃદ્ધાવસ્થામાં ધ્રુવ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો હતો. ઇ. સ. ૮૨૦ લગભગ ગુજરાતનું રાજ્ય સોંપવા માટે કર્કને ઉમર લાયક દીકરો હતો નહોતો, એમ જણાય છે. અને તેથી તેનો નાનો ભાઈ ગોવિંદ જ ઇ. સ. ૮૧૨ માં તે કામ માટે ઉમર લાયક હતો તેને પસંદ કરવો પડ્યો.^૫ ગોવિંદના કાવીના દાનપત્રમાં^૬ તે ગાદીએ આવ્યા સળખ કાંઈ ઉલ્લેખ નથી. તેના ભાઈએ તેને માત્ર રાજવી અધિકારી નીમ્યો હતો. ત્યાર પછીનાં દાનપત્રોમાં તેનું નામ ન હોવાનું કારણ એ હતું કે તે બાયાત હતો અને કદી ગાદી ઉપર આવ્યો ન હોતો. તે ગાદી પચાવી પાડનાર હતો, એ માન્યતા ખોટી છે. પોતાના કાવીના દાનપત્રમાં ગોવિંદ ચાર આખા શ્લોકમાં પોતાના મોટા ભાઈ કર્કનાં વખાણ કરે છે અને રાજ્યવહીવટના વખાણના તેમાંના બે શ્લોક કર્કનાં કે તેની પછીના કોઈ પણ રાજાનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવતા નથી.^૭ ગાદી પચાવી પાડનાર કોઈ પણ રાજા જેની પાસેથી ગાદી પડાવી લીધી હોય તેનાં આવાં વખાણ કરે, એ સંભવિત છે? અમોઘવર્ષ ૧ લા સામે ગોવિંદે હુલ્લડ કર્યું હોય, એ પણ સંભવતું નથી. એ વાત ખરી છે કે કાવીના પતરામાં ગોવિંદ ત્રીજા સુધી વંશવર્ણન કર્યા પછી અમોઘવર્ષ ૧ લાનું વર્ણન નથી, પરંતુ તે આકસ્મિક જૂલ માનવી જોઈએ. કારણ અમોઘવર્ષ સાથે તેને વૈમનસ્ય હોય તો તેનો મોટો ભાઈ કર્ક કે જેણે અમોઘવર્ષને ગાદીએ ફરી સ્થાપ્યો હતો તેનાં આટલાં વખાણ કરે નહોતો. આ બધી હકીકત ધ્યાનમાં લીધાથી એમ જ સ્પષ્ટ સમજાય છે કે કાવીના દાનપત્રવાળો ગોવિંદ પોતાનો ભાઈ કર્ક અમોઘવર્ષની બાદ્યાવસ્થા દરમિયાન માલખેડમાં હતો, ત્યારે તેની વતી ગુજરાતમાં રાજ ચલાવવા માટે નિમાએલો પ્રતિનિધિ હતો.

શ્લોક ૨૦ થી ૩૧ માં ધ્રુવ ૧ લાના, અકાલવર્ષ ૧ લાના અને તેના દીકરા આ દાનપત્રના દાતા ધ્રુવ ૨ જાના રાજ્યનું વર્ણન છે. આ બધા રાજાઓ કોઈ વલ્લભ નામના રાજા સાથે ચાલુ વિગ્રહ કરતા હતા. આ ત્રણે રાજાનો સમકાલીન રાષ્ટ્રકૂટની મૂળ શાખાનો અમોઘવર્ષ ૧ લા

૧ ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૫. ૨ ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૭. ૩ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૫ જુઓ તોરખેડનાં પતરાં એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૫૭. ૬ તેવી જ રીતે આ દાનપત્રમાં ધ્રુવ ૧ લા, ગાદીએ આવ્યા બાબતનો ઉલ્લેખ નથી, પણ તે ઉપરથી તે ગાદીએ આવ્યો નહોતો, એમ કદી શકાય નહોતો (વંત્રી). ૭ જુઓ તેમાંનો એક શ્લોક સૌરાષ્ટ્રજલ્મે ચક્ષિ પ્રસન્નાન્નિદર્શન વિષ્ણુજનીનસમ્પત્તિ. પ્રાજ્ઞં બલે; પૂર્વમહો નમૂવ ક્ષિતાવિદાર્જી તુ નૃપસ્ય તસ્ય ॥ ૩૨ ॥

સિવાય બીજા કોઈ આ વલ્લભ હોવો જોઈએ નહીં.^૧ સંજનના પતરામાં તેમજ નીલગુન્ડના લેખમાં^૨ પૃથિવીવલ્લભ અને લક્ષ્મીવલ્લભ એવાં બે વલ્લભાંત બિરૂદ તેને લગાડેલાં છે. ઇ. ૮૩૫ પછી તરતમાં મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેનો સ્નેહસંબંધ નાશ પામ્યો હતો.^૩ કાં તો અમોઘવર્ષ કૃતદ્વી નીવડ્યો અને કાં તો અમોઘવર્ષને ગાદી ઉપર પુનઃ સ્થાપનાર પોતાનો પિતા હતો, એ ખ્યાલથી ધ્રુવ ૧ વધારે ઉદ્ભવ થયો હોવો જોઈએ. બન્ને વચ્ચે યુદ્ધ થયું અને ધ્રુવ મરાયો. શ્લો. ૨૩ માં લખેલ છે કે વલ્લભના લશ્કરને હરાવ્યું, જો કે તેમ કરતાં ધ્રુવને પોતાની જાંઘળી ખોલી પડી. પણ આ હકીકત વદન સત્ય સંભવતી નથી. કારણ શ્લો. ૨૫ માં કહે છે કે ધ્રુવના પુત્ર અકાલવર્ષને પિતાના રાજ્યનો ફરી કબજો લેવો પડ્યો. અકાલવર્ષનું તે કામ સરળ ન હોતું, કારણ પિતાના મૃત્યુ પછી તેના કેટલાક અનુયાયીઓએ તેને તજ દીધો હતો. તેની જિત ખરેખર થઈ હોય એમ માનીએ, તોપણ તેથી તેના પુત્ર અને વારસ ધ્રુવનો માર્ગ સરલ થયો ન હોતો. શ્લો. ૨૮ માં કહે છે કે જોરદાર ગુર્જરનું લશ્કર તેના ઉપર ચઢી આવ્યું હતું, તેના ભાઈમાંનો એક દુશ્મનોને મળી ગયો અને વલ્લભ અર્થાત્ અમોઘવર્ષે તેને મદદ કરવા ના પાડી. જે ગુર્જરોએ ધ્રુવ ૨ જા ઉપર ચઢાઈ કરી હતી તે ચાપોતકટો હતા, એમ બુહલરે સૂચવ્યું છે.^૪ પણ આ મત રદ કરવો જોઈએ, કારણ ઇ. સ. ૮૬૭ ના ધ્રુવ ૨ જાના તામ્રપત્રમાં શ્લો. ૪૧ માં, ઘોડેસ્વાર માટે પ્રસિદ્ધ અને રાષ્ટ્રકૂટના પ્રતિસ્પર્ધી તરીકે બળવાન મિહિરનો ઉલ્લેખ છે.^૫ આ મિહિર પ્રતીહાર રાજા લોજ ૧ લા સિવાય બીજા કોઈ હોઈ શકે નહીં. આ ઉપરથી સમજાય છે કે પ્રતીહાર અને રાષ્ટ્રકૂટ વચ્ચેની જૂની અને ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ દુશ્મનાવટ અમોઘવર્ષના રાજપર્યંત ચાલુ હતી. મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેના વૈમનસ્યનો લાભ લઈને લોજે ગુજરાત ઉપર ચઢાઈ કરી હતી. આ દાનપત્રમાં લખેલ છે કે ગુર્જરોનો હુમલો ધ્રુવે એકલે હાથે હઠાવ્યો હતો; પણ તે નાનો રાજા હતો અને ગુજરાતનું રાજ્ય ગુર્જર પ્રતીહારના હાથમાં જશે, એવી શંકાથી અમોઘવર્ષ આખરે તેની મદદમાં ધાયો હોય. બગુમરાના^૬ દાનપત્રમાંથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે તેના પછીના કૃષ્ણને ગુર્જર-પ્રતીહાર સામે અમોઘવર્ષ પછીના કૃષ્ણ બીજાએ મદદ કરી હતી. ધ્રુવ અને અમોઘવર્ષના સંબંધમાં પણ તેમ બન્યું હોય એ સંભવિત છે.

ધ્રુવ ૨ જો અને ત્યારપછીના કૃષ્ણ ૨ જા વચ્ચેનો સંબંધ અજ્ઞાત છે, અને આ દાનપત્રથી તેના ઉપર નવું અજવાળું પડે છે. ઠક્કેનો એ દીકરો દન્તિવર્મન જેને ઇ. સ. ૮૧૨ ના વડોદરાના દાનપત્રમાં^૭ દ્વતક તરીકે વર્ણવ્યો છે તેનો દીકરો આ કૃષ્ણ હોય, એ અસંભવિત નથી, એમ ડો. ભગવાનલાલ માનવા હતા.^૮ પરંતુ દન્તિવર્મનનો દીકરો જે ઇ. સ. ૮૧૨ માં ઉમરલાયક યુવરાજ હતો તે, આ દાનપત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે, અને તેના ભાઈના વંશમાં ત્રણ પેઢી સુધી ગાદી ગયા બાદ, ૭૨ વર્ષ પછી ગાદીએ આવે તે બહુ અસંભવિત છે. બગુમરાના દાનપત્રમાં વર્ણવેલ દન્તિવર્મન ધ્રુવ બીજાનો નાનો ભાઈ હતો, એ ચોક્કસ છે. બગુમરા દાનપત્રમાં એમ પણ લખેલ છે કે ધ્રુવ બીજા પછી ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ, ઠક્કેના દીકરા દન્તિવર્મન નો દીકરો હતો. પણ આ દાનપત્ર બહુ અપૂર્ણ છે અને કંઈ પછી ગુજરાત ઉપર ચોક્કસ રાજ્યમંકરેલ

૧ એ. ઇ. વો. ૯ પા. ૨૪૮ એ આપેલ ઇ. સ. ૮૬૧ ના પઠારીના સ્તંભ ઉપરના લેખમાં વર્ણવેલ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા પરબલ આ વલ્લભ હોઈ શકે નહીં. તેમાં લખેલ છે કે પરબલના પિતામહના મ્હોટા ભાઈએ કર્ણાટકના લશ્કરને હરાવી લાટ જિતી લીધો હતો અને પરબલે નાભાવલોક નામના રાજાનો સખત પરાજય કર્યો હતો. પણ તેમાં પરબલ અગર તેના કોઈ પણ પૂર્વજને વલ્લભનું બિરૂદ ન હોતું. ઉપર મ્હોલી લાટની જિત ઇ. સ. ૮૩૫ પહેલાં થયું વખતે થઈ હોવી જોઈએ. પરબલ પોતે ઇ. સ. ૮૬૧ માં રાજ્ય કરતો હતો. પરબલના દુશ્મનનું નામ નાગાવલોક હતું અને ગુર્જર શાખાના કોઈ પણ રાજાનું તે બિરૂદ નહોતું. ૨ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૯૬. ૩ ઇ. સ. ૮૩૫ ના વડોદરાના ધ્રુવના દાનપત્રમાં વલ્લભ સાથેના યુદ્ધનો ઉલ્લેખ નથી. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧. ૫ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૭૬. ૬ ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૬૭. ૭ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૮ બો. ગે. વો. ૧ પાર્ટ ૧ લો. પા. ૧૨૭-૨૮

એવા ધ્રુવ ૧ લા, કૃષ્ણ ૧ લા અને ધ્રુવ ખીજનું તેમાં વર્ણન નથી. એમ લાગે છે કે મૂળ દાનપત્રની નકલ કેાવરનારને ઓઠલવામાં આવી ત્યારે એઠાદ તાડપત્ર કે જેમાં આ ત્રણ રાજાઓનું વર્ણન હશે તે ગુમ થયું હોય, અને ત્યારપછી કેાઈએ તે ભૂલ સુધારવાની વસ્તી લીધી નહીં. શ્લો. ૧૬ માં ખીજ દાનપત્રમાં બમ્બૂ સુભુવરાજનામા હોય છે તેને બદલે બમ્બૂ સુભુવ શ્રીદક્ષિવર્મણઃ પ્રબલપ્રતાપઃ લખેલ છે. આ પત્રમાં ઉપરથી એમ સાબીત થતું નથી કે ધ્રુવ પછી ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ દંતિવર્મનનો દીકરો હતો.

આ દાનપત્ર બતાવે છે કે ધ્રુવ ૨ જો ઇ. સ. ૮૦૬ સુધી રાજ્ય કરતો હતો, જેથી તેની અને ત્યારપછી શ. સ. ૮૧૦ માં ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ ખીજ વચ્ચે ચાર વર્ષનો જ સમય રહે છે અને તેટલા સમયમાં દંતિવર્મને વચમાં રાજ્ય કર્યું હોય એ સંભવતું નથી. કૃષ્ણ અકાલવર્ષના બગુમરાના દાનપત્રમાં દંતિવર્મનનું નામ આપેલું છે, પણ તેણે રાજ્ય કર્યું એમ લખ્યું નથી.

શ્લો. ૧૬ પછી એક ત્રૂટક અને બે પૂરા શ્લોક કૃષ્ણ અકાલવર્ષ સંબંધીન છે. દંતિવર્મનનું નામ અસંબદ્ધ રહે છે. આ દાનપત્રમાં હજી સુધી ન જણાવેલા ધ્રુવ ખીજના પુત્ર, કર્કરાજનું નામ છે અને તે દ્વંતરીકે છે. શ. સ. ૮૦૬ માં તે ઉમર લાયક હોવો જોઈએ અને તેને યુવરાજ તરીકે વર્ણવેલ નથી, તેથી એમ માની શકાય કે તેનો ખીજે મ્હોટો ભાઈ હોવો જોઈએ. ૧ ધ્રુવ ૧ લાનો પુત્ર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ અને પૌત્ર ધ્રુવ ખીજે હતો. ધ્રુવ ૨ જના મ્હોટા પુત્રને તેના પિતામહનું નામ કૃષ્ણ અકાલવર્ષ આપવામાં આવ્યું હોય, એ અસંભવિત નથી. પણ આ કૃષ્ણ અકાલવર્ષનું સુરક્ષિત દાનપત્ર મળે નહીં ત્યાં સુધી આ પ્રશ્નનો નીવેડો આવી શકે નહીં.

આ દાનપત્રમાં સ્થળનાં નામ આપેલ છે, તે પૈકી કમ્પિલ્લ, કાન્તારગ્રામ અને મદાપી નદી સંબંધી ચર્ચા થઈ ગઈ છે. મહુવા અને બારડોલી તાલુકાના નકશામાંથી જાણી શકાય છે કે દાનમાં અપાએલું ગામ ધજ્યાસહ તે વડોદરા રાજ્યના નવસારી પ્રાંતમાં મહુવા તાલુકામાંનું ધુરડેસા ગામ હોવું જોઈએ. તેની દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને પૂર્વે અનુક્રમે પુરાવી નદી, લિફ્તવાગિકા, પદમ શૃષ્ણ અને વડવલ્લી હતાં. અને તેને હાલનાં પૂર્ણા નદી, શંકરવલ્લૌરી, પથરાણ, અને વલોડ માની શકાય. શ્રી ખેલુક શ્રીખેટકને બદલે ભૂલથી લખાયું લાગે છે. સોમેશ્વરતીર્થ શોધવું મુશ્કેલ છે. પ્રભાસ સિવાય બે સોમેશ્વર તીર્થો છે, એક પાટણ પાસેના સિદ્ધપુરમાં છે, જ્યાં ગંગા જમના અને સરસ્વતીનો સંગમ મનાય છે, ખીજું ચાંદોદ પાસે કરનાલિમાં છે જ્યાં નર્મદા અને ચોરસંગ મળે છે. પ્રભાસ અને પહેલું સંભવિત નથી, પણ આ ખીજું કરનાલી પાસેનું હોય, એવો સંભવ છે. કવરિકા અને સુહિલા હજી ઓળખાયાં નથી.

[છંદ—શ્લો. ૧, ૧૩, ૧૫, ૩૨, ૩૫ અને ૩૬ અનુષ્ટુભ્ ; શ્લો. ૨-૫, ૭, ૯, ૧૪, ૧૮, ૧૯ અને ૨૧ વસન્તવિલકા; શ્લો. ૬ ગીતિ; શ્લો. ૮, ૧૬, ૨૩-૨૭ ૨૯-૩૧ અને ૩૬ આર્યા; શ્લો. ૧૦ અને ૧૩ સગ્ધરા; શ્લો. ૧૧ અને ૨૦, ઉપજતિ; શ્લો. ૧૨, શાર્દૂલવિક્રીડિત; શ્લો. ૨૨, ઈંદ્રવંશ, શ્લો. ૨૮ પૃથ્વી; શ્લો. ૩૩-૩૪ ઈન્દ્રવજા; શ્લો. ૩૭ શાલિની અને શ્લો. ૩૮ પુષ્પિતાગ્રા.]

૧ શ. સ. ૮૦૬ ધ્રુવના રાજ્યના અન્તનો વખત હતો અને ત્યારપછીનો રાજા શ. સ. ૮૧૦ માં ગાદી ઉપર આવેલ તેથી કર્કનો યુવરાજભિષેક ન થયો હોય માટે તેને યુવરાજપદ ન લખ્યું હોય, એ સંભવતું નથી.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં' સ્વસ્ત્યસ્તુ ભગવતો (તે) સુગતશાસનાય ॥ સ વોવ્યાદ્વેષસા ધામ યં
(યન્) નૌભિકમલં કૃતં (તમ્) । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુક-
- ૨ લયા કમલંકૃતં(તમ્) । [૧] આસીદ્વિ(દ્વિ)ષત્તિમિરમુચ્ચતમણ્ડલા-
ગ્રી ધ્વસ્તિન્નયન્નભિમુખી રણશર્વરીષુ । મૂપઃ શુચિ ભ્વિ(ભ્વિ)-
- ૩ ધુરિવાસ્તદિમ(ગ)ન્તકીર્તિર્ગોવિન્દરાજ ઇતિ રાજસુ રાજસિ(સિં)હઃ ॥ [૨]
દૃષ્ટા ચમૂમભિમુખી(સ્વી)સુભટાટ્ટહાસામુન્ના-
- ૪ મિતં સપદિ યેન રણેષુ નિત્ય(ત્યમ્) । દદ્યાધરેણ દધતા મૃકુટિ(ટિં) લલોટે
સ્વદ્વં કુલ(લં) ચ હૃદયં ચ નિજં ચ સત્ત્વં (ત્વમ્) ॥ [૩]ત-
- ૫ સ્યાત્મજો જગતિ વિશ્રુતશુભ્રકીર્તિર્ચાર્ત્તિહારિહરિવિક્રમધામધારી મૂપસ્ત્રિવિષ્ઠ—
(ષ)પ નૃપાનુકૃતિઃ કૃતર્જીઃ(જઃ)
- ૬ શ્રીકક્ક(ક્ક)રાજ ઇતિ ગોત્રમણિર્વ(વ્વ)ભૂવ ॥ [૪×] તસ્ય પ્રમિત્ત(ન્ન)
તાટ(કરટ)ચ્યુતદાનદત્તિ(ન્તિ)દત્ત(ન્ત)પ્રહારક(રુ)ચિરોલ્લશિતાત્સ(ન્સ)-
- ૭ પીઠઃ । લ્મા(ક્ષમા)પઃ લિ(ક્ષિ)તૌ ષ(ક્ષ) પિત શંતુરમૃતનૃજઃ સદ્ર(દ્રા)
ષ્ટકૂટકનકાદિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [૫] તસ્યોપાર્જિતમ-
- ૮ હસસ્તનયશ્ય(શ્ચ)તુરુદધિવલસ(ય)માલે(લિ) ન્યાઃ [૧] મોક્તા મુવઃ
શતક(ક્ર)તુ સદૃશઃ શ્રીદત્તિ(ન્તિ)દુર્ગરાજોમૃત્ ॥ [૬] કાંચી-
- ૯ સ(શ) હ(કે)રલનરાધિપચોલપા(પાં)લ્ય શ્રીહર્ષવજ્રટ વિભેદ વિધાન
દત્તપં(ક્ષમ્) । ન(ક)ર્ણાટક(કં)ક(વ)લમચિન્ત્યા(ન્ત્ય)મજેયમત્યૈ(ન્યૈ)ર્મ-
- ૧૦ ત્મૈઃ(ત્યૈઃ) કિયાદ્ધિરપિ યઃ સહસા જિમા(ગા)ય ॥ [૭] તમ્મિન્દિવં
પ્રયાતે વલ્લભરાજે ક્ષંતપ્રજાવા(વા)ધઃ [શ્રી]કર્કરાજસૂનુર્મ-
- ૧૧ હીપતિઃ શ્રીકૃષ્ણરાજોમૃત્ ॥ [૮] રાહપ્પમાત્મમુજજાતવ(વ)લાવલેપમામૈ-
(જૌ)વિજિલ(ત્ય) નિશિતાસિલતાપ્રહારૈઃ ।
- ૧૨ પાલે(લિ)ધ્વજાવલે(લિ)શુભામચિરેણ યો હિ રાજાધિરાજપરમેશા(શ્ચ)તાં
તતાન ॥ [૯] યેન શ્વેતાતપત્રપ્રહરવિક-
- ૧૩ રપ્રા(વ્રા)તમ(તા)પાત્સલીલં જગમે નાસીરધૂલીધવલે(લિ)તશિરસા વલ્લ-
મારુયઃ સદા જૌ । શ્રીમદ્ગોવિન્દરાજો જિ-
- ૧૪ ન(ત)જગદહિતસ્ત્રેણ વૈષ્ણવદક્ષઃ સ(ક્ષસ્ત)સ્યાસીનૂ(ત્સૂ)નુરેકઃ ક્ષણરણદલે-
(લિ) તારાતિમત્તેમકુન્મઃ ॥ [૧૦×] તસ્યાનુ-

૧ ત્રિહ્ન રૂપે છે. ૨ ના કા ના નેવો લાગે છે. ૩ આંહી શ નું બીજું રૂપ છે. ૪ ક્ષમાંના
ષ નો આડો લીંટો શુભ થયો છે. ૫ હંદ પ્રમાણે અહીં શ્રી ન હોવો જોઈએ. ઉપરના કર્કરાજનો શ્રી
બૂલથી અહીં લખાયો છે. ૬ ક્ષનું આ રૂપ આમાં ધણે ઠેકાણે હોય છે.

- ૧૬ જઃ શ્રીધ્રુવરાજનામા મહાનુભાવોપદ્રવપ્રત્ય(તા)પઃ [૧] પ્રસાધિતાશેષ-
નરેન્દ્રચક્રઃ ક(ક્ર)મેણ વા(વા)લાર્કપ(વ)-
૧૬ પુર્વ(ર્વ) ભૂવ ॥ [૧૧] જાતે યત્ર ચ રાષ્ટ્રકૂટતિલકે મદૂ(સદૂ)પંચૂડામણૌ
ગુવી(વ્વી) તુષ્ટિરથાશિલસ્ય જગતઃ સુ-
૧૭ સ્વામિનિ પ્રત્યહં (હમ્) (૧) સત્યં સત્યમિતિ પ્રશાસતિ સતિ ક્ષમામા-
સમુપ્રા(દ્રા)ચિ(ન્તિ)કામાસીદ્ધર્મપરેગુ-
૧૮ ણામૃત નિચૌ(ઘૌ)સત્યવ્રતાષિષ્કિ(છિ)તે ॥ [૧૨] રક્ષતા યેન નિઃશેષ-
(ષં)ચતુરમ્ભોધિસંયુતં(તમ્) । રાજ્યં

પતરું વીજું પહેલી વાજુ

- ૧૯ ધર્મેણ લોકાના(નાં) કૃતા દ્વિષ્ઠિ[:] પરાહ્વદિ ॥ [૧૩]તસ્યાત્મજો જગતિ
સત્પ્રથિતોરુકીર્તિર્ગોવિન્દર(રા)જ્ઞાતિ ગોત્રલલામ-
૨૦ ભૂતઃ । ત્યાગી પરાક્રમધનઃ પ્રકટપ્રતાપ[:]સન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લભોભૂત્ ॥
[૧૪] તત્પુત્રોત્ર ગતે નાક-
૨૧ માકંપિતરિપુત્રજે । શ્રીમહારાજશર્વાશ્વયઃ સ્વ્યાતો રાજાભવદ્ગુણૌ [: ॥ ૧૫]ર
(અ)ર્થિષુ યથાર્થતાં ય સમમીષ્ટ-
૨૨ ફલાવાસિલ્લઘ્વ(ઘ્વ)તોષેષુ । વૃદ્ધિં નિનાય પરમામમોઘવર્ષાભિધાનસ્ય । [૧૬]
રાજાભૂતત્પિતૃવ્યો રિપુભયવિમ્બોદૂવ્યભ(દ્ભૂત્યમા)-
૨૩ વૈકહેતુર્લક્ષ્મીમાનિન્દ્રરાજો ગુણનૃપતિકરાંતશ્રમત્કારકારી । રાગાદન્યાન્ત્યુ(ન્યુ)-
દસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપા[:] સેવ-
૨૪ માના રાજશ્રીરેવ ચક્રે સકલકવિજનોદ્ગીતતથ્યસ્વભાવં(વમ્) ॥ [૧૭]
શ્રીકર્કરાજ્ઞાતિ રક્ષિતરાજ્યભારઃ સારઃ કુલસ્યતનયો
૨૫ નયશાલિશૌર્યસ્ત(ર્યઃ । 'તં)સ્યા ભવદ્વિમે''(મ)વ વંદિતવં(વં)ધુસાર્થઃ
પાર્થઃ સદૈવ ધનુષિ પ્રથમઃ શુચીનાં(નામ્) ॥ [૧૮] સ્વેચ્છાગૃહીત-
વિષયાન્દ્ર(ન્દ્ર)-
૨૬ ઢસંહ(ધ)માજઃ પ્રોદૃત્તદ્વિતરશુક્લિકરાષ્ટ્ર(ષ્ટ્ર)કૂટાનુ(ન્ । ૩)સ્વાતસ્વદ્ગ-
નિજવા(વા)હુ વ(વ)લેન જિત્વા યોમોઘવર્ષમચિરા[ત્]સ્વૈપદે
૨૭ વ્યષત્ ॥ [૧૯]પુત્રીયતસ્તસ્ય મહાનુભાવઃ કૃતી કૃતજઃ કૃતવીર્યવીર્યો
(ર્યઃ ।^{૧૪})વૈશીકૃતાશેષનરેન્દ્રવૃન્દો વ(વ)ભૂવ સૂનુધુ(ધ્રુ)વરાજનામા ॥ [૨૦]

૭ ડા જના જેવો છે. ૮ સાધારણ દંડ છોડી દીધા છે, એટલું જ નહીં પણ ૧૫ માં શ્લોકના છેલ્લા અક્ષરની ૧૬ માં શ્લોકના પહેલા અક્ષર સાથે સંધિ કરેલ છે. ૯ પતરામાં ખાડાને લીધે ધને બદલે ત્રણ ઢિલા લોટા દેખાય છે, પણ મૂળમાં બે જ છે. ૧૦ નોટ ૮ મુજબ. ૧૧ એની માત્રા છાપમાં દેખાતી નથી, પણ મૂળમાં ૨૫૯ છે. ૧૨ નોટ ૮ મુજબ. ૧૩ પતરામાંના ખાડાને લીધે છાપમાં ઝાંખા તૂ જેવું લાગે છે, પણ મૂળમાં તૂ ઢાતર્યો નથી. ૧૪ નોટ ૮ મુજબ. ૧૫ ચોંવ અક્ષરો ખંડિત છે, પણ મૂળમાં ૨૫૯ છે.

- ૨૮ ચન્દ્રો જડો હિમગિરિસ્સહિમ[:] પ્રકૃત્યા વાતશ્ચલશ્ચ વ(ત)પ[ન]સ્તપન-
સ્વભાવઃ । ક્ષારઃ પયોનિધિ^૧રિતિ તૈસ્સમમસ્ય નાસ્તિ યેનોપમા-
- ૨૯ નિરુપમસ્તત એવ ગીતઃ ॥ [૨૧] વ્ર(વ્ર)હ્માણ્ડમેતત્કિમિતિ પ્રજાસૃજા ન
મત્પ્રમાણેન પુરા વિનિર્નિમ(મ્મિ)તં(તમ્) । એવં વિચિન્ત્ય ધ્રુવરાજકીર્તિ-
- ૩૦ ધ્રુવધાતુરાસીત્સુતરામસૂયિની ॥ [૨૨] રણસિ(શિ)રસિ સ્વઙ્ગઘાતૈર્વલ્લભદંડં
પરાઙ્મુખીકૃત્ય । સ(શ)શ્વશતશુદ્ધદેહઃ સ્વર્ગમગાદેક
- ૩૧ એવાસી ॥ [૨૩] તસ્યાશેષનરાધિપહૃતયશસઃ સ્વર્ગલોકગતકીર્તેઃ । શ્રીમાન-
કાલવર્ષસ્તનયઃ સમભૂત્કુલાર્મ્બઃ(મ્બઃ) ॥ [૨૪] વલ્લભ-
- ૩૨ દણ્ડાક્રાન્તં વિઘટિતદુષ્ટાનુજોવિવર્ગેણ । પિતૃપર્યાગતર્મચિરાન્મણ્ડલમધ્યાસિતં
યેન ॥ [૨૫] પ્રિયવાદી સત્યઘનઃ શ્રીમાન-
- ૩૩ નુજીવિવત્સલો માની । પ્રતિપક્ષક્ષોભકરઃ શુભતુજ્ઞઃ શુભકરઃ સુહૃદામ્ ॥ [૨૬]
તસ્મિન્સ્વર્ગી(ગ્મી)ભૂતે ગુણવાતિ ગુણવાન્ગુણા-
- ૩૪ ચિક્રપ્રીતઃ [૧] સમભૂદ્ધવરાજસમો ધ્રુવરાજસ્તુષ્ટિકૃલ્લોકે ॥ [૨૭] હતો
ભિમુખમાપ[ત]ત્પ્રવ(વ)લગૂર્જરાણાં વ(વ)લં ।^૨ હતો વિમુખવલ્લ-
- ૩૫ મો વિકૃતિમાગતા વાં(વાં)ધવાઃ । હતોનુજવિકુર્વિતં શમમગાત્સમસ્તં ભયાદહો
સ્ફુરણમદ્ભુતં નિરુપમેન્દ્રસ્વઙ્ગસ્ય તે ॥ [૨૮] ગુર્જરવ(વ)લ-
- ૩૬ મતિવ(વ)લવત્સમૃદ્ધ્યુપવૃંહિતં^૩ ચ કુલ્યેન । એકાકિનૈવ વિહિતં પરાઙ્મુખં
લીલયા યેન ॥ [૨૯] યશ્ચાભિષિક્તમાત્રઃ પૂરં યશ-
- ૩૭ સ્થાગશૌર્યૈતોવાપ । શુભતુંગજોતિતુંગં પદં યદાપ્રોતિ નો ચિત્રમ્ ॥ [૩૦]
તેનેદમનિલવિદ્યુચ્ચલમાલોક્ય જીવિતમસારં [૧]
- ૩૮ ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યઃ પ્રવર્તિતો ધર્મદાયો યં (યમ્) ॥ [૩૧] સ ચ સમધિ-
ગતાશેષ મહાશબ્દ(શ્બ્દ)મહાસામન્તાધિપતિધા(ધા)રાવર્ષશ્રીધ્રુવરા-
- ૩૯ જદેવઃ સર્વાનેવ સમનુવો(વો)ધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં (તમ્) ॥ યથા મૈથા
શ્રીલેખ(લે)કકટકાવસ્થિતેર્ન માતાપિત્રોરાત્મનસ્તૈ(શ્રૈ)હિ-
- ૪૦ કામુષ્મિકપુણ્યયશોભિવૃદ્ધયે ચિરંતનકવરિકાર્પરૈરવિષય સંજ્ઞા(જ્ઞ)સાંપ્રતીયકાંતાર-
ગ્રામપ્રતિવિ(વ)દ્વમદ્વાપી^૪ સરિર્ચીરે ભગ

૧ ર નુટક છે પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે. ૨ છંદ પ્રભાણે પયોધિ પાઠ હોવો જોઈએ. ૩ સ્વ ખંડિત છે પણ પતરામાં તદ્દન ૨૫૪ છે. ૪ મ ખંડિત છે. ૫ આ ૬૯૩ નકામો છે. ૬ વત્સ એ અક્ષરો પતરામાં ચોખ્ખા છે. ૭ વાંચી સમુચ્ચિતં વૃંહિત ૮ પતરામાં ખાડાને લીધે રં અક્ષર રાં જેવો લાગે છે પણ આની આડી લાકડી છે જ નહીં. ૯ ગણો અક્ષરો જાપમાં ઝાંખા છે, પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે. ૧૦ પતરામાં ખાડો હોવાથી મ અક્ષર મા જેવો લાગે છે પણ આ ની લીંટી કાતરવામાં આવી જ ન હોતી. ૧૧ ન અક્ષર માત્ર અરધો કાતરાયો છે. ૧૨ કવરિકાહાર પાઠ હોવા સંભવ છે. (તંત્રી) ૧૩ આ નામનું વાંચન શંકાવાળું છે. (તંત્રી)
લેખ ૬૫

વીજું પતરું વીજી વાજુ

- ૪૧ વૈષ્ણુદ્વાધિષ્ટાને પંચશતાનિ તીર્થ્યાનાં વિનયિત્વા કાંપિલ્યમુનિના કારિતમહાવિદ્યા-
 ૪૨ રાયતનાય કાંપિલ્યતીર્થકસંજકાય સ્થિરમતિનામ્મા મિશ્ણુનાવજ્ઞ્ય ચ શ્રીમતે
 ૪૩ વુ(વુ)દ્વમદ્વારકાય સુદિલાવિષયાન્તર્વર્તી ધડયાસહામિધાત(ન)ગ્રામો
 યસ્યાધા-
 ૪૪ ટનાનિ પૂર્વતો વડવલી ગ્રામસીમા ॥ દક્ષિણતઃ પૂર્વા સરિત્ । [।]પશ્ચિમતો
 લિન્ધ(જ)-
 ૪૫ તડાગિકાગ્રામસીમા ॥ ઉત્તરતઃ પદમશૃણ ગ્રામસીમા ॥ એવમયં ચતુરાધાટ-
 ૪૬ નોપલક્ષિતઃ સોદ્(દ્)જઃ સ(સો)પરિકરઃ સ(સ્વ)સીમાપર્ય(ર્ય)ન્તઃ
 કલ(ર)સહિતઃ સવૃક્ષમા-
 ૪૭ લાકુલઃ સજ(દ)ખડદશાવ(પ)રાધઃ સહિરખ્યાદેયોડ્ચાટમટ ઘષશાં વાતોડરી
 ૪૮ યઃ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયો ॥^૧ આચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિતિપર્વતસમકા-
 ૪૯ લીનઃ પૂર્વદત્તદેવદાયવ(વ્ર)હદાયરત્તિ(હિ) તોમ્યન્તરસિદ્ધયા શકનૃપ-
 કાલાતીર(ત)સ્વં(સં)-
 ૫૦ વત્સરશતેષુ [અષ્ટસુ]ષટુ(ડુ)ત્રેષુ માર્ગશિરસુ(શુ)દ્વદ્વિતીયા(યા)
 મગવતિ સવિતરિ ધનુષિ સંવક્રાં-
 ૫૧ ન્તે મહાપર્વણિ સોમેશ્વરસંગમતીર્થે જ્ઞાત્વોદ્યોદકાતિ સર્ગેણ ગન્ધપુષ્પધૂ-
 ૫૨ પનિ(નૈ)વેદ્યાદિક્રિયોપવર્તનાર્થ તથા કાલાત્યયાત્સ્વ(ત્સ્વ)ખડસ્ફુટિત સંસ્કારાર્થ ચ વિ-
 ૫૩ હારસ્ય પ્રતિપાદિતસ્ત(સ્ય)સતમુચિતયાં દેવદાયસ્થિત્યા સિન્ધુવિષય શ્રીમિશ્ણુ-
 ૫૪ સ્તં(સં)ધસ્ય પ્રતિજાગ્રતો ભુંજતો ભોજયતઃ કૃષતઃ કર્ષયતો ન પરિપન્થના
 ૫૫ કાર્યા [॥] તથાગામિનૃપતિભિરસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા સામાન્યં ભૂમિદાર(ન)પર(ભ)-

પતરું વીજું

- ૫૬ મિત્યવધાર્ય^{૧૦} વિદ્યુલોલાન્મનિત્યાન્યૈસ્વ(શ્વ)ર્યાણિ તૃણામ્લગ્નજલવિ-
 (વિ)ન્દુચંચ-
 ૫૭ લં જીવિતમાકલ્ય સ્વદાયનિર્વિશેષોયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતૈવ્યઃ ॥

૧ વાંચો ભગવદ્બુદ્ધા. ૨ વાંચો વિનમ્ય. ૩ આ પંકિતની શરૂવાતમાં બે અક્ષરની જગ્યા મૂકી દીધી છે. [જગ્યા મૂકી નથી. પહેલા ત્રણ અક્ષરો રીયાય વાંચવા બેધર્યે. તંત્રી]. ૪ [આ બેડાક્ષર છાપમાં જ નેવે લાગે છે. તંત્રી] ૫ હાલનો અવગ્રહ આ લેખમાં આ જગ્યાએ જ બેવામાં આવે છે. ૬ વાંચો પ્રવેશ્યો. ૭ આ ૬૫૩૦ નકામાં છે. ૮ વાંચો જ્ઞાત્વોદ અથવા જ્ઞાત્વાદ્યોદ. ૯ વાંચો સમુચિતયા. ૧૦ કાતરકામ છીઝ્ઝ હોવાથી વિ અક્ષર દિ નેવે લાગે છે. ૧૧ વાંચો પાલયિતવ્યથ.

- ૫૮ યશ્ચાજ્ઞાનતિમિરપટલાવૃતમતિરાચ્છિ(ઞ્છિ)ઘાદાચ્છિઘમાન(નં) વાનુમોદેત સ પંચભિર્મ્મહાપાતકૈ-
- ૬૯ રુપપાતકૈશ્વ સંયુક્તઃ સ્યાદિત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેનૈ ॥ ષષ્ટિર્વર્ષ-સહસ્રાણિ સ્વ-
- ૬૦ મર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ । આચ્છ(ઞ્છે)તા નાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસ્યે ॥ [૩૨] અગ્રેરપત્ય(ત્યં)પ્રથમ(મં)સુવર્ણ(ણ્)ભૂલ્લે(લ્લે)-
- ૬૧ ણ્ણવી સૂન્ય(ર્યં)મુ(સુ)તાશા(શ્ચ)મા (ગા)વઃ । લોકાલ્લયસ્તેન ભવમ્મિ દત્તા યઃ કાંચનં ગાં ચ મહીં ચ દદ્યાત્ ॥ [૩૩] યાંનીહ
- ૬૨ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રૈર્દાનાનિ ધર્માર્થયશસ્કરાણિ નિર્મ્માલ્યવાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ
- ૬૩ પુનરાદદાત ॥ [૩૪] વિન્ય(ન્ધ્યા)દ(ટ)વીષ્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ । કૃષ્ણાહયો હિ જાયન્તે ભૂમિદાયં હ-
- ૬૪ રન્તિ પે(યે) ॥ [૩૫] વ(વ)હુભિર્વસુધા મુક્તાં રાજભિઃ સગરાદિભિઃ । યસ્ય ૨' યદા તૃ(ભૂ)મિસ્તસ્ત ૨° તપ(દા)પ(ફ)લં(લમ્) ॥ [૩૬] તથા
- ૬૫ ચોક્ત(ક્તં)રામભદ્રેણ ॥ સન્વા(વ્વાં)નેતાન્તા(ન્મા)વિનઃ પાર્થિવેન્દ્રાન્ [ન]-ભૂયો ૨ યાચ્તે રી[રા]મભદ્રઃ સામાન્યોયં ધર્મં ચા[સે]-
- ૬૬ તુર્નપાણાં ત્તા[કાલે]કાલે પાલનીયો ભવાદ્ધિઃ ॥ [૩૭] ઇતિ કમલદલામ્બુ- [મ્બુ]વિ[વિ]ન્દુલોલાં ત્રિ[ત્રિ]યમનુચિન્ત્ય મનુ-
- ૬૭ ણ્યજીવિતં [ચ] ॥ અતિવિમલમનોભિરાત્મનીનૈર્ન હિ પુરુષૈઃ પરકીર્તયો વિલોપ્યાઃ ॥ [૩૮] શ્રીક-
- ૬૮ કૈરાજનામા તદાત્મણે[જો]ત્રાપિ દાપકો દૂતઃ । યાચકવક્ત્ર[ક્ત્ર]વિવસ્વાન્તા [ન્સં]તાપશીલોરિકુમ્ભ
- ૬૯ દાનામ્ ॥ [૩૯] સ્વહસ્તો[સ્તો]યં શ્રીધ્રુવરાજદેવસ્ય ॥ 'લેક્ષિતં ચૈત
- ૭૦ ન્મરા[યા]વલમ્બી[મિ]વાસ્તવ્યમહાસન્ધિવિગ્રહાક્ષપટલાધિપતિશ્રીદીન્દેત[ન]શ્રીમ-
- ૭૧ દવલોકિતાત્મજેનેતિ ॥

૧ પતરામાં ખાડો હોવાથી ઞ્છિ અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર દેખાય છે, ન્મારે તે કાતરવામાં આવેલ નથી. ૨ ત્યુ અક્ષર ખંડિત છે. ૩ વાંચો ષષ્ટિ વર્ષ. ૪ વાંચો વસેત્. ૫ મુ અક્ષર ખંડિત છે. ૬-૭ ૨ નો અંક સૂચવે છે કે આગલો શબ્દ એ વાર વાંચવાનો છે. ૮ આહી ભૂલથી એકને બદલે એ દંડ મુકેલા છે. ૯ સહી જ્યારે કનેરીઝ લિપિમાં છે. ૧૦ સહી પછી અને લેખિત પહેલાં મુશોભિત આકૃતિ છે.

ચાલુક્ય ચામુણ્ડરાજનાં તામ્રપત્રો

વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગ. વ. ૬

આ પતરાંના ફ્રાટોગ્રાફની એક નકલ મને અમુક વર્ષો પહેલાં સ્વ. દિ. બ. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે વાંચવા માટે મોકલી હતી. માફ કરેલું અક્ષરાન્તર તેમણે મુનિશ્રી જીનવિજયને આપ્યું હતું અને તેમણે તેમાં અમુક પાઠાંતરો સૂચવ્યાં હતાં. લાંબો સમય વીત્યા છતાં જ્યારે તે પ્રસિદ્ધ થયાં નહીં ત્યારે સ્વ. કેશવલાલ ભાઈને લખી તે પ્રસિદ્ધ કરવાની મેં પરવાનગી માગી, તેમ જ બને તો અસલ તામ્રપત્રો મેળવી આપવા લખ્યું હતું. કારણ કે, કેટલેક ઠેકાણે સ્પષ્ટ વાંચી શકાતું નથી તે કદાચ મૂળ પતરાંમાંથી સ્હેલાઈથી વાંચી શકાય. મૂળ પતરાં અદ્યાપિ પર્યંત મેળવી શકાયાં નહીં, તેથી હવે ફ્રાટોગ્રાફ ઉપરથી કરેલા અક્ષરાન્તર અનુસાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. માલિકની ઇચ્છા હશે તો મૂળ પતરાં પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ ખરીદી લેવા સદા તત્પર છે અને રહેશે.

આ દાનપત્ર બે પતરાંમાં કોતરેલું છે. પતરાં ૬ ઇંચ લાંબાં અને ૨ ૩/૪ ઇંચ પહોળાં હોવાં જોઈએ. પહેલા પતરાની નીચેની બાજુએ અને બીજા પતરાની ઉપરની બાજુએ કડી તથા સીલ માટે બંને કાણાં છે. સીલ તથા કડી ઉપલબ્ધ છે કે નહીં તે કહી શકાતું નથી. દરેક પતરામાં દશ દશ પંક્તિ લેખની છે. પતરાં સુરક્ષિત લાગે છે. બે કે બીજા પતરાના નીચેના ભાગમાં જમણી બાજુએ સ્હેજ ઘસાઈ ગયું હોય એમ લાગે છે.

લેખની લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. દાનમાં આપેલા ક્ષેત્રની સીમાના વર્ણનની પંક્તિ ૮ થી ૧૧ સિવાય બાકી બધા ભાગ પદ્યમાં છે.

પંક્તિ પહેલીમાં મંગલાચરણ છે અને પછી પં. બીજા અને ત્રીજામાં મૂલરાજનું વર્ણન છે. પં. ચોથી અને પાંચમીમાં તેની પત્ની માધવીથી જન્મ પામેલ ચામુણ્ડરાજ યુવરાજનું વર્ણન છે. મૂળરાજની પત્ની માધવીનું નામ આ લેખમાંથી પહેલીવાર જ મળે છે અને તે ચાહુમાન વંશના ભોજની પુત્રી હતી, એમ લખેલ છે.

દાન જૈન ગૃહ(મંદિર)ને ધૂપ દીપ વિગેરે પૂજોપચાર માટે આપવામાં આવેલ છે. દાનમાં ક્ષેત્ર આપેલું છે, તથા તેની સાથે ચાર કેદાર (ખેતર અગર નીચાણવાળી જમ્યા જેમાં પાણી ભર્યું રહે તેવી) આપેલાં છે.

જૈન મંદિરને માટે દાન આપવાનું કૃણ બતાવનારો એક શ્લોક છે અને ત્યાર બાદ ચાલુ પદ્ધિવર્ષ વિગેરે શ્લોકો આપેલા છે.

પંક્તિ ૧૭ માં તિથિ વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણપક્ષની નવમી આપેલી છે.

લેખકનું નામ વાલાઝ્ઞ આપેલું છે. છેવટમાં ચામુણ્ડની સહી છે.

अक्षरान्तरं
पतरुं पहेलुं

- १ ९ स्वस्ति --- भवप्रताप --- व्यापारय कृता यस्याख्यातनृपोत्तमंगविमल ---
- २ भ्यर्च्यमान --- मः । श्रीवंशः चौल्लिकराजवंशतिलकश्रीव्यालकांतिप्रभोः संताने
त्रिदशेन्दुतुल्य
- ३ महिमाश्रीमूलराजो नृपः । श्रीमान्सुन्दरलीलनामविहितः यच्चाहमानाह्वयश्रीमद्-
भोजनराधि-
- ४ पोत्तमसुताश्रीमाधवीकुक्षि- । अ-व्या-दयौवराज्यपदवीलभेप्य- --- कवान्त ---
- ५ ने - गुणाकरः समभवच्चामुण्डराजः सुतः भोगत्यागसुधर्मसाधनपरलाने --- श्रियः
- ६ श्री --- त्वैवं वरुण्यदिशर्मकपुरे तेनात्मनः श्रेयसे । श्रीमज्जैनगृहाय वेतनकृतं
- ७ धूपप्रदीपस्रजां । क्षेत्रं दत्तभुदग्दिशिस्थितमदोसामान्यकेदारकं नागराजक्षेत्रं कदंब
- ८ बलीवेदारी चंद्रराजलोहकारक्षेत्रेकेदारः शालिभद्रपद्मद्वलक्षेत्रे केदारः जोनल
- ९ ण्णग्राममार्गादक्षिणतः - रहके केदार एभिश्चतुर्भिः केदारैस्सह ॥ आघाट-
स्थाता (ना) नि-
- १० पूर्वतो - गणहज्यग्रामगामीमार्गः । उत्तरतो दुर्गाबदरीतल स्थिता -
पतरुं बीजुं

- ११ लांगः । इ- पामक्षेत्राणि । दक्षिणतोवरुणशर्मकीयपद्मदेवताक्षेत्रमि-
- १२ ति । दानपरलं च ॥ जिनभवनं जिनबिम्बं जिनपूजां जिनमतं च यः कुर्यात् तस्य
तस्य नरायर
- १३ शिवसुखफलानि करपल्लवस्थानि ॥ षष्ठिवर्ष सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः
आक्षेप्ताचानुमं
- १४ ता च तान्येव नरकं वसेत् ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यत्नाद्रक्षयुधिष्ठिर । महींमहीभृतां
श्रेष्ठदानाश्रेयो-
- १५ नुपालनं ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत वसुंधरां । स विष्ठायां कृमिभूत्वा
पितृभिः सह मज्जति ॥
- १६ विन्ध्याटवीष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णसर्पाः प्रजायन्ते भूमि-
दानापहारकाः ॥
- १७ षतैसु --- माश्वतेदशगुणे साम्रे त्रयस्त्रिंशता मार्गे मासि तमिस्रपक्षनवमी सूर्यात्मजे भुंज
- १८ ति । बालार्काह्वयलेखको लिखदिदं स्वामि स्वहस्तांकितं यो लोप्यत्यनुशासनं
सजगतां पापं
- १९ पुमान् लास्यति ॥ संवत् १०३३ स - काब्दा - - - देवादी जज्जगुण न
सिद्धुकान् । स्वमतं श्री च
- २० पितैतान् समक्षान् पंचसाक्षिणः ॥ मंगलं ॥ श्रीचामुण्डराजस्य मम मतं ॥

१ इतिग्राह्य उपर्यु. २ आंही पाठ शंकावालो हतो. शास्त्री दुर्गाशंकरे गणधर साधुशतक पृष्ठ-
कृति नामना ग्रन्थभां लपेक्षा जिनवल्लभ सूरिना यस्मिन्माथी ते श्लोक आभो लप्पी मोक्षयो ते उपर्यु
शुद्ध वांयो शक्यो. ३ वांयो मार्गे. ४ वांयो स्वहस्तां.
देव ६६

ભીમદેવનાં પાલણુપુરનાં તામ્રપત્રો'

વિ. સં. ૧૧૨૦ પૌષ સુ. ૧૫

આ પતરાં પાલણુપુરથી ૪૮ ઇંડીયન મિરર સ્ટ્રીટ કલકત્તામાં રહેતા મી. પુરનચંદ નાહર એમ. એ.એલ. એલ ખીને મળ્યાં હતાં. તે મારી પાસે વાંચવા તથા તેની છાપ તૈયાર કરવા લાવવામાં આવ્યાં હતાં. પતરાં અસાધારણ રીતે (૧/૨ ઇંચ થી ૧/૪ ઇંચ) જડાં છે. લાંબી ખાણુની મધ્યમાં ૧/૨ ઇંચ વ્યાસનાં કાંણાંમાંથી પસાર થતી ૧/૪ ઇંચ વ્યાસની કડીથી તે જડાંએલાં છે. પતરાંની લંબાઈ ૭ ૧/૨ ઇંચ અને પહોળાઈ ૪ ૧/૨ ઇંચ છે ફરતી ૧/૪ ઇંચ જેટલી કોર જડી ટીપેલી છે. પતરાં ૧/૪ ઇંચ જડાં છે, પણ કડીની બંને ખાણુ જડાઈ ૧/૪ ઇંચ છે. પતરાંનું વજન ૧૦૬૧ તોલા છે. બંને પતરાં અંદરની ખાણુએ કોતરેલાં છે અને લખાણ પંદર લીંટીમાં છે.

લિપિ દેવનાગરી છે અને લાખા સંસ્કૃત ગદ્યમય છે, જેને માટે કાંઈ ખાસ નોંધવા જેવું નથી. કોતરકામ ભૂલથી ભરેલું છે. ગુજરાતના ચાલુક્ય (સોલંકી) વંશના મહારાજાધિરાજ ભીમદેવ ૧ લાના સમયનો આ લેખ છે. તેણે ઇલા મુકામે છાવણી હતી ત્યારે જનક નામના મોઢા બ્રાહ્મણને વરણાવાડા ગામમાં ૩ હજી જમીન દાનમાં આપી હતી. તેની સીમા આ મુજબ છે : પૂર્વે વારઅસવલીનો માર્ગ, દક્ષિણે પાદરા ગામ પશ્ચિમે છિદ્રિયાલા ગામનો માર્ગ, ઉત્તરે કેશવ અને વાલણુનું ખેતર.

દાનની તિથિ વિ. સં. ૧૧૨૦ ના પૌષ સુદિ ૧૫ છે. વિશેષમાં એમ પણ લખેલ છે કે ભીમદેવે ઉત્તરાયણ પર્વને પ્રસંગે દાન આપ્યું હતું. ઉત્તર અને દક્ષિણ, ચાલુ અને ગત એમાંથી કોઈ પણ ગણતરી પ્રમાણે સં. ૧૧૨૦ અગર તેની આગળ પાછળની કોઈ પણ સાલના પૌષ માસની પૂર્ણિમા અને ઉત્તરાયન સંક્રાન્તિ સાથે આવતાં નથી. તે ઉપરથી એમ સમજવું જોઈએ કે તિથિની વિગત કાં તો ખોટી છે અગર એમ સંભવ છે કે દાનની અને તામ્રપત્ર આપ્યાની તિથિઓ આગળપાછળ હોવી જોઈએ. તેમ માનીએ તો સંભવ છે કે મકર સંક્રાન્તિ જે ૨૫ ડીસેમ્બર ૧૦૬૩ ઇ. સ. ને દિવસે હતી તે દિવસે દાન આપ્યું હશે અને તામ્રપત્રનો લેખ ઇ. સ. ૧૦૬૪ ના જાનેવારીની ૬ થી વારીખે આપેલ હશે.

ચાલુક્ય ભીમદેવની આ લેખમાં છેલ્લી સાલ છે, તેથી આ લેખ ઉપયોગી છે. મેરૂતુંગની પ્રબંધચિંતામણી પ્રમાણે ભીમદેવ વિ. સં. ૧૦૭૮ (ઇ. સ. ૧૦૨૨-૨૩) માં ગાદીએ આવ્યો. આ સાલ સાચી હોવી જોઈએ, કારણ કે તેની પહેલાંના દુર્લભરાજની છેલ્લી સાલ વિ. સ. ૧૦૭૬ મળેલી છે. સુસલમાની ઐતિહાસિક લેખકો અનુસાર સોમનાથ પાટણની જાણીતી લૂટ (ઇ. સ. ૧૦૨૪ આશરે ૧૦૮૦ વિ. સં. વખતે) ભીમદેવ ગુજરાત અને દક્ષિણ કાઠિયાવાડનો રાજા હતો. ભીમદેવની જોડેલામાં જોડેલી સાલ તેનાં રાધનપુર^૨ અને મુણ્ડકના^૩ દાનપત્રો ઉપરથી (વિ.સં. ૧૦૮૬ ની છે. ત્યારપછીનો ઉલ્લેખ^૪ વિ. સં. ૧૦૮૮ (૧૦૩૧-૩૨ ઇ. સ.)નો આખુ પર્વત ઉપર વિમલના મંદિરમાં છે. તેમાં લખેલ છે કે ભીમદેવે હણનાયક તરીકે નીમેલ વિમલે મંદિર બંધાવ્યું. મેરૂતુંગ પ્રમાણે ભીમદેવનું રાજ્ય વિ. સં. ૧૦૭૮ થી વિ. સં. ૧૧૨૦ સુધી હતું, પણ તેના પાછળના લાંબા સમયનાં દાનપત્રો મળેલાં નથી. એક ખીજું દાન વિ. સં. ૧૧૧૬ નું^૫ ભીમદેવના રાજ્ય દરમિયાન અપાયું હતું, એમ વિમલશાહના દેવળના લેખમાંથી

૧ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૭૧ કે. એન. દીક્ષિત. ૨ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૩. ૩ જ. બો. એ. રા. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૪૬ ૪ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૪૮. ૫ એ. ઇ. વો. ૧૬ ઉત્તર હિન્દના લેખો નં. ૧૩૭

નીકળે છે. ભીમદેવ પછીનો કર્ણદેવ મેરૂતુંગ પ્રમાણે વિ. સં. ૧૧૨૦ ચૈત્ર સુ. ૩ શનિએ ગાદીએ આવ્યો. આ દાનપત્રની તિથિ કાર્તિક મહીનાથી શરૂ થતા વિક્રમ સંવત મુજબ માનીએ તો કર્ણદેવની સાલની સાથે બંધબેસતી આવે છે. ભીમદેવ ૧૧૨૦ ના પૌષ અને ચૈત્ર માસની વચમાં શુજરી ગયો હોવો જોઈએ. ગણતરી મુજબ મેરૂતુંગે આપેલી કર્ણની સાલ ઇ. સ. ૧૦૬૫ ના માર્ગની ૧૨ મી વારીખ શનિવાર (દક્ષિણના વિ. સં. ૧૧૨૧) સાથે મળતી આવે છે અને તે આ દાનપત્રથી ૧ વર્ષ પછી હોવી જોઈએ. કર્ણની પહેલામાં પહેલી સાલ આપણને તેના નવસારીના દાનપત્રમાંથી શક સં. ૯૯૬ અને વિ. સં. ૧૧૩૧ (૧૦૭૪ ઇ. સ.) મળે છે.

ચાલુક્યના વંશપરંપરાના લેખકોના કુટુંબમાંના કાયસ્થ વટેશ્વરનો દીકરો કેક્કક આ દાનને લેખક હતો. ભીમદેવના રાધનપુરના દાનપત્રનો લેખક વટેશ્વર હતો અને કર્ણનાં નવસારી^૧ અને સૂનકનાં^૨ પત્રોનો લેખક કેક્કક હતો. દ્વવક સંધિ વિગ્રહનો અધિકારી લોગાદિત્ય હતો જે નવસારીનાં તામ્રપત્રોમાં હતો.

સ્થળોનાં નામ પૈકી ઇલા કે જ્યાં રાજની છાવણી હતી તે પાલણપુરની અગ્નિ ખૂણે મહીકાંઠા એજન્સીમાંનું હાલનું ઇલોલનું રાજ્ય હોઈ શકે, ઉત્તર ગુજરાતમાંનાં ગામેને છેડે એલ (જેમ કે હાલોલ, કાલોલ, પાલોલ) તે હાલના પુરનું પૂર્વ સ્વરૂપ ઉર અને ઉલ થઈને થયું હોવું જોઈએ તેથી ઇલોલનું સંસ્કૃત રૂપ ઇલાપુર થવું જોઈએ. ખીજાં સ્થળો મળી શક્યાં નથી.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં^૧ વિક્રમ સમ્વત્ ૧૧૨૦ પૌષ શુદિ ૧૫ અઘેહ કાલ હલા—
- ૨ વાસિતશ્રીમદ્વિજાયિકટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિ—
- ૩ તમહારાજાધિરાજશ્રીભીમદેવઃ સ્વમુજ્યમાનઘાણદા—
- ૪ હારપથકે સમસ્તરાજપુરઘાનં જનપદાંશ્ચ બોધય
- ૫ ત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા અદ્યોત્વરોયણપર્વણિ મહેશ્વ—
- ૬ રમભ્યર્ચ્ય પિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયસો^૨મિવૃદ્ધયે મોઢ ત્રા—
- ૭ ક્ષણજાનકાય વરણાવાડાગ્રામે (મે) પાટુસત્કક્ષેત્રે । ની—
- ૮ વુકસત્કક્ષેત્રે ચ ઇતિ હલત્રયસ્ય હલ ૩ મૂંમી

પત્રું બીજું

- ૯ શાસનંનોદકપૂર્વમસ્માભિઃ પ્રદત્તાઽસ્યાંશ્ચૈ પૂર્વ—
- ૧૦ સાં (સ્યાં) વારઅસવલિગ્રામમાર્ગઃ । દક્ષિણસ્યાં ગ્રામપાદ્રં । ૫—
- ૧૧ શ્રિમાયાં છીંદ્રિયાલામાર્ગઃ । ઉત્તરસ્યાં કશર્વવાલળયોઃ ।
- ૧૨ ક્ષેત્રમિતિ ચતુરાઘાટોપલક્ષિતાયાઃ મૂમેરસ્યાઃ ૫—
- ૧૩ રિપંથના કેનાપિ ન કાર્યા લિસિ(સ્થિ)તમિદં શાસનં કા—
- ૧૪ યૈતું વટેશ્વરસુતકેકકેન । દૂતકોત્ર મહાસાં—
- ૧૫ ધિવિગ્રહિકશ્રીભોગાદિત્ય ઇતિ^{૧૧} શ્રી ભીમદેવા^{૧૨} ॥

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ વાંચો પુરુષાન. ૩ વાંચો અદ્યોત્તરાયણ. ૪ વાંચો યજ્ઞો. ૫ વાંચો મુમિ
 ૬ વાંચો શાસને ૭ વાંચો સ્યશ્ચ ૮ વ દ નેવે દેખાય છે. ૯ વાંચો કેશવ ૧૦ વાંચો યસ્ય ૧૧ ૬ પછીનું
 ચિહ્ન વિરામવાચક હોય અગર તિ માટે હોય. ૧૨ વાંચો ભીમદેવઃ

જયસિંહના ઉજ્જનના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૧૬૫ જ્યે. વ. ૧૪

તાજેતરમાં મળેલો લેખનો ટુકડો ઉજ્જન મ્યુનીસીપાલ્ટીની ઓફીસમાં પડ્યો હતો. ચાલુક્ય અને પરમાર રાજાઓના ઇતિહાસ માટે આ ટુકડો લેખ છે, છતાં તે બહુ ઉપયોગી છે.

તેની શરૂવાત વિધિથી થાય છે અને તે વિ. સં. ૧૧૬૫ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ ગુરુવાર આપેલ છે. લેખ ચાલુક્ય રાજા જયસિંહદેવ સંબંધી છે. તેનાં ચાલુ ખિરદો નીચેનાં લેખમાં આપેલાં છે. ત્રિભુવનગણ્ડ, સિદ્ધચક્રવર્તિ, અવન્તિનાથ અને વર્વરકજિણ્ણ અને તે અલુહિલવાડમાં રાજ્ય કરતો હતો, એમ વર્ણન છે. મહત્તમ દાદાક અલુહિલપાટકમાં સીલ મારનાર અધિકારી હતો. પં. ૭-૮ જેમાં વ્યાકરણના ઘણા દોષ છે તેમાંથી અર્થ સ્પષ્ટ નીકળે છે કે, માળવાના રાજા યશોવર્મનને હરાવીને અવન્તિ મણ્ડળ જયસિંહે પોતાના કબજામાં રાખ્યું હતું. તે પ્રદેશ નાગર જ્ઞાતિના દંડ૦ દાદાકના પુત્ર મહાદેવના અખત્યારમાં સોંપ્યો હતો. ત્યારપછી કેટલીક વ્યક્તિનાં નામ તેમ જ કીર્તિનારાયણનું નામ આવે છે, પણ તે ભાગ ખંડિત હોવાથી વાંચી શકાતો નથી.

યશોવર્મનને હરાવી અવન્તિ પોતાના કબજામાં લીધું તે હકીકત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી છે. દ્રયાશ્રયમાં^૨ યશોવર્મનને હરાવી કેદ કર્યાની તેમ જ અવન્તિ તથા ધાર પોતાના તાબામાં લેવાની હકીકત કહી છે તેને આ લેખથી ટેકો મળે છે. યશોવર્મનને કેદમાં નાંખ્યાની હકીકતને દોહદના લેખમાંથી સમર્થન મળે છે.^૩ તેમાં પરમાર રાજાને જયસિંહે હરાવી કેદ કર્યાનું લખ્યું છે તે આ યશોવર્મન જ હોવો જોઈએ. ઉજ્જનમાંથી મળેલા વામ્રપત્રમાંથી હકીકત મળે છે કે વિ. સં. ૧૧૬૧ માં યશોવર્મન રાજા હતો અને તેને “ મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ” એમ વર્ણવ્યો છે. જયસિંહે તે ઉપરથી સમજાય છે કે વિ. સં. ૧૧૬૧ અને ૧૧૬૫ વચ્ચે યશોવર્મનને હરાવ્યો હશે.^૪ અજમેરના ચૌહાણ રાજાની મદદથી યશોવર્મન કેદખાનામાંથી નાશી છૂટ્યો, પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું અને જયસિંહ સાથે સમાધાન કર્યું, એમ હકીકત મળેલી છે.

૧ ઈ. એ. વો. ૪૨ પા. ૨૫૮ ડી. આર. ભાંડારકર ૨ ઈ. એ. વો. ૪ પા. ૨૬૬ ૩ ઈ. એ. વો. ૧૦ પા. ૧૫૯ ૪ ગાળાના વિ. સં. ૧૧૬૩ ના લેખમાં જયસિંહને અવન્તી નાથ લખ્યો છે, તેથી અનુમાન થાય છે કે માળવ વિ. સં. ૧૧૬૧ અને ૧૧૬૩ વચ્ચે છતાંયું દોષ જોઈએ (આ. ગિ. વ.)

નં. ૧૪૪ બ.

કચ્છમાં ભદ્રેશ્વર પાસે ચોખ્ખણ મહાદેવમાંના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૧૯૫ આષાઢ સુ. ૧૦

સ્વાતિવિક્રમસંવત્ ૧૧૯૬ વર્ષે આષાઢ સુદિ ૧૦
રવો અસ્યાં સંવત્સરમાસપક્ષદિવસપૂર્વાયાં તિથૌઽ
ચિહ્ન શ્રીમદળહિલપાઠકાવિપિત સમસ્તરાજાવલી

વિરાજિતમહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરત્રિભુવનમંડસિદ્ધ-
ચક્રવર્તી વર્વરક (વર્વરક) જિષ્ણવંતિ-
નાથધારાવિઙ્ગક ત્રૈલોક્યમલ શ્રીજય
સિંઘદેવ અપ્રતિહતબલપ્રતાપક

લ્યાણવિજયરાજો (જ્યે) તત્પાદપશો (ઙ્ગો)પજીવિનિ મહા
માત્યશ્રીદારણકશ્રી શ્રીકરણાદૌ અમાતવિ
તાં કુર્વતીત્યેતસ્મિન્કાલે પ્રવત્તમાને હ્રદ્યેક
મંડલે અતિ૦ માં

કરપ્રભૃતિ પંચજલમપાહ શ્રીભદ્રેશ્વરવેલાક્કલ-ત્કમં
-પિકારાંમાતાં । મહં૦શ્રીદદિ । પ્રતિવદ્ધવલા
૦બહુદેવાદિપંચકુલપ્રતિપ્રત્રૌસારાનલિચ્ચતેપવા

હેવ ભદ્રેશ્વરમલે મહારાજપુત્રતોઢિ૦ તંત્ર૦ શ્રીપ્રાસપ્પ
લસુતશ્રીકુરપાલેનકારિતનવતરંદેવા
પનત્ શ્રીઝડલેશ્વર શ્રીકુમરપાલેશ્વર
દેવપોઃ પ્રજાઽર્થે ઉદીવજાત્યાંદ્રા

.... તવલી .... શ્રીમહાહ ....
કદ્રમાણાંવતઃ શતૈઃ, પ્રત્યેનજાતવિક્રીતં
નવનિધિસહિતં ચતુરાપાટવિશ્વદ્વંદેવરાય
પ્રત્યર્થપવ

આણુકય રાજ જયસિંહદેવના દોહદના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૧૬૬-૧૨૦૨

પંચમહાલમાં છેલ્લા દુકાળ(ઈ. સ. ૧૮૮૧)સમયે છાબુઆ તળાવ પાસેથી અમુક મૂર્તિઓ તથા નીચેના શિલાલેખ મળી આવ્યા હતાં અને મામલતદારના લાણેજ મી. ડી. પી. દેરાસરીએ તેની નકલ તૈયાર કરી હતી. પાછળથી મેં પોતે તેનાં રબિંગ તૈયાર કર્યાં હતાં.

તળાવની આવક(આવણા ?)ના ભાગ પાસે આ પથર પડેલો છે. તે લગભગ ૧૧ ફૂટ ઊંચો છે અને છાબુના ઢગલામાં પડેલો હતો. બધી બાજુએથી સુરક્ષિત હોવાથી પાણી વિગેરેથી બહુ ખવાઈ ગયો નથી. પંક્તિ ૩ છુના અંતમાં અને પં. ૫ અને ૬ ના મધ્ય ભાગમાં રહેજ ઘસાઈ ગયેલ છે.

લેખ સાદી સંસ્કૃત ભાષામાં છે. અરધો ભાગ પદ્યમાં છે અને ત્રીજો શ્લોક આર્યા છે તે સિવાય બધા શ્લોકો અનુષ્ટુપ છે. બાકીનો ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સ્પષ્ટ કાયસ્થનાગરી છે. પં. ૩ અને ૬ માં વ્યાકરણિક દોષો છે. જેષામિત્ર ને બદલે જેષેત્ર હું વાંચું છું. શેષા (ગુજરાતી જેષ નારી જાતિ) તે દેવને ધરેલી ચીજમાંથી થોડી ભકતોને આપવામાં આવે છે તે પ્રસાદી કહેવાય છે. પ્રો. કાથવટે પં. ૬ માં સેનાપતિત્વમપ્રાપિ વાંચે છે પણ સેનાપતિક્રમ પ્રાપિ વધુ યોગ્ય લાગે છે. ગોદ્રહકેત્વ અને ગોદ્રહકેત્ર એ બે પાઠમાંથી કયો ઉત્તમ છે તે નિશ્ચય થઈ શક્યો નથી.

દધિપદ્ર(દોહદ)માં રહેતા સેનાપતિએ પોતાની માતાના ત્રેય માટે છ વર્ષ પહેલાં (૧૧૬૬ માં) બંધાવેલ ગોગ^૨ નારાયણ દેવની પૂજા માટે રાણાએ ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી છે. જ્યુલરનાં દાનપત્રો પૈકી અગ્યારમાંમાં વિશલદેવના લેખમાં બદલાલ અને રૂપ-નારાયણ દેવોનાં નામ છે તેવું જ નામ આ નારાયણનું હોવું જોઈએ. છાબુઆ તળાવ પાસે ખારવો અને દેહમઈ નદી મળે છે. ત્યાં ગોવાળીયા ચોતરા ઉપર આ મંદિર હોવું જોઈએ. આવ^૩ ચોતરા ઠેકઠેકાણે હોવા જોઈએ. આ ચોતરાએ લક્ષ્મીનારાયણનું મંદિર હોવાનું ત્યાંના લોકો કહેતા હતા. ગોદ્રહક તે ગુજરાતીમાં ગોધરાને માટે લખેલ છે. વલ્લી દાનપત્રમાં તેમ જ કીર્તિ-કૌમુદીમાં આ ગામનું નામ આવે છે. દધિપદ્ર તે હાલનું દોહદ છે. તેને પાછળના લેખમાં દધિપુર પણ લખેલ છે. ઊભલોડ તે હાલનું આભલોડ જે દોહદથી ૨૦ માર્ગલ દૂર છે તે ઉપરથી લખાયું હશે. આશ્વિલિયા તે હાલનું નીમનાલિઆ રાખડાલ અને કોડા ગ્રામ તે હાલનું ગડોઈ હોવાં જોઈએ. ક્ષારવહ તે ખારવો અને દધિમતી તે દેહમઈ નદી હોવાં જોઈએ.

રાસમાળામાં જયસિંહદેવના મૃત્યુની સાલ ૧૧૬૬ આપેલ છે જ્યારે એનાલ્સ ઓફ રાજ-સ્થાનમાં ટાંડ લખે છે કે સિદ્ધરાજ ૧૧૫૦ થી ૧૨૦૧ સુધી રાજ્ય કરતો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહ સં. ૧૨૦૨, એટલે ઈ. સ. ૧૧૪૫-૪૬ માં રાજ્ય કરતો હતો.

૧ ઈ. એ. વો. ૧૦ પા. ૧૫૮ એચ. એચ. ધ્રુવ. ૨ ગોગ મંત્રિના કોઈ પૂર્વજનું નામ હોય એમ સંભવ છે તેવાં નામ રજપૂતોમાં હોય છે અને તેના નામ ઉપરથી દેવનું નામ પાડ્યું હોય એ બનવા જોય છે.

ડા. ઇચ્છલરની લેખસંબંધી નોંધ

આ દોહદનો લેખ પ્રસિદ્ધ કરીને મી. ધ્રુવે બહુ જ ઉપયોગી સેવા બજાવી છે. પંચમહાલની હદ ઉપરના ગામ સંબંધી હકીકત તેમાં મળે છે. તે વખતે પણ ગોધરા પરગણાનું મુખ્ય શેહેર હતું. ત્યાં વળી સેનાપતિ નીમવામાં આવતા હોવા જોઈએ અને તેના અમલ દાહોદ સુધી હોવો જોઈએ. ગુજરાત-માળવા વચ્ચેનો રસ્તો ગોધરા થઈને જતો અને દોહદ માળવાની સરહદ ઉપર આવેલું છે. માળવા અને ગુજરાત વચ્ચેનો સંબંધ ચાલુક્યોના સમયમાં પ્રતિસ્પર્ધીના જેવો હતો. આ બંધી હકીકત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે.

ચામુંડથી વિસલદેવ સુધીના લેખોમાં પરમારોની ગુજરાત ઉપર અને ચાલુક્યોની માળવા ઉપર અનેક ચઢાઈઓનાં વર્ણન મળે છે. ભીમદેવ ૧ લો, કર્ણદેવ, જયસિંહ અને કુમારપાળના સમયમાં ચાલુક્યોની ચઢતી હતી. અને પરમારોને હરાવી માળવા ગુજરાત સાથે જોડી દીધું હતું. જયસિંહે ગોધરામાં નિર્મલા સેનાપતિનું ઉપયોગીપણું ઉપરની હકીકતથી વધુ સ્પષ્ટ થાય છે.

જયસિંહદેવ ૧૨૦૨ સુધી હતો, એમ આ લેખ ઉપરથી મી. ધ્રુવ ઠરાવવા માગે છે, તેમાં હું સંમત નથી. પ્રબંધચિંતામાંણમાં મેરૂતંગે જયસિંહના અવસાનની સાલ ૧૧૬૬ આપેલ છે. વિચાર-શ્રેણિમાં જયસિંહના મૃત્યુની તિથિ ૧૧૬૬ ના કાર્તિક સુ. ૩ આપી છે અને તેની પછીના રાજાની રાજ્યારોહણની તિથિ ૧૧૬૬ માર્ગશીર સુ. ૪ આપેલ છે. સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના અમઠાલીન રામચંદ્ર અને બીજા લેખકોના આધારે ઉપરની તિથિઓ આપવામાં આવી છે અને તેને આ લેખના આધારે ખોટી ઠરાવવી યોગ્ય નથી. તેનું સમાધાન નીચેના ખુલાસાથી થઈ શકે તેમ છે. મૂળ લેખ જયસિંહના રાજ્યમાં ૧૧૬૬ માં લખાયો હોવો જોઈએ, જ્યારે પાછળનો ભાગ ૧૨૦૨ માં જયસિંહદેવના મૃત્યુ બાદ ઉમેરાયો હોય, એમ સંભવે છે. આ કદપનાના પુરાવા માટે મૂળ લેખની લિપિ સરખાવવી જોઈએ અને જો પહિલી ૬ પંક્તિની લિપિ છેવટની ચાર પંક્તિથી જુદી પણ પ્રાચીન માલુમ પડે તો મહારો ખુલાસો પુરવાર થઈ શકે. રબિંગ બારીકીથી તપાસતાં તેવો ખાસ તફાવત માલુમ પડતો નથી.^૧

શ્લોક પાંચમાનો મી. ધ્રુવે જે અર્થ કર્યો છે તેને હું મળતો આવતો નથી. હું તેનો અર્થ નીચે મુજબ કરું છું. “આ દધિપદ્રમાં નિમાએલા અને (જયસિંહથી) મંત્રી બનાવેલાએ પોતાની માતાના શ્રેય માટે ગોગનારાયણનું મંદિર બંધાવ્યું” મારા મત મુજબ આ દેવળ બંધાવનાર સેનાપતિ કેશવ હોવો જોઈએ. મંત્રિદીક્ષિતઃ નો અર્થ જેને મંત્રિ અને દીક્ષિત બનાવ્યો, અગર જેને મંત્રિ તરીકે સ્થાપ્યો, એમ ઠરવો જોઈએ.

૧ માત્ર છ વર્ષના ગાળામાં લિપિમાં ધણો તફાવત થાય, એ બનવાજોગ નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥ શ્રીજયસિંહદેવોસ્તિ મૂ—
- ૨ પો ગુર્જરમંડલે । યેન કારાગૃહે ક્ષિપ્તૌ સુરાષ્ટ્રમાલેશ્વરૌ ॥ ૧ ॥
- ૩ અવ્યેપ્યુત્સાદિતા થેન સિંધુરાજાદયો નૃપાઃ । આજ્ઞાં શિરાસિ શેષેવ વા—
- ૪ હિતા ઉત્તરે નૃપાઃ ॥ ૨ ॥ અણહિલપાટકનગરં સુરમંદિરરુદ્ધતરણિહય—
- ૫ માર્ગં । યસ્યાસ્તિ રાજધાની રાજોયોધ્યેવ રામસ્ય ॥ ૩ ॥ એતસ્યાં પૃથિવીના—
- ૬ થાત્ કેશવો બાહિનીપતિઃ । સેનાપતિક્રમં (?) પ્રાપિ દધિપદ્માદિમંડલે ॥ ૪ ॥
- ૭ અનેન દધિપદ્મેસ્મિન્નિયુક્તો મંત્રિદોક્ષિતઃ । ગોગનારાયણં ચક્રે જન—
- ૮ ન્યાઃ શ્રેયસે કૃતી ॥ ૫ ॥ શ્રી નૃપવિક્રમસંવત્ ૧૧૯૬ શ્રી ગોગનારાયણ
- ૯ દેવઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ । અસ્ય દેવસ્ય પૂજાર્થં સં ૧૨૦૨ ગોદ્રહકેમહામંડ—
- ૧૦ લેશ્વરશ્રીવાપનદેવપ્રસાદાદવાસપ્રસ્વા ૦ રાણ ૦ સાંકરસીહેનઝમ
- ૧૧ લોહપથકમધ્યે આશ્ચિલિયા કોડાગ્રામે હલત્રયસ્ય ભૂમિઃ પ્ર—
- ૧૨ દત્તા । અસ્યાઘાટાઃ પૂર્વસ્યાં દિશિ દધિમતી નામ નદી ઉત્તરસ્યાં દિ—
- ૧૩ શિક્ષારવહઃ ॥

ભાષાન્તર

ઓં ભગવાન વાસુદેવને નમસ્કાર. શ્લોક. ૧ શ્રી જયસિંહદેવ ગુર્જર મંડલના રાજા હતા તેણે સુરાષ્ટ્ર અને માળવાના રાજાઓને કારાગૃહમાં નાંખ્યા. શ્લોક. ૨ જેણે સિંધુરાજ વિગેરે ખીજા રાજાઓનો નાશ કર્યો અને ઉત્તરના રાજાઓ તેની આજ્ઞા શેષાની માફક માથા ઉપર ચઢાવતા શ્લોક. ૩ રામની રાજધાની અયોધ્યા હતી, તેમ આની રાજધાની અણહિલપાટક હતી. તેમાં દેવમાંદરે એટલાં ઉંચાં હતાં કે સૂર્યના ઘોડાના રસ્તામાં આવતાં હતાં. શ્લોક. ૪ ત્યાં વાહિનીપતિ કેશવને રાજા તરફથી દધિપદ્મના સેનાપતિની જગો મળી. શ્લોક. ૫ આ દધિપદ્મમાં નિમાએલા ડાહ્યા અને સારા મંત્રિએ માતાના શ્રેય માટે ગોગનારાયણનું મંદિર બંધાવ્યું.

વિ. સ. ૧૧૯૬ માં ગોગનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી. વિ. સ. ૧૨૦૨ (ઈ. સ. ૧૧૪૬)માં ગોદ્રહકમાં રહેતા મહામંડલેશ્વર શ્રીવાપનદેવના પ્રસાદથી રાણ સાંકરસીહે મ્હોટાઈ મેળવી હતી. તેણે આ દેવની પૂજા માટે ઊભલોડ પથકમાં આશ્ચિલિયા કોડા ગામમાં ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી. આ જમીનની પૂર્વમાં દધિમતી નદી અને ઉત્તરમાં ક્ષારવાહ આવેલાં હતાં.

કુમારપાળના ગાળાનો શિલાલેખ^૧

(વિ. સ. ૧૨૦(૧))

કાઠિયાવાડમાં ધ્રાંગધ્રા સ્ટેટના ધ્રાંગધ્રા ગામથી પૂર્વમાં આઠ માઇલ ઉપર આવેલા ગાળા નામના ગામડાની પાસે ખંડિત મંદિરના બારશાખ ઉપર આ લેખ કેાતરેલો છે. જે ભાગમાં લેખ કેાતર્યો છે તે ખવાઈ ગયો છે અને તે ૩ ફીટ લાંબો અને ૧ ફૂટ પહોળો છે. તેની ડાબી બાજુએ બીજો એક લેખ આનાથી વધુ નાના અક્ષરમાં કેાતરેલ છે, પણ તે બહુ જ ખવાઈ ગયો છે, તેથી તે વાંચી શકાતો નથી, પણ તેમાં વિ. સ. ૧૨૪૫ ની સાલ દેખાય છે.

લેખની શરૂવાત સંવતથી જ થાય છે. વિ. સં. ૧૨૦(૧)ના ચૈત્ર વદિ ૬ ની તિથિ વંચાય છે. લેખ રાજા કુમારપાળના સમયનો છે અને તેમાં નીચે મુજબ ખિરદો આપેલાં છે: સમસ્ત રાજવલી-વિરાજિત, મહારાજ, ઉમાપતિવરલખ્ય. રાજધાનીના શેહેર અણહિલપાટણમાં મુખ્ય મંત્રી મહાદેવ બધો રાજ્ય વહીવટ કરતો હતો. મુખ્ય મંત્રી અમ્બપ્રસાદ અને ચાહડ દેવે પોતપોતાના સમયમાં તે વિભાગમાં નીમેલા જૂદા જૂદા અમલદારોનાં નામ ત્યારબાદ આપેલાં છે. લેખનો છેવટનો ભાગ બહુ જ અસ્પષ્ટ છે. તેમાંથી ભાવ નીકળે છે કે માણડલિના રહીશ આચાર્ય ભાસ્કરના દીકરાએ, અક્ષય તૃતીયાના માંગલિક પ્રસંગે ગાળાના મંદિરમાંની ભટ્ટારિકા દેવીની પૂજા માટે અમુક દ્રમ્મો દાનમાં આપ્યા હતા.

સિદ્ધરાજ જયસિંહના વિ. સ, ૧૧૯૫ના ઉજ્જનના લેખમાંથી જાણવામાં આવ્યા મુજબ માળવાનો પહેલો સુબો મહાદેવ હતો તે જ આ લેખમાંનો મુખ્ય મંત્રી હોવો જોઈએ. તેનો ઉલ્લેખ પાલિ, કિરાડુ^૨ અને બાલિના વિ. સ. ૧૨૦૬, ૧૨૦૯ અને ૧૨૧૬ ના લેખોમાં પણ છે. ગાળાના વિ. સ. ૧૧૯૩ ના લેખમાં^૩ જે મુખ્ય મંત્રી અમ્બપ્રસાદનું નામ આવે છે તે જ આ અમ્બપ્રસાદ છે. મુખ્ય મંત્રી ચાહડદેવ તે કુમારપાળના વિ. સ. ૧૨૧૩ નાં નાડોલનાં વામ્રપત્રોમાં^૪ આવે છે, તે જ હોવો જોઈએ.^૫

પંકિત છઠ્ઠીમાં આપેલ માણડલિ તે ગાળાથી ઈસ્તાન ખૂણામાં ૨૮ માઇલ ઉપર આવેલું માણડલ ગામ હોવું જોઈએ.

૧ પુના ઓરિએન્ટાલિસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૦ જુલાઈ. ૧૯૩૬ ડી.બી. દીસ્કલેટર. ૨ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૩ ૩ જ. બો. પ્રે. રો. એ. સો. વો. ૨૫ પા. ૩૨૨. ૪ ઈ. એ. ૧૯૧૨ પા. ૨૦૨. ૫ આ એમ બતાવે છે કે મહાદેવ અમુક સમય મંત્રી તરીકે કામ નહોં કરતો હોય.

अक्षरान्तर

- १ संवत् १२० [१ ?] वर्षे [चैत्र वद्य ६] समस्तराजावलीविराजितमहाराज ....
- २ लोक.....उमापतिवरलब्धश्रीकुमरपा [ल].... राज्ये तत्पादपञ्चोपजीवि श्रीश्रीक[रणादि]
- ३ समस्तव्यापारान् परिपंथयतं(ति) महामात्यश्रीमहादेवः (वे) इत्येतस्मिन्काले प्रवर्तमाने ....
- ४ कुमरपाल पर ? तडागकर्मस्थाने महामात्यश्रीअम्बप्रसादप्रतिबद्ध मेहें० सजिगै महाक्षें० श्रीदेऊय प्रतिब
- ५ घ[द्ध] पारे० घवल । महाक्ष० श्रीकलन्नप्रसाद प्रतिषध (द्ध)द्वि०पारे०वाभूय । महामात्य श्रीचाहडदेव प्रतिबध (द्ध) त्री० (त्रि०) १ प्रता—
- ६ ....नां प्रतिपातौ (पत्तौ) मांडलीवास्तव्य आचार्य भास्करसुत [जल ?] स्थानस्य अक्षयत्रितीयापर्वणि समस्ता -
- ७ .....लोकेन ? तदेकं प्रति द्र ९ नव । प्रति द्र ४ ? प्रतिवासि ? नां सत्क मंत्रि प्रति द्र २ ब द्वाव सकलवणिका....
- ८ प्रति रू ? १..... उदकपूर्वकं प्रदत्तं ॥.....
- ९ म सा (शा)सनं ग्रामसाद्ध कोका ? उमा ...
- १० .... सा उमावदा ... काया ....
- ११ प्रति रू० .... प्रदत्तां जस्य जस्य यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं

કુમારપાલના પાલીના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૦૬ જી. વ. ૪

રાજપૂતાનામાં ભેધપુર સ્ટેટ તાબેના પાલી ગામમાં સોમનાથના મંદિરના સભામંડપમાં નિજમંદિર પાસેના સ્તંભ ઉપર આ લેખ છે. તેમાં ૨૦ પંક્તિ છે અને ૧ કુટ્ટ પ ઇંચ લંબાઈમાં અને ૧ કુટ્ટ ૪૩ ઇંચ ઉંચાઈમાં લખેલ છે. લેખનો ઘણો ખરો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે, તેથી આરંભની સાત પંક્તિ વાંચી શકાય છે. બાકીના ભાગમાંના છૂટક છૂટક અક્ષરો કાંઈ ઉપયોગી હુકીકત આપી શકતા નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૨૦૬ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ તિથિ તરીકે આપેલ છે. ત્યાર પછી પલ્લિકા એટલે હાલના પાલી ગામનું નામ આવે છે અને ચોથી પંક્તિમાં ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલનું નામ આપેલ છે. તેના વર્ણનાત્મક જૂઠાં જૂઠાં બિરૂદો પૈકી શાકંભરી ભૂપાલ એટલે કે ચાહમાન અર્જુનરાજને^૨ હરાવ્યા બાબતનું ઉપયોગી છે. આ બિરૂદો બીજા લેખોમાં^૩ પણ કુમારપાલને લગાડેલાં છે. તેના મુખ્ય મંત્રી મહાદેવનું નામ ત્યાર બાદ આપેલ છે. પંક્તિ છઠ્ઠામાં પલ્લિકાવિષય કે જ્યાં ચામુંડરાજ રાજ્ય કરતો હતો તેની હુકીકત છે પણ તે સંબંધી વિશેષ માહિતી આમાં કે બીજે ક્યાંઈથી મળી શકતી નથી. પંક્તિ ૧૮ માં પ્રદત્તા શબ્દથી અટકળ થાય છે કે કોઈ દાન સંબંધી આ લેખ હોવો જોઈએ.

આ લેખની સાલ ખરોબર બે તારીખો આવે છે, કારણ તે સાલમાં જ્યેષ્ઠ બે હતા. જો અધિક જેઠ લઈએ તો ઇ. સ. ૧૧૫૩ ના મેની ૧૩ માં તારીખ અને બુધવાર આવે છે અને બીજો જેઠ લઈએ તો ૧૧૫૩ ના ૧૨ માં જુન અને શુક્રવાર આવે છે.

અક્ષરાન્તર^૪

- ૧ ઔં સં ૧૨૦૯ જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ અબેહ શ્રી પલ્લિકાયાં શ્રીમદળહિલ—
- ૨ પાટકાવિદિતસમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમદ્વારકમહારા—
- ૩ આધિરાજ પરમેશ્વર ઉમાપતિવરલબ્ધ પ્રૌઢપ્રતાપનિજમુજવિક્રમરણાંગ—
- ૪ ણવિનિર્જિતશાકંભરીભૂપાલશ્રીમસ્કુમ(મા)રપાલદેવકલ્યાણવિજયરા—
- ૫ જ્યે તત્પાદવગ્રોપજીવિનિ [મહામાત્ય શ્રીમહાદેવે] શ્રી શ્રીકરણાદિ^૫ । સમ
- ૬ સ્તે વ્યાપારાન્ પરિપંચયતિ [સતીત્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને] અબેહ શ્રીમત્પલ્લિકાવિ
- ૭ [ષયે ?] સમસ્ત .... શ્રીચામુંડદેવપ્રતિ
- ૮ [પત્તૌ] ....

બાકીનો ઘણો ખરો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે.

૧ પુના ઓરિયેન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૧ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. હીરહલકર ૨ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૪૨૨ અને ઇ. એ. વો. ૪૩ પા. ૧૬૫. ૩ જુઓ લીમદેવ ૨ જનું દાનપત્ર વિ. સ. ૧૨૬૬ નું ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૧૧૩ ૪ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ આર્કિઓલોજીકલ સર્વે વેસ્ટર્ન સરકલ પુનાની ઓફિસમાંના રબિંબ ઉપરથી. ૫ ચિહ્નરૂપે છે. ૬ લબ્ધ પછી પ્રસાદ શબ્દ ઉમેરે.

૭ આ નામ બહુ અસ્પષ્ટ છે, પણ તેની સાલના કેરાડુના લેખ (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૩) માં નામ સ્પષ્ટ વંચાય છે. ૮ આ દંડ નકામો છે. ૯ વ્યાપારાન્ પછી મુદ્રા ઉમેરે.

કુમારપાળના ભાટુણના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૦ જે. સુ. ૬ શુક્ર ઇ. સ. ૧૧૫૪

રાજપુતાનામાં જ્ઞેષ્ઠ પુર સ્ટેટના ગોડવાડ જીલ્લાના ખાલી પરગણામાં નાણા ગામથી ઉત્તરે ૧૥ માઈલ ઉપરના ભટુણ ગામમાં ખંડિત મંદિરના સભામંડપના સ્તંભ ઉપર આ લેખ કેાવરેલો છે. તેમાં ૮ પંક્તિ છે અને તેની લંબાઈ ૧ ફુ. ૭ ઇં. છે અને ઉચાઈ ૫ ઇંચ છે. લેખ આખો ઉપલબ્ધ છે, છતાં છેવટના ભાગમાં અક્ષરો ઘસાઈ ગયા છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. જોડણી સંબંધમાં કુમ્ભરપાલ^૨ ખાસ ધ્યાનમાં લેવાજોગ છે. લેખ ગદ્યમાં છે અને પં. ૫-૬ પદ્યમાં છે.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૨૧૦ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૬ અને શુક્રવારની તિથિ આપી છે અને તે ચાલુક્ય રાજા કુમારપાળના સમયનો છે. આમાં અણહિલપાટકનું નામ નથી. નરૂંલ પરગણામાં રાજ્ય કરનાર દણ્ડનાયક વૈજાકનું નામ ત્યારબાદ આપેલ છે. ત્યારબાદ ભાટુણપદ્ર ગામનું નામ આપેલ છે, જે હાલનું ભાટુણ હોવું જોઈએ. ખાકીનો ભાગ અસ્પષ્ટ છે, પણ તેમાં કેટલાક દ્રશ્યમનું દાન આખ્યાની હકીકત છે. સાલની ખરોખર ઇ. સ. ૧૧૫૪ મે માસની ૨૦ મી તારીખ અને શુક્રવાર આવે છે.

અક્ષરાન્તર^૩

ઓ^૪ ॥ સંવત્ ॥ ૧૨૧૦ જ્યેષ્ઠ શુદિ ૬ ગુરૌ ॥ સમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતપરમેશ્વર-
પરમ[પૂજ્ય ?]

૨ નિજભુજચક્રવર્તિરણાંગણવર્દિત શ્રીઉમાપતિવરલબ્ધપ્રસાદવિનિર્જિતશાકંભરી-
ભૂપાલમહા—

૩ રાજાદિ(વિ)રાજ શ્રીકુમ્ભ(મા)રપાલદેવઃ । તત્પાદપદ્મોપજીવિ ....
...નહૂલેભુજ્યમાનમહાપ્રવણદણ્ડનાય

૪ કશ્રીવૈજાકઃ । અદ્ય શ્રીભાટુણપદ્રનગરે ....
ખાકીનો ભાગ અસ્પષ્ટ નથી.

૧ પુના ઓરિએન્ટાલોસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૩ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દિસ્કલેર ૨ આ જોડણી માટે જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૮

૩ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ આર્કી ઓલોજીકલ સર્વે વેસ્ટર્ન સરકલની ઓફીસમાંના રજિંગ ઉપરથી. ૪ ચિન્હ રૂપે છે. ૫ આ દણ્ડ આંહી નકામા છે. ૬ શબ્દસંકલના આંહી અનિયમિત છે, અને વર્દિત શબ્દની જરૂરી યાત નથી.

કુમારપાલના સમયનું નાટોલનું તામ્રપત્ર^૧

વિ. સ. ૧૨૧૩ માર્ગ. વ. ૧૦

જેઠપુર સ્ટેટના દેસૂરી પરગણામાંના નાટોલ ગામના પંચના કબજામાં આ તામ્રપત્ર હતું. પંચાયતના બધા સભ્યોની હાજરીમાં આ તામ્રપત્ર જોવા મળ્યું અને સમયસંકેતને લીધે અક્ષરાન્વર માત્ર કરી લીધું.

લખાણ ૧૩ પંક્તિમાં છે અને તે ૯૩૬ ઇંચ પહોળી અને ૬૩ ઇંચ ઊંચી જગ્યામાં કોતરેલ છે. લિપિ નાગરી છે. લાખા સંસ્કૃત છે અને છેવટના એક શ્લોક સિવાય બધો ભાગ ગદ્યમાં છે. જોડણી સંબંધી નીચેની બાબતો નોંધ લેવા લાયક છે. (૧) ર પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. (૨) તાળવ્ય બને બદલે દંતિ સ બેવાર લખ્યો છે. (૩) વ અને ષ એક બીજાને બદલે વાપરેલ છે, અને (૪) અવગ્રહ પં. ૭ અને પં. ૮ માં એમ બે વાર વપરાયેલ છે. પં. ૫ મીમાં બોહાણા શબ્દને પહેલાં પોરિત્ય લખેલ છે. પૂર્વ ઉપરથી અશુદ્ધ રૂપ પૌર્વાત્ય ને બદલે પોરિત્ય વપરાયેલ છે. પં. ૧૦ માં વપરાયેલ ત્રિદાક્કો નોંધ લેવા જેવો શબ્દ છે. રૂપિઆના કોઈ પ્રકાર માટે તે વપરાયેલ હોવો જોઈએ.

લેખની શરૂઆતમાં તિથિ આપેલ છે. વિ. સ. ૧૨૧૩ માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણ પક્ષની દશમ અને શુક્રવારે, જ્યારે કુમારપાળ રાજ્ય કરતો હતો અને તેનો મંત્રી વાહડ દેવ શ્રીકરણ તેમ જ બધો મુદ્રાળ્યાપાર કરતો હતો ત્યારે આ દાન આપવામાં આવ્યું હતું; ત્યાર બાદ તેના ખંડિયા મહા-મંડલિક શ્રી પ્રતાપસિંહે દાન આપ્યા સંબંધી હકીકત આપેલ છે. આ પ્રતાપસિંહ પૂર્વ વિભાગના વોડાણા કુટુંબનો હતો અને તે વત્સરાજનો પુત્ર અને યોગરાજનો પૌત્ર હતો. વોડાણા રજપુત શાખાનું નામ છે અને તે અત્યારે નાબુદ થઈ ગઈ છે. જેઠપુરથી ઈશાન ખૂણે ૩૪ માઈલ દૂર આવેલા બર્હુના લેખમાં આ વોડાણાનો ઉલ્લેખ છે. બહરીની માંડવીની ઉપજમાંથી રાજના એક રૂપિઆનું દાન આપેલ છે. ત્રણ જૈન દેવળ માટે આ દાન આપવામાં આવેલ છે, જેમાંના બે નદુલ ડાગિકામાં મહાવીર અને અરિષ્ટનેમિનાં હતાં અને ત્રીજું લવંદંડીમાં અજિતસ્વામિ દેવનું હતું.

આમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી નદુલડાગિકા તે હાલનું નાડલાઈ છે, એમ મારવાડના ચાહમાનો ઉપરના લેખમાં (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૩૬ અને ૪૩) લેખ નં. ૮ અને ૧૧ માં પુરવાર કર્યું છે. લેખ નં. ૧૧ માં બહરીનો ઉલ્લેખ છે અને નાહલાઈની ઉત્તરે ૮ માઈલ ઉપર આવેલું બારલી હોવું જોઈએ. લવંદંડી ઓળખી શકાયું નથી. આ લેખમાં વર્ણવેલાં મંદિરો પૈકી બે નાહલાઈ અત્યારે હયાત છે. મહાવીરના દેવળને આદિનાથનું દેવળ બનાવી દીધું છે, પણ લેખ નં. ૧૧ આમાંથી મળ્યો છે તેથી અસલ તે મહાવીરનું દેવળ હશે, એમાં શંકા નથી. આ લેખમાંનું અરિષ્ટનેમિનું દેવળ તે નાહલાઈથી અગ્નિખૂણે નાની ટેકરી ઉપર નેમીનાથનું દેવળ, જેને ત્યાંના લોકો જાહ્યાજીનું મંદિર કહે છે તે હોવું જોઈએ. લેખ નં. ૮ આમાંથી મળેલો હતો અને તેમાં નેમીનાથનું નામ સ્પષ્ટ રીતે આપેલું છે.

અક્ષરાન્તર^૧

- ૧ ઑં [I]સં ૧૨૧૩ વર્ષે (॥) માર્ગવદિ ૧૦ શુક્રે ॥ શ્રીમદ્ગણેશ્વરપાટકે (I)
સમસ્તરાજાવલી સ-
- ૨ મલંકૃતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરુમાપતિવરલધ્વપ્રસાદપ્રૌ-
- ૩ ઢપતાપનિજભુજવિક્રમરણાંગણવિનિર્જિતશાકંભરીભૂપાલશ્રીકુમારપાલેદેવક-
- ૪ લ્યાણવિજયરાજ્યે । તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્યશ્રીવાહડેદેવે શ્રીશ્રીકરણાદૌ
- ૫ સકલમુદ્રાવ્યાપાન્પરિપંથયતિ^૨ યથા । અસ્મિન્કાલે પ્રવર્તમાને પોરિત્યવોડાણાન્વયે ।
- ૬ મહારાજ૦ શ્રી યોગરાજસ્તદે^૩ તદીયસુતસંજાતમહામંડલીક૦ શ્રી વસ્તરાજસ્તસ્ય^૪
- ૭ સુતસંજાતડનેકૈગુણગણાલંકૃતમહામંડલીકશ્રીપ્રતપ(તાપ)સિંહ^૫ સાસન^૬ પ્રયચ્છ-
- ૮ તિ યથા । અત્ર નદૂતડાગિકાયાં^૭ દેવ શ્રી મહાવીરચૈત્યે । તથાડરિષ્ટનેમિચૈત્યે
શ્રીલવં
- ૯ દહોગ્રામે શ્રી અજિતસ્વામિદેવચૈત્યે એવં દેવત્રયાણાં સ્વીયધર્મ્મર્થે વદર્યાઃ^{૧૦}
મંડપિકામધ્યા-
- ૧૦ ત્ સમસ્તમહાજનમટ્ટારકબ્રાહ્મણાદયપ્રમુખં^{૧૧} પ્રદત્તૈ ત્રિહાઈકો^{૧૨} રુપક ૧ એકં^{૧૩}
દિનં પ્રતિ પ્ર-
- ૧૧ દાતવ્યમિદં । યઃ કોડપિ લોપયતિ સો^{૧૪} બ્રહ્મહત્યાગોહત્યા સહસ્રેણ લિપ્યતે ।
યસ્ય યસ્ય યદા મૂ-
- ૧૨ તસ્યૈ તસ્ય તદા ફલં ॥ બહુભિઃ વસુધા મુર્કો રાજભિઃ^{૧૫} । યઃ કોપિ વાલયતિ^{૧૬}
તસ્યાહં પાદલગ્ન સ્તિવ્યામીતિ^{૧૭} ॥
- ૧૩ ગૌડાન્વયે^{૧૮} કાયસ્થ પંડિત મહીપાલેન સાસનમિદં^{૧૯} લિખિતં ॥

૧ મૂળ પત્ર ૭૫૨થી. ૨ વાંચો લઘ્વ ૩ વાંચો વ્યાપારાન્પરિપંથયતિ ૪ તદે અક્ષરે નકામા છે
૫ ત્ અને સ્ય વચ્ચે જરા જગ્યા રાખી છે ૬ વાંચો સંજાતાનેક ૭ વાંચો પ્રતાપસિંહ ૮ વાંચો શાસન
૯ વાંચો નદૂલડાગિકાયાં ૧૦ વાંચો વદર્યાઃ ૧૧ વાંચો બ્રાહ્મણાદિ ૧૨ વાંચો પ્રદત્તઃ ૧૩ વાંચો રુપકઃ
૧૪ વાંચો એકઃ ૧૫ વાંચો સ બ્રહ્મ ૧૬ વાંચો મુમિસ્તસ્ય ૧૭ વાંચો બહુભિઃ ૧૮ વાંચો મૂર્કો ૧૯ ઉમેરે
સગરાદિભિઃ ૨૦ વાંચો પાલયતિ ૨૧ તિ વ્યામીતિ શ્રી માટે લખ્યું છે તે સમજાતું નથી. ૨૩ વાંચો
ગૌડાન્વયેન ૨૪ વાંચો શાસનમિદં

કુમારપાલના બાલીના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૬ શ્રા. વ. ૧ શુક્ર. ઇ. સ. ૧૧૬૦

રાજપુતાનામાં જોધપુર સ્ટેટ તાળે બાલી પરગણાના મુખ્ય શેહર બાલીમાં બહુસૂણ અથવા બેલમાતાના મંદિરમાંના ચોકના સ્તંભ ઉપર આ લેખ બોલેલો છે. આર. એમ. રેલ્વે લાઇન ઉપર બાલી સ્ટેશન છે. અત્યારે તે લગભગ ખંડિત સ્થિતિમાં છે, પણ અગાઉ મોટું શેહર હતું. ચોહાણોનો એક વિભાગ બાલિયા અગર બાલેયા આ બાલી ઉપરથી કહેવાય છે.^૨ લેખની લંબાઈ ૪ ફુટ ૪૩ ઇંચ છે અને પહોળાઈ માત્ર ૪૩ ઇંચ છે. પંક્તિ ૬ છે અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. પં. ચોથીમાં સંસ્કૃત શાસ્ત્ર ને બદલે પ્રાકૃત શાસ્ત્ર શબ્દ વાપર્યો છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સ. ૧૨૧૬ શ્રાવણ વદિ ૧ વાર શુક્રની તિથિ આપેલ છે. તે વખતે અણહિલપાટકમાં ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલ રાજ્ય કરતો હતો અને મુખ્ય મંત્રી મહાદેવ બધો રાજ્યવહીવટ કરતો હતો. નડુલ (હાલનું નાડોલ)માં દણ્ડનાયક વયજલદેવ રાજ્ય કરતો હતો. વાલરી (હાલનું બાલી) ગામ શ્રી અણુપમેશ્વર દેવને ભેટ આપ્યું હતું.^૩ વળી વાલરીમાં શ્રી બહુસૂણ દેવીની પૂજા માટે ગામની ભૂમિમાંથી એક હલ જેટલી જમીન અને વાડી વયજલદેવે દાનમાં આપ્યાં હતાં. છેલ્લી પંક્તિમાં બે સાક્ષીના નામ છે. બહુસૂણ (બહુસૂણા) દેવી બાલીના એક ખીજા વિ. સ. ૧૨૦૦ ના લેખમાં^૪ પણ આવે છે, જેમાં દેવીને બોપણ વસ્ત્રબને દાન આપ્યાની હકીકત મળે છે.

આ લેખમાંનો દણ્ડનાયક વયજલદેવ તે ભાટુણાના લેખમાંનો વૈભક હોવો જોઈએ. તે જ હોદ્દામાં તે હોવાનું બીજા ત્રણ લેખમાં મળી આવે છે.^૫ કુમારપાલે તેને નાડોલમાં નીમ્યો હતો. બાલીના વિ. સ. ૧૨૦૦ ના લેખમાંથી માહિતી મળે છે કે, ચાહમાનો જે હુમ્મેશાં ચાલુક્યો સાથે લડયાં કરતા હતા^૬ તેને ચાલુક્ય રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહે તાળે કર્યા હતા અને પોતાના ખંડિયા રાજા તરીકે અશ્વરાજને બાલીમાં રાખ્યો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે, નાડોલના નવા પરગણામાં વયજલદેવને નીમ્યો હતો. સમ્ભવ છે કે ચાહમાનોએ ચાલુક્યોને નારાજ કર્યાથી તેમને ગોડવાડમાંથી કાઢી મૂક્યા હોય અને ત્યાં રાજ્ય કરવાને વયજલદેવને નીમ્યો હોય.

વળી એમ પણ કહી શકાય કે આમાં વિ. સ. ૧૨૦૬ ના પાલીના લેખમાં અને વિ. ૧૨૦૬ ના કેરાડુના લેખમાં^૭ જે કુમારપાલના મુખ્ય મંત્રી તરીકે મહાદેવનો ઉલ્લેખ છે તે વિ. સ. ૧૧૬૫ ના ઉજ્જનના લેખમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહના મુખ્ય મંત્રી તરીકે આપેલા

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૪ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દિરેકલકર. ૨ એન્યુઅલ રીપોર્ટ આર્કી. સ. વેસ્ટ. સ ૧૯૦૭-૮ પા. ૫૪ ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૩૮ અને ૪૦ ૪ એ. ડ. વો. ૧૧ પા. ૩૩ ૫ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૭૦ ૬ એ. ડ. વો. ૧૧ પા. ૬૬ ૭ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૪૩

મહત્તમ દાદાકનો પુત્ર હોય. તે મુખ્ય મંત્રી થયો તે પહેલાં માલવા ઉપર સૂખા તરીકે હતો.^૧ ડા. ડી. આર. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલાં કુમારપાલના વિ. સ. ૧૨૧૩ ના નાટોલનાં પતરાંમાં^૨ તેના મંત્રી તરીકે વાહડદેવનું નામ આપ્યું છે. તે કદાચ કુમારપાલના રાજ્યની શરૂઆતમાં તેના સેનાપતિ અને મુખ્ય મંત્રી તરીકે ઉદયનનું નામ મળે છે તેનો દીકરો હોય. પણ આ લેખમાં ફરી મહાદેવનું નામ મંત્રી તરીકે આપ્યું છે. તેથી પાછો સત્તામાં આવ્યો હોય એમ સંભવ છે. શુજરાતમાં જૂના કાળથી ચાલી આવતી નાગર પ્રાદ્ધાન્ય અને વૈશ્ય વચ્ચેની સત્તા માટેની સ્પર્ધા આનાથી પુરવાર થાય છે. વળી એમ પણ સમજી શકાય છે કે જૈનોના ગ્રંથોમાં લખ્યા અનુસાર જો કે કુમારપાળે જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો હતો, છતાં પ્રાદ્ધાન્યને મંત્રી તરીકે રાખવામાં તે અચકાતો નહીં. મહાદેવ પછીના મંત્રી યશોધવલની ંહેલામાં ંહેલી તિથિ કલ્પચૂર્ણના હસ્તલિખિત ગ્રંથમાંથી^૪ વિ. સ. ૧૨૧૮ મળે છે.

લેખમાંની તિથિ ખરોખર બંધબેસતી નથી. તેની ખરોખર ઇ. સ. ૧૧૬૦ ના જુલાઈની ૨૧ મી તારીખ અને શુક્રવાર આવે છે. સંભવ છે કે તિથિ શુકને બદલે શુક્રવારે શરૂ થઈ હોય

૧ જૈન ગ્રંથોમાં આપેલ છે કે કુમારપાળના રાજ્યની શરૂઆતમાં ઉદયન મુખ્ય મંત્રી હતો, અને તેના મૃત્યુ પછી સંસ્કૃત કવિતામાં નિષ્ણાત અને વિદ્વાન કપદીને મંત્રી બનાવવામાં આવ્યો. (ગુજ. ગેઝ. પા. ૧૬૦) તે પ્રાદ્ધાન્ય હતો. (ગુજ. ગેઝ. પા. ૧૬૪.) પણ તેની ખીલ વિગત મળતી નથી. મહાદેવ અને કપદી એક જ હોય એમ પણ સંભવ છે. ૨ ઇ. એ. વો. ૪૧ પા. ૨૦૩. ૩ ઇ. એ. ૧૮૮૯ પા. ૩૪૩
લેખ ૭૦

અક્ષરાન્તર'

- ૧ ઓ' [૧] સંવત્ ૧૨૧૬ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૧ શુક્રે ॥ અદ્યેહ શ્રીમદળહિલપાટકે
સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરુમાપતિવરલઘ્વપ્રશા-
(સા)દપ્રૌઠપ્રતાપનિજભુજવિક્રમરણાંગણવિનિર્જિતશાકંભરો મૂપાલ
- ૨ શ્રીમત્કુમ(મા)રપાલદેવકંઠ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્ય શ્રીમાહ-
દેવે' શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ સતીત્યેતસ્મિન્ કાલે [પ્રવ]
ર્તમાને શ્રીનહૂલે દંડ૦ શ્રીવયજલદેવપ્રભૃતિ પંચકુલપ્રતિપત્તૌ [ધર્મપત્ર]
- ૩ મભિલિખ્યતે યથા ॥ દંડ શ્રી વયજલદેવેન શ્રીઅણુપમેશ્વરદેવસ્ય મુજ્યમાનવાલહી-
ગ્રામે મટ્ટારિકા શ્રીબહુસૃણદેવ્યાઃ પૂજાર્થે ગ્રામમૂર્મેર્મધ્યાત્ મૂમિઃ [:] હલ [:] ૧
હલૈકસ્ય મૂમી(મિઃ) ધર્મેણ પ્રદત્તા [૧] અસ્યાપ્યાઘાટાઃ પૂર્વાદિગભાગ્રે^૩ યશે-
(શઃ)પાલમુમી^૪—માર્ગઃ
- ૪ દક્ષિણે ઘાસાર્થ—નિ(બદ્ધ ?)ક્ષેત્રં તથા સુરમી પશ્ચિમાયાં બહુવિયાગ્રામસત્કસીમા
સુરમી ઉત્તરસ્યાં ઘણિકજહેડસત્કક્ષેત્રં સુરમી ચ । એવં ચતુરાઘાટોપ[લ]
ક્ષિતહલૈક મૂમી(મિઃ) ધર્મેણ પ્રદત્તા । ઇષા મૂમી(મિઃ).... દાજીવકો
મટ્ટારિકાં [વા]
- ૫ જયતિ....ન સેટ....કમક્ષ(?)ગૃહમેકં .... મ .... પરિપાલનીય । તથા મટ્ટારિકા
[પૂજાર્થ] વાટિકા ચ પ્રદત્તા । વાટિકામધે(ધ્યે) તિષ્ઠમાનપુષ્પફલં વૃક્ષાદિકં
ચ મ[ટ્ટા]રિકાયાઃ પ્રદત્તં । અત્રાર્થ કાલ(લે) કાલે .... પરિપં [થા]
કેનાપિ ન કા—
- ૬ ર્યા [૧] દૂતકોડ્ર દેવકરણે મહં૦ સાક્ષ ગુગુણ[:] તથા શ્રીદેશઃ ॥ શ્રીઃ ॥

૧ સુપરી-ટે-ડન્ટ આર્કિઓલોજીકલ સર્વે રેકર્ડર્ન સરકલે આપેલા રમિંગ ઉપરથી ૨ ચિહ્ન રૂપે છે.
૩ વાચો મહાદેવે ૪ વિ. સ. ૧૨૦૦ ના બાલીના લેખ(એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૩૦)ના આધારે વાચો
બહુસૃણદેવ્યાઃ બહુગુણદેવી નામને વધુ મળતું તે નામ છે. ૫ વાંચો માગે ૬ વાંચો મૂમિઃ ૭ ત્તા બદલે ત્વા હોધ શ્લોક.

કુમારપાલનો કિરાડુનો શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૮ આશ્વિન સુ. ૧ શુક્ર ઈ. સ. ૧૧૬૨

રાજપુતાનામાં ભેધપુર સ્ટેટના મદલાણિ પરગણાના મુખ્ય શેઠેર ખાડમેરથી વાયવ્યમાં ૧૬ માઈલ છેટે હાથમા પાસેના કિરાડુના ખંડેરમાં ટકી રહેલા શિવના મન્દિરની દિવાલમાં ચોડેલી શિલા ઉપર આ લેખ કેાતરેલો છે. લેખ ૧ ફુટ ૫ ઇંચ પહોળો અને ૧ ફુટ ૪૩/૪ ઇંચ ઉંચો છે. લેખમાં ૨૬ પંક્તિઓ છે, પણ લગભગ ચોથા ભાગમાં પોપડાં ઉખડી ગયાં છે, તેથી ઉપયોગી હકીકત ગુમ ગઈ છે. ખાકીનો ભાગ સુરક્ષિત છે. કેાવરનારે લેખ સારી રીતે કેાતર્યો છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. શરૂઆતનો મંગળાચરણનો ભાગ અને અંતમાં વિધિવર્ણનવાળા ભાગ સિવાય ખાકી બધો ભાગ પથમાં છે.

પરમાર વંશની આબુની નવી શાખાનું વર્ણન આ લેખમાં આપ્યું છે. શરૂઆતમાં સર્વજ્ઞને નમસ્કાર કરે છે અને ત્યારબાદ શિવસ્તુતિના બે શ્લોક છે. ત્રીજા શ્લોકમાં વસિષ્ઠના અગ્નિ-કુણ્ડમાંથી આ વંશના મૂળ પુરૂષની ઉત્પત્તિનું વર્ણન છે. તેણે ઋષિની સુરભિ નામની ગાય લઇ જનાર દુશ્મનોને માર્યા તેથી તેને પરમાર નામ આપવામાં આવ્યું. મી. સી. વી. વૈદ્ય પુરવાર કરેલ છે કે^૨ આ ઉત્પત્તિની હકીકત સત્ય નથી. તે વંશમાં ઘણા રાજાઓ જનમ્યા હતા. તેમાંનો એક સિન્ધુરાજ મ્હોટો રાજા હતો અને મારવાડ (મેરૂમણ્ડલ)^૩ ઉપર રાજ્ય કરતો હતો. તેમના પૂર્વજનાં નામ લેખમાં આપ્યાં હોય તો તે ઉખડી ગયેલા વિભાગમાં નષ્ટ થયાં છે. આઠમા શ્લોકમાં ધરણીધર^૪ એટલે ધરણીવરાહનો ઉલ્લેખ છે. નવમા શ્લોકમાં દેવરાજનું નામ છે, જે ધરણીવરાહના^૫ પુત્ર મહીપાલનું બીજું નામ હોવું જોઈએ. અગીયારમા શ્લોકમાં દુર્લભ-રાજનું અને ત્યારબાદ કૃષ્ણરાજનું નામ આવે છે. આ કૃષ્ણરાજ તે કૃષ્ણરાજ બીજો હોવો જોઈએ. દુર્લભરાજ કેાણ હતો તે લેખમાંથી ખબર પડતી નથી. બીજા લેખોમાંથી આપણે જાણીએ છીએ કે દેવરાજ (મહીપાલ) અને કૃષ્ણરાજ બીજાની વચમાં ધન્ધુકે રાજ્ય કર્યું હતું.^૬ તેનું નામ આ લેખમાં નથી. તે ઘણું કરીને ઉખડી ગયેલા ભાગમાં ગુમ થયું હશે. વિ. સ. ૧૦૬૬ થી ૧૦૭૮ સુધીમાં અણહિલપાટણમાં રાજ્યકર્તા ચાલુક્ય રાજા દુર્લભરાજનો આ ધન્ધુક સમ-કાલીન હતો. ધન્ધુક તેના ખંડિયા રાજા હોય એમ સંભવે છે. કારણ કે વિજયપુરના વિ. સ. ૧૦૫૩ ના લેખમાંથી માહિતી મળે છે કે ચાલુક્ય રાજા મૂલરાજે આબુના પરમાર રાજા ધરણીવરાહ ઉપર ચડાઈ કરીને કાઢી મૂક્યો હતો.^૭ તેણે અગર તેના પુત્ર મહીપાલે (દેવરાજે) તેની સત્તા પાછળથી સ્વીકારી હશે અને તે સમયથી ચાલુક્ય વંશના અન્તસુધી આબુના પરમારો અને તેમજ કિરાડુના પરમારો ગુજરાતના રાજાના ખંડિયા તરીકે રહ્યા હતા, જે કે ધન્ધુકે થોડા સમય માટે ચાલુક્ય રાજા ભીમને^૮ સ્વીકાર્યો નહોતો. તેરમા શ્લોકથી કિરાડુ શાખાના રાજાઓનાં નામ શરૂ થાય છે. કૃષ્ણરાજના પુત્રનું નામ સોછરાજ હતું, જે તે વંશનો સ્થાપક હતો. તેનો પુત્ર ઉદયરાજ હતો. તેણે ચોલ (કોરો મણ્ડલ કાંઠો) ગૌડ (ઉત્તર બંગાલ) ઠણાટ (ઠણાટિક) અને માલવાનો વાયવ્ય તરફનો ભાગ જિત્યાં હતાં એમ લેખમાં આપેલ છે. આ બધા પ્રદેશો જિત્યા એમ લખ્યું છે પણ એવો સંભવ છે કે તેણે સિદ્ધરાજ

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીઝ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૭ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દિસ્કલકર. ૨ જ બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૧ નં. ૭૪ પા. ૧ ૩ જલોરના વિ. સ. ૧૧૭૪ ના લેખમાં સિન્ધુરાજેશ્વરના મન્દિરનો ઉલ્લેખ છે. તે આ સિન્ધુરાજે બાંધ્યું હોય, એમ સંભવ છે. જુઓ ગૌરીશંકર બોઝા કૃત હિસ્ટરી ઓફ સિરાહી સ્ટેટ પા. ૧૪૪ ૪ આ રાજનું વિ. સ. ૧૦૫૬ નું તામ્રપત્ર મળેલું છે. ૫ પ્રો. રી.આ. સ. વે. સ. ૧૯૦૭-૮ પા. ૩૮ ૬ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૧૧ અને ૭૨. ૭ એ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૧૮. ૮ જુઓ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૧૫૧ અને જનમણ સુરિનો તીર્થકથા અર્ષદકથા, શ્લો. ૩૯

જયાસિંહને તે પ્રદેશો જિતવામાં મદદ કરી હોય.^૧ તેવી રીતે મદદ કરી હોય ત્યારે ખંડિયા રાજાઓ પોતે જિત્યાનો યશ લે છે. ઉદયરાજ પછી તેનો પુત્ર સોમેશ્વર ગાદીએ આવ્યો, જેનું નામ ૧૭ મી પંક્તિમાં હોવું જોઈએ, પણ તે ભાગ ઉખડી ગયો છે. વિ. સ. (૧૧)૬૬ માં સિદ્ધરાજ જયાસિંહની મદદથી તેણે સિન્ધુરાજપુર પાછું મેળવ્યું,^૨ ત્યારબાદ વિ. સ. ૧૨૦૫ માં કુમારપાળની મદદથી તેણે પોતાનું રાજ્ય સ્થિર કર્યું. આ ઉપરથી જોમ કલ્પના થાય કે જોકે ધન્ધુકને। સંબંધ ચાલુક્ય ભીમ પહેલા સાથે સારો હતો, પણ પાછળથી અણબનાવ થયો હશે અને કેરાડુ પરગણું પડાવી લીધું હશે. પણ ઉદયરાજ અને તેના પુત્ર સોમેશ્વરે સિદ્ધરાજને લડાઈમાં મદદ કરીને તે પાછું મેળવ્યું. કિરાટકૂપ એટલે હાલનું કિરાડુ, જ્યાંથી આ લેખ મળ્યો છે. ત્યાં લાંબા વખત સુધી સોમેશ્વરે રાજ્ય કર્યું હતું. સંવત ૧૨૧૮ માં આશ્વિન સુદિ ૧ વાર શુરના રોજ તેણે રાજા જજ્જકના બે કિલ્લા જિતી લીધા અને ૧૭૦૦ ઘોડા દણડ તરીકે લીધા. પરંતુ તેણે ચાલુક્ય સત્તા સ્વીકારવાથી તેનું રાજ્ય પાછું સોંપ્યું. એક કિલ્લાનું નામ તણુકોટ હતું, જે જેસલમીર સ્ટેટમાંનું વનોટ હોવું જોઈએ અને બીજા કિલ્લાનું નામ નવસર હતું તે જોધપુર સ્ટેટમાંનું નૌસર હોવું જોઈએ. રાજા જજ્જક સંબંધી કંઈ પણ જાણવામાં આવેલ નથી. સત્તાવીસમા શ્લોકમાં આ પ્રશસ્તિના રચનાર તરીકે નરસિંહનું લેખક તરીકે યશોદેવનું અને કોતરનાર તરીકે જસોધરનાં નામ આપેલ છે. છેવટમાં સોમેશ્વરની જજ્જક ઉપરની જિતની જે તિથિ ઉપર આપી છે, તે આ લેખની તિથિ તરીકે આપેલ છે.

વિ. સ. ૧૨૦૬ ના કિરાડુના લેખમાં^૩ આપેલ છે કે કુમારપાળની મેહુરબાનીથી ચાહમાણ આવડહુદેવને કિરાડકૂપનો કબજો મળ્યો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સમજાય છે કે તે પરમારોના કબજામાં તે વિ. સ. ૧૨૧૮ પહેલાં થોડા સમય ઉપર આવેલ હોવું જોઈએ.

તિથિને। મળતી ઈ. સ. ૧૧૬૨ ના સપ્ટેમ્બરની ૧૧ મી તારીખ વાર મંગળની સાલ તારીખ આવે છે. આ લેખમાં વાર જો કે શુક્રવાર આપેલ છે.

૧ જુઓ દાખલા તરીકે એ. ઈ. વા. ૧૧ પા. ૭૨ ચાહમાણ કેદહણે ચાલુક્ય ભીમ બીજને સુહમદ ઘોરીને જિતવામાં મદદ કરી હતી તેને માટે તેણે જ જિત મેળવી એમ લખ્યું છે. જુઓ એ. ઈ. વા. ૯ પા. ૬૬ પં. ૧૦ સૌરાષ્ટ્રકોને હરાવવામાં કુમારપાળને મદદ કરી હતી તેને માટે કેદહણે જિત મેળવી એમ લખ્યું છે. ૨ સત્તરમી પંક્તિમાં સાત આપી છે જેનો એકમનો આંકડો સાત છે. તે (૧૧૬)૭ હોવા સંભવ છે. ૩ એ. ઈ. વા. ૧૧ પા. ૩૪

અક્ષરાન્તરં

- ૧ ઑં [૧^૧] નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ નમોનંતાય સૂક્ષ્માય જ્ઞાનગમ્યાય વેધ[સે] ॥
વિશ્વરૂપાય શુદ્ધાય દેવદેવાય શંભવે ॥ ૧ ॥
- ૨ દેવસ્ય તસ્ય ચરિતાનિ જયંતિ શંભોઃ સસ્વ(શશ્વ)ત્કપાલવિ[મલ]સ્ય
વિભૂષણસ્ય । ગર્વ્વઃ સકોપિ હૃદિ યસ્ય પ—
- ૩ દં કરોતિ ગૌરીનિતં ચ ચિરવલ્કલ [વ]ર્ષહર્ષા(ષા)ત્ ॥ ૨ વસિષ્ઠ ...
ભૂષિતે વ્હુદભૂધરે । સુરમ્યા
- ૪ પંરમારાણાં વંશોસ્ત્યનલકુંડતઃ ॥ ૩ તત્રાનેકે મહી ...[૧] સિંધુરાજો મહારાજઃ
- ૫ સમભૂન્મરૂ(રુ)મંડલે ॥ ૪ નિરર્ગલમિલદ્વૈરિવંશ .... [૧] .... પ્રતાપોજ્વલદૂસ—
- ૬ લઃ ॥ ૫ શંભુ વદભૂરિભૂમીશામ્યર્ચનીયો [મ]... .... [૧] .... [વ્ય]
સુઃ ॥ ૬ રણે
- ૭ સ્વઙ્ગરણત્કાર[ટે] રાવળોલ્લબણવૈરિણાં ॥ વ .... [૭] સિંધુરાજેધરા
- ૮ ધારધરણીધરધામવાન્ ॥ શ્રી .... [૮] જોભવત્તસ્માત્
- ૯ સુરરાજો હરાજ્ઞયા । દેવરાજેશ્વર .... [૯] .... પહાય મહીમિ
- ૧૦ માં । મન્યે કલ્પદ્રુમઃ પ્રાયાદદૃશ્ય[ક્ષ].... [૧૦]....^૪ દારણાત્ । શ્રીમ—
- ૧૧ દુર્લભરાજોપિ રાજેન્દ્રો રંજિતો.... [૧૧]....તૈઃ । યેન દુર્વાર
- ૧૨ વીર્યેણ ભૂષિતં મરૂ(રુ)મંડલં ॥ ૧૨ ાં કરીવ ભૂ... [૧] .... ણરાંજો મહા
- ૧૩ શબ્દવિભૂષિતઃ ॥ ૧૩ ॥ તત્સુ[ત]ઃ સોછરાજાસ્યઃ સ્યા .... [૧] ....
તસ્ય મહાકલ્પ
- ૧૪ દ્રુમોભવત્ ॥ ૧૪ તસ્માદુદયરાજાસ્યો મહારાજ .... [૧] મંડલીકપદાધિ
- ૧૫ કઃ ॥ ૧૫ આચોડગૌડકર્ણાટિમાલવોત્તર પશ્ચિમાઃ । .... કૃ[ણ-
રા]જં ॥ ૧૬
- ૧૬ આસિંધુરાજમૂપાલાત્પિતૃપુત્રક્રમાત્પુનઃ । તસ્માદુદયરા[જ ?].... ....^૫.... :
॥ ૧૭ ઉત્તીર્ણ
- ૧૭ મપિ યો રાજ્યમુદ્ધ્રે ભુજવીર્યતઃ । જયાસિંહમહીપાલાત્[સ?]ત ... ॥૧૮ ....
તોષ્ટનવતે વર્ષે
- ૧૮ વિક્રમમૂપતેઃ । પ્રસાદાજ્ઞયાસિંહસ્ય સિદ્ધરાજસ્ય મૂમુજઃ ॥ [૧૯] ....
રાજેને સિંધુરાજપુરો

૧ ભાવનગર મ્યુઝિયમમાંના રબિંગ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે. ૩ આ શબ્દનો અર્થ બે રીતે કરી શકાય છે. ૪ ધન્ધુકનું નામ આ જગ્યાએ હોવા સંભવ છે. ૫ આ ભાગમાં ઉદયરાજના પુત્ર સોમેશ્વરનું નામ હોવું જોઈએ. ૬ આની પહેલાં સોમેશ્વર શબ્દ હોવો જોઈએ.
લેખ ૭૧

- १९ इवम् । भूयो निर्व्याजसौ(शौ)र्येण राजमेतत्समु[दृष्टं ॥ २० पुनर्द्वादश-
संख्येब्दे पंचाधिकशतेष्वलं
- २० कुमारपालभूपालात् सुप्रतिष्ठमिदं कृतं ॥ [२१ ॥ कि]राट कूपमात्मीयं । ...
समान्वितं । निजेन क्षत्र
- २१ धर्मेण पालयामास यश्चिरं ॥ २२ अष्टादशाधिकवर्षे शतद्वादशकेऽश्विने ।
प्रतिपद्गुरू(रु)संयो
- २२ मे सार्द्धयामे गते दिनात् ॥ २३ दंडं सप्तदशशतान्यश्वानां नृपजज्जकात् ।
सह पंचनखा
- २३ श्वेव मयूरादिभिरष्टभिः ॥ २४ तणुकोटं मवसरो दुर्गौ सोमेश्वरोग्रहीत् । उच्चां
सवरहा
- २४ सांघां चक्रे चैवात्मसादसौ ॥ २५ बहुशः[सेव]की कृत्य चौलुक्यजगतीपतेः ।
पुनः संस्थापया
- २५ मास तेषु देशेषु जज्जकं ॥ २६ प्रशस्तिमकरोदेतां नरासिंहो नृपाज्ञया । लेखको
त्र यशो
- २६ देवः सूत्रधारो (र) स्तु जसोधरः ॥ २७ ॥ विक्रम [संव] त् १२१८ आश्विन
शुदि १ गुरौ ॥ मंगलं महाश्रीः ॥

કુમારપાલના સમયનો જોધપુર તાલુકો રતનપુરનો શિલાલેખ^૧

રજપુતાનાની પશ્ચિમે મારવાડમાં દેશી રાજ જોધપુરના તાળાનું રતનપુર ગામ છે. ગામથી બરાબર પશ્ચિમે જૂનું શિવમંદિર છે, જેના ઘુમટમાં આ પથર મૂકેલો છે. તેનું માપ ૪'x૧' છે અને દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃત ગદ્યમાં દશ પંક્તિનો લેખ છે. પથર ઘણે ખરે ઠેકાણે ખવાઈ ગયો છે અને પહેલી તેમ જ સાતમી પંક્તિ વાંચી શકાતી નથી. અમાવાસ્યા (અમાસ) અને બીજા પવિત્ર દિવસોએ પ્રાણીની હિંસા ન કરવા સંબંધી રતનપુર ચોવીસીના માલિક શ્રીપૂનપાણે જાહેરાત કાઢી હતી, તેને ઉદ્દેશીને આ લેખ છે. લેખમાં સાલ આપી નથી, પણ કુમારપાળ જેણે ઈ. સ. ૧૧૪૩ થી ૧૧૭૪ સુધી રાજ્ય કર્યું તેના સમયમાં લખાએલો છે.

अक्षरान्तर

- १ ओं नमः शिवाय भूर्भुवः स्वश्चरं देवं बंदे पीठं पिनाकिनं स्मरति श्रेयसे यस्तं ....
..... पुरा .... समस्तराजा
- २ बलिविराजितमहाराजाधिराजपरमभट्टारकपरमेश्वरानिजभुजावेकमु(म)रणांगणवि-
निर्जित .... पार्वतोपतिवरलब्धप्रौढप्रतापश्रीकुमारपालदेवकस्याणविजयराज्ये
- ३ स्वे स्वे वर्तमाने श्रीशंभुप्रसादावाप्तस्वच्छपूरत्नपुरचतुराशिकायां महाराजभुपाल-
श्रीरायपालदेवान्महासनप्राप्तश्रीपूनपाक्षदेवश्रीमहाराज्ञी श्रीगिरिजादेवी संसार-
स्यारता
- ४ विचिंत्य प्राणिनामभयदानं महादानं मत्वा अत्र नगरनिवासो(सि)समस्त-
स्थाना(न) पतिब्राह्मणान् समस्ताचार्यान् समस्तमहाजनान् तांबोलिकान् प्रकृती
(ति) किंकृती(ति)नः संबोध्य संविदितं शासनं संप्रयुजति यथा अद्य अ-
- ५ मावास्यापर्वणि प्राणिनामभयदानशासनं प्रदत्तं स्या(स्त्रा)स्वा देवपितृमनुष्यान्
—केन संतर्प्य वारावार....पूर्ववर्ता प्रस्व (सा)द्य ऐहिकपारत्रिकफलमंगीकृत्य
प्रेत्य यशोभिवृद्धये जीवस्य अमारिदानं
- ६ मासे मासे एकादश्यां चतुर्दश्यां अमावास्या(यां) उभयो(ः) पक्षे (पक्षयोः)
श्रेष्ठतिथौ भूसहायशासनोदकपूर्वं स्विःपरंपराभिः प्रदत्तं अस्मदीयभुवि भोक्ता
महामात्यः सांघाविग्रहिकप्रतातस्वपुरोहितप्रभृति
- ७ समस्तठकुराणां तथा सर्वान् संबोधयत्यस्तु वः संविदितं .... कारापनाय(करणाय)
- ८ महाजनानां पणेन लिख्यते राज्ञा सभयं निग्रहणीयः श्रुत्वा शासममिदमाचं-
द्रार्कं यावत् पालनीयं उक्तं च यथा व्यासेन बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः यस्य
यस्य यदा भूमौ तस्य तस्य तदा फलं सर्वानित्यं भाविनः
- ९ पार्थिवेन्द्रान् भूयो भूयो याचते रामचंद्रः सामान्योयं धर्म(से)तुर्नृपाणां
काले काले पालनीयो भवद्भिः अस्मद्वंशसमुत्पन्नो धन्यः कोपि भविष्यति
तस्याहं करसंलग्नो नलोप्यं मम शासनं अमावास्यां पुण्यतिथिं भांडप्रजा (ज्वा)
लनं च (पौर्विकैः) कुंभकौरश्चनो कार्यं
- १० तासु तिथिष्ववज्ञाविभः प्राणिवधं कुरुते तस्य शिक्षापनां दधि द्र ४ चत्वारि
नडुलपुरवासी प्राग्वाटवंशजः शुभंकराभिधानः सुश्रावकः साधुधार्मिकः तत्सुतौ
इह हि योनौ जातौ पूतिगसालिगौ तै (ताभ्यां) कृपा(पया)प्राणिनामर्थे
विज्ञप्य शासनं
- ११ .... स्वहस्तः श्रीपूनपाक्षदेवस्य लिखितमिदं पारि०लक्ष्मीधर सुतठ०जसपा-
लेन प्रमाणमिति ॥

ભાષાન્તર

ભૂઃ ભૂવાઃ અને દેવઃ માં ફરતા અને પીઠપિનાકિન કહેવાતા શિવને નમસ્કાર કરું છું. તેને કલ્યાણુ માટે જે સંભારે છે ... ... પહેલાં ... ... બધા રાજાઓથી શોભાયમાન, મહારાજા-ધિરાજ, બધા લડવૈયામાં શ્રેષ્ઠ, પરમેશ્વર, પોતાના આહુબળથી રણસંઘામમાં ... ... હરાવનાર પાર્વતીપતિ પાસેથી વરદાન મેળવવાથી જેનો પ્રતાપ અહુ પ્રૌઢ હતો, એવા શ્રી કુમારપાલ દેવના કલ્યાણુકારી અને વિજયી રાજ્યમાં, શ્રીશંકરના પ્રસાદથી તે મહારાજ ભૂપાલ શ્રી રાયપાલ પાસેથી રતનપુર ચોરાસીમાં મોટું આસન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. એવા શ્રી પૂનપાક્ષદેવની મહારાણી શ્રી ગિરિજાદેવી, સંસારની અસારતાનો ખ્યાલ કરીને અને પ્રાણીઓને અભયદાન આપવું એ મોટું દાન છે એમ જાણીને નગરમાં રહેતા બધા બ્રાહ્મણો, આચાર્યો, મહોજનો તંત્રોળીઓ અને કુકૃત્ય કરનારી પ્રજાને સંબોધિને હુકમ બહાર પાડે છે કે આજથી અમાસના પર્વને દિવસે પ્રાણીને અભયદાન આપવામાં આવે છે. સ્નાન કરીને, દેવ, પિતૃ અને મનુષ્યોનું તર્પણ કરીને વારંવાર નગરના દેવતાની (પૂજા કરીને) આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ફલની પ્રાપ્તિ માટે મૃત્યુ પછી યશની વૃદ્ધિ માટે દરેક માસના બન્ને પક્ષની અગીયારસ, ચૌદસ અને અમાસ તેમ જ પુણ્ય-તિથિએ પ્રાણીઓને જમીનના દાન સહિત અભયદાન આપવામાં આવે છે. અમારા તેમ જ ભવિષ્યમાં ભોગવનારા અમાત્ય તેમ જ લડાઈ અને મુલેહના અમલદારો તથા પુરોહિત વિગેરે તેમ જ બધા ઠાકોરોને માલુમ થાય જે ... ... મહારાજનની સંમતિથી રાજા અમલ કરે છે અને તેઓનો (પ્રજાનો) દંડ કરીને લયમાં રાખે છે. આ હુકમ ચન્દ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ સુધી પાળવામાં આવશે તેનો કોઈએ ભંગ કરવો નહીં. મહાભારતમાં વ્યાસે કહ્યું છે કે સગર ... ... ઇત્યાદિ. રામચન્દ્ર બધા ભાગિ નૃપોને ... ... ઇત્યાદિ. મહારા વંશમાં ઉત્પન્ન થશે તેની સાથે હું જોડાએલો છઉં તેથી તેઓએ મારો હુકમ તોડવો નહીં. અમાવાસ્યાના પુણ્ય દિવસે ગામના કુંભારોએ પણ નિભાડો સળગાવવો નહીં. જહીક વિનાનો થઈને તે દિવસે કોઈ પ્રાણીની હિંસા કરશે તો તેનો ૪ દ્રમ્મ દંડ થશે. નડૂલપુરમાં સારો શ્રાવક અને ધાર્મિક શુભકર નામનો પ્રાગ્વાટ વંશનો રહીશ હતો. તેના પૂતિશ અને સાલિગ નામના બે દીકરા હતા. આ પ્રાણી તરફ કૃપા બતાવનારો હુકમ તેમની દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ. શ્રી પૂનપાક્ષદેવના હસ્તાક્ષર છે. પારિં લક્ષ્મીધરના પુત્ર ઠક્કર જસપાલે આ લખ્યું અને તેમાં સાક્ષી કરી.

કુમારપાલના પ્રાચીના શિલાલેખ^૧

કાઠિયાવાડમાં સોમનાથ પાટણની પૂર્વ પંદર માઈલ ઉપર પ્રાચીની ઉત્તરે જે માઈલ છેટે એકાન્ત જગ્યામાં ભીમના દેવળ તરીકે એળખાતું મોટું મંદિર છે. તે સરસ્વતી નદીના ડાબે કાંઠે છે. પાંડવોને સરસ્વતીમાં સ્નાન કરવાની સલાહ શ્રીકૃષ્ણે આપી હતી તેથી પાંડવ ભીમ ઉપરથી આ મંદિરનું નામ પડ્યું હોય અગર ચાલુક્ય ભીમ ઉપરથી કે તેના મોટા કદ ઉપરથી પણ નામ પડ્યું હોય એવો સમ્ભવ છે. પ્રાચીમાં ચાલુક્ય સમયના ઘણા અવશેષો મળે છે. મંદિર કયા દેવનું હશે તે કાંઈ ખબર પડે તેમ નથી, કારણ તે ખંડિત થઈ ગયું છે. ચાળીસ વર્ષ પહેલાં મંદિરને સમારકામ કરાવતી વખતે આ લેખનો કટકો મળી આવ્યો હતો. તેના બીજા કટકાનું શું થયું તે ખબર નથી. આ કટકો અત્યારે જુનાગઢ મ્યુઝિયમમાં સુરક્ષિત રાખવામાં આવ્યો છે.

ડાબી બાજુથી જમણી બાજુ તરફ દા. ઈંચ જેટલો ભાગ સુરક્ષિત છે. ઉપરથી નીચે સુધીની લખાઈ પથર તૂટી ગયો હોવાથી અટકળી શકાય તેમ નથી. લેખ સંસ્કૃત શ્લોકમાં સારી રીતે કાતરેલો છે. લિપિ નાગરી છે અને બહુ જ શુદ્ધ છે. ૨ ની પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે અને પૃષ્ઠ માત્રા વાપરવામાં આવી છે.

કુમારપાળ સુધીની ચાલુક્ય રાજાઓની વંશાવળી તેમાં નીચે મુજબ આપેલ છે. મૂળરાજ જેનું નામ તૂટેલા ભાગમાં નષ્ટ થયું છે, ચામુણ્ડરાજ પં. ૩ જામાં દુલ્લભરાજ પં. ૪ થીમાં ભીમ દેવ ૧ લો. પં. ૪ કર્ણદેવ પં. ૬ જયાસિંહ પં. ૬ અને કુમારપાલ પં. ૮ માં આવે છે. રાજાએ કચ્છના દ્વીકરા ગૂમદેવને સોમનાથ પાટણમાં સુખો નીમ્યો હતો. તેણે ધર્માદિત્ય (?) માટે આશ્ચર્યકારક હીંચકો બનાવ્યો હતો. નીચેનો ભાગ ખંડિત છે, તેથી તેમાંથી કાંઈ ઉપયોગી હકીકત મળતી નથી. લેખમાંના ધર્માદિત્ય માટે કાંઈ ખબર મળી શકતી નથી.

તેરમી પંક્તિમાં આહીર-જાતિનો ઉલ્લેખ ઉપયોગી છે. કુમારપાલના સૂબા ગૂમદેવે તેને તાબામાં રાખેલ. સોમનાથ પાટણના વાજાઓના લશ્કરમાં તે લોકો હોવા નોંધાયે. મહમુદ ગઝનીના મુસલમાની થાણા પાસેથી તે જગા તેઓએ પડાવી લીધી હશે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ૧ [શ્રેયઃ] સ [વિ].... ....
- ૨ ૨ ત્ર જિતારિપાર્થિવવલ ....
- ૩ ૩ નશ્વામુંડરાજો નૃપઃ । તસ્માદ્વલ[મ] ....
- ૪ ૪ નર્જાતો દુર્લભરાજ इत्यवनिपः श्री भीमदेवस्त[तः] ....
- ૫ ૫ ઇ દુષ્ટદલનઃ પ્રાગલ્ભ્યસંભાવિતો રૂપશ્રીજિતમન્મથઃ પૃથુ[મુ]
- ૬ ૬ કર્ણદેવો નૃપઃ । તત્સૂનુર્જયસિંહદેવ इति च प्रत्यर्थिपृथ्वीभुजा[मु]
- ૭ ૭ દ્વર્ત્તા ગુરુસાહસૈકરસિકોભૂત્સિદ્ધચૂડામણિઃ ॥ ૪ एतस्मिन्पूरु-
- ૮ ૮ હૂતપત્તનવધૂનેત્રાતિથૌ^૧ સત્યભૂચ્છ્રીમાનત્ર કુમારપાલનૃપતિર્દુ-
- ૯ ૯ વર્ણવીરવ્રતઃ । यत्सेनाचरवाजिपुंगवखुरप्रोत्खातपृथ्वीरजः सं-
- ૧૦ ૧૦ ઘાતાવૃતવિગ્રહે દિનપતૌ નક્કાયતે વાસરઃ ॥ ૫ तेन क्षमापतिना न्य ॥
- ૧૧ ૧૧ યુજ્યત મુદા નિર્વ્યાજવીર્યોર્જિતસ્ફારપ્રૌઢિવિલાસમંદિરમસૌ
- ૧૨ ૧૨ શ્રીકક્કસ્યાત્મજઃ । श्रीसोमेश्वरपत्तनावनविधौ श्रीगूमदेवो व
- ૧૩ ૧૩ લી યત્સ્વજ્ઞાહતભીતિકંપતરલૈરાભીરવીરૈઃ સ્થિત ॥ ૬ तेनातन्य[त]
- ૧૪ ૧૪ [ધર્મ] નિષ્ટૈમનસાઽત્રાંદોલકં ધીમતા ધર્માદિત્યકૃતે વિચિત્રરચ[ના]....
- ૧૫ ૧૫ .... સૌ [૧] તત્પૂજાનિરતૈઃ સદૈવ મનુજૈઃ સંપ્રાપ્યતે
- ૧૬ ૧૬ .... દવસતઃ સત્યં મુહુર્ભ્રમહે ॥ ૭ [મૂ]ર્ત્તિ[ર]....
- ૧૭ ૧૭ .... મેન કૃષ્ણોપમા । [પૂર્ણ ?]

૧ જૂનાગઢ મ્યુઝિયમમાંના મૂળ પથ્થર ઉપરથી તેમ જ વોટસન મ્યુઝિયમમાંના રથિંગ ઉપરથી.
 ૨ તૂટક લેખ આઢીથી શરૂ થાય છે. ૩ મી રહી ગયાથી મ ની ઉપર ફાતર્યો છે. ૪ વાંચો પુરૂષ
 ૫ એટલે જ્યારે તે ગુજ્યો ત્યારે ૬ વાંચો નિષ્ઠ

ઉંઝાના અજયપાલના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૩૧ ચૈત્ર વ. ૧૧.

વડોદરા સ્ટેટના કડી પરગણાના સિદ્ધપુર તાલુકામાં બી. બી. એન્ડ સી. આઇ રેલ્વેની મહેસાણા-અજમેર વિભાગ ઉપરના રેલ્વે સ્ટેશન ઉંઝામાં કેાલેશ્વર મહાદેવના મન્દિરમાં આ લેખ મળ્યો હતો. સ્ટોકહોમમાં મળેલી આઠમી ઇન્ટરનેશનલ કોંગ્રેસમાં વડોદરા તરફથી પ્રતિનિધિ તરીકે ગબેલા સ્વ. એચ. એચ. ધ્રુવે આ લેખનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો તેથી લગભગ પંચાવન વર્ષ પહેલાં આ લેખનું અસ્તિત્વ જાણવામાં આવ્યું હશે. લેખવાળી સપાટી ૩૧ ફીટ લાંબી અને ૪ ઇંચ પહોળી છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સં. ૧૨૩૧ ના ચૈત્ર વદિ ૧૧ વાર ગુરૂની તિથિ આપી છે; અને અણહિલપાટકના રાજા અજયપાલનો ઉલ્લેખ છે. દંડ શ્રીતાતના સમયમાં રાજા બલલાલના પુત્ર કુમારસિંહે ઉંઝામાં કાલસ્વામિ દેવની અહોરાત્ર પંચોપચારથી પૂજા કરીને અમુક પદાર્થો હાનમાં આપ્યાની હકીકત આપી છે.

અજયપાલના બીજા બે લેખો જાણવામાં છે. એક માલવામાં ઉદયપુરમાંથી^૨ વિ. સં. ૧૨૨૬નો મળેલો અને બીજું એક તામ્રપત્ર^૩ વિ. સં. ૧૨૩૧નું પણ ત્યાંથી જ મળ્યું છે. નરપતિ જયચાર્યના ગ્રન્થમાંથી^૪ આ રાજાની છેલ્લામાં છેલ્લી સાલ વિ. સં. ૧૨૩૨ ની મળી છે. આ લેખમાંથી અજયપાલ સમ્બન્ધી કાંઇ ખાસ હકીકત મળતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્વાસ્તિ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૩૧ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૧૧ ગુરાવચેહ શ્રીમદળહિલ-
પાટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિત
- ૨ શ્રીમદજયપાલદેવરાજ્યે દંડ શ્રીતાતપ્રતિપતૌ ડંજાગ્રામે શ્રીકાલ[સ્વા]મિદેવાય
પરં રાજં બલ્લાલ પુ રાજં કુમારસિંહેન સમસ્ત
- ૩ ગ્રામં વિદિતં દ્યૂતઃ સત્ક આડ બાઈ દાવકા પ્રમૃતિ દત્વા સંભાવ્યં દિવારાત્રિકં
પંચોપચારપૂજાં મળિત્વા આચંદ્રાર્કં યાવત્ ધર્મેણ પ્રદત્તમ્ ॥

૧ પુના ઓરીઅન્ટલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૪ પા. ૪૦ બનેવારી ૧૯૩૭ ડી. બી. દિસ્કલ્કર. ૨ ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૩૪૪ ૩ „ „ પા. ૮૦ ૪ „ „ પા. ૩૪૫ ૫ એટલે પુત્ર

મૂળરાજ બીજાનું દાનપત્ર^૧

વિ. સં. ૧૨૩૨ ચૈ. સુ. ૧૧

વડોદરા સ્ટેટના ચાણસમા મહાલમાં આવેલા પ્રાદ્યુવાડા ગામના બારોટ ડુંગરજી ભગજીને આ તામ્રપત્ર ધરના પાણીયારામાંથી મળ્યાં હતાં. તે વાંચવા માટે તેણે પાટણના વકીલ જીવાભાઈ કાનજીભાઈને આપ્યાં અને તેણે સાફ કરાવી મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીને આપ્યાં. આના અક્ષરાન્તરની એક નકલ પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સંગ્રહમાંથી પૂ. મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ મેળવી આપી છે.

દાનપત્ર બે પતરામાં લખાએલું છે. પતરાં ૧૫ ઈંચ લાંબાં અને ૧૦ ઈંચ પહોળાં છે. લિપિ દેવનાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. અન્તમાં શાપાત્મક વિગેરે પ્રલોકો સિવાય બાકી બધું લખાણ ગદ્યમાં છે. ભીંતમાંની હવાથી પતરાં ધસાઈ ગયાં છે અને કેટલીક જગ્યાએ બરોબર પાઠ સ્પષ્ટ નથી.

આ દાન વિ. સં. ૧૨૩૨ માં એટલે કે અજયપાળના મૃત્યુ પછી તેના પુત્ર મૂળરાજ બીજાના રાજ્યકાળમાં આપવામાં આવ્યું છે. આ મૂળરાજના રાજ્યસમયનું બીજું કોઈ દાનપત્ર હજી સુધી જાણવામાં નથી, તેથી આ દાનપત્ર ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી ગણાય.

^૨સોલંકીઓનાં તામ્રપત્રોમાં શરૂવાતથી જ રાજવલી આપવામાં આવે છે તે મુજબ આમાં પણ આપેલ છે. અત્યાર સુધી ચૌહાણકોનાં એકન્દરે ૧૬ તામ્રપત્રો મળી આવ્યાં છે. તેમાં આ તામ્રપત્રથી એકનો ઉમેરો થાય છે. તે તામ્રપત્રો અનુક્રમે બધા રાજાઓનાં નથી, પણ નીચે મુજબ મળ્યાં છે. મૂળરાજનાં ૨, ભીમદેવ પહેલાનાં ૩, કર્ણદેવનાં ૩, અજયપાલનું ૧, ભીમદેવ બીજાનાં ૬ અને ત્રિભુવનપાળનું ૧ મળી કુલ ૧૬ થાય છે, મૂળરાજ પછી ચામુણ્ડ,^૩ વલ્લભ, દુર્લભરાજ તથા સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના સમયનું એક પણ તામ્રપત્ર ઉપલબ્ધ થતું નથી. બાળમૂળરાજનું પણ આ પહેલું જ પત્ર મળેલું છે. મૂળરાજ, સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળ જેવા દાનવીરો પૈકી માત્ર મૂળરાજનાં બે દાનપત્રો સિવાય બીજા કોઈ પણ દાનના લેખો મળ્યા નથી, એ આશ્ચર્યજનક છે.

બાળમૂળરાજનું આ તામ્રપત્ર સંવત ૧૨૩૨ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૨ ને સોમવારે લખાયું છે. મુખ્યઈ ગેઝેટીઅર વો. ૧ પાર્ટ. ૧ પા. ૧૬૫ મે અજયપાળનું મરણ ૧૨૩૩ માં થયાનું લખ્યું છે. તેમ જ પ્રબન્ધચિન્તામણિમાં બાળમૂળરાજ ૧૨૩૩ માં રાજ્ય ઉપર આવ્યો, એમ નોંધેલ છે. સંવત ૧૨૩૧ નું અજયપાળના સમયનું એક દાનપત્ર મળેલું છે તેમાં લખ્યું છે કે અજયપાળના રાજ્યકાળ દરમિયાન નર્મદાકિનારા ઉપરના પ્રાદ્યુવાડકમાં રહેતા મહામણ્ડલેશ્વર ચૌહાણ વંશધર વૈજલ્લદેવે આલવિણ્ડ ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આ બન્ને હકીકત ઉપરથી અજયપાળનું મૃત્યુ ૧૨૩૨ ની શરૂવાતમાં થયું હોય, એમ નિશ્ચય ઉપર આવી શકાય.

ભીમદેવ બીજાનાં કેટલાંક તામ્રપત્રોમાં બાળમૂળરાજનું બિરુદ આદ્યવપરામૃતદુર્જયગર્જનકાષિરાજ આપેલું છે. પોતાની માતા નાઈકા દેવીની સંમતિ અનુસાર રાજ્ય ચલાવતાં તેણે શહાબુદ્દીન ઘોરીને યુદ્ધમાં પરાસ્ત કર્યો હતો, તેને લીધે ઉપરનું બિરુદ સંભવે છે. આ જિતની હકીકતને પ્રબન્ધ-ચિન્તામણિ, સુકૃતસંકીર્તન અને કીર્તિકૌમુદી વગેરે ગ્રંથોમાંથી ટેકો મળે છે. આ દાનપત્રમાં ઉપરનું બિરુદ આપ્યું નથી, તેથી એમ અનુમાન થઈ શકે કે શહાબુદ્દીન સાથેનો વિગ્રહ ૧૨૩૨ ના ચૈત્ર પછી થયો હોવો જોઈએ.

૧ “બુદ્ધિપ્રકાશ” એપ્રિલ-જૂન ૧૯૩૮ પા. ૧૬૩ શ્રીકનેયાલાલ બાર્દશંકર દવે. ૨ શ્રીદેવના કરેલા વિવેચનમાંથી સારરૂપે. ૩ ચામુણ્ડનું વિ. સં. ૧૦૩૩ નું એક દાનપત્ર આ પુરવણી વિભાગમાં છાપવામાં આવ્યું છે.

આ તામ્રપત્રમાંથી બ્રાહ્મણવાડા, કારોડા અને ગાંભુનાં નામે મળી આવે છે. આ બધાં ગામે ગાયકવાડ સરકારના મહેસાણા પ્રાંતમાં આવેલ ચાણસમા મહાલમાંનાં છે. ગાંભુ યાને ગંભુતા એ પ્રાચીન ગામ છે. ગુજરાતની રાજધાની અણહિલપુરની સ્થાપનાસમયે તે વિદ્યમાન હતું. વનરાજના મહામાત્ય નિત્ય શેઠને ગાંભુથી ત્યાં ખેલાવવામાં આવ્યા હતા, એમ ચન્દ્રપ્રભ-ચરિત્રની અન્ત્ય પ્રશસ્તિ ઉપરથી જ્ઞાત થાય છે. મૂળરાજે મણડલી ગામના મૂલેશ્વર દેવને આપેલ દાનપત્રમાં ગમ્ભુતા પથકનો નિર્દેશ કર્યો છે. આથી રોલંદીઓના રાજ્યકાલની શરૂવાતથી જ તે પથક તરીકે ઓળખાતું હતું, એમ લાગે છે. પથક અમુક ગામડાંઓના જૂથને કહેવામાં આવતું હશે. તે પ્રમાણે ગાંભુને ફરતાં કેટલાંએ ગામડાં તે પથકમાં હોવાં જોઈએ. તેમાં ગાંભુ મુખ્ય ગણાતું હશે. કારણ બીજાં બધાં ગામે કરતાં તે ખોટું સુખી અને સમૃદ્ધિમાન હશે, એમ માનું છું. તે સમયના રાજકીય વિભાગોનાં પથક, મણડળ, વિષય વગેરે નામે તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાયાં છે. હાલમાં વપરાતા મહાલ, પ્રાંત અને પરગણાને જ મળતા વિભાગો માટે તેવા સંકેતો વાપરવામાં આવતા હશે એમ લાગે છે. પથક શબ્દ તાલુકા જેવા વિભાગને ઉદ્દેશી કહેવામાં આવતો હોવો જોઈએ. મણડળ એ પ્રાન્તનું બીજું સ્વરૂપ છે, જ્યારે વિષય પરગણા જેવો વિભાગ હશે, એમ માનું છું.

આ દાન અજયપાળની સ્ત્રીના પુણ્યાર્થે અપાયું હતું. અજયપાળની કુલસ્વસ્તિકા રાણી કર્પૂર દેવીના શય્યાગ્રાહક નાગર બ્રાહ્મણ ધૂહડના પુત્ર પ્રભાકરને બ્રાહ્મણવાડા ગામની બે હલવાહ જમીન દાનમાં આપવામાં આવી હતી. અજયપાળની સ્ત્રીનું નામ નાઈકા દેવી પ્રબન્ધચિન્તા-મણિમાં આપેલ છે. તેણે અજયપાળના મરણ બાદ બાળમૂળરાજને ગાદીનશીન કરી, રાજ્ય ચલાવ્યું હતું એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વાત છે. પરંતુ કર્પૂર દેવીનું નામ આ દાનપત્રમાંથી પહેલી વાર મળ્યું છે અને એથી અજયપાળને બે સ્ત્રીઓ હતી, એમ માની શકાય.

દાન લેનાર નાગર બ્રાહ્મણ હતો. ચૌલુક્યોનું પુરોહિતપણું નાગરો કરતા, એમ સોમેશ્વરે જણાવ્યું છે. દાનમાં આપેલી જમીન બ્રાહ્મણવાડા ગામની સીમની છે. તેની ચતુઃસીમાના અક્ષરો બરાબર વાંચી શકાતા નથી, પરંતુ જેટલું વંચાય છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તે જમીનની પૂર્વમાં શય્યાપાલકનું ખેતર, ઉત્તરમાં કારોડા ગામનો રાજમાર્ગ, દક્ષિણમાં ચાતુર્વેદી બ્રાહ્મણનું ખેતર અને પશ્ચિમમાં નાગદેવનું ખેતર હતું. આજે પણ કારોડા ગામ બ્રાહ્મણવાડાથી સીધું ઉત્તરમાં છે, એટલે તે ગામ જવાના રાજમાર્ગ ઉપર આ ખેતર આવેલું હશે. પૂર્વમાં શય્યા-પાલકનું ખેતર હોવાનું જણાયું છે. તે સમયમાં શય્યાપાલક કેને કહેવામાં આવતો હશે તે સમજી શકાતું નથી. શય્યાપાલક એટલે શય્યા(પલંગ)નું રક્ષણ કરનાર, શય્યા લેનાર, કે શય્યા પાથરનાર એમાંથી કોણ હશે, તેને શું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હશે તે સમજાય તેવા કોઈ ઉલ્લેખો વાંચવામાં આવ્યા નથી.

ત્યારબાદ શાપાત્મક શ્લોકો આપેલા છે. લેખક તરીકેના નામમાં મોહાન્વય પ્ર એટલાજ અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. તે મોહ હશે, એમાં સંશય નથી. તે સમયમાં પાટણમાં કેટલાક મોહવૈશ્યો સારો હોદ્દો ધરાવતા હતા. અજયપાળનો મન્ત્રી યશપાલ મોહ વાણિયો હતો. મહા સાન્ધિવિગ્રહિકનાં નામ તેમ જ રાજની સહીવાળો ભાગ ઘસાઈ ગયેલ છે.

अक्षरान्तर—पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति राजावली पूर्ववत् । समस्तराजावलीविराजितपरमभट्टारकमहाराजाधिराज-
परमेश्वर—
- २ श्रीमूलराजदेवपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीचामुंडराजदे-
वपादा—
- ३ नुध्यात पं० मं० पै० श्रीदुर्धभराजदेवपा० प० म—
- ४ हा० प० श्रीभीमदेव पा० प० म० पं०
- ५ त्रैलोक्यमल्लश्रीकणदेव पा० प० म० प० रावंतिनाथत्रिभु—
- ६ वनगंडबर्बरकजिष्णु सिद्धचक्रवर्ति श्रीजयसिंहदेव पा० प० म०
- ७ ज प० प्रौढप्रताप निजभुजविभ्रमरणांगणविनिर्जितशाकंभरी भूपाल श्रीकुमारपाल—
- ८ देव पा० प० म० प० परममाहेश्वर प्रबलबाहुदंडदर्परूप—
- ९ कंदर्पकलिकालनिष्कलंकावतारितरामराज्य करदीकृतशाकंभरीभूपाल श्रीअजय-
पालदेव पादा—
- १० नुध्यात प० म० प० श्रीमन्मूलराजदेवः स्वभुज्यमानगंभूतापथ—
- ११ कान्तपातिनः समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणा(णो)न्त(त्)रांस्तन्नियुक्ताधि-
कारिणो जनपदांश्च बोधय—
- १२ (त्य) स्तु वः संविदितं यथा ॥ श्रीमाद्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सरशतेषु द्वादशसु
द्वात्रिंशदुत्तरे—
- १३ पु चैत्रमासशुक्लपक्ष एकादश्यां सोमवारेऽत्रांकतोऽपि सं० १२३२ चैत्र सुदि
११ सेमेऽस्यां
- १४ संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां तिथावद्दे(धे)ह श्रीमद(ण)हिलपाटके
स्वात्वा चराचरगुरुं भगवन्तं भवानिपति—
- १५ मभ्यर्च्य नलिनिदलगतजललवतरलं जिवित (व्य) माकलय्यैहिकमामुष्मिकं च फ—
- १६ लमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्यफलाभिवृद्धये बांभणवाडा (ब्राह्मणवाडाग्रामे)
भूमि हल २ जातभूमि—
- १७ वि ९॥ — २॥ सार्धकपर्दकद्वयो(स) (हि) तपादो(नृषट्) विंशो-
पका समकर विंशोपकं प्रति १७ ति—

पतरुं बीजुं

- १८ प्र १०० शतमेकं अनेन वंचेतामाभ्य (हलद्वय भूमि) विंशोपका स्वसीमा-
पर्यता सवृक्ष—
- १९ मालाकुला सहिरण्यभागमोगा काष्ठतृणोदकोपेता सर्वादायसमेता महाराजाधि—

- २० राज श्रीअजयपालदेवकुलस्वी (स्ति)का राशिश्रीकर्पूरदेवीसत्क शय्याग्राहक नागरब्रा० लांठ-
- २१ शिवागोत्रे सामवेदिक धूहडसुत प्रभाकराय शासनोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ता
- २२ अस्या भूमेर्व्यक्तिर्यथा ॥ ना(वा) ढाक्षेत्रा(त्)भूमिविं(शोप) कः आघाटा यथा ॥ पूर्वतः शय्यापा-
- २३ लक ब्राह्मणक्षेत्रं । दक्षिणतश्चतुर्वेदीब्रां....क्षेत्रं । पश्चिमतश्चतुर्वेदीब्रा० नागदे-
- २४ वक्षेत्रं उत्तरतः कारोडाग्राम .... साली प्रभृतीव्यक्षेत्रात् भूमि ।
- २५ विभ .... अस्याभूमे .... मजंबालब्राह्मणक्षेत्रं । दक्षिणतः
- २६ कारो(डाग्रामस्य राज)मार्गः । प (श्चिमतश्चतुर्वेदी) .... ब्रा० नागदेवक्षेत्रं । उत्तरतो ब्रां० माधव
- २७ ।.... रिर .... क्षेत्रं । एभिरा(घाटैरुपल)क्षितां भूमिमेनामवगम्य यथादीयमानभा (ग)
- २८ भोगकराहिरण्यादिसर्व दाज्ञाश्रवणविधेयैर्भूत्वाऽमु(ष्मै) ब्राह्मणाय समुपने- तव्यं । सामान्यचै (मे) त (त्)
- २९ पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वंशजैरन्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्म(त्प्र)दत्तधर्मदायोऽयम-
- ३० नुमंतव्यः पालनीयश्च ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि (स्वर्गे) तिष्ठति
- ३१ भूमिदः आच्छेत्ता चानुमंता च तान्येव नरकं वसेत् ॥ १ ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रै
- ३२ दानानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्मात्यवांति(त्य) प्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ २ ॥
- ३३ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ ३ ॥
- ३४ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच्च बसुंधराम् । स विष्टायां कृमिर्भूत्वा पितृभिः सह मज्जति ॥ ४ ॥
- ३५ दत्त्वा भूमिं भाविनः पा(र्थिवेन्द्रान् भूयोभूयो याचते राम) भद्रः ॥ सामान्यो- ऽयं दानधर्मो
- ३६ नृपाणां (स्वे स्वे) काले (पालनीयो) भवद्भिः ॥ ५ ॥ लिखितमिदं शासनं मोढान्वय
- ३७ प्र (सूत महाक्षपटलिक.... ....

લીમ ૨ જાનો કિરાડુના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૩૫

વિ. સં. ૧૨૧૮ નો લેખ જે મન્દિરમાંથી મળ્યો હતો તે જ મન્દિરમાંથી આ લેખ મળ્યો છે. તે ૧ પુટ ૫ ઇંચ લાંબો અને ૯ ઇંચ ઊંચો છે. તેમાં લખાણની સોળ પંક્તિ છે. લખાણનો લગભગ ત્રીજો ભાગ નીચેના ભાગમાં મધ્યમાંથી ઉખડી ગયો છે અને દરેક પંક્તિની મધ્યમાંના અમુક અક્ષરો ઘસાઈ ગયા છે. પરંતુ હકીકત બહુ પ્રમાણમાં નષ્ટ થઈ નથી. લિપિ નાગરી છે અને લેખ સંભાળપૂર્વક કોતરવામાં આવ્યો છે. કેટલીક વાર ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. શિવની સ્તુતિનો એક શ્લોક શરૂવાતમાં અને અન્તના શાપના બે શ્લોકો સિવાય બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

શરૂવાતમાં શિવજીને નમસ્કાર છે. પછી શિવસ્તુતિનો એક શ્લોક છે. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૨૩૫ ના કાર્તિક સુ. ૧૩ ગુરૂવારની તિથિ આપી છે. પછી મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, પરમભદ્રારક ભીમદેવ બીજાના રાજ્યનું વર્ણન છે. પછી કિરાટકૂપ (હાલના કરાડુ)માં રાજ્ય-કર્તા બહિડયા રાજા મહારાજપુત્ર મહન બ્રહ્મદેવનું નામ આપેલ છે. પછી તે રાજાના મુખ્ય મન્ત્રી અને સામન્ત તરીકે નોકરી કરતા મહેતા તેજપાલનું વર્ણન આવે છે. તેની પત્ની જેનું નામ વાંચી શકાતું નથી તેણે અમુક દેવની (દેવનું નામ વાંચી શકાતું નથી) મૂર્તિના તુર્કોએ કહેલા દુકડા જોયા, તેથી નવી મૂર્તિ કરાવી તેની પૂજા માટે તથા દીપના તેલ માટે અમુક દાન આપ્યું.

આમાંથી આ ઉપયોગી ઐતિહાસિક હકીકત નીકળે છે કે સોમેશ્વરની મૂર્તિ મુસલમાનોએ તોડી નાંખી અને તેજપાલની પત્નીએ તે જ વર્ષમાં એટલે વિ. સં. ૧૨૩૫ માં તેમાં ફરી નવી મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ બનાવ મહમુદ ઘોરીના હુમલા સાથે બંધબેસતો આવે છે. કારણ તવારીખે ફેરીસ્તામાં મહમુદ ઘોરીનું આ રેતાળ પ્રદેશમાં થઈને જવાનું વર્ણન છે અને તેની સાલ હીજરી ૫૭૪ એટલે ઇ. સ. ૧૧૭૮ એટલે વિ. સં. ૧૨૩૪-૩૫ આપેલ છે. આનો અર્થ એ થાય કે ગુજરાત આવતાં રસ્તામાં જોધપુર રાજ્યના મિલાણી પરગણામાં થઈને તે પસાર થયો હશે. આ પ્રદેશ ઉજ્જૈન રણના રૂપમાં છે અને તેમાં કિરાટકૂપ અગર કિરાડુ ઉપયોગી સ્થળ હોવાથી મુસલમાન બાદશાહે તેને સર કંચું અને તેમાંના મુખ્ય મન્દિરમાંની મૂર્તિનું ખંડન કંચું.^૩ મુસલમાની ઇતિહાસની તારીખ આ લેખની તારીખ સાથે મળતી આવે છે.

મહન બ્રહ્મદેવ કોણ હતો તે જાણી શકાયું નથી. પાંચમી પંક્તિમાં મહારાજપુત્ર શ્રીઉદયરાજ શબ્દ વાંચી શકાય છે. પણ બધા અક્ષરો સ્પષ્ટ નથી, તેથી તે પાઠ માટે હું બહુ ચોકસાઈથી કહી શકતો નથી. તે અટકળ ખરી કરે તો મહન બ્રહ્મદેવ કિરાડુના પરમાર રાજાનો પુત્ર થઈ શકે. તેનો બીજો પુત્ર સોમેશ્વર વિ. સં. ૧૨૧૮ ના લેખમાં મળી આવે છે. સંભવ છે કે મહન બ્રહ્મદેવ સોમેશ્વર પછી કિરાડકૂપનો રાજા થયો હોય. તેનો મહોટો ભાઈ જેમ કુમારપાળનો ખંડિયો રાજા હતો તેમ આ ચાલુક્ય લીમ ૨ જાનો ખંડિયો રાજા હતો. કિરાટકૂપનો રાજા નામે આસલને ચાહમાન કીર્તિપાલે હરાવ્યાનું સુન્ધા ટેકરીના લેખમાં છે (એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૭૨) સંભવ છે કે મહન બ્રહ્મદેવની પછીનો રાજા હોય.

૧ પુના ઓરિયન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ નં ૪ પા. ૪૧ જાનેવારી ૧૯૩૭ ડી. બી. હિસ્કલકર. ૨ મુસલમાનો માટે આંહી તુલ્ક શબ્દ વાપર્યો છે, જ્યારે સામાન્ય રીતે બધે તુલ્ક શબ્દ વપરાય છે. ૩ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૭૨

આ લેખમાં આવતો વિશેષક શબ્દ ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. એ તો ચોકસ છે કે તે એક જાતનો સિદ્ધો હોતો. રાજપૂતાના, મધ્યહિન્દ અને ગુજરાતના મધ્યકાલીન ઘણાખરા લેખોમાં તે આવે છે. તેનો અર્થ એવો થાય કે તે બીજા કોઈ સિદ્ધાનો રૂં મો ભાગ હોય. સાધારણ રીતે સિદ્ધો પાડનારના નામ ઉપરથી તે ઓળખાવવામાં આવતો.^૧ જેમ કે દત્તવીર વિશેષક. પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકર માને છે કે^૨ વિશેષક તે મૂળ દ્રમ્મ કાર્પાણનો રૂં મા ભાગનો ત્રાંખાનો સિદ્ધો હોવો જોઈએ. પણ આ લેખમાં રાણીએ સોમેશ્વરની પૂજા માટે માત્ર એ વિશેષક રાજના દાનમાં આપેલા છે, તેથી તે રૂપાનો સિદ્ધો હોવો જોઈએ, એમ સમજાય છે.

જે સોમેશ્વરના દેવળમાંથી આ લેખ મળ્યો અને જેને તેજપાળની સ્ત્રીએ સુધરાવ્યું તેનું નામ ઉદયરાજના પુત્ર અને મદન બ્રહ્મદેવના મ્હોટા ભાઈના નામ ઉપરથી જ પડ્યું હોય, એમ કહી શકાય. વિ. સં. ૧૨૧૮ ના કિરાડુના લેખમાં તેને શૂરવીર ચોદા વરીકે વર્ણવ્યો છે અને ચોવાની જિવ પછી જેમ તેની યાદગીરીમાં વિ. સં. ૧૨૧૮ ની પ્રશસ્તિ લખાવી તેમ ચોવાનું નામ અમર રાખવા આ મંદિર બંધાવ્યું હોય.

ભીમ રાજ નો આ સહુથી પ્રાચીન લેખ છે. ઠર્નલ ટોડે તેના ગિરનારમાં મહિલનાથના મંદિરમાં વિ. સં. ૧૨૩૪ પૌષ સુ. ૬ ના લેખનો નોંધ કર્યો છે^૩ પણ તે મળ્યો નથી. ત્યાર પછીના વિ. સં. ૧૨૩૬ ક્રી. સુ. ૨ શનિવારના લેખનું વર્ણન મીં એચ. એચ. ધ્રુવે વિએના ઓરિએન્ટલ જર્નલ વો. ૭ પા. ૮૭ મે કરેલ છે, પણ તેના પણ મૂળ પત્થર હજી મળ્યો નથી.

તિથિની ખરોખર ઇ. સ. ૧૧૭૪ ૨૬ મી ઑક્ટોબર ગુરુવાર આવે છે.

૧ પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરનાં કારમાર્હક લેખર્સ એન્ડાન્ટ ઇડિયન ન્યુમિસ્મેટિક્સ પા. ૨૧૦. ૨ તેવી જ રીતે વરાહપ્રિય વિશેષક (એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૧૭૪), ભીમપ્રિય વિશેષક (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૬૮) ઇત્યાદિ. ૩ ટ્રાવેલ્સ ઇન વેષર્ન ઇન્ડિયા ૩, પુરવણી પા. ૫૧૦

अक्षरान्तरै

- १ ओ^३ नमः शिवायः^३ । स धूर्जटिर्जय .... येषां विज्ञया इव । यस्यैकपालि-
तभ्रांतिं क-
- २ रोट्यद्यापि या(जा)हनवी ॥ संवत् १२३५ कार्तिक [श्रु]दि [१३
गुरा] वचे[ह] श्रीमद[ण]हिलपाटकाभिष्ठितमहाराजाधिराज
- ३ परमेश्वरपरमभट्टारकरिपुवंशा(श)प्ररोह .... श्रीमद्भीमदेव-
कल्याणविजयराज्ये तत्प्रभुप्रसादावाप्तश्रीकिराटकू[पे] रविरिव सप्रतापः
हिमक[रै इव] .... रिव सुवर्णश्रिया मनोरमो^५ अनेकसमरसंघ
- ५ द्वैरिकरिघटापीठदारुणकरवाल .... [श्रीउदयरज ?] महाराजपुत्रश्रीम-
दनब्रह्मदेवराज्ये तस्य स
- ६ दाज्ञाभिधायी लब्धमहापंचशब्दादिसर्वालंकारो[क] .... वाधिकारस-
कल व्यापारचितांतरसकट[क]
- ७ धराधौरेयकल्प [: [महं० श्रीतेजपाल [स्तस्य] सुपत्नी [व]—[न]
.... यी राजहंसी^६ मिव ललितपदगा श्रीसुरसुंद
- ८ रीमिर्व सततमनिमेषावलोकन .... जललवतरलतरं जीवितव्य ....
चाकल्प्य [ऐ]
- ९ हिकाऽमुष्मिक [फ]लं चांगीकृ [त्य] ... [सोमेश्व]रदेव-
भवामूर्तिरा[सी]त् सा^७ तुरुकर्म ....
- १० [भ्रां] च निरीक्ष्य तस्मिन्य[न्न]पि .... सकलसुरासुरमकुटमणि-
किरि[र]ण ....
- ११ संघट्टघर्षितपादपद्मयु .... कारयित्वाऽस्मिन् दिने प्रतिष्ठिता ॥ ....
- १२ तथा च चतुर्दस(श) हान .... चिंत्य स्वराजानं प्रशा(सा)दं
यां(या)चयित्वा ...
- १३ श्रीकिराटकूपीय .... ति दिनं दत्तविरवि(—) शोपकद्वयं ॥
- १४ तथा दीपार्थं च दत्ततल .... वैरपि भूपालै[:] आचंद्रार्कै
- १५ यावत् पालनीयं ॥ [बहु] .... यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं ॥
- १६ स्वदत्तां परदत्तां वा यत्ना.... पालनं ॥ २ मंगलं महाश्रीः ॥ ....

१ लावनगर भुजियभभांता २ भिग ७५२थी ३ यिह ३पे छ. ३ वांथो शिवाय ४ वांथो मनोरमः
५ वांथो हंसीव ६ वांथो सुंदरीव ७ वांथो तां

ગાળાના લીમનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૪૯

ધ્રાંગધ્રા સ્ટેટમાં ગાળાના ખંડિત મંદિરમાંના બારશાખ ઉપર આ શિલાલેખ છે. એ મંદિર-
માંથી બીજા બે લેખો પણ મળ્યા છે. લેખવાળો લાગ ૩ પુટ ૧૦ ઇંચ લાંબો અને એક
પુટ પહોળો છે. કમનસીબે આ લેખ એટલો બધો ઘસારા ગયો છે કે નીચેની ત્રુટક જ હકીકત
તેમાંથી નીકળે છે. તિથિ વિ. સં. ૧૨૪૯ ના વૈશાખ સુદિ પુનમ આપેલી છે. પહેલી બે પંક્તિમાં
લીમનું નામ મળે છે. આઠમી પંક્તિમાં શાપાત્મક શ્લોકનો પાછળનો ભાગ છે. લેખ દ્વાન
બાબત હોવો જોઈએ, પણ તેની વિગત મળી શકતી નથી.

ભીમ ર જાના સમયનો ગિરનારનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૫૬ જે. સુ. ૧૩

પ્રસિદ્ધ ગિરનારની ટેકરી ઉપર સંગ્રામ સોનીના મંદિરથી વાયવ્યમાં નન્દીશ્વરની મૂર્તિના ગોખલાની બન્ને બાજુએ આ લેખ કોતરેલો છે.

લેખની ઉંચાઈ ૪૩ ઇંચની છે. ડાબી બાજુનો લેખ ૮ ઇંચ પહોળો છે અને જમણી બાજુનો ૯૩ ઇંચ પહોળો છે. અરધો લેખ એટલે સોળ પંક્તિ ડાબી બાજુએ છે અને બાકીનો ભાગ જમણી બાજુએ છે. લેખ સુરક્ષિત છે અને પહેલી પાંચ પંક્તિની અને ખાસ કરીને બીજી અને ત્રીજી પંક્તિની શરૂવાતનો ભાગ નષ્ટ થયો છે. પહેલી પંક્તિ ગદ્યમાં છે અને બાકીનો બધો ભાગ સંસ્કૃત કવિતામાં લખેલ છે. જોડણી માટે કાંઈ ખાસ નોંધ લેવા જેવું નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. (૧) ૨૫૬ જ્યેષ્ઠના શુકલ પક્ષની તેરશ વાર શુકની તિથિ આપી છે. ત્યાર પછી લખેલ છે કે ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલના દણ્ડનાયકનો દીકરો અભયદ નામે હતો અને તે જૈન ધર્મમાં આસક્ત હતો તેનો પુત્ર વસન્તપાલ હતો અને તેણે માતા પિતાના પુણ્ય માટે ઉજ્જયિન્ત ટેકરી ઉપર નન્દીશ્વરની મૂર્તિ બેસાડી. ચંદ્રસૂરિના શિષ્ય જીનેશ્વરના શિષ્ય દેવેન્દ્ર સુરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

લેખ વિ. સં. ૧૨૫૬ નો એટલે ભીમ ર જાના સમયનો છે પણ તેનું નામ લેખમાં આપ્યું નથી.

લેખની તિથિ બરોબર બંધ બેસતી નથી. તેની બરોબર ઇ. સ. ૧૨૦૦ માં ૨૮ મી મે અને રવિવાર આવે. આનો કાંઈ ખુલાસો મળતો નથી.

अक्षरान्तरै

- १ [संवत् १] २९६ वर्षे ज्येष्ठ शुदि १३ शुक्ले ॥ विष्
- २ ... देवः श्रीमालान्वयगं वरं । कमुदाक
- ३ ... राजते चंद्रमा इव ॥ १ कुमारपाल
- ४ देवस्य चौलुक्यान्वयभास्वतः । प्रताप इव
- ५ रेजे सच्चक्रानंदनोद्यमः ॥ २ स दं—
- ६ डनायकोत्तंसस्तत्पुत्रोऽभ्यदा
- ७ ह्यः । जिनप्रणीतसद्धर्मपारा
- ८ वार निशाकरः ॥ ३
- ९ जनाशाचूतराजीनां वसंतस्तत्पुतोऽजनि [१] रुयातो वसंतपाळा [रब्बो]
- १० राजलक्ष्मीविभूषितः ॥ ४ नंदाश्वरवरद्वीपैजनविंब [म] ची
- ११ करत् । जनकश्रेयसे सोयं जगदेव [प्र] बोधतः ॥ ५ श्री
- १२ चंद्रसूरिसच्छिष्यश्रीजिनेश्वरसदुरोः देवेन्द्र
- १३ सूरिभिः शिष्यै द्वीप एषः प्रतिष्ठितः ॥ ६
- १४ द्वीपोयं नंदताम्रावदुज्जयंताह्वये गि ।
- १५ रौ जगत्यामुदितौ यावत्सूर्याचं
- १६ द्रमसाविभौ ॥ ७

સોમનાથ પાટણુના લીમ ર જના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૫ x

આ લેખ સોમનાથ પાટણુમાંથી મળ્યો હતો અને ત્યાંથી ૩ માઈલ છેટે કાઠિયાવાડના ઉપયાગી બંદર વેરાવલમાં ફીજહારી ઉતારામાં પડેલા પીળા પથ્થરમાં કેતરેલો છે. શિલાની ડાબી બાજુનો ભાગ તુટી ગયો છે તેથી હરેક પંક્તિના અમુક અક્ષરો ગુમ થયા છે. જમણી બાજુનો ખૂણો પણ તુટ્યો છે તેથી સાલનો છેલો અંક ગુમ થયો છે. લેખ સુરક્ષિત છે અને તે અત્યારે ૧ ફુટ ૨૩ ઇંચો અને ૧ ફુટ ૫૩ ઇંચો છે. લેખની ૨૫ પંક્તિ છે અને અક્ષરો સીધી લીંટીમાં સુંદર રીતે કેતર્યા છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે અને લખાણ પદમાં છે. ૮ પછીનો વ્યંજન ઘણે ખરે ઠેકાણે બેવડો લખ્યો છે.

હરેક પંક્તિનો અમુક ભાગ ગયો છે તેથી લેખમાંનો ભાવાર્થ આપી શકાતો નથી જોકે તે જૈન ધર્મ સમ્બંધીનો છે એમ જાણી શકાય છે. પહેલી પંક્તિ કયા દેવની સ્તુતિ છે તે જાણી શકાતું નથી. બીજી અને ત્રીજી પંક્તિમાં ગુજરાતની પ્રખ્યાત રાજધાની અણહિલપાટકનું વર્ણન છે. તે ઘણું સમૃદ્ધ થઈ ગયું હતું. ચોથી પંક્તિમાં રાજા મૂલરાજનું નામ છે, છઠ્ઠી પંક્તિમાં વચમાંના રાજાઓ બધા મુંડી હઈને લીમ (૨ જ) નું નામ છે. સાતમીથી ચૌદમી પંક્તિ સુધીમાં જૈન ગણેશ્વરો જેમાંનો કુંહકુંહ એક હતો તેના સંઘ અગર ગચ્છનું વર્ણન છે. તેમાંનો કીર્તિસૂરિ શ્રી નેમિનાથની યાત્રા કરવા માટે ચિત્રકૂટથી નીકળી અણહિલપુર ગયો. ત્યાં તેને રાજાએ બહુ માન આપ્યું. સૂરિએ ત્યાં મૂલવસંતિકા નામનું મંદિર ચાલુઆવ્યું. તેના પછી અજિતચંદ્ર ચાક્રકીર્તિ, યશકીર્તિ, દેવકીર્તિ અને હેમસૂરિ એમ અનુક્રમે સૂર થયા. જુના મંદિરની જગ્યાએ હેમસૂરિએ નવું મંદિર બંધાવ્યું તેનું વર્ણન પં. ૧૭ થી ૨૪ મી સુધીમાં છે. પં. ૨૨ માં લખ્યું છે કે તેણે એક કુંડ બંધાવ્યો જેના પાણીથી કેાઠ નાશ પામતો હતો. આ લેખ સોમનાથ પાટણુમાંથી મળ્યો છે તેથી એમ કલ્પના થાય કે આ બધાં ત્યાંજ બાંધ્યાં હશે સોમનાથ પાટણુનું ૨૫૯ નામ નથી આપ્યું. માત્ર પં. ૨૩ માં પશ્ચિમ સમુદ્ર એટલું લખેલું છે છેલી પંક્તિમાં લખેલ છે કે પ્રશસ્તિ પ્રવરકીર્તિએ રચી હતી. છવ્ઠે સાલ આપી છે જેનો છેલો અંક વંચાતો નથી. (તે ૧૨૫ x છે)

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૨ જાનેવારી ૧૯૩૮ ડી. બી. હિસ્કલકર. ૨ અમરકોટ ઉપરની ફિરરવામીની ટીકાના ગ્રંથમાં તેજપુર નામની જગ્યા આપી છે (પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ પા. ૨૬) સહ જડુનાથ સરકાર આને મહીકાંઠા પરમણાના હટાસણ વાહુકામાં તેજપુર છે તે હોવાનું માને છે. (પુના ઓ. વો. ૨, નં. ૨) પણ તે જાણીતી જગ્યા નથી અને જૈન અવશેષો ત્યાં મળતા નથી. તેજપુરને પ્રભાસ બીકલે સોમનાથ પાટણુ કલ્પકું વધારે સાડું છે અને આ લેખમાં બતાવ્યા મુજબ તે જૈનોનું ઉપયાગી સ્થળ છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ .... [ચ્છ] જિવ જ્ઞાતિ નિત્યમઘાપિ વારિઘૌ ॥ [શ્રે] યાદમીદ્રસં-
સિદ્ધયૈ મુક્તં ચંદ્રપ્ર [મં] ....
- ૨ ... ... હંપાટકાસ્ત્યં પત્તનં તદ્વિરાજતે ॥ ૩ મન્યે વેધા વિધાયૈતાદ્વિધિત્સુઃ પુન-
રીદ્દશં । શિ...
- ૩ .... રેદ્રૈર્જયમંત્રજૈયત્ર લક્ષ્મીઃ સ્થિરીકૃતો ॥ ૫ તન્નિઃશેષમહીપારુમૌલિ-
ઘૃષ્ટાંધ્રિ ....
- ૪ .... સૌ નૃપઃ । તેનોત્વાતાસુહૃન્મૂલો મૂલરાજઃ સ ઉચ્યતે ॥ ૭ એકૈકાધિક
મૂપાલાઃ સમ ....
- ૫ .... [સ] વ્રજસુરાહતં । અતુચ્છમુચ્છલત્પૂયં પર્વધર્મમજીજનત્ ॥ પૌરુષેણ
પ્રતાપેન પુણ્યેના ....
- ૬ .... રન્યૂનવિક્રમઃ । શ્રીભીમભૂપતિસ્તેષાં રાજ્યં પ્રાજ્યં કરોત્યયં ॥ ૧૧
માલાક્ષરાપ્યનપ્રાણિ યો વમંજ મ ....
- ૭ .... [જ્ઞ] દિસંઘે ગણેશ્વરાઃ । વમૂવુઃ કુદકુદાસ્ત્યાઃ સાક્ષાત્કૃતજગત્
ત્રયાઃ ॥ ૧૩ યેષામાકાશગામિત્વં ત્યા ....
- ૮ ... ... શતપંચકમુજ્વલં । રમયિત્વાથ જન્માંતે યેઽન્યજિયમપૂર્વકં ॥ ૧૪
કાલેઽસ્મિન્ ભારતે ક્ષેત્રે જાતા ....
- ૯ .... રીણાસ્તત્ત્વવર્ત્મનિ । તેષાં ચારિત્રિણાં વંશે ભૂરયો સૂરયોઽભવત્ ॥ ૧૭
સદ્વેષા અપિ નિદ્વેષાઃ સકલા અક ....
- ૧૦ .... પ્રભાવસ્થાસ્ત્રોહ તત્ । શ્રીકીર્તિઃ પ્રાપ્ય સત્કીર્તિં સૂરિ [:] સૂરિ-
ગણં તતઃ ॥ ૧૯ યદીયં દેશનાવરિ સમ્યગ્દિ ....
- ૧૧ .... ચિત્રકૂટચ્ચાલ સ । શ્રીમન્નેમિજિનાધીશ તીર્થયાત્રાનિમિત્તતઃ ॥ ૨૧
અણહિલપુરં રમ્યમાજગા ....
- ૧૨ .... નીંદ્રાય દદૌ નૃપઃ । વિરુદં મંડલાચાર્યઃ સચ્છછત્રં સમુસ્તાસનં ॥
૨૩ શ્રીમૂલવસંતિકાસ્ત્યં જિનભવનં તત્ર ....
- ૧૩ સંજયૈવ યતીશ્વરઃ । ઉચ્યતેઽજિતચંદ્રો યસ્તતોમૂત્સ ગણીશ્વરઃ ॥ ૨૪ ચારુકીર્તિ-
યશઃકીર્તિં ધ
- ૧૪ .... મુક્તો યો રત્નત્રયવાનપિ । યથાવદ્વિદિતાત્માભૂત્સે (મ) કીર્તિસ્તતો
ગણી ॥ ૨૭ ઉદેતિ સ્મ લસજ્ઞ્યોતિ ....
- ૧૫ .... લેપિ વાસિતે હેમસૂરિણા । વલ્લંપ્રાવરણં યેન ॥ ૨૯ ...

૧ ભાવનગર મ્યુઝિયમમાંના રાશિમ ઉપરથી ૨ વાંચો મુયાદ ૩ આંહી અણહિલપાટક લખ્યું છે
આરે પં. ૧૧ માં અણહિલપુર લખ્યું છે.

- १६ .... कीर्तिर्यत्कीर्त्तिर्नर्त्तकीय नरिनर्त्ति । त्रिभुवनरचिता मुक्तिनूपुरशशि-
तिलकनेपथ्या ॥ ३१ ते... ....
- १७ ....ति ॥ ३२ समद्भुत [:] समुच्छन्नश्चीर्णजीर्णजिनालयः [यः]
कृता रत्ननिर्वाहसमुत्साहशिरोम ।
- १८ .... शयैरवगण्यते ॥ ३४ वादिनो यत्पदद्वंद्वनखचंद्रेषु विविताः । कुर्वते
विगत श्रीकाः कलंक....
- १९ .... दं तीर्थभूतमनादिकं ॥ ३६ सीतायाः स्थापना यत्र सोमेशः पक्षपात-
कृत् । प्रभोः सैलोक्य ... .
- २० .... तदुद्धृतं तेन जातोद्धारमनेकशः ॥ ३८ चैत्यमिद ध्वजभिषतो निज-
भुजमुद्धृत्य सक...
- २१ .... षतो मंडलगणिललितकीर्त्तिसत्कीर्त्तिः । चतुरधिकविंशति लसद्भ्वजप-
टपटुहस्तक ॥
- २२ ... ...मेतदीयसद्रोष्टिकानामपि गल्लकानां ॥ ४१ यस्य ज्ञानपयोनुलिसम-
खिलं कुष्टं दवी.... ....
- २३ .... स चंद्रप्रभः सप्रभुस्तीरे पश्चिमसागरस्य जयताहिगवाससां शासनं ॥
४२ जिनपति गृह
- २४ ... ...वर्णिवर्यो व्रतविनयसमेतैः शिष्यवर्गैश्च सार्द्धं ॥ ४३ श्रीमद्विक्रम-
भूपस्य वर्षाणां द्वाद
- २५ .... ककीर्त्तिलघुबंधुः । चक्रे प्रशंस्तिमनद्या [मपि] .... प्रवर कीर्त्तिरिमां
॥ ४५ सं १२ [५] +

ઔલુક્ય વંશના ચાર અપ્રસિદ્ધ દાનપત્રો^૧

નં ૧૪૩ અ

૧ સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૧૮૪ ચૈ. સુ. ૧૫ સોમ.

ધેણુજી પશ્ચિમે જે ગાઉ ઉપર સુનસર ગામ છે, તેની દક્ષિણે નદીની લેખડમાંથી એક સાથે સાત તામ્રપત્રો નીકળ્યા હતાં. તે હાલ વામજના પટેલ પ્રદ્ધાદ આત્મારામ પાસે છે. તેઓ સં. ૧૬૬૧ ના ચોઆસામાં અમદાવાદમાં શેઠ સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈ પાસે તે સાતે પત્રો લઈ આવ્યા હતા. શેઠ સારાભાઈએ તે પટેલને પૂજ્યપાદ મુનિમહારાજ દર્શનવિજયજી જે રતન-પોળમાં ઉજળ બાઈની ધર્મશાળામાં રહેતા હતા, તેની પાસે મોકલ્યો. તેઓએ તે પત્રોમાંનું લખાણ તે પટેલને સમજાવ્યું તથા જે પાંચ પત્રો તેમને ખતાવ્યાં તેની નકલ કરી લીધી. આ પાંચ પત્રો પૈકી પહેલાં બેમાં એક દાન, ત્રીજામાં બીજું દાન અને ચોથા તથા પાંચમા પત્રોમાં ત્રીજું દાન વર્ણવ્યું છે.

આ પત્ર ૮ ઇંચ લાંબું અને ૭ ઇંચ પહોળું છે. આ પત્રોમાં કડી માટેનું કાણું છે. આ પહેલા પત્રોમાં ૧૪ પંક્તિ છે.

લેખની શરૂવાતમાં સંવત્ ૧૧૮૪ ચૈત્ર સુદિ ૧૫ સોમ આપેલ છે. વંશાવળી વિભાગમાં કર્ણદેવનું એકનું જ નામ આપી પછી જયસિંહદેવનું નામ આપ્યું છે. મહા મંત્રી વરીકે સાંતુપનું નામ આપેલ છે. ત્યારબાદ દાનની વિધિની વિગત આપી છે. ઔલુક્ય વંશના મહારાજા-ધિરાજ જયસિંહદેવ પોતાના અને પિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ માટે તીર્થજલથી સ્નાન કરી શ્રીનીલકંઠ મહાદેવની પંચાંગ ઉપહારથી પૂજા કરી સંસારની અસારતાનો ખ્યાલ કરી કમલદળ ઉપરના પાણીના ઘિંદુ જેવું જીવન ક્ષણિક છે ઇત્યાદિ બોધ વચનોની મધ્યમાં પત્ર પૂરું થાય છે. પરિણામે દાનવિભાગ ઉપલબ્ધ નથી અને ખાસ નવી ઐતિહાસિક હકીકત મળી શકતી નથી. બાકીનાં પત્રો આગળ ઉપર ઉપલબ્ધ થશે તો ફરીથી આ દાનપત્ર છપાવવામાં આવશે.

^૧ અપ્રસિદ્ધ. આ પત્રો સંજોગે હકીકત તથા અક્ષરાન્તરની નકલ પૂજ્યપાદ મુનિ મહારાજ દર્શનવિજયજીએ મને મોકલી આપ્યાં છે તેને મદદ તેમનો આભાર માણું છું.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ आ (ओं) स्वस्ति श्रीमद् विक्रमकालातीत संवत् ११८४ वर्षे
- २ चैत्रसुदि १५ सोम — श्रीमदणहिल्लपट्टके महाराजाधिराज
- ३ श्रीमत्कर्णदेव महाराजाधिराजपरमेश्वर—
- ४ — भट्टारकप्रताप सकललक्ष्मी स्वयं
- ५ रवर्बरकजिष्णु अवंतीनाथ श्रीमज्जयसिंहदे—
- ६ वक्त्रयाणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजीविनिमहामात्यश्री
- ७ सांतुपे (के) श्री श्रीकरणदे समत्त (स्त) मुद्राव्यापारान् परिपंच (थ) यत्ति स
- ८ त्त (स) चिवं काले प्रवर्तमाने ताम्रशासनमभिलिख्यते यथा ॥
- ९ श्रीमच्चौलुक्यवंशान्वयपसूत महाराजाधिराजश्री
- १० मद्भिजयसिंहदेवः स्वपितुरात्मनश्च परमपुण्याभिवृद्ध
- ११ ये संभृत तीर्थजलैः स्नात्वा देव श्री नीलकंठ पंचांग पू—
- १२ जोषहारविधिना समभ्यर्च्य नमस्कृत्य च संसार/सा
- १३ रतां विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरंजी—
- १४ वितं अन्नपटलप्रायं यौवनं प्रहरद्वयहा—यास

૨ સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૧૬૩ કા. વ. ૭ લૌભ.

આ પત્ર ૧૦ ઇંચ લાંબું અને ૭૩ ઇંચ પહોળું છે. કડી માટે નીચેના ભાગમાં કાણું છે. આ પત્રમાં ૧૬ પંક્તિ છે. આ પત્ર ચૌલુક્ય વંશના ખીજાં પતરાંની માફક જ લખાયેલું છે. પં. ૧ થી ૭ સુધીમાં ચૌલુક્યની સમસ્ત રાજવલી આપી છે. જેમાં મૂલરાજ, ચામુણ્ડરાજ, હર્લ્લરાજ, ભીમદેવ, કર્ણદેવ અને જયસિંહદેવનાં નામ આપ્યાં છે. પં. ૮ માં ગંભીરતા પથકનું નામ આપ્યું છે જે અભિનવ સિદ્ધરાજના વિ. સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્ર (આ પુસ્તકના લેખ નં. ૧૬૫)માં પણ આવે છે. તે પથકમાં રહેતા બધા અધિકારી અને પ્રજાવર્ગને દાનસંબંધી જાણ કરે છે. પં. ૧૦ થી ૧૨ સુધીમાં તિથિ વિ. સં. ૧૧૬૩ કાલ્દશન વદિ ૭ લૌભવાર આપેલ છે. પં. ૧૩ થી ૧૬ તે દિવસે મકરસંક્રાંતિના પર્વને દિવસે શિવજીની પૂજા કરીને જીવનની ક્ષણભંગુરતા વિચારીને પોતાના તથા માતાપિતાના પુણ્ય યશની અભિવૃદ્ધિ માટે (અમુક દાન આપ્યાની હકીકત આજળ હશે). આંહી વિ. સં. ૧૧૬૭ આશ્વિન વદિ ૩ ને દિવસે લડાણા ગ્રામમાં આપેલા કાંઈ દાનનો ઉલ્લેખ છે. સમ્ભવ છે કે આ દાન તે અગાઉ આપેલા દાન સંબંધી હોય એટલે તેમાં સુધારો વધારો કરી અમુક હકો વધુ આપ્યા હોય. પહેલું પત્ર આંહી પુરું થયું છે, તેથી દાનની વિગત મળી શકતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ૯ સ્વસ્તિ રાજાવલીસ (પૂ) વૈવત (ત્) સમસ્ત રાજાવલી વિરાજિત પરમમહારક મહા
- ૨ રાજાધિરાજપરમેશ્વર શ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમ
- ૩ હારાજાધિરાજ શ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારક મહારાજા
- ૪ ચિરાજશ્રી દૂર્લભરાજદેવપાદાનુધ્યાત પરમમહારકમહારાજાધિરાજ
- ૫ શ્રીમીન્વ (મ) દેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમત્ ત્રૈલો-
- ૬ ક્યમલ્લશ્રીકર્ણદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકન (મ) હારાજાદિ (ધિ) રાજપર-
- ૭ મેશ્વરાવંતીનાથત્રિભુવનગંડબર્બરકજિણ્ણુસિદ્ધચક્રવર્તિશ્રીમજ્જયસિં-
- ૮ હદેવઃ સ્વતુષ્ટયમાનઃ(સ્વમુજ્યમાનઃ)ગંભૂતાપથકાંતઃ પાતિ ડઃ(નઃ)સમસ્ત રાજપુરુષા(ન્)બ્રા
- ૯ ક્ષણોતરાન્ તન્નિતુ (યુ) ક્તાવિ(ધિ) કારિણા જનપદાંશ્ચબોધયત્યસ્તુવઃ સંવિ-(દિ)
- ૧૦ — — ॥ શ્રીમદ્વિક્રમાદિત્યોત્પાદિતસંવત્સરશતેષ્વેકાદશસુત્રિનવત્ય
- ૧૧ ધિકેષુ ફાલ્ગુનબહુલપક્ષસપ્તમ્યાં મૌમવારે ॥ યત્રાંકલિપિસંત્રત્
- ૧૨ ૧૧૯૩ ફાગુણવદિ મૌમેષ્ઠેહ શ્રીમદ્વળહિલપાટકે-(મ) કરસં
- ૧૩ ક્રાંતિપર્વણિસ્નાત્વા ચરાચરગુરું મગે (ગ) વંતં ભવાનીપતિમભ્યર્ચ્ય સંસારા
- ૧૪ સારતા વિચિંત્ય નલિનીદલગતજલલવતરલતરં પ્રાણિતઞ્ચમાકલ
- ૧૫ યૌહિકામુખ્મિક-ફલમંગીકૃત્ય પિત્રોવાત્મનશ્ચ પુણ્ય યશો
- ૧૬ ઐમિવૃદ્ધયે ॥ સં ૧૧૮૭ આશ્વિન (ન) વદિ ૩ મહાણાગ્રામેશાસને

૩ કુમારપાળનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૨૦૧ પો. સુ. ૨ શનિ.

આ દાનપત્રનાં બંને પતરાં સદ્ભાગ્યે ઉપલબ્ધ છે. દાન વિ. સં. ૧૨૦૧ પો. સુ. ૨ શનિ-વારે આપ્યું છે. દાતા તરીકે કુમારપાલદેવ રાજનું નામ આપેલ છે. પતરાંની લંબાઈ ૬ ઇંચ અને પહોળાઈ ૮ ઇંચ છે. પહેલા પતરામાં નીચે તથા બીજામાં ઉપરના ભાગમાં ઠડી માટે ઠાણાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિ છે. બીજામાં ૧૮ પંક્તિ છે. પતરાં સુરક્ષિત લાગે છે, અને આખો લેખ વાંચી શકાય છે. બીજાં ચૌલુક્યનાં પતરાંની માફક જ દાનની શરૂવાત થાય છે. પં. ૧ થી ૬ સુધીમાં અનુક્રમે મૂલરાજ, ચામુણ્ડરાજ, દુર્લભરાજ, ભીમદેવ, કર્ણદેવ જયસિંહદેવ અને કુમારપાલનાં નામ આપેલ છે. પં. ૧૦ અને ૧૧ માં કુમારપાલ ગમ્ભીરતા પથકમાં રહેતા અધિકારી અને પ્રજાવર્ગને જાણ કરે છે. પં. ૧૩ અને ૧૪ માં તિથિ આપેલ છે. વિ. સં. ૧૨૦૧ ના પોષ સુદિ ૨ શનિને દિવસે દાન આપ્યું છે. પં. ૧૫-૨૩ માં લખેલ છે કે યોગેશ્વર, સિદ્ધેશ્વર, વૈદનાથ, વગેરે દેવોની પૂજા કરીને સ્નાન કરીને શિવપૂજા કરીને, સંસારની અસારતા વિચારીને, કમલદળ ઉપરના બિંદુ જેવું જીવન ક્ષણિક છે તે જાણીને, આલોક અને પરલોકમાં પોતાનું અને માતાપિતાનું પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ થાય માટે બ્રાહ્મણ મધુના પુત્ર બ્રાહ્મણ ... (નામ આપેલ નથી) ને ગમ્ભીરતા પથકમાં સંવત્સર ગામમાં અમુક ક્ષેત્રમાં અમુક જમીન ચાલુ મર્યાદા અને શરત અનુસાર દાનમાં આપી છે. પં. ૨૪ થી ૩૧ સુધી દાનની જમીનની સીમાનું વર્ણન છે. પ. ૩૨ થી ૩૫ સુધીમાં ચાલુ શાપના શ્લોકો છે. પં. ૩૬ માં લેખક તરીકે વિદ્યારામના પુત્ર ઠા. લખ્મ-નું નામ આપેલ છે, અને પં. ૩૭ માં સાંધિ-વિગ્રહિત તરીકે શ્રીપ્રભાકરનું નામ તથા શ્રીકુમારપાલ એટલા શબ્દો છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિરાજાવલીપ્લ(પૂ)વ(ર્વ)વત્સમસ્તરાજાવર્કીવિરાજિતપરમમહારકમહારાજાધિરા-
- ૨ જપરમેશ્વરશ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિ-
- ૩ રાજશ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીદુર્લ-
- ૪ ભરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમીમદેવ-
- ૫ પાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમત્રેલોક્યમલ્લશ્રીક-
- ૬ ણ્ણદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વર ત્રિભુ-
- ૭ વન ગંડાવંતીનાથ બવરકજિણ્ણુસિદ્ધચક્રવર્તિશ્રીમજ્જયસિંહદેવ પા ॥
- ૮ દાનુધ્યાત પરમમહારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરનિજમુજવિક્ર-
- ૯ મરણાંગણવિનિજ્જિત શાકંભરી મૂપાલ શ્રીમત્કુમારપાલદેવો વિજ-
- ૧૦ યોદયી સ્વમૂજ્યમાનગંમ્મ(મૂ) તા પથા (થ) કાન્તઃ પાતિનઃ સમસ્ત રાજપુરુ ॥
- ૧૧ ષાન્ બ્રાહ્મણોત્તરા— (—ત) નિયુક્તાવિ (વિ) કારિણો જનપદાંશ્ચ બોધય-
- ૧૨ ત્યસ્તુવઃ સંવિદિતં યથા । શ્રીમદ્વિક્રમાદિત્યોત્પાદિત સંવત્સર ॥
- ૧૩ શતેષ્વેકોત્તર દ્વાદશસુ પૌષમાસ શુક્લપક્ષદ્વિતીયાયાં શનિવા-

લેખ ૭૭

- १४ रेयत्रांकेतेपि विक्रमसंवत् १२०१ पौषसुदि २ शनावधेह श्री
 १५ चांद्रापल्लीसमोवासित श्रीतविजठा (य) कटके योगेश्वर श्री सिद्धेश्वरवैद्य (ज्ञ) ना
 १६ थदेव— (यो) — — पर्वणि स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानीपतिं समभ्य
 १७ र्च्य संसारासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजलवतरलतरंप्राणितव्ये
 १८ माकलयैहिकामुष्मिकयत्फलमंगीकृत्यपित्रो रात्मनश्चपुण्ययशो
 १९ भिवृद्धये ब्राह्मणमघुसुत — — देवाय— — (गंभूता) वार

पतरुं बीजुं

- २० थके सम्बतसरग्रामेवो— — (दिया) इलं १ वणशक्षेत्रे
 २१ मू — — (दिया) इलं १ उभयंजातभूमिइल १—लिकमू(प्ल)
 २२ — — सीमां पर्यतासवृक्षमालाकुलासकाष्ठतृणोदकोपेता
 २३ स राज्यभागभोगासदंडदशापराधसघकेदाराशासने
 २४ नोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ता । श्वस्याभूमेराघाटायथा । पूर्वतः
 २५ साठाकेन खेटयमान सींधुराक्षेत्रे सीमा । तथा राजदेवेन खे-
 २६ त्यमान महघडीक्षेत्रे सीमा । दक्षिणतो भोजदेवेन खेटय ॥
 २७ मान साव(च)राक्षेत्रेसीमा । तथाबूटाकेन खेटयमानवांदा (चांदा) क्षेत्रे सीमा
 पश्चिमतस्त

- २८ दस्य ब्रा०सूरदेवस्याग्रेकशासनभूम्यां सीमां । उत्तरतो जसराकैन खेटय ॥
 २९ मान नागडक्षेत्रे सीमां । तथा लासडेन खेटयमान को वा क्षेत्रे सीमां । इति
 ३० वतु (चकु) राघा — — — मिमेनाम च गम्य तन्निवासिजनपदैर्यथादीय-
 ३१ मानभारा — — — दि सर्व्व सर्व्वदाह्रा(ज्ञा)थ(श्र)वणकित्त्वयैभूत्वाऽस्मै-
 ३२ ब्रा० सूरदेव — — — लतव्या सामान्यं चैतत्पुणाय — — त्वा — स्मद्वंशजैर-
 ३३ न्यैरपि — — — — भिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायोयमनुमंतव्यः पालनीय-
 ३४ श्व । उक्तं च भगवताग्रौन । षष्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिकः ।
 ३५ आधे त्रातानुमंताच तान्येव नरकं वसेत् ॥ १ ॥ लिखितमिद -- सनंगौ
 ३६ कायस्थान्वय प्रसूतमहामात्यश्रीविद्यारोमसुतठ० लक्ष्म -- — — को
 ३७ ऽत्र महासावि(धि)चि(वि)ग्रहिक श्रीप्रभाकरइ ? ॥ श्रीकुमारपाल

૪ રાજ અયોકસનું દાનપત્ર

આ પત્રક કોઈ દાનનું બીજું પત્રક છે. તેમાં વંશાવલી કે તિથિ હોવાનો સમ્ભવ નથી, પણ દાનવિભાગ પણ તેમાંથી મળી શકતો નથી. શરુવાતથી અન્તસુધી દાનને પાળવા માટેના આદેશો અને 'બહુભિર્વસુધા ભુક્તા' ઇત્યાદિ શ્લોકો આપેલા છે. છેલ્લી બે પંક્તિમાં પોતાના વંશના હવે પછીના રાજાને દાનને હરકત ન કરવા માટે પ્રાર્થના છે. પત્રમાં અગીયાર પંક્તિ છે અને નીચેના ભાગમાં ઠી માટે કાણું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ —(સ્વ) મનસિ યદ્રોચતે તત્ કુરુતે । સામાન્યમેતત્પુણ્ય-
- ૨ મિસિધ્યૈતદવગમ્યમ -- મજૈરન્યૈરપિભુવો મોત્કૃતિ --
- ૩ -- પ્રદત્ત ધર્મહા(દા)યોઽનુમંતવ્યઃ । પાલનીયશ્ચા યથા દાતા
- ૪ શ્રેયભાગતથા પાલકોપિ શ્રેયભાગ્ભવતિ । તથા ચોક્તં ભગવતા
- ૫ વ્યાસેન બહુભિર્વસુધા ભુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ યસ્ય
- ૬ યસ્ય યદા ભૂમી(મિઃ) તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ સ્વદત્તાં પરદત્તાં વ્રા યો
- ૭ હરેદ્વસુંધરાં । સવિષ્ટાયાં કૃમિ(મિ)ભૂત્વા પિતૃભિઃ સહમજ્જ-
- ૮ તિ ॥ દત્ત્વા દાનં ભાવિનઃ પાર્થિવેદ્રાન્ ભૂયો ભૂયો યાચતે
- ૯ રામચંદ્રઃ । સામાન્યો યં દાનધર્મો નૃપાણાં સ્વે સ્વે કાલે પા-
- ૧૦ લનીયો મહ(વ)દ્ભિઃ ॥ મમ વંશ ક્ષણે ક્ષીણે કોપિ રાજા ભવિષ્ય-
- ૧૧ તિ । તસ્યાહં કરલ્ગનોસ્મિ મમ દત્તં ન ચાલયેત્

વીસલદેવના પોરબંદરના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૧૫ ભા. સુ. ૫

ઠાઠિયાવાડમાં પોરબંદર શેહેરમાં મીઠી માંડવીમાં કન્દોઈની દુકાન પાસે પડેલી પાતળી શિલામાં કેતરેલો છે. ત્યાં એ શિલા ઘણા વખતથી પડેલી છે અને ક્યાંથી મળી આવી તે જાણવામાં નથી. લેખવિભાગ ૧ કુટ ૬ ઇંચ લાંબો અને ૧ પુટ ૨૩ ઇંચ પહોળો છે. તે બહુ જ ઘસાઈ ગયો છે, અને ગમે તેટલા શ્રમથી પણ આખો વાંચી શકાય તેમ નથી. લેખની ઉપરના ભાગમાં વાછડાને ધવરાવતી ગાયનું સુંદર ચિત્ર છે.

લેખની શરૂવાત તિથિથી થાય છે અને તે વિ. સં. ૧૩૧૫ ના ભાદ્રપદ વદિ ૫ આપેલ છે. વાર વાંચી શકાતો નથી. ત્યારપછી અણહિલપાટકના મહારાજ શ્રીવિસલદેવના રાજ્યનો તેમ જ મુખ્ય મંત્રી નાગડનો ઉલ્લેખ છે. પછી સૌરાષ્ટ્ર ઉપર અમલ ચલાવવા માટે નીમેલા પંચકુલના સભ્યોનાં નામ આપ્યાં છે, પણ તે વાંચી શકાતાં નથી. બાકીના ભાગમાં ત્રુટક ત્રુટક શબ્દો તથા અક્ષરો વંચાય છે અને તેથી કાંઈ સમ્બન્ધવાળું વાંચન ઉપજી શકતું નથી.

જૂદી જૂદી પ્રવૃત્તિમાટે અમુક દ્રમ્મોનું દાન આપવામાં આવ્યું છે. દાન દેનાર અને લેનારનાં નામ મળતાં નથી. આઠમી અને બારમી પંક્તિમાં ભૂમલિકાનું નામ છે, જે ખરડાના ડુંગરમાંનું ધુમલી હોવું જોઈએ. તે અસલ મ્હોટું શેહેર હતું અને જેઠવાની રાજધાની હતી. અત્યારે તે ખંડેર થઈ ગયેલ છે. દાન દેનાર ભૂમલિકામાં રહેતો હશે, એમ અનુમાન થાય છે.

આ રાજાના બીજા ત્રણ લેખો મળેલ છે અને તેની સાલ વિ. સં. ૧૩૦૮^૨, ૧૩૧૧^૩ અને ૧૩૧૭^૪ છે. આ લેખમાં આવેલા નાગડનો ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૩૧૭ નાં તામ્રપત્રોમાં અને કવિ નાનાકની કેડીનારપ્રશસ્તિમાં^૫ પણ આપેલ છે. હર્ષગણિના વસ્તુપાલચરિત્ર ઉપરથી નક્કી થાય છે કે તે નાગર બ્રાહ્મણ હતો. વિ. સં. ૧૩૦૩ પછી નાગડ મંત્રી નિભાવો જોઈએ. તે જ વર્ષમાં તેજપાલને મુખ્ય મંત્રી તરીકે આચારંગસૂત્ર નામના ગ્રન્થમાં^૬ વર્ણવેલો છે. કેડીનારની પ્રશસ્તિના સમય સુધી એટલે કે વિ. સં. ૧૩૨૮ સુધી તે પદ ઉપર રહ્યો હશે.

૧ પુના એશિયનઝાલીસ્ટ વો.

૨ નં. ૪ બને. ૧૬૩૮ પા. ૨૨૫, મી. ડી. બી. ડિસ્કલેક્ટર. ૨

૩ પુ. એ. વો. ૧ પા ૨૫. ૪ ડ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૦, ૫ ડ. એ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૦, ૬ સંસ્કૃત ગ્રન્થોની શોધ સમ્બન્ધી પિટરસનનો રીપોર્ટ ૧૮૮૨-૮૩ પા. ૪૭

અક્ષરાન્તરં

- ૧ ઑં'સંવત્ [૧૩] ૧૬ વર્ષે ભાદરં [પદ શ્વદિ ૬]....ઘેહ શ્રીમદળહિલ[પાટ]-
- ૨ કાષિ[ઘિત] સમસ્તરાજાવલી વિરાજિત મહારા[જ] શ્રી[વી]સ-
- ૩ [લ]દે [વ] કલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપદ્મોપજિવિનિ મહા[મા]-
- ૪ ત્યશ્રીનાગડે સમસ્તમુદ્રાન્યાપારાન્પરિપંથયત [તિ] એવં કા-
- ૫ લે વર્તમાને શ્રી સુરાષ્ટ્રમંડલે [મ] હં૦ શ્રી [વિ-રાપારા],
- ૬ શ્રી [સિંહપ્રભૃતિ] પંચકુલપ્રતિપતૌ [વામક ?....દ પુત્ર]
- ૭ [શ્રી] જયદેવસ્ય [સ્થિતકૈ.... સિ] ર્થમિહ શ્રી
- ૮ .... મલિકૌસત્ક? સમસ્તપ્રતિ....
- ૯ .... ધામ ....
- ૧૦ દ્ર ૪ પત્ર?.... દ્ર ૪ .... રાણટુકે દ્ર ૪ પદ્રે
- ૧૧ .... ટુકે દ્ર ૪ ક....પટ્ટકે દ્ર ૪ સકલ?.... સ્થિત
- ૧૨ .... રવિકારં ? ભૂમલિકાયાં....
- ૧૩ .... બહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ યસ્ય
- ૧૪ યસ્ય યદા મૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં । મંગલં મહાશ્રીઃ

૧ રાજકોટ અને ભાવનગર ગ્રંથગ્રામમાંનાં રૂબિંગો ઉપરથી. ૨ ચિહ્નરૂપે છે. ૩ વાંચો માત્ર
૪ આ શબ્દ ભૂમલિકા હોવો જોઈએ.
લેખ ૭૮

અર્જુનદેવના કાંટેલાના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૨૦ જ્યે. સુ. ૪

કાઠિયાવાડમાં પોરબંદર સ્ટેટના વાળાના કાંટેલા ગામમાં રેવતીકુંડના કાંઠા ઉપર શિવ- (મહાકાલેશ્વર) મંદિરની દક્ષિણ બાજુના દિવાલમાં ગણપતિની મૂર્તિ નીચે કાળા ગ્રેનાઈટ પથર ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. તે ગામ પોરબંદરથી વાયવ્યમાં સાત માઈલ દૂર અને દરિયા-કાંઠાથી એક માઈલ દૂર આવેલું છે.

આ લેખ સ્વ. તનસુખરામ મનસુખરામ ત્રિપાઠીએ ૧૯૧૫ ના “બુદ્ધિપ્રકાશ”માં ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ કર્યો છે. તેની લંબાઈ ૧ ફૂટ ૯ ઇંચ અને પહોળાઈ ૧૧ ૩/૪ ઇંચ છે, અને તે સુરક્ષિત છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. અને છેલ્લી પંક્તિમાં તિથિ આપી છે તે સિવાયનો બધો ભાગ પદ્યમાં છે. લિપિ નાગરી છે, અને કોતરકામ સારું છે, આખા લેખમાં કેટલાક અક્ષરોના પ્રાચીન રૂપ વાપરેલાં છે, જેમ કે પં. ૩-૪-૭ અને ૮ માં ય, પં. ૧ અને ૫ માં જોડાક્ષરોના ય પં. ૪ અને ૫ માં જ્ય જ જેવો લાગે છે. જ ને જ ના પાંખડામાં નાનું ટપકું મૂકીને દરશાવ્યો છે, તેથી કેટલીક વખતે તે બન્ને વચ્ચે ગોટાળો થાય છે, પં. ૪ માં જ ના ઉ ની નીશાની લીટીને લગાડવાને બદલે ડાળી બાજુ લગાડેલ છે. પૃષ્ઠ માત્રા બધે જ વાપરી છે.

પહેલી પંક્તિમાં પ્રાર્થના છે કે દૈત્યના શત્રુ વિષ્ણુ જેનું રક્ષણ કરે છે એવા ધર્મવૃક્ષનું કલ્યાણ થાઓ. શ્રીમાલ કુટુમ્બમાં ઉદય નામે મંત્રી હતો. તેનો પુત્ર ચાહડ હતો. તેનો પુત્ર પદ્માસિંહ હતો અને તેની પત્ની પ્રથિમદેવી હતી. તેને મહાસિંહ, સલક્ષ અને સામન્તાસિંહ નામે ત્રણ પુત્રો હતા. સલક્ષને વીસલદેવે સૌરાષ્ટ્રનો સૂબો નીમ્યો હતો, પણ પાછળથી લાટ પ્રાંતમાં તેની બદલી કરી હતી. ત્યાં તે નર્મદાને કાંઠે ગુજરી ગયો. સામન્તાસિંહે પોતાના ભાઈના પુણ્ય માટે સલક્ષનારાયણ નામે વિષ્ણુનું મંદિર બંધાવ્યું. રૈવત (ગિરનાર) પર્વત ઉપર નેમિનાથના મંદિરની આગળ પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ તેણે બંધાવ્યું.^૨ વીસલદેવે તેને સૂબો નીમ્યો હતો અને અર્જુનદેવે તેને કાયમ રાખ્યો. સામન્તાસિંહને ખબર પડી કે દ્વારકાના રસ્તા ઉપર આવેલ રેવતીકુંડ છિન્નલિન્ન સ્થિતિમાં છે. પ્રાચીન સમયનો તે કુંડ છે. તે જંગલમાં રેવતી પોતાના પતિસાથે ક્રીડા કરતી. તે પવિત્ર સ્થાન માનીને તે રેવતીકુંડને પગથીયાં બંધાવ્યાં. વળી તેણે શિવ, વિષ્ણુ (જલશાયિન), ગણેશ, ક્ષેત્રપાલ, સૂર્ય, ચંડિકા, રેવતી અને બલરામની મૂર્તિઓ પધરાવી. ઉપરાંત તેણે ત્યાં કુવો અને અવેડો બંધાવ્યાં. તે કુવામાં ન્હાવાથી રેવતી નક્ષત્રની અસરમાંથી બચ્યાંઓનું રક્ષણ થતું.

પાંડવ મોક્ષાર્કના પુત્ર કવિ હરિહરે આ પ્રશસ્તિ રચી હતી. તેનું સામન્તાસિંહના કુટુંબે સન્માન કર્યું હતું. છેલ્લી પંક્તિમાં સાલ તથા તિથિ આપી છે. અને વિ. સં. ૧૩૨૦ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ચોથ અને બુધવાર છે.

લેખની કાવ્યકૃતિ જોતાં પ્રશસ્તિનો લેખક આ હરિહર ક્રીતિકૌમુદીમાં સોમેશ્વરદેવે પ્રશંસા કરેલ હરિહર કલ્પી શકાય તેમ નથી. એક મોક્ષાદિત્યે વિ. સં. ૧૩૨૦ માં ભીમવિક્રમન્યા. યોગ રચેલ છે. આ હરિહર વખતે તે મોક્ષાદિત્ય (મોક્ષાર્ક) નો પુત્ર હોય. એ સંભવિત છે.

^૧ પુના ચોરિએન્ડાલ્ડીસ્ટ વો. ૨ નં. ૪ જાને. ૧૯૩૮ પા. ૨૨૭ મી. ડી. બી. દિસ્ક્લકર. ૨ વિ. સં. ૧૩૦૫ ના લેખ ઉપરથી તે મંદિર ૧૩૦૫ માં બંધાવ્યું હશે. (કચીન્સ લિસ્ટ આફ એન્ટી. રીમેઈન્સ, પા. ૩૫૮) સલક્ષ તે સાલ પહેલાં થોડા સમય ઉપર ગુજરી ગયો હશે.

જૈન ગ્રંથોમાં લખ્યા અનુસાર કુમારપાળ અને તેના જૈન ગુરુ હેમચન્દ્રના સંબંધમાં આવેલ ઉદયન તે આ લેખનો ઉદય હોવો જોઈએ. તે કર્ણના સમયમાં ધર્માર્થે શ્રીમાલમાંથી ગુજરાતમાં આવ્યો અને કર્ણે તેને એક મંત્રિ નીમ્યો. સિદ્ધરાજે તેને ખંભાતનો સૂબો બનાવ્યો. કુમારપાળ સિદ્ધરાજના ત્રાસથી ભાગીને ખંભાત ગયો હતો ત્યારે આ ઉદયન તેને સારી મદદ કરી હતી. તે ઉપકારના બદલામાં કુમારપાલે પોતાને ગાદી મળી ત્યારે તેને મુખ્ય મંત્રિ બનાવ્યો. તેણે સૌરાષ્ટ્રના રાજા સામે લશ્કર સહિત ઉદયનને મોકલ્યો હતો, પણ લશ્કર હારી ગયું અને ઉદયન સખત ઘાયલ થયો. આપણને એવો કેાઈ પણ લેખ મળ્યો નથી કે જેમાં ઉદયનને મુખ્ય મંત્રિ વર્ણવ્યો હોય. કુમારપાળકેા પ્રથમ મંત્રિ મહાદેવ હતો. ગિરનાર ઉપરના બીજા લેખોમાં પણ આ ઉદયનનું વર્ણન મળે છે. તેને ચાર પુત્રો વાહડ, આંબડ, ચાહડ અને સલક્ષ નામે હતા. જૈન ગ્રંથોમાં પહેલા ત્રણ પુત્રો માટે અસંખ્ય હકીકત આપેલ છે. વિ. સં. ૧૨૧૩ ના નાડોલના પતરામાં કુમારપાળના મંત્રી તરીકે વાહડદેવનું નામ આવે છે, તે આ ઉદયનનો મોટો પુત્ર હોવો જોઈએ. તેની પત્નીનું નામ પૃથિમા દેવી સાધારણ રીતે આપેલ છે, પણ ઉપરના લેખમાં બિમ્બીદેવી આપ્યું છે. જો પૃથિમા તે પ્રતિમાનું અશુદ્ધ રૂપ માનીએ તો પ્રતિમા અને બિંબ બન્નેનો એક જ અર્થ થાય છે.

જૈન મતના અનુયાયીએ વિષ્ણુનું અને જીનનું એમ બન્ને મંદિર બંધાવ્યાં. એ હકીકત ઉપરથી એમ સમજી શકાય છે કે બન્ને ધર્મના અનુયાયીઓ વચ્ચે પુષ્કળ મિત્રાચારી હશે. ગિરનાર ઉપરના બીજા લેખોમાં લખેલ છે કે સામન્તસિંહે જૈન મૂર્તિઓ પણ બેસારી હતી. તેવી જ રીતે વસ્તુપાલે પણ જૈન અને બ્રાહ્મ ધર્મની મૂર્તિઓ કરાવી હતી.^૧

તિથિની ગણતરી કરતાં એમ જણાય છે કે વાર બરોબર મળતો આવતો નથી. લેખમાં બુધવાર આપેલ છે, જ્યારે વિ. સં. ૧૩૨૦ ના જ્યે. સુ. ૪ ને દિવસે ગુરુવાર હતો અને ખ્રિસ્તી વારીખ ૧ લી મે ૧૨૬૪ ઇ. સ. આવે છે. આ ગોટાળાનું કારણ એવું હોઈ શકે કે સૂર્યોદયની તિથિ જુદી હોય અને દાન અપાયું અગર લખાયું તેની તિથિ બપોરના ભાગની બદલાઈ ગઈ હોય.

અક્ષરાન્તરં

- ૧ ઓં^૨ ॥ સ્વસ્તિમાનસ્તુ દૈત્યારિગુણો ધર્મમહિરુહઃ । મહેન્દ્રાદિપદં यस્ય પરિપાકોજ્વલં ફલં ॥^૧ શ્રી શ્રીમાલકુલે મંત્રી ૫-
- ૨ વિત્રીકૃતમૂતલઃ । ઉદયો નામ શીતાંશુસિતકીર્તિરજાયત ॥ ૨ અંગમૂરભિ-ગંભીરસ્તતઃ શ્રીચાહડોઽભવત્ । ૫ ॥^૩
- ૩ પ્રસિંહં કુલઘોતિસુતરામસૂત યઃ ॥ ૩ વમૂવ પદ્માસિંહસ્ય ગુરુભક્તસ્ય ગેહિની । પ્રિયા પૃથિમદેવીતિ મૈથિલી ॥
- ૪ વ રઘુપ્રભોઃ ॥ ૪ તયોસ્તયોઽભવન્પુત્રાઃ સુત્રામગુરુવાગ્મિનઃ । મિથઃ પ્રીતિજુષાં યેષાં ન ત્રિવર્ગો પમેયતાં ॥ ૫ જ્યા—
- ૫ યાન્મહણસિંહો મૂત્સલક્ષસ્તેષુ ચાનુજઃ । લેખે સામંતસિંહસ્તુ કનિષ્ઠજ્યેષ્ઠતાં તયોઃ ॥ ૬ શ્રીવીસલમહીપાલઃ શ્રી ॥
- ૬ સલક્ષકરાંબુજમ્ । ચક્રે સૌરાષ્ટ્રકરણસ્વર્ણમુદ્રાંશુમાસુરં ॥ ૭ સ લાટદેશાધિ-કૃતઃ પ્રભો સ્તસ્યૈવ શાસનાત્ ॥ દઘૌ દિવ્યાં
- ૭ તનું દેવાત્યક્ત મૂતમયાકૃતિઃ ॥ ૮ શ્રેયસે પ્રેયસસ્તસ્ય આતુઃ સામંતમંત્રિણા । સલક્ષ [ના] રાયર્ણં હત્યસ્યાપિ પ્રતિમાહરેઃ
- ૮ ॥૯ રૈવતાચલચૂલૈચ શ્રીનેમિનિલયાગ્રતઃ પ્રાંશુપ્રાસાદ પ્રસ્થાપિ વિંબં પાર્શ્વજિને-શિતુઃ ॥૧૦ યથા વીસલભૂપા—
- ૯ લઃ સુરાષ્ટ્રાધિકૃતં વ્યધાત્ । સામંતસિંહં સચિવં તથૈવાર્જુનભૂપતિઃ ॥૧૧ સ જાતુ જલધેસ્તીરે પથિ દ્વારવતીપતેઃ । શ્રુ ॥
- ૧૦ શ્રાવ રેવતિકુંડમિદં કાલેન જર્જરં ॥૧૨ નિજપ્રભાવવીજેઽસ્મિન્પૂર્વહિકિલરેવતી [।] ચિક્રીડ સહ કાતેન વેલાવનવિ-
- ૧૧ [હા]રિણી ॥૧૩ અત્ એતન્મહાતીર્થં જનનીશ્રેયસેમુના । નૈવરુપલસોપાનૈઃ સુરવાપીસમંઽકૃતં ॥૧૪ ગણેશક્ષેત્રપાલા ॥
- ૧૨ કેંચંડિકામાતૃભિઃ સમં । કારિતૌ કૃતિના ચેદમહેશજલશાયિનૌ ॥૧૫ કિં ચાત્ર સચ્ચરિત્રેણ રેવતીબલદેવયોઃ [।]

૧ વોટસન મ્યુઝિયમ રાજકોટમાંના રમિંગ ઉપરથી. ૨ ચિદ્રૂપે છે. ૩ આ તેમ જખીજી લીંટીઓ જગ્યા ભરવા માટે લખ્યા છે. ૪ અહીં છન્દોપ છે.

- १३ अस्थापि मूत्तियुगलं नपायतनपेशलं ॥१६ अकारिकूपकोल्होः स्मिन्नरघट्टमनो-
हरः । धयंति धेनयो यस्य निपाने ।
- १४ बु सुधासखं ॥१७ खेतीग्रहसुज्झंति शिशवो यत्र मज्जनात् । तदेतदस्तु कल्पांत
साक्षि सामंतकीर्चनं ॥१८ ख
- १५ नेत्रानलशीतांशुमिते विक्रमवत्सरे । ज्येष्ठे सितचतुर्थ्यां ज्ञे मूर्चमेतत्प्रातिष्ठितं ॥१९
प्रशस्तिमेतां सा
- १६ मंतमंत्रिगोत्रस्य पूजितः । मोक्षार्कधीमतः सुनुश्चक्रे हरिहरः कविः ॥२०॥ मंगलं
महा श्रीः ॥
- १७ संवत् १३२० वर्षे ज्येष्ठे शुदि ४ बुधे । प्रतिष्ठा

અર્જુનદેવના ભરાણાના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨(૭)

કાઠિયાવાડમાં નવાનગર સ્ટેટના ખંભાળયા મહાલમાંના ભરાણા ગામમાં ગણપતિની મૂર્તિની બેસણી ઉપર આ લેખ ફાવેલ છે. આ લેખ “ પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત લેખો ” પા. ૨૦૪ એ પ્રસિદ્ધ થયો છે, પણ તેની સાલ તથા રાજનું નામ ખરોખર વાંચ્યાં ન હોતાં; તેની સાલ વિ. સ. ૧૨૭૫ વાંચી તે ભીમ રાજનો લેખ ધારવામાં આવ્યો હતો. રાજનું નામ અર્જુનદેવ છે અને સાલ ૧૩૨(૭) છે. એકમનો અંક સ્પષ્ટ નથી, પણ બાકીના અંક માટે સહેજ પણ શંકા નથી. છેલ્લી ત્રણ પંક્તિ બહુ જ અસ્પષ્ટ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લિપિ નાગરી છે. બેસણી માટે કાંઈ નોંધવા લાયક નથી. સિંહને માટે સીંહ શબ્દ બધે વાપર્યો છે.

લેખની શરૂવાત તિથિથી થાય છે. સાલ ૧૩૨(૭) છે, અને માસ તથા દિવસ ખરોખર વાંચી શકાતાં નથી, પણ ભાદ્રપદ સુદિ ત્રીજ હોવા સંભવ છે. પછી અણહિલપાટકના મહારાજા અર્જુનદેવનું નામ છે. ત્યાર બાદ સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નિભાએલા બે અમલદાર (પાલ્હ) અને સામન્તસિંહનાં નામ આપેલાં છે. આના હાથ નીચે અરિસિંહ અને (જય) સિંહ ભદ્રાણક ઉપર રાજ્ય કરવા નિમાયા હતા. આ હાલનું ભરાણા હશે. તેઓએ પાણી માટે માતરા દેવી વાવનું અને અમુક હેતુ (સ્પષ્ટ નથી) માટે અમુક દ્રમ્મનું દાન કર્યાનું વર્ણન છે.

આજ રાજાના વિ. સ. ૧૩૨૦ ના કાંટેલાના લેખમાંથી આપણને માહિતી મળે છે કે આ સામન્તસિંહને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર સૂબો નીમાયો હતો. આ લેખ વખતે બીજો મહદનીશ અમલદાર નિમાયો હશે. તેનું નામ ખાતરીપૂર્વક વંચાતું નથી, પણ પાલ્હ હશે.

આ રાજાના ચાર લેખો બે વિ. સ. ૧૩૨૦ ના^૨ એક ૧૩૨૮ નો^૩ અને એક ૧૩૩૦ નો એમ મળ્યા છે. એક બીજો લેખ વિ. સ. ૧૩૨૦નો સિરોહી રાજ્યમાં મળ્યો છે.^૪ તે આ અર્જુનદેવનો હશે કે કોઈ બીજાનો તે ચોક્કસ થઈ શકતું નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ' [સંવત્] ૧૩૨[૭] વર્ષે [ભાદ્રપદ ? શુદિ ૧]..... એહ શ્રીમદ્ગણહિ—
- ૨ લપાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતમહારા—
- ૩ જાધિરાજશ્રીમદર્જુ [જુન] દેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે શ્રીસૌ—
- ૪ રાષ્ટ્રદેશે નિયુક્તમ [હં] શ્રી [ઠ. પાલ્હ?] ઠ. શ્રી સામ્બ[ત] 'સીહ
- ૫ યો [:] આદેશેન મ[દ્રા]ણકે મહં. શ્રી અરિસીહ ઠ. શ્રી [જ]
- ૬ [ય] સીહામ્યાં શ્રીમાતરાદેવીવાપિકાયા: પત્રશાસનં કા—
- ૭ રિતં । [ગંવાં પાની] ય પિ—નાર્થ મદ્રાણકમંડપિકા [યાં]—
- ૮ —કે દ્ર. <? .... શ્રી.... ... વર્ષ પ્રતિ ....
- ૯ ....

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૨ નં. ૪ બને. ૧૯૩૮ પા. ૨૩૨ ડી. બી. દિસ્કલક્કર. ૨ ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૪૭ અને વો. ૧૧ પા. ૨૪૨ ૩ કમ્બની એન્ટીક્વીટી ખખખરકૃત પા. ૮૯. ૪ ગૌરિશંકર ઓઝાકૃત સિરોહીના ક્ષતિહાસ પા. ૧૪૧ ૫ ભાવનગર મ્યુઝિયમમાંના બે શિલ્પ ઉપરથી. ૬ ચિન્હ રૂપે છે. ૭ વાંચો સામંત

અર્જુનદેવનો રવ(કચ્છ)માંના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨૮ શ્રા. સુ. ૨

૨૧૦ હલપતરામ પ્રાણજીવન ખખખરે ઈ. સ. ૧૮૭૬ માં આ શિલાલેખ આર્કિટેકચરલ એન્ડ આર્કિઓલોજીકલ રીમેઇન્સ ઇન ધી પ્રોવિન્સ ઓફ કચ્છ નામના પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. સ્વ. ખખખરે તેનું રમિંગ આખું નથી, તેથી તેના જ આપેલા અક્ષરાન્તર ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

લેખ વિ. સં. ૧૩૨૮ ના શ્રાવણ સુદિ બીજ વાર શુક્રની તિથિનો છે અને તેમાં અણુ-હિલપાટકમાં રાજ્યકર્તા મહારાજાધિરાજ અર્જુનદેવનો અને તેના મંત્રી માલદેવનો ઉલ્લેખ છે. રવ નામના ગામમાં શ્રી રવેચી દેવીના મંદિર પાસે રવિસિંહે ૧૬૦૦ દ્રમના ખર્ચે વાવ બંધાવ્યાનું લેખમાં લખ્યું છે. તે શિલાલેખ વાવમાં મુકવામાં આવ્યો હશે. રવ બુજથી પૂર્વમાં આશરે ૬૦ માઈલ દૂર છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ॥ સંવત્ ૧૩૨૮ વર્ષે શ્રાવ—
- ૨ ણ સુદિ ૨ શુક્રેઽચ્ચેહ શ્રીમ—
- ૩ દણહિલપાટકાધિષ્ઠિત સમસ્તરા—
- ૪ જાવલીસમલંકૃત મહારાજાધિરાજશ્રી—
- ૫ મદર્જુનદેવકલ્યાણવિજય—
- ૬ રાજ્યે તન્નિયુક્તમહામાત્યશ્રીમાલ—
- ૭ દેવે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુ—
- ૮ દ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ સતી—
- ૯ ત્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને ધૃતપ—
- ૧૦ ઘાં મંડલકરણપ્રતિબદ્ધરવ
- ૧૧ ગ્રામે દેવી શ્રીરવેચીપાદાનાં પુ—
- ૧૨ રતો ઘાઘર્ણાયા ક્ષત્રીય બાઈ
- ૧૩ થરીયા સુત રવિસિંહેન આત્મ
- ૧૪ શ્રેયોર્થ વાપી કારાપિતા કા—
- ૧૫ રાપને દત્તા દ્ર૦ ૧૬૦૦ શુભં ભવતુ ॥

અભ્યુનદેવના ગિરનારમાંના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૩૦ વૈ. સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૧૨૭૪ એપ્રિલ ૨૨

ઠાઠિયાવાડમાં ગિરનારની ટેકરી ઉપર નેમિનાથના મંદિરની પશ્ચિમ બાજુએ આવેલા ગણુધર મંડપની ઉત્તર બાજુએ દીવાલમાં ચણેલ શિલા ઉપર આ લેખ^૨ કોતરેલો છે. ૬ ઇંચ લાંબા અને ૩૫ ઇંચ પહોળા ભાગમાં લેખ કોતર્યો છે, અને તે સુરક્ષિત છે. લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને સુંદર નાગરી લિપિમાં કોતર્યો છે. ભેડણી સંબંધમાં એક હકીકત ધ્યાન ખેંચવા જેવી છે કે તે એકે પૂર્વેના ૨ ની સાથે ભેડાયેલો વ્યંજન બેવડો લખવામાં આવ્યો છે, (બુદ્ધો પં. ૨, ૫, ૬.)

વિ. સં. ૧૩૩૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ની તિથિનો છે અને (ચાલુક્ય રાજા) અભ્યુનદેવના રાજ્ય સમયનો હોઈને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નિભેલા પાલ્હ સૂબાને ઉદ્દેશીને છે.

ઉદયપ્રભ સૂરિ અને બીજાઓએ તથા મેહુતા ધાંધા જેનો મુખી છે એવા પંચકુલે, મેવાડા જ્ઞાતિના ગોગના પુત્ર હરિપાલને પવિત્ર ગિરનાર પર્વત ઉપર નેમિનાથના મંદિર સહિત બીજાં બધાં મંદિરોમાં લેખો કોતરવાનો હક્ક આપ્યો તે હકીકત આ લેખમાં છે. આ હક્ક હરિપાલ પોતે જ નહીં, પણ તેના વંશવારસ લોગવે એમ પણ (તામ્રપત્રોમાં લખે છે તેમ) લખ્યું છે.

ગિરનાર ઉપર લેખ કોતરવાનો આ હક્ક કેટલે દરજ્જે હરિપાલે લોગવ્યો હતો તે ભણવા માટે બીજા ત્યાંના લેખો વપાયા ત્યારે હરિપાલે કોતરેલો^૩ માત્ર એક જ લેખ મળ્યો.

પાલ્હ વિ. સ. ૧૩૨૦ પછી સૌરાષ્ટ્રનો સૂબો નિભાયો હોવો ભેઈએ; કારણ કાંટેલાના અભ્યુનદેવના લેખમાં સૂબા તરીકે સામન્તસિંહનું નામ છે. તે વિ. સં. ૧૩૩૩ સુધી સૂબો કાયમ રહ્યો હશે, કારણ અભ્યુનદેવ પછીના સારંગદેવના સમયના આમરણના લેખમાં^૪ પણ તેનું નામ છે. અભ્યુનદેવના છેલ્લામાં છેલ્લા વિ. સં. ૧૩૨૮ ના કચ્છમાંના રવના લેખનાથી^૫ પણ આ લેખ બે વર્ષ પછીનો છે.

વિ. સં. ની બરોબર ઇ. સ. ૧૨૭૪ તા. ૨૨ એપ્રિલ રવિવાર આવે છે.

અક્ષરાંતર^૬

૧ પ્રાતૃ^૭ નરસિંહસૂત્ર. ગોગસુત સૂ. હરિપાલઃ ॥ તદ્ભાર્યા સૂ. રુપિર્ણિઃ ॥ સૂ. પદમલઃ

૨ સં. ૧૩૩૦ વૈશાખ શુ. ૧૫ શ્રીમદર્જુનદેવરાજ્યે મુરારાયાં તન્નિયુક્ત ઠ. શ્રીપાલ્હે

૩ શ્રીમદુદયપ્રમસૂરિભૃત્યાચાર્યૈર્મહં. ઘાંધામુખપંચકુલેન સમસ્તશ્રીસંઘે

૪ નાથ મેવાડાજ્ઞાતીય સૂ. ગોગસુત સૂ. હરિપાલસ્ય શ્રીઝજ્ઞયંતમહાતીર્થ^૮

૫ શ્રીનેમિનાથપ્રાસાદાદિ ધર્મસ્થાનેષુ સૂત્રધારત્વં સપ્રસાદં પ્રદત્તં ॥ રૂ. ૧૦

૬ સૂત્રધારત્વં સૂ. હરિપાલેન પુત્રપૌત્રપરંપરયા આચંદ્રાર્ક યાવદમોક્તં.”

૭ વ્યં ॥ અન્યસૂત્રધારસ્ય કસ્યાપિ સંબંધો નહિ શુભં ભવતુ સૂત્રધારેભ્યઃ ॥

૧ પુના ઓરિએન્ટલીસ્ટ લે. ૩ નં ૧ પા. ૨૧ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. દિસ્કલર ૨ બુદ્ધો મિથિક સો. નું ક્વાર્ટરલી જરનલ, ૧૪.૨૪૨ ૩ રીવાઈઝડ લીસ્ટ આફ એન્ટી. રીમેઈન્સ. બો. પ્રેસીડન્સી. પા. ૩૫૧ ૪ આજ પાલ્હ પોરબંદરના અપસિદ્ધ વિ. સં. ૧૩૩૪ ના લેખમાં પણ ઘણું કરીને છે. ૫ એન્ટીકવેરીયન રીમેઈન્સ ઈન કચ્છ ખખખરકુન. પા. ૮૬ ૬ લેટસન મ્યુઝિયમ રાજકોટમાં સંગ્રહીત થયેલ રબિત્ર ઉપરથી. ૭ આ પંક્તિ જે ખરે લેખને અંતે કોતરાવી ભેઈએ તે જગ્યાને અભાવે આંધી ઉપર કોતરી છે. ૮ વાંચો રુપિર્ણિ ૯ વાંચો તીર્થ ૧૦ વાંચો રૂ. ૧૧ વાવલ ચખ્ખ આંધી નહાયો છે, તેમ જ ક પછીનું મીડું પણ નહાયું છે.

સારંગદેવનો આમરણનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૩૩ જે. સુ. ૫ રવિ.

ઠાઠિયાવાડમાં નવાનગર સ્ટેટના જાગીરદારના ગામ આમરણના દરબારગઢના કોઠા ઉપર આ લેખ ચણેલો છે અને તે ૩ કુટ ૮ ઇંચ લાંબો અને ૧ કુટ પહોળો છે. આમરણ નવાનગરથી પૂર્વે ૪૨ માઈલ છેટે અને મોરબી રેલ્વે સ્ટેશનથી ૧૮ માઈલ ઉપર છે.

લેખવિભાગ ૩ કુટ લાંબો અને ૬ ઇંચ પહોળો છે અને તેમાં પાંચ પંક્તિઓ છે. તે પ્રમાણમાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. દરેક પંક્તિની શરૂવાતમાં અમુક અક્ષરો ગયા છે, પણ તે સંબંધ ઉપરથી અટકળી શકાય તેમ છે. પાંચમી પંક્તિની શરૂવાતમાં હાતાનું નામ ગયું છે તે ખરેખર શોચનીય છે. લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને લિપિ નાગરી છે. જોડણી સંબંધી કાંઈ નોંધવા જેવું નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. ૧૩૩૩ ના જ્યેષ્ઠ સુદ પાંચમ ને રવિવારની તિથિ આપી છે અને તે મહારાજા શ્રી સારંગદેવના રાજ્યસમયનો છે. સારંગદેવને નીચેનાં બિરૂદો લગાડેલાં છે. માલવની ભૂમિનો ધૂમકેતુ, ગુજર્જર ભૂમિનો સમુદ્ધાર કરવાથી વરાહાવતાર, સાતમો ચક્ર વર્ત્તિ, ભુજના બળથી મલ્લ જેવો. ત્યાર પછી લખ્યું છે કે સોરઠમાં સૂખા તરીકે નિમાએલ પાલ્હુ જેનો પ્રમુખ એવા પંચકુલના સમયમાં ચાપોતઠ વંશના રાજા ભોજદેવના પુત્રે પોતાની માતા સોયનાના પુણ્ય માટે સુમતિસ્વામીની પૂજા માટે હિમતી નદી પાસેની વાડી દાનમાં આપી.

સારંગદેવના પહેલા બિરૂદની બાબતમાં આપણે જાણીએ છીએ કે ગુજરાતના ચાલુક્યો અને માલવાના પરમાર વચ્ચેની વંશપરંપરાની દુશ્મનાવટ ચાલુક્ય મૂળરાજ અને પરમાર સિયક (અગર મુન્જ)ના સમયથી શરૂ થઈ અને સારંગદેવના રાજ્ય સુધી કાયમ રહી.^૨

સાતમ ચક્રવર્ત્તિનું બિરૂદ ઘણા રાજાઓને લગાડવામાં આવતું. સારંગદેવને તે બિરૂદ આ લેખમાં જ આપવામાં આવ્યું છે. ચાલુક્ય રાજા ભીમ ૨ અને તે ઘણીવાર લગાડવામાં આવેલ છે.^૩

સૂખા પાલ્હુનું નામ અર્જુનદેવના વિ. સં. ૧૩૩૦ ના લેખમાં પણ આવે છે. ચાવડા કુટુંબનો ઉત્તર ઠાઠિયાવાડમાં કબજો હતો એ હકીકત અહીં નોંધવા જેવી છે.

સુમતિસ્વામિ જૈનના પાંચમા તીર્થંકર છે. ચાવડા ભોજરાજના પુત્રે જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો હશે અથવા તે ધર્મ તરફ તેની સહાનુભૂતિ હશે. આ જૈનમંદિરનું આમરણમાં અત્યારે નામ નિશાન નથી. સમ્ભવ છે કે હાવર-ઉલ-મુલક (ઈ. સ. ૧૫૧૦) કે જે ધર્મચુસ્ત મુસલમાન હતો અને જેને ગુજરાતના મહમુદ બેગડાએ આમરણનો ફોજદાર નિમ્નો હતો^૪ તેના સમયમાં મુસલમાનોએ તે મંદિરનો નાશ કર્યો હોય.

લેખમાં આપેલાં પ્રાચીન સ્થળો પૈકી આમરણ ૬૦૦ વર્ષ જૂનું આ લેખથી પૂરવાર થાય છે; પણ ગુ. સ. ૨૫૨ ના વલ્લી દાનપત્રમાં^૫ આપેલું અમરણને આમરણ માનીએ તો તેથી પણ વધુ પ્રાચીનતા મળે. હિમતી નદી તે આમરણથી પશ્ચિમે એક માઈલ દૂર વહેતી દેમઈ નદી હોવી જોઈએ.

લેખની તિથિની ખરેખર ઈ. સ. ૧૨૭૭ ના ૬ મી મે રવિવાર આવે છે.

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૩ નં ૧ પા. ૨૩ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. ટીસકલકર. ૨ તેની ઈ. સં ૧૨૮૭ ની સોદાની પ્રશસ્તિમાં પણ માળવા રાજાના પરાબવની હકીકત છે. (એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૮૧ શ્લો. ૧૩) ૩ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૬ પાનાં ૧૬૬, ૨૦૧, ૨૦૩, ૨૦૫. ૨૦૭, ૨૦૮. ૪ જુઓ. ઠાઠિયાવાડ મેમોરીઅલ પા. ૩૫૧ ૫ બેનાલસ બોક્ષ પી બાંડાશકર ઈન્ડોલોજીકલ વો. ૫ પાર્ટ ૧ શ્લો.

અક્ષરાંતર^૧

- ૧ [સ્વર્] સ્ત શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદિ ૫ રવૌ માલવધરાધૂમકે-
તુગૂર્જરધરણીસમુ-૥^૨
- ૨ [દ્વરણ] વરાહસપ્તમચક્રવર્તિભુજબલમલ્લમહારાજશ્રીસારંગદેવકલ્યાણવિજય
- ૩ [રાજ્યે તન્નિ] યુક્ત સૌરાષ્ટ્રદેશાધિકારિમહ. શ્રીપાલ્હવપ્રભૃતિ પંચકુલપ્રભૃતિ^૩
પ્રતિપત્તૌ અદ્યેશ્રી આં-
- ૪ [વરણે] ચાપોત્કટવંશ સરોવરરાજહંસચાપોત્કટપ્રજાપરિપાલકરાણક શ્રીભોજદેવસુત
રાજ
- ૫ [.... તેન માતૃસોયના (!)] શ્ર (શ્રે) યોર્થ્ય શ્રીસુમતિસ્વામિદેવપૂજનાય
દધિમતીનદીસમીપે વાટિકા પ્રદત્તા ॥

૧ વોટસન મ્યુઝિયમમાં સંગ્રહીત રત્નિંગ ઉપરથી, ૨ આ બે લીલા જગ્યા બરવામાટે ફાતર્પા
લાગે છે. ૩ આ શબ્દ ભૂલથી બે વાર લખાયો છે.

૨ આ બે લીલા જગ્યા બરવામાટે ફાતર્પા

સારંગદેવનો વંથળીના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૪૬ વૈ. વ. ૬ ઇ. સ. ૧૨૯૦

જૂનાગઢ સ્ટેટના મહાલ વંથળીમાંથી મળેલા વિ. સં. ૧૪૧૬ ના પાંચ પાળીયાની સાથે મળેલા પીળાશ પડતા પથર ઉપર આ લેખ કેતરેલો છે. લેખ શુદ્ધ અને સુંદર રીતે કેતરેલો છે. તે ઠીક ઠીક સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લેખ કેતરેલો ભાગ ૧૦૧ ઇંચ લાંબો અને ૬૧ ઇંચ ઉંચાઈમાં છે. બેડણી સમ્બન્ધી ખાસ નોંધ કરવા જેવું કંઈ નથી. લેખમાં બધે પૃષ્ઠમાત્રા વાપરેલી છે.

લેખની શરૂવાત રેવન્તદેવની વન્દનાથી થાય છે. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના વૈશાખ વદિ ૬ તથા સોમવારની તિથિ આપેલ છે; અને મહારાજાધિરાજ શ્રી સારંગદેવના રાજ્યનો ઉલ્લેખ તેમાં છે. મહામણ્ડલેશ્વર વિજયાનન્દ દેવ વામનસ્થલીમાં સુખો હતો. સાતમી પંક્તિમાં જણાવ્યા મુજબ તે ક્ષેમાનન્દનો દીકરો હતો. મલ્લનો દીકરો હરિપાલ જે રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં જન્મ્યો હતો તે વંશનું બે સુંદર શ્લોકમાં વર્ણન છે. જ્યારે ભાનુ સાથે લડવાની ઇચ્છાથી વિજયાનન્દે જૂલૂતપલ્લી ઉપર ચડાઈ કરી ત્યારે હરિપાલ સાથે ગયો હતો. કેદાર (?)ના પુત્રોને દુષ્ટ પુરૂષો મારતા હતા તે જોઈને તે તેની સાથે લડ્યો અને પોતાની જીન્દગી ખોઈ. તેના ભાઈએ તેથી પોતાના ભાઈની પ્રતિભાવાળો આ પાળીયો ઉભો કર્યો અને સૂર્યના પુત્ર રેવન્તની આગળ છત્રી બન્ધાવી. મુંજિગના પુત્ર ચમત્કારપુરના બ્રાહ્મણ માધવે આ સાત શ્લોક રચ્યા, અરિસિંહના પુત્ર રાઉલે તે લખ્યા અને સાંતલના પુત્ર વીરાકે તે કેતર્યા.

વિજયાનન્દે જે ભાનુ ઉપર હુમલો કર્યો હતો તે પ્રસિદ્ધ યોદ્ધો ભાણુ જેઠવો હોવો જોઈએ. જૂલૂતપલ્લી તે જૂમલિલકા હાલનું જૂમલી હોવું જોઈએ. તે જેઠવાની પ્રાચીન રાજધાની હતી. અને તેનાં ખંડેર અત્યારે ખરડાના ડુંગરમાં છે. ચાલુક્ય રાજાનો સૂખો જે વામનસ્થલીમાં રાજ્ય કરતો હતો તે હાલની વંથળીનું સંસ્કૃત બનાવેલું સ્વરૂપ છે. ચમત્કારપુર તે ઉત્તર ગુજરાતમાંનું વડનગર જે પ્રસિદ્ધ નાગર બ્રાહ્મણોનું પ્રાચીન ધામ હતું તે હોવું જોઈએ. ગુજરાતના ઇતિહાસના પાને છઠ્ઠે નીચે મુજબ લખેલ છે. “લોકપ્રિય માન્યતા અનુસાર આનન્દપુર અગર વડનગરનાં ચાર યુગમાં ચાર જૂદાં જૂદાં નામ હતાં. પહેલા સત્યયુગમાં ચમત્કારપુર, ત્રેતાયુગમાં આનન્દપુર, દ્વાપરયુગમાં આનન્દપુર અને કલિયુગમાં વૃદ્ધનગર અથવા વડનગર નામ હતાં. આમાંનું પહેલું નામ વદન કલ્પિત લાગે છે. તે શેહેર તે નામથી કદિ ઓળખાતું નહીં.” આ લેખથી ચમત્કારપુર નામના અસ્તિત્વને ટેકો મળે છે. જો કે તે ઉલ્લેખ પ્રમાણમાં બહુ મોડા સમયનો છે. ચમત્કારપુરથી આવેલો બ્રાહ્મણ માધવ એક સારો કવિ હોવો જોઈએ.

રાજકોટના વોટસન મ્યુઝિયમમાં સંગ્રહીત થયેલ વંથળીના બીજા લેખમાંથી માલુમ પડે છે કે ચાલુક્ય મહારાજા સારંગદેવનો સોરઠનો સૂખો વિજયાનન્દ વાઘેલા રાજા લવણપ્રસાદના દીકરા વીરધવળની દીકરી પ્રીમલદેવીનો દીકરો હતો. આ ઉપરથી સમજાય છે કે ગુજરાતના મહારાજાઓ અને તેના સોરઠના સૂખા એકબીજાના સગાસમ્બન્ધી હતા. તે લેખમાં વિજયાનન્દના બાપનું નામ ક્ષેમાનન્દ અને દાદાનું નામ અરિસિંહ આપેલાં છે. આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે વીરધવળના સાળા સાંગણ અને ચામુણ્ડ વંથળીમાં રાજ્ય કરતા હતા, પણ ખંડણી ન આપવાના કારણે વીરધવળના હાથે લડાઈમાં હણાયા. તેથી આપણે એમ કલ્પી શકીએ કે વીરધવળે પોતાના સાળાને હણીને ક્ષેમાનન્દને અગર તેના બાપને ત્યાંના સૂખો નિમેલ હોય અને ક્ષેમાનન્દને પોતાની દીકરી પરણાવી હોય. એમાંના એકે લેખમાં વિજયાનન્દના કુટુંબની કંઈ હકીકત ઠમભાગ્યે મળતી નથી.

૧ ધી પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ એપ્રિલ ૧૯૩૮. પા. ૨૮ ડી. બી. હિરકલકર ૨ નોંધના ૩૫માં બ્રાહ્મ ગેઝેટીઅર વો. ૧ પા. ૧

રાષ્ટ્રકૂટ વંશ કાઠિયાવાડમાં રાજ્ય કરતો. એ ઉલ્લેખ બહુ ઉપયોગી છે. બીજા કાંઈ લેખમાં કાઠિયાવાડમાં આ વંશનો ઉલ્લેખ જોવામાં આવેલ નથી. વળી તેઓ બહુ ઉપયોગી સ્થાન ભોગવતા હોવા જોઈએ; કારણ વિજયાનન્દના કુટુંબ સાથે તેમ જ ગુજરાતના ચાલુક્ય કુટુંબ સાથે લગ્નસંબંધ હતો, એમ આ બે લેખ ઉપરથી માલુમ પડે છે.

આમાં આપેલી તિથિને મળતી ખ્રિસ્તી તારીખ ઇ. સ. ૧૨૬૦ ના મે માસની બીજી આવે છે. પણ વાર મળતો આવતો નથી. લેખમાં સોમવાર આપેલ છે, પણ બીજી મેને દિવસે મંગળવાર હતો. સંભવ છે કે તિથિ ખરેખર સોમવારે થઈ થઈ હોય.

અક્ષરાંતર'

- ૧ ઓં નમઃ શ્રીરેવંતાય ॥ સં-૧૩૪૬વર્ષે વૈશાખ વદિ ૬ સોમે મહારાજાધિરાજ[શ્રી
- ૨ સ [ારંગ] દેવ કલ્યાણવિજયરાજ્યે શ્રીવામનસ્થ[લ્યામહા] મંડલેશ્વર શ્રીવિજયાનં-]
- ૩ દેવપ્રતિષ્ઠા[તૌ] ॥ શ્રીરાષ્ટ્રકૂટાન્વયમૌલિરત્નં શ્રીમલ્લનામાજ્ઞાનિ શૌર્યસિંધુઃ । તસ્યા-
- ૪ ત્મજઃ શ્રીહરિપાલનામા[ધન્યો મ]હાસાધનિકો વખૂવ ॥૧ શ્રંગારમંગિસુમગ[ાર: શુ]ભ
- ૫ ગાનવીચિવાચાલકંઠકુહરા [મુહુ] રાત્રીબીણાઃ । [ગાયન્તિ].... [ગિ]-નગરાજ શ્રં
- ૬ ગમારુદ્ધ ગુહ્યકચકોરદશો યશોસ્ય ॥૨ વીરઃ' [શ્રી]વિજયાનંદઃ ક્ષેમાનંદસ્ય
- ૭ નંદનઃ । વિમ્રહીતુમના ભા[નું] મૂમૃત્સલીમગાત્કિલ ॥ ૩ નૃપકાર્યાહતસ્તત્ર હ- ॥
- ૮ રિપાલ કૃપાલયઃ । કેદારપુત્રં પિશુનૈહન્યમાનમુદૈક્ષત ॥૪ તૈ સ [મં] [ત]ન્વ ॥
- ૯ સ્તસ્ય સમીકમસવો યયુઃ । તન્મૂર્તિયુક્તં તદ્ભ્રાતા [રણ]સ્તંભમિદં વ્યઘાત
- ૧૦ ॥૫ સહસ્ર ધામ્નસ્તનુજન્મનઃ શ્રી [રે]વંતનામ્નઃ પુરતો નવીનં ; અચીકર [ન્મં]
- ૧૧ હપમ-દ્વિતીયમહો મહાસાધનિક[:સ] ણ્વઃ' ॥૬ શ્રીમુંજિગસુતઃ શ્રીમચ્છમત્કારપુર ॥
- ૧૨ દ્વિજઃ સપ્તશ્લોકીયિમાં ચક્રે માધવો વિશ્વ [મા]ધવઃ ॥૭ ॥ લિખિત
- ૧૩ મિદં મહં અરિસિંહસુત મહં રાઝલેન ॥ ઉત્કીર્ણ સૂત્ર સાંતલસુતસૂત્ર વીરાકેન

૧ વોટસન મ્યુઝિયમમાંના ૨મિંગ ઉપરથી. ૨ ચિદ્રૂપે છે. ૩ હન્દ્રવન્ના. ૪ વસન્તતિલ્કા-
૫ ઉપજાતિ.

આળુપર્વત ઉપર વિમલવસહિમાંના સારંગદેવનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૫૦ માઘ સુ. ૧

આળુ પર્વત ઉપર વિમલ વસહિના મન્દિરની એક દિવાલમાં ચોટાડેલી શિલા ઉપર આ લેખ છે.^૨ લેખવાળો લાગ ૨ ફુટ લાંબો અને ૧ ફુટ ૨૩ ઇંચ ઉંચાઈમાં છે. કુલ ચોવીસ પંક્તિ છે અને સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, પણ કેટલાક સ્થાનિક વપરાશમાં આવતા શબ્દો વપરાયેલા છે અને તેનો અર્થ ખરાબર સમજી શકાતો નથી. લેખક તેમ જ કોતરનાર બેદરકાર હોવા ભેદાયે. કારણ કે લખાણમાં ઘણી ભૂલો છે. છેવટમાં પં ૦ ૧૮-૨૦ સુધીમાંના શાપાત્મક શ્લોકો સિવાય બાકીનો બધો લાગ ગદ્યમાં છે. વ અને જ એકબીજાને બદલે વપરાયા છે. થોડી જગ્યાએ ર પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. દ નો ઉપરનો ગોળાકાર તેના પ્રાચીન સ્વરૂપની માફક જમણી બાજુ વળેલો છે. આને લીધે દ્રા હાલના જ જેવો લાગે છે. જ અને જ્ વચ્ચે ભેદ માલુમ પડતો નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. ૧૩૫૦ માઘ સુદિ ૧ વાર મંગળની તિથિ આપેલી છે અને વાઘેલા રાજા સારંગદેવનો ઉલ્લેખ છે. તેને કેટલાક બિરુદો લગાડેલાં છે, જેમાંના એક ઉપરથી સમજાય છે કે તેને માલવાના રાજા સાથે લડાઈ થઈ હતી અને તેમાં તે જિત્યો હતો. તેની માલવાની જિત બાબત તેના ઘણા લેખોમાં લખેલું છે. આ લેખમાં તેને અભિનવ સિદ્ધરાજ તરીકે વર્ણવ્યો છે, જે ઇલ્લાખ તેના બીજા કોઈ પણ લેખમાં નથી.^૩ પં. ત્રીજામાં સારંગદેવના મુખ્ય મંત્રી વાઘયનું નામ આપ્યું છે. અઢારસો ગામના પ્રાંત ઉપર સારંગધરના સૂબા તરીકે રાજ કરતા મહારાજકુલ શ્રી વિસલદેવનું નામ આપ્યું છે. ત્યારબાદ તિથિ આપીને વિસલદેવે આપેલા દાનની વિગત છે. હેમચન્દ્ર અને બીજા મહાજનની વિનંતિ ઉપરથી વિસલદેવે ફરમાન કાઢ્યું કે આળુ ઉપરના વિમલવસહિ અને તેજપાલવસહિના મન્દિરના નિભાવ માટે અને કલ્યાણકના મેળા માટે કેટલાક વેપારીઓએ અમુક દ્રવ્ય આપવા. આળુ અને ચન્દ્રાવતીના શેહેરીઓને આ ફરમાન લાગુ પડતું હતું. રાજના અધિકારીઓએ યાત્રાળુ પાસેથી કાંઈ પણ કર લેવો નહીં. ચડતા અગર ઉતરતા યાત્રાળુની કાંઈ પણ ચીજ ખોવાય તો તેને માટે આળુના ઠાકુરોએ નુકશાની આપવી.^૪ આ ફરમાન રાજના વંશજોએ અને બીજા તે જગ્યાએ રાજ કરનાર રાજાઓએ પાળવાનું છે. પછી ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો છે. દાન જ્યંતસિંહના પુત્ર પારિખ પેથાકે લખ્યું હતું. છેલી બે પંક્તિમાં સાક્ષી તરીકે અચલેશ્વર, વસિષ્ઠ અને અંબાળનાં મન્દિરોના પ્રતિનિધિઓ અને ગામના બીજા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોનાં નામ આપેલાં છે. ડાબી બાજુના ખૂણામાં કટારનું ચિત્ર છે.

ચન્દ્રાવતીનો મંડલેશ્વર વિસલદેવ ગુજરાતના ચાલુક્ય વંશનો વંશજ હશે. ચન્દ્રાવતીના પરમાર વંશનો છેલ્લો રાજા પ્રતાપસિંહ હતો. તેનો વિ. સં. ૧૩૪૪ નો લેખ સિરોહી રાજ્યમાં ગિરવાડમાંના પાટનારાયણના મન્દિરમાં^૫ છે અને ભાડદેવના પુત્ર વિસલદેવના તાબેદાર તરીકે રાજ્ય કરતો તેને વર્ણવ્યો છે. આ વિસલદેવ ચાલુક્ય વંશનો હોઈને પરમાર વંશનો નાશ કરી ત્યાં ચાલુક્યના ખંડિયા તરીકે રાજ્ય કરતો હશે. તે જ રાજના વરમાણુ ગામમાં વિ. સં. ૧૩૫૬ ના લેખમાં^૬ મહારાજકુલ વિક્રમસિંહનું નામ છે. તે આ વિસલદેવનો અનુયાયી કદાચ હોય.

લેખની તિથિ ખરાબર ઇ. સ. ૧૨૯૩ ના ડીસેમ્બરની ૩૦ તારીખ અને બુધવાર આવે છે. પણ આ લેખમાં વાર મંગળ આપેલ છે.

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૩ નં. ૨ પા. ૬૯ જુલાઈ ૧૯૩૮ ડી. બી. દિસ્કલક્ષર. ૨ જુઓ એશિયાટિક રીસર્ચીઝ વો. ૧૬ પા. ૩૧૧. ૩ વિસલદેવને આ ઇલ્લાખ બે વખત લગાડેલો (ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૨૧૦) અને વો. ૧૧ પા. ૧૦૨ જ્યંતસિંહ સહિત માટે ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૭. ૪ કૌટિલ્યના અર્થ-શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે ચોરાયેલા માલના બદલામાં નુકશાની આપવાનું લખ્યું છે તે સરખાવો. ૫ ઇ. એ. વો. ૪૫ પા. ૭૭. ૬ રા. બ. ગૌરીચંદર ઓઝા કૃત સિરોહીનો ઇતિહાસ પા. ૧૫૫.

અક્ષરાંતર'

- ૧ ઑ^૨ ॥ સંવત્ ૧૩૫૦ વર્ષે માઘ સુદિ ૧ ભૈમેષ્વેહ શ્રીમદળહિલપાટકાધિષ્ઠિ(ષ્ઠિ)-
તપરમેસ્વ(શ્વ)રપરમભટ્ટારકુમાપતિવરલબ્ધપ્રૌઢપ્રતાવા(પા)ક્રાંતદિ
- ૨ ક્ચક્રપા(વા)લક્ષ્માપાલમાલવેશવિરુથનીગૌજઘટાકુંભસ્થલવિદારણૈકપંચાનનસમત્ત-
(સ્ત)રાજાવલીસમલંકૃત અભિનવસિદ્ધરાજમહારા--
- ૩ જાધિરાજશ્રી શ્રીમત્સારંગદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપદ્મોર્જીવ(વિ)નિ મહામાત્ય-
શ્રીવાધૂયેશ્રી શ્રીકરણાદિસમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિ
- ૪ પંથયતિ સતીત્યેવં કાલે પ્રવત્ત(ત્ત)માને અસ્યૈવ પરમપ્રભો[:] પ્રસાદ પત્તલાયાં
મુજ્યમાનઅપ્તા(દ્વા)દશશતમંડલે મહારાજકુલશ્રીવીસલદેવ [:]શા-
- ૫ સનપત્રં પ્રયચ્છતિ યથા ॥ સ ઇષ મહારાજકુલશ્રીવીસલદેવઃ સંવત્ ૧૩૫૦ વર્ષે
મ[૧]ધશુદિ ૧ ભૈમે દેહ શ્રીચંદ્રાવત્યાં ઋ(ઓ)સવાલજ્ઞાતીય સા-
- ૬ ધુ શ્રી વરદેવસુત સાધુ શ્રીહેમચંદ્રેણ તથા મહા. ભીમા મહા. સિરધર શ્રે. જગસીહ
શ્રે. સિરપાલ શ્રે. ગોહન શ્રે. વસ્તા મહં. વીરપાલ પ્રભૃતિ સ
- ૭ મસ્તમહાજનેન ભક્ત્યારાધ્ય વિજ્ઞસેન શ્રીઅર્બુદસ્યો પરિસંતિષ્ઠ(ષ્ઠ) માનવસહિકાદ્વયે
નિશ્રયમાણઘનતરકરં મુક્તા (ક્ત્વા) ઉદ્ય(?) કૃતકરસ્ય શાસનપત્રં
- ૮ પ્રયચ્છતિ યથા ॥ યત્ શ્રીવિમલવસહિકાયાં શ્રીઆદિનાથદેવેન શ્રીમાતાદેવ્યા-
(વી)સત્ક તલહડાપ્રત્યયઉદ્યદેય દ્ર ૨૮ અષ્ટવિ(વિ)શતિ દ્રમ્માઃ તથા શ્રી અર્બુદે
- ૯ ત્યઠકુરસેલહથતલારપ્રભૃતીનાં કાપડાં પ્રત્યયં ઉદ્ય (?)દેય દ્ર ૧૬ ષોડશ દ્રમ્માઃ
તથાકલ્યાણકે અમીષાં દિનદ્વયે દિનં પ્રતિ દેય કણહ(દ્વ)ત ૧૦ દશ દા
- ૧૦ તવ્યાનિ । તથા મહં. શ્રીતેજપાલવસહિકાયાં શ્રીનેમિનાથદેવેન શ્રીમાતાદેવ્યાસક્ત
(ત્ક)વર્ષ પ્રતિ=દેય દ્ર ૧૪ ચતુર્દશ દ્રમ્મા[:]તથા દિનૈકેન=કણદ્વતાં
- ૧૧ દેય ૧૦ દશ તથા શ્રીઅર્બુદેત્ય ઠકુર સેલહથતલારત્ર(પ્ર)ભૃતીનાં કાપડાં ૫(પ્ર)ત્યયં
દેય દ્ર ૮ અષ્ટૌ દ્રમ્મા[:]તથા પ્રમદાકુલસક્ત(ત્ક) નામાં ૬ ષટ્ નામકં પ્રતિ-
- ૧૨ મલ પ્રત્યયં દ્ર ૫ પંચદ્રમ્મા[:]....[વસ્વરુદ્ધ?]વર્ષ પ્રતિ દાતવ્યા[:]તથા વસહિકાદ્વયે
પૂજારકાનાં પાર્શ્વાન્ નિસ(શ્ર)યમાણકરો મુક્તો ભણિત્વા શ્રી અર્બુદેત્ય ઠ
- ૧૩ કુરેણ સેલહથતલારપ્રભૃતિભિ[:] કિમપિ ન યાચનીયં । ન ગૃહીતવ્યં ચ । અદ્ય
દિનપૂર્વ વસહિકા દ્વયપાર્શ્વાત્ ઉપરિલિખિતવિષે ઝર્દ્ધ શ્રીઅર્બુદે
- ૧૪ ત્ય ઠકુરેણ સેલહથતલારપ્રભૃતિભિઃ તથા ચંદ્રાવત્યા[:] શ્રીપુ(મ)દ્રાજકુલેન
મહંતકસેલહથતલારડોકરાપ્રભૃતિભિ[:] દ્ય(યત્) કિમપિ ન યાચનીયં ન
- ૧૫ ગૃહીતવ્યં ચ । અનયા પરથિતવિધિના પ્રતિવર્ષ વસહિકાદ્વયપાર્શ્વ(શ્રી)ત્ ગ્રામઠ-
કુરપ્રભૃતિભિ[:] ગૃહ્યમાનૈઃ કલ્યાણકપ્રભૃતિમહોચ્છવેષુ સમાયા

- १६ त समस्तसंघस्य प्रहरकतलारकप्रभृतिकं रुढय[१] सर्वकरणीयं । कारापनीयं च ।
उपरिचिटितउत्तीर्यमानसमस्तसंघमध्यात् यस्यकस्यापिकि(किं)
- १७ चित् गच्छति तत्सर्वं श्रीअर्बुदेत्य ठकुरेण लेहमयं रुढया समार्चनीयं । अस्मत्
वंशजैरपि अन्यैश्च भाव(वि)भोक्तृभिः[२] राजभिः[३] वसहिकाद्वये उ
- १८ चकृतकरोयं आचंद्रार्कं यावत् अन्मं(अनुमं तव्य[४])पालनीयश्च । उक्तं च । भगवता
व्यासेन[५] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजाभिः सगराद(दि)भिः[६] यस्य यस्य यदा
- १९ भूमी(मि)स्तस्य तस्य तदा फलं । [११]वंध्याड(१)वीष्णतोयाशुं शुष्ककोटरवाशि
(सि)नः[७] कृष्णसर्पा प्रजायंते देवदायोपहरिणः । [१२] न विषं विषमत्याह
- २० देवस्वविषमुच्यते [१]विषमेकाकिनं हंति देवस्वं पुत्रपौत्रकं । [१३]एतानि स्मृति-
वाक्यानि अवलोक्य अस्मृतवंशैः अन्यवंशैरपि भाविभो
- २१ कृभिः अस्मत्कृत उद्यकरस्यास्य प्रतिवंद्यः(घः)कदापि न करणीव(यः) । न कारापनी ।
[यः ।] यथा दत्त्वा च इदमुक्तवान् मद्रस्या अन्यवंस्या वा थे भ
- २२ विस्यंति पार्थिवा तेषामहं करलग्नो मि मम दत्तं न लुप्यता ॥ ठः जयतसीहसुत.
पारि पेथाकेन लिखित ॥ हीनाक्षरं प्रमाणमिति ॥
- २३ महाराजकुल श्रीवीसलदेव इन्द्रं महां सागण ॥ अत्र साक्षिण श्रीअचलेश्वरदेवीय
राउ=नंदि श्रीवसिष्ठदेवीयं तपांध
- २४ न ... . अंबादेवासक्त अबोःनीलकंठः । पमाणग्रामीयपंड्या. राजाप्रभृतिसमस्त-
पढ्यार सूत्र नर... ....

સારંગદેવના કચ્છમાંના લેખ^૧

(સાલ વગરનો)

કચ્છમાં કઈ જગ્યાનો આ લેખ છે તે ખબર નથી. આનું સાધારણ માણસે લીધેલું રણિંગ સ્વ. દિવાન બહાદુર રણછોડલાલ ઉદયરામ પાસે હતું. ૧ કુટ ૩ ઈંચ લાંબી અને ૧ કુટ ૬ ઈંચ પહોળી જગ્યામાં લેખ કેતરેલો છે અને તેમાં ૧૪ પંક્તિઓ છે. છેલ્લી છ પંક્તિ તદ્દન અસ્પષ્ટ છે.

લેખની શરૂવાતમાં સાલ આપેલી નથી. અંતમાં આપી હોય તો તે વાંચી શકાય તેમ નથી. અણ્હિલપાટકના ચાલુક્ય (વાઘેલા) વંશના સારંગદેવના રાજ્ય સમ્બન્ધી આ લેખ છે. તે જ સમયનો ખોખરામાંથી મળેલો ત્રુટક વિ. સં. ૧૩૩૨ નો પણ લેખ^૨ મળેલો છે. મંત્રીનું નામ માલદેવ આપેલું જે અર્જુનદેવના વિ. સં. ૧૩૨૦ ના લેખમાં તેમ જ બીજા કચ્છના વિ. સં. ૧૩૨૮ ના લેખમાં પણ આવે છે. તેથી આ લેખ સારંગદેવના રાજ્યની શરૂવાતના સમયનો હોવાની અટકળ કરી શકીએ. નીચેનો ભાગ ખવાઈ ગયો છે. તેથી લેખનો આશય વિગેરે જાણી શકાયો નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ^૩ સ્વસ્તિ[૧] શ્રીમદળહિલપા--
- ૨ ટકે રાજાધિરાજશ્રીસારં--
- ૩ ગદેવપ્રૌઢપ્રતાપ શ્રી[માલદેવ]
- ૪ વૈ શ્રીશ્રીકરણાદૌ સમસ્તમુદ્રા
- ૫ વ્યાપારાન્ પર (રિ) પંથ[ય]તિ સતીત્યે
- ૬ વં કાલે પ્રવર્તમાને શ્રી દેવ ?
- ૭ ર્પ..... ગ ....
- ૮ વડીરવેશે રાણક સ

^૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા ૨૨ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. દિસ્કલક્કર. ^૨ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૨૧ પા. ૨૭૭
૩ ચિત્રરૂપે છે. ૪ આ વ નકામો છે.

કર્ણુ બીજનો માંગરોળનો શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૫+

કાઠિયાવાડમાં માંગરોળના બંદરરોડના નાકા ઉપર આવેલી જુમા મસ્જીદની બહાર પડેલા ચાર સ્તંભ પૈકી એક ઉપર આ લેખ કેતરેલો છે. લેખનો નીચેનો ભાગ, જેમાં લેખનો હેતુ આવે છે તે નષ્ટ થયો છે.^૨ ઉપયોગી હકીકતવાળી પહેલી પાંચ પંક્તિ સુરક્ષિત છે. લેખની ઉપરના ભાગમાં ૪૬ ઇંચના વ્યાસના ચકતું ચિત્ર છે. લેખવાળા ભાગની લંબાઈ ૬૩ ઇંચ છે અને ઊંચાઈ ૩૬ ઇંચ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લિપિ નાગરી છે. પં. ૫ માં હ્ર નો હ ત્રણ ટપકાંના સ્વરૂપમાં છે. નીચેનું ટપકું જરા ડાબી બાજુ લંબાવ્યું છે.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૩૫+ ના ચૈત્ર માસની શુકલ પક્ષની સપ્તમી અને રવિવારની તિથિ આપી છે. સાલમાંનો એકમનો અંક શુભ થયો છે. પરંતુ તે ૩ થી ૯ ની વચ્ચેનો કોઈ હશે એમ ધારી શકીએ. કારણ કર્ણના પહેલાંના રાજા સારંગદેવની છેલ્લામાં છેલ્લી તિથિ વિ. સ. ૧૩૫૩ ભાદ્રપદ સુ. ૧૩ બાણવામાં છે.^૩ અને કર્ણે વિ. સ. ૧૩૬૦ સુધી રાજ્ય કર્યું અને તે સાલમાં ગુજરાત મુસલમાનોના હાથમાં ગયું. મી. એમ. પી. ખારેદાટે લેખની તિથિની ગણતરી કરી આપી છે અને તે માને છે કે એકમનો અંક ત્રણ હોવો જોઈએ, જેથી લેખની સાલ ૧૩૫૩ ની ઠરે છે. તેની બરાબર ઇ. સ. ૧૨૯૭ માર્ચની ૩૧ મી તારીખ અને રવિવાર આવે છે. વિ. સ. ૧૩૫૪ થી ૧૩૫૯ વર્ષ સુધીમાં બીજા કોઈ પણ વર્ષમાં ચૈત્ર સુદ સાતમને દિવસે રવિવાર આવતો નથી. પાંચમી પંક્તિમાં સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નીમેલા કર્ણના સૂબાનો ઉલ્લેખ છે, પણ નામ કે જે છઠ્ઠી પંક્તિમાં છે તે વાંચી શકાતું નથી.

માંગરોળમાં આ લેખ મળ્યો છે, તેથી આટલે દૂર સુધી કર્ણનો અમલ તેના રાજ્યની શરૂવાતમાં હોવો જોઈએ. આ રાજાનો બીજો એક જ લેખ વિ. સ. ૧૩૫૪ નો ઇડર સ્ટેટમાં બાણવામાં છે.

આપણે બાણીએ છીએ કે હિન્દુસ્તાનમાંની ઘણી ખરી મસ્જીદો હિન્દુ મંદિરોના અવશેષોમાંથી અગર હિન્દુ મંદિરમાં ફેરફાર કરીને બાંધવામાં આવતી. માંગરોળની મસ્જીદ હિન્દુ દેવળના કાટમાંથી બાંધવામાં આવી છે અને તે હિન્દુ મંદિરમાંનો આ લેખ હોવો જોઈએ.

અક્ષરાન્તર^૪

૧ ઓં ॥ [સ્વસ્તિ] શ્રીનૃપવિક્રમ સં ૧૩૫+

૨ વર્ષે ચૈત્રશુદ્ધિ ૭ [સ્વાવ]ચેહ શ્રી [મદ]

૩ ગહિલપત્તનાધિષ્ઠિ(ષ્ઠિ) ત [અભિનવ?]

૪ શ્રીકર્ણદેવકલ્યાણત્રિજ[ય રાજ્યે]

૫ હ્ર શ્રીસુરાષ્ટ્રમૈંડલે ક.... ..

૬ .... .. શ્રી .... ..

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ, વો. ૩ નં. ૨ પા ૭૩ જુલાઈ ૧૯૩૮ ડી. બી. હિસ્કલકર. ૨ અને વિશેષમાં હરે પંક્તિના અંતના થોડા અક્ષર તદ્દન ભુલસાઈ ગયા છે. અને તેથી સાલનો એકમનો અંક વાંચી શકાતો નથી. ૩ નેપથ કાવ્યના હસ્તલિખિત ગ્રંથ ઉપરથી. ૪ “ગુજરાતી” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસના મી. એ. બી. જી. પાસેના રમિંગ ઉપરથી. ૫ ચિહ્નરૂપે છે. ૬ વાંચો સુરાષ્ટ્રમૈંડલે.

વળામાંથી મળેલું ગાંડલક મહારાજ

વરાહદાસનું દાનપત્ર^૧

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

ગુ. સંવત્ ૨૩૦ માધ સુ. ૧ (ઈ. સ. ૫૪૬)

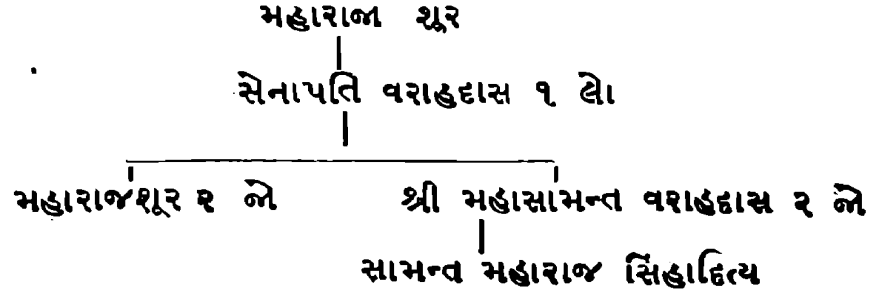
આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તે ૧૨૩ ઇંચ લાંબાં અને ૮૩ ઇંચ પહોળાં છે. દરેકને બે બે કાણાં છે અને કડીથી બાંધેલાં છે. એક કડી ઉપર સીલ લગાડેલી છે, પણ તેના ઉપરની આકૃતિ તથા લેખ વદન ઘસાઈ ગયાં છે. કદાચ તેના ઉપર ગાંડલનું ચિત્ર હોય, એમ વંશના નામ ઉપરથી અટકળ થઈ શકે.

લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં ઘણાખરો છે અને તે સુરક્ષિત છે. લિપિ દક્ષિણમાં તે વખતની વપરાતી છે. ઘણા અક્ષરોને મથાળે નાનાં વર્તુળ છે.

ગાંડલકવંશ (પં. ૨)ના મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસે (પં. ૧૨) દાન આપ્યું તેની નોંધ આ લેખમાં છે. તે કુંકમસવણમાંથી આપવામાં આવ્યું છે. મહારાજ ધ્રુવસેન ૧-લાએ મેહરૂખાનીથી વેપારી અજિતને આપેલું વલ્લભીની પાસેનું બદિપદ્રમાં, તેના વિહારમાં રહેલી બિશુણીઓને કપડાં, ખોરાક, દવાદારૂ વગેરે માટે તથા ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે ગંધ, દીપ માટેનું તેલ વગેરે માટે, વરાહદાસ ૨ જાએ સો પાદાવર્ત^૨ જમીનનો ટુકડો દાનમાં આપ્યો. ગાંડલકો વલ્લભીના રાજાઓના સામન્ત અથવા ખંડિયા રાજાઓ હતા. તેઓની રાજધાની કુંકમસવણ હોવી જોઈએ; કારણ મહારાજ વરાહદાસ ૨ જાના પુત્ર સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્યના પાલીતાણાનાં પતરાં^૩ પણ ત્યાંથી જ આપવામાં આવ્યાં હતાં. ડા. હુલ્ક એમ માને છે કે ગાંડલક તે ગાંડળક અગર ગાંડલકને બદલે વપરાયેલું હોયું જોઈએ અને તે કુંકમ ગાંડલમાંથી ઉતરી આવેલું હોયું જોઈએ.

૧ જ. બા. યુ. વા. ૩ પાટ ૧ લો. પા. ૭૭ એ. એસ. ગ્રે. ૨ રાય બહાદુર ગૌરીશંકર હીરાચંદ બોઝાએ પાદાવર્ત સંબંધી નીચેની નોંધ મોકલી છે. કાઠિયાવાડનાં દાનપત્રોમાં જમીનના માપ તરીકે આ શબ્દ ઘણી વાર વપરાયો છે. આ શબ્દનો અર્થ બરોબર હજી સુધી સમજાયો નથી. (૧) બોય લિંગ. અને રાયકૃત સંસ્કૃત વોરટર પ્રુથમાં કાત્યાયન શ્રીવસ્ત્રના દીકારને અનુસરીને તેનો અર્થ ચોરસ કુટ કરવામાં આવ્યો છે. (૨) મોનીયર વિલિયમ્સે તેના સંસ્કૃત કોષમાં કૂવામાંથી પાણી કાઢવા માટેનું ચક્કર એટલે કે અરથ અને ચોરસ કુટ અર્થ લખેલ છે. (૩) ગુ. સ. ૨૫૨ ના વલ્લભી મહારાજ ધરસેન ૨ જાનાં માળીયાનાં પતરાં ડા. ફીલિપ્ પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે, તેમાં લખે છે કે-પાદાવર્તનો શબ્દાર્થ પત્રનું ફેરવવું એમ થાય, છતાં મો. વિલિયમ્સે તેનો અર્થ ચોરસ કુટ કરેલ છે. પણ વધુ સંબંધિત એ છે કે સો પાદાવર્તનો અર્થ સો કુટ ચોરસ ચોરસ જમીનનો ટુકડો એમ થાય, એટલે કે ૧૦૦ ચોરસ કુટ નહીં. પણ ૧૦,૦૦૦ ચોરસ કુટ થવો જોઈએ. ૧૦૦ ચોરસ કુટમાં ૧૦ કુટ લાંબા અને ૬૬ કુટ પહોળો ટુકડો થાય, જે દાન મટિ બહુ નાનો ગણાય. વળી કેટલીક વખત તેથી પણ નાના ટુકડા આપેલ છે. વાચસ્પત્ય બૃહદ્વિધાવ અને રામ્હદ્વપદ્મ એ બંને સંસ્કૃત કોષમાં કૂવામાંથી પાણી કાઢવા માટેનું ચક્કર એટલે કે અરથ એમ અર્થ કરેલ છે. પણ આ બધા અર્થ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. એક માળીયાના વામપત્રમાં અષ્ટાવિંશતિ પાદાવર્તપરિસરાવાપી એમ લખેલ છે, જેનો અર્થ ૨૮ પાદાવર્ત જમીનના માપવાળી વાવ થાય છે. પાદાવર્ત તેથી વિષાધી બોલી જમીન હોઈ શકે નહીં. ૩ એ. ઈ. વા. ૧૧ પા. ૧૬. ૪ એ. ઈ. વા. ૧૧ પા. ૧૭

આ તેમ જ બીજાં તે કુટુંબના પતરામાંથી તે વંશની નીચે મુજબ વંશાવળી ઉપજવી શકાય.

સિંહાદિત્યના દાનપત્રમાં સેનાપતિ વરાહદાસ ૧ લાથી વંશાવળી આપેલ છે, અને મહારાજ શૂરને તેમાં મહાસામન્ત ભટ્ટશૂર લખેલ છે.

આ રાજાઓનાં વખાણ ચાલુ શબ્દોમાં કરેલાં છે. પં. ૬-૧૦ માં એક ઐતિહાસિક હકીકત ઉપયોગી છે. વરાહદાસ ૨ જાએ દ્વારકાના રાજાને (જેનું નામ આપેલ નથી) જિત્યાનું લખ્યું છે. આ જિતનો ઉલ્લેખ પાલીવાણનાં ગુ. સ. ૨૫૫ ના વાઝપત્રોમાં થાય છે.

તિથિ ગુ. સ. ૨૩૦ ના માઘ સુ. ૧ (ઇ. સ. ૫૪૬) આપેલ છે. સાલ અને તિથિ આંકડામાં લખી છે. પં. ૧૫ માં મહારાજ ધ્રુવસેનના ઉલ્લેખઉપરથી સમજાય છે કે વરાહદાસ તેનો સમકાલિન હતો. ધ્રુવસેનની મોડામાં મોડી સાલ ૨૨૬^૧ છે.

દાનપત્ર ભટિલે લખ્યું છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ પંકપ્રસ્વળનાપ્રકૃષ્ટકર્માવીસામ્યુદયયશસાં ગારુલકાનાં વંશેતુલ્-
- ૨ બલસંપન્નસંસક્તશતલબ્ધપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરા-
- ૩ ગોનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણીમિત્રબલાવાસરાજ્યશ્રીઃ શ્રીમહારાજશૂરસ્તસ્ય સત્સૂનુ-
- ૪ સ્તત્પાદાભિપ્રણામપ્રશસ્તવિમલમૌલિમણિમન્વૌદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મરાજ હ-
- ૫ વ વિદિતવિનયવ્યવસ્થાકર્તા પરમભાગવતઃ પરમબ્રહ્મણ્યશરણ્યઃ સેનાપતિ વરાહ-
- ૬ દાસસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદરજોરુણપવિત્રીકૃતશિરાશિશિરોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિ-
- ૭ ચ્છુરિતપાદનલપાક્લિદીધિતિર્દીનાનાથાશ્રિતાર્તિવાન્ધવજનોપજીવ્યમાનવિભવાવિસ્તરઃ
- ૮ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજશૂરસ્તસ્યાનુજો નયવિનયદાનદાક્ષિણ્યોત્સાહસંપ-
- ૯ ન્નરસકલગગનામલેન્દુરમલિનગુણભૂષણમ્કૃતતયુગધર્માવલમ્બી સ્વવાહુ
- ૧૦ વીર્યાવાસદ્વારકાધિપતિઃ પરમભાગવતોનેકદેવકુલારામમહાવિદ્યારસ[ત્ર]પ્ર-
- ૧૧ પાકારયિતા બુલિયુધિષ્ઠિરાવિવસત્યવ્રતઃ પરગજઘટાનીકપ્રમ-
- ૧૨ દૈનઃ શ્રીમહાસામન્ત મહારાજવરાહદાસઃ—

પતરું બીજું

- ૧૩ કુશલી સર્વાનેવાત્મીયાત્રાજસ્થાનીયોપરિકુમારામાત્યકુલપુત્ર-
- ૧૪ કેમહત્તરસાન્ધિવિગ્રહિકાયુક્તક મહત્તર[ગ]ળકહસ્ત્યશ્વારોહાદીન્સમાજ્ઞાપય
- ૧૫ ત્યસ્તુવો વિદિતં યથાસ્મિન્નેવ સન્નિકૃષ્ટે શ્રીમહારાજધ્રુવસેનપ્રસાદીકૃત મ-
- ૧૬ દ્વીપદ્રુગ્રામે દમ્ધક કુટુમ્બિપ્રત્યયક્ષેત્ર પાદાવર્તશતં ઉત્તરસ્થાં દિશિ દેવવિતાન-
- ૧૭ કમ્રામસીમાસન્ધૌ યસ્ય પૂર્વતો મહત્તરજ્યેષ્ઠસત્કક્ષેત્રમારામસ્ય દક્ષિ[ણેન ગો]ક્ષિ-
- ૧૮ લાનકક્ષેત્રાદુત્તરતઃ જરદ્રવક્ષેત્રપૂર્વતઃ વાણિજકાજિતસત્કવિહારમિશ્રુણીનાં
- ૧૯ ચીવરપિણ્ડપાર્તભગવત્પાદાનાં ચ ધૂપદીપતૈલાદ્યુપપાદિતં મયા માતાપિત્રો રા-
- ૨૦ ત્મનશ્ચોભયલોકસુખયશસે આચન્દ્રાર્કાર્ણવાક્ષિતિસમકાલીનં સમનુજ્ઞાતં
- ૨૧ યતં આગામિભદ્રરાજભિસ્સંમાન્યં ભૂમિદાનફલમિચ્છદ્વિરયમસ્મદ્દાયોનુમ-
- ૨૨ ન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેતિ યશ્ચૈનમાચ્છિન્દ્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુમોદેત સ-
- પદ્મભિર્મહા-
- ૨૩ પાતકૈસ્સંપૃક્તસ્થાંદિતિ[૧] ષષ્ઠિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ"ભૂમિદઃ [૧]
- આચ્છેત્તા ચાનુ
- ૨૪ મન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ સ્વહસ્ત મમૈ ॥ સં ૨૦૦ ૩૦ લિખિતં
- મટિલેન

૨૫ — — — — સ્વમુખાદેશો માધ સુ ૧

૧ વાંચો। કર્મા. ૨ આપ્તું વાક્ય નીચે મુજબ વાંચવું:—વંશેતુલ્બલસંપન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રદાર-
શતલબ્ધપ્રતાપઃ વલ્લભી તામ્રપત્રમાં પશુ તે જ પાઠ હોય છે. ૩ વાંચો। મણિર્મ. ૪ વાંચો। વિધાને. ૫ એ.
ધ. વો. ૧૧ પા. ૧૭ માં છે, તેમ વાંચો। શ્રિતાર્થિ. ૬ વાંચો। મૂષણઃ ક્ર. ૭ વાંચો। શતમુત્તરસ્થાં. ૮ આપ્તું
વાક્ય નીચે મુજબ વાંચવું:—ચીવરપિણ્ડપાતશયનાસનગ્લાનપ્રત્યયભૈષજ્યપરિષ્કારોપયોગાય. ૯ વાંચો। યદાગા.
૧૦ વાંચો। સંપૃક્તઃ સ્યા. ૧૧ વાંચો। મોદેત. ૧૨ વાંચો। સ્વહસ્તો મમ.

બુદ્ધરાજ(કલચુરી)નાં સર્સંગિણનાં તામ્રપત્રો^૧

(કલચુરી) સં. ૩૬૧ ઇ. સ. ૬૦૬-૧૦

વડોદરા રાજ્યના પાદરા તાલુકાના પાદરા ગામની દક્ષિણે ચાર માઈલ છેટે સર્સંગિણ (સરસવણી) ગામમાં રહેતા પટેલ કરસન દાજીના કબજામાં આ પતરાં છે. મી. કેશવલાલ રણછોડ કિર્તિનિઆ મારકત વડોદરાના મી. વિઠ્ઠલ નાગરને આ પતરાંની ખબર પડી અને તેણે ડો. હુલ્લેને ખબર આપ્યા. ડો. હુલ્લેની વિનંતિ ઉપરથી વડોદરાના કામચલાઉ રેસીડન્ટ લે. ઈર્નલ સી. ડબલ્યુ. રેવનશોએ તે પતરાં તપાસવા માટે તેને મોકલ્યાં. ડો. હુલ્લે મને આપેલી સુંદર છાપો ઉપરથી હું આ લેખ પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પતરાં બે છે; દરેક અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે અને માપ ૧૦^૧/_૪ ઇંચ X ૭^૩/_૪ ઇંચ છે. કોર વાળીને બડી કરેલી છે. પહેલા પતરાની નીચેના ભાગમાં અને બીજાના ઉપરના ભાગમાં બે કાણાં છે તેમાં બે વગર રેવેલી કડીઓ છે જેનો વ્યાસ ૨^૩/_૪ ઇંચ અને ૨^૧/_૪ ઇંચ છે. સીલ છે નહીં અને હોવાની નિશાની પણ નથી. કોતરકામ બહુ જ સંભાળપૂર્વક કરેલું છે અને આખાં પતરાં સુરક્ષિત છે. અક્ષરોનું કદ ૨^૩/_૪ ઇંચ છે. વલણી અને ગુજરાત ચાલુક્યના લેખોમાં વપરાયેલી દક્ષિણ બાજુની લિપિમાં લેખ લખેલો છે. નીચેના અક્ષરો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવા છે.

પં. ૨૦ ઇષ માં આઘ ‘ ઐ ’ અને કુમારીવડીમાં ‘ ઔ ’

પં. ૩૪ અને ૬ માં લિખિતમ્ અને અસ્થલિત માંનેા ‘ સ્ ’

પં. ૧૦ પીઠિત અને મળ્ઢલ; માંનેા ઢ.

પં. ૨૧ અળ્લર્વા માં જ.

પં. ૬ અને ૩૨ માં ધૃથિવ્યાં અપ્રતિરથઃ અને ધર્મ્માત્થ માંનેા ‘ થ ’

પં. ૩૧ ફલમ્ માં ફ.

પં. ૩૧ ફલમ્ અને વાલનમ્ પં. ૬ સલિલ અને ચ્લોપા માં બે જાતના લ.

પં. ૧૭ પ્રજાનામ્ માં અંતનેા મ્ અને પં. ૨૬ વસેવ્ માં છેલેા વ્

પં. ૪ વરઃ કલ્ક માં જહ્વામૂલીય અને વિગ્રહઃપરા માં ઉપધ્માનીય વિસર્ગ.

પં. ૩૫ માં ૩૦૦, ૬૦, ૧૦, ૫, અને ૧ નાં ચિહ્નો છે.^૪

આશીર્વાદાત્મક અને શાપાત્મક પાંચ શ્લોકો, જે પં. ૨૮ થી ૩૨ સુધીમાં છે તે સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. અનુસ્વારને બદલે કંઠસ્થાની અને દંતસ્થાની અનુનાસિક વાપર્યા છે. જ્ઞામૂલીય અને ઉપધ્માનીય(વિસર્ગ)નો ઉપયોગ થયેલો છે. વર્ષમાં ૨ પછી ષ યોડેા બેવડો લખ્યો છે^૫ અને ષ પહેલાં ષ ખરી રીતે બેવડો લખ્યો છે. સંધિ પણ કયાંક કયાંક ખરોખર કરેલ નથી.

કલચુરી^૬ વંશના કૃષ્ણરાજના દીકરા શંકરગણના દીકરા બુદ્ધરાજ સંબંધી આ લેખ છે. ઉલકના રહીશ અપ્પ સ્વામિન્ નામના પ્રાદ્યલુને, ભરૂકચ્છ વિષયમાં ગોરજા લોગમાં બૃહન્ના-

૧ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૨૯૪ એફ કીલ્ડોર્ન ૨ વીએના ઓરીએન્ટલ કોંગ્રેસના એરીયન સેકશનના રીપોર્ટ પા. ૨૨૬ મે પં. ૨૧ મે, ગુજરાત ચાલુક્ય યુવરાજ ત્રયાશ્રય શીલાલિપ્યનાં સુરતનાં પતરાંમાં બોહુંમલાના બો સાથે આને સરખાવેા. એ. ઈ. વો. ૮ પા. ૫૫ પં. ૨૧ માં ऐहिक માં આઘ ऐ આવે છે. ઇ. એ. વો. ૫. પા. ૧૫૫. પં. ૨૪ મે ઔદમેઘાયે માં આઘ ઔ આવે છે. ૩ ઈ. એ. વો. ૧૯ પા. ૩૦૬ મે વિશ્ણુવર્ધનનાં સુરતનાં પતરાંમાં થ આવે છે. ૪ વલણી પતરાંમાંથી કાઢેલાં ચિહ્નો સાથે આ મળતાં આવે છે. ૫ સરખાવેા પાણિની ૮-૪-૪૯. ગુપ્તના લેખો પા. ૭૩ મે યસ્સ્ય માં સ બેવડો લખ્યો છે, તેમ જ પા. ૨૫૩ મે પંચદસ્યાં માં અને શ્રેયો માં પશ્ચ લખેલ છે. ૬ ઔદોલના લેખમાં એ. ઇ. નાતેજ વાલ્યુમમાં પા. ૧૧ પં. ૬ ઠી એ પણ કલચુરીને કલચુરિ લખેલ છે.
લેખ ૮૩

રિકાની પાસે કુમારિવડૌ નામનું ગામડું આનન્દપુર સુકામેથી બુદ્ધરાજે આપ્યું, તે સંબંધી આ લેખ છે. સંવત ૩૬૧ ના કાર્તિક વદિ ૧૫ ની તિથિ શબ્દ અને અંકમાં આપેલી છે.

આમાં આવતા ત્રણે રાજાઓનાં કાંઈ બિરૂદ આપેલાં નથી, છતાં તે રાજાઓ સાવ નવા નથી. સંવત કલચુરી છે, તેથી સં. ૩૬૧ ઇ. સ. ૬૦૬-૧૦ ની ખરોખર આવે છે.^૧ નેરૂનાં પતરાંઓમાં (ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૧૬૧) પશ્ચિમના ચાલુક્ય મર્જલરાજે (મજ્જલેશ) શંકર-ગણુના પુત્ર બુદ્ધરાજને નસાડયાની હકીકત છે અને બાદામી(મહાકૂટ)ના સ્વંભ ઉપરના ઇ. સ. ૬૦૨? ના લેખમાં (ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૬) લખેલ છે કે મજ્જલેશને ઉત્તર તરફનો પ્રદેશ જિતવાની ઈચ્છા થઈ, તેથી (કલત્સૂરિ) રાજા બુદ્ધને હરાવી, તેની દોલત પડાવી લીધી. આ બન્નેમાંનો બુદ્ધરાજ તે આ લેખમાંનો બુદ્ધરાજ હોવો જોઈએ. શાન્તિદેવનાં સાંખેડાનાં પતરાંમાં (એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૩) ભોગિકપાલ મહાપીલુપતિ નિરિહુલકર^૨ કૃષ્ણરાજના પુત્ર શંકરગણુનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો એવું લખેલું છે તે શંકરણુ આ લેખનો શંકરગણુ હોવો જોઈએ અને એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૨ મે. ડા. બુલરે સુચવ્યું હતું કે શંકરણુ ને શંકરગણુ: વાંચવું, તે સૂચના આ લેખથી સાચી ઠરી છે.

જોકે આ ત્રણે રાજાનાં વખાણવાળા ભાગમાં કાંઈ ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો નથી, તો પણ તે તદ્દન નીરસ નથી. બીજા રાજા શંકરગણુને લગાડેલાં બિરૂદો જોઈએ તો એમ જણાય છે કે લેખનો મુત્સદ્દો કરનાર ગુપ્ત લેખોમાં^૩ વપરાયેલાં બિરૂદોથી વાકેફ હતો, બદલે તેમાંથી કેટલાકની તેણે આમાં નકલ કરેલી છે. તેથી જ રીતે આ દાનપત્રમાંનાં બિરૂદો ગુર્જર દ્વ બીજાનાં^૪ તેમ જ ચાલુક્ય વિજયરાજનાં દાનપત્રોમાં વપરાયાં છે. આ છેલ્લા વામ્નપત્રની પહેલી બે પંક્તિ આ વામ્નપત્રની સાથે અક્ષરશઃ મળતી આવે છે અને વિજયરાજનું વર્ણન (પં. ૫-૮) શંકરગણુના વર્ણનને મળતું આવે છે.^૫ ગુર્જર દાનપત્રોમાં તેવું અક્ષરશઃ અનુકરણ જોવામાં આવતું નથી, પણ તેમાં કલચુરી દાનપત્રોનો આધાર લીધેલ છે તે બીજા તકરારી બાબત છે. શરૂવાતમાં ગુર્જર રાજાને મહોદધિ સાથે સરખાવવામાં આવ્યો છે અને તેને માટે તેને તે જ શબ્દો વિવિધ, વિમલ, ઈત્યાદિનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ તેમ જ બીજા અક્ષરશઃ અનુકરણ ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે ગુર્જર રાજાઓનું પ્રાબલ્ય બુદ્ધરાજના સમય પછી થયું હોવું જોઈએ.

દાનપત્રનાદાન વિભાગમાં પણ તેવું જ સામ્ય જોવામાં આવે છે. અધિકારીઓની યાદી, દાનમાં આપેલાં ગામડાને લગતાં વિશેષણો, દાન ચાલુ રાખવા માટેની પ્રાર્થના અને શાપાત્મક શ્લોકો, ત્રિગેરેમાં પણ ઘણું સામ્ય છે.

સ્થળો પૈકી આ આનન્દપુર અને વ. સ. ૪૪૭ શીલાદિત્ય સાવમાના અલીનાનાં વામ્ન-પત્રોમાંનું આનન્દપુર તે બન્ને એક જ હશે અને ડા. ફલીટે તેને ખેડા જિલ્લાનું આનંદ માન્યું છે ભરૂચ હાલનું ભરૂચ છે. દાન લેનારનું નિવાસસ્થાન ડેલક તે હાલનું વડોદરા રાજ્યમાં પાદરાથી પશ્ચિમે ૮ માઈલ અને ભરૂચથી ઉત્તરે ૪૦ માઈલ ઉપર આવેલું ડબ્ક ગામડું હોવું જોઈએ, બાકીનાં સ્થળો માટે ડા. ફલીટે નકશા જોઈને મને નીચેની નોંધ મોકલી છે: “આ દાનપત્રનું ગોરજી તે શીટ નં. ૩૬ ૨૨-૨૦’ અને ૭૩-૭૨ અક્ષાંશ અને રેખાંશ ઉપર આવેલું પંચ-મહાલના હાલોલ પરગણામાંનું ગોરજ હોવું જોઈએ. તે હાલોલની દક્ષિણે ૧૧ માઈલ અને ભરૂચથી ઈશાને પાંચ માઈલ ઉપર આવેલું છે. કુમારિવડૌ તે શીટ નં. ૨૨ માંનું ગોરજથી નૈઋત્યે ૧૧ માઈલ ઉપર અને વડોદરાથી અગ્નિપૂર્ણે ૮ માઈલ ઉપર છે. ડબ્કથી પૂર્વે ૨૪ માઈલ લગભગ છે. બૃહન્નારિકા તે તે જ શીટમાં કવરવરથી દક્ષિણે ૪૩ માઈલ ઉપર છે.

૧ પૂર્ણિમાન્ત કાર્તિકની મારી ગણતરી પ્રમાણે આ તિથિ ખરોખર ૩ જાન્યુઆરી ઇ. સ. ૬૦૬ આવે છે, પણ ગુર્જરજય બટ ત્રીજાનાં નવસારી અને કાવીનાં પતરાંને અનુકૂળ ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર અથવા ઓક્ટોબર ઇ. સ. ૬૧૦. સાલ આવે છે. બીજી રીતે તારીખ મેળવી શકાતી નથી. ૨ જુઓ “ઉત્તરના લેખોનું માત્ર લીસ્ટ” નં. ૪૨૭. ૩ તરજુમા ઉપરની નોંધ વાંચો ૪ જુઓ. એ. વો. ૧૩ પા. ૮૨ અને ૮૮ ૫ ઇ. ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૮

अक्षरान्तरं
पतरुं पहेलुं

- १ ओ^३ स्वस्ति [॥*] विजयस्कन्धावारादानन्दपुरवासकाच्छरदुपगमप्रसन्न-
गगनतलविमलविपुले विविधपुरुषरत्नगुण-
- २ किरणनिकरावभासिते महास[त्]त्वापाश्रयदुर्लब्धे गाम्भीर्यवति स्थित्यनु-
पालनपरे महोदधाविव कट[च्च]उ^३-
- ३ रीणामन्वये सकलजनमनोहरया चन्द्रिकयेव कीर्त्ये [आ]भुवनमवभासयन्ना
जन्मन एव पशुपतिसमाश्र-
- ४ य परः कलङ्कदोषरहितः कुलकुमुदवनलक्ष्मीविवोधनश्चन्द्रमा इव श्रीकृष्ण-
राजो यस्संश्रयविशे-
- ५ षलोभादिव सकलैराभिगामिकैरितरैश्च गुणैरुपेतः संपन्नप्रकृतिमण्डलो यथा-
वदात्मन्याहितशक्ति-
- ६ सिद्धिर्येन च रुचिरैवङ्कशशोभिना नियतमस्खलितदानप्रसरेण प्रथितबलगरिम्णा
वनवारणयूथ-
- ७ पेनेवाविशङ्कं विचरता वनराजय इवावनमिता दिशो यस्य च शस्त्रमापन्नत्राणाय
विग्रहः परा-
- ८ भिमानभङ्गाय शिक्षितं विनयाय विभवार्जनं प्रदानाय प्रदानं धर्माय धर्म-
श्रेयोवाप्तये तस्य पुत्रः
- ९ मि(पृ)थिव्यामप्रतिरथश्चतुरुदधिसलिलास्वादितयशां धनदवरुणेन्द्रान्तकसम-
प्रभावः स्वबाहुबलोपा-
- १० चोज्जितराजश्रीः प्रतापातिशयोपनतसमग्रसामन्तमण्डलः परस्परापीडितधर्मा-
र्त्थकामनिषेवी
- ११ प्रणतिमात्रसुपरितोषगम्भीरोन्नतहृदयः सम्यक्प्रजापालनाधिगतभूरिद्रविणविश्राणना
- १२ वासधर्मक्रियश्चिरोत्सन्नानां नृपतिवङ्शानां प्रतिष्ठापयिताभ्युच्छित्तानामुन्मूल-
यिता दीनान्धकृपणस-
- १३ मभिलषितमनोरथाधिकनिकामफलप्रदः पूर्वापरसमुद्रान्तादिदेशस्वामी
मातापितृपादा-
- १४ नुध्यातः परममाहेश्वरः श्रीशङ्करगणैः तस्य पुत्रस्तत्पादानुध्यातः सकलमही-
मण्डलैकतिलकः
- १५ सातिशयप्रथितनयविनयदयादानदाक्षदाक्षिण्यवैर्यशौर्याद्यशेषगुणसमन्वितः प्रब-
- १६ लरिपुबलोद्भूतदर्पविभवप्रध्वन्सहेतुः सेतुः स्थितीनामायतनं सिद्धेरप्रतिह-
चक्रश्चक्रध-
- १७ र इवार्त्तिप्रशमनकरः प्रजानां परममाहेश्वरः श्रीबुद्धराजः

१ ओ. बुद्धये भोक्तेषां जापो उपर्यथी. २ चिह्नरूपे. ३ बु ना व्यञ्जन जापमां २५४ नथी, ५५ तेने
भी७ रीते वांथी शङ्काय तेभ नथी. ४ वांथी वंश. ५ वांथी वंशनां. ६ वांथी गणसू. ७ वांथी प्रसन्न.

પત્રું બીજું

- ૧૮ સર્વાનેવ રાજસામન્તભોગિકવિષયપતિરાષ્ટ્રામમહત્તરાધિકારિકાદિ' સમાજા-
 ૧૯ પયત્યસ્તુ વો વિદિતમસ્માભિઃ મરુકચ્છવિષયાન્તર્ગત ગોરજ્ઞાભોગે બૃહન્નારિકાપ્રત્યાસન્ન-
 ૨૦ કુમારિવદૌ ૧^૪ એષ ગ્રામઃ સોદ્રઙ્ગઃ સોપરિકરઃ સર્વાદાનસંગ્રાહ્યઃ સર્વદિત્ય-
 વિષ્ટિપ્રાતિભેદિકા
 ૨૧ પરિહીણો મૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન અચાટમટપ્રાવેશ્ય આચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસ્થિતિ-
 સમકાલીનઃ પુત્રપૌ-
 ૨૨ ત્રાન્વયભોગ્યં હેમકવાસ્તવ્યપારાશરસગોત્રવાજસનેયકળવસબ્રહ્મચારીબ્રાહ્મણમટુપુત્ર-
 ૨૩ વપ્પસ્વામિને બલિચરુવૈશ્વદેવાગ્નિહોત્રાદિક્રિયોત્સર્પણાર્થ માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચ
 પુણ્યાભિવૃદ્ધયે^{૧૦}
 ૨૪ ઉદકાતિસર્ગેણાતિસૃષ્ટો^{૧૧} યતોસ્મદ્વશ્ચૈરેન્યૈર્વાગામિનૃપતિભોગપતિભિઃ પ્રબલ-
 પવનપ્રેરિતો-
 ૨૫ દધિજલતરઙ્ગચન્નલં જીવલોકમભાવાનુગતાનુસારાન્વિભવાન્દીર્ઘકાલસ્થેયસશ્ચ ગુણા-
 ૨૬ નાકલય્ય સામાન્યભોગભૂપ્રદાનફલેપ્સુમિશ્શશિકરરુચિરં ચિરાય યશશ્ચ ચિષુ-
 મિરૈયમસ્મદ્દાયોનુ-
 ૨૭ મન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યશ્ચ [૧*] યો વાજ્ઞાનતિમિરપટલાવૃતમતિરાચ્છિન્ધ્યા-
 દાચ્છિદ્યમાનં વાનુમોદેત સ પન્નમિ-
 ૨૮ મહાપાતકૈસ્સંયુક્ત સ્ત્યાદિત્યુક્તશ્ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ ષષ્ટિ^{૧૨} વર્ષ-
 સહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ [૧*]
 ૨૯ આચ્છેત્તા ચાતુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત ॥ વિન્ધ્યાટવીશ્વતોયાસુ શુષ્ક-
 કોટરવાસિનઃ [૧*] કૃષ્ણાહયો હિ જાય-
 ૩૦ ન્તે ભૂમિદાયં હરન્તિ યે ॥ બહુમિર્વસુષ્મા ભુક્તા રાજભિસ્સગરાદિભિઃ [૧*]
 યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય
 ૩૧ તદા ફલં ॥ પૂર્વદત્તાં દ્વિજાતિભ્યો યત્નદ્રક્ષ્યુષિષ્ટિર [૧*] મહી [૨]
 મહીમતા [૨] શ્રેષ્ઠ દાનાચ્છેયોનુપાલનં ॥ યાનીહે^{૧૩} દ-
 ૩૨ તાનિ પુરા નરેન્દ્રદર્શનાનિ ધર્માર્થયશસ્કરાણિ [૧*] નિર્ઘુક્તમાલ્યપ્રતિમાનિ
 તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદદીતિ (ત) [૧]
 ૩૩ સંવત્સરશતત્રયે^{૧૪} એકષણ્યધિકે કાર્તિકબહુલપન્નદશ્યાં ગોકુલસ્વામિવિ-
 જ્ઞાપનયા મહાબલા
 ૩૪ ષિકૃતશ્રીપ્રસન્નવિગ્રહદૂતકં લિખિતમિદં મહાસાન્ધિવિગ્રહાધિકરણાધિકૃત-
 શિવરાજેનેતિ ॥
 ૩૫ સં ૩૦૦ ૬૦ ૧ કાતિક વ ૧૦ ૫ ॥

૧ વાંચો કાદીન. ૨ વાંચો પયતિ. અસ્તુ વો વિદિતમ્. ૩ અસ્માભિર્. ૪ વપ્પતે ગામતું નામ ગોરજ્ઞા
 હોય. ૫ આ લોટા નકામો છે. ૬ વાંચો ન્યાયેનાચાટ. ૭ વાંચો ભોગ્યો. ૮ વાંચો વૃદ્ધય. ૯ વાંચો સૃષ્ટિઃ
 ૧૦ વાંચો વૈશ્વદેવ. ૧૧ વાંચો યશશ્ચિવીરુભિર્. ૧૨ વાંચો યુક્તસ્ત્યાદિતિ. ૧૩ વાંચો ઉક્તશ્ચ. ૧૪ આ અને પછીના
 ત્રણ શ્લોકોનો ૭૬ અનુબંધ વાંચો. વર્ષ ૧૩ ૭૬ ૪૫૧૫, ૧૪ વાંચો ત્રય.

ભાષાન્તર

(પં. ૧) એાં સ્વસ્તિ આનન્દપુર મુકામે નાંખેલી છાવણીમાંથી:—

કલચુરિના વંશમાં જે (વંશ) મોટા સમુદ્ર જેવો (અને) શરદના આગમનથી નભ-મંડળ જેવો વિશાળ અને દ્વષણ રહિત, વિવિધ પુરૂષ રત્નના ગુણના કિરણના જથ્થાથી ઉજ્જ્વળ, ઘણા બળવાળા મનુષ્યનું ધામ હોવાથી તરી ન શકાય તેવો, ગંભીર, સ્થિતિનું પાલન કરનાર (એવા સાગર જેવા) (વંશમાં) શ્રીકૃષ્ણરાજ (હતો), જેણે આખા જગતને, પોતાની સકલ જનનું મન હરનારી, ચંદની જેવી કીર્તિથી દીપાવ્યું હતું; જે જન્મથી જ પશુપતિની સેવામાં તત્પર હતો; જેણે કલંકથી રહિત હોઇને પોતાના કુલની સમૃદ્ધિ વધારી હતી; જેણે કુમુદ-વનનો વિસ્તાર કર્યો હતો; બધા આલિંગામિક ગુણોએ તેનામાં આવીને વાસ કીધો હતો, તે રાજના બધા ગુણોથી સંપન્ન હતો, અને રાજસત્તાના સદુપયોગનાં સારાં ફળ લોગવતો હતો. જેવી રીતે હાથીનાં ટોળાંમાંનો મુખ્ય હાથી સુશોભિત પીઠથી, સતત મદ ઝરવાથી અને પોતાનું બળ બતાવવાથી જૂદો પડી જાય છે અને બીક વિના ફરીને વનનાં ઝાડને નમાવે છે, તેમ તે પણ ઉત્તમ કુળથી સુશોભિત, જેની દાન ધારા કદી અટકતી નહીં અને જેનું પ્રાબલ્ય સુપ્રસિદ્ધ હતું તેવો ગમે ત્યાં નિઃશંક કુચ કરી શકતો અને દિશાઓને પોતાને તાબે કરી હતી. આપત્તિમાં આવેલને બચાવવાને તેની તરવાર ફરતી હતી. દુશ્મનનું અભિમાન ઉતારવા જે યુદ્ધ કરતો હતો, વિનય માટે જે શિક્ષણ લેતો, દાન દેવા માટે જે ધન ભેળું કરતો હતો, ધર્મને માટે જે દાન દેતો, અને શ્રેય માટે જે ધર્મ કરતો હતો.

(પં. ૮) તેનો પુત્ર પોતાનાં માબાપનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો, પરમમાહેશ્વર શ્રી શંકરગણ હતો; જેના રાજ્યની પૂર્વ અને પશ્ચિમ સીમાડે દરિયો હતો, જેનો સમોવડિયો આ પૃથ્વી ઉપર બીજો કોઈ રાજા ન હોતો, જેની કીર્તિ ચાર સમદ્રનાં પાણીએ આખી હતી, જેનો પ્રભાવ ધનદ, વરૂણ, ઇન્દ્ર અને અન્તકના જેટલો હતો, જેણે પોતાના બાહુબળથી (બીજા) રાજાઓની લક્ષ્મી મેળવી હતી, જેના અતિશય પ્રતાપને લીધે સમગ્ર સામન્ત મંડળ તેને નમન કરતું હતું. પરસ્પર વિરોધ થવા દીધા વિના જે ધર્મ, અર્થ અને કામનું સેવન કરતો હતો, તાબે થવાથી જ જેનું ગંભીર અને ઉન્નત મન સંતોષ પામતું. તે પ્રજાનું તે બરોબર પાલન કરીને મેળવેલું દ્રવ્ય દાનમાં આપીને ધર્મ કરતો હતો. ઉઠાડી મૂકેલા રાજાઓને ફરી ગાદીએ બેસાડતો અને ઉદ્ધતને ઉઠાડી મૂકતો, દીન, આંધળા અને ગરીબની તેમની ઇચ્છાથી પણ અધિક મનકામના પૂરતો.

(પં. ૧૪) તેનો પુત્ર જે તેના ચરણનું ધ્યાન કરતો હતો, જે આખી ભૂમિમંડલના તિલક જેવો હતો, જે નય, વિનય, દયા, દાન, હુશિયારી, ધૈર્ય, શૌર્ય, આદિ અનેક ગુણ-સંપન્ન હતો, જે પ્રબલ શત્રુના બલને લીધે ઉત્પન્ન થએલ અભિમાનને નાશ કરનારો હતો, સ્થિતિને (ટકાવી રાખનાર) બંધ જેવો હતો, સિદ્ધિનું રહેઠાણ હતો, ન નિવારી શકાય એવા ચક્રવાળા ભિળાની માફક આર્તજનનું દુઃખશમન કરતો હતો, તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ભુદ્ધરાજ બધા રાજાઓ, સામન્તો, લોગિક, વિષયપતિ, રાષ્ટ્ર અને ગ્રામ મહત્તર અધિકારી આદિને હુકમ કરે છે કે:—

(પં. ૧૬) તમને વિદિત થાઓ કે અમારા અને અમારા માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે (સંકલ્પના) જળપૂર્વક નીચેનું દાન કર્યું છે. ભરૂંકચ વિષયમાં, ગોરક્ષી લોગમાં, બૃહન્નારિકાની પાસે કુમારિવડો નામનું ગામ ઉદ્રંગ અને ઉપરિકર સહિત, બધા કર વિગેરે સહિત, બધા દિવ્ય, વેદ અને પ્રાતિલેહિકાથી મુક્ત, ભૂમિચ્છિદ્રન્યાય અનુસાર, ચાટ અને ભટથી લેખ ૮૪

પ્રવેશ ન કરાય તેવી શરતે, ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર અને પૃથ્વીની સ્થિતિ સુધી ચાલુ રહે તેવી રીતે પુત્ર અને પૌત્રથી લોગવાય તેવી રીતે બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર ઇત્યાદિ ક્રિયા કરવા માટે પારાશર ગોત્રના, વાજસનેય ઠણ્ઠ શાખાના, બ્રહ્મચારી ડેભકના રહીશ ભટ્ટના પુત્ર બ્રાહ્મણ બરપ સ્વામિનને આપવામાં આવ્યું છે.

તેટલા માટે, અમારા વંશના તેમ જ બીજા હવે પછીના રાજાઓએ તેમ જ લોગપતિએ, પ્રબલ પવનથી પ્રેરિત સમુદ્રના જળના તરંગ જેવું આ જીવન ચંચળ છે તે સમજીને, (તથા) વિભવો મિથ્યા અને નાશવંત છે અને ગુણો જ લાંબા કાળ સુધી ચાલે છે એમ સમજીને આ ભૂમિદાનના ફળમાં ભાગ લેવાની ઇચ્છાથી અને ચંદ્રના કિરણ સમાન ઉજ્જવળ કીર્તિ ચિરકાળ માટે ભેગી કરવા ઉત્સુક હોઈને આ અમારા દાનને અનુમોદન આપવું અને પાળવું. અજ્ઞાનના અંધકારવાળા પડદાથી જેનું મન ઢંકાઈ ગયું છે એવો જે કોઈ દાન પાછું લેશે અગર પાછું લેવામાં સહમત થશે, તેને પાંચ મોટાં પાપ લાગશે અને ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે કે—(આંહી આગળ ચાલુ શાપાત્મક પાંચ શ્લોકો આપેલા છે.)

(પં. ૩૩) ૩૬૧ ની સાલમાં કાર્તિક વદિ ૧૫ ની તિથિએ ગોકુલસ્વામિની વિજ્ઞાપનાથી— આ (લેખ), જેમાં મહાબલાધિકૃત શ્રી પ્રસન્નવિગ્રહ દ્વતઠ તરીકે હતો (તે) મહાસંધિ વિગ્રહાધિ રણના અધિકારી શિવરાજે લખ્યો.

સં. ૩૦૦, ૬૦, ૧ કાર્તિક વદિ ૧૦ ૫.

ચાહમાન ભર્તૃવૃંદનાં હાંસોટનાં તામ્રપત્રો^૧

સં. ૮૧૩=ઈ. સ. ૭૫૬

મુંબઈ ઈલાકામાં ભરૂચ પરગણામાં નર્મદાને ડાબે કાંઠે અંકલેશ્વર તાલુકામાં ૨૧° ૩૫' ઉ. અને ૭૨° ૪૮' પૂ. ઉપર આવેલા હાંસોટ ગામમાં શુકલ દલપતરામની માલિકીનાં આ પતરાં છે. પતરાં બે છે અને તેનું માપ ૧૧ઠ્ઠ"×૮ઠ્ઠ" છે. પહેલા પતરામાં ૨૦ અને બીજામાં ૧૬ પંક્તિ લખાણની છે. પ્રોફેસર કીલહોર્નના જાણવામાં આ પતરાંનું અસ્તિત્વ હતું અને તેની પાસે તેનો ફોટોગ્રાફ પણ હતો.^૨ તેની નોંધ મી. ડી. આર. ભાંડારકરે લીધેલી છે^૩ અને તેનાં 'રબિંગ' તેમણે આપ્યાં હતાં.

કોતરકામ કેટલે ઠેકાણે અસ્પષ્ટ છે. દાન લેનારનાં નામ લખ્યાં છે તે વિલાગમાં છેકછાક છે. આખાં પતરાં ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાય તેમ નથી, પણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જેટલું ઉપયોગી છે તે વાંચી શકાય છે.

લિપિ દક્ષિણ વિલાગમાં વપરાતી અને વલ્લિના લેખોમાં વપરાયેલી જેવી જ છે. પં. ૩૩ માંનો આદ્ય "ઉ" નો આકાર જરા વિચિત્ર છે. તેમ જ પં. ૩૨ અને ૧૬ માંના આદ્ય "એ" પણ વિચિત્ર છે. જૂદા જૂદા અક્ષરો પણ એક જ રીતે લખાયા નથી: જેમકે પં. ૬ માંના ધ્રુમટ નો ૮ લગભગ ૬ જેવો લાગે છે અને પં. ૧૫ ચતુર્થભાગ: નો તથ બીજા જગાએ વપરાયેલાથી જૂદો છે. ૬૪ નો ૬ લગભગ ૬ ના જેવો લાગે છે. પં. ૬, ૧૧ અને ૩૦ માં મર્ત્તવદ્વા માંનો ૬ પણ તેવી જ રીતે લખ્યો છે. મી. ભાંડારકર તેને મર્ત્તવદ્વા: વાંચે છે અને તે કદાચ ખરૂં હશે કારણ મોટાને માટે પ્રાકૃત શબ્દ વહુ મશહુર છે.^૪ પં. ૩૨ માં છેવટનો ત આપેલ છે ૮૦૦,૧૦ અને ૩ માટેનાં ચિહ્નો પં. ૩૬ માં વપરાયાં છે. ૮૦૦ માટેનું ચિહ્ન ૧૦૦ ની પછી ૮ લખીને કરવામાં આવ્યું છે. પં. ૩૩ અને ૩૪ માં વિસર્ગનો ઉપયોગ વાક્ય છૂટાં પાડવા માટે કરવામાં આવ્યો છે.

જોડણીમાં પણ અનિયમિતતા ઘણી છે. અનુસ્વારને બદલે અનુનાસિક વાપરેલ છે. ૧ પછીનો વ્યંજન ક્યાંક બેવડો લખ્યો છે અને ક્યાંક બેવડો લખ્યો નથી. ૬ અને ૮ બેવડાને બદલે એક લખ્યા છે. સંધિ પણ ઘણી જગ્યાએ ખોટી લખી છે. આ બધી ભૂલો છતાં હું માનું છું, કે પતરાં બનાવટી નથી. દાન લેનારનાં નામ લખ્યાં છે ત્યાં ગડબડ કરી છે.

ભરૂચમાં રહેતી ચાહમાનની એક અજ્ઞાત શાખાનું આ દાનપત્ર છે. 'રબિંગમાં' ચાહમાન શબ્દ સ્પષ્ટ વાંચી શકાતો નથી. પરંતુ પ્રો. કીલહોર્ન અને મી. ભાંડારકરે તે બરોબર વાંચેલ છે. પરમમાહેશ્વર અને મહેશ્વરદામ શબ્દના ઉપયોગથી કહી શકાય કે તે કુટુંબ શૈવધર્મી હતું. છ પેઢીનાં નામ એમાં આપણને મળે છે. પહેલું રાજા મહેશ્વરદામનું નામ આપેલ છે. તેનો દીકરો શ્રી લીમદામ ભર્તૃવૃંદ પહેલાનો પિતા હતો. તેનો દીકરો હરદામ હતો જે ધૂલટદેવનો બાપ હતો અને તેનો દીકરો ભર્તૃવૃંદ બીજો હતો જેણે દાન આપ્યું હતું. તે મહેશ્વર (શૈવ) હતો, અને તેને મહાસામન્તાધિપતિ અને પંચ મહાશબ્દ^૫ મેળવેલ એમ વર્ણવ્યો છે. તે આઠમી સદીની મધ્યમાં રાજ્ય કરતો હતો અને દરેક પેઢીને ત્રીસ વર્ષ ગણીએ તો મૂળ પુરૂષને ૫૦૦ ઇ. સ.

૧ એ. ઈ. વો. ૧૨ પા. ૧૯૭ સ્ટેન કોનો. ૨ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૬૨ નોટ પહેલી. ૩ પ્રો. રી. આ. સ. વેસ્ટર્ન સરકલ ૧૯૦૭-૮ પા. ૪૧. ૪ જુઓ હેમચંદ્રની દેશીનામમાળા ૭, ૨૬. ૫ જુઓ એ. ઈ. વો. ૫ પા. ૨૧૬ ત્રો. ૩

માં મૂકી શકાય. ભર્તૃવર્ધના બાપનું નામ ધ્રુલટ હતું, જે ધ્રુવભટ્ટનું ટુંકું રૂપ છે. વલ્લી મહારાજ-ધિરાજ શિલાદિત્ય સાતમાએ તે જ ધ્રુલટ શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેનાં અલીણાનાં પતરાં વ. સ. ૪૪૭ એટલે ઇ. સ. ૭૬૬ ની સાલનાં છે.^૧ ભર્તૃવર્ધ બીજા શિલાદિત્ય સાતમાનો તેમજ શિલાદિત્ય છઠ્ઠાનો સમકાલીન હતો. બે જુદાં જુદાં સમકાલીન કુટુંબમાં એક જ નામ બન્ને રાજાઓ માટે વપરાય તે આકસ્મિક હોઈ શકે નહીં. તે બન્ને કુટુંબ વચ્ચે કાંઈક સંબંધ હોવો જોઈએ અને એમ કદાચી શકાય કે ભર્તૃવર્ધ બીજાની બેન શિલાદિત્ય છઠ્ઠા વેરે પરણાવી હતી જેથી શિલાદિત્ય સાતમાએ પોતાના મોસાળનું નામ વાપર્યું હોય.

ભર્તૃવર્ધ લાયાત અગર ખંડિયો રાજા હતો અને જે વંશના તાબામાં હતો તે સંબંધી અટકળ થઈ શકે તેમ છે. પં. ૩૪ માં લખ્યું છે કે આ હાંસોટનાં પતરાં રાજા નાગવલોઠના રાજ્યમાં અને સં. ૮૧૩ માં લખાયાં હતાં અને દાન આપ્યાને દિવસે સૂર્યગ્રહણ હતું (પં. ૧૪ અને ૧૯). આ સાલ વિક્રમ સંવતની હોવા સંબંધી કાંઈ શંકા નથી અને તેથી તે ઇ. સ. ૭૫૬ના ઓક્ટોબરની ૨૮ મી સાથે મળતી આવે છે.^૨

નાગવલોઠ સંબંધી ચોક્કસ માહિતી પ્રથમ મળી શકી નહોતી. પ્રો. કીલ્ડોને ધાર્યું હતું કે^૩ વિગ્રહરાજના લેખમાં^૪ શ્લોક ૧૩ માં લખેલો નાગવલોઠ આ હશે. નાગવલોઠના રાજ્યમાં આહમાન ગુવક ૧ લો પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો હતો. પોતાના ઉત્તર હિન્દના લેખના લિસ્ટમાં^૫ પ્રો. કીલ્ડોને સૂચવ્યું હતું કે આ નાગવલોઠ તે કદાચ પ્રતિહાર નાગભટ્ટ હોય પણ પાછળથી^૬ આ અભિપ્રાય ફેરવ્યો અને માલુમ પડ્યું કે^૭ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાઓ અવલોઠ છેડે આવે એવાં નામ બિરુદ તરીકે વાપરતા હતા. મી. ભાંડારકર પણ પ્રથમ નાગવલોઠને રાષ્ટ્રકૂટ માનવા, પણ પાછળથી તેમણે એ અભિપ્રાય ફેરવ્યો હતો.^૮

હકીકત બારીકીથી તપાસીએ તો માલુમ પડશે કે આ પતરાંનો નાગવલોઠ તે હર્ષના લેખમાંનો નાગવલોઠ હોઈ શકે નહીં. તે લેખની અને વિગ્રહરાજના રાજ્યની સાલ ઇ. સ. ૯૭૩ ની છે. નાગવલોઠનો સમકાલીન ગુવક વિગ્રહરાજથી છઠ્ઠો પેઢીએ હતો અને તેથી તેની સાલ ઇ. સ. ૮૨૦ હોવી જોઈએ. પરબલના^૯ પથારીસ્તંભના ઇ. સ. ૮૬૧ માર્ચ ૨૧ ના લેખમાં પણ આ નાગવલોઠનું નામ છે. પરબલના પિતા રાષ્ટ્રકૂટ કર્જરાજે નાગવલોઠને હરાવ્યો હતો (શ્લોક ૧૪) તેનો સમય ૮૩૦ ઇ. સ. નો હોવો જોઈએ. આ બન્ને લેખમાં નાગવલોઠનું વર્ણન છે તે ઉપરથી અટકળ થઈ શકે કે એ મોટો રાજા હોવો જોઈએ અને પ્રો. ભાંડારકરની છેવટની માન્યતા અનુસાર તે પ્રતિહાર વંશનો નાગભટ્ટ હોવો જોઈએ. આપણે જાણીએ છીએ કે તેણે કનૌજના ચક્રાચુધને હરાવીને પ્રતિહાર વંશની સ્થાપના કરી અને તે વંશે ઉત્તર હિન્દમાં લગભગ બે સદી સુધી રાજ્ય કર્યું. મી. ભાંડારકરે બતાવ્યું છે કે^{૧૦} આ પ્રતિહાર નાગભટ્ટ તે વિ. સ. ૮૭૨=૮૧૫ ઇ. સ. ના બુચકલાના લેખમાં આવે છે તે પરમ ભટ્ટારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર નાગભટ્ટ જ હોવો જોઈએ. નાગભટ્ટ મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર વત્સરાજનો પુત્ર હતો અને આ વત્સરાજ જૈનગ્રંથ હરિવંશપુરાણના અંતમાં^{૧૧} વર્ણવ્યો છે તે જ હોવો જોઈએ. આ શ્લોકમાં લખ્યું છે તે પ્રમાણે વત્સ શક ૭૦૫ ઇ. સ. ૭૮૩ માં રાજ્ય કરતો હતો અને તે વખતે કનોજ ઉપર ઇન્દ્રાચુધ રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધર્મપાલે હરાવ્યો હતો અને કનોજનું રાજ ચક્રાચુધને આપ્યું હતું. હાંસોટનાં પતરાં ઇ. સ. ૭૫૬ નાં છે અને ભર્તૃવર્ધનો મુખી રાજા નાગવલોઠ તે વત્સરાજનો પુત્ર પ્રતિહાર નાગભટ્ટ હોઈ શકે નહીં. પણ તે

૧ ગુપ્ત લેખો પા. ૧૭૧. ૨ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૫૧ નો. ૪. ૩ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૬૨ અને ૨૫૧ ૪ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૧૧૬ સુધારા માટે જુઓ વો. ૬ પા. ૬૨ નો. ૧. ૫ એ. ઇ. વો. ૮ વધારો. ૬ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૬૨ નો. ૧. ૭ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૫૧ નો. ૨. ૮ ડ. એ. વો. ૪૦ પા. ૨૩૯. ૯ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૪૮ ૧૦ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૧૯૯. ૧૧ ભાગ્યે ગેઝેટીઅર વો. ૧ પાર્ટ ૨ પા. ૧૯૭ નો. ૨.

પહેલાંના ભોજદેવના રાજ્યના અને ગ્વાલીઅરના લેખમાં^૧ આવે છે તે નાગભટ્ટ હોવાની અટકળ કદાચ સાચી હોય. પ્રતિહારની વંશાવળી એમાં કિલ્હોર્નના કરતાં એક પેઢી ઉપર જાય છે. વિષ્ણુને નમસ્કાર કર્યા બાદ સૂર્યનું વર્ણન આવે છે, જેના વંશમાં રામ જન્મ્યા. રામનો ભાઈ સૌમિત્રિ (લક્ષ્મણ) મેઘનાદ સાથેની લડાઈમાં હઠાવનાર અગર દ્વારપાલ તરીકે વર્ત્યો હતો. તેના વંશમાં નાગભટ્ટ પહેલો થયો જેણે વલચ મ્લેચ્છ^૨ એટલે કે ખલુચોના લશ્કરને હરાવ્યું હતું. તેના ભાઈનો દીકરો કઠકુક હતો જેનો નાનો ભાઈ દેવરાજ હતો, જે કિલ્હોર્નના લીરટમાંનો મહારાજ દેવશક્તિ હોવો જોઈએ. દેવરાજનો પુત્ર વત્સરાજ હતો અને તેનો પુત્ર નાગભટ્ટ બીજો હતો જે શૂરવીર ચોદ્દો હતો અને તેણે ચક્રાયુદ્ધને હરાવ્યો હતો.

હર્ષ અને પથારી લેખોનો નાગાવલોક આ બીજો નાગભટ્ટ હોવો જોઈએ અને હાંસોટના પતરાંનો નાગાવલોક નાગભટ્ટ ૧ લો હોવાનું મી. ભાંડારકર કહે છે; અને તેને હું મળતો આવું છઉં. જો વત્સરાજ ઇ. સ. ૭૮૩ માં રાજ કરતો હતો તો નાગભટ્ટને તેના દાદાનો ભાઈ હતો તે ઇ. સ. ૭૫૬ માં ગાદીએ બેઠેલો હોય. ગ્વાલીઅરના લેખના શબ્દો ઉપરથી અટકળ થઈ શકે છે કે નાગભટ્ટનો ભાઈ જે કઠકુક અને દેવરાજનો પિતા હતો તેણે રાજ્ય કર્યું ન હોતું અથવા તે નાગભટ્ટથી મોટો હોવો જોઈએ, કારણ નામ આપ્યું નથી તેમ તેની કાંઈ વિગત આપી નથી. પ્રમાણમાં ટુંકી અને સાધારણ સ્તુતિ ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે કઠકુક અને દેવરાજનો રાજ્ય કાળ ટુંકો હોવો જોઈએ અને હાંસોટના દાનનો કાળ અને ઇ. સ. ૭૮૩ જ્યારે વત્સરાજ ગાદીએ આવી ગયો હતો તે બંને વચ્ચેના ૨૭ વર્ષના ગાળામાં તેને સમાવેશ થઈ શકે.

હું તેટલા માટે મી. ભાંડારકર સાથે મળતો આવું છઉં કે ભર્તૃવર્જનો સર્વોપરી રાજા નાગાવલોક તે પ્રતિહાર વંશનો નાગભટ્ટ ૧ લો હતો. તેનું કુટુંબ તે વખતે કનોજમાં સ્થપાયું ન હોતું, પણ વધુ પશ્ચિમ તરફ તેની રાજધાની હતી. હરિવંશપુરાણમાં વત્સરાજને પશ્ચિમ વિભાગના રાજા તરીકે વર્ણવ્યો છે. અને જો અવન્તિ એટલે માળવાનો રાજા પૂર્વ વિભાગ ઉપર અમલ ચલાવતો હતો, એ હકીકત ધ્યાનમાં લઈએ તો તે વિભાગ લાટ અને પશ્ચિમ રજપૂતાના હોઈ શકે અને નાગાવલોક ભરૂચના ચાહમાનનો સર્વોપરી રાજા હતો તે હકીકત બંધ-બેસતી આવે છે. સૌરપટ્ટમાં રહેતો ભટ્ટ વા... નો પુત્ર બ્રાહ્મણ ભાટલલ. સૌરપટ્ટ અને વરમેવી નામો સ્પષ્ટ વંચાતાં નથી અને તે ઓળખી શકાયાં નથી. દાનનો લેખક ભટ્ટ વત્સુવનો પુત્ર ભટ્ટ કક્ક હતો તેને વાલ્લભ એટલે વલ્લભિમાંથી આવેલો લખ્યો છે. આ ઉપરથી એમ કલ્પના થાય કે આ ભર્તૃવર્જના કુટુંબને વલ્લભિના મૈત્રકે સાથે કાંઈ સંબંધ હોય.

^૧ આર્ચી. સ. એફ. ઈ. વા. રી. ૧૯૦૩-૪ પા. ૨૭૭. ^૨ જુઓ સુધારો ઈ. એ. વા. ૪૦ પા. ૨૪૦ નો. ૧૨. લેખ ૮૫

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઝો' સ્વસ્તિ [૧] 'વિકટકટટોતુલ્લ[:] સિદ્ધમણ્ડલમણ્ડન: [૧]
મેરુસ્તિ જયાધાર[શ્વાહમાન... ....
- ૨ ક્રમ:] [૧] [તસ્મિન્] વંશે સમુત્પન્ન: પ્રકટપરાક્રમાક્રાન્ત દિઝમણ્ડલ
[ઓ]નેકસમરસંઘટ્ટરિપુ [ગજઘટા]—
- ૩ [ટો] પવિષટનદોર્ઘ્ણઃ .... [જિ] તસકલારાતિપક્ષો (ક્ષ:)
શ્રીમહેશ્વરદામો નામ રાજા [બમૂવ] [૧] [તસ્ય]
- ૪ [સુત:] પ્રકટિતાશેષમૂમણ્ડલપ્રતાપો વિક્રમૈકરસૈ: અનકેનરપતિશતમકુટતટ-
ષટિતમ [ણિ]—
- ૫ [નિ] કરનિકા[મમ]હાસિતો [દ્] ઘોતિતચરણકમલયુગલ: શ્રીમી-
મદામ: [૧] તસ્યાત્મજોનેકસામન્ત—
- ૬ [કિરીટ] કોટિઘૃષ્ટચરણારવિન્દો (ન્દ:) પ્રસાધિતાશેષ મૂમણ્ડલ: શ્રીમદ્મર્ત્ત-
ઙ્ગદર્દ: [૧] તસ્ય સુત:(તો) વિગતઘન
- ૭ [ગગન] શશિકર([ક] ર)નિકરાવદાતયા કીર્ત્યોન્માદિતસકલજગ [ત્]
ત્રય (:) આનત મહીપાલમૌલિમા[જિ]
- ૮ [ત] ચરણકમલયુગલ: પરમમાહેશ્વર: શ્રીહરદામ: [૧] તસ્ય પ્રિયાત્રજો
પ્રસાધિતાશેષવિપક્ષ—
- ૯ મણ્ડલ[ઓદારશ્રી:૬] શશિકરમિર્મલયશૌર્ધવલિતસકલ મુવન: શ્રીમદ્-
મૂમટ્ટદેવ: [૧] તસ્ય [સુ]—
- ૧૦ ત: સમસ્તસદ્ગુણાધારમૂત: પરમમાહેશ્વર: સમધિગતપદ્મમહાશબ્દ: (બ્દો)
મહાસામન્તાધિ
- ૧૧ પતિ: શ્રીમદ્મર્ત્તપદ્મ: સર્વાનેવાગામિનૃપતિમહત્તરવાસાવકાદીન્સમનુવોષ-
યત્ય [સ્તુ વ:]
- ૧૨ સંવિદિતં શ્રીમૃગુકચ્છાવસ્થિતૈર્યથાસ્માભિ: (મિર્)માતાપિત્ર(ય) ઓરા-
ત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમૃદ્(મિ)વૃદ્ધયે [સૌજ]
- ૧૩ પદ્મ વાસ્તવ્યં અધ્વર્યુમાધ્યન્દિન કૌણ્ડિન્યસગોત્રવાજસનેયસપ્રજ્ઞચારિણે
બ્રાહ્મણ મદ્—

૧ ચિહ્નરૂપે છે, ૨ છંદ અનુષ્ટુપ્ ૩ વાંચો રસોનેક. ૪ વાંચો મતૃવદ્ધ: ૫ વાંચો આત્મજ: ૬ પાઠ ચોક્કસ વંચાતો નથી. ૭ વાંચો યજ્ઞોષ. ૮ વાંચો વાસાવકાદીન. ૯ પાઠ શ્ચંકિત છે. ૧૦ વાંચો વાસ્તવ્યાધ્વર્યુ.

- ૧૪ વૂટાય તાવિપુત્રાયે અકૂરેશ્વરવિષયાન્તર્ગતા(ત)[સ્ય] અર્જુનદેવીપ્રામા (મ)
[સ્ય] સુર્ય્યગ્રહણે^૧ ઉદક—
- ૧૫ પૂર્વ સંપ્રતિપાદિતૈશ્વતુર્થભાગઃ ॥ નર્થો વર[મે] વિવા [વશ્વ] વ્ય (વાસ્તવ્ય)
ન(ત)ત્રૈવિષ સામાન્યમા [થ] રસ—
- ૧૬ [ગોત્રાય] માધ્યંદિનસંબ્રહ્મચારિત્રાણ[ણ] ચરમશર્મ પુત્રત્ર[આણ-
જવાય] ચતુર્થ^૨
- ૧૭ દિતઃ । તા(ત)થા સૌજ્ઞપદ્વવાસ્તવ્યાય ત(ત)ત્રૈવિષસામાન્યાયે અધ્વર્યુ
માધ્યન્દિન અસુરાય[ણસગો]
- ૧૮ ત્રાય વાજસનેયસબ્રહ્મચારિણે બ્રાહ્મણ માટલાય મદુ વા .... પુત્રાવ
અર્જુનદેવીપ્રા-
- ૧૯ મોર્થ^૩ ઉદકપૂર્વ આદિત્યગ્રહણે [સંનિ] દત્ત એવમેભ્યઃ અર્જુનદેવીપ્રામઃ
સોદ્રઘ્નઃ[સોપરિક]
- ૨૦ [રો]મૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચાટમટપાવેશ્યઃ સહાભ્યન્તરસિદ્ધિ ....^૪

બીજું—પત્રું

- ૨૧ [યતો]સ્મદ્[—શ્યે]રન્યૈશ્વાગામિનૃપતિભિઃ પ્રવલપવનપ્રેરિ[તોષ] વિજલ
[તરુગચંચલં જી]-
- ૨૨ [વલો]કમમાવાનુગતાનસારાન્વિભવાન્દીર્ષિકાલસ્થેયસશ્વ ગુણાનાક
[લગ્ય સામા-]
- ૨૩ [ન્ય]ભોગમૂપદાનફલેપ્સુભિઃ શશિકરરુચિરં ચિરાય યજ્ઞ [શ્ચિ] જીપુભિઃ
સ[ઓ]યમસ્મદ્વાયો-
- ૨૪ નુમન્તવ્યઃ પાલય[ઈ]તવ્યશ્ચેતિ ય્ [ઓ] વાજ્ઞાનતિમિરપટલાવૃત મતિરા-
ચ્છિન્ધાદાચ્છિન્ધમાનં વાનુમો
- ૨૫ [દેત]સ પંચમિર્મહાપાતકૈ[:]સંયુક્તઃ [:] સ્યાદિત્યુક્તં ચ મર્ગવતા
વ્યાસેન[।]બહુમિર્વસુધા મુ[ક્તા]રા-
- ૨૬ જમિ ... ... તદાફલં ॥ યાનીહદત્તાનિ ... ...

૧ વાંચો પુત્રાયાકૂરે. ૨ વાંચો ગ્રહણ. ૩ આંહી અને પછીની પંક્તિમાં છકછાક કરી છે અને નવાં નામ નાંખ્યાં છે. ૪ વાંચો તથા. પછીના અક્ષરો શકિત છે. ૫ મા અને વ્યં ની વચ્ચે છેક્રો છે દેખાય છે. પ્રથમના અક્ષરોના બીજા પછી અવશેષો છે. ૬ વાંચો ચતુર્થભાગઃ પ્રતિપાદિતઃ. ૭ વાંચો સામાન્યાયાધ્વર્યુ ૮ વાંચો યમુદકપૂર્વમાદિત્ય. ૯ વાંચો એમ્યોર્જુન. ૧૦ પાઠ બધુ અચોક્કસ છે. ૧૧ ચાહમાપાત્રમક શ્લોકો છે.

- ૨૭ .... .. પુનરાવદીત ॥ વિ-
- ૨૮ [ન્યાટવિષ્વ] તોયાસું .... .. હરન્તિ યે ॥ [સ્વદ]
- ૨૯ [તાં] પરદતાં વા યો હરેત વસુંધરાં ॥ (૧) તૈ (તે) ન જાતા જનેતા ચ
નરકે [પા] તિતા ધ્રુવં ॥ સર્વા-
- ૩૦ મેતા [-] ભાવિનઃ પાર્થિવેન્દ્રા[ન્] ભૂયો ભૂયો યાચતે મર્ત્યવૃદ્ધિઃ [૧]
સામાન્યોયં ધર્મસેતુ-
- ૩૧ નૃપાણાં^૨ સ્વે સ્વે કાલે પાલનીયો ભવદ્ભિ[:] ॥ ષષ્ટિર્વ^૩ .... ..
- ૩૨ .... .. ॥ લિખિતમેતન્મયા વાલમ્બ[દ્વ કક્ષે]-
- ૩૩ ણે મદ્વત્સુવસૂનુનાઃ ક્ષનાક્ષરમધિકાક્ષરં વા સર્વમત્ર પ્રમાણમિતિ યદ્[ઉપ]-
- ૩૪ રિ લિખિત['] : શ્રીમન્નાગાવલોકપ્રવ [ર] દ્વમાનવિજય રાજ્યે શ્રીમૃગુ-
કચ્છાવસ્થિતે(ત) [મ]
- ૩૫ [દ્વ] હ્રુવ દૂતકઃ ॥ યત્રાંકતોઽપિ સુવિશુદ્ધસંવત્સરશતાષ્ટકેત્રયોદ્
- ૩૬ [શા] ષિકે ૮૦૦ ૧૦ ૩

૧ વાંચો મર્ત્યવૃદ્ધિઃ ૨ વાંચો નૃપાણાં. ૩ ચાલુ શાપાત્મક શ્લોક છે. ૪ નામ અસ્પષ્ટ છે.

ભાષાન્તર

પં. ૧ મોટા લશ્કરથી જે ઉન્નત છે, જેણે પોતાનો પ્રદેશ શાણુગાર્યો છે, જે જયનો આધાર-ભૂત છે અને જે મેરૂ જેવો છે, એવો ચાહમાન વંશ જય પામે.

પં. ૨-૯ તે વંશમાં શ્રી મહેશ્વરદામ નામનો રાજા ઉત્પન્ન થયો, જેણે પોતાના શૂર પરાક્રમથી દિશાઓ ઉપર હુમલો કર્યો હતો, અનેક લડાઈમાં જેનો હાથ સામા પક્ષના હાથીના કુલસ્થળનો નાશ કરનાર હતો, અને જેણે દુશ્મનોના આખા પક્ષનો (નાશ કર્યો હતો). તેનો પુત્ર શ્રી ભીમદામ હતો, જેણે પોતાનો પ્રતાપ આખા ભૂમણ્ડલમાં પ્રકટ કર્યો હતો, જેને પરાક્રમમાં જ રસ પડતો હતો અને જેના કમળ જેવા બન્ને પગ અનેક રાજાઓના મુગટમાંનાં મણિનાં કિરણોથી ચળકતા હતા. તેનો પુત્ર ભર્તૃવૃદ્ધ હતો, જેના કમલ જેવા પગ અનેક ખંડિયા રાજાના મુગટની કોરથી ઘસાયા હતા અને જેણે આખું ભૂમણ્ડલ જિતી લીધું હતું. તેનો પુત્ર પરમ માહેશ્વર શ્રી હરદામ હતો, જેણે વાહણાં ગયા પછી આકાશમાં ચંદ્રનાં કિરણો જેવી ચળકતી કીર્તિવડે ત્રણે જગતને ઉન્મત્ત બનાવ્યાં હતાં, અને જેના કમલ જેવા પગ તેની પાસે નમતા રાજાઓનાં મસ્તકથી સાફ થઈ ગયા હતા. તેનો પુત્ર ધ્રુલટદેવ હતો, જેણે બધા દુશ્મનોના પ્રદેશની કીર્તિ મેળવી હતી અને જેણે ચંદ્રનાં કિરણો જેવી શુદ્ધ કીર્તિથી સકલ ભુવનને ઘેળું બનાવ્યું હતું.

પં. ૧૦-૧૧ તેનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રીમત્ ભર્તૃવૃદ્ધ જેણે બધા તેવી જ રીતે રાષ્ટ્રકૂટ મહારાજાધિરાજ ધ્રુવરાજે વત્સરાજને મેરૂના મધ્ય ભાગમાં^૧ હરાવ્યો, એમ લખ્યું છે. નાગભટ ૧ લાએ બલુચોને હરાવ્યાનું ગ્વાલિઅરના લેખમાં લખ્યું છે. આ બધાનો ઉલ્લેખ આઠમી સદીમાં^૨ પશ્ચિમ રજપૂતાના ઉપરના મુસલમાન હુમલા સંબંધી હોય, એ સંભવે છે. આ બધા ઉપરથી જેકસનનું કહેવું સાચું હોય કે આ રાજાઓ ગુર્જર હતા અને તેઓનું મુખ્ય ધામ શ્રીમાલ એટલે હાલનું લિનમાળ હતું.

હાંસોટના પતરાંમાંના દાન લેનારનું કુટુંબ તપાસીએ તો જણાશે કે તેના એકાદ પૂર્વજને રાજન કહ્યો છે. તેનો અર્થ એમ નથી કે તે રાજ્ય કરતો હતો. પછીની ચાર પેઢીનાં ચાલુ વખાણુ કર્યાં છે. ખીજા રાજાઓ તેને નમતા એમ પણ લખ્યું છે, પણ તેઓ રાજાઓ હતા, એમ ખાતરી આપનારાં વિશેષણો નથી. ખજી ધ્રુલટદેવ આવે છે, જેને માટે લખ્યું છે કે તેણે પોતાના દુશ્મનોનો પ્રદેશ જિતી લીધો અને આખી દુનિયાને તેની કીર્તિથી જાળવલ્યમાન કરી દીધી. તેનો દીકરો આ પતરાંનો દાન આપનાર, તેને પહેલો ખંડિયો રાજા વર્ણવ્યો છે. તે ભરૂચમાં રાજ કરતો હતો તેથી એમ માની ન શકાય કે તેના પૂર્વજો પણ ત્યાં રાજ કરતા હતા. તેનું એક કારણ એ છે કે ગુર્જરો ઇ. સ. ૭૩૬ સુધી સત્તામાં હતા. ગુર્જરો જે મૂળ સૂર્યના ઉપાસકો હતા^૩ તે દ્વંત્રીને જે સાતમી સદીમાં થયો તેના સમયમાં શૈવ કેમ થયા તે હકીકત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. તેનો દીકરો જયભટ ત્રીજો જેનાં ઇ. સ. ૭૦૬ અને ૭૩૬ નાં દાનપત્રો જાણવામાં છે, તે આ વંશનો છેલ્લો રાજા હતો. તેણે પાંચ મહાશબ્દો મેળવ્યા હતા અને મહાસામન્તાધિ-, પતિ^૪ હતો. એટલે કે તેનામાં ભર્તૃવૃદ્ધ ખીજાના બધા ઇલ્કાઓ હતા. આ ઉપરથી એમ કલ્પના થઈ શકે કે ભરૂચના ગુર્જર વંશનો જયભટ ત્રીજાથી અંત આવ્યો અને તેની પછી ચાહમાન રાજા ભર્તૃવૃદ્ધ ગાદીએ આવ્યો, જે ભરૂચના ગુર્જરોની માફક લિનમાળના ગુર્જરોના તાબામાં હતો.

૧ જુઓ આ બાબતની ચર્ચા સ્વ. જેકસને કરેલી, બો. ગે. વો. ૧ પાર્ટ ૧ કો. પા. ૪૬૬. ૨ સદર પા. ૪૬૭.
૩ જુઓ જેકસન પા. ૧૧૭. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૭૭.

દાન ભૃગુકચ્છમાંથી આપવામાં આવ્યું છે, જે હાલના ભરૂચનું સંસ્કૃતમય રૂપ છે. શક ૭૮૯ નાં ક્રુવરાજ ખીજનાં બગુમરાનાં પતરાંમાં^૧ તેમ જ ખીજે પણ તે નામ વપરાયું છે. અકૂરેશ્વર વિષયમાં અર્જુનદેવી ગામ દાનમાં અપાયું છે. અકૂરેશ્વર તે ભરૂચ પરગણા તાબેનો અંકલેશ્વર તાલુકો હોઈ શકે, પણ અર્જુનદેવી ગામ ઓળખી શકાયું નથી. દાન લેનારના નામમાં છેકછાક થઈ છે, તેથી ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતાં નથી. તેઓ નીચે મુજબ જણાય છે. સૌજપદ્રમાં રહેતા તાવિનો પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટજી વરમેવિમાં રહેતા, ચરમશર્મનનો પુત્ર બ્રાહ્મણ જળ ગુણોનો આધારભૂત હતો અને જેણે પાંચ મહાશબ્દ મેળવ્યા હતા, તે હવે પછીના બધા રાજાઓને, મહત્તરોને, અને વાસાપકોર^૨ ઇત્યાદિને સમજાવે છે કે,

પં. ૧૧-૧૯ તમને બધાને ખબર થાય કે શ્રી ભૃગુકચ્છમાં રહેતો હતો ત્યારે માતા પિતાના તેમ જ મારા પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ માટે સૌજપદ્રમાં રહેતા અધ્વર્યુ, કૌણ્ડિન્ય ગોત્રના, માધ્યન્દિની શાખાના, વાજસનેયી સંહિતા જાણનારા, તાવિના પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટ ખૂટને અકૂરેશ્વર-વિષયમાં આવેલા અર્જુનદેવી ગામનો ચોથો ભાગ સૂર્યગ્રહણને દિવસે મેં (સંકલ્પના) જળપૂર્વક આપ્યો છે (દાનમાં). તેમ જ ચોથો ભાગ ત્રિવેદી, માથર ગોત્રના અને માધ્યન્દિની શાખાના વરમેવિના રહીશ ચરમશર્મનના પુત્ર બ્રાહ્મણ જળને આપ્યો હતો. તેવી રીતે આ અર્જુનદેવી ગામ સૂર્યગ્રહણ પ્રસંગે ત્રિવેદીના કુટુંબના, સૌજપદ્રમાં રહેતા, અસુરાયન ગોત્રના, માધ્યન્દિની શાખાના અધ્વર્યુ, વાજસનેયી સંહિતા જાણનાર ભટ્ટ વા... ના પુત્ર બ્રાહ્મણ ભાટલને સંકલ્પના જળ પૂર્વક આપવામાં આવ્યું હતું.

પં. ૧૯-૨૫ ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો

પં. ૩૨-૩૬ ભટ્ટ વત્સુવના પુત્ર વલ્લી (માંથી આવેલા) ભટ્ટ કક્કે આ લખ્યું છે. ઓછા વયતા અક્ષરો હોવા છતાં આ પ્રમાણભૂત છે. ભૃગુકચ્છમાં રહેતી વખતે ભટ્ટ હૃદયવ દૂતક હોઈને આ દાન શ્રી નાગાવલ્લોકના વિજયમાન રાજ્યમાં મેં આપ્યું છે. સંવત્સર ૮૧૩ માં લખ્યું.

૧ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧. ૨ બહારના આવનારાઓને રહેવાની જગ્યા બતાવનાર અધિકારી.

હસ્તિકુંડિના ધવલના બીજપુરના લેખ^૧

વિ. સં. ૧૦૫૩

સ્વ. પ્રોફેસર કીલ્હોર્ને આ લેખ સંબંધી ટુંકી નોંધ લીધેલી હતી,^૨ પરંતુ આખો લેખ છપાયો ન હોતો. તેથી મી. ડી. આર. ભાંડારકરની સૂચનાથી મૂળ પત્થર ઉપરથી નવું અક્ષરાન્તર તૈયાર કર્યું. તે પત્થર અત્યારે જ્ઞેધપુર મહારાજાની પરવાનગીથી અજમેર મ્યુઝિયમમાં સંચાલિત કરવામાં આવ્યો છે.

આખુ પર્વતની પાસે ઉદ્દેપુરથી સીરાહીના રસ્તા ઉપર બીજપુરથી એક કોસ છેટે મંદિરમાં જવાના દરવાજા ઉપર કેપ્ટન બર્ટ આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો. પણ લોકવાયકા અનુસાર જ્ઞેધપુર સ્ટેટના બાલી પરગણામાં બીજપુર ગામથી બે માઇલ ઉપરના એકાંત જૈન મંદિરની દિવાલમાં તે પત્થર ચણેલો હતો. પાછળથી બીજપુરના જૈન મહાજનની ધર્મશાળામાં તેને લાવવામાં આવ્યો હતો. ત્યાંથી સ્ટેટના ઐતિહાસિક ખાતામાં રાખવામાં આવ્યો હતો અને હવે અજમેર મ્યુઝિયમમાં રાખવામાં આવ્યો છે.

લેખમાં ૩૨ પંક્તિ છે. અને કું. ૨-૮૩ ઈ. પહોળા અને કું. ૧-૪ ઈ. ઉંચા ભાગમાં કોતરેલો છે. તેમાંનો મોટો ભાગ આખોહવાથી ખવાઈ ગયો છે. પહેલી બે પંક્તિ ઘણી ખવાઈ ગઈ છે. કેટલાક છૂટાછવાયા અક્ષરોનાં પોપડાં ઉપડી ગયાં છે. અક્ષરોનું ઠઠ ટૂં ઇંચ અને લિપિ ઉત્તર વિભાગની નાગરી છે અને વિ. સં. ૧૦૮૦ ના વિગ્રહરાજના લેખની લિપિને મળતી આવે છે. પંક્તિ ૨૨ અને ૩૨ સિવાય લેખની ભાષા સંસ્કૃત પદમય છે. બ અને વ વચ્ચેનો ફેરફાર સાચવ્યો નથી. ૨ પછીના વ્યંજનને બેવડા લખ્યા છે. સાધારણ રીતે અનુસ્વાર વાપરેલા છે, પણ અનુનાસિક પણ જોવામાં આવે છે. ૨ અને ૬ તેમજ ૭ અને ૭ વચ્ચે ગડબડાટ કરેલ છે. પં. ૧ લીમાં ઉપધ્માનીય વિસર્ગનો ઉપયોગ કરેલ છે અને તેનું સ્વરૂપ નોંધ કરવા જેવું છે. છેલી પંક્તિમાં શ્રી નું આભૂષણ રૂપચિહ્ન ત્રણ વાર વાપર્યું છે.

વાસ્તવિક રીતે જોતાં આ પત્થર ઉપર બે જુદા જુદા લેખો કોતરેલા છે. પહેલો વિ. સં. ૧૦૫૩(પં. ૧૬ અને ૨૨)નો અને બીજો વિ. સં. ૯૯૬(પં. ૩૧ અને ૩૨)નો છે. પહેલો લેખ પં. ૧ થી ૨૨ સુધીનો છે અને તે સૂર્યાચાર્ય રચેલી ૪૦ શ્લોકની પ્રશસ્તિ છે.^૪ પહેલા બે શ્લોકમાં જીન અગર તીર્થંકરની સ્તુતિ છે. શ્લોક. ૩ જામાં કોઇ રાજવંશનું નામ છે, જે નબ્દ થયું છે. ૪ થામાં રાજકુમાર હરિવર્મન અને તેની પત્ની રચિનાં નામ છે. હરિવર્મનથી વિદગ્ધ ઉત્પન્ન થયો (શ્લોક. ૫), જેને લેખના બીજા ભાગમાં રાષ્ટ્રકૂટ કહ્યો છે. વિદગ્ધરાજનો વાસુદેવ ધર્મશુર હતો અને તેને ધાર્મિક જ્ઞાન આપ્યું અને હસ્તિકુંડીમાં જીનનું મંદિર બંધાવવાને પ્રેર્યો. કુમારે સુવર્ણથી તુલાવિધિ કરી હતી અને કું ભાગનું સુવર્ણ જીનને અર્પણ કર્યું અને કું ધર્મશુર વાસુદેવે રાખ્યું. વિદગ્ધ પછી મમ્મટ (શ્લોક. ૮) ગાદીએ આવ્યો અને ત્યારબાદ ધવલ આવ્યો (શ્લોક. ૯). છેલા રાજાની સ્તુતિ લગભગ દશ શ્લોકમાં કરી છે. દશમા શ્લોકમાં તેણે એક રાજા(જેનું નામ શુભ થયું છે)ને તથા ગુર્જરાના રાજાને, જ્યારે મુંજે મેહપાટ(મેવાડ)ના નાકરૂપ આઘાટનો નાશ કર્યો અને તેમને બગાડ્યા ત્યારે આશરો આપ્યાનું લખ્યું છે. પ્રો. કીલ્હોર્ને

૧ એ. ઈ. વો. ૧૦ પા. ૧૭ પંક્તિ રામકર્ણ. ૨ જ. એ. સો. બે. વો. ૬૨ પાટ ૧ નં. ૪ પા. ૩૦૬-૧૪. ૩ ચિહ્ન વિસર્ગની અને પંક્તિની ઉપર મુક્યું છે. તેથી આ ચિહ્ન ઉપધ્માનીય માટે હોવાનું સંભવિત નથી. વંત્રો. ૪ કેટલાક શ્લોકની રાખ્યા લેખમાં લખી છે. પણ શ્લોક ૨૪ ને ભૂલથી ૨૫ લખ્યો છે અને તે ભૂલ ઉપર સુધી ચાલી આવી છે. પરિણામે ખરેખર શ્લોક ૪૦ છે જ્યારે કોતરનારે ૪૧ લખ્યા છે. તંત્રી.

કલ્પના કરી છે તે અનુસાર આ મુંજ તે માળવાનો વાક્યપતિ મુંજ હોવો જોઈએ. તેની વિ. સં. ૧૦૩૧, ૧૦૩૬, અને ૧૦૫૦ એમ સાલો મળેલી છે. ગુર્જરાનો અધિપતિ તે ચાલુક્ય મૂળરાજ પહેલો હોવો જોઈએ. બીજા રાજાનું નામ ખોમાણ વાંચીએ તો પણ તે તો મુંજ પહેલાં ઘણા કાળ ઉપર થઈ ગયો હતો તેથી સમકાલીન સંભવતો નથી. આઘાટ તે ઉદેપુરના સ્ટેશન પાસેનું હોવાનું આહડ હોવું જોઈએ. તેના ઉપરથી આહડિયા નામ નીકળ્યું હોવું જોઈએ. શ્લોક ૧૧ માં લખ્યું છે કે ધવલે મહેન્દ્રને દુર્લભરાજના કિસ્સામાં રક્ષણ આપ્યું હતું. વિ. સં. ૧૦૩૦ ના હર્ષ-લેખમાં^૧ આહમાન વિગ્રહરાજનો ભાઈ આ દુર્લભરાજ હતો. આનું નામ બિન્નલિયા અને કિણ્વસરિઆ લેખોમાં પણ આવે છે. નદુલના આહમાન ઉપરના લેખમાં^૨ મહેન્દ્રને વિગ્રહપાલને પુત્ર અને લક્ષમણને પ્રપૌત્ર માન્યો છે. શ્લોક ૧૨ માં ધવલે ધરણિવરાહને મદદ કર્યાનું લખ્યું છે. મૂલરાજે આ ધરણિવરાહની સત્તા તોડી પાડી હતી. છેલ્લો રાજા તે ચૌલુક્ય વંશનો છેલ્લો રાજા છે. ધરણિવરાહ કોણ હતો તે ચોક્કસ થઈ શક્યું નથી. સંભવિત છે કે તે પરમાર રાજા હતો અને મારવાડમાં નવકોટનો માલિક હતો. પોતાના ભાઈને તેણે નવકોટ વેચ્યાનું એક હિન્દી શ્લોકમાં લખ્યું છે.^૩ શ્લોક ૧૩ થી ૧૮ માં ધવલનાં વખાણ છે. પણ તેમાંથી ઐતિહાસિક હકીકત કંઈ મળતી નથી. શ્લોક ૧૯ માં વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે રાજ્ય છોડ્યાની અને બાલપ્રસાદને ગાદી ઉપર બેસાડ્યાની હકીકત છે. ત્યાર પછીના બે શ્લોકમાં પણ સ્તુતિ જ છે. બાલપ્રસાદની રાજધાની હસ્તિકુણ્ડિકા (હાથુણ્ડ) હોવાનું શ્લોક ૨૨ માં લખ્યું છે. શ્લોક ૨૩ થી ૨૭ માં હસ્તિકુણ્ડિકાનું વર્ણન છે. પછીના બે શ્લોક શાન્તિભદ્ર સૂરી, જેને શ્લોક ૩૦ માં વિદગ્ધ રાજના ધર્મગુરુ વાસુદેવનો શિષ્ય કહ્યો છે તેના સંબંધી છે. શ્લોક ૩૩ માં હકીકત આપી છે કે હસ્તિકુણ્ડિકા ગોષ્ઠીએ ઋષભનાથના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો. શ્લોક ૩૬-૩૭ માં લખ્યું છે કે મંદિર મૂળ વિદગ્ધરાજે બંધાવ્યું હતું પણ જીર્ણોદ્ધાર પછી વિ. સં. ૧૦૫૩ ના માઘ સુદિ ૧૩ ને દિને શાન્તિભદ્રે મૂર્તિની સ્થાપના કરી. તૂલાવખતે વિદગ્ધરાજે મંદિરને દાન કરેલું અને પાછળથી ધવલે પિપ્પલ નામના કુવાનું દાન કર્યું હતું.

ત્યાર પછીના શ્લોકમાં દાન સદાકાળ ટકી રહે તેવી ઇચ્છા બતાવી છે અને તે પછીના શ્લોકમાં પ્રશસ્તિ લખનાર સૂર્યાચાર્યનું નામ છે. પછી ગદ્યમાં લંબાણપૂર્વક તિથિ આપી છે. રવિવાર વિ. સં. ૧૦૫૩ માઘ સુદિ ૧૩ પુબ્ય નક્ષત્ર ઓ. કીલ્હોર્નની ગણતરી પ્રમાણે આ દિવસ ઇ. સ. ૯૯૭ ના જાનેવારીની ૨૪ મી તારીખે આવે છે. તે દિવસ તેરશ સૂર્યોદય પછી ૭ અને ૪૦ મિનિટે પુરી થાય છે.^૪ આ તિથિએ ઋષભનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને ધ્વજ ચઢાવ્યો હતો. જીર્ણોદ્ધાર પહેલાંની મૂર્તિ મૂલનાથક ગોષ્ઠીનાં અમુક માણસોએ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તેઓનાં નામ આપ્યાં છે.

લેખનો બીજો ભાગ સ્વતંત્ર રીતે લખાયો છે અને પં. ૨૩ થી ૩૨ સુધીમાં ૨૧ શ્લોક રૂપે છે. પાછળથી આપેલા તેજ મંદિરને દાન સંબંધી હોઈ, આ ભાગ પાછળથી લખાયો હોવો જોઈએ. મમ્મટ સુધીની વંશાવળી આમાં પણ આપી છે. જૈનધર્મની પ્રશંસાથી લેખની શરૂવાત થાય છે. (શ્લોક. ૨) હરિવર્મા નામે રાજા હતો અને તેની પછી તેનો પુત્ર વિદગ્ધ-રાજ આવ્યો. તે રાષ્ટ્રકૂટ વંશના કલ્પવૃક્ષ જેવો હતો. તેનો પુત્ર મમ્મટ થયો (શ્લોક. ૪). શ્લોક. ૫ થી ૭ સુધીમાં લખ્યું છે કે પોતાના ગુરુ ષલભદ્ર માટે વિદગ્ધે ચલાવ્યું હતું અને મમ્મટે તેને અનુમતિ આપી અને તેની વિગત શ્લોક ૮ થી ૧૭ સુધીમાં આપે છે. (૧) દરેક

૧ એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૧૬ ૨ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૭૧ ૩ છપ્પય ॥ મંડોવર (૧) સામંત, હુવો અજમેર (૨) સિદ્ધસુવ. ગઢ પૂંગલ (૩) ગજમલ્લ, હુવો લોદ્રવૈ (૪) માળ મુવ ॥ અહપહ અરબદ (૬) મોજરાજા જાલંદર (૬) ગોગરાજ ઘરઘાટ (૭) હુવો હાંસુ પારકર (૮) ॥ નવકોટ કિરાહ (૯) સંજુગત, થિર, પંવારહર ચપ્પિયા. ધરણીવરાહધર માફ્યાં, કોટવાટ જૂ જૂં કિયા ॥ ૧ ॥ ૪ જ. બે. એ. સો. વો. ૬૨ પાઈ ૧ લો પા. ૩૧૦.

૨૦ પોઠ ઉપર ૩. ૧ એક; (૨) દરેક ગાડાદીઠ ૩. એક (ગામમાંથી અગર ગામ આગળથી પસાર થાય તેવા માટે). (૩) તેલની ઘાણીમાં એક ઘડા દીઠ એક કર્પ; (૪) ભટ્ટલોકોએ ૧૩ પાનનાં ખીડાં (ચોદલકા). (૫) છૂત રમનારાઓએ એક પેલક. (૬) દરેક અરધદે (રેટવાળો કૂવો) ઘઉં અને જવાનો એક આઢક (ચાર શેર) (૭) પેકાદીઠ પાંચ પળી. (૮) દરેક ભારે (૨૦૦૦ પલ) એક વિશેષક.^૧ (૯) ૩, ૨ કેશર, ગુંદ, ઊન આદિના દરેક ભારે દસ પલ અને (૧૦) ભરીને આપી શકાય તેવી ચીજ જવ, ઘઉં, મગ, મીઠું, રાણ ઇત્યાદિના એક દ્રાણે એક માણક, એ પ્રમાણે દાનમાં આપવું જોઈએ. આ પ્રમાણે વિદગ્ધરાજે દાનમાં આપેલ હતું. તેનો ૩ લાગ જીન અર્હતને મળે અને ૩ ગુરૂ બલભદ્રને વિદ્યાધન તરીકે મળે, એવી વ્યવસ્થા હતી. વિદગ્ધરાજે કરેલા દાનની તિથિ શ્લોક. ૧૯ માં સં. ૯૭૩ ના આષાઠ માસ-માંની હતી અને મમ્મટે તેને વિ. સં. ૯૯૬ ના માઘ વદિ ૧૧ ને દિવસે કાયમ કર્યું. છેલ્લા શ્લોક ૨૧ માં લખ્યું છે કે આ દાન કેશવદાન સૂરિના વંશવારસ પર્વત, પૃથ્વી, સૂર્ય, ભરત ખણ્ડ, ગંગા, સરસ્વતી, તારા, પાતાલ અને સમુદ્રના અસ્તિત્વ સુધી ભોગવે. છેવટે તિથિઓ અંકમાં લખી છે અને લેખ સૂત્રધાર શતયોગેશ્વરે કોતર્યો છે.

૧ (આ સિક્કાનું નામ વિઝહરાજના હર્ષના ચિલાલેખમાં (એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૩૦) અને મયનદેવના રાજેરના લેખમાં (એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૨૬૪) આવે છે. વિશેષક અને વિસોવક બન્ને સિયદોણીના લેખમાં (એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૧૬૬) આવે છે. પ્રો. હિલ્ડોર્ન તેનો અર્થ કોઈ સિક્કાનો વિસમો ભાગ એવો કરે છે. ટંત્રી. ૨ (સંભવ છે કે દાનના ૯ અને દશ નંબર મમ્મટે ઉમેર્યા હોય. પણ શબ્દરચના એવી છે કે આવરી પૂર્વક કહી શકાય તેમ નથી.) ટંત્રી લેખ ૮૭

અક્ષરાન્તર^૧

૧ — — — — — ॥ વિરકે ? ~ ~ — પજે ? [રક્ષાસંસ્થા ?]

જવસ્તવઃ । પરિશાસતુ ના — — — પરા[ર્થસૂચ્યા ?] પના જિનાઃ ॥

૧ તે વૈઃ પાંતુ [જિના] વિનામસમ[યે યત્પા] દપદ્મોન્મુખપ્રેસ્વા
સંસ્યમયૂસ્વ[શે] સ્વરનસ્વશ્રેણીષુ વિવો(વિન્વો) દયાત્ ।

પ્રાયૈકાદશભિર્ગુણં દશશતી શકસ્ય શુંભદ્રશાં કસ્યસ્યાદ્ગુણકારકો
ન યદિ વા સ્વચ્છાત્મનાં સંગર્ભઃ ॥ ૨

૨ — ~ ક્ત— — નાસત્કરીલો ? [૫] શોમિતઃ । સુસે(શે) [સ્વર] ~ —

— લૌ મૂર્ધ્નિ રુદો મહીભતાં ॥ ૩ અભિવી(વિ) અદ્રુચિં કાંતાં

સાવિત્રીં [ચતુ] રા [૧] નઃ । હરિવર્મા વ(વ) ભૂવાત્ર ભૂવિ-

ભુર્ભુવનાધિકૈઃ ॥ [૪] સકલલોકવિલોક(ચ) નપંકજસ્ફુરદનં-

બુદવા(વા) લદિવાકરઃ । રિપુવધૂવદનેદુહ્તદ્યુતિઃ

૩ સમુદપાદિ વિદગ્ધનૃપ[સ્તતઃ] ૧ ॥ [૫] સ્વાચાર્યૈર્યો રુચિરવચ[નૈર્વા]

સુદેવાભિધાનૈર્વો(વૌ) ધં નીતો દિનકરકરૈર્નારિજન્માકરો વ[૧]

પૂર્વ જૈનં નિજમિવ યશો[કારયદ્ધ] સ્તિકુંડયાં રમ્યં હર્મ્ય ગુરુ-

હિમગિરેઃશૃંગસૃં(શૃં) ગારહારિ ॥ ૬ દાનેન તુલિતવ(વ) લિ

ના તુલાદિદાનસ્ય યેન દેવાય । ભાગ[દ્વયં] વ્યતીર્યત ભાગશ્ચા-

૪ [ચાર્યવ] ર્યાય ॥ ॥ [૭] તસ્માદભૂ[ચ્છુદ્ધ] સત્વો(ત્વો) મંમટાસ્યો

મહીપતિઃ । સમુદ્રવિજયી શ્લાઘ્યતરવારિઃ સદર્મ્મ(મ્મિ) કઃ ॥ ૮

તસ્માદસમઃ સમજનિ[સમસ્ત] જનજનિતલોચનાનંદઃ । ષ[વ]

લો વસુધાવ્યાપી ચંદ્રાદિવ ચંદ્રિકાનિકરઃ ૧ ॥ [૯] મંક્ત્વા ઘાટં

ઘટાભિઃ પ્રકટમિવ મદં મેદપાટે મટાનાં જન્યે રાજન્ય—

૫ જન્યે જનયતિ જનતાજં રણ મુંજરાજે । [શ્રી] ૧ માળે [પ્ર] ગણે હરિણ હવ

મિયા ગૂજ્જરેશે વિનષ્ટે તત્સૈન્યાનાં સ(શ) રણ્યો હરિરિવશરણે

યઃ સુરાણાં વ(વ) મૂવં ॥ [૧૦] શ્રીમદુલ્ભરાજભૂમુજિ મુજૈર્મુ-

જત્યમંગાં મુવં દંડૈર્મળ્લનશૌળ્લચંડસુમટૈસ્તસ્યાભિમૂતં વિમુઃ । યો

દૈત્યૈરિવ તારક—

૧ મૂળ પત્થર ઉપરથી (પંડિત રામકૃષ્ણે રચિત મને મોકલ્યું હતું, જેમાં દરેક પંક્તિના પહેલાં હસ અક્ષર ત્રુટક દેખાય છે. પણ મેં તેને શંકિત મૂક્યા નથી; કારણ કે પંડિતની નકલ મૂળ પત્થર ઉપરથી કરેલી છે.) તંત્રી. ૨ છંદ અનુષ્ટુપ્. ૩ ઉપદ્રમાનીય માટે ચિહ્ન છે. ૪ શાર્દૂલવિક્રીડિત. ૫ છંદ અનુષ્ટુપ્. ૬ છંદ અનુષ્ટુપ્. ૭ છંદ દ્રુતવિલગ્નિત. ૮ છંદ મંદાકાન્તા. ૯ છંદ અનુષ્ટુપ્. ૧૦ છંદ આર્યા. ૧૧ આંહી માત્ર ૧૨૫૯ છે અને બે ૮૫૬ છે, ત્યાં સોમાળ વાંચવાની ધરજા થાય છે, પણ આ લેખમાં સ વિચિત્ર રીતે લખાયો છે. ૧૨ છંદ સ્તમ્ભરા.

६ प्रभृतिभिः श्रीमान् [म] हेंद्रं पुरा सेनानीरिव नीतिपौरुषपरो नैषीत्परां
निर्वृत्तिं ॥ [११] यं मूलादुदमूलयद्गुरुबलः श्रीमूलराजो नृपो
दर्प्पाधो धरणी वराहनृपतिं यद्वद्वि (दिवं) पः पादपं । आयातं
भुवि कांदिशीकमभिको यस्तं शरण्यो दधौ दंष्ट्रायामिव रूढमूढमहिमा
कोलो महीमण्डलं ॥ १२^१

७ इत्थं पृथ्वीभर्तृभिर्नाथमानैः सा — — सुस्थितैरास्थितो यः ।
पाथोनाथो वा विपक्षात्स्वप [क्षं] रि (र) क्षाकाक्षै रक्षणे
वद्धकक्षैः ॥ [१३] दिवाकरस्येव करैः कढेरैः करालिता भूप-
कदंब (ब) कस्य [।] अशिश्रियंतापहतोरुतापं यमुन्नतं पादप-
वज्जनौघाः^३ ॥ [१४] धनुर्धरशिरोमणेरमल धर्ममभ्यस्यतो जगा—

८ म जलधेर्गुणो [गु] रुरमुष्य पारं परं । समीयुरपि संमुखाः सुमुखमार्गणानां
गणाः सतां चरितमद्भुतं सकलमेव लोकोत्तरं^५ ॥ [१५] यात्रासु
यस्य वियदौर्णविषुर्विशेषात्त्व [द्ध] वस्मत्तुरंगखुरखातमही
रजांसि । तेजोभिरुज्जितमनेन विनिर्जितत्वाद्भास्वान्विलज्जितहवा-
तितरांतिरोभूत्^६ ॥ १६

९ न कामनां मनो धीमान् ध ^७ ^८ लनां दधौ । अनन्योद्धार्य सत्कार्यभार-
धुर्येयतोपि यैः ॥ [१७] यस्तेजाभिरहस्करः करुणया शौद्धोदनिः
शुद्धया ।^९ भीष्मो वंचनवंचितेव वचसा धर्मेण धर्मात्मजः ।
प्राणेन प्रलयानिलो व (ब) लभिदो मंत्रेण मंत्रीपरो रूपेण
प्रमदाप्रियेण

१० मदनो दामेन क [ण्णो] भवर्त् ॥ [१८] सुनयतनयं राज्ये वा (वा) -
लप्रसादमतिष्टिपत्परिणतवया निःसंगो यो व (ब) भूव सुधीः स्वयं ।
कृतयुगकृतं कृत्वा कृत्यं कृतात्मचमु (म) कृतीरकृत सुकृति नो
कालुष्यं करोति कलिः सतां^{१०} ॥ [१९] काले कलावपि
किलामलमेतदीयं लोका विलोक्य कलनातिगतं गुणौ—

११ धं । [पार्था] दिपार्थिव [गुणा] न् गणयंतु सत्पानेकं व्यधाद्गुणनिधिं
यमितीव वेधाः^{११} ॥ २० गोचरयंति न वाचो यच्चरितं चंद्रचंद्रिका
रुचिरं । वाचस्पतेर्वचस्वी कोवान्यो वर्णयेत्पूर्णं ॥ [२१]

१ शार्ङ्गविहीडित. २ छंद शास्त्रिणी. ३ छंद उपेन्द्रवज्रा. ४ छंद पृथ्वी. ५ छंद वसंततिवहा.
६ छंद अनुष्टुप्. ७ विराभयिहनी ७३२ नथी. ८ छंद शार्ङ्गविहीडित. ९ छंद हरिष्ठा.
१० छंद वसंततिवहा. ११ छंद आर्या.

રાજધાની ધ્રુવો ભર્તુસ્તસ્થાસ્તે હસ્તિકુણ્ડિકા । અલકા ધનદસ્યેવ
ધનાઢ્યજનસેવિતા' [૨૨] નોહારહારહરહાસ[હિ]—

૧૨ [માં] શુહારિ [જ્ઞા]ત્કા[ર] વારિ [ધ્રુ] વિ રાજવિનિર્જ્ઞરાણાં ।
વાસ્તવ્યભવ્યજનચિત્તસમં [સ] મંતાત્સંતાપસંપદપહારપરં પરેષાં' ॥
[૨૩] ધૌતકલધૌતકલશાભિરામરામાસ્તનાઙ્ગ નયસ્યાં । સંત્ય-
પેરેપ્યપહારાઃ સદા સદાચારજનતાયાં' ॥ ૨૫ (૨૪) સમદમદના
લીલાલાપાઃ પ—

૧૩ નાકુલાઃ કુવલયદશાં સંદૃશ્યંતે દશસ્તરલાઃ પરં । મલિનિતમુખા
યત્રોદૃત્તાઃ પરં કઠિનાઃ કુચા નિવિઙ્ગરચના ની(વી)બંધાઃ પરંકુટિલાઃ
કચાઃ' ॥ [૨૬] ગાઢોતુંગાનિ સાર્દ્ધં શુચિકુચકલશૈઃ કામિનીનાં
મનોજ્ઞૈર્વિસ્તીર્ણાનિ પ્રકામં સહ ધનજયનૈર્દેવતા મંદિરાણિ । આજંતે દ-
ભ્રશુભ્રા [ણ્ય]—

૧૪ તિશયસુભગં નેત્રપાત્રૈઃ પવિત્રૈઃ સત્રં ચિત્રાણિ ધાત્રીજનહૃતહૃદયૈર્વિભ્રમૈર્યત્રસત્રં' ॥
[૨૬] મધુરાધનપર્વાણોદ્દયરૂપા રસાધિકાઃ । યત્રેક્ષુવાટા લોકેભ્યો
નાલિકત્વાદ્ધિદેલિમાઃ' ॥ [૨૭] અસ્યાં સૂરિઃ સુરાણાં ગુરુરિવ ગુ
[રુ] ભિર્ગૌરવાર્હો ગુણૌધૈર્મૂપાલાનાં ત્રિલોકીવલયવિલ—

૧૫ સિતાનંતરાનંતર્કીર્તિઃ । નામ્ના શ્રીશાંતિભદ્રોભવદભિભવિતું ભાસ[મા]નાસ-
માના કામં કામં સમ [ર્થા] જનિતજનમનઃ સંમદા યસ્ય મૂર્તિઃ' ॥
[૨૮] મન્યેમુના મુનીન્દ્રેણ[મ]નોમ્ રૂપનિર્જિતઃ સ્વપ્નેપિ
ન સ્વરૂપેણ સમગંસ્તાતિલજ્જિતઃ' ॥ [૨૯] પ્રોદત્પદ્માકરસ્ય
પ્રકટિતવિકટાશેષહા (મા) વ—

૧૬ સ્ય સૂરેઃ સૂર્યસ્યેવામૃતાંશું સ્ફુરિતશુભરુચિં વાસુદેવાભિવસ્ય । અધ્યાસીનં પદવ્યાં
યમમલવિલસજ્ઞાનમાલોક્ય લોકો લોકાલોકાવલોકં સકલમચ કલ-
ત્કેવલ સંભવીતિ' ॥ [૩૦] ધર્માભ્યાસરતસ્યાસ્ય સંગતો ગુણ-
સંપ્રદઃ । અભગ્નમાર્ગણેચ્છસ્ય ચિત્રં' ૧૦ નિર્વાણવાંચ્છ(છ)તા
(ના) ॥ ૩૨ (૩૧)

૧૭ કમપિ સર્વગુણાનુગતં જનં વિધિરયં વિદધાતિ ન દુર્વિધઃ । ઇતિ કલંકનિરાકૃતયે
કૃતી યમકૃતેવ કૃતાલિલસદ્ગુણં' ૧૨ [૩૨] તદીયવચનાજિજં

૧ ૭૬ અનુબુધ. ૨ ૭૬ વસન્તતિલકા. ૩ ૭૬ આર્યા. ૪ ૭૬ હરિણી. ૫ ૭૬ સમ્પદા.
૬ ૭૬ અનુબુધ. ૭ ૭૬ સમ્પદા. ૮ ૭૬ અનુબુધ. ૯ ૭૬ સમ્પદા. ૧૦ ૫૨૧ શ્લોક વાચ્યા છે.
૧૧ ૭૬ અનુબુધ. ૧૨ ૭૬ દુતવિશ્લિપિત.

ધનકલત્રપુત્રાદિકં વિલોક્ય સકલં ચલં દલમિવાનિલાંબો[ણિ]
તં । ગરિષ્ઠગુણગોષ્ઠયદઃ સમુદદીધરદ્વીરધીદારમતિમુંદરં પ્રથમ—

૧૮ તીર્થકૃન્મંદિરં^૧ ॥ ૩૪ (૩૩) [રક્તં] વા રમ્યરામાણાં મણિતારાવરાજિતં ।
ઇદં મુખમિવાભાતિ ભાસમાનવરાલકં^૨ ॥ [૩૪] ચતુરસ્ર[પટ્ટજ ?]
નઘા[ડ્ડ] નિકંશુભશુક્તિ કરોટકયુક્તમિદં । બહુભાજનરાજિ
જિનાયતનં પ્રવિરાજતિ ભોજનધામસંમં ॥ ૩૬ (૩૫) વિદગ્ધ-
નૃપકારિતે જિનગૃહે-

૧૯ તિજીર્ણે પુનઃ સમં કૃતસમુદ્ગતાવિહ ભવાં[બુ]ધિરાત્મનઃ । અતિષ્ઠિપત
સોપ્યથ પ્રથમતીર્થનાથાકૃતિં સ્વકીર્તિમિવ મૂર્તતામુપગતાં સિતાંશુ-
ચુતિં^૩ ॥ ૩૭ (૩૬) શાંત્યાચાર્યૈસ્ત્રિપંચાશે સહસ્રે શરદામિયં ।
માઘશુક્લત્રયોદશ્યાં સુપ્રતિષ્ઠૈઃ પ્રતિષ્ઠિતાં ॥ ૩૮ (૩૭) વિદગ્ધનૃપતિઃ
પુરા યદતુલં તુલાદે-

૨૦ ર્દૌ સુદાનમવદાનધીરિદમપીપલન્નાદ્રુતં । યતો ધવલમૂપતિર્જિનપતેઃ સ્વયં
સાત્મ[જો]રઘટ્ટમથ પિપ્પલોપપ[દક્]પકં પ્રાદિશત્ ॥ ૩૯ (૩૮)
યાવચ્છેષશિરસ્થમેકરજતસ્થૂળાસ્થિતાભ્યુલ્લસત્પાતાલાતુલમંડપામલતુલા-
માલંબતે ભૂતલં । તાવત્તાર-

૨૧ સ્વામિરામરમણી[ગં]ધર્વધીરધ્વનિર્દ્વામન્યત્ર ધિનોતુ ધાર્મિકધિયઃ [સ]દ્વપ-
વેલાવિ[ધૌ]^૪ ॥ ૪૦ (૩૯) સાલંકારા સમધિકરસા સાધુસંધાન-
બંધા શ્લાઘ્યશ્લેષા લલિતવિલસર્ત્તા દ્વિતાસ્ત્રયાતનામા । સદૃષ્ટાભ્યા રુચિર-
વિરતિર્દ્યુર્યમાધુયવર્યા સૂયાચાર્યૈર્વરચિ રમણીવા-

૨૨ તિ[રમ્યા] પ્રશસ્તિઃ ॥ ૪૧ (૪૦)* સંવત્ ૧૦૫૩ માઘશુક્લ ૧૩
રવિદિને પુણ્યનક્ષત્રે શ્રીરિ(ક્ર)ષમનાથદેવસ્ય પ્રતિષ્ઠા કૃતા મહાધ્વ-
જમ્ધારોપિતઃ ॥ મૂલનાયકઃ ॥ નાહકર્જિદજસશંપૂરભદ્રનાગપોચિ-
[સ્થ]શ્રાવકગોષ્ઠિકૈરશેષકર્મ્મક્ષયાર્થ સ્વસંતાનભવાઢિતર-

૨૩ [નાર્યં ચ]ન્યાયોપાર્જિતવિત્તેન કારિતઃ ॥ ૪૨ ॥ પરિવારદર્પમથનં હેતુ નય-
સહસ્રમંગલાકારીર્ણં । મન્યજનદુરિતશમનં જિનેન્દ્રવરશાસનં જયતિ^૫
॥ [૧] આસીદ્ધીધન સંમતઃ શુભગુણો ભાસ્વત્પતાપોજ્વ(જ્વ)લો
વિસ્પષ્ટપ્રતિભઃ પ્રભાવકલિતો મૂપોત્તયાં (મા)ગાર્હિતઃ । યોષિત્પી-

૧ ૭૬ પૃથ્વી. ૨ ૭૬ અનુષ્ટુપ્. ૩ ૭૬ તોટક. ૪ ૭૬ પૃથ્વી મવાંબુધિ પાઠ છે, ૫મ ૭૬ અનુસાર
મવાંબુધે. ૫ ૭૬ અનુષ્ટુપ્. ૬ ૭૬ પૃથ્વી. ૭ ૭૬ શાર્દૂલવિકીરિત. ૮ ૭૬ મંદાકાન્તા. ૯ ૭૬ આર્યા.
ભેખ ૮૮

૨૪ નપયોધરાંતરસુલાભિષ્વંગસંલાલિતો યઃ શ્રીમાન્હરિવર્મ્મ ઉત્તમમણિઃ સદ્વંશહારે
ગૈરૌ ॥ [૨] તસ્માદ્વ(દ્વ)ભૂવ મુવિ ભૂરિગુણોપપેતો ભૂષપ્ર[મ]
તમુકુટાર્ચિતપા[દ]પીઠઃ । શ્રીરાષ્ટ્રકૂટકુલકાનનકલ્પવૃક્ષઃ
શ્રીમાન્વિદગ્ધનૃપતિઃ પ્રકટપ્રતાપૈઃ ॥ [૩] તસ્માદ્ભૂપ-

૨૫ ગણા — — — તમા[કીર્ત્તેઃ] પરં ભાજનં સંભૂતઃ સુતનુઃ સુતોતિમતિમાન્શ્રી-
(ઞ્શ્રી) મંમટો વિશ્ર(શ્રુ)તઃ । યેનાસ્મિન્નિજરાજવંશગગને ચન્દ્રાયિતં
ચારુણા તેનેદં પિતૃશાસનં સમધિકં કૃત્વા પુનઃ પાલ્યતે ॥ [૪]
શ્રીબલભદ્રાચાર્ય વિદગ્ધનૃપપૂજિતં સમમ્યર્ચ્ય । અ(આ) ચંદ્રાર્ક
યાવદ્દત્તં ભવતે મયા

૨૬ — — — ॥ [૫] [શ્રીહસ્તિ]કુંડિકાયાં ચૈત્યગૃહં જનમનોહરં ભક્ત્યા ।
શ્રીમદ્બલભદ્રગુરોર્યદ્વિહિતં શ્રીવિદગ્ધેન ॥ [૬] તસ્મિન્લો(હો)-
કાન્સમાદ્વય નાનાદેશસમાગ[તાન્] । આચંદ્રાર્કસ્થિતિં યાવત્લાશનં
દત્તમક્ષયં ॥ [૭] [રૂ]પક એકો દેયો વહતામિહ વિંશતેઃ
પ્રવહણાનાં । ધર્મ-

૨૭ — — — — — કયાવિક્રયે ચ તર્થા ॥ [૮] સંભૃતગંડ્યા
દેયસ્તથા વહંત્યાશ્ચ રૂપકઃ શ્રેષ્ઠઃ । ઘાણેષ્ટે ચ કર્ષો દેયઃ સર્વેણ
પરિપાટ્યો ॥ [૯] શ્રી[મદ્] લોકદત્તા પત્રાણાં ચોલિકા ત્રયોશિકા ।
પેલ્લકપેલ્લકમેતદ્દ્યૂતક[રૈઃ] શાસનેદેયં^{૧૦} ॥ [૧૦] દેયં પલાસ(શ)
પાટકમર્યાદાવર્તિક-

૨૮ — — — — — । પ્રત્યરઘ[કું] ધાન્યાલકં તુ ગોધૂમયવ પૂર્ણ^{૧૧} ॥ [૧૧] પે-
ચ પંચપલિકા ધર્મસ્ય વિંશોપકસ્તથા ભારે । શાસનમેતત્પૂર્વ
વિદગ્ધરાજેન સંદેત્તં ૧૩ ॥ [૧૨] [કર્પ્યા]સકાંસ(સ્ય)કુંકુમ[પુર]-
માંજિષ્ઠાદિ સર્વમાંડસ્ય । [દ]શદશ પલાનિ ભારે દેયાનિ વિક-

૨૯ — — — — — ॥ [૧૩] આદાનાદેતસ્માદ્ભાગદ્વયમર્હતઃ કૃતં ગુરુણા । શેષ-
સ્તૃતીયભાગો વિદ્યાધનમાત્મનો વિહિતઃ ॥ [૧૪] રાજા તત્પુત્રપૌત્રૈશ્ચ
ગોષ્ઠયા પુરજનેન ચ । ગુરુદેવધનં રક્ષ્યં નોપે [ક્ષ્યં દિતમિ(મી)-
પ્સુમિઃ]^{૧૨} ॥ [૧૫] દત્તે દાને ફલં દાનાત્પાલિતે પાલનાત્ફલં ।
[મક્ષિતો] પેક્ષિતે પાપં ગુરુદે-

૧ ૭૫૨ મ્તો ૪ થામાં હરિવર્મ્મન છે, જ્યારે આંહી હરિવર્મ્મ લખ્યું છે. ૨ ૭૬ શાહીલવિક્રીડિત.
૩ ૭૬ વસન્તતિલકા. ૪ ૭૬ શાહીલવિક્રીડિત. ૫-૬ ૭૬ આર્ષા. ૭ ૭૬ અનુબુદ્ધ. ૮-૧૨ ૭૬
આર્ષા. ૧૩-૧૪ ૭૬ આર્ષા. ૧૫ ૭૬ અનુબુદ્ધ

- ३० [व धने] धिकं' ॥ [१६] गोधूममुद्गयवलवणराल[का] देस्तु मेयजातस्य ।
 द्राणं प्रति माणकमेकमत्र सर्वेण दैतव्यं ॥ [१७] बहुमिर्वसुधा
 भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
 तदा फलं ॥ [१८] रामगिरिनंद कलिते विक्रमकाले गते
 तु शुचिमा[से ।]
- ३१ [श्रीम] हलभद्रगुरोर्विदग्धराजेन दत्तमिदं ॥ [१९] नवसु शतेषु गतेषु तु
 षण्णवतीसमधिकेषु माघस्य । कृष्णैकादश्यामिह समर्थितं मंमटनृपेन
 (णै) ॥ [२०] यावद्भूधरभूमिभानुभरतं भागीरथी भारती मास्व-
 [द्वा] नि भुजंगराज भव[नं] आजद्भवांभोधयः । ति[छं]-
- ३२ [त्यत्र] सुरासुरेन्द्रमहितं [जै] नं च सच्छासनं श्रीमत्केशवसूरिसंततिकृते तावत्प्र-
 भूयादिदं ॥ [२१] इदं चाक्षयधर्मसाधनं शासनं श्रीविदग्धराज्ञा-
 (जेन) दत्तं ॥ संवत् ९७३ श्रीमंमट [राज्ञा(जेन) समर्थि] तं
 संवत् ९९६ ॥ [शंखाकृति] सूत्रधारोद्भव [शत] योगेश्वरेण
 उत्कीर्ण्यं प्रशस्तिरिति ।

१ छंद अनुष्टुप्. २ भारवाडभां भाषा तरीडे आणभाय छ. ३ छंद आर्षी ४ छंद
 अनुष्टुप्. ५-६ छंद आर्षी. ७ छंद शार्ङ्गलविक्रीडित.

માળવાના પરમાર લોજના સમયનાં તિલકવાડાનાં તામ્રપત્રો^૧

(વિ. સં. ૧૧૦૩

કરજણમાં વહીવટદાર તરીકે કામ કરતા મી. એલ. ડી. કોરડે. બી. એ.ના ભાઈ મી. આર. ડી. કોરડે જે તિલકવાડામાં આબકારી ડીપો અમલદાર હતા તેની મારફત મને આ લેખની માહિતી મળી. ધોબી શાળા પાસે નાના ઓવારા નામે ઓળખાતી જગ્યાએ નર્મદાના તટમાં તિલકવાડા ગામમાં મે. ૧૯૧૭ ની સાલમાં આ લેખ મળ્યો હતો. ઢાંક જાતનો લઈલા નાથા જ્યારે નદીમાં વસતો હતો અને ડુબકી મારતો હતો ત્યારે તેને મળ્યો હતો.

પતરાં એ છે અને પહેલું ૮૩”x૫૩”ના માપનું અને બીજું ૯”x૫૩”ના માપનું છે. પતરાંની શરૂવાતના લાગમાંનું પતરું (પહેલું) ગુમ થયું છે અને આસપાસ શોધ કર્યા છતાં મળ્યું નહીં. પહેલા પતરાંની બન્ને બાજુ લેખ છે અને બીજા પતરાંની એક જ બાજુ લેખ છે; કારણ ત્યાં તેનો અંત આવે છે. ગુમ થયેલા લાગની બન્ને બાજુ લેખ હતો કે એક બાજુ તે કહી શકાતું નથી. પતરાં સુરક્ષિત છે અને પાઠ ક્યાંઈ શંકિત નથી. પહેલા પતરાંની પહેલી બાજુએ ૧૨ લીટી કોતરેલી છે અને બીજી બાજુએ દશ પંક્તિ છે. બીજા પતરાંમાં સાત પંક્તિ છે. પતરાંના ઉપરના લાગમાં કડી માટે કાણું છે. કડી અને સીલ (જે હોય તો) બન્ને ગુમ થયાં છે અને તેથી જ પહેલું પતરું પણ ગુમ થયું હશે. બન્ને પતરાંનો તોલ ૨ રતલ છે. અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે કોતરેલા છે અને તેનું કદ ૬” છે. લિપિ દશમી સદીની નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. આખો લેખ પદ્યમાં છે. વ્યાકરણના કેટલાક દોષો નોંધ લેવા જેવા છે. જ ને બદલે જ અને જ ને બદલે જ નો ઉપયોગ ઘણું ઠેકાણે થયો છે.

લેખ વિ. સં. ૧૧૦૩(ઇ. સ. ૧૦૪૭)નો છે. રાજા લોજના ખંડિયા રાજા સુરાદિત્યના પુત્ર શ્રી જશોરાજે ઘણ્ટાપલ્લી ગામના શ્રી ઘણ્ટેશ્વર મહાદેવના ઉપયોગ માટે વિલુહજ ગામ અને સો એકર જમીન દાનમાં આપ્યા સંબંધીનો લેખ છે. મના અને નર્મદાના સંગમ ઉપર આવેલા મનેશ્વરના મંદિરમાં દાન અપાયું હતું. દાન લેનાર પવિત્ર સાધુ નામે દિનકર હતા, અને રાજાના હુકમથી લેખ વાલ કુટુમ્બના ઐવલના દીકરા કાયસ્થ સોહિકે કોતર્યો હતો.

લોજના પૂર્વજોની સ્તુતિ પહેલા પતરાંમાં ગુમ થઈ છે. લોજના પૂર્વજ સિન્ધુરાજના વર્ણનથી બીજા પતરાંની શરૂવાત થાય છે. દાન લેનારનો પિતા સુરાદિત્ય કનોજમાંથી આવ્યો હતો. અને તેણે શાહવાહન વિગેરે દુશ્મનોને હરાવવામાં લોજને મદદ કરી હતી. આ લોજ તે માળવાનો પરમાર રાજા લોજ હતો તેમાં શંકા નથી. વિન્સેન્ટ સ્મીથ અનુસાર લોજ રાજાએ ઇ. સ. ૧૦૧૮થી ૧૦૬૦ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. બીજા લેખકોનો અભિપ્રાય પણ લગભગ મળતો આવે છે. એલ. ડી. ખારનેટે ઇ. સ. ૧૦૧૦ ની સાલમાં લોજ ગાદીએ આવ્યો, એમ લખ્યું છે. બીજા લોજનું રાજ ઇ. સ. ૯૦૮થી ૯૧૦ ત્રણ વર્ષનું જ હતું. અને તેને લેખની સાલ સાથે ૧૪૦ વર્ષનો વફાવત રહે છે.

સુરાદિયે શાહવાહનને હરાવ્યો તે કેાણુ હશે ? વિન્સેન્ટ સ્મિથે લખ્યું છે કે લોન્ડે ગઝનીના મહમુદ, વગેરે સાથે લડાઈ કરી હતી. ખારનેટ લખે છે કે લોન્ડેવે ઇન્દ્રચ, તોગ્ગલ ચેદી અને લાટના રાજા, તુરુક, નાડોલના ચાહમાન, પશ્ચિમના ચાલુક્ય જયસિંહ ખીન્ડે અને સોમશ્વર પહેલો,—એમની સાથે યુદ્ધ થયું હતું અને ભીમદેવ પહેલાને હરાવ્યો હતો. આનાથી ખીન્ડે રાજાઓ ઉપર જિત મેળવ્યા સંબંધીને ખુલાસો થાય છે, પણ શાહવાહન સંબંધી ખુલાસો થતો નથી. તે શાહવાહનનું ખીન્ડું નામ હતું, એમ કદપી શકાતું નથી. કારણ તે વંશના છેલ્લા રાજા પુલોમાવી ચોથાથી ઇ. સ. ૨૧૮ માં તે વંશનો અંત આવે છે. (આર. જી. લાંડારકરકૃત રેક્કનને પ્રાચીન ઇતિહાસ ખીજી આવૃત્તિ પા. ૩૬ અને વિન્સેન્ટ સ્મિથ હિન્દનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ત્રાજી આવૃત્તિ, પા. ૨૧૮.)

શાહવાહન તે કનિજના વંશના શાહી અથવા શાહિય રાજાઓ, જે ઇ. સ. ૮૭૦ સુધી કાબુલમાં રાજ કરતા હતા તે વંશનો હોય, (૧) અથવા બ્રાહ્મણ લલિલયે સ્થાપેલા વંશનો હોય કે જે વંશે કાસ્મીરના શંકરવર્મનના (ઇ. સ. ૮૮૩-૯૦૨) રાજમાં તુર્કી શાહિય રાજાઓને, હરાવ્યા હતા. આ શાહવાહનના ઇતિહાસથી ઘણું અજવાળું પડવા સંભવ છે.

તિલકવાડા તે સંખેડા મહાલની પાસેના મહાલનું મુખ્ય શેહર છે. તિલકવાડા પાસે મના (હાલની મેના, મેની) અને નર્મદાનો સંગમ છે. મણેશ્વરનું મંદિર તે હાલનું મણિ નાગેશ્વરનું મંદિર હોવું જોઈએ. તિલકવાડાથી ૧૧ માઈલ ઉપર ઘણ્ટોલી ગામ છે તે લેખમાંનું ઘણ્ટાપલ્લી હોવું જોઈએ. અને પાસે વેલપુર છે તે વિલુહજ અગર વિલુહયે હોવું જોઈએ. ઘણ્ટોલી અત્યારે મોતિપુરા વન્ખાલા રેલ્વે લાઈન ઉપર સ્ટેશન છે. ત્યાં ઘણ્ટેશ્વરનું પ્રાચીન મંદિર છે. પતરાં તિલકવાડામાંથી મળ્યાં તેનું કારણ એવું હોય કે દાનવિધિ મણેશ્વરના મંદિરમાં થયો હોય અને પતરાં ત્યાં જ રહ્યાં હોય. અત્યારનું મણિનાગેશ્વરનું મંદિર જૂના મનેશ્વરના મંદિરની જગ્યાએ બંધાયું હોય, એવો સંભવ છે.

દાન આપનાર જશોરાજ રાજ વંશનો હોવો જોઈએ, કારણ તેનો પિતા જે કનોજમાંથી આવ્યો હતો તે શ્રવણ ભદ્રના કુટુંબનો હતો અને તેને નરોત્તમ તરીકે વર્ણવ્યો છે. દાન દેતી વખતે અમાત્યના પુત્રોને બોલાવ્યા હતા તે ઉપરથી અટકળ થાય છે કે તે સારી સ્થિતિસર હોવો જોઈએ. લેખકે તો તેને રાજા તરીકે વર્ણવ્યો છે. દાન આપ્યાને સમયે જશોરાજે કુનીયા તજ દીધી હોય અને સંખેડા તાલુકામાં નર્મદાના તટ ઉપર સાધુજીવન ગાળતો હોય એવો સંભવ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं (पहेली बाजु)

प्रापुः सखिस्वन(म)चलं रिपवो दुरन्ताः । तस्माद्भूव भुवि विश्रुतकीर्तिपुंज
श्रीभोजदेव इति शत्रु(क ?) जनस्य दंडी । दग्धाः(?)प्रताप क्षिप्तिना
रिपुयक्षसां

सि निः कंटकं किल चकार चिरेण राज्यं ॥ तत्पादकमलध्याता कन्यकुब्ज
विनिश्रुतः वंशे श्रवण भद्राणां सुरादित्यो नरा(रो)त्तमः ॥ साहवाहनसंग्रामे
अन्येषामपि भूभुजां ॥ हत्वा योधां स्थिरां लक्ष्मीं भोजदेवे चकार यः एवं कुर्वन्
(न)सौ क्षीणसुराणां धुरि वर्तिना । सुरादित्येति यन्नाम य(च ?) तस्य हि शो-
भते ॥ तत्पुत्र श्रीजसोराज संगमस्वेष्टमंडले । भुंजन्वृत्तिं सदा धर्मी धर्माया-
तितरां नभौ । आकार्यामात्यपुत्रा(त्रां)श्च प्रधानां देशवासि नः अनुमतिं प्रार्थ-
यामास विदितं वो पराक्रमं । सम्मतस्तै स्वधर्मेण गत्वा श्रीनर्मदातटे ।
वस(त्स)रैर्विक्रमादित्यैः शतैरेकादशैस्तथा ॥ व्युत्तरैर्मार्ग मासेस्मि-
नसोमे सोमस्य पर्वणि । स्नात्वा गुरुरनुज्ञातः कृत्वा देवच्च(वार्च)नादिकान् ॥
मणाया सङ्गमे रम्ये मणेश्वर सिवालये । दक्षिणमूर्ति सिवेन मार्गे-

पहेलुं पतरुं बीजी बाजु

णोदकपूर्वकं ॥ श्रीघण्टेश्वरदेवाय ग्रामं विबुहज(?)ददौ । ऋण्टा-
पल्यां तथा ग्रामे शतं भूमेः सुसोभनं ॥ चतुराघाटनोपेक्षदा
नमेतददौ स्थिरं । उपकाराय सर्वेषा मत्कपाप विहृतये ॥ उ-
दकग्राहकः तत्र महाव्रतधरोमुनि । दिनकरो नाम यः साक्षा-
त्कपालीव संकरः ॥ एतदत्तं मया दान पालनीयं नरोत्तमैः
सिवस्य धर्ममिच्छद्भिः कल्याणमिहजन्मनि ॥ सामान्योयं
धर्मसेतुः नृपाणां कालेकाले पालनीयो भवद्भिः । सर्वा-
नेतान्भाविना पार्थिवेन्द्रान् । भूयोभूयो याचते रामभद्रः ॥
बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजानैः सगरादिभिः । यस्य यस्य
यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ षष्टिः वर्षसहस्राणि

बीजुं पतरुं पहेली बाजु

स्वर्गेतिष्ठति भूमिदः । आच्छेता चानुमंता च तान्येव नरके वसेत् ॥
स्वर्णमेक गवामेकां भूमेरप्येक मगुल(?)हरन्नरकमायाति यावदाहृत
संश्लब्धं ॥ विध्याटवीष्वतोयासु सुष्ककोटरवासिनः कृष्णसर्पाभिजायन्ते
भूमिहर्ता नराश्च ये ॥ वालस्यान्वय संभूत कायस्थ ऐबलात्मजः सासनं
सोहिकोनाम राज्ञाभ्यर्थ(न)या करोत् ॥
उनातिरिक्तमज्ञानाल्लिखितं सासनेत्र यत् । प्रणाम
मेव कर्तव्यं संतः सर्व सहायतः । मंगलमहाश्रीः ।

ભાષાન્તર

અસંખ્ય દુશ્મનોએ સિન્ધુરાજની ગાઢ મૈત્રી મેળવી. તેનો (સિન્ધુરાજનો) પુત્ર શ્રી લોજદેવ થયો. તેની દુશ્મનોને શિક્ષા આપનાર તરીકેની ખ્યાતિ જગતભરમાં પ્રસરી હતી. પોતાની ખ્યાતિથી દુશ્મનોનાં કાળજાં બાળીને તેણે લાંબા સમય સુધી નિર્વિઘ્ને રાજ કર્યું. કાન્યકુબ્જથી આવેલા શ્રવણ ભદ્રના કુટુમ્બનો સુરાદિત્ય નામે રાજા તેનો ભક્ત હતો. તેણે શાહવાહન અને બીજા રાજાઓને હરાવીને ભોજની કીર્તિ કાયમ કરી. તેણે પોતાનું નામ સુરાદિત્ય યથાર્થ કરી બતાવ્યું. તેનો પુત્ર સંગમખેટમાં રહેતો પવિત્ર હોઇને દાનથી વિશેષ શોભતો હતો. અમાત્ય અને બીજા શેહેરીના પુત્રોને બોલાવીને તેની સંમતિ લીધી. તમને મારા પૂર્વજોનાં પરાક્રમ જાણવામાં છે. તેઓની સંમતિપૂર્વક તે નર્મદા કાંઠે ગયો અને સોમવાર પર્વણીને દિવસે વિ. સં. ૧૧૦૩ ના માર્ગ (શીર્ષ) માસમાં સ્નાન પૂજાદિ કરીને મનાના સંગમ ઉપરના મણેશ્વરના મંદિરમાં શ્રી ઘણેશ્વર મહાદેવને વિલુહજ ગામ તેમજ સો એકર જમીન પાસેની ઘણાપહાડીમાં આપ્યાં. ચારે દિશા નિર્માણ કરેલી જમીન મારા પાપના ક્ષય માટે આપેલ છે. દાન દેનાર સાધુ દિનંકર હતા.

ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો

વાલ કુટુમ્બમાં જન્મેલા ઐવલના પુત્ર સોહિક કાયસ્થે આ દાનપત્ર લખ્યું. ભલયુક મુધાદીને વાંચવું.

સોમનાથ પાટણના સિલહાર અપરાદિત્યનો નવો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૧૭૬

આ લેખ કાઠિયાવાડમાં સોમનાથ પાટણમાંથી ઘણાં વર્ષો પહેલાં મળી આવ્યો હતો. તેને મુંબઈ લઈ જવામાં આવ્યો હતો અને તે ટાઉન હોલમાં ખોદે એન્ય રાયલ એશિયાટીક સોસાયટીના સંગ્રહમાં રહ્યો હતો. હવે તેને પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમમાં લઈ જવામાં આવ્યો છે. એ. ઇ. વો. ૧૨ પા. ૩૩૨ મે આ અપરાદિત્યનો શક સં. ૧૧૦૬ નો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં છે તે મુજબ આ પથરમાં પણ લેખવાળા ભાગની ઉપરની ખાજીએ સૂર્ય, ચંદ્ર અને તે બંને વચ્ચે શિવલિંગ કોતરેલાં છે. કુ.૧-૪ ઇ. લાંબા અને કુ.૧-૧૬ ઇ. પહોળા ભાગમાં લેખ કોતરેલો છે.

અપરાદિત્યના મંત્રી લક્ષ્મણ નાયકે સ્થાનકીય પાટણની વાડીમાં અમુક જમીન દાનમાં આપ્યાની હકીકત જે ભાગ હયાત છે તેમાં વાંચી શકાય છે. સોમનાથ પાટણમાં સમુદ્રમાં સ્નાન કરીને અને શિવજીની પૂજા કરીને આ દાન કરવામાં આવ્યું હતું. દાન સંબંધી વધુ વિગત નીચેના ભાગમાં શુભ થઈ છે.

સ્થાનકીય પાટણ તે મુંબઈ પાસેના હાલના થાણાનું પ્રાચીન નામ છે અને ત્યાં સિલહાર રાજા અપરાદિત્ય રાજ કરતો હતો. આ લેખની ઇમારત આ જ રાજાના ખીજા તામ્રપત્રમાંની ઇમારતને ઘણે પ્રકારે મળતી આવે છે. તે પ્રો. કે. બી. પાઠકે બી. બી. આર. એ. એસના જર્નલમાં વો. ૨૧ પા. ૫૦૫ મે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. આ લેખમાં કાઠિયાવાડ કે જ્યાં વિ. સં. ચાલે છે ત્યાંનો હોઈને તેમાં સાલ વિ. સં. માં આપેલી છે. તેની ખરોખર શક સંવત્ ૧૦૪૨ આવે છે. પ્રો. પાઠકના તામ્રપત્રથી આઠ વર્ષ પહેલાંનો છે. રાજા અપરાદિત્ય અને મંત્રી લક્ષ્મણ નાયક બંને લેખોમાં તેને તેજ છે. આ લેખમાં મંત્રીના ખાપ ભાસ્કર નાયકનું નામ વધારામાં આપેલું છે.

વિ. સં. ૧૧૭૬ ના ગિરનારના લેખમાં (મું. ગેઝ. વો. ૧ ભાગ ૧ લો. પા. ૧૭૭) થી સમજાય છે કે આ પ્રાંત અણહિલવાડ પાટણના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહ (વિ. સં. ૧૧૫૦-૧૨૦૦) ના કબજામાં આવ્યો હતો. સોમનાથ પાટણ યાત્રાએ આવેલો હતો ત્યારે મંત્રીએ થાણામાંની જમીનનું દાન કરેલું છે. તેણે અપરાદિત્ય દેવનું નામ આપેલું છે પણ સિદ્ધરાજનું નામ આપ્યું નથી. તે ભૂલથી હોય કે જાણી ભેળેને હોય તે ચોક્કસ કહી શકાતું નથી. કદાચ અપરાદિત્યે સિદ્ધરાજના હાથ નીચેનો ખંડિયો રાજા ન હોય, અગર સિદ્ધરાજે તે પ્રાંત તાજેવરમાં જ જિતી લીધો હોય.^૨

૧ એ. બા. ઓ. રી. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૬૬ ડી. બી. દિસ્કલર. ૨ દ્વારકા પાસે બેઠાં એક લેખ છે, તેમાં દામાજી ગાયકવાડ (૧ લા.) ના અમલદારે બેઠાં દામાસર બાંધ્યાનું લખ્યું છે. દામાજીએ તે બેઠાં વિત્યો; ન હોતો; કારણ તે ગાયકવાડના તામામાં બહુ મોડો આવ્યો હતો. તેથી સંભ. છે કે દામાજી અપર તેનો અમલદાર ત્યાં યાત્રાએ ગયો હશે અને વળાવ બંધાવામાં કાંઈ વધો આવ્યો ન હોતો. આ લેખમાં અપરાદિત્યના મંત્રીને કાઠિયાવાડની જમીન સાથે કાંઈ સંબંધ ન હોતો.

અક્ષરાન્તરે

- ૧ ૬ સંવત્ ૧૧૭૬ વિસ્વાવંસુસંવત્સરે ચૈત્રસુદ્ધ ૧૪ રવૌ દિને
- ૨ અઘેહ શ્રીમદપરાદિત્યદેવરાજ્યે । સૌરાષ્ટ્રીયશ્રીસો-
- ૩ મનાથદેવાય પૂજાસત્કારાર્થ મહામાત્યશ્રીલક્ષ્મણ-
- ૪ નાયકેન પરમોદ[ઘૌ] સત્તીર્થે સ્નાત્વા ગગનૈકચ[ક]ચૂડા-
- ૫ મળયે કમલિનીકામુકા[ય] ભગવતે સવિત્રે નાના વિધ-
- ૬ કુસુમશ્લાઘ્યમધ્યં દત્વા સફલસુરાસુરગુરુત્રૈલોક્યસ્વા-
- ૭ મિનં ભગવન્તમુપાપતિમભ્યર્ચ્યઃ^૪ ॥ ભાસ્કરનાયકપુત્રેણ શ્રી-
- ૮ લક્ષ્મણનાયકેન .... શ્રીદેવાધિદેવ .... શ્રી-
- ૯ સ્થાનકીયપાતનવાટિકામધ્યે .... પ્રદાતવ્યં ....
- ૧૦ .... દામ ....
- ૧૧ ....
- ૧૨ .... દેવ ....

નં. ૨૩૯ ૪

આબુ ઉપરના વિમલના મંદિરમાંના લેખ^૫

વિ. સં. ૧૨૦૧

હેનરી ડઝીન્સના^૬ પત્રકમાં આનો નંબર ૧૭૬૭ છે. લેખની હશ પંક્તિ છે અને ૧૭ શ્લોક છે અને તે પુ. ૨-૬ ઈ. લાંબી અને પૃષ્ઠ ઉંચી જગ્યામાં ફાટરેલો છે. રખિંગમાં પહેલી બે પંક્તિ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતી નથી, પણ તેમાં પ્રાગ્વાટ વંશના આબુષણરૂપ શ્રીમાલ કુલના કોઈ માણસનો ઉલ્લેખ છે. તેનો પુત્ર લહધ હતો, જેનો રાજા મૂલ (ચાલુક્ય મૂલરાજ ૧ લો) સાથે કાંઈ સંબંધ હતો. તેનું બીજું નામ વીર મહત્તમ પણ હતું. લહધને બે પુત્ર હતા. પહેલો મંત્રી નેઠ અને બીજો વિમલ, જેનું શ્લોક ૭ માં નીચે મુજબ વર્ણન છે. દ્વિતીયકોદેતમતાવલ્કી(ની) દળ્હાધિપઃ શ્રીવિમલો વ (વ)મૂવ । યેનેદમ્બૈર્ભવસિધુતેતુકર્ણં વિનિર્મા- પિતમત્ર વેદમા ॥

નેઠનો પુત્ર લાલિંગ હતો. તેનો પુત્ર મંત્રી મહિદુક^૭ હતો. તેને વળી હેમ અને હશરથ એમ બે પુત્ર હતા. લેખમાં લખ્યું છે કે ઋષલના દેવળમાં હશરથે નેમિજીનેશ (નેમિ તીર્થંકર એટલે કે નેમિનાથ)ની મૂર્તિ બેસરાવી, જેની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૨૦૧ જ્યેષ્ઠની પ્રતિપદા શુક્રવારે (ઇ. સ. ૧૧૪૪ પ મી મે શુક્રવારે) કરી હતી.

૧ વોલસન મ્યુઝિયમમાંના રખિંગ ઉપરથી ૨ વાંચો વિશ્વા ૩ વાંચો શુદ્ધ ૪ વિસર્ગ અને બે લીટીની જરૂર નથી.

૫ બે. ઇ. વો. ૬ પા. ૧૫૧. ૬ હેનરી ડઝીન્સના હેલા મુજબ આ લેખ વિમલના મંદિરની પરચાળમાં ફાટી નં. ૧૦ ના ખાસખા ઉપર છે. એશિયાટીક રીસર્ચીંગ વો. ૧૬ પા. ૩૧૧ માં તેને માટે લખ્યું છે કે એક લેખની સાલ સવત ૧૨૦૧ છે, પણ તેમાં કાંઈ બીજું વાંચી શકાતું નથી તેથી, તેનો વિશેષ ઉપયોગ નથી. ૭ હંદ ઉપરથી આ નામ સાચું લાગે છે.

લેખ ૬૦

મારવાડના ચાહમાનના લેખો:-નં. ૧૯^૧

વિ. સં. ૧૨૨૧, ૧૨૪૨, ૧૨૫૬, અને ૧૨૬૮.

જોધપુર સ્ટેટમાંના જાલોર પરગણાના તેજ નામના મુખ્ય શહેરમાં અત્યારે તોપખાના તરીકે વપરાતી મસીદના બીજા માળના મિહરાબ ઉપરની બારશાખમાં આ લેખ કોતરેલો છે. આ મસીદ જૈનમંદિરના પથરોમાંથી બાંધવામાં આવી છે. લેખની છ પંક્તિ છે અને તે પુ. ૨-૮૬ ઇ. પહોળા અને ૫૩ ઇંચ ઉંચા પથરમાં કોતરેલ છે. લિપિ નાગરી છે, ભાષા સંસ્કૃત છે અને આખો લેખ ગદ્યમાં છે. વ અને વ બન્ને માટે વ જ વાપરેલ છે અને ર પછીનો જ બેવડો લખેલ છે.

લેખમાં ચાર હકીકત આપેલી છે પણ તે બધી એક જ મંદિર સંબંધી છે. પહેલા ભાગમાં વિ. સં. ૧૨૨૧ માં અમુક મંદિર બંધાવીને સાચી વિધિ પ્રસાવવા માટે જૈન ધર્મના દેવાચાર્યને આખ્યાની હકીકત છે. દેવળનું નામ કુવરવિહાર હતું; અને તેમાં મૂળ યિષ્ય પાર્શ્વનાથનું હતું. જાળાદીપુર એટલે જાલોર વાખાના કાંચનગિરિ કિલ્લા ઉપર રહેવા પ્રભુ હેમસૂરિએ જોધ આખ્યા ઉપરથી ગુર્જરધરાના ઉપરી પરમ આર્હત મહારાજાધિરાજ કુમારપાલે તે મંદિર બંધાવ્યાનું લખ્યું છે. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે તે મંદિર બંધાવનાર સોલંકી રાજા કુમારપાલ ઉપરથી તેનું નામ કુવરવિહાર પાડવામાં આવેલ છે.

બીજા વિભાગમાં લખ્યું છે કે આ પ્રદેશ એટલે દક્ષિણ મારવાડના રાજા ચાહમાન વંશના આભ્યુદય મહારાજ સમરસિંહદેવના હુકમથી ભંડારિ પાસના પુત્ર ભંડારિ યથોવીરે વિ. સં. ૧૨૪૨ માં તેનો (મંદિરનો) જીર્ણોદ્ધાર કર્યો.

ત્રીજા વિભાગમાં લખ્યું છે કે વિ. સં. ૧૨૫૬ ના જ્યેષ્ઠ સુ. ૧૧ ને દિવસે રાજકુલના હુકમથી શ્રી દેવાચાર્યના શિષ્ય પૂર્ણ દેવાચાર્ય પાર્શ્વનાથ દેવના તોરણ, વગેરેની પ્રવિષ્ઠા કરી તેમ જ કનકમય ધ્વજાદંડ ઉપર ધ્વજારોપણ કર્યું.

ચોથા વિભાગમાં એમ લખ્યું છે કે સં. ૧૨૬૮ મા વર્ષમાં દીપોત્સવને દિવસે નવા નાટકીય પ્રયોગ માટેના મંડપમાં શ્રી પૂર્ણદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રી રામચંદ્ર આચાર્ય સુવર્ણમય કળશારોપણની વિધિ કરી.

અક્ષરાન્તરં

- ૧ ઑં^૧ ॥ સંવત્ ૧૨૨૧ શ્રીજાબૌલિપુરીયકાંચન[ગ]રિગદસ્યોપરિપ્રભુશ્રીહેમ-
સૂરિર્મંવોષિતગૂર્જરૈષરાધીશ્વરપરમાર્હતચૌલ્લક્ય (૧)
- ૨ મહારા[જ]ાધિરાજશ્રી[કુ]મારપાલદેવકારિતે શ્રીપા[ર્શ્વ]નાથસત્કમૂ[લ]
વિવેસહિત શ્રીકુવરવિહારાભિધાને જૈનચૈત્યે (૧) સદ્વિધિપ્રવ[ર્ત]નાય
દૃઢદ્વચ્છયીવા-
- ૩ દીંદ્રશ્રીદેવાચાર્યાણાં પક્ષે ઑંચંદ્રાર્ક સમર્પિતે^૨ ॥ સં. ૧૨૪૨ વર્ષે પત્તદેસા(શા)
ધિપચાહમાનકુલતિલકમહારાજશ્રીસમરસિંહદેવાદેશેન માં૦ પાસુપુત્ર માં૦ યશો-
- ૪ વીરેણ સ[મુ]દ્ધૃતે । શ્રીમદ્રાજકુલાદેશેન શ્રીદેચાર્યશિષ્યૈ^૩ શ્રીપૂર્ણદેવાંચાર્યૈઃ (૧)
સં૦ ૧૨૫૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુ૦ ૧૧ શ્રીપાર્શ્વનાથદેવે તોરણાદીનાં પ્રતિષ્ઠાકાર્યે-
કૃતે । મહાશિલ-
- ૫ રે વૈ^૪ કનકમયધ્વજાવંડસ્ય ધ્વજારોપણપ્રતિષ્ઠાયાં કૃતાયાં ॥ સં૦ ૧૨૬૮
વર્ષે દીપોત્સવદિને અમિનવનિષ્પંજપ્રેક્ષામધ્યમંડપે^૫ શ્રીપૂર્ણદેવસૂરિશિષ્યૈ શ્રીરામૈં-
- ૬ ચંદ્રાચાર્યૈ સુવર્ણમયકલસારોપણપ્રતિષ્ઠા કૃતૌ ॥ શુભં ભવતુ ॥ છ ॥

નં. ૨૪૧ બ

મારવાડના ચાહમાનના લેખો:-નં. ૧૪^૧

વિ. સં. ૧૨૨૮ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૩ સોમ.

મારવાડના ચાહમાનના કેટલાક લેખો ડા. ડી. આર. ભાંડારકરે એપિગ્રાફિઆ ઇન્ડિયા
વો. ૧૧ પાને ૨૬ મેથી ૭૯ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તેમાંના નં. ૧૪ એ વિ. સં. ૧૨૨૮ ની
આલનો છે અને તેમાં પહેલી પંક્તિમાં નીચે મુજબ કુમારપાલનો ઉલ્લેખ છે.

ઑં સંવત ૧૨ અઠા (૧) વીસા વરષે માગસિર સુદિ ૧૩ સોમે શ્રીમિવલેશ્વરદેવસ્ય । ૧ શ્રીકુંવર પાલદેવ
વિજયરાજ્યે શ્રીનાકુલ્યપુરાત્ (૧) શ્રી કેલ્હણઃ રાજ્યે ચોગિપથકે (૧) રાણા ... ..
આ લેખમાંના શ્રી કુંવરપાલને કુમારપાલ માનેલ છે.

૧ મૂળ પત્ર ૨ ઉપરથી. ૨ ચિહ્નરૂપે છે. ૩ વાંચો જાબાલિઃ ૪ વાંચો પ્રવોષિત ૫ વાંચો વિવ
૬ વાંચો દૃઢદ્વ ૭ આંહી સંધિ કરવામાં આવી નથી. ૮ આંહી પહેલો વિભાગ પુરો થાય છે. ૯ વાંચો
દેવાચાર્ય. ૧૦ આંહી બીજો વિભાગ પુરો થાય છે. ૧૧ વાંચો ચ ૧૨ આંહી ત્રીજો વિભાગ પુરો
થાય છે ૧૩ વાંચો નિષ્પન્ન ૧૪ વાંચો રામ. ૧૫ વાંચો ચાર્યૈઃ સુવર્ણમયકલસા ૧૬ વાંચો શુભં.

એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૪૭.

ગિરનાર ઉપર હુમડના વંડામાં ઝાડ નીચે ચોરસ ઉંચી બેઠક છે, તેની ફેર ઉપરના લેખ^૧

સં. ૫૮ (સિંહ સંવત)=૧૧૭૨ ઇ. સ.

સં. ૧૮ વર્ષે ચૈત્રવદી ૨ સોમે ધારાગંજે

પં. નેમિચંદશિષ્ય પંચાણચંદમૂર્તિ

ભાષાન્તર

સંવત ૫૮ ચૈત્ર વદિ બીજ સોમવારે ધારાગંજમાં નેમિચંદના શિષ્ય પંચાણ ચંદની મૂર્તિ (છે).

નં. ૨૫૦ અ

વેરાવળમાં હરસત દેવીના મંદિરમાંના શિલાલેખ^૨

વલભી સંવત ૬૨૭=વિ. સં. ૧૩૦૨

કાઠિયાવાડમાં વેરાવળ પાસે પ્રાચીન સોમનાથ દેવપત્તનમાં હરસત દેવીના મંદિરમાં દિવાલમાં ચણી લીધેલી એક મૂર્તિની બેસણી ઉપર ડા. ભગવાનલાલ ઇંદ્રજીએ આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો.^૩ આર્કીઓલોજીકલ સર્વે ઓફ વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા નં. ૨ (લિસ્ટ ઓફ એન્ટીકવેરીઅન રીમેઇન્સ મુંબઈ ઇલાકા) પા. ૧૮૫ મે આ લેખ છપાઈ ગયો છે. મી. હરિદાસ વિહારીદાસ જુનાગઢના દિવાને મોકલેલી છાપ ઉપરથી હું તેને ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છઉં. મને તે છાપ ડા. ફલીટે મોકલી હતી.

લેખની પાંચ પંક્તિ છે અને ૧ ઇંચ પહોળી અને ૨૩ ઇંચ ઉંચી જગ્યામાં કાતરેલી છે. તે સુરક્ષિત છે. અક્ષરનું કદ ૩ ઇંચ છે. જૈનનાં ૧૨ મી અને ૧૩ મી સદીનાં તાડપત્રો ઉપરની નાગરી લિપિ આમાં વપરાયેલી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, પણ પ્રાકૃતની અસરથી અશુદ્ધ છે. નામની ભેડણી, યોગ્ય વિભક્તિપ્રત્યયોનો અભાવ અને પંક્તિ પાંચમાં કારિવા ને બદલે કારાપિવા ઇત્યાદિ અશુદ્ધતા છે. આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

૧ રી. લિ. એ. રી. બો. પ્રે. પા. ૩૫૭ (નં. ૨૦)

૨ એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૩૦૨ એફ કીલહોર્ન. ૩ જુઓ ડા. ફલીટસ ગ્રામ લેખો, પ્રસ્તાવના પા. ૬૧ ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૨૪૧ બોમ્બે, મેઝેરીઅર વો. ૮ પા. ૬૮૬.

ગદલક^૧ જાતિના ઐષ્ટિન્ મૂલ જોગ, તેની પત્ની ઐષ્ટિની મોઢી, તેના પુત્ર ગાંધી જોગ, તેની પત્ની શેવડ; તેના પુત્ર જયતા, જસદેવ, અને જસપાલ અને તેના કુટુંબનાં બીજાં માણસોએ^૨ સોમનાથ પોટણમાં પૂજા માટે શ્રી ગોવર્ધનની મૂર્તિ કરાવી, તે હકીકત લેખમાં આપી છે. તે મૂર્તિ નીચે આ લેખ છે. તે પોતાના અને પૂર્વજોના પુણ્ય માટે કરાવી છે. સૂ. વિઝદેવના પુત્ર સૂ. રાઘવે મૂર્તિ ધરી છે.

આ લેખમાં સહુથી ઉપયોગી મુદ્દો સંવતનો છે. તિથિ શ્રીમદ્વલ્લભી સંવત્ ૯૨૭ વર્ષ ક્ષત્રિયુન સુદિ ૨ સોમે, એમ લખી છે. આ તિથિ માટે ડો. ફ્લીટે ગુપ્તના લેખોની પ્રસ્તાવના- (પા. ૬૦-૬૩) માં ખૂબ ચર્ચા કરી છે. ડો. ફ્લીટે વાંચેલો પાઠ શુદ્ધ છે અને તેની બરોબર સોમવાર તા. ૧૬ ફેબ્રુઆરી ૧૨૪૮ ઇ. સ. ડો. ફ્લીટે ગણ્યા છે તે બરોબર છે. મુશ્કેલી માત્ર એ છે કે ૧૨૪૮ ની ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી સોમવાર શક સંવત્ ૧૧૬૭ ગત (=વિ. સં. ૧૩૦૨ ગત) સાથે મળતી આવે છે અને તેથી વલ્લભી સં. ૯૨૭ અને ગત શક સંવત્ વચ્ચે ૨૪૦ નો ફેર રહે છે, જ્યારે બીજી ગુપ્ત વલ્લભી સાલમાં તફાવત ૨૪૧ નો આવે છે. આનું સમાધાન એમ થાય કે બીજી સાલોમાં ગત વર્ષ વાપરેલ છે, જ્યારે આમાં ચાલુ વર્ષ વાપરેલ છે. બીજો ખુલાસો એ હોઈ શકે કે ૧૩ મી સદીમાં ઠાઠિયાવાડના લોકોને ગુપ્તકાળનું ચોક્કસ જ્ઞાન હોઈ શકે નહીં. તેઓ વિ. સંવત્ વાપરતા અને વલ્લભીપુર વિ. સં. શરૂ થયા પછી ૩૭૫ વર્ષે નાશ પામ્યું એમ તે જાણતા^૩ અને તે સાલથી શરૂ થતો સંવત્ વપરાતો હતો, એમ તેઓને જ્ઞાન હતું. તેથી તેઓએ વિક્રમ સંવતને વલ્લભી સંવત્ બનાવવા માટે ૩૭૫ બાદ કરવા એમ જાણ્યું. વેરાવળના અર્જુનદેવના^૪ શિલાલેખમાં ૬૪૫ વલ્લભી સંવત્ બરાબર વિ. સં. ૧૩૨૦ તેજ ગણતરીએ લખેલ હોવો જોઈએ. અને આંહી પણ તેમજ થયું હોવું જોઈએ. લેખ બરોબર વિ. સં. ૧૩૦૨ ગતમાં લખાએલો હોવો જોઈએ અને લેખકે વલ્લભી સંવત્ વાપરવા ૧૩૦૨ માંથી ૩૭૫ બાદ કરી ૯૨૭ લખી દીધા,^૫

૧ કેનેરીઝ અને તેલુગુ મોક્ષગોવાળિયા સાથે સરખાવો. ૨ અથવા એમ પણ અર્થ થાય કે મૂર્તિ ઐષ્ટિની મોઢીએ કરાવી તથા પુત્ર જોગની પત્ની શેવડાએ કરાવી અને જોગ અને શેવડાના પુત્રોએ કરાવી. ૩ જુઓ પ્રો. પીટરસનનો ત્રીજો રીપોર્ટ પા. ૪ અને પૂરવણી પા. ૨૮૫ શ્લો. ૧૦૨ તથા મેટ્રુજ મખંધ ચિતામણી પા. ૨૭૬ પળસયરી વાસા ઇં તિન્નિસયાઈ એક મેડળ વિક્રમકાલાડ તમો વલ્લભીમંગો સમુપ્પન્નો. ૪ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૮૦ નં. ૧૨૬. ૫ મારી ઉપલી ચર્ચા જે ફેરવવા અત્યારે પણ કાંઈ જરૂર નથી લાગતી તે જુન ૧૮૬૦ માં છપાવવા માટે મુંબઈ મોકલી હતી. અને તે ડો. ફ્લીટનો ઇ. એ. વો. ૨૨ પા. ૩૭૬ માં ગુપ્ત વલ્લભી વિષયનો લેખ લખાયો તે પહેલાં લખાઈ હતી.
લેખ ૯૧

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઝો^૧ ॥ શ્રીમદ્વલ્લભીસ[-]વત્ ૧૨૭ વર્ષે ફાલ્ગુન સુદિ ૨ સોમે^૩ ॥ અષ્ટેહ શ્રીદેવપત્તને
- ૨ સકલરાજાવલીપૂર્વ^૪ ગલ્લકજાતીય શ્રેષ્ઠિમૂલજોગ માર્યા શ્રે^૫ મોદી^૬ તથા સુ-
- ૩ તંગંધિકજોજા માર્યા શેવડ તથા પુત્ર જયતા દ્વિતીયપુત્ર અસદેવ તૃતીયપુત્ર
- ૪ બંસપાઠપ્રમૃતર્થે શ્રીગોવર્ધનમૂર્તિ નમસ્કરણા[ત્થ]^૭ સ્વશ્રેયસે પૂર્વજાનાં શ્રેયો-
- ૫ મિશ્રદ્વયે સ્વમક્ત્યા કારાપિતા ॥ સૂત્ર વીશદેવપુત્ર સૂત્ર રાષ્ટ્રવેન(ળ)
- વટિતા ॥ ઙ [॥]

૧ ડા. ૬ લીટ મોકલેલ છાપ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે. ૩ પ્રથમ સૌમે લખ્યું હતું અને ઔ માટે એક લીટી પહેલાં એક લીટી પછી અને એક લીટી ઉપર લખેલ પછી પાછળથી ઔને ઔ બનાવતી લીટી છેકી નાખી છે. ૪ આ વાક્ય જેની કંઈ જરૂર નથી, તેના ઉપયોગ માટે સરખાવો છ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૧ પંક્તિ ૧. ૫ એટલે શ્રેષ્ઠિની. ૬ ઓ ની પાછળથી ઉમેરેલી લીટી છાપમાં બહુ ઝાંખી છે. ૭ એટલે પ્રમુતયઃ તે સ્મૃતિમિઃ. ૮ વાંચો મૂર્તિ. ૯ એટલે કે સૂત્રધાર.

નં. ૨૫૧ અ.

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર તરફના દરવાજાના સ્તંભ ઉપરના લેખ,^૧ બાજુના સ્તંભ ઉપરના

સં. ૧૩૩૩ જે. વ. ૧૪

સંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ મોમ શ્રી-
જિનપ્રબોધસૂરિસુગુરુપદેશાત્ ઉચ્ચા-
પુરીવાસ્તવ્યેન શ્રે૦ આસપાલસુત શ્રે૦ હરિપા-
લેન આત્મનઃ સ્વમાતૃહરિલાયાશ્ચ શ્રેયોર્થ
શ્રીઉજ્જયંતમહાતીર્થે શ્રીનેમિનાથદેવસ્ય નિત્યપૂ-
જાર્થે દ્ર૦ ૨૦૦ સત્ત્વદ્વયં પ્રદત્તં । અમીષાં વ્યાજેન પુણ્ય-
સહસ્ર ૨૦૦૦ દ્વયેન પ્રતિદિનં પૂજા કર્તવ્યા શ્રીદે-
વકીયઆરામવાટિકાસત્કપુષ્પાનિ શ્રીદેવક-
—પંચકુલેન શ્રીદેવાયઉદ્ગ્રાપનીયાનિ ॥

ભાષાન્તર

સંવત ૧૩૩૩ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ મંગળવારે; જીનપ્રબોધસૂરિ ગુરુના આદેશથી ઉચ્ચા-
પુરીના રહીશ આસપાલના સુવ હરિપાલે પોતાની મા હરિલાના પુણ્ય માટે ઉજ્જયંત મહાતીર્થમાં
નેમિનાથ દેવની નિત્યપૂજા માટે ૨૦૦ દ્રમઆપ્યા. આ રકમના વ્યાજમાંથી ૨૦૦૦ પુષ્પથી
નિત્યપૂજા કરવી. દેવની વાડીમાંથી દેવના પંચે લોખાં કરેલાં દેવની પૂજા માટે વાપરવાં (પ્રૃથક).

નં. ૨૫૧ બ

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર તરફના દરવાજાના સ્તંભ ઉપરનો લેખ, પૂર્વ બાજુએ^૧

સં. ૧૩૩૫ વૈ. સુ. ૮

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૩૩૫ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૮

ગુરૌ શ્રી મદુજ્ઞંતમહાતીર્થે દેવ — — — —

ચ શ્રીનેમિનાથપૂજાર્થે ધવલકૃકવાસ્તવ્ય-

શ્રીમાલજાતીય સંઘ૦ વીઢળ ત — — — —

ભાષાન્તર

સં. ૧૩૩૫ ના વૈશાખ સુદિ ૮ ગુરુવારે; ધવલકૃકના રહીય, શ્રીમાલજાતીયના સંઘ
વીઢળ ... .. આ પ્રસિદ્ધ ઉજ્જયંત મહાતીર્થના શ્રીનેમિનાથની પૂજા માટે ... ..

નં. ૨૫૧ ક

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર તરફના દરવાજાના સ્તંભ ઉપરનો લેખ,^૨ પૂર્વ બાજુએ

સ. ૧૩૩૬ જ. સુ. ૮

સંવત્ ૧૩૩૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ ૮ બુધે શ્રીઉજ્જ-

યંતમહાતીર્થે શ્રયવાણાવાસ્તવ્યપ્રગવાટ જ્ઞા-

તીયમહં ત્રિસપ્તસુતમહં પૂનસિંહ મા-

ર્થા. ગુનસિરિશ્રેયોર્થનેચકેદ્રા ૩૦૦ ત્રીખિશ તા

નિનેચકે કારિતાનિ દિનંપ્રતિપુષ્ક ૩૦૫૦ ॥

ભાષાન્તર

સં. ૧૩૩૬ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ આઠમ બુધવારે; ૩૦૦ દ્રા ઉજ્જયંત મહાતીર્થે શ્રયવાણાના
રહીય, પ્રગવાટ વંશના જીસધરના પુત્ર પૂનસિંહની ભાર્યા ગુનસિરિના શ્રય માટે નિત્ય પૂજા
માટે આપ્યા. રાજ ૩૦૫૦ પુલો પૂજામાં વાપરવાં.

૧ રી. શી. એ. રી. બા. પ્રે. પા. ૩૫૩ (નં. ૬ બી)

૨ રી. શી. એ. રી. બા. પ્રે. પા. ૩૫૨ (નં. ૬)

પરિશિષ્ટ (૧)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં
આવતાં દેશ, ગામો અને સ્થળોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અકુરેશ્વર	..	૨	૧૦૯	૫	અડાણ...	૩	૨૩૬
		"	"	૮	અડાણક	"	૩૭
		"	"	૧૧		"	૩૮
		"	૧૧૦	૧૩	અણહિલપાટક	૨	૧૩૭
		"	"	૧૫		"	૧૩૮
		"	"	૧૭		"	૧૩
		"	૧૧૬	૩૪		"	૧૪
		"	૧૧૮	૪૮		"	૧૩૯
	૩	૨૩૩ અ	૨૩૩		"	"	૧૬
		"	"	૨૩૬		"	૧૭
અકોલક	૧	૨૬	૩૨		"	૧૪૦	૧૭
	"	"	૩૩		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૩૫		"	"	૨૬
અગસ્તિકાગ્રહાર	૧	૬૮	૧૬૨		"	"	૨૭
	"	"	૧૬૬		"	૧૫૦	૫૨
	"	"	૧૬૮		"	"	૫૪
	"	૬૯	૧૬૯		"	૧૫૪	૫૮
	"	"	૧૭૦		"	૧૫૬	૬૯
અગ્રહાર*	૩	૨૨૭	૪		"	"	૭૧
	"	"	૫		"	૧૫૭	૭૩
અચલગઢ	૨	૧૬૧	૮૯		"	"	૭૪
	૩	૨૫૨	૭૬		"	"	૭૭
અચલેશ્વર	૩	૨૫૨	૭૧		"	૧૫૯	૮૧
અજમેર	૩	૧૪૪ અ	૧૫૯		"	"	૮૨
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	"	૮૪
	"	૨૩૮ અ	૨૩૫		"	૧૬૦	૮૮
અટવી પાટક	૨	૧૧૨	૨૦		"	૧૬૨	૯૬
	"	"	૨૧		"	"	૯૯
					"	૧૬૪	૧૧૧
					"	૧૬૫	૧૧૬

* અગ્રહારનું વિશિષ્ટ નામ સ્પષ્ટ નથી.

અણહિલ પાટક ...	અંક	લેખ	પાનું	અણહિલ પાટણ	અંક	લેખ	પાનું
	૨	૧૬૬	૧૧૭		૨	૧૩૭	૫
	"	"	૧૧૯		"	"	૯
	"	૧૬૮	૧૩૪		"	૧૪૭	૪૦
	"	"	૧૩૭		૩	૨૦૬	૯
	"	૧૭૦	૧૪૩		"	૨૩૭	૪૧
	"	"	૧૪૬		૩	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	૧૮૬	૧૫૩		"	૧૪૯ અ	૧૭૩
	"	૨૦૧	૧૫૯		"	૨૨૫ અ	૨૧૯
	"	૨૦૨	૧૬૨		"	૨૩૯ અ	૨૫૦
	"	"	૧૬૪	અણહિલપુર ...	૨	૧૪૫	૩૦
	"	૨૦૬	૧૭૨		"	૧૫૪	૫૯
	"	"	૧૭૪		"	૧૬૩	૧૦૪
	૩	૨૧૬	૫૪		"	૧૬૪	૧૧૦
	"	"	૭૫		"	૧૬૫	૧૧૩
	"	૨૧૭	૬૦		"	૧૬૭	૧૨૧
	"	૨૨૦	૭૭		"	"	૧૨૪
	"	૨૨૧	૭૮		"	"	૧૨૯
	"	૨૪૩	૬૧		"	"	૧૨૯
	"	"	૬૩		"	૧૬૯	૧૪૧
	"	૧૪૪ અ	૧૫૯		૩	૨૦૬	૪
	"	૧૪૪ બ	૧૬૦		"	૨૦૭	૧૪
	"	૧૪૪ ક	૧૬૩		"	"	૧૫
	"	૧૪૮ અ	૧૬૬		"	"	૧૭
	"	૧૪૮ બ	૧૬૭		"	૨૦૮	૧૯
	"	૧૪૮ ક	૧૬૯		"	"	૨૧
	"	૧૪૯ અ	૧૭૦		"	૨૦૯	૨૬
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	૨૧૦	૩૦
	"	૧૫૭ બ	૧૮૫		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૫૭ ક	૧૮૯		"	"	૩૪
	"	૧૫૮ અ	૧૯૩		"	"	૩૫
	"	૧૪૩ અ	૧૯૭		"	૨૧૨	૩૭
	"	૧૪૩ બ	૧૯૮		"	"	૪૦
	"	૨૧૫ અ	૨૦૨		"	૧૫૭ બ	૧૮૪
	"	"	૨૦૩		"	૧૫૮ અ	૧૯૪
	"	૧૬૪	૨૦૮	અણહિલપુર પાટણ	૨	૧૫૪	૫૯
	"	૨૧૯ અ	૨૦૯	અણહિલવાટકા	૩	૨૨૦	૮૮
	"	૨૨૩ અ	૨૧૬		"	"	૮૯
	"	૨૨૫ અ	૨૧૮	અણહિલવાડ ...	૨	૧૨૩	૨૭
અણહિલ પાટણ	૧	૭૬	૨૦૫		"	૧૨૬	૫૪

અનુક્રમણિકા

૩

અનુક્રમણિકા	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અનુક્રમણિકા	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અણુહિલવાડ ...	૨	૧૨૮	૮૩	અનુપૂર્ણ ...	૧	૨૭	૩૭
	"	૧૩૭	૩		"	"	૩૮
	"	"	૪	અપરાન્ત ...	૧	૬	૭
	"	"	૫		"	"	૮
	"	"	૬		"	"	૧૧
	"	૧૪૧-૪૨	૧૯	અપ્રમુદર ...	૨	૧૨૮	૭
	"	૧૪૩	૨૫		"	"	૭૮
	"	૧૫૦	૫૨	અપ્રવક્ત્રી ...	૨	૧૩૨	૧૧૫
	"	૧૫૬	૧૭૦		"	"	૧૧૮
	"	૧૫૭	૭૩		"	"	૧૨૧
	"	૧૫૮	૮૦	અપ્રવેલ ...	૨	૧૩૨	૧૧૫
	"	૧૫૮	૮૧	અપ્રવેલ ...	૧	૩૬	૫૮
	"	૧૬૧	૮૬		"	"	૬૦
	"	૧૬૨	૮૪	અમકરકૃપ ...	૧	૬૧	૧૩૮
	"	"	૮૫	અમદસપુત્ર ...	૧	૫૮	૧૩૫
	"	૧૬૩	૧૦૧	અમદાસપુત્ર ...	૩	૫૮	૧૦૩
	૩	૨૦૬	૩	અમલસાડ ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૬
	"	૨૨૩	૮૮	અમદાવાદ ...	૧	૭૩	૧૮૮
	"	૨૩૬	૩૫		૨	૧૨૨	૧૮
	"	૨૩૭	૪૧		"	૧૩૭	૩
	"	"	૪૨		"	૨૩૭	૪૦
અનકાચહાર ...	૧	૬૮	૧૭૩		"	"	૪૨
અન્ગાડિ ...	૩	૨૩૭	૪૩		૩	૨૧૪	૪૩
અન્તરમ્મદા ...	૩	૨૨૮	૬		"	૨૩૮	૪૮
	"	"	૭		"	"	૫૦
	"	"	૮		"	૧૪૩ અ	૧૬૬
અન્તરમ્મદાલી	૧	૧૩	૩	અમરેલી ...	૧	૩૮	૩૨
	"	"	૪		"	૬૫	૧૫૧
	"	"	૫	અમ્મક ગ્રામ ...	૨	૧૨૧	૮
અન્તરત્રા ...	૧	૪૨	૮૧		"	"	૧૩
	"	"	૮૪		"	"	૧૭
અન્ધાઉ ...	૧	૨	૧૭	અમ્મક ...	૧	૧૩	૪
અન્ધા ...	૩	૬ અ	૮૧	અમ્મરેલુ ...	૩	૨૨૦ અ	૨૧૧
અનાવડા	૩	૨૨૩	૮૮		"	"	૨૧૨
અનિરૂપુર ...	૧	૧૪	૬	અમ્મપાટક ...	૩	૧૨૫ અ	૧૨૪
	"	"	૭		"	"	૧૨૬
	"	"	૮		"	"	૧૩૨
અનુપ દેશ ...	૧	૬	૭		"	૧૨૫ ક	૧૩૬
	"	"	૮	અમ્મકિય ...	૨	૧૩૨	૧૧૮
	"	"	૧૧		"	"	૧૧૨

ક્રમ	ગ્રંથ	કે.અ.	પાનું	ક્રમ	ગ્રંથ	કે.અ.	પાનું		
અભ્યુક્ત	...	૩	૨૩૫	૨૮	અભ્યુદ	...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
		"	"	૩૩		"	"		૨૧૭
અગ્નિ	...	૨	૧૨૧	૬	અર્ધુદા	...	૩	૨૫૨	૭૪
અપાનકામહાર	...	૧	૬૮	૧૬૨		"	"		૭૫
		"	"	૧૬૬	અર્ધુદાયજ્ઞ	૨	૧૬૯		૧૪૧
		"	"	૧૬૮		૩	૨૦૬		૧૩
		"	૬૯	૧૬૯		"	૨૦૭		૧૭
		"	"	૧૭૦		"	૨૦૯		૨૬
અયોધ્યા	...	૨	૧૩૭	૫		"	૨૧૦		૩૦
અરઠાર	...	૨	૨૦૬	૧૭૨		"	૨૧૧		૩૨
		"	"	૧૭૪		"	"		૩૫
અરથાણુ	...	૩	૨૩૯	૫૭		"	૨૧૨		૪૦
અરણુવક	...	૨	૧૩૨	૧૧૪	અર્ધુદા	...	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
		"	"	૧૧૮		"	"		૧૫૭
		"	"	૧૨૧		"	"		૧૫૮
અરભોમ	...	૨	૧૧૬	૩૪	અલીચ્છા	૧	૭૩		૧૯૦
		"	"	૩૬		૧	૯૬		૨૮૮
		"	"	૩૮		૩	૨૩૦ અ		૨૨૪
		"	૧૩૨	૧૨૧		"	૨૩૩ અ		૨૩૦
અર્જુનદેવી	...	૩	૨૩૩ અ	૨૩૨	અલુરા	...	૧	૧૦૩	૬
		"	"	૨૩૬	અલૂરક	...	૧	૧૦૩	૬
અર્જુનબારી	...	૨	૧૪૭	૩૮	અવન્તિ	...	૨	૧૩૦	૯૬
		"	"	૪૦		"	૧૫૫		૬૧
અર્ધાષ્ટમ	...	૨	૧૩૭	૧૧		"	૧૬૧		૯૦
અર્ધુદ	...	૨	૧૬૭	૧૨૧		"	"		૯૨
		"	"	૧૨૩		"	૧૬૨		૯૫
		"	"	૧૨૭		"	૧૭૦		૧૪૨
		"	"	૧૨૮		"	૨૦૪		૧૬૯
		"	"	૧૩૦		"	૨૦૬		૧૭૧
		"	"	૧૩૨		૩	૧૪૪ અ		૧૫૯
		"	"	૧૩૩		"	૧૫૭ બ		૧૮૫
		"	૧૬૮	૧૩૪		"	૨૩૩ અ		૨૬૧
		"	"	૧૩૫	અવંતિખંડ	...	૨	૨૦૪	૧૬૭
		"	"	૧૩૬	અવયા	...	૨	૧૬૬	૧૧૯
		"	"	૧૩૯	અવયાણિજ	...	"	"	૧૧૮
		"	"	૧૪૦		"	"		૧૧૯
		૩	૨૦૬	૫	અવલક્ષાડિ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
		"	"	૧૦	અશિલાપણિકા	...	૧	૪૭	૯૭
		"	"	૧૩		"	"		૯૯

અનુક્રમણિકા

૫

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
અરહક્રમ ...	૧	૧૭	૫	આનર્તપુર	૧	,,	૧૨૭
અરહક્રપ્રોત ...	૧	૪૫	૬૦		,,	૭૨	૧૮૪
અહિચ્છત્ર ...	૨	૧૧૬	૩૬		,,	,,	૧૮૭
	,,	,,	૩૮		,,	,,	૧૮૮
અક્ષસરક ...	૧	૨૦	૧૩		૩	૨૨૨ અ	૨૧૩
	,,	,,	૧૪	આનંદ (આણંદ)	૧	૬૬	૨૮૮
	,,	,,	૧૫		૨	૨૩૭	૪૩
	,,	૨૧	૧૬		,,	૨૩૦ અ	૨૨૪
	,,	,,	૧૮	આનંદનગર	૩	૧૧૪	૫૮
	,,	,,	૨૦		,,	,,	૫૬
	,,	૨૩	૨૪	આનંદપુર	૧	૨૯	૪૪
	,,	,,	૨૬		,,	૪૦	૭૦
	,,	,,	૨૭		,,	૭૬	૨૦૫
	,,	૪૧	૭૫		,,	,,	૨૦૬
આ					,,	,,	૨૧૮
આકરાવન્તિ (પશ્ચિમ)-(પૂર્વ) ૧		૬	૭		,,	,,	૨૧૬
	,,	,,	૯		,,	૮૩	૨૩૦
	,,	,,	૧૧		,,	,,	૨૩૪
આકવલીયા ...	૨	૧૬૨	૬૪		,,	૬૦	૨૬૦
	,,	,,	૬૭		,,	૬૬	૨૮૮
	,,	,,	૬૯		,,	,,	૨૮૬
આખી ...	,,	૧૬૮	૧૩૫		,,	,,	૨૬૫
	,,	,,	૧૪૦		,,	,,	૨૬૭
અગિજુવાડા ...	,,	૧૮૬	૧૫૨	૨	૧૪૩	૨૫	૨૫
	,,	,,	૧૫૩		,,	,,	૨૬
અત્રિલી છારોલી	,,	૧૨૦	૩		,,	,,	૨૭
	,,	૧૩૦	૯૫		,,	૧૪૭	૩૮
આધીવાડા ...	,,	૧૬૫	૧૧૪		,,	,,	૩૬
	,,	,,	૧૧૬		,,	,,	૪૨
આનર્ત	૧	૬	૭	૩	૨૧૮	૬૫	૬૫
	,,	,,	૯		,,	૨૧૬	૭૩
	,,	,,	૧૦		,,	,,	૭૫
	,,	,,	૧૧		,,	૨૨૫	૬૭
આનર્તપુર ...	,,	૩૦	૪૫		,,	૨૩૭	૪૧
	,,	,,	૪૬		,,	,,	૪૩
	,,	,,	૭૦		,,	,,	૪૫
	,,	,,	૭૨		,,	,,	૪૭
	,,	૪૭	૬૭		,,	,,	૪૮
	,,	,,	૬૮		,,	૨૨૨ અ	૨૧૩
	,,	૫૫	૧૨૫		,,	,,	૨૧૩

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
આનંદપુર	૩	૨૩૦ અ	૨૨૪	આમીદ	૩૩	૧૧૮	૪૮
	"	"	૨૨૫	આમિકા	...	૧	૧૩
	"	"	૨૨૭		"	"	૪
આનુમંજી	૧	૩૪	૫૬		"	"	૫
	"	"	૫૭	આમિલિકા	...	૨૩	૨૪
આન્ધ	૧	"	૧૨		"	"	૨૬
	"	"	૧૩		"	૩૬	૬૨
આલસોડ	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧		"	"	૬૩
આભરણ	૧	"	૭૦	આવલસાટિ	...	૨	૧૪૧-૪૨
	"	"	૭૨		"	"	૨૩
આભરણ	"	"	૬૬		"	"	૨૪
	"	"	૭૦	આલવિડ	...	૨	૧૫૭
આલુ	૨	૧૩૭	૬		"	"	૭૫
	"	"	૮		"	"	૭૭
	"	૧૬૧	૬૬	આલવિડ	...	૩	૧૫૭ બ
	"	૧૬૭	૧૨૦	આલિન્ડક	...	૧	૭૬
	"	"	૧૨૧	આવલસાટિ	...	૨	૧૪૧-૧૪૨
	"	"	૧૨૨		"	"	૨૨
	"	૧૬૮	૧૩૪		"	"	૨૪
	"	"	૧૩૬	આવુય	...	"	૧૬૮
	"	૧૬૯	૧૪૧		"	"	૧૩૬
	"	૧૭૧-૧૮૫	૧૪૭	આમિલિયા	...	૩	૧૪૪ ક
	"	૧૮૮-૧૯૨	૧૫૫		"	"	૧૬૩
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬	આસદિગામ	...	૧	૧૭૩
	"	૨૦૩	૧૬૫	આસમેશ્વર	...	૨	૧૧૮
	૨	૨૦૬	૩		"	"	૪૬
	"	"	૧૦		"	"	૫૧
	"	૨૩૫	૪૨	આહડ	...	૩	૨૨૮ અ
	"	૨૪૨	૭૧	આહીરાણા	...	૨	૨૦૬
	"	"	૭૬		"	"	૧૭૪
	"	"	૮૧		"	"	
	"	૧૪૦ અ	૧૫૬	ઈ			
	"	૧૪૬ બ	૧૭૩	ઈટિલા	૨	૧૬૫	૧૧૪
	"	૨૨૩ અ	૨૧૫		"	"	૧૧૬
	"	૨૩૮ અ	૨૩૯	ઈડર...	...	૩	૨૨૫ બ
	"	૨૩૯ ક	૨૫૧	ઈટિલા	...	૨	૧૧૦
આમડપુર	...	૧૭૫ બ	૧૨૪		"	"	૮૮
આમડપુર		૨૨૧ ક	૧૨૬	ઈન્દોત્યાન	...	૪	૨૩૬
આમરણ	"	૨૧૬ બ	૨૧૦		"	"	૫૪
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧		"	"	૫૭

અનુક્રમણિકા

૭

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ઈદ્રાવડ	૨	૨૦૬	૧૭૨	ઉજ્જવન	૨	૧૨૫	૧૭૮
	"	"	૧૭૪		"	૧૪૪	૨૮
ઈદ્રાણિપથક	૧	૫૨	૧૧૫		"	૧૫૫	૬૫
	"	"	૧૧૭		૩	૨૩૭	૪૩
ઈલા ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬		"	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	"	૨૫૭		"	૧૪૬ અ	૧૭૦
	"	"	૧૫૮	ઉલ્લસ્યન	૨	૧૩૧	૧૦૯
ઈલાવ...	૨	૧૦૬	૪		"	"	૧૧૧
	"	"	૧	ઉલ્લસ્યન	"	૧૪૬	૫૧
	"	૧૧૧	૧૨		૩	૨૦૭	૧૫
	"	૧૧૪	૨૫		"	"	૧૭
	"	"	૨૪		"	૨૭૬	૧૯
	"	"	૨૬		"	"	૨૧
	"	૧૧૫	૩૦		"	૨૦૬	૨૬
	"	૧૧૬	૩૪		"	૨૧૦	૩૦
	"	"	૩૫		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૧૭	૪૦		"	"	૩૩
	"	"	૪૧		"	૨૧૨	૩૭
	"	૧૩૨	૧૨૧		"	"	૩૮
ઈભારા	"	૧૩૦	૬૫		"	"	૪૦
		૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	૧૫૭ ઇ	૧૬૧
ઈસોલ	૩	૧૪૦ અ	૧૫૭		"	"	૧૬૨
ઈશ્વરદેવસેનક	"	૪૪ અ	૯૭		"	૨૫૧ અ	૨૫૭
ઈષિ ...	૨	૧૧૫	૩૦		"	૨૫૧ બ	૨૫૮
	"	"	૩૧	ઉજ્જવિન	૨	૧૩૧	૧૧૩
	"	"	૩૩	ઉજ્જવિની	"	૧૬૨	૬૫
ઈષિકાનક	૧	૪૦	૬૬	ઉજ્જવેન	"	૧૩૧	૧૦૬
	"	"	૭૦		"	૧૬૧	૮૬
	"	"	૭૨	ઉઝા ...	"	૨૦૬	૧૭૪
ઈશ્વરજી	૧	૧૪	૬		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૭		૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
	"	"	૮	ઉદભિયા	૨	૨૦૬	૧૭૩
ઉ					"	"	૧૭૪
ઉઆસિંધ	૧	૬૪	૨૭૫	ઉદપાલક	૧	૪૬	૬૪
	"	"	૨૭૬		"	"	૬૬
ઉચ્ચાપદક	"	૫૨	૧૧૫	ઉડસવેયા	૩	૨૫૬	૮૪
	"	"	૧૧૭	ઉત્તર કાનારા	૨	૧૨૩	૨૭
ઉચ્ચાપુરી	૩	૨૫૧ અ	૨૫૭	" પડવણુક	"	૧૩૧	૧૦૯
ઉજ્જવન	૨	૧૩૦	૬૫		"	"	૧૧૨
					"	"	૧૧૩

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ઉત્તર બંગાલ ...	૩	૧૪૬ બ	૧૭૩	ઉમેટા ...	૨	૧૧૪	૨૪
,, હિન્દ ...	,,	૧૩૦ અ	૧૪૪	,,	,,		૨૫
ઉત્તરાપચ ...	૫	૧૦૭	૧૭	,,	,,		૨૬
ઉદ્યમ્બર ગહ્વર ...	,,	૬૯	૧૭૩	,,	૧૧૫	૩૦	
ઉદ્યમગિરિ ...	૨	૧૩૬	૧૫૨	,,	૧૧૬	૩૪	
ઉદ્યપુર ...	,,	૧૪૬	૩૪	,,	,,	૩૫	
	,,	૧૫૦	૫૨	,,	૧૧૭	૪૦	
		,,	૫૪	,,	,,	૪૧	
		૧૫૧	૫૫	ઉમ્મેલ		૧૦૩	૯
,,	,,	૧૫૬	૬૯	ઉમ્મરણીકી ...	૨	૧૬૮	૧૩૫
,,	,,	,,	૭૦	,,	,,	૧૩૬	
,,	,,	,,	૭૧	ઉમ્મરા ...	૨	૧૧૫	૩૦
૩	૨૩૭	૪૨		(ઉમ્મરા)	...	,,	૩૧
,,	૨૩૮	૫૦		,,	,,	૩૩	
,,	૧૫૭ અ	૧૮૨		,,	૧૩૩-૧૩૪	૧૨૩	
ઉદ્યપદક ...	૧	૫૧	૧૧૩	,,	,,	૧૨૫	
	,,	,,	૧૧૪	,,	,,	૧૨૯	
ઉદ્યરા ...	૨	૧૮૬	૧૫૨	ઉમેટા ...	૧	૫૦	૧૦૬
	,,	,,	૧૫૩	ઉર્મમત ...	,,	૬	૭
ઉદ્યમ્બર ગહ્વર	૧	૭૩	૧૮૯	,,	,,	૮	
	,,	,,	૧૯૩	,,	૧૫	૩	
ઉદ્યપુર ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮	,,	,,	૬	
ઉદ્યન-હા ...	૨	૧૨૧	૬	,,	,,	૮	
ઉદ્યના ...	૩	૨૩૪	૨૪	,,	,,	૧૦	
	,,	૨૩૫	૨૮	ઉલિઆમ	૨	૧૫૮	૮૦
ઉદ્યન ...	૨	૧૧૨	૨૦	ઉવરણી ...	,,	૧૬૨	૧૩૮
ઉપલાટ ...	,,	૧૩૦	૬૬	ઉપિલહણ ...	,,	૧૧૫	૩૦
ઉપમેટ ...	૧	૬૬	૨૮૮	,,	,,	૩૧	
ઉપલ હથક ...	૨	૧૩૦	૬૬	,,	,,	૩૩	
	,,	,,	૧૦૩	ઉતર ...	,,	૧૬૮	૧૩૫
ઉપલહેટ ...	૧	૬૬	૨૮૮	,,	,,	૧૪૦	
	,,	,,	૨૬૫	એ			
	,,	,,	૨૬૭	એકલિક	૧	૪૧	૭૪
ઉભા ...	૨	૨૦૨	૧૬૩	,,	,,	૭૭	
ઉભાબા ...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧	એકલિંગ ...	૩	૨૫૨	૮૧
	,,	,,	૧૬૩	એરથાથ ...	૩	૨૩૬	૧૫
ઉમરથા ...	૨	૧૫૬	૬૯	,,	,,	૫૪	
ઉમની ...	,,	૧૬૮	૧૩૬	એલાપદક ...	,,	૨૩૦	૧૦
ઉમેટા ...	૨	૧૦૯	૪	,,	,,	૧૧	
	,,	૧૧૧	૧૮	,,	,,	૧૨	

અનુક્રમણિકા

૯

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
એલાપુર ...	૨	૧૨૩	૨૭	(અંકુલેશ્વર)	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	"	૩૦		"	૨૩૩ અ	૨૨૯
	"	"	૩૪		"	"	૨૩૬
એલ્લશ ...	૨	૧૨૩	૨૭	અંકુટ ...	૨	૧૨૩	૨૮
એ					"	૧૨૬	૫૪
એકયિકા ...	૨	૧૩૯	૧૫	અંકાટ	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	"	૧૬	અંકાટક	૨	૧૨૬	૫૪
અંબાવેજ ...	૧	૨૪	૨૮		"	૧૨૩	૨૮
એહોલ ...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩		"	"	૩૨
એ					"	"	૩૫
					"	"	૩૬
એકરા ...	૨	૧૬૬	૧૧૯		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
એકુરાલ ...	"	"	૧૧૮	અંતરવા	૧	૪૨	૭૯
	"	"	૧૧૯	અંતરપલિકા	૧	૯૩	૨૬૩
એખામંડલ ...	૧	૧૧	૧૮		"	"	૨૬૭
	૩	૨૩૩	૨૧		"	"	૨૭૪
એક ...	૨	૧૩૦	૬૬	અંબરોલુ	૧	૪૦	૭૨
એર ...	"	૧૧૨	૨૦	અંબુલક (અંબુલક)	૩	૨૩૪	૨૪
એરપાડ	"	૧૨૦	૩				
એરસંગ	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮	ક			
એરાસા	૨	૧૬૮	૧૩૫	કકુદ ...	૩	૨૦૬	૫
	"	"	૧૩૬	કકુ ...	"	૨૩૬	૩૭
	"	"	૧૩૯		"	"	૩૯
એલપાડ ...	૩	૨૩૯	૫૧	કકુકપદ	૧	૮૧	૨૨૨
એસુમ્બલ	૧	૧૦૩	૯	કક્ષિત્રામ	"	૫૨	૧૧૭
	"	૧૩૪	૧૨	કચ ...	"	૧	૧૭
					"	૬	૭
એ					"	"	૯
એરંગાપાદ ...	૨	૧૨૩	૨૭		"	"	૧૧
અં					૨	૧૩૭	૩
અંકલેશ્વર ...	૨	૧૦૯	૫		"	"	૫
(અંકુલેશ્વર) ...	"	૧૧૬	૩૪		"	"	૮
	"	"	૩૬		"	"	૧૧
	"	"	૩૮		"	૧૫૯	૮૧
	"	૧૧૮	૪૮		"	"	૮૨
	"	૧૨૫	૪૨		"	"	૮૪
	"	૧૩૧	૧૦૫		૩	૨૧૭	૫૮
	"	"	૧૦૬		"	૨૨૦	૭૭
	"	"	૧૦૯		"	૨૧૯ અ	૨૦૬
	"	"	૧૧૩		"	૧૬૪	૨૦૮
	"	"			"	૨૧૯ અ	૨૦૯

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કચ્છમંડલ	...	૨ ૧૩૬	૧૫	કનોજ	...	" "	૫
	"	" "	૧૬		૩ ૨૩૪		૨૪
કચ્છાવલિ	...	૨ ૧૪૧-૪૨	૧૬		" ૨૩૫		૨૮
(કૃષ્ણાવલિ)	...	" "	૨૨		" "		૨૯
	"	" "	૨૩		" ૨૩૭		૪૧
	"	" "	૨૪		" ૨૩૩ અ		૨૩૦
કટોસણુ	...	૩ ૧૫૮ અ	૧૮૩		" "		૨૩૧
કડા	...	૨ ૧૫૮	૭૮		" ૨૩૮ અ		૨૪૬
કડી	...	" ૧૨૬	૫૪		" "		૨૪૭
	"	" ૧૩૭	૩	કનોજ	...	૨ ૧૩૮	૧૨
	"	" ૧૩૮	૧૨	કન્દુલ	...	" ૧૩૭	૬
	"	" ૧૪૭	૩૯	કનિયકા	...	" ૨૩૬	૩૭
	૩ ૨૨૩	૮૮		કન્યકુળજ	...	" ૧૩૮	૧૨
	" ૧૫૭ અ	૧૮૨			" "		૧૩
કણ્ણીરિકા	...	" ૨૩૪	૨૪		" "		૧૪
	"	" "	૨૫	૩ ૨૩૮ અ			૨૪૮
	"	" ૨૩૫	૨૮	" "			૨૪૯
	"	" "	૨૯	કન્યાકુળજ	...	" ૨૩૯	૫૨
	"	" "	૩૩		" "		૫૫
કણ્ણિકા	...	૨ ૧૨૫	૪૭	કન્દુરી	...	૧ ૧૩	૩
કણ્ણવલાહાર	...	૧ ૧૦૩	૯		" "		૪
કતપુર	...	૧ ૩૯	૬૪	કન્દુશ્વર	...	૨ ૧૬૩	૧૦૨
કતારમામ	...	" ૫૦	૧૦૬	કપડવણુજ	...	૧ ૭૪	૧૬૫
	"	" "	૧૦૮		૨ ૧૩૨		૧૧૫
	"	" "	૧૧૦	કપડવંજ	...	" "	૧૧૪
	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૫		૩ ૧૨૫ અ			૧૨૨
કદમ્બપદ	...	૧ ૪૧	૭૫	" ૨૩૭			૪૩
	"	" "	૭૮	કપિત્થ	...	૨ ૧૩૫	૧૪૫
કનીયસ્તડાકા	...	" ૧૩	૩	કપિત્થક	...	" "	૧૩૭
	"	" "	૪	કમણ્ણીયસૌહાર્દ	...	" ૧૧૪	૨૯
	"	" "	૫	કમ્બોધક	...	" ૧૩૭	૫
કનોજ	...	૨ ૧૩૦	૯૪	" "			૬
	"	" "	૯૫	" "			૧૧
	"	" "	૯૬	કમ્બોજ	...	૧ ૧	૫
	" ૧૩૩-૩૪	૧૨૩		" "			૧૨
	"	"	૧૨૪	"			૧૩
	" ૧૩૫	૧૩૮		કમ્બણ્ણજ	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	" ૧૩૭	૩		"	"		૧૨૬
	"	"	૪	"	"		૧૩૩
	"	"		"	"		૧૩૬

અનુક્રમણિકા

૧૧

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
કરબજી ...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	કર્મનિત્યપુર ...	,,	૧૨૯	૮૩
કરગજવ ...	૨	૧૨૫	૫૨	,,	,,		૯૩
	૩	૨૩૯	૫૧	કલકતા ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
કરગજવસહિત ...	૨	૧૨૫	૪૭	કલકાટક ...	,,	૨૬ અ	૯૩
	,,	,,	૫૨	,,	,,		૯૪
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	કભાપક ...	૧	૫૪	૧૨૩
કરજી પારડી ...	,,	૨૩૯	૫૧	,,	,,		૧૨૪
કરનાભિ ...	,,	૧૩૦ અ	૧૪૮	કલાક્યેટક ...	૧	૭૯	૨૧૯
કરહડ ...	૨	૧૩૦	૧૦૨	કલિંગ ...	૨	૧૩૦	૯૬
કરહડ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	,,	,,		૯૯
	,,	,,	૧૨૫	,,	૧૩૩-૩૪		૧૨૩
	,,	૧૩૫	૧૩૯	,,	૨૫૨		૭૭
કરહ ...	,,	૧૨૫	૪૨	કલિંગા ...	૧	૧	૧૨
	,,	૧૨૬	૫૪	,,	,,		૧૩
કરહુ ...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૭	કલ્લુવી ...	૨	૧૩૦	૯૬
કરિયાવિક ...	૧	૮૫	૨૪૩	,,	,,		૧૦૩
કરીરા ...	૨	૧૬૦	૮૬	કલ્પાણ ...	,,	૧૩૭	૩
	,,	,,	૮૮	,,	,,		૪
કલ્યાટ ...	,,	૧૨૬	૫૫	,,	,,		૫
	,,	૧૩૭	૮	કલ્પાણ કેટક ...	,,	,,	૪
	૩	૨૩૫	૨૯	,,	૧૩૮		૧૨
	,,	૨૫૨	૭૨	કલ્પાણપર ...	૧	૩૭	૬૧
	,,	૧૪૯ અ	૧૭૩	કલ્વચ ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
	,,	,,	૧૭૫	કવરિકા ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮
કલ્યાટક ...	૨	૧૨૫	૪૯	કવલોષક ...	,,	૧૨૫ ક	૧૪૧
	૩	૨૩૫	૨૮	કવલોષકા ...	,,	૧૨૫ ક	૧૩૪
	,,	૨૫૨	૭૭	,,	,,		૧૩૭
	,,	૧૩૦ અ	૧૪૩	કવિઠ સાદય ...	૨	૧૩૧	૧૧૨
	,,	,,	૧૪૪	કવિઠ શાધિ ...	,,	,,	૧૦૬
	,,	,,	૧૪૭	,,	,,		૧૦૯
	,,	,,	૧૪૯	કવિઠ શાધિ ...	,,	,,	૧૧૩
કલ્યાટક ...	,,	૧૪૯ અ	૧૭૩	કવિત્યાવિક ...	૧	૮૫	૨૪૩
કલ્યાટક ...	૨	૧૨૮	૭૪	કશ્મીર ...	૩	૨૦૭	૧૭
	,,	૧૨૯	૮૪	,,	,,	૨૦૮	૨૧
	,,	૧૩૧	૧૦૭	,,	,,	૨૦૯	૨૬
	૩	૧૨૫ અ	૧૨૫	,,	૨૧૧		૩૩
	,,	૨૧૬	૫૪	,,	,,		૩૫
	,,	,,	૫૭	,,	,,		૩૮
કપટવાચિન્ય ...	૨	૧૩૨	૧૧૫	,,	૨૧૨		૪૦
	,,	,,	૧૨૧	,,	,,		

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
કસક ...	૧	૮૪	૨૩૬	કાઠિયાવાડ ...	,,	૮૨	૨૨૩
	,,	,,	૨૪૦		,,	૮૬	૨૪૫
કળશ ...	૨	૧૩૬	૧૪૭		,,	૮૮	૨૪૯
કાઠિનિ (કાઠિમિ)	૧	૫૭	૧૩૦		,,	૯૩	૨૬૩
કાઠિનિ મૂલક ...	,,	,,	૧૩૨		,,	૯૪	૨૭૫
કાંચનગિરિ ...	૩	૨૪૧ અ	૨૫૨		,,	૯૫	૨૮૦
કાંચી ...	૨	૧૩૦	૯૬	૨	૧૧૭	૪૦	
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	,,	૧૩૭	૮	
	,,	૧૩૦ અ	૧૪૯	,,	૧૪૪	૨૮	
કાંચી ફેરબ ...	૨	૧૨૮	૭૪	,,	૧૪૫	૩૦	
કાટેલા ...	૩	૨૧૬ અ	૨૦૪	,,	૧૫૫	૬૦	
	,,	૨૧૯ બ	૨૧૦	,,	૧૬૨	૯૫	
કાઠ માણડવા ...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	,,	૧૬૪	૧૧૦	
કાઠિયાવાડ ...	૧	૧	૧	,,	૨૦૪	૧૬૬	
	,,	૬	૭	૩	૨૧૭	૫૮	
	,,	૭	૧૨	,,	૨૧૮	૬૪	
	,,	૮	૧૪	,,	૨૨૨	૭૯	
	,,	૧૫	૩	,,	૨૨૫	૯૭	
	,,	,,	૪	,,	૨૩૦	૧૦	
	,,	૧૮	૯	,,	૨૩૩	૨૧	
	,,	૨૨	૨૧	,,	૨૩૫	૨૯	
	,,	૨૪	૨૮	,,	૨૪૩	૬૧	
	,,	૨૫	૩૦	,,	૨૫૦	૭૦	
	,,	૩૪	૫૫	,,	૨૫૬	૮૪	
	,,	૩૮	૬૨	,,	૬ અ	૯૧	
	,,	૩૯	૬૫	,,	૪૪	૯૫	
	,,	૪૦	૭૦	,,	,,	૯૬	
	,,	૪૧	૭૪	,,	૯૨	૧૧૧	
	,,	૪૨	૭૯	,,	૧૪૦ અ	૧૫૬	
	,,	૪૩	૮૫	,,	૧૪૪ ૩	૧૬૪	
	,,	૫૨	૧૧૫	,,	૧૫૫ બ	૧૮૦	
	,,	૫૭	૧૨૯	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩	
	,,	,,	૧૩૦	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨	
	,,	૬૧	૧૩૯	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪	
	,,	૬૨	૧૪૦	,,	૧૬૪	૨૦૮	
	,,	૬૫	૧૫૦	,,	૨૧૯ બ	૨૧૦	
	,,	,,	૧૫૧	,,	૨૨૦ અ	૨૧૧	
	,,	૭૭	૨૧૦	,,	૨૨૨ અ	૨૧૪	
				,,	૨૨૫ બ	૨૧૬	

અનુક્રમણિકા

૧૩

		અંથ	લેખ	પાનું			અંથ	લેખ	પાનું
કાઠિયાવાડ	...	૩	૨૨૯	૨૨૦	કામ્પિલ્લ	...	૨	૧૨૮	૭૩
		,,	૨૩૯ અ	૨૫૦			,,	,,	૭૮
કાણ્ડજ	...	૧	૬૪	૨૭૫			૩	૧૩૦ અ	૧૪૫
		,,	,,	૨૭૯			,,	,,	૧૪૮
કાનેરિ	...	૨	૧૨૯	૮૩	કામ્પિલ્લતીથ	...	,,	૧૩૦ અ	૧૪૫
કાન્તાર	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫			,,	,,	૧૫૨
		,,	,,	૧૪૮	કામ્પલી	...	૨	૨૦૬	૧૭૨
		,,	,,	૧૫૧			,,	,,	૧૭૪
કાન્યકુબજ	...	૨	૧૧૪	૨૫	કામ્લોલ	...	૩	૨૪૩	૬૧
		,,	,,	૨૭	કાયાવતાર	...	૨	૧૧૭	૪૦
		,,	,,	૨૯			,,	,,	૪૧
		,,	૧૧૫	૩૦			,,	,,	૪૨
		,,	,,	૩૨	કાલરી	...	,,	,,	૪૫
		,,	૧૩૫	૧૩૮			,,	૧૬૫	૧૧૬
		,,	,,	૧૩૯	કાલાગ્રામ	...	,,	૧૪૧-૪૨	૧૯
		,,	૧૩૭	૫			,,	,,	૨૨
		,,	૧૩૮	૧૨			,,	,,	૨૪
		,,	૧૫૫	૬૧	કાલાપક	...	૧	૬૧	૧૩૯
		,,	,,	૬૫			,,	૬૩	૧૪૪
કાપિકા	...	૨	૧૨૬	૫૪			,,	,,	૧૪૭
		,,	,,	૬૪			,,	૭૧	૧૭૯
કાપિકાન્ત	...	૨	૧૨૬	૫૯			,,	,,	૧૮૦
કાપિત્થક	...	,,	૧૩૫	૧૪૩			,,	,,	૧૮૨
કાપુર	...	૧	૧૩	૩			,,	,,	૧૨૫
		,,	,,	૪	કાલાસામક	...	,,	૫૫	૧૨૭
		,,	,,	૫			,,	,,	૧૨૩
કાપ્લિઆ	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫	કાલિંગ	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૦૭
કાપ્લિલોલિ	...	,,	૨૪૩	૬૧	કાલિંદી	...	,,	૧૬૩	૫૪
કાણુલ	...	,,	૨૩૮ બ	૨૪૭	કાલીઅર	...	,,	૧૨૬	૬૪
કામોજ	...	,,	૨૨૬	૧૦૪			,,	,,	૧૬૦
		,,	,,	૧૦૬	કાલીયાણા	...	,,	૨૦૧	૭૩
કામંદકિ	...	,,	૨૦૬	૬	કાલૂપલિલકા	...	,,	૧૨૮	૭૯
કામરૂપ	...	,,	૨૨૬	૧૦૪			,,	,,	૮૬
કામરેજ	...	૧	૧૦૩	૯	કાલ્હરી	...	,,	૧૬૦	૧૧૪
		,,	૧૦૪	૧૨			,,	૧૬૫	૧૧૬
		૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	કાવલલિ	...	૩	૨૪૩	૬૩
		૩	૧૨૫ બ	૧૨૪			,,	,,	૬૫
કામરોડ	...	,,	૨૩૭	૪૩					

કાવિ (કાવી) ...	અંક	લેખ	પાનું	કાશિકુળ	...	અંક	લેખ	પાનું
	૧	૬૫	૨૮૦	કાશિકુળ	...	૧	૧૨૦	૩
	૨	૧૦૮	૩			"	"	૫
	"	૧૦૯	૪			"	"	૮
	"	૧૧૦	૧૩	કાશિકુળ	...	૧	૧૦૨	૪
	"	૧૧૪	૨૪			"	"	૭
	"	"	૨૬	કાશિકુળ	...	૨	૧૨૭	૬૮
	"	૧૧૭	૪૦	(કાશિકુળ)		"	"	૭૨
	"	"	૪૧	કાશિકુળ	...	૧	૭૫	૨૦૩
	"	"	૪૪			"	"	૨૦૪
	"	૧૧૮	૪૭	કાશી	...	૨	૧૩૭	૬
	"	"	૪૮	કાશી	...	૩	૨૩૮ અ	૨૪૭
	"	૧૨૫	૪૧	કાશી	...	૨	૧૩૨	૧૨૧
	"	"	૪૩	કાશી	...	"	૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૪૫			"	"	૧૩૮
	"	"	૪૬	કાશી	...	૧	૭૨	૧૮૪
	"	"	૪૭			"	"	૧૮૭
	"	૧૨૬	૫૩	કાશી	...	૨	૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૫૪	કાશી	...	"	૧૨૦	૩
	"	૧૨૭	૬૫			"	"	૫
	"	૧૨૯	૮૧			"	"	૮
	"	"	૮૨			"	"	૪૭
	"	"	૮૩	કાશી	...	૨	૧૨૫	૫૨
	"	૧૩૧	૧૦૫			૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	૧૩૫	૧૩૯	કાશી	...	૧	૬૧	૧૩૯
	"	૧૬૨	૯૫	કાશી	...	"	૭૧	૧૭૯
	"	"	૯૬			"	"	૧૮૦
	"	"	૯૯			"	"	૧૮૨
	૩	૨૩૧	૧૩	કાશી	...	૩	૨૩૬	૩૯
	"	૧૨૫ અ	૧૨૩	કાશી	...	"	૨૩૮ અ	૨૩૮
	"	૧૨૫ ક	૧૩૪	કાશી	...	૨	૧૩૫	૧૩૯
	"	"	૧૩૫	કાશી	...	"	"	"
	"	૧૩૦ અ	૧૪૬	કાશી	...	૩	૧૪૯ અ	૧૭૪
	"	૨૩૦ અ	૨૨૪			"	૧૫૭ ક	૧૮૭
	"	"	"			"	"	૧૮૯
કાવિકા ...	૨	૧૩૫	૧૩૭	કાશી	...	"	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	"	૧૩૯			"	૧૪૯ અ	૧૭૩
	"	"	૧૪૩			"	"	૧૭૪
	"	"	૧૪૪			"	૧૫૭ ક	૧૮૭
	"	"	૧૪૫			"	"	૧૮૮

જનકમણિકા

૧૫

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
કીસર ઉભી ...	૨	૧૬૮	૧૩૮	કુરુદવાડ	...	"	૧૨૫
કુષલય ...	"	૨૦૬	૧૭૪	કુસલોડ	...	"	૧૬૧
કુકુર ...	૧	૬	૭	કુશસ્થભ	...	"	૧૩૮
	"	"	૯		"	"	૧૪૧
	"	"	૧૧	કુલ્લુદ	...	૧	૮૦
કુકુટ ...	"	૧૯	૧૧		"	"	૨૨૧
	"	"	૧૨	કુષલોડ	...	૨	૨૦૧
કુકુટવલ્લિકા ...	૨	૧૧૨	૨૦	કુકુડ	...	૧	૧૬
	"	"	૨૧	કુકુલી	...	૨	૧૧૨
કુકુટરાણક ...	૩	૭૮	૨૧૫				૨૦
	"	"	૨૧૭	(કુકુલી)			
	"	૮૪	૨૩૬	કુભાળ	...	"	૨૦૬
	"	"	૨૪૦	કુભાવસાળ	...	"	૧૭૪
કુકુટવલ્લિકા ...	૨	૧૧૨	૨૦	કુખપુરા	...	૩	૨૧૮
	"	"	૨૧	કુખા	...	૨	૧૩૩-૩૪
કુકુટવલ્લિકા ...	"	૧૨૯	૮૮	કુખોરા	...	૩	૨૧૮
	"	"	૯૩	કુદારનાથ	...	"	૨૨૨
કુકાવલી ...	૩	૨૪૩	૬૩	કુમળજી	...	૨	૧૧૮
	"	"	૬૫	(કુમળ)	"	"	૪૯
કુતલ ...	૩	૨૨૬	૧૦૪	(કુમળ)	"	"	૫૧
કુભારોટક ...	"	૨૩૭	૪૧	કેરડવલ્લિકા	...	"	૧૩૨
	"	"	૪૩		"	"	૧૨૧
કુમનારટિક ...	"	"	૪૮	કેરભ	...	"	૧૨૯
કુમારિવડો ...	"	૨૩૦ અ	૨૨૪		"	"	૧૩૦
	"	"	૨૨૬		"	૩	૨૨૬
	"	"	૨૨૭		"	"	૧૦૪
કુરભક ...	"	૨૩૬	૩૭		"	"	૧૦૬
	"	"	૩૯		"	૩	૧૨૫ ક
કુરભી ...	૨	૨૦૬	૧૭૨		"	"	૧૩૮
	"	"	૧૭૪		"	"	૧૪૯
કુરજી ...	૩	૨૩૯	૫૪		"	"	૧૪૬
	"	"	૫૭		"	"	૧૨૫
કુરુદક ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	કેરભન	...	"	૧૨૫
	"	"	૧૨૫	કેરકુ	...	૨	૧૪૮
કુરુદક ...	"	"	૧૨૯		"	૩	૧૪૮ અ
	"	"	૧૩૨		"	"	૧૬૬
	"	"	૧૩૩		"	"	૧૭૦
	"	"	૧૩૬	કેવજી	...	૨	૧૩૫
	"	"			"	"	૧૩૭
	"	"			"	"	૧૩૬
	"	"			"	"	૧૪૩
	"	"			"	"	૧૪૪
	"	"			"	"	૧૪૫
	"	"		કેસરિકા	...	૧	૨૬
	"	"		કેભાજી	...	૨	૧૩૭
	"	"					૧૧

		અંક	લેખ	પાનું			અંક	લેખ	પાનું
કાપલી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	કોસમદલ	...	૧	૮૨	૨૨૩
કોકિણ	...	૨	૧૨૩	૨૭	કોળીઆક	...	૩	૨૬ અ	૮૩
		"	૧૩૧	૧૦૬	કોકિણ	...	૨	૧૬૭	૧૨૨
		"	"	૧૦૮			"	"	૧૨૪
		"	"	૧૧૨			"	"	૧૩૭
		"	૧૬૭	૧૨૨	કોણિડન્યપુર	...	૩	૪૪	૮૫
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૫			"	"	૮૬
કાકુલ	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૮	કોનડીન્યપુર	...	૧	૪૪	૮૮
		"	"	૧૩૨	કંથકોટ	...	૨	૧૬૭	૫
		"	૧૩૫	૧૪૧			"	"	૬
કાકુલા	...	"	"	૧૪૨	કંથિકા સ્થળી	...	૩	૨૩૬	૨૯
કાટડી	...	"	૧૬૭	૧૩૫			અ		
		"	"	૧૩૬					
		"	"	૧૪૦	ખજુરાહો	...	૨	૧૩૫	૧૩૮
કાટિપુર	...	"	૧૨૬	૫૮	ખણડભેદક	...	૧	૪૧	૭૪
		"	"	૬૪	ખરીચાર	...	"	૨૩	૨૪
કાડા	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧	ખાનદેશ	...	૨	૧૧૨	૨૦
		"	"	૧૬૩			"	૧૨૪	૩૭
કાડિનાર	...	૩	૨૧૮	૬૪	ખાબિલ	...	"	૧૬૫	૧૧૪
કાડીનાર	...	"	૪૪	૮૫			"	"	૧૧૬
		"	૨૧૫ અ	૨૦૨	ખારવો	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧
કાણુકપથક	...	૧	૬૪	૧૦૮	ખારેપાટણ	...	૨	૧૨૫	૪૨
		"	"	૧૪૮			"	૧૨૬	૫૪
કાત્રા	...	૨	૧૬૮	૧૩૬			"	૧૩૫	૧૩૯
કાન્નુર	...	"	૧૩૦	૮૪	ખાલીમપુર	...	"	"	૧૩૮
		૩	૧૨૫ અ	૧૨૨	ખાવડા	...	૧	૧	૧૭
કાયલી	...	"	૧૨૫ ક	૧૩૭	ખિકિખરિઆણુક	...	૩	૨૩૬	૩૭
કારટપદક	...	"	૮૨	૧૧૨	ખીવાણા	...	"	૨૪૧	૫૮
		"	"	૧૧૩	ખુકુવેદી	...	૧	૨૭	૩૭
કારિણક	...	"	૨૩૫	૨૮			"	"	૩૮
		"	"	૩૩			૨	૧૧૪	૨૫
કારિસ્લા	...	૨	૧૧૭	૪૦	ખુદ્ધિકા	...	૧	૨૮	૪૩
		"	"	૪૫	ખેટક	...	"	૬	૧૪૮
કારોમણ	...	૩	૧૪૮ અ	૧૭૩			"	"	૧૪૯
કામંબ	...	૧	૭૩	૧૮૮			"	૪૭	૮૭
		"	"	૧૯૩			"	"	૮૮
કાન્હીપુર	...	૨	૧૩૦	૮૬			"	૬૧	૧૩૯
કાશભ	...	"	"	૮૮			"	૭૨	૧૮૮
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩			"	૭૩	૧૮૯

અનુક્રમણિકા

૧૭

ખેટક	અંથ	લેખ	પાનું	ખેટક	અંથ	લેખ	પાનું
	"	"	૧૬૩	ખેટક	"	"	૧૪૮
	"	"	૧૬૪	ખેટક	૧	૬૪	૧૪૯
	"	૭૬	૨૦૫	ખેટક	...	"	૧૪૮
	"	"	૨૦૯		"	૬૮	૧૬૨
	"	૭૭	૨૧૦		"	૭૩	૧૮૯
	"	૭૯	૨૧૯		"	૮૨	૨૨૩
	"	૮૨	૨૨૩		"	૮૫	૨૪૨
	"	"	૨૨૪		"	૯૬	૨૮૯
	"	૮૫	૨૪૩		"	૧૦૨	૩
	"	"	૨૪૪	૨	૧૦૮		૪
	"	૯૩	૨૬૪		"	"	૫
	"	"	૨૬૯		"	૧૧૦	૧૩
	"	૯૪	૨૭૬		"	૧૧૧	૧૮
	"	૯૬	૨૮૫		"	૧૧૨	૨૦
	"	"	૨૯૭		"	૧૧૪	૨૪
૨	૧૨૫		૪૧		"	"	૨૫
"	"		૪૭		"	૧૧૬	૩૪
"	૧૨૭		૬૬		"	"	૩૫
"	"		૬૮		"	૧૧૭	૪૦
"	"		૭૧		"	૧૨૫	૪૧
"	૧૩૦		૯૫		"	૧૨૭	૬૬
"	"		૯૭		"	૧૩૦	૯૫
"	૧૩૨		૧૧૮		"	૧૩૫	૧૩૯
"	"		૧૨૧		૩	૨૩૨	૧૮
"	૧૩૫		૧૩૭		"	૨૧૪	૪૩
"	"		૧૪૧		"	૨૨૪	૯૧
"	"		૧૪૩		"	૨૨૬	૧૦૨
"	"		૧૪૫		"	૨૩૭	૪૩
"	૧૩૬		૧૪૯		"	૧૩૦ અ	૧૪૫
૩	૨૩૭		૪૧	ખેરગામ	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
"	"		૪૨	ખેરગામ	...	"	૩૯
"	"		૪૩	ખેરગામ	૩	૨૩૭	૪૩
"	"		૪૪	ખેરગામ	૨	૧૨૦	૩
"	"		૪૬		"	"	૫
"	૨૩૯		૫૩		"	"	૮
"	"		૫૪	ખેરગામ	૩	૨૨૦	૭૭
"	૧૨૫ ક		૧૩૭	ખેરગામ	...	૨૨૫ અ	૨૧૮
"	૧૩૦ અ		૧૪૫	ખેરગામ	...	૨૩૮	૫૦

		અંક	લેખ	પાનું	ગિરનાર		અંક	લેખ	પાનું
ખોરાચ્છ	...	૨	૧૨૯	૮૮			૧૫		૪
		"	"	૯૩			૨૭		૩૬
ખરડોલ	...	૨	૧૫૭	૭૩		૨	૧૧૭		૪૦
		"	"	૭૫		"	૧૩૭		૮
		"	"	૭૭		"	૧૪૯		૫૧
ખંભાત	...	"	૧૧૪	૨૯		"	૧૫૨		૫૬
		"	૧૧૮	૪૭		૨	૧૮૭		૫૪
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		૩	૨૦૭		૧૪
		"	૧૩૫	૧૩૭		"	"		૧૭
		૩	૨૨૪	૯૧		"	૨૦૮		૧૯
		"	"	૯૪		"	૨૦૯		૨૩
		"	૨૨૬	૧૦૨		"	૨૧૨		૩૭
		"	૨૧૬ અ	૨૦૫		"	૨૧૩		૪૨
ખંભાળીયા	...	૧	૨૯	૪૨		"	૧૫૭ બ		૧૯૧
		૨	૧૬૪	૧૧૦		"	૨૧૬ અ		૨૦૫
		૩	"	૨૦૮		"	૨૧૯ બ		૨૧૦
						"	૨૩૯ અ		૨૫૦
						"	૨૫૧ અ		૨૫૭
ગ					મિરિનગર	...	૧	૬	૭
ગદવાડિપુર	...	૩	૧૨૫ બ	૧૨૨		"	"		૮
ગડાડ (ગડાર)	...	૨	૧૬૮	૧૩૬		"	"		૧૦
ગડાહડા	...	"	"	૧૩૫		"	"		૧૬
		"	"	૧૩૬		"	૧૫		૩
ગદ	...	૧	૮	૧૪		"	૬૪		૧૪૮
ગણુપ્તન્ય	...	૩	૧૩૬ અ	૧૫૫		"	"		૧૭
ગણુક્ષમદ	...	૧	૨૧	૧૬		"	૮૦		૨૨૦
		"	૨૩	૨૪		"	"		૨૨૧
ગણુક	...	"	૮૫	૨૪૩		૨	૧૧૭		૪૩
ગદર	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	ગિરિવિહિ	...	૧	૫૦	૧૦૬
ગન્ધાર	...	૧	૧	૫		"	"		૧૦૮
ગભથ	...	"	૨૯	૪૨		૧	૧૩		૩
ગાંગ	...	૨	૧૩	૯૬		"	"		૪
ગાભલા	...	૩	૨૪૮	૬૯		"	૪૦		૧૭
ગાંધુ	...	"	૧૫૭ બ	૧૮૪		"	૭૪		૧૬૫
ગાળા	...	૨	૧૪૪	૨૮		"	૭૫		૨૦૩
		૩	૧૪૪ ડ	૧૬૪		"	૭૬		૨૦૫
		"	૧૫૭ ડ	૧૬૦		"	૭૭		૨૧૦
ગિરનાર	...	૧	૧	૧		"	૧૦૨		૩
		"	૬	૭					
		"	૯	૧૭					
		"	૧૫	૩					

અનુક્રમણિકા

૧૯

ગુજરાત

અંથ	લેખ	પાનું	ગુજરાત
૨	૧૦૩	૯	
૨	૧૧૨	૨૦	
૨	૧૧૫	૩૦	
૨	૧૧૬	૩૪	
૨	૧૧૭	૪૦	
૨	૧૨૩	૨૭	
૨	૧૨૪	૩૭	
૨	૧૨૭	૬૫	
૨	૧૨૮	૭૩	
૨	૧૨૯	૮૩	
૨	૧૬૨	૧૧૪	
૨	૧૩૭	૩	
૨	૨	૪	
૨	૨	૫	
૨	૨	૬	
૨	૨	૭	
૨	૨	૮	
૨	૧૩૮	૧૨	
૨	૧૪૧-૪૨	૧૯	
૨	૧૪૩	૨૫	
૨	૧૪૪	૨૮	
૨	૧૪૭	૩૯	
૨	૧૪૮	૪૮	
૨	૧૬૩	૧૦૧	
૨	૨	૧૦૨	
૨	૨	૧૦૩	
૩	૨૦૬	૩	
૨	૨૦૭	૧૭	
૨	૨૦૮	૨૧	
૨	૨૦૯	૨૬	
૨	૨૧૧	૩૫	
૨	૨૧૨	૪૦	
૨	૨૧૫	૪૫	
૨	૨૧૭	૫૮	
૨	૨૧૮	૬૪	
૨	૨	૬૫	
૨	૨૨૪	૯૧	
૨	૨૨૫	૯૭	
૨	૨	૯૮	
૨	૨૨૬	૧૦૨	

ગુજર્ ૨ (ગુજર્ ૨)

અંથ	લેખ	પાનું
૨	૨૩૧	૧૩
૨	૨૩૨	૧૮
૨	૨૩૬	૩૫
૨	૨૩૭	૪૦
૨	૨	૪૧
૨	૨	૪૨
૨	૨૩૮	૪૯
૨	૨	૫૦
૨	૨૩૯	૫૧
૨	૨૪૦	૫૮
૨	૨૪૧	૫૯
૨	૨૪૪	૬૭
૨	૨૪૬	૬૮
૨	૨૪૮	૬૯
૨	૨૫૨	૮૦
૨	૨૫૫	૮૩
૨	૨૫૬	૮૪
૨	૧૨૫ અ	૧૧૫
૨	૧૨૫ બ	૧૨૬
૨	૧૨૫ ક	૧૩૪
૨	૨	૧૩૫
૨	૨	૧૩૬
૨	૧૩૦ અ	૧૪૩
૨	૨	૧૪૪
૨	૨	૧૪૬
૨	૧૪૦ અ	૧૫૬
૨	૧૪૪	૧૬૨
૨	૧૪૯ અ	૧૭૧
૨	૧૪૯ બ	૧૭૩
૨	૧૫૭ બ	૧૮૪
૨	૧૫૭ ક	૧૮૭
૨	૨	૧૮૮
૨	૧૫૮ અ	૧૯૩
૨	૨૧૬ અ	૨૦૫
૨	૨૨૦ અ	૨૧૧
૨	૨૨૨ અ	૨૧૩
૨	૨૨૩	૨૧૫
૨	૨૨૫ બ	૨૧૯
૨	૧૫૫	૬૨
૨	૨	૬૬

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
ગુજ્જી	...	૧૧૦	૬૬	ગોધરા	...	૧	૨૮૦
	...	...	૬૭		...	૨	૪૦
	...	૨૦૬	૬		...	૧૩૭	૮
	...	૨૦૭	૧૫		...	૨૩૦	૧૦
	...	૨૨૪	૬૪		...	૨૩૭	૪૩
	...	૧૪૪ ક	૧૬૩		...	૧૪૪ ક	૧૬૧
	...	૨૨૦ અ	૨૧૧		...	...	૧૬૨
	...	...	૨૧૨	ગોપનાથ	...	૧	૧૪૦
ગુજ્જીરભૂમિ	...	૩	૪૬	ગોપરાષ્ટ્ર	...	...	૧૬
	...	...	૫૧		...	૧૦૭	૧૭
ગુજ્જીરમંડલ	...	૩	૩૨		...	...	૧૮
	...	૨૧૨	૩૭	ગોમુનિકા	...	...	૨૧૦
ગુજ્જી	...	૨૧૮	૭૦	ગોમ્યરવાટક	...	૩	૧૦૫
ગુઠાવાડા	...	૨	૧૫૨		...	૫૨ અ	૧૦૮
	...	...	૧૫૩	ગોરકેશ	...	૧	૧૫૦
ગુઠાકિક	...	૧૩૮	૧૨		...	૬૫	૧૫૧
ગુઠપક્ષિ	...	૧	૧૭૩		...	...	૧૫૪
	...	...	૧૭૪	ગોરજ	...	૩	૨૩૦ અ
ગુઠા	...	...	૧૨	ગોરજળ	...	...	૨૨૩
ગુઠાકિક	...	૨	૧૩૮		...	...	૨૨૪
	...	...	૧૪		...	...	૨૨૬
ગૂજ્જીર	...	૨	૧૬૫		...	...	૨૨૭
	...	...	૧૬૬	ગોરસ	...	૧	૧૫૦
ગોમલિક	...	...	૧૨૫		...	૬૫	૧૫૧
ગોડવાડ	...	૩	૧૪૮ અ	ગોલિઆવલિ	...	૨	૪૮
	...	...	૧૭૦		...	...	૪૯
ગોડળ	...	૧	૬૩		...	...	૫૧
	...	...	૨૬૫	ગોલિકા	...	૧૧૭	૪૦
	...	...	૨૭૫		...	...	૪૩
	...	...	૨૮૦		...	...	૪૫
	...	...	૨૮૧		...	૧૨૫	૪૭
ગોડા	...	૨	૧૩૮		...	...	૫૨
ગોઠાવરી	...	...	૧૩૭		...	૧૧૮	૪૮
	...	૩	૨૨૨	ગોલોલ	...	૧૨૪	૩૭
	...	...	૮૬	ગોવદૃષ્ટ	...	...	૩૯
ગોદ્રહ	...	૧	૬૫		...	...	૪૦
ગોદ્રહ	...	...	૨૮૦		...	૨૦૧	૧૬૧
	...	...	૨૮૨	ગોદૃષ્ટસર	...	૧	૨૮
	...	૩	૧૪૪ ક	ગોદૃષ્ટવાડ	...	...	૭૯
	...	...	૧૬૩		...	૪૨	...

અનુવાચનિકા

૨૬

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ગોહિલવાડ	" ૫૨	૧૧૫	ધ		
	" ૮૨	૨૨૩	ધડહડિકા	...	૨ ૧૩૯
	૩ ૨૫૬	૮૪		" "	૧૬
મોહ	૨ ૧૨૨	૨૫	ધડીધડુકા	...	" ૧૪૯
	" ૧૨૩	૩૧	ધડટાપટ્ટી	...	૩ ૨૩૮ બ
	" "	૩૫		" "	૨૪૭
	૩ ૧૨૫ અ	૧૧૬		" "	૨૪૯
	" ૧૪૯ બ	૧૭૩	ધડટેભાણા	...	૨ ૧૬૨
	" "	૧૭૮		" "	૬૯
મંજા	૨ ૧૨૩	૨૭		" "	૧૦૦
	" "	૩૦	ધડટોલી	...	૩ ૨૩૮ બ
	" "	૩૪	ધસરક	...	૧ ૫૯
	" ૧૩૦	૬૫	ધસૌથુક	...	૩ ૧૨૫ અ
	" "	૬૭		" "	૧૧૭
	" ૧૩૫	૧૪૨		" "	૧૧૯
	" ૧૩૬	૧૪૬	ધાધલીકૂપ	...	૨ ૧૩૮
	" "	૧૪૭	ધાટેભાણા	...	" ૧૬૨
	" ૧૪૧-૪૨	૧૯	ધાણુદાહારપથક	...	૩ ૧૪૦ અ
	" ૧૪૭	૪૫	ધારીયાવત્તિ	...	૨ ૧૬૦
	" ૧૫૫	૬૩		" "	૮૮
	" "	૬૭	ધાસરક	...	૩ ૫૬
	૩ ૨૦૬	૧૦		" "	૧૦૦
	" ૨૧૮	૬૮		" "	૧૦૧
	" "	૭૧		" ૫૯	૧૦૩
	" ૧૨૫ બ	૧૨૨	ધુમલી	...	" "
	" "	૧૩૨	ધુમલી	...	૩ ૨૧૫ અ
મંજીતા	૨ ૧૬૫	૧૧૩	ધૃતાલય	...	" ૨૩૩
	" "	૧૧૪		૧ ૭૬	૨૦૫
	" "	૧૧૬		" "	૨૦૯
	૩ ૧૪૪ બ	૧૬૯	ધેન્નાણા	૩ ૨૪૬	૬૮
	" ૧૫૭ બ	૧૮૪	ધોધા	૧ ૧૬	૩
	" "	૧૮૫		" ૧૯	૧૧
મ્વાભિઅર	૨ ૧૩૫	૧૩૮		" ૨૦	૧૩
	" ૧૫૦	૫૨		" ૨૧	૧૬
	" ૧૫૧	૫૫	ધોડેગ્રામ	" ૨૫	૩૦
	" ૧૫૬	૬૯		૨ ૧૩૬	૧૫૧
	૩ ૫૮	૧૦૨		" "	૧૫૪
	" ૨૩૩ અ	૨૩૧	અ		
	" "	૨૩૫	અતુઃસરી	...	૨ ૧૨૭
				" "	૭૨

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ચતુષ્ઠિ (ભિખારી)	..	૧૫૧	૫૫	ચિત્રકૂટ	..	૧૫૮ અ	૧૯૭
ચન્દ્રપુત્રક ...	૧	૬૯	૧૬૯	ચિત્રકૂટભિરિ	...	૨	૧૪૬
	..	..	૧૭૦	ચિત્રકોટ	...	૩	૨૫૨
	..	..	૧૭૪	ચિત્રપુરા	...	..	૨૧૮
ચન્દ્રભાગા ...	૨	૧૪૪	૨૮	ચિત્રોડા	...	..	..
ચન્દ્રાવલી ...	..	૧૩૭	૭	ચીખલી	...	૨	૧૧૬
	..	૧૬૧	૮૯	ચુપાન્તિજ	...	..	૧૬૬
	..	..	૯૧		..	..	૧૧૯
	..	..	૯૩	ચૂનરિ	...	૩	૨૧૬
	..	૧૬૭	૧૨૨		..	..	૫૭
	..	..	૧૨૬	ચદિ	...	..	૨૨૬
	..	..	૧૩૨		..	..	૨૩૨
	..	૧૬૮	૧૩૪	ચોકખકુટિ	...	૨	૧૨૮
	..	..	૧૩૫		..	..	૭૮
	..	..	૧૩૭	ચોખણકા	...	૩	૧૪૪ બ
	..	..	૧૩૮	ચોદિયાનક	...	૧	૫૫
	૩	૨૦૬	૬		..	..	૧૨૭
	..	..	૧૨	ચોરવાડ	...	૨	૧૪૫
	..	૨૨૩ અ	૨૧૫		..	..	૩૩
	..	..	૨૧૬	ચોરાશી	...	૩	૧૨૫ અ
ચન્દ્રાવલી ...	૨	૧૬૭	૧૨૧	ચોરદક	...	૨	૧૨૫
ચન્દ્રપ્રભ ...	..	૧૨૨	૨૩		..	..	૪૭
ચન્દ્રદિઆ ...	૧	૬૯	૧૭૦		..	..	૫૨
ચમતકારપુર ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	..	..	૨૧૪	ચોર્યાખાડ (ચોરવાક)	૨	૧૪૫	૩૨
ચાણસમા	..	૧૫૭ બ	૧૮૩	ચોરદ	...	..	૪૨
	..	..	૧૮૪	ચોલ	...	..	૧૨૯
ચદિદ	...	૧૩૦ અ	૧૪૮		..	૧૩૦	૯૬
ચાલીસા ...	૨	૧૬૬	૧૧૭		૩	૧૩૦ અ	૧૪૮
	..	..	૧૧૯		..	૧૪૬ બ	૧૭૭
ચિખલપદ ...	૧	૧૩	૪		..	..	૧૭૫
ચિખદદ ...	..	..	..		..	૨૫૨	૭૭
ચિતોડગઢ ...	૨	૧૧૨	૨૦	ચોલપાણ્ય	...	૨	૧૨૮
	..	૧૪૬	૩૪		૩	૧૨૫ ક	૧૩૮
	..	૧૬૭	૧૨૨	ચોરમરી	...	૧	૭૪
ચિત્રકચલી ...	૧	૪૧	૭૫		..	..	૫૬
	..	..	૭૮	ચંડાવસણ	...	૨	૨૦૬
ચિત્રકૂટ ...	૩	૨૨૪	૯૫		..	..	૧૭૨
	..	૨૫૨	૭૫		..	..	૧૭૪

અનુક્રમણિકા

૨૬

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ક				જમ્મુશર			
કતાહાર	...	૨ ૧૮૬	૧૫૩	"	"	૧૭	૧૭
કતાહર	...	" "	૧૫૨	"	૧૧૭	૪૦	૪૦
કાણુઆ	...	૩ ૧૪૪ ક	૧૬૧	"	"	૪૧	૪૧
કારોલી	...	૨ ૧૨૦	૩	"	૧૧૮	૪૮	૪૮
કિંદ્રિયાલા	...	૩ ૧૪૦ અ	૧૫૬	"	૧૨૦	૩૫	૩૫
		" "	૧૫૮	"	૧૨૬	૫૪	૫૪
છીરકહ	...	૨ ૧૧૮	૪૮	"	૧૧૮	૪૮	૪૮
		" "	૪૬	"	"	૪૬	૪૬
		" "	૫૧	"	"	૫૧	૫૧
છેલપદક	...	૧ ૨૨	૨૧	જમ્મુર	૨ ૧૬૨	૮૫	૮૫
		" "	૨૨	૩ ૨૩૪	૨૪	૨૪	૨૪
		" "	૨૩	"	"	૨૫	૨૫
		" "		"	૨૩૫	૨૮	૨૮
		" "		"	"	૩૩	૩૩
જ				"	"	૩૪	૩૪
જડમર	...	૨ ૧૦૬	૫	જવલકપક	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫
		" ૧૧૪	૨૫	જસદથુ	...	૧ ૮	૧૪
જદાણુ	...	" ૧૨૬	૫૪	જાલિથુપદિત	...	" ૭૩	૧૮૦
		" "	૫૮	"	"	૧૮૪	૧૮૪
		" "	૬૪	જાંગલ	...	૨ ૧૬૭	૧૨૨
જમના	...	" ૧૩૫	૧૩૮	જાન્કવી	...	૨ ૧૪૫	૩૧
		" "	૧૪૨	જાદરાઆદ	...	૩ ૨૪૪	૬૭
		" ૧૪૧-૪૨	૧૮	"	૨૫૦	૭૦	૭૦
જમ્મુવા	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૨૫૧	"	"
જમ્મુવાનર	...	૧ ૮૫	૨૪૩	"	૨૫૩	૮૨	૮૨
જમ્મુવાપિકા	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭	જામડ	...	૨ ૧૧૮	૪૮
જમ્મુવાવિકા	...	૨ ૧૨૩	૨૮	જામનમર	...	૧ ૭	૧૨
		" "	૩૨	"	૩૭	૬૧	૬૧
		" "	૩૫	"	૧૬૪	૧૧૦	૧૧૦
		" ૧૨૬	૫૪	જાબાલીપુર	૩ ૨૪૧ અ	૨૫૨	૨૫૨
જમ્મુશર	...	૧ ૬૮	૧૬૨	"	"	૨૫૩	૨૫૩
		" "	૧૬૬	જામ્મુવા	...	૨ ૧૨૩	૨૮
		" "	૧૬૮	"	૧૨૬	૫૪	૫૪
		" ૧૦૨	૩	જાલોર	...	૩ ૧૪૬ અ	૧૭૩
		" "	૪	"	૨૪૧ અ	૨૫૨	૨૫૨
		" "	૭	જાનાગઢ	...	૧ ૧	૧
		૨ ૧૦૬	૮	"	૬	૭	૭
		" "	૧૧	"	૬	૧૬	૧૬
		" ૧૧૦	૧૬	"	૧૦	૧૭	૧૭

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
જુનાગઢ	"	૧૫	૩	ઝ			
	"	૨૬	૪૨	ઝર	૧	૩૮	૬૨
	"	૪૨	૭૬		"	૪૨	૮૧
	"	૫૩	૧૧૮	ઝરી	"	૩૮	૬૨
૨	૧૫૪	૫૭			"	"	૬૩
"	૧૫૫	૬૦	ઝરીવલ્લિકા	૨	૧૩૦	૬૪	
"	૧૬૨	૬૧		"	"	૬૬	
"	૨૦૪	૧૬૬	ઝાણુઆ	૩	૨૩૭	૪૨	
૩	૨૨૫	૬૭	ઝાર (ઝારી)	૧	૬૫	૧૫૧	
"	૨૩૪	૨૪	ઝારીસ્થલી	"	"	"	
"	૨૩૫	૩૮	ઝાલાવાડ	૨	૧૪૪	૨૮	
"	૬ અ	૬૧	ઝીઝુવાડા	"	૧૩૭	૧૧	
"	૫૬ અ	૧૦૫	ઢ				
"	૧૫૫ બ	૧૮૧	ઢિ'ખાનક	૩	૨૪૪	૬૭	
"	૨૨૨ અ	૨૧૩	ઢિખાણા	"	૨૪૩	૬૧	
જેઘર	૬૨	૧૧૧-૧૧૨		"	૨૫૬	૮૪	
જેઘલમીર	૧૪૮ બ	૧૭૪	ઢિખાણુક	૩	૨૪૩	૬૧	
જેઘીઆ	૧	૨૬		"	"	૬૨	
જેઘુ-ધા	૨	૧૨૬		"	"	૬૩	
	"	"		"	"	૬૪	
જેઘપુર	૨	૧૩૮		"	"	૬૫	
	૩	૧૪૮ અ	૧૬૬	"	"	૬૬	
"	"		૧૬૭	ઢીમ્મુવા	"	૨૩૬	૫૧
"	૧૪૮ ક	૧૬૮	ટંક	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩	
"	૧૪૬ અ	૧૭૦	ઢ				
"	૧૪૬ બ	૧૭૩	ઠાસરા	૩	૨૧૪	૪૩	
"	"	૧૭૪		"	૨૩૭	"	
"	૧૫૫ અ	૧૭૭	ઠેલવજાણુ	૨	૨૦૨	૧૬૩	
"	૧૫૭ ક	૧૮૭		"	"	૧૬૪	
"	૨૩૮ અ	૨૩૭	ઢ				
"	૨૪૧ અ	૨૫૨	ડખ્યાણુક	૧	૮૦	૨૨૦	
જેઘલપણુ	૧૩૬ અ	૧૫૫		"	"	૨૨૧	
જેઘિપદક	૧	૪૩	ડુસનિકા	"	૮૪	૨૪૦	
જેલ્વા	૨	૧૧૫	ડુક	૩	૨૩૦ અ	૨૨૪	
	"	૧૩૩-૩૪	ડભક	૧	૬૧	૧૩૬	
જેઘાણુ	૧૨૬	૫૪	ડભોધ	૩	૨૧૫	૪૫	
જેઘીપાનક	૧	૨૦		"	૨૧૮	૬૫	
	"	"		"	૨૩૨	૧૬	
	"	"		"	૧૨૫ અ	૧૧૫	

અનુક્રમણિકા

૨૫

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ડવાણી ...	૨	૧૬૮	૧૩૫	તન્ખાલા ...	૨	૨૩૮ બ	૨૪૭
	"	"	૧૩૬	તન્તિકા ...	"	૨૩૯	૫૭
	"	"	૧૩૯	તમલુક ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
	"	"	૧૪૦	તરણગામ ...	"	૧૪૧-૪૨	૧૯
ડહક ...	૧	૬૫	૨૮૧	તર્સમિઆ ...	૧	૧૬	૩
	"	"	૨૮૬		"	૬૭	૧૫૭
ડાંગરૌઆ ...	૨	૨૦૬	૧૭૨	તર્સરિ (તર્સરિ)	"	૧૩	૪
ડાપડામ ...	૧	૮૩	૨૩૫	તલપદક ...	૩	૨૩૬	૫૧
ડામરિપાટક ...	"	૩૯	૬૫		"	"	૫૪
	"	"	૬૬		"	"	૫૭
ડાહડ ...	૨	૧૬૮	૧૩૬	તલભદ્રિકા ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
ડાહલ (દાહલ) ...	"	૧૩૦	૯૯		"	"	૨૨
ડિન્ડોરી ...	"	૧૨૬	૬૧		"	"	૨૪
	"	૧૨૯	૮૧	તલહદપ ...	"	"	૨૨
ડીભવિક ...	૩	૨૪૮	૬૬	તલાળ ...	૧	૮૮	૨૪૬
ડુઆણા ...	"	૨૦૧	૧૬૦		૩	૨૪૩	૬૧
ડુઆવિહાર ...	૧	૮૪	૨૩૬		"	"	૬૩
	"	"	૨૪૦		"	"	૬૪
ડેભક ...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩		"	"	૬૫
	"	"	૨૨૪	તસિલાવરિકા ...	૨	૧૨૭	૭૨
	"	"	૨૨૬	તળદ ...	૩	૨૩૬	૫૧
	"	"	૨૨૭	તળદ ...	"	"	"
ડાડિયાપાટક ...	૨	૧૬૫	૧૧૪	તાન્દલળ ...	"	૨૩૨	૧૯
ડામ્બિઆમ ...	૧	૪૨	૮૧	તાન્દુલપદક ...	"	"	૧૮
	"	"	૮૪		"	"	૧૯
ડેમ્બિઆમ ...	"	"	૭૬	તાપસપદ્ધિકા ...	૧	૮૫	૨૪૩
ડાહલિકા ...	૨	૧૫૮	૭૬	તાપસીય ...	"	૧૭	૫
	"	"	૮૦		"	"	૬
					"	૧૦૪	૧૨
ડાંક ...	૧	૫૭	૧૨૯		૨	૧૧૫	૩૧
	"	૮૩	૨૬૩		"	૧૨૬	૫૪
	"	૮૪	૨૭૫		"	"	૬૬
	૩	૫૬ અ	૧૦૫		"	૧૨૬	૨૩
					"	૧૩૧	૩૦૬
ત				તામપણી ...	"	૧૩૫	૧૩૬
તકગિકા ...	૩	૧૩૦ અ	૧૫૨	(તમપણી)	૧	૧	૩
તણકાટિ ...	"	૧૪૬ બ	૧૭૪	તામભિમ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
	"	"	૧૭૬	તારંગા ...	૩	૨૪૦	૫૮
તનોટ ...	"	"	૧૭૪	તામખબ ...	"	૨૪૩	૧૬

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
તિથિ	...	૨	૧૨૨	૧૬	ત્રિશંક્રમઠ	...	૪
		"	"	૨૭		"	૧૫૭
તિથિપદ	...	૧	૧૭	૫		"	૧૫૬
		"	"	૬		"	૧૬૧
		"	"	૮	ત્રિકલિ	...	૨૦૧
તિલકવાડા	...	૩	૨૩૭	૪૩		"	૧૬૧
		"	૨૩૮ બ	૨૪૬	ત્રેના	...	૬૩
ગુંમઘદા	...	૨	૧૨૧	૧૬	ત્રેના	...	૧૩૩-૩૪
		"	૧૨૨	૨૨	ત્રેનાકાર	...	૮૮
		"	"	૨૬	ત્રેયણી	...	૧૩
		"	૧૩૦	૬૬		"	૧૫
ગુંગાપ	...	"	૧૨૨	૧૬		"	૧૭
લેખ:પુર	...	૩	૧૫૮ અ	૧૬૭	થ		
તેન	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	થનવી	...	૫૪
		૩	૨૩૧	૧૩	થાણા	...	૬૪
તેમ	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૩૩		૩	૨૩૬ અ
		"	"	૧૩૬	થૂથૂવિ	...	૫૪
તેમ્મરક	...	૩	૨૩૬	૫૧		"	૫૬
		"	"	૫૭		"	૬૪
તેલંગણા	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૪	ક		
તેલિંગન	...	૨	૧૩૭	૫	કલિકુપક	...	૬૨
તેવાર	...	"	૧૩૬	૧૪૬		"	૬૩
તેવણમામ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૬	કલિપદ	...	૧૬૧
		"	"	૨૨		"	૧૬૨
		"	"	૨૪		"	૧૬૩
તેવણિ	...	૨	૧૨૪	૩૭	કલિપુર	...	૧૬૧
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૫	કલિમતી	...	૧૬૧
		"	"	૧૩૬		"	૧૬૩
		"	૧૩૦ અ	૧૪૬		"	૨૨૦ અ
તેલેલક	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫		"	૨૧૨
		"	"	૧૨૬	ક-સુરપુત્ર	...	૧૩૪
ત્રિકુટ	...	૧	૧૪	૬	ક-સુરપુત્ર	...	૧૦૨
ત્રિપુર	...	૨	૧૩૬	૧૪૬	ક(તે)મઠ	...	૭૩
ત્રિલ	...	૨	૨૦૬	૧૭૨		"	૭૮
		"	"	૧૭૪	કભાચાર	...	૧૦
ત્રિભુવનપાલ (વિષય)	"	"	"	"		"	૧૧૧
ત્રિલિપક	...	૧	૫૭	૧૫૬	કભાવતી	...	૧૫
ત્રિશંક્રમઠ	...	૧	૧૬	૩		"	૨૦૮
						"	૨૦૬

અનુષ્ઠાનપિઠા

૨૭

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
દર્શવતી ...	"	૨૧૦	૩૦	દીનાનાક ...	"	૫૭	૧૩૦
	"	૨૧૧	૩૩		"	"	૧૩૨
	"	"	૩૫	દીપનક ...	"	૬૮	૬૨
	"	૨૧૨	૩૭		"	"	૬૩
	"	"	૪૦	દીવ ...	"	૨૧૭	૫૮
દર્શવતિ ...	૩	૨૧૫	૪૫	દુહાપુર ...	૨	૧૪૪	૨૮
	"	૨૧૮	૬૧	દુહુદુહુ ...	૧	૭૩	૧૬૦
દશપુર ...	૧	૫૦	૧૦૬		"	"	૧૬૪
	"	"	૧૦૮	દુહુદુહિકા ...	"	"	૧૬૦
	"	"	૧૧૦		"	"	૧૬૪
	"	૫૬	૧૩૪	દુધુખા ...	૩	૨૧૬	૫૬
	"	૬૮	૧૬૨		"	"	૫૭
	"	૬૯	૧૬૬	દેહલવાલા ...	૨	૧૬૦	૮૬
	"	"	૧૭૦		"	"	૮૮
	૨	૧૧૨	૨૦		"	૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૨૨		"	"	૧૩૬
	૩	૫૮	૧૦૨		"	"	૧૩૭
દશાખુ ...	"	૨૨૬	૧૦૬		"	"	૧૩૯
દસોર (મન્દસોર)	૧	૬૯	૧૭૦	દેહલવાલા ...	"	"	૧૩૪
દક્ષિણિ ...	૨	૧૧૪	૨૮	દેહલા ...	"	૧૫૬	૬૯
	"	"	૨૯		"	"	૭૧
દક્ષિણપથ ...	૧	૬	૭	દેગામ ...	"	૧૧૮	૪૮
	"	"	૯	દેગુઆ ...	"	૧૪૫	૩૦
	"	"	૧૧	દેગુયા ...	"	"	૩૨
દર્ગરૌઆ ...	૨	૨૦૬	૧૭૪		"	"	૩૩
દામનમર ...	૧	૨૧	૧૬	દેટકહાર ...	૧	૩૪	૫૬
દારોટો ...	૨	૧૩૦	૯૬		"	"	૫૭
દાનઉદ્ર ...	"	૨૦૨	૧૬૩	દેવમણિ ...	"	૫૦	૧૦૬
દાસપળ ...	"	૨૦૬	૧૭૨		"	"	૧૦૮
	"	"	૧૭૪	દેવાપદિકા ...	૧	૮૫	૨૪૩
દાહલ ...	"	૧૩૦	૯૬		"	"	૨૪૪
દાહોદ ...	૩	૧૪૪	૧૬૧	દેભવાડા ...	૩	૨૦૬	૩
દિનપુત્ર ...	૧	૯૩	૨૬૩	દેવકુળપાટક ...	૧	૬૯	૧૬૯
	"	"	૨૬૭		"	"	૧૭૦
	"	"	૨૭૪		"	"	૧૭૪
દિવમલ ...	૩	૨૪૦	૫૮		"	૭૬	૨૧૬
દિવવારા ...	૨	૧૬૮	૧૩૬	દેવગિરિ ...	૨	૧૩૭	૮
દિવલી ...	૩	૨૫૬	૮૪	દેવતિ ...	"	૧૬૫	૧૧૪
દિવલ ખેડી ...	૧	૬૯	૧૭૦	દેવનમર ...	૩	૨૧૭	૬૧

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
દેવમદન	...	૨	૧૬૩	૧૦૧	દ્વારકા	૧	૧૧
	"	"	૧૦૨		૩	૨૨૬	૬
	૩	૨૨૨	૭૬		"	૨૩૦	૧૧
	"	"	૮૬		"	"	૧૨
દેવપતન	...	૨	૧૬૩	૧૦૮	"	૨૧૬ અ	૨૦૪
	૩	૨૧૭	૬૦		"	૨૨૬	૨૨૧
	"	૨૨૬	૮૨		"	૨૩૬ અ	૨૫૦
	"	૨૪૧ અ	૨૫૬	દ્વીપ	૧	૧૫	૧૦
દેવપાટણ	...	"	૧૬૩	૧૦૧	"	૮૨	૨૨૩
દેવભદ્રિપલિકા	...	૧	૪૫	૬૦	"	"	૨૨૭
	"	"	૬૩		"	"	૨૨૬
દેવરક્ષિત	...	"	૪૧	૭૪	દ્વેનિકા	૩	૨૩૩
	"	"	૭૮		દ્વાવિઙ	"	૨૫૨
દેવશી	...	"	૮૮	૨૪૬	દ્રોણિક	૧	૨૬
	૨	૧૨૫	૪૨	દ્રોણિકા	૧	૨૬	૪૩
	૩	૬૨	૧૧૨	ધ			
	"	૨૩૭	૪૦	ધઉલી	૨	૧૬૮	૧૩૫
દેવવિતાનક	...	"	૨૨૬	૨૨૨	"	"	૧૩૬
દેવળી	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	"	"	૧૩૮
	"	૧૩૫	૧૩૬	ધકયાસહ	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫
દેવાહિ	...	"	૧૭૦	૧૪૩	"	"	૧૪૮
દેવીશરણ	...	૩	૫૬ અ	૧૦૫	"	"	૧૫૨
દેશુરક્ષિતિજી	૧	૭૨	૧૮૪	ધણાર	૨	૧૩૮	૧૨
	"	"	૧૮૮	ધનવલ્લિકા	"	"	૧૪
દેશુરી	...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮	"	૧૩૦	૬૬
દેસેનક	...	૧	૮૨	૨૨૩	"	"	૧૦૩
	"	"	૨૨૮	ધ-મોદ	૧	૬૬	૧૭૦
	"	"	૨૨૬	ધન્વ	૧	૬	૮
દેહમર્ધ	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧	ધમડાજી	૨	૧૪૧
દોહિયાપક (ડોહિયાપાટક)	૨	૧૬૫	૧૧૬	ધમણાજી	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮
દોહદ	...	૩	૧૪૪ અ	૧૫૬	"	"	૧૬
	"	૧૪૪ ક	૧૬૧	"	"	"	૨૩
	"	"	૧૬૨	ધમ્નાર	૧	૬૬	૨૪
દોહતામાદ	...	૨	૧૨૩	૨૭	ધમ્મથુહરિકા	૧	૧૬૬
દંડાહિપયક	...	૨	૧૫૮	૭૮	"	"	૧૭૦
	"	"	૮૦	"	"	"	૧૭૪
દંડાહિપયક	...	"	૨૦૬	૧૭૪	ધરમપુરી	૩	૨૩૭
દંત્રારા	...	"	૧૩૮	૧૨	ધર્મવલિકા	૨	૧૬૨
દંત્રક	...	૩	૨૦૬	૫	"	"	૬૫

અનુક્રમણિકા

૨૬

અંક	અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું
ધર્મસંક્રમ	...	૩	૨૦૭	૧૫	ધિનકિ	...
		"	"	૧૭	"	૨૩૩
		"	૨૦૮	૨૧	"	૩૫
		"	૨૧૦	૩૦	ધિસ્તીશ્વર	...
		"	૨૧૧	૩૨	૩	૨૩૬
		"	"	૩૩	"	૫૭
		"	"	૩૫	ધુણેસા	...
		"	"	૩૭	ધુળીયા	...
		"	"	૪૦	ધુશા	...
		"	૨૫૧ અ	૨૫૮	ધુસડી	...
ધારિયપ	...	"	૧૨૫ ક	૧૩૪	"	૨૦૧
		"	"	૧૪૧	"	૧૧૧
ધાનોલી	...	૨	૧૩૦	૬૬	"	૨૦૨
ધામસામળા	...	૨	૧૪૧-૪૨	૨૪	ધેનિકા	...
ધાર	...	૩	૧૪૪ અ	૧૫૬	"	૩
		"	૨૩૭	૪૩	ધોળકા	...
ધારા	...	૨	૧૪૭	૩૬	"	૧
		"	"	૪૨	"	૨
		"	"	૪૫	ધોલી	...
		૩	૨૧૫	૪૭	ધંધુકા	...
		"	૨૩૮	૪૬	"	૧૩૭
ધારાકેઠ	...	૧	૪૫	૬૦	ન	
ધારાખેટ	...	"	"	૬૩	નગડા	...
ધારાપુરી	...	૨	૧૫૪	૫૮	નગડા(૧)વદ્યાણુ	"
		"	"	૫૯	નગડિનક	...
		"	૧૫૫	૬૧	નગર	...
		"	"	૬૫	"	૩
ધારવાડ	...	૨	૧૩૬	૧૪૭	નગરક	...
ધાવટ	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૧
ધાવત	...	૨	૧૨૫	૪૨	"	૨૪
ધાહહ	...	૨	૧૧૭	૪૩	"	"
		"	"	૪૫	"	૭૩
		"	૧૨૫	૪૨	"	૧૬૪
		"	"	૪૭	"	૨૪૩
		"	"	૫૨	"	૨૪૪
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	નદુકપુર	...
ધ્રાંતધરા	...	૨	૧૪૪	૨૮	નડિયાદ	...
		૩	૧૪૪ ક	૧૬૪	નકુલપુર	...
		"	૧૫૭ ક	૧૬૦	"	૩
					નરુલ	...
					"	૧૪૮ અ
					"	૧૪૬ અ
					"	"

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું		
નતાલિયા	...	૨	૧૧૬	૧૧૮	નવધીસક	...	૨	૧૩૬	૧૫
		"	"	૧૧૯		"	"	"	૧૬
નહીદ	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	નવભખી	...	૧	૫૩	૧૧૬
નહીય	...	૧	૩૪	૫૬	નવસર	...	૩	૧૪૬ અ	૧૭૪
		"	"	૫૭		"	"	"	૧૭૬
નફુલ	...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮	નવસારી	...	૧	૧૦૩	૮
નફુતકામિકા	...	"	"	"		"	"	"	૯
નદભપુર	...	૨	૧૪૮	૪૯		"	૧૦૫	૧૩	
નન્દઆમ	...	"	૧૩૦	૯૬		"	"	૧૪	
		"	"	૧૦૩		૨	૧૦૬	૪	
નન્દનગાવ	...	"	૧૩૦	૯૬		"	૧૧૫	૩૦	
નન્દીઆરક	...	૧	૫૦	૧૧૦		"	૧૧૭	૪૦	
નરમાધુ	...	૩	૨૩૯	૫૧		"	"	૪૧	
નર્મદા (નર્મદા)	૨	૧૨૫	૪૨		"	૧૨૫	૪૧		
	"	"	૪૭		"	૧૨૮	૭૬		
	"	"	૫૨		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨		
	"	૧૨૯	૮૮		"	"	૧૨૫		
	"	૧૩૦	૯૬		"	૧૩૫	૧૩૯		
	"	૧૩૧	૧૦૯		"	૧૪૧-૪૨	૧૮		
	"	"	૧૧૩		"	"	૧૯		
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪		"	"	૨૦		
	"	૧૫૭	૭૩		૩	૨૩૧	૧૩		
	"	"	૭૪		"	૧૨૫ અ	૧૨૧		
	૩	૨૧૫	૪૭		"	"	૧૨૨		
	"	"	૫૨		"	"	૧૨૩		
	"	૨૧૮	૭૧		"	"	૧૨૪		
	"	૧૨૫ ક	૧૩૬		"	"	૧૩૨		
	"	"	૧૩૭		"	૧૨૫ ક	૧૩૪		
	"	૧૩૦ અ	૧૪૮		"	"	૧૩૫		
	"	૧૫૭ અ	૧૮૩		"	"	૧૩૬		
	"	૨૧૬ અ	૨૦૪		"	"	૧૩૭		
	"	૨૩૩ અ	૨૨૯		"	૧૩૦ અ	૧૪૩		
	"	૨૩૮ અ	૨૪૬		"	"	૧૪૮		
	"	"	૨૪૭		"	૧૪૦ અ	૧૫૭		
	"	"	૨૪૮		"	૨૩૦ અ	૨૨૪		
	"	"	૨૪૯	નવસારિકા	...	૧	૧૦૩	૮	
નવકોટ	...	"	૨૩૮ અ	૨૩૮		"	"	૯	
નવઆમક	...	૧	૬૮	૧૬૩	નવાનમર	...	"	૪૦	૭૦
	"	"	"	૧૬૭		૩	૧૬૪	૨૦૮	
	"	"	"	૧૬૮		"	૨૨૦ અ	૨૧૧	

અનુક્રમણિકા

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
નવું કમ્પોઝ ...	૨	૧૩૭	૧૧	નાંદીપુરી ...	૨	૧૦૬	૫
નાંદીપુરી ...	૩	૨૩૪	૨૪	"	"	"	૬
"	"	"	૨૫	"	"	"	૧૦
"	"	૨૩૫	૨૮	"	૧૧૦	"	૧૩
"	"	"	૨૬	"	"	"	૧૪
"	"	"	૩૩	"	"	"	૧૭
નાગજરિમિર ...	"	૧૪૬	૫૧	"	૧૧૨	"	૨૧
નાગદા ...	૨	૨૫૨	૭૬	"	૧૧૪	"	૨૪
નામદિનાનક ...	૩	૬૬	૧૦૬	"	"	"	૨૫
"	"	"	૧૧૦	નાંદોદ ...	"	૧૦૬	૫
નામદહ ...	૧	૬૫	૨૮૦	નાબક ...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૪
નાગનમર ...	૩	૨૧૫	૪૬	નામ્બીતટક ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
નામભોક ...	"	"	૫૬	"	"	"	૧૩૩
નામભારિકા ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮	"	"	"	૧૩૬
"	"	"	૧૬	નાયકા ...	૩	૨૧૬	૫૬
"	"	"	૨૧	"	"	"	૫૭
"	"	"	૨૪	નાલોડામામ ...	૩	૨૧૬	૫૫
૩ ૧૨૫ બ			૧૨૧	નાલોડા ...	"	"	૫૭
"	"	"	૧૨૪	નાવક ...	"	૧૨૫ ક	૧૪૧
"	"	"	૧૨૬	નાવાલિકા ...	૨	૧૩૨	૧૧૮
"	"	"	૧૩૨	"	"	"	૧૨૧
"	"	"	૧૩૨	નાસિક ...	૧	૧૩	૪
"	"	૧૨૫ ક	૧૩૬	"	૨	૧૨૧	૬
નામદહ ...	"	૨૫૨	૭૬	"	"	"	૧૭
નામાભવા ...	"	૨૩૬	૫૧	નાસિક ...	૧	૧૦૭	૧૬
"	"	"	૫૪	નાકમામ ...	૨	૧૫૬	૬૬
નામાભવા ...	"	"	૫૭	"	"	"	૭૧
નાટપોતક ...	૧	૪૧	૭૪	નિકોલ ...	૧	૮૨	૨૨૩
"	"	"	૭૭	નિગક ...	૨	૧૨૨	૨૧
નાકભાઈ ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮	નિગક ...	"	૧૧૪	૨૫
નાકોલ ...	૨	૧૩૭	૩	"	"	"	૨૮
"	૩	૧૪૪, ૫	૧૬૪	"	"	"	૨૬
"	"	૧૪૮ ક	૧૬૮	નિગ્ગક ...	૧	૫૬	૧૨૮
"	"	૧૪૬ અ	૧૭૦	નિગ્ગક ...	૩	૫૬	૧૦૦
"	"	"	૧૭૧	"	"	"	૧૦૧
"	"	૨૧૬ અ	૨૦૫	નિરગુન્ડી ...	"	૨૩૨	૧૮
"	"	૨૩૮ બ	૨૪૭	નિરગુન્ડપદક ...	"	૨૩૨	૨૬
"	"	૨૪૧ બ	૨૫૩	"	"	"	૨૦
				નિરપથ ...	૧	૧૦૭	૧૬

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
નિર્મલદી ...	૧	૬૬	૧૬૬	મળનાભ ...	૨	૧૨૧	૧૩
નિર્મલદી ...	૧	૬૬	૧૭૪	...	...	...	૧૭
નિર્મલ ...	...	...	૭	પદક ...	૧	૧૦૬	૧૪
...	...	...	૬	...	...	...	૧૫
...	...	...	૧૧	પનીઉ ...	૩	૨૩૨	૧૬
નીમનાભિઆ ...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧	પખના ...	૨	૧૩૬	૧૪૭
નીલધી ...	૨	૨૦૧	૧૬૦	પરતાપગઢ ...	૩	૨૩૭	૪૦
...	...	...	૧૬૧	પરતાપગઢ ...	...	...	૪૩
નીમ્યુન્ડ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૭	પરિચય ...	૧	૧૦૨	૩
નીજત ...	૧	૬	૬	...	...	...	૪
નેપાલ ...	૧	૭૩	૧૬૦	...	...	...	૭
નેમાવા ...	૧	૬૮	૧૬૨	પર્ણિકા ...	૩	૨૩૨	૧૮
...	...	...	૧૬૩	...	...	...	૨૦
...	...	૬૬	૧૬૬	પલસાણા ...	૨	૧૧૫	૩૦
નોશર ...	૩	૧૪૬ અ	૧૭૪	પલ્લવ ...	...	૧૨૨	૨૫
નંદાવજળ ...	૨	૨૦૬	૧૭૨	...	...	૧૩૦	૬૬
...	...	...	૧૭૩	પભાસની ...	૧	૬	૭
...	...	...	૧૭૪	...	...	...	૮
નંદીઅર ...	૧	૫૦	૧૦૬	...	...	...	૧૦
...	...	...	૧૦૮	...	...	૧૫	૬
નંદાનું ઉભાડા ...	૨	૨૦૨	૧૬૪	...	...	...	૬
...	...	...	૧૬૪	પલ્લિકા (પુરોહિત પલ્લિકા)	૧	૧૧	૭
પચ્છમ ...	૧	૧	૧૭	...	...	...	૮
પદના ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	...	૩	૧૪૮ અ	૧૬૬
પદન ...	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	પાલ્લિકાવાડ ...	૨	૧૨૧	૧૩
પદ્મ ...	૧	૭૪	૧૬૫	...	...	...	૧૭
...	...	...	૧૬૮	પદ્મના ...	૧	૬૮	૧૬૩
...	...	...	૨૦૨	પશ્ચિમભાટ ...	૨	૧૨૩	૨૭
પદાનક ...	૧	૭૧	૧૮૦	પસાભ ...	...	૧૬૮	૧૪૦
...	...	...	૧૮૨	પદ્મવટિક ...	૧	૭૯	૨૧૬
પદારી ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૭	પાટણ ...	૨	૧૩૭	૪
પદ્મવટિક ...	...	...	૧૪૮	...	...	૧૪૩	૨૫
...	...	...	૧૫૨	...	...	૧૫૮	૭૮
પદ્મરુપિકા ...	૧	૫૨	૧૧૫	...	...	૧૬૫	૧૧૬
પલન ...	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	...	૩	૨૧૮	૬૫
...	...	૧૮૮-૬૨	૧૫૫	...	...	૨૨૩	૮૮
...	...	૨૦૩	૧૬૫	...	...	૨૩૭	૪૧
પદ્મરાણ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮	...	...	૧૩૦ અ	૧૪૮
પદારી ...	...	૨૩૩ અ	૨૩૦				
...	...	...	૨૩૧				

અનુક્રમણિકા

૩૩

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
પાટણ ...	૩	૧૫૭ બ	૧૮૩	પાલિતાણા ...	૧	૪૧	૭૪
	"	"	૧૮૪		"	૫૧	૧૧૧
પાટલીપુત્ર ...	૧	૧	૫		૩	૨૨૯	૬
(પાટલીપુત્ર)	૨	૧૩૨-૩૪	૧૨૨		"	૨૩૦	૧૦
	"	"	૧૨૫		"	૨૪૩	૬૧
	"	"	૧૩૩		"	૨૫૬	૮૪
	"	"	૧૩૬		"	૨૬ અ	૯૩
પાંડ્ય ...	"	૧૩૦	૯૬		"	૨૨૯	૨૨૦
	૩	૧૩૦ અ	૧૪૯		"	"	૨૨૧
પાણ્ડ્ય ...	૨	૧૨૯	૮૪	પારાહલ્યુક ...	૨	૧૨૯	૮૩
પાદરા ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬		"	"	૯૩
	"	૨૪૦ અ	૨૨૩	પાશાણિહલ ...	૩	૨૩૨	૧૮
પારડી ...	૧	૧૩	૩		"	"	૧૯
	"	"	૪	પાશ્વહલિ ...	૨	૧૫૮	૭૯
	"	૧૪	૬	પાષાણિહલ ...	૩	૨૩૨	૨૦
પારિંદ ...	"	૧	૧૨	પિચ્છિ ...	૧	૮૪	૨૩૭
	"	"	૧૩	પિપ્પલ ...	"	૫૫	૧૨૫
પારિસ ...	૨	૧૧૬	૩૪	પિપ્પલરૂપખરી ...	"	૨૭	૩૭
પાલડી ...	"	૧૬૮	૧૩૫		"	"	૩૮
પાલણ્યુર ...	"	૧૨૨	૧૮		"	૩૪	૫૬
	"	૧૩૭	૩		"	"	૫૭
	૩	૨૨૩	૮૮	પિપ્પલાચલ ...	૨	૧૨૦	૮
	"	૨૪૦	૫૮	પિપ્પલાચ્છ ...	"	"	૩
	"	૨૪૧	૫૯		"	"	૫
	"	૨૪૬	૬૮	પુંચર ...	"	૧૭૦	૧૪૬
	"	૧૪૦ અ	૧૫૬	પુંડરિક ...	"	૧૬૮	૧૪૦
	"	"	૧૫૭	પુણ્ડવધન ...	"	૧૩૬	૧૪૭
પામતીરોલહમ ...	૧	૫૧	૧૧૩		"	"	૧૫૦
	"	"	૧૧૪		"	"	૧૫૪
પાલિ ...	૩	૧૪૪ ૩	૧૬૪	પુણ્યાનક ...	૧	૫૨	૧૧૭
	"	૧૪૮ અ	૧૬૬	પુન્દિકારાક ...	૧	૮૨	૨૨૨
પાલિતાણા ...	૧	૧૭	૫	પુમકતમ ...	૨	૧૩૬	૧૪૭
	"	૨૦	૧૪	પુના ...	૧	૫૭	૧૨૯
	"	"	૧૫		૩	૧૪૮ અ	૧૬૬
	"	૨૨	૨૧		"	૧૪૯ બ	૧૭૩
	"	"	૨૩		"	૧૫૫ બ	૧૮૦
	"	૨૩	૨૪		"	૧૫૭ અ	૧૮૨
	"	૨૪	૨૯		"	૧૫૭ ક	૧૮૭
	"	૨૫	૩૦		"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
	"	૨૬	૩૨				

		ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
પુના	...	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩	પૃથ્વીક	...	૧	૮૮
		"	૨૧૫ અ	૨૦૨		"	"	૨૧૫
		"	૨૧૬ અ	૨૦૪	પ્રસિન્ડક	...	"	૭૬
		"	૧૬૪	૨૦૮		"	"	૨૦૬
		"	૨૧૮ અ	૨૦૯	પ્રસિલાવિલ્લિ	...	૨	૧૨૭
		"	૨૧૮ બ	૨૧૦		"	"	૭૨
		"	૨૨૦ અ	૨૧૧	પૃથ્વુત્ર	...	૩	૪૪ અ
		"	૨૨૨ અ	૨૧૩	પેટલાદ	...	૨	૧૩૫
		"	૨૨૩ અ	૨૧૫	પેઠિલ્લક	...	૩	૨૩૪
		"	૨૨૫ બ	૨૧૯		"	"	૨૫
પુખ્તના	...	૨	૧૩૬	૧૪૭	પેતેશ્વિક	...	૧	૧
પુરાવી	...	૩	૧૨૫ બ	૧૨૪	પેથવટ	...	"	૩૮
		"	"	૧૨૯	પેહીઆ	...	૨	૧૩૫
		"	૧૩૦ અ	૧૪૮	પેઠ્ઠુ	...	"	૧૨૫
		"	"	૧૫૨		"	"	૪૩
પુરોહિતપલ્લિકા	...	૧	૧૪	૬		૩	૧૨૫ બ	૧૨૩
		"	"	૭		"	"	૧૨૧
પ્રસિન્દા	...	"	"	૮	પોરબંદર	...	"	૨૩૩
		૨	૧૨૧	૯		"	૨૧૫ અ	૨૦૨
		"	"	૧૩		"	૨૧૬ અ	૨૦૪
		"	"	૧૭		"	૨૧૮ બ	૨૧૦
પ્રસિંદાનક	...	૧	૬૮	૧૬૩	પોન્ડ્રવધન	...	૨	૧૩૬
		"	"	૧૬૭	પંગુલ પલ્લીકા	...	૧	૭૬
		"	"	૧૬૮		"	"	૨૦૯
પ્રસેવક	...	"	૯૯	૩૦૬	પંચગંગા	...	૨	૧૩૩-૩૪
(પ્ર)ગ્નિજનક	...	"	૫૭	૧૩૦	પંચમહાભ	...	૧	૭૩
		"	"	૧૩૨		"	૯૫	૨૮૦
પ્રબપશાંતિપુર	...	"	૮૧	૨૨૨		૨	૧૧૭	૪૦
પ્રબ્યકરથલી	...	"	૫૨	૧૧૫		૩	૨૩૦	૧૦
પ્રબ્યમિત્ર	...	"	૫૫	૧૨૭		"	૨૩૭	૪૨
પ્રબસામ્યપુર	...	૩	૯૨	૧૧૨		"	૧૪૪ ક	૧૬૧
પ્રના	...	"	૨૬ અ	૯૩		"	"	૧૬૨
પ્રનાવી	...	૨	૧૨૮	૭૩	પંથોડ	...	૨	૧૩૨
		"	"	૭૯		"	"	૧૧૮
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૬	પંથોશ	...	"	૧૧૫
પ્રથ્વૃપથક	...	૨	૧૫૭	૭૩	પ્રઞરિકા	...	૨	૧૩૯
		"	"	૭૪	પ્રજ્ઞાસ	...	"	૧૭૧-૮૫
પ્રથ્વી	...	૧	૧૩	૪		૩	૨૧૯	૭૫
		૩	૧૨૫ બ	૧૨૪		"	૨૨૨	૭૯
		"	૧૩૦ અ	૨૪૮		"	૧૩૦ અ	૧૪૮

અનુક્રમણિકા

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
અભાસપાટણ ...	૨	૧૫૫	૬૦	અગુમરા (અગુમા)	૨	૧૨૭	૬૫
અયાગ ...	૩	૨૨૨	૮૬		"	૧૨૮	૭૩
અનૌરા ...	"	૨૧૮	૬૫		"	"	૭૮
અસમપુર ...	૨	૧૫૮	૮૧		"	૧૨૮	૮૧
	"	"	૮૨		"	૧૩૧	૧૦૫
	"	"	૮૪		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
આચી ...	૨	૧૩૭	૯		"	"	૧૨૫
	૩	૧૫૫ અ	૧૮૦		"	૨૩૧	૧૩
આલિજ ...	"	૨૩૭	૪૦		"	૨૫૬	૮૪
	"	"	૪૩		"	૧૩૦ અ	૧૪૪
આશ્રિકા ...	"	૨૧૮	૬૫		"	"	૧૪૫
					"	"	૧૪૭
કે					"	૨૩૩ અ	૨૩૬
કરકાબાદ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫	અણરિજિદ્રિ ...	૧	૪૭	૯૭
કલકવદ ...	૨	૧૧૪	૨૮		"	"	૯૯
	"	"	૨૯	અદરી ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
કિલિણિ ...	"	૧૬૮	૧૩૫	અનારસ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
કીચી ...	"	૧૬૫	૧૧૪	અનાસ ...	"	૧૩૭	૫
(કીચી) ...	"	"	૧૧૬	અન્ટીઆ ...	૧	૪૪	૮૯
	"	૧૭૦	૧૪૩		૩	૪૪	૯૫
કૂલસર ...	૩	૨૪૩	૬૧	અન્ધી ...	૨	૧૨૫	૪૭
	"	"	૬૩	અબ્દગામ ...	"	૧૨૨	૧૯
	"	"	૬૫	અબેન ...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
કંકપ્રસવણ ...	૩	૨૨૯	૯	અરટક ...	૧	૫૭	૧૩૦
	"	૨૩૦	૧૦		"	"	૧૩૨
	"	"	૧૧		૩	૫૯ અ	૧૦૫
	"	"	૧૨	અરટિકા હણક ...	"	"	"
	"	૨૨૯	૨૨૦		"	"	૧૦૮
	"	"	૨૨૨	અરડા ...	"	૨૩૩	૨૧
બ					"	૨૧૫ અ	૨૦૨
અગસરા ...	૩	૨૧૮	૬૫	અરનમર ...	૧	૭૬	૨૦૫
	"	"	૬૮	અરાર ...	"	૭૩	૧૮૯
	"	"	૭૧	અલુ ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
અગુમરા (અગુમા)	૧	૧૪	૬	અલકજ (અલેજ)	૨	૧૪૫	૩૨
	૨	૧૧૧	૧૮	અલવર્માનક ...	૧	૫૭	૧૨૯
	"	૧૧૫	૩૦		"	"	૧૩૦
	"	"	૩૧		"	"	૧૩૨
	"	૧૨૫	૪૩	અલસાર ...	"	૧૦૩	૯
	"	"	૪૪		"	૧૦૫	૧૩
	"	"	૫૧				

		અંક	લેખ	પાનું			અંક	લેખ	પાનું
અભિસ	...	૩	૨૩૧	૧૩	આલિ (આલી)	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦	
		"	"	૧૫		"	૨૩૮ અ	૨૩૭	
		"	"	૧૭	આલેરા	૨	૧૩૮	૧૨	
અલેઆમ	...	૧	૧૦૭	૧૬	આલ્હારણક	૧	૭૯	૨૧૬	
		"	"	૧૭	આવસનક	"	૭૮	૨૧૫	
		"	"	૧૮		"	"	૨૧૭	
અલેસર	...	૨	૧૨૯	૮૧	આવાપ્યારાનો મઠ	"	૬	૧૬	
અહુનદશ	...	૩	૨૩૯	૫૭	આહિરિક	"	૧૦૩	૬	
અહુમલા	...	૧	૩૬	૫૯	મિળપુર	૨	૧૨૫	૪૧	
		"	"	૬૦	મિળેતિયા	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮	
		"	૬૫	૧૫૦	મિલ્લખાત	૧	૩૮	૬૨	
		"	"	૧૫૧	શ્રીકાનેર	૨	૧૧૪	૨૫	
		"	"	૧૫૪	શ્રીમપુર	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭	
અહુવિયા	...	૩	૧૪૯ અ	૧૭૨	મુચકલા	"	૨૩૩ અ	૨૩૦	
અખેજ	...	૨	૧૪૫	૩૩	મુદેલખાંડ	"	૧૩૦ અ	૧૪૪	
આડમેર	...	૩	૧૪૯ અ	૧૭૩	મુદ્દગયા	૧	૧	૭	
આડમેરા	...	૨	૧૪૮	૪૮	મુદ્દારિકા	૩	૨૩૦ અ	૨૨૪	
આપકોડી	...	૧	૩૭	૬૧		"	"	૨૨૬	
આદામી	...	"	૧૦૩	૬૦		"	"	૨૨૭	
		૨	૧૨૫	૪૧	એચરાજી	૨	૧૬૫	૧૧૬	
		"	૧૩૦	૬૫	એટ	૩	૨૩૬ અ	૨૫૦	
આદાવી	...	"	૧૨૫	૪૧	એટવા	૨	૧૫૬	૭૦	
		"	"	૪૭	એમ્મરક	૩	૨૩૬	૫૪	
		"	"	૫૨	એલગામ	૧	૧૦૭	૧૬	
આન્ટવા	...	૩	૪૪	૬૫	એલ્લર	૨	૧૩૦	૬૬	
આખરિયાવાડ	...	"	૨૫૦	૭૦	એઆ	"	૧૩૬	૧૪૭	
આમિણવાડા	...	"	૧૫૭ અ	૧૮૫	એડાણુ	"	૧૩૮	૧૨	
આમિણગામ	...	"	૧૨૫ ક	૧૩૭	એરલી	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮	
આમ્મૈલી	...	"	"	"	એરસુદ	૨	૧૧૪	૨૪	
આરડોલી	...	૨	૧૨૬	૮૩	(એરસુદ)				
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	અંકાપુર	"	૧૩૬	૧૪૭	
		૩	૨૩૧	૧૩	અંગાળા	"	"	"	
		"	૧૩૦ અ	૧૪૮		૩	૧૨૫ અ	૧૨૧	
આરવનસ્થલી	...	"	૫૬ અ	૧૦૫	અંટીયા	"	૪૪	૬૫	
		"	"	૧૦૮	(અંબૂ)વાનક	૧	૪૧	૭૪	
આલાદિત્ય	...	૧	૭૭	૨૧૦		"	"	૭૭	
(તળાવ)	...	"	"	૨૧૧	અમિલનક	"	૫૭	૧૩૦	
આલિ	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૪		"	"	૧૩૨	
(આલી)	...	"	૧૪૮ અ	૧૬૭	અમપુરી	૨	૧૫૫	૬૨	

અનુક્રમણિકા

૩૭

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
અક્ષપુરી ...	૨ ૧૫૫	૬૩	અક્ષપક્ષી ...	૨ ૧૨૯	૮૭
"	૧૬૨	૯૪	અક્ષાણુક ...	૧ ૫૭	૧૩૦
"	"	૯૮	"	"	૧૩૨
"	"	૧૦૦	"	૧૬૪	૧૧૧
૩ ૨૧૯		૭૩	"	૫૯ અ	૧૦૫
"	"	૭૪	"	"	૧૦૭
અક્ષપુરે ...	"	૭૫	"	૧૬૪	૨૦૮
"	૨૫૫	૮૩	અક્ષેણુમક ...	" ૫૯ અ	૧૦૫
અક્ષાંડ ...	૨ ૧૩૭	૧૧	અક્ષેણુકા ...	૧ ૨૪	૨૮
અક્ષમાણુ ...	૨ ૧૬૮	૧૩૫	"	"	૨૯
આક્રમણપરિભાષા	" ૧૨૫	૪૭	"	૨૫	૩૦
"	"	૫૨	"	"	૩૧
૩ ૧૨૫ ક		૧૩૪	"	૨૯	૪૨
"	"	૧૩૫	"	"	૪૩
"	"	૧૩૭	અક્ષેશ્વર ...	" ૫૯	૧૩૫
"	"	૧૪૧	"	૩ ૨૨૦	૭૭
આક્રમણપાટક ...	૨ ૧૫૭	૭૩	"	૫૯	૧૦૩
"	"	૭૪	"	"	૧૦૪
"	"	૭૭	"	૧૪૪ અ	૧૬૦
૩ ૧૫૭ અ		૧૮૩	અક્ષોપાત્ત ...	૧ ૪૫	૬૨
ભ			"	૨ ૧૧૪	૨૫
ભગવત (તીર્થ)	૨ ૧૩૧	૧૧૩	અમોદરા (મ્હોટા)	૧ ૧૬	૩
ભગવાદાન્દી ...	૩ ૨૩૯	૫૧	અરાણા ...	૨ ૧૬૪	૧૧૦
ભટ્ટકપત્ર ...	૧ ૪૪	૮૯	"	"	૧૧૧
"	"	૯૫	"	"	૨૦૮
"	"	૯૬	અરૂકમ્બ ...	૧ ૭૨	૧૮૫
ભટ્ટઆમ ...	૨ ૧૩૦	૧૦૩	"	"	૧૮૯
ભટારકાવહાર ...	૧ ૩૬	૫૯	"	૭૩	૧૯૧
"	"	૬૦	"	૨ ૧૦૯	૮
ભટ્ટાકેન્દ્ર ...	" ૩૮	૬૨	"	"	૧૧
"	"	૬૩	"	૧૧૪	૨૭
ભટિકા (આમ)	" ૮૦	૨૨૧	"	"	૨૯
ભટ્ટિપદ ...	૩ ૨૨૯	૯	"	૧૧૫	૩૦
"	"	૨૨૦	"	"	૩૨
"	"	૨૨૨	"	૧૧૬	૩૪
અક્ષાણુ ...	" ૧૪૩ અ	૧૯૮	"	"	૩૫
અક્ષકપત્ર ...	" ૪૪	૯૫	"	"	૩૮
અક્ષપદન ...	૧ ૪૯	૧૦૪	"	"	૫૧
અક્ષપત્તનક ...	" ૩૯	૬૭	"	૧૧૯	૫૫

		ગ્રંથ	લેખ	પાનું			ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ભાષ્ય૨૭	...	૨	૧૨૬	૫૮	ભક્ષર	...	૧	૨૩	૨૪
		"	"	૬૪		...	"	"	૨૭
		૩	૨૨૮	૭	ભક્ષાદેશ	...	૨	૧૫૫	૬૫
		"	"	૮	ભક્ષંત	...	૧	૬૩	૧૪૪
		"	૨૩૦ અ	૨૨૩		...	"	"	૧૪૭
		"	"	૨૨૪	ભાગભાગર	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
		"	"	૨૨૬		...	"	૧૩૫	૧૩૮
ભાષ્ય	...	"	"	૨૨૭		...	"	"	૧૩૯
		૧	૬૮	૧૬૨	ભાદુદપદ	...	૩	૧૪૮ અ	૧૬૭
		"	૯૬	૨૮૮	ભાદુદ્વા	...	"	૧૪૯ અ	૧૭૦
		"	૧૦૨	૩	ભાડવા	...	૧	૪૦	૬૯
		૨	૧૦૯	૫	ભારક૨૭ક	...	૩	૨૨૮	૭
		"	૧૧૨	૨૦	ભારોડા	...	૧	૬૮	૧૬૩
		"	૧૧૪	૨૪	ભાલિભાડા	...	૨	૧૬૮	૧૩૫
		"	"	૨૫		...	"	"	૧૪૦
		"	૧૧૬	૩૪		...	"	"	૩
		"	૧૧૭	૪૦	ભાવનગર	...	૧	૧૬	૬
		"	"	૪૧		...	"	૧૯	૧૧
		"	૧૧૮	૪૭		...	"	૨૦	૧૩
		"	"	૪૯		...	"	૨૧	"
		"	૧૨૫	૪૨		...	"	૨૨	૨૧
		"	૧૨૬	૫૪		...	"	૨૪	૨૮
		"	૧૨૯	૮૧		...	"	૨૫	૩૦
		"	"	૮૩		...	"	૩૭	૬૧
		"	૧૩૧	૧૦૬		...	"	૩૯	૬૫
		"	૧૩૭	૪		...	"	૪૦	૭૦
		"	૧૬૨	૯૫		...	"	૬૧	૧૩૯
		૩	૨૨૮	૬		...	"	૬૫	૧૫૦
		"	૨૩૬	૩૫		...	"	૭૦	૧૭૫
		"	૨૩૦ અ	૨૪૪		...	"	૭૮	૨૧૫
		"	૨૩૩ અ	૨૨૯		...	"	૮૧	૨૨૨
		"	"	૨૩૧		...	"	૮૪	૨૩૬
		"	"	૨૩૫		...	"	૮૮	૨૪૯
		"	"	૨૩૬		...	"	૯૨	૨૬૨
ભાષ્યાલુક	...	૨	૧૨૫	૪૭		...	૨	૧૪૭	૩૮
ભાષ્યા	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭		...	"	૧૬૭	૨૦
ભાષ્યાલુક	...	૨	૧૨૫	૪૨		...	૩	૨૪૩	૬૧
		"	"	૫૨		...	"	૯૨	૧૧૧
ભાષ્યાન	...	"	૧૨૫	૪૨		...	"	"	૧૧૨
ભાષ્યાદાનક	...	૧	૪૭	૬૮		...	"	"	

મહાકાવ્ય

૩૧

		અંક	લેખ	પાનું			અંક	લેખ	પાનું
લાલનગર	...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૬	ભૂચપુર	...	૩	૨૧૧	૩૨
		"	૧૫૮ અ	૧૮૪			"	"	૩૫
		"	૨૧૫ અ	૨૦૩			"	૨૧૨	૩૭
		"	૧૬૪	૨૦૮			"	"	૪૦
લાંપર	...	૨	૨૦૬	૧૭૨	ભેરજીંકા	...	૨	૧૦૬	૮
ભિનમાલ	...	"	૧૩૦	૬૫			"	"	૧૧
		૩	૨૩૩ અ	૨૩૫	ભેસા	...	"	૧૫૬	૭૦
ભીંરી	...	"	૨૪૦	૫૮	ભેસવન	...	૧	૨૬	૪૨
ભુજ (ભુજ)	...	૧	૧	૧૭	ભેસાણુ	...	"	૬૩	૧૪૪
		૩	૨૧૬ અ	૨૦૬	ભૈલસ્વામી	...	૨	૧૫૬	૬૬
ભુમલી	...	"	૨૨૨ અ	૨૧૩			"	"	૭૦
ભુમ્ભુસપદક	...	૧	૪૨	૮૪	ભોજીયા	...	"	૨૦૧	૧૫૬
ભૂભૂતપક્ષી	...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩			"	"	૧૬૦
ભમલિકા	...	"	૨૧૫ અ	૨૦૨			"	"	૧૬૧
		"	"	૨૦૩	ભોજીડાનક	...	૧	૫૩	૧૧૬
ભમિલિકા	...	"	૨૩૩	૨૧			"	"	૧૨૨
		"	"	૨૨	ભોપાલ	...	"	૬૬	૧૭૦
		"	"	૨૩	ભામરકલ્ય	...	"	૩૮	૬૨
ભૂમ્ભલી	...	"	"	૨૧			"	"	૬૩
ભૂલી	...	"	"	"	ભિંઝારી	...	૨	૧૫૧	૫૫
ભદરડા	...	૨	૧૬૨	૬૪					
		"	"	૬૭	મ				
		"	"	૬૮	મગધ	...	૨	૧૩૦	૬૬
		"	"	૬૯	મહસર	...	૧	૬૨	૨૬૨
		"	"	૧૦૦			૩	"	૧૧૨
		"	"	૬૬			"	"	૧૧૩
ભુંઝારિકા	...	"	૧૫૬	૬૬	મહુઆણા	...	૨	૨૦૧	૧૬૧
		"	"	૭૦	મણ્ણો	...	"	૧૨૨	૧૮
		"	"	૭૧			૩	૧૨૫ અ	૧૨૨
ભુચકચ	...	"	૧૨૬	૮૮	મથનપુર	...	"	૨૧૮	૬૮
		"	"	૯૩	મદસરમ	...	"	૪૪ અ	૬૭
		૩	૨૩૩ અ	૨૩૨			"	"	૬૮
		"	"	૨૩૪			"	"	૬૯
		"	"	૨૩૬	મદાપી (મદાવિ)	...	૧	૫૦	૧૦૩
ભૂચપુર	...	"	૨૦૭	૧૫			"	"	૧૦૮
		"	"	૧૭			"	"	૧૧૦
		"	૨૦૮	૧૯			૩	૧૩૦ અ	૧૪૫
		"	"	૨૧			"	"	૧૪૮
		"	૨૦૬	૨૬			"	"	૧૪૯
		"	૨૧૦	૩૦	મહીના	...	"	૨૧૭	૧૧

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
મહાકવિ ...	૧	૧૭	૫	મહિષક ...	૧	૭૪	૧૬૫
	"	"	૬		"	"	૧૬૮
	"	"	૮		"	"	૨૦૨
મહામતી ...	"	૮૨	૨૨૩	મહિષબલી ...	"	૯૬	૨૮૮
	"	"	૨૨૮		"	"	૨૯૫
	"	"	૨૨૯		"	"	૨૯૭
મધ્યદેશ ...	૨	૧૪૧-૪૨	૨૨	મહિષા ...	૩	૨૧૪	૪૩
	"	"	૨૪	મહિસાણા ...	૨	૧૫૮	૭૯
મધ્યમાન્ત ...	"	૧૩૦	૯૬		"	"	૮૦
મધ્યહિન્દ ...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૮	મહી ...	"	૧૧૮	૪૭
મનસુરા ...	૨	૧૩૭	૬		"	"	૪૮
મનાથ ...	"	૧૧૯	૫૩		"	૧૨૩	૨૭
	"	"	૫૫		"	૧૨૫	૪૨
મના (મેના) (મેની)	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬		"	"	૪૭
મન્દરાચલ ...	૨	૨૦૪	૧૬૯		"	"	૫૨
મન્દસુર ...	૩	૧૫૮	૧૦૨		"	૧૩૫	૧૩૯
મન્દસીર ...	૨	૧૧૨	૨૦		૩	૨૩૭	૪૧
મથુરાખણડી ...	"	"	૯		"	"	૪૨
	"	"	૧૩		"	"	૪૩
	"	૧૨૨	૧૮		"	"	૪૫
	"	"	૧૯		"	૧૨૫ ક	૧૩૫
	"	"	૨૩		"	"	૧૩૬
મર ...	૧	૬	૭		"	"	૧૩૭
	"	"	૮	મરીકાંઠા ...	"	૧૪૦ અ	૧૫૭
	"	"	૯		"	૧૫૮ અ	૧૬૩
	"	"	૧૧	મરીસાણા ...	૨	૧૫૮	૭૯
	"	૯૫	૨૮૦		"	"	૮૦
	૨	૧૨૨	૨૫	મરુવા ...	૧	૩૯	૬૪
મર (તળાવ)	૧	૮૨	૨૨૩		"	૬૫	૧૫૦
મરોણી ...	૩	૧૪૯ બ	૧૭૩		"	૮૨	૨૨૩
મરુર ...	૨	૧૩૯	૧૫		૩	૧૩૦ અ	૧૪૮
	"	"	૧૬	મહેશ્વરદાસનક ...	૧	૪૫	૯૦
મર્યા (મર્યા) ...	૩	૨૧૭	૬૯		"	"	૯૩
મરુદાબાદ ...	૧	૭૩	૧૮૧	મહેસાણા ...	૩	૧૫૭ બ	૧૮૪
મરુદાપુ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩	મહેદય ...	૨	૧૩૦	૯૫
	"	"	૧૪૪		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
મરુસેનક ...	૨	૧૨૩	૩૨		"	૧૩૫	૧૩૮
	"	"	૩૫	માઉલ ...	"	"	૧૪૧
	"	"	૩૫		"	૨૦૬	૧૭૪

અનુક્રમણિકા

૪૧

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
માધસોર ...	૨ ૧૩૦	૮૬	માન્યખેટ ...	૨ ૧૩૫	૧૩૭
	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૪		" "	૧૩૮
મકિણી ...	" ૧૨૫ ક	૧૩૭		" "	૧૪૩
માખુલ ...	૨ ૧૫૭	૭૩		" "	૧૪૫
	" "	૭૪		" ૧૩૬	૧૫૦
	" "	૭૭		" "	૧૫૪
મગિરોળ ...	" ૧૪૫	૩૦		૩ ૨૩૮	૪૯
	" "	૩૩		" ૧૨૫ ક	૧૩૫
	૩ ૨૪૭	૬૮		" "	૧૩૬
	" ૨૨૫ બ	૨૧૯	મારવાડ ...	૨ ૧૪૮	૪૮
માંડલ ...	૨ ૧૩૭	૫		૩ ૧૪૮ ક	૧૬૮
	" ૧૬૬	૧૧૯		" ૧૪૯ બ	૧૭૩
	૩ ૨૪૦	૫૮		" ૧૫૫ અ	૧૭૭
	" ૧૪૪ ડ	૧૬૪		" ૨૩૮ અ	૨૩૮
માંડલી ...	૨ ૨૦૬	૧૭૩		" ૨૪૧ અ	૨૫૨
	૩ ૨૪૦	૫૮		" ૨૪૧ બ	૨૫૩
	" ૧૪૪ ડ	૧૬૪	માલકતરી ...	૨ ૧૬૦	૮૬
	" "	૧૬૫		" "	૮૮
માંડનિકા ...	" ૧૨૫	૫૨	માલખેટ ...	" ૧૨૬	૫૪
માંડવા ...	૨ ૧૨૫	૪૨	(મલખેટ) ...	" ૧૨૭	૬૫
	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭	(માલખેડ) ...	" ૧૩૧	૧૦૬
માણુસા ...	" ૨૧૪	૪૩		" ૧૩૩-૩૪	૧૨૫
માણુકવાડા ...	૧ ૨૯	૪૨		૩ ૨૩૭	૪૦
માણુજિજ્ઞકા ...	" ૮૨	૨૨૫		" "	૪૧
(માણુજિજ્ઞકા)	" "	૨૨૮		" ૧૩૦ અ	૧૪૩
	" "	૨૨૯		" "	૧૪૪
માતામહથુ ...	૨ ૧૬૮	૧૩૩		" "	૧૪૬
	" "	૧૩૯	માલન ...	૧ ૮૨	૨૨૩
માન (સરોવર)	૩ ૨૦૬	૯	માલવ ...	૨ ૧૨૨	૨૨
માનદંડાહી પથક	૨ ૧૫૮	૭૮		" "	૨૬
માન્યખેટ ...	" ૧૨૭	૬૫		૨ ૧૨૩	૩૧
	" ૧૩૦	૯૪		" "	૩૫
	" "	૯૫		" ૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	" "	૧૦૨		" ૧૪૭	૪૨
	" ૧૩૧	૧૦૬		" "	૪૫
	૧૩૩-૩૪	૧૨૨		" "	૪૬
	" "	૧૨૫		" ૧૬૩	૧૦૮
	" "	૧૨૯		" ૨૦૪	૧૬૭
	" "	૧૩૨		૩ ૨૦૬	૬
	" "	૧૩૬		" "	૧૧

૪૨

અનુક્રમણિકા

		ગ્રંથ	લેખ	પાનું			ગ્રંથ	પાનું
માલવ	...	૩	૨૨૪	૯૩	માળવા	...	૨	૧૪૪
		"	"	૯૪			"	૧૪૭
માલવક	...	૧	૬૮	૧૬૨			"	૧૬૨
		"	"	૧૬૭			"	૧૬૭
		"	"	૧૬૮			"	૧૨૨
		"	૬૯	૧૬૯			"	૧૩૧
		"	"	૧૭૦		૩	૨૧૯	૭૫
		"	"	૧૭૪		"	૨૩૭	૪૨
માલવા	...	"	૬૮	૧૬૩		"	૨૩૮	૪૯
		"	૬૯	૧૭૦		"	"	૫૦
	૨	૧૧૨	૨૦			"	૧૪૪ અ	૧૫૯
	"	૧૩૦	૯૬			"	૧૪૪ ક	૧૬૨
	"	"	૯૯			"	"	૧૬૩
	"	૧૩૭	૭			"	૧૪૪ ડ	૧૬૪
	"	"	૮			"	૨૩૩ અ	૨૩૧
	"	૧૫૦	૫૨			"	૨૩૮ અ	૨૩૮
	"	૧૫૫	૬૧			"	૨૩૮ બ	૨૪૬
	"	"	૬૫		માળિયા	...	૧	૪૨
	૩	૨૧૬	૫૪		માળિયા (હાટીના)	"	"	૬
	"	"	૫૭			૩	૨૨૯	૨૨૦
	"	૨૧૮	૬૬		મિલ્લોળા	...	૧	૧૩
	"	"	૭૦			૩	૧૩૦ અ	૧૪૫
	"	૨૨૨	૮૧		મિરપુર	...	૨	૧૩૮
	"	૨૩૭	૪૩		મિરિયઠાણુ	...	"	૧૨૨
	"	૫૮	૧૦૨			"	"	૨૩
	"	૧૪૯ અ	૧૭૦		મિત્રાણી	...	૩	૧૫૭ ક
	"	૧૪૯ બ	૧૭૩		મીઠોળા	...	"	૧૩૦ અ
	"	"	૧૭૫		મીઠનાપુર	...	૨	૧૩૩-૩૪
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		મીરજગાંવ	...	"	૧૨૨
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧		મુંગીર	...	"	૧૩૫
	"	"	૨૧૨		મુંજપુર	...	૨	૧૬૫
	"	૨૨૩ અ	૨૧૫				૨૪૦	૫૮
માહિમ	..	૨	૧૪૦	૧૭	મુંડક	...	૨	૧૪૦
માહિસક	...	૩	૨૧૪	૪૩	મુલ્કસ્થલ	...	"	૧૬૮
		"	"	૪૪		"	"	૧૩૬
માહિષક	...	"	૧૨૫ ક	૧૩૪		"	"	૧૩૬
		"	"	૧૩૭	મુલ્કક	...	૩	૧૪૦ અ
માહીષક	...	"	"	"	મુંબાઇ	...	૧	૧૩
માળવા	...	૧	૮	૧૪		"	૧૫	૩
		૨	૧૩૭	૬		"	૨૨	૨૧

અનુક્રમણિકા

૪૩

મુ'બ'ઈ	...	અંક	લેખ	પાનું	મેરૂ	...	અંક	લેખ	પાનું
		૧	૨૪	૨૮			૨	૧૩૬	૧૪૮
		"	૪૨	૭૬			"	"	૧૫૨
		૨	૧૨૨	૧૮			"	૧૩૭	૧૧
		"	૧૩૦	૯૪			"	૧૪૭	૪૦
		"	૧૩૭	૫			"	૧૫૫	૬૨
		"	૧૪૧-૪૨	૧૮			"	"	૬૬
		૩	૨૩૨	૧૮			૩	૨૨૪	૯૫
		"	૧૨૫ ક	૧૩૪			"	૨૩૧	૧૭
		"	૧૩૦ અ	૧૪૩			"	૨૪૩	૬૬
		"	૧૫૭ બ	૧૮૩			"	૧૪૯ બ	૧૭૫
		"	૨૩૩ અ	૨૨૯			"	૨૩૩ અ	૨૩૫
		"	૨૩૯ અ	૨૫૦			"	૧૪૯ બ	૧૭૩
મુથલ	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	મેરૂમણલ	...			
મુલવાસર	...	૧	૧૧	૧૮	મેવાડ	...	૨	૧૧૨	૨૦
મુલવમ્મ	...	૧	૮૨	૨૨૮			"	૧૨૯	૮૨
(પાટક)	...	"	"	૨૨૯			"	૧૩૭	૮
મુલરથાન	...	૨	૧૨૯	૮૮			૩	૨૫૨	૭૬
		"	"	૯૩			"	"	૭૯
મેધવન	...	૧	૮૩	૨૩૧	મેહરોલી	...	"	૨૫૬	૮૪
			૯૨	૨૬૨	મેવાસા	...	૧	૧૧	૧૮
		૩	"	૧૧૨	મેસાણા	...	૩	૨૧૪	૪૩
		"	"	૧૧૩	મેહુણા	...	"	૨૧૬	૫૫
							"	"	૫૭
મેઢરા	...	૨	૧૭૦	૧૪૩	મેઘવાસક	...	૨	૧૨૯	૮૮
		"	"	૧૪૬			"	"	૯૩
મેઢપાટ	...	"	૧૩૭	૮	મેઠલિજ	...	"	૧૪૬	૩૪
(મેવાડ)	...	"	૧૬૭	૧૨૨	મેઠલિક	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
		૩	૨૫૨	૭૬			"	"	૧૨૯
		"	૨૩૮ અ	૨૩૭	મેઘનિકા	...	૧	૫૫	૧૨૫
		"	"	૨૩૯			"	"	૧૨૭
મેઢપાટક	...	૨	૧૬૭	૧૨૩	મેઠક	...	૨	૧૨૯	૮૩
		૩	૨૧૬	૫૭			"	"	૯૩
મેત્રવાલ	...	૨	૧૩૮	૧૨	મેઠાસા	...	૩	૨૬૭	૪૩
		"	"	૧૩	મેઢેર	...	૨	૧૩૭	૯
		"	"	૧૪			"	"	૧૧
મેરૂ	...	"	૧૨૫	૪૯	મેઠીપુરા	...	૩	૨૩૮ બ	૨૪૭
		"	૧૨૯	૯૦	મેઠાકા	...	૨	૧૨૯	૮૮
		"	૧૩૦	૯૭	મેઠાણુડ	...	"	૧૨૧	૯
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	મેઠાળી	...	૧	૭૫	૨૦૩
		"	"	૧૩૬			૩	૨૨૭	૩
							"	૨૩૫	૨૯
							"	૨૨૦ અ	૧૧૨

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
મોરંજી	...	૧	૮૮	૨૪૯	યમલ વાપી	૧	૫૭
		"	"	૨૫૩		"	૧૩૦
		"	"	૨૫૭		"	૧૩૨
મોહડવાસક	...	૩	૨૩૭	૪૧	યમુના	૨	૧૨૩
		"	"	૪૩		"	૨૭
		"	"	૪૪		"	૩૪
		"	"	૪૬		"	૬૫
		"	"	૪૩		"	૬૭
મોહડાસા	...	"	"	૪૩		"	૪૬
મોડલી	...	૧	૫૮	૧૩૪		"	૧૫૫
મંકણિકા	...	૨	૧૨૫	૪૨		"	૬૩
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	યક્ષમુર	૧	૫૬
મહગન	...	૨	૧૨૬	૬૪		"	૫૮
મહગનકાલી	...	"	"	૫૯		"	૧૩૪
મંગલ	...	૩	૨૧૮	૬૯		"	૧૫૬
		"	"	૭૨		૩	૫૬
		"	"	૭૨		"	૧૦૦
મંડલ	...	૨	૧૩૭	૧૧		"	૧૦૧
		"	૧૭૦	૧૪૩	યાદવ	"	૬૬
		૩	૨૧૬	૫૫		"	૧૦૯
		"	"	૫૬	ચોધાનક	૧	૨૨૨
મંડલી (મણડલી)	૨	૧૩૭	૫	૧૦		"	૮૧
	"	"	૧૧	૧૧	ચોધાનક	૧	૭૦
	"	"	૧૫૫	૬૨		"	૧૭૫
	"	૨૦૨	૧૬૪	૧૭૪		"	૧૭૬
	"	૨૦૬	૫૭	૧૮૪		૧	૧
	૩	૨૧૬	૫૭	૧૮૪	ચોધાનક	૧	૧
	"	૧૫૭ અ	૫૬	૫૭		૧	૧
મંણડલીદ્રંગ	૧	૩૪	૫૬	૫૭		૧	૧
	"	"	૫૭	૧૦૨		૧	૧
	૩	૫૮	૧૦૨	૭૩		૧	૧
મંદાકિની	૨	૧૨૮	૭૩	૭૬		૧	૧
(મંદાકિની)	"	"	૭૬	૫		૧	૧
	૩	૨૦૬	૫	૧૩૪		૧	૧
મંદાસોર	૧	૫૮	૧૩૪	૫		૧	૧
મ્લેઝ (દેશ)	"	૧૫	૫	૮		૧	૧
	"	"	૮	૧૮૨		૧	૧
મ્લેસાણા	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨	૧૮૨		૧	૧
ય						૧	૧
યમલ ખલ્લર	૨	૧૧૭	૪૩	૪૫		૧	૧
	"	"	૪૫			૧	૧

અનુક્રમણિકા

૪૫

		ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
રતલામ	...	૧	૬૮	૧૬૨	રાજપુરિ	...	૨	૨૦૬
		"	"	૧૬૩	રાજોર	...	૩	૨૩૮ અ
		"	૬૮	૧૬૯	રાજયસીયણી	...	૨	૨૦૨
		"	"	૧૭૦	રાજયસ્થલ	...	૩	૨૩૪
રક્ષાલીયા	...	"	૨૯	૪૨		"	"	૨૫
રવ	...	૩	૨૧૯ અ	૨૦૯	રાટાબન	...	૨	૧૨૨
		"	૨૧૯ બ	૨૧૦	રાટાબન	...	"	"
રસીન	...	૨	૧૨૨	૧૯	રાકુપતિ	...	૩	૨૩૭
રસોત્રદ	...	૧	૭	૧૨	રાણપુર	...	૧	૨૯
		"	"	૧૩	રાણહરી	...	૨	૧૨૫
રક્ષર પુત્ર		"	૫૧	૧૧૩	રાણાવાડા	...	૨	૧૮૬
		"	"	૧૧૪		"	"	૧૫૩
રાધમામ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૨૩	રાણોલોય	...	"	૧૬૫
રાધધમ	...	"	૧૧૬	૩૪		"	"	૧૧૬
		"	"	૩૬	રાત્રા	...	"	૧૬૮
		"	"	૩૮	રાધણપુર	...	૧	૨૯
રાજકોટ	...	૧	૭	૧૨	રાધનપુર	...	૨	૧૨૧
		"	૮	૧૪		"	૧૨૨	૧૮
		"	૨૪	૨૮		"	૧૨૩	૨૭
		"	૨૯	૪૨		"	"	૨૮
		"	૪૦	૬૯		"	૧૨૫	૪૨
		"	૫૩	૧૧૯		"	૧૨૯	૮૧
		"	૫૭	૧૨૯		"	૧૩૭	૩
		"	૮૪	૨૩૬		"	"	૧૧
		"	૮૬	૨૪૫		"	૧૬૫	૧૧૬
		૩	૨૨૫	૯૭		૩	૧૨૫ બ	૧૨૧
		"	૨૧૫ અ	૨૦૩		"	"	૧૨૨
		"	૨૧૬ અ	૨૦૬		"	૧૪૦ અ	૧૫૬
		"	૨૧૯ બ	૨૧૦		"	"	૧૫૭
		"	૨૨૨ અ	૨૧૩		"	૧૪૪ ક	૧૬૧
રાજનગર	...	૨	૧૪૬	૩૪	રાખડાલ	...	"	૧૪૬
રાજપીપળા	...	"	૧૦૯	૫૨	રામપુર	...	૨	૧૩૬
રાજપુતાના	...	"	૧૪૬	૩૪		"	"	૧૫૧
		"	૧૪૭	૩૯	રામસેતુ	...	"	૪૯
		૩	૨૪૩	૬૧	રાસિન	...	"	૧૯
		"	૨૫૬	૮૪	રાસિયન	...	"	૧૮
		"	૧૪૮ બ	૧૬૭		"	"	૧૯
		"	૧૪૯ અ	૧૭૦		"	"	૨૩
		"	૧૪૯ બ	૧૭૩	રાક્ષસ	...	૧	૭૫
		"	૧૫૭ ક	૧૮૮		"	"	૨૦૩
								૨૦૪

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
૧૨થુસીહવસાણુ ...	૩	૨૧૬	૫૫	૬			
	"	"	૫૭	૬ખણાપડા ...	૨	૧૫૬	૬૯
રિસ્ટિક ...	૧	૧	૫		"	"	૭૧
રીવડી ...	૨	૨૦૨	૧૬૩	૬ખણીડા ...	"	"	"
	"	"	૧૬૪	૬ખનૌ ...	"	૧૨૭	૬૫
રણાદ ...	"	૧૧૮	૪૮	૬ધુડાબી ...	"	૧૪૩	૨૫
રદ્રપાટિ ...	૩	૨૩૭	૪૨	૬વંડી ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
રપાપુર ...	"	૨૧૬	૫૫		"	"	૧૬૯
રિદાદશ ...	૨	૧૩૨	૧૧૮	૬રજી મુઆડું	૨	૧૩૨	૧૧૫
રિવલ્લિકા ...	"	૧૩૦	૧૦૨	- ૬(થુ)દિલપુર	૩	૨૦૮	૧૯
રહ્યાદ ...	"	૧૨૬	૫૪	લાટ ...	૧	૯૫	૨૮૦
	"	"	૬૪		"	૧૦૩	૯
રહ્યાડ ...	"	"	૫૯		૨	૧૨૩	૨૭
(રહ્યાદ)	"	૧૧૮	૪૮		"	૧૨૬	૪૫
	"	૧૨૬	૫૮		"	૧૨૭	૬૬
	"	"	૫૯		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	"	"	૬૪		"	"	૧૨૫
રેવતિકુંડ ...	૩	૨૧૬ અ	૨૦૬		"	"	૧૨૯
રેવા ...	૨	૧૩૦	૯૯		"	"	૧૩૩
	૩	૨૧૮	૬૮		"	"	૧૩૬
	"	૨૨૨	૮૨		"	૧૩૫	૧૩૭
રેવાકાંઠા ...	૧	૧૯	૧૧		"	"	૧૩૯
	૨	૧૧૨	૨૦		"	"	૧૪૩
	"	૧૩૭	૩		"	"	૧૪૫
રેવંતા ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૪		"	૧૩૭	૫
રેવત ...	"	૨૧૬ અ	૨૦૪		"	"	૮
રેવતક ...	૧	૧૫	૬		"	૧૪૧-૪૨	૧૮
	"	"	૯		"	"	૧૯
	૨	૧૬૮	૧૪૦		"	"	૨૧
	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭		"	"	૨૪
રેવતાચલ ...	૩	૨૧૬ અ	૨૦૬		"	૧૪૭	૩૯
રેહનક ...	૧	૬૬	૧૫૬		"	૧૪૮	૫૦
રેહાણુક ...	૩	"	૧૦૯		૩	૨૩૭	૪૨
	"	"	૧૧૦			૨૩૯	૫૧
રેહિયીયબ ...	૧	૮૫	૨૪૩		"	"	૫૨
રેહો ...	૩	૨૪૦	૫૮		"	"	૫૩
	"	૨૪૨	૬૦		"	"	૫૫
રેહી ...	"	૨૧૬	૫૫		"	"	૫૬
	"	"	૫૭		"	૧૨૫ ક	૧૩૫
રંતણુચુ ...	૨	૧૨૨	૧૮				

અનુક્રમણિકા

૪૭

	અંક	પાન		અંક	પાન
લાટ	૩	૧૩૦ અ	૧૪૭	લોહાગ્રામ	૨ ૧૩૬ ૧૫૪
	"	૨૧૬ અ	૨૦૪	લોહારપાદક	૧ ૮૫ ૨૪૩
	"	"	૨૦૬	લોહિકકે	૨ ૧૧૮ ૫૩
	"	૨૩૩ અ	૨૩૧	"	" ૫૫
	"	૨૩૮ બ	૨૪૭	લોહીક	૧ ૧૩૦ ૮૬
લાટુર	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩	લંકા	૩ ૧૩૦ ૮૬
લાટશ્વર	૩	૧૨૫ અ	૧૧૬		૩ ૨૨૨ ૮૨
	"	૧૨૫ ક	૧૩૬	વ	
લાટોદરા	૨	૧૪૫	૩૩	વખોષકા	૧ ૮૫ ૨૮૧
ભિક્ષવલિ	૩	૧૨૫ ક	૧૩૪	"	" ૨૮૬
	"	"	૧૪૧	વખોષકા	૨ ૧૨૩ ૩૨
ભિક્ષતકામિકા	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮		૩ ૧૨૫ ક ૧૩૬
	"	"	૧૫૨		" ૧૩૭
ભિંગવટ	૩	૨૩૮	૫૧	વધાસ	૨ ૧૩૨ ૧૧૫
ભિંગવટ સિવ	૩	"	૫૪	વધિકા	૩ ૧૨૫ અ ૧૨૧
	"	"	૫૭		" ૧૨૮
ભિંગો	૩	૨૩૮	૫૧		" ૧૩૨
ભિમિખંડ	૧	૮૩	૨૬૩		" ૧૩૬
	"	"	૨૬૭	વજટ	૨ ૧૨૬ ૬૧
	"	"	૨૭૪	વજગ્રામ	૧ ૪૨ ૭૬
	"	૮૪	૨૭૫		" ૮૧
	"	"	૨૭૬		" ૮૪
ભીંગટરાજ	૩	૨૩૮	૫૧	વટગ્રામ	૧ ૩૮ ૬૨
લીલપુર	૨	૧૬૦	૮૬	વટદ્રહ	૩ ૫૬ ૧૩૫
	"	"	૮૮		" ૧૦૩
લુંડાવસથ	૩	૨૧૬	૫૫		" ૧૦૪
લુસડી	૧	૮૨	૨૨૩	વટનગર	૧ ૫૩ ૧૧૬
	"	૮૫	૨૪૨		૨ ૧૨૧ ૬
	૩	૮૨	૧૧૧		" ૧૭
	"	"	૧૧૨	વટપદ	૧ ૫૭ ૧૨૬
લૂણવસહિકા	૨	૧૬૭	૧૨૦		" ૧૩૦
લૂણસિંહવસહિકા	"	"	"		" ૧૩૨
લૂણાવાડા	૧	૮૫	૨૮૧	વટપદક	૨ ૧૨૬ ૫૪
લેશુ(શુ)દક	૩	૪૩	૮૭		" ૫૬
લોચ	૩	૨૫૬	૮૪		" ૬૪
લોણપદક	૧	૭૭	૨૧૦		૩ ૨૪૬ ૫૧
	"	"	૨૧૪	વટપદિકા	૧ ૬૫ ૧૫૦
લોહગ્રામ	૨	૧૩૬	૧૪૭		" ૧૫૧
	"	"	૧૫૧		" ૧૫૪

		ગ્રંથ	લેખ	પાનું			ગ્રંથ	લેખ	પાનું
વટપુર	...	૨	૧૨૩	૩૬	વડસર	...	૨	૧૬૬	૧૧૮
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૬			"	"	૧૧૯
વટપ્રભાક	...	૧	૨૮	૩૯	વડોદ	...	૩	૨૩૯	૫૧
		"	"	૪૦	વડોદરા	...	૧	૧૩	૪
વટસ્થલીકા		"	૨૩	૨૪			"	૧૮	૯
		"	૩૬	૫૯			"	૨૧	૧૬
		"	"	૬૦			"	૫૩	૧૧૯
વટાર	...	૨	૧૨૦	૩			"	૫૭	૧૩૦
વડકી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬			"	૯૫	૨૮૦
વડનમર	...	૧	૨૪	૨૮			"	૧૦૩	૮
		"	૪૦	૭૦			૨	૧૧૫	૩૦
		"	૫૩	૧૧૯			"	૧૨૩	૨૭
		"	"	૧૨૨			"	"	૨૮
		"	૫૫	૧૨૫			"	૧૨૪	૩૭
		"	૭૬	૨૦૫			"	૧૨૫	૪૧
		"	૮૩	૨૩૦			"	૧૨૬	૫૩
		૨	૧૪૩	૨૫			"	"	૫૪
		"	૧૪૭	૩૮			"	"	૬૧
		"	"	૩૯			"	"	૬૩
		"	૧૫૪	૫૯			"	૧૨૭	૬૫
		"	૧૬૩	૧૦૨			"	"	૬૬
		૩	૨૧૮	૬૫			"	૧૨૮	૭૭
		"	"	૬૬			"	૧૨૯	૮૧
		"	૨૧૯	૭૫			"	૧૩૦	૯૫
		"	"	૭૬			"	૧૩૧	૧૦૫
		"	૨૨૫	૯૮			૨	૧૩૪-૩૪	૧૨૨
		"	૨૩૭	૪૩			"	"	૧૨૫
		"	૨૨૨ અ	૨૧૩			"	૧૩૭	૩
વડસોઆભિઠા	...	૧	૭૩	૧૮૯			"	૧૪૭	૩૯
		"	"	૧૯૩			૩	૨૧૮	૬૪
વડપદક	...	૨	૧૨૩	૨૮			"	૨૨૩	૮૮
		"	"	૩૨			"	૨૩૨	૧૯
		"	"	૩૫			"	૨૩૭	૪૩
વડરશિખિ	...	૨	૧૨૭	૭૧			"	૧૨૫ બ	૧૨૨
વડવણી	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮			"	"	૧૨૩
		"	"	૧૫૨			"	૧૨૫ ક	૧૩૪
વડવુર	...	૨	૧૨૧	૧૩			"	"	૧૩૫
		"	"	૧૭			"	"	૧૩૬
							"	"	૧૩૭

અનુક્રમણિકા

૫૨

		ગ્રંથ	લેખ	પાનું			ગ્રંથ	લેખ	પાનું
વડોદરા	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩	વરડી	...	૨	૧૬૨	૬૪
		"	"	૧૪૬			"	"	૬૭
		"	"	૧૪૭			"	"	૬૯
		"	"	૧૪૮	વરણુક	...	"	૧૩૮	૧૨
		"	૧૫૭ બ	૧૮૩			"	"	૧૩
		"	૨૪૦ અ	૨૨૩			"	"	૧૪
		"	"	૨૨૪	વરણાવાડા		૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
વઢવાણ	...	૧	૧૮	૮			"	"	૧૫૮
		૨	૧૩૭	૮	વરણા	...	૨	૧૧૬	૩૪
		૩	૨૧૫	૫૧			"	"	૩૬
		"	૨૩૫	૨૯			"	"	૩૮
		"	૨૩૬	૩૫	વરખેરી	...	૩	૨૩૩ અ	૨૩૧
		"	૨૫૪	૮૨			"	"	૨૩૬
વઢિઆર	...	૨	૧૩૭	૧૧	વરહ	...	૨	૧૨૨	૧૯
વણુચલી	...	"	૧૪૫	૩૩	વરહઆમ	...	"	"	"
વણીદિન્ડોરી	"	"	૧૨૧	૮			"	"	૨૩
વણીડિન્ડોરી	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧		વરાહોટક	...	૧	૬૮	૧૬૩
		"	"	૧૨૨			"	"	૧૬૭
વણુકટ	...	૧	૫૪	૧૨૩	વરાહમણિક	...	"	૮૫	૨૪૩
		"	૬૦	૧૩૬	વરિઆવિ	...	૨	૧૩૧	૧૦૬
		"	"	૧૩૮			"	"	૧૦૮
વજુઆ	...	"	૧૦૨	૩			"	"	૧૦૨
		૨	૧૦૮	૪			"	"	૧૧૩
વસવહક	...	૧	૪૧	૭૪	વરુખલ્લર	...	"	૧૧૭	૪૩
વરસિદ્ધિ	...	૨	૧૨૭	૬૮			"	"	૪૫
વધિઆર	...	"	૧૩૭	૧૧	વણુગઢ	...	૩	૨૧૯	૭૬
વધૌરિ	...	"	૧૧૪	૨૮	વર્દલ	...	૨	૧૨૬	૫૪
		"	"	૨૯	વર્ધમાન	...	૧	૯૩	૨૬૩
		"	"	૩૫	(ભુક્તિ)		"	"	૨૬૭
વઢ્ઢામ્મ	...	"	૧૨૩	૫૪			"	"	૨૭૪
વનડિન્ડોરિ	"	"	૧૨૬	૫૪			"	૯૪	૨૭૫
વનવાસી	...	૧	૧૦૬	૧૪			"	"	૨૭૯
		"	"	૧૫			૩	૨૧૫	૫૧
વનેસ	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫			"	૨૩૫	૨૯
		૩	૨૩૧	૧૩			"	૨૩૬	૩૫
વનૌટક	...	૧	૭૫	૨૦૪			"	"	૩૭
વન્દિતપલ્લી	"	"	૬૯	૧૬૯			"	"	૩૮
		"	"	૧૭૧	વર્ધિ	...	૨	૧૩૭	૧૦
વન્સોલ	...	૧	૭૩	૧૮૯			"	"	૧૧

વર્ણપથક	...	અંથ	લેખ	પાનું	વલભી	...	અંથ	લેખ	પાનું
		૨	૧૬૫	૧૧૩		૧	૩૪		૫૬
		"	"	૧૧૪		"	૩૬		૫૯
		"	"	૧૧૬		"	૩૯		૬૨
		"	૧૭૦	૧૪૨		"	"		૬૩
		"	"	૧૪૬		"	"		૭૦
		"	૨૦૧	૧૫૯		"	૪૦		૭૧
		"	"	૧૬૧		"	"		૭૫
		"	૨૦૨	૧૬૨		"	૪		૭૬
		"	"	૧૬૪		"	૪૨		૮૦
		૩	૨૧૬	૫૪		"	"		૮૩
		"	"	૫૭		"	"		૮૬
વલભી	...	૨	૧૩૧	૧૦૯		"	૪૩		૮૯
		"	"	૧૧૩		"	૪૪		૯૦
વલભી	...	૧	૧૬	૩		"	૪૫		૧૦૧
		"	"	૪		"	૪૮		૧૦૩
		"	૧૭	૫		"	"		૧૦૪
		"	"	૬		"	૪૯		૧૦૫
		"	"	૮		"	"		૧૦૬
		"	૧૮	૯		"	૫૦		૧૦૭
		"	૧૯	૧૧		"	"		૧૧૦
		"	"	૧૨		"	"		૧૧૨
		"	૨૦	૧૩		"	૫૧		૧૧૪
		"	૨૧	૧૬		"	"		૧૧૫
		"	"	૧૭		"	૫૨		૧૧૬
		"	"	૧૮		"	"		૧૧૭
		"	"	૨૦		"	"		૧૨૦
		"	૨૨	૨૧		"	૫૩		૧૨૫
		"	૨૩	૨૪		"	૫૫		૧૨૬
		"	"	૨૫		"	"		૧૨૮
		"	૨૫	૩૦		"	"		૧૨૯
		"	૨૬	૩૨		"	૫૬		૧૩૧
		"	૨૭	૩૭		"	૫૭		૧૩૪
		"	૨૮	૪૧		"	"		૧૩૫
		"	૨૯	૪૩		"	૫૯		૧૪૧
		"	૩૦	૪૫		"	૬૨		૧૪૩
		"	૩	૪૬		"	"		૧૪૪
		"	૩૩	૫૨		"	૬૩		૧૪૫
		"	"	૫૩		"	"		૧૪૭
		"	૩૪	૫૫		"	"		

અનુક્રમણિકા

૧૧૧

વલ્લભી	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	વલ્લભી	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
...	૧	૨૫	૧૫૨	...	૧	૨૨	૨૧
	"	૩૬	૧૫૬		"	"	૨૨
	"	૬૭	૧૫૭		"	"	૨૩
	"	"	૧૫૮	વલ્લભી	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	"	૬૮	૧૬૨		"	"	૧૩૩
	"	"	૧૬૪	વલ્લભી	"	"	૧૩૬
	"	૭૧	૧૭૫	વલ્લભી	"	૧૩૨	૧૨૧
	"	"	૧૮૧	વલ્લભી	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮
	"	૭૩	૧૮૬	વલ્લભી	૨	૧૨૨	૧૬
	"	૭૫	૨૦૪		"	"	૨૩
	"	૭૭	૨૧૦	વલ્લભી	૩	૨૩૫	૨૮
	"	"	૨૧૪		"	"	૩૩
	"	૭૯	૨૧૮	વલ્લભી	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	"	"	૨૧૬		"	"	૧૩૩
	"	૮૦	૨૨૦		"	"	૧૩૬
	"	૮૧	૨૨૨	વલ્લભી	"	૧૩૧	૧૦૬
	"	૮૩	૨૩૪	વલ્લભી	૧	૨૩	૨૪
	"	૮૪	૨૩૬		"	"	૨૬
	"	"	૨૪૦		"	"	૨૭
	"	૮૭	૨૪૮	વલ્લભી	૨	૧૩૧	૧૦૬
	"	૮૯	૨૫૯		"	"	૧૧૦
	"	૯૦	૨૬૦		"	"	૧૧૨
	"	૯૭	૩૦૨		"	"	૧૧૩
૨	૧૧૪	૨૫	૨૫	વલ્લભી	૩	૧૨૫ અ	૧૧૫
"	૧૧૮	૪૯	૪૯		"	"	૧૧૭
"	"	૫૧	૫૧		"	"	૧૧૯
"	૧૨૩	૩૨	૩૨	વલ્લભી	૨	૧૬૨	૬૬
"	"	૩૫	૩૫	વલ્લભી	૧	૩૯	૬૬
"	૧૫૪	૫૬	૫૬		"	"	૬૮
૩	૨૧૭	૫૮	૫૮	વલ્લભી	૨	૧૬૫	૧૧૪
"	૨૧૮	૬૮	૬૮		"	"	૧૧૬
"	૨૨૯	૯	૯	વલ્લભી	"	૧૫૬	૬૯
"	૨૬ અ	૯૩	૯૩		"	"	૭૧
"	૪૪	૯૫	૯૫	વલ્લભી	૧	૯૫	૨૮૬
"	"	૯૬	૯૬		"	"	૫૪
"	૫૬	૧૦૦	૧૦૦	વલ્લભી	૩	૨૩૯	૫૪
"	"	૧૦૧	૧૦૧	વલ્લભી	૧	૧૭	૫
"	૫૯	૧૦૩	૧૦૩	(વલ્લભી)	"	૧૮	૬
"	"	૧૦૪	૧૦૪		"	૨૦	૧૩
"	૬૬	૧૦૬	૧૦૬		"	૨૨	૨૧
"	૨૩૩ અ	૨૩૧	૨૩૧		"	૨૫	૩૦

		અંક	લેખ	પાનું			અંક	લેખ	પાનું
વળા (વળા)	...	૧	૨૭	૩૬	વામનસ્થિતિ	...	૨	૧૪૫	૩૨
		"	૩૪	૫૮			"	૧૬૨	૬૫
		"	૩૫	૫૫			"	"	૬૭
		"	૪૦	૭૦			"	"	૬૯
		"	૪૨	૭૬			"	૧૬૭	૫
		"	૫૧	૧૧૧			૩	૨૨૫	૬૭
		"	૫૨	૧૧૫			"	"	૬૮
		"	૫૪	૧૨૩			"	૫૬ અ	૧૦૫
		"	૫૫	૧૨૫			"	૨૨૨ અ	૨૧૩
		"	૫૬	૧૨૮			"	"	૨૧૪
		"	૫૮	૧૩૪	વાતરી	...	"	૧૪૬ અ	૧૭૦
		"	૫૯	૧૩૫			"	"	૧૭૨
		"	૬૬	૧૫૬	વ.લોચ	...	૨	૧૮૬	૧૫૩
		"	૭૨	૧૮૪	વાલ્મેર	...	"	૧૧૬	૩૪
		"	૮૬	૨૪૫			"	"	૩૬
	૩	૨૨૯		૯	વારઅસવલી	...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
	"	૨૫૭		૮૮			"	"	૧૫૮
	"	૪૪		૯૫	વારખેડ	...	૨	૧૨૧	૯
	"	૫૬		૧૦૦	વારડપદિકા	...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	"	૫૮		૧૦૨			"	"	૧૩૩
	"	૫૯		૧૦૩			"	"	૧૩૬
	"	૬૬		૧૦૯	વારશુરા	...	"	૧૧૬	૩૪
	"	૨૨૯		૨૨૦			"	"	૩૬
વામડ	...	૨	૧૩૭	૫			"	"	૩૮
વામ્મા	...	"	૧૧૮	૪૮	વારાણસી	...	૨	૧૫૫	૬૧
વાધોડિઆ	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭			"	"	૬૫
વાગ-જુલી	...	૨	૧૩૬	૧૫૪	વારખેડ	...	"	૧૨૧	૧૭
વાદર	...	"	૧૨૦	૮	વાવડી	...	૧	૨૯	૪૨
વાણિ	...	"	૧૨૬	૨૭	વાહિર હદી	...	૨	૧૬૮	૧૩૬
		"	"	૨૮	વાધાસ	...	"	૧૩૨	૧૧૪
વાણિધોષ	...	૧	૫૭	૧૩૦			"	"	૧૧૫
વાણિજધોષ	...	"	"	૧૩૨			"	"	૧૧૮
વાણી	...	૨	૧૨૨	૧૮			"	"	૧૨૧
		"	૧૨૫	૪૨	વિજેતા	...	૧	૧૦૬	૧૪
વાતનુમક	...	૧	૮૦	૨૨૦	વિંતળ (સા)	...	૩	૨૩૬	૩૫
		"	"	૨૨૧			"	"	૩૭
વાતાપિ	...	"	૧૦૨	૩			"	"	૩૯
		"	૧૦૭	૧૬	વિંગવહલી	...	૨	૧૩૫	૧૩૮
વામજ	...	૩	૧૪૩ અ	૧૯૬	વિગતપૂરી	...	૧	૧૦૭	૧૬
વામનપુર	...	"	૨૨૫	૯૯	વિંચવિહરમ	...	૨	૧૩૬	૧૫૧
					વિચિત્રપુર	...	૩	૨૨૫	૯૮

અનુક્રમણિકા

૫૩

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
વિજયપુર ...	૧	૧૦૨	૩	ત્રીતખટા ...	૧	૫૭	૧૩૦
	"	"	૪		"	"	૧૩૨
	"	"	૭	ત્રીરમગામ ...	૨	૧૩૭	૮
વિજયનિરુદ્ધ ...	૩	૨૩૧	૧૩		૩	૨૧૮	૬૫
(પુરી)	"	"	૧૫	ત્રીરપુત્ર ...	"	૪૪ અ	૬૭
	"	"	૧૭	ત્રીસણુવેલી ...	૨	૧૪૫	૩૩
વિજયપુર ...	"	૧૪૬ અ	૧૭૩	તુરગાવ ...	૨	૧૨૨	૧૬
વિગ્ન-ચવિહર ...	૨	૧૩૬	૧૫૪	તુલનમર ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩
વિગ્ન-ચુદ્ધપુર ...	૧	૮૮	૨૫૩	તુલનમર ...	૨	૧૪૭	૩૯
	"	"	૨૫૭	વેકરિઆ ...	"	૧૫૬	૮૧
વિતખાવસ્ત્રિ ...	૨	૧૩૨	૧૧૮		"	"	૮૪
	"	"	૧૨૧	વેંગિ ...	"	૧૨૧	૧૩
વિદર્ભ ...	૧	૭૩	૧૮૬		"	"	૧૭
વિંધ્યગિરી ...	૩	૨૨૨	૮૨		"	૧૩૦	૬૬
વિંધ્યા ...	૨	૧૨૩	૩૬		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	"	૧૩૦	૬૬	વેરાવળ ...	૨	૨૦૪	૧૬૬
	"	"	૬૬		"	૧૫૬	૮૧
વિન્દુચવસ્ત્રિ ...	"	૧૨૭	૬૮		"	૧૬૩	૧૦૧
	"	"	૭૨		૩	૨૧૭	૫૮
વિયરક ...	૩	૨૩૫	૨૮		"	૨૨૨	૭૬
	"	"	૩૩		"	૨૩૫	૨૬
વિરમગામ ...	૨	૧૩૭	૫		"	૧૫૮ અ	૧૬૩
	"	"	૮	વેલપુર ...	"	૨૩૮ અ	૨૪૭
	"	૧૬૫	૧૧૬	વેલવાડ ...	૩	૨૩૦	૧૦
	"	૧૭૦	૧૪૬	વેલાપદ્ર ...	૧	૬૫	૧૫૦
	૩	૨૪૦	૫૮		"	"	૧૫૧
વિલુહજ ...	"	૨૩૮ અ	૨૪૬		"	"	૧૫૪
	"	"	૨૪૭	વેલાપદ્રક ...	"	૩૮	૬૩
	"	"	૨૪૮		"	"	૬૬
	"	"	૨૪૯	વેલિચ્ચ ...	૨	૧૨૭	૬૮
વિલ્વખાભ(ત) ...	૧	૩૮	૬૩		"	"	૭૨
વિશ્વાલપાટક ...	"	૮૨	૨૨૮	વેાઢ ...	"	૧૩૮	૧૪
	"	"	૨૨૯	વાઢા ...	"	"	૧૨
વિશ્વપદ્મિ ...	"	૭૩	૧૮૬	વેારીવદ્રક ...	"	૧૨૭	૬૮
	"	"	૧૯૪		"	"	૭૨
વિસણુવેલિ	૨	૧૪૫	૩૦	વંગ ...	"	૧૨૩	૩૧
	"	"	૩૨		"	"	૩૫
	"	"	૩૩		"	૧૩૦	૬૬
વિહાણ ...	૨	૧૧૪	૨૬	વંગુલી ...	"	૧૩૬	૧૫૧
	"	"	૨૮		"	"	

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
વંદવાલી ...	૧	૭૩	૧૮૯	સત્યાશા ...	૧	૮૩	૨૨૪
વંદખરી ...	૨	૧૧૬	૩૪	શાકખરી ...	૨	૧૩૭	૫
વંચળી ...	„	૧૩૭	૫	„	„	„	૭
	„	૧૬૨	૬૫	„	૧૪૬	૩૪	
	૩	૨૨૫	૬૭	„	„	૩૫	
	„	„	૬૮	„	૧૪૭	૩૮	
	„	૫૯ અ	૧૦૫	„	૧૫૦	૫૨	
	„	૨૨૨ અ	૨૧૩	„	„	૫૪	
વંચકટ ...	૧	૮૮	૨૫૩	„	૧૬૦	૮૫	
	„	„	૨૫૭	„	„	૮૮	
બાધિદિનાનક ...	૧	૬૦	૧૩૬	„	૧૬૨	૯૫	
બારા ...	„	૧૩	૪	„	„	૯૯	
શ				„	૧૬૫	૧૧૩	
શક્તિપદક ...	૧	૭૧	૧૮૦	„	„	૧૧૬	
	„	„	૧૮૨	„	૧૭૦	૧૪૨	
શબ્દાધ્યાયક ...	૩	૨૩૬	૩૭	૩	૧૪૮ અ	૧૬૬	
	„	„	૩૯	„	૧૪૪ ધ	૧૯૯	
શત્રુબંધ	૧	૨૪	૨૮	„	૧૫૭ અ	૧૮૫	
	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	શાભિપુર ...	૨	૧૪૬	૩૪
	„	૧૮૭	૧૫૪	„	„	૩૫	
	૩	૨૦૭	૧૪	શાહડે ...	„	૧૨૪	૩૭
	„	„	૧૫	શાહપુર ...	૧	૫૩	૧૧૯
	„	„	૧૭	શિયાળબેટ ...	૩	૨૪૪	૬૭
	„	૨૦૮	૨૧	„	૨૫૦	૭૦	
	„	„	૨૨	„	૨૫૧	૭૦	
	„	૨૦૯	૧૬	„	૨૫૩	૮૨	
	„	૨૧૦	૩૦	„	૨૫૬	૮૪	
	„	૨૧૧	૬૨	શિરવટક ...	૧	૬૧	૧૩૯
	„	„	૩૩	શિરીષપદક ...	૨	૧૦૯	૫
	„	„	૩૫	„	„	૮	
	„	૨૧૨	૩૭	„	„	૧૧	
	„	„	૩૮	„	૧૧૦	૧૩	
	„	„	૪૦	„	„	૧૫	
શમિહમ્પર ...	૧	૨૯	૪૨	„	„	૧૭	
	„	„	૪૩	શિર ...	૨	૧૨૨	૧૮
શમીપદક ...	૨	૧૧૭	૪૦	શિવત્રાલૈજ ...	૧	૮૨	૨૨૩
	„	„	૪૩	„	„	૨૨૮	
	„	„	૪૫	„	„	૨૨૯	
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	શિવપદક ...	૧	૪૨	૮૧
શમ્ભકપુર ...	„	૧૩૬ અ	૧૫૫	„	„	૮૪	

અનુક્રમણિકા

૫૫

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
શિવભાગપુર ...	૧	૭૪	૧૯૫	સળેડ	...	૨	૧૨૫
	"	"	૧૯૮		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	"	૨૦૨	સળેડક	...	૨	૧૨૫
	"	૭૬	૨૦૫		"	"	૪૭
	"	"	૨૦૬		"	"	૫૨
શીગામ ...	૨	૧૧૮	૪૮		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	૧૩૫	૧૩૯	સણિઆદરી	...	"	૨૩૨
શુંદ વડક ...	"	૧૧૬	૩૪	સર્થાતૈલાટ	...	૨	૧૨૮
	"	"	૩૬		"	"	૭૮
	"	"	૩૮	સત્યપુર	...	"	૧૩૮
થપીરક ...	૧	૧૪	૬		૩	૨૦૭	૧૭
શેઠી	૨	૧૩૫	૧૩૯		"	૨૦૮	૨૧
શેત્રુંજી	૩	૨૪૩	૬૧		"	૨૦૯	૨૩
	"	૨૫૬	૮૪		"	"	૨૬
શેરી	૨	૧૨૭	૬૬		"	૨૧૦	૩૦
	"	૧૩૫	૧૩૯		"	૨૧૧	૩૩
શેષદેવતિ	...	૧૬૦	૮૬		"	"	૩૫
	"	"	૮૮		"	૨૧૨	૩૮
શંકરતલૌરી	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮		"	"	૪૦
શંકરવાટક	૧	૧૭	૫	સત્યપુરમંડલ	...	૨	૧૩૮
	"	"	૬		"	"	૧૩
	"	"	૮	સદા	...	૧	૮૨
અદિકાગ્રહાર	૨	૧૧૭	૪૦	સન્નન	...	૩	૧૨૫ બ
અયવાણા	૩	૨૫૧ બ	૨૫૮		"	"	૧૨૩
અવણુ	૨	૧૩૦	૯૬	સન્તાપુત્ર	...	૧	૭૬
અવણુ બેલગોળા	"	"	"	સન્ધિયર	...	"	૧૦૨
શ્રીપર્ણિકા	૩	૨૩૨	૧૯		"	"	૭
શ્રીભવન	૨	૧૩૦	૯૬	સપાદલક્ષ	...	૨	૧૪૬
	૩	૧૩૦ અ	૧૪૬		"	"	૩૫
શ્રીમાલ	...	૨૧૬ અ	૨૦૫		"	૧૬૦	૮૫
	"	૨૩૩ અ	૨૩૫		"	"	૮૮
શ્રીગૌભ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	૧૬૨	૯૫
શ્રીસ્થલક	...	૧૩૭	૬		"	"	૯૬
	"	"	૯		"	૧૬૬	૧૧૭
	"	"	૧૧		"	"	૧૧૬
શ્રીસ્થલ સિદ્ધપુર	"	૧૪૭	૪૦	સમડીયા	...	"	૧૬૨
શ્રીસ્થલ (સ્વભ)	૧	૬	૧૧		"	"	૯૮
સ					"	"	૧૦૦
સચીન	૩	૨૩૯	૧૧૧	સમપ્રશ	...	૩	૧૨૫ બ

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
અમી ...	૧	૨૯	૪૨	સહજવસથુ ...	૧	૨૦૨	૧૬૩
અમીપદક ...	૨	૧૨૫	૪૨	...	...	...	૧૬૪
	...	...	૪૭	સહજિગપુર ...	૩	૨૫૦	૭૦
	...	...	૫૨	સહસ્યાથા ...	૨	૧૫૯	૮૧
અમીપદવાટક ...	૧	૩૪	૫૬	...	...	...	૮૨-૮૩
	...	...	૫૭	...	...	...	૮૪
અમ્યન્ધી ...	૨	૧૨૫	૫૨	સહસલિંગ ...	૧	૧૪૭	૪૦
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	સાકલી ...	૧	૧૬૨	૬૪
અમ્યપુર ...	...	૧૨૫ બ	૧૨૪	...	...	...	૬૭
	...	...	૧૩૨	સાકલીયા ...	...	...	૬૯
અરહલી ...	૨	૧૬૮	૧૩૫	સાંકિય ...	૧	૧૧૫	૬૦
અરક ...	૧	૬૦	૧૩૬	(સંકિય) ...	...	...	૩૧
અરનાભ ...	૩	૨૩૭	૪૩	(સંકિ) ...	...	...	૩૩
અરભોથુ ...	...	૧૩૦ અ	૧૪૬	સાખડા ...	૩	૨૪૩	૬૩
અરસવણી ...	...	૨૩૦ અ	૨૨૩	સાંખેડા ...	...	૨૩૦ અ	૨૨૪
અરસ્વતિવટ ...	૧	૨૯	૪૨	સાંભલી ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	...	...	૪૪	...	...	...	૧૨૪
અરસ્વતી ...	૨	૧૩૭	૯	...	...	૧૩૫	૧૪૦
	...	...	૧૧	...	...	...	૧૪૧
	...	૧૫૫	૬૩	...	...	૧૩૬	૧૪૬
	૩	૨૧૮	૭૦	સાંભવદા ...	...	૧૫૧	૫૫
	...	...	૭૧	સાંચોર ...	...	૧૩૮	૧૨
	...	...	૭૨	સાંટાકુઝ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩
	...	૨૧૯	૭૪	સાદડી ...	૨	૧૬૭	૧૨૨
	...	...	૭૫	સાંપરા ...	...	૧૮૬	૧૫૨
અરોત્રા ...	૩	૨૪૦	૫૮	...	...	...	૧૫૩
	...	૨૫૫	૮૩	સાંપાવાઢ ...	૨	૧૬૫	૧૧૪
અરોહી ...	...	૨૩૩ અ	૨૧૫	...	...	૧૭૦	૧૪૩
અર્ધમદ્મલા ...	૨	૧૨૭	૬૬	...	...	...	૧૪૬
	...	...	૬૮	સાખરમતી ...	...	૧૩૭	૫
	...	...	૭૧	...	...	...	૭
સર્જાંબિયુ ...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩	સાંભર ...	...	૧૪૬	૩૪
સર્જાંબિયુપુર ...	૨	૧૬૫	૧૧૬	...	...	૧૪૭	૩૯
	...	૧૮૬	૧૫૨	...	...	૧૬૨	૬૫
	...	...	૧૫૩	સામગ ...	...	૧૩૫	૧૪૪
	...	૨૦૧	૧૫૯	સામગઢ ...	...	૧૨૬	૫૪
સર્જાંબિયુપુરી ...	...	૧૭૦	૧૪૪	...	...	...	૬૧
	...	...	૧૪૬	સામગામ ...	...	૧૩૫	૧૪૫
સન્ધ્યામ ...	...	૧૬૮	૧૩૬	સામડી ...	...	૧૧૮	૪૮

અનુક્રમણિકા

૫૭

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		
સામનગડ	...	૨ ૧૨૯	૮૧	સિદ્ધપુર	...	૨ ૧૪૩	૨૫
સામનગડ	...	" ૧૨૦	૩			૩ ૧૩૦ અ	૧૪૮
		" ૧૨૯	૮૧			" ૧૫૭ અ	૧૮૨
		" ૧૩૦	૯૫	સિદ્ધશામી	...	૨ ૧૨૩	૨૮
સામાનગડ	...	" ૧૨૫	૪૩			" "	૩૧
		" "	૪૪	સિન્દ્રા	...	૩ ૨૨૨	૭૬
સામ્પાવાડા	...	" ૧૬૫	૧૧૬	સિન્હા	...	૨ ૧૨૨	૨૩
સામ્બાર	...	" ૧૩૭	૫	સિયદોણી	...	૩ ૨૩૮ અ	૨૩૯
સારસકેદાર	...	૧ ૬૪	૧૪૮	સિરસાવિ	...	૨ ૨૦૬	૧૭૨
		" "	૧૪૯			" "	૧૭૩
સારસ્વત	...	૩ ૨૧૮	૬૪			" "	૧૭૪
કીડકેતન	...	" "	૬૯	સિરિસિમિષ્ટિકા		૧ ૭૪	૧૬૫
સારસ્વત કીડારથાન		" ૨૧૮	૬૨			" "	૧૬૬
સારસ્વત મંડલ		૨ ૧૩૭	૪			" "	૨૦૦
		" "	૯	સિરીશવાપિ	...	" ૮૦	૨૨૦
		" ૧૩૮	૧૨	સિર	...	૨ ૧૨૫	૪૨
સારસ્વત સરોવર		૩ ૨૧૮	૬૪	સિરોહી	...	૩ ૧૪૯ અ	૧૭૩
સાલ	...	૨ ૧૬૮	૧૩૫			" ૧૬૪	૨૦૮
		" "	૧૩૬			" ૨૨૩ અ	૨૧૫
સાલોટગી	...	" ૧૨૬	૫૪	સિલાવલ્લિ	...	૨ ૧૨૭	૬૮
સાંવતવાડી	...	" ૧૩૬	૧૪૬	સિવાલિક	...	" ૧૬૨	૯૫
સાહિલવાડા	...	" ૧૬૮	૧૩૫	સિંહપલ્લિકા	...	૧ ૭૨	૧૮૪
		" "	૧૩૬			" "	૧૮૮
સિગામ	...	" ૧૩૫	૧૩૯	સિંહપુર	...	૧ ૧૮	૯
સિંધપુર	...	૧ ૮૦	૨૨૦			" "	૧૦
		" "	૨૨૧			" ૨૩	૨૪
સિંધ	...	૨ ૧૪૭	૩૯			" "	૨૬
સિંધુ	...	૩ ૨૫૬	૮૪			" "	૨૭
		" ૨૧૫	૫૨			" ૭૧	૧૭૬
		૧ ૬	૭			" "	૧૮૨
		" "	૯			૨ ૧૩૭	૫
		" "	૧૧			૩ ૨૨૪	૯૫
સિન્ધુ	...	" ૧૩૦ અ	૧૫૨	સિહર	...	૨ ૧૬૮	૧૩૫
સિન્ધુરાજપુર	...	" ૧૪૯ અ	૧૭૪			" "	૧૩૬
		" "	૧૭૫			" "	૧૪૦
સિન્ધુસૌવીર	...	" ૨૫૭	૮૮	સિહરખી	...	" ૧૨૪	૩૭
સિંધો	...	" ૨૫૨	૭૩			" "	૪૦
સિદ્ધપુર	...	૨ ૧૩૭	૬	સિંહા	...	૨ ૧૨૨	૧૬
		" "	૧૧				

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સિદ્ધામ	...	૨	૧૧૮	૪૮	સુદર્શન	...	૧
	"	"	"	૪૯	"	"	૬
	"	"	૫૧	સુનક	...	૨	૧૦
સિદ્ધોર	...	"	૧૩૭	૫	સુનાવકલા	...	૨૫
સીકા	...	૩	૨૩૭	૪૩	સુનાવ ખુરડ	...	૩
સીગાળ	...	૨	૧૧૮	૪૮	સુન્ધાટેકરી	...	૧૫૭ ક
સીના	...	"	૧૨૨	૧૮	સુભાવસંધી	...	૬૨
સીયડોણી	...	"	૧૩૫	૧૩૮		"	૧૧૪
સીરોહી	...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭	સુરત	...	૧
સીવલીયા	...	૨	૧૬૨	૧૦૦		"	૧૩
સીવાલીયા	...	"	"	૯૪		"	૪
સીસોદ્રા	...	"	૧૦૯	૫		"	૧૪
સીહકા	...	૩	૨૩૭	૪૧		"	૧૦૩
સીહમુહિજ્જ	...	૧	૭૩	૧૮૯		"	૧૦૪
	"	"	"	૧૯૪		૨	૧૧૬
સીહરખખી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬		"	૧૨૦
સીહવાહલક	...	"	૨૩૪	૨૪		"	૧૨૯
	"	"	"	૨૫		"	૮૧
સીહાથુક	...	૧	૭૮	૨૧૫		"	૮૩
	"	"	"	૨૧૭		"	૧૩૦
સીહુકામ	...	૨	૧૩૫	૧૩૯		"	૯૫
	"	"	"	૧૪૪		"	૧૩૧
	"	"	"	૧૪૫		૩	૨૩૬
સીહુગ-જ	...	૧	૭૩	૧૮૯	સુરાષ્ટ્ર	...	૫૧
સીહોર	...	"	૧૮	૯		"	૧૨૫ બ
	"	"	૨૩	૨૪		"	૧૨૪
સુંગુમ્નર	...	૨	૧૨૨	૧૯		"	૧૨૫ ક
સુખ	...	૧	૭૩	૧૮૯		"	૧૩૬
સુથવાડ	...	૨	૧૧૬	૩૪		"	૧૩૦ ખ
સુદત ભટ્ટાનક	...	૧	૪૬	૯૪		૧	૧૪૫
	"	"	"	૯૬		"	૧
સુદર્શન	...	૧	૧	૧		"	૬
	"	"	૬	૭		"	૧૦
	"	"	"	૮		"	૧૧
	"	"	"	૧૦		"	૧૪
	"	"	"	૧૧		"	૧૫
	"	૧૫	૪			"	૫
	"	"	૬			"	૨૪
	"	"	૭			"	૨૮
	"	"	૮			"	૨૯
	"	"	૧૦			"	૪૪
	"	"	૧૧			"	૬૧
	"	"	૧૨			"	૬૩
	"	"	૧૫			"	૧૩૬
	"	"	૧૬			"	૧૪૪
	"	"	૧૭			"	૧૪૭
	"	"	૧૮			"	૧૫૦
	"	"	૧૯			"	૧૫૪

અનુક્રમણિકા

૫૯

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
સુરાપટ્ટ	...	૧ ૬૬	૧૫૬	સુવર્ણરપદ્ધિ	...	૨ ૧૧૨	૨૦
		" ૬૯	૧૭૬			" "	૨૧
		" ૭૧	૧૭૯	સુહાસડા	...	૩ ૨૧૬	૫૫
		" "	૧૮૦			" "	૫૭
		" "	૧૮૨	સુહિલા	...	" ૧૩૦ અ	૧૪૮
		" ૭૭	૨૧૪	સુલુક	...	" ૨૪૦	૫૮
		" ૭૮	૨૧૫			" ૨૫૫	૮૩
		" "	૨૧૭	સુનક	...	૨ ૧૪૩	૨૫
		" ૭૯	૨૧૯			" "	૨૬
		" ૮૦	૨૨૦	સુનવદ્રી	...	૩ ૧૪૦ અ	૧૫૭
		" "	૨૨૧			" ૨૪૨	૬૫
		" ૮૧	૨૨૨	સુરજ	...	૨ ૧૭૦	૧૪૬
		" "	૨૨૮	સુરયજ	...	" "	૧૪૩
		" ૮૩	૨૩૦			" "	૧૪૬
		" "	૨૩૪	સુરિક્ષા	...	" ૧૩૨	૧૨૧
		" ૮૪	૨૩૬	સુર્યાપુર	...	૧ ૮૫	૨૮૧
		" "	૨૪૦			" "	૨૮૬
		" ૮૫	૨૪૩	સેન્ડુવક	...	૩ ૨૩૫	૨૮
		" ૮૭	૨૪૮			" "	૩૩
		" ૮૮	૨૫૩	સેરખી	...	૨ ૧૨૪	૩૬
		" ૮૩	૨૬૩	સેવ્વારા	...	" ૧૬૮	૧૩૬
		" "	૨૬૭	સોઠડી (સોઠડી)		" ૧૪૫	૩૦
		" ૮૪	૨૭૫	સોણુવ્યા	...	૩ ૨૨૮	૬
		" "	૨૭૯			" "	૭
		૨ ૧૬૨	૮૫			" "	૮
		" "	૮૭	સોંદન	...	૨ ૧૨૫	૪૨
		૩ ૨૩૫	૨૮	સોનક	...	૩ ૨૪૦	૫૮
		" ૪૪	૮૫	સોનરેખા	...	૧ ૬	૭
		" ૬૬	૧૦૯	(સુવર્ણસિકતા)			
		" "	૧૧૦				
		" ૬૨	૧૧૨	સોનહી	...	૨ ૧૩૬	૧૫૧
		" "	૧૧૩	સોન્નેહી	...	૨ ૧૩૬	૧૫૪
		" ૧૪૪ ક	૧૬૩	સોન્દાન	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭
		" ૨૧૬ અ	૨૦૬	સોપારા	...	૧ ૧૪	૬
		" ૨૧૮ અ	૨૧૦	સોપોદિન્દ્રક	...	" ૪૦	૪૫
		" ૨૨૫ અ	૨૧૯			" "	૪૭
સુર્યદાસ	...	૧ ૪૩	૮૭	સોમનાથ	...	૨ ૧૩૭	૬
સુવર્ણસિકતા	...	" ૬	૭			" ૧૪૫	૩૧
		" "	૮			" ૧૫૫	૬૦
		" "	૧૦			" ૧૬૩	૧૦૪

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
સોમનાથ ...	૨	૧૬૪	૧૧૧	સૌરાષ્ટ્ર ...	૧	૮૮	૨૪૬
	"	૧૬૭	૧૨૨		"	"	૨૫૭
	"	૨૦૪	૧૬૬		૨	૧૬૨	૯૯
	"	"	૧૬૮		"	૧૪૫	૩૧
	૩	૨૧૭	૬૦		"	"	૩૩
	"	"	૬૧		"	૧૬૪	૧૧૦
	"	૨૨૨	૭૯		૩	૨૩૩	૨૧
	"	"	૮૬		"	"	૨૨
	"	૧૪૮ અ	૧૬૬		"	"	૨૩
સોમનાથપટ્ટણ	૨	૧૬૭	૧૨૨		"	૨૩૫	૨૯
	૩	૨૧૮	૬૪		"	"	૩૩
	"	૨૨૨	૭૯		"	૨૧૫ અ	૨૦૨
સોમનાથ પાટણ	૨	૧૩૭	૫		"	"	૨૦૩
	"	"	૮		"	૨૧૬ અ	૨૦૪
	"	૧૬૩	૧૦૧		"	"	૨૦૫
	"	"	૧૦૩		"	"	૨૦૬
	"	૧૬૭	૧૨૨		"	૧૬૪	૨૦૮
	૩	૨૧૭	૫૮		"	૨૧૯ અ	૨૧૦
	"	"	૫૯		"	૨૨૦ અ	૨૧૨
	"	૨૧૮	૬૫		"	૨૨૧ અ	૨૧૯
	"	૧૪૦ અ	૧૫૬	સૌવીર ...	૧	૬	૭
	"	૧૫૫ બ	૧૮૦		"	"	૯
	"	૧૫૮ અ	૧૯૩		"	"	૧૧
	"	૨૩૯ અ	૨૫૦		૩	૨૩૩ અ	૨૩૧
સોમેશ્વર ...	"	૨૧૮	૭૦	સૌરાષ્ટ્ર ...	"	"	૨૩૩
સોમેશ્વરસંગમ	"	૧૩૦ અ	૧૫૨		"	"	૨૩૬
સોરઠ ...	૧	૮૨	૨૨૩	સંકી ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	"	૮૩	૨૩૦		"	"	૧૨૯
	૩	૨૨૨	૭૯	સંખેડા ...	"	૧૦૮	૩
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧		"	૧૧૧	૧૮
સોલેપુરસમરી ...	૨	૧૧૮	૪૮		"	૧૧૨	૨૦
સોપડી ...	"	૧૬૨	૯૪		૩	૨૩૭	૪૩
	"	"	૯૭		"	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	"	૯૯		"	૨૩૮ અ	૨૪૭
સૌરાષ્ટ્ર ...	૩	૨૩૩ અ	૨૩૩	સંખેડા ...	"	૨૩૨	૧૮
સૌરાષ્ટ્ર ...	૧	૧	૧૭	સંગપુરી ...	૧	૫૩	૧૧૯
	"	૧૧	૧૮	સંગમખેડક ...	૨	૧૧૨	૨૦
	"	૬૩	૧૪૪		"	"	૨૧
	"	૮૨	૨૩૩		૩	૨૩૮ બ	૨૪૮
	"	"	૨૨૯				

અનુક્રમણિકા

૬૧

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સંમમાનક	...	૧ ૩૪	૫૬	સ્તંભનકપુર	...	૩	૩૮
	"	"	૫૭		"	"	૪૦
સંગમ્નેર	...	૨ ૧૨૨	૧૬	સ્તંભપુર	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૪
સંજ્ઞાન	...	" ૧૩૦	૬૪	સ્તંભપુર	...	૩ ૨૦૬	૨૭
	"	"	૬૬	સ્તંભપુરી	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૩૫
	"	"	૧૦૨	સ્થાનકીયપાઠશુ	૩	૨૩૬ અ	૨૫૦
	"	"	૧૦૩	સ્થાવરપદ્ધતિ	૨	૧૨૦	૩
	૩ ૧૩૦ અ		૧૪૬		"	"	૫
	"	"	૧૪૭		"	"	૮
સંકેશ	૨	૧૪૩	૨૫	૫			
	"	"	૨૭	૫૨૫દ્રા	...	૩ ૨૧૮	૬૫
સંબોધિ (યુદ્ધગયા)	૧	૧	૭	પાંડિહા	...	" ૨૧૬	૫૫
સંભર	...	૨ ૧૬૨	૬૫		"	"	૫૭
રટોકહોમ	...	૩ ૧૫૭ અ	૧૮૨	૬			
સ્તંભાતીર્થ	...	૨ ૧૩૭	૫	હડાળા (હડાલા)	૩	૨૩૫	૨૯
	૩ ૨૦૭		૧૪		"	૨૩૬	૩૫
	"	"	૧૫	હડાળાઉદ્રા	૨	૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૧૬		"	"	૧૩૯
	"	"	૧૭	હરસોલ	...	૩ ૨૩૭	૪૦
	" ૨૦૮		૧૮		"	"	૪૩
	"	"	૨૧	હરસોલા	...	" ૨૩૮	૪૯
	" ૨૦૯		૨૬		"	"	૫૦
	" ૨૧૦		૩૦	હરિયાનક	...	૧ ૨૧	૧૬
	" ૨૧૧		૩૨		"	"	૧૮
	"	"	૩૩		"	"	૨૦
	"	"	૩૪		" ૪૧		૭૫
	"	"	૩૫		" ૪૮		૧૦૧
	" ૨૧૨		૩૭		"	"	૧૦૩
	"	"	૩૮	હર્ષપુર	...	૨ ૧૩૨	૧૧૮
	"	"	૪૦		"	"	૧૨૧
	" ૨૨૪		૬૨	હસ્તવપ્ર	...	૩ ૨૩૭	૪૩
	"	"	૬૪		૧ ૧૬		૩
	"	"	૬૬		"	"	૪
સ્તંભનકપુર	"	૨૦૭	૧૫		" ૧૭		૫
	"	"	૧૭		"	"	૬
	" ૨૦૮		૧૮		" ૧૯		૮
	"	"	૨૧		"	"	૧૧
	" ૨૦૯		૨૬		" ૨૦		૧૨
	" ૨૧૦		૩૦		"	"	૧૩
	" ૨૧૧		૩૨		"	"	૧૪
	"	"	૩૫		" ૨૧		૧૫
	" ૨૧૨		૩૭		"	"	૧૬

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
હસ્તવપ્ર	...	૧	૨૦	હાનીયાણી	...	૨	૧૭૦
		"	૨૨		"	"	૧૪૩
		"	૨૨	હાલાર	...	૧	૭
		"	૨૩		"	૪૦	૬૯
		"	૨૪	હાલોલ	...	૩	૨૩૦ અ
		"	૨૬	હાંસલપુર	...	૨	૧૬૫
		"	૨૭		"	"	૧૧૬
		"	૨૫		"	૧૭૦	૧૪૩
		"	૩૧		"	"	૧૪૬
		"	૪૫	હાસિટ	...	"	૧૧૮
		"	૬૩		૩	૨૨૮	૬
		"	૬૧		"	૨૩૩ અ	૨૨૬
		"	૬૯		"	"	૨૩૦
		"	૭૯		"	"	૨૩૧
		"	૮૦		"	"	૨૩૫
		"	૨૨૧	હિંદુસ્તાન	...	૨	૧૩૭
		"	૨૮૮		"	૧૩૮	૧૨
		૩	૨૬ અ		"	૧૪૩	૨૫
હસ્તવપ્રાહરણી	૧	૪૧	૭૫	હિમગિરિ	...	૩	૨૨૫ અ
	૩	૨૬ અ	૬૩		૨	૧૨૯	૯૨
	"	"	૯૪		૩	૧૩૦ અ	૧૫૧
હસ્તન	...	૨	૧૩૦	હિમવાન	...	૨	૧૩૬
હસ્તિકુંડિ	...	૩	૨૩૮ અ	હિમાલય	...	૧	૧૪
(હસ્તિકુંડિકા)	"	"	૨૩૮		૨	૧૩૦	૯૬
(હાથપિંડ)	"	"	૨૦૯		"	"	૯૭
	"	"	૨૪૨		"	૧૬૭	૧૩૦
	"	"	૨૪૪		૩	૨૨૨	૮૦
હસ્તિકપલ્લિકા	૧	૬૪	૧૪૮	હુમ્મંઝ	...	"	૨૧૭
	"	"	૧૪૯	હુમ્મંઝ	...	"	"
હસ્તિકુદક	...	"	૧૩૯	હેઠિંજી	...	૨	૧૬૮
હાથબ	...	"	૩		"	"	૧૪૦
	"	"	૪	હેઠિંજી	...	"	૧૩૫
	"	"	૫	હેતંજી	...	"	૧૩૬
	"	૧૯	૧૧	હેલાપુર	...	"	૬૬
	"	૨૦	૧૩	હોમ્બ	...	૧	૫૭
	"	૨૧	૧૬	હંસપટ્ટક	...	૨	૧૧૮
	"	૨૨	૨૧	ક્ષી			
	"	૨૫	૩૦	ક્ષીરવહ	...	૩	૧૪૪ ક
	"	૪૫	૯૦		"	"	૧૬૩
	"	૬૧	૧૩૯	ક્ષીરસર	...	૨	૧૧૨
	૩	૨૬ અ	૩૯		"	"	૨૧
હાથમો	...	૨	૧૪૮		"	"	૨૨
હાથસણી	...	૩	૨૫૬				

પરિશિષ્ટ (૨)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં આવતાં વિશેષનામોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અકબર ...	૧	૨૮	૩૯	અજયપાલ	૨	૧૭૦	૧૪૨
અકાલવર્ષ	૨	૧૨૯	૮૯	,,	૧૮૬	૧૫૧	
(યુદ્ધગંગ)	,,	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૬	,,	૨૦૧	૧૫૯	
			૧૦૯, ૧૧૧	,,	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪	
			૧૧૨, ૧૧૩	,,	૨૦૪	૧૬૮	
	૩	૨૩૭	૪૦, ૪૩, ૪૪,	,,	૨૦૬	૧૭૧	
			૪૬, ૪૮	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨	
		૧૩૦ અ	૧૫૦	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૮૪, ૮૬	
અકુક ...	૨	૧૩૨	૧૧૯, ૧૨૧	અજવાસાવક	૨	૧૩૧	૧૦૯, ૧૨, ૧૩
અમિશર્મા	૧	૫૩	૧૨૨	અજીતચન્દ્ર	૩	૧૫૮ અ	૧૬૩
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧,	અજીતનાથ	,,	૨૦૭	૧૭
	,,	૧૨૪	૩૯, ૪૦	,,	૨૦૮	૨૧	
અમિસ્વામિન	૧	૬૬	૧૬૬, ૧૬૮	,,	૨૧૨	૪૦	
	૩	૨૩૨	૧૯	અજીતસ્વામિ	,,	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
અયલેશ્વર...	,,	૨૫૨	૭૧	અજૈન ...	,,	૨૩૪	૨૭
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૫	અણ્ણક	,,	૯૨	૧૧૨, ૧૧૩
અજપાલ	૨	૧૩૯	૧૫, ૧૬	અણ્ણહાદિત્ય	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
અજયદેવ	૩	૨૨૪	૯૩	અણ્ણપ્રમેશ્વર	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨
અજયપાલ	૨	૧૩૭	૭	અત્તસ્વામિ	૧	૧૦૨	૫
	,,	૧૫૬	૬૯, ૭૦, ૭૧	(અર્ત)			
	,,	૧૫૭	૭૩, ૭૪	અદલ ...	૨	૧૬૮	૧૩૭
	,,	૧૫૮	૭૮	અદિતિશર્મા	૧	૭૩	૧૮૯, ૧૯૩
	,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮	અદક ...	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
	,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯	અર્ધિક ...	૧	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭
	,,	૧૬૫	૧૧૨, ૧૬, ૧૯	અનહિલ ...	,,	૬૮	૧૬૩
					,,	૭૪	૧૬૫, ૧૬૬, ૨૦૨

અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું	અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું
અનુક્રમણિકા	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૬	અનુક્રમણિકા	૨	૧૨૭	૬૫, ૬૭, ૬૮
	,,	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭		,,	૧૨૮	૭૬
	,,	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯		,,	૧૨૯	૮૨, ૮૫, ૮૬
	,,	૮૦	૨૨૧		,,	૧૩૦	૮૪, ૮૫,
	,,	૮૨	૨૨૩, ૨૮, ૨૯		,,	,,	૮૬, ૮૯,
	,,	૮૩	૨૩૦, ૨૩૫		,,	,,	૧૦૦, ૧૦૨.
	,,	૮૪	૨૩૬, ૨૪૧		,,	૧૩૧	૧૦૮, ૧૦૯
	,,	૮૫	૨૪૪		,,	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૬
	૩	૫૯ અ	૧૦૫		,,	,,	૧૨૦
અનુક્રમણિકા	૨	૧૧૬	૫૩, ૫૪		,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
અનુક્રમણિકા	,,	૧૧૭	૧૨૭, ૧૩૨		,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
	,,	૧૧૮	૧૩૪, ૩૫, ૩૭		,,	,,	૧૪૧
	,,	૧૧૯	૧૪૧		,,	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨
	,,	૧૮૮-૯૨	૧૫૫		૩	૨૩૫	૨૯
	૩	૨૦૬	૬, ૭, ૧૧, ૧૨		,,	૨૩૭	૪૦, ૪૪
અનુક્રમણિકા ...	,,	,,	૧૨		,,	,,	૪૬, ૪૮
	,,	૨૨૪	૬૫		,,	૧૨૫ અ	૧૨૨, ૧૨૩
અનુક્રમણિકા	,,	૨૨૭	૮		,,	,,	૧૨૮
અનુક્રમણિકા	૨	૧૨૨	૧૬, ૨૩		,,	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૬
અનુક્રમણિકા	૩	૧૨૫ અ	૧૨૧, ૧૨૬		,,	,,	૧૪૦, ૧૪૨
અનુક્રમણિકા	૨	૨૦૪	૧૬૭, ૧૬૯		,,	૧૩૦ અ	૧૪૫, ૧૪૬
	,,	૧૫૫	૬૭		,,	,,	૧૪૭, ૧૫૦
	૩	૨૩૯ અ	૨૫૦, ૨૫૧		,,	૧૪૪ ૩	૧૬૪, ૧૬૫
અનુક્રમણિકા	,,	૨૧૭	૬૦, ૬૨		,,	૨૦૭	૧૭, ૧૮
(અનુક્રમણિકા)					,,	૨૦૮	૨૧
અનુક્રમણિકા	૨	૧૩૭	૩, ૪		,,	૨૧૦	૩૦
અનુક્રમણિકા ...	૩	૧૫૭ ઈ	૧૬૧		,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫
અનુક્રમણિકા	,,	૨૧૭	૫૯, ૬૦, ૬૨		,,	૨૧૨	૩૮, ૪૦
	,,	૨૧૯	૭૪, ૭૬		૨	૧૩૫	૧૪૧
અનુક્રમણિકા	,,	૨૨૫	૯૮		,,	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯
અનુક્રમણિકા	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩		,,	,,	૧૫૩
	,,	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭		૧	૧૦૨	૫
	૩	૨૦૬	૮, ૧૩		૨	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૯
	,,	૨૦૭	૧૫, ૧૭		,,	,,	૧૨૧
	,,	૨૦૮	૨૧		૩	૨૪૦	૫૮
	,,	૨૦૯	૨૬				
	,,	૨૧૦	૩૦				
	,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫, ૪૦				
અનુક્રમણિકા	૨	૧૨૩	૨૮				
	,,	૧૨૫	૪૧, ૪૨, ૪૬				

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		
અરિકેસરિન	૨	૧૩૫	૧૩૬	અત્તેકર એ. એસ.	૧૨૫ બ ૧૨૦		
અરિસિંહ	,,	૧૪૭	૩૬	,,	૧૨૫ ક ૧૩૭		
	,,	૧૬૪	૧૧૧	,,	૧૩૦ અ ૧૪૩		
	૩	૨૨૫	૬૮, ૬૯, ૧૦૧	અદ્દલટ ...	,,	૨૫૨ ૭૮	
	,,	૨૫૨	૭૩, ૭૮	અદ્દલપદ્દલ	,,	૨૩૮ અ ૨૩૮	
	,,	૧૬૪	૨૦૮	અદ્દલૈયક	૨	૧૩૧ ૧૧૧, ૧૧૨	
	,,	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	,,	,,	૧૧૩	
અરિસીંહ	૨	૧૬૮	૧૩૮	અદ્દલુ	,,	૧૪૮ ૪૬, ૫૦	
અરિષ્ટનેમિ	,,	૧૬૩-૨૦૦	૧૫૭	અદ્દલુ	,,	૧૬૭ ૧૨૭, ૧૩૨	
	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	અવનિવર્મન	૩	૨૩૪ ૨૪, ૨૫	
અરિષ્ટાદિત્ય	૨	૧૨૧	૧૪, ૧૭	૧ લો	,,	૨૩૫ ૨૮, ૨૯	
અભ્યુત્ત	૧	૭૧	૧૭૬, ૧૮૨	અવનિવર્મન	,,	,,	૨૮, ૩૦
	૨	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧	અવલોકિત	૨	૧૨૬ ૬૦, ૬૪	
	૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫	૩	૧૩૦ અ ૧૫		
	,,	૨૨૩	૬૦	અવલોકના	,,	૨૦૭ ૧૭	
	,,	૨૨૪	૬૧, ૬૪	,,	૨૦૮ ૨૧		
અભ્યુત્તદેવ	૨	૧૩૭	૭, ૮	,,	૨૧૦ ૩૦		
	,,	૧૫૯	૮૧	,,	૨૧૧ ૩૩, ૩૫		
	૩	૨૧૭	૫૮, ૫૯	,,	૨૧૨ ૩૮, ૪૦		
	,,	,,	૬૦, ૬૨	અશોક ...	૧	૧ ૧	
	,,	૨૨૦	૭૭	,,	૬ ૭, ૮, ૧૦		
	,,	૨૨૨	૮૦	,,	૧૫ ૩		
	,,	૨૨૪	૬૧	,,	૨૮ ૩૬		
	,,	૨૪૩	૬૨	અશ્વદ	૩	૨૨૪ ૬૫	
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪	અશ્વરાજ	,,	૨૦૬ ૪, ૭, ૮, ૯,	
	,,	૧૬૪	૨૦૮	,,	,,	૧૨, ૧૩	
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૯	,,	૨૦૭ ૧૪, ૧૫, ૧૭		
	,,	,,	૨૧૦	,,	૨૦૮ ૧૬, ૨૧		
અભ્યુત્તવર્મન	૨	૧૬૩	૧૦૨	,,	૨૧૦ ૩૦		
અભ્યુત્તરાજ	,,	૧૪૫	૩૪	,,	૨૧૧ ૩૨, ૩૩, ૩૫		
	,,	૧૪૭	૩૬, ૪૨, ૪૬	,,	૨૧૨ ૩૭, ૩૮, ૪૦		
	,,	૧૬૭	૧૨૧, ૨૫, ૩૦	,,	,,	૪૧	
	૩	૨૦૬	૫, ૧૦	,,	૧૪૬ અ ૧૭૦		
	,,	૨૧૮	૬૪	અસ્ત્ર ...	૧	૩૬ ૫૬, ૬૦	
	,,	૨૨૬	૧૦૩, ૧૦૫	અષ્ટાપદ	૩	૨૧૨ ૪૦	
	,,	૧૪૮ અ	૧૬૬	અહમદશાહ	,,	૨૧૪ ૪૩	
અલમીરની	,,	૨૧૭	૫૮	૧ લો	,,	૨૪૦ ૫૮	
				અહિવર્મન	,,	૨૫૭ ૮૮	

અા	અંથ	લેખ	પાનું	અાદિત્યવર્મ	અંથ	લેખ	પાનું
આખણલમિત્ર	૧	૬૬	૨૬૫, ૩૦૧	આદિત્યવસુ	૧	૫૩	૧૨૧
આગામી રામિન	,,	૧૦૩	૧૧	આદિત્યશક્તિ	૩	૨૩૧	૧૪, ૧૭
આચાર્યજી.વી.	,,	૨૫	૩૦	આદિત્યશર્મા	૨	૧૧૧	૧૮, ૧૯
	,,	૪૬	૯૪	આનન્દસુરિ	,,	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૮
	,,	૬૪	૧૪૮		,,	,,	૧૩૩
	,,	૭૯	૨૧૮		,,	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭
	,,	૮૦	૨૨૦		૩	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	,,	૮૬	૨૪૫		,,	૨૦૮	૨૧
	,,	૯૦	૨૬૦		,,	૨૦૯	૨૬
	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮		,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૧૪૪	૨૮		,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫, ૪૦
	૩	૬૬	૧૧૦	આના (રાણુક)	૨	૧૬૫	૧૧૪, ૧૧૬
આચાર્યવલ્લભજી	૧	૭	૧૨	આનાઉ	,,	૧૭૦	૧૪૩
હરિદત્ત	,,	૨૯	૪૨		૩	૨૪૩	૬૩, ૬૫
	૩	૪૪	૯૫	અખાડ ...	,,	૨૧૬ અ	૨૦૫
આછા ...	,,	૨૪૩	૬૪, ૬૫	અખાક	૨	૧૫૨	૫૬
આટક	,,	૨૦૮	૨૨		,,	૧૫૩	,,
	,,	૨૦૯	૨૭	આબોધનઉ	,,	૧૬૮	૧૩૮
આણુક	૧	૧૦૨	૫	આભા ...	૩	૨૨૩	૮૯
આદિત્ય	,,	૪૧	૭૪, ૭૭		,,	૨૨૪	૯૫
	,,	૫૩	૧૨૧		,,	૨૫૬	૮૪
	,,	૯૦	૨૬૦	આભિગઉ	૨	૧૬૮	૧૩૮
	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	આમઠ ...	૩	૨૧૯	૭૩
	૩	૨૩૪	૨૭	આમર્દક	,,	૨૩૬	૩૫
	,,	૫૯ અ	૧૦૫	આમ્મા	૨	૧૬૮	૧૩૮
આદિત્યદત્ત	૧	૮૦	૨૨૧	આમ્વદેવ	,,	,,	૧૩૯
આદિત્યદાસ	,,	૮૫	૨૪૩	આમ્વસીહ	,,	,,	૧૩૭
આદિત્યનાગ	૨	૧૧૯	૫૩, ૫૫	આમ્વયઉ	,,	,,	૧૩૯
આદિત્ય ભટ	૧	૬૪	૧૪૯	આલડ	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫, ૬૬
આદિત્ય ભોગિક	૨	૧૦૮	૩	આલહણુ	૨	૧૬૮	૧૩૮, ૧૩૯
આદિત્યશસ્ત્ર	૧	૫૧	૧૧૩, ૧૧૪	આલહણુદેવ	૩	૧૪૯ અ	૧૭૪
	,,	૫૨	૧૧૫, ૧૧૮	આલહદેવિ	૨	૧૭૧-૮૫, ૧૪૮	
	,,	૫૪	૧૨૩		૩	૨૦૬	૭, ૧૨,
	,,	૫૫	૧૨૫	આલા ...	૨	૧૬૨	૯૮
	,,	,,	૧૨૭	આલાદિત્ય	,,	૧૫૪	૫૯
	૩	૫૬	૧૦૦, ૧૦૧	આલહા	,,	૧૬૮	૧૩૮, ૧૩૯
આદિત્યરવિ	૧	૫૩	૧૨૧	આલહાન	૩	૨૧૫	૫૩
	,,	૧૦૨	૪	આવલદેવી	,,	૨૩૫	૨૯
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧				

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
આવુ(બુ)ક	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
આશાદિત્ય	,,	૧૬૫ ૧૧૫
આશ્રમદેવ	,,	૧૧૮, ૪૯, ૫૧
આસચંદ	,,	૧૬૮ ૧૩૮
આસદેવ	૩	૨૫૧ ૭૦
આસધર	૨	૧૫૮ ૭૯, ૮૦
	,,	૧૬૮ ૧૩૮, ૧૩૯
	૩	૨૧૭ ૬૧, ૬૨
	,,	૨૨૩ ૮૯
આસપાલ	,,	૨૫૧ અ ૨૫૭
આસલ	૨	૧૬૮ ૧૩૯
	૩	૧૫૭ ક ૧૮૭
આસલઉ	૨	૧૬૮ ૧૩૮
આસા ...	,,	૨૦૩ ૧૬૫
આસ ...	,,	૧૬૮ ૧૩૯
આરવેસર	,,	,,
ઈ		
ઇન્ગલીંગ પ્રેફેસર	૧	૧૫ ૩
ઇન્દ્ર ૨ ને	૨	૧૦૨ ૩
(કકક ૧ લાનો	,,	૧૨૩ ૨૭
દીકરો મુખ્ય	,,	૧૨૬ ૫૩, ૫૪, ૫૫
શાખા શ.સં.	,,	, ૬૧
કપર)	,,	૧૨૮ ૭૪
	,,	૧૨૯ ૮૧, ૮૪, ૯૦
	,,	૧૩૦ ૯૫, ૯૭
	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૬, ૧૩૦,
	,,	૧૩૪
	૩	૧૨૫ બ ૧૨૫
	,,	૧૨૫ ક ૧૩૮
ઇન્દ્ર ૩ ને	૨	૧૨૦ ૩
(ગુજરાતશાખાનો	,,	૧૨૩ ૨૭, ૨૮, ૩૦,
મૂળપુરુષ)	,,	૩૩, ૩૫, ૩૬
	,,	૧૨૪ ૩૮, ૪૦
	,,	૧૨૫ ૪૧, ૪૨, ૪૬,
	,,	૫૨
	,,	૧૨૬ ૫૩, ૫૪, ૫૭,
	,,	૬૩
	,,	૧૨૭ ૬૫, ૬૬, ૬૭,
	,,	૭૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ઇન્દ્ર ૩ ને	૨	૧૨૮ ૭૬
(ગુજરાતશાખાનો	,,	૧૨૯ ૮૨, ૮૬, ૯૧
મૂળપુરુષ)	,,	૧૩૧ ૧૦૫, ૧૦૮
	૩	૧૨૫ અ ૧૧૬, ૧૧૮
	,,	,, ૧૧૯
	,,	૧૨૫ બ ૧૨૧, ૧૨૩
	,,	,, ૧૨૮, ૧૩૧
	,,	,, ૧૩૩
	,,	૧૨૫ ક ૧૩૫-૧૪૦
	,,	,, ૧૪૨
	,,	૧૩૦ અ ૧૫૦
ઇન્દ્ર ૪ થો	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨
(નગજુંગનો	,,	,, ૧૨૩, ૧૨૪
દીકરો શ.સં.	,,	,, ૧૨૫, ૧૨૮
(૩૬૬)	,,	,, ૧૨૯, ૧૩૨
	,,	,, ૧૩૩, ૧૩૫
	,,	૧૩૫ ૧૩૮, ૧૪૫
	,,	૧૩૬ ૧૪૬, ૧૫૨
ઇન્દ્રદત્ત	૧	૧૩ ૪
	,,	૧૪ ૬
ઇન્દ્રરથ	૩	૨૩૮ બ ૨૪૭
ઇન્દ્રરાજ	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૪, ૧૩૬
	૩	૨૩૫ ૨૯
ઇન્દ્રવર્મા	૧	૬૪ ૧૪૯
ઇન્દ્રવસુ	,,	૫૩ ૧૨૧
ઇન્દ્રશર્મા	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
ઇન્દ્રસર	૧	૧૦૨ ૪
(શર)	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
	,,	૧૧૦ ૧૩, ૧૬, ૧૭
ઇન્દ્રાયુધ	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૩
	૩	૨૩૫ ૨૯
	,,	૨૩૩ અ ૨૩૦
ઇલીયટ	૨	૧૩૬ ૧૪૭
સર, વોલ્ટર	,,	૧૩૭ ૬
ઇશ્વર ...	૧	૧૭ ૬, ૮
(ઇસર)	,,	૫૦ ૧૦૬, ૮, ૧૦
	,,	૫૩ ૧૨૧
	,,	૭૧ ૧૮૦

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ધર્મર (ધર્મર)	૧	૭૯	૨૧૯	ઋષભદેવ	૩	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	,,	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯		,,	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	,,	૧૦૨	૪		,,	૨૦૯	૨૩, ૨૬
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧		,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૧૨૪	૩૯, ૪૦		,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	૩	૨૩૩	૨૧, ૨૨, ૨૩		,,	૨૧૨	૩૮, ૪૦
ધર્મરદેવ	,,	૪૪ અ	૯૮, ૯૯		,,	૨૨૯ ક	૨૫૧
ધર્મર ...	,,	૨૪૩	૬૩, ૬૫	ઋષભદેવી	,,	૨૪૯	૬૯
ધર્મર ...	,,	૨૩૪	૨૭	ઋષભનાથ	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૩
				એ			
ઉ				એ.પી. રેવરન્ડ.			
ઉદ્ધ ...	૧	૫૩	૧૨૧	જે. ઈ.	૩	૨૧૪	૪૩
ઉદ્ધદેવ	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫	એ.પ્રુ. પ્રોફેસર.			
ઉદ્ધદેવ	,,	,,	૬૧, ૬૨	જી. ડી. વાસ-			
ઉદ્ધલ ...	,,	૨૩૫	૨૯	કાન્સેલાસ	,,	૨૨૨	૭૯
ઉદ્ધલ ...	,,	૨૨૫	૯૭, ૧૦૦	એ.શીન્સ્ટન	૨	૧૩૭	૪
ઉદ્ધલ ...	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૫	એ			
	,,	,,	૨૦૬	એવલસ	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬, ૪૮, ૪૯
ઉદ્ધન ...	,,	૧૪૯ અ	૧૭૧	એ			
ઉદ્ધપાલ	૨	૧૬૮	૧૩૮	એચેલો	૧	૪૫	૯૦
ઉદ્ધપ્રભસરિ	,,	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩	એ.જી. ગૌરીશંકર	,,	૫૬	૧૨૮
	૩	૨૦૬	૧૩	હીરાચંદ	,,	૫૮	૧૩૪
	,,	૨૧૨	૩૯, ૪૧		,,	૫૯	૧૩૫
	,,	૨૧૯ અ	૨૧૦		,,	૬૬	૧૫૬
ઉદ્ધરાજ	,,	૧૪૯ અ	૧૭૩, ૧૭૪,		૩	૨૨૯	૯
	,,	,,	૧૭૫		,,	૨૩૪	૨૪, ૨૫
	,,	૧૫૭ ક	૧૮૮, ૧૮૯		,,	૨૩૫	૩૦
ઉદ્ધસિંહ	૨	૧૩૭	૮		,,	૧૪૯ અ	૧૭૩
ઉદ્ધેન્દ્ર ...	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૩૬, ૩૯		,,	૧૬૪	૨૦૮
ઉદ્ધવદાત	૧	૧૩	૪		,,	૨૨૩ અ	૨૧૫
ઉદ્ધરા ...	૨	૧૬૮	૧૩૯	એ.જી. વળેશંકર	૧	૩૮	૬૨
ઉ				ગૌરીશંકર	,,	૮૨	૨૨૩
બાયા બટ	૨	૧૬૩	૧૦૨		૨	૧૪૭	૩૮
ઋ					,,	૧૬૩	૧૦૧
ઋષભદેવ	૧	૨૫	૧૮, ૧૯, ૨૦		૩	૨૩૩	૨૧
	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭		,,	૨૪૩	૬૧
	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮		,,	૨૪૭	૬૮
					,,	૨૫૬	૮૪

અંથ	લેખ	પાનું
આવન ટયુડર	૧	૨૪
,,	૪૧	૭૪
અં		
અંગદ ...	૧	૧૦૬ ૧૪, ૧૫
અંતિયકા	,,	૧ ૩, ૧૨
અંબ્રસાદ	૨	૧૪૪ ૨૮, ૨૯
અંબાળ	૩	૨૩૩ અ ૨૧૫
ક		
કક ૧ લો	૨	૧૨૦ ૩, ૪, ૭
(મુખ્ય શાખા	,,	૧૨૩ ૨૭, ૨૯, ૩૪
શ. સં. ૬૨૭)	,,	૧૨૫ ૪૩
,,	,,	૧૨૬ ૫૩, ૫૫, ૬૧
,,	,,	૧૨૮ ૭૪
,,	,,	૧૨૯ ૮૧, ૮૪, ૯૦
,,	,,	૧૩૦ ૯૫, ૯૭
,,	,,	૧૩૧ ૧૦૫, ૧૦૭
૩	૧૨૫ બ	૧૨૫
,,	૧૨૫ ક	૧૩૮, ૧૪૯
કક ૨ બે	૨	૧૨૦ ૩, ૫, ૭, ૮
(મુખ્ય શાખા	,,	૧૨૧ ૧૦, ૧૫
શ. સં. ૬૭૯)	,,	૧૩૦ ૯૫
કક ૩ બે	,,	૧૨૯ ૮૨, ૮૩
કકલાદ ...	૩	૨૩૩ અ ૨૩૧, ૩૪, ૩૬
કકલ ...	,,	૧૫૫ બ ૧૮૦, ૧૮૧
કકુક ...	૧	૬૬ ૧૫૬
૩	૬૬	૧૦૯, ૧૧૦
,,	૨૩૩ અ	૨૩૧
કઝીન્સ હેન્રી	૧	૬૮ ૧૬૨
,,	૬૯	૧૬૯
૨	૧૪૩	૨૫
,,	૧૪૭	૩૮
,,	૧૬૭	૧૨૦
,,	૧૬૯	૧૪૧
,,	૧૭૧-૮૫	૧૪૮, ૧૪૯
,,	૧૮૭	૧૫૪
,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮
૩	૨૦૭	૧૪
,,	૨૦૮	૧૯

અંથ	લેખ	પાનું
કઝીન્સ હેન્રી	૩	૨૦૯ ૨૩
,,	૨૧૦	૨૮
,,	૨૧૧	૩૨
,,	૨૧૨	૩૭
,,	૨૧૩	૪૨
,,	૨૨૮	૬
,,	૨૪૦	૫૮
,,	૨૪૫	૬૭
,,	૨૫૧	૭૦
૩	૨૫૪	૮૨
,,	૨૩૯ અ	૨૫૧
કકુદેવી...	,,	૨૫૦ ૭૦
કકુબાક	,,	૨૦૬ ૮, ૧૩
કકુચરાઉ	૨	૧૬૮ ૧૩૮
કકુયા ...	,,	૧૩૯
કલકલુક	૨	૧૧૮ ૫૦, ૫૨
કલકલ ...	૩	૨૩૪ ૨૭
કલકલૈક	૩	૨૩૮ ૪૯, ૫૦
કલકલૈક દેવરાવ	૨	૧૨૪ ૩૭
બલવન્તરાવ		
કનિષ્ક ...	૩	૨૩૮ બ ૨૪૭
કનીંગહામ,	૧	૭ ૧૨
બનરલ	,,	૧૩ ૩
,,	૩૬	૫૯
,,	૭૩	૧૯૦
૨	૧૦૯	૪
,,	૧૧૭	૪૧
,,	૧૩૬	૧૪૭
,,	૧૫૦	૫૨
કપદિસ્વામિન	૩	૨૩૨ ૧૯
કપદિ ...	,,	૧૪૯ અ ૧૭૧
કપાલેશ્વર	૧	૧૦૭ ૧૮
કક ૨ બે	૨	૧૨૩ ૨૭, ૨૮, ૩૧
(શુ. શાખા	,,	૩૩, ૩૫, ૩૬
શ. સં. ૭૩૪)	,,	૧૨૪ ૩૮, ૪૦
,,	૧૨૫	૪૧, ૪૬, ૪૭
,,	,,	૫૨
,,	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૭
,,	,,	૬૩
,,	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૬૭
,,	,,	૭૦, ૭૧, ૭૨

	અંથ	લેખ	પાનું
કર્ક ૨ જો	૨	૧૨૮	૭૬
(ગુ. શાખા	,,	૧૨૯	૮૧, ૮૨, ૮૬
શ. સં. ૭૩૪)	,,	,,	૯૧
	,,	૧૩૦	૯૫
	,,	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૮
	,,	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૫
	૩	૨૩૫	૨૯
	,,	૧૨૫ અ	૧૧૬
	,,	૧૨૫ બ	૧૨૦, ૧૨૧
	,,	,,	૧૨૨, ૧૨૩
	,,	,,	૧૨૪, ૧૨૮
	,,	,,	૧૨૯, ૧૩૧
	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૩
	,,	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૫,
	,,	,,	૧૩૬, ૪૦, ૪૨
	,,	૧૩૦ અ	૧૪૩, ૧૪૫
	,,	,,	૧૪૬, ૪૮, ૫૦
	,,	૨૨૫ બ	૨૧૯
કર્કઅધ્યાપક	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
કર્કરાજ	૩	૨૩૩ અ	૨૩૦
કર્કસાધિવિગ્રહિક	૧	૧૪	૭
કર્કક ...	,,	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
	૩	૯૨	૧૧૨, ૧૧૪
કર્ક સ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯
કર્ણ ૧ લો	૨	૧૩૭	૬
(ત્રેલોક્યમલ્લ	,,	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯
ચાલુક્ય)	,,	,,	૨૧, ૨૨, ૨૪
	,,	૧૪૩	૨૫, ૨૬, ૨૭
	,,	૧૪૭	૩૮, ૩૯, ૪૨
	,,	,,	૪૬
	,,	૧૫૪	૫૮, ૫૯
	,,	૧૫૮	૭૮
	,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	,,	૧૬૩	૧૦૫
	,,	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
	,,	૧૭૦	૧૪૨
	,,	૧૮૬	૧૫૧

	અંથ	લેખ	પાનું
કર્ણ ૧ લો	૨	૨૦૧	૧૫૯
(ત્રેલોક્યમલ્લ	,,	૨૦૨	૧૬૨
ચાલુક્ય)	,,	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૭
	,,	૧૪૪ ક	૧૬૨
	,,	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
	,,	૧૪૩ અ	૧૯૬, ૧૯૭
	,,	૧૪૩ બ	૧૯૮
	,,	૧૪૪ ઈ	૧૯૯
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૫
કર્ણ (કલચુરી	,,	,,	,,
૧૧ મી સદી)	,,	૨૩૫	૨૯
કર્ણાદિત્ય	૨	૧૩૭	૪
કર્ણરદેવી	૩	૧૫૭ બ	૧૮૪, ૧૮૬
કર્મસિંહ	,,	૨૫૨	૭૫, ૮૧
કલત્રપ્રસાદ	૨	૧૪૪	૨૮
	૩	૧૪૪ ક	૧૬૫
કલાદ ...	,,	૨૧૯	૭૬
કલુક ...	૨	૧૩૧	૧૧૧, ૧૨, ૧૩
કલ્યાણ ...	૨	૧૨૯	૮૯, ૯૩
કલ્લ ...	૩	૨૪૫	૨૮, ૩૦
કલ્લુમ્બર	૨	૧૧૭	૪૬
કશ્ચાલકર	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
વી. વાય.			
કાકલ ...	,,	૨૨૪	૯૨, ૯૫
કાંચન ...	૨	૧૩૭	૧૦, ૧૧
	,,	૧૩૮	૧૨, ૧૩, ૧૪
	,,	૧૩૯	૧૫, ૧૬
	,,	૧૪૦	૧૭
	,,	૧૪૩	૨૫, ૨૬
	,,	૧૫૯	૮૩, ૮૪
કાંટાવાળા	૩	૨૧૮	૬૪
(રા. સા. હર			
ગોવિન્દદાસ			
દ્વારકાદાસ)			
કાત્યાયન	૩	૨૨૯	૨૨૦

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કાથવટે	૨	૧૩૫	૧૩૭
(પ્રોફેસર.એ.વી.)	,,	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩
	,,	૧૬૮	૧૩૪
	૩	૨૧૮	૬૫
કાન્તિવિજયજી	,,	૧૫૭ અ	૧૮૩
કાન્હ ...	,,	૨૨૦	૭૭
કાન્હડ (ગજધર)	,,	૨૦૬	૮, ૧૩
	,,	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	,,	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	,,	૨૦૯	૨૬
	,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	,,	૨૧૨	૩૭, ૪૦
	,,	૨૪૩	૬૪, ૬૫
કાન્હૈઓ	,,	૨૧૭	૬૧, ૬૨
કાંપલ્ય	,,	૧૩૦ અ	૧૫૨
કામચંડ	,,	૨૪૦	૫૮
કામનાથ	,,	૨૪૭	૬૮
કાઝી	૧	૧૦૨	૫, ૬
કાર્તિકરાશિ	૩	૨૨૨	૮૫
કાર્તેલીરી કમલ્યુ.	૨	૧૬૧	૮૯
કાલસ્વામિ	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
કાલિદાસ	૧	૧૪	૬
કાલ્હણુ	૨	૧૬૮	૧૩૯
કાલ્હણુ	,,	,,	૧૩૫, ૩૬, ૩૯
કાળમોજ	૩	૨૫૨	૭૭
કિઝક	૧	૧૭	૫, ૭, ૮
	,,	૧૮	૯, ૧૦
	,,	૧૯	૧૨
	,,	૨૦	૧૪, ૧૫
	,,	૨૧	૧૬, ૧૯, ૨૦
	,,	૨૨	૨૨, ૨૩
	,,	૨૩	૨૪, ૨૬, ૨૭
	,,	૨૪	૨૮, ૨૯
	,,	૨૫	૩૧
	,,	૨૬	૩૨, ૩૪, ૩૫
	,,	૨૭	૩૭, ૩૮

કિઝક	૧	૨૮	૪૧
	,,	૨૯	૪૪
	૩	૨૬ અ	૯૩, ૯૪
કિઝક (ખાલણુ)	૧	૮૩	૨૩૦, ૨૩૪
	૩	૯૨	૧૧૨
કિઝકસ્વામિન	૧	૧૦૩	૯, ૧૧
કિર્તિનિઆ કૃશવ-			
લાલ રણછોડ	૩	૨૩૦અ	૨૨૩
કીકાક ...	૨	૧૫૪	૫૯
કીર્તિનૃપ	૩	૨૩૯	૫૫
કીર્તિપાલ	,	૧૫૭ ક	૧૮૭
કીર્તિરાજ	,,	૨૩૯	૫૨, ૫૫
કીર્તિવર્મા	૧	૧૦૫	૧૩
	,,	૧૦૬	૧૪, ૧૫
	,,	૧૦૭	૧૬, ૧૭, ૧૮
	૩	૨૫૨	૭૩
કીર્તિચરિ	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩
કીલ્હણુ	,,	૨૧૭	૬૧, ૬૩
કીલ્હોર્ન. ડોક્ટર	૧	૧૩	૩, ૪
	,,	૩૪	૫૫
	,,	૫૨	૧૧૫
	,,	૮૯	૨૫૯
	,,	૯૧	૨૬૧
	૨	૧૨૨	૧૮
	,,	૧૨૫	૪૩
	,,	૧૩૦	૯૪
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
	,,	૧૩૫	૧૩૯
	,,	૧૪૫	૩૪
	,,	૧૫૦	૫૨
	,,	૧૫૧	૫૫
	,,	૧૫૬	૬૯
	,,	૧૫૭	૭૩
	,,	૧૬૭	૧૨૦, ૨૨, ૨૩
	,,	૧૬૯	૧૪૧
	૩	૨૨૧	૭૮
	,,	૨૩૪	૨૪
	,,	૨૩૫	૨૮

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કીર્ત્તિ. ડોક્ટર ૧	૨૩૦	અ	૨૨૩	કુમારપાલ	૨	૧૫૬	૭૦
„	૨૩૩	અ	૨૨૯, ૩૦, ૩૧	ચાલુક્ય	„	૧૫૭	૭૪, ૭૭
„	૨૩૮	અ	૨૩૭, ૨૩૮	„	૧૫૮	૭૮	
„	૨૫૦	અ	૨૫૪	„	૧૬૦	૮૫, ૮૮	
કીર્ત્તિ. ડો. જે.	„	૨૪૦	૫૮	„	૧૬૨	૯૬, ૯૯	
„	„	૨૪૧	૫૯	„	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫	
„	„	૨૪૨	૬૦	„	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬	
„	„	૨૪૫	૬૭	„	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯	
„	„	૨૪૭	૬૮	„	૧૬૭	૧૨૧, ૨૨, ૨૬	
„	„	૨૪૮	૬૯	„	૧૭૦	૧૪૨	
„	„	૨૪૯	૬૯	„	૧૮૬	૧૫૧	
„	„	૨૫૫	૮૩	„	૨૦૧	૧૫૯	
કુકેશ્વર	૨	૧૨૦	૩, ૫, ૮	„	૨૦૨	૧૬૨	
કુડાભકર.જે.એસ.	૩	૨૩૮	બ	„	૨૦૪	૧૬૭, ૬૮, ૭૦	
કુણ્ડનાગૌભટ્ટ	૨	૧૨૨	૨૩	„	૨૦૬	૧૭૧	
કુંદકુંદ	૩	૧૫૮	અ	૩	૨૦૬	૬, ૧૧	
કુદા	૨	૧૬૨	૯૮	„	૨૧૮	૬૪	
કુંદા	૩	૨૨૩	૯૦	„	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૩	
કુન્તરાજ	„	૨૫૬	૮૫, ૮૭	„	૧૪૪ ડ	૧૬૪, ૧૬૫	
કુન્દકેવી	„	૨૩૫	૨૯	„	૧૪૮ અ	૧૬૬	
કુન્દા ડો. જે. જી.	૨	૧૪૦	૧૭	„	૧૪૮ બ	૧૬૭	
„	૩	૫૯	અ	„	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	
કુમરભદ્ર	„	૨૪૮	૬૯	„	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૭૧, ૭૨	
કુમાર ...	૧	૧૦૨	૫, ૬	„	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૭૪, ૭૬	
કુમારહાકુર	૨	૧૬૦	૮૮	„	૧૫૫ અ	૧૭૭, ૭૮, ૭૯	
કુમારદેવી	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૨૪, ૨૯	„	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૮૧, ૮૩	
„	„	૧૬૮	૧૩૭	„	૧૫૭ અ	૧૮૫	
„	„	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	„	૧૫૭ ક	૧૮૭	
„	„	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭ ૫૮	„	૧૫૭ ઈ	૧૯૧, ૧૯૨	
„	૩	૨૦૬	૪, ૯	„	૧૪૪ ઈ	૧૯૬, ૨૦૦	
„	„	૨૦૭	૧૪, ૧૭	„	૨૧૬ અ	૨૦૫	
„	„	૨૦૮	૨૧	„	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩	
„	„	૨૦૯	૨૬	„	૨૪૧ બ	૨૫૩	
„	„	૨૧૦	૩૦	કુમારભદ્ર	૧	૫૩	૧૨૨
„	„	૨૧૧	૩૨, ૩૫	કુમારભોજ	„	૬૫	૧૫૦, ૫૧, ૫૪
„	„	૨૧૨	૩૭, ૪૦	કુમારઅર્ચન	„	૧૭	૫, ૬, ૮
				„	૫૩	૧૨૧	

અનુક્રમણિકા

૭૩

અંગ્રેજી	અંગ્રેજી	પાનું
કુમારસિંહ	૩ ૨૦૭	૧૬, ૧૮
,,	૨૧૧	૩૪, ૩૬
,,	૨૧૨	૩૮, ૪૧
,,	૧૫૭ અ	૧૮૨
કુમારસત્રામિન	૧ ૬૮	૧૬૬, ૧૬૮
,,	૬૯	૧૬૮, ૧૭૩
કુમારિલપતિક	,,	૧૬
કુમારિલસવામિન	૩ ૨૩૨	૧૮
કુમુદ ...	૨ ૧૨૬	૬૦, ૬૪
કુમ્ભડિ ...	,,	૧૩૨ ૧૧૭, ૧૨૦
કુમ્બર ...	,,	૧૫૮ ૭૮, ૮૦
કુરપાળ ...	૩ ૧૪૪ અ	૧૬૦
કુલૈષ ...	૧ ૬	૭, ૧૦, ૧૩
કુવરાવહાર	૩ ૨૪૧ અ	૨૫૨
કુલુકક	૧ ૬૫	૧૫૦, ૫૧, ૫૪
કૃષ્ણ ...	૩ ૨૩૭	૪૨
વાકપતિ		
મુંજના પિતા		
સીયક રંજના		
પિતા વૈરિસંહ-		
ના પિતા		
કૃષ્ણ ઋષિ	૨ ૧૬૮	૧૩૬
કૃષ્ણ ભટ્ટ	,,	૧૩૭ ૩
રત્નમાળનો		
કર્તા		
કૃષ્ણ ભટ્ટ (દ્વિતક)	,,	૧૨૭ ૭૩
કૃષ્ણરત્ન	૩ ૨૧૮	૬૬
કૃષ્ણરાજ	,,	૨૩૦ અ ૨૨૩, ૨૨૪
કલચુરી	,,	,, ૨૨૫, ૨૨૭
,,	,,	૨૩૨ ૧૮, ૨૦
કૃષ્ણરાજ ૧ લો	૨ ૧૨૨	૧૮, ૨૦, ૨૫
શ. સં. ૬૮૭	,,	૧૨૩ ૨૭, ૩૪
રાષ્ટ્રકૂટ	,,	૧૨૫ ૪૨, ૪૩
,,	,,	૧૨૬ ૫૩, ૫૪,
,,	,,	૫૫, ૬૧
,,	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૭૦
,,	૧૨૮	૭૫, ૮૦
,,	૧૨૯	૮૧, ૮૨
,,	,,	૮૪, ૮૦

અંગ્રેજી	અંગ્રેજી	પાનું
કૃષ્ણરાજ ૧ લો	૨ ૧૩૦	૮૫
શ. સં. ૬૮૭	,,	૧૩૧ ૧૦૫, ૧૦૭
રાષ્ટ્રકૂટ	,,	૧૩૨ ૧૧૪, ૧૬, ૨૦
,,	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૩, ૧૨૭
,,	,,	૧૩૧, ૧૩૪
,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૦
,,	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨
૩	૧૨૫	૧૧૫
,,	૧૨૫ અ	૧૧૬, ૧૧૮
,,	૧૨૫ બ	૧૨૨, ૧૨૬
,,	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૮
,,	૧૩૦ અ	૧૪૮
કૃષ્ણરાજ ૨ જો	૨ ૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૫
રાષ્ટ્રકૂટ	,,	,, ૧૧૭, ૧૮, ૨૦
,,	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨, ૧૨૪
,,	,,	૧૨૫, ૩૧, ૩૫
,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧
૩	૨૩૭	૪૦, ૪૨
,,	૧૩૦ અ	૧૪૪, ૧૪૭
,,	,,	૧૪૮, ૧૫૩
,,	૧૪૮ બ	૧૭૩, ૧૭૪
કૃષ્ણરાજદેવ	૨ ૧૬૭	૧૨૧, ૨૬, ૩૧
(પરમાર)	,,	૧૬૮ ૧૩૪, ૧૩૬
૩	૨૦૬	૩, ૬, ૧૧
કૃષ્ણ(લેખક)	૨ ૧૨૪	૩૮, ૪૦
૩	૨૧૮	૭૨
કૃષ્ણવીર	૨ ૧૬૮	૧૪૦
કૃષ્ણાજી	,,	૧૨૮ ૮૩
કૃષ્ણાત્રેય	૩ ૨૩૦	૧૨
કેકક ...	૨ ૧૪૩	૨૫, ૨૭
૩	૧૪૦ અ	૧૫૭, ૧૫૮
કેકા ...	૨ ૧૪૧-૪૨	૨૩, ૨૪
કેતલપુતો	૧ ૧	૩
કેદાર ...	૩ ૨૨૨ અ	૨૧૩
કેદારરાશિ	૨ ૧૬૧	૮૬, ૮૦, ૮૧
,,	,,	૮૨, ૮૩
કેલહણ ...	,,	૧૪૮ ૪૮, ૫૦
,,	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩
૩	૧૪૮ બ	૧૭૪
,,	૨૪૧ બ	૨૫૩

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કેશવ (ખેડુત)	૨	૧૫૯	૮૪	કોલેશ્વર	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૮	કંભદેવ	૨	૧૩૦	૬૫
કેશવ (દાન લેનાર)	૧	૫૩	૧૨૧	કુંરપાલ	૩	૨૨૩	૬૦
	૩	૨૨૩	૬૦				
કેશવ (ખાલિયુ)	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૬	ખ			
	૨	૧૩૦	૬૪, ૧૦૨	ખખખર, રાવ-			
કેશવ (લેખક)	૨	૧૧૭	૪૪	સાહેબ ડી. પી.	૩	૨૨૦	૭૭
કેશવ (સેનાપતિ)	૩	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૩		,,	૧૬૪	૨૦૮
કેશવદાન	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮		,,	૨૧૯ અ	૨૦૬
કેશવ દીક્ષિત	૨	૧૩૬	૧૪૭, ૫૧, ૫૪	ખડક ...	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
કેશવમિત્ર	૧	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮	ખન્દ ...	,,	૫૩	૧૨૧
કેશવ સ્વરિ	૩	૨૩૮ અ	૨૪૫	ખરચહ ૧ લો	,,	૫૭	૧૩૦, ૧૩૩
કેશવ સ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯		,,	૬૦	૧૩૬, ૧૩૮
કેટ્ટો. ડોન,	,,	૨૨૨	૭૯		,,	૬૧	૧૩૯
જોઆઓ. ડી,					,,	૬૨	૧૪૦, ૧૪૧
કોકકલ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૧૨૮		,,	૬૩	૧૪૫
	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૫		,,	૬૫	૧૫૩
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧		,,	૬૭	૧૫૬, ૧૬૦
	,,	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯		,,	૬૮	૧૬૩, ૧૬૫
	,,	,,	૧૫૨, ૧૫૩		,,	૬૯	૧૭૨
કોટીલક ...	૧	૭૩	૧૯૪		,,	૭૧	૧૭૮, ૧૮૧
કોટમહિકા	,,	૬૭	૧૫૭, ૫૯, ૬૧		,,	૭૨	૧૮૬
કોટર ...	,,	,,	૧૫૭		,,	૭૩	૧૯૨
કોપક ...	,,	૪૧	૭૫, ૭૮		,,	૭૪	૧૯૭
કોનો. ડો. સ્ટેન	,,	૧૬	૩		,,	,,	૨૦૦
	,,	૧૭	૫		,,	૭૬	૨૦૭
	,,	૨૦	૧૩, ૧૫		,,	૮૨	૨૨૫
	,,	૨૨	૨૧, ૨૩		,,	૮૩	૨૩૨
	,,	૨૩	૨૪		,,	૮૪	૨૩૮
	,,	૨૫	૩૦		,,	૮૮	૨૫૦, ૨૫૭
	,,	૨૬	૩૨		,,	૯૩	૨૬૩, ૬૪, ૭૦
	,,	૫૧	૧૧૧		,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૬
	૨	૧૩૮	૧૨		,,	૯૫	૨૮૨
કોરડો. એલ. ડી.	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬		,,	૯૬	૨૮૯, ૨૯૮
,, આર. ડી.	,,	,,	,,		,,	૯૮	૩૦૫
કોર્નવાય	૧	૧૦૨	૫		,,	૧૦૦	૩૦૮
કોલાહિ	૨	૧૬૮	૧૩૮		૩	૯૨	૧૧૧

અરબ	અંક	લેખ	પાનું	અરબ	અંક	લેખ	પાનું
અરબ ૨ નો	૧	૬૮	૧૬૩, ૬૭, ૬૮	ખેતલ ...	૩	૨૫૫	૮૩
	,,	૬૯	૧૭૪	ખેતલરિ	,,	૨૨૪	૯૬
	,,	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯	ખેતા ...	૨	૧૬૨	૯૮
	,,	૭૭	૨૧૩, ૨૧૪		૩	૨૨૩	૯૦
	,,	૭૮	૨૧૬	ખેમરાજ	૨	૧૨૯	૮૩
	,,	૮૨	૨૨૩, ૨૨૭	(ક્ષેમરાજ)			
	,,	૮૩	૨૩૦, ૨૩૪	ખેલા ...	૩	૨૨૪	૯૪
	,,	૮૪	૨૩૬, ૪૦, ૪૧	ખેલાદિત્ય	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
	,,	૮૭	૨૪૭	ખોડખડ	૧	૫૩	૧૨૧
	,,	૮૮	૨૫૨, ૨૫૫	ખોદિંગ ...	૩	૨૩૭	૪૨
	,,	૯૩	૨૬૮, ૬૬, ૭૨		,,	૨૩૮	૫૦
	,,	૯૪	૨૭૮	ખોમાણ	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮
	,,	૯૫	૨૮૫	ગ			
	,,	૯૬	૨૯૩, ૨૯૯	મહિરદેવી	૨	૧૮૮-૯૨	૨૫૫
૩	૯૨	૧૧૧		મળમલ	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮
અરબ રાજપુત	૧	૮૮	૨૫૪, ૨૫૮	મળપલ ...	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
	,,	૮૯	૨૫૯	મડલ ...	૧	૯૬	૨૯૬
	,,	૯૨	૨૬૨	મણુ ...	,,	૧૦૨	૫
અરબ	,,	૬૫	૧૫૩	મણુપતિ વ્યાસ	૩	૨૧૮	૬૬
	૩	૫૮	૧૦૨		,,	૨૧૯	૭૬
	,,	૫૯	૧૦૩, ૧૦૪	મણુરત્ન	૧	૫૩	૧૨૧
	,,	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૮	મણુશ્વર	૩	૫૮	૧૦૨
	,,	૯૨	૧૧૨, ૧૧૪	મદ્રે. એ. એસ.	,,	૫૬	૧૦૦
અરપત્ય	૧	૮	૧૪, ૧૫		,,	૫૮	૧૦૨
અરપૌત્ર	,,	,,	૧૪		,,	૫૯	૧૦૩
અલ ...	૩	૨૨૪	૯૧		,,	૬૬	૧૦૯
ખાંખણ	૨	૧૬૮	૧૩૯	મમેશ્વર	૧	૫૮	૧૩૪
ખારેલાટે,	૩	૨૨૫ અ	૨૧૯	માગા ...	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
એમ. પી.					,,	૧૬૮	૧૩૭
ખિમલ ...	,,	૨૨૪	૯૫		,,	૨૦૬	૭, ૧૨
ખીમડ ...	,,	,,	૯૨	માંગેય ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૧, ૨૪
ખીમ્વસી	૨	૧૬૮	૧૩૭, ૧૩૮	માજણુ	,,	૧૬૮	૧૩૯
ખીરસેન	૩	૨૫૨	૭૩	માજપતિ	૩	૨૨૪	૯૫
ખુરુવામિન	૧	૧૦૨	૬, ૭	માગ-જાશાતિ	૧	૯૫	૨૮૭
ખુશાલ ...	૨	૧૩૩-૪૪	૧૨૨	-માદિત્ય	૨	૧૪૧-૪૨	૨૩, ૨૪
ખેંગાર ...	૩	૨૫૬	૮૫	માદેવ ...	,,	૧૬૨	૮૯
ખેતલ ...	,,	૨૨૪	૯૫	અન્ટ, ડબલ્યુ. પી.	,,	૧૨૩	૨૭
	,,	૨૪૦	૫૮				

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ગિંબક ...	૧ ૫૩	૧૨૨	શુભસેન (વલભી)	૨ ૪૮	૧૦૨
ગિરનાશંકર સામળજી	૨ ૧૬૩	૧૦૧	,,	૪૯	૧૦૪, ૧૦૫
ગિરિભદ્રેવી	૩ ૧૫૫ બ	૧૭૮, ૧૭૯	,,	૫૦	૧૦૬, ૭, ૧૦
ગિરિક ...	૨ ૧૧૪	૨૮, ૨૯	,,	૫૧	૧૧૨, ૧૧૪
ગિરિક ...	૧ ૯૩	૨૬૮, ૨૭૪	,,	૫૨	૧૧૫, ૧૧૬
	,, ૯૪	૨૭૯	,,	૫૩	૧૧૯, ૧૨૦
શુશુલ: ...	૩ ૧૪૯ અ	૧૭૨	,,	૫૪	૧૨૬
શુગક	૧ ૮૦	૨૨૧	,,	૫૬	૧૨૮
શુભ્યંદ્ર	૨ ૧૬૮	૧૩૯	,,	૫૭	૧૨૯, ૧૩૧
શુભ્યંદ્રપાદ્મ	,, ,	,,	,,	૫૮	૧૩૪
શુભધર	૩ ૨૨૩	૯૦	,,	૫૯	૧૩૫
	,, ૨૩૭	૪૧, ૪૪	,,	૬૦	૧૩૬, ૧૩૭
	,, ,	૪૭, ૪૮	,,	૬૨	૧૪૧
શુભરાજ	,, ૨૨૩	૯૦	,,	૬૩	૧૪૫
શુનસિરિ	,, ૨૫૧ ક	૨૫૮	,,	૬૪	૧૪૨
શુનિમ ...	,, ૨૨૪	૯૫	,,	૬૬	૧૪૬
શુભેન ...	૨ ૧૧૯	૫૩, ૫૫	,,	૬૭	૧૪૮
શુવક ૧ લો	૩ ૨૩૩ અ	૨૩૦	,,	૬૮	૧૬૪
શુભનાત	૧ ૨૯	૪૨, ૪૪	,,	૬૯	૧૭૧
શુભભટ્ટિ	,, ૨૫	૩૦, ૩૧	,,	૭૦	૧૭૭, ૧૮૧
શુભસેન (વલભી)	,, ૨૩	૨૪	,,	૭૨	૧૮૫
	,, ૨૮	૩૯	,,	૭૩	૧૯૧
	,, ૩૦	૪૫	,,	૭૪	૧૯૬, ૨૦૦
	,, ૩૩	૫૨, ૫૩, ૫૪	,,	૭૬	૨૦૬
	,, ૩૪	૫૫, ૫૬, ૫૭	,,	૭૭	૨૧૧
	,, ૩૫	૫૮	,,	૭૮	૨૨૪
	,, ૩૬	૫૯, ૬૦	,,	૮૦	૨૩૧
	,, ૩૭	૬૧	,,	૮૧	૨૩૭
	,, ૩૮	૬૨	,,	૮૨	૨૪૧
	,, ૩૯	૬૫, ૬૭	,,	૮૩	૨૪૭
	,, ૪૦	૬૬, ૭૦, ૭૨	,,	૮૪	૨૫૭
	,, ૪૧	૭૫, ૭૭	,,	૮૬	૨૬૩, ૬૪, ૬૬
	,, ૪૨	૮૨, ૮૩	,,	૮૭	૨૭૬
	,, ૪૩	૮૫, ૮૬	,,	૮૮	૨૮૨
	,, ૪૫	૯૦, ૯૨	,,	૮૯	૨૮૬, ૨૯૭
	,, ૪૭	૯૭, ૯૯	,,	૯૦	૩૦૩
			,,	૯૧	૩૦૪
			,,	૯૨	૬૬
			,,	૯૩	૧૦૦
			,,	૯૪	૧૦૫, ૧૦૬
			,,	૯૫	૧૧૧

અંથ	લેખ	પાનું
ગુહાદય ...	૧	૭૧
ગુહિત ...	૩	૨૫૨
ગુહિલા ...	૧	૫૩
ગુહેશ્વર ...	૨	૧૩૧
ગૂમહેવ ...	૩	૧૫૫ બ
ગોકુલ ...	,,	૨૩૦ અ
ગોગ ...	,,	૨૧૯ બ
ગોગક	૧	૫૩
ગોમનારાયણ	૩	૧૪૪ ક
ગોમરાજ	,,	૨૩૮ અ
ગોગા ...	,,	૨૪૩
ગોગુરાણક	૨	૧૩૦
ગોઙિરાજ	૩	૨૩૯
ગોથોસ્કર.	,,	૧૪૧-૪૨
પી. બી.		
ગોપ ...	૧	૫૩
ગોપાદયક	,,	,,
ગોપાદિત્ય	,,	૧૦૨
	૨	૧૦૯
ગોપાદિત્ય	૧	૭૯
ગોપાદયક	૩	૨૨૭
ગોપાલ	૨	૧૩૦
ગોપ્પાદિ	૨	૧૨૫
ગોમિંદ ભટ્ટ	૧	૫૦
ગોલ ...	૨	૧૩૦
ગોલક	૧	૭૩
ગોવ ...	૨	૧૨૪
ગોવર્ધન	૩	૨૩૭
	,,	૨૫૦ અ
ગોવશર્મા	૧	૫૩
	૨	૧૨૪
ગોવાદિત્ય ભટ્ટ	,,	૧૩૦
ગોવાસ	૩	૨૩૪
ગોવિંદ ૧ લો	૨	૧૨૩
(રાષ્ટ્રકૂટ)	,,	૧૨૬
	,,	૧૨૮
	,,	૧૨૯
	,,	૧૩૦
	,,	૧૩૧

ગોવિંદ ૧ લો
(રાષ્ટ્રકૂટ)

ગોવિંદ ૨ ભો
(રાષ્ટ્રકૂટ)

ગોવિંદ ૩ ભો
(રાષ્ટ્રકૂટ)

અંથ	લેખ	પાનું
૩	૧૨૫ બ	૧૨૨, ૧૨૫
,,	૧૨૫ ક	૧૩૮
,,	૧૩૦ અ	૧૪૫, ૧૪૯
૨	૧૨૩	૨૭
,,	૧૨૫	૪૨, ૪૫
,,	૧૨૬	૫૩, ૫૬, ૬૨
,,	૧૨૭	૬૫, ૬૭, ૭૦
,,	૧૨૮	૭૫
,,	૧૨૯	૮૧, ૮૫
,,	૧૩૦	૯૫
,,	૧૩૧	૧૦૮
,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૦
,,	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨
૩	૧૨૫ બ	૧૨૨, ૨૩, ૨૬
,,	૧૨૫ ક	૧૩૮
,,	૧૩૦ અ	૧૪૯
૨	૧૨૧	૯, ૧૧
,,	,,	૧૨, ૧૭
,,	૧૨૨	૧૮, ૨૧
,,	,,	૨૩, ૨૫
,,	૧૨૩	૨૭, ૨૮, ૩૪
,,	૧૨૪	૩૭, ૩૮, ૪૦
,,	૧૨૫	૪૧, ૪૨, ૪૫
,,	૧૨૬	૫૩, ૫૪,
,,	,,	૫૭, ૬૨
,,	૧૨૭	૬૫, ૬૬
,,	,,	૬૭, ૭૦
,,	૧૨૮	૭૬
,,	૧૨૯	૮૧, ૮૨, ૮૫
,,	૧૩૦	૯૪, ૯૫
,,	,,	૯૬, ૯૭
,,	૧૩૧	૧૦૮
,,	૧૩૨	૧૧૪, ૧૬, ૨૦
,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૨૪, ૨૭
,,	૧૩૫	૧૩૮
,,	૧૩૬	૧૪૬, ૪૮, ૫૨
૩	૧૨૫ અ	૧૧૫, ૧૧૬
,,	૧૨૫ બ	૧૨૧, ૧૨૨
,,	,,	૧૨૩, ૧૨૭

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
ગોવિંદ ૩ જો	૩	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૩૫, ૪૦	ગૌરદેવી	૨	૧૪૫	૩૬
(રાષ્ટ્રકૃત)	,,	૧૨૦ અ	૧૫૦	મંગ	૩	૨૪૯	૬૯
ગોવિંદ ૪ થો	૨	૧૨૩	૨૮	મંગાધર	૨	૧૨૨	૨૨, ૨૬
(રાષ્ટ્રકૃત)	,,	૧૨૪	૩૭, ૩૮, ૪૦	મંગાધરાય	૩	૨૧૮	૭૨
	,,	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૮	મંગાધરપતિ	૨	૧૩૫	૧૪૪, ૧૪૫
	,,	,,	૬૦, ૬૩, ૬૪	મંગાધરપતિ	૩	૨૨૨	૮૨, ૮૭
	,,	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૬૮	મંગરાજ	૨	૧૫૫	૬૫, ૬૮
	,,	૧૨૯	૮૧, ૮૨	,,	૨૦૪	૧૬૮, ૬૯, ૭૦	
	,,	૧૩૧	૧૦૫	,,	૨૧૭	૫૯	
૩	૧૨૫ અ	૧૧૫, ૧૧૬	મંગલવિશ્વેશ્વર	૩	૨૦૪	૧૭૦	
,,	૧૨૫ બ	૧૨૦, ૨૧, ૨૨					
,,	,,	૧૨૩, ૨૪, ૨૮	ધ				
,,	,,	૧૨૯, ૧૩૧	ધણચંદ્ર ...	૨	૧૬૮	૧૩૮	
,,	,,	૧૩૨, ૧૩૩	ધણેશ્વર	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬	
,,	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૫	ધોષ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	
,,	,,	૧૩૬, ૧૪૨	ચ				
,,	૧૩૦ અ	૧૪૬	ચર્ચિત્ર ...	૩	૨૪૩	૬૩, ૬૫	
ગોવિંદ ૫ મો	૨	૧૩૫	૧૩૯, ૪૧, ૪૩	ચક્રપાલિત	૧	૧	૧
(રાષ્ટ્રકૃત)	,,	,,	૧૪૪, ૧૪૫	,,	૧૫	૪, ૬, ૮, ૯,	
,,	૧૩૬	૧૪૬, ૪૭, ૪૯	ચક્રભૂત	,,	,,	૧૦	
,,	,,	૧૫૦, ૧૫૨	ચક્રાયુધ	,,	,,	૪	
ગોવિંદ	૦૨	૧૧૫	૩૦, ૩૨	૨	૧૩૦	૯૪, ૯૬	
,,	૧૧૬	૩૬, ૩૮	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૪		
,,	૧૨૨	૨૩	,,	૧૩૫	૧૩૯		
,,	૧૨૯	૮૩, ૮૯	૩	૨૩૫	૨૯		
,,	૧૩૦	૯૪	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧		
,,	૧૫૯	૮૩, ૮૪	ચચ	,,	૯૨	૧૧૨, ૧૧૩	
૩	૨૧૬	૫૬, ૫૭	ચડ	૨	૧૧૯	૫૫	
,,	૨૧૮	૬૮, ૭૧	ચણ્ડપ	,,	૧૬૭	૧૨૦, ૨૩, ૨૪	
,,	૨૧૯	૭૩, ૭૪	,,	,,	,,	૧૨૭, ૧૨૯	
,,	,,	૭૫, ૭૬	,,	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૩	
,,	૨૨૫	૯૭, ૧૦૧	,,	૧૬૮	૧૩૬, ૧૩૭		
ગોચલક	૨	૧૬૮	૧૩૯	,,	૧૬૯	૧૪૧	
ગોહક ...	૧	૬૩	૧૪૪, ૧૪૭	,,	૧૭૧-૮૫	૧૪૭, ૧૪૮	
ગોહન ...	૩	૨૩૩ અ	૨૧૬	,,	૧૮૮-૯૨	૧૫૫	
ગોક્ષ ...	૧	૪૧	૭૪, ૭૮	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭, ૫૮	
				,,	૨૦૩	૧૬૫	
				૩	૨૦૬	૪, ૭, ૮	
				,,	,,	૯, ૧૨	

અક્ષર	અંક	લેખ	પાનું	અક્ષર	અંક	લેખ	પાનું
અક્ષર	૩	૨૦૭	૧૪, ૧૭	અક્ષર (આક્ષર)	૧	૭	૧૨, ૧૩
	"	૨૦૮	૨૬		"	૮	૧૪, ૧૫
	"	૨૧૦	૩૦		"	૯	૧૬, ૧૭
	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫		"	૧૧	૧૮
	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦		૩	૬ અ	૬૧
અક્ષરપ્રસાદ	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૨૩, ૨૪	આખ્યા	"	૨૪૩	૬૩, ૬૫
	"	"	૧૨૭, ૨૮, ૩૨	આંગદેવ	"	૨૨૩	૮૦
	"	૧૬૮	૧૩૭	આચિગદેવ	"	૨૪૩	૬૧, ૬૩, ૬૫
	"	૧૬૯	૧૪૧	આંકપ ...	"	"	૬૩, ૬૪, ૬૫
	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭, ૧૪૮	આલુક્ય	૨	૧૩૬	૧૫૦
	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫	આંદ ...	૨	૧૩૭	૭
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭, ૫૮	આપ ...	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
	"	૨૦૩	૧૬૫	આમુ'ડ (આલુક્ય)	૨	૧૩૭	૫, ૬
	૩	૨૦૬	૪, ૭, ૯, ૧૨		"	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૨, ૨૪
	"	૨૦૭	૧૪, ૧૭		"	૧૪૭	૩૮, ૩૯
	"	૨૦૮	૨૧		"	"	૪૧, ૪૫
	"	૨૦૯	૨૬		"	૧૫૮	૭૮
	"	૨૧૦	૩૦		"	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫		"	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦		"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫
અક્ષરશામલ	૨	૧૪૩	૨૬		"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
અતુરવિજયભ	૩	૧૫૭ અ	૧૮૩		"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
અદ્રવકરકમ્ભ(કપ)ક	૧	૨૨	૨૨, ૨૩		"	૧૭૦	૧૪૨
અન્દડિ ભદ્ર	૨	૧૨૨	૨૩		"	૧૮૬	૧૫૧
અન્દ ...	૧	૭૧	૧૮૦, ૧૮૨		"	૨૦૧	૧૫૯
અન્દગુપ્ત (પાણ્ડવ)	૨	૧૩૦	૬૬		"	૨૦૨	૧૬૨
	"	૧૩૨	૧૧૪, ૧૬, ૨૧		"	૨૦૬	૧૭૧
અન્દગુપ્ત (મૌર્ય)	૧	૧	૧		૩	૧૩૬ અ	૧૫૪, ૧૫૫
	"	૬	૭, ૮, ૧૦		"	૧૪૪ ક	૧૬૨
અન્દભટ(દિ)	"	૫૭	૧૩૦, ૩૨, ૩૩		"	૧૪૮ અ	૧૬૬
	"	૬૨	૧૮૮		"	૨૨૫	૯૮
	૩	૬૬	૧૧૦	આરક્રમિતિ	"	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
અન્દરાજ	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૧, ૨૪	આક્ર ...	૨	૧૫૦	૫૫
અન્દચારિ	૩	૧૫૭ ઈ	૧૬૧, ૧૬૨		૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
અમલ	"	૬૨	૧૧૨, ૧૧૪		"	૧૪૪ ડ	૧૬૪, ૧૬૫
અરમલમંત્ર	"	૨૩૩ અ	૨૩૬		"	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૫, ૬
અક્ષર (આક્ષર)	૧	૨-૫	૧૭, ૧૮, ૧૯	આક્રમક	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
	"	૪	૨૦	આક્રિભ	"	૧૪૩	૨૭
	"	૬	૭, ૮, ૧૦	આક્ર ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫

	અંક	લેખ	પાનું
ચિખિર	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
(ચિખિરફતક)	,,	,,	૬૬, ૬૮
	,,	૪૦	૭૦, ૭૩
	,,	૪૧	૭૫, ૭૮
	,,	૪૨	૮૨, ૮૪
	,,	૪૩	૮૮
	,,	૪૪	૮૯
	૩	૪૪	૯૫, ૯૬
	,,	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯
ચીટનીસ વામન	૨	૧૩૬	૧૪૬
પીતાબર			
ચેડડવક	૧	૩૬	૫૯, ૬૦
ચેતરજી. જે. સી	,,	૧૮	૯
ચોખણા	૩	૧૪૪ અ	૧૬૦
ચોક ...	૧	૧	૩
	૩	૨૫૨	૭૩, ૭૯
ચોડા ...	૧	૧	૩
ચંડકમા	૨	૧૩૯	૧૫, ૧૬
	,,	૧૪૦	૧૭
	,,	૧૫૯	૮૩, ૮૪
ચંડસિંહ	૩	૨૧૫	૪૯, ૫૩
ચંડિયમગદિય-	૨	૧૨૨	૧૮, ૨૩
સાહસ			
ચંડેશ્વર	,,	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩
ચંદ્રાજ	૩	૧૩૬ અ	૧૫૫
ચંદ્રાદિય	૨	૧૩૭	૪
ચંદ્રાનન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
છ			
છત્રકર	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
છત્રે. પ્રો. કે. એલ.	૨	૧૬૨	૯૫
છાલુ ...	૩	૨૨૪	૯૬
છાલ ...	,,	૨૪૩	૬૪, ૬૫
છાડા ...	,,	૨૧૭	૬૦, ૬૨
જ			
જમતુંજ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૨૪, ૨૫
	,,	,,	૧૨૮, ૧૩૧
	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૫
	,,	૧૩૫	૧૪૧
	,,	૧૩૬	૧૪૬, ૪૯, ૫૨

અંક	ક્રમ	પાનું
જગદેવ	૧૬૮	૧૪૯
	૨૦૪	૨૬૮
	૧૫૭ ધ	૧૯૨
જગમલ	૨૪૩	૬૧, ૬૩, ૬૪
	૧	૬૫
જગતસિંહ	૨૨૫	૯૮, ૯૯
જગસિંહ	૧૬૮	૧૩૭
	૨૨૩ અ	૨૧૬
જગસીંહ	૧૬૮	૧૩૮
જગા ...	૧	૧
જનનક	૧૩૧	૧૧૧, ૧૨, ૧૩
	૨૩૪	૨૭
	૧૪૯ બ	૧૭૪, ૧૭૬
જનનક	૨૨૭	૫
જનનપ	૨૩૫	૨૮, ૨૯
જનનપદ્મક	૮૩	૨૩૫
જનનુ ...	૯૫	૨૮૭
જનનુક	૧૨૪	૩૯, ૪૦
જનનુલ	૧૨૫ અ	૧૧૮, ૧૧૯
જગિ-જગા	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
જનસ્વામિન	૨૩૨	૧૯
જન ...	૨૩૩ અ	૨૩૩, ૨૩૬
જયકીર્તિ	૧૪૫	૩૪, ૩૭
જયત ...	૨૨૪	૯૫
જયતલદેવી	૧૭૧-૮૫	૧૫૦
જયંતસિંહ	૧૩૮	૧૨
(વસ્તુપાલપુત્ર)	૧૬૭	૧૨૩, ૨૬, ૩૧
	૧૭૧-૮૫	૧૫૦
	૨૦૬	૬, ૧૧
	૨૦૭	૧૪, ૧૬, ૧૭
	૧	૧૮
	૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૭
	૨૦૮	૨૦
	૨૦૯	૨૫, ૨૬
	૨૧૦	૩૦
	૨૧૧	૩૨, ૩૫, ૩૬
	૨૧૨	૩૭, ૪૦
	૨૨૫	૯૭
	૨૪૩	૬૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
જયંતસિંહ	,, ૨૦૮	૨૨	જયરાજ(જેરાજ)	,, ૨૪૦	૫૮
(લેખક)	,, ૨૦૯	૨૬, ૨૭	(જીરાજ)		
જયતા ...	,, ૨૨૩	૯૦	જયશેખર	૨ ૧૩૭	૪
	,, ૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬	જયસિંહ	૧ ૧૦૨	૩, ૪, ૭
જયદામન	૧ ૨-૫	૧૭, ૧૮, ૧૯	(ધરાશ્રય)		
	,, ૪	૨૦		,, ૧૦૩	૮, ૯, ૧૦
	,, ૬	૭		,, ૧૦૪	૧૨
	,, ૭	૧૨, ૧૩		,, ૧૦૫	૧૩
	,, ૮	૧૪, ૧૫		,, ૧૦૬	૧૪, ૧૫
	,, ૯	૧૬, ૧૭		,, ૧૦૭	૧૬, ૧૮
જયદ્રથ	૩ ૨૫૭	૮૮	જયસીંહ	૨ ૧૬૪	૧૧૧
જયપાલ	૨ ૨૦૪	૭૦		૩ ૧૬૪	૨૦૮
જયભટ ૧ લો	,, ૧૦૯	૭, ૯,		,, ૨૩૮ બ	૨૪૭
(ગુર્જર)	,, ,,	૧૧, ૧૨	જયસ્કન્ધ	,, ૨૫૭	૮૮
	,, ૧૧૦	૧૫, ૧૬, ૧૭	જયાચાર્ય	,, ૧૫૭ અ	૧૮૨
	,, ૧૧૧	૧૮	જયાદિત્ય	૨ ૧૨૬	૫૯
	,, ૧૧૨-૧૩	૨૩	જયાનન્દ	૩ ૨૧૩	૪૨
	,, ૧૧૪	૨૪, ૨૭, ૨૮	જરભજિન	૧ ૧૭	૫, ૬, ૮
	,, ,,	૨૯	જદ્દલુ	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૪
	,, ૧૧૫	૩૦, ૩૨, ૩૩		૩ ૨૨૪	૯૫
	,, ૧૧૬	૩૫, ૩૭, ૩૮	જસકરઉ	૨ ૧૬૮	૧૩૯
	,, ,,	૩૯	જસકુયઉ	,, ,,	૧૩૮
	,, ૧૧૭	૪૧, ૪૨, ૪૫	જસદેવ	૩ ૨૪૨	૬૦
	,, ૧૧૯	૫૩		,, ૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
જયભટ ૨ જો	,, ૧૧૭	૪૦, ૪૧, ૪૩	જસદેવઉ	૨ ૧૬૮	૧૩૯
(ગુર્જર)	,, ,,	૪૪, ૪૫	જસધવલ	૩ ૨૫૬	૮૫, ૮૭
	,, ૧૧૯	૫૩, ૫૪	જસપાલ	૨ ૧૪૩	૨૬, ૨૭
જયસિંહ ૩ જો	૨ ૧૦૮	૩		૩ ૧૫૫ અ	૧૭૮, ૧૭૯
(ગુર્જર)	,, ૧૦૯	૪		,, ૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
	,, ૧૧૪	૨૬	જસરાક	,, ૧૪૪ ઇ	૨૦૦
	,, ૧૧૭	૪૧	જસવીરઉ	૨ ૧૬૮	૧૩૮
	,, ૧૧૮	૪૭, ૪૮, ૪૯	જસહડ	,, ૧૪૯	૫૧
	,, ,,	૫૦, ૫૧, ૫૨	જસોધર	૩ ૧૪૯ બ	૧૭૪, ૧૭૬
	,, ૧૧૯	૫૩, ૫૫	જસોરાજ	,, ૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૭,
	૩ ૨૩૦ અ	૨૨૪		,, ,,	૨૪૮
	,, ૨૩૩ અ	૨૩૫	જગાગ્ય	,, ૨૨૭	૫
જયભટ ૪ થો	,, ૨૩૧	૧૩	જાઈક	,, ,,	,,
(ગુર્જર)					
અ-૧૧					

	અંથ	લેખ	પાનું
ભાઈક	„	૨૩૩	૨૧, ૨૨, ૨૩
	„	૨૩૬	૩૫
ભાજાક	„	૨૨૭	૪
ભાજાજી	„	૧૪૮ ક	૧૬૮
ભાનક ...	„	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૮
ભાની. એ. ખી.	„	૨૨૫ ખ	૨૧૯
ભાલુથુ ...	„	૨૨૩	૯૦
	„	૨૨૪	૯૨
ભાલુથુદેવિ	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
	„	૨૦૩	૧૬૫
ભાલુ ...	„	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૪,
	„	„	૧૨૯
	૩	૨૦૬	૪, ૯
	„	૨૦૩	૧૬૫
ભાલા ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
જીણુદેવક	„	„	„
જાંદાક	„	„	૧૩૮
જાનપ્રમોદસુરિ	૩	૨૫૧ અ	૨૫૭
જાનપ્રભસુરિ	„	૧૪૯ બ	૧૭૩
જાનમંડન	૨	૧૩૭	૩
જાનવિજય મુનિ	૩	૨૩૮	૪૯
	„	૧૩૬ અ	૧૫૪
જામતકેતુ	૨	૧૩૦	૧૦૧
જામતવાહન	„	૧૬૩	૧૦૯
જાવદામન	૧	૮	૧૦
(ક્ષત્રપ) ૧ લો	„	૧૦	૧૭
	૩	૬ અ	૯૧
જાવદામન ૨ જો	„	„	૯૧, ૯૨
(સ્વામિ)			
જાવાભાઈ	„	૧૫૭ બ	૧૮૩
કાનજાભાઈ			
જાસધર	„	૨૫૧ ક	૨૫૮
જોડિલ	„	૨૩૪	૨૭
જોકળ જનરલ	૧	૧૫	૩
સર જ્યોજી લી	૨	૧૩૬	૧૪૬
ગ્રેન્ડ			

	અંથ	લેખ	પાનું
જોકસન. એ.	૧	૧૩	૪
એમ. ટી.	„	૧૬	૩
	„	૪૧	૭૪
	„	૫૧	૧૧૧
	„	૬૭	૧૫૭
	„	૬૮	૧૬૩
	„	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	૩	૨૨૮	૬
	„	૨૩૦	૧૦
	„	૨૩૩ અ	૨૩૫
જોકાળી પ્રોફેસર	૨	૧૨૯	૮૩
	„	૧૩૧	૧૦૬
	„	૧૬૩	૧૦૩
જોગણુ ...	„	૧૬૮	૧૩૮
જોજળ ...	„	૧૩૭	૧૦, ૧૧
જોજાક	„	૧૬૮	૧૩૯
જોજીરી	૧	૨-૫	૧૮
(જોજીરી)	„	„	૧૯
જોહક ...	૩	૧૪૯ અ	૧૭૨
જોતસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૬,
	„	„	૧૨૮
	„	„	૧૩૧, ૧૩૩
	૩	૨૦૬	૬, ૭, ૧૨
	„	૨૦૭	૧૬, ૧૮
	„	૨૧૧	૩૪, ૩૬
	„	૨૧૨	૩૯, ૪૧
	„	૨૨૫	૯૮, ૧૦૦
	„	૨૫૨	૭૪, ૭૯
જોમિનિ	„	૨૩૨	૧૮
જોગા ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
જોજા ...	૩	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
જોજાભા	૨	૧૨૯	૮૩, ૮૮, ૯૩
જાંબાલ	૩	૧૫૭ બ	૧૮૬
જોજી ...	„	૨૨૯	૨૨૨
જોજીજીરાશિ	૨	૧૬૧	૮૯, ૯૦, ૯૨
ઝ			
ઝઝઝક ...	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
ઝવેરી મોરનલાલ.	૨	૧૧૫	૩૦
આર. રાવ	„	૧૨૯	૮૧
સાહેબ	„	૧૩૧	૧૦૬

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ઝાઝા ...	૩	૨૨૩ ૯૦
ઝંઝા	"	" "
ટ		
ટલર જોસેફ	૨	૧૧૪ ૨૪
ટાડ કર્નલ	૧	૧ ૧
જેમ્સ	"	૭૬ ૨૦૫
	૨	૧૬૩ ૧૦૧
	૩	૨૧૭ ૫૮
	"	૧૪૪ ક ૧૬૧
ટાલેમી ...	૧	૨૧ ૧૬
ઠ		
ઠાકોર. બી. કે.	૧	૬૧ ૧૩૯
પ્રોફેસર		
ડ		
ડક મેબલ	૩	૨૩૭ ૪૧
ડાઉસન પ્રો. જે.	૧	૧૦૨ ૩
(ડૉસન)	૨	૧૦૯ ૪, ૬,
	"	૧૧૮ ૪૭
	"	૧૨૪ ૩૭
ડાતલ ...	૧	૯૫ ૨૮૧, ૨૮૬
ડોકરા ...	૩	૨૨૩ અ ૨૧૬
ઢ		
ઢાધુ ...	૩	૧૨૫ અ ૧૨૧
ઢિણક	૧	૧૭ ૬, ૮
ઢાઢિ ...	૨	૧૨૯ ૮૭, ૯૩
ધુ		
ધુણુ ...	૧	૨૨ ૨૨, ૨૩
	"	૬૫ ૧૫૧, ૧૫૪
ત		
તથ્યવાસાવકા	૨	૧૩૧ ૧૦૯, ૧૧૨,
	"	" ૧૧૩
તત ...	"	૧૨૦ ૬, ૮
તરણાદિત્ય	૩	૨૩૪ ૨૪, ૨૬
	"	" ૨૭, ૨૮
તલાર ...	"	૨૨૩ અ ૨૧૬
તશમાદી	"	૨૫૪ ૮૨
તાપસ	૨	૧૬૧ ૮૯, ૯૦
તાપિશમ	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
તાપિથર	"	" "

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
તારાદેવી	૩	૨૨૫ ૯૮, ૧૦૧
તાવિ ...	"	૨૩૩ અ ૨૩૩, ૨૩૬
તાવિશમ્મન	૧	૧૦૨ ૫, ૬
તાવિસ(શ)ર	"	" ૪, ૬
તિલંગ. કે. ટી.	"	" ૩
તિહુણદેવી	૨	૧૬૮ ૧૩૭
તુલુહોપોતુ	૧	૬૭ ૧૫૭
તુશાબ્ધ	"	૬ ૭, ૮, ૧૦
તેજપાળ	૨	૧૩૭ ૭
	"	૧૬૭ ૧૨૦, ૧૨૧,
	"	" ૧૨૩
	"	" ૧૨૪, ૧૨૫,
	"	" ૧૨૬
	"	" ૧૨૮, ૧૨૯,
	"	" ૧૩૨
	"	" ૧૩૩
	"	૧૬૮ ૧૩૪, ૧૩૫
	"	" ૧૩૭, ૧૪૦
	"	૧૬૯ ૧૪૧
	"	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭, ૧૪૮,
	"	" ૧૪૯
	"	૧૮૮-૯૨ ૧૫૫
	"	૨૦૦ ૧૫૬, ૧૫૭,
	"	" ૧૫૮
	"	૨૦૩ ૧૬૫
	૩	૨૦૬ ૩, ૪, ૬, ૭
	"	" ૯, ૧૧, ૧૨
	"	૨૦૭ ૧૪, ૧૫, ૧૬
	"	" ૧૭, ૧૮
	"	૨૦૮ ૧૯, ૨૦, ૨૧
	"	૨૦૯ ૨૩, ૨૪, ૨૬
	"	૨૧૦ ૨૮, ૨૯, ૩૦
	"	૨૧૧ ૩૨, ૩૪, ૩૫
	"	" ૩૬
	"	૨૧૨ ૩૭, ૩૯, ૪૦
	"	" ૪૧
	"	૨૧૫ અ ૨૦૨
તેજપાળ	"	૧૫૭ ક ૧૮૭
તેજસિંહ ગુહિલ	૨	૧૬૭ ૧૨૨
તેજસિંહ	૩	૨૨૫ ૯૮, ૧૦૧
	"	૨૫૨ ૮૦

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
તેજ ...	૩	૨૨૩	૮૯, ૯૦	દત્તસ્વામી	૧	૬૯	૧૬૯, ૧૭૩
	,,	૨૨૪	૯૬		૨	૧૦૯	૮, ૧૧
તૈલ ...	,,	૨૩૭	૪૧	દત્તિલ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
તૈલપ ...	૨	૧૩૭	૫	દત્તુલિક	,,	૮૦	૨૨૧, ૨૨૧
તોડલેન	,,	૧૨૦	૬, ૮	દ્વ ૧ લો (ગુર્જર સામન્ત)	૨	૧૦૮	૩
તોરમાણુ	૩	૨૫૬	૮૪		,,	૧૦૯	૫, ૬, ૧૪
ત્રિદ્રોણુ	૧	૫૩	૧૨૨		,,	૧૧૪	૨૪, ૨૭, ૨૯
ત્રિનેત્ર ...	૨	૧૩૬	૧૫૩		,,	૧૧૫	૩૦, ૩૨
ત્રિપાઠી	૩	૨૧૬ અ	૨૦૪		,,	૧૧૬	૩૪, ૩૫, ૩૮
તનસુખરામ					,,	૧૧૭	૪૧, ૪૨, ૪૫
મનસુખગમ					,,	૧૧૮	૫૩
ત્રિપુરાન્તક	,,	૨૧૭	૬૧, ૬૨	દ્વ ૨ જો	૧	૧૦૨	૩
	,,	૨૨૨	૭૯, ૮૫	(પ્રશાન્તરાગ ગુર્જર)	૨	૧૦૯	૪, ૫, ૮, ૯
ત્રિભુવનદેવિ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨		,,	,,	૧૧, ૧૨
	૩	૨૦૬	૭, ૧૨		,,	૧૧૦	૧૩, ૧૫, ૧૬
ત્રિભુવનપાલ	૨	૧૩૭	૭, ૮		,,	,,	૧૭
	,,	૧૩૮	૧૨		,,	૧૧૧	૧૮, ૧૯
	,,	૨૦૬	૧૭૧, ૧૭૩		,,	૧૧૨-૧૩	૨૦, ૨૧, ૨૩
	૩	૧૫૭ અ	૧૮૩		,,	૧૧૪	૨૪, ૨૫, ૨૭
ત્રિલોચનપાલ	,,	૨૩૯	૫૧, ૫૩, ૫૪		,,	,,	૨૮, ૨૯
	,,	,,	૫૬, ૫૭		,,	૧૧૫	૩૦, ૩૨, ૩૩
ત્રિવિક્રમ	૨	૧૩૦	૯૪		,,	૧૧૬	૩૪, ૩૫, ૩૭
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૫, ૧૩૦		,,	,,	૩૮, ૩૯
	,,	,,	૧૩૩, ૧૩૬		,,	૧૧૭	૪૦, ૪૧, ૪૨
ત્રિવેદી આત્મા-રામ કે.	,,	૧૩૭	૩		,,	,,	૪૫
ત્રીકમ ...	૩	૨૨૩	૯૦		,,	૧૧૯	૫૩
ત્રેષ્ટદત ...	૧	૨-૫	૧૮, ૨૦		૩	૨૩૦ અ	૨૨૪
થ				દ્વ ૩ જો	૨	૧૦૮	૩
થરીયા ...		૨૧૯ અ	૨૦૯	(ગુર્જર)	,,	૧૧૭	૪૧
થિરદેવ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯		૩	૨૩૩ અ	૨૩૫
થોર્નેટ	,,	૧૩૭	૦	દ્વ ૪ થો	૨	૧૧૧	૧૮, ૧૯
દ				(પ્રશાન્તરાગ ૨ જો)	,,	૧૧૨-૧૪	૨૦
દગ્ધક ...	૩	૨૨૯	૨૨૨	દન્તિદુર્ગ	૨	૧૨૦	૩
દત્તક ...	,,	૯૨	૧૧૨	રાષ્ટ્રકૂટ	,,	૧૨૩	૩૩, ૩૬
દત્ત ...	૧	૧૦૨	૫		,,	૧૨૫	૪૩
	૨	૧૧૭	૪૬		,,	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૫
	,,	૧૨૪	૩૯, ૪૦		,,	,,	૬૧

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
દન્તિદુર્ગ	૨	૧૨૮	૭૪	દામોદર (ભટ્ટ)	૨	૧૫૬	૮૩, ૮૪
રાષ્ટ્રકૂટ	,,	૧૨૯	૮૧, ૮૪, ૯૦		૩	૧૨૫ ક	૧૪૧
	,,	૧૩૦	૯૫, ૯૭	દામોદર ચતુર્વેદી	૨	૧૨૧	૧૩, ૧૭
	,,	૧૩૧	૧૦૬, ૧૦૭	દામોદર દ્વિવેદી	,,	,,	,,
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૬	દામોદર ભૂતિ	૧	૯૩	૨૬૩, ૬૭, ૭૪
	,,	,,	૧૩૦, ૧૩૪		,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૯
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૦	દામધર	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
	,,	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨	દામર ...	૩	૨૨૩	૯૦
	૩	૨૩૬	૩૫	દારક	૧	૪૧	૭૪, ૭૭
	,,	૧૨૫ બ	૧૨૫		૩	૧૪૪ બ	૧૬૦
	,,	૧૨૫ ક	૧૩૮	દાવકા ...	,,	૧૫૭ બ	૧૮૨
દન્તિવર્મન	૨	૧૨૭	૧૭૩	દાવર ઉદ્ધુલ્ક	,,	૨૨૦ બ	૨૧૧
	,,	૧૨૮	૭૮, ૮૦	દાસક ...	૧	૭૯	૨૧૬, ૨૨૧
	,,	૧૨૯	૮૧	દાસનક	૩	૯૨	૧૧૨
	,,	૧૩૧	૧૦૬, ૧૦૯	દાસસ્વામિન	૩	૨૩૨	૧૯
	,,	,,	૧૧૧, ૧૧૩	દાહડ ...	,,	૨૪૩	૬૪, ૬૫
	૩	૧૩૦ બ	૧૪૫, ૪૭, ૪૮	દિનકર	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૮
દેવે કનૈયાલાલ,	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩	દિનભટ્ટિ	૧	૫૩	૧૨૧
ભાષ્યશંકર				દિસ્કલકર ડી. ખી.	,,	૧૦	૧૭
દેવે રણછોડભાઈ	,,	૨૨૫ બ	૨૧૮		,,	૧૧	૧૮
ઉદયરામ દિવાન					,,	૨૪	૨૮
બહાદુર					,,	૩૦	૪૫
દર્શનવિજયભ	,,	૧૪૩ બ	૧૯૬		,,	૩૧	૪૯
દશરથ ...	,,	૨૩૯ ક	૨૫૧		,,	૩૨	૫૦
દસિલ ...	,,	૪૪ બ	૯૮, ૯૯		,,	૪૦	૬૯
દહ્મસેન ...	૧	૧૩	૩, ૪, ૫		,,	૪૪	૮૯
	,,	૧૪	૬		,,	૪૮	૧૦૧
દાદાક ...	૩	૧૪૪ બ	૧૫૯		,,	૪૯	૧૦૪
	,,	૧૪૯ બ	૧૭૧		,,	૫૪	૧૨૩
દાબિશ્ત્રીમ	૨	૧૩૭	૬		,,	૫૫	૧૨૫
દામ ...	૧	૫૩	૧૨૧		,,	૬૦	૧૩૬
	,,	૧૦૨	૫		,,	૬૧	૧૩૯
દામજટ શ્રી ૧ લો	૧	૮	૧૪		,,	૬૫	૧૫૦
	,,	૯	૧૬		,,	૭૮	૨૧૫
	૩	૬ બ	૯૧		,,	૮૪	૨૩૬
દામોદર (ભટ્ટ)	૨	૧૧૫	૩૦, ૩૩		,,	૮૬	૨૪૫
	,,	૧૩૬	૧૫૧		,,	૮૭	૨૪૬
	,,	,,	૧૫૪		,,	૯૭	૩૦૨

ગ્રંથ	લેખ	પાત્રું
હરકલકર ડી. બી.	૧	૬૮ ૩૦૪
„	૬૯	૩૦૬
„	૧૦૦	૩૦૮
„	૧૦૧	૩૧૦
૩	૨૨૫	૬૭
„	૨૩૭	૪૦
„	૨૩૮	૪૯
„	૪૪	૯૫
„	૧૪૪ ૩	૧૬૪
„	૧૪૮ બ	૧૬૭
„	૧૪૯ અ	૧૭૦
„	૧૪૯ બ	૧૭૩
„	૧૫૫ બ	૧૮૦
„	૧૫૭ અ	૧૮૨
„	૧૫૭ ક	૧૮૭
„	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
„	૧૫૮ અ	૧૯૩
„	૨૧૫ અ	૨૦૨
„	૨૧૬ અ	૨૦૪
„	૧૬૪	૨૦૮
„	૨૧૯ અ	૨૦૯
„	૨૧૯ બ	૨૧૦
„	૨૨૦ અ	૨૧૧
„	૨૨૨ અ	૨૧૩
„	૨૨૩ અ	૨૧૫
„	૨૨૫ અ	૨૧૮
„	૨૨૫ બ	૨૧૯
„	૨૩૯ અ	૨૫૦
દ્વિસિક્કેસિ	૨	૧૬૨ ૬૮
દી-દેત	૩	૧૩૦ અ ૧૫૩
દીર્ઘાચાર્	૨	૧૩૮ ૧૨, ૧૩, ૧૪
દીક્ષિત એ. બી.	„	૧૫૭ ૭૩
દીક્ષિત. કે. એન.	૧	૬૨ ૨૬૨
રા. બહાદુર	૨	૧૪૧-૪૨ ૧૯
„	૩	૨૩૭ ૪૦
„	૧૬૦ અ	૧૫૬
દીક્ષિત (બ્રાહ્મણ)	„	૬૨ ૧૧૨
દુડ્ડા ...	૧	૨૭ ૩૭, ૩૮

ગ્રંથ	લેખ	પાત્રું
દુડ્ડા ...	૧	૨૮ ૩૯, ૪૧
„	૩૩	૫૨, ૫૩
„	૩૪	૫૫, ૫૬, ૫૭
„	૩૬	૫૯
„	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭
„	૬૩	૧૪૪, ૧૪૭
„	૭૫	૨૦૪
„	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭
„	૮૪	૨૪૦
„	૮૭	૨૪૬, ૨૪૮
દુર્ગ ...	„	૧૦૨ ૫
દુર્ગભટ્ટ	૨	૧૨૩ ૩૩, ૩૬
„	૧૨૭	૭૨
„	૧૩૨	૧૧૪
૩	૧૨૫ બ	૧૨૩, ૩૧, ૩૩
„	૧૨૫ ક	૧૪૨
દુર્લભરાજ	૨	૧૩૭ ૫, ૬
„	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯, ૨૦
„	„	૨૧, ૨૨, ૨૪
„	૧૪૭	૩૮, ૩૯, ૪૧
„	„	૪૫
„	૧૫૮	૭૮
„	૧૬૦	૮૫, ૮૮
„	૧૬૨	૯૬, ૯૯
„	૧૬૩	૧૦૫
„	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
„	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
„	૧૭૦	૧૪૨
„	૧૮૬	૧૫૧
„	૨૦૧	૧૫૯
„	૨૦૨	૧૬૨
„	૨૦૬	૧૭૧
૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
„	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫
„	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
„	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
„	૧૪૩ બ	૧૯૮
„	૧૪૪ ઈ	૧૯૯
„	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૦

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
દુર્લાભાચાર્ય	૨	૧૩૮	૧૨, ૧૩, ૧૪
દુર્વાસ રાશિ	,,	૧૬૧	૮૯, ૯૦, ૯૨
દુર્વાસુ ...	,,	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
દુષક ...	૧	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
દુગસરણુ	૨	૧૬૮	૧૩૯
દુશા ...	૧	૪૩	૮૫, ૮૮
દેધય ...	૨	૧૧૯	૫૩, ૫૫
દેઉથ ...	૩	૨૩૪	૨૭
દેઉય ...	,,	૧૪૪ ૩	૧૬૫
દેગડિ ...	૨	૧૩૨	૧૧૭, ૧૨૦
દેફક ...	૩	૨૨૭	૫
દેદા ...	,,	૨૫૦	૭૦
દેરભટ્ટ (ડેરભટ્ટ)	૧	૬૨	૧૪૦
	,,	૭૪	૧૯૮, ૨૦૨
	,,	૭૫	૨૦૪, ૨૦૫
	,,	૭૭	૨૧૩
	,,	૮૨	૨૨૬
	,,	૮૩	૨૩૩
	,,	૮૪	૨૩૯
	,,	૮૭	૨૪૬
	,,	૮૮	૨૫૨, ૨૫૬
	,,	૯૩	૨૬૩, ૬૬, ૭૨
	,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૮
	,,	૯૫	૨૮૫
	,,	૯૬	૨૯૨
	૩	૯૨	૧૧૧, ૧૧૩
દેરાસરી	,,	૨૩૭	૪૦
ડાહ્યાભાઈ પી.	,,	૧૪૪ ૬	૧૬૧
દેલ્હણુ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
દેલ્હણુઉ	,,	,,	૧૩૯
દેલ્હાઉ	,,	,,	,,
દેલ્હાણુઉ	,,	,,	,,
દેલ્હુય ...	,,	,,	૧૩૮
દેવ ...	૧	૨૯	૪૩
દેવકરણુ	૩	૧૪૯ અ	૧૭૨
દેવકુલ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
દેવકુંયારઉ	૨	૧૬૮	૧૩૮

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
દેવદત્ત ...	૨	૪૪	૮૯
	૩	૪૪	૯૫, ૯૬
દેવદિત્ત ...	,,	૨૩૧	૧૬, ૧૭
દેવધર ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
દેવપાલ	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
	૩	૨૩૫	૨૯
દેવપ્રોધિ (સરસ્વતી),,	૨૧૮	૬૫	
દેવરાજ	૨	૧૨૭	૭૨
	૩	૧૪૯ બ	૧૭૩
	,,	૨૩૩ અ	૨૩૧
દેવરામ	૨	૧૩૮	૧૨
દેવલ ...	૩	૨૨૩	૮૮, ૮૯
દેવશક્તિ	,,	૨૩૩ અ	૨૩૧
દેવશર્મન	૧	૨૪	૨૮, ૨૯
	,,	૮૩	૨૩૪
દેવસીહ	૩	૨૨૩	૯૦
	,,	૨૨૪	૯૨, ૯૫
દેવસંધ	,,	૧૨૫ બ	૧૨૧
દેવસ્વામિન	૨	૧૧૭	૪૬
	૩	૨૧૮	૧૯
કેવાઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
દેવાચાર્ય	૩	૨૪૯ અ	૨૫૨, ૨૫૩
દેવાદિત્ય	,,	૨૧૫	૫૩
દેવી ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
દેવીલ ...	,,	૮૮	૨૪૯, ૫૩, ૫૭
દેવેન્દ્રસુરિ	૩	૧૫૭ ધ	૧૯૧, ૧૯૨
દેશાધ રાવબહાદુર	૧	૬૨	૧૪૦
ગોપાળજી	,,	૬૩	૧૪૪
સુરભાધ	૨	૧૧૪	૨૫
	,,	૧૧૮	૪૭
	૩	૨૩૩	૨૧
દેસલઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
દોહિ ...	,,	૧૨૯	૮૩
દ્વિધર્મર ...	,,	૧૦૯	૮, ૧૧
	,,	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
દ્વિઆદિત્ય	૧	૫૩	૧૨૧
દ્વિગોપ ...	,,	,,	૧૨૨
દ્વિગમ્યા	૨	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯,
	,,	,,	૧૫૩

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
દ્વિતાપિશ્વર્ગ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	દ્રોણસ્વામી	૨	૧૦૯	૫, ૮, ૧૧
દ્વિદ્રોણ ...	૧	૫૩	૧૨૧	,,	૧૧૦		૧૩, ૧૬, ૧૭
દ્વિભ્રમર	,,	,,	,,	દ્રંગિય ...	૩	૨૩૪	૨૭
દ્વિભદ્રિ ...	,,	,,	૧૨૨	ધ			
દ્વિભદ્ર ...	,,	,,	૧૨૧	ધઉત્તિગ	૨	૧૬૮	૧૩૮
દ્રોણ ...	૧	૨૯	૪૩	ધણદેવ	,,	,,	૧૩૯
	,,	૫૩	૧૨૧	ધણપતિ	૩	૨૨૩	૮૯
	,,	૭૩	૧૮૯, ૧૯૪	ધણપાલ	૨	૧૬૮	૧૬૯
	,,	૭૭	૨૧૦, ૨૧૪	ધણિયા	,,	,,	,,
	,,	૧૦૨	૫	ધનંજય	૧	૧૦૩	૧૧
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	ધનદેવી	૨	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪,
	,,	૧૨૪	૩૮, ૩૯, ૪૦	,,	,,		૧૨૯
દ્રોણધર	૧	૧૦૨	૫	,,	૨૦૬		૪, ૯
દ્રોણમ્મ	૨	૧૨૫	૪૨, ૪૮	ધનપતિ	૧	૮૨	૨૨૭, ૨૨૯
દ્રોણસિંહ	૧	૧૬	૩, ૪	ધનપાલ	૩	૨૩૮	૪૯
(વલ્લભી)	,,	૧૭	૬, ૮	ધનસિંહ (ધનો)	,,	૨૨૪	૯૨, ૯૪, ૯૬
	,,	૧૯	૧૨	ધન્ધુક ...	૨	૧૬૭	૧૨૧
	,,	૨૧	૧૮, ૨૦	,,	૩	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૪,
	,,	૨૩	૨૫	,,	,,		૧૭૫
	,,	૨૬	૩૩	ધમ્મિલાય	૧	૨૧	૧૯, ૨૦
	,,	૨૭	૩૬, ૩૮	ધમ્મોત્તરાચાર્ય	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧
	,,	૨૮	૪૦	ધર ...	૧	૧૦૨	૫
	,,	૨૯	૪૩	,,	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
	,,	૩૦	૪૬	,,	૧૧૦		૧૩, ૧૬, ૧૭
	,,	૩૧	૪૯	ધરણિગ	૨	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
	,,	૩૨	૫૧	,,	૧૬૭		૧૨૭, ૧૩૨
	,,	૩૩	૫૩	,,	૧૬૮		૧૩૭
	,,	૩૮	૬૨	,,	૨૦૬		૭, ૧૨
	,,	૩૯	૬૫	,,	૨૧૭		૬૩
	,,	૪૦	૭૧	ધરણિધર	,,	૨૨૨	૮૭, ૮૯, ૯૫
	,,	૪૧	૭૬	ધરણિયા	,,	૨૪૩	૬૪, ૬૫
	,,	૪૨	૮૦, ૮૩	ધરણીવરાહ	,,	૨૩૫	૨૮, ૨૯, ૩૨
	,,	૪૩	૮૬	(ધરણીધર)	,,	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૭
	,,	૪૫	૯૨	,,	,,		૩૮, ૩૯
	,,	૪૭	૯૮	,,	૧૪૯ બ		૧૭૩
	,,	૪૯	૧૦૪, ૧૦૫	,,	૨૩૮ બ		૨૩૮
	,,	૬૭	૧૬૧				
૩	૪૪	૯૬					

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
ધરદત્ત ...	૧	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯	ધરસેન ૨ બે	૧	૩૫	૫૮
ધરપદ ...	,,	૩૦	૪૫	વલ્લભી	,,	૩૬	૫૯
(ધરપડ,	,,	૩૩	૫૨	,,	૩૮	૬૨, ૬૩	
ધરપદ)	,,	૩૫	૫૯	,,	૩૯	૬૪, ૬૬, ૬૭	
	,,	૩૮	૬૨	,,	,,	૬૮	
	,,	૩૯	૬૫, ૬૭	,,	૪૦	૬૯, ૭૨, ૭૩	
	,,	૪૦	૬૯, ૭૧	,,	૪૧	૭૪, ૭૭, ૭૮	
	,,	૪૧	૭૪, ૭૬	,,	૪૨	૭૯, ૮૧	
	,,	૪૨	૮૦, ૮૩	,,	,,	૮૨, ૮૪	
	,,	૪૩	૮૬	,,	૪૩	૮૫, ૮૬	
	,,	૪૫	૯૨	,,	૪૪	૮૯	
	,,	૪૬	૯૪	,,	૪૫	૯૦, ૯૩	
	,,	૪૭	૯૮	,,	૪૬	૯૪, ૯૬	
	,,	૪૮	૧૦૨	,,	૪૭	૯૭, ૯૯	
	,,	૪૯	૧૦૪	,,	૪૮	૧૦૧, ૧૦૩	
	૩	૪૪	૯૬	,,	૪૯	૧૦૪	
	,,	૯૨	૧૧૧	,,	૫૦	૧૦૬, ૧૦૮	
ધરસેન ૧ લેા	૧	૧૭	૬, ૮	,,	,,	૧૦૯, ૧૧૦	
વલ્લભી	,,	૧૯	૧૨	,,	૫૧	૧૧૨, ૧૧૪	
	,,	૨૧	૧૮, ૨૦	,,	૫૨	૧૧૫, ૧૧૬	
	,,	૨૩	૨૫	,,	૫૩	૧૧૯, ૧૨૦	
	,,	૨૬	૩૩	,,	૫૫	૧૨૬	
	,,	૨૭	૩૭, ૩૮	,,	૫૬	૧૨૮	
	,,	૨૮	૪૦	,,	૫૭	૧૨૯, ૧૩૧	
	,,	૨૯	૪૩	,,	૫૮	૧૩૪	
	,,	૩૦	૪૬	,,	૫૯	૧૩૫	
	,,	૩૧	૪૯	,,	૬૦	૧૩૭	
	,,	૩૨	૫૧	,,	૬૨	૧૪૧	
	,,	૩૩	૫૩	,,	૬૩	૧૪૫	
	,,	૩૮	૬૨	,,	૬૪	૧૪૮	
	,,	૩૯	૬૫, ૬૭	,,	૬૫	૧૫૨	
	,,	૪૦	૭૧	,,	૬૬	૧૫૬	
	,,	૪૧	૭૬	,,	૬૭	૧૫૮	
	,,	૪૨	૮૦, ૮૩	,,	૬૮	૧૬૪	
	,,	૪૩	૮૫, ૮૬	,,	૬૯	૧૭૧	
	,,	૪૫	૯૨	,,	૭૧	૧૭૮, ૧૮૧	
	,,	૪૭	૯૮	,,	૭૨	૧૮૫	
	,,	૪૮	૧૦૨	,,	૭૩	૧૯૧	
	,,	૪૯	૧૦૪, ૧૦૫	,,	૭૪	૧૯૬, ૨૦૦	

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું	
ધરસેન ૨ નો વલભી	૧	૭૬	૨૦૬	ધરસેન ૩ નો વલભી	૧	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬	
	,,	૭૭	૨૧૧		,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,	
	,,	૮૨	૨૨૪		,,	,,	૨૭૧	
	,,	૮૩	૨૩૧		,,	૯૪	૨૭૭	
	,,	૮૪	૨૩૭		,,	૯૫	૨૮૨	
	,,	૮૮	૨૫૦, ૨૫૭		,,	૯૬	૨૯૭, ૨૯૮	
	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૪		,,	૧૦૦	૩૦૮	
	,,	,,	૨૬૯, ૨૭૦		૩	૯૨	૧૧૧	
	,,	૯૪	૨૭૬, ૨૭૭		ધરસેન ૪ થો વલભી	૧	૨૩	૨૪
	,,	૯૫	૨૮૨			,,	૪૩	૮૫
	,,	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭	,,		૬૨	૧૪૦	
	,,	૯૭	૩૦૩	,,		૬૮	૧૬૩	
	,,	૯૮	૩૦૫	,,		૬૯	૧૭૦	
	,,	૯૯	૩૦૭	,,		૭૦	૧૭૫, ૧૭૬	
	,,	૧૦૦	૩૦૮	,,		૭૧	૧૭૭, ૧૭૯,	
	૨	૧૧૪	૨૬	,,		,,	૧૮૨	
	,,	૧૧૭	૪૦	,,		૭૨	૧૮૪, ૧૮૭	
	૩	૨૩૦	૧૦	,,		૭૩	૧૮૯, ૧૯૩	
	,,	૪૪	૯૫, ૯૬	,,		૭૪	૧૯૮, ૨૦૧	
	,,	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯	,,		૭૮	૨૧૫	
	,,	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬	,,		૮૨	૨૨૬	
	,,	૯૨	૧૧૧	,,	૮૩	૨૩૩, ૨૩૯		
	,,	૨૨૯	૨૨૦	,,	૮૬	૨૪૫		
ધરસેન ૩ નો વલભી	૧	૫૭	૧૩૦	,,	૮૭	૨૪૬		
	,,	૬૧	૧૩૯	,,	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬		
	,,	૬૩	૧૪૬	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,		
	,,	૬૫	૧૫૩	,,	,,	૨૭૧		
	,,	૬૬	૧૫૬	,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૭		
	,,	૬૮	૧૬૬	,,	૯૫	૨૮૪		
	,,	૬૯	૧૭૩	,,	૯૬	૨૯૧, ૨૯૮		
	,,	૭૧	૧૭૮, ૧૮૨	,,	૯૯	૩૦૬		
	,,	૭૨	૧૮૭	૨	૧૧૮	૪૭		
	,,	૭૩	૧૯૩	૩	૯૨	૧૧૧		
	,,	૭૪	૧૯૭, ૨૦૧	ધરસેન દ્વતક	૧	૯૦	૨૬૦	
	,,	૭૫	૨૦૪		,,	૯૧	૨૬૧	
	,,	૭૬	૨૦૭, ૨૦૮	ધરમી ...	૨	૧૩૦	૯૬	
	,,	૮૨	૨૨૫		૩	૨૩૫	૨૮	
	,,	૮૩	૨૩૧	ધરમીદિત્ય	૨	૨૦૪	૧૬૯	
	,,	૮૪	૨૩૮		૩	૧૫૫ અ	૧૮૦, ૧૮૧	

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
ધર્મધર	૧	૧૦૨	૫	ધ્રુવ (રાષ્ટ્રકૂટ	૨	૧૨૬	૫૩, ૫૬, ૬૨
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	ધારાવર્ષ-ધોર	,,	૧૨૭	૬૫, ૬૬
ધર્મપાલ	,,	૧૩૦	૯૪, ૯૫, ૯૬	કૃષ્ણ ૧ લાનો	,,	,,	૬૭, ૭૦
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩	પુત્ર શ. ૭૧૭)	,,	૧૨૮	૭૧
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯		,,	૧૨૯	૮૧, ૮૨
	૩	૨૩૫	૨૯		,,	૧૩૦	૯૫
	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦		,,	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૮
ધર્મશાળ	,,	૨૨૫	૯૯		,,	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૬,
ધર્સેન (ધરસેન)	,,	૪૪	૯૫, ૯૬		,,	,,	૧૨૦
ધવલ (વાધેલા)	૩	૨૧૮	૬૪		,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૭,
	,,	૨૧૯	૭૩, ૭૫		,,	,,	૧૩૪
	,,	૨૨૫	૧૦૧		,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૦
ધવલ ...	,,	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮		,,	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨
	,,	,,	૨૪૦, ૨૪૩	૩	૧૨૫ અ	૧૧૫, ૧૧૬	
ધવલપ	૨	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૯,		,,	૧૨૫ બ	૧૨૨, ૧૨૩
	,,	,,	૧૨૧		,,	,,	૧૨૬, ૧૩૨
	૩	૨૧૮	૬૪		,,	૧૨૫ ક	૧૩૯
	,,	,,	,,		,,	૧૩૦ અ	૧૪૩, ૧૫૦
ધાધા ...	૩	૨૧૯ બ	૨૧૦	ધ્રુવ ૨ જો (રાષ્ટ્રકૂટ	૨	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૬૮
ધાધાઉ	૨	૧૬૮	૧૩૮	ધન્વના પુત્ર કર્ક	,,	,,	૭૦, ૭૧, ૭૨
ધાધર ...	,,	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭	૨ જાનો પુત્ર	,,	૧૨૮	૭૩, ૭૭, ૮૦
ધાધલ ...	,,	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૮,	શ. ૭૫૭)	,,	૧૨૯	૮૨, ૮૬, ૮૭
	,,	,,	૧૩૩		,,	,,	૯૨
ધારાવર્ષ	,,	૧૬૧	૮૯, ૯૧, ૯૩		૩	૧૨૫ બ	૧૨૩
	,,	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨		,,	૧૩૦ અ	૧૪૪, ૧૪૭
	,,	,,	૧૨૬, ૧૩૧		,,	,,	૧૪૮, ૧૫૦
	,,	૨૦૬	૬, ૧૧	ધ્રુવ ૩ જો	૨	૧૨૯	૮૧, ૮૨, ૮૩
ધાર્મિક	૧	૪૧	૭૫, ૭૮	(રાષ્ટ્રકૂટ	,,	,,	૯૩
ધીષ્ટક ...	૩	૨૩૪	૨૭	શ. ૭૮૯)	,,	૧૩૧	૧૦૫
	,,	૨૩૫	૨૮		૩	૧૩૦ અ	૧૪૩, ૧૪૪,
ધુઆયણુ	૨	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭		,,	,,	૧૪૫
ધુરિણુ ...	૩	૨૧૫	૫૦		,,	,,	૧૪૬, ૧૪૭,
ધ્રુવ (રાષ્ટ્રકૂટ	૨	૧૨૦	૩, ૪, ૭		,,	,,	૧૪૮
કર્ક ૧ લાનો	,,	૧૨૩	૩૦		,,	,,	૧૫૦, ૧૫૩
પુત્ર. મુ. શાખા)				ધ્રુવ એચ. એચ.	૨	૧૦૮	૩
ધ્રુવ (રાષ્ટ્રકૂટ	૨	૧૨૧	૧૦, ૧૨, ૧૩		,,	૧૧૧	૧૮
ધારાવર્ષ-ધોર	,,	૧૨૨	૧૮, ૨૦, ૨૧		,,	૧૧૨-૧૩	૨૦
કૃષ્ણ ૧ લાનો	,,	૧૨૩	૨૭, ૩૪		,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
પુત્ર શ. ૭૧૭)	,,	૧૨૫	૪૨, ૪૫		,,	૧૩૮	૧૨

	અંથ	લેખ	પાનું
ધ્રુવ ઐય. ઐય.	૨	૧૪૭	૩૮
	„	૧૫૮	૭૮
	૩	૨૧૭	૫૯
	„	૨૧૮	૬૪
	„	૨૩૨	૧૮
	„	૨૩૯	૫૧
	„	૨૪૩	૬૧
	„	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૨
	„	૧૫૭ અ	૧૮૨
	„	૧૫૭ ક	૧૮૮
ધ્રુવ. કે. ઐય.	૩	૨૩૭	૪૦
દીવાન બહાદુર	„	૧૩૬ અ	૧૫૪
ધ્રુવભટ્ટ (મૂલક)	૧	૯૬	૨૮૮, ૩૦૦
	૨	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૬,
	„	„	૧૩૧
	૩	૨૦૬	૫, ૧૦
	„	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
	„	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૨૩૦
	„	„	૨૩૨, ૨૩૫
ધ્રુવરાજ ૨ ભે	૩	૨૩૫	૨૬
	„	૨૩૩ અ	૨૩૫, ૨૩૬
ધ્રુવસેન ૧ લો	૧	૧૭	૫, ૬, ૭, ૮
(વલભી)	„	૧૮	૯, ૧૦
	„	૧૯	૧૧, ૧૨
	„	૨૦	૧૩, ૧૪, ૧૫
	„	૨૧	૧૬, ૧૮, ૧૯
	„	„	૨૦
	„	૨૨	૨૧, ૨૨, ૨૩
	„	૨૩	૨૪, ૨૫, ૨૬
	„	„	૨૭
	„	૨૪	૨૮, ૨૯
	„	૨૫	૩૦
	„	૨૬	૩૧, ૩૩, ૩૪
	„	„	૩૫
	„	૨૭	૩૬, ૩૭, ૩૮
	„	૨૮	૩૯, ૪૦, ૪૧
	„	૨૯	૪૨, ૪૩, ૪૪
	„	૩૦	૪૫, ૪૬, ૪૭

	અંથ	લેખ	પાનું
ધ્રુવસેન ૧ લો	૧	૩૧	૪૮, ૪૯
(વલભી)	„	૩૨	૫૦, ૫૧
	„	૩૩	૫૨, ૫૩
	„	૩૪	૫૮
	„	૩૬	૫૯
	„	૩૮	૬૨
	„	૩૯	૬૫, ૬૭
	„	૪૦	૭૧
	„	૪૧	૭૬
	„	૪૨	૮૦, ૮૩
	„	૪૩	૮૬
	„	૪૫	૯૦, ૯૨
	„	૪૭	૯૭, ૯૮
	„	૪૮	૧૦૨
	„	૪૯	૧૦૪
	૩	૨૨૯	૯
	„	૨૬ અ	૯૩, ૯૪
	„	૪૪	૯૬
	„	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧,
	„	„	૨૨૨
ધ્રુવસેન ૨ ભે	૧	૫૭	૧૩૦
વલભી	„	૬૨	૧૪૦
	„	૬૩	૧૪૪, ૧૪૫
	„	„	૧૪૮, ૧૪૯
	„	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
	„	૬૬	૧૫૬
	„	૬૭	૧૫૭, ૧૫૯
	„	૬૮	૧૬૨, ૧૬૩
	„	„	૧૬૬, ૧૬૮
	„	૬૯	૧૬૯, ૧૭૦,
	„	„	૧૭૩
	„	૭૧	૧૮૨
	„	૭૨	૧૮૭
	„	૭૩	૧૯૩
	„	૭૪	૧૯૭, ૨૦૦
	„	૭૬	૨૦૭
	„	૭૭	૨૧૦
	„	૮૨	૨૨૬
	„	૮૩	૨૩૩
	„	૮૪	૨૩૮

પ્રાંથ	લેખ	પાનું	પ્રાંથ	લેખ	પાનું			
ધ્રુવસેન ૨ જો (વલ્લભી)	૧	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬	ધ્રુવરાજ	૨	૧૬૭	૧૨૧, ૨૫, ૩૦	
	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,	,,	૧૬૮	૧૩૪, ૧૪૭		
	,,	,,	૨૭૧	૩	૨૦૬	૫, ૧૦		
	,,	૯૬	૨૯૮	ધ્રુવ ...	,,	૨૩૪	૨૭	
	,,	૯૮	૩૦૪	ધૂતસ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૮	
	,,	૯૯	૩૦૭	ધૂહડ ...	,,	૧૫૭ બ	૧૮૪, ૧૮૬	
	,,	૧૦૦	૩૦૮, ૩૦૯	ધેહડ ...	,,	૨૨૪	૯૬	
	,,	૧૦૧	૩૧૦	ધંધ ...	,,	૨૨૨	૮૭	
	૨	૧૧૨-૧૩	૨૦	,,	૨૨૫	૧૦૧		
	૩	૬૬	૧૦૯, ૧૧૦	ધંધુક ...	૨	૧૬૭	૧૨૬, ૧૩૧	
	,,	૯૨	૧૧૧	,,	૨૦૬	૫, ૧૦		
	ધ્રુવસેન ૩ જો વલ્લભી	૧	૬૮	૧૬૩	ન			
		,,	૭૦	૧૭૬	નગાનુન	૩	૨૫૬	૮૫
		,,	૭૧	૧૭૯, ૧૮૩	નગો ...	૧	૮૦	૨૨૧
		,,	૭૨	૧૮૪	નટક ...	,,	૫૩	૧૨૨
,,		૭૪	૧૯૫, ૧૯૮	નકુલ ...	૩	૨૧૫	૪૬, ૫૧	
,,		,,	૨૦૨	નણુસ્વામિ	૧	૧૩	૫	
,,		૭૫	૨૦૩, ૨૦૪	નન્દદત્ત ...	૩	૨૨૭	૭	
,,		૭૬	૨૦૮	નન્દ વલ્લભ કન્થ	૧	૧૦૭	૧૬	
,,		૭૭	૨૧૩	નન્દિ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	
,,		૭૮	૨૧૬	નાન્દન	૧	૧૦૨	૫	
,,		૮૨	૨૨૩, ૨૨૭	નન્દિવર્ધન	૨	૧૬૧	૯૩	
,,		૮૩	૨૩૩	નન્દિશ્વર	૨	૧૫૫	૬૫	
,,		૮૪	૨૩૯	(નન્દીશ્વર)	૩	૧૫૭ મ	૧૯૧	
,,		૮૭	૨૪૭	નન્દિસંધ	,,	૧૨૫ બ	૧૨૧	
ધ્રુવસેન ૬૦૮		,,	૮૮	૨૫૨, ૨૫૫	નન્દિ સ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯
	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૬	નન્ન ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	
	,,	,,	૨૭૨, ૨૭૮	૩	૨૩૪	૨૭		
	,,	૯૫	૨૮૫	નન્નવાસાપક	૧	૧૦૨	૬, ૭	
	,,	૯૬	૨૯૨, ૨૯૯	નભોપતિ	૩	૨૨૪	૯૫	
	,,	૯૮	૩૦૪	નયચંદ્રસ્રિ	૨	૧૬૮	૧૪૦	
	૩	૨૩૬	૩૫	૩	૨૫૩	૮૨		
	,,	૨૫૬	૮૪	નરચંદ્રસ્રિ	,,	૨૦૮	૨૨	
	,,	૯૨	૧૧૧	નરભેરામ	,,	૨૩૯	૫૧	
	૧	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯	મનમુખરામ				
	,,	૮૦	૨૨૧	નરવર્મદેવ	,,	૨૫૨	૭૩	
	,,	૮૧	૨૨૨	નરવર્મા	,,	,,	૭૮	
	,,	૮૨	૨૨૩, ૨૮, ૨૯	નરવાહન	,,	,,	૭૨, ૭૮	
	,,	૮૩	૨૩૦, ૨૩૫					
	,,	૮૫	૨૪૪					

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
નરસિંહ	૨	૧૩૦	૬૪, ૧૦૨	નામશ્ચર્મા	૧	૧૪	૬, ૭, ૮
	૩	૧૪૯ બ	૧૭૪, ૧૭૬	નાગાનુન	૨	૧૬૨	૬૪, ૬૯
	,,	૨૧૯ બ	૨૧૦		૩	૨૫૬	૮૭
નરહરિ ...	,,	૨૩૩	૨૨, ૨૩		,,	૧૩૬ અ	૧૫૫
નરાયણ ...	,,	૨૨૫	૨૦૧	નાગાવલોક	,,	૧૩૦ અ	૧૪૭
નરેન્દ્રસૂરિ	,,	૨૧૦	૩૦		,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧
નરોત્તમ ...	,,	૨૩૮ બ	૨૪૭		,,	,,	૨૩૪, ૨૩૬
નમ્મન	૧	૧૦૨	૫	નાગેન્દ્રગચ્છ	૨	૧૬૭	૧૨૮
નવધણેશ્વર	૩	૨૧૭	૬૧, ૬૨	નાગેયભટ્ટ	,,	૧૨૨	૧૮, ૨૩
નામકા દેવી	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩	નાગેશ્વર	૩	૨૩૪	૨૭
નાથ ...	,,	૨૧૭	૬૦	નાડકર્ણી એમ. કે	,,	૧૨૫ બ	૧૨૪
નાગ ...	૧	૮૦	૨૨૦	નાણસર	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	નાણાવટી ડો.	,,	૧૫૮	૭૮
	૩	૨૩૪	૨૭	બાલાલાલ. એમ.			
નાગકુમાર	,,	૧૨૫ ક	૧૪૧	નાધુલ	૧	૮૫	૨૪૩, ૨૪૪
નામડ ...	૨	૧૩૭	૮	નાન ...	૨	૧૬૨	૬૮
	૩	૨૧૬	૫૪, ૫૭		૩	૨૨૪	૬૬
	,,	૨૧૮	૬૪	નાનાક ...	,,	૨૧૮	૬૪, ૬૬, ૬૮
	,,	૨૨૩	૬૦		,,	,,	૬૯, ૭૧, ૭૨
	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨, ૨૦૩		,,	૨૧૯	૭૩, ૭૪
નાગદેવ	૨	૧૬૮	૧૩૯		,,	,,	૭૫, ૭૬
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૬		,,	૨૧૫ અ	૨૦૨
નાગપાલ	,,	૨૨૩	૬૦	નારાયણ (પાલ)	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૬
નાગભટ્ટ ...	૨	૧૩૦	૬૪, ૬૬		૨	૧૧૬	૩૬, ૩૮
	૩	૨૩૫	૨૯		,,	૧૨૭	૭૨
	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧,		,,	૧૩૫	૧૩૮
	,,	,,	૨૩૫	નારાયણ (ભટ્ટ)	૩	૨૩૩	૨૨, ૨૩
નાગમાર્થ	૨	૧૩૫	૧૩૭, ૧૪૩		,,	૧૨૫ બ	૧૨૩, ૧૩૧,
	,,	,,	૧૪૪, ૧૪૫		,,	,,	૧૩૩
નાગરાજ	૨	૧૩૭	૫	નારાયણ (મિત્ર)	૧	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮
નાગદેવદેવી	૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫		,,	૧૨૫ ક	૧૪૨
	,,	૨૨૫	૬૮, ૧૦૦	નાવુક ...	૧	૫૩	૧૨૨
	,,	,,	૧૦૧	નાસેણ ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
નાગવર્ધન	૧	૧૦૩	૮, ૯, ૧૦	નાહડ ...	૩	૨૨૨	૮૪
	,,	૧૦૭	૧૬, ૧૭, ૧૮	નાહર ...	૨	૧૨૪	૩૮, ૪૦
નાગવર્મ	૨	૧૩૫	૧૪૪, ૧૪૫	નાહર પુરણચંદ	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
નામવર્મા	,,	૧૨૦	૩, ૫, ૭				

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
નકુમ્ભલક્ષ્મીશક્તિ	,,	૨૩૧	૧૩, ૧૪, ૧૭	પ	
નિત્યયશોઠ	,,	૧૫૭ બ	૧૮૪	પટ્ટ ...	૩ ૨૫૨ ૮૧
નિરિહુલ્લક	,,	૨૩૨	૧૮, ૨૦	પટેલ કરસન દાજી	,, ૨૩૦ અ ૨૨૩
	,,	૨૩૦ અ	૨૨૪	પટેલ પ્રહલાદ	,, ૧૪૩ અ ૧૯૬
નિમળા	,,	૧૪૪ ક	૧૬૨	આત્મારામ	
નીના (દીક્ષિત)	,,	૨૩૭	૪૧, ૪૭, ૪૮	પર્ણદત્ત ...	૧ ૧ ૧
નીલકંઠ	,,	૨૨૩ અ	૨૧૭	,,	૧૫ ૪, ૫, ૬, ૧૦
નીલકંઠ સ્વામિ	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૨	પથિમિ દેવિ	૨ ૧૧૩ ૪૨
નેહ ...	૩	૨૩૯ ક	૨૫૧	પદમજ દેવિ	૨ ૧૬૭ ૧૨૧, ૧૨૪, ૧૨૯
નેમપ્પ (નેમપ્પ)	૨	૧૨૯	૮૩	,,	૨૦૬ ૪, ૯
નેમાદિત્ય	,,	૧૨૩	૩૩, ૩૬	,,	૨૧૯ બ ૨૧૦
	,,	૧૨૫	૪૨, ૫૨	પદમસીહ	,, ૨૨૩ ૯૦
	,,	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૫	,,	૨૫૨ ૭૪, ૭૯
	,,	,,	૧૧૯, ૧૨૧	પદ્મનાભ	,, ૧૨૫ અ ૧૧૮, ૧૧૯
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૫, ૧૩૦	પદ્મલા	૨ ૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૬
	,,	,,	૧૩૩, ૧૩૬	પદ્મસીહ	,, ૧૬૮ ૧૩૯
	૩	૧૨૫ બ	૧૨૩	૩	૨૧૩ ૪૨, ૫૦, ૫૩
નેમિયંદ સ્વરિ	,,	૨૫૩	૮૨	,,	૨૧૬ અ ૨૦૪, ૨૦૬
	,,	૨૪૧ ક	૨૫૪	પરપ ...	૧ ૮૮ ૨૫૩
નેમિનાથ	,,	૨૦૭	૧૭	પરબલ ...	૩ ૧૩૦ અ ૧૪૭
	,,	૨૦૮	૨૧	,,	૨૩૩ અ ૨૩૦
	,,	૨૧૦	૨૮, ૩૦	પરમેશ્વર ભટ્ટ	૨ ૧૨૨ ૧૮, ૨૩
	,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫	પરવલ ...	,, ૧૩૫ ૧૩૯
	,,	૨૧૨	૪૦	પરવીરભદ્ર	૩ ૨૧૭ ૫૬, ૬૦, ૬૨
	,,	૨૪૯	૬૯	પરિમલ	,, ૨૩૭ ૪૨
	,,	૨૫૧ અ	૨૫૭	પલુદેવિ ...	,, ૨૧૭ ૬૦, ૬૨
નેવ ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	પાટીલ ડાહ્યાભાઈ	૨ ૧૨૦ ૩
નેવરેવ ...	,,	,,	,,	જગદીશ	
નેવાદિત્ય	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	પાઠક. કે. બી.	૩ ૨૩૯ અ ૨૫૦
નેહા ...	,,	૧૪૩	૨૭	પાડા ...	૧ ૧ ૩
નેહાઉ ...	,,	૧૬૮	૧૩૮	પાણડય	,, ,,
નેન ...	,,	૧૨૪	૩૯, ૪૦	પાણ્ડુરાજ	,, ૧૬ ૩, ૪
નેધ ...	૩	૨૩૪	૨૭	પાતાલમલ્લ	૨ ૧૩૦ ૬૬
નેરદીન (નરદીન)	,,	૨૧૭	૬૦, ૬૨	૩	૧૨૫ બ ૧૨૩
નંન ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	પાતુ ...	૨ ૧૭૧-૮૫ ૧૪૮
ન્યાયચન્દ્ર સ્વરિ	,,	૧૬૮	૧૩૬	પારાશર	,, ૧૬૨ ૬૭
નૃસિંહપ્રસાદ	,,	૧૫૪	૫૭		
હરિપ્રસાદ					

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
પાર્થિવ	૩	૨૩૬	૩૭, ૩૯
પાર્શ્વનાથ	,,	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	,,	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	,,	૨૦૯	૨૬
	,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	,,	૨૧૨	૩૮, ૪૦
	,,	૨૧૩	૪૨
	,,	૨૨૪	૯૧, ૯૬
	,,	૨૪૮	૬૯
	,,	૨૫૧	૭૦
પાસ્લહ	,,	૨૩૪	૨૭
	,,	૨૫૩	૮૨
પાસ્લહ ...	,,	૧૬૪	૨૦૮
	,,	૨૧૯ બ	૨૧૦
પાસ્લહુ	૨	૧૬૧	૯૧, ૯૩
	,,	૧૬૮	૧૩૮
	૩	૨૧૮	૬૯, ૭૨
	,,	૨૧૯	૭૪, ૭૬
પાસ્લહા ...	,,	૨૨૪	૯૩, ૯૬
પાશુપતાચાર્ય	૨	૧૪૫	૩૩
પાસચંદ્ર	,,	૧૬૮	૧૩૮
પાસદેવ ...	,,	,,	,,
પાસવીર	,,	,,	,,
પાસિલહ	,,	,,	,,
પાસુ ...	૩	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩
પાસુહ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
પાહુયહ	,,	,,	૧૩૯
પિંમલિકા	,,	૧૩૭	૬
પિટલેશ્વર	૧	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧
પિતૃશર્મ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
પિલ્લાઇ. એલ. ડી.	૩	૪૪	૯૬
સ્વામિકેન્તુ.			
પીટરસન પ્રોફેસર	,,	૨૫૦ અ	૨૫૫
પીરોજ	,,	૨૧૭	૬૦, ૬૧
	,,	,,	૬૨, ૬૩
પીલ લેફ્ટેનન્ટ	૧	૩૪	૫૫
એફ. બી.			

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
પુણ્ડવર્ધન	૨	૧૩૬	૧૪૭
પુણ્યસિંહ	૩	૨૧૨	૪૧
પુનાહ	૨	૧૬૮	૧૩૮
પુનિગહ ...	,,	,,	૧૩૯
પુરાણી રામદત્ત	,,	૧૬૨	૧૦૧
કૃષ્ણદત્ત			
પુરષોત્તમ	૩	૨૦૮	૨૦, ૨૨
	,,	૨૧૮	૭૧
પુણ્યસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
પુલકેશી ૧ લો	૧	૧૦૨	૩
પુલકેશી ૨ જો	,,	૧૦૩	૮, ૧૦
	,,	૧૦૪	૧૨
	,,	૧૦૫	૧૩
	,,	૧૦૬	૧૪, ૧૫
	,,	૧૦૭	૧૭, ૧૮
પુલકેશી ૩ જો	,,	૧૦૬	૧૪, ૧૫
(બનાશ્રય)			
પુલકેસિ	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
પુલોમ	,,	૨૦૭	૧૮
પુલોમાવી	,,	૨૩૮ બ	૨૪૭
પુષ્યગુપ્ત	૧	૧	૧
	,,	૬	૭
પુષ્યેશુ ...	૩	૨૫૭	૮૮
પ્રતિગ ...	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
	૩	૧૫૫ અ	૧૭૮, ૧૭૯
પ્રનહ	૨	૧૬૮	૧૩૮
પ્રનચંદ્ર	,,	,,	,,
પ્રનદેવ ...	,,	,,	૧૩૯
પ્રનદેવી	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
પ્રનપાક	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
પ્રનપાલ	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
પ્રનપાક્ષ	,,	૧૫૫ અ	૧૭૭, ૭૮, ૭૯
પ્રનસિંહ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૮, ૧૪૯
પ્રનહરિ ...	૩	૨૨૪	૯૬
પ્રના ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
પ્રતુથ ...	,,	,,	,,

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
પ્રણીતવાચાર્ય	૩ ૨૪૯ અ	૨૫૨, ૨૫૩
પ્રણીતભટ્ટ	૧ ૬૬	૧૫૬
	૩ „	૧૦૯, ૧૧૦
પ્રણીતમલ્લ	૨ ૧૩૭	૮
	„ ૨૦૬	૭, ૧૨
પ્રણીતસિંહ	૩ ૨૨૨	૮૭
પ્રણીતસ્વામી	૨ ૧૦૯	૮, ૧૨
	„ ૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
પૃથિમદેવી	૩ ૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૫
	„ „	૨૦૬
પૃથિવિદેવી	„ ૨૪૩	૬૩, ૬૫
પૃથુપુત્ર ...	„ ૪૪ અ	૯૮, ૯૯
પેથડ ...	૨ ૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
	„ ૧૭૧-૮૫	૧૪૮
	૩ ૨૦૬	૭, ૧૨
	„ ૨૧૪	૪૩, ૪૪
	„ ૨૨૩	૮૮, ૮૯
	„ ૨૫૩	૮૨
પેથાક ...	„ ૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૭
પેરિખલસ	૧ ૧૭	૫
	„ ૨૧	૧૬
પોસ્ટ-સ	૨ ૧૬૩	૧૦૧
પંચાલ્યયંદ	૩ ૨૪૧ ક	૨૫૪
પંડિત રામકલ્યુ	„ ૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૪૦
પ્રચંડ ...	૨ ૧૩૨	૧૧૪
પ્રજાપતિશર્મ	૩ ૨૨૭	૭, ૮
પ્રતાપમલ્લ	„ ૨૨૨	૮૦, ૮૫
	„ ૨૨૪	૯૧, ૯૪
પ્રતાપદેવી	૨ ૨૦૪	૧૬૯, ૧૭૦
પ્રતાપક	૧ ૮	૧૪, ૧૫
પ્રતાપસિંહ	૩ ૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
	„ ૨૨૩ અ	૨૧૫
પ્રદુર્ગ	„ ૨૦૭	૧૭
	„ ૨૦૮	૨૧
	„ ૨૧૦	૩૦
	„ ૨૧૧	૩૩, ૩૫
	„ ૨૧૨	૩૮, ૪૦
	„ ૨૧૯	૭૫
પ્રદુર્ગ સ્ત્રિ	૨ ૨૧૩	૪૨
પ્રનાથક ...	૧ ૮	૧૪

અ-૧૩

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
પ્રબન્ધ ...	૩ ૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૮
પ્રજાકર	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૮
	૩ ૧૫૭ બ	૧૮૪, ૧૮૬
	„ ૧૪૪ ધ	૧૯૯, ૨૦૦
પ્રમાતૃનાગ	૧ ૭૪	૧૯૫, ૧૯૯,
	„ „	૨૦૨
	„ ૭૬	૨૦૫, ૨૦૯
પ્રદહાદન	૨ ૧૬૧	૯૧, ૯૩
(પ્રદહાણ)	„ ૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨,
	„ „	૧૨૩, ૧૨૬,
	„ „	૧૩૧
	૩ ૨૦૬	૧૧
	„ ૨૧૫	૫૦, ૫૩
	„ ૨૧૯	૭૪
	„ ૨૨૪	૯૨, ૯૫
પ્રવરકીર્તિ	„ ૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૫
પ્રસર્વસ	૨ ૧૪૫	૩૨, ૩૩
પ્રસલ્લવિગ્રહ	૩ ૨૩૦ અ	૨૨૬, ૨૨૮
પ્રિથિરાજ	૨ ૨૦૪	૧૭૦
પ્રિયમલ	૩ ૨૫૬	૮૫, ૮૭
પ્રિયદર્શિ	૧ ૧	૨
પિયદસિ	„ „	૩
પ્રિન્સેપ જેમ્સ	„ ૧૫	„
	૨ ૧૦૯	૪
પ્રિન્સેપ એચ. ટી.	„ ૧૨૩	૨૭
પ્રીમલદેવી	૩ ૨૨૫	૯૮
	„ ૨૨૨ અ	૨૧૩
પ્રેમલલદેવી	૨ ૧૫૫	૬૪, ૬૮
ફે		
ફીલીપ્સ ક્રાઇન	૧ ૯૩	૨૬૩
	„ ૯૪	૨૭૫
ફેરીસ મેબર	„ ૨૧	૧૬
ડબ્લ્યુ. બી.		
ફોર્મસ જેમ્સ	„ ૯૫	૨૮૧
ફીન્લોક	૨ ૧૩૭	૩, ૪, ૬, ૭
	„ ૧૬૮	૧૩૫
ફલીટ. ડૉ. જી. એફ	૧ ૬	૭
	„ ૧૩	૩
	„ ૧૫	૪
	„ ૧૫	૩

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કૃતીટ. ડૉ. જી. એફ. ૧	૨૧	૧૬
„	૩૮	૬૨
„	૪૨	૭૯
„	૬૬	૧૭૦
„	૮૧	૨૬૧
„	૯૬	૨૮૮
„	૧૦૨	૩
„	૧૦૩	૮
„	„	૯
„	૧૦૭	૧૬
„	૧૦૯	૪
„	૧૧૦	૧૩
„	૧૧૬	૩૪
૨	૧૨૧	૯
„	૧૨૩	૨૮
„	૧૨૪	૩૭
„	૧૨૫	૪૩
„	૧૩૦	૯૫
„	૧૩૧	૧૦૫
„	૧૩૫	૧૩૮
„	૧૩૬	૧૪૬
„	૧૪૩	૨૫, ૨૬
„	૧૫૦	૫૨
„	૧૫૭	૭૩
„	૧૫૮	૮૧
„	૧૬૨	૯૪
„	૨૩૦	૧૦
„	૨૩૧	૧૩
„	૨૩૨	૧૮
„	૨૫૬	૮૪
૩	૪૪ અ	૯૭
„	૧૨૫ ક	૧૩૭
„	૧૩૦ અ	૧૪૩
„	૨૨૯	૨૨૦
„	૨૫૦ અ	૨૫૪, ૨૫૫,
„	„	૨૫૬
બી		
અકુલસ્વામિ	૨	૧૪૩ ૨૬, ૨૭
„	૩	૨૦૮ ૨૦, ૨૨
અધીરભેડિક	„	૨૩૦ ૧૧. ૧૨

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અપક ...	૧	૮૨ ૨૨૯
„	૩	૨૫૨ ૭૧, ૭૨
અપકટક	૧	૫૩ ૧૨૧
અપપાદ	„	૪૫ ૯૦
અપભોગિક	„	૭૭ ૨૧૪
અપસ્વામિ	„	૭૪ ૧૯૫, ૧૯૮
„	„	૨૦૨
„	૧૦૨	૫
„	૧૦૬	૧૪, ૧૫
૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
૩	૨૩૦	૧૧, ૧૨
„	૨૩૧	૧૩, ૧૬, ૧૭
„	૨૩૦ અ	૨૨૬, ૨૨૮
અપા ...	૧	૩૯ ૬૪, ૬૬, ૬૮
અપુક ...	૨	૧૨૪ ૩૮, ૪૦
અપિપરાજ	૩	૨૩૭ ૪૧, ૪૨, ૪૪
„	„	૪૬, ૪૮
અરજેસ જોષ્ઠસ	૧	૧
„	૨૮	૩૯
„	૫૦	૧૦૬
„	૭૩	૧૮૯
„	૮૩	૨૩૦
„	૮૯	૨૫૬
૨	૧૨૩	૨૭
„	૧૨૬	૮૩
„	૧૪૩	૨૫
„	૧૬૧	૮૯
„	૧૮૭	૧૫૪
૩	૨૦૭	૧૪
„	૨૦૮	૧૬
„	૨૦૯	૨૩
„	૨૧૦	૨૮
„	૨૧૧	૩૨
„	૨૧૨	૩૭
„	૨૧૩	૪૨
„	૨૨૧	૭૮
„	૨૨૨	૭૯
„	૨૩૬	૩૫
„	૨૪૩	૬૧
„	૨૪૫	૬૭
„	૨૫૧	૭૦
„	૨૫૪	૮૨

અંગ્રેજી	અંગ્રેજી	પાનું
અરુની ...	૧ ૭૩	૧૬૦
અટ્ટ ક્રેટન	૩ ૨૩૮ અ	૨૩૭
અન્સી ડો. એ.	૧ ૮૫	૨૪૨
	૨ ૧૧૪	૨૪
અલભટ	૧ ૫૭	૧૩૦, ૧૩૨
અલભદ્ર	૨ ૧૪૦	૧૭
	૩ ૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૪
અલવર્મન	,, ૨૩૪	૨૪, ૨૫, ૨૭
	,, ૨૩૫	૨૬, ૩૦
અભાગમ ઠક્કુર	૧ ૧૦૭	૧૮
અભાલ	૨ ૧૩૭	૮
	,, ૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨,
	,, ,	૧૩૧
	૩ ૨૦૬	૧૧
	,, ૧૪૪ ક	૧૬૧
	,, ૧૫૭ અ	૧૮૨
અભાલ નારાયણ	,, ૨૧૬	૫૫, ૫૭
અબ્ધ સ્થવિર	૧ ૭૧	૧૮૦
અહુદેવ ...	૨ ૧૭૦	૧૪૪
અહુસુ	૩ ૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨
આટલ ...	૧ ૧૦૨	૬
આદડા	૩ ૨૨૪	૯૪
આદિ ...	૨ ૧૨૫	૪૧, ૪૭
આપક ...	૧ ૭	૧૨, ૧૩
આપણ	૩ ૨૨૪	૯૩, ૯૬
આપા ...	,, ૨૫૨	૭૬
આરંપ	૨ ૧૩૭	૫
	,, ૨૮૭	૪૨
	,, ૨૩૯	૫૧, ૫૨, ૫૫
આરટન, કર્નલ,	૧ ૫૭	૧૨૯
એન.		
આરનેટ, એલ. ડી.	,, ૧૬	૩
	,, ૩૪	૫૫
	૩ ૨૩૮ અ	૨૪૬, ૨૪૭
આરોટ કુમરજી	,, ૧૫૭ અ	૧૮૩
ભગજી		
આરોટ, પ્રતાપ-	,, ૧૩૦ અ	૧૪૩
રાય, એમ.		
આલ મંગાધર	૧ ૧૦૭	૧૬
શાઓ		

અંગ્રેજી	અંગ્રેજી	પાનું
આલપ્રસાદ	૩ ૨૩૮ અ	૨૩૮
આલાદિત્ય	૧ ૯૦	૨૬૦
આલિયા	૩ ૧૪૯ અ	૧૭૦
આલેયા	,, ,	,,
આવ (આવક)	૧ ૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
	,, ૮૩	૨૩૪
	૨ ૧૦૯	૮, ૧૧
આવુદ્દ	,, ૧૧૭	૪૪
આમ્ર ...	૧ ૧૦૨	૫
આહુ ...	૨ ૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	,, ૧૯૩-૨૦૦	૧૫૭
બુદક ...	૧ ૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
બુદ્ધ ...	,, ૨૮	૪૧
	,, ૪૫	૯૧, ૯૩
	,, ૪૬	૯૪, ૯૬
	,, ૪૮	૧૦૧
	,, ૫૧	૧૧૩, ૧૧૪
	,, ૫૪	૧૨૪
	,, ૫૬	૧૨૮
	,, ૬૩	૧૪૭
	,, ૬૬	૧૫૬
	,, ૭૦	૧૭૬
	,, ૭૫	૨૦૪
	,, ૭૮	૨૧૭
	,, ૮૪	૨૪૦
	,, ૮૭	૨૪૮
	૩ ૫૮	૧૦૪
બુદ્ધગુપ્ત ...	૧ ૧૩	૩, ૫
બુદ્ધદાસ	,, ૨૮	૩૯, ૪૧
બુદ્ધદેવ	૩ ૧૨૫ અ	૧૧૯
બુદ્ધભદ્ર	૧ ૯૩	૨૬૮, ૨૭૪
	,, ૯૪	૨૭૯
બુદ્ધરાજ	૩ ૨૩૨	૧૮
	,, ૨૩૦ અ	૨૨૩, ૨૨૪
	,, ,	૨૨૫, ૨૨૭
બુદ્ધવરસ (વર્ષ)	૨ ૧૨૪	૩૭, ૩૮
	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૬
બુદ્ધવર્મરાજ	૧ ૧૦૨	૪, ૭
બુદ્ધવર્મા ...	,, ,	૩
બુદ્ધસ્વામિ	,, ૬૯	૧૬૯, ૧૭૩

પ્રાંથ	લેખ	પાનું
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૧	૭
"	૬	૧૨
"	૧૬	૧૬
"	૨૧	૧૧
"	૨૭	૧૬
"	૨૮	૩૬
"	૩૩	૩૮
"	૩૪	૫૨
"	૩૬	૫૫
"	૪૩	૫૬
"	૪૪	૮૫
"	૪૫	૮૦
"	૪૭	૮૭
"	૫૦	૧૦૬
"	૫૩	૧૧૮
"	૫૭	૧૨૮
"	૬૨	૧૪૦
"	૬૩	૧૪૪
"	૭૨	૧૮૪
"	૭૩	૧૮૮
"	૭૬	૨૦૫
"	૭૭	૨૧૦
"	૮૨	૨૨૩
"	૮૩	૨૩૦
"	૮૫	૨૮૦
"	૮૬	૨૮૮
"	૧૦૩	૮
૨	૧૦૮	૩
"	૧૦૯	૪, ૫
"	૧૧૨-૧૩	૨૦
"	૧૧૪	૨૪
"	૧૧૫	૩૦
"	૧૧૮	૪૭
"	૧૨૨	૧૮
"	૧૨૩	૨૭, ૨૮
"	૧૨૫	૪૩
"	૧૨૬	૫૩
"	૧૨૭	૫૬
"	૧૨૮	૮૧
"	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૬
"	૧૩૨	૧૧૪

પ્રાંથ	લેખ	પાનું
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૨	૧૩૫
"	૧૩૭	૩, ૬
"	૧૩૮	૧૫
"	૧૪૩	૨૫, ૨૬, ૨૭
"	૧૪૭	૩૮
"	૧૫૮	૮૦
"	૧૬૦	૮૫
"	૧૬૧	૮૮
"	૧૬૨	૧૦૧
"	૧૬૫	૧૧૨
"	૧૬૬	૧૧૭
"	૧૬૮	૧૩૫
"	૧૮૬	૧૫૧
"	૨૦૨	૧૬૨
"	૨૦૬	૧૭૧
"	૨૧૫	૪૫
"	૨૧૬	૫૪
"	૨૧૭	૫૮
"	૨૧૮	૬૬
"	૨૨૦	૭૭
"	૨૨૨	૭૮
"	૨૩૧	૧૩
"	૨૩૨	૧૮
"	૨૩૩	૨૧
"	૨૩૬	૩૫
"	૨૪૩	૬૧
"	૨૫૭	૮૮
"	૧૨૫ ક	૧૩૫
"	૧૩૦ અ	૧૪૬
"	૧૪૪ ક	૧૬૧, ૧૬૨
"	૨૩૦ અ	૨૨૪
"	૨૩૩ અ	૨૩૩, ૨૩૬
"	૧૪૪ ધ	૨૦૦
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૧	૭૩
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૨	૧૩૭
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૧	૮
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૨	૧૩૭
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૩	૨૩૭
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૪	૪૩
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૫	૬૧
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૬	૮૧
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૭	૧૦૫
પ્રકાશન જ્યોત્ષ્ણ	૮	૧૧૧

અંથ	લેખ	પાનું
બેનીરામ (વેણીરામ વડોદરાના)	૨	૧૨૩ ૨૭
બેન્ડો. સી.	૧	૧૩ ૧૬૦
બેલવેલકર, એસ. કે	૩	૨૬ અ ૯૩
બોટક (બોટક)	૧	૪૨ ૮૧, ૮૪
બોથર્લીંગ	૩	૨૨૯ ૨૨૦
બોમ્પસ્વામી	૧	૫૩ ૧૧૯, ૧૨૧
બોલમાતા	૩	૧૪૯ અ ૧૭૦
બૌદ્ધાયન	,,	૨૩૨ ૧૮
બ્રહ્મ ...	૨	૧૬૨ ૯૮, ૧૦૦
બ્રહ્મભટ્ટ	,,	૧૩૨ ૧૧૮, ૧૨૧
બ્રહ્મદેવ	૨	૧૬૮ ૧૩૮
બ્રહ્મસરણુ	,,	,, ૧૩૯
બુકફેલ્ડ. એસ.	૩	૬ અ ૯૧
બ્લોચ. ડો. ટી.	૧	૨૮ ૩૯

ભ

ભાઈલા નાથા	૩	૨૩૮ બ ૨૪૬
ભગવાનલાલ, ઈંદ્રજી. ડો.	૧	૬ ૭
,,	,,	૧૩ ૩
,,	,,	૧૫ ,
,,	,,	૩૫ ૫૮
,,	,,	૩૬ ૫૯
,,	,,	૪૫ ૯૧, ૯૨
,,	,,	૭૫ ૨૦૩
,,	,,	૧૦૨ ૩
,,	,,	૧૦૩ ૮
,,	,,	૧૦૫ ૧૩
,,	૨	૧૦૯ ૪, ૫
,,	,,	૧૧૬ ૩૪
,,	,,	૧૧૭ ૪૦
,,	,,	૧૨૭ ૬૬
,,	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૪
,,	,,	૧૩૫ ૧૩૯
,,	,,	૧૩૬ ૧૪૬
,,	,,	૧૬૨ ૯૫
,,	૩	૨૧૭ ૫૮
,,	,,	૨૨૨ ૭૯, ૮૩
,,	,,	૨૨૭ ૩

અંથ	લેખ	પાનું
ભાઈલા નાથા	૩	૨૩૭ ૪૧
ભગવાનલાલ, ઈંદ્રજી. ડો.	,,	૧૨૫ બ ૧૨૦, ૧૨૩
,,	,,	૧૩૦ અ ૧૪૭
,,	,,	૨૫૦ અ ૨૫૪
ભાજકન્તસ્વામિન	,,	૨૩૨ ૧૮, ૧૯, ૨૦
ભટક: ...	૧	૧૭ ૬, ૮
,,	,,	૧૯ ૧૨
ભટિલ ...	૩	૨૨૯ ૨૨૧, ૨૨૨
ભટ્ટચુડ ...	૧	૫૫ ૧૨૫, ૧૨૭
ભટ્ટાચાર્ય ડો. ખી.	૩	૧૨૫ ક ૧૩૪
ભટ્ટારિકા	,,	૧૪૪ ૩ ૧૬૪
ભટ્ટાર્ક (ભટારક, ભટાર્ક, ભટક.)	૧	૧૭ ૬, ૮
,,	,,	૧૯ ૧૨
,,	,,	૨૧ ૧૭, ૧૮, ૨૦
,,	,,	૨૩ ૨૫
,,	,,	૨૫ ૩૦
,,	,,	૨૬ ૩૩
,,	,,	૨૭ ૩૬, ૩૮
,,	,,	૨૮ ૩૯, ૪૦
,,	,,	૨૯ ૪૩
,,	,,	૩૦ ૪૬
,,	,,	૩૧ ૪૯
,,	,,	૩૨ ૫૧
,,	,,	૩૩ ૫૩
,,	,,	૩૬ ૫૯
,,	,,	૩૮ ૬૨
,,	,,	૩૯ ૬૫, ૬૭
,,	,,	૪૦ ૭૧
,,	,,	૪૧ ૭૬
,,	,,	૪૨ ૮૦, ૮૩
,,	,,	૪૩ ૮૬
,,	,,	૪૪ ૮૯
,,	,,	૪૭ ૯૮
,,	,,	૪૮ ૧૦૨
,,	,,	૪૯ ૧૦૪, ૧૦૫
,,	,,	૫૦ ૧૦૬, ૧૦૭
,,	,,	૫૧ ૧૧૨, ૧૧૪
,,	,,	૫૨ ૧૧૫, ૧૧૬
,,	,,	૫૩ ૧૧૯
,,	,,	૫૫ ૧૨૬

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
ભટ્ટાક (ભટ્ટારક, ભટ્ટાક, ભટ્ટક.)	૧	૫૬	૧૨૮	ભટ્ટિ (ભટ્ટ)	૧	૭૪	૧૮૫, ૧૮૮, ૨૦૨
	,,	૫૭	૧૨૯, ૧૩૧		,,	,,	૨૨૮, ૨૨૯
	,,	૫૮	૧૩૪		,,	૮૨	૫
	,,	૫૯	૧૩૫		,,	૧૦૨	૮, ૧
	,,	૬૧	૧૩૯		,,	૧૩૦	૧૦૨
	,,	૬૨	૧૪૧		,,	૨૬ અ	૯૩
	,,	૬૩	૧૪૫		,,	૧૦૯	૮, ૧૧
	,,	૬૪	૧૫૨	ભટ્ટિ અધ્યાપક	૨	૧૦૯	,,
	,,	૬૬	૧૫૬	ભટ્ટિગણ	,,	,,	,,
	,,	૬૭	૧૫૮	ભટ્ટિદામ	૧	૧૧	૧૮
	,,	૬૮	૧૬૪		૨	૧૦૯	૮
	,,	૬૯	૧૭૧	ભટ્ટિચર્ચ	૧	૫૩	૧૨૧
	,,	૭૧	૧૭૭, ૧૮૧	ભટ્ટિ ...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૬, ૨૨૭
	,,	૭૨	૧૮૫	ભટ્ટકંકર એચ.	૧	૫૩	૧૧૯
	,,	૭૩	૧૯૧	એમ. પ્રોફેસર			
	,,	૭૪	૧૯૫, ૨૦૦	ભટ્ટસીલ	૩	૨૨૩	૯૦
	,,	૭૫	૨૦૪	ભટ્ટ ...	૧	૫૩	૧૨૧
	,,	૭૬	૨૦૬		૨	૧૦૯	૮, ૧૧
	,,	૭૭	૨૧૧		,,	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
	,,	૮૨	૨૨૪	ભટ્ટ ...	૨	૧૪૯	૫૧
	,,	૮૩	૨૩૧	ભટ્ટા શેરીઆદજી	,,	૧૧૭	૪૦
	,,	૮૪	૨૩૭	દાદાભાઈ			
	,,	૮૮	૨૪૯, ૨૫૭	ભટ્ટભટ	૩	૨૫૨	૭૨, ૭૭
	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૪,	ભટ્ટવર્ણ	,,	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૨૩૦
	,,	,,	૨૬૯		,,	,,	૨૩૧, ૨૩૨
	,,	૯૪	૨૭૬		,,	,,	૨૩૪, ૨૩૫
	,,	૯૫	૨૮૨	ભટ્ટવર્ણ ૨ નો	,,	,,	૨૩૦, ૨૩૨
	,,	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭	ભટ્ટસ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯
	,,	૯૭	૩૦૨	ભટ્ટચિ	,,	૨૨૭	૭, ૮
	,,	૯૮	૩૦૪	ભટ્ટસ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯
	૩	૨૫૬	૮૪	ભટ્ટ દાજી	૧	૮	૧૪
	,,	૪૪	૯૫, ૯૬		,,	૧૫	૩
	,,	૪૪ અ	૯૭		,,	૫૦	૧૦૬
	,,	૫૬	૧૦૦		,,	૭૭	૨૧૦
	,,	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬		,,	૧૦૫	૧૩
	,,	૯૨	૧૧૧		૨	૧૧૪	૨૬
ભટ્ટિ (ભટ્ટ)	૧	૨૮	૪૧		૩	૨૨૦	૭૭
	,,	૨૯	૪૨, ૪૪	ભટ્ટિ ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
	,,	૫૩	૧૨૨	ભટ્ટિસ્વામી	,,	૧૦૯	૮, ૧૧
	,,	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭	ભટ્ટિ ...	૩	૨૩૩ અ	૨૩૧, ૨૩૩, ૨૩૬

અંથ	લેખ	પાનું
ભાડદેવ	૩	૨૩૩ અ ૨૧૫
ભાડારકર.	૧	૭૧ ૧૭૭
આર. છ.	,,	૭૬ ૨૦૫
	,,	૧૦૩ ૯
	૨	૧૦૯ ૪, ૫
	,,	૧૧૪ ૨૪, ૨૫
	,,	૧૧૬ ૩૪, ૩૬
	,,	૧૧૮ ૪૭
	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨
	,,	૧૫૬ ૭૦
	૩	૨૩૨ ૭૮
	,,	૨૩૮ બ ૨૪૭
ભાડારકર. ડી.	૧	૨ ૧૭, ૧૮
આર.	,,	૨૭ ૩૬
	,,	૩૬ ૫૯
	,,	૫૧ ૧૧૧, ૧૧૩
	,,	૫૩ ૧૧૯
	,,	૬૨ ૧૪૦
	,,	૭૦ ૧૭૫
	,,	૮૧ ૨૨૨
	,,	૯૨ ૨૬૨
	,,	૧૦૭ ૧૬
	૨	૧૨૫ ૪૧
	,,	૧૨૭ ૭૩
	,,	૧૩૦ ૯૪
	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨
	,,	૧૩૫ ૧૩૭
	,,	૧૩૮ ૧૨
	૩	૨૨૦ ૭૭
	,,	૯૨ ૧૧૧
	,,	૧૨૫ બ ૧૨૦
	,,	૧૨૫ ક ૧૩૭
	,,	૧૩૦ અ ૧૪૩, ૧૪૫
	,,	૧૪૪ અ ૧૫૯
	,,	૧૪૮ ક ૧૬૮
	,,	૧૪૯ અ ૧૭૧
	,,	૧૫૭ ક ૧૮૮
	,,	૨૩૩ અ ૨૨૯, ૨૩૧
	,,	૨૩૮ અ ૨૩૭
	,,	૨૪૧ બ ૨૫૩

અંથ	લેખ	પાનું
ભાડારકર	૨	૧૩૦ ૯૪
શ્રીધર આર.		
ભાણુ ...	૩	૨૩૮ અ ૨૩૮
ભાણુ જોડવો	,,	૨૨૨ અ ૨૧૩
ભાદ ...	૧	૬૫ ૧૫૦, ૧૫૪
ભાનુ ...	,,	૫૩ ૧૨૨
	૩	૨૨૨ અ ૨૧૩, ૨૧૪
ભાનુદેવ ...	,,	૨૨૭ ૭, ૮
ભાનુ ભટ્ટ	૨	૧૨૩ ૨૮, ૩૨, ૩૫
ભાનુ (જી) શક્તિ	૩	૨૩૧ ૧૪, ૧૭
ભાભ ...	૨	૧૬૩ ૧૦૨
ભાચિભટ્ટ ...	૧	૧૦૨ ૫
ભાચિસ્વામિનુ	,,	,, ૫ ૬
ભાચ્ય ...	,,	૧૦૨ ૫
ભારતી નારાયણ	૨	૧૪૩ ૨૫
ભાર્ગવ	૩	૨૩૯ ૫૪
ભાવ ...	૧	૬૫ ૧૫૧, ૧૫૪
	૩	૨૨૪ ૯૬
ભાવબૃહસ્પતિ	૨	૧૫૫ ૬૦, ૬૨, ૬૫
	,,	૨૦૪ ૧૬૭, ૧૬૯
	૩	૨૩૫ ૨૯
ભાવશંકર	,,	૨૫૨ ૮૧
ભાવામિ	,,	,,
ભાસ્કર આચાર્ય	૨	૧૫૫ ૬૭
	૩	૨૩૪ ૨૭
	,,	૧૪૪ ક ૧૬૪, ૧૬૫
ભાસ્કર નાયક	,,	૨૩૯ અ ૨૫૦, ૨૫૧
ભિરવક	૧	૧૬ ૩
ભિવડેશ્વર	૩	૨૪૧ બ ૨૫૩
ભીમ ૧ લો	૨	૧૩૭ ૩, ૫, ૬
સોલંકી	,,	૧૩૯ ૧૫, ૧૬
	,,	૧૪૦ ૧૭
	,,	૧૪૧-૪૨ ૧૮, ૨૧, ૨૨,
	,,	,, ૨૪, ૨૫
	,,	૧૪૭ ૩૮, ૩૯
	,,	,, ૪૧, ૪૫
	,,	૧૫૪ ૫૮, ૫૯
	,,	૧૫૫ ૬૧, ૬૨
	,,	૧૫૮ ૭૮
	,,	૧૬૦ ૮૫, ૮૮

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું		
બીમ ૧ લો સોલંકી	૨	૧૬૨	૬૬, ૬૯	બીમ ૨ નો સોલંકી	૨	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪		
	,,	૧૬૩	૧૦૨		,,	૨૦૪	૧૬૬, ૧૬૮,		
	,,	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬		,,	,,	૧૭૦		
	,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯		,,	૨૦૬	૧૭૧, ૧૭૪		
	,,	૧૬૮	૧૩૬		૩	૨૦૬	૩		
	,,	૧૭૦	૧૪૨		,,	૨૧૬	૫૪, ૫૭		
	,,	૧૮૬	૧૫૧		,,	૨૧૮	૬૫		
	,,	૨૦૧	૧૫૯		,,	૨૪૩	૬૧, ૬૩, ૬૫		
	,,	૨૦૨	૧૬૨		,,	૨૫૬	૮૪		
	,,	૨૦૬	૧૭૧		,,	૧૪૮ અ	૧૬૬		
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૭,		,,	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૪		
	,,	,,	૧૫૮		,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫		
	,,	૧૪૪ ક	૧૬૨		,,	૧૫૭ ક	૧૮૭, ૧૮૮,		
	,,	૧૪૯ બ	૧૭૪		,,	,,	૧૮૯, ૧૯૦		
	,,	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧		,,	૧૫૭ ઈ	૧૯૧		
	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫		,,	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪		
	,,	૧૪૩ અ	૧૯૮		,,	૧૪૩ બ	૧૯૮		
	,,	૧૪૪ ઈ	૧૯૯		,,	૧૬૪	૨૦૮		
	,,	૨૩૮ બ	૨૪૭		,,	૨૨૦ અ	૨૧૧		
	બીમ ૨ નો સોલંકી	૨	૧૩૬		૧૪૭	બીમ૩ (ભિમદ)	,,	૨૨૪	૬૨, ૬૫
,,		૧૩૭	૩, ૬, ૭, ૮	,,	૨૩૩ અ		૨૨૯		
,,		૧૩૮	૧૨	બીમશિંહ	,,		૨૧૭	૬૦, ૬૨	
,,		૧૪૩	૨૫, ૨૬		,,		૨૨૫	૬૮, ૧૦૦	
,,		૧૫૮	૭૮, ૭૯, ૮૦		બીમા ...		,,	૨૨૩ અ	૨૧૬
,,		૧૫૯	૮૧, ૮૩, ૮૪	૨			૧૫૮	૭૯, ૮૦	
,,		૧૬૦	૮૫, ૮૮	,,			૧૩૭	૩, ૪	
,,		૧૬૧	૮૯, ૯૧, ૯૩	ભુવનાદિત્ય	,,		૨૩૩ અ	૨૩૬	
,,		૧૬૨	૯૪, ૯૭, ૯૯		૧		૭૭	૨૧૦, ૨૧૪	
,,		૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૩,		૨		૧૩૭	૫	
,,		,,	૧૦૫	ભૂપા (રાજપુત્રી દ્વલક)	૧		૭૨	૧૮૪	
,,		૧૬૪	૧૧૦, ૧૧૧		,,		૭૩	૧૯૦	
,,		૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬		ભૂવડ (ભરાજ, ભૂવડ)		૨	૧૩૭	૪
,,		૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯	ભૂવિરામ			,,	૧૨૧	૧૪, ૧૭
,,		૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨				૩	૧૪૦ અ	૧૫૭, ૧૫૮
,,		૧૬૮	૧૩૪, ૧૩૭		,,		૧૨૫ અ	૧૧૫, ૧૧૬,	
,,		૧૭૦	૧૪૨, ૧૪૪,	ભોગિક	,,		,,	૧૧૬	
,,		,,	૧૪૬		૧		૧૦૩	૮, ૧૧	
,,		૧૮૬	૧૫૧, ૧૫૨,		૨		૧૨૭	૭૩, ૯૦	
,,		,,	૧૫૩	ભોગિક	,,		,,	૧૧૬	
,,	૨૦૧	૧૫૬, ૧૬૦,	૧		૧૦૩	૮, ૧૧			
,,	,,	૧૬૧	૨		૧૨૭	૭૩, ૯૦			

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ભોગિક	૨ ૧૧૧	૧૮, ૧૯
પાલકકુ યાન		
પાલકકુજ્ઞાન	,, ૧૧૨-૧૩	૨૦
ભોગિકપુત્ર	,, ૧૧૭	૪૪
ભોજ ...	,, ૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	,, ૧૩૫	૧૩૮
	,, ૧૪૭	૩૯
	૩ ૨૦૭	૧૬, ૧૭
	,, ૨૨૪	૯૬
	,, ૨૩૪	૨૪, ૨૫
	,, ૨૩૫	૨૮, ૨૯, ૩૩
	,, ૨૩૭	૪૦, ૪૩
	,, ૨૩૮	૪૯
	,, ૨૫૨	૭૨, ૭૭
	,, ૧૫૬ અ	૧૫૪, ૧૫૫
	,, ૨૨૦ અ	૨૧૧, ૨૧૨
	,, ૨૩૩ અ	૨૩૧
	,, ૨૩૮ અ	૨૩૮
	,, ૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૭,
	,, ,	૨૪૮, ૨૪૯
ભોજદેવ	૩ ૧૪૪ ઇ	૨૦૦
ભોટુક ...	,, ૯૨	૧૧૨, ૧૧૩
ભોણકકઅધિર	,, ૨૩૦	૧૧
ભોદલ	૨ ૧૨૦	૮
ભોલા...	,, ૧૬૮	૧૩૮
મ		
મગન મોતીરામ ભટ્ટ ૩	૨૩૭	૪૦
મગા	૧ ૧	૧૨
મગોપદત્ત	,, ૮૩	૨૩૦, ૨૩૪
મક્રસ્વામિન	,, ૭૧	૧૮૦, ૧૮૨
મક્રલરાજ	૩ ૨૩૦ અ	૨૨૪
મકુલ	,, ૨૫૨	૭૯
મણિનાગ	૨ ૧૨૪	૪૦
મણિનાગેશ્વર	૩ ૨૩૮ બ	૨૪૭
મણ્ડલિક	,, ૨૨૫	૯૭, ૯૯
મણ્ડુક	૧ ૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
મતૃશર્મા	,, ૫૩	૧૨૧

અ-૧૪

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
મથનસિંહ	૩ ૨૫૨	૭૯
મદન	૧ ૨	૧૭, ૧૯
	,, ૪	૨૦
	૩ ૨૧૫	૫૦
મદનદેવી	,, ૨૨૫	૧૦૬
મદનપાલ	,, ૨૨૪	૯૫
મદનચલદેવ	,, ૧૫૭ ક	૧૮૭, ૧૮૮,
	,, ,	૧૮૯
મદનસીહ	,, ૨૨૩	૯૦
મદનાદિત્ય	૧ ૮૧	૨૨૨
મધુ ...	૩ ૧૪૪ ઈ	૨૦૦
મધુસૂદન ...	૨ ૧૪૧-૪૨	૧૯, ૨૩, ૨૪
	,, ૧૬૨	૯૮
	૩ ૨૨૩	૮૮, ૮૯
મનેશ્વર	,, ૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૭
મમ્મક	૧ ૧૭	૫, ૭, ૮
	,, ૧૮	૯, ૧૦
	,, ૧૯	૧૨
	,, ૨૦	૧૪, ૧૫
	,, ૨૧	૧૬, ૧૯, ૨૦
	,, ૨૨	૨૨, ૨૩
	,, ૨૩	૨૪, ૨૬, ૨૭
	,, ૨૪	૨૮, ૨૯
	,, ૯૨	૨૬૨
	૩ ૨૬ અ	૯૩, ૯૪
	,, ૯૨	૧૧૨, ૧૧૪
મમ્મટ	,, ૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮
	,, ,	૨૩૯, ૨૪૦,
	,, ,	૨૪૪, ૨૪૫
મયધર	,, ૨૨૩	૮૯
મયનદેવ	,, ૨૩૮ અ	૨૩૯
મરશી	,, ૨૨૨	૭૯
મલ્લ	,, ૨૫૬	૮૫, ૮૭
	,, ૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪
મલ્લદેવ	૨ ૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩,
	,, ,	૧૨૪, ૧૨૭,
	,, ,	૧૨૯, ૧૩૨
	,, ૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭
	,, ૧૬૯	૧૪૧

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
મહાદેવ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૮	મહાદેવમ્	૨	૧૩૫	૧૩૭, ૧૪૩
	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૧૫૭,	મહાનંદ	૩	૨૫૬	૮૫, ૮૭
	,,	"	૧૫૮	મહાધિક	,,	૨૫૨	૭૭
	૩	૨૦૬	૪, ૭, ૯,	મહાવીર	,,	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	,,	"	૧૨		,,	૨૦૮	૨૬
	,,	૨૦૭	૧૪, ૧૭		,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૨૦૮	૨૧		,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	,,	૨૦૯	૨૬		,,	૨૧૨	૩૮, ૪૦
	,,	૨૧૦	૩૦		,,	૨૪૪	૬૭
	,,	૨૧૧	૩૨, ૩૫		,,	૨૫૧	૭૦
		૨૧૨	૩૭, ૩૮, ૩૯		,,	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
	,,	"	૪૦, ૪૧	મહાસેન	૧	૧૦૨	૪, ૭
મહાવાદિન	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧	મહિંદક	૩	૨૩૬	૩૭, ૩૯
મહિકાજીન	૨	૧૬૭	૧૨૨	મહિપાક	,,	૨૫૫	૮૩
મહિનાથ	૧	૧૪	૬	મહિપરામ	૨	૧૪૩	૨૭
	૩	૨૨૨	૮૧	મહીચંદ્ર	૩	૨૫૦	૭૦
	,,	૨૫૦	૭૦	મહીધર (મદ)	૨	૧૧૪	૨૫, ૨૭,
	,,	૧૫૭ ક	૧૮૯		,,	"	૨૮, ૨૯
મહાજી	,,	૨૧૮	૬૫		,,	૧૧૫	૩૦, ૩૨
મહાજીસીંહ	૩	૨૨૩	૮૯		,,	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯,
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૬		,,	"	૨૨, ૨૩,
મહાતરદાસ	૧	૭૧	૧૮૦		,,	"	૨૪
મહાધરાઉ	૨	૧૬૮	૧૩૯	મહીપાલ	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
મહામદ મઝની	૩	૧૫૫ બ	૧૮૦		,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
	,,	૨૩૦ બ	૨૪૭		,,	૧૬૨	૯૯
મહામદ લોરી	,,	૧૪૯ બ	૧૭૪		૩	૨૫૦	૭૦
	,,	૧૫૭ ક	૧૮૭		,,	૧૪૮ ક	૧૬૯
મહામદ બેમડો	,,	૨૪૦	૫૮		,,	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫
	,,	૨૨૦ અ	૨૧૧	મહીપાલ રા'	,,	૨૨૫	૯૯
મહામુદ	૨	૧૩૭	૬	મહીપાલ દેવ	,,	૨૩૫	૨૯
	૩	૨૧૪	૪૩		,,	૨૩૬	૩૭, ૩૮
મહામદ ...	,,	૨૩૫	૨૮	મહીશ ...	,,	૨૫૬	૮૫, ૮૭
મહાદેવ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	મહેન્દ્ર ...	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮
	,,	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭	મહેન્દ્રપાલ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
	,,	૧૪૩	૨૬		,,	૧૩૫	૧૩૮
	૩	૧૪૪ અ	૧૫૯		૩	૨૩૪	૨૪
	,,	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૧,		,,	૨૩૫	૨૮, ૨૯, ૩૩
	,,	"	૧૭૨		,,	૨૩૭	૪૦, ૪૩
	,,	૧૪૪ ક	૧૬૪, ૧૬૫				
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૫				

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		
મહેન્દ્રસૂરિ	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૮,	માધવ ...	૨	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫
	,,	,,	૧૩૩		૩	૨૨૫	૯૮
	,,	૧૬૮	૧૩૭		,,	૨૩૭	૪૩
	૩	૨૦૭	૧૫, ૧૭		,,	૨૩૯	૫૭
	,,	૨૦૮	૨૧		,,	૨૫૪	૮૨
	,,	૨૦૯	૨૬		,,	૧૫૭ બ	૧૮૬
	,,	૨૧૦	૩૦		,,	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪
	,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫, ૪૦	માધવરાવ.	૨	૧૩૭	૩
મહેન્દ્રાધુધ	,,	૨૩૪	૨૪, ૨૫	સર, ટી.			
	,,	૨૩૫	૨૯	માધવી	૩	૧૫૬ અ	૧૫૪, ૧૫૫
મહેશ્વર	૧	૬૮	૧૬૭, ૧૬૮	માધવૈરિયપુ	૨	૧૨૨	૨૩
	,,	૭૩	૧૮૯, ૧૯૪	માનદેવસૂરિ	,,	૨૧૩	૪૨
	,,	૮૦	૨૨૧	માનવ્યસ	૧	૧૦૨	૪, ૭
	૨	૧૨૪	૩૮, ૩૯, ૪૦		,,	૧૦૩	૧૦
	,,	૧૨૭	૭૧		,,	૧૦૭	૧૭
મહેશ્વરદામ	૩	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૨૩૨,	મારશલ. સર જોન	૧	૬૮	૧૬૨
	,,	,,	૨૩૫		,,	૬૯	૧૬૯
મહેશ્વરાચાર્ય	,,	૨૩૬	૩૫, ૩૭, ૩૯	માલદેવ ...	૩	૨૧૭	૫૯, ૬૦, ૬૧
માઉ ...	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૪,		,,	૨૧૯ અ	૨૦૯
	,,	,,	૧૨૯		,,	૨૨૫ અ	૨૧૮
	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૭	માસમ	,,	૨૩૧	૧૬, ૧૭
	,,	૨૦૬	૪, ૯	મિત્રયશસ	૧	૬૧	૧૩૯
માણિભદ્ર	,,	૧૬૮	૧૩૮	મિત્રશર્મા	૧	૫૮	૧૩૪
માતરાદેવી	,,	૧૬૪	૧૧૧		૩	૫૮	૧૦૨
માત્રાકાલ	૧	૬૪	૧૪૮, ૧૪૯	મિમ્મા	૧	૩૬	૫૯, ૬૦
માત્રાભટ	૨	૧૧૧	૧૮, ૧૯	મિશ્રાણુ	,,	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
માત્રાશ્વર	૧	૧૦૨	૬	મિહિરકુલ	૩	૨૫૬	૮૪
	,,	૧૦૩	૯	મીણુલદેવી	,,	૨૨૫	૧૦૦
માતૃલ ...	૩	૯૨	૧૧૨, ૧૧૩	મુગ્ધતુંગ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
માતૃશર્મા	૧	૭૬	૨૧૯	મુધિગ	૩	૨૫૦	૭૦
માતૃસિંહ	,,	૧૦૨	૬, ૭	મુજ ...	,,	૨૦૭	૧૬
માધવ ...	,,	૨૦	૧૩, ૧૪, ૧૫		,,	૨૩૫	૨૯
	,,	૫૦	૧૦૯, ૧૧૦		,,	૨૩૭	૪૦, ૪૧
	૨	૧૧૪	૨૪, ૨૫,		,,	૨૩૮	૪૯
	,,	,,	૨૭, ૨૮, ૨૯		,,	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૪૦
	,,	૧૧૬	૩૭, ૩૯	મુજંગ	,,	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪
	,,	૧૬૨	૯૭, ૯૮,	મુઝફર	,,	૨૪૦	૫૮
	,,	,,	૯૯, ૧૦૦				

	અંક	લેખ	પાનું
મુન્શી દેવી પ્રસાદ	૨	૧૩૮	૧૨
મુલુક ...	,,	૧૪૫	૩૦, ૩૧,
	,,	,,	૩૨, ૩૩
મુળજી ...	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
મૂરા ...	૩	૨૨૩	૯૦
મૂલનેગ	,,	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
મૂલનાથ	૨	૧૩૭	૧૦
મૂલરાજ	૩	૨૧૪	૪૪
	,,	૨૧૫	૪૮, ૫૨
મૂલરાજ ૧ લો	૨	૧૩૭	૩, ૪, ૫,
સોલંકી	,,	,,	૯, ૧૦, ૧૧
	,,	૧૩૮	૧૨, ૧૩, ૧૪
	,,	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૧,
	,,	,,	૨૨, ૨૪
	,,	૧૪૪	૨૮
	,,	૧૪૬	૩૪, ૩૫
	,,	૧૪૭	૩૮, ૩૯,
	,,	,,	૪૧, ૪૫
	,,	૧૫૮	૭૮
	,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	,,	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫
	,,	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
	,,	૧૭૦	૧૪૨
	,,	૧૮૬	૧૫૭
	,,	૨૦૧	૧૫૯
	,,	૨૦૨	૧૬૨
	,,	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૨૩૭	૪૨
	,,	૨૩૯	૫૧
	,,	૧૩૬ અ	૧૫૪, ૧૫૫
	,,	૧૪૯ બ	૧૭૩
	,,	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
	,,	૧૪૩ બ	૧૯૮, ૧૯૯
	,,	૨૨૦ અ	૨૧૧
	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૧
	,,	૨૩૯ ક	૨૫૧

	અંક	લેખ	પાનું
મૂલરાજ ૨ જો	૨	૧૩૭	૭
	,,	૧૫૮	૭૮
	,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	,,	૧૬૩	૧૦૫
	,,	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬
	,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
	,,	૧૭૦	૧૪૨
	,,	૧૮૬	૧૫૧, ૧૫૩
	,,	૨૦૧	૧૫૯, ૧૬૧
	,,	૨૦૨	૧૬૨
	,,	૨૦૪	૧૬૬, ૧૬૮,
	,,	,,	૧૭૦
	,,	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૧૬૭ બ	૧૮૩, ૧૮૪,
	,,	,,	૧૮૫
મૂલવસંતિકા	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩
મૂલેશ્વર	૨	૨૦૬	૧૭૩
	૩	૨૧૬	૫૫, ૫૭
મૂળૂક ...	,,	૨૪૭	૬૮
મેલનાદ	૨	૨૦૪	૧૬૬
	૩	૨૩૩ અ	૨૩૧
મેધાં ...	,,	૨૪૬	૬૮
મેરુતંગ	૨	૧૩૭	૩, ૪, ૫,
	,,	,,	૭, ૯
	,,	૧૪૭	૪૦
	,,	૧૬૭	૧૨૨
	૩	૨૫૦ અ	૨૫૫
મેલિંગ ...	,,	૨૫૬	૮૫, ૮૭
મેહપ ...	,,	૨૩૪	૨૭
મેહર ...	,,	૨૫૬	૮૪
મેત્રક ...	૧	૨૦	૧૩
	,,	૨૧	૧૭, ૨૦
	,,	૨૨	૨૧
	,,	૨૫	૩૦
	,,	૨૬	૩૩
	,,	૪૧	૭૪
	,,	૭૯	૨૧૮
	,,	૮૦	૨૨૦

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
મૈત્રક	૩	૨૫૬ ૪
મૈલ ...	૧	૨૩૩ અ ૨૩૧
મોઢી ...	૩	૧૦૨ ૫
મોષ ...	૩	૨૫૦ અ ૨૫૫, ૨૫૬
મોષાદિત્ય	૨	૨૨૪ ૯૬
મોક્ષાદિત્ય	૨	૨૨૩ ૮૯
મોક્ષાર્ક	૨	૨૧૬ અ ૨૦૪
મૌનિરાશિ	૨	૧૬૧ ૮૯, ૯૦
મંકસ્વામિન	૩	૨૩૨ ૧૯
મંગલરાજ	૨	૨૫૬ ૮૫, ૮૭
મંગલરાજ	૧	૧૦૩ ૯
જયાશ્રય	૨	૧૦૫ ૧૩
	૨	૧૦૬ ૧૪, ૧૫
મંગલશિવ	૨	૧૩૯ ૧૫, ૧૬
મંગલીશ	૩	૨૩૨ ૧૮
મંડલ ...	૨	૨૫૬ ૮૫, ૮૭
મંડલિક આન-	૧	૫૨ ૧૧૫
રેખલ. વિ.	૨	૭૭ ૨૧૦
એન.	૨	૯૩ ૨૬૩
	૨	૯૪ ૨૭૫
	૨	૯૫ ૨૮૦
મંડલીક	૩	૨૫૬ ૮૫
	૨	૧૪૯ બ ૧૭૫
ય		
યતિ ...	૨	૧૩૭ ૮
યશકીર્તિય	૩	૧૫૮ અ ૧૬૩, ૧૬૪
યશદત્તા	૧	૨-૫ ૧૮
(યશોદત્તા)	૨	૪ ૨૦
યશોદેવ	૩	૧૪૯ બ ૧૭૪, ૧૭૬
યશોધન	૨	૨૨૪ ૯૫
યશોધવલ	૨	૧૫૦ ૫૨, ૫૩, ૫૪
	૨	૧૫૪ ૫૭, ૫૮
	૨	૧૬૭ ૧૨૧, ૧૨૬,
	૨	૧૩૧
	૩	૨૦૬ ૩, ૫, ૧૧
	૨	૨૫૬ ૮૫
	૨	૧૪૯ અ ૧૭૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
યશોભદ્ર	૨	૨૫૦ ૭૦
	૨	૨૫૧ ૭૦
યશોવર્મા	૨	૧૩૭ ૫
	૨	૧૪૪ ૨૮
	૨	૧૪૭ ૩૯
	૨	૧૬૭ ૧૨૨
	૩	૧૪૪ અ ૧૫૯
યશોવીર	૨	૨૪૧ અ ૨૫૨, ૨૫૩
યક્ષદાસ	૨	૨૩૫ ૨૮, ૨૯, ૩૨
યક્ષશર્મા	૧	૧૦૨ ૬
યશદત્ત	૨	૭૯ ૨૧૮, ૨૧૯
યશસ્વામિન	૩	૨૩૨ ૧૯
યાજ્ઞેશ્વરરાશિ	૨	૧૬૧ ૮૯, ૯૦, ૯૨
(યોગેશ્વરરાશિ)		
યુગંધર સ્વામિન	૨	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
	૨	૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૭
યુલ(કર્નલ)	૧	૪૫ ૯૦
યુવરાજ ૧ લો	૩	૨૩૫ ૨૮, ૨૯
યોગ (અવનિવર્મા	૨	૨૩૫ ૨૮, ૩૨, ૩૩
૨ જો)		
યોગ ...	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
	૨	૧૨૭ ૭૨
યોગરાજ	૩	૨૩૭ ૪૧, ૪૨,
	૨	૪૪, ૪૭, ૪૮
	૨	૧૪૮ ક ૧૬૮, ૧૬૯
યોગેશ્વર	૨	૧૨૬ ૬૦, ૬૪
	૩	૧૪૪ અ ૧૯૯
	૨	૨૩૮ અ ૨૪૫
યોગેશ્વર રાશિ	૨	૧૬૧ ૮૯, ૯૦, ૯૨
યોગેશ્વરી	૨	૮૯, ૯૦, ૯૨
સામોતિક	૧	૨-૫ ૧૭, ૧૮, ૧૯
	૨	૪ ૨૦
૨		
૨૬ ...	૨	૧૩૦ ૧૦૦
	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૩૫
૨૬૬ ...	૧	૭૯ ૨૧૯
૨૬૭	૨	૧૨૫ ૪૨

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
રણુમહ	,,	૧૦૮	૩	રાજલલેખલ	૨	૧૮૭	૧૫૪
	,,	૧૧૧	૧૮, ૧૯, ૨૦	(શુદ્ધ)			
રણુઓડભાઈ	૧	૨	૧૭	રાજશેખર	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
ઉદયરામ	,,	૧૧	૧૮		,,	૧૩૭	૩, ૮
દિવાન બહાદુર					,,	૧૪૭	૪૦
રણુવિમહ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૧૨૮,	રાજ્યપાલ	૨	૧૫૦	૫૨
	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૫	રાજાદિત્ય	,,	૧૨૪	૪૦
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧	રાજદેવ	૩	૨૨૪	૯૬
	,,	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯,		,,	૧૪૪ ઈ	૨૦૦
	,,	,,	૧૫૨	રાજી ...	૨	૧૩૭	૪, ૫, ૯,
રણુસિંહ	૩	૨૪૫	૩૭		,,	,,	૧૧
રણુદેવી	૨	૧૩૫	૧૩૯		,,	૧૩૮	૧૨
રણુવલોક	,,	૧૩૦	૯૫	રાજ્યગિ	,,	૧૬૮	૧૩૮
રતરાજ	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	રાજ્યક ...	,,	૧૬૫	૧૧૪
રતન ...	૩	૨૨૩	૯૦		૩	૨૧૪	૪૪
	,,	૨૨૪	૯૪, ૯૬		,,	૨૪૦	૫૮
રતનપાલ	૨	૧૬૨	૯૭		,,	૨૪૭	૬૮
	૩	૨૫૦	૭૦	રાજ્યપ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૯
રત્ન ...	,,	૨૧૮	૭૨	રાજ્યપ	,,	૧૨૭	૭૩
રત્નપાલ	૨	૧૪૭	૪૦		,,	૧૨૮	૮૦
	,,	૧૬૨	૯૯	રાજ્યગ	,,	૧૫૨	૫૬
રત્નસિંહ	,,	૧૬૮	૧૩૭		,,	૧૫૩	,,
રત્નસુત:	૩	૨૧૮	૬૯		,,	૧૬૮	૧૩૭
રત્ના ...	,,	૨૨૪	૯૬	રાજ્ય ...	૩	૨૦૭	૧૫, ૧૭
રત્નાદિત્ય	૨	૧૫૫	૬૭		,,	૨૦૮	૧૯, ૨૧
રયણદેવિ	,,	૧૮૮-૯૨	૧૫૫		,,	૨૦૯	૨૩, ૨૬
રવિકાણુ	૧	૮૫	૨૪૩		,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫
રવિસિંહ	૩	૨૧૯ અ	૨૦૯		,,	૨૧૨	૩૭, ૪૦
રવેચી ...	,,	,,	,,	રામ ...	૧	૧૦૨	૫
રસોવિક	૨	૧૪૩	૨૭	રામક ...	૩	૧ અ	૯૧, ૯૨
રક્ષાદિત્ય	,,	૧૩૦	૯૪	રામકીર્તિ	૨	૧૪૫	૩૪, ૩૭
રાધસુ મી.	,,	૧૨૨	૧૮	રામચંદ (આચાર્ય)	૨	૨૪૯ અ	૨૫૨, ૨૫૩
	,,	૧૨૩	૨૮	રામચંદ્ર	૨	૧૩૭	૭
રાહલ	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	રામદેવ ...	,,	૧૬૭	૧૨૧, ૧૩૧
રાધવ ...	,,	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬		૩	૨૦૬	૫, ૧૦
રાજપાલ (ભાભા)	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬		,,	૨૧૭	૬૦, ૬૨
રાજરાજ	,,	૧૩૩-૩૪	૧૩૧		,,	૨૨૪	૯૧
				રામશર્મન	૧	૧૦૨	૫
				રામિલ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
રાયપાલ	૩	૧૫૫ અ ૧૭૮, ૧૭૯
રાહડા ...	૨	૧૬૮ ૧૩૮
રાવણુ ...	,,	૧૩૦ ૯૬
રાસલહિ	,,	૧૬૮ ૧૩૮
રાહડ (રાહદ)	૩	૨૨૪ ૯૩, ૯૫
રાહપ	,,	૧૨૫ બ ૧૨૨
રકનદીન	,,	૨૧૭ ૬૦, ૬૨
રમિ ...	,,	૨૩૮ અ ૨૩૭
રદ ...	૨	૧૪૩ ૨૭
	૩	૫૯ અ ૧૦૫, ૧૦૮
રદગોપ	૧	૪૦ ૬૯, ૭૨
રદધોપ	,,	,,
રદદામન	,,	૧ ૧
	,,	૨-૫ ૧૭, ૧૮,
	,,	, ૧૯, ૨૦
	,,	૬ ૭, ૮, ૯,
	,,	, ૧૦, ૧૧
	,,	૭ ૧૨, ૧૩
	,,	૮ ૧૪, ૧૫
	,,	૧૫ ૩
	૩	૬ અ ૯૧
રદાદિત્ય	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
	,,	૧૧૦ ૧૩, ૧૬, ૧૭
	,,	૧૪૧-૪૨ ૧૯, ૨૨,
	,,	, ૨૩, ૨૪
રદધર ...	૧	૨૪ ૨૮, ૨૯
	,,	૨૬ ૩૨, ૩૪, ૩૫
	૩	૨૬ અ ૯૩
રદધ્વતિ	૧	૭ ૧૨, ૧૩
	,,	૪૨ ૮૨, ૮૪
રદશર્માન	,,	૫૮ ૧૩૪
	૩	૫૮ ૧૦૨
રદસિંહ ૧ લો	૧	૨ ૧૭
(મહાસત્રપ)	,,	૭ ૧૨, ૧૩
	,,	૮ ૧૪, ૧૫
	,,	૯ ૧૬
	,,	૧૦ ૧૭
	૩	૬ અ ૯૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
રદસિંહ ૨ જો	૩	૬ અ ૯૧
રદસરિ	૨	૧૫૫ ૬૪, ૬૮
રદસેન ૧ લો	૧	૮ ૧૪, ૧૫
	,,	૧૧ ૧૮
રદસ્વામિન	૩	૨૩૨ ૧૯
રપનારાયણુ	,,	૨૧૬ ૫૫, ૫૭
	,,	૧૪૪ ક ૧૬૧
રપા ...	,,	૨૫૬ ૮૫, ૮૭
રપાદેવી	૨	૧૭૧-૮૫ ૧૫૦
રપિણિ	૩	૨૧૯ બ ૨૧૦
રેડીમની સર કાવ-	૨	૧૧૭ ૪૦
સજી જહાંગીર		
રેયેથ ...	,,	૧૨૨ ૨૩
રેવ ...	૧	૫૦ ૧૦૯, ૧૧૦
	૨	૧૦૯ ૧૨
	,,	૧૧૨-૧૩ ૨૦, ૨૩
	,,	૧૧૪ ૨૬
	,,	૧૧૬ ૩૭, ૩૯
	,,	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
રેવનશો લેફ,	૩	૨૩૦ અ ૨૨૩
કર્નલ, ડબ્લ્યુ,		
રેવન્ટ ...	,,	૨૨૨ અ ૨૧૩
રેવસમ	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
રેવાદિત્ય	,,	૧૧૫ ૩૦, ૩૩
રેવાધ્યક	૩	૨૨૭ ૮
રેવાસ્વામિન	,,	૨૩૨ ૧૯
રેવિસર (રવીશ્વર)	૨	૧૨૦ ૩, ૫, ૮
રોધ ...	૧	૪૧ ૭૫
રોત્તમિત્ર	,,	૧૮ ૯, ૧૦
રોથ ...	૩	૨૨૯ ૨૨૦
રોહિણી	૨	૧૬૩ ૧૦૨, ૧૦૩,
	,,	, ૧૦૮
રોપ્યશર્મા	૧	૮૫ ૨૪૩
રો		
રોકુટિ ...	૨	૧૨૪ ૩૮, ૪૦
રોકુલિય	૩	૨૨૨ ૮૧
રોપમણુ	૨	૧૬૮ ૧૩૯

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અખમ ...	૩	૧૪૪ ધ	૧૯૯
અકુ. ટી. કે,	૧	૪૧	૭૫
અસ્થ: ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
અભિતાદેવી	,,	૧૬૭	૧૨૩, ૧૩૧
	,,	૧૭૧-૮૫	૧૪૯
	,,	૧૮૬	૧૫૪
	૩	૨૦૬	૬, ૧૧
	,,	૨૦૭	૧૪, ૧૫,
	,,	,,	૧૭, ૧૮
	,,	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	,,	૨૦૯	૨૬
	,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૨૧૧	૩૨, ૩૩,
	,,	,,	૩૫, ૩૬
	,,	૨૧૨	૩૭, ૪૦
અસ્થિય	,,	૨૩૮ અ	૨૪૭
અસ્થુવ ...	,,	૨૩૩ અ	૨૩૪, ૨૩૬
અસ્થોપાખ્યાય	,,	૨૩૭	૪૧, ૪૫,
	,,	,,	૪૭, ૪૮
અવધુમસાદ	૨	૧૩૭	૭, ૮
	,,	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૫,
	,,	,,	૧૩૦
	,,	૧૬૮	૧૩૪, ૧૩૭
	૩	૨૦૬	૫, ૧૦
	,,	૨૦૭	૧૪, ૧૬,
	,,	,,	૧૭, ૧૮
	,,	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૨૧૧	૩૨, ૩૫
	,,	૨૧૨	૩૭, ૪૦, ૪૧
	,,	૨૧૫	૪૬, ૫૧
	,,	૨૧૮	૬૪, ૬૫
	,,	૨૨૫	૯૭, ૯૮,
	,,	,,	૧૦૦
	,,	૨૨૬	૧૦૩, ૧૦૪,
	,,	,,	૧૦૫, ૧૦૬
	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩
અપમાદેવી	૨	૧૮૮-૯૨	૧૫૫

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અહધ ...	૩	૨૩૯ ક	૨૫૧
અક્ષમણુ ...	૧	૬૮	૧૬૮
	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮
અક્ષમણુનાયક	,,	૨૩૯ અ	૨૫૦, ૨૫૧
અક્ષમી ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૧૩૫
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧
	,,	૧૩૬	૧૪૯, ૧૫૨
	,,	૧૬૩	૧૦૨
	૩	૨૧૮	૭૧, ૭૨
	,,	૨૫૦	૭૦
અક્ષમીધર	૨	૧૫૫	૬૪, ૬૮
	,,	૧૬૧	૯૧
	,,	૧૫૫ અ	૧૭૮, ૧૭૯
અક્ષમીવર્મન	,,	૧૬૭	૧૨૨
આખણુ ...	,,	૧૬૮	૧૩૯
આખા ...	૩	૨૫૪	૮૨
આટયામન	,,	૨૩૨	૧૯
આડાણુ	,,	૨૧૯	૭૪, ૭૬
આભદરિલ્લક	૧	૮૫	૨૪૩
આલા ...	૨	૧૪૩	૨૬, ૨૭
આલિગ ...	૩	૨૩૯ ક	૨૫૧
આવણુશર્મા	,,	૨૨૫	૯૭, ૧૦૧,
આવણુશિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૭,
	,,	,,	૧૨૮, ૧૩૨,
	,,	,,	૧૩૩
	૩	૨૦૬	૭, ૧૨
	,,	૨૧૨	૩૯, ૪૧
આશા ...	૨	૧૬૨	૯૮
આસડ ...	૩	૧૪૪ ધ	૨૦૦
આખ્યાદિત્ય	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
લીલા ...	,,	૧૬૮	૧૩૭
લીલાદેવી	,,	૧૩૭	૪
	,,	૧૬૦	૮૬, ૮૮
લીલુકા ...	,,	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
	,,	૧૭૧-૮૫	૧૪૮
	૩	૨૦૬	૭

લુણિગ ...	અંથ	લેખ	પાનું
	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩,
	"	"	૧૨૪, ૧૨૭,
	"	"	૧૨૯, ૧૩૨
	૩	૨૦૬	૪, ૭, ૯,
	"	"	૧૨
	"	૨૦૭	૧૪, ૧૭
	"	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	"	૨૦૯	૨૬
	"	૨૧૦	૩૦
	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫
	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦, ૪૧
	"	૨૨૪	૯૧, ૯૪
લુદ્ધ ...	૩	૪૪ અ	૯૮, ૯૯
લુદ્ધક ...	૧	૫૩	૧૨૧
લુણપસાક(જ)	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૦, ૭૧
(લવણપ્રસાદ	"	૧૬૫	૧૧૪, ૧૧૬
લોણપસાય	"	૧૭૦	૧૪૩, ૧૪૬
લુણપસા(જ)	"	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
	"	૨૦૨	૧૬૩
	"	૨૦૬	૧૭૨, ૧૭૪
	૩	૨૧૬	૫૫, ૫૭
	"	૨૧૮	૬૫
લુણસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
	"	૧૬૮	૧૩૪, ૧૩૫,
	"	"	૧૩૭, ૧૪૦
	"	૧૬૯	૧૪૧
	"	૧૬૩-૨૦૦	૧૫૬, ૧૫૭
	૩	૨૦૬	૭
	"	૨૧૭	૬૧, ૬૨
લુક્ષ ...	૨	૧૬૩	૧૦૨
લોહસ્વામિન	૩	૨૩૨	૧૯
લ્યુડસ પ્રોફેસર	૨	૧૬૭	૧૨૦
એચ.	"	૧૬૮	૧૩૪
	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫
	"	૧૯૪-૨૦૦	૧૫૬
	"	૨૦૩	૧૬૫

અ-૧૫

વ	અંથ	લેખ	પાનું
વલિલદેવી	૨	૧૮૮-૬૨	૧૫૫
વલિલેશ્વર	૩	૨૧૭	૬૧, ૬૨
વળલદેવ	૨	૧૩૦	૯૬
વટેશ્વર ...	"	૧૩૮	૧૨
	"	૧૩૯	૧૫, ૧૬
	"	૧૪૦	૨૭
	"	૧૪૧-૪૨	૨૩
	"	૧૪૩	૨૫, ૨૭
	"	૧૫૯	૮૩, ૮૪
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૭, ૧૫૮
વણુરા ...	"	૨૪૬	૬૮
વતક ...	૧	૭૧	૧૭૯
વત ...	"	૧૦૨	૫
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
વતભટ્ટિ	૧	૫૨	૧૧૫, ૧૧૮
(વશભટ્ટિ)	"	૫૩	૧૨૨
	"	૫૪	૧૨૩
	"	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
	"	૬૦	૧૩૬
	"	૬૧	૧૩૯
	"	૬૩	૧૪૭, ૧૪૮,
	"	"	૧૪૯
	"	૬૫	૧૫૧, ૧૫૫.
	"	૬૭	૧૬૦, ૧૬૧
	"	૬૮	૧૬૩, ૧૬૭,
	"	"	૧૬૮
	"	૬૯	૧૭૪
	"	૭૦	૧૭૬, ૧૮૦,
	"	"	૧૮૩
	"	૭૩	૧૯૪
	૩	૫૬	૧૦૦, ૧૦૧
	"	૫૮	૧૦૨
	"	૫૯	૧૦૩, ૧૦૪
વતસ ...	૧	૫૩	૧૨૧
	"	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
વતસ પંડિત	૩	૨૬ અ	૯૩
માધો સ્પર્ય			

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
વત્સરાજ	૨	૧૨૧	૧૪, ૧૫,	વર્ધમાન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	"	"	૧૭, ૨૧, ૨૫		"	૧૮૩-૨૦૦	૧૫૮
	"	૧૩૦	૮૫, ૮૬,	વલ્લભદેવી	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૮
	"	"	૧૦૪	વલ્લભ ...	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૩
	૩	૨૩૮	૫૩, ૫૬	વલ્લભ	"	૨૩૧	૧૦૬
	"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	વલ્લભ ...	"	૧૩૭	૩
	"	૨૩૩ અ	૨૩૧, ૨૩૫	(સોલંકી)			
વત્સુવ ...	"	"	૨૩૧, ૨૩૪,	વલ્લભ અપ	૩	૨૩૧	૧૬, ૧૭
	"	"	૨૩૬	વલ્લભરાજ	૨	૧૩૭	૫
વનપાલ	"	૧૨૫ બ	૧૨૧		"	૧૪૫	૩૮, ૩૯,
વનરાજ	૧	૭૬	૨૦૫		"	"	૪૧, ૪૫
	૨	૧૨૬	૫૪		"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	૩	૨૪૦	૫૮		"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૮
	"	૧૫૭ બ	૧૮૪		"	૧૭૦	૧૪૨
વપ ...	૧	૮૮	૨૫૪, ૨૫૮		"	૧૮૬	૧૫૧
વયજલ	"	૨૨૪	૮૫		"	૨૦૧	૧૫૯
વયજલદેવ	૨	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧		"	૨૦૨	૧૬૨
	"	૨૦૨	૧૬૩		"	૨૦૬	૧૭૧
	"	૨૦૬	૧૭૩		૩	૧૫૫ બ	૧૮૧
	"	૨૨૩	૬૦		"	૧૫૭ બ	૧૮૩
	"	૨૨૪	૮૨	વલ્લભરાજ પંડિત ૨	૨	૧૨૫	૪૧, ૪૭
	"	૨૨૬	૧૦૪, ૧૦૬	વલ્લભ ...	૩	૨૪૩	૬૫
	૩	૧૪૮ અ	૧૭૦, ૧૭૨	વલ્લાહિત્ય	"	૨૫૬	૮૫, ૮૭
વયજુહા	૨	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪,	વવ ...	૨	૧૩૨	૧૧૮, ૧૨૧,
	"	"	૧૨૬	વસન્તપાલ	"	૧૫૦	૫૨, ૫૪
	"	૧૮૩-૨૦૦	૧૫૮		૩	૧૫૭ ઈ	૧૮૧, ૧૮૨
	"	૨૦૬	૪, ૬	વસિષ્ઠ	"	૨૨૩ અ	૨૧૫
વરદેવ ...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬	વસુદત્ત	"	૨૬ અ	૮૩, ૮૪
વરાહ ...	૧	૭૧	૧૮૦	વસુબંધુ	૧	૪૫	૬૦
વરાહદાસ ૧ લો	૩	૨૨૮	૬	વસુરાક	"	૧૧	૧૮
	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	વસ્તા ...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
	"	૨૨૮	૨૨૦, ૨૨૧	વસ્તુપાળ	૨	૧૩૭	૭, ૮
વરાહદાસ ૨ જો	"	૨૨૮	૬		"	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩,
	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨		"	"	૧૨૪, ૧૨૫,
	"	૨૨૮	૨૨૦, ૨૨૧		"	"	૧૨૬, ૧૨૭,
વરણ ...	"	૮૨	૧૧૨		"	"	૧૨૮, ૧૨૯,
વર્ધમ ...	"	૨૧૪	૪૪		"	"	૧૩૨, ૧૩૩
વર્ધકિ ...	૧	૪૨	૮૧, ૮૪				

વસ્તુપાત્ર	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
	૨	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭	વાટશર્મ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
	"	૧૬૯	૧૪૧		"	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
	"	૧૮૭	૧૫૪	વાડ	...	"	" " "
	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫	વાડજ	...	૩	૨૦૮
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૧૫૭,	વાડિવાલા	"	૨૪૩	૬૪, ૬૫
	"	"	૧૫૮	વાણિજ્યક ધોષ	૧	૫૭	૧૩૨
	"	૨૦૩	૧૬૫	વાદ	...	"	૧૦૨
૩	૨૦૬	૩, ૪, ૫,		વાધન	...	૨	૧૬૩
"	"	૬, ૭, ૮,		વાધા	...	"	૧૬૮
"	"	૯, ૧૨		વાધૂય	...	૩	૨૨૩ અ
"	૨૦૭	૧૪, ૧૫,		વાનિજ્યક	૧	૧૧	૧૮
"	"	૧૬, ૧૭,		વાપનદેવ	૩	૧૪૪ ક	૧૬૩
"	૨૦૮	૧૯, ૨૦,		વાપલ	...	૨	૧૬૮
"	"	૨૧, ૨૨		વામદેવ	"	૧૫૭	૭૬
"	૨૦૯	૨૩, ૨૪,			૩	૨૧૫	૫૦, ૫૩
"	"	૨૫, ૨૬		વાયુશર્મ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
"	૨૧૦	૨૮, ૩૦			"	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
"	૨૧૧	૩૨, ૩૩, ૪૦		વારિસેણ	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
"	૨૧૨	૩૭, ૪૦, ૪૧			"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
"	૨૧૩	૪૨		વાલડરા	૩	૨૪૩	૬૪, ૫
"	૨૧૫	૪૫		વાલજી	...	૨	૧૪૭
"	૧૨૫ અ	૧૨૧			"	૧૬૮	૧૩૮
"	૨૧૬ અ	૨૦૫		૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫	
વસ્તુશર્મક	"	૬ અ	૯૧, ૯૨	"	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૮	
વસ્ત્રદત્ત	"	૬ અ	૯૧, ૯૨	વાલહરા	૨	૧૬૨	૯૯
વહુડા ...	૨	૧૬૮	૧૨૯	વાલાઉ	"	૧૬૮	૧૩૯
વહુદા ...	"	"	"	વાલાક	૩	૨૪૯	૬૯
વહુદેવ ...	"	૧૬૬	૧૧૯	વાલાઝ્ક	"	૧૩૬ અ	૧૫૪, ૧૫૫
	"	૧૮૬	૧૫૨, ૧૫૩	વાલિગ	"	૨૦૮	૨૦, ૨૨
વાધધણ	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૭	"	૨૦૯	૨૫	
વાકપતિ ૧ લો	૩	૨૩૭	૪૨	વાત્મીક રાશિ	"	૨૨૨	૮૫
	"	૨૩૮	૪૯	વાત્મીકિ	૨	૧૬૧	૯૩
વાકલરાશિ	૨	૧૬૧	૮૯ ૯૦, ૯૨	વાસુદેવ ...	"	૧૪૦	૧૭
વાચા ...	૩	૨૫૬	૮૬, ૮૭	"	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮	
વાજક ...	૧	૧૧	૧૮	૧	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,	
વાજક	૩	૨૦૭	૧૬, ૧૮	"	"	૨૭૪	
	"	૨૦૮	૨૦	"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૬	
	"	૨૦૯	૨૭	૩	૨૩૪	૨૭	
	"	૨૧૧	૩૪				
	"	૨૧૨	૩૯				

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
વાસ્તુનંદિક	૩	૬ અ	૯૧, ૯૨	વિજયાદિત્ય	૩	૧૨૫ બ	૧૨૨
વાહક ...	૨	૨૧૩	૪૨	વિજયાનંદ	,,	૨૨૫	૯૭, ૯૯
	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	વિજ્ઞામ્યા	૨	૧૩૫	૧૩૯
	,,	૧૪૯ અ	૧૭૧	વિઝલદેવી	૩	૨૨૫	૯૯
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૫	વિઝલેશ્વર	,,	,,	૯૭
વાહકઉ	૨	૧૬૮	૧૩૮	વિઠ્ઠુપુદેવભુજ્ય	૨	૧૨૨	૩૨
વાહા ...	,,	,,	૧૩૯	વિઠ્ઠુ દુવે	,,	૧૨૨	૧૯, ૨૩
વાહક ધવલ	૩	૨૩૫	૨૮, ૨૯	વિષ્ણુલ	૧	૭૧	૧૭૯, ૧૮૨
વિક્રમ ...	,,	૨૨૨	૮૭	વિદગ્ધ ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮, ૨૩૯, ૨૪૦, ૨૪૩, ૨૪૪, ૨૪૫
વિક્રમસિંહ	,,	૨૫૨	૭૯		,,	,,	
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૫		,,	,,	
વિક્રમાદિત્ય	૧	૧૦૩	૮, ૯, ૧૦	વિદ્યાનંદ	૩	૨૨૫	૯૯, ૧૦૧
(સત્યાશ્રય	,,	૧૦૪	૧૨	વિદ્યાભૂષણ ડો.	,,	૧૨૫ બ	૧૫૧
પૃથ્વીવલ્લભ)	,,	૧૦૫	૧૩	સતીશ ચંદ્ર			
	,,	૧૦૬	૧૪, ૧૫	વિદ્યારામ	,,	૧૪૪ ઈ	૧૯૯, ૨૦૦
	૨	૧૧૮	૪૭	વિનયાદિત્ય	૧	૧૦૩	૯
વિક્રમાદિત્ય ૧ લો	૩	૨૩૨	૧૯		,,	૧૦૪	૧૨
વિક્રમાક	,,	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮		,,	૧૦૫	૧૩
વિકલ ...	,,	૨૨૪	૯૪		૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
વિઝહરાજ	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦		,,	૧૩૫	૧૩૮
	,,	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮	વિનાયક	૩	૨૧૭	૬૧, ૬૨
વિજયપાલ	,,	૨૫૦	૭૦	વિમલ	,,	૧૪૦ અ	૧૫૬
વિજયરાજ	૧	૧૦૨	૩, ૪, ૭		,,	૨૩૯ ક	૨૫૧
	૨	૧૦૯	૪	વિમલગુપ્ત	૧	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭
	,,	૧૩૭	૪		,,	૮૪	૨૩૬, ૨૪૦
	૩	૨૩૦ અ	૨૨૪	વિમ્બલજ	૨	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
વિજયવર્મા	૨	૧૦૯	૪	વિલ્કિન્સ. સર,	૩	૨૨૨	૭૬
વિજયસિંહ	૩	૨૨૪	૯૫, ૧૦૧	ચાલ્સી			
વિજયસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૨	વિલ્કિન્સ મોનીયર	૨	૧૩૬	૧૫૧
(ગુહિલ)					૩	૨૪૩	૬૫
વિજયસેન	૩	૨૪૦	૫૮		,,	૨૨૯	૨૨૦
વિજયસેન સ્વરિ	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૮,	વિલ્સન પ્રોફેસર	૨	૧૬૧	૮૯
	,,	,,	૧૩૩	એચ. એચ	,,	૧૬૭	૨૦
	,,	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭		,,	૧૬૮	૩૪
	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬	વિશ્વક ...	૩	૨૩૫	૨૮, ૨૯
વિજયાદિત્ય ઉર્ફે	,,	૧૨૧	૯				
નરેન્દ્રભૂમ							

વિશાળદેવ	અંથ	લેખ	પાનું	વિષ્ણુશેષુ	અંથ	લેખ	પાનું
	૨	૧૩૭	૮	વિષ્ણુસિંહ	૩	૨૨૭	૮
	,,	૧૬૭	૧૨૨	વીકિદિન	૧	૩૩	૫૪
	,,	૧૭૦	૧૪૩	વીજદેવ	,,	૪૨	૮૧, ૮૪
	૩	૨૧૪	૪૩, ૪૪	વીરતરમણસિ	૩	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
	,,	૨૧૫	૪૫, ૪૭,	વીરદેવઉ	૧	૬૯	૧૬૯, ૧૭૪
	,,	,,	૫૦, ૫૨	વીરધવજ	૨	૧૬૮	૧૩૮
	,,	૨૧૬	૫૪, ૫૬, ૫૭		૧	૯૫	૨૮૦
	,,	૨૧૭	૫૮		૨	૧૩૭	૭, ૮
	,,	૨૧૮	૬૪, ૬૫,		,,	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૧,
	,,	,,	૬૬, ૬૭,		,,	,,	૧૨૨, ૧૨૫,
	,,	,,	૭૦, ૭૧		,,	,,	૧૨૮, ૧૩૦
	,,	૨૧૯	૭૩, ૭૪		,,	૧૬૮	૧૩૪, ૧૩૭
	,,	,,	૭૫, ૭૬		૩	૨૦૬	૩, ૫, ૭, ૧૦
	,,	૨૨૦	૭૭		,,	૨૦૭	૧૪, ૧૭
	,,	૨૨૫	૧૦૦		,,	૨૦૮	૧૯, ૨૧, ૨૨
	,,	૨૨૬	૧૦૨, ૧૦૬		,,	૨૦૯	૨૩, ૨૬
	,,	૧૪૪ ક	૧૬૨		,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨, ૨૦૩		,,	૨૧૧	૩૨, ૩૫
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૬		,,	૨૧૫	૪૫, ૪૭, ૫૨
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૬,		,,	૨૧૮	૬૪, ૬૫
	,,	,,	૨૧૭		,,	૨૧૯	૭૩
વિશ્વાખ	૧	૨૩	૨૪, ૨૬		,,	૨૨૪	૯૧, ૯૪
	,,	૩૯	૬૪, ૬૬, ૬૮		,,	૨૨૫	૯૮, ૯૯
	,,	૧૦૨	૫		,,	૨૨૬	૧૦૪, ૧૦૬
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧		,,	૨૨૨ અ	૨૧૬
વિશ્વહત	૩	૨૬ અ	૯૩, ૯૪	વીરનારાયણુ	૨	૧૩૦	૧૦૧
વિશ્વમહલ	,,	૨૨૨	૮૦	વીરપાલ	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
વિશ્વમિત્ર	,,	૨૧૬	૫૫, ૫૭	વીરપુત્ર ...	,,	૪૪ અ	૯૮, ૯૯
વિશ્વેશ્વર રાશિ	૨	૨૦૪	૧૭૦	વીરભદ્ર	૩	૨૧૭	૫૯
વિષ્ણુ ...	,,	૧૪૭	૪૦, ૪૪		,,	૨૧૮	૬૫, ૬૯, ૭૨
	૩	૨૩૭	૪૮	વીરમ ...	૨	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
વિષ્ણુપુત્ર	૧	૯૬	૨૯૫, ૩૦૧		,,	૨૦૨	૧૬૩ ૧૬૪
વિષ્ણુ ભટ્ટ	૨	૧૨૧	૧૩, ૧૭ ૨૩		,,	૨૧૮	૬૪, ૬૫
	,,	૧૩૦	૯૪, ૧૦૨	વીરમદેવ	૨	૧૩૭	૮
વિષ્ણુમિત્ર	૧	૪૭	૯૭, ૯૯	વીરમહત્તમ	૩	૨૩૯ ક	૨૫૧
વિષ્ણુયજ્ઞસ્	,,	૬૧	૧૩૯	વીરમેશ્વર	૨	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧,
વિષ્ણુવધન	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩		,,	,,	૧૬૩, ૧૬૪
વિષ્ણુશમન	૧	૨૩	૨૪, ૨૬, ૨૭	વીરસેન	૧	૪૨	૮૧, ૮૪

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
વીરાક ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	વૈભક ...	,,	૧૪૮ બ	૧૬૭
વીરમ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯	વૈદ્ય. સી. ખી.	,,	૨૩૭	૪૨
વીરેશ્વર	૩	૨૧૫	૪૭		,,	૧૩૦ અ	૧૪૪
વીરહલ દેવ	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧		,,	૧૪૯ બ	૧૭૩
વીવીક ...	,,	૨૫૧	૭૦	વૈદ્યનાથ	,,	૨૧૫	૪૫, ૫૩
વીસલ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯		,,	૨૨૨	૮૪, ૮૫
વીસલકિ	,,	,,	૧૩૮		,,	૧૪૪ ઇ	૧૯૯
વીહલલુ	૩	૨૫૧ બ	૨૫૮	વૈરભટ ...	૧	૭૩	૧૯૦
વુડહાકિસ મેજર	૧	૫૭	૧૨૯	વૈરિસિંહ	૩	૨૩૭	૪૧, ૪૨,
સી. એસ					,,	,,	૪૪, ૪૮
જ્ઞલાલ કાળી-	૩	૨૧૮	૬૪		,,	૨૫૨	૭૩, ૭૮
દાસ શાસ્ત્રી				વૈશ્યગુપ્ત	૧	૬	૧૦
વેંકુચ રાવ	૧	૧૭	૫	વોગેલ. ડો.	,,	૪૧	૭૪
બહાદુર વિ.	,,	૨૩	૨૪	વોટસન મેજર	,,	૭	૧૨
	,,	૨૬	૩૨	જે. ડબ્લ્યુ	,,	૧૯	૧૧
	,,	૪૧	૭૪		,,	૩૮	૬૨
	,,	૫૧	૧૧૧		,,	૮૪	૨૩૬
	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૬		,,	૮૬	૨૪૫
	૩	૨૩૦	૧૦, ૧૧		૨	૧૩૭	૩
વેંગીનાથ	૨	૧૨૨	૨૬		૩	૨૨૭	૩
વેજલ રાજલ	,,	૧૯૭	૧૫૪		,,	૨૩૩	૨૧
વેણીલાલ(દાસ)	,,	૧૪૭	૪૦, ૪૪		,,	૨૩૬	૩૫
વેદગર્ભરાશિ	,,	૧૬૬	૧૧૮, ૧૧૯	વોધન ...	૨	૧૨૧	૯
	,,	૧૭૦	૧૪૩	વોસરિઉ	,,	૧૬૮	૧૩૯
	,,	૧૮૬	૧૫૨, ૧૫૩	વોસરિન	,,	૧૬૦	૮૭, ૮૮
	,,	૨૦૧	૧૬૦	વોહડી ...	,,	૧૬૮	૧૩૯
	,,	૨૦૨	૧૬૩, ૧૬૪	વોહિથઉ ...	,,	,,	,,
	,,	૨૦૬	૧૭૩, ૧૭૪	વ્યાધસેન	૧	૧૩	૪
વેદશર્મા	૩	૨૫૨	૭૫, ૮૧		,,	૧૪	૬, ૭, ૮
વેદાધક્ષા	૨	૧૬૨	૯૮				
વેજપ ...	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૩૩,	શ			
	,,	,,	૧૩૬	શકિતકુમાર	૩	૨૫૨	૭૮
વેસ્ટર ગાર્ડ	૧	૧૫	૩	શચિ ...	,,	૨૦૭	૧૮
એન. એલ.				શતયોગેશ્વર	,,	૨૩૮ અ	૨૩૯
વૈકુન્ધ ...	૧	૨૭	૩૭	શબરસ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯
વૈજલ ...	૨	૧૫૮	૭૯, ૮૦	શમ્ભ ...	૧	૫૩	૧૨૧
વૈજલદેવ	,,	૧૫૭	૭૩, ૭૪,		૨	૧૨૪	૩૮
	,,	,,	૭૫, ૭૭	શમ્ભન ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૩		,,	૧૦૨	૬

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
શંખટ(શાંખટ)	૧	૬૬ ૨૬૬, ૩૦૧
શહાબુદ્દીન ઘોરી	૩	૧૫૭ બ ૧૮૩
શાકંભરી	૧	૧૪૮ અ ૧૬૬
શાકય ...	૧	૩૪ ૫૭
શાતકથિ	૧	૬ ૭, ૮, ૧૧
	૨	૨૪ ૨૮, ૨૯
શાન્તિપ્રભ સ્વરિ	૩	૨૪૫ ૬૭
શાન્તિભદ્ર સ્વરિ	૨	૨૩૮ અ ૨૩૮, ૨૪૨
શાન્તિસ્વ	૨	૨૩૨ ૧૮, ૨૦
	૩	૨૩૦ અ ૨૨૪
શાન્તિ શર્મા	૧	૨૪ ૨૮, ૨૯
શાન્તિ સ્વરિ	૨	૧૬૭ ૧૨૩, ૧૨૮,
	૩	૧૩૩
	૪	૧૬૮ ૧૩૭
	૫	૨૦૬ ૮
	૬	૨૦૭ ૧૫, ૧૭
	૭	૨૦૮ ૨૧
	૮	૨૦૯ ૨૬
	૯	૨૧૦ ૩૦
	૧૦	૨૧૧ ૩૩, ૩૫, ૪૦
શાસ્ત્ર	૩	૨૦૭ ૧૭
	૪	૨૦૮ ૨૧
	૫	૨૧૦ ૩૦
	૬	૨૧૧ ૩૩, ૩૫
	૭	૨૧૨ ૩૮, ૪૦
શાલિગ	૨	૧૪૮ ૪૯, ૫૦
	૩	૧૬૮ ૧૩૭
શાસ્ત્ર	૨	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
શાસ્ત્રી દુર્ગાશંકર	૩	૧૪૬ અ ૧૫૪
શાસ્ત્રી વૃન્દાવલ	૨	૨૧૮ ૬૪
કાળીદાસ		
શાહવાહન	૨	૨૩૮ બ ૨૪૬
	૩	૨૪૯ ૨૪૭, ૨૪૮
શિવદેવ ...	૨	૨૨૭ ૭, ૮
શિવદેવાચાર્ય	૨	૨૩૬ ૩૫, ૩૬, ૩૯
શિવમાર	૨	૧૨૫ બ ૧૨૨
શિવરાજ	૨	૧૩૮ ૧૨, ૧૩, ૧૪
	૩	૨૩૦ અ ૨૨૬, ૨૨૮

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
શિવાદિત્ય	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
શીલાદિત્ય ૧ લો	૧	૪૯ ૧૦૪
(વલ્લભી	૨	૫૧ ૧૧૧, ૧૧૩,
ધર્માદિત્ય)	૩	૧૧૪
	૪	૫૨ ૧૧૫, ૧૧૭
	૫	૫૩ ૧૧૯, ૧૨૦
	૬	૫૪ ૧૨૩
	૭	૫૫ ૧૨૫, ૧૨૬
	૮	૫૬ ૧૨૮
	૯	૫૭ ૧૨૯, ૧૩૦,
	૧૦	૧૩૨
	૧૧	૫૮ ૧૩૪
	૧૨	૫૯ ૧૩૫
	૧૩	૬૦ ૧૩૬, ૧૩૮
	૧૪	૬૧ ૧૩૯
	૧૫	૬૨ ૧૪૨
	૧૬	૬૩ ૧૪૫
	૧૭	૬૪ ૧૫૩
	૧૮	૬૫ ૧૫૬
	૧૯	૬૬ ૧૫૮
	૨૦	૬૭ ૧૬૩, ૧૬૫
	૨૧	૬૮ ૧૭૨
	૨૨	૬૯ ૧૭૫
	૨૩	૭૦ ૧૭૮, ૧૮૧
	૨૪	૭૧ ૧૮૫
	૨૫	૭૨ ૧૮૨
	૨૬	૭૩ ૧૮૬, ૧૮૮,
	૨૭	૨૦૨
	૨૮	૭૪ ૨૦૪, ૨૦૫
	૨૯	૭૫ ૨૦૬, ૨૦૮
	૩૦	૭૬ ૨૧૧, ૨૧૩
	૩૧	૮૨ ૨૨૫
	૩૨	૮૩ ૨૩૧, ૨૩૩
	૩૩	૮૪ ૨૩૭, ૨૩૯
	૩૪	૮૫ ૨૪૬
	૩૫	૮૬ ૨૫૦, ૨૫૧,
	૩૬	૮૭ ૨૫૭
	૩૭	૮૮ ૨૬૩, ૨૬૪,
	૩૮	૮૯ ૨૬૬, ૨૭૦,
	૩૯	૯૦ ૨૭૨

શ્રીલાદિત્ય ૧ શ્રે	અંક	લેખ	પાનું	શ્રીલાદિત્ય ૩ શ્રે	અંક	લેખ	પાનું
(વલભી	૧	૬૪	૨૭૫, ૨૭૬	(વલભી)	૧	૮૫	૨૪૨, ૨૪૩,
ધર્માદિત્ય)	,,	૬૫	૨૮૨	,,	,,	,,	૨૪૪
	,,	૬૬	૨૮૬, ૨૮૭,	,,	૮૬	૨૪૫	
	,,	,,	૨૮૭	,,	૮૭	૨૪૬, ૨૪૭	
	,,	૬૭	૩૦૨	,,	૮૮	૨૫૩, ૨૫૪	
	,,	૬૮	૩૦૫	,,	૮૯	૨૬૩, ૨૬૭,	
૩	૫૪	૧૦૦, ૧૦૧		,,	,,	૨૭૩	
,,	૫૮	૧૦૨		,,	૯૦	૨૭૬	
,,	૫૯	૧૦૩, ૧૦૪		,,	૯૧	૨૮૬	
,,	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬		શ્રીલાદિત્ય ૪ શ્રે	૧	૮૮	૨૪૮, ૨૫૩,
,,	૬૬	૧૦૬, ૧૧૦		વલભી	,,	,,	૨૫૫
,,	૬૭	૧૧૧		,,	૮૯	૨૫૬	
શ્રીલાદિત્ય ૨ શ્રે	૧	૬૧	૧૩૬	,,	૯૦	૨૬૦	
(વલભી)	,,	૬૮	૧૬૩	,,	૯૧	૨૬૧	
	,,	૭૬	૨૦૫	,,	૯૨	૨૬૨	
	,,	૭૭	૨૧૪	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,	
	,,	૭૮	૨૧૭	,,	,,	૨૭૪	
	,,	૮૨	૨૨૭	,,	૯૪	૨૭૬	
	,,	૮૩	૨૩૪	,,	૯૫	૨૮૦	
	,,	૮૪	૨૪૦	,,	,,	૨૮૬	
	,,	૮૭	૨૪૬, ૨૪૭	,,	૯૬	૨૮૪, ૩૦૦	
	,,	૮૮	૨૫૩, ૨૫૪	૩	૯૨	૧૧૧, ૧૧૨	
	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,	શ્રીલાદિત્ય ૫ શ્રે	૧	૪૩	૮૫
	,,	,,	૨૭૩	વલભી	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,
	,,	૯૪	૨૭૮	,,	,,	૨૭૪	
	,,	૯૫	૨૮૬	,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૬,	
	,,	૯૬	૨૮૩, ૨૮૬	,,	,,	૨૮૦, ૨૮૧,	
૩	૬૨	૧૧૧		,,	,,	૨૮૬	
શ્રીલાદિત્ય ૩ શ્રે	૧	૭૬	૨૦૫	,,	૯૬	૨૮૪, ૩૦૦	
(વલભી)	,,	૭૭	૨૧૦, ૨૧૩,	શ્રીલાદિત્ય ૬ શ્રે	,,	૯૩	૨૬૮, ૨૭૪
	,,	,,	૨૧૪	વલભી	,,	૯૪	૨૭૬
	,,	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭	,,	૯૫	૨૮૦, ૨૮૬,	
	,,	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯	,,	,,	૨૮૪	
	,,	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧	,,	૯૬	૩૦૦	
	,,	૮૧	૨૨૨	૨	૧૪૭	૩૬	
	,,	૮૨	૨૨૩, ૨૨૭,	શ્રીલાદિત્ય ૭ શ્રે	૧	૯૬	૨૮૮, ૨૮૫,
	,,	,,	૨૨૮	વલભી	,,	,,	૩૦૦
	,,	૮૩	૨૩૦, ૨૩૪	૩	૨૩૩ અ	૨૩૦	
	,,	૮૪	૨૩૬, ૨૪૦				

અંથ	લેખ	પાનું
શીલાદિત્ય સામન્ત	૧	૪૫ ૯૩
„	૪૬	૯૪, ૯૬
„	૪૭	૯૭
„	૪૮	૧૦૧, ૧૦૩
„	૬૩	૧૪૭, ૧૪૮,
„	„	૧૪૯
„	૬૫	૧૫૧, ૧૫૫
શુક્લ દલપતરામ	૩	૨૩૩ અ ૨૨૯
શુચિવર્મા	„	૨૫૨ ૭૨, ૭૮
શુભચંદ્ર	„	„ ૭૫, ૮૧
શુભંકર	„	૧૫૫ અ ૧૭૮, ૧૭૯
શુરસેન ...	„	૨૨૫ ૧૦૬
શુભેશ્વરી	૨	૧૬૧ ૮૯, ૯૦
શેઠ સારાભાઈ	૩	૧૫૩ અ ૧૯૬
ડાહ્યાભાઈ		
શેલ ...	૧	૧૦૨ ૫
શેવડ ...	૩	૨૫૦ અ ૨૫૫, ૨૫૬
શેષદેવત(ભટ્ટાશ્રી)	૨	૧૬૫ ૧૧૪, ૧૧૬
શેલ ...	„	૧૦૯ ૮, ૧૧
શેભ ...	„	૧૬૩ ૧૦૨
શેભનદેવ	„	૧૫૭ ૭૬, ૭૭
„	„	૧૬૨ ૯૯
શંકર	૩	૨૨૭ ૫
„	„	૨૩૯ ૫૪, ૫૭
„	„	૨૫૦ ૭૦
„	„	૯૨ ૧૧૨, ૧૧૩,
„	„	૧૧૪
શંકરગણુ	„	૨૩૨ ૧૮
„	„	૨૩૦ અ ૨૨૩, ૨૨૪,
„	„	૨૨૫, ૨૨૭
શંકરણુ	„	૨૩૨ ૧૮, ૨૦
„	„	૨૩૦ અ ૨૨૪
શંકરવર્મા	„	૨૩૮ બ ૨૪૭
શંખોર (સંખોર)	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
શ્યામચોર	૧	૩૬ ૫૯, ૬૦
શ્રવણભદ્ર	૩	૨૩૮ બ ૨૪૭, ૨૪૯
આમ. ડોક્ટર	૨	૧૧૫ ૩૦

અ-૧૬

અંથ	લેખ	પાનું
આશ્રયશીલાદિત્ય	૧	૧૦૩ ૮, ૯, ૧૧
„	„	૧૦૪ ૧૨
„	„	૧૦૫ ૧૩
„	૩	૨૩૦ અ ૨૨૩
શ્રીતાત	„	૧૫૭ અ ૧૮૨
શ્રીધર	૨	૧૬૩ ૧૦૧, ૧૦૨,
„	„	૧૦૫
„	૩	૨૧૬ ૫૬, ૫૭
„	„	૨૨૫ ૯૮, ૧૦૧
„	„	૧૨૫ બ ૧૨૯
શ્રીપાલ	૨	૧૪૭ ૩૮, ૩૯,
„	„	૪૦, ૪૪, ૪૭
„	„	૧૬૮ ૧૩૮
„	૩	૨૧૮ ૬૫, ૬૬
શ્રીયાદેવી	„	૨૨૪ ૯૫
શ્રીરાજ	૨	૧૬૮ ૧૩૫
શ્રીવિષ્ણુ	૩	૨૩૭ ૪૧
શ્રીસપાલ	„	૨૫૧ ૭૦
શ્રુતિમહ	„	૨૧૯ ૭૩
સ		
સઉંસરિયઉ	૩	૨૪૩ ૬૩, ૬૫
સગમડ	૧	૮૧ ૨૨૨
સક્ક	૩	૯૨ ૧૧૨, ૧૧૪
સક્કલિક	„	„ ૧૧૩
સચિતિશર્મા	૧	૧૯ ૧૧, ૧૨
સન્નન	૩	૨૧૫ ૫૦, ૫૩
સન્નની	„	૨૧૮ ૭૦
સજીગ	„	૧૪૪ ૩ ૧૬૫
સતિયપ્રતો	૧	૧ ૩
સદમલબાઈ	૨	૧૭૧-૮૫ ૧૪૮
સધન્વ	૩	૨૩૫ ૨૯
સપાદલક્ષીય	૨	૧૩૭ ૫
સખીલક	૧	૭૩ ૧૯૦, ૧૯૪
સમરસિંહ	૩	૨૫૨ ૭૫, ૮૦, ૮૧
„	„	૨૪૧ અ ૨૫૨, ૨૫૩

	અંથ	લેખ	પાનું
સમરસીહ	૨	૧૬૦	૮૬, ૮૮
સમરા	૩	૨૨૪	૮૯
સમુદ્ર ...	૧	૧૦૨	૫
સરકાર સર	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩
જુહનાથ			
સરચન્દ્રસૂરિ	,,	૨૧૧	૩૬
સરવણુ	૨	૧૬૮	૧૩૯
સરસ્વતી	૧	૭૫	૨૧૯
	૩	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	,,	૨૦૮	૨૧
	,,	૨૦૯	૨૬
	,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	,,	૨૧૨	૩૮, ૪૦
સન્નિદેવ	૨	૧૨૪	૩૮, ૩૯, ૪૦
સલખણુક	,,	૧૬૮	૧૩૮
સલખણુદેવી	,,	૧૬૫	૧૧૪, ૧૧૬
	,,	૨૦૬	૧૭૨, ૧૭૪
	,,	૨૨૬	૧૦૩
સલખણુસીહ	,,	૨૧૩	૪૨
સન્નક્ષ	૩	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૫
	,,	,,	૨૦૬
સલક્ષણુ	,,	૨૨૫	૧૦૫
સલક્ષનારાયણુ	,,	૨૧૬	૨૦૪, ૨૦૬
સન્નૈભદ્ર	૨	૧૨૨	૨૩
સશ્યગુપ્ત(શશ્યગુપ્ત)	૧	૯૫	૨૮૭
સહજલ	૨	૧૭૧	૮૫, ૧૫૦
સહજગ	,,	૧૪૫	૩૦, ૩૧, ૩૩
	૩	૨૦૮	૨૦, ૨૨
	,,	૨૦૯	૨૫, ૨૭
સહદેવ	,,	૨૪૩	૬૪, ૬૫
સહસાણુન	૨	૧૨૬	૧૫૨
સહાર	,,	૧૪૫	૩૦, ૩૩
સાધદે	,,	૧૬૮	૧૩૯
સાળી (કુ)	,,	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૪
	,,	,,	૧૨૯
	,,	૨૦૬	૪, ૯
સાંકરસીહ	૩	૧૪૪ ક	૧૬૩
સાખડા	,,	૨૪૩	૬૧, ૬૫

	અંથ	લેખ	પાનું
સાંગણુ	,,	૨૨૪	૯૨, ૯૫
	,,	૨૨૫	૯૮
	,,	૨૨૨ અ	૨૧૩
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૬
સાગર ...	૨	૧૬૮	૧૩૭, ૧૩૮
સાજણુ ...	,,	,,	૧૩૯
સાજણુક	,,	,,	૧૩૮
સાજનક	,,	,,	,,
સાટાક	,,	,,	,,
સાઠાક ...	૩	૧૪૪ ધ	૨૦૦
સાંડાક ...	,,	૨૫૬	૮૬, ૮૭
સાઢલ ...	,,	૨૨૩	૮૯
	,,	૨૫૪	૮૨
સાંતલ ...	,,	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪
સાતિકુમાર	૨	૧૬૬	૧૧૯
	,,	૧૭૦	૧૪૪
	,,	૧૮૬	૧૫૨, ૧૫૩
	,,	૨૦૧	૧૬૦
	,,	૨૦૨	૧૬૩
	,,	૨૦૬	૧૭૩
સાંતુપ	૩	૧૪૩ અ	૧૯૬, ૧૯૭
સાંતુપક	૨	૧૬૮	૧૩૮
સાદા ...	,,	,,	૧૩૯
સાન્દ ...	૧	૮૫	૨૪૩, ૨૪૪
સાંખદત	,,	૮૧	૨૨૨
	,,	૯૨	૨૬૨
	૩	૯૨	૧૧૨
સામ ...	,,	૨૫૪	૮૨
સામત	,,	૨૨૩	૯૦
સામંત	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮
સામન્તસિંહ	૨	૧૩૭	૪
	,,	૧૬૪	૧૧૦, ૧૧૧
	,,	૧૬૭	૧૨૨, ૧૨૬,
	,,	,,	૧૩૧
	૩	૨૦૬	૬, ૧૧
	,,	૨૧૩	૪૨
	,,	૨૧૬	૫૪, ૫૭
	,,	૨૨૫	૯૮, ૧૦૧
	,,	૨૫૨	૭૩, ૮૯
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૫,
	,,	,,	૨૦૬

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સામન્તસિંહ	૩	૧૬૪ ૨૦૮
,,	૨૧૬ બ	૨૧૦
સામન્તસ્વામિ	૧	૧૦૩ ૯, ૧૧
સારંગદેવ (વાઘેલા)	૩	૨૧૭ ૫૯
,,	૨૨૦	૭૭
,,	૨૨૧	૭૮
,,	૨૨૨	૭૯, ૮૧,
,,	,,	૮૫, ૮૭
,,	૨૨૩	૮૮, ૮૯
,,	૨૨૪	૯૩, ૯૬
,,	૨૨૫	૯૭
,,	૨૧૬ બ	૨૧૦
,,	૨૨૦ બ	૨૧૧, ૨૧૨
,,	૨૨૨ બ	૨૧૩
,,	૨૨૩ બ	૨૧૫, ૨૧૬
,,	૨૨૫ બ	૨૧૮, ૨૧૯
સારંગધર	૨	૧૪૭ ૪૦
સાલવાદન	,,	૧૪૯ ૫૧
સાલિંગ ...	૩	૧૫૫ બ ૧૭૮, ૧૭૯
સાલિવાહણ	૨	૧૪૯ ૫૧
સાલ્હ ...	૩	૨૨૪ ૯૬
સાલ્હા ...	૨	૧૬૮ ૧૩૮
સાવડઉ	,,	,,
સાવદેવ	૨	૧૪૯ ૫૧
,,	૧૬૮	૧૩૭, ૧૩૮
સાવિકુમાર	૨	૧૩૦ ૯૪, ૧૦૨
સાવિત્રી	,,	૧૬૩ ૧૦૨
સાહણીય	૨	૧૬૮ ૧૩૮
સિંધુલુ ...	,,	૧૩૭ ૮
,,	૩	૨૧૬ ૫૪, ૫૭
સિંધિયા	૧	૬૯ ૧૭૦
સિદ્ધપ ...	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૩, ૧૩૩
સિદ્ધપાલ	૩	૨૧૮ ૬૫
સદ્ગરાજ	૨	૧૩૭ ૬, ૭
(જયસિંહ)	,,	૧૪૧-૪૨ ૧૯
,,	૧૪૪	૨૮, ૨૯
,,	૧૪૫	૩૧, ૩૩
,,	૧૪૬	૩૪, ૩૫

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સિદ્ધરાજ	૨	૧૪૭ ૩૮, ૩૯,
(જયસિંહ)	,,	,, ૪૦, ૪૨,
,,	,,	,, ૪૪, ૪૫, ૪૭
,,	૧૫૦	૫૨
,,	૧૫૪	૫૯
,,	૧૫૫	૬૧, ૬૫
,,	૧૫૬	૬૦
,,	૧૫૭	૭૪, ૭૭
,,	૧૫૮	૭૮
,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮
,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯
,,	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫
,,	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬
,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
,,	૧૬૭	૧૨૨
,,	૧૭૦	૧૪૨, ૧૪૬
,,	૧૮૬	૧૫૧, ૧૫૩
,,	૨૦૧	૧૫૯
,,	૨૦૨	૧૬૨
,,	૨૦૪	૧૬૭, ૧૬૯
,,	૨૦૬	૧૭૧
૩	૨૧૮	૬૫, ૬૬
,,	૨૧૯	૭૫
,,	૧૪૪ બ	૧૫૯
,,	૧૪૪ બ	૧૬૦
,,	૧૪૪ ક	૧૬૧, ૧૬૩
,,	૧૪૪ ડ	૧૬૪
,,	૧૪૯ બ	૧૭૦
,,	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૪,
,,	,,	૧૭૫
,,	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
,,	૧૪૩ બ	૧૮૬, ૧૮૭
,,	૧૪૩ બ	૧૮૮
,,	૧૪૪ ધ	૧૮૯
,,	૨૧૫ બ	૨૦૩
,,	૨૧૬ બ	૨૦૫
,,	૨૩૯ બ	૨૫૦
,,	૨૩૮ બ	૨૩૭,
૧	૯૬	૨૬૬, ૩૦૧

સિદ્ધસુવ
સિદ્ધસેન

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સિદ્ધેશ્વર	૩	૧૪૪ ધ ૧૯૯
સિન્ધુરાજ	૨	૧૪૭ ૪૧, ૪૫
	૩	૨૩૫ ૨૯
	„	૨૩૭ ૪૨
	„	૧૪૪ ક ૧૬૨
	„	૧૪૯ બ ૧૭૩, ૧૭૫
	„	૨૩૮ બ ૨૪૬
સિમ્મ. એલ. પ્રોકટર	૧	૧૬ ૩
સિરધર ...	૩	૨૨૩ ૮૯
	„	૨૨૩ અ ૨૧૬
સિરપાલ	„	૨૨૩ અ ૨૧૬
સિદ્ધમિત	૧	૨-૫ ૧૮, ૨૦
સિંહરાજ	૨	૧૬૮ ૧૩૯
સિંહવર્માન	૩	૨૩૫ ૯
સિંહાદિત્ય	„	૨૨૯ ૯
	„	૨૩૦ ૧૦, ૧૧, ૧૨
	„	૨૨૯ ૨૨૦, ૨૨૧
સીતા ...	„	૨૧૮ ૭૦
સીમંધરસ્વામિન	૨	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
સીયક ૧ લો	૩	૨૩૭ ૪૨
સીયક ૨ જો	„	„ ૪૦, ૪૧,
	„	„ ૪૩, ૪૪,
	„	„ ૪૫, ૪૬,
	„	„ ૪૭, ૪૮
	„	૨૩૮ ૪૯, ૫૦
	„	૨૨૦ અ ૨૧૧
સીપુ ...	„	૨૫૪ ૮૨
સીલજી	૨	૧૬૮ ૧૩૯
સીલાત્રિ ...	૩	૨૪૩ ૬૪, ૬૫
સીહ ...	૧	૫૩ ૧૨૨
	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
	૩	૨૩૪ ૨૭
સીહદત્ત	૧	૫૫ ૧૨૫
સીહમિત	„	૨-૫ ૨૦
સીહાદિત્ય	૩	૨૨૭ ૪, ૫
સીહિલ ...	૧	૨-૫ ૧૭, ૧૮,
	„	„ ૧૯, ૨૦

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સુકથંકર ડો. વી. એસ.	૧	૯ ૧૬
	„	૧૮ ૯
	„	૨૦ ૧૩
	„	૨૨ ૨૧
	„	૨૪ ૨૮
	૨	૧૩૦ ૯૫
	„	૧૪૧-૪૨ ૧૮
સુનવથ ...	૨	૧૬૮ ૧૩૯
સુપાશ્વ	„	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
સુપાહુ ...	„	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
	„	૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૧
સુભટવર્મા (સીહડ)	„	૧૩૭ ૮
સુમતિ ...	૩	૧૨૫ બ ૧૨૧
સુમતિસ્વામી	„	૨૨૦ બ ૨૧૧, ૨૧૨
સુમદનપાલ	૩	૨૨૪ ૯૨
સુમિગઢ	૨	૧૬૮ ૧૩૯
સુરત્નચર્યા	૩	૨૨૪ ૯૨
સુરભિ ...	„	૧૪૯ બ ૧૭૩
સુરરાજ ...	„	„ ૧૭૫
સુરાદિત્ય	„	૨૩૮ બ ૨૪૬, ૨૪૭,
	„	„ ૨૪૮, ૨૪૯
સુવિશાખ	૧	૬ ૭, ૧૦, ૧૧
સુવત ...	૨	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
	„	૧૮૮-૯૨ ૧૫૫
સુહડાદેવિ	„	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
	„	૨૦૩ ૧૧૫
સુનુરાજ	૩	૨૨૪ ૯૨
સપા ...	૨	૧૬૨ ૯૮
સમન ...	૩	૨૧૪ ૨૪
સમન્તદેવી	૨	૨૦૧ ૧૬૦, ૧૬૧
	„	૨૦૨ ૧૬૨, ૧૬૪
	„	૨૦૧ ૧૬૦, ૧૬૧
	„	„ ૧૬૩, ૧૬૪
સમલેશ્વર	૩	૨૪૩ ૬૪, ૬૫
સમેશ્વર	૧	૧૦૨ ૫, ૬
સર ૧ લો	૩	૨૨૯ ૯
	„	૨૩૦ ૧૦
	„	૨૨૬ ૨૨૧, ૨૨૨

www.umaragyanbhandar.com

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સોમેશ્વર	૩	૨૦૭	૧૬, ૧૮	સોહિયઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
(ગુર્જરેશ્વરના	,,	૨૦૯	૨૫, ૨૭	સૌભાગ્યદેવી	,,	૧૬૨	૧૦૨
પુરોહિત ઠા.				સંગમ ...	૧	૫૩	૧૨૨
વાજડનો પુત્ર)					૩	૨૩૪	૨૭
સોમેશ્વર	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧	સંગમદિન	૧	૮૦	૨૨૧
(અબ્ધપાલનો	,,	૧૫૭	૭૪, ૭૭	સંગમસિંહ	૩	૨૨૭	૬, ૭, ૮
મુખ્ય મંત્રી)				સંગરવય ...	૧	૬૮	૧૬૭, ૧૬૮
સોમેશ્વર (દેવ)	૩	૨૧૭	૬૦, ૬૨	(સંગરવિ)			
(રાણુક)				સંગ્રામસિંહ	૩	૨૧૬	૫૫, ૫૭
સોમેશ્વર (ઉદય-	૩	૧૪૯	૫ ૧૭૫	સંગ્રામ સોની	,,	૧૫૭	૧૯૧
રાજનો પુત્ર)				સંઘ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૧,
સોમેશ્વર (ધ્રુમ	૨	૧૬૮	૧૩૪		,,	,,	૧૫૪
રાજના કુટું-				સંતોષા ...	૨	૨૦૩	૧૬૫
બમાં જન્મેલ)				સંધીરણુઉ	,,	૧૬૮	૧૩૯
સોમેશ્વર (અપરા-	,,	૧૫૫	૬૪, ૬૭	સંભુલ ...	૧	૯૫	૨૮૧, ૨૮૬
દિત્ય અને રતના-				સંસહસા	૨	૧૬૮	૧૩૯
દિત્યનો ભાઈ)				સ્કન્દ ...	૧	૨૬	૩૨, ૩૩, ૩૫
સોમેશ્વર (ચન્દ્રા-	,,	૧૬૮	૧૩૫		,,	૨૯	૪૩
વતીનો સ્વામિ					,,	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
શ્રીરાજકુલ)				સ્કન્દગુપ્ત ...	૧	૧	૧
સોમેશ્વર (વેદગર્ભ-	૨	૧૮૬	૧૫૩		,,	૬	૭
રાશિનો પુત્ર)					,,	૧૫	૩, ૪, ૫
સોમેશ્વર મહાદેવ	,,	૨૦૪	૧૬૯		૨	૧૩૦	૯૬
	૩	૨૩૮	૫ ૪૩, ૪૬	સ્કન્દનાત	૧	૨૯	૪૨, ૪૪
	,,	૧૫૭	૬ ૧૮૭	સ્કન્દભટ ...	૧	૩૪	૫૬, ૫૭
સોમેશ્વર	,,	૨૩૮	૫ ૨૪૭		,,	૩૬	૬૦
સોયના ...	,,	૨૨૦	અ ૨૧૧, ૨૧૨		,,	૩૮	૬૨, ૬૩, ૬૮
સોલણુદેવરાજ	૨	૧૫૬	૬૯		,,	૪૦	૭૦, ૭૩
સોલા ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫		,,	૪૧	૭૫, ૭૮
સોલુયા ...	૨	૧૬૨	૯૯		,,	૪૨	૮૨, ૮૪
સોહા ...	,,	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪,		,,	૪૩	૮૮
	,,	,,	૧૨૯		,,	૪૪	૮૯
	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮		,,	૪૫	૯૧, ૯૩
	૩	૨૦૬	૪, ૬		,,	૪૬	૯૪, ૯૬
સોહણુ	,,	૨૧૭	૬૩		,,	૪૭	૯૭, ૧૦૦
સોહડ ...	,,	૨૪૮	૬૯		,,	૪૮	૧૦૧, ૧૦૩
સોહિઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮		,,	૬૭	૧૬૧
સોહિક ...	૩	૨૩૮	૫ ૨૪૬, ૨૪૮,				
	,,	,,	૨૪૯				

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
સ્કન્દભટ	૧	૬૮	૧૬૩, ૧૬૭,	પટ્ટિદત્ત ...	૧	૧૬	૩, ૪
	"	"	૧૬૮	પટ્ટિદેવ ...	"	૧૦૨	૫
	"	૬૯	૧૭૪	પટ્ટિભવ ...	"	૭૧	૧૭૬, ૧૮૨
	"	૭૦	૧૭૫, ૧૭૬	પટ્ટિ સ્વર (ચર)	"	૬૫	૧૫૦, ૧૫૧,
	"	૭૧	૧૮૦		"	"	૧૫૪
	"	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮				
	"	૭૩	૧૯૪				
	"	૭૪	૧૯૫, ૧૯૯,	હમ્મીર	૨	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૮
	"	"	૨૦૨		"	૨૦૪	૧૬૮, ૧૭૦
	"	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯	હરગણ	૧	૭૭	૨૧૪
	"	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯		"	૮૦	૨૬૦
	"	૮૦	૨૨૧	હરદાઝ	૩	૨૪૦	૫૮
	"	૮૧	૨૨૨	હરદામ	"	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૨૩૨,
	"	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯		"	"	૨૩૫
	"	૮૩	૨૩૦, ૨૩૫	હરદેવ	"	૨૨૪	૯૬
	"	૮૪	૨૩૬, ૨૪૧	હરધણ (ધન)	૧	૮૮	૨૫૪, ૨૫૮
	"	૮૫	૨૪૪		"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
	૩	૪૪	૯૫, ૯૬	હરસતદેવી	૩	૨૫૦ અ	૨૫૪
	"	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯	હરિ ...	"	૨૩૪	૨૭
	"	૫૯ અ	૧૦૫	હરિદાસ વિહારીદાસ	૩	૨૫૦ અ	૨૫૪
	"	૬૬	૧૦૯, ૧૧૦	હરિનાથ	૧	૫૭	૧૨૯, ૧૩૨
સ્કન્દવસુ	૧	૬૪	૧૪૮, ૧૪૯	હરિપાત	૩	૨૧૯ બ	૨૧૦
સ્કન્દભસેન	"	૪૨	૮૧, ૮૪		"	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪
સ્કન્દ ડોક્ટર	"	૭૩	૧૯૦		"	૨૫૧ અ	૨૫૭
સ્કન્દ ડોક્ટર	૩	૨૨૦	૭૭	હરિપ્રભાસરિ	"	૨૪૫	૬૭
સ્થવિરક	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૧,		"	૨૫૦	૭૦
	"	"	૧૫૪	હરિભટ્ટ	૨	૧૩૦	૯૪, ૧૦૨
સ્થિરમતિ	"	૪૫	૯૦	હરિભટ્ટિ	૧	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧
	"	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭	હરિભદ્રસરિ	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૮,
	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫		"	"	૧૩૩
સ્મિથ વીનસેન્ટ	૧	૧૬	૩		"	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭
	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૭		"	૨૦૭	૧૫, ૧૭
સ્થેન ...	૧	૪૧	૭૫		"	૨૦૯	૨૬
સ્નાજણ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯		"	૨૧૦	૩૦
સ્વામિ ...	૧	૮૫	૨૪૩		"	૨૧૧	૩૩, ૩૫, ૪૦
સ્વામિદત્ત	"	૨૯	૪૨	હરિયાઉ	૨	૧૬૮	૧૩૯
				હરિભા	૩	૨૫૧ અ	૨૫૭
પ				હરિવર્મન	"	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮
પટ્ટિ ...	૧	૪૩	૮૫, ૮૮		"	"	૨૪૦, ૨૪૪
	"	૫૩	૧૨૧				

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
હરિવલ્લભ	૧	૯૬	૨૮૮
હરિશ્ચંદ્ર	૩	૨૨૩	૮૯
હરિહર	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૬
હર્ષ	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧
હર્ષગણિ	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨
હર્ષવર્ધન	૧	૧૦૪	૧૨
	,,	૧૦૬	૧૫
	,,	૧૦૭	૧૭
	૨	૧૧૭	૪૨, ૪૫
	,,	૧૨૫	૪૩
	,,	૧૩૨	૧૧૮
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
હલ ...	૩	૨૩૫	૩૦
હસ્તગણિ (હર્ષગણિ)	૨	૧૩૭	૩, ૮
હારીતિ	૧	૧૦૨	૪, ૭
	,,	૧૦૩	૧૦
	,,	૧૦૭	૧૭
હાલ ...	૩	૨૨૪	૯૩, ૯૫
હાલાહલ	૧	૧૪	૭, ૮
હાંસુ ...	૩	૨૪૮ અ	૨૩૮
હીરવિજય	,,	૨૪૦	૫૮
હીરાદેવી	,,	૨૨૫	૧૦૧
હુમડ ...	,,	૨૪૧ ક	૨૫૪
હુસ્ન. ધ.	૧	૧૩	૩
	,,	૨૧	૧૬
	,,	૨૩	૨૫
	,,	૩૫	૫૮
	,,	૪૧	૭૪
	,,	૬૨	૧૪૦
	,,	૬૮	૧૬૨
	,,	૬૯	૧૬૯
	,,	૭૪	૧૬૫
	,,	૧૦૩	૮
	૨	૧૧૨-૧૩	૨૧
	,,	૧૧૫	૩૦
	,,	૧૨૭	૬૫
	,,	૧૩૧	૧૦૫
	,,	૧૩૨	૧૧૪

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
હુસ્ન. ધ.	૨	૧૪૩	૨૫
	૩	૨૧૭	૫૮
	,,	૨૩૦	૧૦
	,,	૨૪૩	૬૧
	,,	૨૫૭	૮૮
	,,	૧૩૦ અ	૧૪૬
	,,	૨૨૯	૨૨૦
	,,	૨૩૦	૨૨૩, ૨૨૫
હેમ ...	,,	૨૩૯ ક	૨૫૧
હેમચંદ્ર ...	૨	૧૩૫	૧૩૮
	,,	૧૩૭	૩, ૪, ૭
	,,	૧૪૭	૩૮, ૩૯
	૩	૨૧૮	૬૬
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૫
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૬
	,,	૨૩૩ અ	૨૨૯
હેમચરિ	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩
	,,	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩
હેમ્પટ	૧	૯૬	૨૯૬, ૩૦૧
હેમા ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
	૩	૨૨૩	૮૯
હોલ. ડોક્ટર અફ. ધ.	૨	૧૫૬	૬૯
હુએનસેંગ	૧	૨૮	૨૯
	,,	૬૩	૧૪૪
	,,	૬૭	૧૫૭
	૨	૧૩૬	૧૪૭
	,,	૧૪૭	૩૯
	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫
ક્ષ			
ક્ષદ્ભ ...	૨	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
ક્ષિતિપાલ	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
ક્ષીરસ્વામિ	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩
ક્ષેમકીર્તિ	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
ક્ષેમચિંહ	,,	૨૫૨	૭૯
ક્ષેમાનંદ	,,	૨૨૫	૯૮, ૯૯,
	,,	,,	૧૦૧
	,,	૨૨૨ બ	૨૧૩, ૨૧૪

પરિશિષ્ટ (૩)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં આવતા પારિભાષિક શબ્દોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે. જે જે શબ્દો લગભગ દરેક લેખમાં વંશવર્ણનપ્રસંગે તેમ જ દાનવિભાગમાં ચાલુ આવે છે તેની સામે ગ્રંથ, લેખ અને પાનાના અંકો મૂક્યા નથી.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ઈ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અગિયાર્ધાનિ	૧	૧	૪	ઈતિજીમહામાતા	૧	૧	૧૦
અમિહોત્ર				ઉ			
અમહાર				ઉત્સવસંમેલન	૧	૧	૨
અતિથિ				ઉદક સર્ગ			
અનુપન્નાદાન	૧	૩૬	૫૯	ઉદકાતિ સર્ગેષુ			
સમુદ્રગ્રાહક				ઉન્દની ...	૧	૭૩	૧૯૦
અન્તરંગા	,,	૯૮	૨૫૩	ઉપદ્રષ્ટા	૩	૨૧૪	૪૪
અભિનવ માગર્ગણુ	૨	૧૫૭	૭૫	ઉદ્ભવન ...	૧	૬૧	૧૩૯
અબ્યન્તરિકા	૧	૮૭	૨૪૮	અંગભોગાર્થ	૨	૧૦૨	૧૬૩
અમારિદાન	૩	૧૫૫ અ	૧૭૮	ક			
અવલોકિક	૧	૪૦	૬૯	કચ્છક ...	૨	૧૬૨	૯૮
અષ્ટકાશ્રાદ્ધ	૨	૧૩૫	૧૪૩	કર્ષ ...	૩	૨૨૨	૮૩, ૮૬
આ				,,	૨૩૮ અ	૨૩૯	
આગ્રયણુ શ્રાદ્ધ				કાર્થેયરિક	૧	૪૭	૯૭
આશ્વિન				કાર્પટિકા	૨	૨૦૬	૧૭૨
આઠક	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭	કાર્પોપણુ	૨	૧૪૫	૩૩
આબીર	૧	૭	૧૨, ૧૩	,,	૧૫૭ ક	૧૮૮	
,,	,,	૧૧	૧૮	કુદ્દિમ ...	૨	૧૬૩	૧૦૨
આમદ્કસન્તાન	૩	૨૩૬	૩૫	કુમારામાત્ય			
આયુક્તક				કુલપુત્ર (ક)	૧	૯૬	૩૦૧
આરક્ષિક	૩	૨૨૮	૮	,,	૨	૧૨૩	૩૩
આહરણી				,,	૧૨૬	૬૪	
આહાર				૩	૨૨૮	૭	
આક્ષપટલિક				,,	૨૩૪	૨૭	
અ-૧૭							

	અંક	લેખ	પાનું
કેદાર ...	૧	૮૫	૨૪૩
કેવલિ ...	૧	૯	૧૬, ૧૭
ખ			
ખણ્ડ			
ખન્યાકર નિધિનિલેપસહિત			
ખલ્લકં ...	૨	૧૬૨	૯૮
ખાડ રથલકોપરિ- પટક સહિત	૧	૭૭	૨૧૪
ગ			
ગાડક ...	૨	૧૪૫	૩૧
મન્વ			
મમગમિક	૩	૨૪૧	૧૫, ૧૭
ગજનક	૨	૧૩૭	૭
	,,	૧૬૦	૮૮
	,,	૧૬૫	૧૧૬
	,,	૧૬૬	૧૧૯
	,,	૧૮૬	૧૫૧
આમકુટ			
ગ્રાસ			
ગ્લાન			
ગીત			
ગુદાદાન	૧	૬૭	૧૫૬
ગોપથ ગોપચાર સમેતા	૨	૧૬૨	૯૮
ગોષ્ટિકા	૩	૨૪૩	૬૫, ૬૬
ઘ			
ઘડા ...	૩	૨૨૩	૯૦
ઘોષ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ચ			
ચકવર્તિ			
ચતુરશીતિ	૨	૧૨૩	૩૨
	૩	૨૩૫	૩૩
	,,	૧૨૫ અ	૧૧૭
ચતુરશીતિકા	,,	૨૩૪	૨૫
ચતુરાશિકા	,,	૧૫૫ અ	૧૭૮
ચતુર્થાષ્ટિકા	૨	૧૬૮	૧૩૮
ચતુષ્ષ્ટિ	,,	૧૫૬	૬૯, ૭૧

	અંક	લેખ	પાનું
ચર			
ચરપુરોડાશ સ્થાત્રીપાક			
અપભ્રાંશિકમં	૨	૧૩૫	૧૪૩
ચાટ			
ચાતુર્માસ્ય	૨	૧૩૫	૧૩૭
ચીવરિક			
ચોરાશી	૩	૨૩૫	૨૮
	,,	૧૨૫ અ	૧૧૫
ચોરોદ્ધરલુક			
ચોક્ષક વૈજ્ઞાનિક			
કાવ્યદ્વિસહિત:	,,	૨૩૪	૨૬
ચોવીસી ...	૨	૧૩૦	૯૬
	૩	૧૫૫ અ	૧૭૭
છ			
છત્રીસી ...	૨	૧૪૨	૨૪
છાટ ...	,,	૧૪૫	૩૧
જ			
જ્યાશ્રય			
ત			
તલભેઘા લાલુક-	૨	૧૫૭	૭૫
મલક વુ'ધકદંડ-			
દોષપ્રાપ્તિદાય			
તુલાપુરુષ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૯
તલ			
ત્રિભુવનાશ્રય			
દ			
દણ્ડનાયક	૨	૧૩૨	૧૧૮
	૩	૧૫૭ ધ	૧૯૧
દણ્ડપાશિક			
દર્શપૂર્ણમાસ	૨	૧૩૫	૧૩૭
દશાપરાધિક	૧	૪૦	૬૯
દણ્ડપાશિક			
દાપક: ...	૩	૨૩૮	૫૦
	,,	૧૩૦ અ	૧૫૩
દાયો ...	૨	૧૧૧	૧૯
	,,	૧૧૨-૧૩	૨૨
	,,	૧૧૭	૫૦

	અંક	લેખ	પાનું
દાયો ...	૨	૧૨૪	૩૯
	,,	૧૨૬	૫૯
	૩	૨૨૮	૭
દિવિરપતિ			
દીપ			
દ્વતક			
દ્ર. (દ્રમ્મ)	૩	૨૧૬	૫૫
દ્રમ્મ ...	૨	૧૪૮	૫૦
	૩	૨૨૨	૮૩, ૮૪
	,,	૨૨૩	૮૮
	,,	૨૪૩	૬૩, ૬૪
	,,	,,	૬૫, ૬૬
	,,	૧૫૭ ક	૧૮૮
	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨
	,,	૨૧૯ અ	૨૦૯
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૬
દ્રાક્ષિગ			
દ્રોણ ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૯
દ્રોણી ...	,,	૨૧૭	૬૨
દ્વાદશક ...	૨	૧૩૯	૧૫
ધ			
ધરાત્રય			
ધર્મદાય			
ધર્મદાય			
ધર્મવર્હિકા	૨	૧૬૨	૯૮
ધર્માધિકરણ	,,	૧૩૦	૧૦૪
ધ્રુવસ્થાનાધિકરણ			
ધ્રુવાધિકરણ			
ધ્રુપ			
ધંમધોષ	૧	૧	૪
ધંમમંગલ	,,	,,	૮
ધંમનિષી	,,	,,	૨
ન			
નકુલીશ	૩	૨૩૬	૩૫
નવનિધાનસહિત	૨	૧૬૫	૧૧૪
	,,	૨૦૨	૧૬૩
	૩	૨૧૬	૫૪

	અંક	લેખ	પાનું
નિર્વાપા:	૩	૨૧૬	૫૫
નિવર્તન	૨	૧૧૭	૪૩, ૪૯
નીતિલેખન	૧	૧	૨
નીતિશિક્ષણ	,,	,,	૩
ઋય			
પ			
પટલનંધ(ઉત્સવ)	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૯
	,,	૧૩૫	૧૩૭
પદ ...	૧	૭૪	૧૯૮
પટ્ટિકા (પતિકા)	,,	૬૮	૧૬૭, ૧૬૮
	,,	૧૦૨	૩, ૪, ૫, ૬
પટોદ્ધરણ	૩	૨૧૩	૪૨
પતક ...	૧	૭૧	૧૮૨
પથક			
પરમ બ્રહ્મણ્ય	૩	૨૨૯	૨૨૨
શરણ્ય			
પરમભાગવત			
પરમમાહેશ્વર			
પરમાદિત્ય ભકત			
પરમેશ્વર			
પરમોપાસક			
પરરાષ્ટ્રમંત્રિ	૩	૧૨૫ બ	૧૩૩
પરિસરા	૧	૨૬	૩૩
	,,	૭૯	૨૧૯
	,,	૮૫	૨૪૩
	૩	૯૨	૧૧૩
પરિસા ...	૧	૧	૩
પદ્મલડીકા	૨	૧૬૨	૯૮
પલ્લિકા ...	૩	૨૨૨	૮૬
પણી ...	,,	૨૩૮ અ	૨૩૯
પક્ષત્રાદ્ધ			
પાધવા ...	૨	૧૪૩	૨૬
પાદમ્યુત્રજીવનનિમિત્ત			
પાદાવર્ત			
પાસંડા ...	૧	૧	૭
પિંડપાત્ર			
(પિંડપાત્ર)			
પુખ			
પૂર્વપ્રતદેવબ્રહ્મદેવવર્જિત			

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
પેઠ ...	૧	૩૮	૬૨	બ			
પેસ્લક ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૯	બરાતિ રાખિ-	૩	૨૧૭	૬૨
પંચ મહાપદ				ખતમરાતિ			
પંચ મુખનગર	૩	૨૨૩	૯૦	બલિ			
પ્રકૃષ્ટ ...	૧	૭૯	૨૧૯, ૨૨૧	બ્રહ્મદાય			
	,,	૮૩	૨૩૪	બ્રહ્મપુરી	૩	૨૧૭	૬૬
	,,	૮૫	૨૪૩		,,	૨૧૯	૭૩, ૭૫, ૭૬
પ્રતિનર્તક	,,	૯૬	૩૦૧	ભ			
પ્રતિપતિ	૩	૨૫૫	૮૩	ભક્તિ (કતી)	૧	૬૯	૧૭૪
પ્રતિબદ્ધ	૨	૧૪૪	૨૯	ભટ			
	૩	૨૩૫	૩૩	ભદ્રમુખ	,,	૮	૧૪
	,,	૧૨૫ બ	૧૨૯	બ્રહ્મિ (ભૃષ્ટિ)	,,	૬૪	૧૪૯
પ્રતિસરક	૧	૪૩	૮૫		,,	૭૩	૧૮૯
પ્રતિસંસ્કરણ				ભુક્તિ ...	,,	૪૧	૭૫
પ્રતિહાર					,,	૬૮	૧૬૨, ૧૬૭,
પ્રતીહાર					,,	,,	૧૬૮
પ્રત્યય ...	૧	૧૭	૬		,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭
	,,	૨૯	૪૩		,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૯
	,,	૪૨	૮૧		૨	૧૧૪	૨૮, ૨૯
	,,	૫૨	૧૧૭		,,	૧૨૨	૨૩
	,,	૫૫	૧૨૭	ભૂમિચિદ્રન્યાય			
	,,	૮૨	૨૨૮	ભેરીઘોષ	૧	૧	૪
	૩	૨૨૯	૨૨૨	ઐષન્ય			
પ્રદાર ...	૧	૫૭	૧૨૯	લૈક્ષકં ...	૩	૫૯ અ	૧૦૮
	,,	૬૧	૧૩૯	ભોગ ...	,,	૨૩૦ અ	૨૨૩
	૨	૧૧૪	૨૫, ૨૭	ભોગિક ...	૧	૨૭	૩૭
	,,	૧૧૬	૩૫		૨	૧૦૮	૩
પ્રપા ...	,,	૧૬૦	૮૬, ૮૮		,,	૧૧૧	૧૯
	,,	૧૬૨	૧૦૦		,,	૧૨૮	૮૦
	૩	૨૨૯	૨૨૨		૩	૨૬ અ	૯૩
	,,	૨૧૬	૫૭	ભોગિકપાત્ર	,,	૨૩૨	૨૦
પ્રાદોશિક	૧	૧	૩		,,	૨૩૦ અ	૨૨૪
પ્રાપીય ...	,,	૨૧	૧૮	ભોડક	,,	૨૩૦	૧૨
	,,	૨૩	૨૪	ભોલ્લર ...	૧	૨૪	૨૮
	,,	૪૦	૬૯				
	,,	૪૧	૭૫, ૭૮	મ			
	,,	૬૭	૧૫૭	મણ્ડલ			
પ્રાપ્ત પંચ મહાશબ્દ				મહત્ક ...	૨	૧૩૦	૧૦૪
પ્રાવેશ્ય ...	૧	૨૩	૨૬	મહત્તર			
પૃથિવીવસ્ત્રભ				મહાકાર્તાતૃતિક	૧	૨૭	૩૭

	અંથ	લેખ	પાનું
મહાકાર્તિકી	૩	૨૨૮	૬૭
મહાદેવનાયક			
મહાદ્વાશક્ત	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧
મહાપદ્મપતિ	૩	૨૩૨	૧૮
મહાપ્રતીહાર			
મહામાત્ર	૧	૧	૫
મહારાજાધિરાજ			
મહાવૈશાખી	૩	૧૨૫ અ	૧૧૯
મહાસાધનિક	૨	૧૫૦	૫૨
	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩
મહાસાંધિવિગ્રહિક			
મહાસામન્ત			
મહાસામન્તાધિપતિ			
માલ્ય			
મિત્રાવરૂણ	૨	૧૩૫	૧૪૫
અધ્યયુ હોતા			
મુદ્રાન્યાપાર	૨	૧૫૦	૫૪
	„	૧૫૬	૭૧
	„	૧૫૭	૭૪
	„	૧૬૨	૮૭
	૩	૨૧૧	૩૨
	„	૨૪૩	૬૩, ૬૫
	„	૧૪૮ ક	૧૬૯
	„	૧૪૯ અ	૧૭૨
	„	૧૪૩ અ	૧૯૭
	„	૨૧૫ અ	૨૦૩
	„	૨૧૯ અ	૨૦૯
	„	૨૨૩ અ	૨૧૬
	„	૨૨૫ અ	૨૧૮
મંગલં ...	૧	૧	૮
યુ			
યુક્ત ...	૧	૧	૩
યુતા ...	„	„	„
૨			
રત્નકંદર્પ દેવ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
રાજસૂત્રવાજપેય			
અગ્નિષ્ટોમાદિ			
સપ્તસોમ	૨	૧૩૫	૧૪૩

	અંથ	લેખ	પાનું
રાજસ્થાનીય			
રાજ્યક ...	૧	૧	૩
રાષ્ટ્રપતિ			
લ			
લઘિટ ...	૧	૨	૧૭, ૧૯, ૨૦
લેખક			
વ			
વચભૂમિકા	૧	૧	૧૦
વણિન્યારક	૩	૨૨૩	૯૦
વર્તમાન	૧	૪૩	૯૫
વર્ણકજીવ્ય	૨	૧૩૭	૬
	„	૧૫૭	૭૪
	„	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	„	૧૬૨	૯૬
	„	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	„	૧૬૬	૧૧૯
	„	૧૭૦	૧૪૨
	„	૧૮૬	૧૫૧
	„	૨૦૧	૧૫૯
	„	૨૦૨	૧૬૨
	„	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૧૫૭ અ	૧૮૫
	„	૧૪૩ અ	૧૯૭
	„	૧૪૩ અ	૧૯૮
	„	૧૪૪ ઈ	૧૯૯
વલ્લભ			
વહઃ ...	૧	૬૪	૧૪૯
	„	૮૨	૨૨૮
વાદ્ય			
વાસક ...	„	૬૯	૧૭૧
	„	૯૯	૩૦૬
	„	૧૧૬	૩૫
	„	૧૧૭	૪૧
વાસાવકાદિ	૩	૨૩૩ અ	૨૩૬
(વાસાપકો)			
વિનિયુક્તક			
વિમાનદશણા	૧	૧	૪
વિશીર્ણુ			

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
વિંશોપક	૩	૧૫૭ ક	૧૮૮
(હત્તવીર)	„	„	„
(ભીમપ્રિય)	„	„	„
(વરાહપ્રિય)	„	„	„
	૩	૨૩૮ અ	૨૩૯
વિષય			
વિષયપતિ			
ત્રીહીપિટકવાપક્ષેત્ર	૩	૨૩૨	૨૦
વૈશ્વદેવ			
વ્યયકરણ	૨	૧૪૪	૨૯
૨૧			
શયનાસન			
શય્યાઆહક	૩	૧૫૭ બ	૧૮૪
	„	„	૧૮૬
શય્યાપાલ	૨	૧૫૭	૭૪
શય્યાપાલક	૩	૧૫૭ બ	૧૮૬
શાક્યાચર્ય-	૧	૩૪	૫૬
ભિક્ષુસંધ			
શિલ્પી ...	૩	૨૧૪	૪૪
શૈભર ...	૨	૧૦	૧૫
	„	૪૭	૯૯
શૌલિકક	„	૩૬	૫૯
	૩	૫૯ અ	૧૦૭
શ્રમણ ...	૧	૩૩	૫૨
શ્રામણોર	૧	૨	૧૮, ૨૦
શ્રાત્રય			
શ્રીકરણ	૨	૧૫૬	૭૧
	„	૧૫૭	૭૪
	„	૧૬૧	૯૧
	„	૧૬૨	૯૭
	૩	૨૧૬	૫૪
	„	„	૫૬
	„	૨૧૭	૬૭
	„	૨૨૦	૭૭
	„	૨૪૩	૬૩, ૬૫
	„	૧૪૪ બ	૧૬૦
	„	૧૪૮ અ	૧૬૬
	„	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
	„	૧૪૯ અ	૧૭૨

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
શ્રીકરણ	૩	૧૪૩ અ	૧૯૭
	„	૨૧૯ અ	૨૦૯
	„	૨૨૩ અ	૨૧૬
	„	૨૨૫ અ	૨૧૮
શ્રી કીર્તિનારાયણ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
સ			
સકર્મમિત્ત:	૨	૧૩૫	૧૪૩
સક્ર ...	૧	૬૪	૧૪૯
સતક ...	„	૨૯	૪૩
	„	૫૫	૧૨૭
	„	૫૭	૧૩૨
	„	૭૧	૧૭૬, ૧૮૨
	„	૭૯	૨૧૯
	„	૮૩	૨૩૪
	૨	૧૧૭	૪૩
	„	૧૪૩	૨૫
	„	૨૦૧	૧૬૧
	૩	૬૨	૧૧૩
	„	૧૪૦ અ	૧૫૮
	„	૧૪૪ ક	૧૬૫
	„	૧૪૯ અ	૧૭૨
	„	૧૫૭ અ	૧૮૨
સત્યાશ્રય			
સત્ર ...	૧	૧૬	૪
સત્રાગાર ...	૨	૧૫૭	૭૩, ૭૫
	„	૧૬૦	૮૬, ૮૮
	„	૧૭૭	૧૪૩
	„	૨૦૬	૧૭૨
સત્રાલય ...	„	૧૬૩	૧૦૨
સદશાપરાધ			
સધાન્યભોગ હિરણ્યોદય			
સભૂતવાતપ્રત્યાય			
સબ્રષ્ટિક	૧	૬૪	૧૪૯
સમધિગતપગ્ન્ય			
મહાશબ્દ			
સમસ્ત રાજકીયાનામહસ્ત			
પ્રક્ષેપણીય			
સમ્યક્સંયુક્ત	૧	૨૮	૪૧
સમાજો ...	„	૧	૨

१३५

www.umaragyanbhandar.com

